SVENSKT VISARKIVS HANDLINGAR · I

BENGT R. JONSSON

SVENSK BALLADTRADITION

I

Balladkällor och balladtyper

With a Summary in English

THE MEDIEVAL POPULAR BALLAD

IN SWEDISH TRADITION

I

(pp. 855–861)

SVENSKT VISARKIV

STOCKHOLM 1967

SVENSKT VISARKIVS HANDLINGAR · I

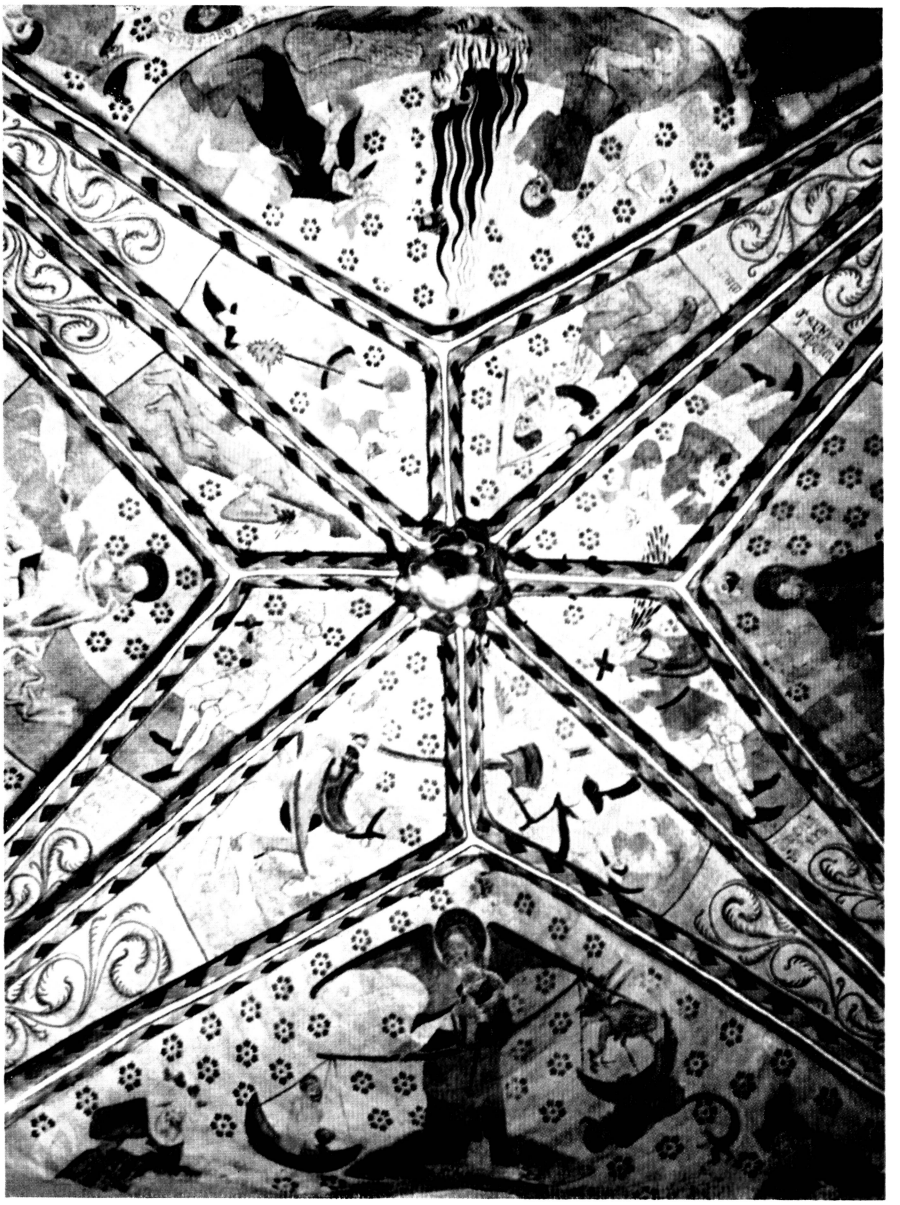

Bild 1. Valv i Floda kyrka, Södermanland, dekorerat av Albertus Pictor eller någon tillhörande hans skola, o. 1480. De åtta inre fälten avbildar balladgestalter, vilkas namn angivits under resp. figur. På bildens undre hälft är dessa fr. v. Holger Dansk, »Trullat», Sonne Föslink och Didrik van Bern. På övre hälften är de fr. v. Burman, Goliat, David och Vidrik Verlandsson. Jfr bild 2 samt se vidare s. 26 n. 58. Under bilden av Holger Dansk citeras omkvädet till DgFT 30: »Hollager dans han wan siger af burman».

BENGT R. JONSSON

SVENSK BALLADTRADITION

I

Balladkällor och balladtyper

With a Summary in English

THE MEDIEVAL POPULAR BALLAD

IN SWEDISH TRADITION

I

(pp. 855–861)

SVENSKT VISARKIV

STOCKHOLM

Tryckt med bidrag av

Magnus Bergvalls Stiftelse

Carl-Bertel Nathhorsts vetenskapliga stiftelse

Statens Humanistiska Forskningsråd

©

Svenskt Visarkiv

Stockholm 1967

Tryckt av Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1967

Till min mor

och

till minnet av min far

Förord

Detta arbete är avsett att belysa den nordiska medeltidsballadens liv i svenskspråkig tradition genom de många seklerna ända in i närvarande tid. Att avvinna det kronologiskt och geografiskt ojämnt fördelade, dessutom ofta svårbedömda källmaterialet någorlunda säkra eller åtminstone sannolika resultat är ingen lätt uppgift; andra må avgöra i vilken utsträckning jag lyckats. Huvudsakligen sysslar jag med balladens texter och endast i mindre utsträckning med melodierna, men jag vågar dock hoppas, att mina sammanställningar och redogörelser skall kunna vara till någon nytta jämväl för kommande musikvetenskaplig forskning rörande balladen.

Föreliggande första del, vilken framlägges som akademisk avhandling, är ägnad åt källundersökningar och en typgenomgång. I en andra del kommer jag att ur olika aspekter granska själva traditionens livsbetingelser och de enskilda balladernas öden under traderingens gång. Ursprungligen hade jag tänkt presentera båda delarna samtidigt, men av olika skäl har jag ansett det lämpligt att publicera denna del redan nu, ett par år innan del II kan utkomma av trycket. Inte minst har de vid Svenskt Visarkiv långt avancerade planerna på en stor kritisk edition av de svenska medeltidsballaderna härvidlag spelat in. De speciella bestämmelser som i Sverige existerar beträffande anslag till tryckningen av sådana vetenskapliga arbeten, som av sina författare begagnas för doktorsgrads vinnande — oavsett om de dessutom och kanske främst är verk vilka under alla omständigheter måste ha publicerats som nödvändiga led i vederbörande institutions eller forskningsgrens strävanden — skulle också ha omöjliggjort för mig att som doktorsspecimen framlägga båda delarna. I gengäld kan nu del II göras mera omfångsrik än jag tidigare beräknat.

Det har varit av största betydelse för mina forskningar, att jag sedan 1952 varit knuten till verksamheten vid Svenskt Visarkiv och sedan 1954 haft min dagliga gärning förlagd dit. Den nära kontakt med materialet och med nordisk folkviseforskning i ett fruktbart skede, som anställningen vid Visarkivet skänkt mig, har varit mycket stimulerande. I vissa partier bygger min avhandling på vad jag kunnat utföra som institutionsarbete vid arkivet. Då emellertid min tjänst som föreståndare för en under uppbyggnad varande, med begränsade resurser arbetande men samtidigt av forskare

och studenter, diktare och tonsättare, utövande artister, press och andra massmedia samt den stora allmänheten flitigt anlitad institution som Svenskt Visarkiv gett mig åtskilligt att göra vid sidan av forskningsuppgifter, av vilka naturligen blott en del avsett balladen, är avhandlingen till större delen resultatet av åtskilliga års fritidsarbete. Men särskilt i slutskedet har jag kunnat åtnjuta avsevärd tjänstledighet, och jag har även haft förmånen att kunna anlita arkivets personal för manuskriptets slutliga renskrivning m. m. Jag vill därför rikta ett tack till Svenskt Visarkivs styrelse in corpore. Främst vänder jag mig dock till två av dess ledamöter. Den ene är skeppsredaren Sven Salén, den andre är styrelsens ordförande, professor Dag Strömbäck. Utan Sven Saléns insatser hade Svenskt Visarkiv icke existerat, och utan tillgång till en centralinstitution som Svenskt Visarkiv hade ett arbete som föreliggande icke kunnat skrivas. Dag Strömbäck var min lärare under hela min studietid. Det är mig en kär plikt att tacka honom för hans inspirerande undervisning, för hans ständiga uppmuntran till detta arbetes färdigställande och för att han alltid på olika sätt sökt underlätta mina arbetsvillkor. På hans seminarier har jag under årens lopp kunnat framlägga valda delar av mina resultat. Han har i manuskript tagit del av vissa avsnitt av avhandlingen och läst ett sista korrektur på hela boken. Jag är också professor Strömbäck tack skyldig för många goda råd i praktiska frågor rörande bokens tryckning samt inte minst för den stora personliga välvilja och den vänskap jag alltid rönt från hans sida.

Jag har också kunnat redogöra för mitt arbete vid seminarieövningar vid Stockholms universitet, ledda av professor John Granlund resp. docent Karl-Ivar Hildeman. Jag tackar dem båda för detta.

Såväl vid personliga sammanträffanden som per litteras fick jag, främst åren 1958 och 1959, av professor Sverker Ek många uppslag rörande svensk balladtradition. Hans entusiasmerande exposéer över problemställningarna styrkte mig i mitt då fattade beslut att ägna mig åt detta svårbehandlade ämne. Hans råd och upplysningar — liksom många idéer i hans tryckta skrifter — har kommit föreliggande del tillgodo, men i än högre grad gäller detta del II. Jag riktar ett varmt tack till professor Ek.

Professor Carl Ivar Ståhle har generöst offrat mycken tid på att genomgå mina utredningar rörande språket i de äldre balladmanuskripten och därvid gjort värdefulla påpekanden. Docent Manne Eriksson har varit vänlig nog att granska mina försök till dialektbestämning av dessa källor. Fil. lic. Folke Bohlin har gett mig goda råd, främst rörande melodiutskrifterna i några av de äldsta handskrifterna. Min tacksamhet mot dessa forskare är stor.

För diskussioner eller annan hjälp under årens lopp tackar jag docent Bo Almqvist, adjunkt Inger Bengtsson, lektor Ragnar Bjersby, fil. kand.

Åke Brandel, kyrkoherde M. Collmar, fil. lic. Alfhild Forslin, fil. dr Herbert Gustavson, rektor Ella Heuman, fil. dr Ingemar Ingers, förste arkivarie Sten Landahl, fil. lic. Jan Ling, fil. lic. Ingmar Milveden, fil. lic. Ulf Peder Olrog och professor Svale Solheim. Lektor Brynjulf Alver och arkivarie Iørn Piø har godhetsfullt furnerat mig med begärda fotokopior av norskt resp. danskt material. För granskning av min engelska sammanfattning vill jag tacka lektor James Stewart.

Vid korrekturläsningen liksom för några andra uppgifter har jag haft bistånd av amanuenserna Birgitta Hjelmström och Göte Edström vid Svenskt Visarkiv. Amanuens Edström har svarat för den tålamodsprövande kontrollen av kapitel 3 och dessutom för huvudarbetet med upprättandet av förteckningen över den tryckta litteraturen. Amanuens Hjelmström har läst hela korrekturet i olika stadier. Jag är dem båda tacksamma härför.

Att avhandlingen överhuvudtaget kunnat framläggas nu beror främst på den hjälp jag i slutskedet erhållit vid korrekturläsning och citatkontroll av fil. lic. Sven G. Hansson och min närmaste medarbetare vid Svenskt Visarkiv, fil. kand. Margareta Jersild, vilka båda nedlagt ett ytterst tidskrävande och berömvärt arbete. Margareta Jersild har dessutom avsevärt underlättat mitt avhandlingsarbete genom att, med uppoffrande av mycken fritid och med åsidosättande av eget vetenskapligt arbete, övertaga en del av mina arbetsuppgifter vid Visarkivet. Många avvägningar och formuleringar har jag också kunnat diskutera med henne, och hon har osvikligt stått mig bi när arbetsuppgifterna synts övermäktiga. Liksom Sven G. Hansson har hon gett mig åtskilliga råd och sakupplysningar. Jag är dem båda stor tack skyldig.

För tillmötesgående och långtgående hjälpsamhet tackar jag tjänstemännen vid de institutioner av olika slag jag frekventerat under mitt arbete, främst Kungliga biblioteket i Stockholm samt handskriftsavdelningen vid Uppsala universitetsbibliotek. I detta sammanhang vill jag gärna rikta ett särskilt tack till fil. dr Nils Afzelius och fil. dr Gustaf Holmgren, de förutvarande cheferna för handskriftsavdelningarna vid KB resp. UUB för att de var och en i sin stad införde mig i och generöst gav mig tillgång till de under deras vård befintliga skatterna. För välvilligt utlån av värdefullt material tackar jag friherre J. G. Sack och docent Jan-Öjvind Swahn.

För anskaffningen av bilder tackar jag främst fotograf Sven Bohman, KB, samt intendent C. G. Blomberg, Nyköping; den sistnämnde har för min räkning låtit göra en nyfotografering av »visvalvet» i Floda kyrka.

Almqvist & Wiksells boktryckeri AB tackar jag för väl utfört arbete och min närmaste kontaktman där, faktor Anders Eriksson, för ett i allo angenämt samarbete.

För forskningar vid Dansk Folkemindesamling har jag erhållit ekonomiskt bidrag från såväl Helsingborgsfirmæt Evers & Co. som Landsforeningen »Det frie Nord» og Generalløjtnant Erik Withs Nordiske Fond, vilket härmed tacksamt betygas. Ur Anslaget till ogradueradе forskares vetenskapliga verksamhet har fakulteten vid Uppsala universitet tilldelat mig medel för resor och andra expenser. Härför framför jag ett tack till Fakulteten. Ett tack riktar jag också till styrelserna för de fonder som bidragit till bestridandet av tryckningskostnaderna.

Till sist vänder jag mig i ett varmt tack till mina närmaste för uppmuntran och för visat tålamod under de många år det mesta av min fritid ägnats åt föreliggande forskningsarbete. Min hustru har på olika sätt varit mig behjälplig i själva arbetet, men ännu mer har för mig betytt det överseende hon haft med en hårt pressad avhandlingsförfattares stundom säkerligen för henne påfrestande beteende.

Solna och Stockholm i mars 1967.

Bengt R. Jonsson

Innehåll

Inledning 1

Definitioner och terminologi 1. Balladdiktning och balladtradition 3. Värdet av studier i balladtraditionen 6. Disposition av föreliggande del 7. Disposition av del II 10. Förhållandet till viss tidigare forskning 11. Typbeteckningen 14.

Kapitel 1. Svenska balladkällor — en historisk översikt 15

Före visböckerna (–o. 1570) 15. Eufemiavisorna 15. Erikskrönikan 16. Konung Alexander 17. Frihetsvisan 18. Didrikskrönikan 18. Ericus Olai 19. Sturekrönikan 19. Albertus Crantzius 19. Olaus Petri 20. Johannes Magnus 22. Olaus Magnus 23. Laurentius Petri 25. Peder Swarts »Genswar» 25. Kyrklig konst 25. Version av DgFT 103 27. — Övriga Norden 28. — *Visböckernas och den antikvariska verksamhetens tid (o. 1570–1700)* 29. Visböcker och uppskrifter 29. — Historiskt-antikvariska intresset 34. Bureus 35. Messenius 38. 1630 års memorial 43. Aschaneus 44. Rhezelius 46. Antikvitetskollegiet 48. Hadorph 48. Antikvitetsrannsakningarna 49. Hadorphs avskrifter 53. O. Rudbeck 54. Uppsaladissertation 55. Dahlbergh 56. P. Rudebeck 56. A. Stobæus 57. Lundadissertationer 57. — Historiska, språkvetenskapliga och topografiska arbeten 58. — Skoldramat 59. Övrig vitterhet 60. Dalius 61. Dahlstierna 61. — Skillingtryck 63. — Övriga Norden 64. — *Sjuttonhundratalet* 67. Visböcker och uppskrifter 67. — Antikvarisk verksamhet 68. — Topografien 71. Frågelistor 72. P. Rudebeck 74. O. Broman 74. Rhyzelius 75. J. Brandberg 76. F. A. U. Cronstedt 77. Oedman 77. Rogberg och Ruda 78. Fernow 79. Tuneld 79. Linné 79. — Historieskrivarna 80. Dalin 80. LagerBring 81. Botin 83. — Dissertationerna 83. Uppsala 83. Lund 86. Åbo 87. — Periodiska litteraturen 87. — Vitterheten 89. Dalin 89. Bellman 91. Gyllenborg 91. Pastischer 91. — Skillingtrycken 92. — Sammanfattande 93. — 1700-talets slut 95. Neikter 95. Förromantiska »ballader» 95. Skjöldebrand 95. — Övriga Norden 97. Danmark 97. Norge 99.

Island 99. Färöarna 99. — *Aderton- och nittonhundratalen* 100. Allmänt 100. — Romantiken och efterromantiken i Sverige (–o. 1860) 101. Leopold och Blom 101. Sjöborg 102. Fant 102. Envallsson 102. Nyromantikerna 103. Wallmark 103. Hammarsköld 105. Hedborn 105. Nordiska Sånger 106. Atterbom 107. C. B. Rutström 108. R. Jamieson 109. Wiede 110. Reuterdahl 110. 1820-talet 110. Arwidsson och Svenska Fornsånger 110. Drake 112. Hyltén-Cavallius 114. Dybeck 114. L. Borgström 115. M. Hultin 116. Bröderna Säve 116. Södling 117. Sekundäreditioner 117. A. I. Ståhls publikationer 118. — De senaste hundra åren i Sverige (o. 1860–) 119. Allmänt 119. Fornminnesföreningarna 119. Hazelius 119. Landsmålsföreningarna 119. Resultat och publikationer 120. Mus. Akademiens insamling 121. E. Wigström 121. Bondeson 121. — Sekundäreditioner 122. — Traditionsinsamlande institutioner under 1900-talet 123. — Finlands svenskbygder under 1800- och 1900-talen 124. Rancken 125. Nyland 125. Svenska litteratursällskapet 126. Föreningen Brage 126. Otto Andersson 126. — Övriga Norden under 1800- och 1900-talen 127. Danmark 127. Norge 127. Färöarna 128. Island 129.

Kapitel 2. Visböcker och uppteckningar 130

Uppskrift av DgFT 103 i KB Vs 3 130. — *Harald Oluffsons visbok* 133. Msbeskrivning 133. Pikturer 137. Harald Oluffsons identitet 143. Förteckning över balladerna 161. — *Skara ms Mus. 8* 161. — *Uppskrift av DgFT 7:I i KB Vs 144:5* 164. — *Kungl. Bibliotekets visbok i 16:o* 165. — *Parti av UUB Palmskiöld 395* 174. — *Uppskrift av DgFT 20 i KB Vs 4* 176. — *Per Brahes visbok* 178. — *Bröms Gyllenmärs' visbok* 180. — *Drottning Sofias visbok* 185. — *UUB T 144 b* 190. — *Samuel Älfs visbok* 195. — *Ms i Klintbergska samlingen, Visby LA* 198. — *Parti av UUB Nordin 1121* 200. — *Barbro Banérs visbok* 200. — *Text av ST 12 i antikvitetsrannsakning från Öland 1667* 204. — *Kungl. Bibliotekets visbok i 8:o* 205. Msbeskrivning 205. Genomgång av partier och lägg 207. Proveniensen 224. — *Kungl. Bibliotekets visbok i 4:o* 228. Msbeskrivning 229. Genomgång av vissa lägg 231. »Några gamble Wijser» (NGW) och därmed sammanhörande lägg och partier 244. Balladförteckning för dessa partier 261. Tidigare åsikter om 4:o-visboken 263. Språklig undersökning 268. Jonas Swenssons moder 273. Data om Ingierd Gunnarsdotter 278. Hennes repertoar 279. NGW-skrivarens iden-

titet 281. — *Prästrelation från Näsum 1693* 286. — *Anders Knutssons visbok* 286. — *Text av ST 16:I i UUB Palmskiöld 24* 290. — *Petter Rudebecks visuppteckningar* 291. Balladförteckning 291. Rudebecks biografi 292. Msförhållanden 294. Rudebecks textbehandling 295. Rudebecks egen balladförteckning från 1701 296. — *Text av ST 16:I i J. Eenbergs beskrivning av dalmålet* 298. — *Köpenhamns KB Thott 2195 4:o* 300. — *KB Vs 41* 301. — *Uppskrift av DgFT 83 i laghandskrift, LUB* 303. — *KB Vs 43 a* 304. — *Bergshammarvisböckerna* 306. — *Text av DgFT 86 i KB Vs 4* 309. — *»Upsala-handskriften Samlingar af Visor»* 310. — *Text av DgFT 390 i KB Vs 4* 311. — *ST 14 i text från 1790 eller 1791* 312. — *Östgötsk vissamling från 1790-talet* 313. — *Botwid Pärsons visbok* 314. — *L. F. Rääfs visinsamling* 314. Allmänt om 1810-talets källförhållanden 315. — L. F. Rääfs biografi 316. Tidpunkten och motiven för Rääfs visinsamling 317. Vissamlingens framväxt 322. Musikuppteckнare 323. — Rääfs egna textuppteckningar 324. Meddelarna 324. Malin Rääf 324. Beata Memsen 325. Anna Persdotter 326. Kerstin Andersdotter 327. Greta Esbjörnsdotter 327. Karin Persdotter 329. »Pigan Anna från Ydre» 330. Carl Nilsson 330. »Mamsell Beckstrand», Torpa 331. Kerstin Persdotter 331. C. P. Sammelsson 331. Fru Hintz, Ydre 331. »60 års Enka» 332. Brita Lisa Loenbom 332. Uppteckningar utan meddelaruppgift 332. Drakes uppteckningar efter C. J. Enander 332. Anna Mathilda Schmiterlöws visor 341. — August von Hartmansdorffs visuppteckningar 342. Biografi 342. C. V. Westerling 343. Uppteckningsarbetet 344. Meddelarna 344. »Flicka från Kisa» 344. »Piga från Kinda» 345. Majorskan Ulrika Westerling 345. Majorskan Westerlings genealogi 346. »Piga från Torpa» 348. »Piga från N. Vedbo» 348. Uppteckning utan proveniensuppgift 348. Augusta Fredrika von Hartmansdorffs visutskrifter 348. Sammanfattning rörande Hartmansdorffs och Westerlings uppteckningar 350. — Lorenzo Hammarsköld 351. Visuppteckningar 352. Hedda Hammarskjöld 352. — Sten Hallencreutz' visuppteckningar 353. — Clas Livijn 355. Visuppteckningar 356. — P. A. Reuterswärds vistexter 357. — Övriga bidragsgivare till Rääfs samling 358. — Rääfs utgivningsplaner 359. — *Bröderna Wallmans visinsamling* 364. Allmänt 364. Källförhållanden 365. Bröderna Wallmans biografi 381. C. P. Grevilli 383. A. M. Weselius 383. J. B. Struve 383. — Meddelare och repertoarer 384. Maja Hansdotter 384. Greta Naterberg 386. Lisa Rydgren 391. Krigs-

mannen Åström med hustru 392. Anna Catharina Follin 392. Anna Stina Hallman 393. Fru Wallman 394. Blåsaren Sundquists hustru 394. »Pigan Brita» 394. Piga i Linköping 395. — Melodiuppteckningar av Grevilli 395. — Chr. Stenhammars uppteckningar 397. — J. H. Wallmans senare verksamhet 398. — *Arvid August Afzelius' visinsamling och visutgivning* 399. Allmänt om källorna och tidigare forskning 399. — Afzelius' biografi och folkviseintresse 400. Begynnelsen till Afzelius' samling 403. Hans inviter till Rääf 404. Uppläsning av ballader i Götiska Förbundet 407. Medsamlare och bidragsgivare 408. — Landskapsvis genomgång av Afzelius' vissamling 413. Västergötland 413. Bohuslän och Dalsland 416. Värmland: Geijers uppteckningar 418. Andra värmländska bidrag 424. Närke 424. Västmanland 424. Uppland 425. C. A. P. Brauns melodiuppteckningar 428. Uppteckningar, troligen efter Hedda Berg 430. Norrland 436. G. E. Dillners uppteckningar 436. Småland 446. Ehrenpreus 446. Övriga småländska bidrag 448. Östergötland 448. Skåne 449. »Södra Sverige» 449. Finland 449. Geografiskt obestämbara uppteckningar 449. — Kontakter mellan Afzelius och Rääf 1811–13 451. Afzelius och Geijer 458. Frågan om melodiredaktör för GA 460. Tryckningen av GA I 461. Tryckningen av GA II–III 464. Redigeringen av GA 468. Motsättningar mellan Afzelius och Hæffner 472. Afzelius' kontakter med P. Grönland 476. Innehållet i GA 484. — Frågan om Rääfs bidrag till GA 488. Tidigare åsikter härom 489. Förhållandet mellan Rääf och Afzelius 1814–17 494. Afzelius' och Rääfs samarbete 1817 498. Wallmanska uppteckningar i GA 502. Sammanfattning om Rääfs bidrag till GA 507. — Afzelius' senare sysslande med visor 508. Sago-Häfderna 509. Afsked 511. Planerad nyupplaga av GA 1871 512. — *Götiska Förbundets vissamling* 513. — *Henrik Reuterdahls visuppteckningar* 516. — *L. Chr. Wiedes vissamling från 1818–1822* 519. Msbeskrivning 520. Balladförteckning 521. Meddelarna 522. Melodierna 524. — *G. O. Hyltén-Cavallius' och G. Stephens' vissamling* 527. Biografiskt 527. Msförhållanden och utgivningsplaner för visorna 527. — Ballader i Vs 3 530. — Bidragsgivare till vissamlingen 539. C. F. Cavallius 539. J. G. Angel 540. W. Hebbe 542. — Hyltén-Cavallius' uppteckningsverksamhet 543. Meddelare 545. »Halta-Kajsa» 546. — Hyltén-Cavallius som melodiuppteckнare 547. — *Anna Ehrenströms visor* 550. — *Richard Dybecks visinsamling och visutgivning* 553. Dybecks biografi 553. Publika-

tioner 553. Msförhållanden 554. Tidigare forskning om Dybeck 555. Planerad stor visedition 556. — Dybecks egna balladuppteckningar 557. — Medsamlare 560. Rosa Wretman 560. L. T. Lignell 561. J. Hardin 562. O. Meijerberg 563. A. Edler 563. C. U. Hollberg 566. D. Danelius 567. E. A. Lidforss 570. Bröderna Södergren 571. C. Söderström 571. Henriette Wennström 573. Uppteckningar av okända 574. — Dybecks attityd till materialet 575. Bearbetningar och pastischer 576. — *Emil Öbergs visuppteckningar* 578. Öbergs biografi 578. Hans uppteckningsarbete 579. — Uppteckningarna 580. Meddelarna 581. De oriktiga proveniensuppgifterna 582. — Meddelarnas balladrepertoarer 583. Anna Andersdotter Öberg 583. J. E. Öberg 584. Anna Cathrina Öberg 584. Augusta Mathilda Öberg 585. »Blind gumma i Lunda» 585. Uppteckningar utan säker meddelaruppgift 585. — *C. E. Södlings visuppteckningar* 586. Södlings biografi 586. Publikationer 587. Teoretiska arbeten 587. Vissamlingar i ms 589. Meddelare och repertoarer 592. — *Mäntsälävisboken* 594. Innehåll 595. Tidigare åsikter 596. Steffens utgåva 597. Konklusion angående Mäntsälävisbokens beroende av Steffens utgåva 598. A. P. Svenssons roll 599.

Kapitel 3. Skillingtrycken 601

Terminologiskt 601. Översikt ang. svenska skillingtryck 603. — Förteckning över ballader i skillingtryck 606. — Sammanfattning 668. Tabell 668. Officiner 671.

Kapitel 4. Pastischer och falsifikat 675

Allmänt 674. Eriksvisan 676. Petter Rudebecks balladförfalskningar 681. Harald och unge Thor 684. Elisif Nunna i Risberga kloster 685. Herr Heimer och fru Margareta 686. »Kung Ane hin gamle» 687. Visan om Margareta i Romfartuna 692. Balladpastischer i Richard Dybecks publikationer 696.

Kapitel 5. Svenska balladtyper 705

Allmänt om typbegreppet 705. Beteckningssättet i föreliggande arbete (DgFT resp. ST) 707. Antalet svenska balladtyper enligt tidigare forskare 708. Svenskt Visarkivs balladsammanställningar 709. — Ang. användningen

av DgF som bas för typindelningen 711. Avvikelser från typindelningen i DgF 712. Hybrider 713. Principerna för ST-numreringen 714. — Förteckning över svenska balladtyper 716. DgFT 1 ff. 716. ST 1 ff. 768. — Diskutabla eller svårbestämbara typer 775. Förlorade ballader 790.

Sammanfattning 792

Källsituationen 792. Svårigheter vid källornas datering och proveniensbestämning 793. Antalet svenska balladtyper 794. De svenska balladtypernas förekomst i källor från olika tider 795. Olika balladkategoriers förekomst i skilda källor 796. Antalet ballader med bevarade melodier 800.

Exkurs: Geijer–Afzelius' Svenska Folkvisor och Arwidssons Svenska Fornsånger — källor och källbehandling 801

Inledning 801. — *Geijer–Afzelius' Svenska Folkvisor 1814–1818* 801. Förklaringar till genomgången 801. GA I, 1814: källgenomgång 802. GA II, 1817: källgenomgång 806. GA III, 1818: källgenomgång 810. Konkordans mellan GAB och GA 815. I GAS tillagda visor 817. — Afzelius' textredigering 817. Tidigare åsikter härom 817. Afzelius' avsikter med utgåvan 818. Källproblem 820. Exempel på Afzelius' redigeringsmetoder 822. — Melodiredigeringen i GA 830. P. Grönlands Alte Schwedische Volks-Melodien och däri intagna, men ej i GA tryckta melodier till GA-texter 831. — *Svenska Fornsånger 1834–1837, utg. av A. I. Arwidsson* 834. SF I, 1834: källgenomgång 834. SF II, 1837: källgenomgång 838. SF III, 1842: källgenomgång för balladerna 845. — Arwidssons avtryck ur äldre ms 849. Arwidssons behandling av 1700- och 1800-talstexter 850. Proveniensuppgifterna 853. Melodierna 853. — Konklusion om GA och SF samt om behovet av en svensk balladedition 854.

Summary: The medieval popular ballad in Swedish tradition I 855

Källor och litteratur 862

Otryckta källor 862. Tryckta källor och litteratur 868.

Förkortningar 911

Bilder

1. Valv i Floda kyrka, Södermanland, målat o. 1480 frontespis
2. KB ms F. l. 5: 6, fol. 14 r. J. Peringskiölds avritning av detaljer i Floda kyrka 145
3. KB Vs 20, s. [279] 146
4. KB Vs 3, s. [1] och s. [8] 147
5. Harald Oluffsons visbok, s. 84 147
6. Harald Oluffsons visbok, s. 115 148
7. Harald Oluffsons visbok, s. 162 148
8. Harald Oluffsons visbok: Hammerska fragmenten bl. [5 a] 149
9. Harald Oluffsons visbok, s. 180 149
10. Harald Oluffsons visbok: Hammerska fragmenten bl. [5 b] 150
11. Harald Oluffsons visbok, s. 106 150
12. Harald Oluffsons visbok, s. 91 151
13. Harald Oluffsons visbok, s. 181 151
14. KB Vs 144: 5. Fol. [1] r. 152

15 a. KB visbok i 16:o, s. 1 169

15 b. KB:s visbok i 16:o, s. 163 169

16. KB:s visbok i 16:o, s. 88 170
17. KB:s visbok i 16:o, s. 14 170
18. UUB Palmskiöld 395, s. 69–70 171
19. KB Vs 4, s. 1 172

20 a. KB:s visbok i 8:o, s. 87 213

20 b. KB:s visbok i 8:o, s. 105 213

20 c. KB:s visbok i 8:o, s. 127 214

21 a. KB:s visbok i 8:o, s. 137 215

21 b. KB:s visbok i 8:o, s. 156 216

22. KB:s visbok i 8:o, s. 159 217
23. KB:s visbok i 8:o, s. 75 217
24. KB:s visbok i 8:o, s. 79 218
25. KB:s visbok i 8:o, s. 7 218

26 a. KB:s visbok i 8:o, s. 102 219

26 b. KB F. b. 8. Pikturprov 219

27. KB Vs 20, s. [253] 220
28. KB Vs 20, s. [260]. Anteckning av J. Messenius 220

29. KB:s visbok i 4:o, s. [245]. Vistext i J. Bureus' piktur 245
30. KB Vs 20, s. [261] 246
31. KB:s visbok i 4:o, s. [217] 247
32. KB:s visbok i 4:o, s. [222] 248
33. KB:s visbok i 4:o, s. 1 249
34. KB:s visbok i 4:o, s. 45 250
35. KB:s visbok i 4:o, s. 175 251
36. KB:s visbok i 4:o, s. 125 252
37. KB:s visbok i 4:o, s. 137 253
38 a. KB:s visbok i 4:o, s. [213] 254
38 b. KB:s visbok i 8:o, s. 63 255
39. KB:s visbok i 8:o, s. 57 256
40. KB:s visbok i 8:o, s. 71 257
41. Brev från Jonas Swensson till M. G. De la Gardie 258
42. KB F. e. 9. Prov på Elias Salins piktur 259
43 a. KB F. e. 9. Prov på Elias Salins piktur 260
43 b. KB F. e. 9. Prov på Elias Salins piktur 260
44. Bergshammarvisboken I, s. 108 333
45. KB Vs 2: 1, s. 419. Vistext i L. F. Rääfs piktur 334
46. KB Vs 2: 1, s. 209. Vistext i L. F. Rääfs piktur 335
47. KB Vs 2: 1, s. 105. Melodiutskrift i E. Drakes piktur 335
48. KB Vs 2: 1, s. 367. Visutskrift av C. V. Westerling (melodien) och A. von Hartmansdorff (texten) 336
49 a. KB Vs 2: 1, s. 351. Vistext i Augusta Fredrika von Hartmansdorffs piktur 337
49 b. Brev från Augusta Fredrika von Hartmansdorff till brodern August 2.12.1811 337
50. KB Vs 2: 1, s. 267. Vistext i L. Hammarskölds piktur 338
51 a. KB Vs 2: 3, s. 427. Vistext i C. Livijns piktur 339
51 b. Brev från C. Livijn till C. F. Rääf 25.6.[1808] 339
52 a. KB Vs 2: 1, s. 109. Vistext i P. A. Reuterswärds piktur 340
52 b. Brev från P. A. Reuterswärd till L. F. Rääf 22.2.[1816] 340
53 a. KB Vs 126: 4, s. 18. Vistexter i J. H. Wallmans piktur 373
53 b. Brev från J. H. Wallman till L. F. Rääf 9.9.1813 373
54. KB Vs 2: 3, s. 4. Vistext i J. H. Wallmans piktur 374

55 a. KB Vs 2: 2, s. 391. Lekutskrift, troligen i Daniel Wallmans piktur 375
55 b. KB Vs 2: 1, s. 281. Vistext, sannolikt i Daniel Wallmans piktur 375
56. KB Vs 2: 3, s. 116. Vistext, väl i Daniel Wallmans piktur 376
57 a. KB Vs 126: 4, s. 77. Vismelodier i C. P. Grevillis piktur 377
57 b. KB Vs 2: 2, s. 225. Vismelodier i J. H. Wallmans piktur 377
58. Brev från J. B. Struve till A. A. Afzelius 16.2.1817 378
59 a. KB Vs 2: 1, s. 320. Anteckningar i L. F. Rääfs piktur 379
59 b. KB Vs 2: 1, s. 319. Anteckningar i L. F. Rääfs piktur 380
60. KB Vs 126: 3, s. 119. Vistext i A. A. Afzelius' piktur 437
61. KB Vs 2: 1, s. 556. Vistext i A. A. Afzelius' piktur 438
62. KB Vs 2: 3, s. 233. Vistext i E. G. Geijers piktur 439
63. KB Vs 2: 1, s. 607. Vistext i E. G. Geijers piktur 440
64 a. KB Vs 126: 4, s. 13. Vismelodi i C. A. P. Brauns piktur 441
64 b. C. A. P. Braun, Hymne 441
65. Götiska Förbundets vissamling, s. 26. Vistext i J. Adlerbeths piktur 442
66. Dybecks Ms Folk-lore I, s. 153. Vistext i Rosa Wretmans piktur 443
67 a. Dybecks Ms Folk-lore V, s. 286. Vistext i C. G. Österbergs piktur 444
67 b. Brev från C. G. Österberg till R. Dybeck 3.7.1859 444
68. Skillingtryck från 1638 621
69. Skillingtryck från 1736 622
70. Skillingtryck från 1753 623
71. Skillingtryck från 1765 624
72. Odaterat skillingtryck från 1700-talet 625
73. Skillingtryck från år 1800 626
74. Skillingtryck från 1846 627
75. Skillingtryck från 1904 628

Inledning

Med *ballad* förstås i detta arbete den nordiska medeltidsballaden, dvs. en i ett begränsat antal strofformer uppbyggd och av vissa speciella stildrag utmärkt, berättande visa, som genremässigt är av medeltida ursprung.

Balladen skall enligt definitionen uppfylla elementära krav i avseende på form, stil, innehåll och ålder.

Formkriteriet berör strofbildning och rimschema. Balladens huvudsakliga strofformer är de fyra, som här nedan exemplifieras:

1) Tvåradig strof med slutomkväde. Ex.:

Herr Hiällmar war en lijten Små drängh
han tiente lijten Kirstin för sin Säng
— Så frommer redh hielmer i Sadelen.

Han tiente henne i Otta åhr
Stolts Kirstin blifwer medh Barnen små.
— Så frommer redh hielmer i Sadelen.

2) Tvåradig strof med mellan- och slutomkväde. Ex.:

Samsing och hans Moder sittia öfwer bord
— I roo och i land —
dhe snacka så många skiemptes ord.
— Med' Bölljan leker så wijda.

Hör du Samssing hwad Jag spörja må
— I roo och i land —
hwar wil du dricka til Juhl i åhr.
— Med' Bölljan leker så wijda.

3) Fyrradig strof med slutomkväde. Ex.:

Däth war Vllfwen Starke
han lade vth för wasse
Säglar han för Gigerhall
emot för den böhren hwasse.
— Nu ligger Guldet vnder hielten.

Så säglar han den salte siö
ihn för berget blå
Är nu Faxe hemma
Du gif mig swar derpå.
— Nu ligger Guldet vnder hielten.

4) Den med slutomkväde försedda s. k. upprepningsstrofen, av vilken endast obetydliga spår finns i svensk tradition. Visans första strof är tvåradig och de övriga fyrradiga, varvid de fyrradiga inleds med en upprepning av slutet i nästföregående strof. Det är halvannan rad eller åtminstone sista raden jämte föregående rads slutord, som på detta sätt upprepas. Ex.:

Mimering vor den mindste mandt,
som fødd vor paa Karl kongens landt.
— Min skøniste iomffruer.

Then mindste mandt
s[om] f[ødd] v[or] p[aa] K[arl] k[ongens] l[andt].
Førr hand bleff til verden baarn,
da vore hans kleder til ham skarnn.
— Min skøniste iomffruer.

Til verden baren,
t[ha] v[ore] h[ans] k[leder] t[ill] h[am] s[karnn].
Før hand nam at gange,
da bar hand brynen saa tunge.
— Min skøniste iomffruer.

Balladen är slutrimmad, men i den fyrradiga strofen (med undantag för upprepningsstrofens fyrradingar) rimmar endast andra och fjärde raden med varandra. Assonans är likvärdigt med helrim. Omkvädet är i princip oförändrat genom hela visan.

Till *innehållet* är balladen episk, berättande. Till *stilen* är den objektiv, dels i så måtto att den i regel skildrar ett händelseförlopp utan att kommentera eller uttolka, dels framförallt så att den — med självklart undantag för monolog- och dialogstroferna — i princip inte är hållen i jagform: balladen berättar i tredje personen.

Vi känner balladen huvudsakligen genom uppskrifter från 1500-talet och senare. Det finns emellertid ett antal medeltida balladbelägg. Ehuru de är fåtaliga och delvis av indirekt natur, delvis fragmentariska, osäkra eller obestämbara, bevisar de att balladgenren existerade på medeltiden med de karakteristika senare nedskrivna texter uppvisar. Balladens ordförråd och i någon mån ordformer pekar dessutom tillbaka på medeltiden.[1] Om så-

[1] Se t. ex. J. Brøndum-Nielsen, De danske Folkevisers Betydning i sproglig Henseende (Nord. Tidskr. 1910); E. Wessén, Om de nordiska folkvisornas språkform (Nysv. Studier 1928).

lunda balladen som genre betraktad är av otvivelaktigt medeltida ursprung, kan mycket väl enstaka ballader a priori antas ha tillkommit senare. Källförhållandena omöjliggör i stor utsträckning dateringar, också ungefärliga sådana, av enskilda visors tillkomst. En annan sak är att yngre efterbildningar och pastischer i många fall utan svårigheter låter sig avskiljas.

Det finns inga egentliga skäl att ifrågasätta riktigheten i den gängse uppfattningen, enligt vilken balladen som genre skapats såsom *dansvisa*. I senare tiders tradition har dansmomentet försvunnit, och det är omöjligt att avgöra huruvida alla de nu kända balladerna verkligen dansats. Säkerligen har också redan under medeltiden dansvisor sjungits vid tillfällen, där direkt anknytning till dans saknats, under det att vissa ballader kanske aldrig varit avsedda för dans.

Den givna definitionen täcker också ett antal s. k. skämtvisor, vilka endast somliga forskare velat räkna till balladen men som i detta arbete inte helt skall förbigås.[2] Det finns också visor, som vanligen betecknats såsom ballader men som i något avseende — de må vara lyriska snarare än episka, de må ha genomgående jagform, de må sakna omkväde — inte uppfyller den ovan givna definitionens krav. En del av dessa visor betraktar jag icke desto mindre — men stundom med åtskillig tvekan — som hörande till balladgenren och behandlar dem i enlighet därmed, andra åter anser jag falla utanför den egentliga balladen men låter dem fördenskull icke bli helt onämnda.[3]

*

Med undantag av namnen på balladens olika arter (kämpavisa, legendvisa, etc.) använder jag för balladen uteslutande benämningen *ballad,* däremot aldrig beteckningen *folkvisa* när enbart balladen åsyftas. Jag betraktar visserligen balladen som en folkvisa men som endast *en* av de många folkvisekategorierna. Med *folkvisa* menar jag en anonym visa, som främst lever genom muntlig tradition och för vilken ingen av författaren auktoriserad version, med andra ord arketypen, existerar.

Det går inte att dra en alltför skarp skiljelinje mellan balladdiktning och balladtradition, mellan balladen i dess tillkomstskede och balladen i traderingen genom århundradena. Redan i balladdiktningen torde ingå ett traditionellt moment, en anpassning till en vedertagen, för muntligt framförande lämpad stil, och under traderingen görs å andra sidan en mer eller mindre ingripande nydiktning.[4] Men om man med dessa reservationer i minne ändock gör en distinktion mellan diktning och tra-

[2] Se del II, kap. 12.

[3] Jfr nedan kap. 5 samt del II, kap. 12.

[4] Jfr del II, kap. 11.

dering, försvinner till en del problemet huruvida balladen är att anse som en folkvisa eller icke. Balladens egenskap av folkvisa har stundom förnekats med hänvisning till att dessa visor syns härröra från en typiskt adlig miljö, ett av den höviska riddarkulturen genomsyrat högreståndsskikt — »den äkta balladen är i hvarje tum en aristokratisk dikt»[5] — och denna åsikt om ursprunget må vara till stor del riktig, också om den »aristokratiska» prägeln är föga märkbar eller helt saknas i åtskilliga ballader eller balladkategorier och även om visor med motiv ur de högre ståndens liv och miljö inte alltid med nödvändighet behöver ha diktats i eller för just dessa samhällslager. Vare härmed hur som helst: i detta sammanhang är det tillräckligt att påpeka, att sedan vetenskapen fått överge romantikens idéer om att folkvisorna spontant springer fram ur den kollektiva folksjälen eller rent av skapar sig själva, återstår i begreppet *folkvisa* föreställningar mindre om visornas ursprung — varje visa bör ju rimligen ha skapats vid ett bestämt tillfälle av en bestämd individ eller någon gång kanske av flera individer i samarbete — än om deras livssätt och funktion. Ifrågavarande visor kan kallas folkvisor därför att de, i likhet med andra folkdiktskategorier som sagor och sägner, saknar en av oss känd auktoriserad gestaltning samt lever anonyma och utsatta för olika förändringsmöjligheter i muntlig tradition. Oberoende av ursprunget utgör de ett traditionellt kulturelement. Termen folkvisa kan därför enligt min mening behållas, förutsatt att man på detta sätt ger den en bestämd innebörd, som visserligen delvis avviker från den ursprungliga och romantiska, men en sådan terminologisk precisering eller betydelseförskjutning saknar förvisso icke paralleller i vetenskapshistorien.[6] En översikt av tidigare diskussion av dessa frågor såväl som en utförligare presentation av mina egna åsikter lämnar jag i slutet av del II i samband med att jag sammanfattar mina resultat rörande den svenska balladtraditionens livsbetingelser och historia.

Utan att föregripa denna min senare framställning vill jag emellertid, för att klargöra motiven och målsättningen för detta arbete om den sven-

[5] H. Schück i Schück & Warburg, Ill. sv. litteraturhistoria I[1], 1896, s. 137 (I[2], 1911, s. 205).

[6] Jag kan icke ansluta mig till K.-I. Hildeman, när han i ett diskussionsinlägg 1958 (tr. i Selskab for nordisk filologi, Årsberetning for 1958, s. 8) uttrycker följande åsikt om termen 'folkvisa': »Det bästa är att slopa den helt och hållet, eftersom förledet är meningslöst och förvirrande. Därmed framträder balladen klart som en underavdelning av begreppet visa, och hela diskussionen får en facit.» Då det är ett vetenskapens syfte att klassificera och systematisera fenomen, torde det vara olämpligt att eliminera termer som tjänar till indelning av materialet. »Begreppet visa» är ofantligt vittomfattande, och det behövs verkligen ett sammanfattande namn för de viskategorier, som jag kallar »folkvisor» och som bl. a. ur forskningssynpunkt skiljer sig från visor av annat slag.

ska balladtraditionen, citera ett par historikers syn på balladforskningens mål, möjligheter och metoder. I sitt klassiskt vordna verk Vore Folkeviser fra Middelalderen, 1891, skriver J. C. H. R. Steenstrup om Svend Grundtvigs edition Danmarks gamle Folkeviser:[7]

Det er altsaa klart, at der i det store Værk er blandet adskilligt Nyt fra Reformationstiden og langt senere Tider sammen med det Gamle. Det bør aabenbart være en Opgave, at udskille det Oprindelige fra det senere Tilføjede og helt at lade de nyere Digtninger fra det 16de Aarhundrede og fra den lærde Periode til Side — saafremt man da ønsker at vide, hvorledes Viserne oprindelig løde fra den oprindelige Digters Mund.

I samma arbete säger Steenstrup:[8]

Grundtvig har endvidere en stor Forkjærlighed for at iagttage den Forandring, som Viserne undergaa i Løbet af de senere Aarhundreder lige til vore Dage, skjøndt dette altid maa have en forsvinnende Interesse i Sammenligning med den store og vigtige Opgave at fremskaffe den ægte ældste Form; i mangfoldige eller i de allerfleste Tilfælde have Nydannelserne ikke fjerneste Krav paa litterær Opmærksomhed.

Mera bildrikt beskriver han sitt syftemål så:[9]

Hvorfor skulle vi se paa hvide Mure, naar det dog er muligt at afbanke Pudsen og finde livfulde Billeder under den paasmurte Kalk? Jeg har nu i dette Arbeide paa forskjellige Maader søgt at udskille det Gamle fra det Nye, det tilfældigt Paaheftede fra det Oprindelige, Hukommelsens Feiltagelser fra Digterens originale Frembringelse. Her er ikke Tale om et Nedbrydningsarbeide, men kun om at fjerne det Uskjønne, for at den ægte og rette Tone kan komme til Syne.

Steenstrup trodde således det vara möjligt »at fremskaffe den ægte ældste Form» och att få reda på »hvorledes Viserne oprindelig løde fra den oprindelige Digters Mund». Stenstrup har nått sedermera allmänt accepterade resultat när det gäller att urskilja *vistyper* som ej borde ha medtagits i DgF och kanske även lyckats att i viss mån urskilja yngre stildrag i oomtvistliga medeltidsballader, men inte en enda säkert ursprunglig form, »Digterens originale Frembringelse», har han — lika litet som någon annan — förmått rekonstruera. I helt annat sammanhang, och utan att just Steenstrup nämns, har Curt Weibull om möjligheten att »fastställa den lydelse, som en visa haft, när den diktades, exempelvis ... under 1200-talet» skrivit: »Problemet är, med det källmaterial vi äga, vetenskapligt olösligt; problemställningen omöjlig.» Det är att ställa »en fråga till källmaterialet, som går långt över dettas bärkraft att besvara.»[10] Weibull fortsätter:

[7] A. a., s. 2.

[8] Ibid., s. 1 f.

[9] Ibid., s. III f.

[10] C. Weibull, Folkviseforskning (Scandia 1932), s. 98.

Ställer man emellertid ett problem av här föreliggande slag, är första förutsättningen för dess lösning en objektiv kritisk värdesättning av visuppteckningarna, av upptecknarna själva och deras sätt att gå tillväga vid upptecknandet samt av uppteckningarnas förhållande till varandra. Stora och grundläggande resultat stå här utan tvivel att vinna för nordisk folkviseforskning. Detta gäller både om renaissancens och romantikens folkviseuppteckningar. Det är här forskningen framför allt har att sätta in.

Att nå fram till en medeltida ballads urform är säkerligen omöjligt. Den moderna forskningen har också ett mera begränsat mål. Man vill väl i allmänhet icke gå längre än till att med större eller mindre sannolikhet söka fastställa enskilda visors ursprungliga innehåll, ungefärliga ålder och möjiga lydelse under medeltiden.[11] Men till vilka resultat forskningen än anser sig kunna komma beträffande balladernas medeltida historia, är den, som tidigare nämnts, så gott som helt hänvisad till postmedievala källor. Med andra ord uttryckt: varje mera ingående studium av ballad*diktningen* förutsätter kännedom om källorna från 1500-talet och in i nutiden samt om ballad*traditionen*. Vi har nyss sett Curt Weibull betona vikten av källundersökningar; andra har mera understrukit betydelsen av kunskap om traditionens sätt att omforma visorna.[12]

Men undersökningar av bevarade källor och därpå grundade resultat rörande balladernas liv i traditionen utgör icke blott nödvändiga förarbeten för utforskandet av balladdiktningen. Ett studium av balladtraditionen har ett stort värde i sig själv. För traditionsvetenskapen, folkminnesforskningen, måste just traditionens liv vara ett angeläget objekt vid balladstudiet.[13] Att söka belysa hur dessa visor levat i kanske upp till sjuhundra år som ett viktigt och estetiskt högtstående traditionellt kulturelement, att observera hur de förändrats under traderingen, att undersöka deras förekomst kronologiskt, geografiskt och socialt, att utforska deras funktion samt att söka klargöra vem som sjungit dem och burit traditio-

[11] Jfr t. ex. K.-I. Hildeman, Politiska visor från Sveriges senmedeltid, 1950, s. 9 ff. Hildeman har där (s. 13) en koncis formulering om var resultatgränsen går: »längre än till det stadium, där de bevarade versionerna började skiljas, kan folkviseforskningen aldrig sikta.»

[12] Så Sverker Ek flerstädes i sina arbeten, vidare t. ex. L. Bødker, som i Skillingsviser og Folketradition, 1944, s. 79, skriver: »Forskerne har nemlig ikke i tilstrækkelig grad givet agt paa, at folkeviserne først og fremmest er *traditionsstof*, og at det altsaa maa være traditionsforskningen, som maa have forrangen, naar det gjælder folkevisestudiet.»

[13] I sitt i föreg. n. a. a., s. 107, gör sig Bødker till tolk för den ur folkloristisk synpunkt motiverade åsikt, enligt vilken just traditionsstudiet är det väsentliga: »Traditionsvidenskaben er nemlig ikke saa interesseret i interessante, men dunkle urformer; dens maal er derimod at komme bagom stoffet til de psykiske kræfter, der skaber, bevarer og omformer det folkelige traditionsstof, enten det nu er eventyr, sagn eller viser. Og derved bliver folkemindeforskningen til syvende og sidst en videnskab om mennesker.»

nen vidare — allt detta framstår som primära uppgifter för folkminnesforskningen.

Våra möjligheter att lära känna ett historiskt skeende är givetvis helt avhängiga av källförhållandena. En blick på källorna till den svenskspråkiga balladtraditionens historia kan knappast ge upphov till frestelsen att ställa förhoppningarna alltför högt. Någon riktigt säker och klar bild av hur denna tradition genomgående gestaltat sig vid skiftande tider, i olika trakter och för alla de enskilda visorna kommer vi aldrig att nå fram till. Därtill är källmaterialet för litet, för ojämnt fördelat i tid och rum samt ofta av olika skäl mycket svårbedömbart. Jag har dock tagit itu med uppgiften i den bestämda förvissningen att åtskilliga resultat av värde och intresse trots allt stode att vinna. I detta det första större arbetet på området har helt naturligt inte alla aspekter på den svenska balladtraditionen kunnat upptagas till behandling. Andra problemställningar än dem jag uppsatt och andra metoder än dem jag använt kan säkerligen ge kompletterande och delvis korrigerande resultat. Dessutom kommer antagligen flera upplysningar, som det svenska källmaterialet ger, att framstå i sin rätta innebörd och betydelse först när det övriga Nordens balladtradition närmare undersökts på liknande sätt och således hela den nordiska balladtraditionen kan behandlas i ett sammanhang.

*

Jag övergår nu till att redogöra för mitt arbetes disposition och frågeställningar. Såsom nämnts i förordet omfattar föreliggande volym undersökningar rörande källor och typer, under det att en kommande del är ägnad åt balladernas liv i traditionen.

Mig veterligen har icke någon motsvarande undersökning av en folkdiktsgenre som denna utförts vare sig inom eller utom vårt land. Någon förebild för dispositionen av ett arbete av denna storleksordning har jag därför icke haft, och andra lösningar av dispositionsproblemet än dem jag valt är naturligtvis tänkbara. Jag har förfarit så, att jag i denna del ägnat de tre första kapitlen åt balladkällorna, de två följande åt balladtyperna.

Kapitel 1 utgörs av en historisk översikt av de svenska balladkällorna av olika slag. Framställningen måste här bli ganska olikartad för skilda tidsperioder, beroende på källornas art. Rent allmänt kan sägas, att de äldre skedena, då källorna flyter mera sparsamt, har fått en bredare och mera detaljerad behandling än 1800-talets senare del och 1900-talet, där jag nöjt mig med att söka uppdraga huvudlinjerna och nämna de viktigaste initiativen inom insamlingsarbetet. Från denna tid, när de direkta källorna är relativt sett så många, har i regel notiser och citat mindre betydelse än från äldre perioder. Men ej heller har vare sig de direkta källorna

i form av samlingar eller alla de enskilda samlarna kunnat uppräknas; det skulle här bli ett fullkomligt myller av namn, data och siffror. Ifrågavarande källor — huvudsakligen tillfinnandes i de traditionsinsamlande centralarkiven — erbjuder i regel heller inga problem i fråga om proveniensbestämning, datering, etc. Det bör dock påpekas, att de flesta och viktigaste av dessa insamlingsresultat, icke minst de finlandssvenska, kommer att behandlas i del II, kapitel 6.

Vid slutet av vart och ett av de tidsavsnitt, i vilket jag indelat framställningen i kapitel 1, följer en kort utblick på källförhållandena för övriga Norden under resp. tidsperiod. I dessa knapphändigt hållna översikter gör jag naturligtvis ej anspråk på fullständighet och presenterar icke heller nämnvärda egna forskningsresultat.

När det gäller de direkta källorna, upptecknings och andra uppskrifter,[14] bygger framställningen i kapitel 1 delvis på resultat som redovisas i kapitel 2. Detta utgörs av fyrtiosex monografier av skiftande omfång. Somliga avser en enstaka uppskrift, andra mycket stora upptecknings samlingar. Den äldsta i detta kapitel behandlade källan är från 1500-talets mitt, medan de yngsta där upptagna samlingarna ligger trehundra år senare i tiden. Sist i kapitlet har jag placerat en granskning av den finländska s. k. Mäntsälävisboken, som förmodats kunna vara tämligen gammal men som visar sig vara understucken och härrörande från 1900-talets början. Den utförligaste behandlingen har jag ägnat åt vad upptecknings arbetet på 1670- resp. 1810-talen skänkt oss. Ett par stora 1800-talssamlingar, som jag ursprungligen tänkt behandla i detta kapitel, har jag av utrymmesskäl fått lämna därhän, nämligen L. Chr. Wiedes östgötska från 1840-talet och P. A. Säves gotländska från de närmast efterföljande årtiondena.[15]

---

[14] Termen »uppteckning» förbehåller jag åt resultaten av genom medvetet antikvariskt, historiskt eller folkloristiskt intresse bedrivet insamlingsarbete, under det att jag låter »uppskrift» ha en mera allmän betydelse av skriftlig fixering överhuvudtaget.

[15] Att just dessa två samlingar kunnat utelämnas beror främst på tidigare forsknings- och utgivningsinsatser. För den förstnämndas del avser jag då Jan Lings arbete Levin Christian Wiedes vissamling, 1965, och beträffande Säves samling dels Herbert Gustavsons och Erik Noreens ed. av densamma, 1949–55, dels Ragnar Bjersbys avhandling om Säves meddelare, 1964. Varken Wiedes eller Säves välordnade samlingar erbjuder heller de problem som möter vid behandlingen av t. ex. materialet i Vs 2, Vs 126, Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling, Dybecks vissamling, etc., där det gäller att på pikturmässiga och andra grunder först sortera materialet innan en egentlig beskrivning och behandling kan göras. I del II, inte minst i kap. 6 och 7, kommer naturligtvis stor hänsyn att tagas till Wiedes och Säves samlingar (liksom de är fullt beaktade i kap. 5 härnedan); somliga av deras meddelare och dessas repertoarer tillhör dem som skall ägnas särskild uppmärksamhet i kap. 10.

I ifrågavarande kapitel har jag sökt att på olika sätt datera och proveniensbestämma uppteckningarna, att ange upptecknarna och meddelarna samt att för de sistnämndas vidkommande med hjälp av kyrkoarkivalier m. m. ge data och levnadsomständigheter. Många gånger har jag emellertid fått resignera inför dylika frågor, enär källmaterialet inte gett tillräckliga uppgifter. I några tillfällen torde emellertid fortsatta forskningar (piktur- och vattenmärkesstudier, genomgång av ytterligare arkivaliskt material av olika slag, etc.) rörande dessa källor kunnat leda till säkrare och kanske delvis annorlunda resultat.[16]

Kapitel 3 är ägnat åt de s. k. skillingtrycken med balladinnehåll. Efter en kort inledning om skillingtryck, termen och företeelsen, följer en kommenterad bibliografi över de relevanta trycken. Till sist ges en sammanfattning rörande balladernas förekomst i skillingtryck.[17]

Kapitel 4 är en tämligen summarisk behandling av ämnet balladpastischer och -falsifikat. Jag har här valt ut ett antal exempel ur mängden, dels allmänt kända, dels några tidigare obeaktade. Jag är medveten om att min argumentering i vissa fall kunde ha gått mera i detalj; en läsare

---

[16] De i föreliggande del införda bilderna hör huvudsakligen (bilderna 4–67) samman med mina resonemang i kap. 2; utrymmes- och kostnadsskäl har fått begränsa antalet. — Man märker snart, när man ger sig i kast med källundersökningar, bristen såväl på förarbeten — om språket i 1500- och 1600-talens visböcker t. ex. har såvitt jag vet endast Elias Wessén skrivit och detta mera i förbigående — som på egentliga handböcker rörande skriftens historia i Sverige, historisk dialektologi, etc. Den vattenmärkesforskning som av enskilda intresserade bedrivs här i landet skulle också förtjäna att i någon form centraliseras och ges ordentligt ekonomiskt understöd. Det kan icke anses rationellt att varje forskare i historiska ämnen som har anledning att syssla med dateringsfrågor av manuskript på egen hand skall söka sätta sig in i denna specialgren; i stället skulle man kunna överlämna manuskripten till specialister för utlåtande. Tanken på en handbokserie i historiens hjälpvetenskaper såväl som på en med rejäla resurser utrustad central för pappers- och vattenmärkesforskning låter jag gå vidare till förslagsvis Statens Humanistiska Forskningsråd — för det sistnämnda projektet borde det icke vara omöjligt att få bidrag från den svenska pappersindustrien.

[17] Även när det gäller svensk typografihistoria efter år 1600 föreligger mycket begränsade förarbeten. I stort sett tror jag emellertid att mina dateringar av skillingtrycken utan utsatt tryckår är riktiga, ehuru deras inplacering inom olika delar av 1700-talet — ty det är till detta sekel de hör — på forskningens nuvarande ståndpunkt är mycket vansklig att göra. Någon argumentering för mina ungefärliga dateringar i de enskilda fallen har jag ej kunnat få rum med, då detta skulle kräva långtgående detaljresonemang och hundratals avbildningar. De åtta bilder jag här ger (nr 68–75) får blott uppfattas som illustrativa exempel på tryckens utseende under olika tider. Jag anser mig i alla fall ha kommit ett litet stycke på väg. Tämligen otillfredsställande syns det mig vara, när man i ett relativt sent och i övrigt utmärkt arbete inom visforskningen (Hildeman, Politiska visor, 1950, s. 21) kan få ett skillingtryck beskrivet såsom »ett flygblad av ganska oviss ålder, tryckt 'i åhr'».

känner sig måhända icke övertygad i alla tillfällen. Emellertid skulle en detaljgranskning och jämförelse med de äkta balladernas språkbruk och stil ha krävt alltför stort utrymme och jag kan blott hoppas att mina läsare liksom jag slås av den balladfrämmande tonen i de presenterade pastischerna. Eljest får jag väl tills vidare taga min tillflykt till Goethes ord: »Wenn ihr's nicht fühlt, ihr werdet's nicht erjagen.»

Kapitel 5 är ägnat åt en översikt av de svenska balladtyperna. I en inledning berörs kortfattat själva typbegreppet och vissa klassifikationsproblem. I densamma redogörs också för hur resultaten beträffande hur många och vilka balladtyper som är belagda på svenska nåtts. Vidare beskriver jag mitt system för typbeteckningar. Efter denna inledning följer en genomgång av de svenska balladtyperna, nummer för nummer. Liksom skillingtrycksförteckningen i kapitel 3 är denna typgenomgång för att underlätta begagnandet försedd med s. k. levande hjälprubrik på varje sida. Efter genomgången av de numrerade typerna följer en sammanställning av vissa osäkra typer, obestämbara fragment samt blott genom kortare citat eller notiser kända visor.

Efter kapitel 5 följer en preliminär sammanfattning av de i kapitel 1–5 nådda resultaten. Att jag icke gjort denna längre beror främst på att en verklig sammanfattning av mina resultat och åsikter lämpligen görs i slutet av del II.

Följer till sist en exkurs rörande källorna för och källbehandlingen i Geijer–Afzelius' Svenska Folkvisor och Arwidssons Svenska Fornsånger, 1800-talets två stora svenska balladeditioner. Denna är avsedd att vara till hjälp vid läsningen av avsnitten om 1810-talet i kapitel 2, men jag vill också ge balladforskningen en möjlighet att nå fram till bevarade källor bakom dessa båda verk. Min analys av källbehandlingen visar nämligen, icke oväntat, att Geijer–Afzelius' texter bör utnyttjas med försiktighet; mera överraskande är kanske min slutsats, att även Arwidsson stundom behandlat sina källor tämligen fritt.

Då del II av föreliggande arbete på många punkter är innehållsmässigt förbunden med denna del, och då dispositionen för del II är klar har jag här kunnat införa hänvisningar till kapitel i del II. Den sistnämnda föreligger till betydande delar i manuskript eller utkast och beräknas kunna publiceras 1969 eller 1970. Jag har ansett det här vara på sin plats att kort redogöra för innehållet i del II, vars samband med del I markerats bl. a. genom att kapitelnumreringen är löpande genom båda delarna.

Del II börjar således med kapitel 6, i vilket balladmaterialet genomgås geografiskt och där stor hänsyn tages jämväl till mycket sena uppteckningar.

Kapitel 7 innehåller mindre av stoffpresentation men mera av analyser

och försök till synteser; det har titeln Balladregioner, spridningssätt och spridningsvägar.

Kapitel 8 heter Ortfixering och sägnifiering. Däri redovisas, hur ballader kunnat knytas till bestämda orter och på detta sätt i vissa fall fått sin livslängd i traditionen ökad. Vidare diskuteras det med nämnda faktum delvis sammanhörande problemet om förhållandet mellan å ena sidan ballader, å andra prosarelationer och sägner med balladmotiv.

Kapitel 9, Skillingtryck och muntlig tradition, är på ett sätt ett pendangkapitel till kapitel 3 i del I. Jag undersöker här relationerna mellan skillingtrycken och den muntliga traditionen, främst hur den senare påverkats av de tryckta texterna.

Kapitel 10 är ägnat åt traditionsbärarna, deras miljöer och repertoarer, under det att kapitel 11 som rubrik har Variantbildningen. I detta mycket omfattande kapitel kommer variantbredden inom de olika typerna att analyseras. Vidare skall där själva typbegreppet utförligt diskuteras, och undersökningar rörande formelförrådet, språkliga förändringar, m. m., redovisas.

Kapitel 12 behandlar balladens förhållande till andra folkvisekategorier: skämtvisor, sånglekar, »balladefterklang», etc. I kapitel 13 berörs i största korthet relationerna mellan visornas texter och melodier.

I kapitel 14 söker jag klargöra balladens funktion, bl. a. dess anknytning till dans, så långt de bevarade källorna ger oss möjlighet att utreda dessa frågor.

Även del II avslutas med en — denna gång mycket utförlig — sammanfattning, i vilken jag redovisar mina huvudresultat rörande den svenska balladtraditionen och där jag i viss utsträckning ställer dessa i relation till tidigare forskningar. Härvid kommer också problemen angående de olika visornas och strofformernas förekomst och frekvens i källor från skilda tider och miljöer att undersökas.[18]

*

Till tidigare forskning rörande de enskilda källorna hänvisar jag i vederbörande avsnitt. Några påpekanden angående mitt förhållande till ett par tidigare forskningsinsatser har jag emellertid ansett mig böra göra här.

[18] Det är min förhoppning att som ett appendix till del II kunna införa konkordanser mellan å ena sidan den typbeteckning som används i detta arbete, å andra såväl den då troligen fastställda numreringen inom den vid Svenskt Visarkiv planerade svenska balladeditionen som en under utarbetande varande samnordik balladkatalog, avsedd att publiceras på engelska. — Till sist ämnar jag i del II införa rättelser och tillägg till del I. Blir dessa talrika, kommer en del av mig ej i del I behandlade källor att visa sig på ett eller annat sätt vara förbundna med större problem, eller kommer — vilket skulle vara det mest intressanta — hittills okända eller obeaktade källor att upptäckas, skall jag samla alla hithörande ting i en exkurs.

Den tidigt döde litteraturhistoriske forskaren, fil. kand. S. von Urbanski bedrev åren omkring 1930 vittgående studier kring den svenska nyromantikens folkviseintresse. Någon licentiatavhandling hann han ej fullborda före sin död, men han har efterlämnat fem otryckta uppsatser, som nu finns i KB.[19] Med undantag för den sista, ofullbordade uppsatsen, där författaren blott hann föra sin skildring fram till den tyska förromantiken och ej berör nordiskt material, behandlar Urbanski samma ämnen som ingår i min framställning av 1810-talets visinsamling i kapitel 2. Urbanskis undersökningar har ett betydande värde, och det är bara att beklaga att de ej i någon form och i översett skick — hans citat av brev o. d. är sällan helt diplomatariska — befordrats till trycket innan jag framlägger detta arbete. Jag refererar ofta till Urbanskis uppsatser och däri framlagda åsikter men har då sökt markera var vi nått samma resultat — varvid således Urbanski skall tillerkännas prioriteten — såväl som var våra meningar divergerar. Smärre uppslag och några hänvisningar till ej så nära till hands liggande källor har jag fått från Urbanskis arbeten, men mera ingående har jag penetrerat hans uppsatser först sedan jag själv arbetat mig igenom källmaterialet — och det i större utsträckning än Urbanski hann göra — och då jämfört våra slutsatser. Det finns emellertid en stor och principiell skillnad mellan Urbanskis arbeten och mitt eget. Hans forskningar kring 1810-talets litterära strömningar är ett mål i sig själv, under det att jag sysslat med dessa enbart som ett medel för att belysa balladinsamlingen. Urbanski kommer endast i förbigående in på själva visorna, vilka är huvudföremålet för min framställning. Ej heller för sitt speciella ändamål anser han sig böra föra in vismaterialets vittnesbörd i sina undersökningar. Sin attityd har han uttryckligen formulerat så:[20]

> Ej blott ofullständigheten utan även, och framför allt, arten av det material, som består av *folkvisemanuskript* har kommit mig att tro, det man gör klokast i att ingenting bygga på dylikt material.

Sammanfattningsvis vill jag säga, att framställningen i Urbanskis uppsatser och i detta arbete i vissa deskriptiva avsnitt (redogörelse för brev

---

[19] Rääfs folkvisesamling fram till Afzelius medarbetareförslag (Vintern 1812). 34 s. (KB R 38: 45); Bidrag till relationerna mellan Rääf och Afzelius rörande de svenska folkvisorna, åren 1812–1817. 52 + [2] s. (KB R 38: 46); Några bidrag till kännedomen om Rääfs folkvisesamling. 81 s. (KB R 38: 46); Några anteckningar rörande folklorens renässans under den svenska nyromantiken. 136 s. (KB R 38: 45); Bidrag till kännedomen om den svenska medeltidsballadens renässans i romantikens »Folkvise»-samlingar. 119 s. (ofullb.). (KB R 38: 46.)

[20] Urbanski, Bidrag till kännedomen om relationerna mellan Rääf och Afzelius, s. 1.

och dagboksnotiser, dvs. i dessa sammanhang ofrånkomliga och självklara källor som Rääfska brevsamlingen, breven till Afzelius från Geijer och Hæffner, osv.) måste bli ganska likartad, att våra syften är tämligen olika (så berörs t. ex. meddelarna och deras repertoarer icke alls av Urbanski), att vi ofta nått skilda resultat, men att jag har haft stor nytta av Urbanskis uppsatser.

Åren 1957–60 utgav Kgl. Gustav Adolfs akademien en ny upplaga i fyra band av Geijer–Afzelius' Svenska Folkvisor. Det fjärde bandet upptages till större delen av kommentarer. Att jag icke oftare hänvisat till där framlagda resultat beror på att kommentatorerna (professor Jöran Sahlgren och lektor Sture Bergel) till stor del kunnat bygga på mina egna forskningar som varit dem tillgängliga i Svenskt Visarkiv eller på annat sätt.[21] För sitt mycket översiktligt uppställda och för framtida forskning nyttiga avtryck av flertalet svenska melodier till de i GA representerade texttyperna har Bergel begagnat Visarkivets register och materialsammanställningar.[22] Emellertid är det mig angeläget att framhålla, att Bergel bedrivit avsevärda självständiga forskningar och därvid nått resultat, till vilka jag i förekommande fall hänvisar.[23] Att jag i åtskilliga tillfällen har anledning att kritisera Bergels slutsatser och metodik är en annan sak; med tanke på att han skrev sin kommentar som ett beställningsarbete på relativt begränsad tid är hans prestation värd stort erkännande.

*

[21] Jfr Olrogs uppgift i Om visor och låtar, 1960, s. 128. — Sahlgrens textkommentar utgörs av ett avtryck av kommentarerna i originalupplagan 1814–18, till vilka fogats smärre tillägg. Dessa består så gott som uteslutande av hänvisningar till vederbörande ställen i KB ms Vs 2 och Vs 126 samt Götiska Förbundets vissamling, där de hos Geijer–Afzelius företrädda balladtyperna förekommer. Dessa förteckningar är baserade på mina för Svenskt Visarkiv 1953 upprättade kataloger, vilka sedan nämnda år varit offentligt tillgängliga i Visarkivet och dessutom bifogats originalmanuskripten i KB resp. KVHAA. Då emellertid i dessa kataloger vissa onöjaktigheter insmugit sig, blev jag av professor Sahlgren tillfrågad om jag ville kontrollera vederbörande manuskripthänvisningar, vilket jag gärna gjorde, då det kunde anses vara av allmänt intresse att dessa blev så korrekta som möjligt. Sahlgren har också meddelat detta förhållande (GAS IV, s. 404).

[22] Genom förbiseende har Visarkivets register och dess sammanställningar av det svenska balladmaterialet ej blivit uppförda i Bergels källförteckning (GAS IV, s. 312), över vilket förhållande Bergel sedan till arkivet uttryckt sitt beklagande.

[23] I hela den rent fackmusikaliska delen av Bergels kommentar har jag ingen andel, men också på det rena källforskningsområdet har Bergel presenterat självständiga upptäckter och åsikter, t. ex. beträffande Afzelius' musikaliska medarbetare Struve, Braun och framförallt Grönland. Jag hade visserligen tidigare i seminarieföredrag talat om Struves och Brauns insatser som uppteckнare, men detta var Bergel obekant, och vi har således här nått våra resultat oberoende av varandra.

Redan här vill jag påpeka att jag genomgående i detta arbete använder bestämda beteckningar för de olika balladtyperna. DgFT + nr betecknar den balladtyp, vars danska texter är tryckta under motsvarande nr i DgF, under det att ST-nr används för ballader utan direkta danska motsvarigheter. En närmare redogörelse lämnas i kapitel 5.

Kapitel 1

Svenska balladkällor – en historisk översikt

Före visböckerna (–o. 1570)

Det är ett lika välkänt som beklagligt faktum, att den nordiska medeltidsballaden endast i ytterligt ringa omfattning föreligger i medeltida uppskrifter. Flera olika förhållanden kan var för sig eller tillsammantagna vara orsak härtill. Balladen torde mindre ha varit avsedd för läsning än för ett muntligt framförande till dans eller i andra sammanhang, och ett uppskrivande i större skala skulle därför närmast fått karaktären av en för tiden och miljön främmande antikvarisk insats. De som väl inte ensamma men dock främst behärskade skrivkonsten, kyrkans tjänare, hade med all sannolikhet viss antipati mot eller i varje fall föga positivt intresse för balladen, möjligen med undantag av legendvisorna. Och om visorna icke desto mindre i viss utsträckning kom att nedskrivas, t. ex. genom enskilda skrivares tankspriddhet eller övermäktiga balladintresse, såsom »Federproben» eller marginalutfyllnader i teologiska och andra handskrifter – några danska balladfragment har faktiskt bevarats åt eftervärlden på detta sätt – har dessa handskrifter mött ett många gånger oblitt öde vid den splittring av medeltidsbiblioteken och den vandalisering av så många deras codices, som följde efter reformationen.

De medeltida balladkällor vi äger är därför huvudsakligen av vad man kan kalla mera indirekt natur och består av notiser och citat samt av de lån och inflytelser från balladernas stil och formler, som kan påvisas i annan medeltidslitteratur.

Äldst är den sistnämnda arten av källor. I de tre versromaner från 1300-talets början, som brukar sammanfattas under benämningen *Eufemiavisorna* (Herr Ivan Lejonriddaren, Hertig Fredrik av Normandie, Flores och Blanzeflor)[1] har forskningen under de senaste decennierna kunnat ut-

[1] Se om dem t. ex. C. I. Ståhles art. Eufemiavisorna i KLNM. Deras texter citeras här efter de kritiska ed., utg. av E. Noreen (Herr Ivan, Hertig Fredrik) resp. E. Olson (Flores) i SFSS.

peka influenser från balladen.[2] Särskilt syns Herr Ivan innehålla balladdrag. Som exempel på sådana i Eufemiavisorna kan framhållas användningen av fyllnadsordet 'alt' (»thet leon alt hos honum la», Ivan v. 2791; »makligæ han alt effter gaar», Fredrik v. 2002), hjälpverbsformerna 'mon' och 'monde' (»konung Artws monde hænnæ swa væl vmfa», Ivan v. 5430; »omakligh monde han medh them fara», Fredrik v. 600; »the bæsta hær mon være», Flores v. 513) samt imperativkonstruktioner med utsatt föregående pronomen 'thu' eller 'I' (»thu gak nu skyndelik», Flores v. 1534; »ij talin ey længer slikt», Ivan v. 5889; »J leggin idhert folk opp medh then a», Fredrik v. 2949). Bland de förekommande formeluttrycken kan nämnas:[3]

then fæmpta dagh fore thera eghit l a n d
t h e k a s t a d h o a n k a r a h w i t a n s a n d
(Flores v. 57 f.; jfr Flores v. 2053 f.)

A r l l æ o m m o r g h o n d a g e r w a r l i u s
han ridher sik enæ aff thet h w s
(Fredrik v. 83 f.; jfr Ivan v. 1833 f.; Flores v. 645 f.).[4]

Även i *Erikskrönikan,* troligen tillkommen på 1320-talet,[5] möter vi balladreminiscenser.[6] Raden »fore thy at sorghin var tha komen till henna»

[2] E. Frandsen, Folkevisen, s. 31 ff.; S. Sawicki, Die Eufemiavisor, s. 43 ff., 123 ff.; V. Jansson, Eufemiavisorna, s. 213 ff. Det förefaller helt ha förbisetts eller råkat i glömska, att redan Peter Wieselgren i sin Sveriges sköna litteratur II, 1834, s. 477, upptäckt balladformler i Hertig Fredrik. — Vid utpekandet av balladformler i annan poesi måste vissa metodiska krav uppfyllas. Först och främst bör det röra sig om verkligt frekventa balladformler. När det gäller en hel versrad eller slutet av en sådan, ökas bevisvärdet, om inte endast det ifrågavarande uttrycket utan också föregående eller efterföljande rads rimord kan återföras på balladerna. Slutligen anser jag det tvivelaktigt att utpeka en speciell ballad som långivare, såvida inte särskilda skäl talar därför, såsom att den lånande dikten även innehållsmässigt syns bygga på balladen ifråga. I enlighet med dessa principer kan jag inte ansluta mig till Frandsen, när han, a. a., s. 36 f., visserligen med någon tvekan, anser Herr Ivan v. 4645 f. vara lånade just från DgFT 354. Inte heller kan jag följa Sverker Ek, då han betecknar några uttryck i Erikskrönikan som hämtade ur DgFT 155 (Ek, Studier, s. 124 f.) resp. DgFT 137 (Ek, Visan om gångarpilten, s. 62). Beträffande det sistnämnda exemplet kunde dock Ek ha metodiskt rätt i sitt antagande, eftersom han i likhet med andra forskare, t. ex. Schück, då ansåg, att Erikskrönikan för ifrågavarande avsnitt byggde på DgFT 137. Att detta ej är fallet har sedermera visats av Lis Jacobsen i uppsatsen »Hur Valdemar Birgersson låter hämta Sofia».

[3] Jfr P. Wieselgren, a. a., s. 477; V. Jansson, a. a., s. 214, 216 resp. Sawicki, a. a., s. 128 ff.

[4] Detta fall utförligt diskuterat i Sawicki, a. a., s. 50 f.

[5] J. Rosén, art. Erikskrönikan i KLNM; Ingvar Andersson, Erikskrönikans författare, s. 132 ff.

[6] R. Pipping, Kommentar till Erikskrönikan, registret under »ballader»; Ingvar Andersson, Kring Erikskrönikans danska källkretsar, s. 26.

påminner, såsom man påpekat,[7] onekligen om ett balladomkväde men det är givetvis högst osäkert om det varit ett sådant. Med största sannolikhet kan däremot versparet

> The taffwesta tha vndan runno
> the hedno tappado the crisne wnno (v. 141 f.)

antas vara hämtat från balladen, i vars beskrivning av tavelspel det ofta förekommer en liknande formulering.[8]

Versromanen *Konung Alexander,* skriven omkring år 1380,[9] innehåller balladformler och detta nog i något större omfattning än man velat anse.[10] En av dessa, raden »han giordhe ther rwm ther förra war thrang» (v. 5292), kan troligen närmare bestämmas såsom lånad ur någon eller några ballader av kämpaviskaraktär.[11] Utöver detta av forskningen tidigare uppmärksammade fall finns flera otvetydiga balladklichéer i dikten, t. ex.

> the waro tha redho at ga t i l bordh
> t h e t a l a d h o m a r k t e t g l ädh i s o r dh
> (v. 8159 f.)

> första the k o m a m i t a s u n d
> the qwinnor dragha them t i l g r u n d
> (v. 8793 f.)

> mot alexandro swa war han [: hästen] s p a k
> alexander war rasker p a h a n s b a k (v. 579 f.)[12]

---

[7] G. Cederschiöld, Om Erikskrönikan, s. 48 f.; Ingvar Andersson, Erikskrönikans författare, s. 72 f. — Raden är v. 507 i Pippings ed. av Erikskrönikan (SFSS).

[8] Pipping, Kommentar till Erikskrönikan, s. 132 ff., har ej observerat, att det rör sig om en balladformel och har svårt att förklara stället. S. Ek har däremot upptäckt detta förhållande men går nog för långt, då han utpekar en speciell ballad, DgFT 137, som långivaren (Ek, Visan om gångarpilten, s. 62); jfr not 2 härovan.

[9] C. I. Ståhle, art. Alexandersagaen: Sverige i KLNM; H. H. Ronge, Konung Alexander, s. 295.

[10] Den första undersökningen av Konung Alexander med hänsyn till förekomsten av balladdrag är K.-I. Hildeman, När kom kämpavisan till Sverige?, 1956, omtr. 1958. Hildemans uttalande, att balladerna »haft mycket litet att tillföra översättarens verkstad» (1956, s. 104; 1958, s. 162) kan nu med hänsyn till de här återgivna exemplen och några andra fall något modifieras. Även Ronge, a. a., s. 121 f., där f. ö. kanske med rätta viss skepsis uttalas gentemot ett av Hildemans exempel på lån från kämpavisorna (jfr härtill också en rec. av Hildemans Medeltid på vers av O. Bø i [Norsk] Historisk Tidskrift 39, s. 181), förtecknar några ställen i Konung Alexander, vilka han anser tyda på influenser från balladgenren. Flera av dessa syns mig dock mindre evidenta.

[11] Hildeman, a. a., 1956, s. 110; 1958, s. 168 f.

[12] Jfr för dessa tre verspar följande visor och strofer i SF: 24 A: 12, 53 A: 26, 111: 1, 145: 1 resp. 66: 6, 69: 7, 70: 16, 128: 4, 153 A: 4 och 25 B: 21, 54 A: 15, 71: 5, 96 B: 19.

Frihetsvisan, som tillskrivits biskop Tomas Simonsson i Strängnäs och som daterats till 1439,[13] skildrar mordet på Engelbrekt Engelbrektsson bl. a. i följande rader:

> Han wart keruat som then fisk
> som stekara leggia a sin disk.

Formuleringen kan ha inspirerats av någon nordisk ballad, men lika gärna kan den ha hämtats ur tyska visor.[14]

I den fornsvenska *Didrikskrönikan,* en sannolikt på 1450-talet, i varje fall före 1457 verkställd översättning och bearbetning av den norska Didrikssagan,[15] har vissa personnamn den form de har i Didriksballaderna DgFT 7 men ej i den norska sagan, och det är därför högst troligt, att krönikans svenske redaktör känt dessa visor.[16]

I de yngre rimkrönikorna, *Karls-* och *Sturekrönikorna,* kan visserligen stilistiska balladdrag framletas men de är tämligen fåtaliga. Från tiden efter 1400-talets mitt har vi istället för stillån ett annat slag av balladkällor: notiser om visor i rimkrönikorna och i historieskrivningen på prosa. Redan Erikskrönikan innehåller uppgifter om dans och sång vid bestämda historiska tillfällen, men de är alltför vagt formulerade för att tillåta några

---

[13] K.-I. Hildeman, art. Frihetsvisan i KLNM; Gottfrid Carlsson, Kring biskop Tomas Simonssons diktning, s. 81.

[14] Citatet ur SMDR, s. 387. Jfr härmed

> De lade Hertig Frögdenborg uppå en disk
> Och ristade honom som Bönder rista Fisk.
> (DgFT 305; här cit. efter skill.tr. DgFT 305: 1, 1757.)

En liknande strof ingår i vissa versioner av DgFT 94 och DgFT 286, vilka ballader ej är belagda på svenska. Emellertid finns bilden ifråga i tyska visor, bl. a. i förebilden till DgFT 305, Der Bremberger (DVL 16), och i Der Abendgang (DVL 19), varför Frihetsvisans diktare kan ha fått uppslaget till formuleringen från annat håll än den nordiska balladen, detta särskilt som det är tvivelaktigt huruvida DgFT 305 existerade i nordisk språkform redan under 1400-talets förra del. Jfr för formeln också Sawicki, Die Eufemiavisor, s. 166 f. — Tidigare har likheten mellan Frihetsvisan och DgFT 305 på denna punkt observerats av R. Hollmerus i Andersson & Hollmerus, Du sköna sång, 1944, s. 172 samt Sverker Ek (citerad i Olaus Magnus, Historia om de nordiska folken, V: kommentar, s. 345). Ek betraktar det tydligen som ostridigt, att Frihetsvisan här bygger på DgFT 305. I övrigt har den omfattande litteraturen kring Frihetsvisan inte berört frågan.

[15] E. Fjeld Halvorsen, art. Didriks saga af Bern (KLNM); C. I. Ståhle i Ny ill. sv. litteraturhistoria I, s. 107 f.; H. Schück, När öfversattes Didrikskrönikan? (Samlaren 1885). — Den fornsv. texten, Sagan om Didrik af Bern, utgavs i SFSS av G. O. Hyltén-Cavallius 1850–54.

[16] Först påpekat av Hyltén-Cavallius i inledn., s. XL, till editionen. Jfr Grundtvig i DgF IV, s. 539.

slutsatser om visornas art. Först de senmedeltida historiska verken och de från nya tidens äldsta skede erbjuder mera konkreta uppgifter. Även beträffande dessa är det dock många gånger svårt att fastställa huruvida det rör sig om ballader eller om andra visor, t. ex. sådana som i stil och strofbildning bygger på tyska mönster. I några fall kan också latindikter åsyftas. Endast de fall, där en viss sannolikhet finns för att vi har att göra med ballader, skall här beröras.

Ericus Olai berättar i sin Chronica regni Gothorum, skriven under »senare delen av 1460-talet och närmast följande år av nästa decennium»,[17] om mordet på den danske kungen Erik Klipping 1286. Om en av de mot kungen sammansvurna, Eriks camerarius Rane Jonsen, lyder texten: »Postremo rotatus est quidam Rane, qui dicebatur unus eorum fuisse, de quo canticum est solenne.»[18] Denna »canticum solenne» kan ha varit en svenskspråkig ballad, men annan språk- eller strofform är tänkbar.[19]

Sturekrönikans notis om en »sancti örians wijsa»,[20] som skall ha sjungits i Sturehären strax före slaget vid Brunkeberg 1471 — ifrågavarande avsnitt av krönikan torde ha författats 1481 av en person, som var ögonvittne till slaget — syftar troligen på den S:t Göransvisa vi har bevarad (DgFT 103), men helt säkert är detta inte.[21]

Den tyske historikern *Albertus Crantzius* (d. 1517) skrev en latinsk krönika om Norden, som utgavs postumt, i tysk översättning 1545 och i originalformen påföljande år.[22] I denna sin Chronica Regnorvm Aqvilonarivm, där avsnittet om Sverige torde ha tillkommit mellan åren 1500 och 1504,[23] skriver han om svenskarna och deras historia:[24]

---

[17] Ernst Nygren, art. Cronica regni Gothorum i KLNM.

[18] E. Nyrin-Heuman, Källkritiska ... studier till Ericus Olai: Chronica Gothorum, s. 139, jämfört med textstället i SRS II: 1, s. 67. — Ericus Olai baserar sin framställning av Erik Klippings död på äldre källor, Visbykrönikan och Chronologia Anonymi (se härom senast S. Axelson i HT 1963, s. 287), men uppgiften om visan finns ej i dessa källor.

[19] Jfr i kap. 5 under DgFT 149.

[20] Svenska medeltidens rimkrönikor, ed. Klemming, III, s. 76 (v. 2217).

[21] Om krönikan, se K. Hagnell, Sturekrönikan 1452–1496, för vårt ändamål särskilt s. 40 f., 161, 260 ff. För visan se närmare härnedan i kap. 5 under DgFT 103.

[22] Dennmärckische, Swedische, vnd Norwägische Chronica, Strassburg 1545 resp. Chronica Regnorvm Aqvilonarivm Daniae Svetiae Norwegiae, Argentorat [: Strassburg] 1546. För detta arbete, se V. A. Nordman, Die Chronica Regnorum Aquilonarium des Albert Krantz. För Krantz' liv och historiska författarskap i allmänhet, se V. A. Nordman, Die Wandalia des Albert Krantz, s. 13 ff.

[23] Nordman, Die Chronica Regnorum Aquilonarium des Albert Krantz, s. 30.

[24] Dennmärkische, Swedische, vnd Norwägische Chronica: Swedische Chronick, s. xx, jämfört med Chronica Regnorvm Aqvilonarivm, s. 379.

Da här aber wöllen wir vnseren anfang suchen, der in Gesängen [*in carminibus*], oder sunst in Schrifften begriffen. Dann diss volck hatt nit ein kleyne lyebe gehabt, zu eim ewigen vnd vnsterblichen nammen.

— — —

Es ist auch ein wunderbarlich ding gewest, dz sich diss volck der Poeterey geflissen, in irer sprach von den theüren vnd grossen leüten lyeder gemacht, darinnen sye ire dapffere thaten begriffen. also, das sye mit dem lust des Singens, auch bericht geben der alten Geschicht. [*Sed & mirum Poësis studium in Gente fuit. dum patria lingua, Heroum præclaras res gestes ita canerent: ut pariter & oblectarent lepore audientes, simul & docerent Antiquitatum præclara facinora.*].

Vid bedömningen av denna passus hos Krantz bör man ta i beaktande dels, att den nordtyske författaren inte besökt Sverige och att han icke torde ha känt mera om svenska förhållanden än vad han kunnat hämta ur litterära källor (om danska förhållanden är han bättre underrättad), dels, att de framförda påståendena om sångerna starkt erinrar om några yttranden hos Saxo Grammaticus, en källa som Krantz flitigt öst ur.[25] Om han verkligen känt svenska ballader är högst ovisst. Möjligen skulle hans uttalanden om brudrov i Sverige[26] delvis kunna bygga på referat av svenska brudrovsballader, men det är kanske inte särskilt troligt.

I En Swensk Cröneka, vars olika redaktioner anses ha utarbetats på 1530- och 1540-talen,[27] nämner *Olaus Petri* flerstädes visor, och somliga av dem kan med skäl antas ha varit ballader. Osäkert är väl detta beträffande de »wijsor, Saghor, Rijm, som the pläghade kalla Ffrijdhe» och som diktades om »merkelige män».[28] På ballader pekar däremot omisskännligen vissa karakteristiker — särskilt tydlig är allusionen på trollvisornas »Gyghrar»[29] — i följande rationalistiska utläggning:

Men them, som tyranniske woro, och giorde allom offuerwold och orett och passade på ingen, kallade the Jettar, Reesar, Troll och annat sådana, och epter thet at samma tyranner, pläghade boo på fast slott och feste, såå kallade the

[25] Om Krantz' kännedom om Sverige, se Nordman, Die Chronica Regnorum, s. 177 f. — Det avsedda Saxostället är Gesta Danorum, ed. Olrik–Raeder, Praefatio I: 3, s. 4; jfr Nordman, s. 85.

[26] Chronica Regnorvm, s. 380: »Itaque Raptum parans (qui ea tempestate clarum Militiae genus in ea gente reputabatur: si nobiles uirgines raptu sibi sociarent: conciliarentque matrimonio . . .»). Dennmärckische, Swedische, vnd Norwägische Chronica: Swedische Chronick, s. xxi: »derhalb vndstund er sye hynweg zu füren (welch es dazumal in demselbigen land keyn vneer was/so man die edelen jungkfrawen also hynweg schleyffet/vnd zu der Ee neme) . . .». Citatet avser den danske kung Grams planer på att bortröva den svenske kungen »Sichtrugus'» dotter.

[27] G. T. Westin, Historieskrivaren Olaus Petri, s. 11.

[28] En Swensk Cröneka, ed. Sahlgren, s. 5.

[29] Jfr J. Sahlgren, Blåkulla och blåkullafärderna, Namn och Bygd 1915, s. 148 ff. (separatet av uppsatsen är ofullständigt och saknar bl. a. det här aktuella avsnittet) och S. Ek, Norsk kämpavisa, s. 86 f.

theres slott, bergh, och them som ther vppå bodde, kallade the bergha troll, och theras hustrur som och onda och argha woro, kallade the Gyghrar eller annat sådana, som gambla wijsor och Tydhriks van Bern historia eller fabel clarliga betygha, Och när the wille bescriffua onda och argha tyranner, sade the them wara fula, longa och grymma, plumpachtiga och ofanneliga, än thå at the ey woro större och wanskapeligare än annat folk, Men för theris Tyrannij och öffuerwold, sade the i theres dichter them sådana wara, och kallade them i theres wijsor, wnderstundom biörnar och lindormar eller drakar, Och them som sådana skadeliga menniskior i hiäll slogho, prijsade then menigha man högt med wijsor och Ffrijdhe, kallandes them weldiga hieltar och kiämpar, the ther Jättar, Reesar, Troll, biörnar och lindormar fördriffuit och nidherlagt hade — — —

Så pläghade och woro förfädher kalla them dwergher, som med theris list och illfundogheet mykit ondt bedriffuo — — —

Tesse dwergher bescriffuas i Rijm och wijsor haffua warit små, ty the haffua hafft liten macht, doch stora listogheet, The seyas och haffua bodt i berg — — —.[30]

Troligen är det kämpavisor och liknande ballader Olaus Petri åsyftar på några andra ställen i krönikan:

Om sådana kamper, ther twå haffua kempat och slaghes om theres rett, eller och öffuer öffuerdådugheet eller för mandoom skull, äro monga gambla wijsor, ffabeler och frijdhe eller Ewentyr dichtat — — —.[31]

[...] Tidric van Bern, Och om hans stora bedreff äro monge fabeler och wijsor dichtadha, ther hwar man nogh weeth seya aff hans kiempar och jempningar — — —.[32]

Den sist citerade meningen kan knappast tolkas på annat sätt än som ett vittnesbörd om att en eller flera av Didriksvisorna (DgFT 7–9 och ST 1; endast av DgFT 7 och ST 1 föreligger svenska texter) vid denna tid varit spridda och välkända i Sverige.

Bibeldramat *Tobie Comedia,* tryckt i Stockholm 1550, brukar på goda grunder tillskrivas Olaus Petri. I företalet till dramat berörs litterära behandlingar av religiösa motiv. Detta uttalande förekommer om svenska förhållanden:[33]

---

[30] En Swensk Cröneka, s. 5 f. — Gustav Vasa uppfattade yttrandena om tyranner såsom riktade mot honom själv (se SRS II: 2, s. 157), men härvid var han troligen alltför misstänksam: man behöver knappast läsa in några politiska allusioner i Olaus Petris framställning på denna punkt.

[31] En Swensk Cröneka, s. 46.

[32] Ibidem, s. 27. — Det bör påpekas, att Olaus Petri kände Didrikssagan i dess norska eller svenska form (se G. T. Westin, a. a., s. 188 ff.) och därifrån kunnat få material till denna notis, något som styrks av förekomsten av termen »jempningar». Denna term förekommer blott i prosasagan, ej i vistexterna. Om sålunda »fabeler» syftar på Didrikssagan, syftar dock troligen »wijsor» på Didriksballaderna, framförallt DgFT 7. Det är föga sannolikt, att Olaus Petri känt de kväden av äldre slag som omtalas i den norska Didrikssagans inledning.

[33] Olaus Petri, Samlade skrifter IV, s. 398.

Thet samma haffua ock wåre förfädher brukat så här j landet som j annor land, sedhan Christendomen hijt kom, medh wijsor, rijm och Comedier om helgha män, som föregaffz til godh exempel — — —.

I uttalandet kan författaren ha åsyftat bl. a. ballader, nämligen vissa legendvisor.

Johannes Magnus lämnar i sin Historia de omnibus gothorum sveonumque regibus, färdigskriven av den landsflyktige ärkebiskopen o. 1540 men tryckt först 1554 efter författarens död, apropå runskriften några uppgifter om hjältesånger. Göterna, skriver han, lade så stor vikt vid vältalighet och författande av »Swenske rijm [*patrias poëses*], at the icke allena vnderwijste sedige vnge drängier qwäda gamble Wijsor [*carmina antiqua*], som innehölle theras Förfäders loff och berömmelse ... vtan gamble män hafwa jämwäl och om nampnkunnige Hieltars dygder och mandom spelat vthi pipor [*in tibias canerent*], såsom och ännu i thenna dagh skeer.»[34] Även om man till en del kan finna återklanger från Saxo och kanske Albertus Crantzius i dessa formuleringar,[35] bör man knappast helt utesluta möjligheten av en reell bakgrund för skildringen, av att Johannes Magnus här beskriver någonting han själv upplevt.[36] Om »hieltars dygder och mandom» (*de clarorum virorum virtutibus*) får åtskilliga ballader sägas handla, men om sådana här avses är givetvis obevisbart. Kanske åsyftar Johannes Magnus en speciell ballad, den om slaget vid Lena år 1208, DgFT 136, på ett annat ställe i sin historia, där han på tal om detta slag skriver: »nonnullaque carmina in Danicae gentis suggillationem (quod ibidem exterminata fuerit) passim, et palam circumferuntur.»[37] (Schroderus översätter 1620 detta med: »Man hörer och siungas gamble Wijsor på många ortar, hwilke vpdichtade äre them Danskom til spott, för thet nederlagh skull the ther ledho.»[38]). Förutom balladen DgFT 136 finns det en annan dikt om slaget, den hos Ericus Olai återgivna makaroniska »Contigit in Lenum», men pluralformen *carmina* kan tyda på, att Johannes Magnus känt flera sånger

[34] Johannes Magni Swea och Götha Crönika ... på Swenska vthtålkat aff Erico Schrodero, 1620, s. 7, jämfört med originaltexten i Historia de omnibus regibus, 1554, s. 25.

[35] Krantz' arbete Chronica Regnorvm var visserligen inte tryckt, då Johannes Magnus skrev sin historia, men denne ägde en i Lübeck gjord avskrift av Krantz' verk. Se härom G. Löw, Sveriges forntid i svensk historieskrivning I, s. 53. Om likheten i formuleringar mellan Saxo å ena sidan, Krantz' å den andra, jfr härovan jämte n. 25. — Det är väl från Saxo som Johannes Magnus fått uppslaget att lägga in latinsk poesi med nordiskt ämne i sin framställning. Saxo översätter nordiska dikter; Johannes Magnus uppger sig göra sammaledes i ett fall, nämligen beträffande Eriksvisan (jfr kap. 4 härnedan).

[36] Johannes Magnus har visserligen med rätta ett icke så gott rykte som sanningsvittne, men att han under sin svenska tid ej skulle ha hört ballader ter sig tämligen otroligt.

[37] Historia de omnibus regibus, s. 612.

[38] Swea och Götha Crönika, s. 540.

med samma ämne, och kanske har i så fall DgFT 136 varit en av dem.[39] Den dubiösa Eriksvisan, som Johannes Magnus återger, skall diskuteras i annat sammanhang.[40]

Åtskilliga notiser om visor och vissång möter hos den sist behandlade auktorns broder *Olaus Magnus* i dennes Historia de gentibus septentrionalibus, tryckt i Rom 1555 men baserad på författarens erfarenheter från tiden före 1523, då han för alltid lämnade Sverige.[41] Några uttalanden om visor, i vilka hjältar och hjältedater besjöngs, liknar Johannes Magnus' ovan anförda: »Attamen quod rudi illa aetate perstrenue gestum est, cantilenis rhythmorum ad posteros alacriter decantandum emiserunt: quemadmodum praesenti die continuatur» (I: 36); »... prout eorundem temporum vsitatae cantiones rhythmaticis compendiis compositae, continuatisque seculis in praesentem vsque diem deriuatae, hanc rem ad posterorum memoriam propagarunt» (I: 29). Visor sjöngs vid gästabud (»... cantiones patrio rhythmate passim vsque in hunc diem conuiuali more exhilaratis vocibus, et iubilo fieri solitae ...», X: 1) eller på bestämda platser (om Erik, Ubbe, Scarinus m. fl., »quorum indelebilis memoria nedum in saxis campestribus, aut montanis conscripta videtur, sed patrijs carminibus, ac musicis instrumentis celebrioribus locis, ac diebus sempiternis tripudijs continuatur», II: 32). I detaljer får dessa uppgifter betraktas med viss skepsis — att det sjöngs visor om Ubbe och Scarinus ter sig föga antagligt (beträffande Erik kan det röra sig om den av Johannes Magnus återgivna Eriksvisan)[42] — men liksom i Johannes Magnus' fall kan de anses verifiera existensen av visor om hjältar och kämpar. Den latinska terminologiens *carmen, cantio,*

---

[39] Jfr S. Grundtvig i DgF III, s. 221, som anser DgFT 136 åsyftad, samt H. Schück, Våra äldsta historiska folkvisor, s. 290, och efter honom Hildeman, Politiska visor, s. 23 f., vilka syns anse det sannolikast, att Johannes Magnus här enbart tänkt på »Contigit in Lenum».

[40] Se kap. 4.

[41] Olaus Magnus, Historia om de nordiska folken V: komm. av J. Granlund, s. 568. Om Olaus Magnus som folklivsforskare, se ock J. Granlunds uppsats i Saga och Sed 1949.

[42] Ubbe och Scarinus torde vara tillkomna genom lärda spekulationer; de ingår som nr 4 resp. 19 i Johannes Magnus' väldiga kungalängd. Scarinus (Svarinus) förekommer redan hos Saxo. Jfr G. Löw, Sveriges forntid I, s. 73, 76, 118. Scarinus identifieras sedan bl. a. i G. Tidgren, Westergöthlands historia och beskrifning, 1787, s. 65 f., med Swaran i Ossians sånger, en identifikation som upprätthålls ännu i A. A. Afzelius, Swenska Folkets Sago-Häfder I[3], 1860, s. 59, 162 f. (jfr II[2], s. 215). — Det härovan citerade uttalandet om sång vid gästabud (Olaus Magnus X: 1) ingår i ett sammanhang, där det sägs, att visor sjöngs om olika strider vid Rotebro. Rotebro nämns visserligen i balladen Sten Sture och dalkarlarna, ST 15, men Olaus Magnus' beskrivning av de ifrågavarande visorna stämmer föga överens med denna ballad. Uttrycket »cantiones patrio rhythmate» passar annars bra in på balladgenren. Jfr Hildeman, Politiska visor, s. 119 f.

cantilena meddelar föga om visornas stil och form beträffande ett nordiskt material, men det är rimligt att under dessa benämningar inräkna ballader, vilka däremot knappast torde åsyftar med de *cantilenae turpes* som Olaus Magnus ägnar ett kapitel (XV: 11). Flera olika slag av visor måste avses i verkets enda utförligare skildring av vissång hos nordiska folk, den ofta citerade beskrivningen av majfesterna (XV: 10). På midsommaraftonens kväll, berättar författaren, samlades vid eldars sken på öppna platser i städerna och på landsbygden gamla och unga av båda könen »*pro choreis tripudiisque exercendis*»:[43]

Under dansen plägar man sjunga visor [*saltando decantat*] om forntida hjältars bedrifter vare sig i hemlandet eller i andra länder allestädes i världen, så ock om stordåd, som frejdade kvinnor sig till evärdlig berömmelse utfört av nitälskan för sin kyskhets bevarande. Desslikes sjunger man ock om sådana handlingar, som människor utan all ära och redlighet, såsom vansläktade och fega ädlingar, grymma tyranner och skamlösa kvinnor, hava låtit komma sig till last. Allt detta sjunges i visor och på melodier, som gått i arv från fädrens tid, till spel av cittror, omväxlande med pipor [*patriis cantionibus, et rhythmis sonantibus citharis, ac tibiis alternatim adductis*]. Därhos pläga ock tärnorna efter sina mödrars lärdom till strängaspel kväda [*psallendo*] om de många stora fel, till vilka de äkta männen göra sig skyldiga, såsom tärningsspel, slagsmål på krogen, flärd i klädedräkt, umgängelse med narrar samt ständig onykterhet och fylleri. Men i gengäld veta ock fyndiga ynglingar att sjunga om huru lata, falska, obändiga, grälsjuka, skvalleraktiga, fåfängliga och trolösa kvinnorna äro, att de icke må häckla och klaga på männen allena. Vidare skildrar man ock i mångahanda visor till skilda musikinstrument [*varietate cantionum, et musicis instrumentis*] vad trolösa borgare, knipsluga hantverkare, kringflackande krämare, dorska sjömän, oredliga bönder, illfundiga förrädare, inställsamma lismare samt giriga och grymma fogdar kunna taga sig till.[44]

Det är tydligt, att vissa av de här uppräknade visorna varit skämt- eller nidvisor. Andra, särskilt de i styckets förra del, torde knappast kunna uppfattas som annat än ballader.[45] Det är dock vanskligt att med visshet identifiera dem med ballader vi känner från senare källor.[46]

[43] E. Klein i NK XXIV B, s. 120, översätter med instämmande av J. Granlund i komm. till Olaus Magnus' Historia detta med »för att dansa ringdanser och hoppdanser». Michaelisgillets textöversättning har det vagare »för att tråda dansen». Jfr del II, kap. 14.

[44] Michaelisgillets översättning, här med modern ortografi, jämte citat ur originalupplagan 1555.

[45] Jfr att Olof Rudbeck i Atland I, 1679, s. 420 i en översättning eller referat av detta avsnitt hos Olaus Magnus använder beteckningen »allehanda gamla Kiempewisor». — Även om det finns ballader, som besjunger stordåd utförda av nitälskan för kyskhetens bevarande, torde detta ämnes betydelse för den nordiska vissången tendentiöst ha något överbetonats av Olaus Magnus — jfr att han (IV: 8) också för lapparnas del framhåller sånger med detta innehåll.

[46] Sverker Ek har gjort ett försök att identifiera dem (Olaus Magnus, Historia om de

I *Laurentius Petris* svenska krönika från 1559 åberopas vad som säkerligen får uppfattas som balladen Habor och Signil, DgFT 20: »... Men hos oss här i Sverige gåå också andra sagor om thenne Habardh och Signill, såsom man af gambla svenska vijsor hördt hafver ...».[47] Då i samma krönika sägs om Lenaslaget 1208 att »in till thenne dagen hafver man vist theraf till at säija och sjunga»,[48] är det att märka, att Laurentius Petri känt och utnyttjat Johannes Magnus' historia och kanske haft detta verk som källa för notisen ifråga.[49]

Inflytande från en bestämd ballad föreligger med största sannolikhet[50] i *Peder Swarts* 1558 tryckta »Genswar» mot den danska krönikeupplagan av 1555.[51] Peder Swart skriver nämligen på ett ställe om den danske »Michel räff» i dessa ordalag:

> Ey wille han mere med Swenske strijde.
> När han hade smaket och rördt
> Thet porssööl som war aff Swerige fördt.[52]

Likheten med några rader, förekommande i samma bildliga betydelse och också de lagda i dansk mun, ur visan »Gustaf Vasa och dalkarlarna» (ST 16: I), är slående:

> Jagh hafwer druckit dhet starke porssöhl,
> som ähr ifrån Dahlarna fördt.[53]

Vi skall nu övergå till att se vad medeltidens kyrkliga konst i Sverige erbjuder såsom källa till vår kännedom om balladen. Flera skulpturer och målningar avbildar tydligen Stefan eller Staffan i enlighet med legenda-

---

nordiska folken V: komm., s. 345), och åtminstone i somliga fall har Eks förslag viss sannolikhet för sig.

[47] SRS II: 2, s. 35 f. På Saxos Hagbarduskväde är det här ringa anledning att tänka.

[48] SRS II: 2, s. 69.

[49] Om Laurentius Petris användning av Johannes Magnus' Historia, se G. Löw, Sveriges forntid, s. 91 ff. Om visnotisen, se s. 22 härovan jämte n. 39. — K. E Wikholm gör i sin diss. Källkritiska studier till Gustav Vasatidens historia, s. 109, 113 ff., ett icke särskilt väl underbyggt försök att frånkänna Laurentius Petri författarskapet till den krönika, som brukar gå under hans namn. Som författare lanserar Wikholm istället Peder Swart. Jfr F. Lindbergs kritiska rec. i HT 1942, s. 187 ff. Författarfrågan är av mindre relevans i vårt sammanhang.

[50] Först framhållet av Hildeman, Politiska visor, s. 135, där det övertygande visas, att »Genswaret» och ej Vasavisan varit den lånande parten.

[51] Verket utkom 1558 i två något olika upplagor under de skiljaktiga titlarna »Någer stycker aff then Danske Cröneke», etc., resp. »Sanferdighe Suar på någhre stycker», etc. Jfr Collijn, Sveriges bibliografi intill år 1600, II, s. 244 f. För författarskapet, se A. Nelson i UUB:s Minnesskrift 1621–1921, s. 139 ff.

[52] Någer stycker, fol. I[1] r.

[53] Visböcker II, s. 403.

riska traditioner om honom. Av dessa avbildningar visar främst några av målningarna från 1200-talets slut i trätaket på *Dädesjö gamla kyrka* i Småland men också i någon mån en skulptur från 1300-talet i *Uppsala domkyrka* en nära överensstämmelse med innehållet i vissa former av Staffansvisan, DgFT 96.[54] Någon prosalegend av motsvarande innehåll är inte känd, och det är därför möjligt, att en visa existerat som förutsättning för de nämnda konstverkens tillkomst. Detta kan emellertid ej bevisas.[55] *S:t Olofs seglation*, motivet för balladen DgFT 50, avbildas under 1400-talet på åtskilliga kalkmålningar och ett par altarskåp i Mälarlandskapen.[56] Icke heller i dessa fall låter sig någon bindande bevisning företes för att bilderna är illustrationer av en vistext. Det är dock ganska sannolikt, att balladtexten varit av betydelse för bildmotivets utformning i vissa kyrkor, inte minst de som dekorerats av konstnärer tillhörande Albertus Pictors skola.[57] Att dessa känt och i sin konst begagnat balladmotiv vet vi nämligen med säkerhet. I *Floda kyrka*, Oppunda härad, Södermanland, dekorerades valven omkring år 1480 av Albert eller någon tillhörande hans skola.[58] På dessa valvmålningar avbildas kämpavisfigurerna Holger Dansk

[54] Se bilder i G. Djurklou, Hvem var »Staffan stalledräng»?, 1902; E. Wrangel, Staffan stalledräng i ord och bild, 1914; dens. & O. Rydbeck, Medeltidsmålningarna i Dädesjö, 1918; A. Lindblom, La peinture gothique en Suède et en Norvège, 1916; J. Roosval, Die Steinmeister Gottlands, 1918; NK IX A, 1931, pl. IV; H. Celander, Staffansvisorna, 1927; dens., Några danska och svenska julvisor, 1946; B. G. Söderberg, Mäster Sighmunder i Dädesjö, 1957.

[55] Jfr i föregående not anf. litt. samt vidare bl. a. S. Ek, Den svenska folkvisan, 1924, s. 109, 112; dens., Studier, 1931, s. 40; dens., Den svenska folkvisan (NK IX A, 1931), s. 49 f.; dens. i FmFt 1936, s. 189; H. Celander i Arv 1945, s. 152; C. Weibull i Scandia 1932, s. 96; O. Gjerdman, Staffan och stjärnan i källan, 1943; W. Liungman, Stefansritten och dess ursprung, 1946, s. 9; B. G. Söderberg, Staffanslegenden och målningarna i Dädesjö, 1953; D. Strömbäck, Kring Staffansvisan, 1960, s. 216 f. Endast Weibull avvisar tanken på visans betydelse för Dädesjömålningarna. Jfr dock Schücks och Hildemans försiktighet i Schück & Warburg I[3], s. 430, resp. Ny ill. sv. litt.hist., bilden mellan s. 248 o. 249.

[56] A. Olrik, Nordens Tryllevisor, s. 48; N. Ahnlund, Oljeberget och Ladugårdsgärde, s. 51 f.; S. Ek, Den svenska folkvisan, 1924, s. 189 f.; dens., Studier, 1931, s. 41, 50, 54, 72; jfr J. G. Hallman, Beskrifning öfwer Kiöping, 1728, s. 37; R. Dybeck i Runa, h. 1, 1842, s. 21; K. Liestöl, Norske trollvisor, 1915, s. 37; O. Bø, Heilag-Olav i norsk folketradisjon, s. 65.

[57] För denna målarskola och Olofsmotivets behandling där, se O. Sylwan, Kyrkomålningar i Uppland, samt H. Cornell & S. Wallin, Uppsvenska målarskolor på 1400-talet.

[58] B. G. Söderberg, Svenska kyrkomålningar från medeltiden, s. 223; H. Cornell & S. Wallin, Uppsvenska målarskolor, s. 58. — Bilder av de här aktuella valvmålningarna publicerades i tryck först av R. Dybeck i Runa 1844, pl. 16, tydligen efter en under 1600-talet gjord avritning i Peringskiölds Kyrkor i Södermanland 1686, KB ms F. l. 5: 6. fol. 14 r. Direkt efter originalen avbildades målningarna sedan i N. M. Mandelgrens Monuments scandinaves du moyen-age samt i Bror Emil Hildebrands uppsats Floda

och Burman, och där återges omkvädet till balladen om dem (DgFT 30) så som det uppträder också i yngre texter: »Hollager dans han wan siger af Burman.» Förutom Holger Dansk/Burman ser man i samma valv och sammankomponerade med dem tre andra par av antagonister: Vidrik Verlandsson/Didrik av Bern, sonne Føslink/»Trullat», David/Goliat. Det är mycket antagligt, att också dessa figurpar, trots frånvaron av viscitat i deras fall, får betraktas som balladillustrationer.[59]

Omkvädet ur DgFT 30 i Floda kyrka kan kanske kallas en direkt balladkälla. En oomtvistligt direkt källa från tiden före de äldsta bevarade visböckernas tillkomst finns i form av *en version av DgFT 103* (S:t Göransvisan) i uppskrift från tiden omkring 1500-talets mitt, en ofullständig text med melodi.[60] Det är måhända symptomatiskt, att denna vår äldsta uppskrift av en balladartad visa utgörs av en legendvisa.

Sammanfattningsvis kan om tiden före visböckerna sägas, att de bevarade källorna verifierar existensen av balladen som genre, av vissa arter inom balladen samt av ett litet antal, identifierbara ballader.[61]

*

kyrka i Södermanland, 1869, varefter de i teckningar eller fotografier återgetts i åtskilliga sammanhang, t. ex. i NK IX A, pl. II och III. Se vår bild 1. Den förste, som satte målningarna i samband med visor, var G. O. Hyltén-Cavallius i dennes ed. av Didriks-sagan, SFSS V, h. 22, 1854, inledn., s. XXX, under det att en mera bestämd attribuering till särskilda visor gjordes av S. Grundtvig i DgF II, s. 654 (tillägg till DgF 30 och 31). Hildebrand ger i sin nämnda uppsats en noggrann beskrivning av kyrkans målningar. Då emellertid vid denna tid namnet under Sonne Föslinks bild var ganska svårläsligt, då Hildebrand uppenbarligen inte känt avteckningen i Peringskiölds verk eller Hyltén-Cavallius' och Grundtvigs uttalanden i frågan, feltolkar han, a. a., s. 388 f., Sonne Föslink såsom varande Härved Ulf av Trollesläkten, dvs. huvudpersonen i sägnen om Ljungby horn. Målningarnas samband med visor har f. ö. helt undgått Hildebrand. Hildebrands teori om Härved Ulf som en av figurerna på målningen återkommer sedan i den konsthistoriska litteraturen in i senaste tid: Cornell & Wallin, a. a., s. 112; R. Norberg, Floda kyrka, 1942, s. 10. Så också i Dikt och ton i det medeltida Sverige, utställn.kat. f. Statens Hist. Mus. 1964, red. av Toni Schmid & O. Odenius, s. 16. Hos Peringskiöld finns dock det riktiga namnet: Son*ne* Føsli*n*k, se bild 2, s. 145.

[59] Om Sonne Föslink (Sven Fötling) och »Trullat» handlar DgFT 31. Om striden mellan Vidrik Verlandsson och Didrik av Bern finns ingen visa bevarad, men G. Storm vågar med viss grund antaga, att en sådan funnits (Sagnkredsene om Karl den store og Didrik af Bern, s. 155 f.; jfr S. Ek, Norsk kämpavisa, s. 86). Vad slutligen David och Goliat beträffar, se under ST 8 i kap. 5.

[60] Se härom närmare s. 130 ff. härnedan. — När E. Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 377, säger rörande uppskrifter av balladmelodier från själva medeltiden, att det föreligger »et par fragmenter i Sverige», kan icke någon annan än denna version av DgFT 103 åsyftas; den är dock som nämnt icke äldre än från mitten av 1500-talet.

[61] Det skall påpekas, att jag till källorna för den svenska balladen icke räknar den fornsvenska avfattningen, »Redhu kompana», av den s. k. Kölbigkstrofen »Equitabat

I Danmark är källförhållandena för denna äldsta tid – eller, strängt taget, fram till 1550-talet – tämligen likartade med de svenska, om också vissa skillnader föreligger. De direkta källorna är fragmentariska men flera än de svenska och dessutom äldre. Det finns sålunda några ofullständiga texter redan från 1400-talet, och möjligen har också det melodiförsedda viscitatet »Drømte mik en drøm» i *Codex Runicus* av Skånelagen från 1300-talet tillhört en ballad.[62] Indirekta källor i form av lån ur balladstil i annan diktning kan ej påvisas så tidigt i Danmark som i Sverige, men i den *danska rimkrönikan* från 1400-talet kan influenser från balladstil jämte lån från några enskilda, bestämbara ballader utpekas.[63] I den danska översättningen av *Dværgekongen Laurin* från samma århundrades slut förekommer några personnamn i samma form som i Didriksvisorna, DgFT 7.[64] En del notiser om ballader existerar också i olika källor.[65]

Från västnordiskt område föreligger en isländsk balladtext och ett fragment av en annan vilka möjligen kan dateras till 1500-talets mitt, vidare ett antal uppgifter om vissång och dans samt några visfragment i vissa isländska sagor, men det måste sägas vara ytterst ovisst huruvida de verkligen äger samband med balladen.[66] Från Norge finns ett oomtvistligt balladcitat från själva slutet av den här behandlade perioden.[67]

Bovo», emedan den är en litterär översättning. Litteraturen kring densamma är mycket omfattande. Här skall blott hänvisas till D. Strömbäck, Den underbara årsdansen; dens., Kölbigk och Hårga; Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 291 ff.

[62] Alla danska balladfragment ur medeltida källor är numera samlade och kommenterade i E. Dal, Danske Viser, 1962, s. 243 ff., 288 ff. – Till de danskspråkiga balladerna kan icke räknas den kända engelska strofen om Knut den store och munkarna i Ely (jfr E. Dal, Nordisk folkeviseforskning, registret s. v. »Elyverset»); märkvärdigt nog betecknas den utan vidare som dansk i C.-A. Moberg, Kyrkomusikens historia, 1932, s. 391.

[63] Se J. Bröndum-Nielsen, Om Rimkrønikens Sprogform og Tilblivelse, 1930 samt H. Toldberg, Den danske rimkrønike og folkeviserne, 1958. – Mycket intressant är den i G. Albeck, Knytlinga, Sagaerne om Danmarks Konger, 1946, s. 214–236, framförda hypotesen, att Knytlingasagan från 1200-talets sista decennier i vissa detaljer innehållsligt skulle bygga på danska historiska ballader.

[64] Påpekat av Grundtvig i DgF IV, s. 593. Jfr G. Storm, Sagnkredsene om Karl den store og Didrik af Bern, s. 167 f. samt H. Toldberg, art. Dværgekongen Laurin i KLNM.

[65] Så bl. a. hos Christiern Pedersen (DgFT 30, 139, 162). – I den danska kyrkliga konsten märks förutom den kända dansframställningen i Örslev också S:t Olof avbildad så som han möter i balladdiktningen, se A. Olrik, Nordens Trylleviser, s. 47 f. och E. Jørgensen, Helgendyrkelsen i Danmark, s. 5.

[66] För de nämnda balladtexterna se Íslenzk Fornkvæði, udg. af J. Helgason, IV, s. XIII ff., 11–15; jfr K. Liestöl i NK IX A, s. 84. – För notiserna om sång och dans samt de troligen i lyriska visor hemmahörande visfragmenten i sagorna se t. ex. J. C. H. R. Steenstrup, De danske Folkevisers ældste Tid, s. 64; Liestöl i a. a., s. 11; dens., Til spørgsmålet om dei eldste islendske dansekvæde, 1945–46.

[67] En strof ur DgFT 150 återges nämligen i Absalon Pedersens Norges Beskrivelse från 1567. I samma arbete omnämns även balladen om den falska Margreta som brändes på

Visböckernas och den antikvariska verksamhetens tid (o. 1570–1700)

Källäget för vår kunskap om svensk balladtradition blir ett helt annat än tidigare, när vi kommer fram till 1500-talets sista decennier. Om från den föregående tiden huvudsakligen blott notiser om ballader samt i annan diktning påvisbara lån från balladstilen står till vårt förfogande, möter oss nu också själva balladerna, eller närmare bestämt balladtexterna, i avsevärd omfattning.

Även från den period vi närmast skall behandla, liksom från senare tider, finns notiser som ger värdefulla upplysningar om balladgenrens och enskilda balladers förekomst vid en speciell tidpunkt, i en speciell ort eller landsända samt om balladers framförande vid speciella tillfällen. En sammanställning och kritisk värdering av sådana uppgifter är även beträffande denna och följande perioder nödvändig, då vi på detta sätt kan erhålla viktiga fakta rörande balladernas livsbetingelser, men givetvis är det av än större värde att vi också får tillgång till själva visorna. Det är främst tre källkategorier, som bidrager till den förändring som i detta avseende inträffar. En är visböckerna: vår äldsta bevarade visbok av någorlunda omfång upplades i början av 1570-talet. En annan är skillingtrycken: de tidigaste vi känner är från 1580-talet, och ett stycke in på 1600-talet börjar de innehålla jämväl ballader. Den tredje är den antikvariska verksamheten: den inleds med Johannes Bureus' runforskningar på 1590-talet, och efterhand inriktas den även på vismaterial. Under det att skillingtrycken som balladkällor får en ännu större betydelse under 1700- och 1800-talen, är vid 1600-talets slut i stort sett tiden förbi för såväl det slag av visböcker som den art av antikvarisk aktivitet det här är fråga om. Tidsskedet fram till 1700-talets början kan därför från vår synpunkt med fog benämnas visböckernas och den antikvariska verksamhetens tid.

*

Ordet *visbok* syftar i allmänt språkbruk på en vissamling (tryckt eller otryckt; i detta sammanhang avses endast handskrifter) av ett icke alltför obetydligt omfång, till det yttre sammanhållen till en enhet, genom inbindning eller på annat sätt. En gränsdragning gentemot smärre vissamlingar och lösa uppskrifter av enstaka visor enbart på grund av omfånget blir nödvändigtvis i många fall flytande och är för vårt ändamål av mindre relevans. Viktigare är att skilja mellan å ena sidan spontant tillkomna visböcker och smärre uppskrifter, dvs. där visorna fästs på papper av rent konsumentbetonat intresse för dem som diktning eller sång- och danstexter,

Nordnes. Jfr Heggstad & Grüner Nielsen, Utsyn yver gamall norsk folkevisedikting, nr 181 och 183, samt Liestöl i NK IX A, s. 61.

å andra sidan samlingar och uppteckningar gjorda av medvetet historiskt eller antikvariskt intresse. Den förstnämnda arten kan sammanställas med senare tiders poesialbum och poetiska avskriftsböcker och har vanligtvis, när det kommer till samlingar av icke alltför litet omfång, ett mera heterogent innehåll än den senare med dess historiskt-antikvariska motivering. Förvisso kan det stundom vara svårt att i enskilda fall med säkerhet hänföra en visuppskrift till den ena eller andra kategorien, men i regel låter sig materialet indelas på detta sätt. Termen *visbok* skall här reserveras för de spontant tillkomna uppskrifterna och samlingarna. Detta betyder, att t. ex. den s. k. KB:s visbok i 4:o, som är en samling av antikvariskt intresse uppteckнade visor, trots sitt namn här icke inräknas bland de egentliga visböckerna.

Det existerar ett antal svenska uppskrifter av visor, om ock inte av ballader, från 1300- och 1400-talen.[68] Från 1500-talets förra del kan nämnas dels några religiösa och profanlyriska visor införda i handskrift i slutet av ett ex. av en 1536 tryckt psalmsamling,[69] dels ett blad med en uppskrift om slaget vid Brännkyrka 1518 och början av en lyrisk visa.[70] Det blad, där de senare, nu fragmentariska texterna finns, skulle kunna vara en del av en större samling. Vissa vistexter, som vi nu äger i manuskript från 1500-talets slut, är uppenbarligen avskrifter; först i avskriftskedjan skulle kunna ligga en skriftfixering från en betydligt tidigare del av samma århundrade.[71] En uppskrift av S:t Göransvisan, DgFT 103, från 1500-talets mitt är redan nämnd. Ungefär från samma tid härrör en text av en knektvisa i en Linköpingshandskrift.[72] Under nordiska sjuårskriget 1563–70 uppsnappade danskarna ett litet svenskt vishäfte, skrivet av en Olof Jonsson.[73] Det finns således ett icke ringa antal förelöpare till vår första större visbok, Harald Oluffsons, påbörjad senast 1573. Det går f. ö. att utpeka ett stadium, där en skriftlig fixering av vissa visor, vilka icke som versromaner och rimkrönikor måste skrivas ned enbart p. g. a. längden,[74] ter sig nödvändig. Det är när

[68] För de flesta av dessa har Hildeman redogjort i sin Medeltid på vers, 1958, s. 52 ff. Ett par hittills okända visor från 1400-talets slut i UUB codex C 672 ämnar jag inom kort publicera.

[69] De religiösa visorna är återgivna av G. E. Klemming i Swenska psalmboken af 1536 å nyo utgifwen, 1862, s. 94–100, under det att två kärleksvisor alltjämt är otryckta.

[70] Jfr härnedan s. 36 jämte n. 91.

[71] Så syns vara fallet med t. ex. stora delar av Harald Oluffsons visbok, varom utförligare i kap. 2. Om ev. visuppskrifter från 1520 (?), se nedan i kap. 2 s. 499 n. 93.

[72] Linköpings biblioteks handlingar, Ny serie III, utg. av N. Gobom, 1941, s. 279; Hildeman, Politiska visor, s. 276.

[73] Jfr J. Nordström, Strödda bidrag, Samlaren 1918, s. 131 ff.

[74] Den sena kategori av ballader, som kallas romanvisor, hör otvivelaktigt i stor utsträckning hit.

man börjar författa visor med akrostikon, ett konstgrepp som talar mera till ögat än till örat. Liksom versromaner och rikskrönikor författas de med pennan i hand.[75] När man väl begynt skriva ned akrostikonvisor på papper, kan införandet också av andra visor i manuskripten legat nära till hands.

Från Tyskland känner vi visböcker redan från 1400-talet.[76] De äldsta egentliga visböckerna i Danmark, den s. k. Hjertebogen samt Jens Billes (förut kallad Sten Billes) visbok, är skrivna på 1550-talet.[77] Det ter sig mycket plausibelt att supponera förekomsten av en moderiktning att skriva visböcker, vilken kom från Tyskland och som nådde danska hovkretsar på 1550-talet för att därifrån — eller eventuellt direkt från Tyskland — sprida sig till Sverige.[78] För en sådan gemensam modeströmning, och särskilt för ett samband mellan den danska och den svenska företeelsen, talar de påfallande likheter i innehåll och repertoar, inte minst beträffande de lyriska visorna, som finns mellan de äldsta danska resp. svenska visböckerna.[79] Emellertid har det, som nyss framhållits, gjorts visuppskrifter i Sverige före den tid ett dylikt mode kan antagas ha nått vårt land, och detsamma gäller Danmark. Vad som troligen hänt är därför, att nya, utifrån kommande impulser vid mitten av 1500-talet befrämjat och påverkat redan existerande vanor.

De visböcker och smärre spontanuppskrifter från tiden före år 1700, vilka vi äger och vilka har relevans för balladforskningen, är i kronologisk följd dessa:

Uppskrift av DgFT 103 i KB Vs 3 (1500-talets mitt; redan nämnd härovan)
Harald Oluffsons visbok (1572–1581)
Uppskrift av DgFT 7: I i KB Vs 144: 5 (o. 1575)
Skara ms. Mus. 8 (1590-talet)
KB:s visbok i 8:o — vissa delar (o. 1590–o. 1600)
KB:s visbok i 16:o (1590-talet eller 1600-talets första decennium)
UUB Palmskiöld 395 (o. 1600)
Uppskrift av ST 8 i ett ex. av Piæ Cantiones, Linköpings stiftsbibl. (o. 1600)
Uppskrift av DgFT 20 i KB Vs 4 (1600-talets början)

[75] Det äldsta kända exemplet på akrostikon (»INGRIDH, AESKIL») i en svenskspråkig visa återfinns i Cod. Ups. C 672; jfr n. 68 härovan. Också visan om slaget vid Brännkyrka 1518 har akrostikon (»STÄN STVRE»).

[76] Se t. ex. K. Reuschels art. Liederbuch i Merker–Stammler, Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte II, 1926–28.

[77] Se Grüner Nielsen, Danske Viser VI, s. 202 f.

[78] Den allmänt accepterade tanken på tyskt inflytande vid visboksmodets uppkomst är utförligast motiverad i Sofus Larsen, Ebbe Skammelsøns Vise, 1923, s. 28 ff.

[79] Jfr kommentarerna till de olika numren i Grüner Nielsen, Danske Viser, samt min sammanställning av paralleller bland danska visor till visor hos Harald Oluffson s. 156 härnedan.

Per Brahes visbok (1621–1623)
Bröms Gyllenmärs' visbok (o. 1630–o. 1645)
Drottning Sofias visbok – vissa delar (o. 1635)
UUB T 144 b (1640-talet)
Samuel Älfs visbok (1650-talet)
Ms i Klintbergska samlingen, Visby LA (1650-talet)
Parti av UUB Nordin 1121 (1650-talet)
Barbro Banérs visbok (o. 1650-talet)
Anders Knutssons visbok (1690-talet).

Samtliga dessa källor ägnas ingående monografiska undersökningar i kap. 2 utom uppskriften av David och Goliat, ST 8, i Linköpings stifts- och landsbibliotek, vilken istället diskuteras i kap. 5.

Det kan med full visshet sägas, att de just uppräknade handskrifterna inte är alla som en gång funnits inom denna kategori. Många, troligen de flesta, har gått förlorade. Det framgår inte minst därav, att de bevarade manuskripten i betydande utsträckning syns vara avskrifter efter nu okända förlagor. Detta gäller t. ex. stora delar av Harald Oluffsons visbok, vilket ger vid handen, att det enbart är händelsevis som just denna visbok är den äldsta av större omfång vi känner. Ett parti av den på 1650-talet skrivna Samuel Älfs visbok, enkannerligen det som innehåller bokens ballader, torde vara avskrivet efter en förlaga, som själv eller via mellanled representerar en skriftlig fixering från 1500-talets senare del eller 1600-talets början.

Åtskilliga av de angivna handskrifterna består av en enda visuppskrift eller är eljest av mindre omfång. Andra, såsom Harald Oluffsons, Gyllenmärs' och Älfs visböcker, är mycket innehållsrika. Störst är Bröms Gyllenmärs' visbok med mera än 100 visor.

Vissa handskrifter har fått sitt visinnehåll i ett tidssammanhang eller i varje fall under kortare tid. Så är fallet inte enbart med de allra minsta samlingarna utan även med t. ex. Per Brahes visbok. Oluffsons och Älfs visböcker har tagit ungefär ett decennium att fylla, under det att tillsynes halvtannat decennium ligger mellan införandet av första resp. sista visan i Gyllenmärs' visbok. Helt för sig i detta avseende står Drottning Sofias visbok, som ursprungligen var i dansk, senare i svensk ägo och vari den sista visan skrivits ett fyrtiotal år efter den första; de svenskspråkiga balladerna har dock otvivelaktigt införts i boken under en ganska kort tidsperiod.

Om vi bortser från de kvantitativt obetydligaste manuskripten och däribland naturligtvis de enstaka visuppskrifterna, har de här aktuella samlingarna ett påtagligt heterogent innehåll. Balladerna förekommer sida vid sida med kärlekslyrik, andliga och didaktiska visor, skämtvisor, etc. Visserligen märks här och var en tendens till koncentration av balladerna i sammanhängande följd eller i ett och samma parti inom handskrifterna, men

egentligen är det blott i den föga omfattande visbok, som tillhört Barbro Banér, som man finner ett mera homogent innehåll av ballader.[80] Till karaktären något skilda från de övriga samlingarna är framförallt Skara ms Mus. 8 och UUB T 144 b. Båda har ett huvudsakligt innehåll av andliga visor och hymner på latin såväl som på svenska, ofta försedda med melodier i notskrift, men de innehåller därjämte vardera en balladtext.

Det bör påpekas, att det från tiden före 1700 existerar också ett icke ringa antal visböcker utan balladinnehåll.[81] I en del tillfällen rör det sig om traditionellt stoff i form av andra folkvisekategorier än balladen, i övrigt om samtida, modernare och mondänare poesi.

För att återgå till balladhandskrifterna, är de icke sällan mycket svåra att placera i en bestämd miljö. Den sociala begränsningen ifråga om läs- och skrivkunnighet utesluter dock i de flesta fall stora skikt av befolkningen och inskränker i regel valmöjligheterna till att avse de högre stånden.

De flesta av de gamla danska visböckerna med balladinnehåll är tillkomna bland adeln, delvis inom en verkligt högadlig miljö i kontakt med det kungliga hovet. För Sveriges vidkommande är förhållandena delvis annorlunda; våra balladhandskrifter härrör i avsevärd utsträckning från andra miljöer. Den svenska adeln har, åtminstone att döma av det bevarade källmaterialet, inte på långt när visat samma visintresse som den danska.[82] Otvivelaktiga adelsvisböcker är Per Brahes, Bröms Gyllenmärs', Drottning Sofias och Barbro Banérs.[83] Särskilt om den Harald Oluffson, som ägt och till stor del också skrivit handskriften KB Vs 23, är identisk med Harald Olofsson Stake, såsom jag hypotetiskt framställer saken i kap. 2, hör denna visbok också dit. Något osäkrare men troligt är att Älfs visbok kan attribueras till rikets första stånd. Till en rent högadlig miljö kan en-

---

[80] En koncentration av balladerna möter t. ex. i Karin Ulfsparres och Kristoffer Torstenssons nedskrifter i Drottning Sofias visbok.

[81] Man kan nämna Stjerneldska handskriftens visor och Forsius' visbok (båda utg. i Visböcker III). Det kan även påpekas, att den »Fröken Lejonkronas Visbok» som Arwidsson efterlyste i SF I, s. XIII (jfr ock Arwidssons brev till L. F. Rääf 23.10.1832, UUB Rääf 4: 308), är identisk med Barbara Leyoncronas visbok, UUB Nordin 1112, men att den ej innehåller några ballader eller andra folkvisor.

[82] Det visintresse som fanns hos den svenska adeln, t. ex. hos Ekebladarna, tog sig delvis andra uttryck. För de svenska adelsvisböckernas karaktär jfr S. Ek, Studier i Wivalliusvisornas kronologi, s. 81.

[83] Det är i detta sammanhang intressant att notera, att Barbro Banér var systerdotter till Per Brahe. Enligt S. Ek, Norsk kämpavisa, s. 85, skulle Bröms Gyllenmärs och Karin Ulfsparre, under vars egid de svenskspråkiga balladerna infördes i Drottning Sofias visbok, vara besläktade med varann. Detta har jag dock ej funnit bestyrkt i de genealogiska källorna.

dast Per Brahes och Barbro Banérs visböcker föras. Om antalet svenska adelsvisböcker är så litet jämfört med danska förhållanden, är det också tydligt, att den svenska adeln icke ägde det starka intresse för just balladen som kommer till synes i åtskilliga danska adelsvisböcker. Barbro Banérs visbok är ju den enda adelsvisboken med rent balladinnehåll. Någon motsvarighet till Karen Brahes folio med dess 200 visor, varav 198 ballader, har vi inte. Ingenstans hos oss hittar man balladuppskrifter i adelsvisböcker tillvägabragta tack vare ett deciderat genealogiskt intresse, så som fallet är med Anna Krabbes danska uppskrifter. De svenska adelsvisböckerna har mera karaktären av ett troget receptaculum för tidens och miljöns visrepertoar i allmänhet än av ett målmedvetet renodlande av balladgenren. Å andra sidan torde detta innebära, att texterna i stort sett är tillförlitliga. Med ett starkt balladintresse och en därav följande kännedom om balladen har i Danmark i vissa fall följt en strävan att bearbeta materialet, att göra ingrepp i vistexterna. Karen Brahes folio är kanske det bäst kända exemplet härpå. Det är fullt i enlighet med detta, att den enda svenska adelsvisbok, där möjligen vissa tendenser till medveten redigering av texterna kan spåras, är Barbro Banérs.

Den andra miljö eller grupper av miljöer, där ballader förts i pennan, är kyrkans och skolans värld. De ovan berörda manuskripten Skara Mus. 8 och UUB T 144 b hör hemma i klerikala kretsar. Icke alltför långt från sådana torde uppskriften av DgFT 103 i KB Vs 3, KB:s visbok i 16:o samt delar av KB:s visbok i 8:o ha tillkommit.

Enstaka källor kan härröra från personer ur andra stånd och verksamhetsgrenar än de nämnda. Uppskriften av DgFT 20 i KB Vs 4 är kanske gjord av en Stockholmsborgare. Det för oss aktuella lilla manuskriptet i Klintbergska samlingen ser ut att ha skrivits av en gotländsk bonde eller köpman. Anders Knutsson gick visserligen några år i Växjö skola, men när han skrev sin visbok på 1690-talet, satt han som bonde på sin gård i S. Unnaryd.

*

Det historiskt-antikvariska intresset sådant som det börjar gestalta sig mot 1500-talets slut i Sverige har flera olika rötter och framträder i många olika schatteringar. En utgångspunkt är den gotisk-götiska romantik, som möter oss redan under medeltiden och som hos Johannes Magnus fått sin främsta manifestation.[84] En annan är humanismens etnografiska beskrivningar, hos oss representerad av Olaus Magnus' verk. Humanismens epigrafiska intresse kan ha varit av betydelse för runstudiet.

[84] Jfr H. Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. I, s. 1–39; J. Nordström, Götisk historieromantik och stormaktstidens anda (De yverbornes ö, 1934, s. 53–76).

Klart historiska bevekelsegrunder torde ligga bakom ett av de tidigast kända exemplen på insamling av folktraditioner, efterfrågandet av Vasaminnen i Dalarna 1593.[85] Ett genealogiskt intresse gör sig också alltmer märkbart; detta har vi att tacka för ett par visnotiser hos Peder Månsson Utter.[86] Impulser från Danmark låter sig spåras och inte minst får den dansk-svenska antagonismen beträffande prioriten av runskriften och riksvapnet Tre Kronor betydelse för den antikvariska verksamheten i Sverige.

Speciella motiv syns till en början ha lett portalfiguren inom det egentliga antikvariska arbetet i Sverige, Johannes Bureus. Hans första forskningsområde och det som alltid förblev ett av hans huvudfält var runskriften, vilken han såg och sökte tyda i Kabbalas anda. Mystikern Bureus drevs därigenom till empiriska, antikvariska forskningar. Efterhand utsträcktes dessa till andra områden än runologien.

Johannes Thomæ Bureus eller, med den svenska namnformen, Johan Bure föddes i Åkerby sn (varav han upptog namnet Agrivillensis) i Uppland 1568 som son till en präst. Han gick i skola i Uppsala och Stockholm samt bedrev studier vid Uppsala universitet 1594–96. År 1590 anställdes han i det kungliga kansliet. Han anlitades för mångskiftande uppdrag både inom och utom kansliet, inom arkiv- och antikvitetsverksamheten. I början av 1600-talet verkade han som lärare för kronprinsen Gustav Adolf. Efter att länge ha stått som centralfiguren i svensk antikvarisk forskning blev han 1648 befalld att lämna ifrån sig sina samlingar och under händer varande arbeten. Han avled 1652.[87]

Redan under 1590-talets förra hälft fördes Bureus in på runologiska studier, och 1599 utfärdades för honom ett pass att »dragha kring om hela Rijket att afskrifva Runestenar». Också andra fornminnen och litterära antikviteter, folktraditioner och språkvetenskapligt material intresserade han sig för. År 1628 uppmanades prästerna i ärkestiftet genom ett cirkulär från ärkebiskop Kenicius att bistå Bureus i dennes fornforskningar, bedrivna »wår nation till ähre och beröm». Vid utformandet av 1630 års memorial för riksens antikvarier, vilket också gav honom ett par officiellt utnämnda medarbetare i »häfdesökiandet», har Bureus otvivelaktigt spelat en avgö-

[85] S. Samuelsson, Källorna för Gustaf Vasas äfventyr i Dalarna, 1910, s. 20; Allmogeutredningen II (SOU 1924: 27), s. 3; N. Ahnlund, Folktraditionen som historisk källa (HT 1926), s. 358.

[86] Se s. 58 härnedan.

[87] För Bureus' biografi se E. Vennbergs art. Johan Bure i SBL samt H. Hildebrand, Minne af riksantikvarien Johannes Bureus, 1910. En utförlig framställning av Bureus' antikvariska verksamhet ingår i H. Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. I; jfr också V. Gödel, Sveriges medeltidslitteratur, 1916, s. 198–216; dens., Riksantikvarieämbetet, 1930, s. 11–31; Hj. Lindroth, J. Th. Bureus, den svenska grammatikens fader, 1911–12; E. Svärdström, Johannes Bureus' arbeten om svenska runinskrifter, 1936.

rande roll.[88] Bureus, som under hela sin levnad var en utpräglad mystiker — kabbalist, paracelsist och rosenkreutzare,[89] publicerade föga. Hans insats blev främst initiativtagarens.

Bureus' visintresse och den uppmärksamhet han ägnade gamla svenska visor kommer i skilda sammanhang till synes.

Bureus var själv visförfattare. 1617 utgav han i form av ett par skillingtryck några visor, varav han själv skrivit en. 1637 utkom hans märkliga Nymäre wijsor, sex år senare Runa redux, som är en samling mot Ole Worm riktade visor. I en av de sistnämnda har Bureus upptagit den fyrradiga balladens form, och som melodihänvisning ges »dän Danske wisan Alle smaa fule i skoffuen äre», etc., dvs. DgFT 173, som han kände från Vedels tryckta samling.

Vedels bok hade Bureus emellertid stiftat bekantskap med långt tidigare än 1643; i ett troligen o. 1620 skrivet manuskript talar han om »verba Velleji uti Vijseboken».[90] Det intresse för äldre visor som hans allmänna antikvariska strävanden i förening med hans poetiska begåvning kan ha resulterat i, bör ha fått ytterligare näring vid läsningen av Vedels Hundredvisebog. Såvitt vi kan bedöma har Bureus dock icke haft några planer på att utge någon svensk motsvarighet till denna; kanske har vetskapen om att Johannes Messenius, med vilken han stod på mycket vänskaplig fot, hyste dylika planer, inverkat härvidlag.

I Bureus' omfångsrika miscellaneavolym Sumlen, KB ms F. a. 12, ingår bl. a. ett löst blad ur en nu förlorad vissamling från 1500-talets mitt eller något tidigare samt några av Bureus själv, sannolikt redan under 1600-talets första decennium, nedskrivna vistexter. I intet av fallen rör det sig emellertid om ballader.[91] I annan källa föreligger en av Bureus gjord uppskrift av en sånglek.[92]

En balladuppskrift, som tillhört Bureus, finns i KB ms Vs 20: Vreta klosterrov, DgFT 138. Han har säkerligen uppfattat visan som ett historiskt dokument. Utskriften är gjord med Bureus' egen hand och är försedd med

[88] Jfr s. 43 härnedan.

[89] Se S. Lindroth, Paracelsismen i Sverige, 1943, kap. II, samt dens., Johannes Bureus — mystikern och profeten (i förf:s Fru Lusta och Fru Dygd, 1957).

[90] Hj. Lindroth, J. Th. Bureus, den svenska grammatikens fader, s. 16 f.

[91] De flesta visorna i Sumlen är tryckta av Klemming i SMDR, s. 473 f., 511 f. — Det kan tilläggas, att några visor på latin med svenskt historiskt ämne ägts av Bureus; jfr s. 232 härnedan. — För den 14.9.1624 har Bureus gjort en anteckning (tr. av Klemming i Samlaren 1883, s. 84 samt i ed. av Burei Sumlen 1886, s. 242), »sendes til Wisequinnan, var intet hemma», men det är knappast troligt, att »Wisequinna» här betyder vissångerska e. d.

[92] UUB Palmsk., Topografica, Uppland. Tryckt i E. G. Geijers rec. av SF; jfr Dencker, Sveriges sånglekar, s. 4.

påteckningen »E collect: fragm: J Buraei. Praesertim notatu digna propter mentionem Imseburgij.» I Vs 20 förvaras också en annan utskrift av samma ballad. Den är numera ofullständig, men på ett förlorat blad fanns uppgiften »uthur sal. I. Buraei handlingar». Den är mycket lik den förstnämnda texten och torde vara en senare under 1600-talet gjord kopia av Bureus' egenhändiga text.[93]

En viktig fråga är huruvida Bureus haft någon större vissamling. Någon sådan finns ej bevarad, men det föreligger vissa uppgifter som kan tyda på att den funnits. I ett inventarium över handlingar i riksarkivet 1.8.1637 uppges, att i »Innerste Cantzelij Rummet» och det där befintliga »Kon: Erichs skååp» fanns i lådan nr 32 »Gamble Wisor».[94] Kanske ligger det närmast till hands att tro, att dessa visor anskaffats av Bureus, även om det är fullt tänkbart, att de istället är spår av J. H. Rhezelius' verksamhet. Mera talande är en annan uppgift, låt vara att den härrör från en tidpunkt närmare tjugo år efter Bureus' död. I ett brev till Magnus Gabriel De la Gardie skriver Johan Hadorph 10.2.1671 (feldaterat: skall vara 1672) kort efter det assessorn Johannes Bureus d. y. avlidit, att i dennes »gömor lärer finnas några Sal Lars Bures handlingar, som Antiquiteterne angåå, ty underlåter iag icke ödmiukeligast här om påminna, att E*d*ers hGr. Excell täcktes förmå Secret. Bergenhielm att han *bona fide* alla dhem uthsökier och ibland annat noga efterletar om icke dhe*n* gambla Burei Wijsebok, allstäds i landet hoopsamblat, dh*e*r uthi finnes, den wij icke hafwa än fått igen, som likvel icke så länge sedhan *in archivo* sägz warit hafwa».[95]

Att Bureus åtminstone haft en större vissamling till låns framgår av en notis i hans lexikaliska samlingar i KB ms F. a. 13.[96] På s. 293 i manuskriptets andra, paginerade parti står nämligen under lexikonordet »Minnas»:

> Minnas rettare mynnas, kyssas.
> fins i Try Visor iag har til låns bland –
> i den 1
> i den 2 som är 90 Riddar Stig han tiäner i K gård
> uti W 23 hon myntes alt wid hans Mun så rödh.

[93] Jfr nedan s. 235 ff.

[94] RA: RA:s ämbetsarkiv: Uppställningsförteckningar och inventarier 1628 o. f. För dateringen jfr S. Bergh, Svenska Riksarkivet I, s. 281 (sign. A). Det är således oriktigt att som H. Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. II, s. 272, antaga, att visor är nämnda i RA:s inventarier först under 1640-talet.

[95] KVHAA: Antikvitetskollegiets handlingar VI. Brevet förut citerat i H. Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. II, s. 272. — Att visboken skulle ha tillhört Johannes Thomae Bureus är väl troligt, då intet talar för att Laurentius Bureus haft intresse åt detta håll. Ordet *gambla* syftar på visboken, knappast på ägaren.

[96] Redan 1956 riktade professor Carl Ivar Ståhle godhetsfullt min uppmärksamhet på viscitaten i F. a. 13.

i den 3 som är 96. Ach ångst och Sorg mit ♡ bär
uti 7 Wsen hennes rosende Munn at mynna.
i den 4 som är 105 huru ofta hafwer iag mynats
alt för tin mun så rödh
hon börias Den unge her Carl af Nories l[.]

Av de höga numren 90, 96 och 105 att döma har det rört sig om en mycket stor visbok. Det är att observera, att orden »til låns» är överstrukna i ms — skulle Bureus ha fått övertaga eller köpa samlingen?[97] Av de tre citerade visorna är den första tämligen säkert en text av Riddar Stigs runor, DgFT 76, den andra en lyrisk kärleksvisa och den tredje (»105») med största säkerhet en uppskrift av balladen DgFT 432, i övrigt ej belagd på svenska.[98] På s. [358] i samma parti av ms citeras en annan visa, närmast av lyrisk karaktär och i varje fall ingen ballad. Det parti av F. a. 13 vi nu använt har daterats till tiden 1629–34.[99] I manuskriptets första, opaginerade och ofolierade, parti, vilket är ungefär samtidigt eller troligen något yngre än det nyssnämnda, nämns en ballad på fol. [11] r.:

An praeteritum ab unna.
Wti Wisan Her Herman feste fru Margr.
uti 3 W. Jag eder af ♡ godt ann.

Den citerade balladen är Florens och Margareta, DgFT 86.

I samband med avritandet av en runstenshäll vid Vrigstads kyrka i Småland har Bureus upptecknat en sägen, som, utan att någon visa nämns, är av betydelse för balladforskningen. Sägnen ifråga torde nämligen ha utgått från balladen Folke Lagmansson och drottning Hillevi, DgFT 178.[1]

*

Något vid sidan av huvudlinjen inom svensk antikvarisk verksamhet under 1600-talet står *Johannes Messenius*. Han uttalade sig så tidigt som 1612 i skrift om värdet av vissa antikviteters insamlande, han tog själv initiativ till insamling av underrättelser i antikvariska materier, och under sin Stockholmstid 1613–16 hade han nära förbindelser med Bureus. Men hans intresse- och verksamhetsområde var trots allt mera historieskrivarens än antikvariens, och genom förvisningen till Kajaneborg 1616 beskars radikalt hans möjligheter att bedriva egentligt antikvariska forskningar.

[97] Jfr att Bureus i F. a. 12, s. 447, först antecknat att han i Stockholm sett en handskrift av Flores och Blanzeflor samt senare vid orden »sågh iagh» infört ett »habeo».

[98] Jfr kap. 5 under DgFT 432.

[99] För dateringen av de olika partierna i F. a. 13 se Hj. Lindroth, J. Th. Bureus, den svenska grammatikens fader, s. 31–33.

[1] Se härom närmare i kap. 8 under DgFT 178.

Messenius föddes 1579 eller 1580 i Södra Fredberga by utanför Motala som son till en mjölnare. Under sin skoltid i Vadstena kom han under katolskt inflytande, och från 1595 fortsatte han sina studier vid jesuitseminariet i det polska Braunsberg samt därefter vid flera tyska universitet. Efter att förgäves ha sökt vinna kung Sigismunds särskilda bevågenhet lämnade han Polen 1608 och återvände till Sverige. Den misstänksamhet som Karl IX torde ha haft mot den jesuitutbildade Messenius hindrade inte, att denne med sin obestridliga lärdom och duglighet erhöll framträdande ämbeten i sitt fädernesland. Redan i början av år 1609 utnämndes han till juris professor i Uppsala, en befattning som han lämnade hösten 1613, då han blev föreståndare för riksens arkiv i Stockholm. Sommaren 1616 anklagades han emellertid för att ha upprätthållit kontakter med Polen, dömdes till döden men fick dödsdomen förbytt i deportation till Kajaneborg i norra Finland, där han fick kvarbli i fängelse till 1635. Detta år erhöll han tillåtelse att som en fri man slå sig ned i Uleåborg, där han avled 1636.[2]

Redan under sin polska tid hade Messenius visat prov på ett intresse för genealogisk forskning, något som senare kom till uttryck i bl. a. arbetet Theatrum Nobilitatis Suecanæ 1616. Det är också för genealogiska ändamål han 1612 tager till orda rörande antikvitetssamling, då han i sitt arbete Specula skriver:[3]

> Doch likwäl/kunde wäl sådane *Antiquiteters* bortrappande och vndergångh/ någorledes igen vprättas/om huar man the *Antiquiteters* aflefwor/som the vnder händer hafwa/och j wråår förglömdt/vpleeta/och them the Personer/som lust och flijt hafua til at föra them j liuset/tilhanda förskicka wille.

För ett mera vidsträckt fält av antikviteter vädjar Messenius i sitt topografiska verk Sveopentaprotopolis 1612:[4]

> Men efter thenne Bökers fulkomligha beslut/behöfwer ännu några *monumenter*/bedher iagh storlighen/hwar och en som sitt Fädhernesland och the Göthers *antiquiteter* elskar/at ther han hafwer några stycken af gamble handlingar [*ut quae fragmenta vetustatis habuerit*]/som tiena til at fulborda och förklara sådant arbete medh/wille them til fädherneslandsens prijs migh tillähns sända: Jagh will honom igen/förvthan någhre Exemplar them jagh honom ther af förähra wil/ lofwa/för hans wälgerning emoot Fädherneslandet/hans nampn hedherligen j samma böker ihughkomma.

---

[2] För Messenii biografi se H. Schück, Messenius, 1920; jfr H. Olsson, Johannes Messenius' Scondia Illustrata, 1944, s. 3–19. För Messenii antikvariska arbeten se H. Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. I, s. 98–115.

[3] Sv. övers. 1612, s. 163; lat. orig. 1612, s. 83.

[4] Sv. övers. 1612, s. 150; lat. orig. 1612, s. 108. Också citerat i Schück, KVHAA I, s. 104, och H. Olsson, a. a., s. 226 n. 30.

I Sveopentaprotopolis nämner Messenius också, apropå den s. k. Habors slätt vid Sigtuna, balladen DgFT 20 om Habor och Signild:[5]

Efter thet Jagh wäl troor/at then Historian om Habors fläth [sic] och Signildz Elskogh/ingen/snarast sagdt/okunnogh är/som j the Swenske och Danske Crönikor/och j the gamble Kämpe och Elskogs wijsor någhorlunda förfaren är [*in ... heroicis, erotisque, Suecorum antiquioribus cantilenis versatus*] ...

Han hänvisar därjämte till Laurentius Petris krönika och dess notis om DgFT 20.[6]

I Retorsio imposturarum 1612, en under pseudonymen Janus Minor Suemensis publicerad stridsskrift mot den danske historikern Hans Svanings kritik av Johannes Magnus, skriver Messenius, sedan han bl. a. anfört Albert Krantz' uppgifter om svenskarnas förkärlek för heroiska sånger:[7]

Hwarföre när sedan någhon the Swänskas och Danskas crönikor wille beskriffua/ nödgades han fly om berättelse til sådane kämpe wijsor/och vpreeste steenar/lijka som til ett wist och trofast gamble *monumenters* cancellij [*ad hujusmodi Heroicas cantiones, & memoriæ veteris rupes, velut ad vetustatis archivum*]: Hwilket för then skull *D. Iohannes Magnus*/Swenskas och Göthers Crönike Scribent/sanfärdeligen bekennar sigh haffua effterfölgd: Såsom och then Danske *Saxo* ...

Messenius hade mycket höga tankar om Johannes Magnus. Även om Messenius främst kom att ägna sig åt publicering av annat historiskt källmaterial, ämnade han också, såsom vi strax skall se, utge visor, vilka han otvivelaktigt betraktade som användbara historiska källor, som »ett wist och trofast gamble *monumenters* cancellij».

De dramer, som Messenius skrev och som uppfördes av hans studenter, innehåller ett betydande antal visor. Vissa skulle kunna vara skrivna av Messenius själv, andra är traditionella visor som inlades i skådespelen, så som ofta skedde inom skoldramat.[8] Av visorna i Messenii dramer är emellertid endast en enda en ballad, nämligen Paris och Helena, DgFT 467, i skådespelet Disa 1611.[9] Därjämte bygger Signill 1612 i betydande grad på den ovannämnda balladen Habor och Signild, DgFT 20.[10]

I företalet till ett av sina skådespel, Swanhuita 1612, skriver Johannes Messenius om sina vittfamnande litterära planer och meddelar därvid sin avsikt »at sammanhämta the äldste och sköneste Sweriges Rijkes Kämpe-

---

[5] Sv. övers., s. 89; lat. orig., s. 61.

[6] Jfr s. 25 härovan.

[7] Sv. övers. 1612, s. 22; lat. orig., s. 12.

[8] Jfr nedan s. 59 f.

[9] J. Messenius, Samlade dramer I, utg. av H. Schück, s. 30.

[10] Se härom H. Lidell, Studier i Johannes Messenius' dramer, 1935, s. 76 ff. Jfr också S. Ek, Norsk kämpavisa, 1921, s. 17.

wijsor/aff hwilke Swenske Crönikan vthdragen är».[11] Bland hans efterlämnade Schedae ingår en, dock knappast av Messenius egenhändigt skriven, förteckning: »Thessa Efterskrefna böker Johannes Messenij, ähro på Swensko uthgångna».[12] I denna förteckning, som upptager sexton nr (ett sjuttonde är markerat men ej fyllt), utgörs nr 11 av »Ett hwndrade vthwalde gamble Kempewysor» och nr 12 av »Ett hundradhe lustighe Elskogh wysor etc.». Förteckningen ifråga upptager uppenbarligen dels arbeten, som verkligen utgått från trycket, dels — i strid med rubrikens formulering — sådana, som blott planerats för utgivning: att de båda viseditionerna ej utkommit är säkert.[13] Någon tvekan om att Messenius med »kempewysor» helt och hållet samt med »Elskogh wysor» åtminstone till stor del avsett ballader kan icke råda.[14] Det är tydligt, att Vedels danska balladedition från 1591 bidragit till Messenius' planer på visutgivning.[15]

När Messenius ställdes inför rätta 1616, berättade Jöns Papista, den man som skulle tvingas bli huvudvittnet mot Messenius, att »i fiordh haffwer Messenius talt medh honom, att han hade skriffwit till Präster och andre her i Rijkit om gamble skriffter och Monumenter till att continuere sit arbete» och att Messenius till honom sagt sig »merra rättelse och Monumenta haffwe bekommit, än han hade förmodat».[16] Det är mot bakgrunden

---

[11] Samlade dramer I, utg. av Schück, s. 86. I nyare tid syns uttalandet ha först observerats av Atterbom, Poetisk Kalender för år 1816, s. XXIII.

[12] KB ms D 345: 1. Om dessa Schedae jfr H. Lidell, a. a., s. 22 f., 127 samt H. Olsson, a. a., s. 59 f., 113.

[13] Några ex. finns ej bevarade, och de är ej omnämnda hos våra äldre bibliografer som Schefferus eller Heysig–Ridderstierna. Ingen av 1600-talets antikvarier nämner deras existens.

[14] Jöran Sahlgren, GAS IV, s. 402, anser det möjligt, att Messenius med »Sweriges Rijkes Kämpewijsor» i förordet till Swanhuita åsyftat icke ballader eller andra egentliga visor utan »de gamla rimkrönikorna, varav han år 1616 utgav delar». Det är visserligen riktigt, att Messenius ederade rimkrönikorna (Lilla rimkrönikan utgav han f. ö. redan 1615) och att ordet »visa» på 1500- och 1600-talen stundom kunde användas som beteckning på stikisk poesi, men det framgår klart av de ovan citerade avsnitten ur Messenii skrifter att han med »kämpawijsor» menat ballader. Uttrycket »sköneste» (i förordet till Swanhuita) såväl som antalet »Ett hwndrade» (i förteckningen bland Messenii Schedae) passar inte in på rimkrönikorna. Messenius torde också ha inspirerats till planerna på visutgivning av Anders Vedel, som 1591 utgav »It Hundrede vduaalde Danske Viser/ Om ... Gamle Kemper ...» och som i förordet till detta arbete nämnde sin avsikt att eventuellt också utge »Ecteskabs eller Elskous Viser» (Rubows nyutgåva 1926, s. 22).

[15] Se föregående not. För frågan om Messenii kännedom om Vedels edition jfr Lidell, a. a., s. 123 n. 5 och s. 127.

[16] RA: Svea hovrätts arkiv: Liber causarum, vol. 14, protokoll från förhör 22.6.1616. Förut nämnt i Schück, KVHAA I, s. 104 samt citerat i H. Olsson, a. a., s. 226. Jfr ett brev från Messenius till biskop Kylander 1613, återgivet i Ernst Nygren, Registra Ecclesie Lincopensis, 1941, s. 191.

av denna underrättelse om Messenius' korrespondens i historiska och antikvariska angelägenheter som man bör se ett brev till honom. Det syns ej vara bevarat i original utan endast i en avskrift, troligen från 1680-talet, som ingår i Östergötlandsdelen av Peringskiölds samlingar för Monumenta Sveo-Gothorum.[17] Adressat, avsändare och brevdatering saknas i avskriften, på vilken med en piktur, som sannolikt kan bestämmas vara Johan Hadorphs, antecknats »Orig. i Kgl. Arch:» och »har warit til Messen:». Båda dessa uppgifter, framförallt givetvis den senare, samt förhållandet att adressaten tilltalas »Doctor» — Messenius kallade sig doktor med hänvisning till sin tyska studietid — och att breven innehåller data om Linköpings domkyrka och i denna begravna biskopar jämte deras gravinskriptioner, gör det säkert, att brevet varit ställt till Messenius.[18] I slutet av brevet möter följande passus:[19]

Men hwadh then Wijsan anlangar om Toris i Wengie och Fru Margrethe sampt theras Söner och döttrar hafwer iagh icke ännu någon wiss berättelse bekommit, efther ther om äre många meningar, somme mena att thetta mordit skulle skee wid Kerna Kyrcke somme mena thet wara skedt wid Legenna lunda Capell, en part mena thetta wara skedt i Winersta Sokn emellan Kråkesteen och Winnersta, och widh thenna trij rummen finnas käller [ms: Fäller], som sådant mord skulle wara skedt widh, men medh thet första ther iagh kan bästa sanningen uthleeta skall iagh thet medh flijt giöra och senna eder D^ne^ Doctor tillhanda.

Avsändaren har utan tvivel varit en präst i Linköpings stift.[20] Den åsyftade visan måste vara Töres döttrar i Vänge, DgFT 338, som här lokaliseras dels till två platser i Kärna sn, dels till en i Vinnerstads sn.[21] Den senare är grannsocken till Västra Stenby, där Messenius' barndomshem i S. Fredberga låg. Kanske är det en barndomserinring, som legat till grund för Messenius' frågor rörande DgFT 338.[22]

Vi vet, att Messenius ägt vistexter. Osäkert är väl huruvida någon av de bevarade 1600-talstexterna av DgFT 338 tillhört honom.[23] Däremot har

[17] KB ms F. h. 7, fol. 122–123 (akt 36).

[18] Messenius kan ha begärt uppgifterna för sina arbeten rörande Linköpings biskopslängd.

[19] F. h. 7, fol. 123 r.

[20] Kärna var från 1558 prebende åt stiftets biskop, på Messenii tid Jonas Kylander. Möjligen är det Kylander själv som skrivit brevet till Messenius (jfr n. 16 strax härovan), tänkbar är också den som tjänstgjorde såsom sacellanus episcopi i församlingen. Åtminstone år 1610 var denne en »Jonas J.» (se Westerlund–Setterdahl, Linköpings stifts herdaminne II: 1, 1916, s. 37 f.

[21] Jfr kap. 8 under DgFT 338.

[22] Dock besökte Messenius sin födelsebygd även sedan han återvänt till Sverige. År 1608 var han således där, se Schück, Messenius, s. 46 f.

[23] Det kan knappast röra sig om de i KB Vs 21 ingående texterna av visan, vilka torde vara yngre, jfr s. 212 f. härnedan.

han i sin ägo haft en text av »Skallewijsan»,[24] vilken dock knappast varit en ballad,[25] samt en ännu bevarad text av balladen Vreta klosterrov, DgFT 138.[26] I sitt historiska huvudarbete, den inte helt fullbordade och först 1700–1705 tryckta Scondia Illustrata, refererar Messenius också till denna sistnämnda visa.[27] Huruvida han någonsin förfogat över en vissamling av större omfång är okänt. Några egentliga förberedelser för en visedition kan ej upptäckas bland de bevarade Messeniusmanuskripten, än mindre några visuppskrifter med undantag av den nyssnämnda DgFT 138. Det är beklagligt, att Messenius ej försökte eller icke fick tillfälle att utge de planerade två visvolymerna »kempewysor» och »Elskogh wysor». Om dessa hade utkommit — tvåhundra visor utgivna tvåhundra år tidigare än romantikens två viktigaste balladeditioner — hade svensk folkviseforskning haft ett helt annat material att arbeta med än vad nu är fallet.

Till skillnad från sin vän Messenius ägde Johannes Bureus helt Karl IX:s och Gustav II Adolfs förtroende och bevågenhet, och för den senare hade han varit lärare. Gustav Adolf, som inte minst i det s. k. kartelet för torneringen vid hans kröning 1617 själv visat sig som en anhängare av den götiska romantiken, utfärdade den 20 maj 1630 strax före sin avresa till Tyskland det bekanta »Memorial, effter hwilken H. K. M:t nådigest will, att dhe, som antagne äro att wara rijkzens antiquarij och häfdesökiare, sigh flijtelighen rätta skole».[28] Det har allmänt ansetts, att Bureus tagit verksam del i detta memorials tillkomst och formulering, och det finns ingen orsak att betvivla detta.[29]

[24] RA: Leveransförteckningar m. m.: E. o. accessioner: Förteckning på Messeniorum Arnoldi et Johannis Acter och Böcker. Sist i detta häfte ingår ett »Memoriale På the Saker Jagh dragher till minnes wara tagne bort uthur mine Handels Korghar af Carll Oluffsson och Bertill Börgersson.» Memorialet upptager tjugoen punkter, varibland »17. Skallewijsan. etc.». Förut nämnt i Lidell, a. a., s. 127 n. 3.

[25] Möjligen avses härmed den i Skalle- eller Finnsägnen ingående lilla visan eller versen. Jfr t. ex. J. Eenbergs Kort berättelse, etc., om Uppsala, 1704, s. 17 ff., samt för sägnen allmänt bl. a. J. Sahlgren, Sägnerna om trollen Finn och Skalle (Saga och Sed 1940 o. 1941), M. Fossenius, Sägnerna om trollen Finn och Skalle, 1943, samt Sigfrid Svensson i Norden och kontinenten, 1958, s. 173 ff.

[26] Den förvaras nu i KB Vs 20, se s. 233 f. härnedan.

[27] Jfr s. 234. Harald Olsson nämner i sitt a. a., s. 313, Scondiareferatet men tycks ej ha känt till, att uppskriften av visan i KB Vs 20 varit i Messenii händer.

[28] Memorialet är flerstädes tryckt, bl. a. i SOU 1924: 27 (Allmogeutredningen, II), s. 1 f., i V. Gödel, Sveriges Medeltidslitteratur, 1916, s. 279 ff., samt i O. Almgren, Om tillkomsten av 1630 års antikvarie-institution, 1931, s. 35 f., 41 f.

[29] Se V. Gödel, Riksantikvarieämbetet, 1930, s. 16 f.; O. Almgren, Om tillkomsten av 1630 års antikvarie-institution, passim; H. Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. I, s. 133. Om memorialet se numera också Sigfrid Svensson, Das schwedische Antiquitätsmemorial aus dem Jahre 1630 (Die Bauerngesellschaft, 1966, s. 9 ff.).

Mycket talar för att memorialet delvis utarbetats efter dansk förebild. År 1622 utfärdade Christian IV en skrivelse till biskoparna i Danmark och Norge, vari de uppmanades att i sina resp. stift låta »opsøge og antegne alleslags Antiquiteter og Documenter» enligt särskild specifikation i sex punkter.[30] Det finns vissa nästan ordagranna överensstämmelser mellan det danska och det svenska aktstycket, och även grupperingen av olika slags antikviteter uppvisar likheter.[31] Emellertid är det svenska memorialet mera detaljerat och innehåller ett mera omfattande forskningsprogram än det danska reskriptet. En annan skillnad, som förtjänar att uttryckligt påpekas, är den, att det svenska memorialet är en instruktion för några få särskilt utsedda »rijkzens antiquarij», under det att Christian IV:s skrivelse genom biskoparnas förmedling engagerar hela prästerskapet i arbetet. Med hänsyn till detta kan det sägas, att den närmaste svenska motsvarigheten till det danska reskriptet av 1622 icke är 1630 års memorial utan de några decennier senare, under Antikvitetskollegiets tid, utsända bestämmelserna för rannsakning efter antikviteter.

Memorialet av den 20 maj 1630 upptager femton punkter. Av särskilt intresse i detta sammanhang är dess fjärde punkt, vari det står, att antikvarierna skulle uppspörja

allehanda krönikor och historier, vhrminnes sagur och dickter om drakar, lindormar, dwergar och resar. Item sagur om nampnkunnighe personer, gamble klöster, borger, konungasäter och stadher, der af man kan hafwa någon rättelse, hwadh fordom warit hafwer, gamble kämpe och runewijsor, deres toner icke förgäta att vthspana.

Ballader kan vara åsyftade bland »vhrminnes ... dickter». Att de efterfrågade »gamble kämpe och runewijsor» var ballader är helt säkert.

I samband med memorialets upprättande utfärdades fullmakter för de första antikvarierna eller »häfdesökiarna»: Martin Aschaneus och Bureus' svärson Johan Henriksson, sedermera adlad Axehiälm. Ehuru det icke uttryckligen angavs, var det tydligen meningen, att Bureus skulle fungera som ett slags överordnad för dessa antikvarier och ha högsta överinseendet över antikviteterna.[32]

Martinus Laurentii Aschaneus föddes o. 1575 som son till en hemmansägare i Aske, Håtuna sn, Håbo hd, Uppsala län. Efter studier sannolikt i

[30] Detta danska reskript är tryckt i E. C. Werlauff, Ole Worms Fortienester af det nordiske Oldstudium (Nordisk Tidskrift for Oldkyndighed I, 1832), i O. Almgren, a. a., s. 37, och i Prästrelationerna från Skåne och Blekinge av år 1624, utg. av J. Tuneld, 1934, s. IX f.

[31] Jfr härtill särskilt Almgren, a. a., s. 36 ff.

[32] Se Gödel, Riksantikvarieämbetet, s. 28 f.

Uppsala eller Stockholm — föga är känt om hans studietid — blev han musiker hos Johan III, därefter skepps- och fältpräst innan han 1620 utnämndes till kyrkoherde i Hammarby och Fresta pastorat i ärkestiftet. Han avled 1641.[33]

Aschaneus var en lärd man i humanismens anda och hade dessutom en obestridlig poetisk begåvning.[34] Intresse för antikvariska materier hade han uppenbarligen från tämligen unga år, och för hans del innebar antikvariefullmakten — jämte vissa ekonomiska fördelar — mera en konfirmation av en verksamhet, som han länge bedrivit vid sidan av sitt prästerliga kall, än en egentlig nyinriktning.[35] Strax efter Aschanei död övergick hans manuskript till det kungliga kansliet, därifrån senare till Antikvitetskollegiet och -arkivet; de finns alltfort till största delen bevarade, huvudsakligen i KB.[36]

Liksom Bureus var Aschaneus huvudsakligen samlare. Hans manuskript innehåller mest avskrifter, excerpter och notiser. Dock fullbordade han ett par antikvarisk-topografiska beskrivningar, dels över Sigtuna stad, dels över Norrsunda sn, Ärlinghundra hd, Uppland.[37] I den förra nämner han visserligen lokaliteten Haborsslätt, »Ther Habor säges wara rättader» men säger ingenting om DgFT 20.[38] I Norrsundabeskrivningen ger han emellertid ett balladcitat. Han skriver nämligen på ett ställe däri, att »Suea och Götha Heroes» fordom fört runor på sköldar och hjälmar, »Så haft i thera bruk, och Minne, Sunget och talt. Så förom wij wåra Runor mäd ähro.»[39] Strax därefter[40] talar han om »Sueogötha wijsans ordstafuelse, och final» och återger strofen

> Så före wij wåre Runor mäd ähro.
> Runor huggna å wapnena dera,
> Effter Swea och Götha hiälte orda sedh,
> Så förom wij wåre Runor mädh ähro.

---

[33] För Aschaneus' biografi se E. Vennbergs art. i SBL.

[34] Kända är hans två didaktiska knitteldikter »Een Lithen Hws Regla» (utg. av E. Vennberg 1926) och »Tabula mensalis».

[35] Om Aschaneus' antikvariska gärning se Vennbergs art. i SBL; V. Gödel, Riksantikvarieämbetet, s. 15 f., 19 f.; H. Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. I, s. 126 ff., 147 ff.; E. Nygren, Arkivinspektioner i Uppland, 1950, s. 68–74.

[36] En förteckning över Aschaneus' manuskript finns i G. Gihl, Sigtuna och Norrsunda, 1925, s. XXXIII ff.

[37] Utgivna i Gihl, Sigtuna och Norrsunda, 1925. Beskrivningen av Sigtuna är skriven 1612, den av Norrsunda 1634 (Gihl, a. a., s. VI).

[38] Gihls ed., s. 8.

[39] Gihls ed., s. 39.

[40] Gihls ed., s. 40.

Strofen är otvivelaktigt gjord av Aschaneus, men den sammanlagt tre gånger citerade raden »Så förom wij wåra Runor mäd ähro» är ett balladomkväde.[41] Det torde tillhöra visan DgFT 184.[42]

I Aschanei manuskriptband KB F. b. 6 ingår några vistexter, dock ej ballader.[43] I volymen F. b. 8 har ganska nyligen pergamentbandet undersökts, och därvid har överdragspapperen på pärmarnas insida avlägsnats; de förvaras nu lösa främst i volymen. Ett av dessa lösa papper är en fragmentarisk visuppskrift eller en del av en visbok.[44] Aschaneus' visintresse är på detta sätt betygat. Att han ägt en visbok eller vissamling framgår av en uppgift i den förteckning över hans efterlämnade manuskript, vilken upprättades vid dessas övergång i kansliets ägo 1641.[45] I denna av Rhezelius uppgjorda förteckning återfinns också »een lijten Wijsebok». Med största sannolikhet avsågs härmed en volym, som numera utgör en viktig del av KB:s visbok i 8:o.[46]

Johan Henriksson Axehiälm (1608–1692) stannade inte länge på sin post som »häfdesökiare»; redan 1633 lämnade han den för den juridiska banan.[47] Han var Bureus behjälplig i dennes lexikografiska och runologiska arbeten samt företog några antikvariska insamlingsresor tillsammans med Aschaneus, men några ballader syns han ej ha anskaffat.[48]

Axehiälm efterträddes som antikvarie av *Johan Håkansson Rhezelius,* f. i början av 1600-talet, d. 1666.[49] Rhezelius var som antikvarie elev av

[41] Gihl kommenterar ej stället i sin ed.

[42] Jfr omkvädet i övriga texter av denna balladtyp. I den äldsta svenska texten av hela visan (Petter Rudebecks visuppteckn., nr 4) lyder det: »Men wij skolom föra wåra Runer med ähran».

[43] F. b. 6, s. 103–105, upptages av Trohetsvisan och Konstens och dygdens förakt. Båda visorna tillskrevs tidigare biskop Thomas i Strängnäs. Jag kan icke finna, att forskningen observerat dessa Aschanei texter av visorna ifråga, trots att Jacob Reenhielm i KB F. e. 18: 2, en källa som för Trohetsvisans del begagnats i Hildeman, Medeltid på vers, s. 118, antyder avhängighet av Aschaneus. — F. b. 6, s. 115–117, upptages av de latinska visorna om Nyköpings gästabud resp. Stockholms blodbad. Båda texterna är använda i Hyltén-Cavallius och Stephens, Sv. hist. o. polit. visor, 1853 (nr 7 resp. 19).

[44] Det rör sig om fyra à fem strofer ur en lyrisk visa, en variant till texten Bröms Gyllenmärs' visbok, nr 20.

[45] Förteckningen är tryckt av H. Lundström i Kyrkohistorisk Årsskrift 1906, s. 261 ff.

[46] Se härom utförligt nedan s. 224 ff.

[47] Under ett senare skede i sitt liv skulle Axehiälm komma att bekläda framträdande poster inom svensk fornforskning: riksantikvarie, assessor och preses i Antikvitetskollegium. Om hans verksamhet som antikvarie 1630 (1629)–1633 se E. Vennbergs och A. Grapes art. om honom i SBL samt H. Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. I, s. 131 f.

[48] Han ger däremot i ett lexikaliskt arbete (UUB ms R 587, s. 29) en notis om sånglekén Bro bro breda, se Hj. Lindroth, En återupptäckt handskrift af Johan Axehiälm (Samlaren 1907). Jfr N. Dencker, Sveriges sånglekar, s. 4.

[49] Se om Rhezelius och hans verksamhet B. Löws art. i Sv. män o. kvinnor samt

Aschaneus. Han kvarstod i sin befattning till 1644, men sin egentliga antikvariska insats gjorde han på 1630-talet. Enligt instruktionen skulle han företaga resor i Västergötland, Småland och Öland. I Västergötland syns han icke ha rest, däremot i de båda andra landskapen samt vidare i Uppland. Från resan i Småland och på Öland 1634 föreligger en hans anteckning om att prosten Christopher i Tuna, Kalmar län, ägde »En dansk Kämpe Wijsbok, i danmark trycht»,[50] varmed Vedels edition måste ha avsetts. På Öland skall han, enligt en kyrkboknotis, möjligen ha sökt efter bl. a. visor.[51] Sin kännedom om Vedels bok demonstrerar Rhezelius i en notis i reseanteckningarna från Uppland 1635–38, Monumenta Uplandica, där han apropå Völundssagan skriver: »Widrik Wellamssons wijsa i dansk wijsboken *vide.*»[52] Bland hans efterlämnade handskrifter fanns även »På en hoop scharteek några gamble Wijsor in 8:vo».[53] Forskningen har tidigare velat identifiera denna vissamling med delar av KB:s visbok i 8:o (Schück) eller KB:s visbok i 4:o (Ek). Åtminstone den senare hypotesen syns vara ohållbar.[54] Redan formatbeteckningen talar däremot. Det är högst osäkert, om vi har i behåll en enda visuppteckning gjord av Rhezelius.[55] Hans nämnda samling är kanske försvunnen.

Efter Rhezelius blev *Per Olofsson Westius* (död 1655) antikvarie fram till 1650.[56] Särdeles mycket är icke känt om denne Aschaneus-lärjunges antikvariska verksamhet. Några visuppteckningar av hans hand finns ej.

H. Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. I, s. 159 ff. Jfr ock E. Nygren, Arkivinspektioner i Uppland, 1950, s. 74–87.

[50] KB ms F. c. 1, s. 17. Jfr I. Modéer, Med J. H. Rhezelius på forskningsresa i Kalmar län år 1634 (Stranda 1940–41), s. 29.

[51] Vadstena LA: Segerstad K I: 1, s. 115–116. Anteckningen rörande Rhezelius' desiderata följer i stort sett 1630 års memorial punkt för punkt och säger intet om Rhezelius' verkliga insamlingsresultat. Se avtrycket i Abr. Ahlquist, Ölands Historia och Beskrifning I, 1822, s. 7. Jfr Ek, Norsk kämpavisa, s. 88.

[52] Ioh. Haquini Rhezelii Monumenta Uplandica, utg. af C. M. Stenbock och Oskar Lundberg, 1915–17, s. 34.

[53] Enligt en förteckning avseende Riksarkivets överlåtelse av handskrifter till Antikvitetskollegiet 1668, tryckt i V. Gödel, Sveriges medeltidslitteratur, 1916, s. 298 ff., och i H. Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. II, s. 287 ff. — Jfr att i ett inventarium från 1640-talet (RA: ämbetsarkivet: uppställningsförteckningar och inventarier 1628 o. f.) »Gamble visor» uppges vara förvarade tillsammans med några av Rhezelii arbeten från 1636 och 1637; se Schück, KVHAA II, s. 272.

[54] Se härom kap. 2 härnedan, s. 228 (KB:s visbok i 8:o) resp. 264 ff. (KB:s visbok i 4:o).

[55] Möjligen skulle en text av ST 12 (KB:s visbok i 4:o, nr 48) delvis kunna bygga på en av Rhezelius gjord öländsk uppteckning, jfr nedan s. 236.

[56] V. Gödel, Riksantikvarieämbetet, 1930, s. 22; H. Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. I, s. 164 ff.; S. Bergh, Svenska Riksarkivet 1618–1837, s. 74, 214.

Söker man skapa sig en samlad bild av antikvariernas verksamhet under 1630- och 1640-talen, kommer man till konklusionen, att de vittfamnande planerna endast i begränsad utsträckning realiserats. Trots att vi äger viktiga manuskript ur deras händer, är det ett långt stycke mellan det resultat som uppnåddes och det som skisserades i 1630 års memorial. Denna slutsats torde äga sin giltighet även om vi tar i beaktande de samlingar och andra handskrifter, som kan och veterligen också har försvunnit. Den påbjudna insamlingen av »gamble kämpe och runewijsor» har, förutom i och för sig viktiga notiser, inte gett oss mera än delar av KB:s visbok i 8:o.[57] Åtminstone Aschaneus skulle som gammal musikant ha kunnat »vthspana» visornas »toner» — inga spår tyder på att han förverkligat denna punkt i memorialet.

*

Allmänt kan sägas, att 1650-talet och 1660-talets förra hälft är en nedgångstid för antikvariska aktiviteter trots att nu också formellt fanns en riksantikvarie och trots att Ol. Verelius 1662 förordnades som professor antiquitatum patriæ. År 1666 utfärdas emellertid ett plakat rörande vården av landets fornminnen. Detta kan sägas bilda inledningen till en ny uppgångsperiod för den antikvariska verksamheten.[58] Dennas yttre villkor kom fram till 1670-talets slut att präglas av det stöd som gavs av Magnus Gabriel De la Gardie. Laurentius Bureus, Olof Rudbeck d. ä. och inte minst Johan Hadorph hade i honom en verksam beskyddare och befrämjare. Det var också genom De la Gardies insats *Antikvitetskollegiet* kunde stiftas, vilket skedde i december 1666, ehuru instruktionen för kollegiets verksamhet tillkom först i november 1667 och den första sessionen hölls i maj 1668.[59] Kollegiet var knutet till Uppsala universitet; i praktiken kom efter hand ledningen av dess mera synbara verksamhet att flytta med Johan Hadorph till Riksarkivet i Stockholm. Bl. a. som en konsekvens av detta ombildades Antikvitetskollegiet 1692 till Antikvitetsarkivet med officiellt säte i Stockholm.[60]

Den drivande kraften inom Antikvitetskollegiet och senare Antikvitetsarkivets förste chef var *Johan Hadorph* (1630–1693).[61] Det var också han,

[57] Aschaneus' numera i KB:s visbok i 8:o ingående vissamling är knappast resultatet av uppteckningsarbete efter muntlig tradition. Jfr nedan s. 228.

[58] Plakatet är avtryckt bl. a. i Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. I, s. 264 ff.

[59] Om Antikvitetskollegiet, dess instiftande och verksamhet, se utförligt Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. II–III.

[60] Se om denna ombildning Schück, a. a., II, s. 232 ff.

[61] Hadorphs verksamhet är fylligt skildrad i Schück, a. a., II–III. Schück har också ägnat honom en särskild biografi: Johan Hadorph, minnesteckning, 1933.

som låg bakom det nyssnämnda tryckta plakatet från 1666. Detta avsåg i första hand skyddet av våra fornminnen. Emellertid antyds också däri värdet av att vissa skriftliga antikviteter tillvaratogs och förtecknades.[62] Strax efter det plakatet utfärdats, kom Hadorph med en mera utarbetad plan för inventering av fornminnen men också av traditioner om lokala märkvärdigheter. Denna plan upptogs av Kungl. Maj:t, som den 18 december 1666 utfärdade brev härom till rikets biskopar och landshövdingar.[63] Dessa vidarebefordrade sedan påbudet om denna rannsakning efter antikviteter till sina underlydande, vilka var och en i sin ort skulle verkställa inventeringarna. Dessa antikvitetsrannsakningar, till större delen bevarade intill vår tid (främst under signum F. l. 9 i KB),[64] innehåller som bekant ett för forn- och folkminnesforskningen mycket värdefullt material, även om kvalitén på undersökningarna och redogörelserna skiftar starkt från ort till ort. Givetvis beror detta på den enskilde prästens eller befallningsmannens intresse för saken och väl också på hans relationer med den övriga ortsbefolkningen.[65]

De första rannsakningarna gjordes 1667. De flesta rannsakningarna från Svea- och Götaland härrör från detta och det närmast följande året, om också betydelsefulla kompletteringar gjordes i vissa av dessa landskap under 1670- och framförallt 1680-talet. Finland rannsakades 1674, Norrland 1683–85.[66]

I det kungliga brevet till ärkebiskopen, biskoparna och superintendenterna av 18 december 1666 heter det bl. a.:[67]

Wij befalle Eder förthenskul Nådeligen, at I wele förmå alla Kyrkioheerdar i Edert Stifft, thet the tillijka med Kyrkiowärderne och Sexmännerne låta hwar i sine Socknar och Prästegiäld flijtigt ok granneligen efftersökia och vpspana alla

[62] Det gällde »gamble Skriffter, Böcker, Breff», etc.

[63] Breven avtryckta i Schück, KVHAA I, s. 267 ff.

[64] Åtskilligt av materialet är tryckt landskapsvis i hembygdstidskrifter o. d. En samlad edition, utg. under redaktion av C. I. Ståhle, har påbörjats: Rannsakningar efter antikviteter, I, 1960.

[65] Flera rapporter innehåller endast svaret, att inga som helst antikviteter fanns i orten — detta från orter, som veterligen haft både fornminnen och folktraditioner.

[66] Om fortgången och resultatet av rannsakningarna jfr Schück, KVHAA II, s. 343 ff., vidare bl. a. I. Schnell i Sörmländska Handlingar 5, 1938, s. III–XV, P. Wilstadius i Hyltén-Cavalliusföreningens årsbok 1940, s. 107–114, samt C. Wallin i Blekingeboken 1945, s. 169–173. — Beträffande de norrländska rannsakningarna kan särskilt påpekas, att Hadorph 9.9.1684 skrev till landshövding Ribbing i Gävle om vad befallningsmännen skulle inventera. I brevet (KVHAA, Handl. rör. antikvitetskollegiet X, förut tryckt i Schück, KVHAA, dess förhist. och hist. II, s. 416 f.) står bl. a. följande: »Och som mycket gamalt folch finnas, som kunna gambla kämpe- och swänske Historie wijsor siunga, så bedhia wij i lijka måtto, att dhe få *special order* dher om att sådanne antekna . . .».

[67] Schück, KVHAA I, s. 268.

Antiquiteter som ther kunna wara til finnandes, såsom äre allehanda Runnestenar och BergzRunneskriffter the wari sigh stoora eller små, i Huus eller vthe på Marckene, sedan alla stoora hoopburne Konunga och Jätte Griffter, sampt andra märckelige Ättebackar, tillijka medh flere *notable* ting, som i theras Kyrkior och Socknar hittas, antingen ther någon Kamp eller Strijd hafwer hållis, ther Slott och Huus fordom hafwa stådt, eller gambla Konungz- och Hoffgårdar, eller Steen-Skansar, och Kumbel och annat slijkt, så at the them samme icke allenast optekna vthan och granneligen effterspöria hwad *traditioner* och sagor om hwarthera för sigh ifrån forna tijder hafwa warit och ännu äro, låtandes sedan oss en förtekning och *relation* theraff vnderdånigst tilskickas.

Det citerade stycket är viktigt att observera, ty det är efter påbuden i detta, som rannsakningarna, åtminstone fram till 1676, företogs. Som synes innehåller brevet ingen passage, som uttryckligen nämner visor. År 1676 utfärdades ett kungligt pass för Johan Hadorph att företa antikvariska resor i landet. I samband därmed lät Hadorph trycka ett »EXTRACT, aff Kongl. May:tz Tryckte Placat til Rijkzens Städer/så och Breff til alla Gouverneurer, Landzhöffdingar/Biskopar och Superintendenter i Rijket/Om Monumenters och Antiquiteters vpspanande och conservation.» Detta »extrakt» består av nio punkter, var och en förtecknande en art av antikviteter. Punkt 8 lyder:[68]

Gambla Kämpe- och Historie Wijsor/som aff forna tijder nog i Landen hafwa sungne warit/och ännu aff många siungas/at the noga effterfrågas och antecknas/ effter som ther vthi aff Förfädernes gambla Bedriffter myckin sanning finnes.

Formuleringen är mycket intressant. Dels underrättar den oss om Hadorphs attityd till folkvise-, främst balladmaterialet och om hans bevekelsegrunder för att få det insamlat, dels säger den oss, att dylika visor »ännu aff många» sjöngs vid denna tid. Extraktet tillkom som nämnts i samband med att Hadorph fick ett pass för sina resor. Men det trycktes separat och det har tydligen legat till grund för rannsakningarna efter 1676.[69]

Vi skall se på rannsakningarnas resultat vad balladerna beträffar.[70] Av vistexter inkom blott en enda: ST 12, upptecknad i Köpings sn på Öland 1667.[71] Notiserna om ballader är däremot icke så få. Från Badelunda sn i Västmanland meddelas 1682:[72]

---

[68] Schück, KVHAA II, s. 362.

[69] Man kan se, att åtskilliga relationer är uppställda punktvis i anslutning till de nio punkterna i Hadorphs Extrakt.

[70] Också några andra visor än ballader är nämnda i rannsakningsberättelserna, jfr B. R. Jonsson, Ett Pyramus- och Thisbemotiv i Sverige, 1962, s. 74 f.

[71] Se härom närmare nedan s. 204 f.

[72] Rannsakningar efter antikviteter, utg. under red. av C. I. Ståhle, I, s. 143. Jfr Ek, Norsk kämpavisa, 1921, s. 106.

Men hwadh kämpewisor anbelangar, så qvädaz här 2: om Widerich Wellamson, hwilken medh åtskillige kämpar och reesar hafwer fächtat, såsom först medh kongh Bleekman, hwilken han effter h:r Olof von Jörtz begiäran, hafwer vthmant på Bydingenz heedh, att der möta h:r Olof, Men effter som Bleekman wijste sigh alt för mycket Stolt af sin förleek och stora mandom, Ty tillbödh honom strax Widerich een eenwiges kamp, vthi hwilken han nederlade kongh Bleekman. Sedan hafwer och Widerich een gångh på wägen mött en manlig kampe [sic] widh nampn Turckil Trundilsson, den han och strax Slogh af hästen. Sielfwa wijsorna Skola wijdh första lägenheet öfwersändaz.

Huruvida dessa vistexter från Badelunda någonsin insänts är ovisst; i varje fall är de icke bevarade. De åsyftade visorna kan dock utan svårighet identifieras som DgFT 10 och ST 1. Från Torps sn i Medelpad nämns 1684, att »en wijsa skall fattat warda» om »Ramunner», vidare »en Wijsa om Torkil Trångesson», »S. Oloffz Seglation» samt »Joen Walmers Wijsa».[73] Från Valdshult i Jönköpings län nämns och refereras 1689 visan om Ebbe Skammelsson, DgFT 354.[74] DgFT 337 refereras och dess omkväde citeras i en rannsakning från Brunnby sn i Malmöhus län 1667.[75] En »gammel dict eller vise» om »Tröels i Enge», dvs. DgFT 338, omtalas från Lund 1667.[76] Från Hälsingborg 1667 nämns DgFT 150 och 151 men med direkt hänvisning till Vedels danska utgåva.[77] Eventuellt ligger Vedels bok också bakom notisen om vad som troligen är DgFT 440 i en rannsakningsberättelse från Färingtofta sn, Kristianstads län 1667.[78]

I några relationer svaras uttryckligen, att inga visor fanns i socknen.[79] Från Husby-Långhundra i Uppland berättas 1673, att »Dommaren i Långhundratz Häradt Olof Andersson i Enberga hafwer godh Underrättelsse om gamble kämpe wijsor som han under tijden plägar siunga.»[80] Hans visor ser dock icke ut att ha blivit upptecknade. De är i varje fall ej bevarade.

---

[73] Rannsakningar, ed. Ståhle, I, s. 220 f., 225. Visan om »Ramunner» måste vara DgFT 28, den om »Torkil Trångesson» DgFT 480 eller möjligen ST 1. »S. Oloffz Seglation» är DgFT 50, under det att »(LLH) Jo(e)n Wallmers Wijsa» icke med högre grad av sannolikhet kan identifieras med någon känd balladtyp — kanske det icke rört sig om en ballad.

[74] P. Wilstadius, Den första fornminnesinventeringen i Jönköpings län (Norra Småland, årsbok 1942), s. 56.

[75] J. Tuneld, Prästrelationerna från Skåne av år 1667 och 1690, s. 22.

[76] Tuneld, a. a., s. 47.

[77] Tuneld, a. a., s. 35.

[78] Tuneld, a. a., s. 31.

[79] Rannsakningar, ed. Ståhle, I, s. 192 f. (Gävle 1685); P. Wilstadius i Norra Småland 1942, s. 62 (Säby, Jönköpings län 1690); Schnell–Ståhle, Sörmländska Handlingar 5, s. 87 (Vallby och Hammarby, Södermanland 1682).

[80] Rannsakningar, ed. Ståhle, I, s. 62.

I berättelser från Norrland meddelas, att Vedels tryckta visbok fanns i privatpersoners ägo där på 1680-talet.[81]

Ett par sägner med säker eller möjlig anknytning till ballader förekommer också från olika håll.[82] I dessa fall är dock icke visorna nämnda.

Rannsakningarna fick tjäna som förundersökningar för de antikvariska resor Johan Hadorph företog i olika landskap.[83] Vi har sett, att Hadorph i 1676 års »Extrakt» uttryckligen nämnde »Gambla Kämpe- och Historie Wijsor», och även på andra sätt har han dokumenterat sitt visintresse. Ett dylikt låg givetvis i linje med hans allmänna antikvariskt-historiska strävanden, men det kan kanske vara värt att lägga märke till, att Hadorph var född i Slaka sn i Östergötland, en socken där framförallt bröderna Wallman vid 1800-talets början kunde hämta så rika skördar av ballader och andra visor. Dock finns inga säkra spår av visor, som Hadorph själv upptecknat under sina resor. Han har däremot gett oss vissa notiser om visor. Sålunda har han antecknat, att balladen DgFT 338 sjöngs av en namngiven person i Kärna sn, Östergötland 1673.[84] I en notis från 1678 uppger han, att en »gammal Wijsa» sjöngs om den från sägner bekanta brödrastriden vid Kimstad i Östergötland.[85] Något tvivelaktig är den uppgift han 1690 meddelar angående Eriksvisan: den skulle då ännu sjungas av allmogen i Västergötland och Dalsland.[86]

Om vi också inte kan säga, att några bevarade visuppteckningar gjorts av Hadorph själv, har vi emellertid honom att tacka för åtskilliga sådana. Större delen av nuvarande 4:o-visboken (Vs 20) i KB består av visor, som insamlats på Hadorphs initiativ. Med vilken energi och envishet han följde ett spår framgår av hans ansträngningar för att få visor upptecknade efter Ingierd Gunnarsdotter i Lyrestad, de visuppteckningar som nu utgör de viktigaste partierna i den nämnda kolligatvolymen Vs 20. Upplysning om hustru Ingierds stora och märkliga repertoar fick Hadorph säkerligen under någon av sina antikvariska resor i Västergötland.[87]

---

[81] Rannsakningar, ed. Ståhle, I, s. 223 (Selånger 1684), 247 (Tännäs 1685) och 259 (Oviken 1685). Jfr uppgiften rörande »gambla wijs kämpe och Crönnikeböcker» från Attmar 1684 (Rannsakningar, ed. Ståhle, I, s. 219, 224).

[82] Främst märks de småländska sägnerna med anknytning till DgFT 178 (Vrigstad, Jönköpings län — P. Wilstadius i Norra Småland 1942, s. 80) resp. DgFT 354 (Angelstad, Kronobergs län — P. Wilstadius i Hyltén-Cavalliusföreningens årsbok 1940, s. 149).

[83] Jfr Schück, Johan Hadorph, 1933, s. 211.

[84] Se härom närmare s. 238 ff. härnedan.

[85] Jfr A. Nordén, Prinsbröderna och ryttarenviget om kronan, FmFt 1929, s. 164 f., samt i slutet av kap. 5 härnedan.

[86] Jfr Hyltén-Cavallius och Stephens, Sveriges historiska och politiska visor, 1853, s. 7, samt s. 680 f. härnedan.

[87] Se s. 273 ff. härnedan.

Utöver de visor, som upptecknades direkt för eller av Antikvitetskollegiet, hade Hadorph till sitt förfogande vad som insamlats av de äldre antikvarierna Bureus, Aschaneus och Rhezelius.[88] Ett antal visor, som speciellt intresserat honom, har han önskat få särskilt avskrivna. Tonvikten ligger här på de historiska visorna, antingen i balladens eller annan form. De texter, som skulle avskrivas, förelåg dels i de äldre antikvariernas samlingar, dels var de resultatet av Hadorphs på Antikvitetskollegiets vägnar organiserade insamling. Eftersom förteckningen på dessa visor varken citerats eller ens omnämnts av tidigare forskare, förtjänar den att här återges i sin helhet.[89] Den är skriven med Hadorphs egen hand (jfr bild 3, s. 146). I sitt slutgiltiga skick ser den ut på följande sätt:

Gambla Swenska wijsor som afskrifues skole
3. Hr Sune folchesons och Stoltz Elins
1. [Om] Borgholms wijsan
2. Törses döttrar i wänge.
4. Cantilena Commiserationis de ducibus Erico et Valdemaro
5. Om fr[?] Engelbräkz ynkeliga dödh
6. de Gothlandia Suecis ablata 1444.
7. Om Hr. Tord bondes ynkeliga mord
8. Om Brunkebergs slaget.
9. Om Brennekyrkio slagh.
10. K. Gustaffz wijsa[.]

Listan, som kan dateras till 1670-talet, har tydligen varit kortare. Numren på vederbörande visor har Hadorph infört vid texterna i nuvarande volymerna Vs 20 och Vs 21 i KB.[90]

---

[88] Antikvitetskollegiet övertog 1668 från Riksarkivet ett stort antal manuskript, bl. a. antikvariernas samlingar. Det specificerade kvittot för denna överlåtelse är tryckt i Gödel, Sveriges medeltidslitteratur, s. 298 ff., samt i Schück, KVHAA II, s. 287 ff.

[89] Enl. KB:s katalog fanns förteckningen »bland papper som härrörde från Arv. Aug. Afzelius. Bladet har av A. lånats från K. B. och sedan 'skänkts' till biblioteket i senare tid.» Det förvaras nu i KB Vs 20, se s. 230 nedan.

[90] Hadorphs första numrering är troligen den, varav spår finns i Vs 21. Gotlandsvisan har där kallats nr 1, visan om Tord Bondes mord nr 2, Brunkebergsvisan nr 3 och Brännkyrkavisan nr 4. Ett andra stadium är den nu föreliggande förteckningen i dess ursprungliga skick. Den upptog: 1. Vreta klosterrov; 2. Borgholmsvisan; 3. Nyköpingsvisan; 4. Engelbrektsvisan; 5. Gotlandsvisan; 6. Tord Bondes mord; 7. Brunkebergsvisan; 8. Brännkyrkavisan. Detta stadium torde icke få dateras tidigare än 1676, enär Hadorph tydligen först detta år lärt känna Engelbrekts- eller Frihetsvisan (jfr nedan s. 274 n. 77). Det tredje och sista stadiet, förteckningen i dess nuvarande utseende, får således sättas till tiden mellan 1676 och Hadorphs död 1693. Det är möjligt ehuru långtifrån säkert, att de i sista stadiet tillkomna Töres döttrar i Vänge och Vasavisan kommit i Hadorphs händer först 1676 eller senare. — Alla de i förteckningen upptagna visorna finns bevarade i Vs 21 och Vs 20. Följande nr i den slutliga listan är ballader: 1 (ST 12), 2 (DgFT 338), 3 (DgFT 138), 10 (ST 16: I).

Antikvitetskollegiets samlingar, inklusive vad det övertagit från de gamla antikvarierna, övergick utan vidare i det 1692 instiftade Antikvitetsarkivets ägo. Efter Hadorphs död i juli 1693 upprättades ett inventarium över arkivets manuskriptbestånd.[91] Detta inventarium är icke i alla delar särskilt detaljerat; av svenska vismanuskript upptar det blott »Een bundt med gambla Kiämpewijsor in 4:o».[92] I 1700-talets kataloger över Antikvitetsarkivets handskrifter nämns överhuvudtaget icke några svenska — däremot danska (numera ms K 9 och K 13 i KB) — vissamlingar av det slag som här intresserar oss. När 1780 arkivets handskriftssamling uppdelades mellan Riksarkivet och Kungliga Biblioteket, kom de litterära antikviteterna till den senare institutionen.[93] Där, i bibliotekets dåvarande lokaler i nordöstra flygeln på Kungl. slottet, förvarades de, huvudsakligen i lösa buntar i skåpen 32 och 34, nedersta galleriet.[94] Genom A. I. Arwidssons försorg blev de flesta av KB:s äldre vismanuskript inbundna och fick det utseende de har idag.[95]

*

Olof Rudbeck d. ä. (1630–1702) hade, innan han själv börjat ägna sig åt fornforskning, tack vare sina goda kontakter med Magnus Gabriel De la Gardie, spelat en verksam roll vid Antikvitetskollegiets inrättande. Genom sin trogne anhängare Verelius fick han senare ett visst inflytande på kollegiets verksamhet, trots att han själv icke var ledamot därav, och låg på detta sätt bakom en del stridigheter inom kollegiet. När Antikvitetskollegiet kritiserade Rudbecks Atlantica — sedan först Rudbeck låtit trycka ett för hans arbete smickrande men mot kollegiet kritiskt brev från en östgötapräst — drog kollegiet i fejden mot Rudbeck det kortaste strået i den allmänna opinionen och hos de makthavande i riket. Hadorphs flitiga verksamhet som samlare och urkundsutgivare tedde sig säkerligen glanslös och föga resultatbringande jämfört med de storstilade och högtflygande drömmarna i Atlantican. Rudbecks arbete bidrog till att det ekonomiska klimatet något hårdnade för Hadorph och Peringskiöld. Att den officiella fornforskningen därför och av andra anledningar fick mindre resurser,

[91] Det finns i KB under signum U 90.

[92] Förmodligen avses härmed de nu i KB Vs 20 ingående vismanuskripten.

[93] Jfr Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. V, s. 640 ff.

[94] Jfr L. Hammarskölds och L. F. Rääfs s. 105 resp. s. 225 n. 69 härnedan närmare berörda uppgifter därom.

[95] Genom inbindningen har de kanske undgått förskingring. Med tidens brist på förståelse för vad vi nu skulle kalla provenienspricipen har Arwidsson genom skapandet av kolligatvolymer avsevärt försvårat senare forsknings möjligheter att utreda materialets proveniens.

uppvägs inte av att Rudbeck själv skaffade och presenterade en del litterära antikviteter.[96]

Olof Rudbeck ägde en text av balladen Orm Ungersven, DgFT 11. Detta framgår av *Nicolaus Nicolai Salanus'* år 1691 i Uppsala framlagda och tryckta dissertation Gladius Scythicus, i vilken citeras tre strofer ur visan ifråga med uppgift att den finns »in Ms. apud Celeb*rum* Olaum Rudb*eckium,* avunculum nostrum magnum».[97] Det är högst sannolikt, att Rudbecks vissamling bestått av mera än denna enda visa, men därom vet vi ingenting med bestämdhet.[98] De visnotiser, som ingår i Atlantican, ger inga upplysningar i denna fråga.

Rudbecks Atland (1679–1702) är ofta svårutnyttjad som vetenskaplig källskrift, inte minst därför att författarens grundteorier tränger igenom när det gäller återgivningen av rena fakta. Detta äger sin giltighet även beträffande det material som i vårt sammanhang är av särskilt intresse.[99] Sålunda använder Rudbeck termen »wijsa» i en ytterligt vidsträckt betydelse, och snart sagt all diktning i bunden form, bl. a. de homeriska dikterna, räknas som »wijsor». Det är därför i många fall vanskligt att avgöra vad slags »wijsa» som åsyftas. Härtill kommer den svårighet vid identifieringen av visor som orsakas av att Rudbeck kan ha ändrat egennamnen i dem i

[96] Om striden mellan Rudbeck och Antikvitetskollegiet se Schücks framställning i t. ex. hans bok Johan Hadorph, s. 162 ff.

[97] Gladius Scythicus, s. 7, 64 f. De berörda avsnitten återgivna i DgF IV, s. 722. — Rudbeck var mormors bror, således egentligen icke »avunculus», till Salanus; jfr A. Grape, Om bröderna Salan och deras handskriftssamling, s. 141.

[98] I Salanus' nämnda diss. (i 12:o; preses var Andreas Goeding) omtalas också på s. 53 en »Cantilena vetus in Vet. Ms. ap. Ol. Rudb.», och härur citeras två rader:

> Harnesket rycker han af Biälkarna nijd /
> Och een Swissare hoos sin Sijda.

Säkerligen rör det sig om en kämpavisa, kanske även i detta fall DgFT 11. Ytterligare ett viscitat ger Salanus (på s. 10): »Sic gladium nostris dictum fuisse monstrant Rythmi vterum, ut Hielmers Cantilena, quæ, verba: *med sin bruna Brand* / cum flagranti suo Gladio, ter repetit.» Citatet kommer ur DgFT 415; i detta tillfälle sägs emellertid ej, att visan ingick i Rudbecks samlingar. — Enligt Atterbom i Poet. Kalender för år 1816, s. XXIV, hade Rudbeck »ägt samlingar af inhemska fornqväden och folkdikter», men det är tvivelaktigt huruvida Atterbom därvid stöder sig på andra uppgifter än dem i Salanus' diss. — Enligt en uppgift i Daniel Djurbergs Hälsinglandsbeskrivning (se nedan s. 58 f.) fanns en uppskrift av Faxehusvisan, ST 14, »hos M. Ol. Rudbeck fil.». Jfr N. Ahnlund i Arkiv för norrländsk hembygdsforskning 1919, s. 48. Omöjligt är väl icke, att denna visa i Olof Rudbeck d. y:s ägo tidigare ingått i faderns samlingar.

[99] Den översikt av innehållet i Atlantican som G. E. Klemming upprättat och som ingår dels i nytrycket 1863 av Atland IV, dels i ett samma år anonymt utgivet särtryck (Anteckningar om Rudbecks Atland), är visserligen av värde men för folktraditionernas vidkommande långtifrån fullständig.

enlighet med sina äventyrliga etymologiska idéer. »Herculs Wijsa» (Atl. II, s. 628 f.)[1] med dess återgivna inledningsrad och omkväde kan dock bestämmas som sammanhörande med balladtypen Knut Huling, DgFT 427.[2] En »Tyriols wijsa», som beskriver »kärlekz uptändande genom ... Runstafwar» (III, s. 43) skulle möjligen kunna vara identisk med Riddar Tynne, DgFT 34, eller någon annan ballad.[3] Huruvida »Tryllis Wijsa» (III, s. 45) eller »een gammal wisa om Thyr», vilken »ännu i dag hoos mången af gemena man här i Swerige» är »behållin» (IV, s. 59), varit ballader, låter sig knappast fastställas. Däremot är det uppenbart, att en nämnd och delvis citerad »Hillebrands Wijsa» (III, s. 292–294) haft balladkaraktär.[4] Uttalandet »Uti the gamlas Wisor, såsom Drotning Ingas, beskrifwes hennes kläder så och Sängekläder alla warit blå» (I, s. 281) kan avse ballader, då dels Inga är ett i balladerna förekommande namn, dels blå kläder, blå hyenden och blå bolstrar uppträder i genrens fasta formelbestånd.[5] De få gånger Rudbeck använder den mera specifierade termen »Kempewijsa» (I, s. 274, 420; II, s. 507) är det tämligen obestridligt, att han åsyftar ballader, men tyvärr ges i dessa tillfällen inga direkta upplysningar om genren eller enskilda visor.[6] Ett bevis för att Rudbeck emellertid kan låta ballader gå under den osammansatta benämningen »wijsor» och ett exempel på att han i sitt arbete tagit hänsyn till ballader är återgivandet (I, s. 648) av en visa ur Vedels tryckta danska samling.

Erik Dahlbergh (1625–1703) och hans arbete med Suecia antiqua et hodierna saknar i vårt sammanhang icke betydelse, främst därför att kontakten med Dahlbergh syns ha verkat stimulerande på Petter Rudebecks visinsamling i Värend på 1690-talet.[7]

Petter Rudebeck (1660–1710) hyste starka historiska och antikvariska intressen, så gott som uteslutande ägnade åt Småland. Vissa av hans idéer påminner om dem hans släkting Olof Rudbeck förde till torgs, men i

[1] Sidhänvisningarna till Atland avser originalupplagan, vars paginering är markerad också i A. Nelsons nytryck 1937–50. Band I utkom 1679, II 1689, III 1698, IV 1702.

[2] Se härom närmare i kap. 5 under DgFT 427.

[3] Också DgFT 73 och DgFT 76, av vilka endast den andra är belagd på svenska, är ur motivsynpunkt fullt möjliga.

[4] Se nedan i slutet av kap. 5.

[5] *Inga* är i ett flertal texter namnet på huvudpersonen i Liten vallpiga, DgFT 243. Denna blir en konungs gemål, och i en text, där hennes namn visserligen inte är *Inga* utan *Karin,* lovas hon: »Du skall få sitta på hyende blå» (SF 63 A).

[6] I det första av dessa fall talas om »wåra gamla Lagars och Kämpewisors ord». Det anda fallet gäller Olaus Magnus' beskrivning av midsommarfesterna, det tredje slutligen refererar till Messenius' skådespel Disa.

[7] Då Atterbom i Poet. Kalender för år 1816, s. XXIV, uppger, att Dahlbergh »ägt samlingar af inhemska fornqväden och folkdikter» avses troligen blott de visor Rudebeck tillsänt Dahlbergh och som kom att förvaras bland Sueciamanuskripten.

Petter Rudebecks fall gäller de alltid först och främst Småland. Det är således en lokalpatriotism, som är den viktigaste drivfjädern för Rudebecks insamling av folktraditioner. Om också denna lokalpatriotism stundom fört honom på villospår — jag tänker på de understuckna ballader han själv författat — måste hans samling, inte minst av visor, rubriceras som mycket värdefull.[8]

Rudebeck har tydligen haft en och annan medhjälpare i sitt insamlingsarbete, men större delen av materialet syns han ha sammanbragt själv. Annorledes förhåller det sig med den insamling, som företogs för ett annat lokalhistoriskt arbete. För ett verk om Skåne anlitade Lundaprofessorn *Andreas Stobæus* (1642–1714) samma metod som ligger till grund för de ovan behandlade rannsakningarna efter antikviteter (och som för Skånes vidkommande hade använts redan på 1620-talet för Ole Worm). Han vände sig till domkapitlet i Lund för att få ett frågeformulär i elva punkter utsänt till stiftets prästerskap. Stobæus' planerade stora arbete blev endast delvis färdigt. Ett stort antal av de svarsberättelser de skånska prästerna insände till honom finns dessbättre kvar.[9] I berättelserna finns notiser om ballader samt, från Näsums sn, två hela balladtexter (DgFT 40 resp. 297).[10]

I ett par under Stobæus' presidium i Lund framlagda dissertationer har balladen uppmärksammats. Sålunda i den med Johannes Sundius som respondent presenterade De fretis (1692), i vilken det på tal om Thule står (fol. G 1 v.):

> De Thule vid: Cap. 19. Tom. 1. Atlan. An verò Indigenarum *Thulansööe* Exteris dederit occasiones nominis Thule? in medio relinquitur. Nota est cantilena vernacula.
>
> *Her går Dantz på Thulans Öö &c.*

Den citerade visan är en svensk version av DgFT 189. — I en diss. De antiquis gentium gothicarum insignibus (1697) med Stobæus som preses och J. Prank som respondent talas (s. 31) om vad som kan utläsas »ê priscis cantilenis», men det konkreta exempel som ges är i detta fall danskt: »E. g. Odæ illi carminum Heroicorum (*Kiämpe-Wijsor*) à Vellejo compilatorum Libro primo insertæ & Monomachiam Humbli Junioris cum Siguardo *Snaren-Swän* enarranti [...]». Att namnformen »Snaren-Swän» uppträder i stället för »SnarenSuend» är nämligen knappast något bevis för att

---

[8] Om Rudebecks visuppteckningar se närmare s. 291 ff. härnedan.

[9] De är utgivna av John Tuneld 1960 i Prästrelationerna från Skåne av år 1667 och 1690. I inledningen till ed. redogör Tuneld för Stobæus' insamling och avtrycker bl. a. dennes frågeformulär.

[10] Om balladtexterna från Näsum, jfr s. 286 härnedan. — Visnotiserna (med undantag av en på s. 136 i Tunelds ed.) är förtecknade hos Tuneld, s. 204.

en svensk utformning av DgFT 7: II åsyftas, särskilt inte som Vedels edition uttryckligen nämns (visan är Vedels I: V).

*

I historiska skrifter av Laurentius Petri och Johannes Messenius har vi mött notiser om balladen Habor och Signild, DgFT 20. En sådan notis förekommer också i ett annat historiskt verk, Ett kort Vttogh aff Åtskillige Trouerdige Krönicker och scribenter sammandragedt (trots titeln egentligen bara ett sammandrag ur Johannes Magnus' historia), skrivet i Stockholm 1609 av en *Pedher Lampadius*.[11] Men i detta kompendium återges också första strofen av själva vistexten:

> Habor Konung och Siffuard Konungh,
> the begynte sigh wp et kijff,
> altt om ten sköne signel lille,
> Hon är et wänne wijff,
> Fast heller haffwer Habor achtat winna sigh ten skönne.

Visan ifråga är också nämnd 1611 i *Petrus Petrejus'* Chrönica.[12]

En notis i *Stjerneldska handskriften UUB E 133* från slutet av 1500-talet[13] och ett par citat hos *Peder Månsson Utter*[14] avser möjligen ballader.

Bland visnotiser och viscitat i tidens *språkvetenskapliga arbeten* märks först och främst de som ingår i *Bureus'* samlingar; de är redan omtalade härovan. Därutöver skulle *Samuel Columbus'* En Swensk Ordeskötsel kunna nämnas, men de däri förekommande balladcitaten är alla övertagna och översatta från en av Columbus' källskrifter, Peder Syvs Nogle betenkninger om det Cimbriske Sprog 1663.[15]

Av de icke särskilt talrika egentligt *topografiska verken* från denna period förtjänar i detta sammanhang *Daniel Djurbergs* otryckta Descriptio Helsingiæ veteris et novæ, 1689, att framhållas.[16] Djurberg nämner på tal om hälsingeaposteln Staffans död vid Mordbäck i Ödmården vad som får

[11] Arbetet är otryckt men finns i ms i LUB, se E. Nylén, Eriksvisan, s. 44.

[12] P. Petrejus, Een kort och nyttigh chrönica, 1611, s. 21; 1614 års uppl., s. 28. Om Petrejus' verk se G. Löw, Sveriges forntid i svensk historieskrivning I, s. 104 f. Rörande notiserna om DgFT 20, jfr del II, kap. 8.

[13] UUB E 133, fol. 35 r.: »Anno *domi*ni Mdx, bleff her åche hans*son* slaghen i skåne for helsingborg, lass fröste het hans bane*man* ep*ter* som i wison står.» Jfr Hildeman, Politiska visor, s. 161.

[14] Jfr för dessa Hildeman, Politiska visor, s. 138 f., samt om en av dem också S. U. Palme i Arv 1951, s. 10 ff. Se vidare i slutet av kap. 5. Om Utter, se t. ex. S. Bergh, Svenska Riksarkivet 1618–1837, s. 142 ff.

[15] Numera klart framhållet i Sylvia Boströms ed. av Ordeskötseln, 1963, s. 106 f., 121 f.

[16] Om Djurberg, se H. Pleijels art. i SBL. Djurbergs Hälsingebeskrivning föreligger i flera ms-utskrifter (Pleijel nämner icke den i Skoklostersaml., RA).

antagas vara balladen DgFT 96: »Der står hans grafwård än i dag, och sees at the tijt offrat hafwer efter hans död. Ähr och St. Staffans wijsa ännu bekant der i landet.»[17] Vidare återger han en text om fyra strofer av Faxehusvisan, ST 14.[18]

*

I 1600-talets svenska *skoldrama* och inte minst dess bondeakter, interscenia rusticorum, är, som forskningen för länge sedan uppmärksammat,[19] inslagen av folkloristiskt intresse ganska många, och till dem hör de balladcitat som inlagts i ett flertal av de bevarade skådespelen från århundradets förra hälft. I några fall rör det sig om någon lösryckt strof, i andra har tydligen hela balladen sjungits vid dramats framförande även om vid utgivningen i tryck endast första strofen medtagits. Det äldsta av dessa skådespel, i vilket ett balladcitat förekommer, är *Thomas Petri Gevaliensis'* bibeldrama Josephi Historia, tryckt 1601.[20] Det gäller inledningsstrofen till Duvans sång, DgFT 104. I dramat beskrivs hur Josef har gått vilse men visas på rätt väg av en »rusticus», som därefter yttrar sig sålunda:[21]

> Faar och tu wäl min wen så from/
> Rätt nu han på wäghen kom.
> Ty gåår iagh min Koss j fagre wädher/
> Så gladeligh iagh een wijsa quädher.
> Duffuan sitter på Lilie quist/gudh rådhe/
> Hon siunger så fagert om Jesu Christ.
> Men Gudh giffue oss sina nådher.

Messenius' studentskådespel från 1610-talets förra del är redan nämnda. I Judas Redivivus (1614) av *Jacob Rondeletius* citeras en strof såväl ur Sten Sture och dalkarlarna, ST 15, som ur Herr Hjälmer, DgFT 415, varjämte en tredje visa, kanske också den en ballad, omtalas.[22] I *Andreas Prytz'* Olof Skottkonung (1620) nämns visan »Ståltz Inga hon sitter i höga lofft», otvivelaktigt en ballad men osäkert vilken.[23] I samme författares

[17] UUB ms Nordin 1003, s. 264; jfr Skoklostersamlingen, RA, 4:o, nr 99 (E 8997), s. 60.

[18] UUB Nordin 1003, s. 263; Skoklostersaml., RA, 4:o, nr 99 (E 8997), s. 55 f. Jfr Hildeman, Politiska visor, s. 75 f. Hildeman syns blott känna Djurbergs arbete i Skoklosterutskriften och daterar det till 1693.

[19] Se särskilt J. A. Lundell, Om de folkliga beståndsdelarne i det svenska skoldramat (SvLm Bih. 1, 1882).

[20] Om författarskapet till dramat, se S. Ek, Tomas Petri Gevaliensis (GHÅ 1933: 2). Skådespelet utgavs (anonymt) av G. E. Klemming i ett nytryck 1849.

[21] Akt I (Klemmings nytryck 1849, s. 8).

[22] Denna tredje visa »om kungh Halsteen» omtalas i akt V, scen 1, där också Sturevisan citeras (Klemmings ed., 1871, s. 83). DgFT 415 citeras i akt V, scen 3 (Klemmings ed., s. 87).

[23] Akt I, scen 5. Jfr Lundell, Om de folkliga beståndsdelarne, s. 124.

Comoedia Om Konung Gustaf Then Första (1622) finner man smärre lån från Gustav Vasa och dalkarlarna, ST 16: I,[24] under det att *Nicolaus Holgeri Catonius'* Troijenborgh (1632) naturligt nog ger inledningsraden av Paris och Helena, DgFT 467, således samma ballad som Messenius anför i sitt skådespel Disa.[25]

Också 1600-talets *övriga vitterhet* erbjuder på olika sätt en del av intresse för balladforskningen.

Ballader kan förekomma som *melodiangivelser* för andra visor. Sålunda skulle en 1646 tryckt visa av *D. Sithon* om sagokungarna Hunding och Hading sjungas såsom »Habor Konung och Siger Konung etc.», dvs. som DgFT 20.[26] En visa av *Andreas Johannis* om westfaliska freden, tryckt 1649, hänvisar för sin melodi till Herr Peder och liten Kerstin, DgFT 210,

---

[24] Lundell, a. a., s. 124 n. 1, påpekar, att Spiote Säbbens Nisses replik (s. 28 i Lundells ed. av dramat, 1883) återgår på Vasavisan. Hildeman, Politiska visor, s. 123, drar fram en annan likhet mellan Prytz' stycke och visan. Måhända är den icke tillräckligt evident. — Härutöver kunde ett annat fall diskuteras. I akt II, scen 2 (Lundells ed., s. 38) yttrar Gustavus:

[.....]
Trogne Swenska män; förbijder,
Thet blijr gåt, then något lijdher,
Om Gudh giffuer godha dagha,
Kan man them tå bätre dragha.

Jfr härmed Gustavs löfte i visan (KB:s visb. i 4:o, nr 55, strof 23):

J hafwen medh migh ståndit,
som troogne Swänske män
Will Gudh migh lijfwet unna,
Jagh gör edher godt igen.

[25] Akt IV, scen 4. Jfr Lundell, Om de folkliga beståndsdelarne, s. 131. — Det kan beträffande dramatiken slutligen påpekas, att det anonyma skådespelet Alle Bedlegrannas Spegel (äldsta kända upplagan, vilken utger sig för att vara den 3:e, är från 1647; nytryck, troligen ombesörjt av Klemming, 1866) handlar om en »bedelgrann» jungfru och hennes friare. En av dessa är en smed vid namn Germund (1866 års ed., s. 17–24). En granntyckt jungfru och Germund Smed är huvudpersonerna i balladen DgFT 368 (Harald Oluffsons visb., nr 20). Det syns mig ytterst sannolikt, att skådespelets författare känt balladen ifråga.

[26] Tryckets titel återgiven i Collijn, Sveriges bibliografi: 1600-talet, II, sp. 1075. Hela visan tryckt i Hyltén-Cavallius och Stephens, Sv. hist. o. polit. visor, s. 18 ff. Det förtjänar här att sägas, att författaren med all sannolikhet är den David Sithon Holmens. nobil., som 1634 inskrevs vid Uppsala universitet. Sithons visa är en pastisch med utsatt författarnamn; den kan icke, som Schück gör (Nord. Tidskr. 1882, s. 214; Schück–Warburg II[3], s. 118), betecknas som »förfalskning» eller som exempel på balladdiktningens förfall. — En annan pastisch eller omsättning på balladmeter (men kryssrimmad!) möter i en Uppsaladissertation 1691: P. Lagerlöf (preses) – J. Thingwall (respondent), Supremum humanitatis officium, s. 49. Den handlar om kung Hake och har omkvädet »Här Stupa nu så Modige Kämpar».

vars inledningsstrof citeras in extenso.[27] En visa i imiterad balladstil om Karl X Gustafs polska och danska krigsföretag 1656–58 har i Barbro Banérs handskrivna visbok hänvisningar till två alternativa melodier — eller bara en melodi, som i sådant fall sjöngs till flera olika balladtexter: DgFT 138 och DgFT 329.[28] *Sveno Dalius* (1604–1693) ger för en av sina visor, första gången tryckt 1661, följande upplysning: »Melodien som then gambla Wijsan: Om Biskop Waldemars Söner».[29] Härmed måste åsyftas DgFT 290.

Ett antal andra visor från 1600-talet är utan att vara försedda med hänvisningar till balladmelodier skrivna på balladstrof med omkväde (ofta är dock de fyrradiga stroferna helt kryssrimmade, någon gång rimmade *aabb*). I några tillfällen är det emellertid säkert eller sannolikt, att dessa visor hämtat sin form icke direkt från balladen utan från någon svensk eller dansk psalm på balladstrof. De flesta visorna inom denna kategori härrör från förra hälften av 1600-talet. Knappast någon av visorna i 1600-talets personaltryck, med andra ord bröllops- och begravningsdiktningen, kan sägas ha balladform, och hänvisningar till balladmelodier saknas helt i dessa tryck. När i dem de svenskspråkiga dikterna och visorna fr. o. m. 1660-talet börjar upptaga en allt större del av innehållet, hade tydligen balladformen ingen möjlighet att konkurrera med de nya versformer som ungefär samtidigt befäste sin ställning inom svensk litteratur. Det är därför symptomatiskt, att det är just Sveno Dalius som på 1660- och 1680-talen kan använda sig av olika folkviseformer och -melodier för sin diktning, Dalius som för eftervärlden skulle bli bekant huvudsakligen för sin retarderade stil.

På ett annat sätt förhåller det sig med Dalius' släkting *Gunno Eurelius Dahlstierna* (1661–1709),[30] vars under 1690-talet och det därpå följande decenniet publicerade dikter i många fall förutom andra intressanta folkloristiska uppgifter innehåller åtskilliga om vissång och folkmusik.[31] Dalius använde säkert en balladmelodi p. g. a. oreflekterad förkärlek för just denna melodi. Om Dahlstierna fått impulser till sitt visintresse från Dalius

---

[27] Hyltén-Cavallius och Stephens, Sv. hist. o. polit. visor, s. 325 ff.; jfr Collijn, Sveriges bibliografi: 1600-talet, I, sp. 421. — Strofformen och omkvädena är från DgFT 210 också upptagna i en 1648 tryckt visa, »Kunde min godhe vän»; jfr GAB komm., s. 52 f., samt se närmare i mitt arbetes del II, kap. 14.

[28] Visan finns även i skillingtryck. Jfr härnedan s. 201 f. — Också denna visa är en ren pastisch och intet direkt »exempel på balladens förfall», som Schück påstår i Schück–Warburg II[3], s. 120.

[29] Visan ingår i Dalius' samlingar Gratulatz memorial 1661 och En lijten ny cantilenbook 1681.

[30] Dahlstiernas liv och författarskap är skildrade i M. Lamm, Gunno Dahlstierna, 1946.

[31] Se t. ex. Lamm, a. a., s. 10 ff., 115 ff.

— ett visintresse i släkten dokumenteras också genom den visbok prästen Arvidus Brynolphi, en bror till Dalius och till Dahlstiernas morfar, skrivit[32] — har det hos honom fått en något annorlunda och mera medveten inriktning. Dahlstierna kände väl till sin tids åskådningar inom poetiken, och t. ex. hans ofta förekommande anspelningar på vallhjonens sång är utan tvivel delvis orsakade av hans kännedom om renässanspoetikens åsikt om herdedikten som den äldsta poetiska genren.

Dahlstiernas dikter kan på flera sätt bidraga till vår kunskap om balladen i det slutande 1600-talets Sverige. Åtminstone en eller kanske ett par av de notiser han ger om vissång och visors funktion torde ha relevans för balladen.[33] Två av hans dikter är skrivna på balladmeter, Giöta Kiämpawijsa 1701 och Saxa-Kalaas 1707. Häri anknyter Dahlstierna till ett bruk, som icke är okänt för 1600-talet men som blev än vanligare under 1700-talet — till brukets popularitet under 1700-talet torde just Dahlstiernas två nämnda visor ha starkt bidragit — nämligen att behandla ämnen ur samtidshistorien i folkviseform.[34] Giöta Kiämpa-wijsa[35] demonstrerar skaldens ingående kännedom om balladformler och balladvokabulär, någonting som kommer till synes också på andra ställen i hans produktion. I Kiämpa-wijsan kan några lån från bestämda ballader påvisas. Omkvädet härrör med största säkerhet från Florens och Margareta, DgFT 86,[36] under det att str. 112 utgör en lätt bearbetning av slutstrofen i Slaget vid Lena, DgFT 136.[37] I en fotnot till str. 128 i den 1698 tryckta Kunga Skald citeras två rader ur balladen Herr Hjälmer, DgFT 415, vilken därvid kallas »Wästgiöta-wijsan», en benämning som tyder på att Dahlstierna inte hört denna visa i sitt hemlandskap Dalsland utan i Västergötland eller på att han fått

---

[32] Jfr L. Linder, Ur A. Brynolphi's anteckningsbok (Studier tillägnade Henrik Schück, 1905, s. 26 ff.).

[33] Så t. ex. i Saxa-Kalaas, str. 28. Svenskarna firar jul i Saxen bl. a. på följande sätt:

Dhe qwäda om Kiämpar; dhe qwäda om Slag:
Dhe qwäda om älskog uti godt Lag.

[34] Jfr strax härovan angående en visa om Westfaliska freden och en om Karl X Gustaf.

[35] Om denna visa se E. Noreen, Giöta Kiämpa-Wisa som »folkvisa» (Nord. Tidskr. 1917; omtr. i förf:s Från Birgitta till Piraten, 1942); S. Ek i Folksägen och folkdiktning i Västra Sverige, 1923, s. 207 ff.; I. Andersson, Göta kämpavisa och dess skildring av Narvaslaget (Samlaren 1927); E. Noreens kommentar i Dahlstiernas Samlade dikter, 1920–28, II, s. 56 ff., vilken ed. är den av mig citerade; Lamm, a. a., s. 106 ff.

[36] Jfr rörande melodien kap. 5 under DgFT 86.

[37] Först påpekat av Ek i Folksägen och folkdiktning, 1923, s. 203. Förhållandet är däremot ej nämnt i den senaste, utförliga behandlingen av DgFT 136: Hildeman, Politiska visor, s. 16 ff.

den från sin far, som var västgöte. Att han hört de övriga här nämnda balladerna på Dal är väl inte säkert men dock det troligaste.

*

Någonting helt nytt för denna period representerar de tryckta balladtexterna, ingående i s. k. *skillingtryck*.[38]

Skillingtrycken som tryckprodukt är bildade efter tyska mönster. Tyska visskillingtryck är kända redan från 1400-talets slut, men sitt stora uppsving fick tryckgenren ifråga vid tiden för reformationen.[39] Som det äldsta danska skillingtrycket räknas ett i Malmö 1530 tryckt häfte med fyra antikatolska visor.[40] Det är dock svårt att under denna äldsta tid bestämt avgränsa skillingtrycken från vissa andra trycksaker av mindre omfång. För Sveriges del är det sålunda möjligt att till skillingtrycken räkna några av våra tidigaste små samlingar av psalmer eller andliga visor, men med viss rätt och även i enlighet med utbildad praxis kan man beteckna ett par av Gutterwitz i Stockholm 1583 utgivna vistryck som de äldsta bevarade svenska skillingtrycken.[41] Det ter sig sannolikt, att skillingtrycken som företeelse nått Sverige via Danmark.

Under det att i Danmark den äldsta kända balladtexten i skillingtryck (en version av DgFT 467) är såpass gammal som från 1572,[42] dyker här i landet en ballad upp i skillingtrycken först år 1630.[43] Det rör sig då om en text av DgFT 103.[44] Under 1600-talet förekommer i dylika tryck nio svenska balladtexter, tryckta sammanlagt tjugotre gånger i tjugo tryck. De före-

[38] Jfr kap. 3.

[39] Se t. ex. K. Schlottenloher, Flugblatt und Zeitung, s. 48 ff., och R. Newald, Humanismus und Reformation, s. 306 f., 311 ff.

[40] Om danska skillingtryck se E. Dals art. Skillingsviser: Danmark i Nord. Lex. för bokväsen, vidare Bibliotheca Danica, L. Nielsen, Dansk Bibliografi 1551–1600 samt Grüner Nielsen, Danske Viser VI, s. 220 ff. Balladtrycken är till största delen begagnade i DgF.

[41] Se Collijn, Sveriges bibliografi intill år 1600, III, s. 7 f.

[42] DgF VIII, s. 11 (ifrågavarande Vingaardtryck existerade på 1800-talet men är nu försvunnet; en upplaga från 1581 är begagnad för DgF 467 Ba). Enl. Grüner Nielsen i NK IX A, s. 15 f., skulle ett tryck av DgFT 178 från 1582 vara det äldsta kända danska balladtrycket. Jfr för andra tidiga balladtryck E. Dal, En salmebog, en almanak og en folkevise, s. 49 ff., samt DgF X, s. 872 ff.

[43] Äldre skillingtryck med balladinnehåll kan givetvis ha funnits men icke blivit bevarade. Då det i Den medeltida balladen, red. av M. Arnberg, s. 69, sägs, att svenska ballader förekommer i skillingtryck »alltifrån slutet av 1500-talet till sista sekelskiftet», är den bortre (liksom f. ö. i någon mån den hitre) tidsgränsen oriktig.

[44] Jfr kap. 3 under DgFT 103: trycket från 1630 är ej bevarat utan är oss blott bekant genom en äldre bibliografisk notis. Det äldsta ännu bevarade balladtrycket (DgFT 20) är från 1638.

trädda typerna är DgFT 20, 28, 30, 83, 86, 103, 210, 467 och 475.[45] När dessa visor ingår i mera än ett tryck, är det alltid en och samma avfattning av resp. typ, som förekommer.

Antalet svenska skillingtryck från tiden före år 1700, bevarade till våra dagar, är ungefär etthundraåttio, varav endast nio tillhör 1500-talet.[46] Med någon reservation för den osäkerhet, som är följden av att de flesta tryck från tiden före 1700 gått förlorade, torde man ändock våga säga, att balladerna på intet sätt dominerar de svenska skillingtryckens innehåll under 1500- och 1600-talen. Icke desto mindre är för balladforskningen 1600-talets skillingtryck en källkategori av stort intresse; att ballader trycktes och omtrycktes visar, att det fanns en publik för genren.[47]

*

Den period vi just behandlat, tiden från o. 1570 till sekelskiftet 1700, har försett oss med viktiga källor för vår kännedom om svensk balladtradition. Skörden av balladmelodier är visserligen ytterst obetydlig, men förutom ett betydande antal värdefulla notiser har vi från den berörda tiden många vistexter bevarade.[48] Åtskilliga av de i dessa textuppskrifter representerade balladtyperna är icke belagda på svenska efter 1600-talet; de syns i stor utsträckning ha dött ut i svensk tradition innan 1800-talsromantikerna började sin insamlingsverksamhet.

Om därför källäget för den svenskspråkiga balladens vidkommande under tiden 1570–1700 kunde varit mycket sämre än det är, måste det likväl sägas vara otillfredsställande jämfört med det danska. Innan vi nu övergår

---

[45] Se härom närmare i kap. 3. — Av DgFT 210, som eljest är tryckt tidigast 1696 i ett bevarat tryck, förekommer som ovan nämnts första strofen i sin helhet citerad som melodiangivelse för en annan visa i skillingtryck: A. Johannis, Een lijten fridz wijsa, 1649. I ett skillingtryck från 1600-talet, Twå Nyia Lustigha Wijsor, varav det enda kända ex. (KB) är defekt, ingick enligt vad som framgår av dess titelsida visan »Vngersuen Rijder vth en Morgonstund / Ther finner etc.». Kanske det rört sig om en ballad, men den låter sig inte med säkerhet identifieras med någon av de balladtyper vi känner.

[46] En kommenterad bibliografi över svenska visskillingtryck före 1700 ingick i min lic.avh. Äldre svensk visdiktning och vistradition, 1958 (otryckt; ex. bl. a. i Sv. Visarkiv). Denna bibliografi är avsedd att publiceras under 1968.

[47] Om avnämarna under 1600-talet och senare se kap. 9 i del II.

[48] Vi har härovan sett, att vissa vissamlingar från 1600-talet gått förlorade (Bureus, Rhezelius). Något överdrivet är dock måhända H. Schücks antagande ang. Antikvitetskollegiets visinsamling: »De flesta visor, hvilka på detta sätt tillvaratogos, hafva förmodligen förstörts under 1700-talet, hvars praktiska uppfattning af lifvet och hvars vördnad för den franskt-klassiska literaturen ej tillåto forskaren att egna något intresse åt medeltidens och renässancens poesi.» (Schück, Svensk Literaturhistoria, [1885–]1890, s. 370.)

till att i korthet se på källorna i Norden utanför Sverige, kan det räcka med att peka på den skillnad till dansk fördel, som existensen av Vedels och Syvs tryckta visutgåvor innebär.

De *danska* handskrivna adelsvisböckerna från 1550-talet fram till 1600-talets slut uppgår till ett fyrtiotal.[49] De flesta innehåller, jämte andra visor, ballader.[50] Däremot saknas direkta motsvarigheter till de svenska KB:s visböcker i 4:o och 8:o, dvs. större samlingar, åstadkomna av rent antikvariskt intresse och genom uppteckning ur muntlig folktradition. I viss mån kan kanske Vedels samlingar, som låg till grund för hans tryckta edition, dock räknas hit.[51]

Anders Sörensen Vedel (1542–1616)[52] utgav 1591 sin välkända Hundredvisebog (It Hundrede vduaalde Danske Viser), tryckt på hans eget tryckeri i Ribe 1591.[53] De flesta visorna är ballader, ofta tämligen hårdhänt redigerade av Vedel.[54] I förordet till Hundredvisebogen ställer Vedel i utsikt en andra samling. Han själv kom aldrig till att förverkliga dessa planer, men Mette Gjöe publicerade en del av Vedels efterlämnade material under titeln Tragica 1657. Vedels Hundredvisebog utökad med ett annat hundrade visor utgavs av *Peder Syv* (1631–1702) år 1695.[55] Om också stora delar av Vedels källor lyckligtvis blivit bevarade intill våra dagar, är det dock åtskilliga balladtexter vi skulle vara okunniga om, försåvitt icke dessa tre samlingar utgivits av trycket. De tryckta utgåvorna har dessutom spelat en mycket stor roll för senare, icke blott dansk utan nordisk, balladtradition.

---

[49] Grüner Nielsen i NK IX A, s. 15. Om nyfunna spår efter en förlorad 1600-talsvisbok se G. Henningsen, Jomfru Bartholins visebog (DStu 1964).

[50] Som bekant är de danska visböckerna icke publicerade som hela enheter på det sätt som skett i den svenska serien 1500- och 1600-talens visböcker utan innehållet är tryckt efter genrer i DgF, Grüner Nielsens Danske Viser och dens., Danske Skæmteviser. En registrant över de enskilda visböckernas innehåll finns i DFS; den kunde, efter överarbetning och komplettering, förtjäna att tryckas.

[51] Att Vedel i egentlig mening samlat in visor och inte bara avtryckt handskrivna visböcker syns framgå av C. F. Wegener, Om Anders Sörensen Vedel, 1846, s. 180. Det är att märka, att Vedel också i ett av sina visms infogat en balladmelodi (jfr Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 379 samt bilden mot s. 377).

[52] Om Vedels liv och verksamhet se främst Wegeners a. a., vidare t. ex. Ellen Jørgensen, Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800, s. 91 ff.

[53] Enligt Grüner Nielsen i NK IX A, s. 15, kan tryckta tyska vissamlingar, t. ex. Frankfurter Liederbuch, 1582, ha tjänat till förebild för Vedel. Detta är möjligt, men såväl förekomsten av danska skillingtryck som Vedels allmänna historiskt-antikvariska intresse kan också ha bidragit till hans beslut att låta trycka visorna.

[54] Se härom särskilt Agnes Agerschou, Vedels forhold til de af ham benyttede tekster (AphS XV, 1941).

[55] Om de många upplagorna av Vedels och Syvs editioner se G. Henningsen, Vedel og Syv og bogtrykkerne, 1959.

Det har nämnts, att Vedel i någon utsträckning kanske insamlade visor efter sång. Syv uppger uttryckligen, att han hämtat en del av innehållet i sin bok ur levande tradition.[56] Metrikern *Hans Mikkelsen Ravn* (*Corvinus*) upptecknade på 1640-talet visor ur muntlig tradition.[57] En del ballader inkom som resultat av den antikvarisk-topografiska undersökning av Danmarks socknar som utfördes enligt Christian IV:s reskript 1622.[58] Också *Peder Resens* (1625–1688) antikvarisk-topografiska verksamhet har gett oss balladuppskrifter.[59]

Notiser om ballader möter hos t. ex. *Erasmus Laetus* (o. 1520–1582)[60] och hos metriker som den nämnde Corvinus.

De danska *skillingtrycken* med balladinnehåll från tiden före 1700 är många flera än motsvarande svenska. Vedels Hundredvisebog har i betydande utsträckning fått avge material till dessa tryck.

Om balladkällorna i Danmark under den här aktuella tidsperioden flyter rikt, är de desto sparsammare i *Norge*.[61] Om man bortser från att vissa ballader av norskt ursprung införts i danska visböcker, är de norska balladbeläggen ganska lätt räknade. DgFT 480 föreligger i uppskrift från o. 1580[62] och DgFT 375 eller DgFT 376 från o. år 1600;[63] åtminstone i det senare av dessa fall är språkformen väl närmast dansk. Visan om friarfärden till Götland (Utsyn 66) fästes på papper 1612 i Sunnmöre,[64] och 1698 intogs Bendik og Årolilja (Utsyn 122) i ett topografiskt arbete.[65] På ett kruthorn av ben från 1699 finns bilder med motiv ur bl. a. ballader.[66]

---

[56] I sin »Fortale» skriver han (punkt 18): »Dette Andet Hundret Viser ere samlede fra Døde og Levende; Hines Haandskrevne Bøger, disses levende Røst.»

[57] Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 354, 380.

[58] Se t. ex. Ellen Jørgensen, Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800, s. 119 f. Någon samlad utgåva av detta material finns ej. Åtskilligt är dock tryckt på olika håll. Här skall särskilt framhållas John Tunelds ed. Prästrelationerna från Skåne och Blekinge av år 1624 (1934).

[59] Jfr Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 383, Ellen Jørgensen, Historieforskning og Historieskrivning, s. 133 ff., samt I. Boberg, Folkemindeforskningens historie, s. 145 med därstädes anf. litt. När Dal, a. a., s. 354, betecknar Corvini folkviseintresse som »et isoleret vidnesbyrd om optegnelse efter folkemunde» före Syvs tid, syns han mig ha något förbisett vad som erhölls av Ole Worm och Resen; dessutom gör sig frågan om arten av Vedels källor här påmind.

[60] Dal, a. a., s. 257.

[61] Jfr Liestöl i NK IX A, s. 61.

[62] Se S. Kolsrud i Maal og Minne 1919, s. 129 ff.

[63] DgF X, s. 813.

[64] LoM 60, LoM[2] 14.

[65] Hans Lillienskolds Speculum Boreale (ms); visan tryckt DgF VIII, s. 107 f.

[66] Se NK IX A, pl. V (mellan s. 64 och 65).

Från Färöarna finns notiser om balladdansen av *Thomas Tarnovius* 1669[67] och *Lucas Debes* 1673[68] såväl som hos islänningen *Jón Ólafsson Indíafari* 1616.[69] De fem färiska visor *Ole Worm* fick upptecknade 1639 är försvunna, men genom Peder Syvs referat och citat är de oss ändock icke obekanta.[70]

Av de västnordiska områdena är *Island* det, som har de flesta och mest betydande balladkällorna från denna tid. Ett flertal innehållsrika balladmanuskript finns, t. ex. Gissur Sveinssons från 1665 och avskrifter av Magnús Jónssons från 1699–1700.[71] Flera skildringar av dansen på Island föreligger, men det är oklart i vilken mån de verkligen avser dans till balladtexter.[72]

Sjuttonhundratalet

Antalet balladtexter bevarade i *visböcker* och andra spontanuppskrifter från 1700-talet är icke särdeles stort. De högre stånden hade redan under 1600-talets senare del nåtts av nya litterära strömningar, och det rent avnämarmässiga intresset för balladen som poesi och underhållning hade i dessa kretsar synbarligen mer eller mindre försvunnit. De visböcker vi har i behåll från 1700-talet — och de är ganska många, bevarade i t. ex. KB och Nordinska samlingen, UUB — har i regel ett helt annat innehåll än sådana traditionella visor som en gång kunnat fånga in en Per Brahes eller en Barbro Banérs intresse. Dessbättre finns det några undantag från detta förhållande. De viktigaste av visböckerna och spontanuppskrifterna från 1700-talet behandlar jag i kap. 2 härnedan, nämligen

Köpenhamns KB Thott 2195 4:o (endast ett av läggen i denna collectaneavolym; o. 1710)
Bergshammarvisböckerna (1700-talets mitt)
Text av DgFT 86 i KB Vs 4 (1700-talets mitt eller decennierna närmast därefter)
»Samlingar af Visor», förut i UUB (1780-talet)
Text av DgFT 390 i KB Vs 4 (1780- eller 1790-talet)
Östgötsk vissamling från 1790-talet (blott känd genom L. F. Rääfs avskrifter).

---

[67] Tarnovius, Ferøers Beskrifvelser (utg. av H. Hamre 1950). Jfr Hj. Thuren, Folkesangen paa Færøerne, 1908, s. 14 ff.

[68] Debes, Færoæ et Færoa reserata (tr. 1673, nytr. 1964). Jfr Thuren, a. a., s. 16 f.

[69] Chr. Matras i Aarsberetning fra Selskab for nordisk filologi 1942.

[70] Se Jón Helgasson i Maal og Minne 1924, s. 29 ff.

[71] Jfr Liestöl i NK IX A, s. 84, samt J. Helgasson (ed.), Íslenzk Fornkvæði I–IV.

[72] Se S. Blöndal i NK XXIV B, s. 167 ff. Jfr Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 210 ff.

Härtill kan läggas en visbok ur djäkne- eller studentmiljö, *Olof Semanders* från mitten av 1700-talet.[73]

En följd av läs- och skrivkonstens spridning till allt större delar av befolkningen blev att visböcker upplades också i andra kretsar än tidigare. Vi möter därför under 1700-talet balladuppskrifter gjorda i ren allmogemiljö. Som allmogevisböcker måste rubriceras

KB Vs 41 (1720-talet)
KB Vs 43 a (1730-talet)
Botwid Pärssons visbok (1790-talet).[74]

Från liknande miljö härrör även en i en handskrift av Skånelagen o. 1725 införd text av DgFT 83.[75]

De högre ståndens minskade intresse för balladen skulle ur vår synpunkt kanske kunna ha kompenserats genom tillkomsten av allmogevisböckerna, om den sistnämnda källkategorien bevarats i större utsträckning; på bondgårdar och torpställen har emellertid visböckerna efter fullgjord tjänst eller efter ägarnas död ej tillvaratagits på samma sätt som i herrgårdsbiblioteken.

I betydligt högre grad än beträffande 1600-talet märker man i 1700-talets handskrivna balladtexter ett inflytande från skillingtrycken. Ofta rör det sig nämligen om medelbara eller direkta avskrifter efter skillingtryck, varvid tryckens titelsidor också kan ha fått följa med vid avskriften. Detta gäller visböcker ur såväl högrestånds- som allmogemiljö, t. ex. Bergshammarvisboken I resp. KB Vs 41.

*

Den antikvariska verksamheten hade under 1700-talet sitt officiella centrum i Antikvitetsarkivet ända fram till 1780-talet, då dess status förändrades: 1780 delades de skriftliga samlingarna mellan KB och Riksarkivet, och 1786 förvandlades chefstjänsten vid arkivet till en befattning som »antiquarie» (senare riksantikvarie) vid den samma år återupplivade och ombildade Vitterhetsakademien. Under J. F. Peringskiölds och dennes

---

[73] Visboken ifråga är upptagen i C. E. Aurivillius' katalog över Gävle gymnasiebiblioteks handskrifter (bilaga till Handl. rör. Skandinaviens hist., bd 23, 1839) som nr 53: »Visbok från medio af 18 århundradet. Har tillhört Olof Semander, Helsingus. Oct*av.*» Därefter begagnades visboken för Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling, nr 290 II E (balladen DgFT 370) och 325: 1 (en kumulativ visa, motsv. nr 266 i J. Nordlander, Svenska barnvisor ock barnrim). Visboken syns nu vara förlorad (jag har att tacka fil. dr Ragnar Bjersby för välvilligt bistånd vid efterspanandet av boken); sannolikt blev den lågornas rov vid branden i Gävle 1869.

[74] De är alla behandlade i kap. 2 härnedan.

[75] Se närmare i kap. 2 om denna uppskrift.

sons tid (fram till 1725) bedrevs verksamheten i stort sett efter samma riktlinjer som på 1690-talet, dvs. med tonvikt främst på den isländska litteraturen och på avritning av fasta minnesmärken; ingen av Peringskiöldarna besatt dock Hadorphs kapacitet och energi. Johan Helins tid som chef för arkivet (1725–1750) måste betraktas som en nedgångsperiod, vars orsaker var såväl mannens personliga otillräcklighet som den efter hand allt starkare reaktionen mot de antikvariska strävandena. Carl Reinhold Berchs tid som antikvarie (1750–1777) innebar på ett sätt en betydande uppryckning, men huvudintresset kom under denna period att förskjutas till andra föremål än folktraditionerna. Gudmund Jöran Adlerbeth, som blev den siste arkivchefen enligt den gamla ordningen och sedan den förste antikvarien vid Vitterhetsakademien, fortsatte i Berchs anda.[76]

Under J. F. Peringskiölds tid bearbetades i någon utsträckning materialet i det föregående århundradets rannsakningar efter antikviteter,[77] men några nya initiativ i samma riktning togs icke. Ur vår speciella synpunkt har Antikvitetsarkivets verksamhet under denna tid föga att ge. Detta omdöme äger sin giltighet även för återstoden av 1700-talet. Berch sökte, med stöd av riksrådet Gustaf Bonde, i slutet av 1750-talet åvägabringa en antikvitetsrannsakning, men Kanslikollegium avstyrkte planen. Visserligen lyckades Berch istället få till stånd en mindre inventering 1760, men någon verkligt omfattande antikvitetsrannsakning i Antikvitetsarkivets regi och därför berörande hela riket gjordes ej under 1700-talet.[78]

Av tjänstemännen vid Antikvitetsarkivet under 1700-talet var det till synes blott *Eric Julius Biörner* (1696–1750), translator vid arkivet,[79] som

---

[76] Om Antikvitetsarkivets verksamhet under 1700-talet, se främst H. Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. IV–V, samt V. Gödel, Riksantikvarieämbetet, s. 93–180.

[77] Excerpter ur antikvitetsrannsakningarna finns sålunda i Peringskiölds Monumenta (KB ms F. h.) 1, bl. a. på fol. 219 (med visnotiser).

[78] Se om Berchs olika initiativ i detta hänseende Schück, KVHAA V, s. 414 ff. — Något tidigare hade ett par andra insamlingsaktioner företagits. Sålunda riktade Kanslikollegium 1750 en rundfråga till stiftskonsistorierna rörande handlingar och uppgifter som kunde belysa den svenska historien; det gällde att anskaffa material som Dalin kunde utnyttja för sin svenska rikshistoria. Härvid inkom visst stoff av folkloristiskt intresse. År 1753 befallde Kanslikollegium konsistorierna att inventera adliga gravvårdar och andra minnesmärken (jfr Schück, KVHAA V, s. 411 ff.). I detta sammanhang insändes två uppskrifter av visan Harald och unge Thor, vilka överlämnades till RA (se s. 684 f. härnedan). — Antikvitetsarkivet utsände 1763 sin assessor N. R. Brocman på en resa till Hälsingland, och Brocman förberedde denna genom att utsända en frågelista till prästerna i landskapet; denna upptager i fråga om antikviteter blott »hedniska monumenter» (se Schück, KVHAA V, s. 156 ff., 476 ff.).

[79] Om Biörner se B. Boëthius' art. om honom i SBL IV samt vidare t. ex. Schück, KVHAA IV.

något sysslade med de gamla visorna. Han kände förmodligen till de vissamlingar som fanns i arkivet och han uppmärksammade också i folktraditionen alltfort levande visor, vilket framgår av hans kända arbete Nordiska Kämpa Dater (1737).[80] En av Biörners främsta beskyddare var den ovannämnde *Gustaf Bonde* (1682–1764),[81] som både privat och i sin ämbetsgärning sökte befrämja antikvariska strävanden; vi har Bonde att tacka för tillvaratagandet av en text av DgFT 138.[82] Antikvitetsintresserad var även kanslirådet och sedermera hovkanslern *Gustaf Celsing* (1679–1743), som syns ha stått i viss beröring med Biörner;[83] han har ägt en uppskrift av DgFT 34.[84] Åtminstone Biörner och Bonde dokumenterade sig som ivriga rudbeckianer och kom som bekant i skarp motsättning till Olof von Dalin, som företrädde en annan och nyare syn på Sveriges historia. Denna historiesyn, som möter hos bl. a. Wilde, Dalin, Botin och LagerBring, kom visserligen att göra intryck på *Nils Henrik Sjöborg* (1767–1838), den man som mot 1700-talets slut (och under 1800-talets första decennier) var landets flitigaste författare i antikvariska ämnen.[85] Men Sjöborg stod, trots sin beundran för framförallt LagerBring och trots att han själv ej kan kallas rudbeckian, icke helt främmande för en äldre tids uppfattning – det torde icke vara utan betydelse att observera huru han stod i nära kontakt med Pehr Tham på Dagsnäs, »den siste rudbeckianen». Sjöborg var knappast någon mera betydande forskare men hade ett levande intresse för Sveriges forntid i snävare mening, under det att han i allmänhet ställde sig mera kallsinnig mot medeltidens kultur-

---

[80] Nordiska Kämpa Dater består av ett antal isländska sagor på originalspråket samt i svensk och latinsk översättning. Varje saga med kommentar har egen paginering. I paginaserie [1], s. 13 f., och [3], s. 18, nämns att DgFT 415 sjöngs i Norrland; i paginaserie [8], s. 19, meddelas, att DgFT 28 sjöngs i Västergötland och »annorstädes i landsorterna». Notiserna citeras under resp. DgFT-nr i kap. 5 härnedan.

[81] En biografi över Bonde av G. Carlquist ingår i SBL V, s. 362–377.

[82] Den trycktes i en diss. 1750 under Ihres presidium, De arce Ymseborg; se nedan s. 85.

[83] Om Celsing se G. Jacobsons art. i SBL VIII. Jfr Gödel, Riksantikvariecämbetet, s. 144 f.

[84] Den är tryckt som GA 7 [: II] efter »en gammal handskrift, funnen bland Hofkansler Celsings (Carl XII:s HandSekreterare under dess fälttåg) efterlämnade papper». Huruvida ms fortfarande finns kvar, t. ex. på det Celsingska Biby, har jag ännu ej varit i tillfälle att utröna (katalogen KB ms U 373: 1 över det Celsingska arkivet på Biby är ej tillräckligt detaljerad för att kunna ge upplysning i denna fråga). Visuppskriften syns i varje fall ej finnas i någon offentlig institutions ägo.

[85] Sjöborg, som var född i Högestad, Malmöhus län, blev docent i Lund 1790 och professor där 1799. Se om Sjöborgs verksamhet B. Hildebrand, C. J. Thomsen och hans lärda förbindelser I, s. 147 ff.

yttringar. I sin Inledning till kännedom af fäderneslandets antiquiteter (1797), s. 55, skriver han om poesien i det medeltida Sverige:

> Påfwiska läran öfwerhölgde Norden en lång tid med mörker. Runorna lades bort: Skalderne tystnade. Desse söngo åtminstone sit Modersmål, men Munkarne framskrålade latinske rim, ofta äfwen så usle och löjlige som deras själamässor. Munkarne woro endast kännare af det Leoniska wärslaget, och sedan de börjat rimma på latin, företog man sig äfwen allminneligen at rimma på Swenska. Häraf npkommo [sic] Kämpewisor, Älskogsqwäden, Alexandri Magni lefwerne på Swenska rim af Riksdrotzet Bo Jonsson Grip, m. m. icke förglömmande wåra Rimkrönikor, hwilka ofta innehålla sanningar och äro löjliga nog, men aldeles utan smak, utan ordning och wälljudande takt.

Sjöborg, som här icke finner balladerna uppfylla 1700-talets krav på »smak», skulle dock blott några år senare komma att ivra för insamling av just sådana visor![86]

*

Åtskilliga av 1600-talets och det begynnande 1700-talets arbeten inom den antikvariska forskningen bygger uteslutande eller huvudsakligen på äldre litterära källor (såsom landskapslagarna, Snorre, Olaus Magnus). De kan vara mera allmänt hållna (t. ex. Loccenius' Antiquitatum Sveo-Gothicarum libri tres) eller ämnesmässigt begränsade. Andra åter uppvisar en begränsning till en speciell stads eller bygds historia och närmar sig därmed *topografien*. Det antikvariska betraktelsesättet blir särskilt intimt sammanhörande med det topografiska när det kommer till insamling av lokalt material; sålunda kan 1600-talets antikvitetsrannsakningar i visst hänseende räknas till topografien. Samtidigt får de egentliga ort- och landskapsbeskrivningarna en påfallande antikvarisk inriktning ända fram till 1700-talets mitt, då ett praktiskt-ekonomiskt synsätt i stor utsträckning sätter sin prägel på dessas utformning.

Vi har sett, att de centrala initiativen under 1700-talet till förmån för antikvarisk inventering i hela riket är tämligen obetydliga. För geografiskt mera begränsade områden gjordes dock åtskilliga antikvariskt-topografiska insamlingsaktioner efter mönster av de gamla antikvitetsrannsakningarna, dvs. medelst relationer insända från präster och andra personer ute i

---

[86] Även om vi får antaga, att det nyss citerade avsnittet är ett uttryck för Sjöborgs egen uppfattning vid den aktuella tidpunkten, måste det emellertid påpekas, att det egentligen rör sig om ett plagiat ur Olof v. Dalins Korta Påminnelser, 1755 (se härom s. 90 n. 50). Detta förhållande har tydligen varit obekant för C.-A. Moberg, när han i Från kämpevisa till locklåt, s. 10, citerar Sjöborg, och likaså för K.-I. Hildeman, som i Medeltid på vers, s. 60, i sin tur citerar Sjöborg (»Nils Sjögren») efter Mobergs uppsats. — Om Sjöborgs förändrade attityd vid 1800-talets början, se s. 102 härnedan.

respektive socknar, under hela 1700-talet. Ofta utsändes mallar eller frågelistor till hjälp för ortbeskrivningarnas författande. Det material, som på detta sätt anskaffades, kom i vissa fall att användas för dåtida tryckta arbeten, i andra fall har det blivit liggande otryckt, försåvitt det ej i våra dagar befordrats till trycket.[87]

Ser vi något på de frågelistor och förslag till dispositionsplaner som föreligger för 1700-talets ortbeskrivningar, speglar de ganska bra seklets olika idéströmningar. En påtagligt antikvarisk inriktning präglar sålunda den frågelista *Sven Bælter* (1713–1760) utsände i Hälsingland 1736,[88] under det att andra syften kommer klart till uttryck i den blott fem år senare uppgjorda instruktion för ortsbeskrivning som ingår i *Jacob Faggots* kända Tankar om Fäderneslandets Känning och Beskrifwande.[89] Faggots instruktion, som blev mönsterbildande för ett stort antal topografiska relationer, är som bekant inriktad på praktiskt-ekonomiska förhållanden. De efter Faggots principer uppgjorda ortbeskrivningarna erbjuder åtskilligt av största intresse för etnologien men föga eller intet folkloristiskt stoff.[90] *Abraham Hülphers'* frågelistor ansluter sig i sina huvuddrag till de av Faggot uppställda riktlinjerna men berör även dialekter, dräktskick, fornminnen och underrättelser om historiska händelser.[91] Pagehovmästaren *Frans Westerdahl* (1734–1797) sökte på 1770-talet animera till författandet av sockenbeskrivningar, i vilka hänsyn också skulle tagas till folkloristiskt material — om också visorna inte ägnades speciellt intresse — men hade icke särskild framgång.[92]

---

[87] Det är här omöjligt att närmare ingå på alla dessa insamlingsinitiativ av Nicolaus Celsius, Kilian Stobæus, Jacob Benzelius, Lars Salvius, Gabriel Tidgren och många andra. Materialet är, i den mån det är bevarat — och det bevarade materialet är betydande — till stora delar otryckt och långtifrån genomarbetat av forskningen. En översikt, främst avseende Hälsingland men av intresse även beträffande riket i dess helhet, ger N.-L. Bringéus i sin edition Sockenbeskrivningar från Hälsingland 1790–1791. Detta arbete, som publicerades 1961, borde f. ö. få många efterföljare från olika delar av landet. Av det omfattande materialet t. ex. i Skara stiftsbibliotek finns ej mycket publicerat — ett litet urval ges i H. Schiller, Med göter genom göternas rike I–II, 1933.

[88] Den är tryckt i Knut Lenæus, Delsboa illustrata, 1764. Om Bælter se SBL II, s. 551 ff. Jfr Bringéus' i föregående not a. a., s. 354 ff.

[89] Om Faggot se B. Hildebrands art. i SBL XIV, s. 767 ff. och där anförd litteratur.

[90] Om efter Faggots principer upprättade sockenbeskrivningar se t. ex. B. Hildebrand, Kungl. svenska vetenskapsakademien, 1939, s. 591, samt Bringéus i Sockenbeskrivningar från Hälsingland 1790–1791, s. 363 f., 366 f. Jfr ock A. Hultin, Finlands litteratur under frihetstiden I, 1906, s. 150 ff., samt dens., Det ekonomiska tidevarvet i Finlands litteraturhistoria, 1910, s. 151 ff.

[91] Se Bringéus' Sockenbeskrivningar från Hälsingland, s. 335 ff., 366 ff.

[92] Se Bringéus' a. a., s. 369 ff., samt J. A. Lundells resp. N. Werners ed. av J. Gaslanders i enlighet med Westerdahls intentioner utarbetade arbete om allmogen i Västbo hd.

Gabriel Tidgren (1743–1788), till börden västgöte men verksam som professor i Åbo, utgav på 1780-talet en av kollegan H. G. Porthan författad Plan til en Sockne-Beskrifning, av Tidgren närmast beräknad för användning inom Skara stift.[93] Enligt denna plan borde en sockenbeskrivning innehålla uppgifter om bl. a.:

> Gamla Minnesmärken, såsom Runstenar, Offerställen, Stenkummel, Ättebackar, rudera af ödelagde Gårdar, Slott, Borgar och Skansar, fynd af mynt, gewär, gamle Historiske Sägner och Wisor, m. m.

Porthan–Tidgrens plan har uppenbarligen i vissa delar, bl. a. just beträffande uppmärksammandet av visor, begagnats av *J. D. Flintenberg* för frågelistor i Hälsingland 1784–85.[94] Sammanfattningsvis kan det emellertid sägas, att visorna endast i tämligen begränsad utsträckning utpekades som lämpliga föremål för uppmärksamhet i 1700-talets mallar för ortbeskrivning.

Men jämte dessa topografiska samlingar och denna topografiska litteratur, som är grundad på kollektiva insatser, finns det från 1700-talet topografiska verk som helt eller så gott som helt består av de enskilda författar-

---

[93] Tryckt utan utsatt tryckort och -år men utsändes, enl. vad Tidgren uppger i sitt 1787 tryckta arbete om Västergötland, år 1784 till prästerna i Skara stift. Tidgren, Ossiansvärmare och medlem av Aurorasällskapet (för hans biografi se B. V:son Lundqvist, Västgöta nation i Uppsala, II: 6, 1966, s. 220, och M. G. Schybergson, Henrik Gabriel Porthan, I, 1908, s. 133; jfr också S. Ek, Franzéns Åbodiktning, 1916, s. 9 ff.) ämnade använda det material han på denna väg fick in för det verk om Västergötlands historia och topografi han förberedde. Av detta utkom blott del I, som omfattar landskapets historia, år 1787. Den planerade fortsättningen hann ej utges före Tidgrens död 1788. En sockenbeskrivning, som följer Tidgrens »Plan» — dock utan att innehålla någonting om visor — är P. Rooths om Vings sn, Åse hd 1784 (tryckt i H. Schiller, Med göter genom göternas rike, II, s. 257 ff.). Beskrivningar hade 1787 inkommit från »wid pass tredje delen af Församlingarne i berörde Stift». — Tidgrens »Plan» är ett återgivande av den »Plan till en sockenbeskrifning» som Porthan publicerade i Åbo Tidningar, nr 4, 1782. Om Porthans plan se Otto Andersson, Ur den svenska folkdiktsforskningens historia i Finland, 1910, s. 43, samt Schybergson, Henrik Gabriel Porthan, II, 1911, s. 186 f. Sambandet mellan Porthans och Tidgrens »Planer» har såvitt jag vet ej tidigare uppmärksammats. — Porthans »Plan» avsåg väl, i den mån den berörde folktraditioner, inte minst finskspråkiga sådana; Tidgrens förtjänst är — försåvitt han ej var Porthan behjälplig med planens utarbetande, men det vet vi icke någonting om — att han applicerat densamma på rikssvenska sockenundersökningar.

[94] Bringéus har i sin ed. Sockenbeskrivningar från Hälsingland, s. 370 ff., behandlat den senare riksantikvarien Flintenbergs frågelista och påpekat dess i vissa delar starka beroende av Faggots program. Bringéus syns emellertid ej ha observerat Flintenbergs lån från Porthan–Tidgrens »Plan» evad det gäller bl. a. sägner och visor; överensstämmelserna är så gott som ordagranna. En annan sak är, att Porthan–Tidgren synbarligen i sin tur tagit intryck av Westerdahl–Gaslanders dispositionsförslag.

nas egna iakttagelser.[95] Utan att göra anspråk på absolut fullständighet skall jag strax ge en översikt av de ballader, balladcitat och balladnotiser, förutom de redan nämnda, som 1700-talets topografiska litteratur och samlingar innehåller.[96]

Det kan först vara skäl att påminna om att *Petter Rudebecks* visinsamling, vilken fortsatte från 1690-talet fram under 1700-talets första decennium, hade en bestämd topografisk eller lokalhistorisk motivering: den skulle illustrera Smålands antikviteter och historia.[97] Vi erinrar oss också, att Rudebecks samling delvis ägde samband med Dahlberghs Sueciaverk, ett arbete som f. ö. spelat en icke obetydlig roll för antikvarisk-topografisk samlingsverksamhet också under 1700-talet: det gällde att anskaffa material för de aldrig färdigställda textvolymerna till Dahlberghs bilder.[98]

I *Olof Bromans* (1676–1750) Glysisvallur, den största och i många avseenden värdefullaste av 1700-talets svenska landskapsbeskrivningar,[99] ingår ett antal notiser rörande förekomsten av visor i Hälsingland.[1] En del av dessa avser ballader. Broman citerar således (I A, s. 248) omkvädet »Faxehus ligger i swartom brandom» ur Faxehusvisan (ST 14), en visa som han i sina »unga dagar» hört »gamalt folk ... siunga».[2] På samma ställe nämner han även »S: Staphans och S. Örjans wisor», dvs. DgFT 96 resp. DgFT 103. Till dessa båda visor återkommer han i ett annat sammanhang (II A, s. 22):

S. Örjans wiso äro nu här få, som siunga kunna, äfwen som S. Staffans; dock utwisar slutet af alla Verser til förenämda wisor, at både Örjan; som är et godt

[95] En bra översikt av 1700-talets topografiska litteratur ingår i Herman Richter, Geografiens historia i Sverige intill år 1800, 1959, kap. 10. För Finlands vidkommande jfr också A. Hultins i n. 90 härovan nämnda arbeten. I övrigt hänvisar jag till gängse bibliografier, biblioteks-, auktions- och antikvariatskataloger.

[96] Dissertationerna behandlas för sig på s. 83 ff.

[97] Jfr s. 56 f. ovan.

[98] Jfr Samuel Bring, Sueciaverket och dess text (Lychnos 1937).

[99] Broman påbörjade sitt arbete redan vid sekelskiftet 1700. Vid ryssarnas härjningar 1721 förstördes hans manuskript, varefter han började om på nytt. — Om Broman se SBL VI samt inledningen till K. Hægermarck, »Helsingboken» (Prosten Bromans Glysisvallur), 1900, ett urval ur Bromans arbete. En fullständig edition av Glysisvallur (jämte några andra arbeten av Broman om Hälsingland) utgavs av Hægermarck och Anders Grape 1911–1954. Mina sidhänvisningar avser denna edition.

[1] Härutöver finns en ballad, DgFT 161 (Pukevisan), citerad efter Vedel (1655 års upplaga) i Glysisvallur I A, s. 247.

[2] I Hildeman, Politiska visor, s. 76, framkastas möjligheten av att Broman icke själv hört visan utan fått den av Daniel Djurberg (om den sistnämndes version jfr s. 59 ovan); detta är dock osäkert. Av betydelse i sammanhanget är nämligen dels att Broman blott ger ett fragment, vilket han uttryckligen säger sig ha hört »gamalt folk» sjunga, dels att det faktiskt finns åtminstone en annan, för Hildeman okänd version av visan »än den vanliga djurbergska» från Hälsingland (se nedan s. 312).

och gamalt Swenskt ord, af Aur, Ör, Aurf, Orf; som bemärker Pjl, Spiut, och Aurfjan, en stridsman; äfwen som thet berättes om Georgius eller Giöran; såsom och Staffan hade warit här hålden för helgon, ty slutorden lyda så; Hiälp Gud och S. Örjan! Hiälp Gud och S. Staphan!

Omkvädet till DgFT 96 diskuterar Broman också i Glysisvallur II A, s. 88, och rörande hela denna visa presenterar han följande fakta och funderingar (II A, s. 84 f.):[3]

Jag införer endast then öfwer alt nämda Staffans Wisan, hwilken the unge drängar siunga månde på Andra Dag Juhl, när the slokade kring hela Sochnen at samla få, maat, öhl och bränwjn, at giöra sig giästabod; Hwilket warade och timade öfwer åren 1690, til thess Höga Öfwerhetens förbud kom om Staffanskarlar. Wisan begynnes således:

Staffan watner fålar femb; hålt wäl Fålan min! etc.

Men om thenna wisan, som i thessa senare tider blef sungen, är samansatter af sielfwa Staffan; ther om twiflar iag nog; kan wäl hända begynelsen; men förmodel: ingalunda the några följande verser; v. g.

Wil icke Moder gifwa maat; hålt wäl fålan min!
Skal hon få heta lat et aas; etc.
Gier ey hustrun rusit öhl; etc. Skal hon nämnas korfwer söl.
Gifwer ey pigan wackert lius; etc. Skal hon kallas kalfskins mus.

Slute-orden på alla verser, näml. Hiälp Gud och Sancte Staffan! lära ey heller wara hans egen; Och således är hon samanflickad af någon annan, doch honom til åminelse; [...].

Broman var som bekant rudbeckian – etymologien för namnet Örjan i citatet härovan torde f. ö. belysa detta förhållande. Kvar på en äldre ståndpunkt beträffande synen på antikvariska och historiska materier stod delvis också *A. O. Rhyzelius* (1671–1761),[4] ehuru en viss försiktighet präglar den notis rörande DgFT 338 och därmed sammanhängande sägner han 1751, då han var biskop i Linköping, införde i en kyrkobok i Kärna; misstron mot »munkarna» har förmodligen bidragit till att han här ställer sig mera avvaktande än om det skulle ha gällt en tradition som haft ren forntidskaraktär:[5]

Om kyrkions namn *Kärna*, äro monga gissningar lätt at giöra, såsom i synnerhet at hon så är blefwen nämnd af thet *Kiärr* eller sumpiga tract, som gäntsar [sic]

---

[3] Denna notis hos Broman är förut citerad och diskuterad i D. Strömbäck, Kring Staffansvisan (Om visor och låtar, 1960).

[4] Om Rhyzelius, som hade starka antikvariska intressen och i flera sammanhang visade en uppmärksamhet på folktraditioner, se Sv. män o. kvinnor. Jfr också not 35 i denna notserie.

[5] Vadstena LA: Kärna C 2, s. 419. Rhyzelius' anteckning är förut onöjaktigt tryckt i av C. J. Wessén i dennes under J. H. Schröder i Uppsala framlagda diss. De paroecia Kärna in Ostrogothia I, 1836, s. 5 f.; jfr pars II (där Wessén var preses och J. G. Scherblom respondent), 1836, s. 19 ff. – Kärna var prebende åt biskopen i Linköping.

in til henne i südost och warit, när hon anlades och först byggdes, större och skenbarligare, än han nu är. Elliest är en gammal tradition eller fornsaga i Soknen, at theras Kyrkia hafwer fått sitt namn af en förnäm qwinnos person, en Herres eller Landdrotts dotter, wid namn *Catharina, Karin* eller *Karna,* som ther på platzen blefwit af sina egna bröder, hwilke öfwat Skogs-röfweri, ömkeligen mördad. Thetta är icke aldeles otroligt för then, som eftersinnar, at fordom hafwer röfweri och wåldsamhet räknats för dygd och mandom, och at hela thenna tracten alt neder til och vtmed Siön Roxen hafwer fordom warit en orögd och storwuxen Skog, i hwilken illgiärningsmän kunnat hafwa gång och stånd til at bedrifwa rof, mord och andra bofwestycke. *Munckarna* hafwa mer förswagat, än styrkt thenna traditionen thermed, at the vtsmyckat honom med dicktada mirakel eller järntekn: *Såsom* at thenna *Sta Karna* har blefwet mördad Jula-otta eller morgon, tå hon warit vnder wägen til Kyrkion; at på hennes marter- eller dödsplatts har vpsprungit then kosteliga *källan,* som ännu är på kyrkio-gården, och länge warit omkringsatt med löfträd; at hennes *fader* henne til åminnelse, andre säga, hennes mordiske *bröder,* til at försona sin synd, hafwa funderat thenna kyrkion, med mera thylikt. Hafwer ock härom *en wisa* blefwet af folket sungen, then jag sedt; men icke hafwer. Then henne kan få, wille med en nätt penna skrifwa henne in i thenna bok pag. 426, såsom något bewis af wåra förfäders dichtesiuka och lätttrogenhet. Dock kan ingen theraf blifwa försäkrad, om *Kärna-Kyrkia* hafwer fådt sitt namn, thet hon i några hundrade år har behållit oförandradt [sic], antingen af *Kiärr,* eller af Sancta Jungfru *Karna,* eller af något annat.

Liksom denna Rhyzelii notis är orsakad av anknytningen av DgFT 338 till Kärna, har vi en ortfixering av DgFT 354, Ebbe Skammelsson, till Tidö i Rytterns sn, Västmanland, att tacka för att en text av den sistnämnda visan uppskrevs för biblioteken på Tidö och Fiholm under 1700-talets senare del.[6]

Ett par tämligen speciella insamlingsaktioner har gett resultat av intresse även för balladforskningen. Den ena är den insamling av traditioner om Gustaf Vasa i Dalarna som kamreraren *Jacob Brandberg* (1692–1759) på Ornäs företog vid 1750-talets mitt med hjälp av präster och andra i de berörda Dalasocknarna;[7] materialet, bl. a. en text av Vasavisan, ST 16: I, och en av den s. k. Dalvisan, ST 16: II, begagnades i tryckta arbeten av Brandbergs systerson J. R. Schultze.[8] Den andra insamlingen är kanslirådet *Johan Elers'* (1730–1813) om uppgifter rörande de svenska vägarna.[9] Härvid inkom 1792 en berättelse från prosten J. V. Merckel i Alsike rö-

[6] Texten är tryckt i F. U. Wrangel, Anteckningar om Rytterns socken, 1886, bilagorna s. 21 f. (jfr huvudpagineringen, s. 19 f.). Dateringen av uppskriften är t. v. något osäker, då jag ej haft tillfälle att undersöka manuskripten på Tidö och Fiholm.

[7] Om Brandberg och hans samling, som nu finns i RA, se S. Samuelssons art. i SBL V, s. 754 f., samt dens., Källorna för Gustaf Vasas äfventyr i Dalarna, 1910, s. 39 ff.

[8] Jfr s. 85 och 88 nedan.

[9] Om Elers se SBL XIII, s. 262 ff.

rande Staffansfirandet i Knivsta sn, Uppland, i vilken bl. a. meddelas, att »man sjöng Sanct Stephans visor», dvs. DgFT 96.[10]

Den omfattande samling av sockenbeskrivningar från Hälsingland, som 1790–91 åstadkoms på initiativ av landshövdingen *F. A. U. Cronstedt,* ledde till att även en balladtext tillvaratogs, nämligen av Faxehusvisan, ST 14.[11]

I Tanumsprosten *Johan Oedmans* Chorographia Bahusiensis 1746 ingår en del notiser om ballader.[12] I anslutning till en »Ramund» på en runsten i Tegneby undrar Oedman, om det kan ha varit »then berömmelige Kämpen Ramund, om hwilken göres mycket wäsende i Kämpa-wijsor» (s. 234), och beträffande Axel och Valborg i Dragsmark nämner han också »the gamble Kämpe-wijsor» (s. 260); notiserna avser DgFT 28 resp. DgFT 475. I avsnittet om Bro socken anför Oedman följande (s. 285 f.):

På Bro Kyrcko-gård ligger en Sten, then man fann i kyrcko-mullen, tå *Ammiralen* [: Olof Strömstierna, död 1730] lät göra sin Graf ock så kastade ut, på hwilken bland andra *figurer* är ristadt ett åt ändan, en twär hand, bredt Swärd à 8 *quarter* långt med en rund handkafle, hwilket kan hända är funnit effter Långe-Ben Rese ock til åminnelse i thenna Grå-Stenen uthuggit, hälst thenne Rese eller Jätte säges förwisso ligga begrafwen wid gården Biörckebräcka i Bro Sockn i en Graf (then jag sedt ther på utmarcken wid wägen) öfwer 20 alnar lång ock bägge Armarna 12 alnar, som alt äro med Sten besatte. I gambla Kämpewijsorna står om honom, at han på Bratte-Skog, wid Grytingen i Härstads Sockn ock Skredswijks Giäl, theräst han sig i 15 år uppehölt, såsom then argaste Röfware, utan at någon torde wåga sig emot honom, grufweligen huserade, tils Kong Thidrick upmuntrade en af sina unga Män ock Riddare Vidrick Verlandsson at ge sig i kamp med honom, thet han ock giorde oförfärad; Men när han kom in i Skogen, ther Långe-Ben Rese hade lagt sig at sofwa, wäkte han honom up ock bad honom fäkta med sig, men tå han föraktade thenna Vidrick, tog han hästen med Spårarna ock red så 3 Refben af Långe-Ben Rese, hwar wid han först waknade tog sin Stål-Stång och slog så hårdt effter Vidrick, som wek undan, at Stången fastnade i Bärget, i thet samma fick Vidrick Mackt öfwer honom ock sargade honom illa dock icke til döds, hwar effter tå han wille gå in i sitt hus ock wijsa Vidrick alt sitt Guld ock Ägodelar, högg han hufwudet af thenna Resen: ock altså synes klarligen nog, at icke allenast Långe-Ben Rese här sitt lijf ändat, utan ock at thenna Stenen med Swärdet på, måtte wara Vidricks Swärd, som til Äreminne är fördt til Bro kyrcka ock i Stenen uthuggit.

Visan, som i denna troskyldiga framställning lokaliseras till Herrestads sn, Lane hd, är balladen DgFT 7: I.[13] En lokalisering av händelserna i

[10] UUB ms S 12; ifrågavarande passus (om Staffanskällan i Knivsta) ur Merckels berättelse är återgiven (med moderniserad ortografi) i N. Ahnlund, Svensk sägen och hävd, 1928, s. 39.

[11] Se härom närmare i kap. 2 härnedan, s. 312.

[12] Sidhänvisningarna till Oedmans arbete avser här originalet; ett nytryck med annan sidindelning utkom 1910.

[13] Att Oedman här återger lokala folktraditioner är tydligt, låt vara att han själv torde ha gjort vissa kombinationer; detaljer i den relaterade visan gör det osannolikt, att Oedman för denna bygger direkt på Vedel–Syvs text.

DgFT 20, Habor och Signil, till Årstad och Asige socknar i Halland presenteras och försvaras i *Jacob Richardsons* Hallandia Antiqua & Hodierna, II, 1753, s. 102 (»202») ff. I samma arbete, det enda egentliga resultatet av Richardsons anställning som assessor vid Antikvitetsarkivet, berörs också andra visor, vilka emellertid av Richardson betecknas som danska (I, 1752, s. 22, 41 f.; på sistnämnda ställe hänvisas uttryckligen till Syvs danska edition).[14] Också i *N. H. Sjöborg,* Blekings historia och beskrifning diskuteras tämligen ingående lokaliseringen av Habors och Signils olyckliga kärlekshistoria (I, 1782, s. 15 ff.; II, 1793, s. 358 n. 7); Sjöborg, som refererar tidigare åsikter i frågan av Messenius, LagerBring m. fl., framdrager Haborsminnen i Ysanna sn men vill icke »med väpnad hand och skärpad penna vid detta tillfälle bevisa riktigheten af de Blekingske minnesmärken». Övertygad är han om riktigheten av Peder Syvs och andras lokalisering av Vidrik Verlandson och Didriksvisorna (DgFT 7) till Villands hd i Skåne (a. a., I, s. 5 n. 4).[15]

Samuel Rogbergs och Eric Rudas Historisk Beskrifning Om Småland 1770, ett verk som delvis bygger på av Rogberg begärda upplysningar från prästkolleger, innehåller (s. 408 f.) följande framställning om DgFT 338 och därmed sammanhörande sägner:[16]

En gammal sägn är, at der gården st. *Geraryd* 1/4 m. fr. [Hinneryds] Kyrkan nu är, skall fordom warit en Herregård, *Änga* kallad, hwaräst skal bodt en ansenlig man wid namn *Truls,* som haft 6. barn, 3. söner och 3. Döttrar. Sönerne woro liderlige, och i unga år gingo utur Fadrens hus på ströfwande: och då deras Systrar, någon tid derefter, om Julnatt gått ifrån deras gård *Änga* til Slottet *Sunnerborg* i Torpa S, skola de af deras Bröder blifwit mördade och kastade i 3. små siöar eller gölar, som ännu kallas Syster-gölar. Sönerne gingo derpå til Fadren och upwiste sine Systrars kläder, dem Fadren straxt igenkände, och slog straxt 2. söner ihiäl, utan at dem känna; och då han af den 3. fick höra hela sammanhanget, lät han slå sig i järn, och störtade sig af förtwiflan i en liten siö, som kallas Stafsiön; och siunges ännu i dag af allmogen en wisa om denna han-

[14] Richardson skriver (I, s. 41 f.): »Hos almogen dernedre sjungas några Danska wisor, som år 1695 i Köpenhamn genom tryket utkommit, förbättrade och samlade af Peder Syv.» Han citerar därefter en strof om kung Frode ur den av Vedel författade visan Hertugen reed fra Colding (Hundredvisebogen och Syv I: II), i vilken det sägs att Frode »ligger wid Wäre Bro». Richardson fortsätter därefter: »Sådane wisor kunna wäl icke wara så aldeles pålitelige, om icke grund til det de qwäda om finnes uti historien, eller andra omständigheter, hwarföre jag icke skulle hafwa dem anfördt, om icke Wärö Bro funnos här å stora landswägen, hwarifrån ock Ekerslunden och en del af de upresta stenar ses, hwilken efter ögnemåttet skal icke ligga längre än 1/16 mil derifrån.»

[15] Om Sjöborg se något tidigare härovan.

[16] I Rogberg–Ruda nämns också (s. 295 f.) de s. k. Barnabrunnarna i Tolg, dock utan att därvid sägs någonting om den även dit lokaliserade visan DgFT 338.

del med *Trulls* och hans barn, som är alt för widlöftig at anföra, ehuru hon är på gamla wiset besynnerlig nog. Lämningar efter gården synas ännu, och finnas i jorden derwid tegelstenar efter murar.

Erik Fernow[17] skriver i sin Beskrifning Öfwer Wärmeland 1773–79, s. 337, att »Riddar S. Göran är namnkunnig genom en bekant wisa hos Almogen». Från Dalby sn anför Fernow följande (s. 223):

En berättelse innehåller, at OLOF Helige här uprest et Kors, sedan han förwandlat några Troll til stenar, då han for härigenom til Nerike. Trollet skal hafwa tiltalt honom:

»Kong OLOF med ditt pipuga skägg,
»Du seglar förnär min badstuguwägg;

och Konungen skal hafwa swarat:

»Du Troll med din råck och ten skal bli i sten
»Och aldrig mer göra Skeppare men;

hwilket, ehuru skråck, dock öfwerenskommer med Olofs Saga, p. 36 [...].

I *Erik Tunelds* Geographie, som under något olika titlar utkom i sju successivt utvidgade upplagor före 1700-talets slut (den första är från 1741), ingår en del notiser av relevans för vissa ortfästa ballader som DgFT 7, 20, 28 och 475, dvs. i huvudsak samma visor vi tidigare mött härovan.

Den topografiska litteratur och de samlingar vi nu genomgått bygger på iakttagelser av personer, residenta i den ort det i vederbörande fall gäller. De visor som uppmärksammats är i stort sett sådana, som på ett eller annat sätt är knutna till särskilda orters historia. Dels har just sådana ortfixerade visor legat närmast till hands att beakta i topografiska arbeten, dels har de säkerligen varit de visor som varit mest allmänt kända i orten. I än högre grad har *resenärer,* i den mån de hunnit få veta något om visor i de trakter de passerade, sannolikt stiftat bekantskap med speciellt sådana ortfixerade visor. Från sin Skåneresa 1749 har *Linné* sålunda i Arild mött följande tradition (Carl Linnæi Skånska resa, 1751, s. 324):

En gammal saga är, at en Stjuf-fader, som haft twänne Stjuf-barn *Arill* och *Thora,* satt dem bägge på et skepp med stenkol, och sändt dem til sjös med befallning til Skepparen, at itända kolen, och rädda sig sjelf, hwarigenom skeppet kom i låga; Men barnen, som kastade sig i sjön, skulle blifwit wräkte til Lands, hwarefter Allmogen har ännu en gammal wisa.

---

[17] I förarbetena till en tidigare Värmlandsbeskrivning, Erland Hofstens från 1700-talets början, ingår (UUB ms S 98) bl. a. en notis om DgFT 427, vilken är övertagen från Rudbecks Atland, och en om den balladartade »Swane leken» (skall närmare beröras i del II, kap. 12). Se vidare H. Celander, Värmländska årsfester omkring år 1700 (FmFt 1933, s. 1 ff.).

Linné tillägger, att Arild har fått sitt namn av denne Arill, liksom Thora gett Torekov dess namn. Den åsyftade visan är DgFT 337.[18] Linnés lärjunge *Pehr Kalm* nämner i sin 1746 tryckta berättelse över sin Wästgöta och Bahusländska resa, förrättad år 1742, s. 150, S:t Olofs seglation som »sägn»; sägnen sammanhänger med balladen DgFT 50.[19]

*

Hos *historieskrivarna* under 1700-talet möter stundom balladnotiser. *Olof von Dalin* berättar sålunda i sin Svea Rikes Historia I, 1747, om konung Hugleik:[20]

Sin hofhållning och sina gycklerier hade han egenteligen wid *Sigtuna,* hvaraf han förmodeligen är kallad *Sigar-Konung. Hagbard* eller *Habor Amundson,* en Prints från Norige, skall hafva älskat hans wackra Doter *Signild,* och wunnit hennes hierta, kan hända med förlust af hennes ähra; men blifvit af denne Svärfader så omenskeligen bemött, at han i ställe för bröllop måst dö i en galge wid Sigtuna, hvilket gådt *Signild* så til sinnes, at hon sielf afhändt sig lifwet. Detta Sorgespel är på åtskilliga sätt berättadt och med wisor besungit; man har ock sagt, at det skiedt i Dannemark; men det må wara händt på hvad sätt eller ställe man wil, så är det säkert, at *Habors* Broder *Hake* eller *Håkan* kort derpå besökte *Hugleik,* at utkräfja en fulkomlig hämd.

Det är tämligen självklart, att i detta citat DgFT 20 åsyftas. I samma arbete II, 1750, omtalas den danske kung Valdemar II:s drottningar Dagmar och Bengierd: »... *Bengierd,* hvars arghet, liksom *Dagmars* fromhet, är besungen i gamla wisor».[21] Avsedd torde vara DgFT 139 och kanske också DgFT 135.[22] Om »då warande äldsta Riksrådet *Ivar Jonson Blå*»,

---

[18] Från sin Dalaresa har Linné antecknat några uppgifter om dansen i Nås, av vilka den rörande »hjertdansen», en långdans, icke saknar betydelse för bedömningen av balladdansen i Sverige (Linnés Dalaresa, 1734, utg. under red. av A. Uggla, 1953, s. 135 f.). Härom skriver jag närmare i mitt föreliggande arbetes andra del, kap. 14. — Om Linnés sångleksuppteckningar julen 1733 se FmFt 1943, s. 1 ff. Om Linnés intressen för antikvariska och folkloristiska ämnen jfr Sigfrid Svensson, Linné som »antiquarius» (Rig 1960), och K. Rob. Wikman, Linnaeus as an anthropologist and ethnologist (Arv 1958).

[19] I Abr. Hülphers' 1762 tryckta redogörelse för sin Dalaresa (Dagbok öfwer en resa igenom de, under Stora Kopparbergs höfdingedöme lydande lähn och Dahlarne år 1757) citeras i avsnitten om Folkärna sn en strof ur Dalvisan, ST 16: II; den är tydligen hämtad ur Schultzes diss. om Ornäs 1758.

[20] A. a., s. 367.

[21] A. a., s. 168.

[22] Dalin hänvisar i detta sammanhang till Ludvig Holbergs Dannemarks Riges Historie I, s. 295. Holberg säger emellertid blott om drottning Dagmar, att »hendes Lov tit siunges i vore gamle Viiser»; rörande visor om drottning Bengierd säger han ingenting. Det syns därför troligt, att Dalin själv hört åtminstone DgFT 139.

som sägs ha till Sverige hämtat Birger Jarls andra hustru Mechtild eller Valdemar Birgerssons drottning Sofia, skriver Dalin:[23]

Bland Almogen nederst i Göta-rike är ännu en gammal drick-wisa, som så lyder:

Wi känne wäl Ivar Jonson:
Han war ock en Man,
Som förde den Danska Drotningen an
Til Sveriges land:
Wi känne wäl Ivar Jonson.

De citerade raderna utgör inledningsstrofen till DgFT 466.[24]

Dalin uppger också, att om Abraham Brodersons »kärlek och wälde giordes en wisa, hvaraf de orden äro bekanta: *Skogen är full med Abram &c.*»[25] Slutligen skriver Dalin om Gustaf Vasas svagsinte son hertig Magnus av Östergötland:[26]

Denne Prins bevakades nu på Wadstena slott: han hade i sina phantasier trodt sig se en haf-fru strax utanför på siöen *Wettern,* som siungandes förklarat honom kärlek, hvaraf han blifvit så betagen, at han från andra wåningen sprungit ut genom fönstret: han hade drunknat i slotts-grafven, om ej en trogen betient honom räddat.

Någon visa nämns ej, men det är uppenbart, att Dalins framställning här grundar sig på balladen DgFT 48 eller en därmed sammanhängande sägen; visans »Herr Magnus» hade tydligen redan nu identifierats med den olycklige hertigen på Vadstena slott.

Också *Sven LagerBring* kommer i sin Swea Rikes Historia I, 1769, s. 100, in på den till DgFT 20 hörande historien om Habor och Signild:

Detta olyckeliga parets bedröfweliga öde, har uprört hela Norden; så at man träffar minnesmärken af detta sorgespel kringströdde på många ställen, så wäl på Seland, som i Halland, Närike, wid Sigtuna och på flera orter. Et fulkomligt

---

[23] Dalin II, s. 238.

[24] Från Dalins arbete har den citerade strofen upptagits i Afzelius' Swenska Folkets Sago-Häfder IV, 1842, s. 51, och därifrån hämtats till DgF VII, s. 574, samt till Ek, Den svenska folkvisan, 1924, s. 149, och Ek–Blomberg, Svenska folkvisor, nr 31. Olrik resp. Ek har inte känt Afzelius' källa och betraktar därför strofen som en 1800-talsuppteckning gjord av Afzelius. Ännu när jag 1962 utgav min antologi Svenska medeltidsballader, vari DgFT 466 ingår som nr 36, var jag själv okunnig om rätta förhållandet. Strax därefter upptäckte jag emellertid att strofen fanns i Dalins historia, vidare att Afzelius i andra upplagan av Sago-Häfdernas fjärde del, 1851, s. 211, lämnar en korrekt källhänvisning till Dalin, samt att strofen hos Dalin diskuteras i Bjarne Beckman, Matts Kättilmundsson och hans tid I, 1953, s. 349. I andra upplagan (1966) av Svenska medeltidsballader har källuppgiften rättats.

[25] Dalin II, s. 591.

[26] Dalin III: 2, 1762, s. 123.

prof på folkets tilgifwenhet på Roman-kjärlek, då penning-kjärlek ännu intet war så fullkomligen naturaliserad. Sigar hade likwäl intet tilfälle, att länge fägna sig af sin hämnd, ty Hake öfwerrumplade honom oförwarandes, för at hämna sin broders död, och Sigar blef slagen. Men Hakes seger blef därföre intet waraktigare. En flock af Skåningar, som i fult ridande komma til undsätning, nederlade hela Hakes här, at han sjelf med möda slapp undan. Denna omständighet synes utan swårighet afgöra twisten, hwar Konung Sigar haft sit säte, ty på de flästa af dessa ställen, har intet Rytteri från Skåne kunnat i hast uträtta något, utan man bör förmodeligen lämna hedren åt Halland, om det är någon, at kunna upwisa en kjärlekslös fader, et swagt Fruentimmer, och en narraktig älskare.

Ehuru LagerBring likaväl som Dalin gör sig mödan att behandla denna sagohistoria, har den redan hos Dalin något märkbara distansen till ämnet ifråga hos LagerBring blivit högst påtaglig — synsättet är ett helt annat än hos t. ex. Messenius. I tidigare dissertationer har LagerBring låtit avtrycka balladmaterial och gjort åtskilliga hänvisningar till Vedel-Syvs danska edition — se närmare i det följande — men i sin stora historia uttalar han sig tämligen skeptiskt om visor. Han kallar sålunda »Contigit in Lenom» för »en mycket dum wers, som endast för ålderdomen skull förtjenar ihogkommas» och talar på samma ställe om »Danska Kämpewisorna, som intet äro skrefna med mera smak än desse Swenska Rim».[27] När han på ett ställe i Swea Rikes Historia åberopar och citerar en balladtext, gör han det under ursäkter. Det gäller uppgiften om Helena Sverkersdotters bortrövande ur Vreta kloster:[28]

Dotren Helena blef insatt förmodeligen som Nunna i Wreta Kloster, hwarifrån Suno Folkeson bortröfwat henne, som Messenius, twifwelsutan efter gamla Folkunga-släktens Handlingar wid handen gifwit. Om man får sätta tro til gamla wisor, skulle man säja, at detta rån ej skedt på så särdeles groft sätt, emedan Herr Suno och hans medhjelpare warit klädde som Änglar, då de bortfört Helena. [Not:] At man wid tilfälle welat beropa sig på wisor, torde ursäktas. Messenius har ock uti des Scondia ill. T. 2. p. 22. bygt sin berättelse på en wisa. Jag har ock hört en sådan, uti hwilken slutraden i hwar vers är: *medan man sofwer allena*; och föreställas här Nunnorna sig emellan talande om deras Syster, som en Ängel bortröfwat, och slutes hela sången med denna vers: *Det war de Kloster-Nunnor de hade söm för sig, Christ gifwe en sådan Guds Ängel tog båd dig och mig, medan man sofwer allena.*

LagerBrings ursäkt är påkallad också av ett annat skäl än han själv åsyftade. Under det att Messenius verkligen förfogade över en visa, som behandlade det föregivna klosterrovet (DgFT 138),[29] har LagerBring utan grund till denna, av honom som sann betraktade berättelse fört visan

[27] LagerBring (Lagerbring), a. a., II, 1773, s. 297.
[28] LagerBring II, s. 304 f. jämte not å s. 306.
[29] Jfr ovan s. 43.

DgFT 409 – det är slutstrofen i denna ballad han citerar. LagerBrings misstag upprepas i *Shering Rosenhanes* Svea-Rikes konungalängd 1789.[30]

Anders af Botin bygger i sitt arbete Svenska Folkets historia, 1792, framställningen rörande Valdemars syster Sofia och hennes kärlekshandel med Burislev otvivelaktigt till vissa delar på balladen DgFT 126;[31] Botin nämner dock aldrig visan.

Det enda *språkvetenskapliga arbetet* från 1700-talet av direkt intresse i vårt sammanhang är *J. Eenbergs* i början av seklet författade beskrivning av dalmålet; den innehåller en text av Vasavisan, ST 16: I.[32]

*

En viktig källkategori är *dissertationerna*. Dessa akademiska lärdomsprov får under 1700-talet i avsevärd utsträckning ett mindre abstrakt innehåll än under föregående sekel och behandlar ofta konkreta ämnen – i stället för de många spekulationerna »de mundo» o. d. uppträder nu ett stort antal avhandlingar med historiska och topografiska ämnen. På ett sätt är de dock en fortsättning av 1600-talets orationer till hembygdens prisande.

I ett antal *Uppsaladissertationer* citeras efter Rudbecks Atland I, s. 648, översättningen av Vedels danska redaktion av DgFT 137.[33] Hänvisningar till danska vistexter görs även i några andra fall, nämligen i J. Steuchius–J. Serenius, De Uplandia II, 1722, s. 25 f.,[34] där Ole Worms yttranden om DgFT 20 refereras, samt i E. Frondin–J. Sundler, De Nycopia I, 1737, vari (s. 80) Vedels danska text av DgFT 154 citeras. Det finns emellertid ett tjugotal dissertationer, ventilerade vid Uppsala universitet under 1700-talet, vilka citerar, behandlar eller berör svenska ballader. I P. Elvius–A. Dahlbom, De veterum Sueogothorum hiemali festo Juliorum, 1703 (12:o), lämnas på s. 25 f. notiser om Staffansridningen – visan DgFT 96 är dock

[30] Rosenhane, s. 90. Han har tydligen övertagit notisen utan större ändringar direkt från LagerBrings arbete; även citatet ur DgFT 409 är likalydande med föregångarens. – Om Habors och Signilds historia säger Rosenhane, s. 8 not p, att »Ingen Provins, snart sagt, är, som ej påstår at den timat inom dess landamären».

[31] Botin, a. a., II, s. 51, 247, 282.

[32] Se närmare s. 298 f. härnedan.

[33] F. Törner–P. A. Eekman, De Gothorum e Scandia primis expeditionibus (1708); F. Törner–J. J. Unæus, De antiquitate gentis Suio-Gothicæ (1729); J. Hermansson–J. G. Hallman, De præcipuis veterum Sveo-Gothorum virtutibus (1721; 12:o); J. Hermansson–J. L. Kammecker, De ritibus nuptiarum apud veteres Sveo-Gothos (1726); A. Grönwall–P. Ubström, De Vikingis (1734).

[34] I min föreliggande framställning rörande dissertationerna presenteras de med preses' namn först, därefter respondentens. Författarskapet torde fördela sig olika mellan preses och respondent i de enskilda fallen; utrymmet förbjuder mig att genomgående ta ställning till dessa frågor.

ej nämnd. I J. Upmarck–A. O. Rhyzelius, Sepultura Sveo-Gothorum I, 1707, s. 104 f., behandlas sång vid fornnordiska gästabud: »Huskarlahwaut», »Bragarbott», »Bardakwäd», etc. Den omedelbara fortsättningen lyder:

His incunabula debent nostræ *Kämpewijsor* / quæ à vulgo muliercularum cani solent, quarum tamen plurimæ ne instar quidem antiquitatis præ se ferunt, ad colos aniles heri aut nudius tertius infelici venâ compositæ. Cantabantur autem antiqua illa heroum encomia vel à Scaldis, felicioris ingenii principibus, vel si ipsi non aderant, à ceteris convivis altâ voce, adhibito aliquando tibicine, meliori profecto instituto, quàm nostro ævo obscœna carmina, stentorio gutture ebrioque ore reboantur.

Därefter följer till dokumentation några citat från Johannes Magnus.[35] — I O. Celsius d. ä.–D. Cederqwist, Abaris Hyperboreus, 1710, identifieras Abaris, Apollos hyperboreiske tjänare, med den nordiska traditionens Habor och början av DgFT 20 citeras (s. 3). Hälsinglands apostel Staffan behandlas på s. 9 f. i O. Celsius d. ä.–E. Alrot, De Gestricia I, 1720, och där sägs bl. a., med direkt hänsyftning på DgFT 96:

Multa alioqui fabulosa de Stephano per Norlandias circumferuntur. Superest item cantiuncula quæ S. *Staffans wisa* dicitur, quam pueri secunda feria festi nativitatis Christi, ostiatim magno ore ebuccinare solent.

I G. Wallin d. y.–J. Marck, Sigtuna stans et cadens, 1729, diskuteras (s. 206 f.) de ortnamn i Sigtunatrakten vilka har anknytning till traditionerna om Habor och Signild; på s. 207 nämns också en »carmen ... eroticum *om lilla Signel*», dvs. DgFT 20. Staffansritten, »Staffans-skede», behandlas i E. Frondin–A. H. Forssenius, De Schedvia I, 1734, s. 3; visan DgFT 96 nämns dock ej. En text av Faxehusvisan, ST 14, återges in extenso — såsom den meddelats av Daniel Djurberg[36] — i E. Frondin–S. Bælter, De

[35] Det är dock tydligt, att författaren icke blott bygger på Johannes Magnus utan i sina intressanta notiser om de gamla gummornas sång vid spinnrocken berättar ur egen erfarenhet. Sannolikt har dissertationen ifråga författats av respondenten, den då trettioårige A. O. Rhyzelius, sedermera känd som kyrkohistoriker och biskop i Linköping. Han blev efter denna disputation magister och docent. Att Rhyzelius haft uppmärksamheten riktad på visor har vi nyss sett genom hans anteckning rörande sockennamnet Kärna (se s. 75 f. härovan). Rhyzelius var kyrkoherdeson från Od, Älvsborgs län. Det kan påpekas, att hans syster, systerdotter och systerdotterson genom vanlig »konservering» av prästdöttrar och -änkor alla kom att få sin bostad i Ods prästgård. Där uppväxte också Rhyzelius' systerdotters sondotter Tullia Elisabeth Brun, svägerska till Arvid August Afzelius och enligt släkttraditionen också en av hans meddelare (se s. 415 härnedan). Jfr C. A. R. Lothigius, En bakgrund till Näckens polska, 1914. Omöjligt är ej, att Afzelius efter sin svägerska uppteckнat vistraditioner som går tillbaka på någon av de gummor Rhyzelius tänkte på; mera än en äventyrlig hypotes kan detta emellertid ej bli.

[36] Jfr ovan s. 59.

Helsingia I, 1735, s. 21. I samma arbete, s. 44 f., berättas om Hälsinglands Staffan och där möter följande notis:

Hinc notissimum carmen illud S. STEPHANI (*S. Staffans wisa*) feria secunda na[*ti*]vitatis Christi cani solitum, ex cœca vulgi superstitione ortum suum duxit. [Not:] Sic illa cantilena incipit, *Staffan wattnar Folar fem, halt wäl Folan min* &c. Hæc autem formula unumquemque versum claudit: *Hielpe Gud och Sancte Staffan!*

I M. Asp–M. S. Södergren, De Sudercopia I, 1736, meddelas apropå Ramundershällen vid Söderköping och jätten Ramunder att »de quo [: Ramunder] vulgo circumfertur cantilena», varefter två strofer ur DgFT 28 citeras. Vidare omtalas och citeras visan om Harald och unge Thor.[37] DgFT 28 är också nämnd i A. Grönwall–C. J. Genberg, De Medelpadia II, 1737, s. 78; även här gäller det en lokal anknytning:

De hoc Radmundo superest etiamnum traditio vulgi, eum, rei piraticæ deditissimum, inter maritimas prædas epinicion seu militare canticum modulatum fuisse, quod hodiernorum parochianorum cantilenis circumfertur.

I A. Celsius–E. Colliander, De Verendia Smolandorum, 1743, citeras ur »MS archivi cancellariae Regiae» en strof ur vardera DgFT 7: I (s. 3) och DgFT 40 (s. 5). Det begagnade manuskriptet är tydligen Petter Rudebecks till Erik Dahlbergh insända texter (texten av DgFT 7: I är av Rudebeck »verterad» från danskan). I samma dissertation berättas (s. 20) om de s. k. Barnabrunnarna i Tolg, men utan att den därtill knutna visan DgFT 338 omtalas. I O. Celsius d. y.–E. L. Sepelius, Circa constitutionem ecclesiasticam, nostris *Gudsiwolagh* dictam, 1748, ges ett referat av DgFT 475, varjämte några strofer ur visan citeras (s. 25). I J. Ihre–E. Brunnelius, De S. Stephano, 1748, ingår naturligt nog ett avsnitt om DgFT 96: första strofen av visan citeras (s. 31) och efterföljs av upplysningen »Quæ longa quidem serie versuum constat, plurima vero obscœna continet.» I J. Ihre–J. Moman, De superstitionibus hodiernis ex gentilismo residuis, I, 1750, återkommer med uttrycklig hänvisning till Ihre–Brunnelius 1748 denna inledningsstrof till DgFT 96 (s. 33 f.). I J. Ihre–N. J. Drysén, De arce Ymseborg, 1755, återges en fullständig text av DgFT 138, meddelad av den historiskt och antikvariskt intresserade greve Gustaf Bonde (s. 19 ff.). I C. F. Georgii–J. R. Schultze, Prædium Ornäs aliaque loca, comemoratione R. Gustavi I, 1758, s. 60, berörs den s. k. Dalvisan om Gustav Vasa, ST 16: II. Det sägs, att denna »kempe-visa» omfattar drygt tjugo strofer, av vilka två citeras.[38] I E. M. Fant–G. E. Ullgren, De raptu feminarum in Svecia,

[37] Se om denna visa närmare i kap. 4 härnedan.

[38] Jfr ovan s. 76 om insamlingen av Vasatraditioner. — Schultzes dissertation trycktes 1780 på svenska i något bearbetat skick; jfr s. 88 härnedan.

1791, behandlas de upprepade brudroven inom folkungaätten, och på s. 5 f. nämns balladen DgFT 138. Vidare ingår häri en passus, med citat, om Kämpen Grimborg, ST 7. I E. M. Fant–J. D. Gustorff, De historia patriæ vetusta in traditionibus vulgi residua, 1791, nämns eller citeras flera ballader: DgFT 96 (s. 10), DgFT 475 (s. 10), DgFT 409 (s. 11), DgFT 48 (s. 11) – i de flesta fall är källorna tidigare härovan nämnda dissertationer eller 1700-talshistorikerna Dalin och LagerBring.

I några andra Uppsaladissertationer nämns »cantilenæ» och »carmina» utan att man med någon säkerhet kan avgöra huruvida därmed avses ballader eller ej.

Också ett antal dissertationer vid *Lunds universitet* är av intresse för balladforskningen. Av naturliga skäl har för avhandlingarna om Skånes topografi och historia danska källor och danska auktorer blivit åberopade i hög grad, och Vedel-Syvs visedition citeras ej sällan. I några fall kan det vara svårt att fastställa om det rör sig om lån från danska litterära källor eller om samtida skånsk folktradition. I M. Rydelius–Z. Blackstadius, De gigantibus, 1731, s. 19 f., ingår följande passus:

> Cum mihi de gigantibus scandicis fermo fuerit, Danorum in creandis gigantibus licentiam, Poëtarum in fingendis Diis & monstris haud inferiorem, sicco pede præterire non possum. Tricentæ Cantilenæ istæ, quæ idiomate Danico extant & *Kempewiser* vacantur, fere nil aliud, quam fabulas & mendacia continent, ut hic de Historia Olgeri aliorumque nihil decam, sed *Siward Snaren Swend, Mimmering Tant, Orm-Unger-Swän, Långben Reser, Ulf von Jern, Swän Wångwed* etc. Quo tempore hi vixerint si dicere possis, eris Apollo? Et si Extitisse concedam, quis quæso historicorum res illorum gestas annotavit? Olgeri illius decantati, de cujus gestis integer liber circumferuntur, in quo Regibus Danicis anumeratur, sed nec apud Saxonem, alias in laudandis Danis haud parcum, nec apud Hvitfeldum, nec in ullo Cathologo Regum, vel nomen vel facta reperiuntur.

De i denna icke ointressanta betraktelse över balladernas ålder och historiska tillförlitlighet nämnda visornas titlar har visserligen en form, som i förekommande fall tämligen nära överensstämmer med svensk tradition, och helt kan möjligheten inte uteslutas, att också svenska former av vissa av dessa visor varit författaren bekanta, men främst avses tydligen danska balladtexter ur Syvs utgåva – »Tricentæ» är väl ett minnesfel för de 200 visor Syvs edition innehåller.[39] Vedels och Syvs utgåvor är citerade i Lundadissertationer under Sven LagerBrings presidium: De Gothungia, 1745 (respondent P. Lovén), s. 10, 29 och De Willandia I–II, 1751–52 (respondent P. Munck), s. 2, 6, 7.[40] Detsamma är förhållandet i LagerBrings dis-

[39] På s. 18 i denna diss. berörs också den i DgFT 11 förekommande »Berne Riis» (Vedel–Syv har formen »Bermerijss»).

[40] I diss. De Willandia I, nämns också »Widrik Werlandson» (s. 1) och diskuteras Didrikvisornas »Brattingsborg» (s. 45 ff.).

sertationsserie Monumenta Scanensia, band I, 1744, s. 31, 36, 61, 302; intressantare är dock de därstädes meddelade lokaltraditionerna med anknytning till DgFT 338 (s. 305 f.), DgFT 337 (s. 312 f.) resp. DgFT 20 (s. 313 f.), detta trots att visorna ej omtalas. Lokalsägner i anknytning till DgFT 337 meddelas jämväl i S. LagerBring–S. P. Sundius, Tractum territorii Lofguddiani *Kullen* dictum adumbrans, 1754, s. 21 ff., men häri återges dessutom (s. 35 ff.) en hel text av balladen ifråga. I J. F. Swanander–F. Stocke, De territorii Scaniae *Bara,* V, 1797, s. 15, relateras innehållet i DgFT 338, varefter det tillfogas: »Rustici adhuc longa cantilena hoc facinus memoria tenent.» Måhända är dock uppgiften influerad av den till Worm 1624 insända prästrelationen från Högby socken, Bara hd; denna relation citeras i dissertationen i just detta sammanhang.

Åbodissertationerna innehåller så gott som ingenting rörande svenskspråkiga ballader. Den finska folkdiktningen är behandlad i åtskilliga, främst i Porthans serie De poesi fennica, men den svenska folkvisan i Finland gjordes, så vitt jag kunnat finna, ej till föremål för uppmärksamhet. Ett litet undantag är möjligen H. Hassel–D. Penzin, De festo julio hyperboreorum antiquo, 1748, s. 11, varest det talas om »*Jule-vijsorqvæd* de Deorum, Regum, Heroumque» — bland de vid julen sjungna visorna var kanske ballader, men det är något osäkert om så är fallet och överhuvud vilken tidsperiod som avses.

Dissertationerna från *Dorpat* och *Greifswald* syns icke kunna ge någonting i detta sammanhang, ej heller de svenska *gymnasiedissertationerna,* vilka med få undantag enbart består av teser som skulle försvaras till uppövande av dialektisk färdighet och latinets bruk.

*

I *den periodiska litteraturen* från 1700-talets senare hälft kan man stundom finna visor nämnda. En artikel i *Bengt Öhrwalls* tidning Götheborgske Spionen, 1766, N:o 15, »Sago-brott om staden Luntertun» (s. 116–120), inleds med följande avsnitt:

> Det är en glädje, at se gamla Göthiska handlingar åter läggas för almänhetens ögon. Wi hafwe mycket förråd i wåra sagor; men måste doch förskrifwa de gamlas kämpa-qwäden från Danmark. Det war något märkwärdigt, at råka på en wisa om Thor i Hafsgård, eller kanske Usagård [sic], när han tappade sin hammar, och want honom igen, genom ätande och drickande, af Tossegrefwen, kanske Rimtussarnas Förste; et läckert drag utur Edda! Likaledes, at *Widrick Werlandson bodt i Halland: i Halland dricker Widrick med kämpar sin.* Man får ibland höra små stumpar om Swen Felling, om Swen Wänwud, om Sigward Maren, Swen i wåra gillen. Men detta är litet emot upfinningen, man erhållet om den i gamla tider widtberömda staden Luntertun.

Artikeln är parodisk, och inte minst torde den vara ämnad att drabba Richardsons Hallandsbeskrivning.[41] Det citerade avsnittet innehåller icke desto mindre uppgifter av intresse. Författarens mening syns ha varit att påpeka hur man i den svenska antikvariskt-topografiska litteraturen i så stor utsträckning hänvisar till Vedel–Syvs danska balladpublikationer. De ballader han nämner (i den följd de möter gäller det DgFT 1, 7, 31, 18 och 2), av vilka de tre sistnämnda sjöngs »i wåra gillen», är åtminstone i några fall (främst DgFT 1 och 18) danska eller eljest utgångna från dansk tradition i senare tid; det är icke fullt klart huruvida artikelförfattaren känt detta och därmed velat illustrera tesen om de danska balladerna i Sverige eller om han tvärtom ansett de nämnda visorna vara exempel på rent svenska visor som trots allt sjöngs här i landet.[42]

I M. Swederus' Stockholms Magazin, januari 1780, s. 1–70, trycktes *J. R. Schultzes* förut nämnda »Läroprof» (dissertation) från 1758 om Ornäs och Vasaminnena »i Swensk Öfwersättning af Hr Författaren benäget meddeladt, sedan det med åtskillige artige Anmärkningar blifwit förökadt».[43] De två stroferna ur Dalvisan, ST 16: II, vilka ingick i dissertationen återkommer här (s. 63 f.), föregångna av en i stort sett ordagrann översättning av ingressen från 1758. Över slaget vid Brunnbäck, skriver Schultze, »hafwa ock Dalkarlarne, efter et gammalt bruk, författat en Kämpewisa, sedermera *Dal-wisan* kallad, några och tjugu werser lång; hwilken ock skal hafwa warit tryckt. Men oactadt all anwänd möda och efterfrågan at få den fullständig, är den dock i sednare tider så uti förgätenhet kommen, at knapt mera deraf nu är öfrigt, än at de allenast weta tala om henne. Twänne werser minnas dock några än [. . .]».[44] Men utöver detta fragment av Dalvisan meddelar Schultze (s. 64 ff.) en i dissertationen ej förekommande text av Vasavisan, ST 16: I, »funnen i Wenjans Sockn».

*

[41] Öhrwalls tidning citeras av R. Bergström i GAB komm., s. 188 n. 95. Då Bergström kallar de citerade raderna »en iakttagelse af temligen gammalt datum angående försummandet i vårt land af 'de gamlas kämpa-qwäden'» är det väl ej oriktigt, men Bergström nämner ingenting om artikelns parodiska karaktär.

[42] Det kan framhållas, att vid samma tid ett par andra Göteborgstidningar, nämligen Johan Gothenius' Götheborgska Weckobladet (1763–65) och Götheborgska Magazinet (1765–66), gick i bräschen för MacPhersons Ossiandiktning. Se Th. Hasselqvist, »Ossian» i den svenska dikten och litteraturen, 1895, s. 44 ff., samt S. B. Hustvedt, Ballad Criticism, s. 224 f. Jfr ock O. Sylwan, Svenska pressens historia, 1896, s. 368.

[43] Jfr s. 76 och 85 härovan.

[44] Schultzes uppgift om att visan ifråga »skal hafwa warit tryckt» har jag ej kunnat bestyrka. Uppgiften, som också ingår i dissertationen 1758, måste betraktas som tämligen tvivelaktig.

Vi övergår till 1700-talets *vitterhet*. Vad den kan erbjuda balladforskningen är dels notiser om visor, dels på balladmeter nyskrivna dikter eller visor som på olika sätt belyser intresset för eller attityden gentemot balladgenren.

Om Dahlstiernas dikter, av vilka flera tillhör 1700-talets början, är talat härovan i 1600-talsavsnittet.[45] Vi kan därför här gå vidare till en dikt *Olof Celsius d. y.* (1716–1794) skrev till regementspastorn Mårten Pfeiffers bröllop med Catherina Holm 1738, i vilken nämns »Herr Päder och lilla Kerstin» (DgFT 210) och »Axel Toresson Skön Walborg» (DgFT 475).[46] I *Christopher Knöppels* år 1745 tryckta dikt Sagan om Korfwen berättas (i str. 20) om en bonde, som sitter vid brasan och sjunger »om Odin, Thor och Göje, Samt Holger Danskes barda-mål» — de sista orden här torde avse DgFT 30.

Vi har i det föregående sett att *Olof (von) Dalin* i sitt historiska författarskap i viss mån beaktat balladen. En uppräkning av ett antal ballader Dalin känt möter i hans kvickt parodiska series pastorum, »Calottiske Pastorens förtekning på thess Antecessorer».[47] Om en av dessa »präster» lyder texten:[48]

Quintilianus hade en ganska liuflig röst at mässa; war först Cantor innan han blef Pastor, tå han ock conserverade alla husen effter framledne Herr Magister Zelotes: Thet är Herr Quintilianus, som hopsatt wåra härligaste Sånger, hwilka genom så många Secula sig bibehållit och utprässat så många tårar wid Spinnråckar: om *Habor* och *Signild,* om H. *Peder och liten Kerstin,* om *Skiön Walborg* och *Axel Torson,* om *Elisif,* om *Holger Dansk,* om Drotning *Dagmar* och Drotning *Bengierd,* om *Jon,* om *Widrik Werlandson,* om *Ridder Sanct Jöran,* om *Fagra Fru Sigrid,* om *ellofwa tusend jungfrur* och otaliga flera, hwaraf större delen, wåre Skalder til obotelig skada, kunna räknas bland the förlorade konster: jag kan thet näpligen utan tårar beklaga [. . .]».

---

[45] Se ovan s. 61 ff.

[46] Dikten, Jungfrurs vänneval, fick en större spridning än den som vanligen blev sådana tillfällighetsdikter beskärd. Jfr Rurik Holms art. om Celsius i SBL VIII, s. 284. Jag kan nämna, att den finns avskriven i bl. a. volymerna 1121 (fol. 299 v.) och 1143 (s. 165) i den Nordinska handskriftssamlingen, UUB.

[47] Denna prästlängd är förut nämnd samt delvis refererad och citerad i K. Warburg. Olof Dalin, 1884, s. 407 f. Bl. a. återges där ur avsnittet om pastor Juhlgrisianus en förteckning över sång- och andra jullekar. Att balladen är nämnd i avsnittet om Quintilianus omtalar Warburg ej. — Prästlängden torde vara författad i början av 1750-talet.

[48] Citerad efter KB ms Vf 80 (orig.). Hela prästlängden kommer inom kort att publiceras i en Dalinantologi, sammanställd av fil. lic. Sven G. Hansson. För det ändamålet har lic. Hansson gjort en kopia av ms, som han älskvärt ställt till mitt förfogande. Det är också han, som gjort mig uppmärksam på balladerna i Quintilianus-avsnittet.

Förutom själva förteckningen över visorna[49] är en annan sak av intresse; uttrycket »wid Spinnråckar» torde säga en del om miljön och funktionen för balladen vid denna tid. Den ironiska distansen till ämnet är annars uppenbar, och det kan i detta sammanhang tilläggas, att Dalin i en 1755 tryckt uppsats (Korta Påminnelser vid Svenska Skaldekonsten i vår tid) ringaktande talar om medeltidens diktning, bl. a. »en oräknelig hop kämpevisor».[50] Dalins balladpastischer, stundom innehållande element ur verkliga ballader,[51] uppvisar också i regel en skämtsam användning av

---

[49] Med »Habor och Signild» avses DgFT 20, med »H. Peder och liten Kerstin» DgFT 210, med »Skiön Walborg och Axel Torson» DgFT 475. »Elisif» är den av Hallman eller Rabenius tillverkade förfalskningen, under det att »Holger Dansk» syftar på DgFT 30. »Drotning Dagmar och Drotning Bengierd» torde stå för DgFT 139 och kanske också DgFT 135; jfr en notis i Dalins historia, berörd ovan s. 80. Visan »om Jon» är med all sannolikhet DgFT 390, medan »Widrik Werlandson» alluderar på någon eller flera av visorna DgFT 7: I, 7: II och ST 1. »Ridder Sanct Jöran» är DgFT 103. Svårare är att bestämma, vad som menas med »Fagra Fru Sigrid». »Sigrid» är visserligen namnet på huvudpersonen i ST 19, men det syns mig vågat att utpeka denna visa som av Dalin åsyftad. Sannolikare är det, att Dalin här tänkt på den »Fagra Fru Sigrid» han nämner i Svea Rikes Historia II, 1750, s. 274 n., dvs. hustrun till lagman Bengt Magnusson. (Dalin placerar f. ö. i a. a., s. 273 f., den sistnämnde på Ulvåsa; Schück uppger oriktigt i en 1887 i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning publicerad och i Ur gamla papper I, 1892, och Svenska Bilder II, 1940, omtryckt artikel om »Bröllopet på Ulfåsa», att det först är i Afzelius' Sago-Häfder som lagman Bengt uppges ha ägt Ulvåsa.) Någon ballad eller annan visa om »Fagra Fru Sigrid» på Ulvåsa har veterligen aldrig existerat, varför Dalin torde ha avsett den bekanta prosarelation om lagman Bengt, Sigrid och Birger Jarl som redan Vadstenanunnan Margareta Clausdotter återger och som Dalin själv i sitt historieverk meddelar. Med »ellofwa tusend jungfrur» avses kanske DgFT 188 eller DgFT 336, vilka visor skildrar hur en man befrias ur fångenskap av sin fästmö i spetsen för en stor skara jungfrur (»8000», »Attan tusen», »tolv tusen», »fem hundra tusen» är siffror nämnda i de bevarade svenska texterna); Dalin kan dock här ha åsyftat prosalegenden om Ursula.

[50] Kongl. Svenska Vitterhetsacademiens Handlingar I, 1755, s. 107. — Uppsatsen, som egentligen är ett 1754 hållet tal, är för det här aktuella avsnittets vidkommande delvis återgiven i M. Lamm, Olof Dalin, 1908, s. 357. Det är denna uppsats N. H. Sjöborg delvis plagierat, se ovan s. 71 n. 86.

[51] Omkvädet i »Kämpa-Wisa om Herr Henric och Herr Arvid» (och likaså i den visa om dalupproret 1743, som med all sannolikhet skrivits av Dalin) är således tydligt baserat på omkvädet till DgFT 86, om också det är troligt att Dalin fått det via Dahlstiernas Giöta Kiämpa-wisa. »Kämpe-Wisa Öfwer Hennes Maj:ts Drottningens återwundna Hälsa, år 1753» har ett omkväde, som hämtats från Grimborgsvisan, ST 7. Inledningsstrofen till den kända Hattvisan torde Dalin ha modellerat efter första strofen i DgFT 480. Jfr Lamm, a. a., s. 385 ff. — Någon fullständig genomgång av Dalins balladpastischer kan jag ej redovisa här. — Också Hedvig Charlotta Nordenflycht har skrivit en tillfällighetsvisa i balladpastischens form; se härom närmare n. 62 strax härnedan.

balladens stil och form. Trots detta kan måhända Dalins attityd till folkvisorna bäst beskrivas som ambivalent.[52]

Den av Dalin kända och begagnade balladen DgFT 210 (Herr Peder och liten Kerstin) har *Carl Michael Bellman* också lagt till grund för flera visor, en icke yngre än 1772, två från 1780-talet.[53] Lyckligtvis föreligger en melodiuppskrift till den äldsta av dessa Bellmans visor; man skulle kunna våga förmoda, att vi i denna uppskrift har en melodikälla jämväl till balladen DgFT 210.[54]

I företalet till sitt 1783 tryckta skådespel Sune Jarl citerar *Gustaf Fredrik Gyllenborg* naturligt nog — ty tragediens huvudperson är Sune Folkesson — en ballad. Emellertid är det inte DgFT 138, som man kanske kunde vänta, utan DgFT 409; Gyllenborg följer här ordagrant, utan att ange förhållandet, LagerBrings historia.[55]

Vi har mött några under 1700-talet skrivna balladpastischer hos Dalin och Bellman, och det finns därutöver ett antal skrivna av andra, ibland okända författare.[56] I alla dessa fall rör det sig om pastischer eller parodier, som genom innehållet eller på annat sätt aldrig kunnat uppfattas som verkliga ballader och heller ej av författarna avsetts att ge ett dylikt intryck. Men det finns också pastischer av ett annat slag, nämligen sådana som tydligen är tänkta att falskeligen se ut som medeltida ballader. Mest känd av dessa förfalskningar är *Elisif Nunna i Riseberga kloster,* författad

---

[52] Jfr K. Warburg, Olof Dalin, s. 215 f., 300 ff., 321 ff.; M. Lamm, Olof Dalin, s. 27 f., 382 ff., 418; S. B. Hustvedt, Ballad Criticism, s. 126 ff. — Nyromantikernas dom över Dalins balladpastischer är tämligen omild. Sålunda talar Lorenzo Hammarsköld i en not till sin översättning av Franz Horns uppsats »Om de Tyska Folksångerna» (Polyfem III, nr 43, 1811; för översättarens identitet se T. Ljunggren, Lorenzo Hammarsköld som kritiker, s. 154) om Dalins »platta parodier» vilka åstadkom »afsmak och förakt för qväden, hvilkas likar allraminst *han* var i stånd att frambringa».

[53] Det gäller »Herr Bacchus han var en riddare båld» (Samlade skrifter, ed. Carlén, III, s. 420), »Kämpevisa öfver segern vid Hogland den 17 juli 1788» (ibid., IV, s. 166) samt ett bröllopskväde från 1786 (ibid., IV, s. 252). I de två förstnämnda fallen är balladen ifråga uttryckligen nämnd som melodihänvisning (se för Hoglandsvisan också några skillingtryck, t. ex. KB skill. T 11 n, där slutomkvädet ur DgFT 210 uppträder som melodiangivelse). Jfr Lamm, Olof Dalin, s. 391 n. 1; S. B. Hustvedt, Ballad Criticism, s. 290; N. Afzelius, Bellmans melodier, 1947, s. 25 f.

[54] Den i föregående not nämnda »Herr Bacchus» är i KB ms Vf 23 (om Vf 23 jfr J. Flodmark och R. Steffen i Samlaren 1895, s. 134 ff. resp. 152 ff.) försedd med melodi, vilken därifrån tryckts i Bellmans poetiska arbeten till år 1772, ed. Klemming, 1872, samt av S. Bergel i GAS IV, s. 158.

[55] Jfr s. 82 f. härovan.

[56] Åtskilliga exempel skulle här kunna lämnas. Jag nöjer mig med att nämna »Herr Axel han var en riddare båld» (KB ms Vs 59, s. 65), »Jon Bengtson kom hem ifrån alshärja ting» (ibid., s. 72, m. fl. belägg), »I höga lofts Buren der sitter en Mö» (KB ms Vs 134) och »Herr Sten och herr Sunnanskog» (KB ms Vs 46, s. 75).

av J. G. Hallman eller Nils Rabenius och länge betraktad som den kanske märkligaste av våra medeltidsballader Det är mindre sannolikt, att Rabenius kan komma i fråga som författare även till den däremot föga uppmärksammade *visan om den heliga Birgitta*. En annan 1700-talsvisa i balladens stil och form (men kryssrimmad!) är *Herr Heimer och fru Margareta,* vilken liksom Elisifvisan rönte den oförtjänta hedern att intagas i GA.[57]

*

I 1700-talets *skillingtryck* är trettioen balladtyper representerade. Dessa ingår i 163 tryck och utgör sammanlagt 179 textbelägg. Av vissa balladtyper är olika textversioner tryckta. Tjugotvå balladtyper uppträder i skillingtryck för första gången under 1700-talet, samtidigt som de nio balladtyper som utkom i skillingtryck redan under 1600-talet samtliga omtryckts också under 1700-talet. Somliga av de under sistnämnda århundrade i skillingtryck intagna balladerna är direktöversättningar från danskan; de är hämtade ur Vedel–Syvs samlingar eller ur danska skillingtryck, som i sin tur ibland byggt på Vedel–Syv. Det Sundqvistska tryckeriet i Gävle, som på 1790-talet uppvisar en stor produktion av skillingtryck, presenterar ett flertal ballader, vilka ej tidigare utgivits av trycket i Sverige.

Av de under 1700-talet i svenska skillingtryck publicerade balladerna är de flitigast omtryckta DgFT 475 (20 belägg), DgFT 103 (17 belägg), ST 7 (13 belägg), DgFT 210 (11 belägg) samt DgFT 28, DgFT 30 och DgFT 100, de tre sistnämnda i vardera tio belägg. Samtliga dessa visor når sin frekvenskulmen under detta sekel.

De flesta balladerna i 1700-talens skillingtryck tillhör kategorierna kämpavisor, legendvisor och historiska visor. Särskilt legendvisornas och de historiska visornas typmässigt relativt höga frekvens är något för 1700-talstrycken utmärkande.[58]

1700-talet är det århundrade, då skillingtrycken i så betydande utsträckning är tryckta utan utsatt tryckort, officin och tryckår. Precisa dateringar av trycken är därför ofta svåra att göra.[59]

I 1700-talets skillingtryck finns några visor, som utan att själva vara ballader har balladens strofform och som i trycken har melodihänvisningar till ballader. En av Bellmans visor hör till denna kategori; den är

[57] Några dubiösa eller otvivelaktigt understuckna ballader diskuteras närmare i kap. 4 och 5 härnedan. — Det kan här förtjäna att nämnas, att J. G. Hallman i en not till Elisifvisan anger sig äga en samling ballader (jfr GAB komm., s. 389); denna syns numera vara förlorad.

[58] Se min dokumentation i kap. 3, bl. a. tabellen på s. 668 f .

[59] Jfr ovan s. 9 n. 17.

nämnd i det föregående (melodihänvisningen gäller DgFT 210). Dahlstiernas Giöta Kiämpa-wisa uppges i ett tryck från 1701 (KB skill.tr. T 6 b) skola sjungas som en till texten DgFT 86 hörande melodi. En visa om slaget vid Hälsingborg 1710 har som melodiangivelse DgFT 210.[60] Visan »Jag ropar til Gud med Sorrig och we» anges i ett tryck från 1723 (KB skill.tr. O Meijer) som en av två alternativa melodier ha »Axel Torsons wijsa», dvs. DgFT 475.[61] Fru Nordenflychts visa om valet av Adolf Fredrik till tronföljare 1743 har melodiangivelsen »Den riddare rider på höga lofts bro», en ballad av något oviss typ eller möjligen själv en pastisch.[62]

*

Det adertonde århundradet har inte fått något gynnsamt eftermäle bland folkloristerna. Det har betraktats som en mellanperiod mellan stormaktstidens på göticism och rudbeckianism grundade men därför icke mindre storstilade projekt för räddandet av landets forn- och folkminnen å ena sidan och den med 1810-talet framträdande nyromantiken och göticismen å den andra. 1700-talets »förnuftsdyrkan» har särskilt framhållits som en faktor, vilken starkt hämmade intresset för folktraditioner.

I viss grad är denna av 1800-talsromantikerna införda uppfattning av 1700-talet fortfarande befogad. Att den innebär en kraftig schematisering är lika säkert. Ju mera källmaterial som tas fram till granskning, desto flera revor uppstår det i bilden av 1700-talet som ett ur folkloristisk källsynpunkt sterilt sekel. Det är också märkbart, att en alltmer nyanserad bild av 1700-talet i detta hänseende håller på att växa fram genom åtskilliga

---

[60] Det gäller visan »Kong Fredric i Danmark han satt på sin stol» (SF 161) i ett odaterat tryck från förra delen av 1700-talet (KB Vitt. sv., verser hist., före 1720). — När visan om Hälsingborgsslaget har en hänvisning till DgFT 210, »så behöver det väl knappast betyda, att texten avsetts för sång», skriver C.-A. Moberg i Från kyrko- och hovmusik till offentlig konsert, 1942, s. 143. Till denna åsikt kan jag ej ansluta mig. Däremot kan jag helt hålla med Moberg, när han samtidigt påpekar, att »det ej längre kan vara tal om något refrängmässigt utförande», dvs. med växling mellan försångare och tutti.

[61] Dessutom finns ett fall med melodihänvisning från en ballad till en annan (DgFT 135 uppges i ett tryck från 1753 ha samma melodi som DgFT 475; se i kap. 3 under DgFT 135: 1) samt ett där en ballad anges ha en melodi som finns till en icke-ballad (se i kap. 3 under DgFT 98). Till dessa frågor återkommer jag utförligare i del II, kap. 9.

[62] Hedvig Charlotta Nordenflycht, Samlade skrifter, utg. av Sv. vitterhetssamfundet, II, s. 232 ff.; III, s. 483 f. Jfr J. Kruse, Hedvig Charlotta Nordenflycht, 1895, s. 101 ff. Det är som sagt ovisst, från vilken ballad melodiangivelsen, »Den Riddare rider på höga lofts bro», och omkvädet hämtats. Kruse, a. a., s. 102 n. 1, gissar icke utan fog på SF 23, dvs. DgFT 180. Omkvädet i fru Nordenflychts visa lyder »Sjelf vinner Han sit Sverige med en stor ära», under det att SF 23 har: »Sjelf vinner han den jungfrun med en stor ära».

forskares insatser. Givetvis är det också vanskligt att med en förenklad etikett karakterisera ett helt århundrade, så rikt på växlande och delvis motstridiga idéströmningar som 1700-talet. Rudbeckianism, en framväxande kritisk historieskrivning, antikvariskt färgad eller ekonomiskt-praktiskt inriktad bygdebeskrivning, rationalism, klassicism, förromantik — dessa och andra, med skilda sidor av kulturlivet förbundna begrepp och företeelser ger en föreställning om skiftande attityder som i positiv eller negativ riktning bidragit till att forma källsituationen för den svenska balladen under 1700-talet.[63] Det bör i detta sammanhang framhållas, att diktningen, inklusive balladen, tillhör de folktraditioner som i 1700-talets Sverige ägnades det minsta intresset från samlares och forskares sida.[64]

Förskjutningar i de högre ståndens litterära smak och bristen på centralt organiserade insamlingsinitiativ resulterade i att de viktigaste formerna av direkta balladkällor, nämligen spontanuppskrifterna och uppteckningarna, är mycket mera sparsamt företrädda under 1700-talet än under föregående århundrade. Antalet skillingtryck med balladinnehåll är däremot avsevärt större än under 1600-talet. Även de indirekta balladkällorna i form av notiser och omnämnanden är flera än från 1600-talet. Somliga notiser härrör, som vi sett, från satiriska framställningar, vilket icke minskar deras värde för oss.

Vissa ballader förefaller att ha varit nästan commune bonum under 1700-talet, då de synnerligen ofta återkommer i notiserna. Hit hör främst Habor och Signild (DgFT 20), Herr Peder och liten Kerstin (DgFT 210) samt Axel och Valborg (DgFT 475); ej utan samband härmed är det säkerligen, att dessa visor är frekventa i 1700-talets skillingtryck.[65]

*

[63] En alltjämt mycket värdefull översikt, där det svenska balladintresset under 1700-talet ses i ett vidare perspektiv, ger S. B. Hustvedts kända och här flerstädes citerade arbete Ballad Criticism in Scandinavia and Great Britain during the eighteenth Century, 1916.

[64] Det syns mig emellertid vara alltför kategoriskt uttryckt, när den s. k. Allmogeutredningen skrev: »Om vi frånse vad som kunde få plats i skillingtrycken, ägnades före 1800-talet föga eller ingen uppmärksamhet åt folkdiktningen.» (Betänkande med förslag till ett systematiskt utforskande av den svenska allmogekulturen 1924, II, s. 7). Det enda undantaget som nämns är Brandbergs insamling av Vasatraditioner under 1700-talet. Övriga 1700-talskällor och likaså 1600-talsantikvariernas insatser har tydligen helt förbisetts av utredningen.

[65] Jfr s. 92 strax härovan samt närmare i kap. 3. — Det är ej utan intresse att se huruledes just DgFT 210 och DgFT 475 är de två visor Beata Memsen (f. 1742) nämner som prov på ballader hon sjungit för L. F. Rääf i dennes barndom (se hennes s. 320 n. 64 nedan citerade brev till Rääf från 1808). Det är också DgFT 20, DgFT 210 och DgFT 475 som tillhör de i dansk 1700-talslitteratur nämnda eller begagnade balladerna; jfr nedan s. 99.

Framställningen av det svenska 1700-talets intresse för balladen skulle vara missvisande, om det inte här till slut sades någonting om de nya impulser som mot seklets slut, enkannerligen 1790-talet, kom till uttryck. De var delvis förberedda redan tidigare: *Gothenius'* Ossianöversättningar från 1760-talet är redan nämnda, men viktigare var förmodligen Uppsalaprofessorn *J. Fr. Neikters* kulturantropologiska inriktning samt hans jämte kollegan *J. A. Tingstadius'* insatser för att väcka och höja intresset för allt de betraktade som folkpoesi.[66] Om MacPhersons Ossian hade ett direkt inflytande på svensk litteratur och litteraturbedömning, torde Percy och Herder huvudsakligen haft en blott indirekt verkan, nämligen som utgångspunkter och inspirationskällor för de bearbetningar, efterbildningar och nydiktade förromantiska »konstballader» i England och Tyskland som, delvis via danska mellanled, fick svenska efterföljare i bl. a. Kellgrens, fru Lenngrens och A. C. Kullbergs alstring på 1790-talet.[67] Neikter kände dock både Percys och Herders verk.[68] I sina föreläsningar yttrade han sig positivt om den nordiska medeltidsballaden.[69] Man kan också erinra om historikern E. M. Fants dissertationer från 1790-talet.[70] Några inträdesföreläsningar i Vitterhetsakademien mot 1700-talets slut behandlar folkdiktningen: H. G. Porthans 1788 och Jacob Tengströms 1795 den finskspråkiga,[71] Eric Skjöldebrands 1797 Ossian.[72] Särskilt *Skjöldebrands* tal är i vårt sammanhang av stort intresse; däri sägs bl. a.:[73]

---

[66] Om Neikter och Tingstadius se A. Blanck, Den nordiska renässansen i sjuttonhundratalets litteratur, 1911; om den förre också Albert Nilssons uppsats i Samlaren 1913, om den senare H. S. Nybergs minnesteckning 1953.

[67] Se härom främst J. V. Johansson, Den förromantiska balladen i Sverige, 1912.

[68] Blanck, a. a., s. 258.

[69] Neikters föreläsningar finns i hans egen, delvis ganska svårlästa utskrift, i UUB under signum P 142 och P 142 a, samt delvis också i avskrift där. Visor är nämnda främst i fasc. 20: »Föreläsningar i Esthetik, Kritik och Rhetorik.»

[70] Jfr ovan s. 85 f.

[71] Otto Andersson, Ur den svenska folkdiktsforskningens historia i Finland, 1910, s. 43 f. Jfr ock W. Söderhielm, Åboromantiken, 1915, s. 56 ff., 78 f. Porthans och Tengströms tal är, jämte sekreterarens svar på desamma, tryckta i Vitterhetsakademiens handlingar IV, 1795, s. 1–35, resp. VII, 1802, s. 265–289. Som Andersson, a. a., s. 44, påpekat, torde Tengström i sitt tal ha varit den förste som bevisligen använt ordet *folkvisa* på svenska. Jfr Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 171. Ännu Sahlgren i GAS IV, s. 401, anger dock — liksom SAOB — att det äldsta belägget för detta ord i svenskan finns i Wikforss' tysk-svenska lexikon från 1804.

[72] Otto Andersson, Ur den svenska folkdiktsforskningens historia i Finland, s. 46 ff.; A. Blanck, Den nordiska renässansen, s. 307 f. S. B. Hustvedt, Ballad Criticism, s. 286; Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 171. Skjöldebrand (före adlandet Brander) hade 1767 utgett tragedien Habor och Signild, baserad på motivet i DgFT 20 och bekant icke minst för den litterära strid den orsakade. — Skjöldebrands inträdestal i Vitterhetsakademien är jämte sekreterarens svar tryckt i akademiens handlingar VII, 1802, s. 290–

Vi hafve, emot hvad andre Nationer gjort, nog vanvårdat gamla Kämpe-visor och Sånger, som dock snart hos alla Folkslag varit grunden till deras äldsta urgamla Historia [...]

— — —

Hos oss, har mig vetterligt, ingen vårdat att göra någon synnerlig Samling af våra gamla Kämpe-visor och Sånger. Nu torde de till större delen blifvit tidens rof; och skulle de eftersökas, så borde det kan hända ske i aflägsna Provinser, såsom: Dalarna, Helsingland, Medelpad, Ångermanland &c.

Skjöldebrand, som tydligen var okunnig om 1600-talsantikvariernas insatser, beklagar således att ingen balladinsamling gjorts i Sverige. Någon direkt uppmaning till insamling kan hans konstaterande knappast sägas innebära.[74]

Skjöldebrand var en entusiastisk beundrare av MacPhersons Ossiandiktning. Detta framgår flerstädes i det citerade talet, vidare i ett tal han höll i Vitterhetsakademien »vid Presidii nedläggande den 2. Januari 1798».[75] Talet är rubricerat »om de så kallade Balader», och objektet presenteras inledningsvis som »ett slags urgammal Poesie den vi känna i synnerhet under namn af Balad, för hvilken ock den rycktbare Ossian gifvit oss de äldste ypperste mönster eller modeller».[76] I fortsättningen heter det bl. a.:[77]

Man ser at Balader til upphof och natur äro långifrån at vara föracktlige. Deras rätte caracter har jag sökt utmärka; hafva de tjenlige värdige ämnen, äro

---

381. Som Andersson påpekat, var sekreterarens svarstal något reserverat i tonen. Reservationen gällde emellertid främst Skjöldebrands användning av Ossians sånger som källmaterial för nordisk historia. Det är därför oegentligt, när Dal skriver, att i sekreterarens »forbeholdenhed træffer man den ringeagt for det svensk-finske stof, der hæmmede forskningen langt op i 19. århundrede». Skjöldebrand var ej finländare och har veterligen inte haft något intresse för finskspråkig eller ens svensk-finsk folkdiktning. Det är sannolikt förhållandet, att Otto Andersson behandlat Skjöldebrand i sin nämnda uppsats, som gett Dal uppfattningen att Skjöldebrand liksom Porthan och Tengström tillhör kapitlet »Svensk-Finland».

[73] A. a., s. 311 f.

[74] Skjöldebrand säger visserligen också på ytterligare ett ställe i sitt tal (s. 310), att »Gamla Kämpa-wisor» förtjänar uppmärksamhet som historiskt källmaterial. Hans formuleringar syns mig dock alltför allmänna för att man skall kunna säga, att Skjöldebrand uttryckligen yrkade på visinsamling, något som Blanck, a. a., s. 308 n., och efter honom H. Geijer i FmFt, 1932, s. 155, vill göra gällande. Skjöldebrand framhåller f. ö., att »den gamle Skandinaviske Poesin i allmänhet är så långt under den Skottske, eller Ossians, att knapt någon jemnförelse kan äga rum».

[75] Talet trycktes ej; Skjöldebrands egenhändiga ms finns i KVHAA. Det är förut nämnt i J. V. Johansson, Den förromantiska balladen i Sverige, 1912, s. 8 f.; Hustvedt, Ballad Criticism, s. 286; Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 171.

[76] Ms, s. [3].

[77] Ms, s. [11] f.

de väl imaginerade och rättställde; så skola de altid vinna deras approbation, som hafva hjerta och den ägta smak som altid sätter en vacker, naive, rörande Simplicitet framför ordpråL och högt stigande Vittre väderblåsor.

Vi hafve från äldre tider åtskillige så kallade kämpevisor som icke annat äro än Balader, af hvilka icke alle just äro föracktlige, ehuru de ej kunna jämnföras med de bättre Skottske Sånger eller Södre Europas Romancer, utan bära märcken af nog okunnoghet oodlad smak och liten eller ingen Vers-konst. Man kan i Danskarnes Vedels eller Veleiji och Peder Syvs samlingar af visor finna flere som troligen varit Svenske originaler då deras ämnen tillhördt oss, såsom de Svenske och Danske sannolikt ofta lånt sådant af hvarandre, i synnerhet i de tider då Språken mera närmadt sig till hvarandra. Jag går desse förbi hälst vi i sednare tider och innom några år fådt se på Svenska, Balader som tyckas förtjena mera upmärksamhet.

De »Balader» som Skjöldebrand ansåg vara värd mera uppmärksamhet än våra gamla »kämpevisor» är de nydiktade av Anna Maria Lenngren — ehuru han protesterar mot den i hennes kommentar till sin »Ballade» Anders och Köks-Cajsa framförda åsikten, att detta skaldeslag skulle »läna sig snarast åt Parodien» — samt Kellgrens översättning Fredrics vålnad (vartill det yttersta originalet är Sweet William's Ghost, Child 77 A). Skjöldebrand avslutade följdenligt sitt tal med en av honom själv författad »ballad». Om han sålunda hade mera intresse för den förromantiska balladen än den nordiska medeltidsballaden, syns han i varje fall ha varit den förste som på svenska begagnar termen »ballad» jämväl för den sistnämnda arten.

*

Vi övergår till att i korthet säga någonting om källförhållandena för balladen i det övriga Norden under 1700-talet, och vi börjar med *Danmark*.

Det finns några »adelsvisebøger», eller i varje fall visböcker tillkomna i högreståndsmiljö, med balladinnehåll; till stor del rör det sig om avskrifter ur 1600-talsvisböcker. Därjämte finns vissa visböcker, skrivna i allmogemiljö, t. ex. den s. k. Alsvisebogen från o. 1710 och Niels Christensens visbok från o. 1730. Liksom fallet är i Sverige, har de danska allmogevisböckerna i stor utsträckning fått sitt innehåll direkt eller indirekt från skillingtryck. Det föreligger många skillingtryck från 1700-talet, innehållande ballader; i mycket hög grad har Peder Syvs tryckta edition fått avge material till dessa. Syvs edition omtrycktes f. ö. tre gånger under århundradet: 1739, 1764 och 1787.[78] Man torde kunna räkna med att särskilt de senare upplagorna haft sina avnämare främst bland allmogen.

[78] G. Henningsen, Vedel og Syv og boktrykkerne, s. 67 ff.

När den sista upplagan av Vedel-Syvs edition utkom, hade de litterärt intresserade bland de högre stånden sedan några kunnat ta del av en annan balladutgåva: Levninger af Middel-Alderens Digtekunst I–II. Den första volymen utgavs av *B. C. Sandvig* anonymt 1780, den andra av *Rasmus Nyerup* 1784.[79] Detta verk kan betraktas som det första nordiska utslaget på balladederingens område av de nya strömningarna från MacPherson, Percy och Herder; själva titeln för genast tanken till Percys Reliques of Ancient English Poetry. I del I använder Sandvig termerna »Romance» och »Ballade» samt nämner uttryckligen MacPherson och Percys Reliques. Troligen är ett Herderskt inflytande i någon mån märkbart hos Nyerup, som i del II skriver:[80]

I Subskriptionsplanen kaldtes disse Levninger af Middelalderens Digtekonst [sic] *Folkesange,* og de ere det i mere end een Henseende. Nu kiendes, synges og yndes slige Sange kun af de saa kaldte ringere Klasser af Nationen, som Borgerfolk og Almuen paa Landet; men fordum var det ikke saa.

— — —

Da disse Viser altsaa har interesseret heele Nationen, og ere blevne siungne i alle Huuse, lige fra Kongernes Sahle indtil Hyrdens Hytte ved Vangeledet, fortiene de vist Navn af danske Folkesange.

Sandvig–Nyerup bygger huvudsakligen på äldre handskrivna visböcker. Det förtjänar dock påpekas, att i del II (kommentaren till visa nr 1) citeras en strof sådan den »synges paa Landet af Bønderne». Någon egentlig insamling ur den muntliga folktraditionen hade Nyerup däremot ej gjort ännu. Ingen direkt maning till sådan insamling, men eljest till en sammanställning av de danska balladerna, hade lämnats i en tidskriftsartikel av *W. H. F. Abrahamson* 1772.[81] Den topografiska insamlingsverksamheten och litteraturen liksom teologiska skrifter, har gett en del notiser om ballader och i vissa fall också själva balladtexterna.[82]

De danska historikerna under 1700-talet hade i stort sett samma reserverade attityd till balladerna som sina svenska kolleger från samma tid. Främst gäller detta *Ludvig Holberg* — som dock kan nämna någon en-

[79] S. B. Hustvedt, Ballad Criticism in Scandinavia and Great Britain, s. 277 ff.; Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 45 f.

[80] A. a., Forerindring, fol. 4 r.–5 r. Intressant är bl. a. användningen av ordet 'Folksaga'. Formen 'Folkeviser' dyker upp, såvitt jag vet, först ett decennium senare, nämligen i en artikel i tidskriften Iris 1795 (se Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 44). Termen 'folkevise', 'folkvisa' skulle således uppträda ganska samtidigt i danskan och svenskan: år 1795 (jfr ovan s. 95 n. 71). Ordbog over det danske Sprog har sitt tidigaste belägg på 'folkevise' från 1823.

[81] J. V. Johansson, Den förromantiska balladen i Sverige, s. 5 f.; Hustvedt, Ballad Criticism, s. 220 f.; Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 44.

[82] Jfr I. M. Boberg, Folkemindeforskningens historie, s. 145 ff.; Hustvedt, a. a., s. 129 f.; J. Olriks övers. av Erik Pontoppidans Everriculum (Fejekost).

staka ballad i sitt arbete Dannemarks Riges Historie, 1732–1735[83] — och *Hans Gram*. Den sistnämnde frånkände balladerna allt värde som historiska källor och uttalade sig även i övrigt mycket nedlåtande om dessa »lumpne Viser» och »den hele Kram af Kiærlingetøi».[84] Den yngre *Jacob Langebek* och i viss grad även *Peter Suhm* visade ett större intresse för balladen.[85]

1700-talets *vitterhet* i Danmark är av intresse, dels för att däri nämns bestämda ballader eller ges notiser om balladernas sociala förekomst vid denna tid (Tøger Reenberg, Jørgen Sorterup, Ludvig Holberg), dels därför att man stundom märker bestämda influenser från balladen (Johannes Ewald).[86] Icke heller parodier saknas.[87] Holberg använder DgFT 210 som melodi för en visa i Jeppe paa Bjærget samt nämner DgFT 475 såväl i Peder Paars som i sina Epistler; dessa båda visor hörde tydligen, precis som i Sverige, till de mest kända balladerna under det adertonde århundradet.[88]

Sammanfattande låter det sig sägas, att källsituationen under 1700-talet, om man undantar det dock viktiga förhållandet att Sverige till skillnad från Danmark ännu icke hade fått några balladeditioner, är tämligen likartad i dessa båda länder. I huvudsak får perioden sägas vara mindre givande ur källsynpunkt än den närmast föregående.

De *norska* balladkällorna från tiden före 1700 är, som vi tidigare sett, icke särskilt talrika eller betydande. Icke heller 1700-talet innebär någon större förändring i denna situation; dock tillkommer ett par vistexter och ett antal notiser.[89] På *Island* skrevs visserligen ett antal ballader ned på 1700-talet, men några motsvarigheter till 1600-talets stora isländska vissamlingar finns ej från det påföljande seklet.[90] Däremot innebär 1700-

---

[83] Jfr ovan s. 80 n. 22.

[84] För Grams uttalanden jfr W. Grimm, Altdänische Heldenlieder, 1811, s. 429 f.; DgF III, s. 34; I. M. Boberg, Folkemindeforskningens historie, s. 153; Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 259.

[85] För en allmän översikt rörande de danska 1700-talshistorikerna se vederbörande avsnitt i Ellen Jørgensen, Historieforskning og historieskrivning i Danmark indtil aar 1800. För deras attityd till folktraditioner, däribland visor, se I. M. Boberg, i a. a., s. 130 ff., 223, 282 f.

[86] Se Hustvedt, Ballad Criticism, s. 89–96, 135 f., 220. — Om ett positivt uttalande om de danska balladerna i en Köpenhamnstidning 1777, se ibid., s. 227.

[87] Hustvedt, a. a., s. 282.

[88] Jfr ovan s. 94.

[89] Se K. Liestøl i NK IX A, s. 61; jfr Hustvedt, a. a., s. 221 ff., 287 ff.

[90] Det viktigaste isländska 1700-talsmanuskriptet med balladinnehåll är nr 1518 i Landsbókasafn, Reykjavik (se Íslenzk Fornkvæði, ed. J. Helgason, V, 1965, s. XIX ff., 62–98), men kanske också en del av Jón Stefánssons (1767–1818) visuppskrifter är gjorda före år 1800 (se ibid., s. XXIV ff., 110–159).

talet en radikal förbättring av källsituationen för balladen på *Färöarna* där *Jens Christian Svabo* i början av 1780-talet åstadkom en mycket betydande textsamling; en notbok som Svabo skrev på 1770-talet innehåller bl. a. melodien till en färisk ballad.[91]

Aderton- och nittonhundratalen

Under den tid vi nu skall behandla, eller närmare bestämt fr. o. m. 1810-talet, flyter källorna så rikt, att en lika detaljerad framställning som bestått tidigare perioder här är ogörlig. Tyngdpunkten får ligga på de direkta källorna, framförallt på de stora linjerna i uppteckningsarbetet. Med något undantag för 1800-talets första två decennier då den insamling påbörjades som under vissa förskjutningar i målsättningen och med förändrade tekniska förutsättningar fortsätter in i våra dagar, har de indirekta källorna i form av positiva eller negativa uttalanden om balladen, notiser om balladsång eller om enskilda ballader fått lämnas därhän.[92] Icke heller de ballader som helt eller delvis är återgivna i den topografiska litteraturen kan uppräknas.[93] Balladens inflytande på 1800- och 1900-talens vitterhet och tonkonst faller, liksom den vetenskapliga behandlingen av balladen i litteraturhistoriska och andra arbeten, utanför min framställning.[94]

Beträffande *skillingtrycken* från 1800- och 1900-talen hänvisas till kapitel 3 härnedan. Det skall blott nämnas, att balladerna i dessa tryck i de

[91] Svabos færøske visehaandskrifter, utg. av Chr. Matras, 1937–39, med Svabos Glossar, 1943. Jfr Hustvedt, Ballad Criticism, s. 280 f.; Liestöl i NK IX A, s. 78; H. Grüner-Nielsen, De færøske kvadmelodiers tonalitet, 1945, s. 32 f.; Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 121.

[92] Hit hör notiser i arbeten av Arndt, Bexell och många andra. I den mån de är av större intresse uppträder de emellertid i olika sammanhang i del II av detta arbete. Om en ballad som DgFT 96 är notiserna legio.

[93] Detsamma gäller t. ex. romaner av C. D. Arfwedsson, Emilie Flygare-Carlén, Carl von Zeipel, etc. I förekommande fall är sådana balladtexter nämnda under resp. typ i kap. 5.

[94] Kännedomen om och influenserna från balladen hos 1800- och 1900-talens skönlitterära författare kan huvudsakligen ledas tillbaka till tryckta källor som GA och SF. Till undantagen hör t. ex. Frödings dikt Strövtåg i hembygden, som otvivelaktigt alluderar på den version av DgFT 34, vilken upptecknats av skaldens fader, löjtnant Fröding (uppteckningen finns nu i ULMA 42: 9). — Under 1800-talet gjordes en del litterära omarbetningar av ballader. Sålunda ingår en parafras på DgFT 95 i C. G. Lindblom, Antiquiteter i Thorskinge, 1836, under det att signaturen Bias, dvs. lantmätaren och publicisten P. E. Bergstrand (1834–1890) företog åtskilliga, i skillingtryck utgivna, omdiktningar av ballader. Mycket populär blev J. M. Stjernstolpes omarbetning av Grimborgsvisan, ST 7.

allra flesta fall tagits ur äldre tryck eller ur viseditioner som GA och SF. Endast ett mindre antal av balladtexterna i dessa sena tiders skillingtryck har hämtats direkt ur den muntliga traditionen eller ur handskrivna visböcker.[95] Däremot har uppenbarligen skillingtrycken spelat en stor roll för nedskrifterna i de handskrivna visböckerna.[96]

Romantiken och efterromantiken i Sverige (–o. 1860).

Adertonhundratalets första decennium, den tid som i vår litteraturhistoria benämnts »järnåren», uppvisar ur vår synpunkt bilden av balladintressets framväxande. Tidens främste smakdomare, *Carl Gustaf af Leopold,* var visserligen en vältalig motståndare till Ossiansvärmeriet och till den förromantiska balladen och stack icke heller under stol med sin ringaktning för de svenska folkvisorna,[97] och i Leopolds anda kunde *Isac Reinhold Blom* skriva sitt Utkast till en historisk och critisk afhandling om svenska vitterheten före v. Dalins tid (1806, tr. 1809), avslöjande en total brist på historiskt sinne och ett djupt förakt för den litteratur han behandlade; medeltidens diktning får givetvis icke något högre betyg, och balladen är ej ens nämnd.[98] Men samtidigt möter en fortsättning och en fördjupning

[95] Den relevanta tidsgränsen går här vid utgivningen av balladeditionerna fr. o. m. 1814 (GA I); tiden 1800–1813 kan för skillingtryckens vidkommande anses som en ren fortsättning av 1700-talets tryckproduktion.

[96] Bland de mest intressanta av dessa visböcker är en allmogevisbok från 1810-talets Blekinge (tillhörig doc. J.-Ö. Swahn, Lund); den innehåller balladerna DgFT 37, 245, 380, 458 och 513. Avskrifter ur en gotländsk visbok från 1820-talet finns i ULMA 22165; den innehöll bl. a. balladen DgFT 39. En visbok från 1814, skriven av en P. J. Ekblad, finns i NM och i denna ingår DgFT 97. För Botvid Perssons i Ö. Husby visbok, se J. Ling, L. Chr. Wiedes vissamling, s. 38 f., 99 f.; för en annan visbok jfr ibid., s. 38 n. 3. Ballader finns också understundom i den mängd s. k. vaxduksböcker som i vissa kretsar skrivits in i sen tid. Det rör sig här om blott ett relativt litet antal balladtyper, bland dem DgFT 238 och DgFT 376. Skillingtryckens roll för dessa texter är ofta såsom nämnts obestridlig. Det kan sålunda påpekas, att den text av DgFT 47, som A. Forslin i Balladen om riddar Olof och älvorna, 1964, s. 8, uppför som en egen variant (svensk »O»), hämtad ur en sjömansvisbok från början av 1900-talet, är ett direkt återgivande av skillingtryckstexten av visan.

[97] Inte minst i sin uppsats Om diktens bruk i poesien går Leopold till angrepp mot såväl de nydiktade konstballaderna (»Gast- och Skrock-Dikten») som mot folkets visor. Han har således föga till övers för den »entusiastiska beundran för alla gamla slagdängor och gatvisor, som gjort hitintills våra pigors och drängars omissunnade vällust» (cit. efter Leopolds Samlade skrifter, V, 1833, s. 141; jfr ibid., s. 88 ff., 125 f. m. fl. ställen). Flerstädes citerat — bl. a. i J. V. Johansson, Den förromantiska balladen i Sverige, s. 9, och tidigare, med omisskännlig förtrytelse, i Dybecks Runa fol., I, s. 33 — är Leopolds yttrande rörande folkvisorna, att »den, som prisar dessa gamla bondvisor, kan aldrig undgå de upplystes och framtidens föraktande dom».

[98] Bloms långa uppsats skrevs 1806 men trycktes först tre år därefter i Sv. Akademiens handlingar, IV, s. 151–259 (omtryckt i Blom, Samlade skrifter, 1827, s. 189–299).

av det nyvaknade balladintresset från det slutande 1700-talet. *N. H. Sjöborg,* som tidigare i anslutning till Dalin uttalat sig tämligen nedlåtande om medeltidens litteratur,[99] skriver i sitt arbete Samlingar till Skånes Historia och Beskrifning, 1802:[1]

> Gamla wisor borde man i synnerhet samla. De äro, i brist på annat, källor för Häfdetecknaren. Wåre grannar i Danmark hafwa insett deras nytta. Peder Syv, Andreas Wedel med flere hafwa samlat och utgifwit dylika qwäden. Ej den rå allmogen, utan den tidens ypperste snillen hafwa sammansatt dem, de skilja sig från wåra sånger blott i formen, i smaken, i et mindre odladt språk och mindre goda rimslut: men saken är densamma, och äfwen nu anwända skalder ofta smakens pensel på at måla långt sämre äfwentyr.

Sjöborg, som också in extenso citerar två danska ballader med anknytning till skånsk lokalhistoria,[2] betraktar således balladerna som användbara källor för historikern, på samma sätt som Uppsalaprofessorn *Erik Michael Fant* — historielärare för många av »nya skolans män» — hade gjort i dissertationer från 1790-talet och gjorde i sina föreläsningar, vilka vid denna tid utgavs av trycket.[3] Men intressant är också Sjöborgs åsikt, att visorna författats av »den tidens ypperste snillen»; i uttalandet ligger, trots de framförda reservationerna, en estetisk uppskattning, och därjämte en uppfattning om visornas tillkomstsätt.

I sitt Svenskt Musikaliskt Lexikon 1802 skriver *Carl Envallsson* under artikeln National-musik, att han själv ägde av svensk folkmusik, tydligen både vokal och instrumental, »en så stor samling som han möjligen hunnit gjöra». Huruvida i denna samling ingått även ballader vet vi ej, då

---

[99] Jfr ovan s. 71.

[1] A. a., h. 2, s. 101. Sjöborgs uppmaning till balladsamling torde icke förut ha observerats av forskningen.

[2] A. a., s. 104 ff., 111 f. Det rör sig om DgFT 259 resp. DgFT 297, båda återgivna efter prästrelationer från 1600-talet (DgF 259 A resp. DgFT 297 G).

[3] E. M. Fant, Utkast til föreläsningar öfver svenska historien, I–V, 1803–1804. På s. 89 f. i »Stycke» I, 1803, berättar han kort om Vreta klosterrov i enlighet med balladen DgFT 138; visan nämns dock ej. Faxehusvisan, ST 14, nämns däremot uttryckligen ibid., s. 138: »Samma plågosätt [som av Jösse Ericsson på Västerås slott] brukades af en annan Länsman på Faxaholm i Helsingland, der en gammal Visa ännu omtalar, huru två spändes för Årder, fyra för harf och otta för plog.» Ibid., s. 88, skriver Fant om »Sverker den Gamles söner, Kol och Burislef, af hvilka den sednare blef piskad med ris, för sin kärlekshandel med K. Valdemar den förstes syster i Danmark. Den bekanta visan om Herr Peder och liten Kerstin handlar härom.» Av sammanhanget är det klart, att Fant här åsyftar DgFT 126. Både Faxehusvisan och DgFT 126 är i dessa sammanhang att finna också i 1700-talslitteraturen, såsom framgått av min tidigare framställning.

denna, som får sägas representera en verklig pionjärinsats, syns vara förlorad.[4]

En dissertation från denna tid innehåller en vistext; det rör sig om den tvivelaktiga visan om Kung Ane.[5]

År 1806 skriver Clas Livijn sin operalibretto Hertig Magnus och hafsfrun, baserat på balladen DgFT 48, och senast två år senare börjar L. F. Rääf att uppteckna ballader. Härmed inleds *nyromantikens* stora insatser för den svenska balladens räddande från glömskan. Initiativen till 1810-talets av nyromantik och göticism inspirerade insamlingsverksamhet utgick främst från fyra håll: *L. F. Rääf, bröderna Wallman, Arvid August Afzelius* och *Jacob Adlerbeth*.[6] Rääf har otvivelaktigt varit tidigast ute, och det är möjligen kännedomen om Rääfs verksamhet som fått bröderna Wallman att sätta i gång. Afzelius uppger själv, att han tidigt hört talas om Rääfs samling, och han har förmodligen fått uppslaget till sin egen insamlingsverksamhet på detta sätt; även bekantskapen med Rasmus Nyerup har sannolikt varit av betydelse för Afzelius. Jacob Adlerbeth, Götiska Förbundets drivande kraft, hade sedan ungdomen stått i vänskapsförhållande till Rääf, och uppmärksammandet av balladerna ansågs höra till det centrala i Förbundets aktiviteter; Afzelius uppläste på förbundsstämmorna en del av sina balladuppteckningar. Adlerbeth syns själv icke ha gjort så många visuppteckningar, men uppmuntrade sina förbundsbröder till sådant arbete.

Om Rääfs, bröderna Wallmans, Afzelius' och Götiska Förbundets visinsamling skriver jag utförligt i kapitel 2. Men utöver vad jag där skriver, finns åtskilligt att säga om 1810-talets balladintresse och -insamling.

P. A. Wallmark, ett namn som man kanske icke direkt väntar sig att finna i detta sammanhang, skrev i sin Journal för Litteraturen och Theatern 13.7.1810 (nr 161), s. 643 f., en mycket uppskattande recension av Nyerups och Rahbeks »Prøver» på sin kommande visedition:

Utg. tror sig så mycket mera skyldig att göra sina Landsmän uppmärksamma på detta företag af Grannrikets Lärda och Snillen, som nyttan deraf icke blott

[4] Jfr S. Broman, Den svenska musikforskningen 1750–1900, 1927, s. 117; C.-A. Moberg, Två kapitel om svensk folkmusik, 1950, s. 5 f.

[5] Det gäller A. T. Hwarfners i Greifswald 1805 under J. Wallenius' presidium framlagda diss. De domicilio regis Aune in Vestro-Gothia. Om visan se närmare s. 687 ff. nedan. — Senare berörs ballader i två latinska dissertationer. I Ebbe Samuel Bring (pr.) — C. E. Norrman (resp.), Descriptio Runarum Ramundeboda in Ostrogothia (Lund 1814), omtalas (s. 8 n. 5) DgFT 28 föga smickrande, under det att i C. J. Wesséns De paroecia Kärna in Ostrogothia, Uppsala, 1836 (för pars I var J. H. Schröder preses, för de fyra följande partes Wessén själv) åtskilligt intresse ägnas åt DgFT 338.

[6] I sin översikt i GAS IV, s. 402, har J. Sahlgren råkat förblanda Jacob Adlerbeth med fadern G[udmund] J[öran] Adlerbeth.

inskränker sig till deras eget utan äfwen till wårt Land. Flera af de gamla Kämpawisor som de ämna att utgifwa, äro naturligtwis lika så kända i Swerige som i Danmark och Norrige och deras förwarande från glömskan således lika mycket af wigt för båda Nationerna. De flesta höfsade Folkslag hafwa med sorgfällighet samlat monumenterna af sin äldsta skaldekonst: Engelsmän, Fransmän och Tyskar knnna [sic] deraf framwisa flera särskilta samlingar, och wåra grannar Danskarne äga redan förut flera försök i denna wäg. Wi hafwa wäl åtskillige af dessa kämpawisor särskilt tryckta och deribland äfwen Axel Thordsens, men så widt Utg. wet, ingen Samling deraf, och ännu mindre någon af den beskaffenhet, som den nuwarande lofwar att blifwa. Att de förtjena en sådan kan icke nekas. De äga i allmänhet många poetiska skönheter: de händelser de beskrifwa, egna sig i många fall ganska lyckligt åt den dramatiska behandlingen, hwaraf också wåra grannar mera än wi betjenat sig. Men de blifwa i alla tider märkwärdiga för häfdatecknarn och filosofen såsom trogna afbildningar af den tids seder och tankesätt, på hwilken de författades, och förtjente äfwen blott i detta hänseende att samlas.

I fortsättningen prisar Wallmark icke minst, att de danska utgivarna för sin edition planerat att medtaga melodierna. Om Wallmarks attityd till balladerna här är förvånansvärt positiv[7] — han pläderar rent av för att en samling av svenska ballader måtte åstadkommas — uttalar han sig några år därefter på ett sätt, som mera stämmer med den gängse bilden av honom som den »nya skolans» vedersakare. *Johannes Dillner,* medlem av Götiska Förbundet och sedermera bidragsgivare till GA, hade 1811 utgett en svensk översättning av Oehlenschlägers Axel og Valborg. I företalet till översättningen ingår en passus, som Wallmark återger i sin mot verket och översättningen kritiska recension i Journal för Litteraturen och Theatern, nr 75, 77, 79–81, 1812 (2.4–9.4). Dillners uttalande belyser bra hans entusiasm, det inom parentes insatta utropstecknet lika bra Wallmarks förändrade attityd:[8]

Den önskan man länge hyst att kunna bortnöta något af Allmänhetens olyckliga (!) fördom emot wåra gamla folksånger har warit anledningen till denna öfwersättning. — — — Så länge wåra gamla Folksånger, så länge blomman af wår äras tid ligger glömd och förtrampad, är icke att tänka, hwarken på en mera högstämd och upplifwande National-poesi, ej heller på en allmän fosterlands kärlek. Ett folk, som föraktar det härligaste som dess hjelte-ålder frambragt, duger icke hwarken att s j u n g a eller l e f w a!

---

[7] Wallmarks goda personliga förbindelser med Nyerup har sannolikt icke varit utan betydelse för tonen i recensionen, såsom tidigare påpekats i Urbanskis otryckta uppsats Några anteckningar rörande folklorens renässans under den svenska nyromantiken.

[8] Citatet ur nr 80 av Journalen. — Trots att Wallmark nu fått en mera kallsinnig inställning till balladen och icke minst dess romantiska förespråkare — med undantag för Afzelius, med vilken han alltid synts ha stått på god fot; han bidrog t. o. m. till GA; se s. 471 nedan — var han som biblioteksman icke ointresserad av att KB:s äldre vismanuskript tillvaratogs; se nedan s. 237 n. 8.

Wallmarks kollega i KB och litteräre motståndare *Lorenzo Hammarsköld* lämnade bidrag till Rääfs vissamling[9] men verkade också på andra sätt till förmån för 1810-talets balladintresse. Att han själv skrev nyromantiska balladpastischer är välkänt. Han publicerade i Phosphoros 1811 (s. 114 ff.) en översättning av den danska balladen Aage og Else ur Rahbeks »Prøve» »för att, om möjligt, äfven fästa våra landsmäns uppmärksamhet på våra gamla folkvisor, i hvilka man onekligen ofta träffar mer ren känsla och äkta Poesi, än i de flesta moderna utsirade rim-produkter». En viktig, av GA-utgivarna tydligen och märkligt nog länge obeaktad redogörelse för äldre vismanuskript i KB lämnade Hammarsköld i Swensk Literatur-Tidning 1813, nr 12 (27.3), sp. 189 ff.: Underrättelse om några gamla Swenska Folk-Wisor, som förwaras å Kongl. Bibliotheket i Stockholm, Nedersta Galleriet, Skåpet 32. Det gäller främst visor i vad som numera utgör lägg i KB:s visböcker i 4:o och 8:o.[10] Behovet av en svensk balladedition framhålls också i denna Underrättelse. Hammarsköld skrev vidare sakkunniga recensioner av GA I (Swensk Literatur-Tidning 1815, nr 45–46) och Atterboms Nordmansharpan (i Swensk Litteratur-Tidning 1816, nr 13).[11] Slutligen bör nämnas, att han i sitt litteraturhistoriska pionjärarbete Svenska Vitterheten, 1818–1819, ägnat balladen avsevärt utrymme.[12]

Samuel Johan Hedborn, av Atterbom kallad »folkvisans son och naturliga fortsättning» besökte sommaren 1812 L. F. Rääf i sällskap med Atterbom och Palmblad. Vid detta besök eller kanske senare diskuterade Rääf och Hedborn möjligheten av att gemensamt utge Rääfs vissamling; av detta projekt blev dock intet.[13] Ett resultat av besöket hos Rääf 1812 blev dock, att Hedborn fick en då av Drake upptecknad balladmelodi och

---

[9] Jfr nedan s. 351 f. — Om en skämtvisa Hammarsköld hört i sin barndom skriver han i sitt brev till Nyerup 23.1.1816 (KB, Köpenhamn).

[10] En av dessa visor (KB:s visbok i 4:o, nr 56), som Hammarsköld nämner i sin Underrättelse, sp. 190 f., såsom »Töffes Döttrar i Wänge», gav honom ämnet till det otryckta skådespelet Herr Töffes Dotter i Wänge; jfr T. Ljunggren, Lorenzo Hammarsköld som kritiker, s. 193 n. 20, s. 298.

[11] Om Hammarskölds — jämte främst Geijers och Atterboms — folkviseuppfattning ämnar jag skriva en särskild uppsats. Åtskilligt om Hammarskölds intresse för balladen och annan folkdiktning står att finna i T. Ljunggrens nyssnämnda arbete.

[12] I detta verk, I, s. 20, har Hammarsköld ändrat den i sin Underrättelse, sp. 190 återgivna notisen »Pär Jonson i Frösle (eller Rösle) söng denna Wijsa i Jun. 1673» — det gäller den i n. 10 strax härovan nämnda »Töffes Döttrar» — till »att Herr Peder i Frösle, under dansen, sungit denna Visa». På den av honom själv skapade källangivelsen bygger Hammarsköld sedan i sitt resonemang rörande balladernas tillkomstsätt. T. Ljunggren, a. a., s. 298, nämner den av Hammarsköld i Svenska Vitterheten givna formuleringen men är tydligen okunnig om vilken frihet Hammarsköld här tillåtit sig.

[13] Se nedan s. 361 och s. 459 med n. 5.

till denna satte ny text. Hedborns visa, Nordländarns Minnen, jämte den gamla melodien inlades i Palmblads roman Fjällhvalfvet och trycktes i slutet av år 1812 i Atterboms Poetisk Kalender för år 1813. Detta torde vara första gången i Sverige en balladmelodi blivit tryckt.[14]

Samma år, 1812, utkom vårt lands första folkvisepublikation, försåvitt detta namn kan ges åt verket ifråga. Det hette Nordiska Sånger och utgavs anonymt, tryckt hos Agardh & Comp. i Lund. Det är ett häfte om femtiosex sidor. Meningen var att det skulle följas av flera ty dels bär det undertiteln »Första Häftet», dels avslutas det med följande ord:

N o r d i s k a S å n g e r n e innehålla äldre Swenska skaldestycken, som förtjena att bibehållas. De komma att fortsättas i fria häften. — De, som hafwa gamla w i s o r antingen tryckte eller otryckte af denna art, och som älska nog wår fordna poesi för att önska en mera utbredd kännedom deraf, ombedjas att benäget meddela dem med Nordiska Sångernes Utgifware under Adress Hr. A g a r d h & Comp. i Lund.

Någon fortsättning utkom emellertid ej. Om det utgivna häftet skrev Esaias Tegnér till Jacob Adlerbeth 27.4.1812:[15]

Har Du sett de Nordiska Sångerna, utgifna i Lund? Det Häfte, som deraf utkommit, innehåller Prins Rörik, ifrån Danska Iduna, af D. Rosenschöld, Bror till den stora Poëten; Grimborg, af Ling, och Brudens Höga Visa, äfven af Rosenschöld. Det är alltsammans omarbetningar af gamla Folksånger. Företaget är berömligt, ehuru detta häfte just ej innehåller några mästerstycken.

Utgivaren var troligen *David Munck af Rosenschöld*.[16] Hans egna bidrag är i detta sammanhang irrelevanta, och inte heller *P. H. Lings* omdikt-

[14] Hedborns dikt börjar »Fjerran i Nord lyser salen så klar». — Den melodi det gäller är med sin ursprungliga balladtext tryckt som SF 135 B; det rör sig således om den version av DgFT 63 som upptecknades efter »en hustru i Kisa sn» av Rääf (texten; se KB Vs 2: 1, s. 541) och Drake (melodien). Atterbom, Palmblad och Hedborn var tydligen med vid uppteckningstillfället, se Atterboms ord i Hedborns Samlade skrifter, II, 1853, s. 275, där det om Nordländarns Minnen står: »Det sednare qvädet lånade sin väckelse och sin melodi från en åldrig visa, som af en torparflicka sjöngs för oss på stranden af en skogssjö, om den såsom en skön fåle landstigne Necken». Om Hedborns visa se också K. J. Samuelsson, Fosforisternas ballader och romanser, s. 65, 68 f., 84, samt Hartmansdorffs brev till Rääf 27.12.1812 (UUB Rääf 8: 1742).

[15] Brevet, i KVHAA, är här citerat efter Es. Tegnér, Samlade skrifter, ed. Wrangel och Böök, II, 1919, s. 411. Jfr ibid., s. 535. Brevet är tidigare nämnt av Bergström i GAB komm., s. 22, i samband med en kort behandling av Nordiska Sånger, särskilt Per Henrik Lings bearbetning av Grimborgsvisan.

[16] Jfr GAB komm., s. 22; Bygdén, Svenskt anonym- och pseudonymlexikon, II, sp. 107. Uppfattningen ifråga är tydligen baserad på Tegnérs citerade brev till Adlerbeth. Emellertid står där ju blott, att två av bidragen är av Rosenschölds hand. Möjligt är därför, att häftet redigerats och utgivits av Agardh. I sin otryckta uppsats Några anteckningar rörande folklorens renässans citerar S. von Urbanski ett brev från Agardh, av vilket det syns framgå att denne även haft sin hand med vid själva texternas utformning. Ifrågavarande brev har jag ej varit i tillfälle att se.

ning av Grimborgsvisan, ST 7, erbjuder oss något av intresse. Initiativet till visutgivning var, med Tegnérs ord, berömligt, men företaget blev en torso. Om även de i fortsättningen insända gamla visorna skulle utsättas för hårdhänt bearbetning, är detta faktum mindre svårt att acceptera.[17]

Vår första egentliga folkvisepublikation blev istället GA. Den mottogs i stort sett välvilligt av kritik och publik.[18] I det intervall, som uppstod mellan utgivningen av GA I och denna editions senare två delar, uppträdde *P. D. A. Atterbom* som folkviseutgivare. Större delen av Poetisk Kalender för år 1816 (tryckt i slutet av 1815) upptages av en avdelning med titeln Nordmansharpan och undertiteln Svenska Fornsånger samlade af utgifvarn. Nordmansharpan inleds med ett mycket långt »Förord», vari Atterbom utvecklar sina tankar om folkvisans natur[19] och också redogör för sina redigeringsprinciper.[20] Därefter följer drygt trettio visor, ballader såväl som lyrik. Källorna är dels skillingtryck, vilka Atterbom ägde tillgång till i Carl Zetterströms stora samling, dels Bröms Gyllenmärs' visbok.[21] Endast i några få fall har Atterbom begagnat samtida uppteckningar ur den muntliga traditionen. För balladernas vidkommande gäller detta tre stycken, nämligen DgFT 98 (s. 20 ff.) och DgFT 104 (s. 67 ff.), vilka enligt förordet (s. xvi) »sjungas i det herrliga Vermland», samt DgFT 409 (s. 63 ff.). Om den sistnämnda skriver Atterbom i förordet, s. xv: »Jag meddelar denna något frivola romans sådan, som jag hört den i Östergöthland». Det torde sålunda blott vara en enda av balladerna i Nordmansharpan som Atterbom upptecknat själv. De båda värmländska balladuppteckningarna har han med stor sannolikhet fått från Geijer.[22]

---

[17] Lings omarbetning av Grimborgsvisan kritiseras i brev till Rääf från Hammarsköld 8.9.1812 resp. Livijn 7.12.1812 (båda breven i UUB).

[18] Att den »gamla skolans» män icke visat någon entusiasm är ej förvånansvärt. Jfr Afzelius, Afsked af Swenska Folksharpan, 1848, s. 66 f.

[19] Som förut nämnts har jag för avsikt att behandla Atterboms — jämte Hammarskölds och Geijers — uppfattning om folkvisan i en särskild uppsats.

[20] »Hvarföre skulle jag ej, såsom jag gjort, ur de genom vanvårdnad uppkomna variationerna sammanställa de kringspridda verser och läsarter af ursprunglig halt, så att themat vann, om jag så får säga, sin eviga urform åter?», skriver han (s. xxi) om de lyriska visorna, varefter han fortsätter: »De obetydligaste förändringarna har jag tillåtit mig vid Romanserna: deras episka charakter har fästat dem mera noggrant i folkets minne, och derigenom starkare skyddat äfven deras yttre anletsdrag.» Atterboms yttrande, att han gjort de minsta ingreppen i balladerna, är sanningsenligt. Dock har han gjort en hel del förändringar även i dessa; i stort sett har han dock ej gått så mycket längre i denna riktning än vad fallet är i GA. Att källorna i de flesta tillfällen är bevarade till de av Atterbom tryckta visorna ger oss goda möjligheter att studera hans principer.

[21] En visa (s. 118 ff.) är dock hämtad ur Messenius' skådepel Blanckamäreta.

[22] Otto Andersson skriver i sin uppsats Adolf Iwar Arwidsson och Svenska Forn-

Den mångsidigt intresserade *Carl Birger Rutström* (1758–1826), medicinalråd och riksantikvarie,[23] ägnade också folkvisorna sin uppmärksamhet. I Abrahamson–Nyerup–Rahbek, Udvalgte Danske Viser V, 1814, s. XI f., skriver Nyerup, sedan han uttalat sin förtjusning över att ha fått höra Lars Hjortsberg sjunga Bellman och Arvid August Afzelius ballader:

> Foruden denne høje Nydelse, vil de rørende Melodier ogsaa stedse være mig i den lifligste Erindring, hvormed jeg hørte den for alt Godt og Ædelt saa inderlig varme Hr. Doktor Rutstrøm synge:
>
> Hillelil sidder i Bure
>
> og
>
> Hr. Carl gik til sin Moder.

Skildringen avser minnen från Nyerups Stockholmsvistelse 1812.[24] Texten till den sistnämnda av de två ballader Rutström sjöng, dvs. DgFT 409, fick Nyerup sig sedan överräckt eller tillsänd av Rutström. Något senare skickade Rutström en samling svenska visor (jämte en finsk) till Nyerup.[25]

---

sånger (Saga och sed 1936, s. 49 f. n. 2, omtrycket i Anderssons Studier i musik och folklore, 1964, s. 335 n. 2): »Anmärkningsvärt är också att Atterbom fått visor av Rääf. Jag har ingen kännedom om var Atterbom utgivit Rääfs samlingar. I Nordmansharpan, Poetisk Kalender 1816, nämnes Rääf icke såsom samlare.» Sannolikt har dock Otto Andersson här missförstått det av honom citerade yttrandet i ett brev från Rääf till Arwidsson 1827, i vilket Rääf uppger sig förfoga över åtminstone 300 otryckta visor, »oberäknat hvad Hrr Afzelius och Atterbom utgifvit». Rääf har väl blott menat, att han ägt 300 uppteckningar som till sin typ ej är företrädda i GA eller Nordmansharpan.

[23] Om Rutström se Sv. män o. kvinnor, vidare t. ex. B. Hildebrand, C. J. Thomsen och hans lärda förbindelser i Sverige I–II, 1937–38, passim.

[24] Mindre troligt är att Stockholmsresan 1810 är den åsyftade. Med Arvid August Afzelius blev Nyerup nämligen ej bekant förrän under Stockholmsvistelsen 1812.

[25] Samlingen, som numera finns i KB, Köpenhamn, bland Nyerups papper under signum Adelitamenta 65, 4:o, syns i litteraturen tidigast vara nämnd i DgF V: 1, s. 217 n. (vederbörande häfte av DgF är tryckt 1878). N. Schiørring, som behandlat samlingen i uppsatsen C. B. Rutström og Rasmus Nyerup (STM 1961, s. 287–296), anser det sannolikt att Nyerup fått den redan 1810. Detta verkar mindre troligt, enär den innehåller två tonsatta Geijerdikter, tryckta i Iduna 1811 resp. 1812. Troligen har Nyerup fått samlingen först efter Stockholmsbesöket 1812. — Samlingen omfattar DgFT 83 och DgFT 210 (båda underlagda samma mel.) DgFT 267, DgFT 274 (mel.), DgFT 409 (mel.), ST 7 (mel.) samt Göta kämpavisa (mel.) och en finsk vallvisa (mel.). Därjämte finns notiser ang. DgFT 135 och DgFT 305, ur den första därjämte textcitat. Melodierna och de därunder lagda texterna är ej — med undantag för tillskriften av texten DgFT 83 under melodien till DgFT 210 — utskrivna med Rutströms egen hand. Ej heller texten av DgFT 409, vilken som nämnts Nyerup fått allra först, är i Rutströms piktur, vilket däremot är fallet med övriga vistexter och notiser. Var i Sverige och efter vem uppteckningarna i Rutströms samling gjorts, framgår ej av ms. — I samlingen är också inlagda två melodier (med delvis underlagd text) till ST 7 (en annan än den ovannämnda) resp. DgFT 305. Schiørring, a. a., s. 290 n. 13, anser, med stöd av

Det verkar ej som om samlingen utnyttjats i den nämnda danska balladeditionen.[26] Däremot syns det mig högst antagligt, att en av de vismelodier Rutström sände Nyerup, nämligen den till Göta kämpavisa, också tillställts Afzelius, antingen direkt av Rutström eller möjligen via Nyerup, och blivit tryckt som GA 29.[27] Rutström är eljest i GA blott nämnd som lämnare av upplysningar samt — jämte Zetterström och Thomée — såsom ägare till skillingtryck.[28]

Under det att danska ballader tidigt blev kända utanför Skandinavien genom översättningar — i främsta rummet står här givetvis Wilhelm Grimms stora utgåva Altdänische Heldenlieder, 1811 — var det sämre beställt med de svenska i detta avseende. Men i sitt tillsammans med Henry Weber och Walter Scott utgivna verk Illustrations of Northern Antiquities, 1814, berättar skotten *Robert Jamieson* (s. 372):

> Just before the commencement of the present war, I procured from a common sailor on board a Swedish ship in the Düna, a parcel of these ballads, printed for the stalls, and to be sold at a half-penny a sheet. They are exactly of the same kind with those which I have given from the Kæmpe Viser; and several of them have the identical burdens which were printed with other pieces in that work above two hundred years ago; which induces me to hope that I may still be able to procure many of the melodies to which these pieces were formerly sung.

Han meddelar därefter ur ett »stall print» dvs. skillingtryck, en svensk text av DgFT 271.[29] Jamieson ger också ampla lovord åt den svenska allmogen för dess vissång:[30]

---

uppgifter från K. Kaalund och K. Olsen, att pikturen i dessa är Rasmus Rasks. Detta verkar troligt, men de till melodierna fogade kommentarerna är med största sannolikhet författade av Peter Grönland. Ifrågavarande mel. av ST 7 har Grönland tryckt i Alte Schwedische Volks-Melodien, 1818, s. 2 (»Melod. II»). Troligen kommer dessa båda melodier ur Afzelius' samling.

[26] Enligt Dal, Nordisk folkviseforskning, s. 173, skulle melodien till DgFT 210 ha tryckts som nr 157 A i Abrahamsson–Nyerup–Rahbek (»NRb V LVI»). Trots att det rör sig om samma melodityp, kan dock den Rutströmska melodien knappast vara förlagan för någon av de två melodierna 157 A–B i den danska editionen (bd V, s. LVI f.). Dals åsikt accepteras ej heller i DgFT XI, h. 3, 1959, s. 182, resp. Schiørring, a. a., s. 293 med n. 18.

[27] Visserligen finns några olikheter mellan Rutströms melodi och den vilken tryckts som GA 29 och i Grönland, Alte Schwedische Volks-Melodien, s. 11, men de är tämligen obetydliga och gäller främst slutomkvädet, där Rutströms notskrivare förmodligen glömt utsätta tre återställningstecken, vilka däremot torde ha funnits på den utskrift som lämnades till Afzelius. Jfr Schiørring, a. a., s. 290 f.

[28] Se GA I, s. LXI och s. 220. Jfr också nedan s. 487 n. 61.

[29] Texten är den, som ingår i skillingtrycken DgFT 271: 1–4 (se kap. 3 nedan). Jamiesons avtryck ser något märkligt ut därigenom att bokstaven *ä* överallt ersatts med *æ* och *å* genomgående skrivits *ä*.

[30] A. a., s. 372. Jfr S. B. Hustvedt, Ballad and Ballad Men, 1930, s. 59.

The Swedish peasantry are great singers, and, if possible, more attached to old ballads and the airs to which they are sung, than even the lowland Scots, to whom, in their language, habits, characters, and appearance, they bear a most striking resemblance.

Fram emot 1810-talets slut uppträder vissamlare, som tillhör en något yngre generation än dem vi tidigare mött under detta decennium och som uppenbarligen blivit inspirerade till sin insamlingsverksamhet av de tryckta utgåvorna GA och Atterboms Nordmansharpan. Jag tänker på *Levin Christian Wiede* (1804–1882), vilken redan som fjortonåring 1818 började en vissamling i norra Småland,[31] och *Henrik Reuterdahl* (1795–1870), som ungefär samtidigt åstadkom en liten skånsk samling.[32]

Om 1820-talet är att säga följande. *J. H. Schröder* publicerar i Iduna, h. 8, 1820, en uppsats, vari DgFT 1 diskuteras och där också f. f. g. en 1600-talstext av denna typ ur KB Vs 20 befordras till trycket. I *N. H. Sjöborgs* Samlingar för Nordens fornälskare I–III (1822–1830) ges en del topografiska notiser med balladanknytning; man observerar att Sjöborg nu om balladerna jämsides med ordet »kämpevisa» kan använda termen »Medeltids Fålksånger» (III, s. 72). I det första och enda utkomna häftet av tidskriften Euterpe, 1823, finns bl. a. dels några teoretiska betraktelser om den svenska folkmusiken, dels en mot Hæffners harmonisering ytterst kritisk recension av GA:s melodier.[33] Tidskriftens innehåll torde vara skrivet av utgivaren, *W. F. Holmgrén*. Det viktigaste som händer under 1820-talet är dock, att *Adolf Iwar Arwidsson* träder i kontakt med L. F. Rääf och av denne får uppdraget att redigera hans och bröderna Wallmans visor för utgivning. Resultatet blev som bekant editionen Svenska Fornsånger I–III, 1834–42.[34] Balladerna finns huvudsakligen i band I, 1834, och band II, 1837. Arwidsson nöjde sig emellertid inte med det material han fick av Rääf. I SF ingår också åtskilliga texter ur äldre manuskript i KB, UUB, etc.,[35] samt ur skillingtryck.[36] Arwidsson lyckades

[31] Om denna samling skriver jag utförligt i kap. 2 nedan. Som bekant skapade Wiede några decennier senare en mycket större samling, huvudsakligen från Vikbolandet; jfr nedan s. 115.

[32] Se närmare s. 516 ff. härnedan.

[33] Recensionen erbjuder åtskilligt av intresse för studiet av 1800-talets folkviseharmoniseringar.

[34] Se om redigeringsarbetet och utgivningen Otto Andersson, Adolf Iwar Arwidsson och Svenska Fornsånger (Saga och sed 1936, omtr. i Andersson, Studier i musik och folklore, 1964).

[35] Se exkursen ang. förlagorna för de skilda numren i SF. — Det var i samband med förarbetena för SF som Arwidsson skapade samlingsband som KB Vs 20 (KB:s visbok i 4:o) och Vs 21 (KB:s visbok i 8:o).

[36] På några skillingtryck i KB:s samling finns spår av att de begagnats av Arwidsson som tryckms för SF. Sålunda är t. ex. ett tryck i KB (DgFT 30: 9 enligt min förteckning

också efter visst besvär och lång väntan få låna Bergshammarvisböckerna.[37] Även från Afzelius fick Arwidsson ett ganska stort material.[38] Men dessutom sökte Arwidsson själv få in material. I SF I, s. XIII, skriver han:

Till ett antal af de aftryckta sångerna saknas melodier, emedan sådana aldrig finnas i de gamla handskrifterna, och emedan äfven de nyare uppteckningarne stundom icke meddelat dem. Skulle älskare och samlare af våra folktoner vilja tillsända utgifv. här bristande melodier eller betydliga varianter till de redan förekommande, skola de i nästa del blifva upptagne. — Med största förbindelse skall utgifv. äfven erkänna deras godhet, som täckas till honom insända samlingar af folksånger, äldre eller nyare; [...]

Helt ohörd klingade icke denna maning. Arwidsson fick in visst material som svar på sin hemställan. Från Finland[39] sände *C. C. Rosenbröijer* in en uppteckning av ST 24.[40] En studerande *P. W. Hörlin* lämnade en tämligen omfångsrik samling från Uppland.[41] Från vad jag tror vara en

---

i kap. 3) fyllt av Arwidssons ändringar och marginalanteckningar, vilka återkommer i SF 30 B.

[37] Jfr nedan s. 307.

[38] Se SF I, s. XII.

[39] I S. B. Hustvedt, Ballad Books and Ballad Men, 1930, s. 157, uppges om Arwidsson och SF att »in his ballad collection was included a large number of pieces derived directly from the land of his birth», dvs. Finland. Påståendet är grovt missvisande, om enbart ballader avses och ej också sånglekarna osv. i SF III. En enda ballad i SF är upptecknad i Finland, nämligen den här nämnda SF 68.

[40] Textuppteckningen finns i Vs 2: 1, s. 395–396, och är tryckt som SF 68. På ms har, möjligen med samma piktur som själva vistexten, utskrivits följande upplysning: »Rätteligen afskrifwit ifrån Fru Linden Håkanssons [??] minne intygar C. C. Rosenbröijer». (Anteckningen är överstruken av Arwidsson, varför namnet på meddelaren är mycket svårläsligt). Upptecknaren torde vara kaptenen Carl Christian Rosenbröijer, f. 1762 och död 1832 på Uddegård i Niemälä sn. Se om honom O. Wasastierna, Ättar-taflor öfver den på Finlands Riddarhus introducerade adeln, II, 1880, s. 343; T. Carpelan, Ättartavlor för de på Finlands riddarhus inskrivna ätterna, II, 1958, s. 919.

[41] Vs 2: 1, s. 655–683 (684), nio visor i vad som väl är upptecknarens egen prydliga men opersonliga piktur. (Samlingen är något mindre än vad paginasiffrorna anger, ty genom felpaginering följer — utan lucka i ms — s. 670 omedelbart efter s. 659.) På s. 655 har Arwidsson antecknat »Insände af Studeranden P. W. Hörlin.» Av samlingens visor är de första sex ballader, tillhörande typerna (i ordningsföljd) DgFT 135, 274, 111, 65, 304 och 126. För sina bidrag tackas Hörlin i SF III, s. XII. I Arwidssons brev till Rääf 5.6.1835 (UUB Rääf 4: 319) nämns också »studeranden Hörlin, af hvilken om jag rätt minnes, visade några bidrag. Nu har han äfven tillsändt mig melodier.» Hörlins ms till melodierna finns ej bevarat i Vs 2 eller annorstädes. Melodier, som uppenbarligen hör till Hörlins texter, är dock renskrivna i S 163. Inga av Hörlins texter är självständigt tryckta i SF, men delar av hans uppteckning av DgFT 135 är begagnade för SF 154, vars melodi också torde komma från Hörlin. Med största sannolikhet är Hörlins uppteckning av DgFT 111 också nämnd i ingressen till SF 101, åtminstone om Hörlins samling är uppländsk, vilket syns framgå av ingressen till SF 154. Märkligt är dock,

Uppsalaakademiker torde Arwidsson ha fått ms till den som SF 104 B tryckta visan.[42] Sannolikt är det också till Arwidsson som en liten nu splittrad samling i Vs 2 — av oviss proveniens — insänts.[43] Även en skånsk uppteckning av en yngre visa i balladstil har kanske insänts som resultat av dennes vädjan om bidrag.[44] En del andra bidrag av kända samlare som *L. Chr. Wiede* och *Carl Säve* har tydligen kommit Arwidsson tillhanda för sent för att kunna utnyttjas för SF I–II.[45]

Melodiredigeringen i SF ombesörjdes av Rääfs gamle musikaliske medarbetare, *Erik Drake*. Arwidsson skrev till Rääf 3.4.1832: »Kgl. Sekr. Drake har varit snällare än jag. I lördags aflemnade han alla melodierna, med sina harmonier.»[46] I ett annat brev till Rääf från ungefär samma tid (troligen före 17.4.1832) skrev Arwidsson:[47]

> Kongl. Secret. Drake har gjort skam af mig. Han har redan afskrifvit *alla* melodier omnium ordinum. Äfven ibland romanserna blir samlingen här rikare än hos Afzelius. In summa utgöra melodierna af alla slag circa 200.

De avskrifter som här åsyftas är näppeligen de som utgör den volym som nu finns i KB under signum S 163. Denna torde vara några år yngre och identisk med den i SF II, s. V, omtalade renskriften som gjorts under Drakes uppsikt.[48]

---

att melodien till SF 154 i renskriften S 163, nr 16, anges vara uppteckned i Östergötland. Troligen har Drake här misstagit sig. — Per Wilhelm Hörlin föddes 1808 i Uppsala och inskrevs i sinom tid vid universitetet där. Han blev bokhandlare i Uppsala och fungerade även som »akademiauktionator». (Se Carlander, Svenska bibliotek och ex-libris, III[2], 1904, s. 509; Bonnier, Anteckningar om svenska bokhandlare, II, 1935, s. 585.) — Inga uppgifter om meddelare ges i Hörlins ms.

[42] Vs 2: 1, s. 495–496 (DgFT 527). Se i exkursen under SF 104 B.

[43] Vs 2: 1, s. 397–398 (ST 24; tryckt som SF 69), s. 557–558 (DgFT 37; tryckt som SF 141 B); Vs 2: 3, s. 411–413 (DgFT 245). Pikturen i dessa utskrifter tillhör en för mig okänd person. I SF uppges (nr 69) komma från Småland eller Östergötland, nr SF 141 B från Uppland. Dessa uppgifter, till vilka motsvarigheter saknas i ms, får tas med viss reservation.

[44] Vs 2: 1, s. 517–518. Pikturen påminner om Arwidssons egen men är dock knappast hans. Visan trycktes som SF 119.

[45] Wiedes bidrag finns i Vs 2: 2, s. 595–602, och Säves ibid., s. 579–592, 631–656. Wiedes bidrag var kanske överhuvudtaget av mindre intresse för Arwidsson; det består av två norska ballader, en norsk och tre svenska sånglekar. Bidrag (dock ej ballader) har också lämnats av bl. a. G. O. Hyltén-Cavallius (Vs 2: 2, s. 315–316, m. fl. partier) och R. Dybeck (Vs 2: 2, s. 307–314). Dybeck, Säve och Hyltén-Cavallius avtackas, jämte den ovannämnde Hörlin, i SF III, s. XII.

[46] UUB Rääf 4: 302.

[47] UUB Rääf 4: 301.

[48] Jfr nedan s. 315 n. 44. — Volymen S 163 omfattar 384 melodier »af alla slag» renskrivna genom Drakes försorg (och därjämte några senare tillägg som här är av

Det material som stått till Drakes disposition för renskrivning är hans egna melodiuppteckningar i Rääfs samling, vidare uppteckningar av C. V. Westerling, C. P. Grevilli, m. fl. Härtill kommer de melodier som inkom till följd av Arwidssons uppmaning i SF I.[49] I många fall saknas emellertid i bevarade ms de melodikällor Drake förfogat över. Det kan därför understundom vara svårt att bestämma den närmare proveniensen för en del av melodierna i S 163; i åtskilliga fall kommer vi inte bakom denna renskrift. Speciellt för de visor som inte tryckts i SF får S 163 karaktären av källa, låt vara en sekundär sådan med otillräckliga proveniensuppgifter.[50]

Beträffande 1830-talets början kan också nämnas, att Svenska Akademien 1830 som prisämne i vältaligheten utlyste den nordiska (här definierad som den svenska, danska och skotska) balladens utveckling.[51] Bib-

---

intet intresse). För dateringen jfr uppgifterna ang. P. W. Hörlins melodier, n. 41 strax härovan.

[49] Också tryckta källor som GA, Grönlands Alte Schwedische Volks-Melodien samt danska viseditioner har fått avge material till den nämnda renskriften.

[50] De melodier i S 163, vilka tryckts i SF, nämns under vederbörande SF-nr i exkursen nedan. Också vissa ej i SF intagna melodier, som finns i S 163, omtalas där, men i regel är dessa nämnda på vederbörande ställen i kap. 2 i samband med den tillhörande textuppteckningen, eljest på andra ställen i föreliggande arbete. I S 163 ingår emellertid ett antal melodiuppteckningar — så gott som undantagslöst med första textstrofen underlagd melodien — till vilka ej någon melodikälla bakom renskriften finns och, vilket är ovanligare, till vilka ej någon säkert sammanhörande, särskild textuppteckning finns bevarad. Dessa balladuppteckningar känner vi således endast från S 163. Det gäller, förutom några i exkursen nämnda, följande nr: 1 (DgFT 460), 2 (DgFT 475), 14 (DgFT 243), 15 (DgFT 135), 17 (DgFT 135), 20 (DgFT 376), 24 (DgFT 234), 25 (DgFT 39), 31 (ST 30), 62 (DgFT 238), 72 (DgFT 37), 79 (DgFT 409), 90 (DgFT 82; typbestämningen ngt osäker då endast rubrik, ej textunderläggning finns), 91 (DgFT 82), 94 (DgFT 390; möjligen sammanhörande med någon av texterna till denna typ i Vs 2, men skillingtryckens uniformerande roll för denna visa omöjliggör varje säker sammankoppling text/melodi), 109 (DgFT 486), 125 (DgFT 82) och 160 (DgFT 82). Härtill kan nämnas, att i ett fall (S 163, nr 101) finns en melodiförlaga i form av en primäruppteckning av Drake själv (Vs 2: 1, s. 325; DgFT 98); någon särskild textuppteckning föreligger dock ej. Åtminstone i någon utsträckning torde även den ovan lämnade listan kunna företräda visor, som upptecknats av Drake själv. — Det kan i detta sammanhang slutligen nämnas, att i den av Drake och J. M. Rosén redigerade publikationen Nordmannaharpan (1830–31), finns föga att hämta för kännedomen om svensk balladtradition. I h. 1, 1830, s. 23, trycks visserligen två balladmelodier (Wallman–Grevilli 5 och Wallman–Naterberg 6, se nedan s. 396 resp. 387) ur »en större samling af Swenska Folkwisor, Sagor och allmännast förekommande Lekar, hwilken framdeles kommer att utgifvas», dvs. Rääfs samlingar som Arwidsson skulle publicera. Samtidigt utlovades för h. 2 en utförlig behandling av »den Nordiska Tonkonstens caracteristik och Historia». Någon sådan följde dock icke.

[51] Svenska Akademiens handlingar ifrån år 1796, XIV, 1831, s. 153 f., 306.

lioteksmannen *J. E. Rydqvist* hyste i början av detta decennium planer på att på allvar ägna sig åt folkviseforskning, men härav blev tydligen intet.[52]

I en uppsats 1874 skrev Christopher Eichhorn:[53]

> Sedan den stora och af lysande framgångar krönta ifvern för vår folkvisediktning först grep omkring sig, har nu en ganska lång tid förflutit. Afzelii och Rääfs samlingar, till hvilka Geijer och Adolf Ivar Arwidsson som medarbetare knutit sina namn, beteckna denna rörelses höjdpunkt och yppersta frukter. Sedan den senares »Svenska Fornsånger» utkommo, har imellertid [sic] föga eller intet gjorts för att ytterligare rikta våra äldre folkvisors skatt; endast Richard Dybeck har från folkets läppar uppsamlat ett och annat qväde, hänförligt till den gamla svenska folkvisans art, äfvensom strödda meddelanden från Vestergötland och ett par andra håll skett. Synbarligen har det minskade intresset för detta slags fornforskning sin rot i den omständigheten, att vi ännu sakna en fullständig, kritisk och jemförande sammanställning af hela vår folkvisediktning, och att ej heller de båda hufvudverk vi här ofvan omtalat på länge varit i bokhandeln allmänt tillgängliga.

Eichhorns uttalande håller knappast streck. Han hade givetvis rätt i, att inga större balladeditioner av GA:s och SF:s typ hade publicerats efter det att det sistnämnda arbetet utkommit. En del material hade dock publicerats i mellantiden. Men vad som särskilt gör Eichhorns analys av situationen missvisande är hans obekantskap med det under de närmast föregående decennierna insamlade balladmaterialet, som förblev i handskriftlig form. I verkligheten bidrog verk som GA och SF till att ge impulser åt 1800-talets andra generation av storsamlare, och 1830-, 1840- och 1850-talen har ur vår synpunkt avsatt mycket betydande resultat.

Vid mitten av 1830-talet började *G. O. Hyltén-Cavallius* (1818–1889) att samla visor, och när han i stort sett upphörde därmed ungefär tio år senare hade han sammanbragt en mycket betydande samling, som till stora delar skulle ingå i den visedition han tillsammans med *G. Stephens* ordnade för publicering.[54] De flesta uppteckningar Hyltén-Cavallius och hans olika medsamlare gjort härrör från Småland.[55] *Richard Dybeck* (1811–1877), som eljest då och då upptecknade visor under i det närmaste ett halvsekel, började sin egentliga samlingsverksamhet på 1840-talet; i hans tryckta publikationer och i bevarade manuskript finns många ballader, tillvaratagna av honom själv och hans många mer eller mindre tillfälliga

---

[52] Se Rydqvists brev till Chr. Molbech 19.11.1833, tryckt i M. Borups ed. Christian Molbechs brevveksling II, s. 47–51. De relevanta uttalandena återfinns där på s. 49 f.

[53] Äldre svenska folkvisor, meddelade och belysta af C. Eichhorn (Sv. fornminnesföreningens tidskr., bd 2, 1873–74), s. 69.

[54] Som bekant utkom endast den inledande volymen: Sveriges historiska och politiska visor I, 1853.

[55] Se utförligt om Hyltén-Cavallius' och Stephens' samling nedan i kap. 2, s. 527 ff.

medarbetare. Dessa uppteckningar kommer från vitt skilda delar av Sverige.[56] Av hans bidragsgivare förtjänar i detta sammanhang särskilt *Emil Öberg* (1828–1900) att nämnas; han har också lämnat bidrag åt andra än Dybeck.[57] Huvudsakligen under 1840-talet tillkom *Levin Christian Wiedes* (1804–1882) stora vissamling. Materialet, insamlat av Wiede själv och ett antal andra personer, härrör främst från Östergötland, enkannerligen Vikbolandet.[58]

Under en resa i Värmland och Dalsland sommaren 1845 samlade *Ludvig Borgström* (1821–1846) in ett icke obetydligt antal visor, varibland ett tiotal ballader.[59] Borgström gjorde sin resa som Vitterhetsakademiens sti-

---

[56] Om Dybecks vissamling se nedan i kap. 2, s. 553 ff.

[57] Om Öbergs uppteckningar och de därtill knutna källkritiska problemen av speciell art skriver jag nedan i kap. 2, s. 578 ff.

[58] Jag hänvisar till Jan Lings bok Levin Christian Wiedes vissamling, 1965. Här skall blott tilläggas, att en notis om att Wiede eftersporde visor ännu på 1870-talet ingår i A. Nordén, Saga och sägen i Bråbygden, 1922, s. 73. Att Wiede i sitt tämligen obetydliga föredrag om folkvisorna 1869 i stor utsträckning bygger på Geijers inledning till GA I och ej för till torgs några egna, mer eller mindre polemiska idéer, som det påstås i Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 157 f., har framhållits redan i Ling, a. a., s. 24 n. 1.

[59] Reseberättelsen är, med inledande biografi över Borgström, senast och bäst utgiven av Ernst Nygren 1915. I denna edition är också publicerade de visor i renskrift Borgström bifogade sitt itinerarium. Berättelsen och visrenskriften finns i KVHAA, där också Borgströms konceptsamling förvaras. Den sistnämnda, som ej nämns i Nygrens ed. men väl i dennes artikel om Borgström i SBL V, innehåller dels åtskilligt primärmaterial till reseberättelsen, bestående av såväl Borgströms egna som andras uppskrifter, dels material av annan proveniens i original eller avskrift, bl. a. från Skåne och Östergötland (särskilt märks en ganska stor sånglekssamling från Kättilstad, gjord av E. H. Segersteen; för denne se Odén, Östgötars minne, nr 5495). Konceptsamlingen begagnades av Hyltén-Cavallius och Stephens för deras vissamling. — De ballader som finns i den till reseberättelsen fogade renskriften (Rb) och/eller konceptsamlingen (Ks) är följande: DgFT 437 (Rb 1; Ks, s. 115), DgFT 243 (Rb 2; Ks, s. 116), DgFT 458 (Rb 3 A; Ks, s. 39–40), DgFT 458 (annan version än föregående; Rb 3 B; Ks, s. 83, 105–106; med mel. i Ks, s. 84–85, och i Rb), DgFT 37 (Rb 11, Ks, s. 35–38), DgFT 390 (Rb 12; Ks, s. 23–24, 27–28, 25–26), DgFT 458 (Rb 17; Ks, s. 59–60 och — avskriven — s. 58), DgFT 241 (Rb 18; Ks, s. 56–57, 53 samt — avskriven — s. 67), DgFT 84 (Rb 29 med mel., som också finns i Ks, s. 93–94), DgFT 28 (Ks, s. 44–46), DgFT 386 (Ks, s. 55 och — avskriven — s. 68), ST 33 (Ks, s. 77–78), DgFT 249 (Ks, s. 78–79; via Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling, nr 221, tryckt i DgF IV, s. 507 f.), DgFT 376 (Ks, s. 93, melodi). Alla de i Rb intagna visorna har Borgström fått under sin resa i Värmland och Dalsland, och detsamma torde gälla versionerna av DgFT 376 och 386. Av oviss proveniens är däremot Borgströms texter av DgFT 28, DgFT 249 och ST 33. Konceptsamlingen ger f. ö. möjligheter att komplettera upplysningarna i Rb om de där intagna balladerna. Både Rb 11 och 12 nedtecknades sålunda av »den ålderstigna Fru Zetterwall» i By sn, Näs hd, 1845 efter hennes eget minne. Rb 3 A är uppteckнad samma år av Jonas Chenon från Christinefors i Vittsand sn, Frykdals hd, under det att Rb 1 och Rb 2 är upp-

pendiat, och detsamma var fallet med *Måns Hultin* (1830–1869), som sommaren 1852 reste i Kalmar län och Ydre.[60]

På Gotland samlade bröderna *Carl Säve* (1812–1876) och *Per Arvid Säve* (1811–1887). Carl Säve[61] tycks ha varit den som först av de båda — men i mera begränsad skala — ägnade sig åt visuppteckning.[62] Han inspi-

---

tecknade av Borgström själv i Steneby prostgård, Dalsland, 25.6.1845. Åtminstone Rb 1, troligen även Rb 2, fick han där »efter diktamen af M^sell Sara Fryxell». — Jämförelser med konceptsamlingen visar, att Borgström i renskriften påfallande troget följt sina original; ett antal smärre retuscher gjorde han dock.

[60] Hultins reseberättelse förvaras, jämte ett brev från honom till riksantikvarien Bror Emil Hildebrand, daterat december 1852, i KVHAA. I brevet skildras resrouten, och Hultin skriver däri också: »Bland de lefvande fornlemningarna äro de gamla visorna nästan utdöda. De måste sökas hos de gamla och dessa hafva ofta glömt dem. De unga sjunga *Frithiofs* saga, stycken af *Atterbom, Bellman* m. fl. jemte ömkeliga kärleksqväden och Nidvisor af egen fabrik.» Under sin resa upptecknade Hultin icke så få sånglekar men av övriga visor blott tre. Två av de sistnämnda är balladerna DgFT 54 och DgFT 271. Till dessa, liksom till övriga visor, finns även melodierna upptecknade. I brevet till Hildebrand meddelar Hultin att han hört flera visor men ej upptecknat dem därför att han vetat dem ingå i GA eller Atterboms Nordmansharpan: DgFT 20, 305 och 409. Hultin, känd som poet och skriftställare, har även i tryck beskrivit sina fotvandringar, se s. XVI i A. Flodmans ed. av Hultins Valda skrifter, 1875, ett verk som inleds med en biografi över Hultin. Denne lämnade också ett par visor till L. Chr. Wiede; se J. Ling, Levin Christian Wiedes vissamling, s. 29, 119 (nr 278: 2), 120 (nr 313: 1).

[61] Se om honom Herbert Gustavsons uppsats i Saga och Sed 1958, s. 63–87.

[62] Redan 1840 skickade Carl Säve visuppteckningar till A. I. Arwidsson (se Säves brev till denne 10.5 och 14.6.1840 i KB Vs 2: 2, s. 631–636; i Vs 2: 2 finns också själva visuppteckningarna). Carl Säve gav också material till Dybeck, Hyltén-Cavallius, Södling och brodern P. A. Säve. I betydande utsträckning är det samma uppteckningar han lämnat åt dessa olika samlare. De ballader Carl Säve upptecknat på Gotland är följande: DgFT 40 (Vs 2: 2, s. 642–644, 653 f.; Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling, nr 146 H), DgFT 109 (Vs 2: 2, s. 644–645, 654), DgFT 271 (Vs 2: 2, s. 637–639, 653; Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling, nr 201 F; tryckt i Dybeck, Svenska Folkmelodier, nr 39), DgFT 369 (Vs 2: 2, s. 645–647, 654) och DgFT 380 (Vs 2: 2, s. 648, 654–655; Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling, nr 148 G). Till samtliga dessa fem ballader har Säve också upptecknat melodierna. Alla härrör från en och samma traditionsbärare, M. H. Lallér, efter vilken också P. A. Säve gjort uppteckningar, bl. a. alla de ovannämnda balladerna. Jfr R. Bjersby, Traditionsbärare på Gotland vid 1800-talets mitt, s. 264 ff. En sjätte ballad från Gotland (DgFT 89) avskrev Carl Säve 1844 ur prosten M. Gustafsons (1770–1846) handskrift, där den var försedd med psalmodikonbesiffrad melodi. I detta skick lämnades den till P. A. Säve (se nr 365 B i dennes vissamling) samt till Södling, i vars vissamling den ingår som S 256. Hos Södling finns, som S 258, också en uppteckning gjord efter Carl Säves tolkning av melodien. Med melodien i vanlig notskrift ingår visan ifråga även i Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling, nr 160 D, samt i Dybecks tryckta edition Svenska Folkmelodier, nr 38. — En ballad upptecknade Carl Säve i Västmanland 1841: DgFT 146 (tryckt i Dybecks Runa, h. 2, 1842, s. 57 f. med melodi i bilagan). Både på Gotland och annorstädes, inte minst i

rerade till dylika sysslor den äldre brodern, som i gengäld skapade en mycket stor samling, tillkommen under perioden från 1840-talets mitt till 1870-talets senare del.[63]

C. E. Södling (1819–1884) tecknade upp några visor redan vid 1830-talets slut och på 1840-talet, men huvuddelen av hans nu bevarade samling härrör från 1860- och 1870-talen.[64]

Med undantag för Dybeck och Emil Öberg fick de övriga, i den närmast föregående framställningen upptagna samlarna se intet eller föga av sitt material utgivet i tryck. Ballader ingår istället i flera andra vispublikationer, bakom vilka ej låg självständigt insamlingsarbete av den art eller storleksordning som de ovannämnda samlarna presterade. I regel var det GA och SF som fick avge balladmaterialet i dessa publikationer, även om enstaka nummer däri kan vara originalbidrag. Senast 1823 (häftet är detta år annonserat i Euterpe) utgav W. Hildebrand Sex Svenska Folk-Wisor satta för guitarre; alla är ur GA hämtade ballader. Helt och hållet sekundärkällor är, vad balladerna beträffar, J. P. Cronhamns Svenska folkvisor (1839), J. N. Ahlström–P. C. Boman, Valda svenska folksånger (1845) samt de svenska delarna i dansken A. P. Berggreens Folkesange og Melodier.[65] I *J. N. Ahlströms* 300 nordiska folkvisor (1855) är dock en handfull av balladerna upptecknade av utgivaren.[66] *Maria Frykholm* utgav i mycket

---

Dalarna, upptecknade Säve visor som ej är ballader. Det bör slutligen påpekas, att en samling »Folkvisor och Gotländska polskor m. m.» av Carl Säve finns i Göteborgs UB, dit den förvärvades 1877 tillsammans med Säves boksamling.

[63] Vissamlingen utgavs av Erik Noreen och Herbert Gustavson 1949–55: Gotländska visor, samlade av P. A. Säve. Editionen har fått ett viktigt komplement i Ragnar Bjersbys nämnda arbete rörande Säves meddelare: Gotländska traditionsbärare vid 1800-talets mitt, 1964. Om P. A. Säve se också Herbert Gustavson, P. A. Säve som gotländsk språk- och folkminnesforskare (Gotländskt Arkiv IX, 1937, s. 51–61; ifrågavarande årgång av tidskriften innehåller även andra bidrag om Säve) samt dens., Per Arvid Säve (Saga och Sed 1961, s. 61–103).

[64] Se nedan i kap. 2, s. 586 ff.

[65] Om Berggreen och de olika upplagorna av hans edition se Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 74 ff. Som Berggreen själv meddelar och som även Dal, s. 78, påpekar, har han i någon mån fått tillgång till svenskt primärmaterial; detta faller dock utanför balladgenren.

[66] Det gäller nr 40 (DgFT 124), 45 (DgFT 54), 48 (DgFT 235), 51 (DgFT 486), 119 (DgFT 243), 149 (DgFT 243) och 239 (DgFT 241). I flera av dessa fall har Ahlström också uppgett sig själv vara upptecknaren. När han emellertid säger sig ha upptecknat även nr 54 (DgFT 445) och 62 (DgFT 146), är detta förmodligen felaktigt; källorna för dessa är sannolikt Ståhl, Äldre och nyare svenska folkvisor, nr 22, resp. Dybecks Runa, h. 2, 1842, s. 57 f. med tillhörande melodi. Nr 7 och 8 torde Ahlström ha fått ur Dybecks samlingar och icke upptecknat själv, trots påståendena om motsatsen (jfr nedan s. 557 n. 60). I nr 175 (DgFT 201) har Ahlström tydligen kombinerat en egen melodiuppteckning (icke säkert till denna texttyp) med en text ur SF. — För Ahlströms (1805–1857)

unga år ett par häften, som till det yttre framträder i det för pianonoter vanliga folioformatet: Folkvisor från Vermland (1854) och Nya folkvisor från Östergöthland (u. å., troligen utgivna några år efter den förutnämnda samlingen).[67] Häftena innehåller hennes egna uppteckningar, bl. a. av ett par ballader.[68]

På häftesomslagen till en 1855–56 utgiven publikation står att läsa:

Utkommer i 10 à 12 häften à 24 sk banko. Denna samling av *Svenska Folkvisor* är ämnad att blifva den billigaste och fullständigaste af alla hittills utgifna, och utmärker sig, hufvudsakligast genom meddelande af *fullständiga* texter till Musiken, framför andra samlingar i denna väg. Hvarje månad utgifves 2 à 3 häften.

Publikationen ifråga var Äldre och nyare svenska folkvisor, utgifna af Axel Ivar Ståhl. Formuleringen rörande medtagandet av fullständiga texter får uppfattas som riktat mot Ahlströms samtidigt, likaledes häftesvis, utgivna samling, i vilken blott meddelas den under melodien lagda första textstrofen. Av Ståhls samling utkom emellertid blott två häften, omfattande dryga femtiotalet visor. De flesta av dessa är ballader, och i några fall rör det sig om originalbidrag.[69] Möjligen fann Ståhl, eller *Ludvig Theodor Öberg* som han egentligen hette,[70] att den publik för vilken han gjort sig känd som författare och utgivare av mera lättsamt stoff, icke lika villigt anammade hans mera ambitiöst upplagda folkvisepublikation. Av Öbergs övriga vissamlingar, också de i regel utgivna under pseudonymen Axel Ivar Ståhl, torde Filikromen (nio häften, 1850–65) vara den mest kända.[71] Häri ingår också några ballader som ej hämtats ur äldre ut-

---

biografi se B. Anrep-Nordins art. i SBL I samt E. Sundströms uppsats i STM 1939, s. 143–153.

[67] Om Maria Frykholm (f. 1834) se Linnström, Svenskt Boklexikon I, s. 400; jfr ock Leijonhufvud–Brithelli, Kvinnan inom svenska litteraturen, s. 78.

[68] I Värmlandshäftet rör det sig om nr 3 (DgFT 458), i Östgötahäftet om nr 6 (DgFT 98) och nr 9 (DgFT 90). För de båda sistnämnda har, som utg. också antytt, texterna kanske delvis redigerats i anslutning till GA resp. SF.

[69] Det gäller nr 2 (DgFT 445) och 53 (DgFT 124). Nr 22 torde, trots de små skillnader som föreligger, återgå på SF 52; från Ståhls samling har visan förmodligen övertagits i Ahlströms 300 nordiska folkvisor, nr 8. Omvänt syns nr 50 i Ståhls utgåva (h. 2, 1856) vara lånad ur Ahlströms edition, nr 51. Konkurrensen mellan Ahlströms och Ståhls utgåvor skulle kunna förklara, att lånen dem emellan maskerats genom skiljaktiga landskapsangivelser.

[70] Om den högst produktive litteratören (och litografen) Öberg (1820–1860) se Linnström, Svenskt Boklexikon II, s. 905 f., 548 f., samt B. Meijer, Svenskt Literatur-Lexikon, s. 487 f.

[71] Filikromen, Hittills otryckta skämtsamma sånger (ord och musik) samlade och utgifna af Axel I. Ståhl. De olika häftena utkom och omtrycktes enligt följande: 1 (1850, 1853, 1857, 1874), 2 (1851, 1854, 1874), 3 (1852, 1854, 1860, 1883), 4 (1853,

gåvor.[72] Till innehåll såväl som till det yttre snarlik Filikromen är det lilla häftet Westgöthen (1858), bl. a. innehållande ett par förut otryckta balladuppteckningar.[73]

En utgåva, som skiljer sig från alla de sist nämnda är Svenska Folk-Wisor från forntiden, vid pianoforte, harmoniskt behandlade af *Frans Altin* (u. å., men ej yngre än från 1840-talet). Denna är med sina 110 nummer ingenting annat än en nyharmonisering av GA:s melodier, varvid också Peter Grönlands edition begagnats.[74]

De senaste hundra åren i Sverige (o. 1860–).

Åren omkring 1860 är en period, då intresset för svenska folkets kultur i äldre tid på olika sätt ökar och framförallt manifesteras genom nya initiativ för räddandet av vad som ännu kunde finnas kvar av gamla kulturyttringar på det andliga såväl som det materiella området. Den första lokala fornminnesföreningen — Närkes — skapades 1856 av *N. G. Djurklou,* och den följdes på 1860-talet (och senare) av motsvarande föreningar i andra landskap. I Lund stiftades 1861 Föreningen för Smålands minnen. Samma år blev *P. A. Säve* den förste innehavaren av den nyinrättade tjänsten som antikvitetsintendent vid Vitterhetsakademien, en post till vars åliggande hörde att under forskningsresor i riket jämväl uppmärksamma folkminnen av olika slag, bl. a. visor; Säves efterträdare i befattningen blev 1865 Djurklou. År 1872 grundade *Artur Hazelius* Skandinavisk-etnografiska samlingen, dvs. den institution som sedan 1880 hetat Nordiska Museet, och 1872 bildades också den första landsmålsföreningen

---

1875), 5 (1854, 1875), 6 (1855, 1890), 7 (1856, 1876), 8 (1857, 1877), 9 (1865 — således posthumt eller av annan hand än Öbergs). Det sällsamma namnet Filikromen hänsyftar på en sålunda benämnd burlesk vissångare och fiolspelman i Stockholm under 1800-talets första decennier; se om honom J. E. Rydqvist, Djurgården förr och nu, 1833, s. 25 f. (I Lundin–Strindberg, Gamla Stockholm, 1882, s. 126 ff., citeras Rydqvists skildring, men denna är här kompletterad med en bild, fig. 51, vilken uppges föreställa »Filikromen». Såsom N. Afzelius visat i sin uppsats Filikromen, Maja Lisa och Peter Twist, 1956, s. 15 ff., är den ursprungliga förebilden för detta »porträtt» emellertid ett franskt spelkort.)

[72] H. 8, nr 3 (DgFT 369) och h. 9, nr 2 (DgFT 96).

[73] Undertiteln på häftet följer så gott som ordagrant Filikromens och lyder: Hittills otryckta skämtsamma sånger (ord och musik) samlade och utgifna af en skålknalle. Enligt Linnström, Svenskt Boklexikon II, s. 784, skall utgivaren ha varit en O. B. Cederbom eller Cederbaum. Uteslutet är dock ej, att L. Th. Öberg på något sätt haft att göra också med denna samlings utgivande. — Balladerna är nr IX (DgFT 238) och nr XI (DgFT 486).

[74] Denna utgåva, vars titel är en kombination av GA:s och den på Grönlands edition, har jag ej sett nämnd i litteraturen. — Frans Altin, kompositör av skådespelsmusik m. m., avled, enligt Höijers musik-lexikon, 1864, s. 23, på 1840-talet.

— Västgöta — i Uppsala. Landsmålsföreningar uppstod snart inom de flesta studentnationerna i Uppsala och Lund; det material som insamlades är av icke blott språkligt utan även stort folkloristiskt intresse. Landsmålsrörelsens centralgestalt blev *J. A. Lundell,* som också blev redaktör för dess tidskrift *Svenska Landsmål* (1878 [1879] ff.).

Samtidigt som enskilda samlare av den äldre skolan som t. ex. *Richard Dybeck* fortfarande var verksamma på 1860- och 1870-talen, uppstod således nya former och nya organisationer för folkminnenas tillvaratagande. En del stridigheter och motsättningar kring frågan om hur långt centraliseringen av det insamlade materialets förvaring skulle drivas var oundvikliga, men insamlingsverksamheten var betydande och till stor del har hela den efterföljande tidens folkloristiska samlingsaktivitet byggt på grundvalar lagda under dessa två decennier.

I all korthet skall här sägas något om vad denna och den närmast följande tiden gett från vår speciella synpunkt. I samband med fornminnesföreningarnas verksamhet kan sättas *Djurklous* Ur Nerikes folkspråk och folklif, 1860, och den likartade bok *H. Hofberg* några år senare utgav om samma landskaps traditioner, Nerikes gamla minnen, 1868.[75] En ytterst betydande samlargärning gjorde metallarbetaren Gustaf Ericsson, främst under 1860- och 1870-talen, för Södermanlands fornminnesförenings räkning.[76] Resultaten av landsmålsföreningarnas verksamhet kom till uttryck i böcker som den av *Skånska Landsmålsföreningen* (genom A. Malm) 1889 utgivna Teckningar och toner ur skånska allmogens lif och den av *K. O. Tellander* redigerade Allmogelif i Vestergötland, 1891, samt i Svenska Landsmål.[77] Åtskilligt är alltjämt otryckt.

Om fornminnes- och landsmålsföreningarna sålunda sammanbragt ett i detta sammanhang värdefullt stoff, fick de kungliga akademiernas insamlingsförsök mindre givande resultat. Den ovannämnda befattningen som antikvitetsintendent vid *Vitterhetsakademien* indrogs 1870 och ersattes med

---

[75] Hofberg har förutom förut opublicerade balladuppteckningar också omtryckt en ur Djurklous bok och en ur Dybecks Runa. — En tredje bok, till arten snarlik Djurklous och Hofbergs, är H. Werner, Westergötlands fornminnen, 1868; även den innehåller några ballader.

[76] De ms Ericsson tillställde Södermanlands fornminnesförening förvaras numera i ULMA; bl. a. visuppteckningar, i stort sett desamma som de i ULMA, lämnade Ericsson också till KVHAA, senare även till NM. Visorna är till stora delar, icke minst vad balladerna angår, tryckta i Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria III (1882) ff. Ericsson upptecknade ej melodier. Om Ericsson och hans stora samlargärning se Gunnar Granbergs uppsats i Sörmlandsbygden 1936, s. 54 ff.

[77] Av de i SvLm ingående utgåvorna kan nämnas S. Thomasson, Visor upptecknade i Kyrkhults socken i Bleking (VII.6, 1890) och V. Carlheim-Gyllenskiöld, Visor ock melodier (VII.7, 1892).

två amanuenstjänster vid Statens historiska museum.[78] *Musikaliska Akademien* utsände 1878 ett upprop om insamling av vokal och instrumental folkmusik men mötte föga gensvar.[79] Det insända materialet blev överhuvudtaget ej särskilt stort eller betydande. Med undantag för *Emil Öbergs* bidrag — till största delen identiskt med vad han tidigare lämnat till Dybeck och Södermanlands fornminnesförening — är balladerna mycket få.[80] Nordiska Museet ägnade sig under denna tid främst åt anskaffandet av etnologiska föremål, men det förtjänar att nämnas, att Hazelius' medarbetare, sedermera tjänstemannen vid muséet, *P. G. Wistrand* o. 1880 gjorde värdefulla visuppteckningar, bl. a. av ballader, i Småland och Skåne.

De viktigaste balladsamlingarna under 1800-talets sista decennier skapades emellertid av enskilda samlare på eget initiativ.[81] Jag avser *Eva Wigström* och *August Bondeson*.[82] Den förstnämnda samlade i Skåne; visuppteckningarna gjordes huvudsakligen under 1870-talets sista och 1880-talets första år, tyvärr utan att melodierna tillvaratogs. Det mesta av materialet trycktes i hennes Folkdiktning I–II, 1880–81, samt i Hazelius' publikation Ur de nordiska folkens lif, 1882.[83] Bondeson, som tidigare

[78] Särskilt Djurklous reseberättelser är visserligen intressanta, men av visor upptecknade han — liksom Säve — tydligen intet under sina färder som antikvitetsintendent. Visuppteckningar av Djurklou förvaras i Örebro läns museum; de kommer att behandlas i del II, kap. 6.

[79] Se ang. detta upprop och dess resultat Morales-Norlind, Kungl. Musikaliska Akademien 1771–1921, s. 121 f. samt Stig Walin, Kungl. Musikaliska Akademien och den svenska folkmusiken (STM 1961), s. 334 ff.

[80] De till akademien inkomna uppteckningarna förvaras, jämte brev från upptecknarna, där såsom Hskr. 254. Utom Öbergs uppteckningar är balladerna i samlingen blott fem, härrörande från tre olika upptecknare och företrädande högfrekventa balladtyper. Om Öberg se nedan i kap. 2 s. 578 ff.

[81] Redan o. 1870 hade friherre Em. Thure Cederström (1848–1920) gjort en icke obetydlig samling av folkminnen, bl. a. ballader, i Alsike sn, Uppland. Den finns i UUB under signum R 810 (en avskrift, gjord redan 1896, finns i ULMA 303: 88). Om Cederström se A. Erdmanns nekrolog i Upplands fornminnesförenings tidskrift XXXV.

[82] Eva Wigström hade visserligen kontakter med Skånska landsmålsföreningen i Lund och i än högre grad med Hazelius (och Svend Grundtvig!), och Bondeson hade varit »landsmålare» och stod likaledes i förbindelse med Hazelius, men som insamlare måste de båda betecknas som självständigt verkande.

[83] I Eva Wigströms Skånska visor, sagor och sägner (1880) ingår inga visor som ej även intogs i Folkdiktning I. — Vismanuskript av Eva Wigström finns i NM, däribland ett antal ännu otryckta balladuppteckningar. Hon har själv skildrat sitt insamlingsarbete i uppsatsen Vandringar i Skåne och Bleking (SvLm VII.1, 1887). Eva Wigström (Ave) 1832–1901 (SvLm VIII.4, 1914) innehåller en biografi av H. Wranér och en bibliografi av O. Walde. Jfr också Anna Birgitta Rooth, Eva Wigström och traditionsbärarna (Arv 1953, s. 160 ff.). Sina visuppteckningar publicerade fru Wigström enligt andra metoder än sitt övriga traditionsstoff; kontakten med Svend Grundtvig har väl här verkat förpliktande.

gjort sig känd bl. a. som upptecknare av sagor, påbörjade sin vissamling 1895.[84] Uppteckningarna är gjorda i Västsverige, och till praktiskt taget alla texter upptecknades även melodierna.[85] Ett mycket påtagligt resultat av Bondesons gärning som vissamlare är hans Visbok I–II, 1903, intressant inte minst därför att namn och data ges för varje meddelare samt att visornas ordningsföljd speglar de enskilda meddelarnas repertoar.[86]

Innan vi lämnar 1800-talet skall något tilläggas om utgivningen av folkvisor. En del ballader ur GA blev jämte ett antal lyriska visor ur Dybecks publikationer mycket kända, och kom att framstå — och gör det väl alltjämt i många sammanhang — som de svenska folkvisorna par préférence. De hade framförts vid Dybecks aftonunderhållningar, de sjöngs av sångerskor som Jenny Lind och Kristina Nilsson, de omtrycktes i samlingar av olika slag. Några dylika sekundäreditioner, t. ex. Ahlströms, är förut nämnda. Från 1860-talet finns flera sådana. De största är den anonymt utgivna 100 svenska folkvisor, 1860,[87] samt *Abr. Mankells* i flera redaktioner (för två-, tre- resp. fyrstämmig sång) publicerade Sveriges herrliga melodier.[88] Från 1870-talet kan nämnas A[gnes] E[kermann]s Från berg och dal, 1878, som återger samma standardrepertoar. Denna återkommer sedan i ett mycket stort antal utgåvor av större eller mindre omfång, som saknar intresse för oss utom möjligen på det sättet att de får räknas

---

[84] Om Bondeson se främst A. Sandklef, August Bondeson, 1956. Jfr ock G. Holmgren-Strömbom, Ur Den Blåmålade Kistan, 1913.

[85] Sina medarbetare, bl. a. för melodiuppteckningen, nämner Bondeson i sin Visbok I, 1903, s. VII. I denna inledning skriver han också om hur och varför han började sin stora visinsamling. Jfr Sandklef, a. a., s. 96 ff. Sandklef citerar, s. 98, ett brev från Bondeson till Albert Bonnier 6.5.1895, vari Bondeson som titel för den planerade visboken föreslår »Hvad folket sjunger». Detta var namnet på en i Nordisk Tidskrift 1895 av E. Wrangel publicerad uppsats, där författaren pläderar för inventering av den folkliga vissången i landet. Det syns mig mycket sannolikt, att Bondeson fått en ytterligare impuls till visinsamling från Wrangels uppsats.

[86] I manuskript (ULMA 351 samt i Varbergs Museum) finns åtskilliga visuppteckningar, som ej trycktes i Bondessons Visbok, ehuru blott få ballader. Antalet ballader i den tryckta visboken är drygt tjugo. I Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 163, har Bondeson fått en i mitt tycke väl snäv behandling. — Bondesons Visbok utgavs 1940 i ny upplaga i hans Samlade skrifter VI–VII, red. av A. Sandklef. Tyvärr uteslöts i nyupplagan det alfabetiska textbörjanregistret och ersattes med ett register i nummerföljd.

[87] Boken, som omtrycktes flera gånger — senast 1924 — är, enligt vad som framgår av bevarade handlingar hos musikförlaget Abr. Lundquist, utgiven av Israel Dannström. (Meddelande av musikförläggaren, dir. E. Hylin, 1963). Om Dannström (1812–1897) se T. Norlinds art. i SBL X.

[88] I Mankells utgåvor är det blott en enda ballad (DgFT 305) som ej hämtats ur tidigare källor. Om de till denna uppteckning knutna uppgifterna rörande framförandet skriver jag i del II, kap. 14.

som potentiella utgångspunkter för sekundärtradition.[89] Till sist må erinras om att *R. Bergström* och *L. Höijer* 1880 utgav en ny upplaga (GAB) av GA.[90]

Under 1900-talet har insamlingsarbetet haft sitt centrum i de traditionsinsamlande institutionerna i Stockholm (Nordiska Museet; jfr ovan), Uppsala (Landsmåls- och folkminnesarkivet, grundat 1914; hit sammanfördes också de uppsaliensiska landsmålsföreningarnas samlingar), Lund (Folklivsarkivet, grundat 1913; Landsmålsarkivet, grundat 1930 och då i sig upptagande de lundensiska landsmålsföreningarnas material) och Göteborg (Västsvenska folkminnesarkivet med samlingar från Västsvenska folkminnesföreningen, stiftad 1919, och Institutet för folkminnesforskning vid Göteborgs universitet, grundat 1926; Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs universitet, grundat 1917). Ett stort antal balladuppteckningar har för de nämnda institutionernas räkning gjorts av deras tjänstemän, av tillfälliga medarbetare och av många ortsmeddelare.[91]

---

[89] Några exempel från 1882 och 1883 omtalas i C.-A. Moberg, Från kämpevisa till locklåt (STM 1951), s. 29 n., på »en redan betänkligt industrialiserad utgivningsverksamhet ifråga om svensk folkmusik». Exemplen kunde mångfaldigas. Då Moberg upptar Emil von Quantens bok Sveriges skönaste folkvisor, 1882, bland dessa utgåvor av *folkmusik* är det en smula oegentligt, enär Quantens bok saknar melodier; att Quantens behandling av texterna förtjänar all kritik den kan få är en annan sak.

[90] Jfr nedan s. 513. Om Bergtröms redan tidigare visade visintresse se nedan s. 530 n. 95. En vissamling av Bergström finns i NM, och han hänvisar till egna uppteckningar, och sådana han fått sig tillsända, i GAB komm., s. 79, 131, 157, 259 f., 305, 307 ff. Också Höijer skall ha gjort en egen balladuppteckning, se ibid., s. 79. Höijers insatser för de svenska folkvisorna är eljest arrangörens; förutom i GAB har han medverkat i Dybecks publikationer och i Hyltén-Cavallius' och Stephens' Sveriges historiska och politiska visor, 1853. En Höijerbiografi och -bibliografi av Bergström ingår i SvLm VII.1, 1888, s. 31–40. — Som bekant gav Höijers harmoniseringar i GAB upphov till en kraftig polemik i Svensk Musiktidning 1881, refererad i Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 149 ff., mellan Adolf Lindgren och signaturen *-gg-*. Under den sistnämnda dolde sig möjligen Julius Bagge (1844–1890); se om honom E. Sundströms art. i SBL II.

[91] Som jag i inledningen s. 8 f. nämnt och motiverat, skulle det här bära för långt att uppräkna och namnge det stora antal samlare som varit verksamma i relativt sen tid. — En nyttig översikt av hela den här behandlade perioden är avsnittet om svensk allmogeforskning och dess organisation efter 1860 i den s. k. Allmogeutredningens betänkande II, 1924 (SOU 1924: 27), s. 13–144. Se också t. ex. Nils Lithberg, Svensk folklivsforskning under sista halvseklet (Rig 1918, s. 146 ff.). Om Hazelius och Nordiska Museets grundläggning se Hazeliusbiografierna av F. Böök (1923) och Gösta Berg (1933). Om fornminnesföreningarna se artiklar i deras olika tidskrifter, om Djurklou Bertil Waldéns art. i SBL XI samt där anförd litt. En intressant bild av striden kring centraliseringssträvandena på 1860-talet ger Waldén i uppsatsen Två slår den tredje (Från bergslag och bondebygd 1956, s. 63 ff.). Om landsmålsintresset samt om de olika traditionssamlande organisationerna och institutionerna se bl. a. D. Arill, Från allmogetraditionens skördefält (Västsvenska folkminnen, 1929, s. 238 ff.); B. Egardt, Folklivs-

Också under 1900-talet har samlingar gjorts på privat initiativ; åtskilliga av dessa har sedan förvärvats av de nämnda arkiven eller andra institutioner.[92]

Den principiella skillnaden mellan 1900-talet och tidigare perioder på balladinsamlingens område är de tekniska faciliteter som stått vårt sekel till buds, dels på kommunikationernas område, dels och framförallt i form av ljudinspelning på fonografrullar, lackskivor och magnetofonband. Tyvärr måste det sägas, att man i Sverige länge försummade att i nämnvärd utsträckning betjäna sig av teknisk inspelningsapparatur, detta revolutionerande hjälpmedel, i insamlingen av folkvisor och instrumental folkmusik. Under de senaste decennierna, särskilt fr. o. m. 1940-talets slut, har emellertid *Sveriges Radio* här gjort en ytterst viktig insats, inte minst när det gäller balladen.[93]

Finlands svenskbygder under 1800- och 1900-talen.

Redan i GA III, 1818, citeras en strof ur en finländsk balladuppteckning.[94] I SF intogs en med melodi försedd finländsk balladuppteckning, icke gjord

---

arkivet i Lund, historik och vägledning, 1957; S.-B. Vide, Smålands minnen, 1961; I. Ingers, Folkmåls- och folklivsforskning i Lund i äldre tid (Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift 1961–62, s. 33 ff.); D. Strömbäck, Landsmålsarkivet 50 år (SvLm 1964, s. 1 ff.). Slutligen hänvisar jag till vederbörande avsnitt i C.-A. Mobergs uppsats Från kämpevisa till locklåt (STM 1951, s. 5 ff.).

[92] En viss visinsamling har organiserats genom tidningspressen. N[anna Bendixon]s visbok, 1923 (ny, något förkortad uppl. under titeln Svensk visbok utkom 1940) är till stora delar baserad på material, insänt till tidningen Brokiga Blad. Originalmaterialet syns nu vara förkommet. Den stora Liungmansamlingen i IFGH-VFA, vari ingår också ett antal ballader, tillkom på 1920-talet genom upprop i hundratalet tidningar. På 1950-talet insamlade veckotidningen Folket i Bild visor i samarbete med Svenskt Visarkiv. Också radion (dåv. Radiotjänst) har anlitats för visinsamling, nämligen vid den av Kgl. Gustav Adolfsakademien i pristävlingsform organiserade insamlingen under 1940-talets senaste år (materialet f. n. förvarat i SR). — Som ett kuriosum kan nämnas, att »Nordiska Folkviseförlaget» i Ronneby, tydligen lierat med Allmogeförlaget i Vetlanda, år 1933 utgav ett häfte, Toner ur folkpoesien. Häri uppmanades läsekretsen att insända »dessa gamla folkvisor, vars vackra melodiösa strofer en gång ljödo så underbart sköna från folkets läppar». Varje införd visa skulle honoreras »med från 5 till 10 kr. pr st. beroende på dess längd». Vissamlingen skulle bli »den största i sitt slag som någonsin utgivits i tryck». Veterligen följde emellertid ingen fortsättning på det nämnda häftet. Huruvida något material inkom är mig obekant.

[93] En del av dessa balladinspelningar har 1962 gjorts allmänt tillgängliga på grammofonskivor: Den medeltida balladen (Sveriges Radio RELP 5003–5006). Till skivserien hör en bok med samma titel, red. av M. Arnberg, i vilken uppsatser av denne och U. P. Olrog belyser inspelningsarbetet. Jfr även M. Arnberg, Inspelningar i folkmusikforskningens tjänst (Om visor och låtar, 1960, s. 29 ff.).

[94] Se i exkursen under GA 69. Troligen har en till denna finländska text hörande melodi tryckts av Grönland 1818, s. 28; se avsnittet om Grönland i exkursen.

senare än 1833.[95] Dessa två uppteckningar står som de enda från Svenskfinland före 1848 och är kanske de äldsta finlandssvenska balladuppskrifterna överhuvudtaget.[96] Men i april 1848 publicerade *J. O. I. Rancken* i tidskriften Ilmarinen sitt upprop »Till fosterlandsvänner», i vilket han uppfordrade inbyggarna i Finlands svenskbygder att insamla bl. a. »romanser» och »ballader».[97] Till att börja med väckte denna maning föga genklang, men framförallt från 1860-talets mitt börjar Ranckens samlingar av visor, liksom av annat folkloristiskt material, kraftigt öka och växte ända fram till 1894, året före Ranckens död, och då hade den nått verkligt imponerande proportioner.[98] Rancken samlade själv, men hade många medsamlare, främst bland dessa *J. E. Wefvar* (1840–1911),[99] vilken vid melodiernas fästande på papper hade hjälp av bl. a. kronolänsmannen *O. R. Sjöberg* (1838–1913). Sjöberg gjorde också på egen hand en viktig samlarinsats. Rancken utgav en katalog över sitt material: Förteckning öfver folksånger, melodier, sagor och äfventyr från det svenska Österbotten I–II (1874, 1890). Han publicerade också ur sina samlingar år 1878 Några prof af folksång och saga i det svenska Österbotten. I övrigt blev intet av hans rika material tryckt under hans livstid.

Ranckens samling är från Österbotten. Beträffande den svenska folkvisetraditionen i Nyland hade en del positiva uttalanden gjorts redan på 1850- och 1860-talen, men den egentliga insamlingsverksamheten inom detta landskap påbörjades först år 1870; pådrivaren var här främst filologen och »svecomanen» *A. O. Freudenthal* och arbetet organiserades inom Nyländska studentavdelningen vid Helsingfors universitet. Resultat av insamlingen publicerades — sedan enstaka prov ingått i olika delar av Album utgifvet af Nyländingar — till stor del i samlingsverket Nyland

---

[95] Se s. 111 och i exkursen.

[96] Det är nämligen mindre troligt att handskriften UUB T 144 b såväl som Samuel Älfs visbok, vilka båda av tidigare forskning hypotetiskt tillskrivits finländsk proveniens, verkligen härrör från Svenskfinland. Jfr s. 193 f. resp. s. 197 f. härnedan. Om den problematiska s. k. Mäntsälävisboken och dess ev. äldre förlagor se nedan s. 594 ff.

[97] Den följande framställningen bygger främst på följande översikter: Otto Andersson, Ur den svenska folkdiktsforskningens historia i Finland (Brages årsskrift IV, 1910, s. 37 ff.); dens., Inledning (FSF V: 1, 1934, s. XIII ff.); Alfhild Forslin, Om insamling av folkmelodier i Svenskfinland under hundra år (Suomen Musiikin Vuosikirja 1961–62, s. 24 ff.). Professor Otto Andersson ämnar inom kort publicera ett större arbete, benämnt Finlandssvensk folklore — forskning och insamling.

[98] Se K. Rob. V. Wikman, J. O. I. Ranckens folkloristiska handskriftssamlingar, katalog jämte inledning. (Folkloristiska och etnografiska studier, utg. genom K. Rob. V. Wikman, IV, 1931, s. 225–261.)

[99] Se om Wefvar Wikmans ovan a. a. samt dens., Jakob Edvard Wefvar (Hälsning till svensk allmoge i Finland, nr 4, 1928, s. 14 ff.).

(balladerna återfinns i band III, 1887, med några tillägg i band V: 2, 1893–1900), redigerat av *Ernst Lagus*.

Lagus blev sedan den som från 1887 organiserade *Svenska litteratursällskapets i Finland* insamlingsverksamhet, i princip inriktad på alla de svenska landskapen i Finland — tidigare hade de sydvästfinska områdena föga beaktats, även om några balladuppteckningar, med melodier, från Åbolands skärgård hade publicerats i *L. W. Fagerlunds* Anteckningar om Korpo och Houtskärs socknar, 1878. Litteratursällskapet arbetade till stor del genom att utsända stipendiater på samlarfärder.

År 1906 tog *Otto Andersson* initiativet till stiftandet av föreningen Brage, vars främsta syfte var att verka för framförandet och återupplivandet av folkvisa, folkmusik och folkdans i Svenskfinland men som också fick till stånd en egen insamlingsverksamhet, inom vilken icke minst *A. P. Svensson* (1869–1941) framstår som en mycket framgångsrik upptecknare.[1] Otto Andersson har även själv gjort många uppteckningar.[2]

Otto Andersson blev från 1919 också ledare för folkvise- och folkmusikinsamlingen inom Svenska litteratursällskapet. Genom uppteckningar av elever till Andersson, främst *Greta Stenroth-Dahlström* och *Alfhild Adolfsson-Forslin,* och andra stipendiater ökades samlingarna i snabb takt.[3]

År 1934 utkom som band V: 1 i det storslagna samlingsverket *Finlands svenska folkdiktning* balladeditionen Den äldre folkvisan, redigerad av Otto Andersson. För denna volym har praktiskt taget alla då kända finlandssvenska balladuppteckningar utnyttjats. Även efter det att FSF V: 1 utkommit har ballader upptecknats i Svenskfinland.[4]

Otto Andersson använde sig i viss utsträckning av fonografen för inspelning av vokal och instrumental folkmusik under 1900-talets första decennier. I yngre tid har bandinspelningar av finlandssvenska ballader gjorts bl. a. av Sveriges Radio.[5]

---

[1] Otto Andersson, A. P. Svensson som vissamlare (Budkavlen 1956, s. 75 ff.).

[2] Om sina uppteckningar efter några framstående traditionsbärare på balladens område skriver Otto Andersson i Tre finlandssvenska vissångerskor (Medd. fr. Sv. Visarkiv 20, 1965).

[3] Se K. Rob. V. Wikmans katalog över Svenska litteratursällskapets folkloristiska samlingar (Folkloristiska och etnografiska studier II, 1917, s. 198–223; IV, 1931, s. 262–286). Om samlingarnas förvaring och om upprättandet av Institutionen för nordisk etnologi vid Åbo akademi, se Otto Andersson, En ny härd för svensk folklivs- och folkdiktsforskning (Budkavlen 1928, s. 1 ff.).

[4] Alfhild Adolfsson-Forslin, Några nyfunna balladvarianter (Budkavlen 1937, s. 117 ff.).

[5] Se Alfhild Forslin, Sveriges Radios magnetofoninspelningar av svensk folkmusik i Finland 1957 (Medd. fr. Sv. Visarkiv 14, 1960).

Övriga Norden under 1800- och 1900-talen.

I *Danmark*[6] utkom — efter några tryckta »Prøver» 1808 och 1810 — *Abrahamson–Nyerup–Rahbek,* Udvalgte danske viser I–V (tryckta 1812–1814, publicerade samtidigt 1814). Textkällorna var Syvs edition och äldre vishandskrifter; endast två texter (nr 165 och 219) återger en samtidsuppteckning. Däremot är melodierna i utgåvans femte band uppteckningar ur den muntliga traditionen, insända till utgivarna från olika personer som svar på en i Rahbeks »Prøve» 1808 införd vädjan. Under de närmaste decennierna uträttades föga för insamling av ballader i Danmark, men när vi kommer fram emot 1840-talet kan vi nämna män som *C. F. E. Weyse* och *A. P. Berggreen. Svend Grundtvig* publicerade tillsammans med *C. S. Ley* 1843 ett upprop om insamling av folkdiktning, bl. a. visor, om möjligt med melodier. Resultatet av detta blev icke så obetydligt — över etthundra visuppteckningar — men Grundtvig var säkerligen okunnig om hur stark den kvarvarande balladtraditionen i Danmark verkligen var, när han år 1853 började utgivningen av *Danmarks gamle Folkeviser,* ett verk som det i detta sammanhang är onödigt att presentera. Icke så många år efteråt blev han på ett verkligt påtagligt sätt uppmärksammad på att balladerna, åtminstone i vissa delar av landet, fortfarande levde. Det var när han fick ta del av *Evald Tang Kristensens* (1843–1929) tidigaste uppteckningar. Tang Kristensen började sin enastående samlarbana under 1860-talets senare hälft och han fortsatte med aldrig sviktande entusiasm under många år. Hans material, upptecknat i Jylland, särskilt Hammerum herred, saknar i omfång och kvalitet sitt motstycke i nordisk balladinsamling.[7]

År 1905 grundades *Dansk Folkemindesamling,* som sedan dess varit huvudcentralen för allt folkloristiskt insamlingsarbete i Danmark. Förutom uppteckningar har institutionen också anskaffat inspelningar; redan i början av dess verksamhet togs fonografen i flitigt bruk av bl. a. *H. Grüner-Nielsen.* Efter några decenniers uppehåll har Dansk Folkemindesamling på 1950-talet ånyo gjort omfattande inspelningar, nu med magnetofonens hjälp.

I *Norge*[8] är 1800-talet det århundrade då de första egentliga ballad-

[6] Denna summariska översikt bygger på framställningen i Dal, Nordisk folkeviseforskning, 1956, kap. 3–8.

[7] »I alt fik Tang Kristensen optegnet o. 3 000 Viser, hvoraf vel omtrent Halvdelen hører ind under de middelalderlige Folkeviser.» (H. Grüner Nielsen i NK IX A, 1931, s. 16.)

[8] Korta översikter över balladinsamlingar i Norge är H. Koht, Folkeminne-vitskap (Norsk historisk videnskap i femti år 1869–1919, Kristiania 1920, s. 224 ff.) samt Liestøls i NK IX A, s. 61 ff. Biografier och andra specialarbeten rörande de i den följande fram-

samlingarna skapas; för äldre tid är Norge sämst ställt av alla de nordiska språkområdena. Det skulle emellertid dröja också ett gott stycke in på 1800-talet innan insamlingsarbetet kom igång på allvar. Från de tidigare decennierna kan man nämna några ballader som tryckts av *Laurents Hallager* 1802, vidare de norska melodier som insändes till *Abrahamson–Nyerup–Rahbeks* edition (varav icke alla blev tryckta där) samt de få balladerna i *L. D. Klüwers* Norske Mindesmærker 1823.[9]

Det är först omkring 1840 som en norsk balladinsamling av större mått påbörjas. Då började *Olea Crøger* och prästen *M. B. Landstad* att samla i Telemarken. Den samling *Jørgen Moe* utgav 1840 innehöll visserligen inga primäruppteckningar av ballader, men torde ha verkat väckande för insamling även av sådana. År 1853 utgav Landstad sin stora samling Norske Folkeviser, till vilken Olea Crøger och organisten *L. M. Lindeman* bidragit. Lindeman hade som stipendiat sommaren 1848 rest i bl. a. Valdres, och året före hade Jørgen Moe på samma sätt rest i Telemarken och Sätesdalen.[10] På 1850-talet började *Sophus Bugge* att uppteckna visor; en samling, Gamle norske Folkeviser, publicerade han 1858. Fortlöpande lämnade Bugge norskt material till Svend Grundtvig för DgF. Från 1860-talet märks *Hans Ross'* uppteckningar, under det att de viktigaste insamlingsinsatserna längre fram under 1800-talet gjordes av *Moltke Moe*; också *Johannes Skar* förtjänar att nämnas. Av 1900-talsupptecknare märks *R. Berge, C. Elling, T. Hannaas* och *K. Liestøl*. Sedan 1914 har *Norsk Folkeminnesamling* (numera Institutt for folkeminnevitskap) fungerat som centralinstitution för insamlingsarbetet. *Norsk Rikskringkasting* har under de sista årtiondena kunnat göra åtskilliga bandinspelningar av ballader.

På *Färöarna*[11] — och i viss mån bland färingar i Köpenhamn — insamlas ett stort och värdefullt material under 1800-talet. Bland samlarna

---

ställningen nämnda uppteckнarna föreligger, men de kan ej förtecknas här. Jfr Dal, Nordisk folkeviseforskning, kap. 13–15.

[9] Klüwer var medlem av det svenska Götiska Förbundet och de visuppteckningar han tryckte i Norske Mindesmærker finns — med melodier — i Förbundets vissamling; jfr s. 515 nedan. — Om uppteckningar av kanslisekreteraren Kamsterup se nedan s. 417. — L. Chr. Wiede uppтecknade i Östergötland 1842 norska visor, däribland balladen DgFT 243 efter »Johannes Poulsen Öyerens hustru Maria Olsdotter, nu 28 år gl. som år 1838 hitkom från Brandvolds trieskow (capell) till Grue Præstegjeld i Solöers fögderi av Hedemarkens amt i Norrige». Balladen finns i KB Vs 2: 2, s. 597–598 (jfr om meddelerskan också ibid., s. 600) samt som nr 38 i Wiedes vissamling, KVHAA.

[10] Bådas reseberättelser är numera lätt tillgängliga i Tradisjonsinnsamling på 1800-talet, 1964, s. 89–123 (jämte musikbilagan) resp. s. 47–88. I samma, till Norsk Folkeminnesamlings 50-årsjubileum utgivna bok, ingår också i vårt sammanhang relevanta stipendiatberättelser av Sophus Bugge och Moltke Moe.

[11] Jfr för den följande framställningen Liestøl i NK IX A, 1931, s. 78, och Dal, Nordisk folkeviseforskning, 1956, kap. 9.

märks *H. C. Lyngbye, J. H. Schröter* samt framförallt *V U. Hammershaimb*. Men också allmogemän skriver stora visböcker med balladinnehåll: Johannes Klemmentsen (Sandoyarbok) och Hanus Hanusson (Fugloyarbok). På 1900-talet har upptecknings gjorts av bl. a. Jakob Jakobsen. Inte minst viktigt är att ett stort antal inspelningar gjorts. Arbetet inleddes med *Hjalmar Thurens* fonografupptagningar 1902, och särskilt under 1950- och 1960-talet har det bedrivits med betydande intensitet.

Insamlingen av ballader på *Island* har under 1800- och 1900-talen varit tämligen obetydlig. Genren har där uppenbarligen fört ett ganska tynande liv.

Kapitel 2

Visböcker och uppteckningar

Uppskrift av DgFT 103 i KB Vs 3

I KB Vs 3, G. O. Hyltén-Cavallius' och G. Stephens' vissamling,[1] förvaras som nr 240 (III: 11) B en gammal uppskrift, text och melodi, av S:t Göransvisan, DgFT 103:

»Loffuat warde Jomfru maria och henne welsignade son».[2]

Flera forskare har berört uppskriften och uttalat sin uppfattning om dess ålder. Några motiveringar för dateringsförslagen har däremot aldrig framställts, och inte heller har någon närmare beskrivning av manuskriptet gjorts.

Manuskriptet påträffades av George Stephens i pärmen till en år 1570 eller 1578 tryckt bok.[3] Det består av tre papper — jag kallar dem A, B och C — vilkas ungefärliga format är respektive 185 × 120, 165 × 70 och 170 × 20 mm (papperens ojämna kanter omöjliggör angivandet av helt exakta mått). Samtliga papper bär tydliga spår av en enda, parallellt med kortsidorna gjord vikning. Med stöd bl. a. av vistexten, jämförd med andra texter av DgFT 103, kan manuskriptets ursprungliga yttre gestalt bestämmas. Det största papperet (A) är, såsom av vikningen och skriftens uppställning framgår, egentligen ett ark om fyra sidor. Det har legat inuti ett annat dylikt ark, nämligen det av vilket papperen B och C är delar. Manuskriptet har således omfattat åtta sidor, och av måtten och vikningen att döma har varje sida varit ca 140 mm hög och ca 105 mm bred. Av det yttre arkets båda blad finns deras övre hälft (B) och understa del (C)

[1] Om KB Vs 3 se nedan s. 528 ff.

[2] Texten tryckt DgF II, s. 563 ff. och GAB anm., s. 402 f. Läsningen är på båda ställena i stort sett riktig. Det kan påpekas, att flera detaljer i texten är svårlästa eller svårtolkade, t. ex. »maria» i inledningsraden. — Melodien tryckt i GAB musikd., s. 210 (ej fullt korrekt) och av T. Norlind i SvLm 1906, s. 70 (med tolkning till modern notskrift). Korrespondensen nottecken–textstavelser är något problematisk.

[3] Enligt DgF II, s. 554 var boken ifråga tryckt 1578, enligt GAB anm., s. 402, år 1570. Stephens' egen anteckning härom saknas numera i Vs 3 och skall, om man får tro en uppgift av G. E. Klemming på en lös lapp i Vs 3, vara bortslarvad av R. Bergström.

kvar, under det att den mellanliggande delen — ungefär en tredjedel — saknas. Av det inre arket har ett stycke i undre kanten gått förlorat, så att dessa blad nu är ca 20 mm lägre än de varit. En redogörelse för de åtta sidornas utseende och innehåll skall lämnas.

S. [*1*]: rubriken »Om RIDDAR: S: Orian»; melodi; vistexten str. [1] (»Loffuat warde» ...), str. [2] (»M*aria* honom» ...) och str. [3] (»Dieffu» ...). Senare delen av str. [2] och förra delen av str. [3] har stått på den felande delen av sidan.

S. [2]: str. [4] (»För then stadh» ...), str. [5] (»Drachan han» ...), str. [6] och förra delen av str. [7] (»Alle the» ...). Str. [6] har stått på den förlorade delen av sidan.

S. [*3*]: str. [7], senare delen (»haffuer så lenge» ...; direkt fortsättning från föregående sida), str. [8] (»Thee borgare» ...), str. [9] (»Thet hende» ...) och början av str. [10]. Slutet av str. [9] samt det på denna sida skrivna av str. [10] har stått på den förlorade, nedersta delen av sidan.

S. [*4*]: str. [10], senare delen (»geffua heller» ...) och str. [11] (»Hören i» ...). Den undre hälften av sidan blank.

S. [*5*]: blank.

S. [*6*]: blank så när som på en kort, svårläslig anteckning (»Hiloatt» e. d.).

S. [*7*]: latinsk text, på B början med ordet »Mars», på C med »Ecce iudex». Tredjedelen av sidan (mellan B och C) är nu borta.

S. [*8*]: latinsk text. En tredjedel av sidan (mellan B och C) borta.

För s. [7] och [8] gäller dessutom, att bladet är avskuret eller avrivet på bredden med stor textförlust. Smärre textförluster orsakas av att det på de flesta sidorna finns mindre hål och revor.

Hela manuskriptet är starkt brunfärgat av lim från den pärm, vari det upptäcktes av Stephens. På s. [6] finns svaga avtryck efter skrift på tvärs av den normala skriftleden, kanske åstadkomna vid fastlimmandet i pärmen. Om de åtta sidorna utgjort en del i en större handskriftsvolym eller ej är svårt att avgöra. Det är icke omöjligt, att det mellan s. [4] och [5] legat ett eller flera, nu förlorade ark. Hur det än förhåller sig därmed, är det av utseendet på s. [4] att döma troligast, att texten till S:t Göransvisan i manuskriptet aldrig haft flera än elva strofer, dvs. att texten lämnats ofullständig.

Den på s. [1] befintliga melodien (se bild 4, s. 147) är nedskriven i koralnotskrift, således i ickemensural notation på ett fyrlinjigt system.[4] Klaven är inte utsatt, men bör troligen ha varit en c-klav på näst översta linjen. Melodiutskriften omfattar endast en rad och är följaktligen blott ett fragment eller, om man så vill, en melodiangivelse i noter.[5]

---

[4] Den av C.-A. Moberg, Från kämpevisa till locklåt, s. 8, använda benämningen »pundnoter» synes mig ej vara tillräckligt tydlig.

[5] För synnerligen värdefulla påpekanden rörande melodiutskriften har jag att tacka fil. lic. Folke Bohlin, Uppsala. Främst bygger min not 13 härnedan på Bohlins upplysningar.

Den svenska vistexten är skriven med en ganska driven piktur. Avsevärda skiljaktigheter finns mellan denna handstil och den, varmed latinavsnittet nedskrivits (t. ex. beträffande d- och p-typerna). Med hänsyn till att olika skriftideal kan ha gjort sig gällande vid latinsk resp. svenskspråkig text och med tanke på de betydande likheter som dock existerar mellan pikturerna i de båda avsnitten, t. ex. mellan s. [1] och [8], framstår det emellertid som möjligt, att samme person skrivit såväl det svenska som det latinska avsnittet i manuskriptet. Tämligen osäkert är det huruvida också anteckningen på s. [6] härrör från denne skrivare.

Den latinska texten börjar överst på s. [7] med ordet »Mars». Med ledning av de läsliga orden på sidorna [7] och [8] kan det fastslås, att den består av en latinsk sång, som sedan ingår i samlingen Piæ Cantiones 1582, nämligen »Mars præcurrit in planetis, homo pacis et quietis, nil valet in seculo».[6] Denna sångs uppställning i ms bekräftar riktigheten av den rekonstruktion vi ovan gjort av handskriftens yttre. Förekomsten av »Mars præcurrit» i ms tyder på att skrivaren tillhört eller haft kontakt med skolans eller kyrkans värld.

Som nämnts har flera förslag till datering av manuskriptets visuppskrift gjorts. Svend Grundtvig ansåg, att den »kan være fra midt i 16de Aarhundrede».[7] En liknande åsikt företräder R. Bergström då han kallar manuskriptet »ett stycke dokument från (må hända medlet af) 1500-talet».[8] De av 1900-talets forskare, som uttalat sig om uppskriften betraktar den som äldre än vad Grundtvig och Bergström gjorde. T. Norlind, som märkligt nog hänför visan till »Historiskt-politiska visor», talar om »ett av Stephens upptäckt stycke av St. Göransvisan, skrivet i slutet av 1400-talet ock förut vidhängt pärmen till en bok, tryckt 1570».[9] C.-A. Moberg nämner »ett melodifragment (i pundnoter) från 1400-talet» av DgFT 103.[10] S. Bergel åberopar Norlinds datering: »från slutet av 1400-talet».[11] I den av M. Arnberg redigerade boken Den medeltida balladen presenteras ifrågavarande version av DgFT 103 som en »visuppteckning från 1400-talet».[12]

---

[6] G. E. Klemming, Latinska sånger fordom använda i svenska kyrkor, kloster och skolor. Cantiones morales scholasticæ historicæ, 1887, s. 14. Jfr T. Norlind, Latinska skolsånger i Sverige och Finland, 1909, s. 124. Utöver de av Norlind kända beläggen kan nämnas, att sången ingår i det här nedan s. 161 ff. beskrivna Skara ms Mus. 8, s. 176.

[7] DgF II, s. 554. [8] GAB anm. s. 402.

[9] Norlind, Melodier till svenska folkvisor ock folkdanser, upptecknade före år 1800, SvLm 1906, s. 69 f. Uttrycket »vidhängt pärmen» ger ej en bild av det rätta förhållandet.

[10] Moberg, Från kämpevisa till locklåt, STM 1951, s. 8. Även Moberg uppger felaktigt, att visan skulle finnas i »Hyltén-Cavallius och Stephens handskrivna saml:r för de Politiska visorna, KB»; i verkligheten finns den i samlingen Svenska Folk-Visor i Vs 3.

[11] GAS IV, s. 254. [12] A. a., s. 91, bildtexten.

En tidfästning av ett manuskript som det aktuella måste baseras på undersökningar av papperet och av skriften, inklusive notskriften. Studiet av papperet ger i föreliggande fall intet bestämt resultat, då något vattenmärke ej kan upptäckas. Notskriften kan endast ge en datering inom ganska vida gränser: den speciella form av koralnotskrift det här är fråga om har kommit till användning i kyrkliga sammanhang från 1400- till 1600-talet. Dock kan den sägas främst tillhöra reformationstiden.[13] Återstår vistextens piktur. Här står verkligen vissa säkra resultat att vinna, nämligen vid fastställandet av en terminus post quem. Den speciellt svenska bokstavstypen *å,* som möter på flera ställen i texten (i t. ex. »får» i str. [3], »såå» i str. [5], »så» i str. [7]), är inte belagd före år 1526.[14] Knappast äldre är textens *ä*-typ (*a* med överskrivet *e,* se bl. a. »är» i str. [4], »fää» i str. [5]).[15] Å andra sidan talar såväl stilens allmänna karaktär som en del detaljer emot en datering till 1500-talets senare del. I likhet med Grundtvig och Bergström sätter jag därför visuppskriften till decennierna omkring 1500-talets mitt.

Språket i visan ger få hållpunkter för en dialektbestämning. Materialet är för litet för att medge några slutsatser i detta avseende.

Harald Oluffsons visbok

Volymen med signum Vs 23 i KB:s handskriftssamling, den volym som brukar gå under benämningen Harald Oluffsons visbok, är av tämligen litet format (liggande eller tvär oktav) och nu bunden i ett band från 1800-talets förra hälft.[16] Inbindningen har av allt att döma gjorts enligt Adolf Iwar Arwidssons direktiv, varvid tvenne till ålder och ursprung skilda visböcker, tydligen på grund av en nära överensstämmelse i format, bundits i ett och samma band. En av dessa visböcker är skriven vid mitten av 1700-talet, den andra härrör från senare delen av 1500-talet. 1700-tals-

[13] Jfr C.-A. Moberg, Über die schwedischen Sequenzen I, 1927, s. 166 jämte ill. vid s. 24; T. Norlind, Bilder ur svenska musikens historia från äldsta tider till medeltidens slut, 1947, s. 184. Fig. 127 i Norlinds arbete, ur ett ms från 1500-talet, kommer ganska nära den melodiutskrift vi här diskuterar. Det rör sig i vårt fall om en av mensuralnotskriften influerad koralnotskrift. Detta framgår bäst av själva kvadratnoternas form. Den är rektangulär snarare än kvadratisk, dessutom något snedställd, och har på ömse sidor små lodräta streck, tydligen en påverkan från brevistecknet inom mensuralnotskriften. Förändringen torde delvis sammanhänga med övergången från pergament till papper som skrivmaterial.

[14] Sam Jansson, Svenskt skrivskick under medeltiden och fram till våra dagar, s. 115; dens. Svensk paleografi, s. 126.

[15] Sam Jansson, Latinska alfabetets utveckling i medeltida svensk brevskrift, s. 89 jämte pl. I, fig. 10 a–c.

[16] Manuskriptets 1500-talsparti tidigare beskrivet i SF I, s. VI f. och i Visböcker I, s. 3 f.; III, s. 535 ff.

visboken (i format 90 × 147 mm) har en något annan färg på snittytorna än den äldre visboken. Den består av sextiofem blad med egen, samtida paginering och är placerad sist i bandet. Den innehåller inga ballader och ej heller andra folkvisor utan samtida dikter, bl. a. av Olof von Dalin, och därjämte några dansmelodier, troligen införda något senare än det övriga innehållet. Denna senare visbok kommer inte att vidare beröras här.

1500-talsvisboken (i format 93 × 152 mm) bestod vid den nämnda inbindningen av nittioen blad, av Arwidsson egenhändigt paginerade 1–181 i bläckskrift. År 1879 hittades, enligt vad som uppges i en anteckning av G. E. Klemming i visboken, två andra blad, vilka med ledning av piktur, format och innehåll kunde föras till denna visbok. De förseddes av Klemming med paginabeteckningarna 4 a–4 d (i blyerts) och infästes i bandet mellan s. 4 och 5, där de fanns år 1884, då Adolf Noreen och Henrik Schück publicerade sin edition av visboken i band I av serien 1500- och 1600-talens visböcker. I denna edition kallades visbokens s. 5–174 för Harald Oluffsons visbok i trängre mening (förkortas härnedan HO), medan s. 1–4, 4 a–d där bifogades som tillägg I under titeln Johan Larsons bok (här skall förkortningen JL användas) och s. 175–182 som tillägg II under benämningen Nils Larsons bok (förkortas i fortsättningen NL).

I anslutning till 1500-talsvisboken förvaras inom pärmarna till Vs 23 sedan omkring år 1920 sju ej inbundna blad med vistexter (tre uppslag om två blad samt ett enkelt blad; ett av uppslagen har uppenbarligen omslutits av ett av de andra). Dessa blad hör, som format, papper och piktur visar, samman sinsemellan och dessutom med den inbundna 1500-talsvisboken. De inköptes 1919 av Uppsala UB på auktion efter den bekante storsamlaren juvelerare Christian Hammer[17] men överlämnades snart — sedan sambandet mellan dem och KB Vs 23 blivit upptäckt — till KB. Texten på dessa blad publicerades 1925 jämte en inledning av Anders Grape[18] i supplementhäftet till serien 1500- och 1600-talens visböcker. Bladen kommer härnedan att kallas de Hammerska fragmenten. Med dem uppgår totala antalet blad i 1500-talsdelen av KB Vs 23 till etthundra.

Vistexterna på de 1879 funna bladen (visboken s. 4 a–d) och på Hammerska fragmenten var kända redan för Arwidsson när han redigerade SF. Till största delen föreligger de nämligen i Arwidssons egenhändiga avskrift i KB Vs 2, delvis är de omtalade eller återgivna i SF.[19] Av dessa

---

[17] De är upptagna som nr 39 i den tryckta katalogen, Förteckning öfver Hammerska autografsamlingen, 10, 1919.

[18] Att Grape är författaren till inledningen i Visböcker III, s. 535 ff., meddelade han mig muntligen 1958.

[19] KB Vs 2: 1, s. 95 f., 577 ff.; Vs 2: 2, s. 47 f., 49 f., 51 f., 305 f.; Vs 2: 3, s. 285 f.; SF I, s. 137; SF II, s. 289, 440; SF III, s. 45.

avskrifter framgår vidare, att Arwidsson förfogade över text från blad som hörde samman med visbokens s. 4 c–d och Hammerska fragmenten men som inte ingår bland de 1879 och 1919 påträffade bladen och som nu får betraktas såsom förlorade. Antalet sådana försvunna blad kan med ledning av det kända antalet strofer i vederbörande av Arwidsson avskrivna vistexter och genom jämförelser med de bevarade bladens innehållskvantiteter bestämmas till fem.

På de nämnda avskrifterna i Vs 2 har Arwidsson antecknat varifrån texterna härrör. Han skriver t. ex. i Vs 2: 1, s. 95: »Afskrifvit ur ett Mscrpt från Östnår, Hackås socken i Jemtland, efter påskrift a. o. mundi 5543; meddeladt af Mr Ekedahl.» I Vs 2: 2, s. 49 möter den ytterligare upplysningen, att manuskriptbladen erhållits »hos en bonde på Östnar [sic] i Hackås socken af Jemtland». Genomgående anges i Vs 2, att dessa texter »meddeladts» av en magister Ekedahl eller Ekdahl. Denne är identisk med pastorsadjunkten i Bara och Mölleberga, sedermera kyrkoherden i Stockholm Nils Johan Ekdahl (1799–1870), känd under namnet »kalvskinnsprästen». Ekdahl företog under åren 1827–30 resor med statligt anslag i Norrland för att uppleta fornminnen och äldre historiska dokument, och under dessa resor kom han också till Hackås.[20] På s. 4 a har Ekdahl egenhändigt antecknat: »Detta MSC. funnet i Hackås i Jemtland tillika med en afskrift af Upsala mötes beslut, lärer wara från 1541 enl. å andra sidan A^o Mundi 5543.» Ekdahl fann således i Östnårs by i den jämtländska socknen Hackås fjorton blad visuppskrifter från 1500-talet. Sitt material ställde han till Arwidssons förfogande för avskrivning. Efter Ekdahls död 1870 skingrades bladen. Två (visboken s. 4 a–d) kom till KB senast år 1879, sju hamnade hos Christian Hammer. Fem är försvunna.[21]

Det finns ingenting som tyder på att NL skulle ha tillhört Ekdahl. Detta parti torde under manuskriptbladens förvaringshistoria alltid ha följt HO. Varifrån och när visbokens s. 1–4 (= JL bl. [1] och [2]), 5–174 (= HO) och 175–182 (= NL) förvärvats till KB är okänt. Dessa delar eller — för att vara mycket försiktig — åtminstone HO fanns där i varje fall senast år 1817, enär en visa ur HO ingår i den detta år tryckta del II av GA med uppgift att den »finnes i handskrift på Kongl. Biliotheket [sic] i Stockholm från 1573».[22]

---

[20] E. F[estin] i Jämten 1920, s. 70. Om Ekdahl se art. om honom av B. Hildebrand och G. Westin i SBL XII samt G. Hallström, N. J. Ekdahls norrländska resor och samlingar.

[21] I Ekdahls samlingar, KVHAA, finns de, såvitt jag kunnat se, icke.

[22] A. a., s. 244 f. För dateringen av de olika delarna av GA se s. 462 ff. härnedan. — Redan ett par år tidigare torde dock L. F. Rääf ha gjort de nu i KB Vs 2: 2, s. 5 f., 39 f., förvarade avskrifterna ur Oluffsons visbok. De är odaterade, men i ett brev till J. Adler-

Vid utredningen av sammanhang och ordningsföljd mellan de olika 1500-talspartierna i Vs 23 kan på en punkt själva vistexterna vara till hjälp. Här skall återges den enda strofen av visan suppl. 4 och slutstrofen i visan JL 3, jämförda med inlednings- resp. slutstrofen i en dansk visa ur ett manuskript från 1550-talet:[23]

Suppl. 4.

O gud huru suåre migh lenges,
effter then migh well vnner,
then allerkæreste min,
thett wij så skole åtth skillias,
thet war moth begges wår willie,
O herre gud hielp migh aff all min nödh.

Danske Viser 229 A, strof 1.

O Gud huor meg lenges
epther then yeg well vnner,
then hyerte aller kyeriste myn;
att wy skulle nu att skyllis
thett giør myth hiarte stor pine,
o Gud, hielp mig aff thenne nød.

JL 3, strof 5.

Nw är thenne wijsan til ende,
Gud oss sina nåder sende,
att wij må leffua så euinnerligh,
hoss gudh att bliffua,
och euigt hoss honom leffua,
thet euigha liffuet fåå.

Danske Viser 229 A, strof 14.

Nu ær thend wysse end ende,
Gud oss synd naade sende,
att wy motte leffue
hoss Gud vdi hymmerigh,
ewindeligh hoss hannum att blyffue
och thett euige liff att fanghe.

Likheten mellan de svenska och danska stroferna är mycket stor. De fem stroferna i JL 3 är avskrivna av Arwidsson i Vs 2: 2, s. 49 f., men där föregångna av fem andra strofer, vilka tydligen stått att läsa på ett av de nu förlorade bladen i JL. Dessa tio strofer motsvarar nära stroferna (i ordningsföljd) 2, 3, 5, 7, 6, 10, 8, 13, 11 och 14 i Danske Viser 229 A. Något motstycke till den danska visans inledningsstrof finns däremot inte i den av Arwidsson avskrivna texten. Men som av ovanstående parallelluppställning framgår, är suppl. 4 otvivelaktigt en del av en visa som direkt svarar mot ifrågavarande danska visa. Härav följer, att visan suppl. 4 intet annat är än inledningsstrofen till den vistext, vars fem sista strofer utgörs av JL 3.

En översikt av de olika handskriftspartierna får följande utseende.

I) Visboken s. 5–174, upptagande visorna HO 1–44. S. 5–113 (= visorna HO 1–24) är skrivna med en piktur, s. 114–174 (= visorna HO 25–44) med en annan. Partiet bildar en sammanhängande helhet. Den förra handen har i större delen av sitt avsnitt skrivit arksignaturer (A–G) med foliering. Av signaturerna och av luckor i vistexterna klargörs, att bladen D 1 (efter s. 52), D 8 (efter s. 64) och G 1

beth 3.11.1815 nämner Rääf en ur ett KB-ms gjord avskrift av visan »Winter och frost thet kommer med is»; härmed åsyftas med största sannolikhet texten HO 43 (avskr. i Vs 2: 2, s. 5 f.).

[23] H. Grüner-Nielsen, Danske Viser III, s. 158 ff.; V, s. 323 ff.

(efter s. 92) gått förlorade efter textens nedskrivande. Bladet G 4 är defekt med stor textförlust och var så redan när den därpå skrivna texten trycktes i SF som nr 50 och 136 A.

II) Hammerska fragmenten bl. [1]–[4] + förlorat blad (texten på detta är avskriven KB Vs 2: 2, s. 49 f.) + visboken s. 4 c–d. Upptar visorna suppl. 1–3 jämte den vistext, som tillsammans bildas av suppl. 4 + Vs 2: 2, s. 49 f. + JL 3.

III) Lakun + Hammerska fragmenten bl. [7] + förkomna blad (troligen fyra till antalet; deras text tryckt SF II, s. 440 ff. efter avskrift Vs 2: 1, s. 577 ff.). Upptas av visan suppl. 6.

IV) Lakun + Hammerska fragmenten bl. [5] och [6]. Upptar visan suppl. 5.

V) Lakun + visboken s. 1–4, 4 a–b (= visorna JL 1 och 2).

VI) Visboken s. 175–182 (= visorna NL 1–4).

De tjugofyra visorna HO 1–24[24] är skrivna med en och samma handstil, en stil som inte vidare förekommer i parti I, ej heller i partierna II–VI, och som jag kallar A. Den handstil, med vilken visorna HO 25–44 skrivits, kallar jag B. Några som helst svårigheter att skilja A- och B-pikturerna åt finns inte. Att skrivaren B varit verksam även i andra partier än I står klart. Däremot är det icke så lätt att med bestämdhet avgränsa B-skrivarens verksamhet i dessa andra partier; den ende som tidigare gett sig i kast med en närmare beskrivning av manuskriptet, Grape, är på denna punkt mycket tveksam. Han räknar i första hand med att NL skrivits av en tredje person, vars piktur spåras jämväl utanför NL. De olika vistexterna skulle på de tre skrivarna fördela sig enligt följande:

Hand no. 1 (= A): HO 1–24.

Hand no. 2 (= B): HO 25–44 (enligt införda dateringar skrivna 1572–73); JL 1; suppl. 1–3; suppl. 4/JL 3; suppl. 5 (denna med ändringar och tillägg av handen från Nils Larssons bok); suppl. 6.

Handen från Nils Larssons bok: JL 2; NL 1–4 (enligt införda dateringar skrivna 1581); ändringar och tillägg i suppl. 5.

I sin redogörelse för de skilda pikturernas förekomst framkastar emellertid Grape en från sin huvudåsikt avvikande hypotes, då han säger »att den möjligheten icke är alldeles utesluten, att dessa händer af år 1572–73, resp. 1581, som vi här antagit tillhöra tvänne olika skrifvare, i realiteten varit en och samma hand och att de olikheter som förekomma skulle

[24] En egen vistext utöver dessa tjugofyra är det lilla fragmentet överst på s. 106, vilket Noreen–Schück felaktigt ansett vara str. 7 av visa 22. Det är otvivelaktigt början på en visa, troligen en ballad eller skämtvisa med inledningsomkväde — jfr HO 39, KB:s visbok i 8:o 36 samt DgF I, s. 351. Fragmentet är för litet för säker art- och typbestämning. — De två verkliga slutstroferna, den sjunde och åttonde strofen, har Noreen–Schück oriktigt uppfattat som »sentenser om förtal» (Visb. I, s. 45 n. 4) och ej avtryckt; inte heller Grape syns ha upptäckt rätta förhållandet. Dessa två strofer är skrivna av hand B, jfr not 34 härnedan samt bild 11.

kunna förklaras af tidsskillnaden».[25] Grape påpekar därvid, att man vid närmare granskning finner »åtskilliga öfverensstämmelser i enskildheter [Not: Bl. a. i fråga om vissa stora bokstäfver]» mellan den piktur som jag kallar B och den som möter i NL samt att det nog är fråga »om man ej kan finna förmedlande öfvergångsformer [Not: Jfr särskildt de första bladen i Johan Larsons bok], som peka i riktning mot en identitet». Dock anser sig Grape få lämna därhän huruvida sistnämnda antagande kan betraktas såsom grundat eller icke. Det är tydligt, att en förnyad undersökning är påkallad, detta desto mera som pikturförhållandenas utredande torde få relevans för manuskriptets proveniensbestämning.

Jämför man början av B-handens avsnitt i parti I, s. 114 ff., med pikturen i parti VI observerar man först åtskilliga olikheter och är knappast beredd att tro på möjligheten av att de båda härstammar från en och samma skrivare. Ett detaljerat studium av dessa och de andra partierna ger emellertid till resultat, att övergångsformer mellan de nämnda pikturerna utan svårighet låter sig påvisas, och efter ett dylikt studium har jag blivit övertygad om att pikturen i Nils Larsons bok 1581 utvecklats ur pikturen i visorna HO 25–44 från 1572–73 och att således B-handen och vad Grape benämner »handen från Nils Larsons bok» är identiska. Med exemplifiering huvudsakligen från skriften på de sidor som här återgetts (bild 6–10; s. 148 ff.) skall jag närmare motivera min åsikt.

I början och i större delen av B:s avsnitt i parti I är pikturen ganska jämn och vårdad. Den kan karakteriseras såsom tämligen rund och sluten utan spetsigare staplar (se bild 6). Särskilt mot slutet i detta avsnitt får stilen här och var en något annan prägel: den blir spetsigare och mera kursiv samt ger ett intryck av snabbskrift (se bild 7). Samtidigt uppträder en del nya bokstavsformer, t. ex. T skrivet som ett Z genomstunget av ett vertikalt streck, O som en oval eller cirkel med en prick inuti, l eller ll som vertikala, ofta från de omgivande bokstäverna i samma ord isolerade streck. I partierna II–V (ett exempel ger bild 8) möter pikturen främst i den sistnämnda framtoningen men stundom med drag ur den rundare; härutöver märks en fortsatt utveckling fram mot pikturens utseende av 1581 (i visorna JL 2, NL 1–4 — se bild 9). De i slutet av parti I uppdykande säregna bokstavsformerna finns också i partierna II–VI; se på bild 9 t. ex. T i »Then» och »Thett» samt den hos skrivaren nyare utformningen av l i bl. a. »allene» (jämsides med den äldre typen i bl. a. »aldrig»). Ännu i skriften av 1581 uppträder dock omisskännliga likheter med B:s piktur i parti I. Man kan sålunda jämföra andra raden på s. 180 (bild 9) med övre delen av s. 162 (bild 7).

---

[25] Visböcker III, s. 541.

Det är tydligt att skrivaren B varierat sin piktur i påfallande stor utsträckning, inte blott i detaljer utan även i ductus. Dessa variationer och övergångar från en stilutformning till en annan kan klart ses på s. 162 (bild 7) och 180 (bild 9), vidare t. ex. på s. 165 och 177. Särskilt belysande är det att studera visan suppl. 5, vari både »hand no. 2» och den därifrån skilda »handen från Nils Larsons bok» enligt Grapes mening skulle vara företrädda. I strof VI (i editionen kallad 5 b och 6) på Hammerska fragmenten bl. 5 b (bild 10) skulle B ha skrivit början t. o. m. orden »lengher ståndha», varefter den andra skrivaren skulle ha infört resten av strofen.[26] Mig syns det däremot uppenbart, att också i förra delen av strofen ord och avsnitt skrivits på samma sätt som i senare delen — jfr att orden »fast» och »medh» bildats likadant i förra som i senare delen. Om man inte vill förutsätta det skäligen osannolika tillvägagångssättet, att två eller flera personer skrivit texten genom att ideligen byta plats vid pennan, återstår endast slutsatsen att vi har att göra med en person, som varierat sin skrift.[27] Att de trettiotvå vistexter, som Grape helst vill fördela mellan två skilda skrivare, verkligen är skrivna av en enda person (B) men med en stil som dels förändrats avsevärt under de år visorna nedskrivits, dels varieras vid ett och samma nedskrivningstillfälle, därom syns mig således intet tvivel behöva råda.

Under det att A:s visnedskrifter inte är daterade, finner man på ett flertal ställen vid B:s texter datumangivelser. På s. 116 står det »1572», på s. 174 »1573», på bl. 3 a i Hammerska fragmenten »73» (ändrat från »72»), på s. 4 b »*anno* mundi 5543 in Janu», på s. 175 »*anno* 81 18 Janu», på s. 181 »*anno* 81 th*en* 20 feb» och på bl. 6 b i Hammerska fragmenten »*anno* 81». Visorna har följaktligen nedskrivits av B under en ganska lång tidsperiod — mellan 1572 och 1581[28] — troligen med betydande intervall. Som redan Grape antytt, skulle denna utdragning i tiden i viss mån kunna bidraga till förklaringen av variationerna i B:s piktur.

A har använt ett helt svart bläck, medan B:s numera uppvisar olika nyanser av brunt och gråbrunt. Om B:s piktur med alla sina växlingar och sin oregelbundenhet dock kan kallas ganska driven, gäller detta i ännu högre grad A-stilen. Denna är synnerligen jämn, regelbunden och varia-

---

[26] Visböcker III, s. 540.

[27] Kanske de skilda textavsnitten är nedskrivna vid olika tillfällen. — Stundom syns enbart kvantiteten bläck på pennan ha märkbart inverkat på stilen: sedan pennan doppats i bläckhornet får pikturen flerstädes en annan karaktär än i de närmast föregående orden, skrivna när bläcket på pennan började tryta.

[28] Såsom Grape (Visböcker III, s. 539) framhållit, måste skrivaren i enlighet med den då förhärskande kronologien för världens skapelse med »anno mundi 5543» avse år 1581 — ej 1541 som ännu Schück–Noreen, Visböcker I, s. 3, uppger.

tionsfri, en verklig skönskrift som otvivelaktigt härrör från en yrkesmässig skrivare; jämförelser med andra professionella skrivares stilar från tiden jävar icke detta antagande.[29] Bild 5 återger ett prov på A-handens piktur.

Att A-handen skrivit sitt avsnitt i parti I innan B-handen påbörjat sitt är givetvis med hänsyn till den yttre ordningsföljden det närmast till hands liggande antagandet. Det finns dock i visböcker från gammal tid, bl. a. Drottning Sofias visbok, exempel på att den yttre ordningsföljden inte alls motsvarar den tidsföljd i vilken texterna införts i manuskripten. I föreliggande tillfälle styrks emellertid förstahandsantagandet av att A-handen börjar på fol. A 1 r., vidare av att A-handens första visa börjar överst på denna sida och dess sista (nr 24) slutar omedelbart före B-handens första (nr 25) mitt i [H]-arket utan hopträngning eller förminskning av pikturen och med en strof som med all sannolikhet är en slutstrof. Det är därför ganska klart, att A skrivit sina tjugofyra visor i parti I före det att B där införde sina tjugo. En annan sak är, att det i A:s avsnitt på ett ställe skrivits något innan A skrev sin text, och att detta tydligen gjorts av hand B. På s. 84 har nämligen skrivits tre rader innan A där införde förra delen av visa 17 (se bild 5, s. 147). De tre raderna har skrivits med tämligen liten stil och ganska svag skrift i B-handens bruna bläck, och då de dessutom är delvis överskrivna och dolda av A-handens större, kraftigare skrift i svart bläck, är de svårläsliga. Jag läser dem på detta sätt:

så hederlig så sefferlig ij loffwe gron skog*h*
för knifi knark krackfar [?] valknuth forgyl
lande löffwen ther the wore.

Radernas karaktär av visfragment är omisskännlig; jag tror mig också ha lyckats avgöra vilken vistyp fragmentet tillhör.[30] Det är verkligen högst anmärkningsvärt, att dessa rader inte nämnts, än mindre återgetts, i visboksediti onen av Noreen–Schück eller Grape.

Papperet syns vara av samma sort i samtliga partier I–VI, men denna uppfattnings riktighet måste prövas genom ett studium av de förekommande vattenmärkena. Ett dylikt studium försvåras här genom det förhållandet, att bladen genomgående är tämligen fullskrivna och genom bladens blotta format, tvär oktav. Tydligast är märkena i parti I, men varken där eller i de andra partierna föreligger hela märken utan endast delar av sådana. Det är icke desto mindre klart, att det vattenmärke som finns i parti I (ganska väl urskiljbart bl. a. i bladen s. 49/50, 65/66, 173/174) tillhör gruppen »Armoiries : Mur crénelé» hos Briquet (nr 2031–

[29] Att A, till skillnad från B, utsatt arksignaturer talar också härför.

[30] Se under ST 22 i kap. 5.

36) och troligen är en av de »variétés similaires» Briquet förtecknar till sin avbildning nr 2031.[31] Det rör sig med tämligen stor säkerhet om ett papper av tysk, enkannerligen nordtysk tillverkning från 1560-talet.[32] I partierna II och V finns små segment av ett vattenmärke överst i yttre marginalen (visboken s. 3/4 resp. Hammerska fragmenten bl. [1]), segment som otvivelaktigt kan anses tillhöra det märke som möter i parti I. I parti VI samt i de tre blad som numera är allt återstående av partierna III och IV kan inga spår av vattenmärken upptäckas. Vattenmärkesundersökningen har sålunda visat dels att åtminstone partierna I, II och V är skrivna på papper av ett och samma slag, dels att ingenting strider mot möjligheten att också de andra partierna skrivits på samma sorts papper. Den har även gjort troligt, att 1560-talet är en terminus post quem för A-handens verksamhet.

Av arksignaturerna framgår, att parti I icke är defekt i början. Måhända har partiet i sitt nuvarande skick utgjort ett avslutat helt. S. 174 skulle nämligen mycket väl kunna vara slutsidan i en visbok eller ett visboksparti. Härför talar, att B, som svarat för införandet av visorna HO 25–44 och som annars skrivit sina visor omedelbart efter varandra utan egentliga mellanrum, lämnat ett stort tomrum på s. 174 efter visan 44 samt att skrivaren gjort årtalsangivelser vid visorna 25 och 44 men ej annorstädes i partiet. Det vore naturligt, om dateringen gjorts vid införandet av just första och sista visan. På liknande sätt kan det förebäras skäl för åsikten, att också parti VI är fullständigt som det nu föreligger — visorna NL 1 och 4, den första och sista i partiet, är daterade —, men för detta lilla partis vidkommande syns en sådan slutsats vara något osäkrare. För att återgå till parti I är det således mycket möjligt och kanske det mest sannolika, att detta parti bildat en egen, avslutad visbok. De övriga partierna har i så fall antingen alltid utgjort flera självständiga, troligen smärre visböcker eller -häften, eller har de ingått som delar i en andra, tämligen omfångsrik visbok. Hur det än därmed må förhålla sig — det må röra sig om totalt en, två eller flera visböcker i yttre mening — är ett samband, som kan kallas ursprungligt, mellan samtliga partier ett faktum. Detta motsägs ej av vattenmärkesundersökningen, och det bevisas av B-handens förekomst i alla partierna. Vi har rätt att betrakta 1500-talspartierna i Vs 23 som ett slags enhet, och för enkelhetens skull kommer jag i fortsättningen att använda singularisformen »visboken» eller »manuskriptet» som samlingsbeteckning för alla partierna.

---

[31] Briquet, Les Filigranes I, s. 149 f. och planschbilagan.

[32] För nr 2031: var. simil. förtecknar Briquet belägg från Zittau 1565, Hallstadt 1569, Magdeburg 1569, Osnabrück 1574, Talo 1582, Ruppin 1588.

Utöver stilarna A och B, vilka är de enda förekommande i själva de ederade vistexterna, möter några andra handstilar i marginalerna på åtskilliga sidor samt över en större yta på s. 182. Med den dominerande stilen på s. 182 har nedskrivits bl. a. inledningsorden till åtminstone en av två ej i handskriften för övrigt ingående visor[33] samt namnet »Nils Larson». På samma sida är skrivet ett annat namn, »lars nil», av en person som på ett flertal ställen i manuskriptet utfört ett slags skrivövningar i form av avskrifter ur förut införda vistexter. Den stil, med vilken anteckningen »Johan Larsson eger thenne bock» skrivits på visbokens s. 1, syns ej eljest förekomma i manuskriptet. Med ytterligare en annan piktur är namnet »Hans Månsån» skrivet (s. 56, 94, 95). Alla dessa personer har säkerligen skrivit i manuskriptet senare än A och B.

Såsom redan nämnts betraktar jag A som en yrkesmässig skrivare. Icke oväntat har han ej gjort några som helst anteckningar vid sidan om vistexterna, och hans namn känner vi inte. Från B:s hand föreligger däremot de från ett längre tidsrum härstammande, härovan återgivna datumuppgifterna, vidare bokstavscoder och några sentenser kring och mellan visorna. Av det överskrivna visfragmentet på s. 84 att döma ägde B tillgång till parti I innan eller medan A skrev sina texter där.[34] Den rimligaste konklusionen av allt detta är att B var den ursprunglige ägaren av visboken, som 1572 eller icke så långt dessförinnan börjat upplägga en visbok, vari B först låtit en yrkesskrivare (A) föra in ett antal visor, med all sannolikhet efter en skriven förlaga. Därefter har B själv under åren 1572 och 1573 med vistexter fyllt parti I. Sistnämnda år (kanske i början av året med tanke på den till »73» rättade skrivningen »72», Hammerska fragmenten bl. [3 a]) har B börjat nedskriva visor utanför parti I och, väl med intervall, fortsatt därmed fram till 1581. Från B har sedan vismanuskriptet övergått till andra ägare, vilka däri skrivit sina namn och smärre anteckningar. Åtminstone till dess att de kom i den persons ägo,

---

[33] Det gäller psalmerna »Himligh stogh iagh en morgenn» och »Herre hoo skall euinnerligh» (den senare kanske dock snarare i B-handens piktur). Under det att den senare är tryckt i en svensk psalmbok redan 1567 (Liedgren, Svensk psalm och andlig visa, s. 127), är den förra belagd först 1610 (Liedgren, a. a., s. 196). Mest antagligt är därför, att denne skrivare på s. 182 ej varit verksam där före 1610, ehuru det är möjligt att föreliggande belägg på »Hemlig stod jag» är äldre än detta år och således är det äldsta svenska.

[34] Jfr också ms, s. 106 (vår bild 11), där A-handen avslutat sin utskrivning av visan HO 22 med strof 6, börjat på en annan visa men strukit över detta fragment samt längst ner skrivit kustoden till s. 107, där en ny visa följer. Tydligen efter det A-handen skrivit denna kustod har B-handen tillagt två strofer på visan HO 22 (B:s text har »kringgått» kustoden).

som skrivit namnet »lars nil» (vederbörande piktur är knappast yngre än från 1600-talets förra hälft), har alla eller åtminstone de flesta följts åt, enär »lars nil»-handen kan beläggas i partierna I, II, III och IV.[35] Hur stora delar som ägts av t. ex. Johan Larsson kan däremot ej utrönas. Ej heller kan vi följa manuskriptets väg till bonden i Hackås eller, med undantag för de av Ekdahl funna bladen, till KB.

Om visornas nedskrivningssätt kan inte mycket med full säkerhet avgöras. Det är dock i högsta grad troligt, att A-handens avsnitt med sin prydliga uppställning och sina ytterst få rättelser är en avskrift efter en skriven förlaga. De enstaka skrivfel som kan uppletas, t. ex. ordet »skogegenn» på s. 84, kan bäst förklaras såsom avskrivningsfel. Fullt så klart är det inte beträffande de visor B infört, men ingenting hindrar att också de flesta av dem, särskilt de i parti I, är avskrifter — i något eller några fall kan ett sådant antagande positivt styrkas.[36] I andra tillfällen är det emellertid sannolikare, att det rört sig om ett nedtecknande efter minnet.[37]

Någon radikal skillnad i innehållets karaktär mellan de vistexter, som å ena sidan B, å andra dennes skrivare A infört, är det inte. I bådas avsnitt förekommer ballader och världslig lyrik, under det att andliga visor är synnerligen sparsamt företrädda.[38] Vissa skiljaktigheter låter sig dock konstateras. De flesta balladerna har nedskrivits av A, bland vars texter denna visgenre dominerar på ett annat sätt än bland dem B infört. Endast i B:s avsnitt finner man akrostikonvisor.[39]

Vi har nu nått fram till den viktiga frågan rörande manuskriptets proveniens. Först gäller det att söka bestämma Harald Oluffsons roll. Namnet Harald Oluffson möter fullt utskrivet på två ställen i manuskriptet, nämligen på s. 91 (bild 12) och 93. Det är främst dessa namnutskrifter forskningen observerat. Då de båda två förekommer i A-handens avsnitt av parti I men utan tvivel, såsom av piktur och bläckfärg framgår, härrör från en annan skrivare än A, har det varit oklart vilken roll denne Harald Oluffson spelat i visbokens historia. Har han varit en av dem som däri infört visor, eller har han blott varit en senare ägare? I visbokseditionen 1884 uttryckte Noreen och Schück ingen åsikt alls i detta spörsmål, men icke långt därefter skrev Schück: »Harald Oluffsons Visbok ... skrefs antagligen mellan åren 1571 och 1573, måhända af den föröfrigt okände

[35] På s. 120, 179, 180, 182; Hammerska fragmenten bl. [1 a–b], [2 a–b], [7 b].

[36] Så beträffande visan JL 1 såsom visats av Hildeman, Politiska visor, s. 209.

[37] Särskilt troligt är detta för visan suppl. 5 med dess omfattande ändringar och tillägg.

[38] Hit hör egentligen blott HO 19, 26 (»27», Visb. I, s. 50 f.), 28; suppl. 5. En annan sak är att åtskilliga av kärleksvisorna i enlighet med tidens smak innehåller gudsåkallan och i viss utsträckning uppvisar ett religiöst färgat språkbruk.

[39] HO 28, 29, 37, 41. Jfr ock namngåtan i NL 3.

Harald Oluffson, som åtminstone synes hafva ägt boken.»[40] Snart blev emellertid Schück mera tveksam inför möjligheten att Oluffson varit en av visboksskrivarna: »Vår äldsta visbok förskrifver sig från tiden omkring 1572 och tillhörde kort därefter en jämtländing Harald Oluffson, efter hvilken samlingen blifvit uppkallad [. . .]».[41] En uppfattning liknande den sist citerade, dvs. att Oluffson ägt men knappast skrivit visboken, hyste även Richard Steffen.[42] I tidskriften Jämten 1920 framträdde bl. a. länsantikvarien Eric Festin och kyrkoherden teol. lic. Matts Ling med åsikter om »Sveriges äldsta visbok». Festin skrev därvid, att »Harald Oluffsons namn är skrivet med annat bläck än i texten, och stilen synes tyda på en senare tid än denna».[43] Till Lings hypotes om visbokens proveniens återkommer jag i dess helhet härnedan men skall redan nu nämna hans idé om att Harald Oluffson varit son till visbokens ursprunglige ägare och skrivare.[44] Grape uttalar sig inte alls om namnen på s. 91 och 93, under det att Elias Wessén därom skriver följande på tal om den skrivare jag kallar B: »Mera ovisst synes det vara, om denne skrivare är identisk med den Harald Oluffson, som tecknat sitt namn på ett par ställen i handskriften, utan allt tvivel som dess ägare.»[45] För mig står det klart, att det är B som skrivit namnet Harald Oluffson. Bläcket är detsamma som i B:s skrift på s. 114 och ett stycke framåt i parti I, pikturen likaså (se bild 12). Inte minst erinrar namnteckningarna starkt om B:s skrift på s. 84, den som sedan överskrivits av A-handen (bild 5). Alla bokstavstyperna i namnteckningarna torde kunna återfinnas i B:s vistexter.

Med namnet på s. 91 och 93 bör sammanställas några andra: »Harall», »Harell» eller »Harill» på s. 37, »Ha:» på s. 121 och 123. Möjligen kan i monogrammet på s. 87 läsas »HARALLD» — detta är dock osäkert, framförallt för det första A:ets vidkommande. Den textade stilen i monogrammet ger ingen vägledning beträffande skrivarens piktur. Det två gånger förekommande »Ha:» är alltför kort för att medge några säkra slutsatser i detta hänseende, men det liknar utformningen av Ha i Harald Oluffson, särskilt på s. 91, och kan mycket väl härröra från B. Namnet på s. 37 tycks här jämte ett antal separata H-typer förekomma som ett slags skrivövning; om det är skrivet av B eller ej låter sig svårligen avgöra.

Mycket talar således för, och ingenting direkt emot, att det är B, som

---

[40] H. Schück, Svensk Literaturhistoria I, [1885–]1890, s. 368.

[41] Schück–Warburg, Illustrerad svensk litteraturhistoria I[1], 1896, s. 132.

[42] R. Steffen i O. Sylwan (red.), Svenska litteraturens historia I[1], 1919, s. 117; I[2], 1929, s. 115.

[43] E. F[estin] i Jämten 1920, s. 70.

[44] Jämten 1920, s. 71.

[45] Nysvenska studier V, 1925, s. 152 n.

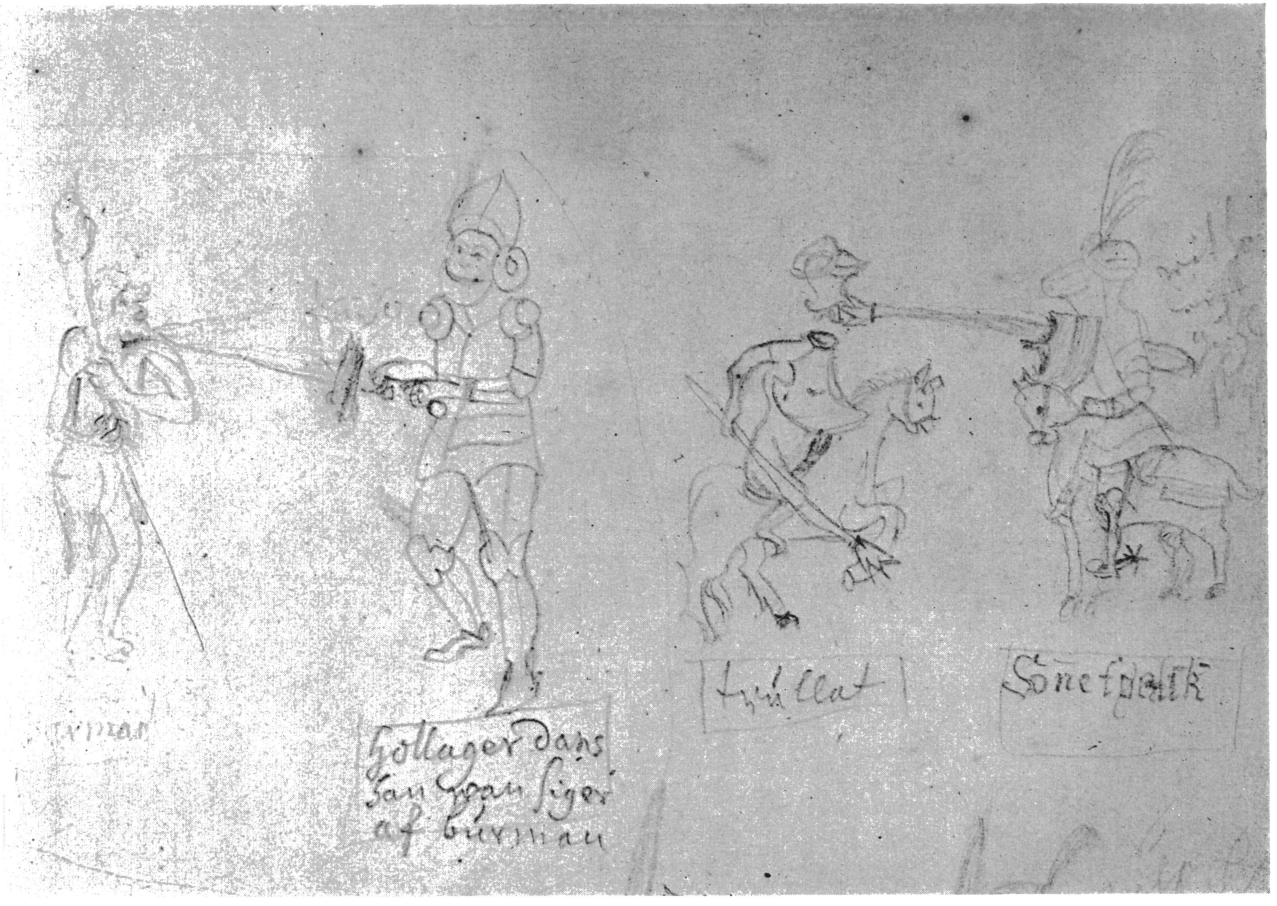

Bild 2. KB ms F. l. 5: 6, fol. 14 r. J. Peringskiölds avritning av detaljer i Floda kyrka, Södermanland. Jfr bild 1 (frontespisen) och se s. 26 f.

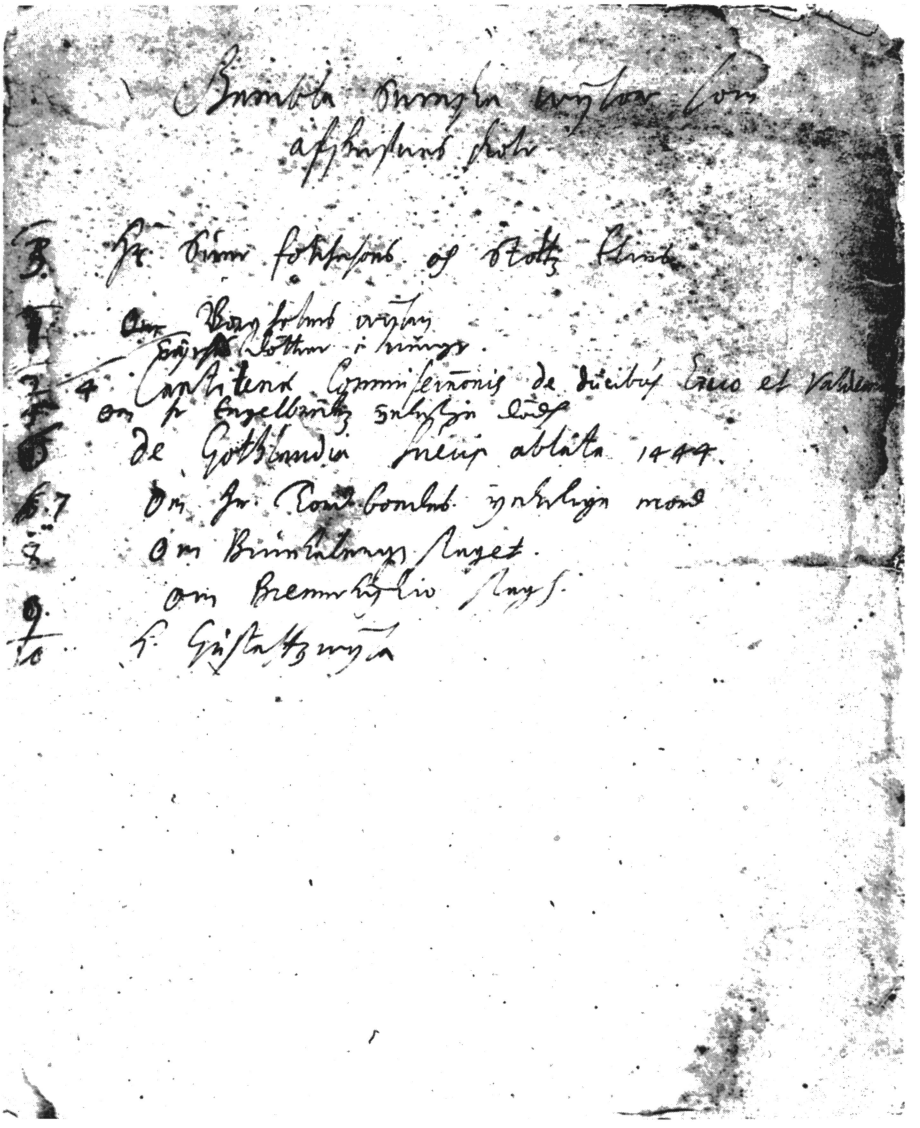

Bild 3. Johan Hadorphs egenhändigt utskrivna lista Gambla Swenska wijsor som afskrifues skole (se s. 53). KB Vs 20.

Bild 4. Uppskrift av DgFT 103 i KB Vs 3. S. [1], övre delen (t. h.) och s. [8], övre delen (t. v.), dvs. ena sidan av papperet B.

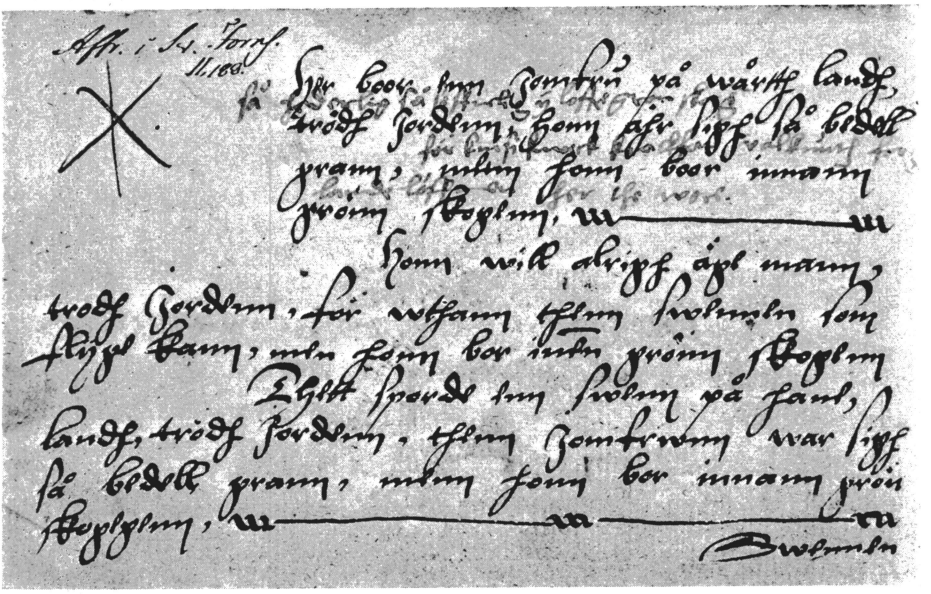

Bild 5. Harald Oluffsons visbok (KB Vs 23), s. 84. Vistext (visbokens nr 17), skriven av hand A. Innan denna text nedskrevs, hade hand B där infört tre rader, som alltjämt är synliga om också i detaljer något svårläsliga (se ovan s. 140). Observera skillnaden t. ex. beträffande g-typen mellan A- och B-pikturen. — Anteckningen överst t. v. är gjord av A. I. Arwidsson.

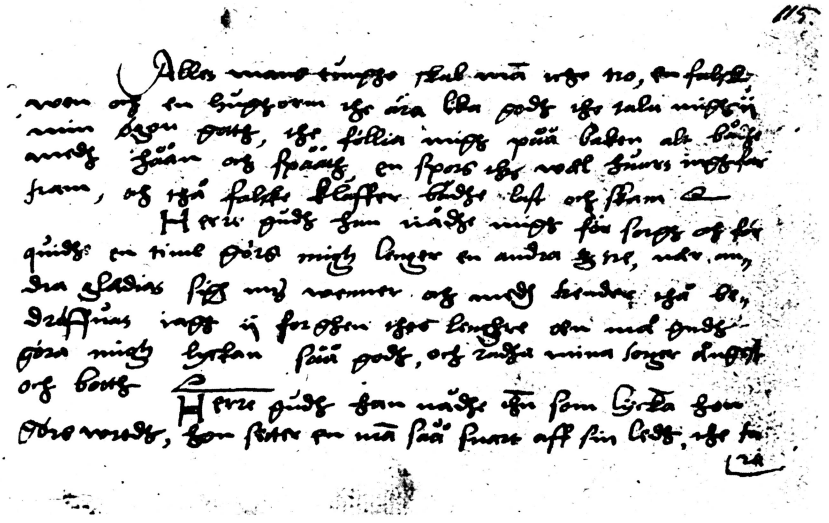

Bild 6. Harald Oluffsons visbok, s. 115. Hand B i den pikturutformning som är den karakteristiska för denna hands tidigare avsnitt i visbokens första parti.

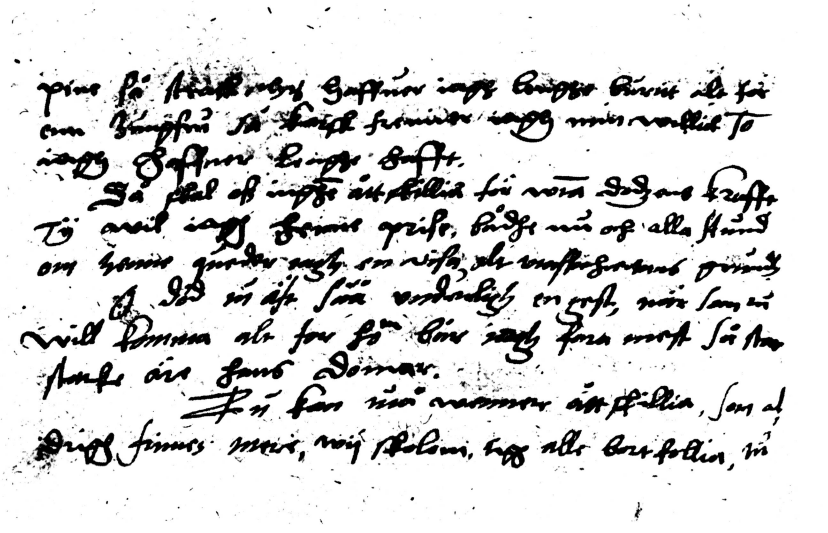

Bild 7. Harald Oluffsons visbok, s. 162. Hand B i två olika pikturutformningar: dels densamma som på bild 6, dels i en spetsigare och mera kursiv.

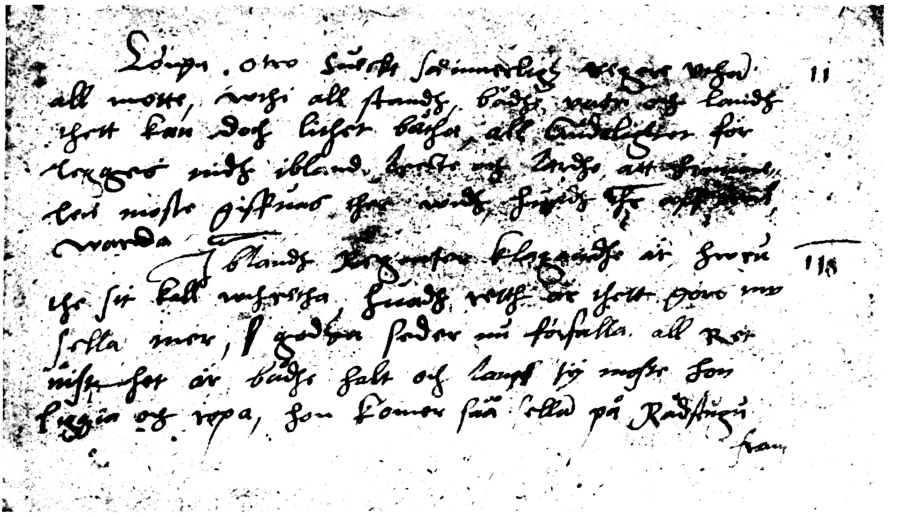

Bild 8. Harald Oluffsons visbok: Hammerska fragmenten bl. [5 a]. Hand B.

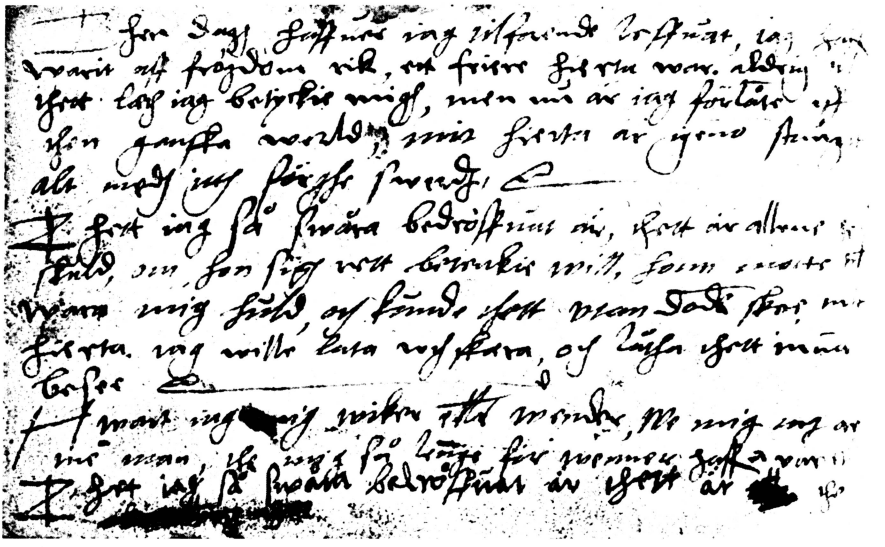

Bild 9. Harald Oluffsons visbok, s. 180. Hand B.

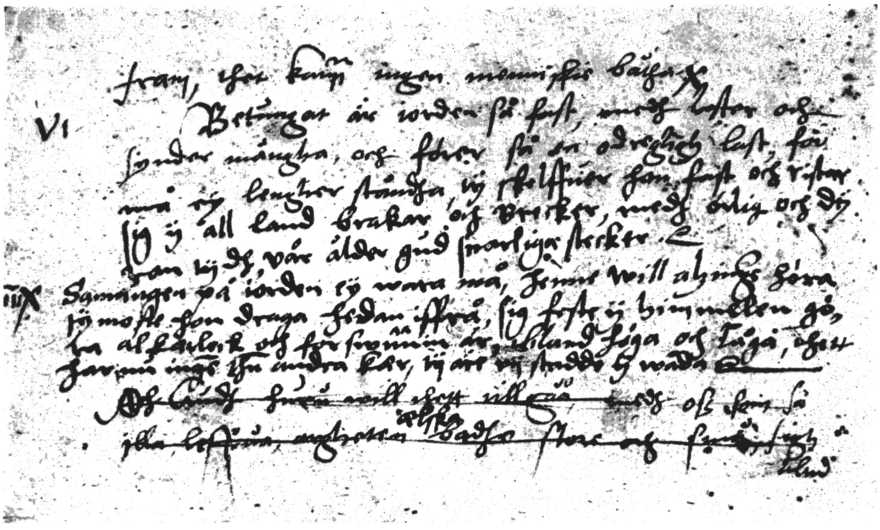

Bild 10. Harald Oluffsons visbok: Hammerska fragmenten bl. [5 b]. Hand B.

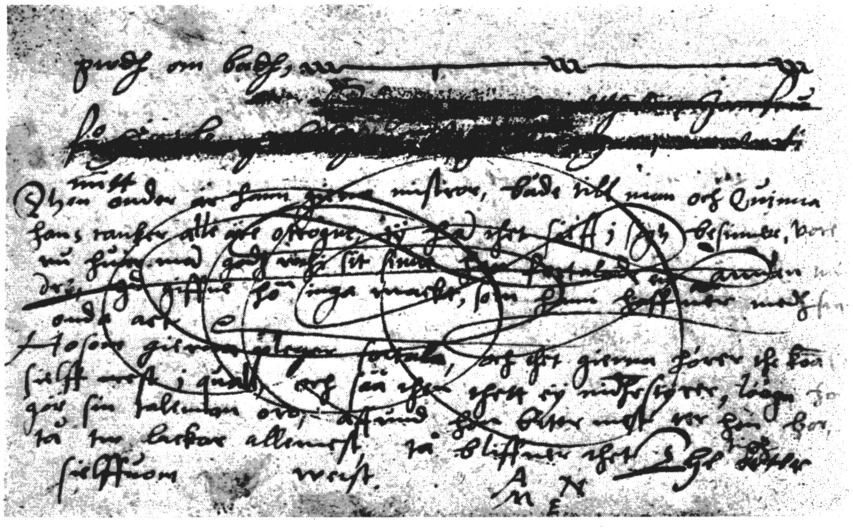

Bild 11. Harald Oluffsons visbok, s. 106. Överst och i kustoden längst ned till höger: hand A. I övrigt hand B, som infört de ej i Visböcker tryckta slutstroferna vid nr 22. Jfr ovan s. 137 n. 24.

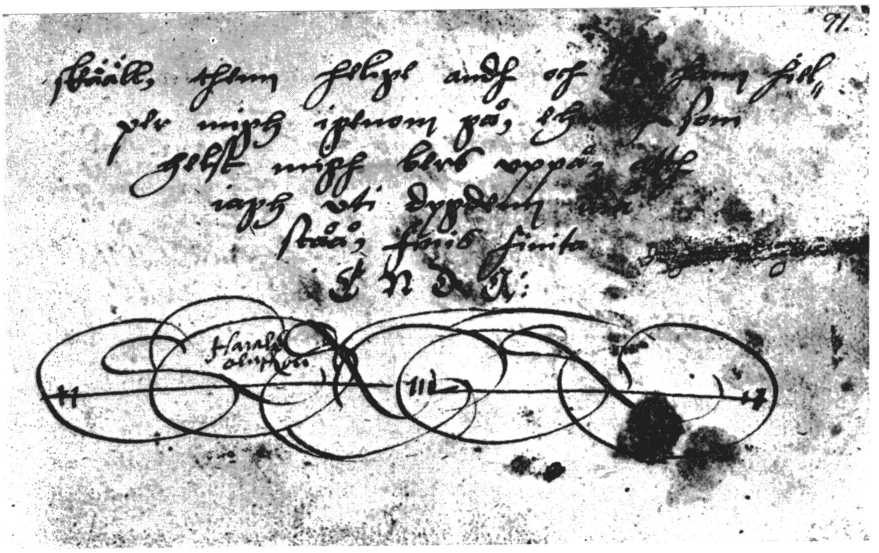

Bild 12. Harald Oluffsons visbok, s. 91. Vistexten införd av hand A, namnet »Harald Oluffson» med all sannolikhet av hand B.

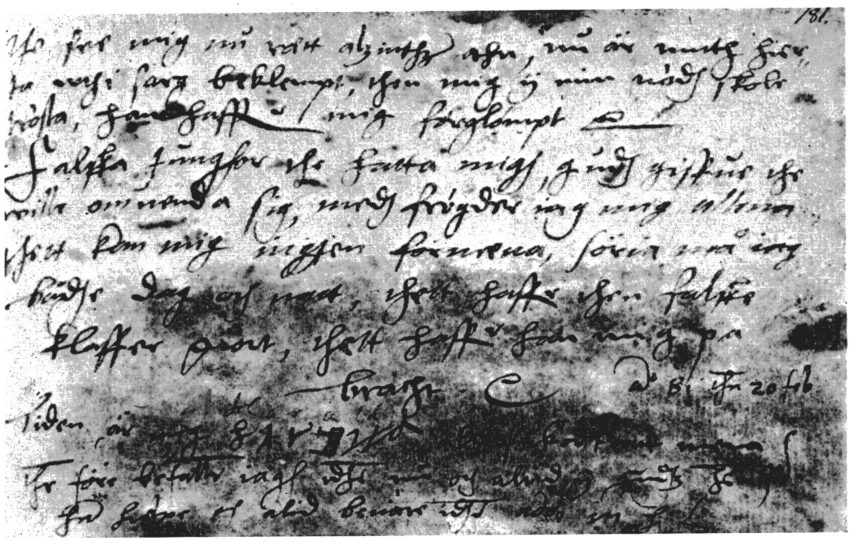

Bild 13. Harald Oluffsons visbok, s. 181. Hand B. Vistext jämte anteckning. För den sistnämnda se s. 153 nedan.

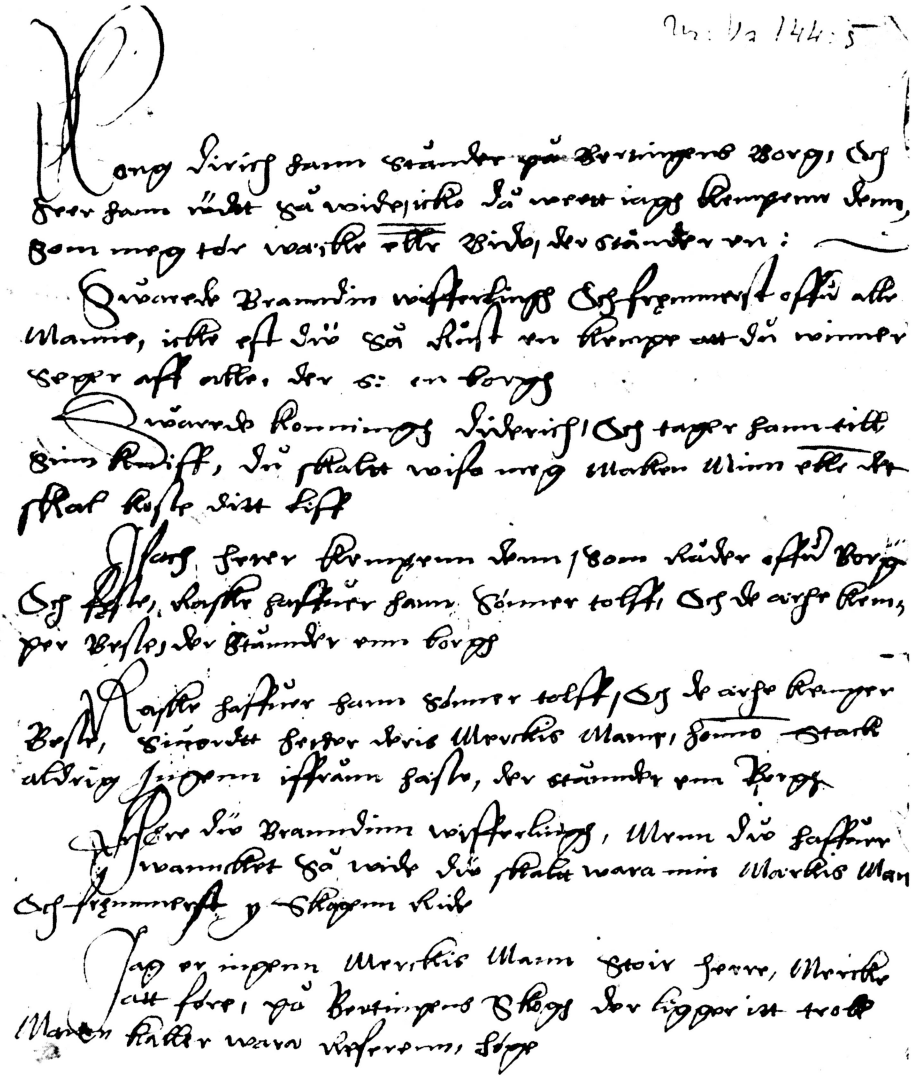

Bild 14. Uppskrift av DgFT 7: I i KB Vs 144: 5. Fol. [1] r. Se nedan s. 164 f.

skrivit namnet Harald Oluffson i visboken. Ett sådant förhållande stämmer också bra överens med det tidigare på andra grunder gjorda antagandet, att B varit visbokens ursprunglige ägare. Han har haft all anledning att skriva sitt namn också i A-handens avsnitt. Att B skrivit namnet Harald Oluffson och att detta varit hans eget namn styrks också i hög grad av en annan omständighet. På s. 181 har B efter visan NL 4 skrivit bl. a. följande (jfr bild 13):

> Tiden är mig hArILLd alt förkort att mera s[*kriffua*]
> ther före befaller iagh idher nu och altid ij gudhz hender
> han hielpe o[c]h al[t]id beuare idher addi in h L [.]

Enligt Noreen–Schück har här skrivaren »tecknat sitt namn, men i svårtydd chiffer».[46] De gör inget försök att tyda namnet i chifferskriften. Grape säger däremot härom: »Lösningen af denna torde ge namnet Harald.»[47] Den föregivna chifferskriftens svårtyddhet förefaller mig överdriven, särskilt som bokstaven I i namnet »hArILLd» skrivits över någonting annat, som eventuellt skulle kunna ha varit ett *a* och ett *A*. Att B hetat Harald – Harild är en på 1500-talet belagd sidoform till Harald – är därför säkert. Att hans patronymikon varit Oluffson kan, med hänsyn till vad ovan anförts samt till förnamnets relativa ovanlighet i svenskt 1500-tal,[48] knappast betvivlas.

Vi har nyss sett, hur Schück talar om »en jämtländing Harald Oluffson». Då han emellertid inte är säker på Harald Oluffsons roll som skrivare, har han därmed inte sagt något bestämt om visbokens proveniens. En mera utarbetad hypotes härom är den som framlades av Matts Ling. Denna går ut på att visboken tillhört och skrivits av Olof Jonae (Skunck). Han var 1572 kyrkoherde i Vassunda, Uppland, bevistade Uppsala möte 1593 och flyttade på sin ålderdom (dock ej före 1602) till »sin fädernegård i Hov», Hackås, Jämtland. »Är det månne felaktigt att anta, att han i sitt flyttgods medförde såväl manuskript av Uppsala mötes beslut som sin gamla visbok, i vilken en hans son Harald tecknat sitt namn?», frågar Ling.[49] Lings antagande förutsätter, att visboken skrivits av en präst (»en person som kunde latin och grekiska», vilket enligt Ling måste betyda, att han var präst), att den haft en mycket gammal anknytning till Hackås, att den haft ursprungligt samband med den avskrift av Uppsala mötes beslut Ekdahl jämte visboksfragmenten fann i Hackås samt slutligen att

[46] Visböcker I, s. 4.

[47] Visböcker III, s. 536.

[48] Jfr härtill I. Fredriksson, Svenska personnamnsstudier, 1961, frekvenstabellerna s. 207–232.

[49] Jämten 1920, s. 71.

Olof Jonae haft en son Harald. Ingen av dessa förutsättningar kan visas vara för handen. Åtskilligt i innehållet gör det, som vi sedan skall se, kanske mindre troligt att manuskriptet skrivits av en präst. Hur länge det funnits i Hackås vet vi inte. Källorna känner ingenting om att Olof Jonae skulle ägt någon son vid namn Harald.[50] Lings hypotes, vilken förutom i ovannämnda punkter också brister i åtskilliga andra genom att dess upphovsman ej ägnat själva manuskriptet någon uppmärksamhet, får anses såsom helt ohållbar. Grape, som ställer sig något reserverad gentemot Lings teorier men som inte helt vill avvisa dem, uttalar om visbokens gamla anknytning till Jämtland: »Att Harald Oluffson varit jämtlänning, som nu rätt allmänt antages ... är visserligen mycket antagligt, men dock ännu på intet sätt bevisadt.»[51] I själva verket har väl uppfattningen om manuskriptets jämtska proveniens alltid varit tämligen svagt grundad: den torde helt enkelt ha baserats på förhållandet, att delar av det hittades i Hackås, och möjligen också på att namnet Harald syntes peka åt till Norge hörande eller gränsande trakter. Märkligt nog dröjde det ända till 1925 innan man försökte lösa proveniensfrågan på språklig väg. Nämnda år företog Elias Wessén en dialektundersökning av visbokens texter.[52] Redan inledningsvis kan Wessén i denna undersökning konstatera, att språket är rent svenskt och att det är orimligt att förmoda att visboken tillkommit i den dåvarande norska provinsen Jämtland. Efter det Wesséns studie publicerats har inga påståenden om visbokens jämtländska proveniens framställts.[53]

I sin utredning vill Wessén också söka positivt bestämma visbokens dialekt. En kort redogörelse för hans argumentering och resultat skall här ges.

Någon språklig skillnad mellan skrivarna kan inte konstateras, och manuskriptet kan behandlas som en enhet. Påfallande är frånvaron av götiska språkdrag och språkets allmänt uppsvenska karaktär. Fsv. kort *a* har framför *ld, nd* och *mb* ej övergått till *å* som i sydligare dialekter, ej heller assimileras *mb* och *nd*. Fsv. kort rotstavelse behandlas enligt uppsvenska regler. Kort *i* och *y* i lång rotstavelse har i regel ej blivit till *e* och *ö*. En ursprunglig lång vokal har ej förkortats framför *m*. Vid svaga substantiv

[50] Fant-Låstbom, Upsala ärkestifts herdaminne III, 1845, s. 344; Elgenstierna, Sv. adelns ättartavlor VII, s. 315. Olof Jonaes ende son hette Petrus och blev liksom fadern kyrkoherde i Vassunda, Uppland.

[51] Visböcker III, s. 537 n. 4.

[52] E. Wessén, Anmärkningar till några 1500-talstexter, Nysvenska Studier 1925, där på s. 151–158 Harald Oluffsons visbok behandlas.

[53] Undantag måste göras för ev. omnämnanden i mera populära framställningar, skrivna utan kännedom om Wesséns uppsats. Hit får väl räknas Bror Olssons uttalande i E. Wrangel (red.), Svenska folket genom tiderna II, 1938, s. 243 f., om en visbok, som »bär Harald Oluffson jämtlännings namn».

förallmänligas ofta den oblika kasusformen. Dessa jämte några andra företeelser pekar otvetydigt på det uppsvenska dialektområdet och inom detta närmast på Uppland (utom sydligaste delen av landskapet) eller nordvästra Västmanland. Att göra en ännu snävare avgränsning är svårt. Vissa förhållanden, främst det att de å-ljud som utvecklats ur fsv. kort *o* resp. fsv. långt *a* hållits isär, gör emellertid troligt, att också de uppsvenska delarna av Västmanland samt västra Uppland kan uteslutas. »Största sannolikheten synes sålunda tala för att Harald Oluffsons visbok har kommit till någonstädes i mellersta eller östra Uppland.»[54] Så långt Wessén.

Även om — som Wessén själv understryker — det sista ledet i detta inringningsarbete torde vara något osäkert, kan dock Wesséns huvudresultat knappast ifrågasättas. Språket är i båda skrivarnas avsnitt säkerligen uppsvenskt. Troligen kan det därutöver bestämmas såsom varande uppländskt mål.

I det stora hela stämmer Wesséns konstaterande av likheten mellan skrivarna i språkligt hänseende. Beträffande några detaljer kan däremot skiljaktigheter påvisas dem emellan. Det i vistexterna högfrekventa ordet »jungfru» skrivs av A alltid *jomfru,* av B genomgående *jungfru.* Vidare har bl. a. förbindelsen *and* (fsv. kort *a* framför *nd*) och gammalt kort *i* och *y* i lång rotstavelse av de båda skrivarna behandlats enligt något skilda, f. ö. ej konsekvent genomförda, linjer. Med avseende på ortografien är det att säga, att A endast har en ä- och en ö-typ (*ä* och *ö*), medan B låter *ä* och *æ, ö* och *ø* växla (*ø* förekommer dock, jämsides med *ö,* blott i parti I).[55]

Det kan diskuteras, om språket i vistexterna är skrivarnas och/eller förlagornas. Skulle en skrivare eller båda skrivarna företrätt en annan dialekt än förlagorna, borde kanske detta ha avslöjats i texterna genom förekomsten av motstridiga former i betydligt högre grad än nu är fallet. Det är därför antagligt men långtifrån säkert, att båda skrivarna talat ett språk som legat förlagornas tämligen nära. På närvaron av enstaka ordformer som »löffte» (HO 16: 13) och »löste» (HO 2: 1, 2), vilka verkar mindre naturliga i uppländska texter, torde knappast någon häremot stridande åsikt kunna baseras.[56]

---

[54] Nysvenska studier 1925, s. 158. Man skulle också kunna påpeka förekomsten av en form som *lär* 'ler, lera' (HO 39: 10).

[55] Det är av betydelse att se huru B:s skrivvanor rörande 'jungfru' och de två ä-typerna är desamma i de avsnitt som enligt Grape skulle ha skrivits av »hand no. 2» som i dem han attribuerade till »handen från Nils Larsons bok». Detta styrker min på pikturgranskningen byggda åsikt om identiteten mellan dessa två.

[56] Former med *e* i orden *feck* (HO 29: 7) och *geck* (Suppl. 2: 2) förekommer också i uppländska, se Wessén i Nysv. studier 1925, s. 155 med hänvisning till B. Hesselman, De korta vokalerna i och y i svenskan, 1909, s. 36.

Vill man söka bestämma manuskriptens miljö, får man dels se på själva vistexternas karaktär, dels ta i beaktande övriga anteckningar runt omkring visorna. De tänkbara kategorierna av skrivkunniga personer med litterära intressen är för den aktuella tiden inte många. Ehuruväl borgarståndet inte a priori kan uteslutas, är det bra mycket antagligare att visorna nedskrivits antingen av en (blivande eller utbildad) präst eller av en adelsman, i båda fallen med hjälp av skrivaren A.

B har infört en visa i svensk-latinsk språkform (HO 43). Han har också skrivit en latinsk sentens på visbokens s. 123 (en parafras på Matt. 6: 24) samt det grekiska uttrycket Θεῶ δοξα på s. 143. Förutom med det vanliga avslutningsordet *Finis,* vilket möter även hos A, slutar han ibland visorna med ett τελος.[57] Av dessa prov på kännedom om de klassiska språken och kanske också av den religiösa innebörden i de nämnda uttrycken på s. 123 och 143 skulle man med Matts Ling kanske vilja dra slutsatsen, att visboken skrivits i klerikal miljö. Det är vanskligt att utifrån de förekommande latinska och grekiska orden och meningarna — man kan även såsom hithörande nämna dateringsformeln *anno mundi* — helt fastställa B:s miljö och arten av hans utbildning, men givetvis är det synnerligen troligt för att inte säga säkert att han varit en man med viss högre bildning, inkluderande kunskaper i tidens lärdomsspråk. Detta behöver dock långt ifrån betyda, att han varit en kyrkans man. Även personer utanför prästerskapet, om än kanske inte särdeles många, behärskade latin och grekiska. Religiösa eller bibliska uttryck som de på s. 123 och 143 i visboken torde ha varit välkända och brukade också bland sådana bildade lekmän under denna tid. Det är vidare anmärkningsvärt, att inte en enda latiniserad personnamnsform uppträder i marginalerna, något som man väntat finna om skrivare och ägare varit präster eller till präst studerande djäknar. Man letar förgäves efter en form som Haraldus Olai.

Övergår man till själva vistexternas vittnesbörd, finner man somt, som talar emot antagandet, att B varit präst. Påfallande är bristen på psalmer och andra uttalat andliga visor. Det skulle också ha varit en tämligen fördomsfri präst, som lät införa de för prästerskapet mindre smickrande visorna HO 13 och 20 i sin ägandes visbok. Om balladerna och de andra traditionella berättande visorna i övrigt ger få ledtrådar till miljöbestämningen, ger en undersökning av lyriken ett desto mera entydigt utslag. I synnerligen stor utsträckning finns till de lyriska visorna i vårt manuskript direkta motsvarigheter i danska 1500-talsvisböcker.[58] Inte minst föreligger

[57] Visorna HO 27, 30, 33, 35, 36, 37, 42, 43.

[58] Det gäller följande visor (inom parentes ges numren på de danska motsvarigheterna i H. Grüner-Nielsen, Danske Viser): HO 1 (DV 221), 3 (DV 278), 5 (DV 250), 7 (DV 258), 8 (DV 132), 22 (DV 256), 23 (DV 180), 25 (DV 116), 27 (DV 283), 29 (DV 260), 31 (DV

dylika danska paralleller i den s. k. Hjærtebogen från 1550-talets förra del och i Jens Billes Haandskrift från samma decenniums slut. Dessa båda jämte övriga relevanta danska visböcker är tillkomna i högadliga kretsar.[59] Det är svårt att tro, att vårt manuskript hört hemma i en därifrån alltför avvikande miljö. Det är därför mycket sannolikt, att B, som till yttermera visso i sitt eget avsnitt nedskrivit några visor av det hos tidens adel så omtyckta akrostikonförsedda slaget, varit en adelsman eller i varje fall en man med nära anknytning till adliga kretsar och deras traditioner. Att B anlitat en skrivare för en del av visorna kan också uppfattas som ett indicium för att han tillhört en frälsemiljö.[60] Av vikt är det slutligen att konstatera, att någon Harald Oluffson (Olofson, Olson), eller Haraldus Olai inte kan återfinnas för den berörda tiden i herdaminneslitteraturen. En Haraldus Olai var visserligen huskaplan på Årstad i Österhaninge 1609 (M. Collmar, Strängnäs stifts herdaminne II, 1964, s. 779) och skrev 1613 en mässbok för Ösmo kyrka (enl. meddelande till mig av M. Collmar). Denna mässbok (Uppsala LA: Ösmo P I: 4) kan emellertid ej pikturmässigt bindas till någon av scriptores i KB Vs 23, och Haraldus Olai i Österhaninge och Ösmo torde också vara för ung för att ifrågakomma i vårt sammanhang.

Helt i linje med en uppfattning som den här framställda ligger det förhållandet, att manuskriptet innehåller ett antal bokstavscoder eller initialer av en art som är känd från danska adelsvisböcker.[61] Delvis torde de vara monogram och syfta på personnamn, delvis hänvisar de troligen till sentenser och valspråk.[62]

Om således av allt att döma tanken på att Harald Oluffson varit präst får avskrivas, återstår de möjligheter som jag senast antytt, dvs. att han varit antingen adelsman eller ofrälse med nära anknytning till en adlig miljö. För den sistnämnda kategoriens vidkommande ligger det särskilt nära till hands att tänka på den krets av ofrälse kanslitjänstemän i mera

---

209), 37 (DV 109), 38 (DV 68), 44 (DV 76); JL 3 (DV 229); suppl. 1 (DV 187), 4 (DV 229 = JL 3), 6 (DV 64).

[59] Se H. Grüner-Nielsen, Danske Viser VI, s. 201 ff., och därstädes s. 201 angiven litt.

[60] Jfr för parallella förhållanden i samtida dansk adelsmiljö t. ex. E. Kroman, Eine adelige Liederhandschrift vom Hofe Friedrichs II, APhS 1931, s. 215–296.

[61] På s. 58, 87, 97, 102, 107, 109, 119, 130, 174; Hammerska fragmenten bl. [3 a], [4 b]. Jfr Kromans anf. uppsats, APhS 1931, fig. 1, 3, 7, 8 m. fl.

[62] Grape, Visböcker III, s. 537 anser tydligen att det främst, ehuru inte helt, rör sig om namninitialer. Själv tror jag att det i de flesta fall handlar om sentenser och valspråk på svenska, tyska eller latin. Ett känt svenskt parallellfall är den anteckning med initialabbrevierat valspråk som Gustaf Banér den 20 mars 1600 införde i sin Psaltare; en avbildning härav finns i C. Grimberg, Svenska folkets underbara öden II, 1914, s. 471. Jfr också Kromans anf. uppsats för exempel på valspråksinitialer.

framträdande ställning, som vid den aktuella tiden fanns inom den centrala förvaltningen och som mycket väl skulle kunna ha influerats av ett visintresse hos adeln.[63] Det är väl heller icke uteslutet, att också en sådan kanslitjänsteman kunnat anlita en renskrivare som A. Emellertid kan någon Harald Oluffson (Olsson) ej återfinnas bland dessa personer.[64] Att han eljest varit borgare i Stockholm eller annorstädes ter sig som sagt föga troligt, och i varje fall är i Stockholms stads tänkeböcker inte nämnd någon som kan vara den vi söker.[65] Sålunda kvarstår främst det i och för sig mest sannolika alternativet, enligt vilket Harald Oluffson varit adelsman.

En genomgång av de oss till buds stående källorna visar, att det blott funnits två män i det svenska 1500-talsfrälset som burit namnet Harald Olofsson eller Olsson.[66] Den ene är Harald Olufson (Körning) till Vällinge i Salems sn, Svartlösa hd, Stockholms län, men då han omtalas som död redan 1576 saknar han relevans i vårt sammanhang.[67] Den andre är en Harald Olofsson av Stake-ätten, och honom finns det skäl att se något närmare på.

Harald Olofsson Stake[68] var son till Olof Eriksson Stake till Hönsäter och Ulvstorp (båda i Skaraborgs län) och dennes hustru Karin Mattsdotter Kagg. Fadern var fogde i Uppland 1552–54 och i Östersysslet, Värmland, 1554–61. Han stupade i striden vid Halmstad 1563. När Harald föddes är okänt, och vi vet heller inte när hans föräldrar ingick äktenskap. Vi känner däremot, att redan 1563 föddes Olof Christoffersson (Forstenasläkten),

[63] Om denna krets se N. Edén, Om centralregeringens organisation under den äldre Vasatiden, 1899, särskilt s. 205 ff., s. 237; H. Schück i Språkvetenskapl. sällsk. i Uppsala förhandl. I: [3], 1891, s. 46 ff.; C. I. Ståhle i ANF 1954, s. 92 f.

[64] Varken i litteraturen eller i de arkivaliska källorna, t. ex. RA: Handl. ang. kansliet: Personalförteckningen.

[65] I Stockholms stads tänkeböcker 1568–1575, utg. av Joh. Ax. Almquist, Sthlm 1941, förekommer på s. 98, 106, 110, 164, 183 och 193 en Harald Oluffson, men det är tydligt att han var död redan 1570.

[66] Bland dessa källor märks dels otryckta hjälpmedel i RA, Riddarhuset och Personhistoriska arkivet, dels tryckta arbeten som Elgenstierna, Svenska adelns ättartavlor, uppsatser i genealogiska tidskrifter, etc.

[67] Om Harald Körning se Iris Sandegren i Släkt och Hävd 1963, s. 247–250, där det bl. a. påvisas, att hans patronymikon var Olofsson. Hans dotterson var Haraldus Olai, stadsfysikus i Stockholm, d. 1622 och troligen född på 1570-talet (Sacklén, Sv. läkarehist. III: 2, s. 250; G. Ekström, Västerås stifts herdaminne I: 2, s. 497 ff.) — således för ung för att vara den Harald Oluffson vi söker. — I Hertig Carls registratur, RA, finns ett brev av 2.5.1588, i vilket en (då tydligen sedan en tid avliden) Harald Olsson omtalas men på ett sådant sätt, att det framstår som mindre troligt, att därmed avses en frälseman. — Namnet Harald tycks, vad frälset beträffar, huvudsakligen förekomma inom ätterna Lake, Soop och Stake.

[68] Elgenstierna, Sv. adelns ättartavlor VII, s. 527.

son till Christoffer Torstensson och Brita Olofsdotter Stake, en av Haralds systrar.[69] Det finns därför anledning att förmoda, att Olof Stakes och Karin Kaggs giftermål inte ingåtts senare än vid 1540-talets mitt. Häremellan och 1564 ligger Haralds födelseår. »Haraldus Stake Suecus nobilis» inskrevs vid Rostocks universitet 1578.[70] Han avled ogift 1582.

I kronologiskt hänseende är Harald Olofsson Stake fullt möjlig som vår visboks ägare. Om vi t. ex. antar, att han var född 1554 eller 1555, skulle han ha upplagt visboken i en ålder omkring aderton år samt i den infört visor fram till året före det han tjugoåttaårig avled. Vid inskrivningen i Rostock skulle han då ha varit tjugotre, tjugofyra år gammal, således knappast så ung som tidens genomsnittlige student torde ha varit vid immatrikuleringen men inte heller anmärkningsvärt gammal, särskilt om hänsyn tas till att det gällde ett utrikes lärosäte. Det är naturligtvis möjligt, att han föddes några år tidigare eller något år senare än vad jag här hypotetiskt antagit, men då han rimligen inte påbörjat sina visnedskrifter i riktigt späda år eller å andra sidan gett sig in i universitetsstudier vid alltför hög ålder, och då det gick sex år mellan visbokens uppläggning och Harald Stakes inskrivning i Rostock, är marginalerna inte så stora.

Även ur miljösynpunkt framstår Harald Stake såsom lämplig för rollen av visbokens ägare. Om Harald själv vet vi mycket litet, men för belysningen av hans miljö och eventuella kontakter med hovkretsarna är det icke utan intresse att konstatera, att hans bror Erik, efter att i yngre dagar ha varit page och kammarjunkare, vid sin död 1598 var furstligt råd hos hertig Karl och därjämte ståthållare över Älvsborg och Nylödöse stad med underliggande län.[71] Det faktum att Harald ägnade sig åt studier vid Rostocks universitet tyder på att han haft kunskaper i de klassiska språken.

Det kan invändas, att det är ovisst hur Harald Olofsson Stake kallat sig själv och tecknat sitt namn: Harald Olofsson, Harald Stake eller Harald Olofsson Stake. Att han i Rostockmatrikeln benämnes Haraldus Stake med angivandet av ättnamnet ter sig naturligt och syns ha varit det i detta sammanhang brukliga för adelsmän, och det behöver ej betyda att han inte, särskilt i en så privat handling som en visbok, kunnat skriva enbart patronymikon utan ättangivelse så som fallet var med åtskilliga andra frälsemän ännu på 1500-talet. Haralds fars kusin Mauritz Olofsson Stake har bevisligen kunnat skriva sig utan ättnamnet.[72]

En betydligt allvarligare invändning mot Harald Stakes kandidatur är

[69] Elgenstierna II, s. 806 f.

[70] P. O. Wilner, Förteckning öfver svenskar inskrifna vid tyska universitet under 1500-talets senare hälft (Samlaren 1904), s. 13.

[71] Elgenstierna VII, s. 527.

[72] Ett brev från honom är återgivet i Hist.-geogr. o. stat. lex. VII, s. 748. — För det

den, som grundar sig på språket i visboken. Stakeätten var västgötsk, och som vi sett är visbokens språk tämligen fritt från götiska drag. Denna anomali skulle emellertid kunna vara blott skenbar. Det finns tre alternativa möjligheter att eliminera den. För det första är det synnerligen individuellt i vilken utsträckning människor tar upp muntliga dialektala drag i sitt skriftspråk; även om Harald Stake talat ett västgötskt färgat språk behöver han inte låta detta slå igenom i skrift på samma sätt som det kommer fram t. ex. i den språkligt troskyldige västgöten Bröms Gyllenmärs' ett halvsekel yngre visbok. Mot denna förklaring kan det dock med skäl genmälas, att visbokens språk kanske alltför starkt avviker från de normbildande utformningarna av skriftspråket, dvs. bibelöversättningens och kansliets språk, och innehåller för många uppsvenska-uppländska drag. Det andra alternativet förutsätter att Harald Stake inte talat en västgötsk utan en uppländsk dialekt. En förklaring härtill, som dock inte kan verifieras i de källor vi förfogar över, skulle i så fall kunna vara, att Harald, som vid faderns död inte torde ha varit så gammal (enligt härovan gjorda beräkningar ungefär åtta år), uppfostrats i Uppland. Morfadern Mattias Nilsson Kagg ägde några gårdar i detta landskap, Forsby (senare tillhörigt riksrådet Erik Olofsson Stake) och Särsta, båda i Knivsta sn, Ärlinghundra hd,[73] sålunda i en del av Uppland som hör till det område (»mellersta eller östra Uppland») Wessén snarast vill utpeka som hemort för visbokens språk. Ett indicium, om ock tämligen osäkert, på att Harald Stake betraktat sig som upplänning snarare än västgöte finns i Rostockmatrikelns benämning Haraldus Stake *Suecus* nobilis.[74] Det tredje och närmast till hands liggande alternativet är det, att språket inte är Harald Stakes eget utan de skrivna förlagornas.[75]

Till förmån för Harald Stakes kandidatur talar i någon grad det visintresse, som några andra medlemmar av ätten demonstrerade vid 1500-talets slut. Haralds sysslingar Agneta och Hemfrid Mauritsdotter Stake har nämligen liksom deras svägerska Karin Kyle, gift med Göran Mauritsson Stake, då lämnat spår efter sig i den s. k. Drottning Sofias visbok.[76]

---

under den aktuella tiden vacklande bruket av släktnamn hos frälset jfr H. Gillingstam, Den svenska adelns antagande av släktnamn (HT 1964), särskilt s. 47.

[73] Elgenstierna IV, s. 81 f.; VII, s. 527.

[74] Frågan är huruvida *Suecus* är att uppfatta som bestämning till *Haraldus Stake* eller till *nobilis*, vidare i vilken betydelse *Suecus* används (»svensk» eller »från Svealand»). Kanske ligger det närmast till hands att översätta vårt exempel med »H. S., svensk adelsman». Jfr dock de hos Wilner, a. a., nämnda Nicolaus Birgeri Westgothus nobilis (inskr. Rostock 1552) och Steno Axelonis G[othus] nobilis (inskr. Rostock 1558).

[75] Visan suppl. 5, skriven i flera omgångar och knappast efter en enda förlaga, skiljer sig dock i språkligt avseende inte från de övriga; den saknar götiska drag.

[76] Jfr s. 187 n. 67.

Ett annat argument, låt vara ett ganska äventyrligt, för teorien att visboken upplagts av Harald Stake kan fås ur den tidigare härovan återgivna visboksanteckningen från 1581 (bild 13, s. 151), där skrivaren uppger tiden vara alltför kort för mera skrivande och anbefaller läsarna i Guds händer. Möjligen har vi här att göra med ett mer eller mindre formelartat uttalande, men det skulle också kunna vara ett genuint uttryck för skrivarens känslor i den bestämda situationen. I så fall är anteckningen, eftersom visboksskrivandet väl just hade en funktion som »tidkort» eller »kortwil», märklig och kan måhända sättas i samband med Harald Stakes påföljande år (av för oss okänd orsak) timade död.

Sammanfattande skall framhållas, att utpekandet av Harald Olofsson Stake som den ursprunglige ägaren till och en av de båda skrivarna i Harald Oluffsons visbok icke är mera än en hypotes och som sådan behäftad med en del svagheter men likväl en hypotes, till vilken jag f. n. inte kan finna något positivt alternativ. För den som försiktigtvis icke vill godtaga hypotesen ifråga finns det — till dess eventuella framtida arkivfynd kan kasta nytt ljus över problemet — bara möjligheten att resignerat konstatera att visbokens Harald Oluffson ej kan identifieras.

Visboken innehåller följande ballader:

HO 4 »Thett war konung waldemars sönner», DgFT 290;
HO 13 »Her wronge ridher till tinge», ST 21;
HO 14 »Her pädher hann ridher sigh söder vnder öö», DgFT 281;
HO 16 »Frw margrete ständer i högelofts swale», DgFT 277;
HO 17 »Her boor enn Jomfru på wårtth landh», DgFT 68;
HO 20 »Thett war rijke Girmundh Smedh», DgFT 368;
HO 21 »— — — rd — — — S — — n i skogenn», DgFT 58;
HO 24 »Swennenn haffuer enn Jomfrw kähr», DgFT 180;
HO 32 »Leijnet [sic] löper ij lunden», DgFT 448;
HO 35 »Frughan sitter ij lofftet», DgFT 279;
NL 1 »årlig war thet om morgone*n*», DgFT 498;
Suppl. 2 »Samsingh han talar alt till sitt wiff», DgFT 6.

Förutom dessa tolv regelrätta ballader innehåller manuskriptet också bl. a. några skämtvisor i balladform samt lyriska visor med nära anknytning till balladens form och/eller stil. Härtill kommer de ovannämnda fragmentariska visorna.

Skara ms Mus. 8

Under ovannämnda signum förvaras i Stifts- och landsbiblioteket, Skara, ett manuskript, som enligt bibliotekets katalog erhölls som gåva 1855 från lektorn och domkyrkosysslomannen i Skara, Johan Peter Carlmark (1779–

1870), en framstående kännare av Västergötlands äldre historia.[77] Den förste, som gjorde vetenskapligt bruk av det var Gustaf Lindstén i en uppsats 1917, varefter det begagnats och undersökts av Karl-Ivar Hildeman.[78]

Volymen, bunden i ett blått kartongband i 1800-talsstil, omfattar 200 sidor i format ca 95 × 153 mm (bredd resp. höjd). Den är defekt i början, vilket framgår av att den första visan i ms börjar mitt inne i texten samt av att på s. 1 finns arksignaturen C I. Pagineringen är gjord i nyare tid sedan ms blivit defekt.

Boken innehåller huvudsakligen ett stort antal sånger, ofta med melodierna i notskrift, av den typ som efter Theodoricus Petris tryckta edition 1582 kunde kallas Piæ Cantiones, dvs. sådana latinska andliga sånger och skolsånger från medeltiden och reformationstiden som djäknarna sjöng under 1500-, 1600- och i någon mån ännu på 1700-talet.[79] De flesta av dessa texter är på latin (främst s. 155 ff., men delvis också tidigare i volymen; ett register finns på s. 154), men det förekommer även en del svenska översättningar. Vidare innehåller volymen (framförallt i sin förra del) ett antal latinska hymner med melodier samt på s. 62–67 den nicenska trosbekännelsen på svenska och latin. Slutligen märks en i skolorna brukad svärdsdans (med latinsk-tysk text) samt det i vårt sammanhang viktigaste, manuskriptets enda ballad:

»Konegh hans han sitter vppå Stockholms Slott», ST 15. Ms s. 110–115. Tryckt Samlaren 1917, s. 195 ff.[80]

Under det att handskriftens övriga innehåll ej är till sin nedskrift daterat, är detta möjligen fallet med balladen. På s. 110, över balladtextens

[77] Om Carlmark, se Warholm, Skara stifts herdaminne II, s. 674 f.; Västgötska hembygdsforskare, s. 10, 47 f.

[78] G. Lindstén, Visan om Gustaf Vasa och Dalkarlarna, Samlaren 1917, s. 193 ff.; K.-I. Hildeman, Ett par politiska visor från 1500-talet, Samlaren 1943, s. 64 ff.; dens., Politiska visor från Sveriges senmedeltid, s. 106 ff.

[79] Se om dessa sånger T. Norlind, Latinska skolsånger i Sverige och Finland, 1909. Märkligt nog har Norlind i detta arbete inte begagnat sig av Skara ms Mus. 8. Sedan jag påpekat existensen av detta ms för fil. lic. Folke Bohlin har jag med honom kunnat dryfta åtskilliga med detsamma förbundna problem.

[80] Lindsténs avtryck är inte fullt diplomatariskt och uppvisar också en del felläsningar. Hildemans läsning i de av honom citerade avsnitten är däremot i det hela korrekt. Ett ord, som både Lindstén och Hildeman (Politiska visor, s. 113) läser som »råssering» (str. 7), har dock i ms den naturligare formen »råstering» (jfr SAOB s. v. 'rastering'). Något problematisk är tolkningen av ett ord i det efter den första och sista strofen återgivna omkvädet. Detta ord, som spelat en viss roll i diskussionen kring visan (se Hildeman, a. a., s. 115), läses av Lindstén på båda ställena det förekommer som »Dalō». Hildeman nämner endast formen »Dalen». I ms står emellertid »Dalē» (efter första str.) och »Dalā» (efter slutstr.).

början, står nämligen skrivet: »Anno salutis D: N: 7: 9.» Med all sannolikhet åsyftas härmed år 1579 (mindre troligt är att »7: 9» är en felskrivning för »9: 7», dvs. 1497, då det i visan nämnda slaget vid Rotebro stod). Lindstén och Hildeman anser tydligen, att år 1579 anger visans införande i föreliggande manuskript, och kanske är detta den närmast till hands liggande tolkningen. Korrekt är den emellertid ej. Rubriken kan vara övertagen från en förlaga — att balladtexten i ms är en avskrift görs troligt av vissa textdetaljer (varom mera i det följande). Pikturen kan visserligen vara från 1579 men lika gärna kanske tjugo år yngre. Av betydelse är hur man ser på volymens övriga innehåll, närmare bestämt huruvida man vill räkna med tryckta förlagor för den nämnda trosbekännelsen och för de latinska skolsångerna. De senare trycktes 1582. Trosbekännelsen på svenska och latin — i vårt fall viktigare än skolsångerna, enär den föregår balladen i ms och det ej kan visas, att den sistnämnda är införd tidigare än det föregående innehållet — ingår med tryckta noter (f. ö. det äldsta svenska nottrycket, se härom Å. Davidsson, Studier rörande svenskt musiktryck, s. 21, 93) i Gutterwitz' psalmbok från 1586. Utformningen i Skarahandskriften står, om också vissa smärre skiljaktigheter finns, synnerligen nära den tryckta psalmbokens: på båda ställena möter t. ex. koralnoter för begynnelseorden och »Amen», mensuralnoter för övrigt, detta i såväl den svenska som den latinska versionen; likheten sträcker sig också till en del i och för sig obetydliga detaljer. Emellertid är det icke otänkbart, att såväl ms som den tryckta psalmboken självständigt återger en gemensam tradition. Något liknande kan gälla beträffande de latinska skolsångerna, ty Theodoricus Petris edition är väl huvudsakligen en kodifiering av en redan befintlig tradition.

Avgörande för frågan om manuskriptets ålder är dock vattenmärket i papperet. Det återfinns som nr 1494 i Briquet, Les Filigranes, där belagt i en handling från 1594. Samma datering från andra aktstycken ger man, enligt vad fil. lic. Ingemar Milveden meddelat mig, vid Hauptstaatsarchiv, Stuttgart. Papperet är av tysk tillverkning. Det torde vara djärvt att datera vårt ms tidigare än till 1590-talets mitt.

Lindstén går inte in på frågan om manuskriptets proveniens. Då det ägts av vestrogothicasamlaren Carlmark och av honom skänkts till Skarabiblioteket, ligger det nära till hands att förutsätta ett västgötskt ursprung. Dessbättre behöver vi inte nöja oss med dylika antaganden. Vissa språkliga drag, framförallt i balladtexten, kan utan tvivel uppfattas som västgötska dialektdrag.[81] Den person, som skrivit hela manuskriptet, har på

[81] Man kan nämna en form som *börttagher* 'borttager' (ms, s. 41, 42; jfr Götlind–Landtmanson, Västergötlands folkmål 1 A, s. 175) och för balladtextens vidkommande

tre ställen utsatt sitt namn: Jonas Laurentij (s. 130, 131), Jonas Laurentij vilskebonn*ensis* (s. 153). Beteckningen »vilskebonnensis» måste syfta på Vilske hd i Skaraborgs län. Bokens innehåll gör det naturligt att antaga möjligheten av att dess scriptor var eller blev en kyrkans man. Västgöten Jonas Laurentii borde i så fall snarast återfinnas inom Skara stift. Det visar sig också, att en Jonas Laurentii var domkyrkosyssloman i Skara 1584–89.[82] I likhet med K.-I. Hildeman, som tidigare på något andra vägar nått till detta resultat,[83] anser jag denne vara identisk med upphovsmannen till Skara ms Mus. 8.

Beträffande balladtexten ST 15 är det åtskilligt som talar för, att den är en avskrift. En del märkvärdigheter i texten kan bäst förklaras som avskrivningsfel. Hit hör t. ex. formen *himnetidh* (väl för *himnerich,* 'himmelrik') i strof 4 och förhållandet att enstaka ord tydligen överhoppats i strof 4 och 4.

Uppskrift av DgFT 7: I i KB Vs 144:5

I portföljen KB Vs 144: 5 förvaras ett mindre antal lösa blad och ark med visuppskrifter. Bland dessa är ett ark, vilket är vikt (men ej fullt uppskuret) så att det bildar fyra blad i formatet 22,5 × 17 cm (höjd resp. bredd).[84] Fem av sidorna upptas av en vistext, under det att de tre följande är blanka så när som på en kort anteckning på s. [8]. Visan är en balladtext om trettioåtta strofer:

»Kong dirich hann ständer på Bertingens Borg», DgFT 7: I.

Vistexten, förut ej uppmärksammad av balladforskningen, är skriven med en tämligen driven piktur (se bild 4, s. 152), som ser ut att härröra från 1500-talets senare hälft (av betydelse för dateringen är förutom skriftens allmänna karaktär bl. a. *g-, k-, ä-* och *ö*-typerna).

Ett vattenmärke framträder tydligt i bladen [1] och [4] nära bladens mitt. Det består av ett krönt S, under vilket i ett textband står namnet C PERRET. Papperet kan därför bestämmas såsom varande av fransk tillverkning. Märket förekommer nämligen i papper från C. Perrets pappersbruk i Sens under 1560-talet.[85] Med ledning av de normala förbruk-

bl. a. pluralformer av subst. som *pila, seckia, secka* (jfr Götlind–Landtmanson 4, s. 35) och komparativformen *ypparste* (jfr Götlind–Landtmanson 4, s. 68 ff.).

[82] Warholm, Skara stifts herdaminne I, s. 110.

[83] Samlaren 1943, s. 64 n. 3; Politiska visor, s. 107.

[84] Arket förvarades tidigare i portföljen Vs 144: 4 (4:o). Varifrån och när det förvärvats till KB är okänt.

[85] Märket är nr 9085 i Briquet, Les Filigranes III; jfr ibid., s. 480 f., 483.

ningstider för papper, vilka vattenmärkesforskningen ansett sig kunna fastslå, skulle i detta fall en datering till tiden 1565–1580 te sig som den antagligaste.[86] Piktur och vattenmärke visar således mot ungefär samma tid.

Beträffande skrivarens och/eller vistextens geografiska bestämning bör det framhållas, att texten uppvisar ett antal språkdrag, som närmast tyder på götisk dialekt. Sålunda har i regel kort *y* övergått till *ö*: *Brönie, löffthe* (vb. pret.), *löster, stöcker* (subst. plur.), *Nökle.* På formen *hånd* (med övergång *a* till *å* framför *nd*) kan kanske mindre byggas, då den i viss utsträckning syns ha hört till balladspråket i allmänhet. Formen *sterckere* 'starkare' är den i v. Västergötland vanliga (men skulle dock i visan kunna vara en danism eller norvagism). Vidare kan framhållas pronominalformer som *meg, degh, seg* (genomgående) och *Nokitt* 'något' (str. [12]) samt den adverbiala superlativformen *fremmerst* 'främst' (str. [6]). Slutligen bör nämnas, att *ld* assimilerats till *ll* i *skiöll* 'sköld' (str. [20], [23], [24]), *nd* till *nn* i *henner* 'händer' (subst. plur., str. [28]). Tillsammans gör dessa språkdrag det icke alltför vågat att räkna med götisk, snarast västgötsk proveniens.[87]

Den ovannämnda anteckningen på s. [8] är med största sannolikhet skriven av samma person som utskrivit vistexten. Den är fragmentarisk och ganska svårläst, men det är fullt klart att den är på latin.[88] Dess förekomst säger oss något om skrivarens miljö.

Kungl. Bibliotekets visbok i 16:o

Varifrån och när handskriften KB Vs 22, den s. k. KB:s visbok i 16:o, kom i bibliotekets ägo är okänt. Manuskriptet är ej nämnt i GA utan första gången det omtalas i litteraturen syns vara i SF I, 1834, där det också mycket summariskt beskrivs.[89] En utförligare handskriftsbeskrivning lämnade Adolf Noreen och J. A. Lundell i sin edition av visboken.[90]

Volymen omfattar åttiosju blad i 16:o-formatet ca 107 × 84 mm (höjd resp. bredd) och är nu bunden i ett skinnryggsband som den 1833 erhöll

[86] Briquet, Les Filigranes I, s. xx; G. Liljedahl, Om vattenmärken och filigranologi, s. 245 f. Nyare forskning räknar med kortare förbrukningstider än t. ex. Briquet.

[87] Jfr Götlind o. Landtmanson, Västergötlands folkmål del 1–3, kap. 2 B II, 2 B VI, 6 II–III, 14 B, 34 B II; del 4, s. 89 ff., 92, 98 f. För assimil. *ld* till *ll* se Wessén, Sv. språkhist. I, § 53.

[88] Där syns stå: *we ubi per caput et om* [?].

[89] SF I, s. VII.

[90] 1500- och 1600-talens visböcker V, 1900 = Visböcker II, s. 1 ff. Numreringen av visorna är Noreen–Lundells.

på Adolf Iwar Arwidssons initiativ.[91] Den är paginerad (med paginanumrering endast på rectosidorna: 1, 3, 5 ... 173) av Arwidsson.[92] Visboken består av följande elva lägg:

1) s. 1–12; 2) s. 13–24; 3) s. 25–40; 4) s. 41–56; 5) s. 57–76; 6) s. 77–100; 7) s. 101–116; 8) s. 117–130; 9) s. 131–146; 10) s. 147–162; 11) s. 163–174.

Lägg 8 är med säkerhet defekt i så måtto att dess sista blad saknas. Även eljest finns defekter. Antingen måste hela lägg totalt saknas eller — troligare — är också andra av de bevarade läggen ofullständiga.[93] Av paginеringen framgår, att alla förlorade blad var borta redan när Arwidsson utförde densamma. Sannolikt ersatte det nuvarande bandet direkt ett äldre, i vilket läggen var placerade i samma ordningsföljd som nu. Därmed är icke sagt, att sistnämnda band nödvändigtvis var det allra äldsta och att läggen nu möter i sin ursprungliga följd. Med ledning av vistexterna kan det dock fastslås, att läggen 3–5 (i nämnd ordning) bildar en enhet, och att detsamma gäller läggen 7–8.[94] Läggen 2, 6 och särskilt 11 är av något mindre format än de övriga. Delar av vattenmärken kan ses i vissa lägg. På grund av formatet (antalet vikningar av arket) är dessa synnerligen svåra att identifiera — de kan inte användas för en datering av papperet. Icke desto mindre syns det som om ett märke förekom i läggen 4 och 10, ett annat i lägg 6, ett tredje i lägg 7. Trots att lägg av olika papper syns ingå i visboken är det emellertid sannolikt, att vi har att göra med ett enda manuskript och icke ett i senare tid skapat samlingsband. Härför talar det ovanliga formatet, snittens enhetliga färg samt, som vi skall se, pikturen.

I en översikt av de skilda läggens fördelning anger Noreen och Lundell var enligt deras uppfattning byten av handstil förekommer.[95] Det är på ms s. 13 (»ny stil»), 25 (»ny stil eller åtminstone nytt bläck och ny penna»), nedre hälften av s. 100, vidare på s. 101 (»kanske med nytt bläck och ny

[91] Dateringen av inbindningen bygger på en uppgift Noreen–Lundell erhöll av bibl. Harald Wieselgren. Bandets utseende strider ej mot denna datering.

[92] Enligt Noreen–Lundell, Visböcker II, s. 1, är pagineringen »sannolikt» gjord av Arwidsson. Någon tvekan härom kan emellertid ej råda.

[93] Dessa lakuner kan påvisas genom vistexternas defekta utseende (för lägg 8 därjämte genom häfttrådarnas placering och det udda antalet blad). Bl. a. därför att läggen i ms bevisligen kunnat bestå av ett varierande antal blad är det omöjligt att utreda hur mycket som saknas. Antagandet i Visböcker II, s. 1, att lägg 1 skulle vara defekt måste betecknas som en ren gissning och med hänsyn till utseendet av läggets början som en osannolik sådan.

[94] Mycket möjligt är att också lägg 6 hör till 7–8 och då närmast föregått dessa. Att framställa detta som säkert, vilket görs i Visböcker II, s. 2, syns mig dock felaktigt.

[95] Visböcker II, s. 1 f.

stil»), s. 131, 135 och (»troligen») s. 141. De tillägger: »Stilarna äro dock ej mera olika, än att de kunna vara af samma hand från olika tider (stilen liksom stafningen i 11:e lägget afviker dock mycket från det öfriga).»

Vid en flyktigare blick på ms får man lätt det intrycket att där ganska många pikturer är företrädda, ehuru stilbytena icke syns så talrika som Noreen–Lundell vill göra gällande. Ett närmare studium ger emellertid vid handen, att antalet pikturformer knappast kan sättas till mera än tre. Dessa former, som här skall betecknas A, B och C, fördelar sig enligt följande:[96]

A) s. 1–12, 25–162 (= visorna 1–8, 14–64);
B) s. 13–24 (= visorna 9–13);
C) s. 163–174 (= visorna 65 och 66).

Det bör tilläggas, att det inom de stora delar av visboken som skrivits med piktur A finns avsnitt som något skiljer sig från de övriga. Främst gäller detta avsnitten s. 25–42 och s. 131–134. Något tvivel om att även dessa härrör från A-skrivaren behöver dock ej föreligga; skillnaderna torde främst bero på att i nämnda partier använts en annan, smalare penna än i de andra.

Noreen–Lundell säger, som vi sett, att i lägg 11, dvs. C-pikturens, »stilen liksom stafningen» mycket avviker från de övriga. Några egentliga skiljaktigheter i ortografiskt hänseende föreligger dock knappast. Vad pikturen beträffar avviker den visserligen i sin allmänna karaktär och i detaljer, framförallt beträffande sin iögonfallande d-stapel, från A-pikturens vanligaste utformning (se bild 15 a–b, s. 169), men det är icke desto mindre fullt möjligt att i av A-handen skrivna sidor och avsnitt finna en stil (se bild 16, s. 170) som bäst kan karakteriseras som övergångsformer mellan A:s »normala» piktur och C.[97] Det är därför möjligt att C helt enkelt är en utveckling ur A, dvs. att båda härrör från en och samma skrivare men från olika tider. Denna utveckling ter sig plausibel också därför att förekomsten av olika bläcksorter och användningen av skilda pennor tyder på att visboken icke skrivits i ett sammanhang.

Några övergångsformer mellan å ena sidan A och C, å andra B låter sig däremot inte spåras. Det är här fråga om helt skilda skriftideal. B saknar fullständigt den mera kursiva prägeln hos AC och har i stället en präntad karaktär. B:s vistexter är också uppställda på något annat sätt än AC:s därigenom att den första raden i varje strof får skjuta längre ut i vänstermarginalen än övriga rader. Under dessa omständigheter ter det sig föga troligt, att också B-pikturen kan attribueras till AC-handen. Det finns dock

[96] Se bilderna 15–17. Jfr dock not 99 härnedan för ytterligare en piktur.
[97] Se t. ex. ms s. 43, 44, 47, 51, 59, 67, 95 samt den på vår bild 16 återgivna s. 88.

somligt, som i någon mån talar till förmån för ett sådant antagande. Sålunda har den med större stil pränatade inledningsraden till B:s visor ett utseende som helt liknar det i motsvarande fall i A:s visor (t. ex. på s. 9, 135, 148). Vidare har i B-partiet några av kustoderna, vilka är skrivna med samma bläck som de egentliga vistexterna och därför troligen samtidigt med dessa, en kursivare utformning än stilen i de sistnämnda, en utformning (se bild 17, s. 170) liknande A-pikturen.[98]

Med undantag för B-partiet, eller annorlunda uttryckt lägg 2, där ovisshet kvarstår, vill jag hålla det för synnerligen antagligt, att hela visboken skrivits av en och samma person.[99] Detta på pikturstudiet grundade antagande jävas icke på något sätt av de olika partiernas innehållsliga karaktär. Inte heller läggen 2 och 11 omfattar någon viskategori som ej är företrädd jämväl i andra lägg.

Visboken har ett mycket blandat innehåll: ballader, skämtvisor i skilda strofformer, visor av arten »balladens efterklang», lyriska kärleksvisor, andliga visor på svenska och latin. Balladerna är dessa:

Nr 9 »— — för än iagh hadhe troot, att han skulle migh suij[ke]», DgFT 512;
Nr 10 »Swennen haffuer sigh een Iungfru trooloffuat», DgFT 511;
Nr 13 »Här gåår een dantz på sunnan hålm», DgFT 466;
Nr 19 »Iungfrun gånger I gröne lundh», DgFT 381;
Nr 21 »Säll om een afthon tå rijm faller på»,[1] DgFT 503;
Nr 31 »Söder wnder öö, här täffla twå herrer om en möö», DgFT 124;
Nr 37 »Her Pedher han talar til Systere*n* sin», DgFT 109;
Nr 42 »Tienth hafuer iagh i konunges gårdh», DgFT 272;
Nr 48 »Ther ståndер itt Tre i Rosenne lund», DgFT 512;
Nr 56 »Her Peder han giffte sin dotter j fiord», DgFT 461;
Nr 66 »Loffuat wari gud fader vdi him*m*elrijk», DgFT 103.

Åtskilligt av visbokens innehåll är avskrifter. Detta torde gälla de flesta av de andliga visorna. En visa som nr 65 med sin invecklade uppbyggnad (dubbelt akrostikon) kan sålunda knappast tänkas leva i oskadat skick utan stöd av skriftlig fixering — texten uppvisar f. ö. i str. 9 ett par rät-

[98] Med A-pikturen gjorda ändringar eller tillägg i B-pikturens parti förekommer i ms s. 15.

[99] Nr 41 i visboken, upptagande undre delen av s. 100 i ms, har dock troligen skrivits av en i övrigt icke företrädd hand. Texten är en formelartad avslutningsstrof eller skrivarvers och kan vara införd för att fylla ett tomrum på sidan, således icke nödvändigtvis i samband med den föregående visan.

[1] »*Häll* om een afthon» som raden läses inte bara av Noreen–Lundell utan också av Arwidsson (SF II, s. 236), är felaktigt. Jag har själv tidigare (Svenska medeltidsballader, 1962, s. 146, 209) följt Noreen–Lundell men haft svårigheter att förklara formen. Efter de manuskriptundersökningar jag nu gjort är jag säker på att ordet skall läsas *Säll* (för S-typen se t. ex. ms s. 12 i »Siwnge»; jfr ock »Sälle om then Afftonen», 16: 8) i betydelsen 'sent, särla'.

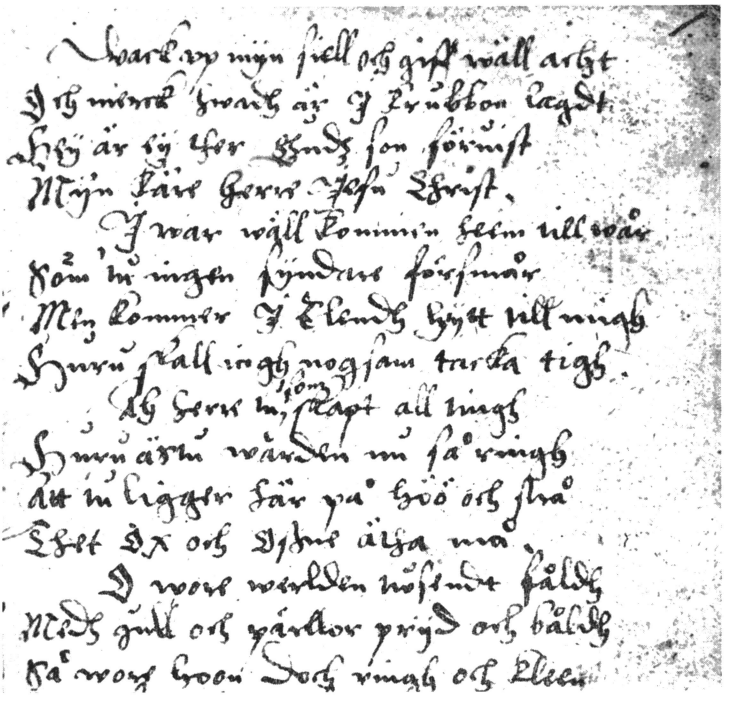

Bild 15 a. KB:s visbok i 16:o, s. 1. Pikturutformning A.

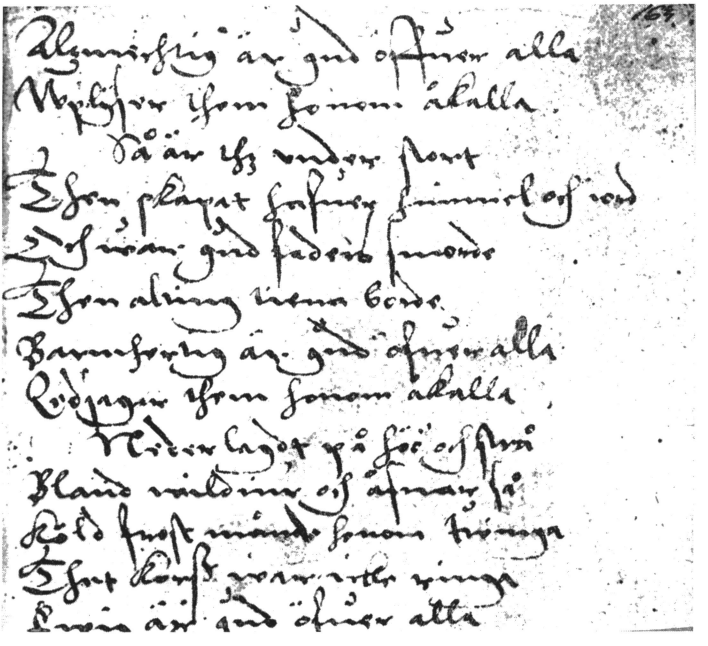

Bild 15 b. KB:s visbok i 16:o, s. 163. Pikturutformning C.

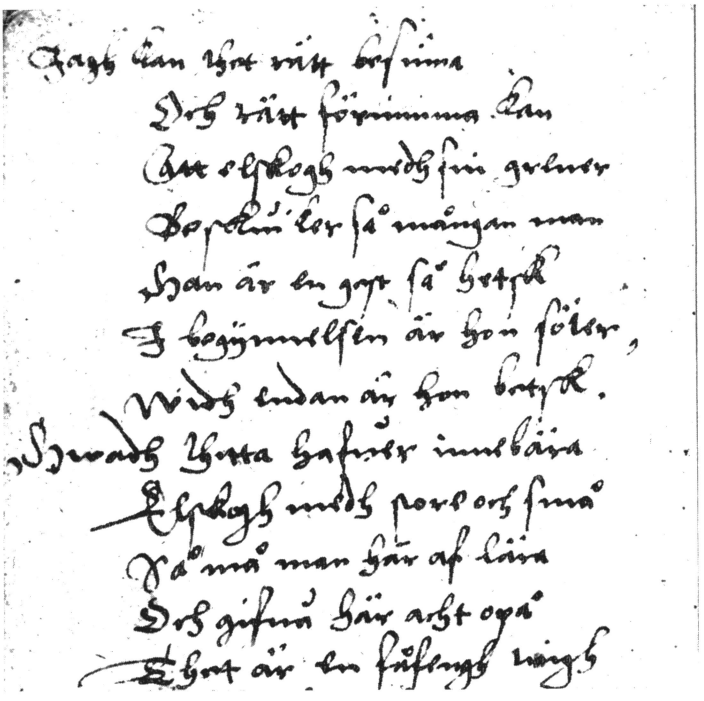

Bild 16. KB:s visbok i 16:o, s. 88. A-pikturen i en utformning som står C nära.

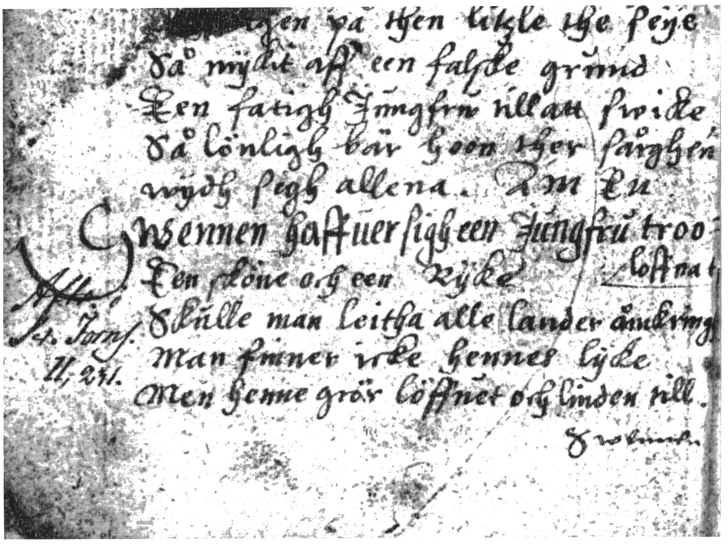

Bild 17. KB:s visbok i 16:o, s. 14. Piktur B. Observera kustodens från vistexten avvikande utseende.

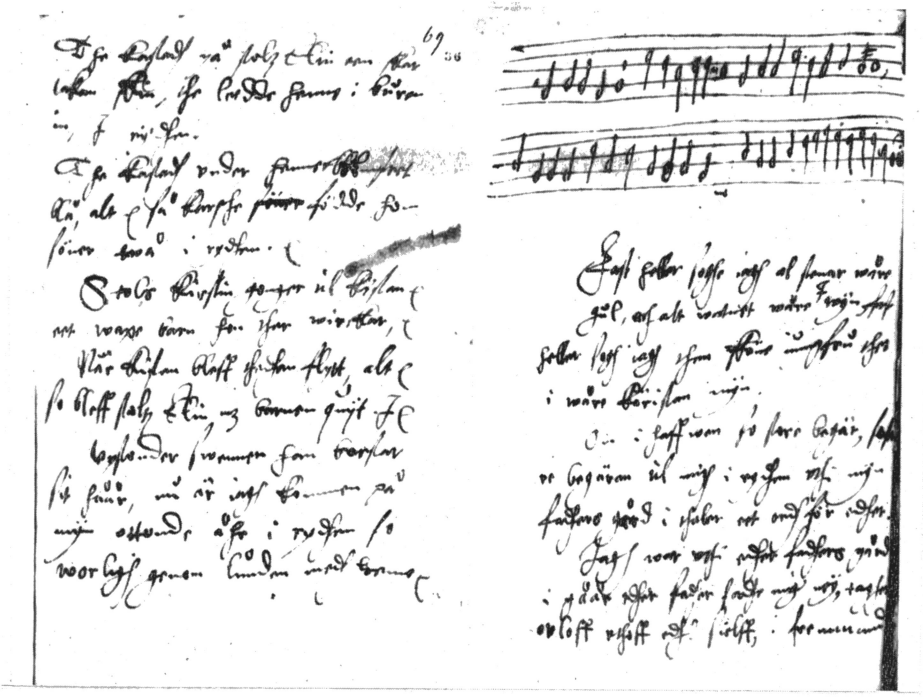

Bild 18. Parti av UUB Palmskiöld 395. S. 69–70. Slutet av texten samt därjämte melodien (s. 70) till balladen DgFT 84. Under melodien börjar texten av efterklangsballaden av typ DgF 306. Se nedan s. 174 ff.

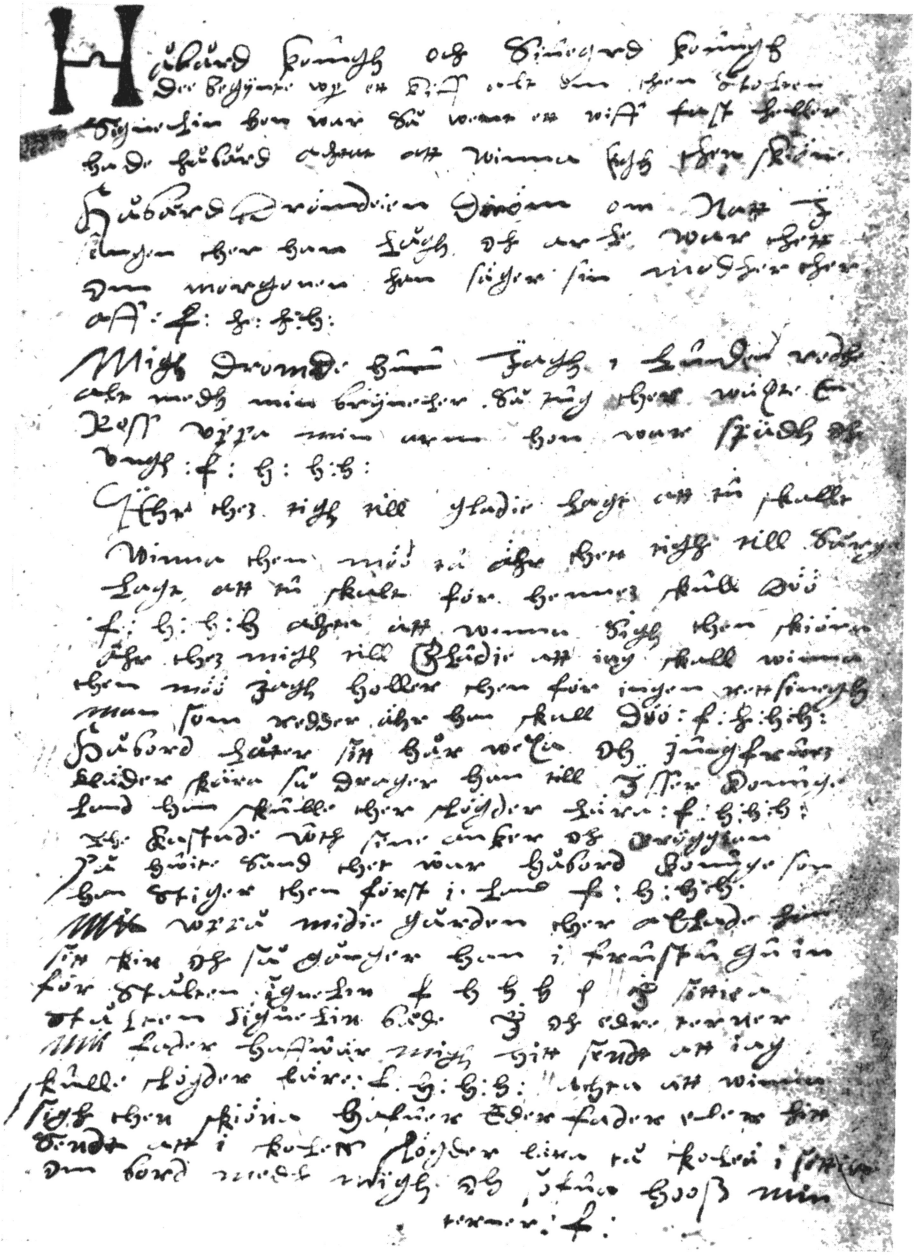

Bild 19. Uppskrift av DgFT 20 i KB Vs 4, s. 1. Se nedan s. 176 ff.

tade avskrivningsfel. Nr 5 och 6 är hämtade ur en och samma tryckta bok, nr 22 och 23 ur en annan.[2] Nr 46 ser däremot ut att vara nedskriven utan skriftlig förlaga. Huruvida balladtexterna är avskrifter eller ej låter sig knappast utredas.

Även i texter, som otvivelaktigt är avskrifter, har scriptor låtit sin egen ortografi komma fram (t. ex. beträffande den flitiga användningen av *å*). Språket gör i sina huvuddrag ett enhetligt intryck genom alla läggen — lägg 2 avviker inte på minsta sätt från de övriga.[3] Följande kan sägas om språket i visboken.

1. Förlängningen av fsv. kort rotstavelse har skett enligt reglerna för sveamålen.
2. Förbindelsen *mb* kvarstår i t. ex. *drâmbor* (11: 2), *Kamben* (17: 10,11).
3. Den oblika kasusformen i svaga subst. förallmänligas, med nominativformer som *Makan* m. (17: 4), *Bårstan* (17: 6), *neso* 'nesa' (35: 9), *Ähndan* (41), *wijson* (43: 8).

Dessa företeelser, som utesluter de götiska målen och väl också de sydligare sveamålen, gör, tillsammans med frånvaron av gutniska, dalska och speciella östsvenska drag, det antagligt, att visboken tillkommit inom det uppsvenska språkområdet.

Påfallande är vidare, att de ur fsv. kort *o* resp. långt *a* utvecklade ljuden syns ha sammanfallit eller i varje fall kommit varandra mycket nära.[4] Så är skrivningar med *å* regeln också i ord med gammalt kort *o*, häribland högfrekventa ord som *kåmma, såm, bårt, mårgon, åmkringh.* Exempel på att ord med gammalt långt *a* skrivs med *o* finns även: *Ossne* 'åsna' (1: 3), *orar* 'åror' (13: 8, 9), *roo* 'rå, rådjur' (32: 5), *Ostunda* (34: 8), *fhron* (35: 1).[5] Detta sammanfall talar emot en lokalisering till östra och centrala Uppland, liksom förhållandet att inga exempel finns på *h*-bortfall eller på diftongering av fsv. långt *e*. Troligen kan därför skrivarnas eller skrivarens dialekt bestämmas som hemmahörande i västra Uppland, östra Västmanland eller i Gästrikland.[6]

»Pikturen hänvisar på slutet af 1500- eller början af 1600-talet», skriver

---

[2] Jfr s. 174.

[3] När Noreen–Lundell, Visböcker II, s. 2, uppger, att ortografien i lägg 11 mycket avviker från det övriga, gäller detta enbart visan 65, som säkert går tillbaka på någon skriven förlaga. Visan 66 uppvisar visbokens vanliga ortografi.

[4] Förut påpekat av Wessén, Nysv. Studier 1925, s. 157 o. 1926, s. 253.

[5] Påfallande är även skrivningarna *sidhå* (3: 8), *qwidhå* (3: 8), *skeppå* (18: 3), *tungå* (59: 2), *födhå* (62: 12).

[6] En form som *sputha* (16: 10) skulle eventuellt kunna närmast tyda på norra Uppland eller Västmanland. Jfr Wessén, Våra folkmål[3], s. 33 f. Formen *klåår* 'klar' (1: 9) syns svara mot det allmänna uttalet i större delen av Gästrikland, enl. vad som framgår av E. Lindkvists ordsaml. i ULMA (jfr också E. Lindkvist, Om Gästriklands folkmål, s. 49).

Noreen–Lundell,[7] och gentemot denna åsikt kan inga invändningar resas. För vissa visor kan en terminus post quem utpekas. Nr 4 och 26 är översättningar från Thomissøns danska psalmbok 1569; 5 och 6 är tagna ur J. Avenarius, Gudheliga Bööner och Tacksäyelser, 1572; 22 och 23 kommer ur Petrus Johannis Gothus, Om korss och anfechtning, 1588; 24 och 25 är troligen hämtade ur den av Gutterwitz tryckta psalmboken från 1594; 59 och 60 är översättningar ur Piæ Cantiones 1582.[8] Enligt överskriften i ms är nr 63 författad 1573. Visan 48 (en ballad av typ DgFT 512) bär rubriken »Om otroheet en Wijsa Schrifuit Anno 1593», och årtalet bör i detta fall syfta på nedskrivningen, antingen i Vs 22 eller i en dess eventuella förlaga, varifrån rubriken oförändrad kunnat övertas. En datering av Vs 22 till 1590-talet eller de första åren av 1600-talet ter sig ur alla synpunkter sannolik.

Visbokens innehåll med de många andliga visorna, däribland den latinska nr 28, Piæ Cantiones-översättningarna 59 och 60 samt de med melodi försedda 27 och 58,[9] tyder på att dess skrivare varit djäkne, student eller möjligen präst. Detta styrks av det namn som möter överst på s. 174 och som av allt att döma införts av visbokens skrivare — i varje fall syns det vara skrivet före vistexten på sidan, enär denna text i viss mån går upp över namnet. Namnet är det latiniserade Olaus P. Efter P i namnet står ett antal andra bokstäver, överstrukna och dessutom till stora delar täckta av en bläckfläck; jag har i likhet med Noreen–Lundell fått resignera inför möjligheten att säkert läsa detta namn.

Parti av UUB Palmskiöld 395

Den gigantiska Palmskiöldska samlingen i Uppsala UB är som bekant till största delen en samling avskrifter, gjorda fr. o. m. 1680-talets mitt av eller för Elias Palmskiöld (1667–1719) efter original bl. a. i Riksarkivet.[10] Det redan från början stora värdet av samlingen har blivit ännu större sedan så många av avskrifternas förlagor på olika sätt, såsom genom Stockholms slotts brand 1697, gått till spillo. Förutom avskrifterna inne-

[7] Visb. II, s. 2. En liknande datering görs av de övriga, som uttalat sig i frågan: Arwidsson i SF I, s. VII; H. Schück, bl. a. i Svensk Literaturhistoria [1885–]1890, s. 368; N. Ahnlund, Svensk sägen och hävd, s. 44; E. Noreen, Valda stycken, s. 215.

[8] Visan 62 är tidigast tryckt i en psalmbok från 1614, men det finns anledning tro att den är avsevärt äldre. Någon förlaga till visbokstexten kan dock inte utpekas.

[9] I notskriften till nr 58 är förtecknet felplacerat; med Noreen–Lundell ser jag häri ett avskrivningsfel.

[10] S. Bergh, Elias Palmskiöld och hans samlingar, NTBB 1915, s. 81–104; dens., Svenska Riksarkivet 1618–1837, s. 166–174.

håller samlingen många äldre, delvis unika, tryck samt ett mindre antal handskrivna originalhandlingar. Till sistnämnda kategori hör den vissamling, som här skall behandlas.

Volymen Palmskiöld 395 (hos flera tidigare forskare av oviss anledning kallad Palmskiöld 382 4:o), tome XXI inom Palmskiöldska samlingens avdelning Poetica, består av ett stort antal sammanbundna lägg och partier i skiftande format och från skilda tider, skrivna med ett flertal olika pikturer. Flera av läggen innehåller visor, men ballader ingår blott i ett av dem.

Detta lägg omfattar åtta blad (s. 57–72, vilket i den därmed icke helt överensstämmande, i nyare tid med stämpel gjorda folieringen motsvaras av bl. 30–37) i formatet 168 × 107 mm (höjd resp. bredd). Lägget innehåller på s. 57–71 (s. 72 är blank) sex visor, skrivna med en och samma piktur, en piktur som icke syns kunna återfinnas i volymens övriga lägg. Utöver själva visorna finns inga som helst anteckningar i lägget. Delar av ett vattenmärke är synliga längst upp i innermarginalen på bladen 33, 34 och 37, men de är otillräckliga för att ge en klar bild av märkets utseende och erbjuder intet stöd för dateringen av ms.

Tidigast syns dessa visuppskrifter vara nämnda och begagnade av Hyltén-Cavallius och Stephens i deras otryckta edition Svenska Folk-Visor (KB Vs 3) från o. 1850.[11] Från de nämnda samlarna har kunskapen om vårt ms vidarebefordrats till Svend Grundtvig, som omtalar det 1856 i DgF II.[12] Två av vistexterna trycktes av bibliotekarien Chr. Eichhorn 1874.[13] Senare har den icke minst ur musikhistorisk synpunkt intressanta samlingen berörts av Tobias Norlind[14] och Carl-Allan Moberg.[15]

En av visorna är en ballad, två är berättande visor av tyskt resp. troligen holländskt ursprung (en svensk version av »Winterrosen», Erk u. Böhme 117 samt »Vedergällningen», typen upptagen som nr 306 i DgF), under det att tre är episk-lyriska kärleksvisor med viss anknytning till balladstil. Tre visor, därav balladen, är försedda med melodier i mensuralnotskrift på femradigt system men utan utsatt klav (skulle med all sannolikt ha varit en c-klav, på tredje linjen) och taktsignum. Balladen är denna:

»Thet stonder een lind alth sunnan vnder by», DgFT 84. Ms s. 65–69 med mel, s. 70. Texten är med smärre onöjaktigheter tryckt av Eichhorn a. a., s. 72 ff. Mel.

---

[11] T. ex. under Vs 3: 3 (b) A nr 158 (II: 1: C: 5) A och Vs 3: 4 (b) nr 253: 7 (IV: A: 7).

[12] DgF II, s. 404 f.

[13] Sv. Fornminnesföreningens tidskr. II, 1873–74, s. 69 ff.

[14] SvLm 1906, s. 67 ff.

[15] Moberg, Från kyrko- och hovmusik till offentlig konsert, 1942, s. 139 f.

är tolkad av Norlind, i tidskriften Finn 1903, bilagan, och i a. a., s. 68 f. samt, bl. a. rytmiskt något annorlunda, av Moberg, a. a., s. 139 f.

Nedskrivningstiden sätts av Hyltén-Cavallius/Stephens, Eichhorn och Moberg i deras nyssnämnda arbeten till slutet av 1500-talet. Norlind (SvLm) daterar däremot ms till mitten av 1600-talet. Norlinds datering är avgjort för sen. Pikturen hänvisar till tiden omkring sekelskiftet 1600.[16] Jfr bild 18, s. 171.

Språket, som genom samtliga vistexter är relativt enhetligt, torde få betecknas som sveamål. Häremot strider knappast förekomsten av enstaka former, exempelvis *kolle* 'kalla' (adj., s. 57). Påfallande är å-ljudets skrivning med dess helt oetymologiska fördelning av *o* och *å*, i vissa fall troligen speglande skrivarens uttal och då kanske närmast — detta sagt med kraftig reservation för slutsatser baserade på ett så litet material som det föreliggande — pekande på den mellansvenska delen av sveamålsområdet.[17]

En ortografisk egendomlighet är att växlande med mera normala former som *skal, skole, skulle* möter av ifrågavarande hjälpverb skrivningarna *shal* (s. 64, 66) och *shulle* (s. 57). Någon bestämd konklusion av detta med avseende på vissamlingens proveniens vågar jag dock ej dra.

Uppskrift av DgFT 20 i KB Vs 4

I KB Vs 4, en samling visuppteckningar och visavskrifter samlade av G. O. Hyltén-Cavallius och G. Stephens,[18] finns två lösa blad (s. 1–4) med en femtioen strofer lång text av balladen

»Håbård konungh och Siuegrd konungh», DgFT 20. I utdrag tryckt i Hyltén-Cavallius o. Stephens, Sveriges hist. o. polit. visor I, 1853, s. 38–42.

De två bladen är 19 cm breda och 27,5 cm höga. De är uppenbarligen utskurna ur en bok; på fol. [2] v. finns spegelvända, mycket svårläsliga avtryck av en efterföljande sidas skrift (i en med stor, präntad stil skriven rubrik kan det föga upplysande ordet *thenna* läsas). På blad [2] är i nedre »yttre» hörnet en rektangulär bit bortklippt utan att därför textförlust

[16] Denna datering gör också Grundtvig, a. a., s. 404, men då det är föga troligt, att han sett ms, torde hans datering bygga på meddelanden från Stephens. — Min på pikturens utseende baserade datering vederläggs ej av notskriftens utformning. Denna sistnämnda fråga har jag haft förmånen få diskutera med fil. lic. Folke Bohlin, som också framhållit, att stora problem är förbundna med melodiutskrifternas tolkning. Jfr E. Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 381.

[17] Jfr s. 173 härovan.

[18] Se s. 528 härnedan.

uppstått i vistexten. På fol. [2] v. har scriptor under vistexten skrivit namnet Clemmett Jacobe just ovanför det bortklippta hörnet. Mycket möjligt är, att det på det bortklippta stycket funnits uppgifter om skrivaren eller tidpunkten för nedskrivningen.

I Sveriges historiska och politiska visor I, s. 266 sägs uppskriften finnas »uti G. O. Hyltén-Cavallii Samlingar» och härröra »från medlet af 1600-talet». Ingenstädes bland Hyltén-Cavallius anteckningar har jag kunnat hitta någon uppgift om varifrån han fått ms. Vad dateringen beträffar[19] syns den mig otvivelaktigt alltför sen. På vattenmärket, en utformning av det mycket vanliga »Aigle á une tête» (Briquet nr 73–134; någon direkt motsvarighet till vårt märke finns ej hos Briquet — närmast liknar det Briquet nr 124, som dock är större) vågar jag ej bygga någonting. Men pikturen, som uppvisar en ej öglebruten a-typ, en tämligen låg t-typ, en e-typ som talar emot en datering till 1600-talets mitt, och å andra sidan en öglebruten r-typ, gör en datering till slutet av 1500-talet eller 1600-talets början troligast. Jfr bild 19, s. 172.

Åtskilligt i texten talar för att vi har att göra med en avskrift, exempelvis förhållandet att ord överhoppats (ett »lagt» i str. [5]) och att de flesta skrivfelen låter sig bäst förklaras som avskrivningsfel, bl. a. *få* (str. [35]), *Hun* (str. [38]), *borde* (str. [39]) och *roh* (str. [45]) för resp. *så, Han, bunde, rödh.* Texten ger få hållpunkter för en dialektbestämning, men språket torde snarast kunna betecknas som sveamål.

Till något säkert resultat om vem skrivaren var har jag inte kunnat komma. Någon Clemens eller Clemet Jacobi syns ej finnas i studentmatriklarna,[20] och namnformen Clemmett Jacobe tyder kanske inte heller på att dess bärare ägt några djupare insikter i romarspråket.[21] Det fanns däremot en borgare i Stockholm vid namn Clemmett Jacobson, nämnd i Stockholms stads tänkeböcker under tiden 1587–1607. Han omtalas 20.5 1607 för första gången som avliden. Tydligen var han en både välbärgad och betrodd borgare. Den 27.11.1587 berättas, att han kontant köpt ett stenhus på Västerlånggatan för 400 daler, tolv alnar engelskt dubbelt stål och en guldring. Clemmett Jacobson satt vidare ofta med i rätten, fungerade som skottman samt representerade 1602 staden som en av dess herredagsmän. Hans hustru Anna kallas »fadderska» till ståthållaren Knut

[19] Dateringen till 1600-talets mitt accepteras av Ek, Norsk kämpavisa, s. 17. Jfr DgF I, s. 272. Det kan påpekas, att i tryckms till Sv. hist. o. polit. visor i KB Vs 3: 1, nr 3 har Stephens ändrat en sin tidigare formulering »ifrån början af 1600-talet» till »ifrån mitten», etc.

[20] Uppsala universitets matrikel 1595–1700, utg. av A. Anderson; P. O. Wilner, Förteckning öfver svenskar inskrifna vid tyska universitet under 1500-talets senare hälft.

[21] Det på fol. [2] v. under vistexten nedklottrade ordet *Cronica* behöver knappast strida mot denna slutsats.

Knutsson (tillhörande ätten Lillie af Ökna).[22] Helt omöjligt är det icke, att denne Clemmett Jacobson är identisk med scriptor till den här behandlade visuppskriften.

Förekomsten av namnet Clemmett Jacobe behöver emellertid ej betyda, att visutskriften gjorts av en person med detta namn. Kanske har denne Clemet ägt den *Cronica* som anteckningen på fol. [2 v.] kan syfta på, och kanske är vistexten hämtad därur.

Per Brahes visbok

Inom folkviseforskningen beskrivs och begagnas tidigast »Pehr Brahes Visbok» i SF 1834 ff.[23] Vistexterna i boken utgavs sedan av Adolf Noreen och Henrik Schück 1894 som »Pär Brahes visbok» i serien 1500- och 1600-talens visböcker.[24]

Handskriften, som förvaras i biblioteket på Skokloster, är bunden i ett gulnat, pressat pergamentband (tydligen det ursprungliga bandet) och omfattar 197 (ej folierade eller paginerade) blad. Formatet är tvär eller liggande oktav (10,5 × 20 cm).

S. [18]–[89] upptas, förutom av en enstaka dikt på italienska, av en samling melodier, huvudsakligen för luta och mest bestående av tidens modedanser men också koral- och vismelodier.[25] S. [204]–[354] innehåller elva vistexter. S. [2]–[17], [90]–[203] samt [355]–[394] är blanka, under det att på s. [1] står anteckningen

Fiducia et Spe
Verum decus in virtute positum
Petrus Brahe C. D.
W. 1 jan. A:o 1620
Giessae.

Anteckningen ifråga är gjord av den som upplagt och ägt boken samt däri infört större delen av innehållet, sedermera riksrådet och riksdrotsen greve Per Brahe d. y. (1602–1680).[26]

[22] Se vederbörande, av J. Ax. Almquist m. fl. utg. delar av Stockholms Stads Tänkeböcker, personregistren under »Klemet».

[23] Beskrivningen finns i SF I, s. VII f. Redan tidigare hade »Gr. Pehr Brahes Vise-bok» upptagits i J. H. Schröders 1824 upprättade katalog över Skoklosters bibliotek, se bilagan till Handl. rör. Skand. Historia XIII, 1828, s. 27.

[24] Just detta häfte i serien utgavs i ny upplaga 1920. I ed. utgör häftet Visböcker I, s. 383 ff. Det kan påpekas, att Per Brahe själv stavade sitt förnamn med *e*.

[25] En förteckning över melodierna ges i Visböcker I, s. 384 f.

[26] Om Per Brahe se Elgenstierna I, s. 557 f., SBL V, s. 686–713 samt P. Nordmanns utförliga biografi Per Brahe, 1904.

Per Abrahamsson Brahe föddes och växte upp på Rydboholm i Uppland. År 1618 begav han sig på en utländsk resa, som förde honom till Tyskland, Frankrike och England. En längre tid uppehöll han sig i Giessen i Hessen, där han ägnade sig åt bokliga studier men också tog lektioner i dans och lutspel.[27] Under sin tid i Giessen, i januari 1620, upplade han uppenbarligen sin lut- och visbok. Melodierna har han med all sannolikhet infört i boken under denna sin utrikesvistelse. Vistexternas införande tillhör däremot säkerligen tiden sedan han återvänt hem.

Av visorna är fyra tyskspråkiga, sju svenskspråkiga. De tyska (2–4, 11)[28] är kärlekslyrik. De svenska utgörs av en moraliserande lärodikt (6), en visa om profeten Jona (9) samt följande fem ballader:

1. »prijammus han uar en kånigh båldh», ST 31;
5. »Dett wore siu och siu sine tiugo», DgFT 7: II;
7. »Habor kong och siwar kongh», DgFT 20;
8. »skammel han bor upå ttijden», DgFT 354;
10. »Och Torkill Han war den yppersta swen», DgFT 480.

Av balladerna har Per Brahe själv infört nr 7 och 10 samt str. 1–2 av nr 5, som förts till slut av brodern Nils Brahe (1604–1632). De två övriga har skrivits av deras systrar Ebba (1601–1638) och Margareta (1603–1669), vilka svarat för nr 1 resp. 8.[29] Uppgifterna om de olika skrivarna lämnas av Per Brahe själv, som angett »Min systers Fröken Ebba Brahe hand» (s. [204]), »her begynnes greff Nils Brahes hand» (s. [230]), »M S Fröken Margaretas hand» (s. [267]). Av de övriga visorna har Per Brahe nedskrivit nr 2, 3, 6 och 9, Ebba Brahe nr 4.[30] Nr 11 är skriven av okänd hand med en piktur, som syns avgjort yngre än de övriga.

De av Per Brahe införda balladerna 7 och 10 är med största sannolikhet avskrifter (detta gäller också hans visor 6 och 9): nr 10 omfattar 190 strofer; nr 7 överensstämmer helt med texten av denna visa i 1600-talets skillingtryck. Troligen är också nr 5 på femtioen strofer en avskrift, medan 1 och 8, med sin något tafatta ortografi, trots längden skulle kunna vara nedteckningar efter minnet eller eventuellt efter diktamen.

»De svenska visorna inskrefvos antagligen strax efter hans [: Per Brahes] hemkomst i augusti 1621», uppger — utan motivering — Noreen och

---

[27] Om vistelsen i Giessen se Nordmann, a. a., s. 41 ff.

[28] Siffrorna hänvisar till nr i Noreen–Schücks edition.

[29] Också för data om Per Brahes syskon hänvisas till de i not 26 härovan anf. arb.

[30] Noreen–Schück, Visböcker I, s. 385, vill i visa 4 se en okänd handstil, »som dock erbjuder vissa likheter med Ebba Brahes». Likheterna mellan pikturerna i visorna 1 och 4 syns mig emellertid så stora, att det inte behöver råda någon tvekan om att också nr 4 införts av Ebba Brahe.

Schück.[31] Denna a priori antagliga åsikt, som dock får utsträckas att avse jämväl de tyskspråkiga vistexterna, bekräftas ganska väl vid en närmare undersökning av möjligheterna. Nils', Ebbas och Margaretas visor har införts i Sverige, väl på Rydboholm. Per Brahes egenhändigt införda svenskspråkiga visor ser som nämnts ut att vara avskrifter och torde därför vara nedskrivna i Sverige. Per Brahe kom hem från sin ovannämnda första långa utlandsresa i slutet av augusti 1621. Den 7 januari 1623 reste han på nytt utomlands, denna gång till bl. a. Italien. Nu återkom han inte förrän i mars 1626. En datering av visornas införande till 1626 eller senare (en absolut terminus ante quem, åtminstone för visorna 1–5, är Nils Brahes dödsår 1632) är av flera skäl osannolik: Ebba Brahe tjänstgjorde sedan 1623 som hovfröken, Per och Nils engagerades hårt i rikets tjänst. Vid Per Brahes hemkomst 1626 var Nils f. ö. i Livland. Återstår således perioden augusti 1621–januari 1623, tiden mellan Pers båda utlandsresor. Visan nr 5 kan då ännu närmare dateras. Nils Brahe, som skrivit större delen av den, återvände från Livland i februari 1622. Han for dit igen i slutet av juli samma år och kom inte hem före Pers avresa 1623.[32] Visan är således införd mellan februari och juli 1622. Sammanfattande kan därför om dateringen av balladernas införande i Per Brahes visbok sägas, att nr 1 nedskrivits någon gång under tiden augusti 1621–juli 1622, nr 5 under perioden februari–juli 1622 samt nr 7, 8 och 10 under tiden februari 1622–januari 1623.

Bröms Gyllenmärs' visbok

Denna visbok, UUB ms V 3, är en oktavvolym i formatet 157 × 98 mm, bunden i det ursprungliga bandet, som består av träpärmar överklädda med svart- eller brunmålade pergamentblad från en liturgisk handskrift. Volymen omfattar 151 blad, folierade av skrivaren själv (det första bladet ej försett med foliobeteckning). Bladen 2–5 är borta, men deras innehåll kan bestämmas med hjälp av registret i slutet av boken. Med en något yngre hand har boken paginerats.

Med sina 109 nr (inklusive de fyra som stått på bladen 2–5) är visboken den mest omfattande i sitt slag av de svenska vi känner. Trots här och var (t. ex. på fol. 112 r.) uppträdande förändringar i pikturen står det klart, att alla visorna härrör från en och samma skrivare. Vem denne var vet vi säkert. Han har på bakpärmens insida samt på ett flertal ställen inne i

[31] Visböcker I, s. 386.

[32] Uppgifterna rörande bröderna Brahes resor är hämtade ur Nordmann, a. a., bl. a. ur den därstädes s. 435 ff. tryckta »Braheättens familjekrönika».

boken skrivit sitt namn, Bröms eller Brems (Olsson) Gyllenmärs (på ett par ställen Brentius Olai Gyllen märs). Boken är följaktligen skriven av den västgötske adelsmannen Bröms Olofsson Gyllenmärs.

Bröms Gyllenmärs' föräldrar var amiralen Olof Andersson (Kärling) till Lagmanshaga och Borrarp, vilken 1586 adlades med namnet Gyllenmärs och som avled 1638 »några och nittio år gammal», och dennes hustru Kerstin Bröms, dotter till hövitsmannen Lars Bröms (död 1565) och Margareta Drake. Vilket år Bröms Gyllenmärs föddes är okänt. Dock ingicks föräldrarnas äktenskap ej förrän 1575 eller senare — vid frälserannsakningen 1575 var Kerstin Bröms ännu ogift. Ej heller för Bröms' syskon Margareta och Agneta är födelseåren kända, men i den förras äktenskap med Johan Uggla föddes äldste sonen Claes, den blivande kände amiralen, år 1614 och den senare blev efter att ha fött två döttrar änka efter Johan Hand år 1621. Dessa fakta jämte övriga uppgifter rörande Bröms Gyllenmärs' biografi tyder på att han var född på 1590-talet eller något av 1600-talets tidigaste år. Sin uppväxttid tillbringade han med all sannolikhet på föräldragårdarna Lagmanshaga i Ljungarps sn och Borrarp i grannsocken Dalstorp, båda i Kinds hd, Älvsborgs län. Han omtalas i riksdagsprotokollet januari 1627 såsom huvudman för den samma år på Riddarhuset introducerade ätten, var 1632–34 fänrik vid Västgöta kavalleriregemente samt bevistade riksdagarna 1632, 1640, 1642, 1644, 1657 och 1660. Bröms Gyllenmärs skrev sig till Borrarp. Han avled 1679 på Karsbo i Dalstorps sn. Äktenskapet med Maria Lillie af Aspenäs var barnlöst.[33]

Med en annan handstil än Gyllenmärs' egen har, förutom en del smärre anteckningar och klotter på fol. 150 v. och 151 r., på fol. 69 v. skrivits *Andhers Anderson Broddery*.[34] Pikturen ifråga verkar vara från senare hälften av 1600-talet. Antagligen är denne Andhers Anderson (med *Broddery* avses väl Brodderyd i Ödeshögs sn, Östergötland) en senare ägare till boken. Mot slutet av 1600-talet torde visboken, som Anders Grape påpekat,[35] ha kommit i de framstående handskriftssamlarna bröderna Salans ägo, innan den 1717 från N. Salans dödsbo förvärvades till UUB av dåvarande

---

[33] Uppgifterna om B. G:s genealogi och biografi huvudsakligen hämtade ur Elgenstierna III, s. 310 f., s. 482; I, s. 660, 759; VIII, s. 435 f.; IX, s. 284. Jfr Visböcker I, s. 100 f. — För vissa episoder i B. G:s liv jfr P. Wieselgren, DLGA 8, s. 186, och 10, s. 108 samt F. Ödberg i Västergötl. fornminnesfören. tidskr. II, h. 8–9, s. 187 f. — I en del äldre litteratur, bl. a. J. Odencrants, Kongl. Götha Hofrätts presidenter, ledamöter och betjäning, Linköping 1803, s. 36 f., uppges felaktigt, att Agneta Gyllenmärs var dotter och ej syster till Bröms G.

[34] Förekomsten av detta namn syns ej tidigare ha uppmärksammats. Det är ej omtalat i Noreen–Schücks ed. av ms.

[35] A. Grape, Om bröderna Salan och deras handskriftssamling, s. 148, 166 f.

bibliotekarien Eric Benzelius d. y., vilken utfört handskriftens paginering.[36]

Anmärkningsvärt nog är Bröms Gyllenmärs' visbok redan 1705 nämnd i litteraturen — i en katalog tryckt i Oxford.[37] I Benzelii beskrivning 1717 kallas den »Collectio cantilenarum Svethicarum veterum, partim sacrarum, partim mythicarum».[38] År 1814 fästes Erik Gustaf Geijers uppmärksamhet på boken,[39] varefter den kom till användning för GA. Den blev vidare en av huvudkällorna för Atterboms Nordmansharpan 1816 samt utnyttjades flitigt av Arwidsson för SF. En diplomatarisk edition utgavs [1885–]1887 av Noreen och Schück i serien 1500- och 1600-talens visböcker.[40]

Visboken, som har ett tämligen blandat innehåll (lyriska visor av profant eller religiöst innehåll, ballader m. m.), är odaterad, varför skiftande åsikter kunnat framställas rörande visornas nedskrivningstid. Enligt Geijer i inledningen till GA är visboken »från 1600-talet», enligt Atterbom är den »efter alla bibliographiska anledningar börjad vid slutet av 1500-talet».[41] Arwidsson anser, att den »härleder sig från början af 1600-talet».[42] I inledningen till Noreen–Schücks edition sätts den till tiden 1615–1625.[43] Strax därefter ändrade åtminstone Schück sin datering till

---

[36] Enligt Grape, a. a., s. 166, är det folieringen som härrör från Benzelius. Denna torde dock vara utförd av Bröms Gyllenmärs själv.

[37] G. Hickes, Antiquae Literaturae Septentrionalis liber alter seu Humphredi Wanleii Librorum Vett. Septentrionalium ..., Oxoniae 1705, p. 321: »In Octavo ... 2. Odae Sueticae.» — Katalogens existens påpekad av Grape, a. a., s. 145.

[38] UUB bibl.arkiv E 5, s. 77. — UUB bibl.arkiv K 1, akt 12, utgöres av en inventeringsförteckning över bibliotekets samlingar 1750. Där upptas ett ms, som säkert är Bröms Gyllenmärs' visbok, på följande sätt: »Mellersta Skåpet. tredje Brädet ... 82. Cod. Chart. 8. En Samling af gl. Swenske wisor. inc. Herr Päder går på gården.»

[39] Den 28.10.1814 skriver Atterbom till Afzelius: »Jag ritar dessa rader på Geijers bord; just nu sitter han som bäst och fröjdar sig med Schröder öfver en funnen högst gammal Visebok (i Akad. Biblioth).» Den 4.11.1814 skriver Schröder till Lorenzo Hammarsköld: »Geijer och jag hafva i Akad. Bibliotheket och Nordinska Samlingarna flitteligen letat efter gamla visor; men utan synnerlig fromma, om icke Doctor Fant gifvit en anvisning hvarigenom den oförtrutne Aurivillius ur mörkret framdrog en gammal svensk visbok Mscr. 8° skrifven egenhändigt af en svensk Adelsman Bröms Gyllenmärss i första decennium af 1600 talet.» (Båda breven i KB.)

[40] Visböcker I, s. 97 ff.

[41] GA I, s. XLIX f., n., s. LXII (i nytrycket 1846 av GA I, s. XXIX samt i GAB I, s. XXVII, möter, förmodligen genom tryckfel, dateringen »Den Gyllenmärsiska Visboken af 16:de århundradet» i stället för »17:de») resp. Atterbom, Poetisk Kalender för år 1816, s. XIII (jfr den härmed dåligt överensstämmande uppgiften om 1688 som B. G:s dödsår ibid., s. XVII n.). Jfr not 39 härovan.

[42] SF I, s. VII f.

[43] Visböcker I, s. 101.

»1600-talets tredje och fjärde decennier».[44] Sverker Ek daterade 1917 visboken till tiden 1615–1625 men uttalade 1921, att den »knappt påbegynts före 1625 och ej afslutats före 1640».[45] Det senaste ordet i frågan kommer från Sten Lindroth, som sätter bokens tillkomsttid till »omkr. 1630».[46]

Vid ett försök till datering är det naturligt att först se till papperets ålder, dvs. att söka bestämma vattenmärkena. I det aktuella manuskriptet kan i åtskilliga blad vattenmärket upptäckas (bäst bl. a. i fol. 15, 46, 47, 57, 64, 81, 91, 99 och 145), men ingenstans uppträder mer än delar av märket. Något stöd för manuskriptets datering syns därför inte erbjudas på detta sätt. Pikturen är en ganska normal, ej alltför driven sådan från 1600-talets förra hälft, men förändringarna i densamma gör det sannolikt, att visboken fått sitt innehåll under en betydande tidrymd. För vissa visor kan en säker eller trolig terminus post quem fastställas. Nr 18 är en travesti på en dansk triumfsång över Kalmars erövring 1611; nr 22 är troligen tagen ur ett skillingtryck från 1625; nr 28 är en visa först tryckt 1610 och sannolikt författad ej långt dessförinnan; nr 42 är möjligen författad på 1610-talet; nr 45 torde vara författad av Christoffer Johansson Ekeblad o. 1635; nr 46 syns först uppträda i Liber Cantus 1620; nr 57 är en av Esbern Petri Boose författad nyårspsalm, som trycktes f. f. g. i L. Paulinus Gothus' Clenodium 1633; nr 63 har akrostiken STIAERNASIÖBLAD, vilket torde syfta på Maria Stierna och friherre Carl Siöblad, som gifte sig med varandra 1639 — visan kan ha författats något tidigare.[47] På grundval av dessa och liknande data samt med hänsyn till variationerna i pikturen och till Gyllenmärs' biografi kan samlingen närmast anses ha tillkommit under perioden 1630–1645.

Om skrivarens dialekt kan ingen tvekan råda. Även om vi inte kände hans biografi skulle det inte bereda några svårigheter att placera honom i Västergötland. Vokalkvaliteter som de i *skreftemåll* (1: 5), *lelle* (15: 6), *skelia* (62: 6), *bekömrat* (20: 1), *möcket* (14: 24), *hartighen* (26: 3), *fardas*

---

[44] Svensk Literaturhistoria, [1885–]1890, s. 368. Jfr Schück–Warburg, Ill. sv. litteraturhistoria I[3], 1926, s. 293.

[45] Samlaren 1917, s. 72 n. 1. resp. Wivalliusvisornas kronologi, s. 8.

[46] S. Lindroth, Reformation och humanism (Ny ill. sv. litteraturhistoria, red. E. N. Tigerstedt, I), s. 304.

[47] Om tolkningen av akrostikonet i visa nr 63 uttalade sig redan H. Schück i Svensk Literaturhistoria, [1885–]1890, s. 368 f. För Carl Siöblad och Maria Stierna se Elgenstierna VII, s. 281 f. Det är mindre anledning att knyta visan till en betydligt tidigare förbindelse mellan ätterna, Måns Pedersson Stiernas troligen i början av 1600-talet ingångna äktenskap med Anna Christersdotter Siöblad (se Elgenstierna VII, s. 281, 613), eftersom då ättnamnen icke användes på samma fasta sätt som senare. — Försåvitt de i akrostikonvisorna 29, 48, 88 och 90 åsyftade personerna kunde identifieras, skulle ock dessa visor möjligen kunna ge anvisningar för visbokens närmare datering.

(80: 2), *slöcka* 'släcka' (26: 6), *brändh* (14: 20), *ongdom* (11: 2), pluralformer som *drengha* (14: 24), *hesta* (18: 6), *nöckla* (80: 24), *klafara* (52: 7), svaga maskuliner som *skare* 'skara' (2: 4), pekar jämte många andra företeelser på detta landskap.[48] Vissa fenomen talar var för sig eller tillsammans för Västergötlands södra eller sydöstra delar, där Kind är beläget:[49] *reben* 'revben' (8: 2; jfr Götlind 39 V d); *tore* 'torde' (80: 8; jfr Götlind 24: 4 K); *gangh* 'gagn' (10: 10), *rengh* (17: 3), *räng* (54: 6) 'regn' (jfr Götlind 28 VI 7); *forsta* 'första' (20: 8; osäkert, jfr dock Leander s. 21); *skolle* 'skulle' (1: 7, 14: 14, 54: 7; jfr Sandström s. 3, 71 ff.); *kruna* 'krona' (26: 4), *hun* (1: 2, 14: 6, 26: 9) 'hon' (jfr Götlind 9 C).

En del av visorna i Bröms Gyllenmärs' visbok återgår på skillingtryck.[50] Sålunda gäller detta med säkerhet de fyra visor som stått på de nu förlorade fol. 2–5 men som vi känner genom registret (visorna utgjorde — i samma ordningsföljd — innehållet i ett par tryck från 1600-talets början), med all sannolikhet också bl. a. nr 15, 22, 28, 87, 101 och 104. Nr 85 (en text av DgFT 467 i rent dansk språkform) är en direkt avskrift av ett danskt skillingtryck. En tryckt eller skriftlig förlaga ligger utan tvivel till grund för nr 18, som möjligen är en av Gyllenmärs själv verkställd översättning från danskan. Också i texter, som torde återgå på tryckta eller handskrivna förlagor, finns dialektala drag — kanske beroende på att de nedskrivits efter diktamen — men de är i regel färre än i övriga visor.[51] Vad visbokens ballader beträffar, är det klart att de i intet fall (med undantag av den nämnda danskspråkiga nr 85) är avskrifter av skillingtryck; i allmänhet är de starkt dialektala och syns de vara nedskrifter efter minnet eller muntlig tradition. Vill man dock i en del tillfällen förutsätta förlagor, t. ex. för de långa texterna nr 79 och 80 och väl då också för den sammanhörande nr 78, kanske även för 76 och 77, är det antagligt, att dessa eventuella förlagors språkform varit västgötsk.

Visbokens ballader är dessa:

1. »Har Pädhar går på gården», DgFT 376;
3. »Suenden han lecker skafftauel öf*uer* bordh», DgFT 504;

[48] Exemplen eller det de exemplifierar kan lätt beläggas i Götlind–Landtmanson, Västergötlands folkmål.

[49] Hänvisningarna i de följande exemplen avser: Götlind = Götlind–Landtmanson, Västergötlands folkmål 1–3, vederb. avsnitt; Leander = P. Leander, Ordlista över Holsljungamålet i Kinds härad, Västergötland; Sandström = J. Sandström, Studier över utvecklingen av o ock u inom västgötadialekterna.

[50] Om B. G:s bokliga intressen vet vi, förutom det som kan utläsas ur visboken, blott att han ägt två laghandskrifter (KB B 31 och UUB L 63); se Visb. I, s. 101.

[51] På grundval av vissa företeelser i språk och ortografi antog redan Sandström, a. a., s. 19, att somliga visor, särskilt mot visbokens slut, återgick på skriftliga förlagor och inte var nedskrivna ur minnet.

14. »Burman holler för Stadhen ut», DgFT 30;
39. »Florens hadhe Fru margretha kiär», DgFT 86;
62. »Skamell boor på tijdöön», DgFT 354;
76. »Her pädar han sitter öffver brede bord», DgFT 360;
77. »Herr Karll han drömmer en dröm om natt», DgFT 409;
78. »Alla då sitta the kongens hoffmen», DgFT 11;
79. »Thett war wäll siw och siwsens tiughe», DgFT 7: II;
80. »Vidrick han sitther på bortingens borg», DgFT 7: I.

Dessutom innehåller samlingen ett antal lyriska visor på balladstrof.

Drottning Sofias visbok

KB Vs 24, den s. k. Drottning Sofias visbok, inköptes till biblioteket 29.10.1866 från grevinnan Eva Charlotta Posse på Visslö, Kalmar län. Tämligen omedelbart blev visboken, som innehåller såväl danska som svenska vistexter, föremål för en i tryck utgiven beskrivning, författad av bibliotekets dåvarande chef G. E. Klemming,[52] och det dröjde inte heller länge förrän den begagnades av Grundtvig för DgF.[53] I en populär uppsats från 1894 behandlade Richard Steffen bl. a. denna visbok.[54] De svenska visorna jämte en inledning om ms publicerades av A. Noreen och A. Grape 1916 i serien 1500- och 1600-talens visböcker.[55] Efter denna edition följde snart en utredning av Sverker Ek om en grupp av visbokens svenska visor.[56] En kort beskrivning av ms med särskild hänsyn till dess danska beståndsdelar gav H. Grüner-Nielsen 1931.[57]

Boken är bunden i ett helt pergamentband, säkerligen det ursprungliga bandet. Såväl på fram- som bakpärmen finner man ett inpressat monogram i svart, bestående av bokstäverna F och S sammanslingrade under en krona. Volymen innehåller 200 blad i formatet 19 × 15,5 cm (höjd resp. bredd). Pagineringen har gjorts med blyerts i nyare tid, tydligen av Klemming.

Visboken är från början dansk, och såvitt man kan se är den upplagd på 1580-talet. Det ligger därför nära till hands att tolka det krönta pärmmonogrammet såsom syftande på konung Frederik II och hans drottning

---

[52] G. E. Klemming, Beskrifning af en Dansk Visbok tillhörande Kongl. Bibliotheket i Stockholm (Danske Samlinger II, 1866–67, s. 247–257).

[53] Först för vistexten DgF 184 i DgF IV, h. 1, 1869.

[54] R. Steffen, Poesi- och autografalbum från 1500-talet (Nordisk Tidskrift 1894, s. 65–78).

[55] Visböcker III, s. 1 ff.

[56] S. Ek, Karin Ulfsparres visor (Samlaren 1917, s. 70–82).

[57] H. Grüner-Nielsen, Danske Viser VI, s. 203 f.

Sofia av Mecklenburg. Klemming talar sålunda om det danska »konungaparets namnchiffer F S under en krona».[58] Steffen skriver:[59]

Boken, i kvartformat, är bunden i ett pergamentband och bär på pärmen drottning Sofias och konung Fredriks gemensamma namnskiffer. Själfva hufvuddelen af innehållet, bokens äldsta parti, utgöres af de på sidorna 53–309 förefintliga 75 visorna, hvilka äro nedskrifna på drottning Sofias föranstaltande.

Noreen–Grape ansluter sig i stort sett till sist citerade uppfattning:[60]

Handskriftens ursprungliga parti utgöres af en samling d a n s k a visor, skrifna 1584 att döma af en datering i registret. Denna samling har, som man af det krönta namnchiffret F S å bandet kan sluta, utförts för eller i hvarje fall tillhört det danska konungaparet Fredrik II och Sofia. Och af en eller annan anledning har i första hand drottningens namn kommit att bli fästadt vid handskriften.

Som synes uttrycker sig dock Noreen–Grape något försiktigare än Steffen beträffande drottning Sofias befattning med visboken. Ännu mera reserverad är Grüner-Nielsen, som också kommer med en ny tolkning av monogrammet FS: »Ydersiden af Pergamentsbindet bærer vistnok Kong Frederik den Andens sammenslyngede Navnetræk F. S. (: Fridericus Secundus), hvilket næppe betyder, at Hskr. har været i Kongeparrets Eje.»[61] Att några visor införts »på drottning Sofias föranstaltande» kan inte bevisas och är — trots det intresse drottningen, enligt Vedels företal till Hundredvisebogen 1591, visade dennes vissamlingar — nog föga sannolikt.[62] Däremot framstår det som högst plausibelt, att det krönta monogrammet FS syftar antingen på kungen och hans regentnummer eller på kungen och drottningen. Det är därför tänkbart, att boken vackert inbunden och försedd med det kungliga namnchiffret men i helt oskrivet skick, överlämnats såsom nådig gåva till någon förtjänt person inom hovkretsarna att användas som stam- eller gästbok och poesialbum. Ett par hovdamer har skrivit i boken. Den ena är Beate Bille (1526–1605), den berömde Tyko Brahes moder, som 1584–92 var »Hofmesterinde» hos drottning Sofia.[63] På ms s. 52 har hon jämte sitt namn skrivit en dansk översättning av sentensen Timor Domini Initium Sapientiæ. Den andra är Beate Urne (1547–1601),

---

[58] Klemming, a. a., s. 247.

[59] Steffen, a. a., s. 66.

[60] Visböcker III, s. 1.

[61] Danske Viser VI, 1931, s. 204.

[62] Den diskutabla benämningen »Dronning Sofias Visebog» syns vara införd av Grundtvig: den möter tidigast 1869 i DgF IV, s. 56. Grundtvig, DgF IV, s. 830, menar tydligen, att visboken begagnats av Vedel för Hundredvisebogen 1591; så torde emellertid icke ha varit fallet. Den nämns ej heller bland Vedels källor i Agnes Agerschous undersökning Vedels forhold til de af ham benyttede tekster (APhS XV, s. 253 ff.).

[63] Om henne se Bricka–Engelstoft–Dahl, DBL III, s. 13.

som på s. 4–5 skrivit en andlig visa.[64] Om Beate Bille någonsin ägt boken kan ej fastställas, men att Beate Urne varit dess ägare framgår av en anteckning på s. 2:

> I H S Denne bogh hörer migh Magdalena bonde till
> Er hun mig giffuen af min aller kieriste morsöster
> Jomfru Beatte Wrnne gud giffue baade
> hinde och mig dett euige salighed Amen [.]

Beate Urne skulle således kunna vara visbokens ursprungliga ägare och den, för vars räkning kungaparet låtit iordningställa bandet. Magdalena Bonde (f. 1570), som infört den just citerade ägareanteckningen, var dotter till Beate Urnes syster Sidsel och den svenske adelsmannen Tord Bonde till Stensholm i Västergötland.[65]

Tidpunkten för bokens övergång i Magdalena Bondes ägo kan inte exakt dateras, men av flera införda stamboksanteckningar framgår att hon ägde den 1598. Under dess första, danska tid har i volymen inskrivits dels Beate Urnes ovannämnda visa, dels sjuttiofem visor av en yrkesmässig skrivare senast år 1584 (s. 53–309 med register s. 383–388),[66] dels fem visor på s. 310–325, varav den första och troligen också den andra inskrivits 1586.

Sedan boken kommit i svensk ägo har däri införts sju danska visor (på s. 45–52 och 337–340) samt tjugofyra svenska (s. 15–44, 327–333, 341–342, 344–378, 389, 392; Noreen–Grapes ed. nr 1–24). Dessa danska visor samt de svenska nr 13–16, sannolikt också den svenska nr 1, är nedskrivna under den tid Magdalena Bonde ägde boken.[67] Om volymens öden under de

---

[64] Om henne se Danmarks Adels Aarbog, red. H. R. Hiort-Lorenzen og A. Thiset, XXI, 1904, s. 474. Om hennes anknytning till hovet se Steffen a. a., s. 70.

[65] För data om Magdalena Bonde se Elgenstierna I, s. 516.

[66] Registret helt återgivet i Klemming, a. a., s. 248 ff.

[67] Noreen–Grape skriver i Visb. III, s. 2, att Malin Bonde »måhända själf riktat» visboken »med två danska visor (s. 45–48)». Det rör sig dock om *tre* visor, införda med samma piktur och samma röda bläck på s. 45–48 (den tredje visan, »Sirigri sitr ij byre spindr hun guld prude» upptages i det av Klemming, a. a., tryckta registret, icke helt korrekt läst av Klemming). Samma piktur och bläcksort återkommer i en anteckning, undertecknad Mx Bx på s. 2 (och f. ö. i ett recept mot fläckar i ögonen, s. 398), varför skrivaren torde vara Malin Bonde, om också pikturen och bläcket även finns i namnet »Thord Bonnde» på s. 397. Språket uppvisar svecismer. — Skrivaren av den svenska nr 1 är okänd; det kan påpekas, att pikturen mycket påminner om A-handen i KB:s visbok i 16:o. — Som Noreen–Grape, a. a., s. 2 påpekat, är den svenska nr 16 med all sannolikhet införd av Karl Eriksson Oxenstierna. Om de tre svenska visorna 13–15 (ms s. 327–333) skriver Steffen, a. a., s. 72, att de är »undertecknade *hämpfredh måwritzdåter stake*». Detta är felaktigt (även i flera andra punkter är Steffens framställning missvisande). Endast under nr 13 står det »hämffredh måwritz dåter stake»; under nr 14 står »Agnetta Stake» och under nr 15 »karin kyle». Alla tre visorna torde vara skrivna av en och

närmaste decennierna efter hennes död i pesten 1603 vet vi föga. På s. 334 har emellertid en »angnetta linarss dåtter» gjort en anteckning, vari det bl. a. står: »gwdh wäll sine min kiäre sösster såm däna bok äger». Skrivarinnan är säkerligen identisk med Agneta, dotter till hövitsmannen Lennart Torstensson (Forstena-ätten) samt gift med riksrådet Bo Ribbing. Hon avled 1617.[68] Anteckningen skulle kunna tyda på, att någon av Agnetas systrar Karin eller Anna ägt visboken. Om Karin finns inga upplysningar — hon dog troligen i barndomen. Om Anna Lennartsdotter, som således är en mer trolig ägare, vet man inte mera än att hon var gift med hövitsmannen Karl Bengtsson (Lilliestielke).[69] Uteslutet är dock inte, att Agneta Lennartsdotter kunnat begagna beteckningen »min kiäre sösster» också om andra än sina köttsliga systrar, t. ex. om svägerskan Märta Posse eller någon väninna.

På 1630- och 1640-talet tillhörde volymen Karin Ulfsparre, som liksom Magdalena Bonde, Agneta Lennartsdotter och hennes systrar samt Märta Posse var av västgötsk adel. Under denna tid infördes de återstående svenska visorna, nämligen nr 2–12, 17–24, i boken. Bland dem är dess samtliga svenskspråkiga balladtexter:

Nr 18 »Her Esbiörn tienar vthij Kongens gårdh», DgFT 250;
Nr 19 »Här Pädar Bor sig wte med ådh», DgFT 481;
Nr 20 »Ebbe han drömer En dröm om natt», DgFT 320;
Nr 21 »Siuerdtt går sigh J stugun jnn», DgFT 2;
Nr 22 »Leyonett löper vthij lunden», DgFT 448;
Nr 23 »Thett war biskop waldemars söner», DgFT 290.

Karin Persdotter Ulfsparre föddes i början av 1600-talet (det exakta årtalet är okänt), troligen på Hedåker i Hyringa sn, Viste hd, Skaraborgs län. Hennes far var ståthållaren och häradshövdingen Peder Göransson Ulfsparre till Råda och Hedåker, modern var knekthövitsmannen Anders Gudmundssons och Elin Andersdotter Ekeblads dotter Ebba.[70] År 1635 ingick Karin Persdotter äktenskap med Kristoffer Torstensson (Forstena-ätten) till Ulfstorp, Sundby och Levene. Han var född i 1600-talets början, gick i krigstjänst 1623 samt blev vid Upplands ryttare kornett 1626

---

samma person. Steffen vill identifiera skrivaren med Hämfred Stake, Noreen–Grape med Karin Kyle. Själv tycker jag pikturen i vistexterna bäst överensstämma med Agneta Stakes namnteckning, men osvuret är härvid bäst. Karin Kyle var svägerska till systrarna Agneta och Hämfred Stake, som var sysslingar till Harald Olofsson Stake. Jfr s. 160 ovan.

[68] Se Elgenstierna II, 1926, s. 806.

[69] Elgenstierna I, s. 516.

[70] Elgenstierna VIII, s. 533.

och löjtnant 1629. 1632 blev han i sitt hemlandskap ryttmästare vid Västgöta kavalleriregemente och 1641 överstelöjtnant där. Karin Ulfsparre dog 1650, hennes man åtta år senare.[71] Före sitt äktenskap, i slutet av 1620-talet och fram till sin frände Jöran Johansson Ekeblads (av Stola-ätten) död 1631, hyste Karin Ulfsparre ömma känslor för denne. De visor hon egenhändigt infört på s. 17–44 (nr 2–12), kanske också den hon skrivit på s. 389 och 392 (nr 24), hör samman med den tiden i hennes liv. Direkt knutna till henne själv är nr 7–11, varav hon torde ha författat nr 7–9 och 11, under det att nr 10 är akrostikondedicerad till henne av Jöran Ekeblad.[72]

Visorna på s. 344–378 (nr 17–23) är folkvisor: nr 17 är en redan på 1500-talet belagd nordisk form av en tysk »Tagelied», nr 18–23 är de härovan uppräknade balladerna. Nr 18, 21 och 22 är (liksom nr 17) införda helt av Karin Ulfsparre, medan i vardera av nr 19, 20 och 23 förutom Karin Ulfsparre en annan skrivare är företrädd. I nr 19 och 20 är denne andre skrivare säkerligen Kristoffer Torstensson. Mindre säkert, ehuru fullt möjligt, är det att Torstensson också varit verksam vid införandet av visan 23.[73] I nr 19 har Karin Ulfsparre skrivit överskriften, stroferna 6–14, str. 15 rad 1–3, str. 27–59 samt den efter visan följande avslutningsschablonen, Kristoffer Torstensson str. 1–5, str. 15 rad 4 och omkvädet samt str. 16–26. I nr 20 har Karin Ulfsparre skrivit str. 1, str. 11, str. 12 rad 1–3, Kristoffer Torstensson str. 2–10, str. 12 rad 4 och omkvädet samt str. 13–20. I nr 23 slutligen har Karin Ulfsparre skrivit rubriken och str. 1–14, den andre skrivaren, vilken som nämnts möjligen är Kristoffer Torstensson, str. 15–18.

Visorna 18, 19 och 23 har rubriken »En anan wisa». Detta berättigar till slutsatsen att nr 17–19 skrivits i ett sammanhang, likaså nr 22–23. Eftersom redan i den förstnämnda gruppen Kristoffer Torstenssons hand kan beläggas, är det troligt att alla visorna 17–23 härrör från tiden efter Jöran Ekeblads död 1631 och Torstenssons förflyttning till det västgötska regementet 1632. En absolut terminus ante quem ger Karin Ulfsparres dödsår 1650. Den yngsta daterade anteckningen i hela visboken härstammar från Kristoffer Torstensson 1643. Sannolikt är balladerna införda i boken omkring 1635.[74]

Hur skall växlingen av skrivare i nr 19, 20 och 23 tolkas — har båda

---

[71] Om Kristoffer Torstensson se Elgenstierna II, s. 806.

[72] För dessa visor jfr S. Ek, Karin Ulfsparres visor, Samlaren 1917, s. 70 ff.

[73] Såväl Karin Ulfsparre som Kristoffer Torstensson har skrivit sina namn och andra anteckningar i ms, varför vi känner deras piktur. Pikturen i str. 15–18 av visa 23 avviker något från Torstenssons i nämnda anteckningar och i visorna 19–20.

[74] Till samma datering kommer Ek, a. a., s. 70.

skrivarna kunnat visorna eller är det fråga om avskrivning efter en förlaga? Språket ger oss härvidlag ringa ledning. De dialektdrag som skulle kunna uppfattas som västgötska (t. ex. *femtan* 'femton' 18: 11, 12, 29; *Ella* 'elda' 18: 24; *hennass* 'hennes' 19: 21; hypersvecismen *ådh* 'å' subst. 19: 1 och kanske *Ödh* 'ö' 19: 3) är anmärkningsvärt fåtaliga och skulle kunna tas till intäkt för åsikten att dessa visor är avskrifter av icke-västgötska förlagor, om det inte vore så, att den västgötska dialekten är föga märkbar också i Karin Ulfsparres egna poetiska alster. En påfallande skillnad är det mellan hennes språk och den samtida västgötske adelsmannen Bröms Gyllenmärs'.[75] En detalj i texterna, nämligen den att Kristoffer Torstensson (str. 15–18 i visa nr 23 är i detta avseende icke entydiga) i olikhet med Karin Ulfsparre så gott som genomgående utsätter punkt efter initialbokstäverna i de förkortade omkvädesorden, kan sägas tala till nackdel för avskrivningsteorien men är alltför obetydlig för att därpå skulle kunna byggas någonting. Något bestämt svar på frågan kan knappast ges, men då det torde vara tämligen osannolikt att de två skrivarna båda behärskat visorna utantill på det sätt som erfordrats för en växelvis nedskrivning efter minnet, ligger det närmast till hands att anta ett avskrivningsförhållande.

Till en av visbokens danska ballader har Karin Ulfsparre lagt några versifierade, moraliserande kommentarer.[76] Med tanke härpå och hennes icke helt obetydliga poetiska begåvning är det teoretiskt möjligt att hon gjort ingrepp i de balladtexter hon infört i visboken. En jämförande granskning av texterna visar emellertid, att så knappast är fallet.

UUB T 144 b

I KB fanns en handskrifven vis-bok ifrån 1640-talet» som där begagnades av bl. a. Hyltén-Cavallius och Stephens samt hymnologen J. W. Beckman.[77] Den försvann därifrån på okänt sätt, troligen efter 1870.[78] År 1916 skänktes till Uppsala UB av teol. professor Oscar Quensels sterbhus en

[75] Ek, Norsk kämpavisa, 1921, s. 85, talar om »Bröms Gyllenmärs ... och hans fränka, Karin Ulfsparre». De källor jag konsulterat vet dock ingenting om något släktskapsförhållande mellan dessa båda visintresserade medlemmar av det västgötska frälset.

[76] Ms, s. 151 och 155. De är återgivna i Visb. III, s. 79 samt — kommenterade — i S. Ek, Karin Ulfsparres visor, s. 82.

[77] Se t. ex. KB Vs 3: 3 (b), nr 176 A resp. J. W. Beckman, Den nya swenska psalmboken, framställd uti försök till swensk psalmhistoria, 1845–83, s. 1008 (»J»), Från KB Vs 3 inflöt kännedomen om ms i inledningen till nr 340 i DgF VI, 1895, s. 143.

[78] Sista häftet med källförteckningen av Beckmans psalmhistoria utkom 1872 (endast titelbladet trycktes så sent som 1883). Beckmans notiser om handskriften ifråga kan dock givetvis gå längre tillbaka i tiden.

handskrift, vilken där erhöll signum T 144 b. Den kan utan svårighet identifieras med den försvunna KB-visboken. Bevisningen härför har lagts fram av Ingeborg Lagercrantz i en uppsats 1947.[79] Ms består av femtiofem blad (jämte ett i nyare tid, tydligen av O. Quensel, tillfogat) i format 18,5 × 14 cm och är bundet i ett band, som knappast är mycket äldre än från tiden kring senaste sekelskiftet. Handskriftens olika lägg och partier är i det nuvarande bandet icke placerade i den ursprungliga ordningsföljden. Hela innehållet, med undantag för texten på det nyssnämnda yngre bladet, torde vara skrivet av en och samma person.[80] Visbokens innehåll, för vilket I. Lagercrantz redogjort i sin uppsats 1947, utgörs till största delen av latinska hymner och svenska psalmer, åtskilliga med melodier i notskrift, men också av några profana visor, varibland en ballad:

»Alt godt iagh tigh meddeelar, Sohnen i Roosengård», DgFT 340. Ms s. 79–80. Tryckt av I. Lagercrantz i Arv 1949, s. 71 ff.

Manuskriptets innehåll gör det tämligen säkert, att scriptor genomgått någon av tidens lärdomsskolor. Troligen var han en kyrkans man. Pikturen är en driven och vårdad sådan från 1600-talets mitt. Denna datering styrks av de förekommande årtalsangivelserna. På s. 21 står »1648» och på s. 51 anges, att det där begynnande avsnittet införts år 1642: »Cantilenor och andelige wijsor ./. 1642 consc.»

Till visbokens innehåll hör den satiriska visan »Junfru Lundonia i Strägnäs stadh» med titeln »Om Strägnäs höghfärdh». I. Lagercrantz har gjort troligt, att visan är tillkommen o. 1642 och handlar om dåvarande Strängnäsbiskopen Jacobus Zäbråzynthius och hans familj.[81] Visan har visserligen fått en viss spridning och är känd i ett flertal versioner, men det är knappast sannolikt att den under 1640-talet hade hunnit så långt utanför stiftet i fråga.[82] Vidare märks bröllopsvisan »Kunde hwar nu betänkia medh sigh» med akrostikon KIRSTIN JAKOPSDOTER. Jag vill med I. Lagercrantz[83] gärna anta, att visan är skriven till biskop Zäbråzynthius' dotter Kristinas giftermål 1638 med Laurentius Stigzelius. Förekomsten av dessa båda visor skulle möjligen kunna tyda på, att visbokens ägare varit en prästman i Strängnäs stift.

---

[79] I. Lagercrantz, En gammal visbok (Nysvenska Studier 1946, s. 119–187).

[80] Den tvekan härom, som Lagercrantz, a. a., s. 120, yppar rörande ms, s. 21–28, syns mig ogrundad.

[81] A. a., s. 143 f.

[82] Jfr att när visan på 1650-talet finns i ett visparti i UUB Nordin 1121, så kan detta parti också på andra grunder bäst lokaliseras till Strängnästrakten; se s. 200 härnedan. — Från nyare tid finns betydligt flera uppskrifter av visan än dem I. Lagercrantz känner.

[83] A. a., s. 169. Den av I. Lagercrantz därstädes framsatta gissningen, att visan skulle ha författats av Johannes Bureus, har inte någon sannolikhet för sig.

Ingeborg Lagercrantz framkastar hypotesen att Christoffer Johansson Ekeblad (Stola-ätten), känd såsom poet, skulle haft något med visbokens uppläggning att göra: »Kanske har visboken sammanställts eller i varje fall påbörjats på uppdrag av Ekeblad.»[84] Hennes skäl härför är främst förhållandet att i T 144 b ingår tre visor, som hon vill sätta i förbindelse med släkten Ekeblad. Visan »Swerges Rijke du goda land» finns också nedskriven av Christoffer Ekeblad i en visbok (nu i De la Gardieska samlingen, Lunds UB) och kunde därför vara diktad av honom.[85] Visan »Döden han är ehn Jägare snäll» skulle ge intrycket »att det just är Chr. Ekeblad, som klätt sina tankar om kriget i diktens form.»[86] Visan »Junfru Lundonia» är enligt sin strof 34 diktad »wid röde steen i biörkefiehl», dvs. vid udden Rödsten på Ekerön i Mälaren, icke långt från säteriet Kaggeholm. Kaggeholm tillhörde under en del av 1600-talet, fram till 1647, ätten Ekeblad; det hette då Vättersjö.[87]

Mot den anförda hypotesen kan allvarliga invändningar resas. Visan »Swerges Rijke» är visserligen nedskriven av Chr. Ekeblad men i en version, som betydligt avviker från den i T 144 b.[88] Ingenting tyder heller på, att han skulle vara visans författare. Under sin nedskrift av texten har Ekeblad antecknat »Schreffuitt den 28 september 1630 wthij gamble Statin J Pommeren». Ordet »Schreffuitt» betyder nog blott 'nedskrivet, nedskriven' — så uttrycker sig nämligen Ekeblad ofta beträffande visor som han bevisligen inte författat, under det att han vid de visor han författat eller översatt anger dem vara »componerade» eller »värterade» av honom. Visan »Döden han är» finns överhuvudtaget inte i Ekeblads visböcker, är litterärt av en helt annan och bättre halt än Ekebladarnas dikter, är tryckt 1643 och minst en gång tidigare samt är troligen författad eller översatt redan 1611 av en Knut Hand.[89] Inte heller visan »Junfru Lundonia» finns i de Ekebladska visböckerna, och den har inga större stilistiska likheter med Christoffer Ekeblads egna visor.[90] Av denna genomgång bör framgå, att inga skäl finns för antagandet att Christoffer Ekeblad — eller någon annan i ätten Ekeblad — haft beröring med ms T 144 b.

---

[84] A. a., s. 186.

[85] A. a., s. 158–166.

[86] A. a., s. 167.

[87] A. a., s. 145–148.

[88] LUB De la Gardieska saml., släktarkiven, Ekeblad, 2, s. 544 ff. Delar av texten tryckta av P. Wieselgren i DLGA 8, 1837, s. 250 f.

[89] Jfr S. Estborn, Evangeliska svenska bönböcker under reformationstidevarvet, 1929, s. 260–262; I. Collijn, Sveriges bibliografi, 1600-talet, I, sp. 357.

[90] Det är också ovisst om Christoffer Ekeblad haft några närmare kontakter med släktgrenen på Vättersjö.

Ingeborg Lagercrantz har också framställt en annan iakttagelse med konsekvenser för uppfattningen om visbokens proveniens:[91]

> Påfallande är också det stora antalet psalmer tillhörande finlandssvensk psalmskatt. Då man på grund av övriga rikssvenska koral- och psalmhandskrifters vittnesbörd svårligen kan tro, att dessa psalmer representera en tradition i Strängnäs med omnejd, så måste man tänka sig, att scriptor på ett eller annat sätt hade förbindelser med Finland. Har han måhända påbörjat visboken under en vistelse i Finland och sedan fortsatt den på sin hemort? Som tidigare framhållits utvisar pagineringen att bladen i handskriften inte alltid haft samma ordningsföljd som de ha nu. Eller har han på annat sätt haft förbindelser med Finland? Eller har han skrivit visboken för någon annan persons räkning?

Nu är det emellertid så, att de allra flesta visorna i T 144 b med all sannolikhet är avskrifter.[92] Även om T 144 b skulle innehålla »ett stort antal» psalmer av finlandssvensk extraktion behöver därför inte dess scriptor själv ha bott i Finland eller haft särskilda finlandssvenska kontakter. De psalmer det gäller är »Begynna will iagh at prijsa», »Mitt hierta frögde sigh Innerligh», »Dagen ifrå oss skrijder», »Ach herre gud i högden boor», »Tw ting herre bedz Jagh aff digh», »Ach Herre straffa icke migh», »Om menniskiones fåfängelighet», »Himmelrijket är lijcht widh Tijo Jungfruur» samt »Alt som gudh will så will iagh medh», sammanlagt nio stycken.[93] Det är trots allt skäl att se något närmare på dessa.

»Begynna will iagh at prijsa» förekommer dels i en sjustrofig form, först belagd i en likpredikan i Häradshammar 1622, dels i en längre form med upp till nitton strofer. Denna längre version är belagd i Bröms Gyllenmärs' visbok (med akrostikon BRITHA ANDHERSOTHER), i ett skillingtryck från 1645 (akrostikon: BRITOA ANTER DHTER) samt i T 144 b (akrostikon: BRITHA ANTHERO TDTOEA). I de två sista källorna rör det sig uppenbarligen om ett på mycket vanligt sätt genom utelämnanden och omkastningar fördärvat akrostikon. I. Lagercrantz vill emellertid här se namnet Anders i sin finska form, Antero. Visan förekommer inte alls i äldre finländska källor. Den finlandssvenska teorien saknar i detta fall all sannolikhet. »Mitt hierta frögde sigh Innerligh», »Dagen ifrå oss skrijder» och »Ach herre gud i högden boor» förekommer tidigast i den av finländaren S. A. Forsius utgivna Andelige Psalmer och Wijsor 1614, men Forsius var då och f. ö. under långa tider verksam i Sverige och boken trycktes i Stockholm. »Tw

---

[91] I. Lagercrantz, a. a., s. 185.

[92] Visornas art såväl som deras uppställning och yttre skick i ms visar detta. Vissa fenomen i texterna kan också lättast förklaras såsom avskrivningsfel.

[93] Lagercrantz, a. a., s. 173–177. Det bör påpekas, att I. Lagercrantz i sin diss. Lutherska kyrkovisor I, 1948, s. 76, upptar UUB T 144 b blott bland källor som återger rikssvensk koraltradition.

ting herre bedz Jagh aff digh» möter tidigast i en psalmbok, tryckt av Meurer i Stockholm 1626. I denna psalmbok ingår, jämte ett sextiotal andra psalmer, innehållet i Forsius' bok från 1614. Alla de fyra sistnämnda psalmerna har således varit tillgängliga i Stockholmspsalmboken av 1626. »Ach Herre straffa icke migh» förekommer tidigast tryckt i ett i Stockholm 1654 utgivet manuale. »Om menniskiones fåfängelighet» och »Himmelrijket är lijcht widh Tijo Jungfruur» är i finsk språkform tryckta i Hemming Henrikssons finska psalmbok 1614; det rör sig tydligen om översättningar från svenskan (för den senare psalmens vidkommande ytterst återgående på ett danskt original). Även om så gamla svenskspråkiga texter ej är bevarade, fanns psalmerna således på svenska senast 1614. Den förras text möter tidigast i det ovannämnda Stockholmsmanualet från 1654, den senares i ett skillingtryck, som troligen utgått från Meurers officin i Stockholm o. 1650 (en något annan utformning av denna visa, en form som eventuellt skulle vara den som legat till grund för den finska översättningen, finns f. ö. i ett skillingtryck från 1642). Skulle de båda psalmerna också i sin svenskspråkiga form ha sitt ursprung i Finland, vilket icke är bevisat, har de dock varit kända på rikssvenskt område vid 1600-talets mitt. »Alt som gudh will» är en översättning från A. Blaarers tyska »Wies Gott gefällt so gefällt mir auch». Denna tyska psalm slog tydligen an i 1600-talets Sverige; vi känner tre eller kanske fyra olika översättningar av den. Den översättning det här är fråga om finns förutom i T 144 b i ett skillingtryck från 1648, utan tvivel tryckt av P. Wald i Åbo. Om översättningen är gjord i Finland är ovisst. Texten i T 144 b hör till det 1642 nedskrivna avsnittet och kan därför i varje fall icke ha hämtats ur det kända Åbotrycket. Det bör slutligen påpekas, att de nio psalmer vi här diskuterat inte förekommer i ett sammanhang utan är spridda i ms T 144 b. Diskussionen torde ha visat, att inte heller de berörda nio psalmernas historia på minsta sätt tvingar till antagandet att skrivaren av T 144 b fått sina visor från Finland.[94]

Språket i visboken är närmast det dåtida skrivna rikspråket med de arkaismer som följer med psalminnehållet. De visor som skulle kunna säga oss något om skrivarens dialekt är få, egentligen blott de profana visorna. De dialektala orden i »Junfru Lundonia» har utan tvivel tillhört visan från dess diktande. Språkbestämningen av T 144 b får därför huvudsakligen en negerande karaktär: inga götiska drag finns i ms, ej heller några säkra finlandismer. Former som *wäfwin* 'vävd' (»Junfru Lundonia», str. 5),

[94] För de diskuterade psalmerna se J. W. Beckmans a. a., registret, vidare Emil Liedgren, Svensk psalm och andlig visa, 1926, registret, samt David Lindqvist, Bidrag till 1650-talets psalmhistoria (Svenskt Gudstjänstliv 17, 1942), s. 74, 75.

tuman 'tummen' (ibid., str. 10; obl. kas.), *nackan* 'nacken' (ibid., str. 11; obl. kas.) och *sporan* 'sporren' (»Swerges Rijke du goda land», str. 6; nom.) pekar snarast på det uppsvenska området.

Samuel Älfs visbok

Den lärde och vittre domprosten i Linköping Samuel Älf (1727–1799)[95] skänkte 1792 till stadens gymnasiebibliotek, det nuvarande Stifts- och landsbiblioteket, bl. a. den vissamling (bibl. sign. W 42) som sedan kallats Samuel Älfs visbok. Varifrån Älf förvärvat visboken är okänt.

För vetenskapliga ändamål syns visboken först ha begagnats av L. F. Rääf.[96] Den är i största korthet beskriven i SF I, s. IX. En edition av den med utförlig inledning publicerades 1917–1919 av Adolf Noreen och Anders Grape i serien 1500- och 1600-talens visböcker.[97] Eftersom samlingen innehåller ett antal visor av Lars Wivallius (dessa visor något onödigt uteslutna i Noreen–Grapes ed.) såg sig Henrik Schück föranlåten att underkasta den en kommenterande genomgång i sin Wivalliusmonografi 1893–95.[98]

Volymen är bunden i ett helt pergamentband, restaurerat och försett med ny rygg 1950. Den omfattar 148 blad, varav ett i början och två i slutet före restaureringen suttit fastklistrade vid bandets fram- resp. bakpärm. Bladens format är 152 mm (höjd) × ca 96 mm (bredd). Inuti boken har på skilda ställen sammanlagt fyra blad gått förlorade. Som Noreen–Grape påpekat, står på det blad, som vid tiden för deras edition var det enda kända av de på bakpärmens insida fastsatta, namnet Lars Lounell. Pikturen såväl som namnformen pekar på 1700-talet. Vid restaureringen 1950 framkom emellertid ytterligare ett blad på bakpärmen, överklistrat av det nyssnämnda. På detta blad står namnet Hans Storck, skrivet med en hand som skulle kunna vara från 1600-talets senare hälft.

Visbokens innehåll är, med undantag för en skämtsam anteckning på s. 172 och ett säkert från 1700-talet härrörande visfragment på s. [191], skrivet av fyra tämligen samtida händer från 1600-talets mitt, vilka jag

[95] Om Älf se t. ex. Westerlund–Setterdahl, Linköpings stifts herdaminne I: 2, 1916, s. 196 ff.

[96] Rääf har ur den gjort avskrifter, vilka nu ingår i KB Vs 2. Han berättar om visboken i brev till J. Adlerbeth 3.11.1815 (UUB Rääf 1: 22); att Rääf intresserat sig för Älfska visboken berättas också i augustibihanget till Swensk Literatur-Tidning 1815. I samma årgång av denna tidning, sp. 724, nämner L. Hammarsköld visboken i sin rec. av GA.

[97] Visböcker III, s. 121 ff.

[98] H. Schück, Lars Wivallius, hans lif och dikter, II, 1895, s. 26 ff.

med Noreen–Grape kallar hand 1–4. Hand 1 svarar för fol. 1–87, dvs. editionens visor 1–35 (jämte sju Wivalliusvisor, vilka som sagt utelämnats ur editionen).[99] Hand 2 har skrivit s. 88–172 (=visorna 36–51), hand 3 s. 173–187 (=visorna 52–54).[1] Hand 4 slutligen har infört visan 55 (i Noreen–Grapes ed. av misstag kallad »62») på s. 189–[191]. I början av volymen finns ett register, där varje skrivare uppfört sina visor. Uppställningen härvid visar, att skrivarna varit verksamma i samma följd visorna inskrivits i boken, således först hand 1, därefter händerna 2, 3 och 4. I bandets slut har inklistrats ett skillingtryck från 1732.

Skrivaren 1 har infört sina visor sommaren 1651; nio dateringar, säkerligen gjorda samtidigt med resp. visas nedskrift eftersom bläcket i datumangivelserna förändrats helt i enlighet med det i vistexterna, hänvisar till tiden 23 juni (visa 14) – 1 augusti (visa 34) detta år, och visorna 1–13 torde knappast vara införda mycket tidigare än midsommarafton, då 14 fästes på papperet. Ingen av de övriga skrivarna har daterat sina avsnitt, men däremot har hand 4 på s. 128 (dvs. i den del av visboken, där hand 2 skrivit sina visor) infört en vanligt förekommande skrivarvers och dateringen 18 juli 1659. Om vi också inte med säkerhet kan fastställa, att hand 4 skrivit visan 55 samtidigt med dateringen, är det dock ganska troligt att så är fallet. Hur som helst är det tydligt, att hand 2 och 3 varit verksamma på 1650-talet, någon gång mellan 1651 och 1659.

De visor hand 1 infört har till största delen samtidskaraktär; det är visor som var tämligen nya 1651. Hit hör barockvisor av tyskt ursprung (av Rist, Voigtländer, Opitz) och vidare bl. a. en svensk bröllopsvisa från 1646 (nr 7). Stilen och den mytologiska apparaten säger oss, att inte heller nr 53 och 54 (dvs. två av de visor hand 3 skrivit) samt nr 55 (»62»; enda visan i piktur 4) var särskilt gamla på 1650-talet. Helt annorlunda förhåller det sig med det avsnitt som skrivits av hand 2. Av dess sexton visor, nr 36–51, är sex ballader:

36. »Widrich han ståår på Bårtingens bårg», DgFT 7: I;
38. »Her Herman fäste Frw Margreta», DgFT 86;
41. »Suennen leeker skaaftafuell», DgFT 504;
44. »Moder sporde hon sonen godh», DgFT 272;
45. »Thet boor och Een Änckia i bredan by», DgFT 298;
49. »Torckill han är den ypparste Suen», DgFT 480.

Om avsnittets övriga tio visor kan följande sägas. Nr 37 är den enda svenska versionen av en visa, som i Danmark finns i fyra handskrifter från 1550–1570-talen (DV 222). Nr 39 är en i yngre strofform gjord parafras

[99] I denne skrivares avsnitt förekommer en del tecknade illustrationer och ornament.
[1] Från s. 88 är ms ej folierat utan paginerat.

på DgFT 503. Nr 40 är i övrigt blott känd från Harald Oluffsons visbok (HO 2) och från Drottning Sofias visbok (nr 15, inskriven 1599). Nr 42 finns på svenska i Oluffsons visbok (HO 27) samt på danska i tre uppskrifter, den äldsta från 1550-talet (DV 283). Också nr 43 finns på svenska endast hos Oluffson (HO 38); på danska äger man ett antal texter från 1550-talet fram till o. 1615 (DV 68). Nr 46 är inte belagd utanför Älfs visbok — det rör sig om en versifiering av vigselritualen i 1529 års kyrkohandbok. Nr 47, även den en unik text, är en kärleksvisa av 1500-talsprägel. Nr 48 är på svenska i övrigt känd från Gyllenmärs' visbok (nr 49) och från KB:s visbok i 8:o (nr 39, nedskriven o. år 1600), på danska i texter från tiden 1550-talet – o. 1630 (DV 65). Nr 50 är enda svenska texten av en visa, som i mycket bättre bevarat skick finns i danska uppskrifter fr. o. m. 1571 (DV 266). Nr 51 slutligen är en svensk-latinsk (ej i egentlig mening makaronisk) visa, ingående redan i Oluffsons visbok (HO 43).

Det är tydligt, att de visor hand 2 inskrivit i Älfs visbok har en för 1650-talet i stort sett främmande karaktär. Därmed avses naturligtvis icke balladerna men väl de lyriska visorna, vars livslängd i regel är ganska kort. Den mest sannolika förklaringen till att avsnittet har detta innehåll är, såsom förut Sverker Ek gjort gällande,[2] att det är en avskrift av ett äldre manuskript.[3] Enligt Ek skulle förlagan vara »en äldre visbok, förmodligen från 1500-talet». Själv vill jag uttrycka ungefär samma uppfattning så, att hand 2 i Älfska visboken hämtat alla eller i varje fall de flesta av sina visor med eller utan mellanled från en äldre visbok, tillkommen under 1500-talets senare hälft eller möjligen 1600-talets första decennier.

Det första avsnittet (hand 1) har en viss finländsk anknytning; visorna 6, 12, 18 och 25 är med Eks ord »med all säkerhet skrifna af eller till i Finland bosatta personer, och de två sistnämnda torde år 1651 vara så pass nyligen författade (nr 25 väl tidigast 1649), att de väl knappast böra ha hunnit så långt från tillkomstorten».[4] Mycket möjligt är därför, att skrivaren 1 tillbringat sommaren 1651 i Finland. Han skulle teoretiskt sett kunna ha varit finländare; några säkra finlandismer i språket låter sig emellertid ej påvisas. Språket hos denne skrivare liksom hos de övriga tre kan närmast betecknas som uppsvenskt.[5] Att på språklig väg avgöra

---

[2] Ek, Norsk kämpavisa, 1921, s. 52, 85; ett meddelande från Ek är också refererat i Visböcker II, s. 126 n. 2.

[3] Som en avskrivares suck får man uppfatta utgjutelsen på s. 172 efter den 179 strofer långa visan 49: »Alla wijsor hafua Een Ände, Men om denna begyntte Jagh tuifla, at hon någon tijdh skulle lycktasz».

[4] Visböcker III, s. 126 n. 2.

[5] Möjligen kan enstaka götiska drag påvisas i de visor hand 2 nedskrivit: *welle* 'ville' (49: 66, 124), *wellen* 'viljen' (38: 5), *redder* 'riddare' (49: 174), *gefuen* 'given' part. (49: 72),

var balladerna i piktur 2 först nedskrivits är nog omöjligt. Det finns knappast några skäl för tanken att de skulle ha tagits ur finlandssvensk tradition.

Den svensk-latinska visa (nr 51) skrivaren 2 infört i boken är full av språkfel i de latinska raderna. Alla felen torde kunna förklaras som avskrivningsfel. De säger oss därför ingenting om den som i en förlaga skrivit ner visan. Däremot avslöjar de att skrivaren 2 i Älfs visbok saknat kunskaper i latin. Troligen har vi att göra med en adelsman eller — varför inte — en adelsdam med poetiska intressen men utan tidens regelmässiga latindominerade skolutbildning.

De i visbokens slut skrivna namnen Hans Storck och Lars Lounell syftar sannolikt på senare ägare. Det bör påpekas, att pikturen i den förra av dessa namnteckningar, vilken ser ut att ha skrivits före utgången av 1600-talet, ej kan identifieras med någon av hand 1–4. Icke desto mindre skulle det möjligen vara av betydelse för problemet beträffande visbokens proveniens om det kunde fastställas vem denne Hans Storck var. Till något säkert resultat härvidlag har jag dock ej kommit.[6]

Ms i Klintbergska samlingen, Visby LA

I den betydande samling av Gotlandica som tillvägabragts av Mathias Klintberg (1847–1932), lektor i Visby, språk-, folklivs- och fornforskare, och som nu finns i Landsarkivet, Visby, ingår en handskrift från 1600-talet, vilken bl. a. innehåller visor. Manuskriptet, som saknar egentligt signum, har presenterats av Richard Steffen i en uppsats i Gotländskt Arkiv 8, 1936, s. 43–50.

Manuskriptet omfattar nio blad[7] i formatet 21 × 16 cm (höjd resp. bredd) och är bundet i ett omslag, bestående av ett vikt ark ur en medeltida latinsk pergamentscodex. Löst inlagda i bandet är den övre hälften av ett blad samt en längs långsidan riven remsa, vilka båda genom papperets

---

gefua (49: 113, 115), *skrefne* 'skrivna' (49: 40), *blusz* 'bloss' (49: 86, 174), *öfuan* 'ovan' (49: 144) och *ypparste* 'ypperste' (49: 1). Dessa är dock tämligen få och framförallt i flera fall icke bindande. — Påfallande för ortografien hos skrivare 1 är inskjutandet av ett *h* mellan *r* och ett följande *a: merha* 'mera' (1: 7), *swårha* (1: 8), *warha* (2: 3), *giörha* (3: 5), *skiärha* (20: 4), etc.

[6] Inom adliga ätten Stårck, nr 233, finns ingen Johannes eller Hans. Möjligen skulle det kunna röra sig om Johannes Storck, f. 1649 i Åtvid, prästvigd 1677, kyrkoherde i Hof 1696, respondens vid prästmöte 1704, d. 1715 (Westerlund–Setterdahl–Meurling, Linköpings stifts herdaminne V: 2, 1943, s. 147). Att denne liksom Älf tillhörde Linköpings stift skulle i varje fall kunna vara ett skäl till förmån för hans kandidatur.

[7] Steffen, a. a., s. 43, uppger felaktigt åtta blad.

utseende, pikturens utformning och delvis skriftens uppställning kan bestämmas såsom sammanhörande med de inbundna bladen. All skrift i manuskriptet, med möjligt undantag för en del numera ytterst svårläsliga anteckningar på frampärmens insida, syns härröra från en och samma person.

I visväg innehåller manuskriptet en avskrift efter ett danskt skillingtryck av »Greven i Rom», vidare en folkligt-didaktisk visa om två strofer samt slutligen balladen

»Der bor Enn Jomffru paa wort land», DgFT 390. Ms, fol. [8] v.–[9] v. Tryckt i Gotländskt Arkiv 8, s. 44 ff. Texten säkert ofullständig genom lakun i ms.

Om språket i balladtexten anser Steffen, att det icke »är danska, utan svenska möjligen med någon dialektal brytning».[8] Denna beskrivning är inadekvat. Språket måste bestämmas såsom huvudsakligen danskt med några få svenska eller gutniska drag.[9]

I övrigt innehåller handskriften astrologiska lärdomar (prognostica), en del religiösa betraktelser samt — på det lösa halva bladet — ekonomiska anteckningar, avseende inköp och försäljning under 1657 och 1658. En notis nämner sålunda att skrivaren förstnämnda år tillhandlat sig fläsk, ärtor, tyg m. m. av en »pouel hins», varmed otvivelaktigt, såsom Steffen framhållit,[10] måste avses den tyskfödde Visbyköpmannen Powel Hinz, död 1659. En annan notis klargör, att scriptor till en kvinna (»hun»), enligt Steffens förslag Hinz' maka Metta Rasmusdotter, levererat tjära, en oxe och en ko, något som säger oss en del om hans ställning och miljö.

Vi har således att göra med en person som å ena sidan haft boskap och tjära att sälja, å andra sidan varit inte blott läs- och skrivkunnig utan också haft litterära och astrologiska intressen. Han kan ha varit bonde men kanske snarare en jordbruksidkande skolmästare, klockare eller präst.[11] Inte heller torde a priori den möjligheten böra uteslutas, att han varit köpman i Visby. En av Steffen ej observerad anteckning på frampärmens insida, vilken jag, om också med största tvekan, vill utläsa »Tilhør Karsten Funk», kan mycket väl härstamma från manuskriptets upphovsman. Kunde i källorna en man med detta namn beläggas, skulle vi sannolikt få besked om hans position och miljö.[12]

[8] A. a., s. 49.

[9] Jfr Herbert Gustavsons karakteristik, »ett slags danska», i P. A. Säve, Gotländska visor, 1949–55, s. 557.

[10] A. a., s. 50.

[11] Steffen, a. a., s. 50, skriver, att scriptor torde ha »varit skolmästare, och det ligger icke utanför möjligheternas område att han kan komma att bestämt namngivas».

[12] Landsarkivarie Gunnar Fritzell vid Visby LA har godhetsfullt meddelat mig, att »släkten Funck och personer med tillnamnet Funck är rikt representerade i Visby under

När balladen införts i ms vet vi ej, men det finns ingen anledning att tro, att detta skulle ha skett på något större tidsavstånd från räkenskapslistans dateringar 1657 och 1658.

Parti av UUB Nordin 1121

Nr 1121 i den Nordiska handskriftssamlingen, Uppsala UB, är en tämligen omfångsrik volym, bestående av många skilda partier i olika format och från olika delar av 1600- och 1700-talen.[13] Innehållet utgörs av poesi, varav åtskilliga visor.[14]

Det parti, som i detta sammanhang är av intresse, utgörs av sjutton blad (fol. 135–151) i formatet 21 × 16,5 cm (höjd resp. bredd). Det innehåller tretton svenska visor och en tyskspråkig. Bland de svenska är volymens enda ballad,

»Habor Kong och sijwer kungh», DgFT 20. Ms, fol. 148 v.–151 r.

Partiets samtliga visor (med möjligt undantag för den tyska visan »Ein schönes bildt» på fol. 144 r.) syns vara skrivna med en och samma, ganska drivna, piktur från mitten av 1600-talet. På fol. 143 v. återfinns datumangivelsen »Ao 1655 den 18 februarij», på fol. 144 r. står »d 24: septembris». Införandet av balladtexten torde således kunna sättas till år 1655 eller något av de närmast följande åren.

Balladtexten överensstämmer med den för vistypen gängse skillingtrycksavfattningen och är säkert liksom flera andra av partiets visor, bl. a. »Slottet i Österrike», en avskrift, kanske med något handskrivet mellanled, av skillingtryck. Fyra av visorna (fol. 136 r.–138 v.) ingår i ett par Strängnästryck från 1640-talet, och då partiet också innehåller »Jungfru ludonia i strengnes stad» (fol. 139 v.–141 r.), är det antagligt att det skrivits i Strängnästrakten.

Barbro Banérs visbok

Barbro Banérs visbok tillhör biblioteket på den Mörnerska egendomen Esplunda, Örebro län. Det är en volym i kvartformat (bladen är 19,3 cm

1600- och 1700-talen, men ingen av dessa personer har befunnits bära namnet Karsten». (Brev 23.2.1966, SVA.) Frågan om denne Karsten Funks identitet är således olöst.

[13] För den stora Nordinska samlingen, se S. Ågren, Om Nordinska handskriftssamlingen i Uppsala universitetsbibliotek (Uppsala universitetsbiblioteks minnesskrift 1621–1921, s. 468 ff.).

[14] Volymen är apropå några 1700-talsdikter nämnd i E. Wrangel, Frihetstidens odlingshistoria, 1895, s. 300 n. Det för vårt ändamål aktuella partiet berörs dock icke.

höga och 15 cm breda), bunden i det ursprungliga bandet, ett svart skinnband med spännen. Antalet blad är 222.[15] Volymen är ej paginerad eller folierad. På frampärmens insida möter namnet *Barbro Margretha Baner.* S. [3]–[65] upptas av vistexter, under det att s. [1] och [2] samt s. [66] och alla följande sidor är blanka. Större delen av boken är således icke utnyttjad för skrift. Boken är förtecknad som F 5 i V. Kôersners 1882 tryckta katalog över handskriftssamlingen på Esplunda.[16] Visorna, summa sju stycken, publicerades 1889 av Adolf Noreen och Henrik Schück i serien 1500- och 1600-talens visböcker.[17] Balladerna är följande:

Nr 1 »Dhe Hiältar the Liggia Slagne», DgFT 138;
Nr 3 »Det war Bijskoph Waldmar Sönner», DgFT 290;
Nr 4 »Priamus han war en Konungh Boldh», ST 31;
Nr 5 »Ebbe drömde en dröm om Natt», DgFT 320;
Nr 6 »Dhet war Ollof Strångeson», DgFT 329;
Nr 7 »Redherstige tiänar I Konungz Gårdh», DgFT 76.

Nr 2 är en behandling i balladpastischens form av Karl X Gustafs polska och danska krig fram till freden i Roskilde och ständermötet i Göteborg våren 1658, »Konung Carel han Råder I Swealundh».[18]

Barbro Marg(a)retha Banér föddes 1634 som dotter till riksmarskalken Axel Gustafson Banér och hans andra hustru Ebba Abrahamsdotter Brahe. Uppväxtåren tillbringade hon troligen på Herrborum i Östergötland, Braheberg och Edshammar (båda i Uppland) samt i Stockholm. I december 1656 gifte hon sig med sedermera riksrådet och överståthållaren Jöran Johansson Gyllenstierna, som utnämndes till landshövding i Kronobergs län 1657, i Uppland 1664. Hon avled 1691, fem år efter sin make.[19]

I inledningen till sin edition skriver Noreen och Schück, att då Barbro Banér i visboken »tecknar sig med sitt eget och ej med sin mans familjenamn, förefaller det, som om visorna skrifvits före giftermålet».[20] Denna slutsats måste betecknas som en märklig lapsus — det var först åtskilligt senare som gift kvinna upptog sin mans familjenamn. Däremot ger natur-

---

[15] Ej 221, som Noreen och Schück uppger i Visböcker I, s. 335.

[16] Bilaga till HT 1882. Kôersner kallar bokens innehåll »anteckningar». Visboken är numera även upptagen som nr I: 53 i N. Nilssons Förteckning över Esplunda arkiv, 2, 1964, s. 51.

[17] Visböcker I, s. 333–382.

[18] För denna visa se S. Ek i D. Arill (red.), Folksägen och folkdiktning i västra Sverige, 1923, s. 205 f. samt Hildeman–Hansson–Jonsson, Politisk rimdans, 1960, s. 62 ff., 187 f.

[19] Elgenstierna I, s. 228, III, s. 352 f. Om Jöran Gyllenstierna, se Svenska män och kvinnor 3, s. 195 f., om Axel Banér SBL II, s. 666 ff.

[20] Visböcker I, s. 335. På samma sätt Olrik i DgF VI, s. 62. Att Barbro Banér infört sitt namn i visboken 1657, som Noreen–Schück skriver, är en ren gissning från deras sida. Intet årtal finns i ms.

ligtvis, såsom också Noreen–Schück framhåller, visa nr 2 en terminus post quem: våren 1658. Man skulle gärna vilja tro, att samma visa gav jämväl en terminus ante quem. Det kan nämligen tyckas ha varit mindre frestande att efter Köpenhamnsfreden i maj 1660 införa en visa, vilken om Trondheim och Bornholm säger att »Ewiglig dhe swärige nu Tiäna». Detta skäl är emellertid knappast bindande.[21] Det enda man med säkerhet kan sluta sig till av innehållet rörande visbokens datering är därför, att visorna 2–7 ej införts tidigare än 1658. Det bör f. ö. påpekas, att dessa visor ser ut att vara inskrivna i ett sammanhang, medan nr 1, ehuru med största sannolikhet skriven av samma person som de övriga, skrivits in för sig. Den avviker något i pikturens utformning och är till skillnad från de andra försedd med kustoder.

I papperet förekommer ett vattenmärke. Enär boken innehåller så många blanka blad är det förhållandevis lätt att uppfatta märkets utseende, trots att ingenstädes ett helt märke påträffas. Det består av det s. k. holländska lejonet samt under detta bokstäverna GC. Papperet är tydligen holländskt.[22] Ett märke av detta slag, med GC som »counter-mark» är påträffat i ett holländskt aktstycke från 1656.[23]

Enligt Noreen–Schück har Barbro Banér troligen själv i visboken »afskrifvit de där införda visorna».[24] Pikturen är emellertid en typisk skrivarstil, synnerligen regelbunden och excellerande i konstrikt utformade anfanger. Redan därför ter det sig föga sannolikt, att Barbro Banér själv infört visorna i boken. Dessbättre finns det prov på hennes egen piktur.[25] De visar otvetydigt, att det icke är Barbro Banér som är visbokens scriptor.

Det finns en omständighet, som talar för att Barbro Banér själv känt åtminstone en av visorna, nr 4. Denna ballad av typ ST 31 känner vi, förutom från Barbro Banérs visbok, endast från en annan källa, Per Brahes visbok, vari den införts av Ebba Abrahamsdotter Brahe, dvs. Barbro

---

[21] Jfr att ännu i ett tidigast 1678 utgivet skillingtryck av visan (UUB Zetterström P. s. XXIII: 24), liksom i ett från 1700-talets början (KB skill.tr. T 7 c), »Dhe wördige Herrar i Trunhems Stad» förekommer. Dock torde man våga tro, att Barbro Banér genom sin börd och ställning varit mera politiskt medveten och kunnig än de som publicerat skillingtrycken.

[22] H. Voorn, De papiermolens in de provincie Noord-Holland, 1960, s. 133, 166 f. (avbildn. 78, 80, 82–84). Särskilt nr 78 och 82 står mycket nära märket i Barbro Banérs visbok.

[23] H. Voorn, a. a., s. 133 (nr 78).

[24] Visböcker I, s. 335.

[25] RA, Skoklostersamlingen: ett brev från Barbro Banér till Nils Nilsson Brahe 1650 samt flera till Per Abrahamsson Brahe 1660–64. Pikturen är densamma i samtliga brev. Som väntat undertecknas breven även efter 1656, året för Barbro Banérs vigsel, »Barbro Margaretha Baner».

Banérs mor.[26] De båda uppskrifterna av visan är varandra mycket lika. Då Barbro Banér var bara fyra år gammal vid moderns död, kan hon knappast ha lärt sig visan direkt av denna, men det är i högsta grad troligt, att vi här har att göra med en släkttradition. Även om, som vi sett, Barbro Banér själv icke infört visorna i sin visbok, är det därför troligt, att hon bestämt urvalet av visor. Kanske är den föreliggande visboken en renskrift av hennes koncept, och kanske har hon själv sjungit visorna. Att man känt melodien till i varje fall nr 1 och 6 framgår av att nr 2 uppges kunna sjungas till dessas melodier (vilka möjligen varit en och samma melodi).

Om karaktären hos några av balladtexterna i Barbro Banérs visbok har forskningen tidigare uttalat sig. Sålunda har Axel Olrik om nr 6 (DgFT 329) skrivit, att den intet annat är än den av Vedel i Hundredvisebogen tryckta danska texten, som »er ... vandret til Sverig og der nedskriven efter Hukommelsen».[27] Olriks karakteristik är med vissa modifikationer riktig; klart är, att Banér 6 icke är någon direktöversättning från Vedel.[28] Det har av Ek och Grüner-Nielsen förfäktats, att Banér 1 (DgFT 138) skulle vara en litterär redigering av den text av visan, som Messenius förfogat över och som nu finns i KB Vs 20. Så är emellertid icke fallet.[29]

Intet talar för att balladerna 4, 5 och 7 i Barbro Banérs visbok skulle ha utsatts för någon direkt litterär bearbetning.[30] Mera problematisk är nr 3 (DgFT 290). Denna balladtyp föreligger i tre andra svenska 1600-talstexter samt i fem danska texter från 15-, 16- och 1700-talen. De danska texterna har mellan tio och tjugofem strofer vardera, de svenska aderton eller nitton med undantag för Banér 3, vilken har inte mindre än trettiofyra. Texten är här utdragen på ett sätt, som påminner om tendenser i vissa danska adelsvisböcker. Det är troligt att denna text i Barbro Banérs visbok verkligen utsatts för litterär redigering och utvidgning. Om denna redigering gjorts av Barbro Banér själv kan givetvis ej fastställas. Hypotetiskt kan åsikten framföras, att de unika strofer i Barbro Banérs text, vilka har en påtagligt antidansk tendens (främst str. 31–32), bör uppfattas som inspirerade av krigen mot Danmark 1657–60 och kanske ses i samband med balladpastischen om Karl X Gustaf.[31]

Det är sannolikt, att visboken fick sitt innehåll under den tid Barbro

---

[26] Jfr härovan s. 179.

[27] DgF VI, s. 56. Den svenska texten upptages av Olrik som DgF 329 Be.

[28] Se kap. 5 under DgFT 329.

[29] Vissa detaljer i Barbro Banérs text talar emellertid för att den är en avskrift. Se kap. 5 under DgFT 138.

[30] En annan sak är förekomsten av modeordet *spassera* i balladtexten nr 7. Ordets förekomst förut påpekat i S. Ek, Riddar Stigs runor i olika versioner, 1946, s. 120.

[31] Hypotesen tidigare framsatt av mig 1958, se DgF X, s. 712.

Banérs make var landshövding i Kronobergs län, 1657–1664. Sverker Ek har därför antagit, att visan nr 7 »närmast hämtats från Värend».[32] Detta är mycket möjligt, ehuru ej bevisligt.

Text av ST 12 i antikvitetsrannsakning från Öland 1667

År 1667 företogs en antikvitetsrannsakning inom Kalmar superintendentur. Dåvarande konsistorienotarien i Kalmar, Lars Bonde, utsände förfrågningar till prästerna, och under sommaren och hösten nämnda år inkom svaren. Dessa förvarades först i Kalmar domkapitels arkiv, senare i Kalmar läroverks bibliotek samt finns sedan 1962 i Landsarkivet, Vadstena. En avskrift av det samlade materialet gjordes av Bonde, och denna renskrift sändes till Antikvitetskollegiet, dit den kom den 4 oktober 1668. Någon gång på 1700-talet lade den bekante Sigfrid Lorentz Gahm Persson (1725–1794) beslag på renskriften. På auktionen efter Gahm Persson köptes den jämte mycket annat av den kände samlaren Daniel G. Nescher, efter vars död 1827 den kom till KB i ett av Nescher skapat samlingsband (KB F. m. 54). Vid handskriftsinventeringen i KB 1843 skars denna Bondeska renskrift ut ur F. m. 54 och förenades med övriga antikvitetsrannsakningar i F. l. 9.[33] Den är intakt. Bland originalhandlingarna i Vadstena LA saknas däremot berättelsen från Köpings och Egby socknar på Öland, varför vi för denna relation är hänvisade till avskriften i KB F. l. 9, band 4, s. 242 ff. På s. 242 därstädes heter det: »Vnder Kiöpings klint ähr een källa, som kallas St Elufs källa, hwilkens watn ganska sällan om sommeren wthtorkas eller winteren frysser, till hwilkens källas whrsprung hoos gemene Man, een sådan wijsa siunges», varefter själva visan om tjugonio strofer återges:

»Konungen skulle til Lijdingen fara», ST 12. Tr. i E. E. Areen, En öländsk martyrkälla och legendvisa, s. 7 ff.[34]

Visan torde ha upptecknats av Jonas Stephani Lippius, som 1652–76 var kyrkoherde i Köping och Egby, från 1655 kontraktsprost i Ölands medelkontrakt.[35] Lippius bör nämligen med all sannolikhet ha svarat för berättelsen från Köping och Egby, detta särskilt som komministertjänsten där var vakant 1653–69.[36]

[32] Ek, Riddar Stigs runor, s. 114.

[33] Enligt en anteckning av G. O. Hyltén-Cavallius i F. m. 54.

[34] Areens läsning är icke helt pålitlig; jfr A. Enqvists rec. av Areens häfte i Fm o. Ft 1930, s. 142 f.

[35] Bror Olsson, Kalmar stifts herdaminne 4, 1951, s. 132 f.

[36] Olsson, a. a., 4, s. 151.

Icke så långt efter det att den Bondeska renskriften inkommit till Antikvitetskollegium lät Johan Hadorph göra en särskild avskrift av själva vistexten. Denna avskrift, försedd med anteckningar av Hadorphs egen hand, ingår nu i KB:s visbok i 4:o (nr 48 i Noreen–Lundells edition av visboken).[37]

Kungl. Bibliotekets visbok i 8:o

KB Vs 21, visboken i 8:o, är till nuvarande omfång och skick en skapelse av så sent datum som omkring år 1830, vid vilken tid d. v. amanuensen vid KB Adolf Iwar Arwidsson var sysselsatt med redigeringen av SF och därför inventerade bibliotekets samlingar av vismanuskript. I SF I, s. VI meddelar Arwidsson, att volymen nyligen blivit »omhäftad» (dvs. inbunden) och att den »innehåller uppteckningar, förut förvarade i ett grönmåladt pergaments omslag (Svenska Folk-Visor, III, 251, N:o 2), samt andra af lika format, som funnits lösa i spridda bundtar. Samlingen upptager äfven några Isländska visor». Arwidsson lät förse den på detta sätt tillkomna samlingsvolymen med ett skinnryggsband, som har ryggtiteln *En Vijsebook*. Denna titel är tydligen bildad i anslutning till den på det nämnda äldre pergamentbandet, vilken enligt GA III, s. 251 var »Wyse Book». Volymen har, på ett delvis otillfredsställande sätt, paginerats av Arwidsson, med paginasiffror endast på rectosidorna. Vid bindningen o. 1830 omfattade boken åttioett blad. S. 83–[86] har emellertid sedan uttagits, enligt en anteckning från 1850 av G. E. Klemming på frampärmens insida »emedan de tillhöra ett Isländskt stycke af sex blad, skrifvet 1641». De tvenne uttagna bladen har således upptagit de av Arwidsson nämnda isländska visorna.[38]

En tryckt edition av Vs 21 publicerades 1906 av Adolf Noreen och J. A. Lundell i serien 1500- och 1600-talens visböcker.[39] Numreringen av visorna i min följande framställning följer Noreen–Lundells edition.

Manuskriptet består av följande lägg:

1) Bl. »1», »2», »4», s. 5–[14], åtta blad i formatet 16,4 × 10 cm (här liksom i det följande anges formatet i höjden × bredden). Lägget är fullständigt; Arwidssons

[37] Se s. 236 härnedan.

[38] Dessa blad lades enl. Klemming »bland Isl. fragm.». Jag har ej i KB kunnat finna några blad, som med säkerhet kan identifieras med dem. — Enligt Klemmings samma anteckning inlades i Vs 21 i stället »en visa skrifven på 1500-talet, i ett litet häfte, taget ur Psaltaren 1536». Denna finns där ej nu, och redan 1875 har Klemming om den tillagt ett »Ubi nunc?». Troligen åsyftas en av de handskrivna visor som nu finns i KB:s ex. av Några visor om Antikrist 1536.

[39] Visböcker II, s. 105–270. — Det kan nämnas, att Arwidsson i SF kallar Vs 21 för WB utom i SF II, ark 22 och 23 (s. 342, 367), där samlingen kallas EW.

vacklan mellan foliering och paginering förklarar det märkliga beteckningssättet. Texten fortsätter i

2) S. 15–[30], åtta blad i samma format som föregående. Läggen 1–2 upptar visorna 1–5.

3) S. 31–[36], tre blad i formatet 14,5 × 9,2 cm. Lägget är inbundet bakvänt, så att de nuvarande häfttrådarna går genom den ursprungliga yttermarginalen. Upptar visorna 6–8.

4) S. 37–[50], 51 [a], [51 b], åtta blad i formatet 15,7 × 10 cm. Lägget är på rectosidorna paginerat 37–51, men då beteckningen 52 är tagen i anspråk för en sida i nästa lägg kallar jag liksom Noreen–Lundell den sjunde och åttonde sidan för 51 [a] resp. [51 b]. Lägget upptar visorna 9–14.

5) S. [51 c], [51 d], 52, [52 b], 53–[56], fyra blad i formatet 16,3 × 10 cm. Även för detta lägg har Arwidssons oförmåga till paginering gjort det nödvändigt för Noreen–Lundell att införa kompletterande paginabeteckningar. S. [56] är blank. Lägget upptar visan 15.

6) S. 57–[62], tre blad i formatet 16,3 × 10 cm. Ett fjärde blad efter s. [62] är bortskuret så när som på obetydliga rester vid häftsnöret. S. [62] är blank, likaledes nedre hälften av s. 61. Detta talar för att också det bortskurna bladet varit blankt. Lägget upptar visan 16.

7) S. 63–[70], fyra blad i formatet 15,3 × 9,8 cm. Nedre delen av s. 69 samt hela s. [70] är blanka. Upptar visan 17.

8) S. 71–[74], två blad i formatet ca 14 (kanten mycket ojämn) × 9,3 cm. Upptar visan 18.

9) S. 75–[82], fyra blad i formatet 16,2 × 9,6 cm. Upptar visorna 19 och 20.

10) S. 87–[96], 99–[102], sju blad i formatet 15,6 × 10 cm. Något blad, som skulle vara s. 97/98, har aldrig funnits; vi har här att göra med en felpaginering av Arwidsson. Mellan s. [94] och 95 har på ett tidigt stadium ett möjligen helt blankt blad bortskurits utom vad beträffar den smala remsa som behövts för inbindningen. Lägget upptar visorna 21–27.

11) S. 103–[110], fyra blad i formatet 15 × 9,6 cm. Upptar visorna 28–30.

12) S. 111–[124], sju blad i formatet 15,9 × 9,7 cm. Ett blad mellan s. [120] och 121 är bortklippt med undantag av den för bindningen erforderliga smala remsan vid häftsnöret. På detta blad har åtminstone fortsättningen på den nu defekta visa 34 funnits. Lägget upptar visorna 31–35 samt (på s. [122]) ett register. S. 121 är blank.

13) S. 125–[132], fyra blad i formatet 15,3 × 10 cm. Ett blad med text på båda sidor bortskuret mellan s. [130] och 131, således före den av Arwidsson ombesörjda inbindningen. Sist finns en fals, troligen sammanhängande med läggets första blad. Nedre delen av s. 131 samt hela s. [132] är blanka. Lägget upptar visorna 36–38 samt (på s. 131) en lektext med beskrivning.

14) S. 133–[136], ett helt blad i formatet 15,4 × 9 cm samt övre delen av ett annat blad med samma bredd. Bladet s. 133/134, som f. ö. vid den Arwidssonska bindningen blivit felvänt, har tydligen, jämte en därmed sammanhängande smal fals, legat inne i ett ytterark om två blad, av vilka det bakre är s. 135/136. Av detta ytterarks främre blad återstår endast en smal remsa med skrift på. Lägget upptar den nu till sin början defekta visan 39 jämte (på s. [136]) några anteckningar.

15) S. 137–[146], fem blad i formatet 15,9 × 9,9 cm. Rester av tre bortskurna blad finns efter s. [146]. Texten från s. [142] går delvis (visa 40, str. 32 och 33)

över på det första av dessa i övrigt sannolikt blanka blad, något som Noreen–Lundell ej observerat. S. [146] är blank. Lägget upptar visan 40.

16) S. 147–[154], tre blad i formatet 16,2 × 9,9 cm samt övre delen av ett fjärde blad (s. 153/154) med samma bredd. Den bevarade delen av s. [154] är blank. Lägget upptar visorna 41–44.

17) S. 155–[158], två blad i formatet 16,1 × 10 cm. Upptar visan 45.

18) S. 159–[162] två blad i formatet 15,8 × 9,9 cm. Lägget upptar visan 46 jämte en skrivarvers och en rimmad bön.

Det ovan citerade meddelandet av Arwidsson i SF klargör, att Vs 21 är en ren collectaneavolym, vars delar hämtats från skilda håll. Pikturerna visar, att de olika läggen dessutom är av mycket skiftande ålder. Dessa förhållanden medför, att i den nedanstående behandlingen av volymen varje enskilt lägg eller grupp av sammanhörande lägg måste diskuteras var för sig. Vid en sådan behandling är det av vikt att ta hänsyn till externt material såsom notiser och upplysningar i Johan Hadorphs s. 53 härovan återgivna och kommenterade förteckning »Gambla Swenska wijsor som afskrifues skole», Lorenzo Hammarskölds på s. 105 nämnda »Underrättelse om några gamla Swenska Folk-Wisor» i Swensk Literatur-Tidning 1813, GA samt KB ms Vs 2 och Vs 126.

De lägg som först skall diskuteras är 10, 11, 12 och 13, och jag har kommit till den åsikten att dessa hört samman redan före skapandet av volymen Vs 21. Läggen 11 och 12 förenas medelst en genomlöpande foliering: de elva rectosidorna är försedda med beteckningarna I–XI. Pikturen är med små variationer densamma genom båda läggen. På s. [122] finns ett register, som avser både lägg 11 och lägg 12. Detta register är skrivet med samma handstil som själva vistexterna. Lägg 11–12 har således bildat ett parti, ett konstaterande som inte rubbas av förhållandet att de iakttagbara fragmenten av vattenmärken är olika för de båda läggen. Dessa fragment är för små för att därav skulle kunna dras några säkra negativa slutsatser, och för övrigt är det givetvis möjligt, att de olika läggen i partiet består av skilda papperssorter. Fragment av vattenmärken, såvitt man kan se identiska med dem i lägg 12, finns i lägg 10. Ser man till handstilen i lägg 10 uppvisar den en del påtagliga variationer. Bortsett från skrivarversen och den latinska sentensen på s. [102], vilka utan tvivel härrör från en särskild skrivare, kan lägget i pikturavseende indelas i tre avsnitt: a) s. 87–[94]; b) s. 95, [96] och 99; c) s. [100]–[102]. Det är emellertid troligt, att samtliga tre avsnitt är skrivna av en och samma person vid skilda tillfällen och kanske med olika pennor. Hur än härmed må förhålla sig är det tydligt, att åtminstone handen i a-avsnittet är identisk med den i lägg 11–12. Från denna hand härrör också vistexterna i lägg 13. Denna piktur kan studeras på bild 20, s. 213 f. med prov från lägg 10, 11 och 13.

På s. 131 i lägg 13 finns en latinsk sentens, tydligen skriven med den hand, som infört skrivarversen och sentensen på s. [102] i lägg 10. Läggen 10–13 är således på flera sätt knutna till varandra.[40] Till vad som redan anförts kan läggas, att texterna i dem förenas i ortografiskt (s-ljudet tecknas intervokaliskt och i slutljud ofta med *sz*) och språkligt avseende. Språket kan bestämmas som sveamål. Det mest iögonfallande draget är t-bortfallet i t. ex. *wedrä* 'vädret' (22: 6), *öle* 'ölet' (24: 3), *gulle* 'guldet' (26: 6), *någå* 'något' (30: 12), *Fijskia* 'fiskat' sup. (30: 13), *lijke* 'liket' (30: 15), *mykij* 'mycket' (35: 5), *vatne* 'vattnet' (38: 1).[41] Vidare märks bl. a. former med kvarstående *mb* som *Timber* 'timmer' (36: 6) och *Lamb* 'lamm' (36: 1)[42] samt på formlärans område svaga substantivformer som *Bondanz willia* (24: 2), *Bondhans* (36: 2, 3), *hagan* 'hagen' (28: 7).[43]

Fragmenten av v/m ger inga hållpunkter för en datering, men pikturen hänvisar snarast till 1500-talets sista decennium eller 1600-talets första.[44] Förekomsten av de andliga visorna 21 ff. skulle kunna tyda på att skrivaren varit djäkne, student eller präst, men några detaljer röjer att hans kunskaper i teologi och latin icke varit oklanderliga,[45] varför någon bestämd slutsats om skrivarens miljö ej kan framställas.

Balladerna i lägg 10–13 är helt koncentrerade till lägg 11–12. De är följande:

28. »Wnger suenn speltte skacthaffela af guld», DgFT 504;
33. »Samsingen tallar alltt thill sitt wiff», DgFT 6;
34. »Leonett Löper J Lundenom», DgFT 448;
35. »Wngersuen snaka thill käristen *sin*», ST 29.

Av registret på s. [122] i lägg 12 framgår, att ett antal blad saknas i detta lägg.[46] Minst åtta blad är borta, och på dessa blad har stått sex

---

[40] I Noreen–Lundells handskriftsbeskrivning är det endast läggen 11 och 12 som beskrivs såsom sammanhörande.

[41] Wessén, Våra folkmål, s. 30.

[42] Ibid., s. 30.

[43] Ibid., s. 33.

[44] Möjligen är 1583 en terminus ante quem non. Detta år utgavs den äldsta kända upplagan av P. Dålemans visa »Jagh weth ett Blomster är lustigt och fijnt» (avtryckt i Beckman, Den nya swenska psalmboken, s. 395 f.). En text av denna visa (av Dåleman övers. fr. tyskan) är det som utgör nr 25 i 8:o-visboken, en text som ganska nära följer Dålemans tryckta och bl. a. har sin rubrik därifrån.

[45] I visan 23, »In dulci iubilo», förekommer i första strofen »lig*er* jn principio» i stället för det riktiga »in praesepio» (: i vaggan). I samma visas tredje strof står »cremina» i stället för »crimina» (: brott, synder). I 22: 3 står det »Gud faderz son och then helige and», varigenom uttrycket för treenigheten förstörts.

[46] I Visb. II, s. 234 är registret något onöjaktigt återgivet vad beträffar de romerska

visor jämte senare delen av den nu defekta visan 34. Den korta textbörjan registret omfattar sätter oss inte i stånd att säkert ange vilka dessa sex visor varit, men vissa möjligheter till bestämning måste diskuteras.

Dessa är de sex nu felande visor registret upptar:[47]

[I.] »Thett red en riddar»;
[II.] »Jag wet så dygdelig»;
[III.] »Vnger suen rider J rosen»;
[IV.] »Her Bor en Jug pa vårt»;
[V.] »thett war eij longa»;
[VI.] »Her bor en Jugfru».

Alla incipitraderna verkar avgjort tillhöra folkvisor — på samma sätt som läggen 11–13 helt består av folkvisor: ballader, balladefterklang, skämtvisor, en sånglek. Textincipit [I] skulle kunna avse sångleken »Det rider en riddare på vår äng» (SF III, s. 229 ff.; Säve, Gotl. visor, nr 61; Dencker, Sv. Visarkivs sångleksreg., nr 22) eller möjligen skämtvisan Bonden och hans hustru (Skv 70).[48] Nr [II] var kanske en lyrisk visa (jfr »Jagh wet så däjligh en ross», Bröms Gyllenmärs' visbok nr 30) även om det inte är uteslutet, att den var en ballad.[49] Nr [III] skulle kunna vara en ballad av typen DgFT 416 eller 503.[50] »Här bor en jungfru [på vårt land]», som nr [IV] och [VI] började, för genast tankarna till en visa i lägg 12, visbokens nr 31; »Där Boor enn Junffruu på wårtt Land», en skämtvisa av typen Skv 102 (i registret på s. [122] i Vs 21 upptagen som »Her bor en Jungfru»). Då det är föga antagligt, att visan Skv 102 införts ytterligare en eller två gånger, syftar registret här med all sannolikhet på andra visor, kanske två av balladerna DgFT 68, 81, 369 eller 390.[51] Nr [V] bör jäm-

siffrorna, som anger bladens nr i det ursprungliga partiet. Så står t. ex. IIIIV i stället för det rätta IIII (V är överstruket i ms), XIIX i stället för XII (det sista X är likaledes överstruket i ms), osv.

[47] De romerska siffrorna inom klammer är här tillsatta av mig.

[48] Se för den senare t. ex. Bondesons Visbok, nr 40 och Fredins Gotlandstoner, nr 113.

[49] Jfr också »Så heij iagh wetth enn Jomfru» i KB Vs 23, s. 106; Visböcker I, s. 45.

[50] Den äldsta av de två svenska texterna av DgFT 416 (KB:s visbok i 4:o, nr 11) inleds med en lyrisk strof, varefter själva den berättande framställningen börjar i andra strofen: »Vnger Swenn rijder i Rosenlund». Också i övrig nordisk tradition av visan, inkl. den andra svenska texten (GA 55), finns en strof med detta innehåll ehuru inte i fullt identisk utformning. — I den enda svenska texten av DgFT 503 (KB:s visbok i 16:o, nr 21; således en text ungefär samtidigt med den vi här diskuterar) talas det om en sven, om vilken det i strof 3 heter: »Så rijdher han j Rosenne lundh.»

[51] Den enda svenska texten av DgFT 68 är Oluffsons visbok, nr 17, som börjar: »Her boor enn Jomfru på wårtth landh.» — Petter Rudebecks visuppt., nr 1, enda svenska text av DgFT 81, inleds: »här boor een jungfru i vårt land». — Av DgFT 369, för vilken typ inga säkra nordiska belägg finns före 1800-talet, börjar t. ex. Säve, Gotländska visor, nr 16 så: »Det bodde en Jungfru så långt opp i land.» — Den dansk-gotländska texten

föras med textbörjan i den enda svenska texten av DgFT 92 (KB:s visbok i 4:o nr 2): »Däth war intet långe, Men däth war i gåhr.» Naturligtvis kan det i flera av fallen röra sig om visor, vilka för övrigt är oss helt obekanta, och de sammanställningar som just gjorts får inte, möjligen med undantag för den ovanliga textbörjan till nr [V], tas till intäkt för bestämda visors förekomst vid den tid, på den ort och i den miljö skrivaren av läggen 10–13 i Vs 21 var verksam.

Läggen 3, 4 och 14 innehåller inga ballader, varför de här kan behandlas relativt kortfattat.

Lägg 3 innehåller två andliga visor samt en historisk visa. Pikturen syns kunna dateras till tiden omkring år 1600. Språket uppvisar inga påtagligt dialektala drag.

Lägg 4 innehåller fyra historiska visor, en andlig visa samt en bibelvisa om Susanna. Pikturen är knappast yngre än från 1580- eller 1590-talet och uppvisar några äldre förkortningsvanor, vilket jämte det tämligen ålderdomliga språket — f. ö. snarast sveamål — förklaras av att det rör sig om en avskrift.[52] Hadorph har egenhändigt numrerat visorna 9–12 (de historiska visorna) i enlighet med sin förteckning »Gambla Swenska wijsor som afskrifues skole».

Lägg 14 omfattar endast en visa, en ofullständig text av en nordisk version av en ursprungligen tysk Tagelied. Handstilen kan dateras till tiden omkring år 1600. Inga markanta dialektdrag finns i det bevarade fragmentet.

Lägg 16 innehåller däremot, förutom två lyriska kärleksvisor (nr 41 och 44), två ballader. Alla fyra visorna är skrivna av en och samma hand; det är icke troligt att visan nr 44, som Noreen–Lundell menar, härrör från en annan skrivare. Stilen i detta lägg syns tillhöra 1600-talets början. En del av ett vattenmärke syns ganska tydligt i bladet s. 153/154 men ger inga möjligheter för datering. Språket uppvisar en del drag — *söster* 'syster' (42: 6), *dröftade* 'dryftade' (43: 6; ms: *droftade*), *seger* 'säger' vb (43: 18), *Jongfrun* (43: 6), *wtan före* 'utanför' (41: 2), *innan före* 'innanför' (41: »Versus 3:tius») — som kan vara götiska.[53] Skrivaren har varit latinkunnig, vilket framgår av en anteckning efter visa 44, av rubriken på s. 147: »In hac papyro sunt reperiuntq*ue* pulcherrimæ cantelinæ [sic] variæ collectæ» samt av överskrifterna »Alia» över nr 42 och 43. Vissa förhållanden i tex-

av DgFT 390 från 1600-talets mitt (se ovan s. 199) börjar: »Der bor Enn Jomffru paa wort land.»

[52] Se härtill och till frågan om förhållandet mellan detta parti och UUB ms E 133 senast, utförligast och mest övertygande Hildeman, Politiska visor, s. 205 ff.

[53] Se för dessa exempel i tur och ordning Götlind–Landtmanson, Västergötlands folkmål 1 A, s. 237, 232, 137 f., 215; ibid. 4, s. 82.

terna 41 (tillskriften av »Versus 3:tius), 42 (skrivningen av de två första stroferna [O a] och [O b]) och 43 (ändringarna i strof 1) kan uppfattas som tecken på att de ej är avskrifter efter en skriven förlaga utan förstahandsuppskrifter. Läggets ballader är följande:

42. »Thet var sigh en vngersuen», DgFT 91;
43. »Her lanman kasta terninger vnder öö», DgFT 387.

Läggen 15 och 17 innehåller vardera en visa, och i båda fallen rör det sig om en ballad. Noreen–Lundell karakteriserar pikturen i de två läggen som »dålig» resp. »mycket tarflig», men de har inte nått fram till slutsatsen, att det är en och samma hand som skrivit de två visorna. Ett jämförande studium av pikturen (se bild 21, s. 215 f.) torde dock göra en sådan konklusion oundviklig. Delar av samma vattenmärke finns i båda läggen, som därför säkerligen hört samman i ett parti. Pikturen är svår att tidfästa bl. a. därför att den verkar oövad. Jag daterar den till 1600-talets början.[54] De två visorna är:

40. »Håbart och siwert konungh son», DgFT 20;
45. »Wnger suen hade en Jungfru kär», DgFT 180.

Språket i visorna är sveamål. Man kan nämna former som *Sir* 'ser' (40: 32), *tår* 'törs' (40: 23), *dom* 'dem' pron. (40: 16) och framförallt former med t-bortfall i slutljud: *ärä* 'är det' (40: 3), *suui* 'sovit' (40: 28), *weeta* 'vetat' (40: 45, 46), *fodra* 'fodrad' (45: 4).[55]

Lägg 18, två blad utan vattenmärke, omfattar en enda visa. Pikturen hänvisar snarast till tiden 1620–1640 (se bild 22, s. 217). Språket verkar närmast vara sveamål. Påfallande är, att verbformen 'är' genomgående skrivs *ehr* (också i de efter visan följande två skrivarverserna), och vidare märks formen *wätta* 'veta' (str. 11). I ortografien märks stavningen *phana* 'fana' (46: 1, 2, 3, 7, 8, 9), som möjligen säger något om skrivaren. Visan är en ballad:

46. »Konungenn talla till Riddar stigenn sin», DgFT 117.

Ett rent antikvariskt intresse torde ligga bakom läggen 1, 2, 5–9, till vilkas behandling vi nu övergår. Här rör det sig enbart om ballader. Samtliga dessa lägg tillhör tiden efter 1660.

Lägg 5 innehåller visan

15. »Esbiörn Prue, Ormen stark Dricka Miöd i Halla», ST 2.

---

[54] Av vattenmärket är för små delar synliga för att det skulle kunna användas vid dateringen av partiet.

[55] Se för den sistnämnda företeelsen Wessén, Våra folkmål, s. 30.

Den är skriven med en piktur från 1670- eller 1680-talet, troligen tillhörande någon person i Antikvitetsarkivet. Visan sammanhänger med den stora grupp i KB Vs 20, visboken i 4:o, som återger Ingierd Gunnarsdotters repertoar, se härom s. 263 nedan.

Lägg 6 är skrivet vid ungefär samma tid som föregående. Skrivaren är samme man, som skrivit så många av texterna i KB:s 4:o-visbok. Läggets enda visa är

16. »Ebbe han drömbde en dröm om Natt», DgFT 320.

Uppskriften diskuteras närmare under KB:s visbok i 4:o, se s. 244 härnedan.

Lägg 7 är från samma tid som de två föregående läggen. Skrivaren är troligen densamme som i lägg 6 och i varje fall densamme som i 4:o-visbokens lägg 16. Dessa båda lägg har samma format och syns bestå av samma papper (v/m syns endast i Vs 21, lägg 7, ej i Vs 20, lägg 16, varför bindande bevis ang. papperet ej kan ges); de har säkerligen utgjort ett parti. Partiet ifråga behandlas under 4:o-visboken, s. 244 härnedan. Visan i Vs 21, lägg 7 är

17. »Skammel han bodde på Tijdhöen», DgFT 354.

Lägg 8 torde också det kunna dateras till 1670- eller 1680-talet. Av allt att döma rör det sig även här om en utskrift, gjord i Antikvitetsarkivet. Lägget behandlas under 4:o-visboken, se s. 261 härnedan. Det innehåller visan

18. »Her Nils och Vnge herr Tijdeman», DgFT 112.

Lägg 9 omfattar två texter av samma balladtyp:

19. »Stölz Marita går j höga löfft», DgFT 338;
20. »Fru Märitha går i höga Lofft», DgFT 338.

De båda texterna är skrivna med sinsemellan olika pikturer, båda av tämligen oövad karaktär. Handstilarna kan dateras till 1600-talets mitt eller andra hälft, se bild 23–24 (s. 217 f.). Uppskrifterna är dock inte yngre än från 1693, Johan Hadorphs dödsår. På s. 75, läggets första sida, har nämligen Hadorph egenhändigt skrivit »N 2», vilket syftar på hans numrering av vistypen i »Gambla Swenska wijsor», etc. I visan nr 19 har Hadorph också infört en del textändringar och strofnumreringar. Även i visan nr 20 märks spår av Hadorphs hand: orden *nu* och *gånge* i strof 2 samt ändringen i ordet *gonga* i strof 1. Språket i nr 19 är götiskt färgat. Följande former kan nämnas: *kiörka* (19: 2, 9), *onga* 'unga' (19: 10, 11, 17) *löfft* 'loft' (19: 1), *sarker* 'särkar' (19: 13), *Toresa* 'Töres' gen. (19: 16). Märkliga är formerna *plå* 'blå' (19: 6) och *kullet* 'guldet' (19: 6). Såväl som pikturen

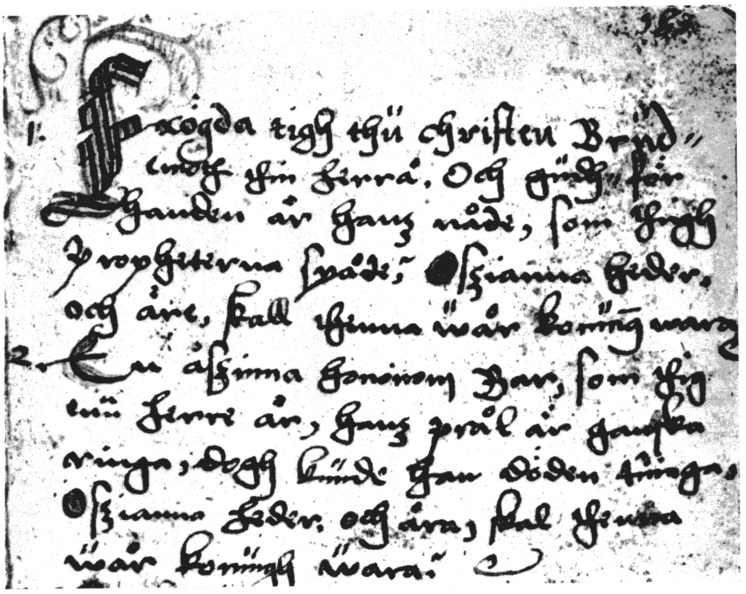

Bild 20 a. KB:s visbok i 8:o, s. 87.

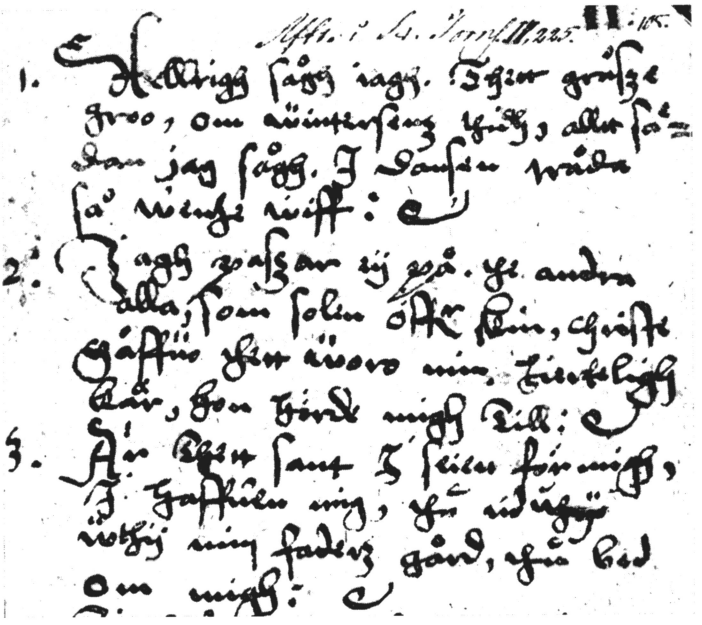

Bild 20 b. KB:s visbok i 8:o, s. 105.

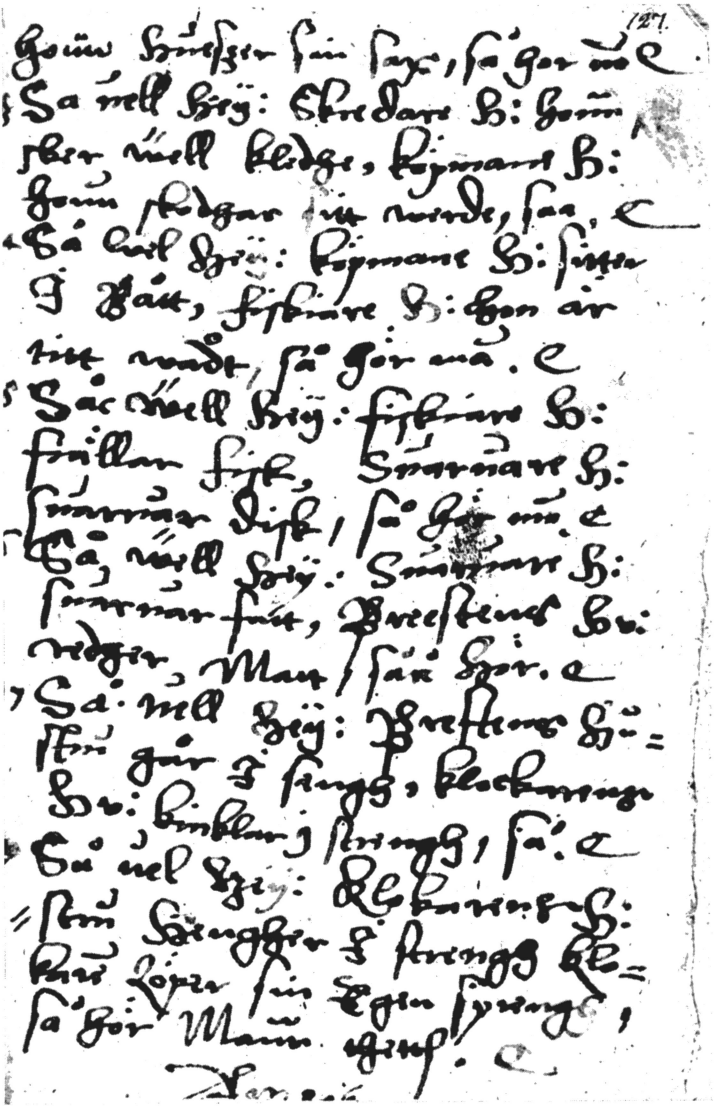

Bild 20 c. KB:s visbok i 8:o, s. 127. Enligt min uppfattning kan ingen tvekan råda om att pikturen är densamma i samtliga de tre partier, som är företrädda på bilderna 20 a–c. Jfr s. 207 härovan.

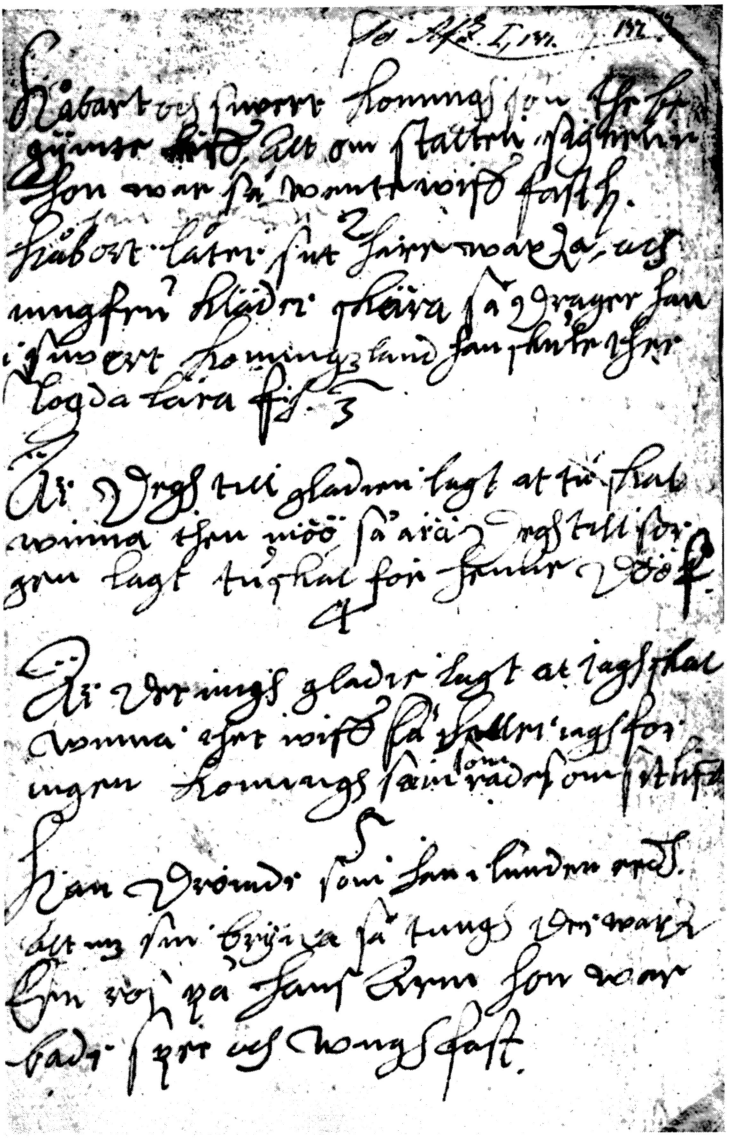

Bild 21 a. KB:s visbok i 8:o, s. 137.

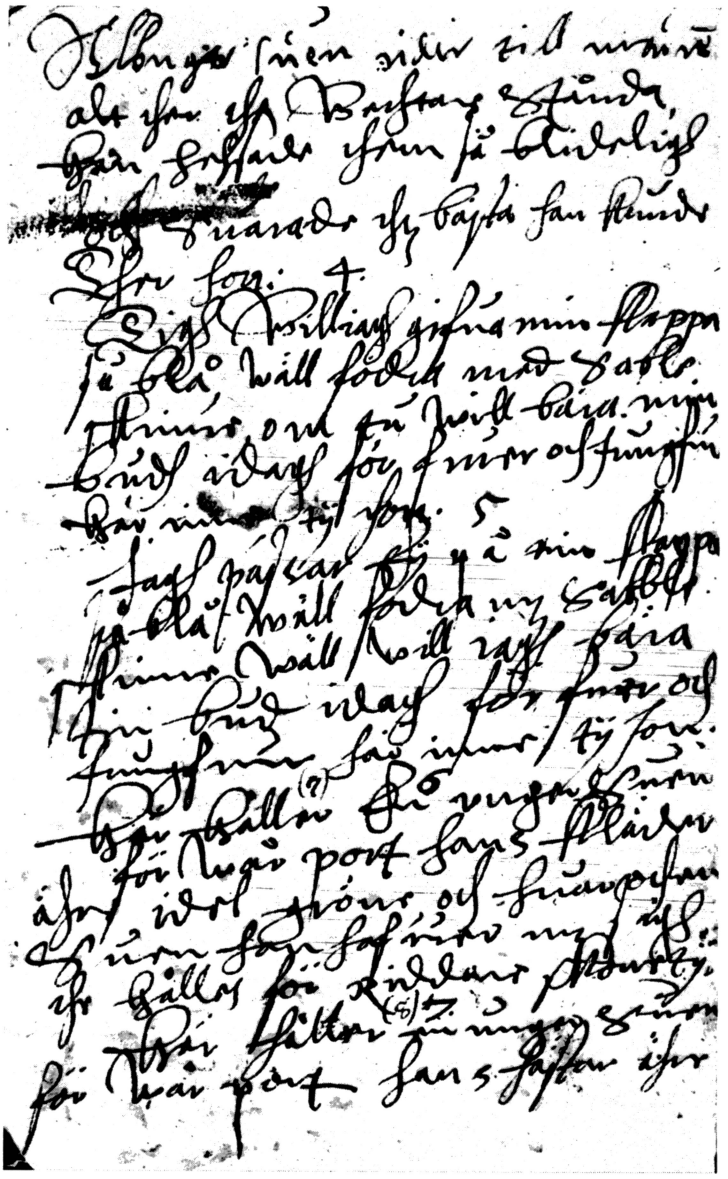

Bild 21 b. KB:s visbok i 8:o, s. 156. Pikturen är otvivelaktigt densamma som på bild 21 a. Jfr s. 211 härovan.

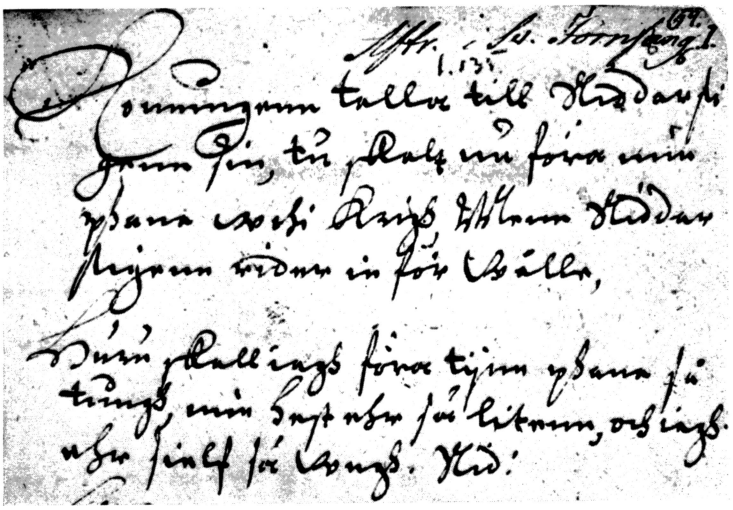

Bild 22. KB:s visbok i 8:o, s. 159 (övre delen).

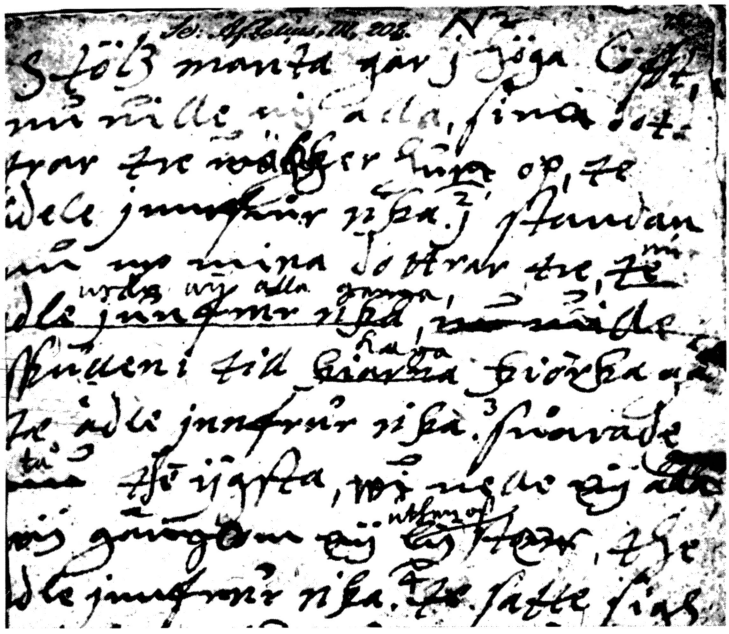

Bild 23. KB:s i 8:o, s. 75 (övre delen). Nummerbeteckningen »N 2», textändringar och -tillägg införda av Johan Hadorph.

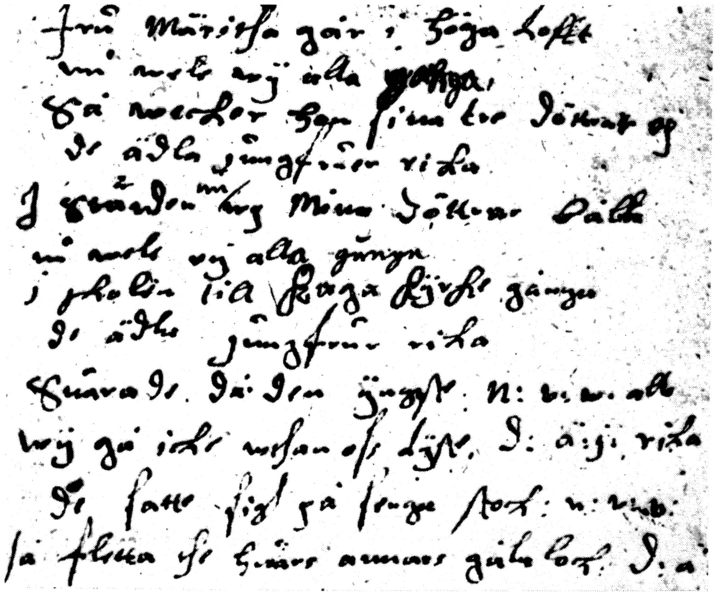

Bild 24. KB:s visbok i 8:o, s. 79 (nedre hälften). Ordet »gånga» i andra strofens mellanomkväde tillskrivet av J. Hadorph, som också gjort ändringen på motsvarande ställe i första strofen. I andra strofens första rad har Hadorph tillagt ordet »nu».

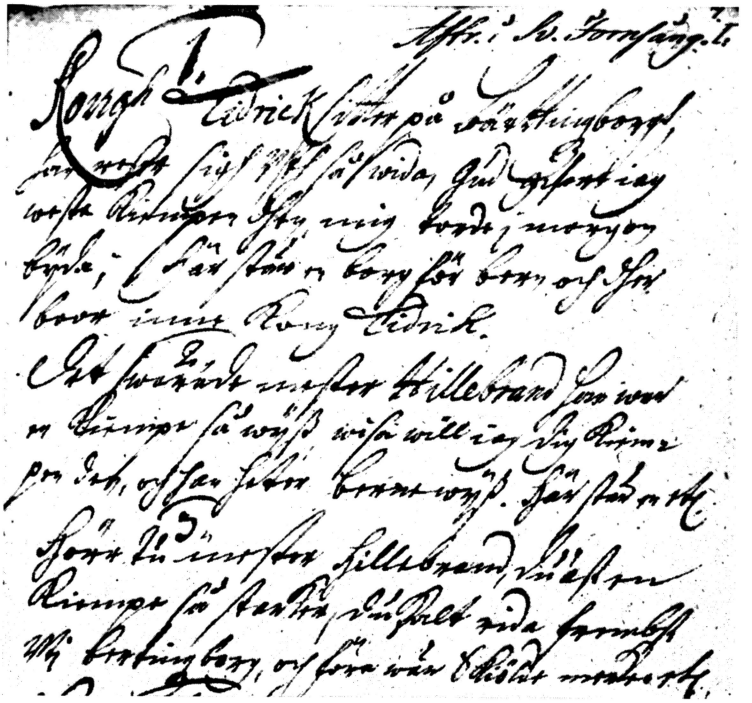

Bild 25. KB:s visbok i 8:o, s. 7 (övre hälften).

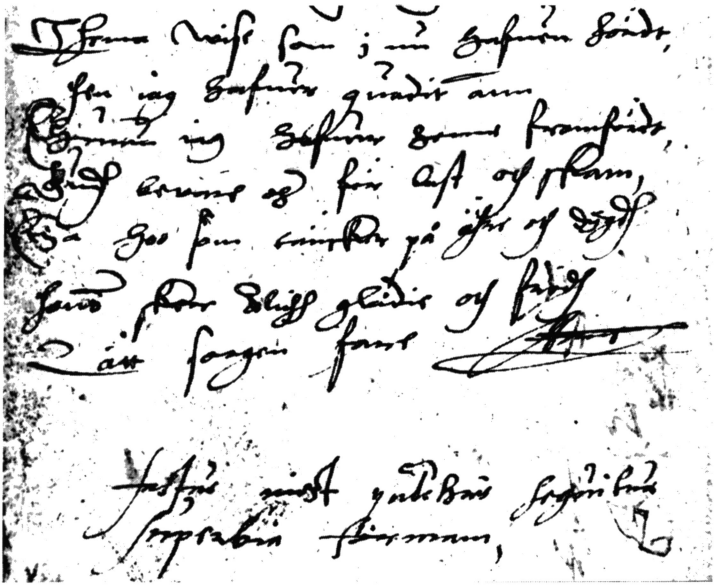

Bild 26 a. KB:s visbok i 8:o, s. 102 (nedre delen).

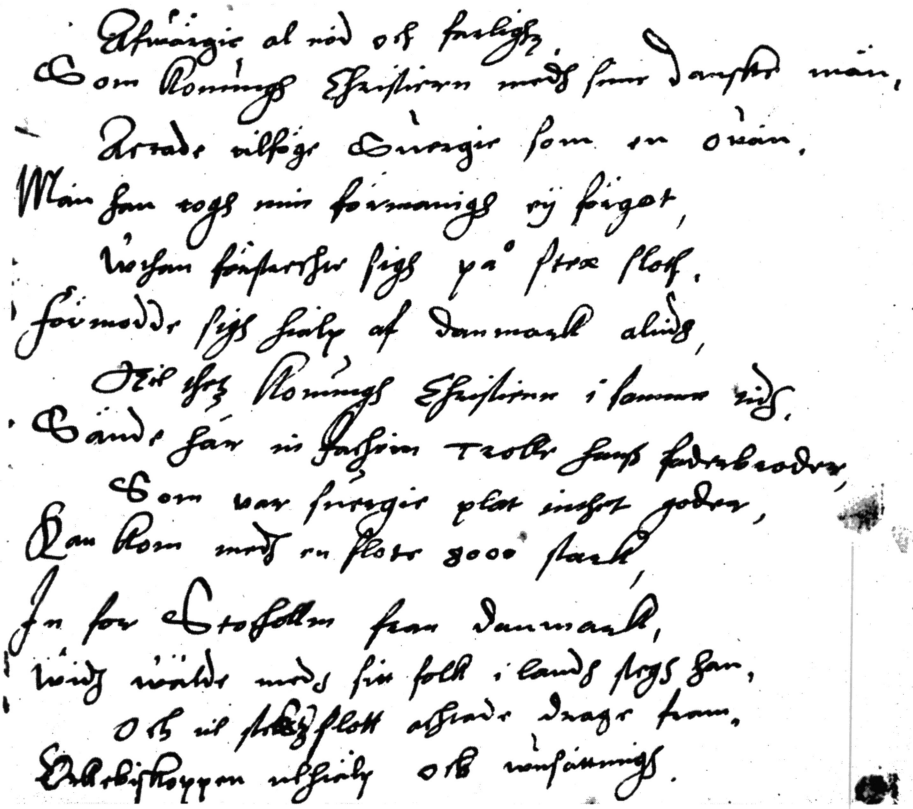

Bild 26 b. Del av sida ur Martin Aschaneus' volym KB F. b. 8 (opaginerad). Pikturen påminner starkt om den på bild 26 a.

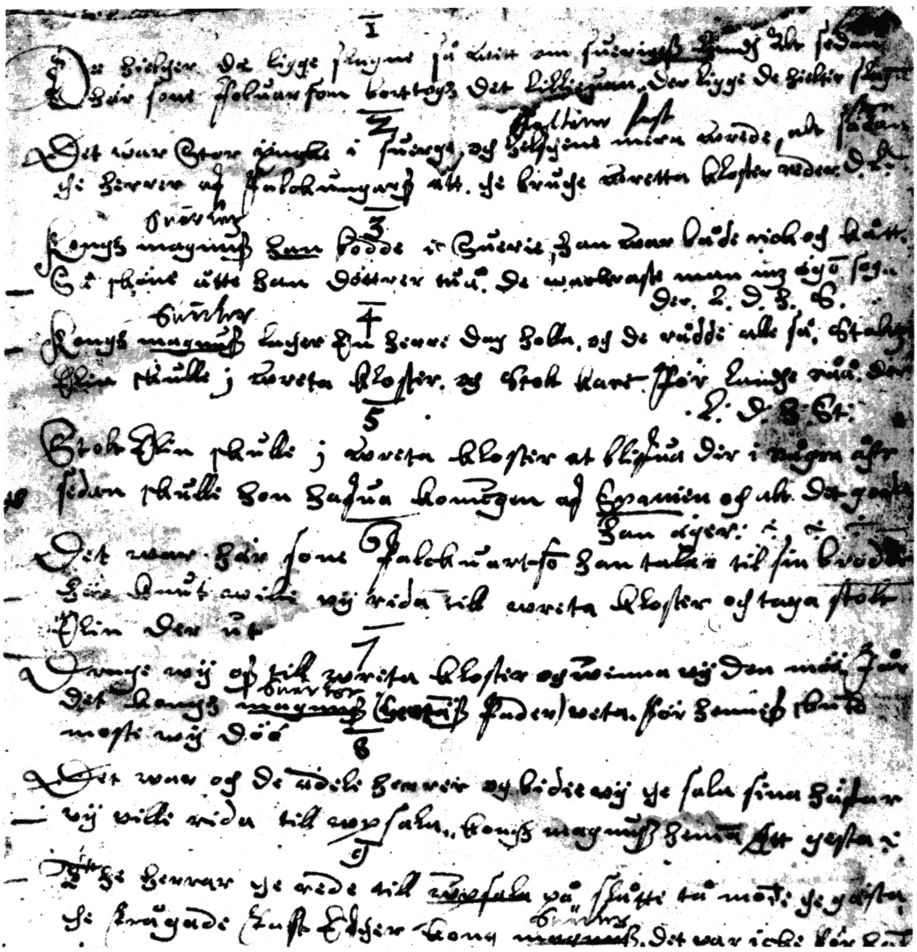

Bild 27. KB Vs 20, s. [253] (övre delen). Text av DgFT 138, Vreta klosterrov, som varit i J. Messenii händer.

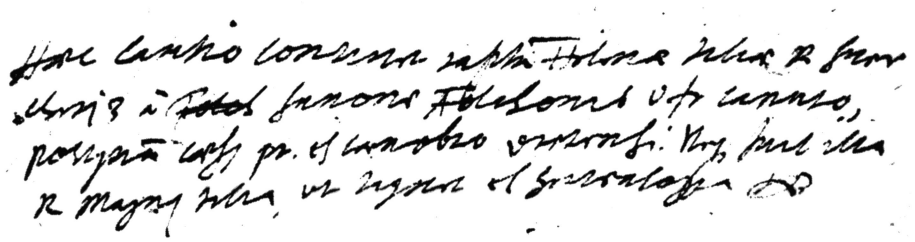

Bild 28. KB Vs 20, s. [260] (nedre delen). Egenhändig anteckning av J. Messenius angående den på bild 27 återgivna balladtexten. Jfr s. 234 härnedan.

avslöjar ortografien att skrivaren varit ovan och oskolad. Visan är försedd med underskriften »Datum brenigh ton».[56] Även i visan nr 20 är språket av götisk karaktär, om också rent götiska former är färre än i nr 19. Dock bör *Stöcke* 'stycken' (20: 12), *gröme* 'grymma', 'fula' (20: 21) och *Törissar* 'Töres' gen. (20: 16) framhållas.

Läggen 1 och 2 bildar ett sammanhängande parti: texten fortsätter från lägg 1 över i lägg 2, och pikturen är densamma i båda läggen. Partiet innehåller följande fem ballader:

1. »The wore siu och Siutijo tiuge», DgFT 7: II;
2. »Kongh Tidrick sitter på Bärttingzborg*h*, DgFT 7: I;
3. »En ståndande Stad i Swerige», DgFT 159;
4. »Dett war Vlf von Jern», DgFT 10;
5. »Arla war thett om morgonen», DgFT 392.

Pikturen (bild 25, s. 218) kan dateras till 1690-talet eller tiden omkring 1700. Vattenmärket, av den icke ovanliga typen »Narr», pekar på ungefär samma tid. Partiet har i stor utsträckning samband med dansk tradition. Svend Grundtvig uttalade om visan nr 1, att den »intet andet» är än »en Aflægger af Vedels Text»[57] och om nr 2 att den »stemmer med dennes [: Vedels] danske Text i de Dele, som tilhøre ham og ikke hans ægte Original».[58] Om nr 3 skriver Grundtvig, att den inte är »nogen egen, paa svensk Tradition hvilende Opskrift, men en Afskrift af vor danske Opskr. [DgF 7] C»[59] och om nr 4, att den »tildeels» är en översättning av Vedels danska text.[60] Sverker Ek har framställt den liknande åsikten, att visorna 1–4 stammar »mer eller mindre direkt från danska källor»,[61] men därutöver också, att partiet i sin helhet härrör från »svensk-danska gränstrakter».[62] Inga egentliga invändningar kan göras mot Grundtvigs och Eks uppfattning. En något närmare behandling av dessa texter och de delvis ganska invecklade relationer de har till olika danska och svenska traditioner torde emellertid här vara på sin plats.

För att börja med nr 4 kan den jämföras med Vedels text (Hundredvisebogen I: XI, DgF 10 G), men först bör det undersökas hur Vedels text förhåller sig till sina källor, i detta fall Rentzels hskr, nr 8 (DgF 10 B) och

---

[56] Vad därmed menas har jag ej lyckats utröna. Sverker Ek kallar båda uppskrifterna av DgFT 338 i lägget för »Breningtontexterna» (Studier, 1931, s. 92). Möjligen rör det sig om en melodihänvisning.

[57] DgF I, s. 65.

[58] Ibid., s. 64.

[59] DgF III, s. 566.

[60] DgF I, s. 143.

[61] Norsk kämpavisa, s. 107.

[62] Halländsk Bygdekultur, 1925, s. 205 f.; Studier, 1931, s. 211.

den s. k. Svanings hskr II, nr 45 (DgF 10 A) och 67 (DgF 10 C). Det är för vårt ändamål tillräckligt, att ange hur ett mindre antal av Vedels strofer tillkommit, och vi väljer de sexton första stroferna i hans text: 1) ABC 1; 2) C 2; 3) A 2; 4) B 2 omarbetad; 5) B 3 omarbetad; 6) C 3; 7) B 4; 8) B 5; 9) A 3 omarbetad; 10) A 4–B 6–C 4; 11) B 7 omarbetad; 12) B 8; 13) C 5 omarbetad; 14) B 9, jfr A 6–C 6; 15) C 7; 16) A 8. Det är tydligt, att Vedels text är en kompilation. När därför i vår svenska text stroferna följer Vedels version (de åtta första stroferna i KB:s visbok i 8:o, nr 4, motsvarar ganska noga Vedels str. 1, 2, 6, 7, 8, 12, 15 resp. 16, dvs. strofer som Vedel hämtat från olika källor) kan den inte vara oberoende av Vedel. Den svenska texten följer emellertid inte slaviskt Vedels version. Många av Vedels femtiosex strofer finns inte med i vår text, och det är därvid påfallande i hur hög grad det är de av Vedel själv omarbetade stroferna som uteslutits (i vårt exempel härovan Vedels str. 3–5, 9–11, 13 och 14, av vilka fem är mer eller mindre bearbetade av Vedel). Det finns också i den svenska texten strofer utan motsvarighet hos Vedel, t. ex. str. 28, 31, 32. Omkvädet i vår text är också ett helt annat än Vedels »Det klager den Suend, som fangen ligger paa Heden» och »Men hand bærer Guld oc Aumor paa sin Haand»; det lyder »J riden vth om en affton» och står nära lydelsen i den småländska versionen av visan hos Petter Rudebeck,[63] »I rijde alle dijt om en affton», samt i den hos Syv nytillkomna versionen (nr 9; DgF 10 F), »I ride med mig om en aften». Med de två sistnämnda samt med de färöiska versionerna har vår text också namnet »Bleekmar konung» gemensamt. Sammanställer man alla dessa förhållanden blir det klart, att vår text delvis bygger på Vedels tryckta version men också att den i andra delar vilar på muntlig tradition. Att det i senare fallet åtminstone i viss grad rör sig om svensk tradition framgår vid en jämförelse med den nämnda texten Rudebeck 32. Sålunda står str. 23 och 29 i vår text mycket nära Rudebecks str. 14 (jfr här Rudebecks str. 19: »Sänningebod» — »Seninge badh») resp. 24 men avviker mycket från de närmast motsvarande str. 32 och 40 hos Vedel.

Beträffande nr 2 är förhållandena likartade. Vedel har dock för sin text av denna visa (Hundredvisebogen I: IIII; DgF 7 Bb) synbarligen endast begagnat en källa, Rentzels hskr., nr 30 (DgF 7 Ba), vilken han något bearbetat och till vilken han lagt sju strofer ur egen fatabur. Vår text följer i stor utsträckning Vedel och upptar bl. a. ett par av Vedels egna strofer, de svenska str. 20 och 37 motsvarande Vedels str. 28 och 51. Åtskilliga av

[63] Rudebeck 32. — Det kan här för jämförelsens skull påpekas, att Rudebeck 28–30 är ordagranna översättningar från Vedels utgåva av de vistyper, till vilka KB:s visbok i 8:o, nr 1, 2 resp. 4 hör.

Vedels strofer, äkta traditionella såväl som nydiktade, saknas däremot. Å andra sidan har vår text ett flertal strofer, t. ex. 2, 6, 8–10, som ej finns hos Vedel. Sådana strofer har ofta direkta motstycken i andra svenska texter av DgFT 7: I, främst i Petter Rudebecks två versioner (Rudebecks visuppt. nr 12 och 17, Visb. III, s. 387 ff., 403 ff.). För str. 6 i vår text jfr Rudebeck 12: 4 och 17: 3,[64] för str. 26 jfr Rudebeck 12: 13 och Älfs visbok 36: 20. Str. 24 i vår text motsvaras visserligen tämligen nära av Vedels str. 33, där dock uttrycket »förgyllande flöge» saknas; uttrycket ifråga finns i Rudebecks 12: 11, Älf 36: 19 samt Gyllenmärs 80: 23.

Även visa nr 1 följer i mycket Vedels text (Hundredvisebogen I: V; DgF 7 H). Vedels version är baserad på Rentzels hskr., nr 23 (DgF 7 E) men också på en eller flera förlorade uppskrifter. Därjämte har han gjort en del egna tillägg. Ehuru här inträder en osäkerhetsfaktor i och med att vi inte känner Vedels förlorade källor, kan det knappast råda något tvivel om, att Vedels tryckta text ligger bakom vår text. En del av Vedels strofer är uteslutna i vår nr 1, men inga strofer däri saknar motsvarigheter hos Vedel. I detta hänseende skiljer sig alltså nr 1 från nr 2 och 4. Dock har också nr 1 ett antal avvikelser från Vedel. Dess str. 35 motsvaras hos Vedel av två strofer, DgF 7 H: 49–50, och på samma sätt dess str. 39 av 7 H: 58–59, men dessa str. 35 och 39 har närmare motsvarigheter i andra danska texter, såsom i DgF 7 E: 24 och 28, och framförallt i de övriga svenska texterna av visan, se Gyllenmärs 79: 26 samt Per Brahes visbok 5: 26 och 5: 32. Också omkvädet i vår text är det traditionella, ej Vedels. Slutligen berättar vår nr 1 endast om tolv kämpar och deras sköldemärken på samma sätt som i alla andra svenska och danska uppskrifter (utom DgF 7 A, som nämner tretton), under det att Vedels tryckta version beskriver inte mindre än tjugofyra.

Visorna nr 1, 2 och 4 går således till väsentlig del tillbaka på Vedels tryckta versioner. Trots detta och trots att vi inte vet var, när och hur sammansmältningen av Vedels texter med traditionellt fortplantade strofer ägt rum, har dessa vistexter sitt värde för utforskandet av svensk balladtradition.

Annorlunda ligger det till med visa nr 3. Dess text stämmer mindre överens med Vedels tryckta (Hundredvisebogen II: XLIIII; DgF 159 F) än med de danska handskrifterna av textgruppen DgF 159 C (C[a] i Sofia Sandbergs hskr., Cb [tr. DgF X, s. 390 f.] i Drottning Sofias visbok, den senare som bekant mycket tidigt i svensk ägo). Här är det fråga om en ordagrann, säkerligen skriftlig översättning från danskan utan betydelse för svensk tradition. Någon svensk traditionell uppskrift av DgFT 159 finns ej.

[64] Förut framhållet av S. Ek i Halländsk Bygdekultur, 1925, s. 212 och i Studier, 1931, s. 217.

Nr 5 är av typ DgFT 392, en visa som ej är företrädd hos Vedel (eller Syv, ej heller i skillingtryck). Vår text har mycket gemensamt med danska texter, i sin första del framförallt med DgF 392 C, i slutet mera med DgF 392 A och B, men ännu mera med den svenska Rudebeck 3. Det finns inga skäl att betvivla, att vår nr 5 återger svensk tradition — en annan sak är att den nordiska traditionen av denna visa i mycket är ganska homogen.

Språket i visorna 1–5 är götiskt, om också vissa former i nr 1–4 får uppfattas som danismer. Mer eller mindre evidenta är t. ex. formerna *vlfwer* (1: 11), *starker* (2: 3) *swarter* (2: 7), *lehr* 'led' adj. (2: 7), *sielfwer* (4: 2, 5: 12, 5: 13 m. fl.), *redder* 'rädd' (4: 10), *kledder* (2: 15), *Spåra* 'sporrar' (1: 30), *heda* 'hedar' (4: 26), *myra* 'myrar' (4: 27), *Låge* 'låga' (2: 23), *boo* 'bon' subst. pl. (5: 35), *weste* 'visste' (2: 1), *löffte* 'lyfte' (2: 26), *medsommers* (1: 31), *fembtan* (2: 23), *vtj ena kiöra* (4: 28).[65]

Troligen är partiet tillkommet i Västergötland eller Småland, dvs. med Eks formulering, i gamla »svensk-danska gränstrakter».

*

Som vi vet är Vs 21 ett av Arwidsson skapat samlingsband. Det består dels av innehållet i en »Wyse Book» i grönmålat pergamentband, dels av visuppskrifter som tidigare fanns »lösa i spridda bundtar». Frågan blir då: vilka av läggen och partierna i nuvarande Vs 21 ingick i nämnda »Wyse Book», och vilka av dem var de lösa visuppskrifterna?

I GA III, s. 251 omtalas — således före skapandet av den nuvarande volymen Vs 21 — de tre »märkligaste» vissamlingarna i KB. En av dem är vår här aktuella »Wyse Book». Den beskrives sålunda:

> En pappershandskrift i Octav, har till permar ett grönmåladt pergaments MS. och derå skrifven Titel W y s e B o o k. Stilen oredig och synes vara från samma tid som den förra [: Harald Oluffsons visbok 1572–73].

Om vi går efter denna uppgift om åldern av visboken i det gröna pergamentbandet, torde av rent kronologiska skäl åtminstone läggen 1–2, 5–9 få uteslutas från möjligheten av att ha ingått i denna visbok. Särskilt gäller detta det relativt sena parti, som bildas av läggen 1 och 2 i Vs 21. Att lägg 9 varit fristående och ej ingått i visboken framgår även av att en av dess texter, visan nr 20, upptagits i Hammarskölds handskriftsförteckning i Swensk Literatur-Tidning 1813 som nr 4.[66] Samma vistext förelig-

[65] Alla dessa dialektala företeelser kan lätt beläggas i Götlind–Landtmanson, Västergötlands folkmål.

[66] Jfr härovan s. 105. Denna visa och därigenom detta lägg är det enda av dem i Vs 21 Hammarsköld nämner. Annorlunda skulle det säkert ha varit, om lägget hade in-

ger i en avskrift av Rääf. Den finns nu i KB Vs 2: 3, s. 377, och på den har Rääf skrivit codebeteckningen *B*.[67] Källangivelsen *B* har Rääf också infört på sin avskrift av visan nr 18 i Vs 21, dvs. lägg 8.[68] Detta torde innebära, att läggen 8 och 9 förvarats tillsammans i KB och att ingendera ingått i den bundna visboken.[69] Läggen 5–7 är, liksom f. ö. troligen lägg 8 och möjligen lägg 9, ett resultat av Antikvitetskollegiets arbete.

På sina avskrifter av visorna nr 7, 34 och 38 i Vs 21 har Rääf betecknat källan med codebokstaven *D*.[70] De lägg i vilka dessa visor ingår, läggen 3, 12 resp. 13, var av detta att döma icke förenade med läggen 8 och 9 (Rääfs *B*) före tillkomsten av Vs 21. I min framställning har förut gjorts gällande, att läggen 10–13 ända från början hört samman.[71] Nu fogar sig således lägg 3 på visst sätt till denna grupp.

Det är antagligt, att lägg 4 icke förvarades i direkt anknytning till lägg 3. Skälen för ett dylikt antagande är två. Det ena är förhållandet, att Hadorph icke syns ha sett lägg 3, i varje fall icke samtidigt med lägg 4, som han bevisligen haft i sina händer. Om så varit fallet, skulle han nämligen sannolikt vid visa 7 i lägg 3 infört sin beteckning *N 8* för denna vistyp så som han gjort vid visa 10 i lägg 4.[72] Det andra skälet är, att visan nr 7 (i lägg 3) är tryckt i GA, men att där de fyra historiska visorna nr 9–12 (i lägg 4) inte är tryckta eller ens omnämnda, trots att alla fyra typerna är företrädda i GA (med texter ur Stjerneldska samlingens visor, UUB ms E 133). Troligen har därför Afzelius eller den som försett honom med texten av visa 7 känt lägg 3 men inte lägg 4.[73]

---

gått i en visbok. — Enligt Hammarsköld består visan av »tjuguåtta fyraradiga stropher». De fyrradiga stroferna är, som vi skulle beskriva dem, tvåradiga men med dubbla omkväden.

[67] På de avskrifter L. F. Rääf gjorde efter äldre vismanuskript har han i regel angivit codebeteckningar av detta slag för att ange källan, tämligen naturligt på en tid då manuskripten icke hade fasta signa eller benämningar. Rääfs beteckning *a* syftar sålunda på samlingen »Några gamble Wijser», nu ingående i KB Vs 20. *C* betecknar Harald Oluffsons visbok, *Y. Z.* Samuel Älfs visbok, etc.

[68] Rääfs avskrift av denna visa finns nu i KB Vs 126: 3, s. 3.

[69] Beteckningen *B* finns också på Rääfs avskrift, KB Vs 2: 3, s. 375, av en visa som nu ingår i KB Vs 20, nämligen KB:s visbok i 4:o, nr 56. Detta styrker ytterligare antagandet, att de visor, som i avskrifterna har bokstavscoden *B*, i original inte ingick i det gröna pergamentbandet. Enligt Rääfs anteckning i Vs 126: 3, s. 6, fanns »B» i skåp 34 i gamla KB.

[70] Avskrifterna finns i Vs 2: 1, s. 717, Vs 126: 3, s. 3 resp. Vs 126: 3, s. 5.

[71] Sammanhanget mellan läggen 12 och 13 framgår nu alltså även av Rääfs beteckningssätt.

[72] *N 8* är Hadorphs beteckning på Brunkebergsvisan i hans förteckning »Gambla Swenska wijsor». Jfr att han infört numret *N 2*, beteckningen på DgFT 338, såväl i Vs 21, lägg 9, som vid en text av visan ifråga i KB Vs 20 (KB:s visbok i 4:o, nr 56).

[73] Visan nr 7 är tryckt som GA 61; den anges där vara hämtad ur »ett MS. i Kongl. Bibliotheket».

Vi har nu nått till resultatet, att läggen 3, 10–13 bildar en sammanhörande grupp, under det att 1–2, 4, 5–9 är lägg som icke hört samman med denna grupp. Återstår läggen 14–18, som tillsammans omfattar åtta visor (nr 39–46). Dessa åtta visor kan knappast ensamma ha bildat den »Wyse Book», som i GA jämte Harald Oluffsons visbok och det nu i Vs 20 ingående stora partiet »Några gamble Wijser» upptages som de »märkligaste» vissamlingarna i KB. Andra lägg måste ha hört till denna visbok. Det ter sig icke särskilt svårt att utpeka vilka dessa varit. Det är läggen 3, 10–13, dvs. Rääfs *D*. Läggen 1–2, 4–9 har däremot tydligen »funnits lösa i spridda bundtar».[74]

På insidan av den nuvarande frampärmen till Vs 21 har G. E. Klemming antecknat: »Fordom grönmåladt pergament-omslag (Således Aschanaei?)». Klemmings förmodan är baserad på det förhållandet, att antikvarien Martin Aschaneus i stor utsträckning använde grönmålade pergamentblad som pärmar för handskriftsvolymer.[75] Visboken i det gröna pergamentbandet skulle således ha tillhört Aschaneus. Till Klemmings förmodan ansluter sig Henrik Schück. I Svensk Literaturhistoria [1885–] 1890, s. 369 skriver han, att en i KB förvarad visbok »synes ... hafva tillhört ... Aschaneus», och därmed måste han avse delar av Vs 21.[76] Senare kom Schück till uppfattningen, att också antikvarien Rhezelius' vissamling ingår i Vs 21. »Visboken i oktav torde härröra från antikvarierna Aschaneus och Rhezelius» skriver Schück 1933[77] och samma år på ett annat ställe, att vi troligen kan identifiera Aschaneus' och Rhezelius' samlingar av visor »med K. B:s 'Visbok in 8:vo', som icke är en enda, utan flera vid olika tider skrivna visböcker, vilka vid något tillfälle sammanbundits».[78]

Att Aschaneus varit intresserad av visor och att han ägt sådana har jag redan belyst, likaså att en hans visbok blivit inlevererad till de centrala antikvitetssamlingarna i Stockholm.[79] Med hänsyn härtill och till upp-

[74] På uppgiften i GA III, s. 251, att pikturen i den gamla visboken var »oredig» kan näppeligen mycket byggas. Dock kan det framhållas, att den ytterligt prydliga och lättlästa handstilen i lägg 4 under inga omständigheter kan kallas »oredig».

[75] Sådan inbindning har många av Aschanei volymer i KB:s serie F. b.: 3, 5, 6, 12, 13, 17: 1, 17: 3, 17: 4, 21, 22 och 23.

[76] Schück tillägger: »Dikterna äro ej fullt tjugo och utgöras hufvudsakligen af psalmer och ballader. Men med denna samling har man i senare tid förenat en stor mängd ballader och dikter af historiskt, erotiskt och religiöst innehåll, de flesta skrifna under 1600-talets förra del.»

[77] Schück–Warburg, Ill. sv. litteraturhistoria VII[3], 1933, s. 621.

[78] H. Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. II, s. 272 f. — Det kan påpekas, att Sverker Ek icke gjort några deciderade uttalanden om Vs 21 i dess helhet eller om Aschanei ev. roll i sammanhanget; jfr dock hans arbete Norsk kämpavisa, 1921, s. 87.

[79] Se härovan s. 46.

gifterna i GA och SF om det grönmålade pergamentbandet ter det sig mycket sannolikt, att den i Vs 21 inkorporerade äldre visboken tillhört Aschaneus, detta särskilt som ingen annan av de bevarade äldre visböckerna i KB har tillhört honom.

I de tämligen talrika handskriftsvolymer som tillhört Aschaneus och som bevarats till våra dagar — främst i serien F. b. i KB — finns ett flertal olika pikturer representerade. Flera av dessa härrör icke från Aschaneus personligen, men det är tydligt att han själv också i påfallande grad låtit sin egen handstil variera eller, annorlunda uttryckt, att han begagnat olika handstilar.[80] Det visar sig, att pikturen i lägg 16 icke är olik en av Aschanei pikturutformningar men ändå ej så lik att lägget kan tillskrivas Aschaneus.[81] Handstilen i lägg 14 påminner också något om en av Aschanei pikturer, men lägget är knappast skrivet av honom.[82] Från Aschaneus själv eller från en person med vilken han stod i kontakt härrör möjligen viss skrift på s. [102] (lägg 10) och s. 131 (lägg 13) i Vs 21, se stilproven på bild 26, s. 219.[83] Vi har således eventuellt funnit tecken som pekar åt Aschaneus' håll just i två av de lägg, som torde ha ingått i den grönpärmade visboken. Detta skulle styrka det på andra grunder gjorda antagandet, att denna tillhört Aschaneus.

För att återkomma till frågan om innehållet i den visbok, vilken vi med någon reservation vågar betrakta som Aschanei visbok (det följande resonemanget förutsätter att Aschaneus upplagt visboken), låter sig bokens omfång icke så lätt bestämmas. Den bör som nämnt ha innehållit läggen 3, 10–13 i Vs 21. Genom sin ålder och också genom språkets karaktär av sveamål — Aschaneus var upplänning och företog veterligen inga direkta antikvariska insamlingsresor utanför Uppland — är lägg 14 samt det av läggen 15 och 17 bildade partiet möjliga delar av visboken. Mindre troligt är av språkliga skäl lägg 16 med dess götiska drag. Lägg 18 är kanske för ungt. Övriga lägg i Vs 21 har vi redan förut uteslutit. Om vi räknar enbart med läggen 3, 10–13 har Aschanei visbok innehållit tjugoen visor;

[80] Det skall uttryckligen påpekas, att det icke rör sig om skillnader enbart avhängiga av om språket är latin eller svenska. Icke heller torde skillnaderna i särskilt stor utsträckning kunna förklaras som en tidsmässig utveckling.

[81] Märk också, att språket i detta lägg är götiskt färgat.

[82] Samma hand, som skrivit läggets enda visa (nr 39), har överst på s. [136] skrivit en nu stympad anteckning, som börjar: »Hvad iag införde til mitt bröllop Anno 160[.] Ære rijm på th*et* skönе brudenes Namp*net* Gertrodh bruden till till [sic] pryd — — på sin hederders [sic] dagh». Skrivarens hustru har således hetat Gertrodh; Aschanei första hustru hette Katarina Olofsdotter, hans andra Kristina Olofsdotter (SBL II, s. 330).

[83] På s. [102] gäller det dels den tillagda sista strofen av visa 27, dels en latinsk versrad på hexameter, på s. 131 en latinsk versrad på pentameter. — Den åsyftade personen, som stod i kontakt med Aschaneus, är David (i herdaminnet kallad Daniel) Andreae Ryde-

om vi vill inräkna också läggen 14, 15 och 17 kommer vi upp till tjugofyra.[84]

Aschanei visbok består uppenbarligen inte av visuppteckningar han själv gjort efter muntlig tradition. Pikturförhållandena och delvis innehållet visar istället, att det rör sig om en samling ihopbragt av flera olika, huvudsakligen spontant skrivna visböcker. Det är därvid iögonfallande, att den enda hela vistexten i lägg 3 är en historisk visa. Sannolikt har dessa blad just för den historiska visans skull blivit av Aschaneus uttagna ur någon nu förlorad visbok och införlivad med hans egen samling.[85]

Någonting som stöder Schücks teori att Rhezelius haft med innehållet i Vs 21 att göra har jag ej funnit.[86]

Kungl. Bibliotekets visbok i 4:o

Visboken KB Vs 20 är en volym i kvartformat, bunden i ett skinnryggsband (pärmarna är 22,3 cm höga och 17,3 cm breda) från 1800-talets förra hälft med ryggtiteln *Mythiska Sånger och Folkvisor*. Det är en samlingsvolym, tillkommen som vi skall se på ett liknande sätt som visboken i 8:o, KB Vs 21. Den har nämligen komponerats av A. I. Arwidsson, vilken i samband med sina förarbeten för SF i ett band lät samla ett flertal tidigare skilda vishandskrifter. Dess omfång vid inbindningen skall diskuteras längre fram. Volymen har paginerats av Arwidsson med paginabeteckningar i regel blott på rectosidorna; pagineringen går endast upp till s. 175.[87] Arwidsson har också i ms angivit var resp. visa tryckts i GA eller SF. Före de egentliga läggen i visboken finns två försättsblad. På det förstas rectosida upprepas ryggtiteln och därjämte anges bibliotekets signum, på dess versosida finns anteckningar rörande volymens innehåll av Arwidsson, Harald Wieselgren och G. E. Klemming. På det andra försättsbladets rectosida är ett stycke gråpapper uppklistrat, under det att versosidan är blank.

---

lius, kyrkoherde i Västra Ryd och Näs, Bro hd, Uppsala län från 1620 (Fant–Låstbom, Upsala ärkestifts herdaminne II, s. 423). Han biträdde Aschaneus med upplysningar om antikviteter i sitt pastorat (jfr Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. I, s. 148).

[84] Som vi sett räknar Schück, Sv. Literaturhistoria [1885–]1890, s. 369 med att Aschanei visbok innehöll »ej fullt tjugo» visor. Han motiverar ingenstädes sin beräkning av antalet visor; troligen har han blott åsyftat läggen 10–13, som innehåller sammanlagt aderton visor.

[85] Något liknande kan också gälla lägg 4, som avbryts mitt i en vistext men där de historiska visorna är i yttre mening intakta.

[86] Jfr s. 47 härovan.

[87] Ingenstädes i volymen finns några spår av äldre paginering eller foliering.

En tryckt edition av volymens innehåll utgavs 1912–15 av A. Noreen och J. A. Lundell i serien 1500- och 1600-talens visböcker med ett supplement utgivet av Noreen och A. Grape i samma serie 1925.[88] I denna edition har Arwidssons paginering teoretiskt fullföljts till volymens slut, och jag kommer här att begagna editorernas beteckningssätt. Vid tiden för editionens utgivande 1912–25 bestod Vs 20 av följande lägg:[89]

1) S. 1–[24], tolv blad i formatet (höjd resp. bredd) 21 × 16,5 cm. Upptar visorna 1–9.

2) S. 25–[52], fjorton blad i formatet 21 × 16,5 cm. Upptar visorna 10–17.

3) S. 53–[86], sjutton blad i formatet 21 × 16 cm. Bladet s. 69/70 är inklistrat mitt i lägget. S. [86] är blank. Lägget upptar visorna 18–26, 26 B, 27.

4) S. 87–[104], nio blad i formatet 21 × 16 cm. Lägget har bestått av fjorton blad, dvs. sju på ömse sidor om häftsnöret. Före snöret finns alla sju, efter detta endast två (s. 101–[104]) jämte rester av fem bortklippta blad. Lägget upptar visorna 28–33.[90]

5) S. 105–[124], tio blad i formatet 21 × 16 cm. Lägget har bestått av tolv blad med sex före och lika många efter bindsnörets uppdragning genom lägget. De sex förstnämnda finns kvar, men efter bindsnöret endast fyra (s. 117–[124]), efterföljda av resterna från två bortklippta blad. S. 119 är blank. Lägget upptar visorna 34–38.

6) S. 125–[128], två blad i formatet 20,5 × 16,5 cm. Nedre delen av s. 127 är blank, likaså hela s. [128]. Lägget upptar visan 39.

7) S. 129–[130], ett blad i formatet 20,3 × 15,7 cm. Rester av ett med detta direkt sammanhängande andra blad finns efter s. [130]. Detta bortklippta blad är medräknat i Arwidssons paginering som s. [131]–[132]. Det bevarade bladet upptar visan 40.

8) S. 133–[140], fyra blad i formatet 20,3 × 15,3 cm. Upptar visorna 41 och 42.

9) S. 141–[144], två blad i formatet 20,3 × 15,2 cm. Nedre delen av s. 143 samt hela s. [144] är blanka. Lägget upptar visan 43.

10) S. 145–[148], två blad i formatet 20,3 × 15,1 cm. S. [148] är, med undantag för en visstrof överst på sidan, blank. Lägget upptar visan 44.

11) S. 149–[152], två blad i formatet 20 × 15,2 cm. S. [152] är blank. Lägget upptar visan 45.

12) S. 153–[160], fyra blad i formatet 20,3 × 16,2 cm. Upptar en gåta (i editionen tryckt mellan visorna 45 och 46) samt visorna 46 och 47.

[88] Visböcker II, s. 269–418, III, s. 545–546, 559–560.

[89] Jfr Visböcker II, s. 271–274 (»374»), III, s. 545 f. Jag följer Noreen–Lundells numrering av visorna. Av misstag har de gett numret 26 åt två visor. Den senare av dessa kallar jag 26 B.

[90] I GA III, s. 251, uppges, att en variant till GA 98 (DgFT 338), tryckt i GA III, s. 197–201, hämtats ur handskriften »Några gamble Wyser», dvs. lägg 1–5 i nuvarande Vs 20. H. Wieselgren antog därför, såsom framgår av en hans anteckning på första försättsbladets versosida, att på de fem bortklippta bladen i lägg 4 stått den nämnda, i GA tryckta texten av DgFT 338, enär vid tiden för Wieselgrens anteckning ingen text av denna ballad fanns i Vs 20. Den i GA tryckta texten har emellertid senare, delvis 1879, delvis i början av 1920-talet, kommit tillrätta. Det är tydligt, att den icke ingått i lägg 4; uppgiften i GA måste vara felaktig.

13) S. 161–[164], två blad i formatet 19,4 × 15,2 cm. S. [164] blank. Lägget upptar visan 48.

14) S. 165–[196], sexton blad i oktavformatet 16,8 × 10,4 cm. Med s. 175 upphör Arwidssons paginering. S. [196] är blank. Lägget upptar visorna 49–53.

15) S. [197]–[212], åtta blad i oktavformatet 16,3 × 10,2 cm. »Tree Swenske Wijsor» (ej ballader), svarande till ett skillingtryck från 1617. Lägget ej avtryckt i Noreen–Lundells edition.

16) S. [213]–[216], två blad i oktavformatet 15,1 × 9,8 cm. Upptar visan 54.

17) S. [217]–[220], två blad i folioformatet 31 × 20,6 cm, vikta och infästa i bandet »på skaft», dvs. medelst en särskild remsa. Upptar visan 55.

18) S. [221]–[224], två blad jämte ett vid tiden för editionen 1915 saknat, sedermera återfunnet och i suppl. Visb. III, s. 559 f. tryckt blad, vars sidor jag kallar [224 a] och [224 b]. Versosidan [224 b] är blank. Bladens format är 21 × 16,2 cm. Lägget upptar visan 56 (med suppl.).

19) S. [225]–[244], tio blad i formatet 20,2 × 16 cm. Upptar Gunno Dahlstiernas Giöta Kiämpa-Wijsa om slaget vid Narva år 1700. Lägget ej avtryckt i Noreen–Lundells edition.

20) S. [245]–[252], fyra blad i formatet 20,6 × 16,5 cm. Nedre delen av sidan [250] samt s. [251] och [252] är blanka. Lägget upptar visan 57.

Inom pärmarna till KB Vs 20 förvaras numera också fyra löst inlagda partier om vardera ett lägg med följande utseende och innehåll:

21) Fyra blad i formatet 20,2 × 16,3 cm, vilka jag benämner s. [253]–[260]. Upptar på s. [253]–[258] en vistext om 66 strofer av DgFT 138. På s. [260] finns några anteckningar, under det att s. [259] är blank.

22) Två blad i formatet 20,5 × 16,5 cm; de kallas här s. [261]–[264]. Upptar str. 21–64, dvs. fram t. o. m. slutstrofen, i en vistext DgFT 138. Läggets ytterark, vars första blad bör ha upptagit strofera 1–20, saknas.

23) Sju blad i formatet 16,6 × 10,3 cm, härnedan betecknade s. [265]–[278]. De åtta första sidorna har i nyare tid med blyerts paginerats 1–8. Till det första bladet har klistrats en smal fals, så att ett slags omslag eller ytterark bildats. Lägget upptar tre latinska visor med svenska historiska ämnen.[91]

24) Två blad i formatet 20,3 × 16,2 cm (ett vikt ark), som kan benämnas s. [279]–[282]. S. [280]–[282] är blanka, medan s. [279] upptas av Johan Hadorphs s. 53 härovan återgivna förteckning »Gambla Swenska wijsor som afskrifues skole».

När jag kallar dessa fyra tillkomna partier »lägg» och låter dem fortsätta den tänkta löpande pagineringen är det blott för att förenkla referenserna till dem, och det bör understrykas att dessa partier aldrig har utgjort lägg i den av Arwidsson skapade boken Vs 20. Detsamma gäller emellertid även några av läggen 1–20, nämligen lägg 16–18 och 20. De förra är insatta i volymen efter bindningen, det senare har tydligen alltid legat löst däri.

[91] Efter texten i detta lägg har ingen av visorna tryckts. Två av dem har efter andra källor tryckts bl. a. i Hyltén-Cavallius o. Stephens, Sv. hist. o. polit. visor, 1853, s. 79 ff., 161 ff. Den tredje är, såvitt jag kunnat finna, hittills aldrig publicerad i tryck.

På det nämnda stycket gråpapper, som är uppklistrat på det andra försättsbladet, står följande skrivet:

> Några gamble Wijser aff allehanda
> Slagh, widh sin eigen gamble och Enfaldige
> Composition, aldeles förvtan någor ändring eller Emendation Såsom dhe öffwer kombne och vthi hastigheet afskrefne äre[.]

Det är säkert denna titel Arwidsson åsyftar, då han på det första försättsbladet skriver: »Närstående anteckning befanns å ett gråpappers omslag, hvilket innehöll de 62 första i detta band upptagne blad. Derpå följande sånger, så in 4° som 8°, höra icke till föregående samling, utan hafva varit serskildt förvarade, intill dess de nu blifvit sammanbundne. 18 1/2 30. A-n.» Den relation av samlingsbandets tillkomst Arwidsson här ger möter också i hans inledning till SF I, s. VI, där han säger att med samlingen »Några gamble Wijser», etc., »har man nyligen låtit sammanbinda ett antal i nämde [sic] bibliothek [: KB] löst kringspridde handskrifter af folksånger». De sextiotvå första bladen i Vs 20, således sidorna 1–[124] eller annorlunda uttryckt läggen 1–5, har otvivelaktigt bildat en egen avgränsad samling med sitt eget omslag, från vilket det bevarade gråpappersomslaget är urklippt. Denna samling betecknar jag i fortsättningen NGW efter de första orden i titeln.

I KB:s handskriftskatalog har G. O. Hyltén-Cavallius gett följande beskrivning av Vs 20: »163 blad 4:o. Derefter åtskillige in 8:o & 4:o onumrerade. 1 Bd, 4:o, v. b.»[92] Siffran 163 måste vara felaktig, försåvitt den verkligen syftar på antalet blad. Möjligen avses 63 blad, nämligen NGW:s sextiotvå blad jämte det där NGW-titeln är uppklistrad. Troligare är dock, att Hyltén-Cavallius menat 163 sidor och ej blad, nämligen 4:o-läggen 1–13. Det är beklagligt, att Hyltén-Cavallius inte närmare anger antalet blad efter NGW — »åtskillige» är föga upplysande. Arwidssons paginering går t. o. m. s. 175, dvs. till mitt i lägg 14. Det kan givetvis vara en ren tillfällighet, att pagineringen slutar där, men det kan vara ett indicium för att det efter lägg 14 inte fanns några lägg i volymen av större intresse för Arwidsson utan bara det för SF betydelselösa lägg 19. Läggen 15–18 och 20 skulle således, såsom ovan redan antytts, ej vid denna tid ha tillhört Vs 20. Härom mera i samband med den utredning rörande de enskilda läggen eller grupperna av lägg till vilken vi nu övergår.

Lägg 24, Hadorphs lista över visor som skulle avskrivas, är behandlad i kap. 1.

[92] Det var under åren 1839–56 som Hyltén-Cavallius tjänstgjorde i KB.

Lägg 15 innehåller »Tree Swenske Wijsor». Det är tre visor som ingår i ett skillingtryck från 1617.[93] Första sidan i lägget är en titelsida, som svarar mot den i trycket — även uppgiften »Tryckt på thet åhr 1617» är utsatt. Troligen är lägget en avskrift av trycket, även om den möjligheten inte helt kan uteslutas att vi har att göra med tryckmanuskriptet. Såsom framhållits från skilda håll har trycket med största sannolikhet utgivits av Johannes Bureus,[94] och pikturen i lägg 15 skulle också kunna vara Bureus' egen. Härmed vare hur som helst; lägg 15 har tidigare ingått som akt XXXIV i J. Peringskiölds Monumenta Sveo-Gothorum, Jämtlandsavsnittet (KB ms F. h. 5), lånades därifrån av Arv. Aug. Afzelius samt infästes efter återbördandet till KB i Vs 20.[95]

Lägg 19 innehåller en uppskrift från 1700-talets förra del av Gunno Dahlstiernas »Giöta Kiämpa-Wijsa» om Narvaslaget 1700. Lägget saknar relevans i vårt sammanhang.

Lägg 23 innehåller tre latinska visor med ämnen ur svensk medeltidshistoria. Den första, »Quid dolet gens Suecorum», handlar om Nyköpings gästabud. Den andra, »Sum in aliena provincia», handlar om Karl Knutsson. Den tredje slutligen, »Natus quidam Rex est Dacus», behandlar Stockholms blodbad.[96] Den första och tredje har källuppgiften »ex schedis Burei» — förlagorna syns dock ej finnas bevarade bland Bureus' efterlämnade samlingar. Däremot finns texter av dessa båda visor i Aschaneihandskriften KB F. b. 6, och därifrån har Hadorph infört variantes lectiones i lägg 23. På läggets första sida har Hadorph också skrivit »Ex schedis Aschanei» samt för den första visan *N. 4.* (ändrat från *N. 3.*), en referens till hans avskrivningslista. Även G. O. Hyltén-Cavallius och George Stephens har skrivit notiser i lägget.

Härmed har läggen utan balladinnehåll behandlats. Alla övriga lägg i Vs 20 innehåller enbart ballader och skall här göras till föremål för en mera ingående granskning.

---

[93] Collijn, Sveriges bibliografi, 1600-talet, II, sp. 970.

[94] Se Bygdén, Sv. anonym- och pseudonymlexikon I, sp. 554 f.; E. Källquist, Thet swenska språketz klagemål, 1934, s. 33 f.

[95] Peringskiölds nummerbeteckning XXXIV finns på lägget. En av de tre visorna i lägget, den om Stenen i grönan dal, ingår också, med melodi, i Peringskiölds samling F. h. 5 som akt XXXIII. Även denna akt torde ha lånats av Afzelius, men då en del av den återlämnats till KB förvarades denna länge i Hyltén-Cavallius' och Stephens' samlingar Vs 3 (så ännu 1906, då T. Norlind därur hämtade melodien för sin uppsats Melodier till svenska folkvisor); hela akten finns sedan 1936 på sin rätta plats i F. h. 5. En avskrift av akt XXXIII finns i KB F. e. 23 a; den bär påskriften »Ex ipso descripta autographo Joh. Thom. Buræi». Handstilen i akt XXXIII syns mig dock mer lik Rhezelius' än Bureus'.

[96] Jfr n. 91, s. 36 härovan. — Visorna är skrivna med en piktur, som återfinns i KB F. h. 10, akt LIX.

I Lorenzo Hammarskölds av mig flerstädes citerade »Underrättelse om några gamla Swenska Folk-Wisor, som förwaras å Kongl. Bibliotheket i Stockholm, Nedersta Galleriet, Skåpet 32» (Swensk Literatur-Tidning 1813, nr 12) ingår följande manuskriptbeskrivning:

N:o 1. »En gammal Wijsa huru såsom en Swensk Fröken är worden af dhe fordne här i Swerige Nambnkunnige Folkungar, uthur Wreta Clöster i Östergöthland med gewalt uthtagen. Oansedt dess Fadhers Nambn med sjelfwa Crönikan tyckes intet komma öfwereens, utan lijkare att haffwa warit Konung Swerkers dhen trydies dotter.»

Af denna Wisa finnes trenne exemplar och twenne äro försedda med denna titel. I bredden af det läsligaste af de twå, är med en annan hand anmärkt: E collect. Fragm. J. Buræi præsertim notatu digno propter mentionem Imsoburgii. På det andra åter, är anteckningen sådan: »uthur Buräi Handlingar.» Hwaremot det tredje exemplaret, som i anseende till skriftecknens skapnad synes vara det äldsta, har ingen öfwerskrift, men består af sextiosex fyraradiga stropher, utom ordstäfwet, då de ur Buräi handlingar afskrifne, endast hafwa sextiofyra.

Ingen tvekan kan råda om att Hammarsköld här beskrivit läggen 20–22 i Vs 20. Det »tredje exemplaret» med sina sextiosex strofer är lägg 21. Dess text är

»Dee hielther de ligge slagne», DgFT 138. Tryckt som huvudtexten i SF 163.

Lägg 21 fanns således i KB 1812 och vid tiden för Arwidssons redigering av SF II.[97] Senare lånades det i enlighet med tidens liberala hemlåningsprinciper till Arv. Aug. Afzelius, som, efter vad en anteckning av G. E. Klemming på s. [253] uppger, återlämnade det till KB den 16 mars 1869.[98] Vistexten i lägget är skriven av okänd hand, till synes i början av 1600-talet, se bild 27, s. 220. På s. [260] har med annan hand skrivits följande notis (jfr bild 28, s. 220):

---

[97] Vid tryckningen i SF av denna text har Arwidsson felaktigt uppgivit att den skulle vara försedd med en längre överskrift, »En gammal Wijsa huru såsom», etc. Denna rubrik återfinns istället på en annan text av samma visa, nämligen den i Vs 20, lägg 20, ur vilken Arwidsson blott upptagit avvikande läsarter. Med tanke på denna missvisande uppgift, varigenom Messenii och Burei texter av visan sammanblandats, är det något ironiskt, att S. Axelson i HT 1957, s. 236, n. 4, för Arwidssons avtryck av just denna text talar om »det vetenskapliga värdet av Arwidssons visuppteckningar [sic]» med hänvisning till Hildeman i Ny ill. sv. litteraturhist. I, s. 386, där SF kallas »metodiskt otadlig».

[98] Lägget var tydligen utlånat till Afzelius, när Hyltén-Cavallius och Stephens 1853 utgav Sveriges hist. o. polit. visor, ty de citerar ordagrant, s. 56, ingressen till SF 163 utan att ge några självständiga uppgifter om detsamma. När lägget kom tillbaka till KB, placerades det i Vs 3. Där fanns det ännu o. 1930; jfr uppgiften i S. Ek, Studier, 1931, s. 99 n. 1. Till Vs 20 har det således kommit i relativt sen tid.

Hæc cantio continet raptum Helenae filiæ R[egis] Suercheri 3 a Sunone Folchonis et fr[atre] Canuto, postquam cæsi pr. [præsidentes?] ex cœnobio vretensi. Neque fuit illa R[egis] Magni filia vt liquet ex genealogia.

Pikturen tillhör Johannes Messenius. Detta påpekas redan i en anteckning av Klemming bredvid Messenius' notis på s. [260] och har senare meddelats i tryck av Sverker Ek.[99] Något tvivel om att det är Messenius som skrivit ned notisen kan ej råda. Förutom pikturens vittnesbörd kan åberopas en passus i Messenius' Scondia Illustrata, t. II, s. 22 (jfr också t. II, s. 26 och t. XV, s. 32):

Post cædem vero Suercheri, Suno Folchonis filius, claustrum violenter ingressus Vretense Monialium, inde Helenam, mortui regis filiam, sub cura amitæ, illic officio antistitæ fungentis, velut loco tuto morantem, in absentia parentis, abduxit; Quæ in matrimonium ducta, genuit marito VII filias, quarum una cessit postmodum regio conjugio, prout cantio, hoc de raptu Helenæ pervetusta, testatur.

Ordalagen är som synes i mycket desamma i Scondia Illustrata som i notisen i lägg 21, och visan nämns uttryckligen. Scondians tome II är enligt Harald Olssons forskningar skriven 1621 eller 1622, tome XV 1625–30.[1] Olsson påpekar, att klosterrovet ej omtalas i den 1617–19 skrivna tome XII trots att där, s. 112, äktenskapet mellan Sune Folkeson och Sverkers dotter berörs — Olsson kunde f. ö. härvidlag också ha hänvisat till den 1617–18 skrivna tome XI, s. 115 f. — och vill därav dra slutsatsen, att Messenius möjligen »fått tillgång till folkvisan först under fängelsetiden i början av 1620-talet».[2] Det är icke omöjligt, att så är fallet, dvs. att lägg 21 skickats till Messenius på Kajaneborg. Troligare är det dock, att Messenius kommit över visan redan under sin tid i Stockholm och Uppsala 1609–1616, men att han av något skäl (förbiseende eller tvekan om visans historiska värde — förekomsten av en »Kongh Magnus» på konung Sverkers plats påtalade Messenius i notisen i lägg 21) dröjt med att begagna den i sin framställning. Vattenmärket i lägg 21 ger inga hållpunkter för datering av papperet. Språket i vistexten uppvisar knappast några decid erat dialektala drag men kan betecknas som sveamål.[3] Hadorph har haft

[99] Ek, Studier, 1931, s. 99. Jfr Ek–Blomberg, Sv. folkvisor, s. 238.

[1] H. Olsson, Johannes Messenius Scondia Illustrata, 1944, s. 67 resp. s. 108 ff.

[2] H. Olsson, a. a., s. 313 n. 63. För dateringen av tomerna XI och XII se ibid., s. 83 resp. s. 86. Som nämnts i kap. 1 känner Olsson tydligen inte vistexten i lägg 21. Han hänvisar nämligen för visan ifråga, a. a., s. 313, till Visböcker II, s. 409 ff., dvs. till Burei text i lägg 20. Inte heller syns Sture Bolin ha känt till att Messenius i sina händer haft texten i lägg 21, se Bolins behandling av visan DgFT 138 i uppsatsen Folkungarna, 1935, s. 220–224. Bolin tror också, missledd av Arwidssons uppgifter i SF, att huvudtexten för SF 163 är den i Vs 20, lägg 20 och ej den i lägg 21.

[3] Man kan nämna former med t-bortfall som *slåtte* 'slottet' (str. 9), *slage* 'slagit' (str.

lägget i sin hand. Han har på s. 260 skrivit *N 3* (ändrat från *N 1*?), en hänvisning till hans avskrivningslista. Hadorph har också infört ett antal ändringar i texten.

Lägg 20 innehåller texten

»Dhe Hiältar the ligga Slagne», DgFT 138. KB:s visb. i 4:o nr 57.

Texten omfattar sextiofyra strofer och föregås av den av Hammarsköld återgivna rubriken »En gammal Wijsa Huru Såsom en Swensk Fröken är worden aff dhe fordum Här i Swerige nambnkunnoge Folckungar wthur Wreeta Closter i Östergiötland med gewallt wthtagen, Oanssedt dess fadhers nambn medh siellfwa Crönikan tyckes intet komma öfwereens, wtan lijkare at haffwa waret konung Swerkers dhen trijdies dotder». Överst på s. [245] står med annan piktur än rubriken och vistexten »E [Noreen–Lundell felaktigt: »Ex»] collect: fragm: J Buraei. Praesertim notatu [Noreen–Lundell: »notata»] digna propter mentionem Imseburgij.» Texten skulle således härröra från Bureus' samlingar. Vistexten och rubriken torde också med säkerhet vara nedskriven av Bureus själv (se bild 29, s. 245); de föreligger i den nitida skönskrift som kan beläggas flerstädes i Bureihandskrifterna KB F. a., t. ex. F. a. 12, s. 575. Språket i texten är sveamål utan påfallande dialektala drag. Det mycket svårobserverade vattenmärket kan jag icke datera, men det skulle möjligen kunna påträffas i andra av Bureus' ms och på så sätt vara till hjälp vid dateringen av lägg 20. Preliminärt skulle lägget kunna dateras till 1630-talet. Lägget har varit inbundet men placeringen av hålen för häfttrådarna visar att det ej varit i Vs 20. Härför talar också Arwidssons ingress till SF 163, där volymen Vs 20, i SF kallad »MS», ej nämns.

Lägg 22 innehåller texten

»Drömbde du om den willende Örn» [str. 21], DgFT 138.

Denna text är nu ofullständig och omfattar str. 21–64 av visan. De fyrtiofyra kvarvarande stroferna visar, att texten i detta lägg så när som på

---

46) och *drage* 'dragit' (str. 46) samt möjligen diftongeringen i *iet* 'ett' (str. 34). — Det kan påpekas, att texten i str. 2 börjar: »Det var Stor yncke i suerge och helfthene mera wrede» (Arwidsson har här läst »helthene»). Dessa helt klara rader har förefallit O. Klockhoff, Folkvisorna om »Brudrov» inom Folkungaätten, 1929, s. 146, »obegripliga», tydligen därför att han uppfattat Arwidssons »helthene» som »hjältarna» och icke som »hälftene». Utan att ha sett ms föreslår Grundtvig, DgF III, s. 265, och efter honom Ek, Annales Sigtunenses, 1930, s. 126 tolkningen »hälften», vilket enligt A. Ahlström, Klosterrovsvisorna, 1933, s. 50 n. 2, »för vanligt människoförstånd är att ersätta en svårbegriplig vändning med en absolut obegriplig». Den kraftiga och ovederhäftiga kritik Ahlström riktar mot Grundtvig och Ek i denna fråga framstår, särskilt sedan vi nu sett vad som verkligen står i ms, som en något egenartad incident inom balladforskningen.

smärre ortografiska avvikelser helt överensstämmer med den i lägg 20. Det torde vara tämligen säkert, att det nu förlorade första bladet i lägget, som upptagit str. 1–20, också gett källuppgiften »uthur sal. I. Buræi handlingar» eller »uthur Buräi handlingar» som Arwidsson (ingressen till SF 163) resp. Hammarsköld uppger skall ha stått på den tredje av de texter av DgFT 138 de beskriver. (I detta fall är det nog säkrast att följa Arwidssons formulering — Hammarskölds bristande exakthet i citeringen är notorisk.) Texten i lägg 22 står i avskriftsförhållande till den i lägg 21. Avskriftstexten i lägg 22 kan dateras till 1600-talets senare del (se bild 30, s. 246). Lägg 22 förvarades tidigare liksom lägg 21 i Hyltén-Cavallius' och Stephens' handskrifter till Sveriges historiska och politiska visor (KB Vs 3).[4] Innan dess har lägg 22 suttit i ett band; ett häftsnöre finns alltfort kvar i lägget.

Lägg 13 innehåller visan

48. »Konungen skulle till Lijdingen fara», ST 12.

Över visan på s. 161 har Hadorph skrivit följande rubrik: »En Gamal wijsa om En drottning på Borgholm som bortslepte fångarne mädan konningen war borta hvarfore Elof fångawaktaren dräpen blef.» Visan omfattar trettio strofer. I sin nyssnämnda »Underrättelse» i Swensk Literatur-Tidning 1813 skriver Hammarsköld:

N:o 2. »En gammal Wijsa om en Drottning på Borgholm, som lössleppte fångarne medan Konungen war borta; hvarföre Olof Fångwagtare dräpen blef.» Twenne exemplar. Består af trettio twåradiga stropher med ordstäfwe.

Hammarsköld talar om två exemplar. Ett är nu försvunnet, det andra måste vara förevarande lägg 13. Såsom härovan s. 205 framhållits är texten en avskrift av en antikvitetsrannsakning från Öland 1667. Emellertid har i texten i lägg 13 införts en del ändringar efter det avskriften gjorts. Avskriften torde vara verkställd av någon av Antikvitetsarkivets skrivare (om pikturen se vidare i not 5 strax härnedan). Ändringarna är helt eller huvudsakligen gjorda med Hadorphs hand. Hadorph har också egenhändigt tillagt den trettionde strofen. Huruvida dessa ändringar och tillägg hämtats från den av Hammarsköld nämnda men nu försvunna texten låter sig svårligen avgöra; så kan dock ha varit fallet. Möjligen skulle denna text kunna vara upptecknad av J. Hadorph.[5]

---

[4] Ek, Studier, 1931, s. 99 n. 1.

[5] Redan 1650 hade Hadorph företagit en antikvarisk resa till Öland, se H. Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. I, s. 270. Det är dock givetvis möjligt, att Hadorph icke haft någon hemul för sina textändringar utan utfört dem på fri hand. — Helt kan heller icke

Lägg 17 innehåller visan

55. »KOnnungh Göstaf rijder till Dahlarna», ST 16: I.

Av textens tjugotre strofer är den första underlagd en melodiutskrift på femradigt system. I sin »Underrättelse» upptar Hammarsköld detta lägg som N:o 9: »Ett exemplar af en wisa om Konung Gustaf I». Han nämner även, att första strofen »ordentligt är satt på noter». Skrivaren är okänd. Pikturen (se bild 31, s. 247) hänvisar närmast till 1670-talet;[6] den är knappast påfallande »oöfvad» och »oregelbunden» som Noreen–Lundell vill göra gällande i Visb. II, s. 273 (»373»); den är f. ö. icke helt olik Hadorphs. Vattenmärket är en variant av den under 1600-talets senare hälft vanligt förekommande narren. Det är väl synligt och borde en gång kunna dateras. Beträffande språket i vistexten råder ett speciellt förhållande. Vissa dalmålsord förekommer (*snio skrafwu* och *furufnatten* i strof 6), men dessa torde höra mera till själva visans lokalfärg än till just den föreliggande texten, som annars inte uppvisar några säkert dalska former. Språket får betecknas som ett normalt skrivet sveamål. Texten står i nära samband med en i UUB Palmsk. 24.[7] På s. [220] i lägg 17 har Hadorph skrivit »Gambla Swenska wijsor N 10», en hänvisning till hans avskrivningslista. Därbredvid har G. E. Klemming skrivit »Hadorphs anteckn.» samt »midt emot N 2». Klemmings sistnämnda uppgift får uppfattas som en anvisning för läggets infästande i Vs 20. Det är nämligen där placerat mitt emot den 1879 funna huvuddelen av lägg 18, som bär Hadorphs beteckning *N* 2 (se strax härnedan). Båda dessa lägg har insatts i Vs 20 på Klemmings initiativ.[8]

---

det alternativet uteslutas, att den försvunna texten av visan upptecknats av J. H. Rhezelius; jfr s. 47 härovan. — Vistexten i lägg 13 är skriven med en piktur, som återfinns bl. a. i KVHAA, Handl. rör Antikvitetskollegiet, Ab: 1, s. 669, och i en bilaga (avskrift av ett brev till Karl XI) till ett brev från Hadorph till M. G. De la Gardie 7.12.1676 (RA, Skrivelser till M. G. De la Gardie, Serie C. 1).

[6] Jfr för dateringen Hildeman, Politiska visor, s. 121: »1600-talets senare del». Melodiutskriften har vid återgivning i tryck i regel tolkats på ett felaktigt sätt, se härtill Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 381 f. samt Bergel i GAS IV, s. 255. Också texten har råkat ut för en del felläsningar, jfr t. ex. första strofen i ms på bild 31 med trycket i Visböcker II, s. 401. Det rör sig om sex eller sju fel, visserligen utan egentlig betydelse för textens tolkning. Märkligt nog har textens första ord alltid lästs fel, senast i GAS 62 och GAS IV, s. 255. Ms har tydligt formen KOnnungh med initialen K som första tecken uppe i notsystemet och med Onnungh i textraden.

[7] Jfr nedan s. 290 f.

[8] Hildeman, Politiska visor, s. 121, har uppenbarligen resignerat alltför tidigt, då han skriver: »Ingen uppgift står heller att erhålla om den tidpunkt, då Vasavisan ... bifogades den vissamling, som numer kallas KB:s visbok i 4°.» — Det kan påpekas, att detta lägg är nämnt i ett brev från A. A. Afzelius till J. H. Schröder 13.11.1817 (UUB): »Som

Lägg 18 innehåller visan

»Thöres dottrar j Wänge», DgFT 338. 56 + suppl. Visb. III, s. 559 f.

Texten omfattar trettioen strofer, av vilka de tjugosex första står på två blad, som hittades i KB i mars 1879[9] och som Klemming då lät infästa i Vs 20, de fem sista på ett först omkring 1920 i KB återfunnet[10] och sedan dess i Vs 20 löst förvarat blad. I början av 1800-talet förvarades alla tre bladen tillsammans i skåpet 32 i nedersta galleriet i KB:s dåvarande lokaler i kungl. slottets biblioteksflygel. I sin »Underrättelse» om några vishandskrifter i detta skåp skriver nämligen Lorenzo Hammarsköld:

N:o 3. En wisa utan öfwerskrift, hwars början är: »Töffes Döttrar i Wänge» m. m. och som består af trettioen fyraradiga stropher med inflickade ordstäfwen. — Af denna wisa finnes twenne exemplar, och i bredden af det ena är antecknadt: »Pär Jonson i Frösle (eller Rösle) söng denna Wijsa 1 Jun. 1673.» — »Wänge lågh på malmen der Hålken nu ligger, norr om; dher finnes ännu en brunn kallad Wänges säbrunn [sic].» — Såsom en närmare anledning att igenkänna de i wisan nämnda orters belägenhet och således derigenom sjelfwa sångens rätta fädernesland, torde sista strophen få anföras:

»Det görom wij så gerna,
Kåller är theras skogh
Kyrkan skall heta Kierna,
Men skogen han löfgas.»

Exemplaret med anteckningarna om Pär Jonsson och om Wänge måste ha varit just lägg 18, ty båda notiserna finns där. Det andra exemplaret är nu försvunnet.

Pikturen i vistexten i lägg 18 är ganska driven utan att vara någon skönskrift (se bild 32, s. 248). Den kan dateras till mitten av 1600-talet. På grund av att papperet blivit kraftigt brunfärgat och fuktskadat kan eventuella vattenmärken ej iakttagas. Språket är götiskt; som exempel kan anges formerna *Kåller* 'kall' (omkv., passim), *wallara* 'vallare' pl. (str. 8) och *särka* 'särkarna' (str. 20).[11] Omkvädena är genomgående fullt utskrivna. Skrivaren har först satt upp visan i sexradiga strofer, så att varje strof

jag ser, lär Visan om Kong Göstaf och Dahlkarlarne vara i Magisterns händer, om så är, så var god öfversänd den med omgående post; ty den tillhör Kongl. Biblioteket, och har 2ne gånger af Wallmarck blifvit återfordrad: Han lär ämna binda in en hop lösa blad; och den deribland.» Wallmarks 1817 planerade inbindning av de lösa vismanuskripten blev ej av; som vi sett gjordes denna först senare genom Arwidssons försorg.

[9] GAB komm., s. 332. Jfr Klemmings anteckning på s. [221] i Vs 20.

[10] Detta tredje blad hade »Först jämförelsevis nyligen» kommit tillrätta, uppges det i Visböcker III, s. 546 (1925). Där omtalas ock, att det var Sverker Ek, som gjort utg. av Visböcker uppmärksamma på detta.

[11] Jfr Wessén, Våra folkmål, s. 29, 23 ff.; Götlind–Landtmanson, Vätergötl. folkmål 4, s. 11.

bildas av tre egentliga versrader och av tre omkvädesrader. Eftersom visan reellt är en tvårading med dubbla omkväden, möter i denna ursprungliga uppställning omkvädena växelvis två gånger i varje strof. Sedan skrivaren hunnit med nitton sådana sexradiga strofer har han fått blott två rader kvar till den tjugonde strofen. Han har då tydligen blivit uppmärksam på sin felaktiga strofindelning och omfördelat de 116 raderna på tjugonio strofer, regelrätta tvåradingar med mellan- och slutomkväde. I samband härmed har han ändrat strofnumreringen från 1–20 till 1–29. I början och slutet av texten lyder mellanomkvädet »Kåller war theras Skough», slutomkvädet »mädan skogen han löfgas». Genom att en innehållslig textlucka uppträder i den nionde strofen — senare hälften av strofen är bortfallen — har förra hälften av denna strof hopkopplats med vad som skulle ha varit förra hälften av tionde strofen. I den strof skrivaren (efter sin förändring av strofnumren) betecknat som »9» uppträder därför »Kåller war theras Skough» två gånger under det att »mädan skogen han löfgas» saknas. Resultatet har blivit, att fr. o. m. den tionde strofen omkvädena kommit att byta plats, med »Kåller war theras Skough» som slutomkväde. Då emellertid en annan textlucka av liknande slag som i nionde strofen finns i tjugoförsta strofen har omkvädena fr. o. m. strof »22» kommit i rätt ordning, med »mädan skogen han löfgas» som slutomkväde. Så såg texten ut, när Johan Hadorph fick manuskriptet i sina händer. Genom att på två ställen tillägga en versrad samt genom att stryka resp. insätta omkväden har Hadorph sökt bringa ordning i strofindelningen, så att alla stroferna har »Kåller war theras Skough» som mellan-, »mädan (men) skogen han löfgas» som slutomkväde. Vidare har Hadorph tillagt en hel strof (str. 7 i ed. i Visböcker), varigenom antalet strofer blir trettioen (str. 4, 8–26 i texten, sådan den blivit efter Hadorphs ingrepp, har av honom numrerats), samt gjort ett antal smärre ändringar och tillägg.[12] Det är denna, av Hadorph redigerade text, som återgivits i Visböcker.[13] På s. [221] i ms har Hadorph skrivit en hänvisning till sin avskrivningslista: *N* 2. På samma sida möter notisen om Pär Jonsson, på s. [224 b] den om Wänges läge. Båda dessa är skrivna av Hadorph. Uppgiften i Visb. II, s. 404, att på s. 221 står en sifferbeteckning »73» — som skulle kunna ha varit en pagina-, folio- eller visnumrering och tytt på att lägget tidigare ingått i en större samling eller bunden volym — är oriktig. Siffrorna »73» är nämligen bara en del av årtalet

[12] Tre av Hadorphs ändringar och tillägg har ej observerats av Noreen–Lundell i deras ed. av texten i Visböcker II.

[13] Det kan knappast påstås, att läsaren av Visböcker får någon klar bild av texthistorien i lägg 18.

»1673», vilket i sin tur ingår i anteckningen rörande Pär Jonsson.[14] Denna notis är liksom den om Wänge numera inte så lätt att läsa, enär bläcket bleknat och genom fukt här och var så gott som utplånats; jfr uttalandena i denna riktning i Visb. II, s. 273 (»373») (1915) och III, s. 560 (1925). Hammarsköld har visserligen presenterat sin läsning av dem, men en jämförelse med vad som ännu någorlunda tydligt kan ses på originalet visar att han gjort sig skyldig till en del onöjaktigheter.[15] Vistexten i lägg 18 är emellertid dels avskriven av L. F. Rääf i Vs 2: 3, s. 375–76, dels tryckt i GA III, s. 197–201 (också i GAB som nr 84: 2 och GAS som 98 B), och i dessa sammanhang möter andra äldre läsningar av notiserna.[16] Eftersom notisen om Pär Jonsson återges olika i GA jämfört med Rääfs avskrift, är det knappast troligt, att vistexten i GA bygger på Rääfs läsning, trots att GA:s och Rääfs vistexter är mycket likartade med undantag av smärre ortografiska skiljaktigheter.[17] Ortografiskt står de varandra avsevärt närmare än någon av dem i detta avseende liknar texten i Vs 20, lägg 18. De överensstämmer dock i övrigt med den sistnämnda, n. b. som denna ter sig efter Hadorphs ändringar och tillägg. När det gäller GA skulle det kanske finnas mindre anledning till förvåning över eventuella ortografiska avvikelser från förlagan, men Rääfs avskrifter brukar i fall som dessa vara noggranna och trogna. Det aktuella förhållandet bör sannolikt förklaras så, att åtminstone Rääfs vistext inte baserats på utskriften i lägg 18 utan på det andra exemplar av dess text Hammarsköld nämner.[18]

Det kunde möjligen ifrågasättas, om det verkligen existerat två exemplar av vistexten. I GA III, s. 197 meddelas, att i KB finns tvenne hand-

[14] I Visböcker II, s. 273 (»373») citerar Noreen–Lundell notisen med årtalet 1673.

[15] I detta sammanhang kan nämnas, att Hammarskölds felläsning »Töffes» går igen i hans otryckta skådespel över visans ämne, Herr Töffes Dotter i Vänge. Jfr s. 105 ovan.

[16] Notisen om Pär Jonsson återges i GA III, s. 197 så: »Pehr Jonsson i Frisle söng denne Visa i Juni 1673.» Rääf läste den på följande vis: »Pär Jonsson i Frössle söng denna vijsa i Junii 1673.» Bergström i GAB komm., s. 328 och Noreen–Lundell, Visböcker II, s. 273 (»373») presenterar också egna läsningar. Såvitt jag kan se lyder notisen: »Pär Jonsson uti Frössle söng denne wijsan 1 Junii 1673». — Notisen om Wänge läste Rääf sålunda: »Wänge lågh på Malmen dher hålken nu ligger norr om, dher fins ännu en brunn kallad Wänges fäbrunn.» Denna läsning syns riktig i den mån ms ännu är läsbart för anteckningen ifråga.

[17] Sahlgren i GAS IV, s. 392, utpekar dock, liksom jag själv gjorde i min preliminära katalog över Vs 2 från 1953 (ex. i KB och SVA), Rääfs avskrift i Vs 2: 3 som den omedelbara källan för GA:s text.

[18] I Rääfs avskrift börjar slutomkvädet med ordet »men», i GA med »Medan». Den ursprungliga textens skrivare i lägg 18 har »mädan», av Hadorph ändrat till »men» (Hadorphs ändring ej angiven i Visböcker). Detta talar till förmån för åsikten att Rääfs och GA:s läsningar av texten icke är avhängiga av varandra, och kanske är det också ett indicium för att de bygger på olika förlagor, det »yngre» resp. »äldre» exemplaret.

skrifter av visan, varefter två texter återges. Den första är den text vi här diskuterar, den andra är KB:s visbok i 8:o, nr 20. Därför skulle slutsatsen kunna dragas, att också Hammarsköld med sitt andra exemplar av visan åsyftat någon av texterna av DgFT 338 i KB:s visbok i 8:o. Hans formulering tyder dock ej på detta, och till yttermera visso för han upp texten KB:s visbok i 8:o, nr 20, under särskilt nummer och betraktar den som »en fortsättning» av den här aktuella texten. Avgörande för frågan är Rääfs avskrift. Rääf presenterar notisen om Pär Jonsson som »Anteckning på älsta mscr.». Det enligt Rääfs mening äldsta av de två exemplaren är således det i lägg 18, medan det yngre är det som Rääf skrivit av och som nu är förkommet. Rääf upptar avvikande läsarter från den äldre texten; de är icke många men samtidigt troligen alla som funnits. Samtliga dessa läsarter återfinns i den äldsta texten men har där ändrats av Hadorph. Hammarskölds uppgift om existensen av två exemplar av vistexten i lägg 18 torde vara riktig.

Förhållandet mellan det »äldre» och det »yngre» exemplaret är rimligen det, att det »yngre» är en avskrift av det »äldre» efter att Hadorph i det sistnämnda infört sina ändringar och tillägg. Så som lägg 18 ser ut, ropar det faktiskt på en renskrift. Teoretiskt skulle man kunna tänka sig möjligheten av att det »yngre» exemplaret representerade en självständig, med den »äldre» mycket likartad uppskrift, men det skulle i så fall ha tett sig föga meningsfullt att arbeta in dess varierande läsarter i det »äldre» exemplaret. Texterna i de båda exemplaren syns också att ha varit alltför lika för att vara skriftligt oberoende av varandra. Det »yngre» exemplaret torde ha varit en för Antikvitetskollegiet eller -arkivet gjord renskrift.[19]

Till sist återstår frågorna om karaktären av den ursprungliga texten i lägg 18, vidare om Hadorphs ändringar och tillägg samt hans notis om Pär Jonsson. Det finns förhållanden, som var för sig eller tillsammans talar för att texten i lägg 18 är en avskrift. Den märkliga strofindelningen kan förklaras med att förlagan icke haft tydligt markerad indelning i strofer. Omkvädena i en förlaga vara kanske inte heller utsatta eller i varje fall inte fullt utskrivna överallt. Märklig är nämligen skillnaden i stavning mellan »Skough» i mellanomkvädet och »skogen» i slutomkvädet, detta i alla stroferna (utom där Hadorph svarat för utskriften). Om i förlagan omkvädena var fullt utskrivna blott en eller högst ett par gånger kan med hänsyn till tidens vacklande ortografi en sådan fördelning icke förvåna, vilket den onekligen gör när den återkommer i tjugonio strofer.

[19] Hadorph har faktiskt, 1676 eller senare, bestämt att visan — kanske i just denna version — skulle renskrivas. Jfr ovan s. 53 n. 90. Vid en dylik avskrivning efter en icke mycket äldre förlaga iakttog man näppeligen särskild pietet med hänsyn till förlagans ortografi.

Slutligen: inga ändringar är av den ursprunglige skrivaren gjorda i själva ordalagen, vilket skulle vara högst anmärkningsvärt i en primäruppteckning efter muntligt föredrag.

Varifrån har Hadorph hämtat de ändringar och tillägg han infört i vistexten i lägg 18? A priori kan väl den möjligheten inte helt uteslutas, att Hadorph själv författat dem, ty även om vi anser att han hade sinne för akribi känner vi inte hans exakta attityd till material av den art det här rör sig om. Om vi bortser från smärre ändringar och tillägg och koncentrerar oss på de av Hadorphs ingrepp i texten som påkallar särskild uppmärksamhet, blir det fyra av tilläggen som måste ställas i fokus: kompletteringen av stroferna 9 och 25 (i det följande används Hadorphs och Visböckers strofnumrering) med andra versraden (ej mellanomkvädet), tillskriften av fyra ord i str. 8 samt den helt nyinförda str. 7. Den kompletterande versraden i str. 9, »heller wille i mista idhert unga lif», har stöd i traditionen och finns bl. a. i ett par andra texter av visan, över vilka Hadorph förfogat (KB:s visbok i 8:o, nr 19–20). Str. 7 kan betraktas som en pendang till str. 16 och innehållsmässigt saknar den icke motstycken i andra texter av visan.[20] Mera traditionsfrämmande är dels kompletteringen i str. 25, »efther i sådanne röfue folck», dels det rimskapande tillägget »och ingen war godh» i str. 8. Karaktären av Hadorphs ingrepp är således icke entydiga. Vid bedömningen av dessa är det emellertid av vikt att hålla i minnet den omständigheten, att Hadorph var född och uppväxt på och senare ägde gården Haddorp i Slaka sn,[21] grannsocken till Kärna, dit visan lokaliserats.[22] Hadorph har sannolikt redan i barndomen stiftat bekantskap med visan.

Hadorphs uppgift på s. [221] i lägg 18 om att Pär Jonsson i Frössle sjöng denna visa 1 juni 1673 har allmänt tolkats så, att texten i lägget representerar en uppteckning efter denne sångare.[23] Detta är dock icke säkert. Det syns mig tvärtom mindre sannolikt. Notisen behöver blott betyda, att Pär Jonsson för Hadorph sjöng en version av denna vistyp 1 juni 1673. Som jag redan sökt visa, är texten i lägg 18 knappast en primäruppteckning efter sång.

---

[20] Att döttrarna i visan på sin väg till kyrkan går vill eller i varje fall väljer en led utanför allfarvägen nämns också i DgF 338 C, str. 6–7 och antyds möjligen i texten Rudebeck 23, str. 8 (»uppå hee»). Jfr ock LoM 3, str. 13.

[21] Jfr s. 52 härovan.

[22] Se del II, kap. 8.

[23] Så i DgF VI, s. 114, Ek, Studier, 1931, s. 92 n. 1, Ek–Blomberg, Sv. folkvisor, s. 226. I GAB komm., s. 332 har Bergström framdragit stället i Marianne Ehrenström, Notices sur la littérature et les beaux-arts en Suède, 1826, s. 3, varest Pär Jonsson rentav framställs som visans diktare och presenteras som »un jeune troubadour, *Pierre Frösle*». Notisen bygger på Hammarskölds uppgift i Svenska Vitterheten I, s. 20. Jfr ovan s. 105 n. 12.

Med Frössle menas, som redan Noreen–Lundell antager,[24] byn Frössla i Kärna sn, Hanekinds hd, Östergötland. 1/4 mantal Frössla låg åtminstone på 1800-talet under Haddorp,[25] och möjligen var så fallet redan på 1600-talet. I varje fall har Johan Hadorph haft beröring med Frössla.[26] I Frössla fanns mycket riktigt en Pehr Jonsson, som dog 1698.[27]

Johan Hadorph var på besök i sin hemort 1 juni 1673.[28] Han har då tydligen hört Pehr Jonsson sjunga visan. Men texten i lägg 18 föreligger ej i Hadorphs egen utskrift, ej heller skriven med en piktur, som kan hänföras till någon av Antikvitetskollegiets skrivare. (Det är f. ö. osäkert om Hadorph hade någon skrivare med sig på sin korta och tydligen privata resa till Haddorp.) Det är däremot icke omöjligt, att Hadorph efter sin återkomst till Uppsala i texten i lägg 18 infört ändringar och tillägg på grundval av Pehr Jonssons sång. Eventuellt har Hadorph, som kunnat förutse, att han i sin hembygd skulle få höra visan DgFT 338, medfört manuskriptet lägg 18 för jämförelser med traditionen i Kärna.[29]

Om texten i lägg 18 bygger på Pehr Jonssons tradition eller inte, vet vi i varje fall, att denne kunde sjunga balladen DgFT 338.

*

[24] Visböcker II, s. 273 (»373»).

[25] Rosenberg, Geogr.-stat. handlex. I, s. 620.

[26] I KVHAA, Handl. rör. Antikvitetskollegiet: Aa: 9, fol. 5 r. finns konceptet till en av Hadorph uppsatt skrivelse till konungen 1683 om hjälp till »fattige gambla krigzmän», bland dem en Swen Larsson i Frössla.

[27] Vadstena LA, Kärna C 1, s. 367: »A:o 1698 ... d: 8 Julii begrofs Pehr Jonsson i Frössla, hans graf är på västra sidan om kyrkian, mitt emot västra gaflen.» Inga uppgifter föreligger om åldern vid dödsfallet, och övriga kyrkböcker från Kärna går icke tillräckligt långt tillbaka i tiden. En Bengt Person i Frössla var sannolikt son till Pehr Jonsson; barn till den förstnämnde döptes 1695 och 1698 (den bevarade doplängden från Kärna börjar 1695), vilket kan säga oss något om Pehr Jonssons ålder. I bänklängden för kyrkan, Kärna C I, s. 8–9, nämns »Bengt i Frössla» och »Bengtz gård i Frössla». Troligen var därför Pehr Jonsson självägande bonde.

[28] KVHAA, Handl. rör. Antikvitetskollegiet: Aa: 6 innehåller brevkoncept av Hadorph, med hjälp av vilkas dateringar och dateringsorter hans uppehållsorter vid skilda tidpunkter i stor utsträckning kan fastställas. Den 30 maj 1673 var han i Uppsala, redan den 31 maj daterar han ett (troligen under resan skrivet) brev från Haddorp. Från Haddorp sänds brev också den 3 och 4 juni 1673. Den 11 juni är han i Skänninge; breven från den 17 juni och den därefter närmast följande månaden är alla utgångna från Uppsala.

[29] Som texten nu slutligt ser ut i lägg 18, har den trots alla ändringar icke fått den tillsynes riktiga strofindelningen i str. 22–25. Str. 22 skall i denna text tydligen ha bara en versrad, dess andra rad förskjuts ett steg till att bli första rad i str. 23, etc. Hadorphs inskott i str. 25 bör utgå. Jfr motsvarande strofer i KB:s visbok i 8:o, nr 19 och nr 20.

Vi skall nu övergå till huvudpartiet i Vs 20, nämligen »Några gamble Wijser» (NGW) och de andra lägg och partier, vilka på olika sätt är sammanhörande med detta.

NGW omfattar läggen 1–5, dvs. s. 1–[124]. Av Arwidssons beskrivning framgår, att partiet bildade en enhet. Detta styrks också av att papperet — med undantag för de åtta inre bladen i lägg 5 — är detsamma i hela partiet. Utan tvivel är hela NGW skrivet av en och samma hand. En annan sak är, att pikturens utformning i påfallande grad kan växla inom NGW: vissa sidor är mycket omsorgsfullt och prydligt skrivna (hit hör naturligt nog ms s. 1, se bild 33, s. 249), andra uppvisar en mera vårdslös skrift och ger intryck av att vara fyllda i något hastigare takt (t. ex. ms s. 45, se bild 34, s. 250). Sedan finns det gott om mellanstadier i pikturens utformning. Förslitning och byten av pennorna torde vara en bidragande orsak till variationen i handstilen.

Handen från NGW återkommer i lägg 14, vars samtliga fem vistexter härrör från denne skrivare (som pikturprov avbildas ms s. 175, bild 35, s. 251). Detta har tidigare påpekats av Noreen–Lundell,[30] vilka tydligen icke anser, att samma piktur förekommer i några andra lägg. Men det kan icke råda något egentligt tvivel om att också läggen 6–11 skall attribueras till NGW-skrivaren. Som prov meddelas här avbildningar av ms s. 125 (lägg 6) och ms s. 137 (lägg 8), se bild 36–37, s. 252 f. Läggen 6–11, med en enda vistext eller undantagsvis två visor i varje lägg, bildar en grupp inom Vs 20. Papperet är f. ö. av en och samma sort i läggen 7–11. Inom gruppen finns — och härvid skiljer den sig från övriga lägg och partier av NGW-skrivarens hand — i rubrikform gjorda kommentarer till flera av visornas innehåll (nr 39, 41–42, 43).

Lägg 16 har med all säkerhet ursprungligen varit förenat med lägg 7 i Vs 21, KB:s visbok i 8:o.[31] Format, papper (om ock v/m endast syns i det sistnämnda lägget), bläck och pikturutformning tyder härpå.[32] Också i dessa båda lägg är pikturen enligt min uppfattning NGW-skrivarens (se bild 38, s. 254 f.).

Jämväl lägg 6 i Vs 21, liksom de två sistnämnda i oktavformat, härrör

[30] Visböcker II, s. 273 (»373»).

[31] Jfr härovan s. 212.

[32] Lägg 16 i Vs 20 var ej med vid den av Arwidsson ombesörjda inbindningen av KB:s visbok i 4:o. Enligt en anteckning av Hyltén-Cavallius i KB Vs 4, s. 511, påträffades det i oktober 1841 i skåp 32, övre hyllan, i KB. Det inlades eller infästes då tydligen i Vs 20, eftersom visan i Runa 1842, h. 2, s. 54 ff., där den trycktes av Dybeck, uppges vara tagen ur »Kongl. Bibliothekets i Stockholm manuskriptband MS. — Se Sv. Forns. d. 1. sid. VI.» Den andra delen av partiet, lägg 7 i Vs 21, medtogs däremot redan vid Arwidssons inbindning av KB:s visbok i 8:o.

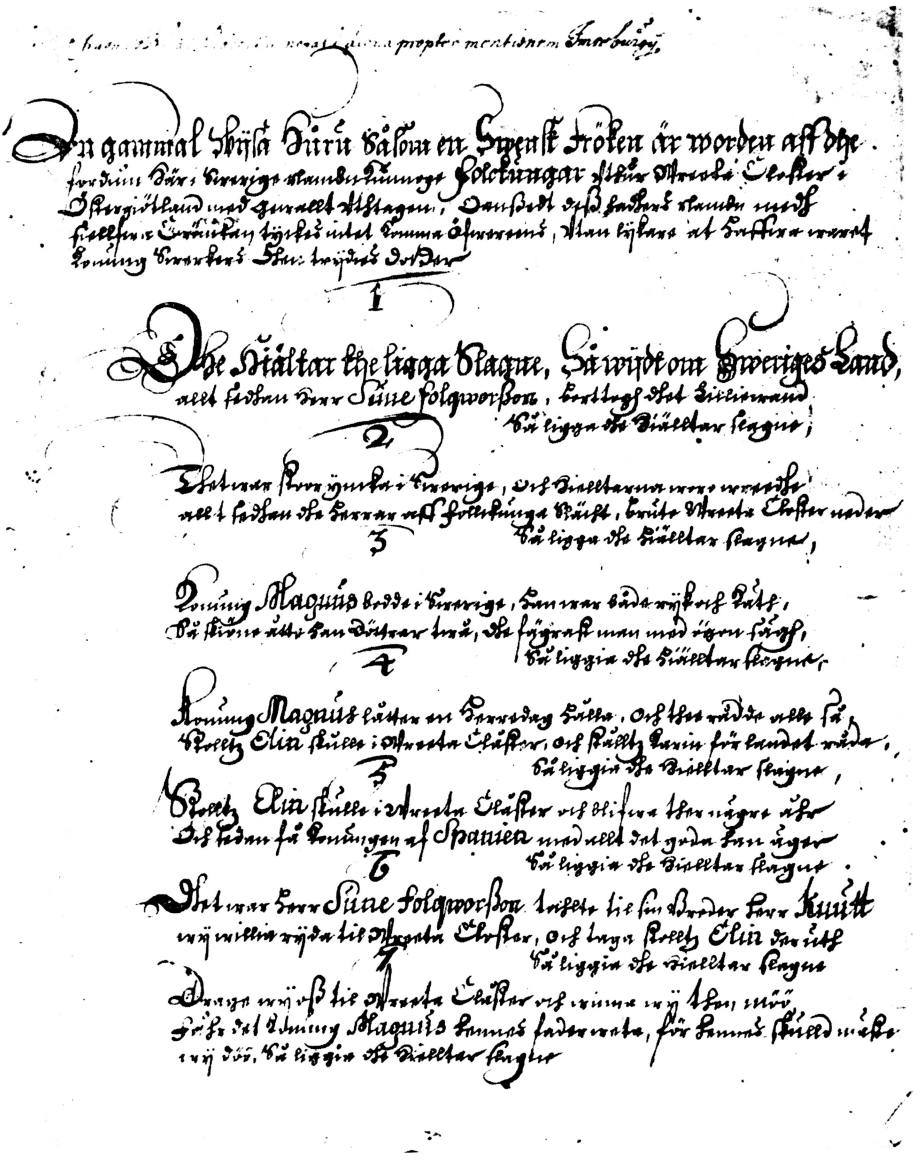

Bild 29. KB:s visbok i 4:o, s. [245]. J. Bureus' egenhändiga utskrift av DgFT 138, Vreta klosterrov.

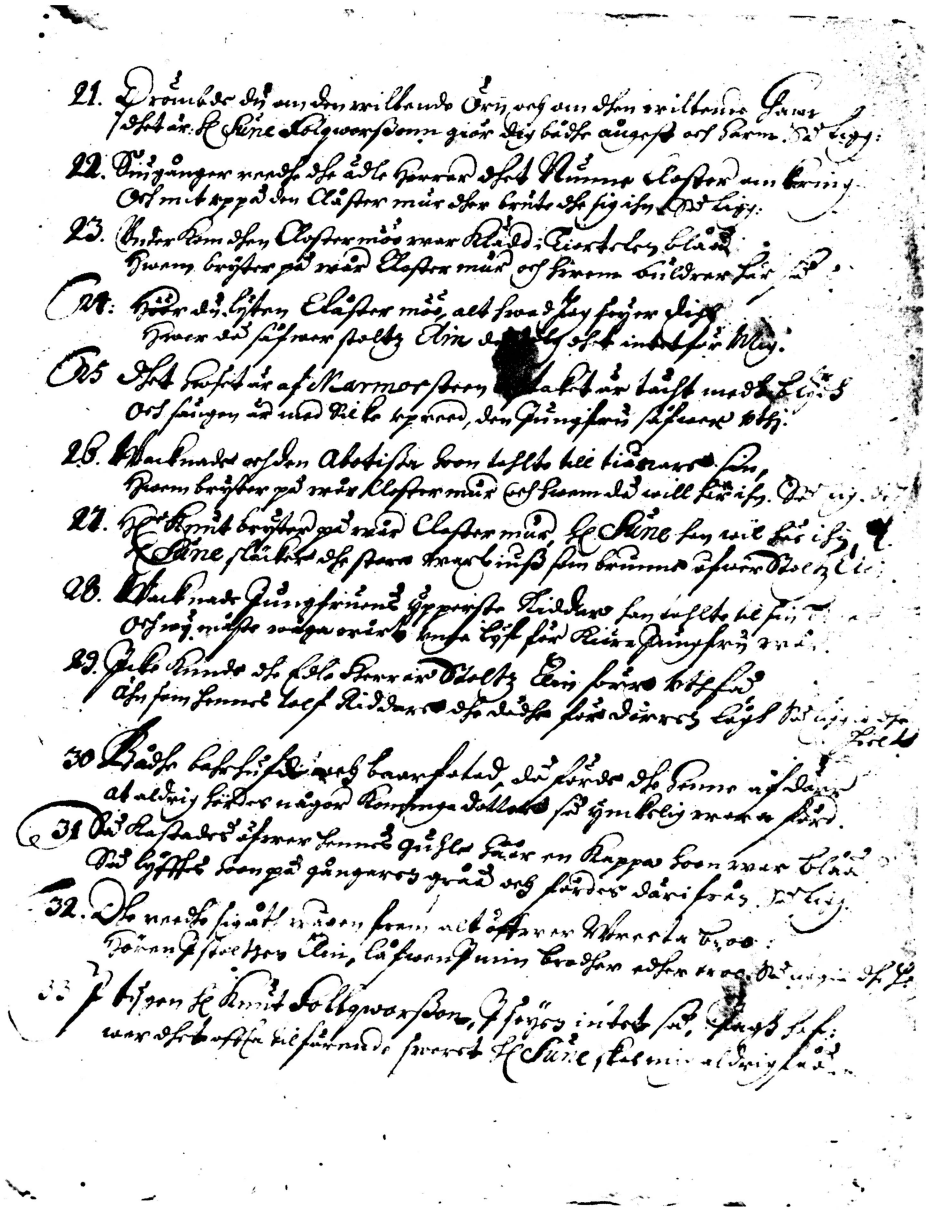

Bild 30. KB Vs 20, s. [261]. En avskrift, gjord för Antikvitetskollegiet eller -arkivet, av J. Bureus' text av DgFT 138.

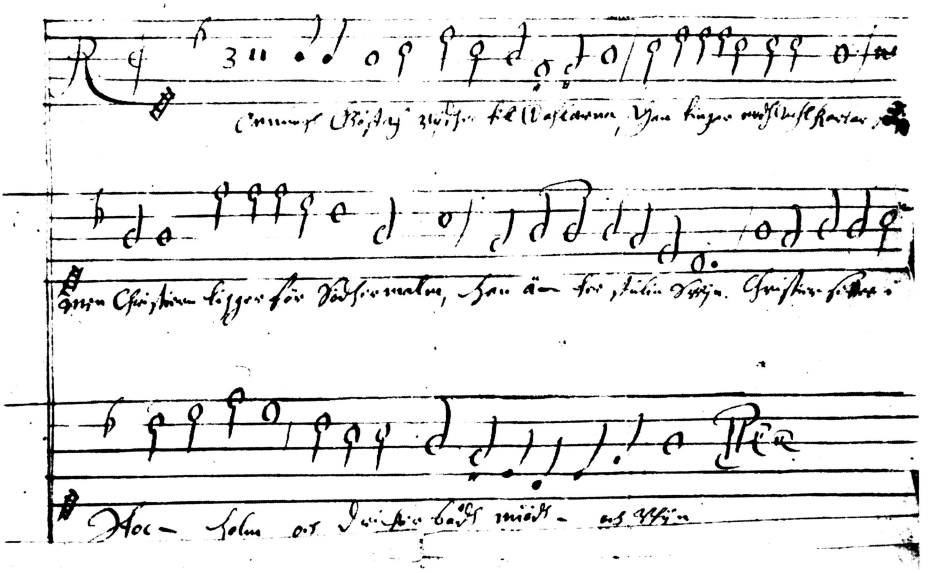

Bild 31. KB:s visbok i 4:o, s. [217]. Början av Vasavisan, ST 16: I.

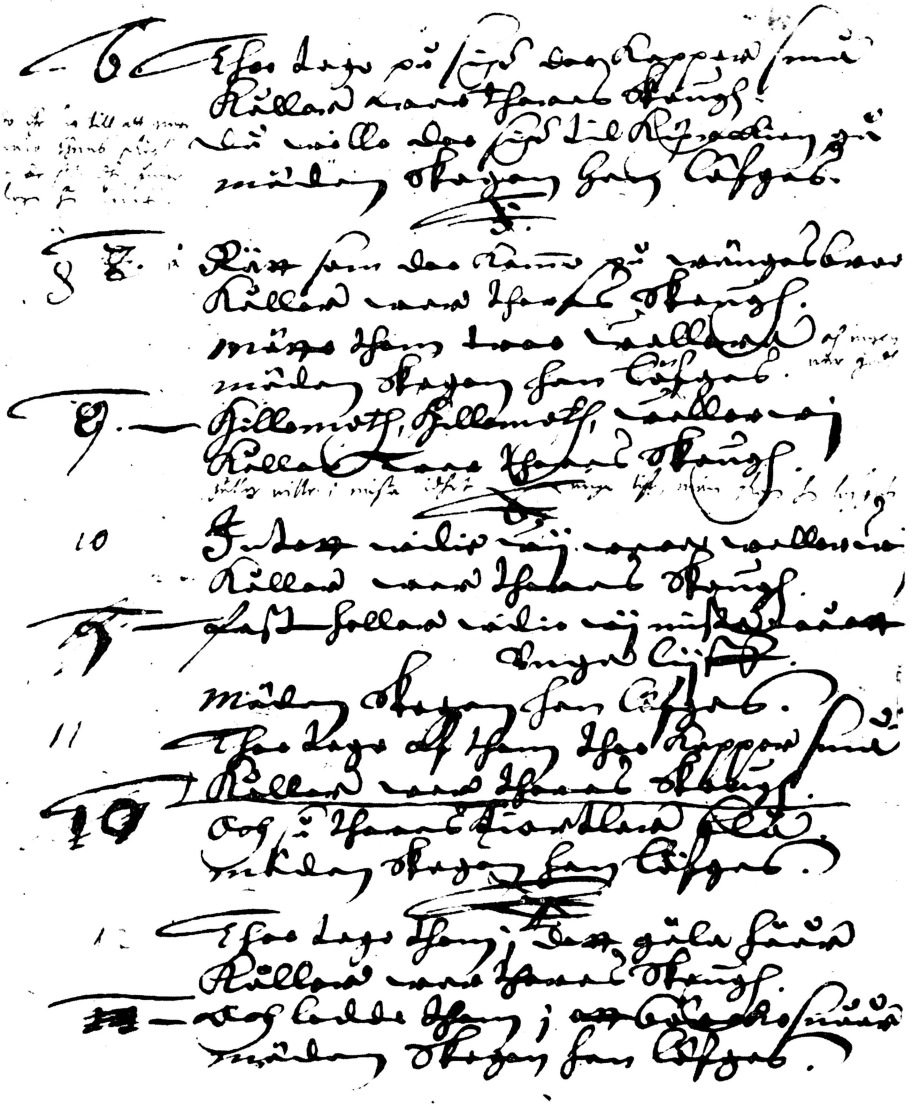

Bild 32. KB:s visbok i 4:o, s. [222]. Text av DgFT 338. Tillägg, ändringar och ny strofnumrering egenhändigt av J. Hadorph.

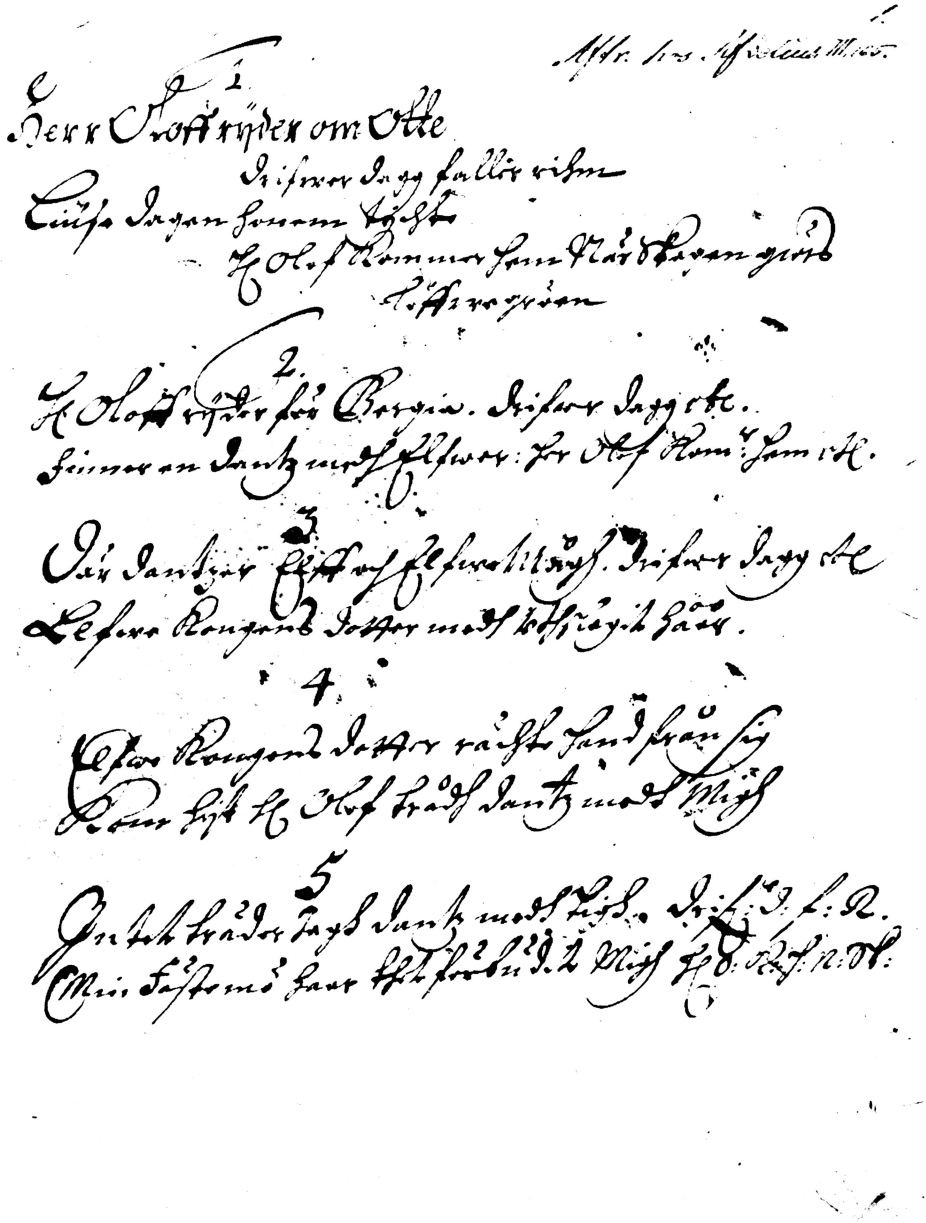

Bild 33. KB:s visbok i 4:o, s. 1.

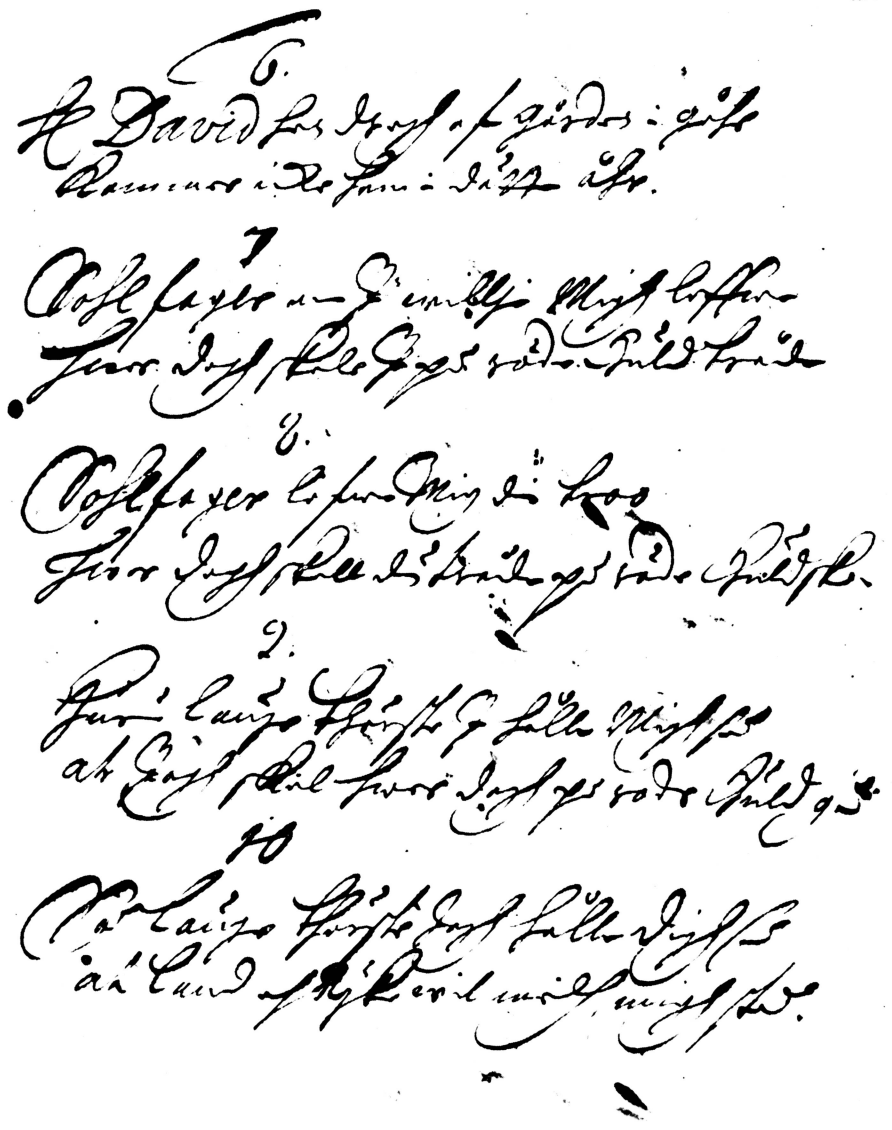

Bild 34. KB:s visbok i 4:o, s. 45. Jfr bild 42.

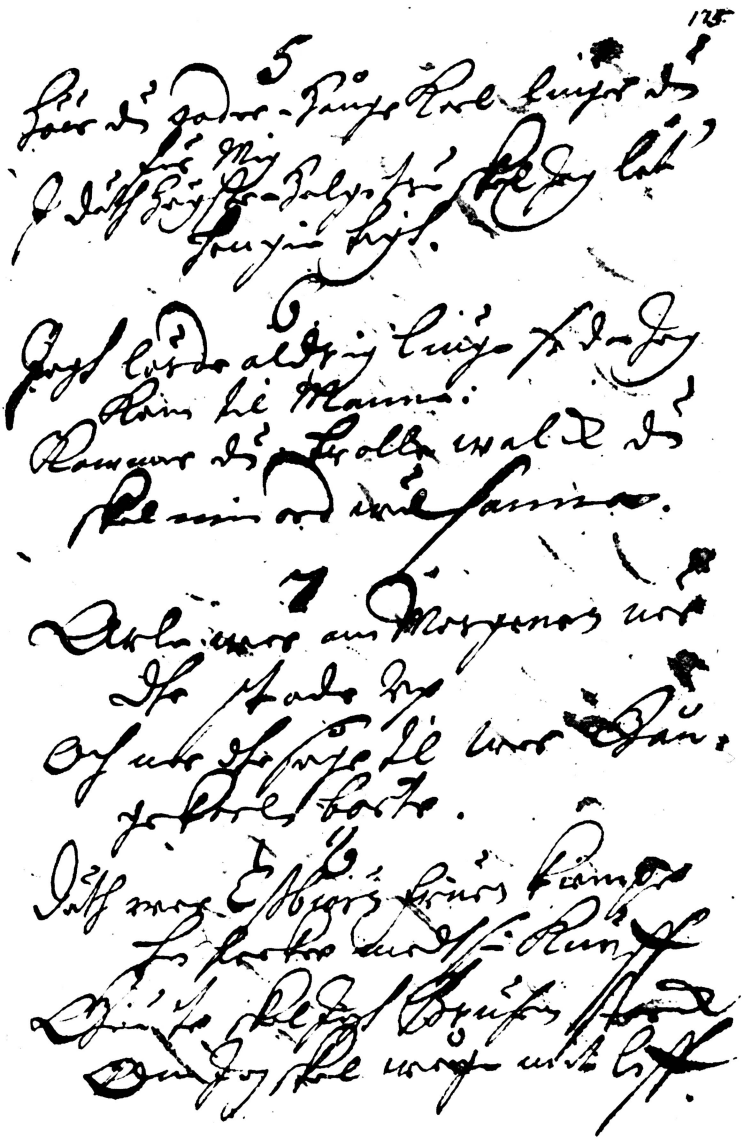

Bild 35. KB:s visbok i 4:o, s. 175.

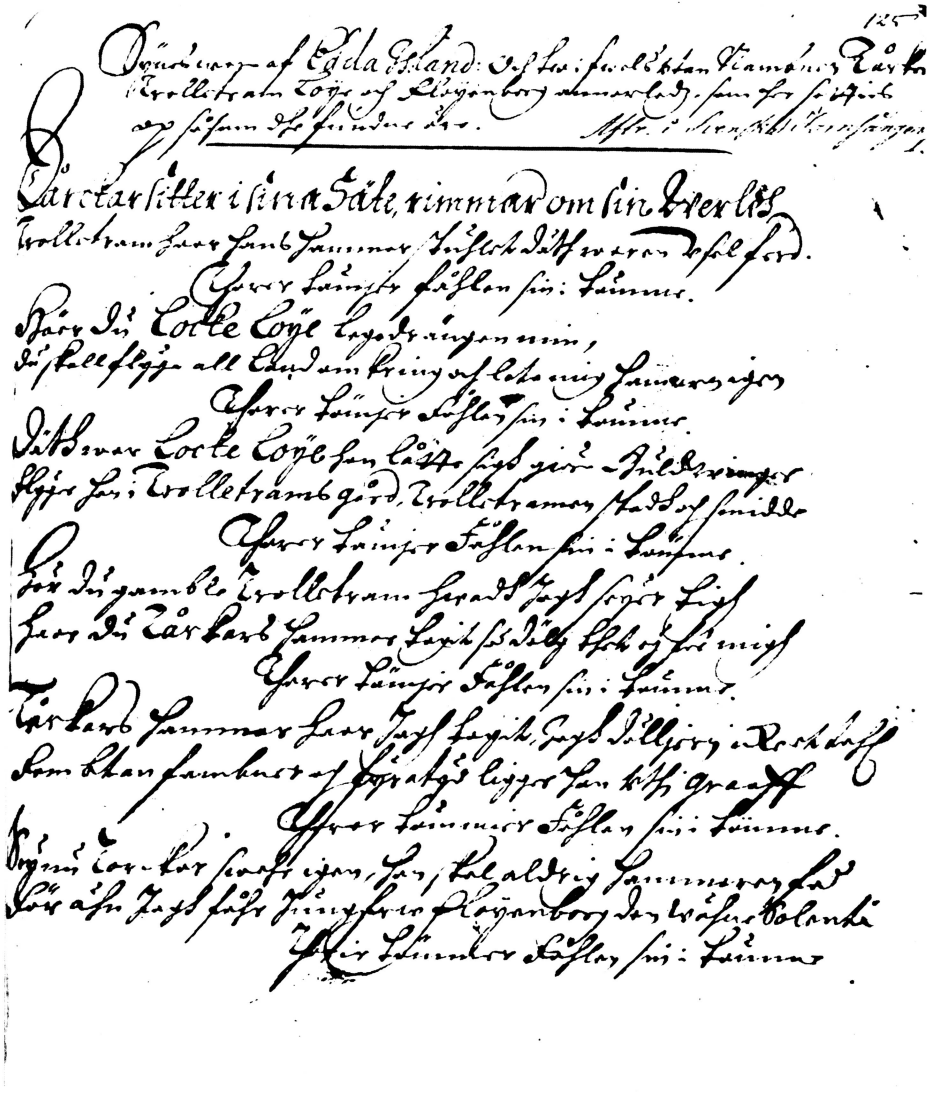

Bild 36. KB:s visbok i 4:o, s. 125.

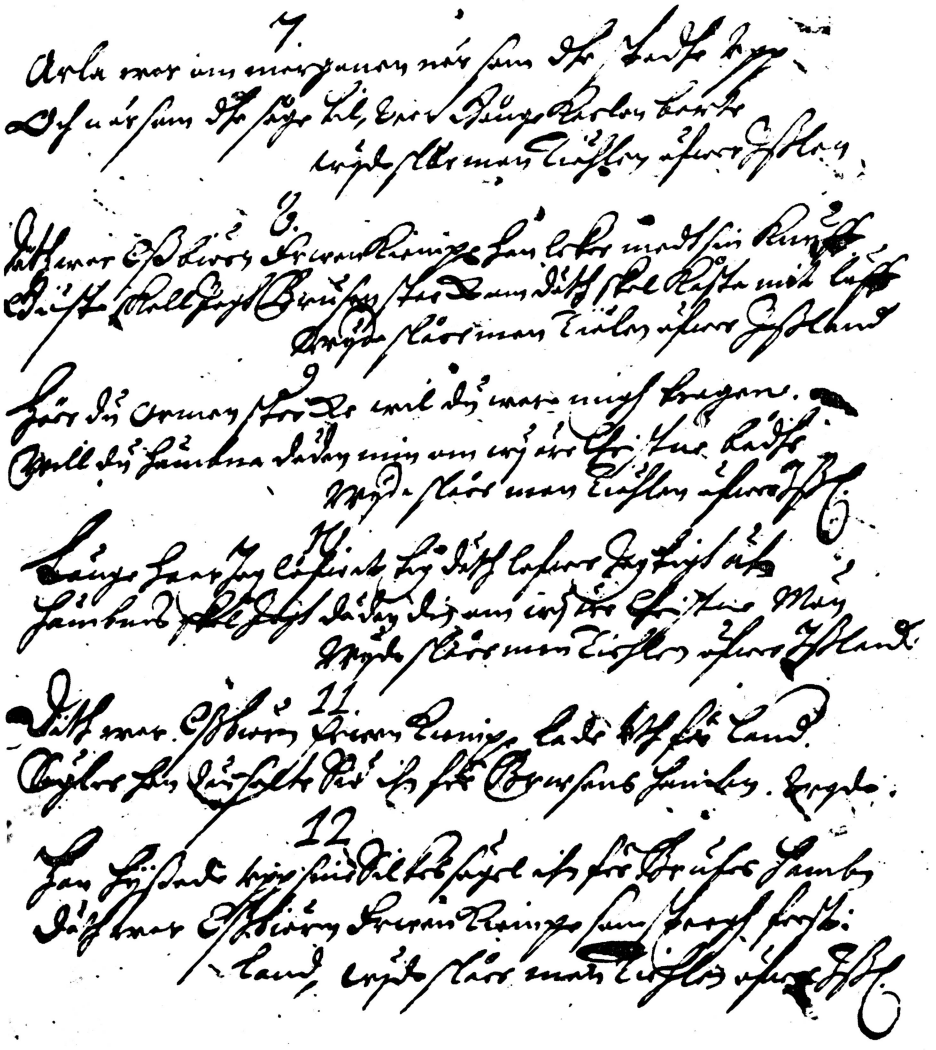

Bild 37. KB:s visbok i 4:o, s. 137.

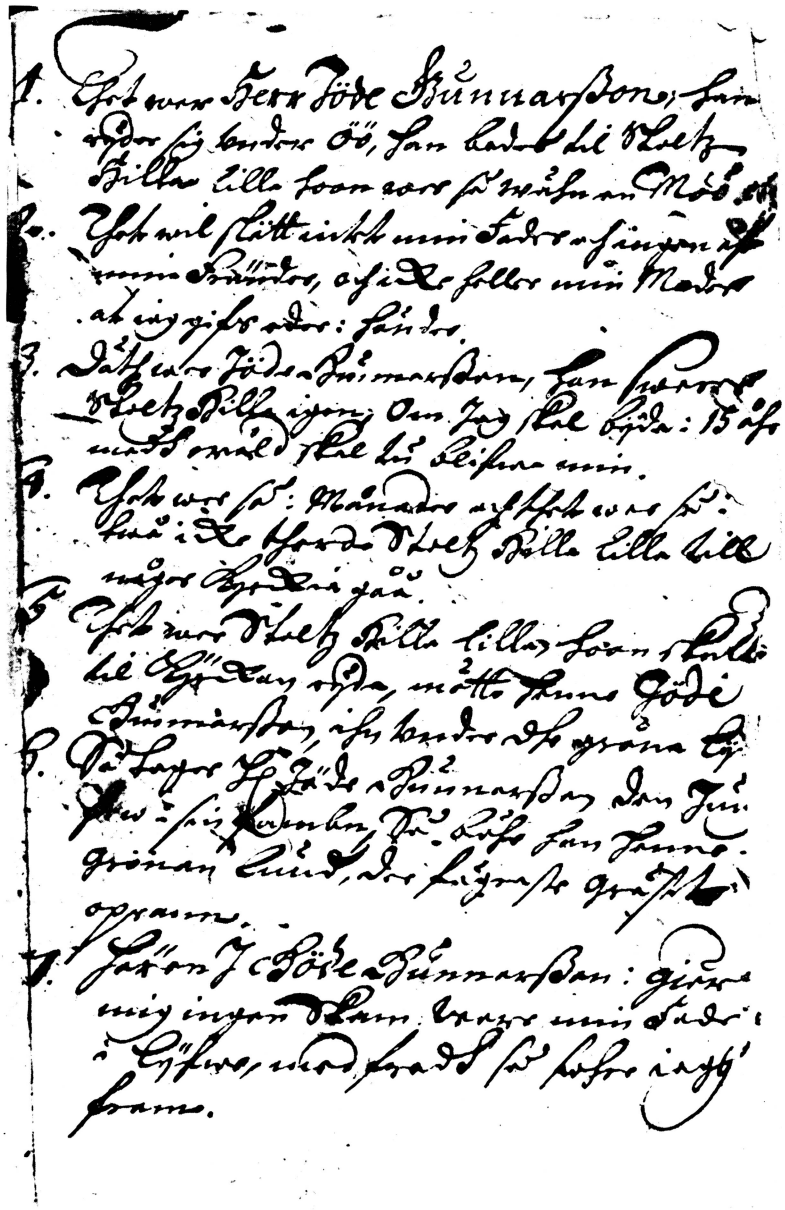

Bild 38 a. KB:s visbok i 4:o, s. [213].

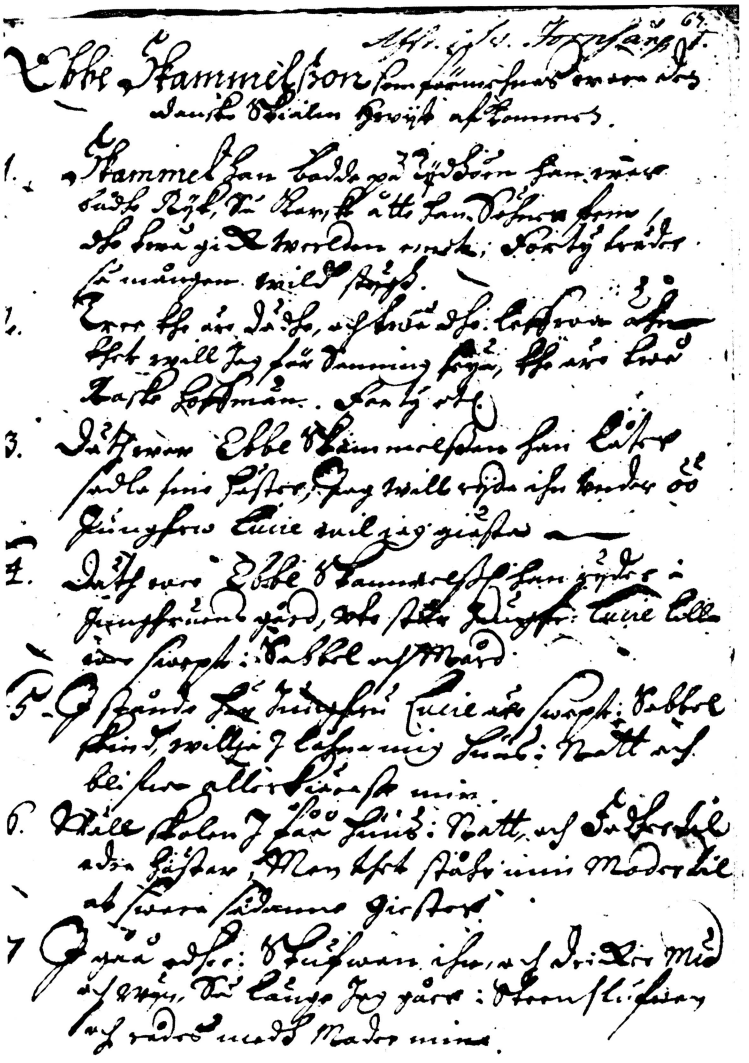

Bild 38 b. KB:s visbok i 8:o, s. 63.

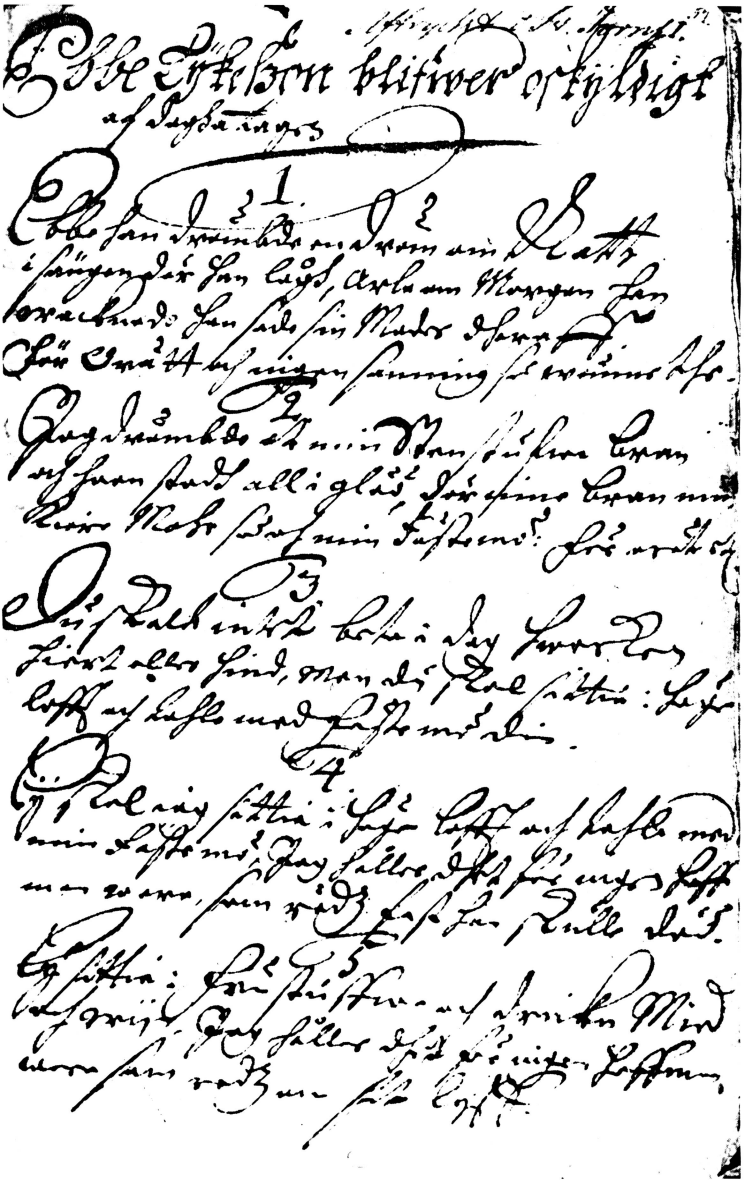

Bild 39. KB:s visbok i 8:o, s. 57.

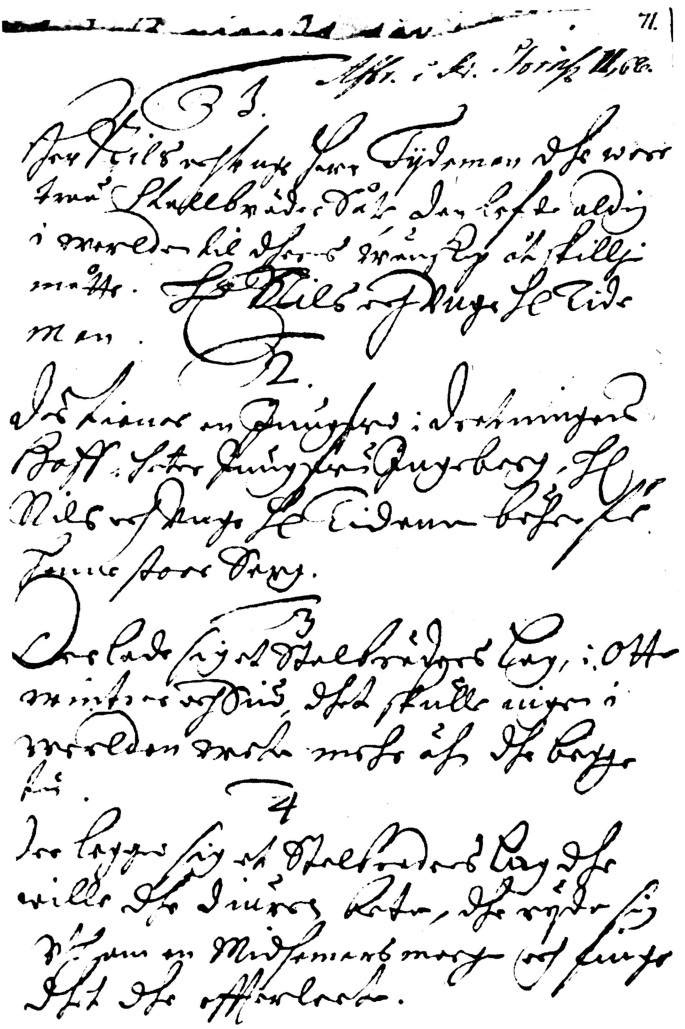

Bild 40. KB:s visbok i 8:o, s. 71.

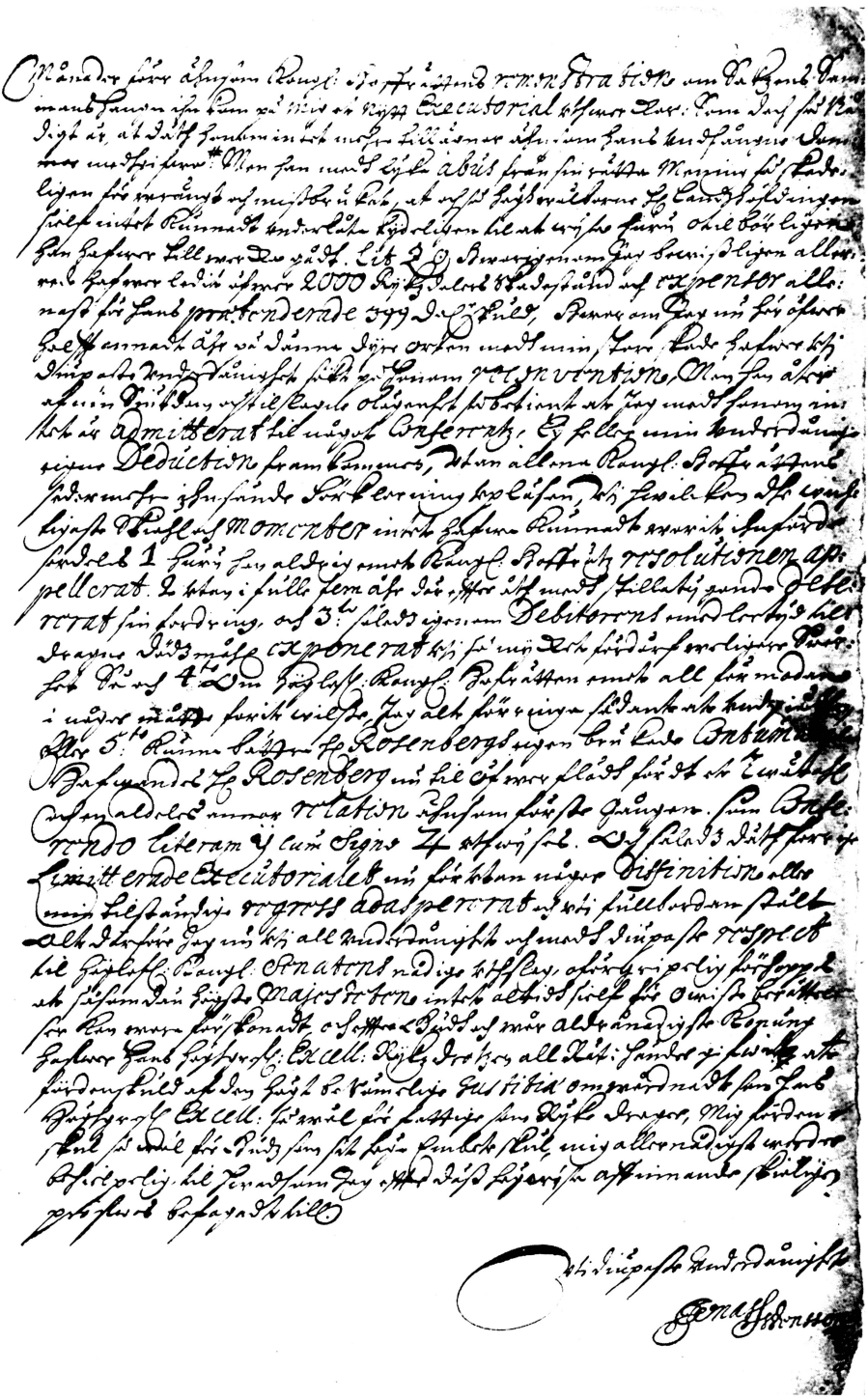

Bild 41. Brev från Jonas Swensson till M. G. De la Gardie, odaterat men troligen från o. 1680. De la Gardieska samlingen, LUB. Ca halv storlek.

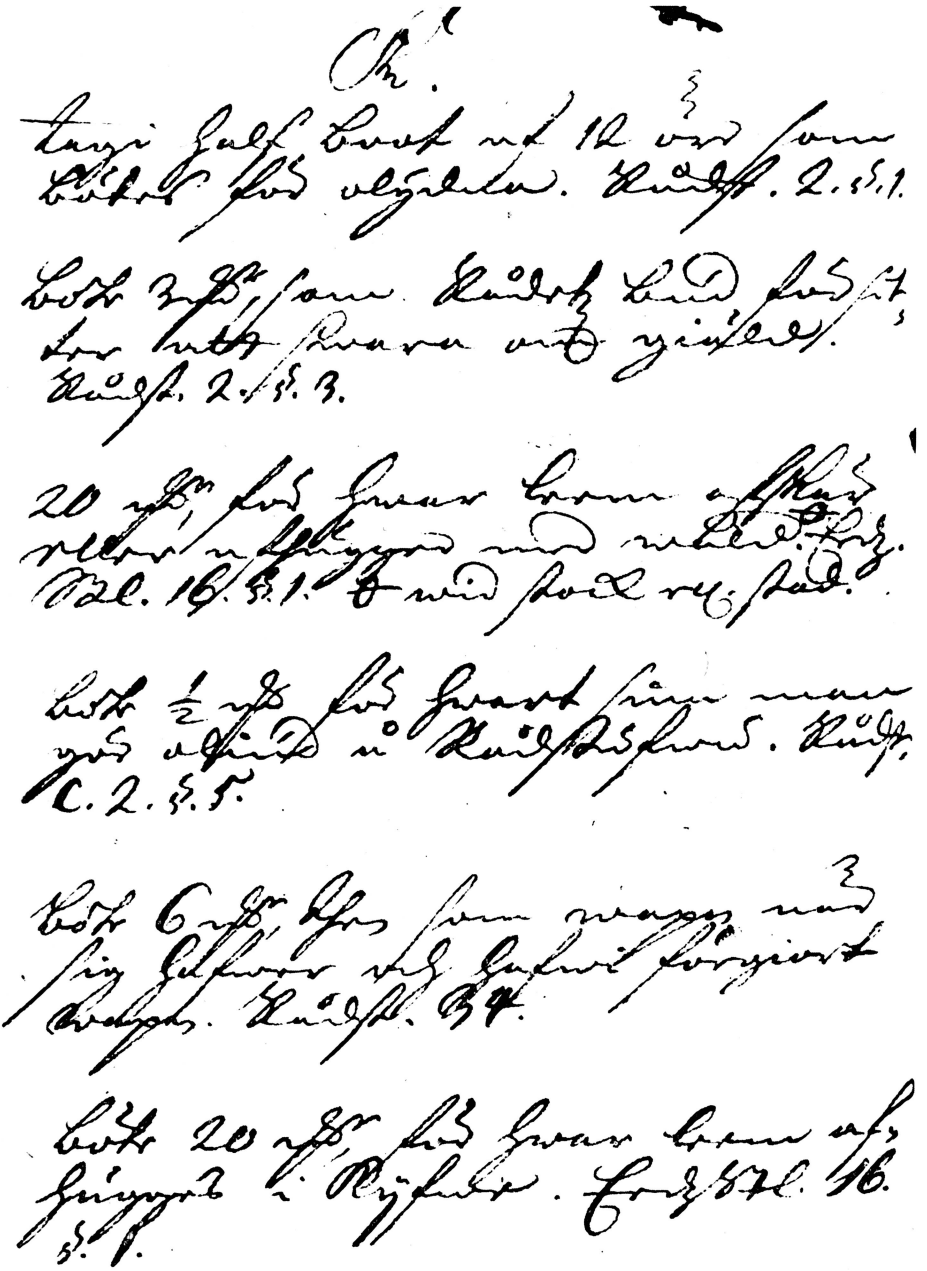

Bild 42. KB F. e. 9. Promptuarium juris sveo-gothici (opaginerad volym). Elias Salins hand. Jfr bild 34.

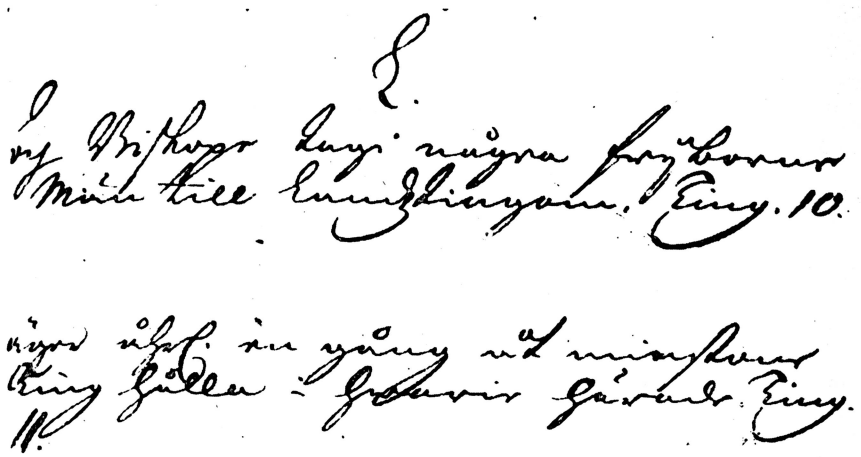

Bild 43 a. KB F. e. 9. Promptuarium juris sveo-gothici (opaginerad volym). Elias Salins hand.

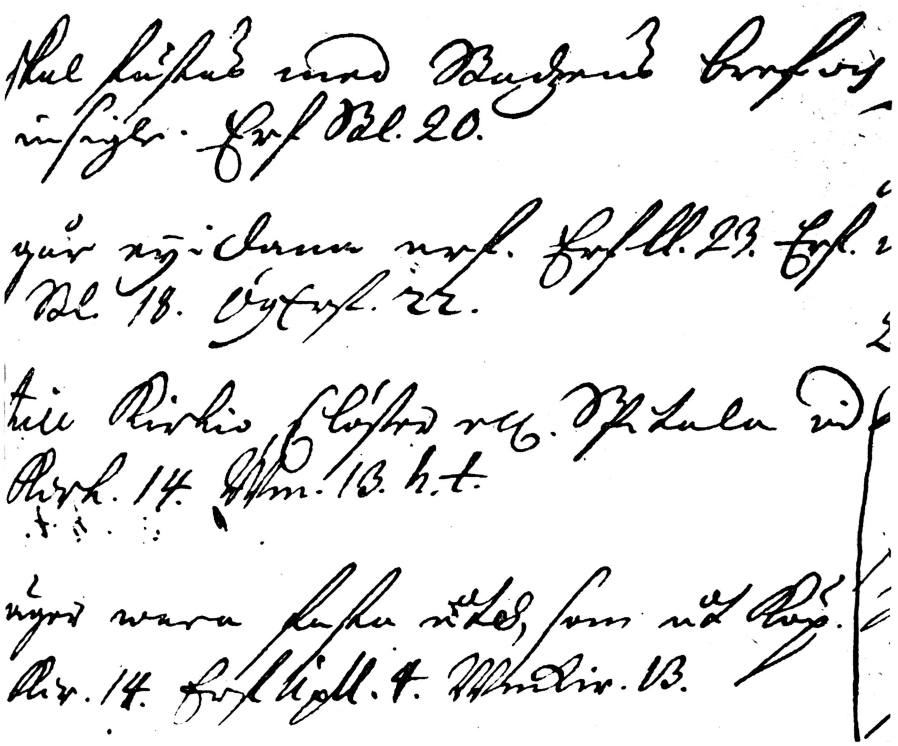

Bild 43 b. KB F. e. 9. Promptuarium juris sveo-gothici (opaginerad volym). Elias Salins hand.

från denne skrivare (se bild 39, s. 256). Slutligen vill jag till samme scriptor hänföra även lägg 8 i Vs 21,[33] se bild 40, s. 257.

Jag är medveten om, att det begränsade antal bilder som här meddelas kanske icke helt övertygar om att det i samtliga fall rör sig om en och samme skrivare. En genomgång av alla berörda lägg syns mig dock klart resultera i att övergångsformer mellan pikturens olika skiftningar låter sig påvisas.

NGW-skrivaren har sålunda enligt min mening nedskrivit 4:o-visbokens visor nr 1–26, 26 B, 27–45 och 49–54, vidare 8:o-visbokens nr 16, 17 och 18. Sammanlagt blir det femtiofem vistexter. Alla är ballader. En förteckning över visorna följer här:

Grupp I: NGW.

1. »Herr Oloff rijder om Otte», DgFT 47;
2. »Däth war intet länge, Men däth war i gåhr», DgFT 92;
3. »Däth hafwer fuller warit dhet blifwer fuller ähn», DgFT 488;
4. »Däth war herren Peder han rijder i Rosenlund», DgFT 35;
5. »Grant weth Jagh hwar den Skogen Ståhr», DgFT 56;
6. »Jagh bleff född förr ähn Toppen gohl», DgFT 55;
7. »Intet wille Blacken stå på Stall», DgFT 63;
8. »Moderen lärde Sohnen sin», DgFT 58;
9. »Jagh war Migh en fager *V*nger Swen», DgFT 46;
10. »Ribbolt han war en Konungzsohn så bold», ST 17;
11. »Här liggia så många stigar til byes», DgFT 416;
12. »Herr Hiällmar war en lijten Små drängh», DgFT 415;
13. »Gamble Hoof och Tofwa Slätt», DgFT 350;
14. »Däth war herren Pedher han kommer från tinget hem», DgFT 108;
15. »H Oloff kom från Scholen hem», DgFT 373;
16. »Sohlfager war så wähn en Möö», DgFT 468;
17. »Ballerman rijder i Stoltz Ingeborgs gård», DgFT 82;
18. »Blekman och Alff vnder öö», ST 6;
19. »Salmon brygger och blandar wijn», DgFT 206;
20. »Samsing och hans Moder sittia öfwer bord», ST 23;
21. »Stoltz Kirstin och hennes broder», DgFT 109;
22. »Palne drömbde en dröm om Natt», DgFT 324;
23. »Herr Hindrick och Kongen dhe sittia öfwer bord», DgFT 235;
24. »Jagh war Migh så lijtet et barn», DgFT 513;
25. »H Peder kom från tinget hem», DgFT 460;
26. »H Peder rijder söder om Öö», DgFT 281;

26 B. »Pelegrimmen rijder i bethe», ST 26;

27. »H Peder han sitter i höga lofft», DgFT 360;
28. »H Peder kom från tinget hem», DgFT 396;
29. »Inga lill*a* sitter widh Wind*e*lagsbroo», DgFT 387;
30. »På högen sitter dänn Fäherde», DgFT 349;
31. »Hr Axell han lock*ar* sin Syster i fiohl», DgFT 439;

[33] Jfr s. 212 härovan.

32. »Råstiger rijder sigh söder vnder öö», DgFT 277;
33. »Däth war Wähna Sigrid hoon bähr Gullet», ST 19;
34. »Däth war vnge H Suerchiel», DgFT 136;
35. »Däth war Vnge H Suercklingh», DgFT 136;
36. »Samssing han tiente j konungens gård», DgFT 6;
37. »Herr dahlboo segler åth Sundet fram», DgFT 421;
38. »H:r Essbiörn han sporde sin Moder till Rådh», DgFT 410.

Grupp II: Vs 20, läggen 6–11.

39. »Tårckar sitter i sina Säte», DgFT 1;
40. »Vpp så wacknade Allfwens Frw», ST 5;
41. »Däth war Vllfwen starcke han lade vth för wasse», ST 3;
42. »Essbiörn Prudhe och Ormen starck dricka wijn i Hall», ST 2;
43. »Gamble H Hooff och Toffwe Slacht», DgFT 350;
44. »Grant weth Jagh hwar dän Skogen han är», DgFT 56;
45. »Däth första Barn som Norcka fick», ST 4.

Grupp III: Vs 20, lägg 14.

49. »Vpp så wacknade Alffwens Frw», ST 5;
50. »Däth war Vllffwen Starke han lade vth för wasse», ST 3;
51. »Essbiörn Prude och Ormen stark», ST 2;
52. »Torckar sitter i sine Säte», DgFT 1;
53. »Däth första barn som Norcka fick», ST 4.

Grupp IV: Vs 20, lägg 16 samt Vs 21, lägg 7.

54. »Thet war Herr Jöde Gunnarsson, han rijder sig under öö», DgFT 312;
KB:s visbok i 8:o, nr 17. »Skammel han bodde på Tijdhöen», DgFT 354.

Grupp V: Vs 21, lägg 6.

KB:s visbok i 8:o, nr 16. »Ebbe han drömbde en dröm om Natt», DgFT 320.

Grupp VI: Vs 21, lägg 8.

KB:s visbok i 8:o, nr 18. »Her Nils och Vnge herr Tijdeman», DgFT 112.

Det är frapperande, att av de sju visorna i grupp II är fem desamma som utgör grupp III (39=52, 40=49, 41=50, 42=51, 45=53) och de två övriga sådana som ingår även i NGW (43=13, 44=5). Det är tydligt, att grupperna I–III måste höra samman också på ett annat sätt än att de utskrivits av samma person. Vidare visar det sig, att med grupp I–III hör samman det enda av läggen i Vs 20, som hittills ej berörts, nämligen lägg 12. Det innehåller, förutom en gåta, visorna

46. »Essbiörn Pru ormen Starck dricka miöd i halla», ST 2;
47. »Det första barn som Norka fick», ST 4.

De två visorna i lägg 12 är som synes sådana, som också finns i grupperna II och III. De är skrivna med en handstil, som ej är företrädd annorstädes i Vs 20.

Lägg 5 i Vs 21 går, av innehållet att döma, också in i detta sammanhang.[34] Dess enda visa är:

KB:s visbok i 8:o, nr 15. »Esbiörn Prue, Ormen stark Dricka Miöd i Halla», ST 2.

Denna vistext är skriven med en piktur, som ej i övrigt förekommer i Vs 20 eller Vs 21.

Samlingen NGW är i största korthet beskriven redan i GA III (1818), s. 251. Arwidssons beskrivning i SF I av NGW och Vs 20 i dess helhet har vi förut citerat. I GAB tillfogar Bergström intet nytt om Vs 20. Henrik Schücks första uttalande om Vs 20 är tämligen kort, den betecknas som »en samling af ursprungligen spridda dikter»; handstilen »synes i allmänhet härröra från århundradets senare del, men i de flesta fall torde dikterna vara afskrifter af äldre original».[35] Utförligare behandlade Schück Vs 20 några år senare:[36]

Vår viktigaste balladhandskrift är dock: *Några gamble wijser aff allehanda slagh, widh sin eigen gamble och Enfaldige Composition, aldeles förvtan någor ändring eller Emendation såsom dhe öfwerkomne och vthi hastigheet afskrefne äre.* Samlingen upptager i rundt tal omkring 50 ballader och synes af stilen att döma vara värkställd af en enda person, förmodligen någon flitig fornforskare från vårt storhetstidehvarfs senare afdelning. [Not: I bandet — som förvaras på Kongl. Biblioteket och är kändt under namnet *Mytiska sånger och Folkvisor* — har ock, utom lösa visor, infogats en af de visböcker, hvilka skrifvaren lagt till grund för sin samling.]

Med originalvisboken, vilken »skrifvaren lagt till grund för sin samling», torde Schück ha åsyftat vår grupp III (lägg 14), till den egentliga samlingen NGW syns han ha räknat jämväl vår grupp II.

Sophus Bugge och Moltke Moe framförde 1897 åsikten att visan KB:s visbok i 4:o, nr 1 snarast var hämtad från Västsverige.[37] Sin uppfattning om dateringen och värdet av NGW eller hela Vs 20 uttryckte Hustvedt 1916: »A most valuable manuscript, *Några gamble wijser aff allehanda slagh,* belongs to the beginning of the eighteenth century.»[38]

I sitt anförda arbete från 1897 relaterar Bugge och Moe ett brev till Bugge från Richard Bergström, där denne dels meddelar att på lägg 12 i Vs 20 är antecknat »Hörer till S. Erich Sparmans bref af den 4 Martij 1679», dels framför hypotesen, att nämnde Sparman var släkt med prästen i Tuna och Stavby, Uppland, Johannes Erici Sparrman Fjerdhundrensis

[34] Jfr s. 211 f. härovan.

[35] Schück, Sv. Literaturhistoria [1885–]1890, s. 369.

[36] Schück–Warburg, Ill. sv. litteraturhistoria I, 1896, s. 132 f. jämte not å s. 132.

[37] Bugge–Moe, Torsvisen i sin norske form, s. 14 n. 1.

[38] S. B. Hustvedt, Ballad criticism in Scandinavia and Great Britain, s. 31.

(1624–90) och att Vs 20 eller delar därav (bl. a. NGW) skulle representera upptecknin gar från Uppland.[39] I sin edition av Vs 20 återger Noreen–Lundell också notisen om »Erik Sparmans bref», Visböcker II, 1915, s. 272 f.[40] De skriver härom: »Sannolikt afses Erik Sparman, adlad Sparrsköld, f. 1655, kanslist i Krigskammarkontoret, sekreterare hos M. G. de la Gardie, slutligen häradshöfding i Bohus län, d. 1698 (Anrep).» Sverker Ek har i Norsk kämpavisa, 1921, accepterat Noreen–Lundells identifikation av Sparman (Sparrman) och skriver om de två visorna i lägg 12: »Sålunda har Magnus Gabriel de la Gardies sekreterare Erich Sparrman våren 1679 upptecknat dem efter en gumma i Hofva i Västergötland, vilka upptecknin gar bevarats i en sannolikt något retucherad avskrift i W. B. i 4:o nr 46–47.»[41] För huvuddelen av Vs 20 räknade Ek med annan proveniens:[42]

Den viktiga visboken i 4:o består av en rad mindre handskrifter, som alla tyckas härstamma från Antikvitetsarkivet. Huvudsamlingen, nr 1–38, bär titeln »Några gamble Wijser aff allehanda Slagh», och med den kan man förena nr 49–53, som skrivits av »samma hand, som första delen». De sju visorna nr 39–45 utgöra en handskrift, och samtliga dessa visor återfinnas i samma texter i »Några gamble Wijser», två i huvudhandskriften och de fem återstående som nr 49–53. En noggrann jämförelse mellan handskrifterna ådagalägger, att bägge måste vara inbördes oberoende men återgå på samma förlorade original. I Riksarkivets överlåtelse av handskrifter till Antikvitetskollegiet 1668 nämnes bland Jonae Haqvini åthskillige collectaneer »På en hop scharteek några gamble wijsor in 8:vo», och här ha vi med all sannolikhet det sökta originalet. Då handskriften kallas »scharteek», måste den ha varit så förstörd, att den fordrat en renskrift, och denna har då fått behålla originalets titel »några gamble wijsor». Jonas Håkenson Rhezelius debuterade som antikvarie genom sin storstilade forskningsresa till Öland och närgränsande delar av Småland 1634, under vilken han enligt en kyrkoboksuppgift även skall ha efterfrågat folkvisor. Åren 1635, 36 och 38 har han gjort liknande resor i Uppland och 1641 i Norrland (jfr Monumenta Uplandica F:c 6 i K. B.); hans vissamling bör därför ha tillkommit under 1630-talet och upptecknin garne ha väl skett i de nämnda landskapen. Hålla vi oss till nr 1–38, 49–53 få vi fram fyrtiofyra visupptecknin gar, eftersom två visor av misstag bära samma nummer (nr 26). Då handskriften delvis är defekt, kan detta ej vara allt som Rhezelius samlat, men det är ändå den största folkvisesamling, som meddelats oss från äldre tid. Sitt enastående intresse får handskriften först därav, att den helt och hållet måste ha upptecknats ur folkmun, varför den ger oss det bästa vittnesbördet om den tidens allmogetradition.

---

[39] Bugge–Moe, s. 14 n. 1. Som nyss antytts trodde dock Bugge–Moe mindre på uppländsk proveniens för visan nr 1.

[40] S. »372» f. — Noreen–Lundell har dock läst notisen sämre än Bergström. Den lyder i ms, s. 153: »hörer till S. Erich Sparmans bref af *den* 4 Martij 1679».

[41] Ek, Norsk kämpavisa, s. 88 f. Ek har följt uppslaget och hänvisar till brev från »Sparrman till De la Gardie 4/3 (skall vara 4/4) 7/5 6/5 1679 i R. A.».

[42] Ibid., s. 87 f.

Åsikten om Rhezelius som »huvudsamlaren» av KB:s visbok i 4:o upprepar Ek i arbeten från 1924 och 1931.[43]

Ännu i tredje upplagan av Schück–Warburg I, 1926, s. 293 f., återger Schück ordagrant sin beskrivning av Vs 20 från 1896. Men i »Rättelser och tillägg» i band VII, 1933, av samma arbete och upplaga skriver Schück: »Handskriften 'Några gamble wijsor' inlämnades av Hadorph till antikvitetskollegiet och består till större delen av dikter, som kort förut upptecknats i Västergötland.»[44] Under mellantiden hade nämligen Schück ägnat frågan större uppmärksamhet i samband med sina forskningar rörande Antikvitetskollegiet. Utförligt redogör han för sina resultat i KVHAA, dess förhistoria och historia II, 1933, s. 324 f.:

Eljest upptager inventariet [: 1693 års inventarium över antikvitetssamlingarna, KB ms U 90] blott en enda vishandskrift: »En bundt med gambla Kiämpewijsor in 4:to.» Såsom utgivarne, Adolf Noreen och J. A. Lundell, framhållit, består den i själva verket av flera sammanbundna vishandskrifter, men utom två eller tre visor torde alla vid olika tillfällen vara insamlade av Hadorph. Den första avdelningen av boken, visorna 1–38, erhöll av honom titeln: »Några gamble wijser aff allehanda Slagh widh sin eigen gamble och Enfaldige Composition aldeles förvtan någor ändring eller Emendation Såsom dhe öffwer kombne och vthi hastigheet afskrefne äre.» Av ett särskilt intresse är den andra visboken, visorna 39–45, ty här hava vi en samling av våra mest bekanta »kämpavisor», vilka, efter vad det förefaller, förut ej varit kända i Sverige; förmodligen stamma de från Västergötland, gränslandskapet till Norge. Samlingen börjar med visan om Tors hammarhämtning, och här har Hadorph antecknat: »Synes wara af Edda Island. Och twifwelsvtan Nampnen Tårker, Trolletram, Loye och Floyenborg annorledz, som her settias op såsom dhe fundne äre.» Därefter följa visorna om Herr Alf samt de båda om Ulfven Starke och Esbjörn prude (d. v. s. om Hálf och om Orm Storolfsson), vid vilka Hadorph likaledes antecknat: »Desse twänne wijser synes wara af Ormssaga, som Wormius citerar». Denna samling fick Hadorph med all sannolikhet från De la Gardie, och de voro upptecknade efter meddelande från en Jonas Svensson och hans moder, vilka förmodligen bodde i närheten av De la Gardies Leckö. Den 21 februari 1679 skrev nämligen Hadorph till De la Gardie: »påminner iag i ödmiukheet om en godh man, som förordnas kunde till att afskrifwa dhe gamble wijsorne hoos Jonas Swenson». Kort därefter tyckes han ha fått den nu behandlade visboken, ty den 12 november s. å. skrev han: »Ers högGrefl. Excell. hafwer någon tijdh sedan upskickat några gambla wijsor af Jonas Swenssons modher bekomne, dher före Ers höghGrefl. Excell. så högt beröm meriterar, som inter alia seria behagar Antiquiteterne i nådigt minne hafwa. Men som samma gumma kan några Svenska Kempewisor, ibland andra som Jonas Swenson mig berättade om Lena Slagh, de quo antiqui Rhytmi Contigit in Lenum etc. altså

[43] Den sv. folkvisan, 1924, s. 8 resp. NK IX A, 1931, s. 38. Hypotesen om Rhezelius som upptecknare av dessa visor och om upptecknings-arnas ålder återkommer — inte alltid i explicit form — i Eks framställning i t. ex. Den sv. folkvisan, 1924, s. 32, 85, 164 och Studier, 1931, s. 185.

[44] Schück–Warburg, Ill. sv. litteraturhistoria, 3. uppl., VII, s. 621.

önskar iag högelig han wille dem ihugkomma, iämwäl om Brakelund och dem meddela; dhe andre ära mäst norske, som iag seer, och till en deel höra till Norske Historien» (R. A. Skrivelser till De la Gardie. Ser. C 1). Visan om »Brakelund» tyckes Hadorph aldrig hava fått, men visan om slaget vid Lena, som han förmodligen hört vid något besök på Leckö, finnes däremot i slutet av den första visboken; där förekommer den nämligen i två olika versioner, såsom n:r 34 och 35. Det är väl därför antagligt, att även den första visboken stammar från Jonas Svensson. De övriga visorna synes han hava fått från olika meddelare, n:r 46 och 47 från en Erik Sparman, som var sekreterare hos De la Gardie. Den samling ballader, Hadorph på så sätt förvärvade åt arkivet, var, som man vid en jämförelse med andra visböcker torde finna, den ojämförligt värdefullaste.

I Ek–Blomberg, Svenska folkvisor, 1939, säger Sverker Ek, möjligen under inflytande av Schücks just citerade framställning, ingenting om Rhezelius som samlare av visorna i Vs 20;[45] dock upptager han icke Schücks hypotes om en Jonas Swensson och hans moder i närheten av Läckö som bidragsgivare till vissamlingen. Däremot vidhåller han uppfattningen om visbokens nr 46 och 47 såsom varande upptecknade av Erik Sparrman efter en gumma i Hova.[46]

Karl-Ivar Hildeman ger 1950 i samband med sin behandling av Lenavisan, DgFT 136, följande presentation av »KB:s visbok i 4°»:

Den består av flera olika vissamlingar, enligt Eks antagande delvis sammanbragta av Rhezelius under 1630-talet, enligt Schücks av Hadorph, följaktligen något senare. De har redigerats av Hadorph, som fört in anmärkningar på en mängd ställen i boken, bl. a. den berömda titeln på det avsnitt, där Lenavisan förekommer: »Någhre gamble Wijser aff allehanda Slagh», etc. Boken har tillhört Antikvitetskollegium. Åtminstone den ena versionen av Lenavisan har förvärvats av Hadorph. Bland M. G. de la Gardies papper i RA har Schück funnit en »påminnelse» från Hadorph, att någon »förordnas kunde till att afskrifwa dhe gamble wijsorne hoos Jonas Swenson». Samma år, 1679, tackar han för »några gambla wijsor af Jonas Swenssons modher bekomne — — — Men som samma gumma kan några Svenska Kempewisor, ibland andra som Jonas Swensson mig berättade om Lena slagh» och en om »Brakelund», så hoppas han få också dem genom de la Gardies ingripande. —

Schück förmodar, att Jonas Svensson och hans mor »bodde i närheten av de la Gardies Läckö». Breven ger inga belägg därför. [Not: Brev till M. G. de la Gardie, från J. Hadorph, 1679, ser. C 1, RA.] Men de bör jämföras med en skrivelse av ovisst datum från de la Gardies sekreterare Erik Sparrman; de nyss citerade breven har daterats den 21 febr. och den 12 nov. 1679: »Såsom iagh på Eders Höggr. Excellents migh i höstas Nådigste ankombne order trenne resor sielf warit hoos then Gambla Gumman wedh Hofwa, att sökia efter Eders Höggr. Excellents nådigste

[45] Samlingen berörs eljest av Ek i Ek–Blomberg, s. 9. Det är att observera, att Ek i kommentarerna till de enskilda visorna i Ek–Blomberg endast daterar samlingen till 1600-talet, ej 1630- eller 1640-talet som tidigare, då Ek ännu ansåg visorna vara upptecknade av Rhezelius.

[46] Ek–Blomberg, s. 261 f., komm. till nr 48 och 49.

befallnings vägna Gambla Wysor men serdeles en om Brakelund af henne at siunga erhålla, Och blefwin mäst alla gångerna medh något snöpligit swar bemöt, — — — så haffwer Jagh lykwäll ändock j regard till Eders Höggr. Excellents Nådigste order af den 16 martij, som migh först d. 29 tillhanda kombne äre, dytt åter reest, och medh största möda och många böner af Gumman extorquerat innelagda Wysor, huilken medh juramento obtesterar sigh aldrig hört mehra tahlas om Brakelund.» [Not: Brev till M. G. de la Gardie, fr. Erik Sparrman, 1679, RA. Dateringen, den 4. mars, strider mot brevets innehåll.] — Rimligtvis är gumman identisk med »Jonas Swenssons modher», som således levererat Hadorph de visor hon kände till, varibland Lenavisan ju särskilt eftertråtts.[47]

Också i sin handboksframställning Ballad och vislyrik, 1955, berör Hildeman KB:s visbok i 4:o:[48]

De bägge visböckerna [: KB:s visbok i 8:o resp. 4:o] innehåller samlingar från många håll och olika tider. 4:o-boken, som är viktigast, och som alltigenom innehåller ballader, räknar t. ex. Buréus till bidragsgivarna, och andra visor har insamlats direkt ur allmogetraditionen, bl. a. genom Hadorphs försorg på 1670-talet. Huvudpartiets visor, som »alldeles utan ändring eller emendation såsom de över komne och uti hastighet avskrevne äre», har av Ek satts i samband med Rhezelius inventeringsresor på 1630- och 40-talen.

Det är tydligt, att Hildeman icke direkt avvisar Eks hypotes om Rhezelii bidrag. Ek själv har emellertid efter hand förkastat sin tidigare åsikt om Rhezelius' roll, ty om visan nr 32 i KB:s visbok i 4:o skriver han i en uppsats 1959: »Denna har skrivits ner på 1670-talet i Vadsbo härad i norra Västergötland efter diktamen av en gammal allmogekvinna [Not: Jfr Schück och Warburg, Ill. sv. litteraturhistoria VII, s. 621] och föreligger bäst tryckt Visb. II s. 335 f.»[49] Med allmogekvinnan i Vadsbo härad menas uppenbarligen gumman i Hova.

Schück har aldrig satt Rhezelius i samband med 4:o-visboken. Däremot har han framfört åsikten, att denne bidragit till KB:s visbok i 8:o.[50] Det finns dock ingenting, som direkt talar till förmån för en sådan åsikt.[51]

Som vi sett, håller Schück för antagligt, att inte endast visorna 39–45 i 4:o-visboken (min grupp II) utan också »den första visboken» (: grupp I, NGW) »stammar från Jonas Svensson». Schück, liksom senare Hildeman, attribuerar NGW till Jonas Swensson och hans moder därför att däri in-

[47] Hildeman, Politiska visor, s. 20 f. Skrivelsen »av okänt datum» är densamma, med vilken följde lägg 12 och som Ek, Norsk kämpavisa, 1921, s. 88 n. 4 på goda grunder vill datera till 4 april 1679 (jfr s. 275 härnedan). Hildeman nämner icke, att redan Ek, a. a., s. 88 f. omtalar »en gumma i Hofva i Västergötland».

[48] A. a., s. 244.

[49] Ek, Visan om liten Ingas barnsäng, s. 6.

[50] Jfr ovan s. 226.

[51] Se s. 228 härovan.

går Lenavisan, som Jonas Swenssons moder tydligen kunde sjunga.[52] Den visa Ek åsyftar i sin nyss citerade uppsats från 1959 ingår också den i NGW, varför uppenbarligen även Ek anser NGW återge Jonas Swenssons moders visrepertoar.[53] Schück förmodar att Jonas Swensson och hans moder bodde i närheten av De la Gardies Läckö (slottet ligger i Kållandsö sn, Kållands hd, Skaraborgs län), medan Hildeman och Ek förlägger deras hemort till Hova sn, Vadsbo hd, Skaraborgs län.

Det skall än en gång understrykas, att KB:s visbok i 4:o är ett av Arwidsson skapat sammelband. Alla de lägg och partier, varav den är sammansatt, har otvivelaktigt tillhört Antikvitetsarkivet och därifrån kommit till KB.[54] De lägg, som vi tidigare behandlat (13, 15, 17–24), kan icke visas ha någonting med Rhezelius att göra.[55] Det återstår att se, huruvida detta är fallet med NGW-skrivarens partier i Vs 20, till vilka sluter sig några av honom skrivna lägg i Vs 21 (KB:s visbok i 8:o) samt ett lägg i vardera Vs 20 och Vs 21, skrivna av andra händer. En språklig undersökning av dessa på olika sätt sammanhörande visutskrifter ter sig påkallad.

Det material, som skall undersökas, är således KB:s visbok i 4:o, nr 1–26, 26 B–47, 49–54 samt KB:s visbok i 8:o, nr 15–18, sammanlagt femtioåtta vistexter. En genomgång av materialet ger snart vid handen, att språket i visorna är götiskt färgat. Det torde därutöver få närmare bestämmas som västgötskt. Jag skall som belägg för denna min uppfattning exemplifiera ett antal språkliga fenomen i vistexterna.[56] Det skall blott framhållas, att NGW naturligen p. g. a. sitt omfång fått släppa till de flesta exemplen men att jag också sökt få övriga aktuella lägg företrädda, samt att för åtskilliga av de språkliga företeelser som framdrages exemplens antal kunde mångdubblas.[57]

[52] Hildeman uttrycker sig dock mycket försiktigt, när han i Politiska visor, s. 20 skriver: »Åtminstone den ena versionen av Lenavisan [: av de två i NGW] har förvärvats av Hadorph.»

[53] Sverker Ek meddelade mig såväl muntligen som skriftligen 1958, att han då var av den åsikten, att stora delar av KB:s visbok i 4:o (läggen 1–12, 14) samt lägg 5 i KB:s visbok i 8:o utgjordes av uppteckningar efter sångerskan i Hova.

[54] Skall man vara riktigt noga, är det något oegentligt att med Hildeman, Politiska visor, s. 20, säga, att »*Boken* (kurs. här) har tillhört Antikvitetskollegium». Vad kollegiet ägde var ett häfte i gråpappersomslag (NGW), några smärre vissamlingar och lösa ark (jfr uttrycket »En bundt» i 1693 års inventarium).

[55] Jfr dock s. 236 n. 5.

[56] Stundom är det svårt att avgöra i vilken utsträckning ortografien avspeglar uttalet; i den utsträckning sådana fall tagits med i min exempelsamling reserverar jag mig med ett »möjligen» eller »troligen».

[57] Hänvisning till vistext och strof sker på vanligt sätt, t. ex. 1: 1 för första strofen i visa nr 1, 1: 2 för samma vistexts andra strof etc. När framför visnumret anges *8:o* avses

I. *Ljudlära*

A. *Vokaler i starktonig ställning*

a. *Kvantitet.*

1. Möjligen lång vokal i *blåsen* 'blossen' (28: 11), *weker* 'vecker' (54: 9, 10). GL 1 A, s. 197, 132.
2. Möjligen kort vokal i *kramma* 'krama' (22: 2), *wacknar* (54: 11), *wacknade* (8:o 16: 1), dvs. konsonantförlängning. GL 2, s. 60, 41 f.

b. *Kvalitet.*

1. *E*-ljud i *skietne* (45: 24, 53: 24), *gefwa* 'giva' (24: 3, 42: 34, 51: 34), *gefwit* (27 omkv., 28: 6). GL 1 A, kap. 6 A.
2. Ordet 'kung' skrivs genomgående *Kong* (t. ex. 1: 3, 5: 11). Formen är vanlig i ä. sv. men kan här ev. avspegla ett uttal med slutet o. GL 1 A, s. 215.
3. Formen *Kuhl* 'kol' (53: 21). GL 1 A, s. 158.
4. Formerna *um* 'om' konjunktion (10: 18) och *sumblig* 'somliga' (30: 8). Landtmanson, Västgötamålet, s. 34.
5. Formen *forst* 'först' (42: 12, 19). Landtmanson, Västgötamålet, s. 39. Formen kan dock förklaras med att skrivaren glömt utsätta ö-tecknet.
6. Formen *wägamarke* 'vägmärke' (45: 24). GL 1 A, s. 258. Formen kan emellertid också förklaras på liknande sätt som föregående.
7. Ordet 'silver' har ö-vokal: *sölfret* (42: 35, 51: 23, 8:o 15: 19) samt sammansättningar. GL 1 A, s. 148. Formen tillhör dock i stor utsträckning det fasta balladspråket (»sölvbodd kniv» etc.).
8. Kort *y* har övergått till *ö* i *löffte* 'lyfte' (14: 6, 33: 7, 42: 35, 46: 30), *römma* 'rymma' (17: 2) och *Hölle* 'hylla' (41: 5). GL 1 A, kap. 14 B I. (Exempel på övergången kort *i* till *e* kan däremot ej påvisas.)
9. Formen *Toppen* 'tuppen' (6: 1). GL 1 A, s. 216.
10. Troligen avspeglas ett uttal med u-ljud i *Bougen* (8: 8, 10, 13), *buge* (47: 5) 'bågen, båge', *houg* 'håg' (10: 7, 8, 25: 21), *i houge* (8:o 18: 6), *Fougel* (31: 3, 33 omkv.), GL 1 A, s. 196, 198.
11. Anmärkningsvärda är de många skrivningarna av lång vokal, efterföljd av *e:* *gröen* 'grön' (1 omkv., 29: 13), *blåes* (18: 10, 13), *bruen* 'brun' (38: 5), *skoerna* (36: 16), *ståer* (1: 9, 10: 13, 12: 16, 40: 5, 43: 4), *gåer* (5: 3, 11: 2, 42: 28), *haer* (10: 22, 11: 16, 27 omkv., 42: 10), *boer* (42: 18). Skrivningarna förekommer främst framför *r* och *n*. Åtminstone i vissa fall skulle dessa skrivningar kunna stå för ett uttal med cirkumflex accent: *Höer* 'hör' vb. imp. (2: 3, 6, 16: 24, 17: 14, 26 B: 13, 42: 5, 9, 34, 45: 12).[58]

B. *Vokaler i svagtonig ställning*

1. Pluraländelsen *-ar* försvagad till *-er: sporrer* (2: 5, 11: 5), *Saxer* (6: 5), *hiorter* (8: 3, 53: 1), *handsker* (8: 11, 42: 25), *knifwer* (8: 12), *sadlerne* (34: 9), *oxer*

KB:s visbok i 8:o, annars KB:s visbok i 4:o. Hänvisningar till vederbörande företeelser i senare västgötsk dialekt görs i regel genom referens till Götlind–Landtmanson, Västergötlands folkmål, 1940–50 (förkortas GL).

[58] Det är ovisst om det här egentligen rör sig om dialektala former eller om ett slags skrivarmanér.

(53: 3), *holmer* (42: 33), *vnger* (45: 4, 5), *drömmer* (8:o 17: 18), *Bencker* (8:o 17: 32), *Skoger* (8:o 16: 11), *Rosenskoger* (8:o 18: 16).[59] GL 4, kap. 2.

2. Ändelsen *-it* i perf. part. försvagad till *-et: kommet* (3: 9), *drucket* (6: 7), *ätet* (39: 13, 44: 9), *stuhlet* (39: 1), *soffwet* (26 B: 13, 14, 30: 6), *brutet* (54: 16). GL 4, s. 125.
3. Pluraländelsen *-or* försvagad till *-er: Rackerna* (2: 4, 5), *Runer* (10: 3), *Enckier* (34: 8), *Brynjer* (36: 18, 37: 12), *skijderne* (45 omkv., 53 omkv.), *gnister* (53: 8), *kyrker* (8:o 18: 5).[60] GL 4, s. 19.
4. Former med ändelsen *-an* i räkneorden *Femtan* (7: 4, 39: 5, 15, 16, 41: 15, 42: 24, 32, 50: 15, 51: 4, 24, 30, 52: 16) och *fiortan* (39: 13, 41: 8, 52: 13) samt i ordet *afftan* 'afton' (41: 3, 51: 14, 22). GL 4, s. 102 och 1 A, s. 115.

B. *Konsonanter*

1. Gammalt frikativt *d* har fallit intervokaliskt och i slutljud: *bråå* 'bråd' subst. (5: 8, 10), *bröör* 'bröder' (22: 4), *lea* 'leda' adj. (46: 31), *leaste* (46: 28), *trä* 'träd' (30: 8, 42: 5, 44: 1), *stoo* 'stod' (pret. 46: 21). GL 2, kap. 24.
2. Förbindelsen *nd* har assimilerats till *nn* i *bränner* 'bränder' subst. pl. (47: 7), *Stranna* 'stranden' (8:o 15: 14). GL 2, s. 70.
3. Slutljudande *g* har fallit i *doo* (18: 5). GL 2, s. 11, 18.
4. Formen *seger* 'säger' (17: 2) kan möjligen återge ett uttal med *g*. Den vanliga formen i vistexterna är annars *säijer, seijer*. GL 2, s. 21.
5. 'Stuga' subst. heter *Stufwa* (3: 6, 15: 5, 16: 22, 8:o 16: 2). GL 2, s. 28.

II. *Formlära*

A. *Substantiv*

1. Nominativ-*r* bevarat i personnamnen *Hemninger* (47 omkv., 47: 2, 3, 4 m. fl.), *Sigurder* (40: 10, 49: 10). *Torgneijer* (40: 11, 49: 11) och *Ormer* (46: 16), i samtliga fall i kämpavisor av västnordiskt ursprung. Jfr *Ingemunder* och *hunder* i gåtan mellan nr 45 och 46. Jfr ock GL 4, s. 38.
2. Mask. pluralformer på *-a: Marmorstena* (7 omkv.), *hara* (8: 3, möjl. men knappast trol. sing.), *fingra* (46: 27). GL 4, kap. 2 A I.
3. Omljudd pluralform i *Nägler* 'naglar' (42: 32, 46: 27). GL 4, s. 9.
4. Flerstaviga neutra på *-e* bildar plural utan ändelse: *dike* (22: 7), *stycke* (53: 22). GL 4, s. 21.
5. Best. form sing. av feminina ord ändas på *-a: wegga* 'väggen' (19: 6), *gropa* (46: 32), *kieringa* (41: 6), *Näsa* (45: 7, 47: 7), *Stranna* 'stranden' (8:o 15: 14). GL 4, s. 27 ff.
6. I svaga maskulina ord har i regel nominativformen förallmänligats: *Scholen* (15: 1), *Bogen* 'bågen' (8: 5–10, 8: 13, 45: 5), *willje* (5: 14, 21: 2), *skade* (5: 12, 40: 8, 44: 11, 8:o 18: 9), *ynke* (8:o 18: 15), *Fåhle* (38: 5, 52 omkv.). Alla ex.

[59] Ändelsevokalerna är ofta mycket svåra att med säkerhet utläsa; tolkningarna i Visböcker är stundom något tvivelaktiga.

[60] Visböcker har »kyrkor» (8:o 18: 5). Vilken läsning som är den rätta är ej så lätt att avgöra.

avser obl. kas. Häremot enstaka former som *Fåhlan* (39 omkv., 52 omkv.), *bahna* 'bane' (19: 15). Wessén, Våra folkmål, s. 33.

B. *Adjektiv*

1. Den mask. starka nominativändelsen kvarstår: *döder* (2 omkv.), *swarter* (2: 4), *frommer* (12 omkv.), *miäller* (45: 17, 47: 13), *wreder* (41: 5, 50: 5), *rijker* (32: 6), *goder* (20: 12, 33: 4, 42: 1, 8:o 15: 1), *trötter* (8:o 16: 22). GL 4, s. 63.
2. Komparativformerna *minder* 'mindre' (8:o 15: 13), *better* 'bättre' (41: 10). GL 4, s. 70.

C. *Pronomen*

Formen *sielfwer* 'själv' (49: 5, 51: 13, 52: 10). GL 1 A, s. 264, 299.

D. *Obest. artikeln*

Femininformen *ena: ena Möö* (18: 1), *ena tufwa* (44: 9), *ena hand* (39: 15, 52: 15; i dessa fall kanske adjektiviskt). GL 4, s. 101.

E. *Adverb*

1. Formerna *Tillbakes* (4: 5, 11: 14, 51: 28), *tilbakas* (20: 10, 35: 7, 42: 28), *tilbakars* (46: 24). GL 4, s. 87.
2. Formen *Nåntin* 'någonsin' (32: 10, 42: 33, 46: 28, 51: 31). Jfr GL 4, s. 73.
3. Komparativformen *Heller* 'hellre' (26: 14). GL 4, s. 91.

F. *Verb*

1. Svaga pret. former av starka verb: *låtte* 'lät, tillät' (5: 4, 7: 9, 10, 16: 19, 35: 3, 8:o 17: 47, 48), *dödde* 'dog' (27: 17, 8:o 17: 42). GL 4, s. 112 f.[61]
2. Formen *Grafwer* 'gräver' (10: 21; dock möjligen skrivfel). GL 4, s. 112.
3. 'Simma' böjs starkt: *samm* pret. (7: 4). GL 4, s. 108.

III. *Ordbildning, m. m.*

1. Följande subst. är maskulina: *blod* (7: 5, 19: 8, 39: 8), *lås* (26 B: 8, 35: 4), *finger* (39: 8, 51: 30). GL 4, s. 2, 11.
2. Formen *drick* 'dryck' (16: 12, 13, 19: 5, 21: 15).
3. Sammansättningarna med bindevokal är legio: *skulldalöss* (10: 11), *Bockahorn* (42: 32, 46: 27), *Bockehorn* (51: 30), *dwahledrick* (16: 12, 13), *olloneswijn* (37: 17), *Kieringerygg* (41: 15, 50: 15), *wåratijdh* (47: 3), *gångekarl* (8:o 15: 1, 3, 5, 7). Wessén, Våra folkmål, s. 23.

I fråga om ordförrådet kan man nämna *Lell* 'likväl' (28: 11, 47: 10, jfr GL 3, s. 77), *Frack* 'duktig' (15: 9) och vidare t. ex. *skunga* 'darra, dåna' (45: 16, 47: 12, 53: 16; jfr GL 1 A, s. 216 samt Rietz).

[61] Vissa preteritumformer av första svaga konjugationen, såsom *glimbde* 'glimmade' (9: 4), *lofde* (31: 1), *gieste* 'gästade' (42: 29, 8:o 15: 25) kan vara rytmiskt betingade. För formen *didde* 'diade' (45: 4, 5, 47: 4, 5, 53: 4) jfr dock GL 4, s. 114 f.

Jag är medveten om, att åtskilliga av de exempel jag gett kan beläggas också utanför västgötskt område; de ger en bild av visornas språk men är i viss utsträckning mindre evidenta för dialektbestämningen. Den språkliga exempelsamlingen visar dock klart, att språket är västgötskt färgat, samt att språkformen är ungefär densamma genom alla de femtioåtta vistexterna, även om givetvis endast ett mindre antal av de exemplifierade företeelserna kan beläggas i de smärre partierna.

Då Rhezelius veterligen icke företog någon antikvarisk resa i Västergötland,[62] talar redan språkformen emot hypotesen, att NGW och de därmed sammanhörande vistexterna skulle vara uppskrivna av honom. Desto mera stöder den åsikten om att de härrör från Jonas Swensson och hans moder i Skaraborgs län.

Rhezeliushypotesen visar sig helt kunna avskrivas, om man företager analyser av de berörda visorna och mera djupgående forskningar rörande Jonas Swensson och hans moder. Källmaterialet klargör, att Schück och efter honom Ek och Hildeman haft rätt i sin attribuering av visor till denna sångerska. Det ger i själva verket en oväntat detaljrik bild av uppteckningsarbetet efter den främsta bärare av svensk ballad vi känner.

Jonas Swensson föddes 1633 i Höglunda by, Lyrestads sn, Vadsbo hd.[63] Han var bondson. Efter att förmodligen ha gjort krigstjänst blev han regementsskrivare; så tituleras han under 1660-talets senare del.[64] År 1669 blev han kronans befallningsman i sin hemtrakt,[65] och 1677 avancerade han till lagläsare, dvs. häradshövdingens ställföreträdare, i Vadsbo hd.[66] År 1680 lämnade han denna befattning och kallas sedan lagförare. Han avled i sin hemby Höglunda 1689.[67] Ehuru icke student[68] blev han en efter tidens måttstock tämligen bildad man.[69]

---

[62] Jfr s. 47 härovan.

[63] Göteborgs LA: Lyrestad C I, s. 638 (dopboken, 3.3.1633: »Swens son i Höghlunda ... Jonas»).

[64] Göteborgs LA: Lyrestad C I, s. 654 m. fl. ställen.

[65] Göteborgs LA: Lyrestad C I; Göteborgs LA: Hova tingslags domböcker 1664–70, 1671–76.

[66] Jfr J. E. Almquist, Lagsagor och domsagor i Sverige I, s. 245. Ett av Jonas Swensson i hans egenskap av »häradshöfdings domhafvande» i Vadsbo hd undertecknat dokument är tryckt i Västergötl. fornminnesför. tidskr. II: 6–7, s. 149 f. Häradshövding i Vadsbo var vid denna tid landshövdingen i Västerås, Mauritz Posse. Häradshövdingskapet var emellertid blott en förläning utan egentlig tjänstgöringsskyldighet; den reellt domhavande var lagläsaren. År 1680 ändrades bestämmelserna därhän, att häradshövdingen måste vara bosatt inom sin domsaga. Troligen skall Jonas Swenssons avgång ur tjänsten 1680 sättas i samband med denna förändring.

[67] Göteborgs LA: Lyrestad C I, s. 715 (död- och begravningsboken 17.11.1689: »lagföraren Jonas Swensson i höglunda»).

[68] Han återfinns ej i universitetens och nationernas matriklar.

[69] Det framgår av ett par brev från honom till Magnus Gabriel De la Gardie (LUB,

År 1669 och 1671 reste Johan Hadorph i Västergötland.[70] Vid det senare tillfället var han försedd med ett pass, utfärdat av landshövdingen i Skaraborgs län, Gabriel Kurck, 3.9.1671. Detta pass var en kortfattad men i kraftiga ordalag hållen skrivelse, vari bl. a. »Cronones befallningzmän» uppmanades att bistå Hadorph i hans antikvariska arbete.[71] Troligen har Hadorph på detta sätt kommit i kontakt med kronans befallningsman Jonas Swensson och i enlighet med Antikvitetskollegiets program uppmanat honom att uppteckna ballader. I varje fall sände kollegiet i början av 1672 ett tackbrev till en befallningsman som samlat gamla visor, och det är sannolikt att denne var identisk med Jonas Swensson.[72] Sommaren 1672 reste Hadorph åter i Västergötland, bl. a. i »halfwa Wasbo», och kanske träffade han då Jonas Swensson.[73] Med dennes insändande av visor till Antikvitetskollegiet gick det emellertid enligt Hadorphs uppfattning alltför trögt. I en »Underdånig påminnelse» i tretton punkter till rikskanslern Magnus Gabriel De la Gardie i december 1673 upptog Hadorph bl. a. följande två ärenden:[74]

7. Bekomma itt bref till Landzhöfdingen hr Gabriel Kurk, dhet han förmåår Chronones Befallningzman i Wasbo att låta afskrifwa alla dhe gambla Swenske kämpewijsor som han weet i sina härader, dels af sin modher, dels af andre siungas.

8. Till M. Jon i Lyrstad om dhe gambla Swenska wijsor han säger sig hafwa skrefne.

I marginalen har De la Gardie egenhändigt antecknat de åtgärder, till vilka »påminnelserna» skulle leda. För punkt 7 har han skrivit »Stelles Strax herhoos», för punkt 8 »Item». I enlighet med Hadorphs önskan torde därför de två breven ha utgått till vederbörande.[75] Hadorph visste

---

De la Gardieska saml. 93: 2). Främmande ord förekommer ymnigt. Befattningen som lagläsare torde också ha krävt en icke helt ringa kunnighet.

[70] Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. II, s. 376, 383.

[71] KVHAA, Kongl. Författningar till fornlemningars skydd, I, 1630–1828.

[72] P. Wieselgren, DLGA 8, 1837, s. 50 f.; »1672 d. 27 Febr. skref Loccenius såsom v. Præses i Ant. Coll. och Assessores till en Befallningsman som samlat gamle kämpevisor de förbindligaste grannlåter och anförde hvad nöje det skulle göra H. M:t att Antiquiteterna komma i ljuset, utbedjande sig en flitig correspondens.» Den handling, varpå Wieselgren grundar sitt referat, har ej kunnat återfinnas i De la Gardieska saml. i LUB. Dateringen är sannolikt riktig: Loccenius (död 1677) var vid denna tid vice preses i kollegiet; efter Stiernhielms några månader senare under 1672 timade död blev han preses. — Säkerligen är det detta aktstycke Dybeck åsyftar i Runa fol., I, s. 33; intet tyder dock på att Dybeck själv sett detsamma.

[73] Jfr brev Hadorph–M. G. De la Gardie 5.8.1672, KVHAA, Handl. rör. Antikvitetskoll., Aa 6, cit. i Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. II, s. 386 f.

[74] KVHAA, Handl. rör. Antikvitetskoll., Gödels saml. II b.

[75] Om »M. Jon i Lyrstad» se vidare s. 283 f. härnedan.

tydligen redan nu, att Jonas Swenssons moder satt inne med en intressant visrepertoar.

Under några år tiger källorna om vissångerskan i Lyrestad.[76] Överhuvudtaget berörs inte visor i breven från eller till De la Gardie under åren fram till 1678, med ett i detta sammanhang mindre relevant undantag.[77] Nämnda år har förmodligen Hadorph muntligen eller skriftligen påmint De la Gardie om Jonas Swenssons moder. Denna gång väljer De la Gardie en annan väg för att få fatt på hennes visor. Han beordrar Erik Sparrman, då nyligen anställd som De la Gardies förtroendeman och »Slotz Secreterare» på Läckö,[78] att personligen besöka henne. I Magnus Gabriel De la Gardies registratur över utgångna brev finns ett, daterat Carlberg 21.8. 1678, till »h. Secret Sparman, at låtha weta hwad bref Lijfknechten Olof framförer och om Hindrich Arfwedsson, och om gambla wijsor».[79] På detta svarade Sparrman en vecka senare:[80]

Elliest reser Jagh nu till dhen Gambla Gumman effter dhe anbefalte Gamble wijsorna, förmodar medh nästa påst kunna dhem Eders Höggr*eflige* Excell*entz* Vnderdånigst öfwerskicka.

Sparrman företog sin resa, men den blev inte särskilt framgångsrik. Trogen sitt löfte sände han icke desto mindre med första post en rapport till De la Gardie:[81]

---

[76] Felaktig är såväl Schücks gissning att hon bodde i närheten av Läckö som Eks och Hildemans åsikt, att det var i Hova. Ek och Hildeman bygger tydligen sin uppfattning härvidlag på angivelsen »Gambla Gumman wedh Hofwa» i Sparrmans brev av den »4.3.» 1679. Sparrmans uppgift får dock tolkas som »i närheten av Hova»; Lyrestad är grannsocken till Hova. Sparrman har kanske passerat Hova på vägen mellan Läckö och Lyrestad. Hova var tings- och marknadsplats, därför en välkänd ort som kunde anges för ungefärlig orientering.

[77] Det gäller Hadorphs brev till De la Gardie av 24.5.1676, vari han berättar om sin upptäckt av Trohets- och Frihetsvisorna. Se Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. II, s. 323, och Hildeman, Medeltid på vers, s. 119. Det kan påpekas, att konceptet till brevet — med vissa icke ointressanta ändringar — finns i KVHAA, Handl. rör. Antikvitetskoll., Aa: 8, fol. 17 r.

[78] Erik Sparrman (han skrev själv sitt efternamn med två *r*), sedermera adlad Sparrsköld, var född 1655, blev student i Lund 1669 och i Uppsala 1670, kanslist i krigskammarkontoret 1675, sekreterare hos M. G. De la Gardie 1678, häradshövding i olika domsagor i Bohuslän från 1681 till sin död 1698. (Elgenstierna VII, s. 425 f.; J. E. Almquist, Lagsagor och domsagor i Sverige II, s. 197 f.) De data som finns om faderns, Nikolaus Sparrman, delvis likartade karriär (Elgenstierna VII, s. 425; Almquist II, s. 124), tyder på, att Erik Sparrman tillbringat sin barndom i Västergötland och kanske Småland.

[79] LUB, De la Gardieska saml., Släktarkiven: De la Gardie 97: 2, Registratur över M. G. De la Gardies utgående privatbrev 1676–83.

[80] RA, Skrivelser till M. G. De la Gardie, Serie C. 1. Från E. Sparrman 28.8.1678.

[81] RA, Skrivelser till M. G. De la Gardie, Serie C. 1. Från E. Sparrman 3.9.1678.

Högborne Grefwe,
Allernådigaste Herre,

Effter Eders Höggreflige Excellentz Nådigste *order* hafwer Jag warit hoos dhen Gambla Gumman effter dhe anbefalte wijsorna, men effter Gumman war så af Ålder som Andra swagheeter så betagen, att hon eij kunde dhen ringesta reda för sigh Giöra, kunde Jagh eij henne någen wijsa aftwinga, ehuru trägit iag der om anhölt, Wtan Lag Läsarens hustru tilsade mig, enär Han hemkomme från Jönkiöping, dijt Han förrest war, dhem skola bekomma, Och när dhett Skeer, skall Jagh Eders Höggrefligheet dhem strax tillsända. Dhenna Gambla Gumman kan öfwer 300. Gambla kiempa wijsor, som tiena skulle till *illustration* af wår *antiquitet,* dhem Lagläsaren till Ehn dehl skall hafwa afskrifwit. Förmodar fördhenskull Wedh hans hemkomst blifwa dhem mechtigh till af*Copierandet.*

Uppenbarligen hjälpte det inte, att Jonas Swensson kom hem från Jönköping. Sparrman och därmed De la Gardie samt ytterst Hadorph blev utan visor under 1678. I februari 1679 påminde därför Hadorph De la Gardie »i ödmiukheet om en godh man som förordnas kunde till att afskrifwa dhe gambla wijsorne hoos Jonas Swenson».[82] Den 16 mars skickar De la Gardie i sin tur en påminnelse till Sparrman, som når denne den 29 mars. Härpå svarade Sparrman omgående:[83]

Högborne Grefwe,
Allernådigaste Herre,

Såsom iagh på Eders Höggreflige Excellentz migh i höstas Nådigste ankombne *order* trenne resor sielf warit hoos dhen Gambla Gumman wedh Hofwa, att sökia efter Eders Höggreflige Excellentz Nådigste befallningh några Gambla Wijsor, men serdeles en om Brakelund, af henne at kunna erhålla, Och blefwin mäst alle Gångerna medh något snöpligit swar bemöt, dherföre eij Vnderstådt migh dhet samma Eders Höggreflige Excellentz Vnderdånigst att *Insinuera,* på dhet Eders Höggreflige Excellentz eij med någon Onåder sigh deröfwer skulle låta förmerkia, så hafwer Jagh lijkwäll ändoch j *regard* till Eders Höggreflige Excellentz Nådigste *order* af d. 16. *Martij* som migh först d. 29, tillhanda kombne äre, dijtt åter reest, och medh största möda och många böner af Gumman *extorquerat* innelagde Wijsor, huilken medh *juramento obtesterar* sigh aldrigh hört mehra tahlas om *Brakelund;* Penningerna skola henne forderligast blifwa tillstälte, enär Biörn Olufsson kommer från *Götheborg,* dijt han war förrest, förän iag Eders Höggreflige Excellentz Nådigst *order* erhölt. Skulle Eders Höggreflige Excellentz Nådigst behaga flere sådana Kiempe Wijsor, skall Jagh dhem, enär penningerna lefwereras, af Gumman sökia at erhålla och afskrifwa, dher Gudh behagar Nådigst giöra emedlertijdh en Ändringh på dhen *feber,* iagh nu Vnder wägen warit och än är *infiltrerat* medh. Huaröfwer Jagh i Vnderdånigheet Eders Höggreflige Excellentz

[82] RA, Skrivelser till M. G. De la Gardie, Serie C. 1. Från J. Hadorph 21.2.1679.

[83] RA, Skrivelser till M. G. De la Gardie, Serie C. 1. Från E. Sparrman »4.3.1679». Såsom av Ek och Hildeman påpekats måste dateringen vara felaktig. Med Ek vill jag sätta rätt datum till 4.4.1679. Från 4.3.1679 finns f. ö. i RA ett annat brev från Sparrman till De la Gardie. Jag läser brevet delvis annorlunda än Hildeman; jfr s. 266 f.

Nådigste *order* afwachtar, förblifwandes medh Vnderdånigh wyrdnadt in till min Graf

Allernådigaste Grefwe och Herre
Eders Höggr*eflige* Excell*entz*
Vnderdåntropligtige
E Sparrman[.]

Lidekiöping
d. 4. *Martij* 1679.

Enligt detta brev hade Sparrman således tre gånger förgäves besökt Jonas Swenssons moder. Först den fjärde gången, kring månadsskiftet mars–april 1679, när Sparrman, kanske redan febersjuk, kommer till Lyrestad, lyckas han med böner och löfte om pekuniärt vederlag pressa ur gumman några visor. Det är dessa två vistexter, renskrivna icke av Sparrman själv utan av en skrivare han anlitade,[84] som nu ingår som lägg 12 i KB Vs 20. När dessa visor kom till De la Gardie antecknade dennes handsekreterare Jonas Lorin på dem den tidigare nämnda notisen »hörer till S. Erich Sparmans bref af d*en* 4 Martij 1679».[85] Efter direktiv, som säkerligen härstammade från Hadorph, hade Sparrman särskilt frågat efter en visa om Brakelund.[86] Någon sådan visa fick han ej, men däremot en gåta om »Brakelunder».[87]

Antingen dröjde De la Gardie något med att vidarebefordra de erhållna visorna eller var Hadorph otålig att få flera, såsom Sparrman hade ställt i utsikt; nog av, den 17 april 1679 skriver Hadorph ånyo till De la Gardie i ärendet:[88]

---

[84] Denne skrivare i De la Gardies tjänst har vidare utskrivit bl. a. en »cautionsskrift» 1675, LUB De la Gardieska saml., Släktarkiven: De la Gardie 88 d.

[85] Det kan icke råda någon tvekan om att pikturen är Lorins. Hans handstil möter ofta i M. G. De la Gardies handlingar, och egenhändiga, av honom undertecknade brev finns i LUB, De la Gardieska saml., Släktarkiven: De la Gardie 91: 1.

[86] Det kan undras varför Hadorph var så ivrig att få just visan om Brakelund. Förklaringen är tämligen säkert den, att sandåsen Brakelund, Sävare sn, Kinnefjärdings hd, Skaraborgs län är en mycket fornminnesrik plats, till vilken knutits åtskilliga sägner. Namnet har tolkats i anslutning till guden Brages namn. (Se Hist.-geogr. o. stat. lex. I, s. 308, vidare ULMA 1303: 9 fol. samt Th. Palm, Trädkult, 1948, s. 27.) Möjligen har Hadorph också associerat det med det liknande ortnamnet i Helgakviða Hundingsbana II. Hadorph har otvivelaktigt besökt Brakelund vid vägen till Läckö under någon av sina resor i Västergötland, kanske 1669 (se Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. II, s. 374). När han hört Jonas Swensson berätta, att dennes moder kände en visa om »Brakelund», som åtminstone Hadorph torde ha identifierat med denna märkliga plats, måste det ha intresserat honom i hög grad.

[87] Det är högst tvivelaktigt, om det någonsin funnits en *visa* om Brakelund i Sävare; troligen har Jonas Swensson åsyftat den i bunden form hållna vandringsgåtan (tryckt Visböcker II, s. 369). För denna jfr bl. a. H. Olsson, Folkgåtor från Bohuslän, 1944, nr 467 (särskilt 467 a). — När Schück i sitt ovan citerade uttalande i KVHAA, dess förhist. o. hist. II, s. 325, säger, att Hadorph aldrig tycks ha fått visan om »Brakelund», nämner han intet om gåtan.

[88] RA, Skrivelser till M. G. De la Gardie, Serie C. 1. Från J. Hadorph.

Sist täckes E*der*s högGrefl. Excell. i nåde ihugkom*m*a dhen Formsnidarens förskrifwande igenom Hollendska Residenten. sampt dhe gambla wisorne af Jonas Swenssons modher i wasbo.

I början av påföljande månad kommer ett positivt besked från Sparrman:[89]

Elliest kom iagh hem i går från dhen Gambla Gumman, och hafwer en hoop Kiempe wijsor, huilka nu skulle föllie, men för postens afgång eij hinder dhem at rehnskrifwa, dherföre skohla dhe med dhet första Vnderdånigst blifwa E*der*s Hög*greflige* Excell*e*ntz tilsende.

Några dagar senare sänder Sparrman de vistexter han i början av maj uppskrivit och därjämte ett löfte om fortsättning genom Jonas Swensson:[90]

Här innelyckt öfwersendes Vnderdånigst Eders Högg*reflige* Excell*e*ntz några Gamble wijsor, som iagh effter E*der*s Högg*reflige* Excell*e*ntz Nådigste befallningh hoos dhen Gambla Gumman j Wassbo afskrifwit, huilken iagh och penningerna tillstälte. Dess Son, som är Lagläsare tillsade migh medh dhett första skohla Vpskicka en heel hoop slijke Kiempewijsor, dhem han till en stoor dehl skall hafwa samblat, enär han dhem får rehnskrifwit. huarpå att *pussera* iagh eij Vnderlåta skall.

Strax därefter skriver De la Gardie ett brev till »Slotz Secret Sparman om kempewijsorne» m. m.[91] Det torde ha innehållit ett tack för de insända visorna, kanske också en uppmaning att uppehålla kontakten med Jonas Swensson för ytterligare visors anskaffning. De visor De la Gardie fått av Sparrman, lät han gå vidare till Hadorph. På hösten 1679 tackar Hadorph härför, men uttrycker också önskemål om att få flera, bl. a. visan om Brakelund, om vars existens han tydligen icke tvivlade:[92]

E*der*s högGrefl. Excell. hafwer någon tijdh sedan upskickat några gambla wijsor af Jonas Swensons modher bekomne, dherföre E*der*s höghGrefl. Excell. så högt beröm Meriterar, som *inter alia seria* behagar *Antiquiteterne* i nådigt minne hafwa, Men som samma Gumma kan några Swenska kempewisor, ibland andra som Jonas Swenson mig berättade om *Lena Slagh, de quo antiqui Rhytmi, Contigit in Lenum etc.*, altså önskar iag högelig han wille dem ihugkom*m*a, iämwäl om Brakelund, och dem meddela, dhe andra äro mäst Norske som iag seer, och till en deel höra till Norske Historien.

Om Hadorph aldrig fick sin visa om Brakelund, så fick han i alla fall den om slaget vid Lena. Den finns, som vi ovan sett, i två versioner i Vs 20.

---

[89] RA, Skrivelser till M. G. De la Gardie, Serie C. 1. Från E. Sparrman 7.5.1679.

[90] RA, Skrivelser till M. G. De la Gardie C. 1. Från E. Sparrman 9.5.1679.

[91] LUB, De la Gardieska saml., Släktarkiven: De la Gardie 97: 2, Registratur över M. G. De la Gardies utgående privatbrev 1676–83. Brev 17.5.1679.

[92] RA, Skrivelser till M. G. De la Gardie, Serie C. 1. Från J. Hadorph 12.11.1679.

Efter 1679 syns tillgängliga källor inte ha något att berätta om visuppteckning efter Jonas Swenssons moder. Då emellertid Lenavisan fästes på papper, är det möjligt att detta skedde 1679, 1680 eller något av de närmast följande åren. Om visan erhållits efter denna sångerska måste det dock ha ägt rum före 1686, ty detta år i juni avled Jonas Swenssons moder, »gambla hustru Ingierd i Höglunda».[93]

Hon hette Ingierd (Ingiärd, Ingiäll) Gunnarsdotter.[94] Bevarade källor av den art att de skulle kunna ge klara upplysningar om var hon var född (Lyrestads vigsellängd och ev. doplängd) går inte tillräckligt långt tillbaka i tiden för att besvara frågan, men vissa tecken talar starkt för att det var i Lyrestads sn.[95] Kanske var hon i så fall dotter till bonden Gunnar i Holt (Hult) i denna socken.[96] Hon var gift med frälsebonden Swen i Höglunda.[97] Ingierd Gunnarsdotters födelseår är okänt. Vi har sett, att sonen Jonas var född 1633. Denne hade dock äldre syskon. Redan 1639 gifte sig en Oluf Håkonsson i Sjötorp med »Marit Swensdotter i Höghlunda» och påföljande år en Swen Torstensson i Anderstorp med »Thorona Swensdotter i Höghlunda».[98] Detta skulle tyda på, att hustru Ingierd knappast var född senare än under 1600-talets första decennium, något som på sitt sätt bekräftas vid en genomgång av mantalslängderna för Lyrestad. I äldre tiders mantalslängder upptages alla personer mellan 14 och 64 års ålder, ej sådana under eller över dessa åldersgränser. Det visar sig, att Ingierd Gunnarsdotter, som bodde i Höglunda till sin död 1686, ej

[93] Göteborgs LA: Lyrestad C I, s. 713.

[94] Hennes patronymikon kan ej beläggas i kyrkböcker eller mantalslängder, men det förekommer i ett protokoll från 5.8.1670 i Hova tingslags dombok 1664–1670 (Göteborgs LA): »Framwistes af Befalningzmannen Jonas Swensson een Kiöpeskrefft och Contract de Dato Höghlunda dhen 4 Augusti Anno 1670, gifwen och underskrefwen aff Befalningzmannens Moder dygderijka Matrona Hustru Ingärdh Gunnarsdotter ....»

[95] Jag avser förhållandet, att hon ägde, troligen genom arv, andelar i flera gårdar i Elfstorp och Höglunda byar i Lyrestads sn. Se Hova dombok, prot. 27.1.1670 och 5.8.1670.

[96] Denne förekommer bl. a. i ränte- och tiondelängder från Lyrestad år 1604 (Kammararkivet: Äldre landskapshandl., Västergötland 1604: 14 A: 2, fol. 50 r. resp. 14 A: 3). Hans utskylder ligger nära genomsnittet för socknens bönder.

[97] Icke heller dennes patronymikon kan beläggas i mantalslängder o. d., men troligen hette han Swen Nilsson. En »Swenn Nilsson i Höglunda» bötade nämligen för »Kyrkio-Brott» 1665 enligt Lyrestad kyrkokassas huvudräkenskaper (Göteborgs LA: Lyrestad C I, s. 11).

[98] Lyrestad C I, s. 597, 598. Två andra döttrar gifte sig 1642 resp. 1646, den senare med prästen Sveno Gunnari Busck (jfr härtill Warholm, Skara stifts herdaminne II, s. 132 f. och B. V:son Lundqvist, Västgöta nation i Uppsala, I, s. 44). Den 1642 gifta dottern Sigridh upptages såsom hemmavarande ännu i mantalslängden för detta år (Kammararkivet: Mantalslängder, Skaraborgs län, 1642, fol. 116 r.).

med säkerhet kan beläggas i dessa längder senare än 1665.[99] Hon skulle således enligt denna beräkning vara född år 1601 eller 1602.

I Sparrmans ovan citerade brev till De la Gardie 3.9.1678 uppges, att Ingierd Gunnarsdotter kunde »öfwer 300. Gambla kiempa wijsor». Siffran är måhända tilltagen i överkant. Om så inte skulle vara fallet — en repertoar på drygt 300 visor är visserligen något ovanligt men icke unikt — är det kanske mindre sannolikt, att alla dessa visor var vad vi kallar ballader. Under alla omständigheter är det tydligt, att hustru Ingierds visrepertoar var både omfattande och märklig.[1] Det är därför av stor vikt att söka lösa problemet om hur mycket av hennes repertoar vi har i behåll, dvs. hur många av de femtioåtta västgötska vistexter vi nu behandlar som är upptecknade efter henne.

Bland de femtioåtta texterna är det, såsom tidigare påpekats, sju vistyper, som återkommer i mera än en text vardera. En föreligger i fyra versioner (KB:s visbok i 4:o, nr 42, 46, 51; KB:s visbok i 8:o, nr 15), en annan i tre (KB:s visbok i 4:o, nr 45, 47 och 53), de fem övriga i två (KB:s visbok i 4:o, nr 5/44, 13/43, 39/52, 40/49 och 41/50). De olika versionerna av samma vistyp uppvisar sådana skillnader, att texterna ej kan uppfattas som stående i avskrivningsförhållande till varandra eller till en gemensam skriftlig förlaga.[2] Å andra sidan är de så likartade, att de måste återge samma tradition och med all sannolikhet härrör från samma traditionsbärare. Avvisas, såsom jag här gör, tanken på att dessa texter är avskrifter av varann, vinner istället uppfattningen, att det rör sig om vid skilda tillfällen gjorda upptecknin gar av samma visor efter en och samma traditionsbärare, i styrka genom det sätt, varpå visorna ifråga förekommer kombinerade i olika lägg och partier. De två i Vs 20, lägg 12, ingående visorna nr 46 och 47 återkommer i lägg 14 (NGW-skrivarens grupp III), och alla de fem visorna i sistnämnda grupp ingår bland de totalt sju i NGW-skrivarens grupp II. Nu vet vi med säkerhet, att visorna KB:s visbok i 4:o, nr 46 och 47, är upptecknade efter Ingierd Gunnarsdotter. Men detsamma bör då gälla för NGW-skrivarens grupp II och III, liksom för KB:s visbok i 8:o, nr 15.[3]

Två av visorna i NGW-skrivarens grupp II, nämligen nr 43 och 44,

---

[99] Mantalslängder, Skaraborgs län, 1665, fol. 64 v.: »Swen i Höglunda medh Hustrun.»

[1] Redan Hadorphs iver att få fatt på hennes visor talar härför.

[2] Som redan framgått, hyste Ek 1921 en annan åsikt, då han i Norsk kämpavisa, s. 87 f. skrev, att å ena sidan grupp I och III, å andra grupp II »måste vara inbördes oberoende men återgå på samma förlorade original».

[3] Det kan påpekas, att i KB:s visbok i 4:o 45: 21, 45: 22 förekommer ett ortnamn »Långe broo, Långebro»; en gård Långebro fanns i Lyrestads grannsocken Hova (Rosenberg, Geogr.-stat. handlex. II, s. 102).

ingår också i själva NGW som nr 13 resp. 5. Dessa sistnämnda två texter torde därför, även de, vara uppteckningar efter hustru Ingierd. Det har vidare framgått, att hon kunde visan om Lena slag, och då denna visa, DgFT 136, föreligger i två texter i NGW (som nr 34 och 35), vill jag med Schück och Hildeman antaga, att åtminstone en av dessa versioner härstammar från denna sångerska. Tre av visorna i NGW skulle således komma från Ingierd Gunnarsdotter, och då dessa texter förekommer på olika håll i samlingen (5, 13, 34/35), kan man undra om inte hela NGW härrör från henne. Antagandet syns mig bekräftas vid en analys av ordningsföljden mellan visorna i NGW. Denna torde icke vara rent slumpmässigt skapad utan vara av vad man skulle kunna kalla logiskt-associativ natur. Mycket ofta finns det nämligen någonting hos en text, i handlingsinnehåll eller utformning, som knyter den samman med den eller de intill stående. En demonstration är här nödvändig. Det kan till en början påpekas, att alla visorna 1–9 är naturmytiska ballader. Nr 2 börjar »Däth war intet länge». Nr 3 har ett liknande anslag: »Däth hafwer fuller warit». Nr 4 behandlar samma motiv, bergtagning, som nr 3. Bergtagningsmotivet återkommer i nr 9, som också har stora verbala likheter med nr 3 (jfr 3: 2 med 9: 1, 3: 4 med 9: 3, 3: 5 med 9: 5–6, 3: 9 med 9: 8). En viss motivsläktskap kan f. ö. sägas existera mellan å ena sidan nr 3, 4 och 9, å den andra nr 1. Nr 5–8 handlar alla om förvandling. Nr 10–12 har det gemensamma huvuddraget, att de beskriver en ödesdiger motsättning mellan ungersvennen och hans kärestas släkt. Slutstrofen i den tvåradiga nr 12 återkommer mycket likartad i fyrradig form som 13: 8. Nr 13 och 14 inleds båda med en strof, som skildrar hemresa eller hemkomst från tinget; båda behandlar illegitima sexuella förbindelser. Nr 14 har med nr 15 gemensamt dels den inledande formelstrofen, dels draget med huvudpersonens död i lågorna. Nr 18 och 19 berättar båda, att man »brygger och blandar wijn» (18: 6, 19: 1). Både 26 och 26 B behandlar, visserligen på ganska olika sätt, motivet »brud icke mö». Nr 28 och 29 överensstämmer med varandra såväl i grundmotiv som i ett »budbärar-avsnitt» (28: 7–9, 29: 14–16) och i namnet på den kvinnliga huvudgestalten. Nr 30 och 31 handlar om illegala erotiska förhållanden. Motivet »brud icke mö» återkommer i såväl 32 som 33. Nr 36, 37 och 38 slutligen har synnerligen stora likheter sinsemellan, dels i handlingsgången, dels i ordalagen: stroferna är till stor del gemensamma för dessa tre visor.

Det ter sig föga antagligt, att det sammanhang mellan intill varandra i ms stående visor som påvisats, skulle vara resultatet av en systematisering gjord av en upptecknare, senare avskrivare eller redaktör av samlingen. Bra mycket troligare syns mig förklaringen, att visorna föreligger i den ordningsföljd vederbörande traditionsbärare erinrat sig dem vid upptecк-

ningstillfället. Jag räknar med, att hela NGW — med möjligen ett undantag, som strax skall diskuteras — återger delar av Ingierd Gunnarsdotters repertoar.[4]

Något osäkrare är väl, om också de fyra återstående av de femtioåtta texterna (KB:s visbok i 4:o, nr 54, samt KB:s visbok i 8:o, nr 16–18), är uppteckningar efter hustru Ingierd, men dels språkformen, dels förhållandet att de föreligger i NGW-skrivarens utskrift talar på sitt sätt därför.[5] Annorlunda ligger det till med de två uppteckningarna av visan om slaget vid Lena. Här finns det omständigheter, som direkt talar emot en förmodan, att båda kommer från Ingierd. Texterna är varandra så olika, att de icke naturligen kan tänkas representera blott vid skilda tillfällen upptecknade versioner efter en och samma traditionsbärare. En av dem, den andra i ordningen (nr 35) har också, ensam av alla de femtioåtta texterna, en uppgift, som syns tyda på att dess proveniens är en annan än de övrigas: »Af några sålunda hörd.» Då vi känner Hadorphs särskilda intresse för Lenavisan, förvånar det icke, att man för just denna visas vidkommande sökt få mer än en version. Att då nr 34 härrör från hustru Ingierd torde vara tämligen säkert.[6]

Det resultat jag kommit till är således det, att femtiosju vistexter (KB:s visbok i 4:o, nr 1–26, 26 B–34, 36–47, 49–54; KB:s visbok i 8:o, nr 15–18), representerande fyrtiosju balladtyper, är uppteckningar efter Ingierd Gunnarsdotter.

Vi har nu kommit till frågan om identiteten av den person jag kallat NGW-skrivaren, med vars piktur de flesta av hustru Ingierds visor föreligger utskrivna. Vi vet, att visorna 46 och 47 i KB:s visbok i 4:o är upptecknade av Sparrman och renskrivna på Läckö av en person i M. G. De la Gardies tjänst. Det är lätt att konstatera, att sistnämnde skrivare icke kan vara identisk med NGW-skrivaren. Detsamma gäller för Sparr-

---

[4] I balladformeln »rida till hova» (: till hovet) skrivs ordet »hova» alltid med stor initialbokstav: Hoofwa (3: 2), Hofwa (9: 1), Hoffwa (30: 5). Stor begynnelsebokstav förekommer visserligen ofta i texterna, särskilt i substantiv, men i detta fall kan skrivaren, inte minst i kombination med stavningen Hoofwa (med dubbelt o. förmodligen återgivande ett uttal med slutet o), möjligen uppfattas såsom syftande på orten Hova. Namnet »Lindebergz heed» (21: 9) kan sammanställas med byn Lindbergslid i Undenäs sn, Vadsbo hd (Rosenberg, Geogr.-stat. handlex. II, s. 45), men en sådan sammanställning får givetvis betraktas som minst sagt osäker.

[5] Framhållas bör, att visan KB:s visbok i 8:o, nr 18, handlar om en herr Nils och en herr Tideman liksom fallet är med KB:s visbok i 4:o, nr 28; särskilt mycket kan dock ej byggas på detta förhållande.

[6] Helt kan givetvis icke den möjligheten uteslutas, att hustru Ingierd sjungit båda varianterna av Lenavisan och i så fall lärt sig den från olika håll, men det är mindre troligt.

man själv, vars handstil är väl belagd i hans egenhändiga brev till De la Gardie. I de två brev från Jonas Swensson till M. G. De la Gardie, vilka bevarats till våra dagar,[7] möter en piktur — antingen Jonas Swenssons egen eller en tillhörande en av honom anlitad skrivare[8] — som i mycket påminner om NGW-skrivarens, när den sistnämnda uppträder i sin mest prydliga och vårdade form, se härtill bild 41, s. 258. Dock finns det även olikheter mellan handstilen i Jonas Swenssons brev och NGW-skrivarens piktur. Trots allt vill jag därför ej i första hand identifiera NGW-skrivaren med Jonas Swensson (eller hans skrivare).

Att jag ej vill identifiera NGW-skrivaren med Jonas Swensson (eller hans skrivare) beror emellertid också på andra förhållanden än de rent pikturmässiga. Åtskilligt tyder nämligen på att NGW-skrivaren varit knuten till Antikvitetskollegiet eller (efter 1692) Antikvitetsarkivet.[9] Av relevans i sammanhanget är de förut nämnda rubrikerna över några visor i NGW-skrivarens grupp II. Över visan 39 står bl. a. »Synes wara af Edda Island», och för 41 och 42 står anmärkningen »Dässe twänne wijser synes wara af Ormssaga som Wormius citerar».[10] Rubrikernas uppgifter vittnar om en icke ringa antikvariskt-litterär lärdom, som det för den aktuella tidens vidkommande är naturligast att förknippa med personer inom den centrala antikvitetsinstitutionen i Stockholm.[11] Däremot torde inga bestämda slutsatser kunna dragas av termen »afskrefne» på gråpappersomslaget till NGW.[12] Mycket viktigt är emellertid ett annat förhållande, nämligen att NGW-skrivaren syns ha svarat också för lägg 22 i Vs 20 (se bild 30, s. 246). Då texten i detta lägg är en avskrift av Bureus' text av samma visa,[13] måste avskriften ha utförts i de centrala samlingarna i Stockholm.

---

[7] LUB De la Gardieska saml. 93: 2. Jfr ovan s. 272 n. 69. Breven är odaterade.

[8] Det låter sig icke med bestämdhet avgöras, om pikturen i underskriftens namnteckning Jonas Swensson är identisk med den i själva brevtexterna.

[9] Ek, Studier, 1931, s. 89, talar om »en gammal avskrivare i Antikvitetsarkivet» i samband med några av dessa vistexter.

[10] Det är av vikt att i detta sammanhang konstatera, att anmärkningarna är skrivna med samma piktur som själva vistexterna.

[11] Visserligen nämner Jonas Swensson i ett av sina brev till M. G. De la Gardie, att han »intet högre skulle önska ähn at» han »häreffter åth Konglige Antiquitetz Collegio betiäna finge» och uttalar en begäran om att bli utnämnd till vårdare av fornminnena i Västergötland, Värmland och Östergötland, men trots att han tydligen hade antikvariska intressen, är det icke sannolikt att han ägt tillräckliga kunskaper för att ha kunnat författa anmärkningarna ifråga.

[12] Det vill nämligen synas som om ordet 'avskriva' i dessa sammanhang kunnat betyda jämväl 'uppteckna', ehuru SAOB intet har att säga därom.

[13] Se ovan s. 235 f.

Om jag således anser det vara tämligen säkert, att NGW-skrivaren varit en person i Antikvitetskollegiets eller -arkivets tjänst, har jag å andra sidan icke funnit det så lätt att utpeka vem denne varit. Det finns ett flertal pikturer i Antikvitetskollegiets och -arkivets bevarade handlingar som mer eller mindre erinrar om NGW-skrivarens.[14] Med någon tvekan vill jag dock närmast identifiera NGW-skrivaren med Elias Salin. Han var född 1664, blev student i Uppsala 1679 (Vestrobotniensis),[15] kom 1685 som biträde till Antikvitetskollegiet och fortsatte i denna befattning även efter kollegiets ombildande till Antikvitetsarkiv 1693. Hans huvudsyssla var att utarbeta ett juridiskt lexikon eller excerptverk. Salin övergick i Riksarkivets tjänst 1696 eller 1697, avancerade sedan inom den centrala förvaltningen samt avled som lagman i Östergötland 1718.[16] Prov på hans piktur finns på några kvittenser i KVHAA, Handl. rör Antikvitetskollegiet, Aa: 2 och Ab: 20, i brev (ingående i KB U 88) samt i det nämnda juridiska arbetet. Promptuarium juris sveo-gothici, en väldig foliant i KB (sign. F. e. 9). Jag hänvisar till bilderna 42 och 43, s. 259 f. Om, såsom jag vill göra gällande, Salin är identisk med NGW-skrivaren, bör hans renskrivning av vistexterna ha ägt rum mellan 1685 och 1696–97. En terminus ante quem är dock troligen 1693, såvida vi får identifiera den »bundt med gambla Kiämpewijsor in 4:to» som nämns i det årets inventarium (jfr ovan s. 54) med NGW och därmed sammanhörande partier.

Vem som åstadkommit förlagorna för NGW-skrivarens renskrift, eller med andra ord vem som har gjort de upptecknings efter Ingierd Gunnarsdotter han avskrivit, vet vi ej med säkerhet. De tänkbara upptecknarna är Erik Sparrman, Jonas Swensson och »M. Jon i Lyrstad».

Den sistnämnde var säkerligen präst i Lyrestad. Antingen avses Jonas Benedicti Rudberus, kyrkoherde i socknen 1625–75, eller, och kanske troligare, dennes son, Jonas Jonae Rudberus, f. 1636, magister 1664, sin fars hjälppräst 1665, kyrkoherde i Lidköpings stad och Läckö grevskap 1673, död 1697.[17] »M.» torde stå för »magister», vilket Jonas Jonae men ej Jonas Benedicti var. »M. Jon i Lyrstad» ägde, enligt Hadorphs promemoria till De la Gardie 1673, en samling skrivna »gambla Swenska wijsor».

[14] Hit hör bl. a. Erik Wennæsius' (beläggbar t. ex. i KVHAA, Handl. rör. Antikvitetskollegiet och -arkivet, Ab: 1, s. 707), vidare en piktur som finns t. ex. i KB F. h. 9 (Peringskiölds Monumenta), fol. 434 f., 495 f., samt en i UUB Nordin 73, fol. 81 r.

[15] Då Salin var norrlänning, är det enbart av denna anledning otroligt, att de västgötska språkdragen i vistexterna skulle vara införda vid renskrivningen.

[16] Data om Salin ges i S. Bergh, Svenska Riksarkivet 1618–1837, 1916, s. 217.

[17] Warholm, Skara stifts herdaminne II, s. 251 och I, s. 547 f.; Bo Wallner, Saga och sanning om orgelbyggaren Jonas Rudberus, STM 1950.

Det är icke osannolikt, att åtminstone en del av denna samling utgjordes av ballader. Emellertid finns inga belägg för, att Hadorph fick dessa visor. Trots att J. Rudberus d. y. och M. G. De la Gardie flitigt korresponderade med varandra finns inga uppgifter i De la Gardies bevarade brevregistratur om att hans brev till Rudberus berörde gamla visor. Icke heller nämns Rudberus i Hadorphs brev till De la Gardie efter 1673. Det syns mig på dessa grunder tämligen osäkert, om Rudberus' vissamling lämnat några spår efter sig i Antikvitetsarkivets samlingar.[18]

Sparrman upptecknade kring månadsskiftet mars–april 1679 två visor efter hustru Ingierd (KB:s visbok i 4:o, nr 46 och 47). I början av maj samma år upptecknade han efter henne »en hoop Kiempe wijsor», under det han i fortsättningen synes hoppats på att få visuppteckningar av Jonas Swensson. Om Sparrman själv gjorde ytterligare uppteckningar efter »dhen Gambla Gumman j Wassbo» är därför tvivelaktigt. De i början av maj 1679 upptecknade visorna är förmodligen de, vilka Hadorph i sitt brev till De la Gardie 12.11.1679 uppger sig ha fått »någon tijdh sedan» och vilka han där karakteriserar som »mäst Norske». Eventuellt får man i denna sändning se originalet till renskrivningsgruppen II (KB:s visbok i 4:o, nr 39–45), där anmärkningarna om några av dessa visors anknytning till västnordisk litteratur ingår.

Om den befallningsman, som senast 1672 insänt visor till Antikvitetskollegiet, var identisk med Jonas Swensson,[19] är hans roll som visupptecknare redan då betygad. Sparrmans uppgifter säger direkt, att Jonas Swensson tecknat upp visor och att han lovat insända sina uppteckningar, väl till De la Gardie. Det är föga troligt, att Jonas Swensson uraktlåtit att göra den mäktige beskyddaren De la Gardie till viljes i detta avseende. Man kan därför räkna med, att åtskilliga texter i Salins renskrift grundar sig på uppteckningar av Jonas Swensson. Troligtvis gäller det Lenavisans båda texter — Hadorph önskade, som vi sett, att dåvarande befallningsmannen Jonas Swensson skulle uppteckna de visor han visste »dels af sin

[18] Jonas Benedicti Rudberus var gift med en dotter till Johannes Bureus, och Bureus nämner flerstädes i sina anteckningar att han besökt svärsonen i Lyrestad. Denne syns dock icke ha påverkats av Bureus' antikvariska intressen; Rudberus' bidrag till antikvitetsrannsakningen i Västergötland (Västergötl. Fornm.fören. tidskr. 4, h. 5–6, s. 103 f.) är tämligen magert; om visor nämns ej ett ord. Jonas Benedicti och sonen Jonas Jonae var båda tydligen mycket musikaliskt begåvade och därtill musikteoretiskt kunniga (jfr Wallner i STM 1950). Vad skulle det inte ha betytt för senare forskning om någon av dem upptecknat Ingierd Gunnarsdotters visor med melodier, liksom om redan Bureus upptecknat visor efter Ingierd eller äldre traditionsbärare i Lyrestad!

[19] Jfr ovan s. 273.

modher, dels af andre siungas» — och därför hela NGW.[20] Kanske gäller det också andra texter, t. ex. originalen till renskrivningsgruppen III.[21]

Vem som uppteckнat visan KB:s visbok i 8:o, nr 15, och med vems piktur den i sitt föreliggande skick skrivits, är ovisst. Sannolikt rör det sig dock även här om en renskrift, gjord av någon till den centrala antikvitetsinsamlingen knuten skrivare (*wari* 'varit' i str. 15 skulle kunna vara ett spår av renskrivarens sveamål).

I NGW-skrivarens renskrifter förekommer några skrivfel, t. ex. »Lefwe Kongens» i st. f. »Elfwe Kongens» i KB:s visbok i 4:o, nr 1, str. 3, och vidare märks misstaget med strofen överst på s. 113 i Vs 20 (strofen överst på s. 112 felaktigt upprepad men därefter överstruken).

Vi har ingen möjlighet att exakt bedöma hur troget återgivna Ingierd Gunnarsdotters visor är i Salins utskrift, men det finns ingen anledning att tro, att texterna utsatts för någon egentlig bearbetning vid renskrivningen.[22] Språkformen och de olika utskrifterna av en och samma balladtyp talar här sitt tydliga språk. Inte heller finns det något skäl för misstanken, att uppteckнarna gjort några ingrepp i texterna.[23]

---

[20] Hildeman skriver i Polit. visor, s. 20, att det är Hadorph, som »fört in ... den berömda titeln» på NGW, »Några gamble Wijser», etc. Någon anledning att tro att själva utskriften gjorts av Hadorph finns emellertid ej; pikturen är knappast hans men kanske NGW-skrivarens. Däremot är det fullt tänkbart, att formuleringen är Hadorphs. Så ansåg Schück, se ovan s. 265. Lika gärna kan den dock härröra från uppteckнaren Jonas Swensson. Att visorna nedskrivits »vthi hastigheet» passar bättre in på en primäruppteckning än på en renskrift. Ordformen »eigen», som förekommer i NGW-titeln, finns också i vistexterna (5: 12, 8: 10, 17: 11, 19: 15, 30: 1, 44: 11). Orden »composition» och »emendation» torde icke ha behövt ligga utanför Jonas Swenssons ordförråd, jfr hans brev till De la Gardie i LUB. I ett av dessa förekommer f. ö. ordformen »eigen». Emellertid kan väl föga byggas på denna form, som inte är specifikt västgötsk.

[21] Ingen av dessa visor återkommer i NGW. — Möjligen skulle en fördelning av uppteckningarna mellan Sparrman och Jonas Swensson kunna göras genom en språklig analys. Som exempel kan nämnas, att inskjutandet av ett *e* efter lång vokal (typ *gröen, slåer, haer*) ej kan beläggas i de ovedersägligen Sparrmanska texterna 46 och 47.

[22] Ett möjligt undantag diskuteras i Hildeman, Polit. visor, s. 36 ff. För det av Hildeman som oäkta betecknade uttrycket »Giotherna» eller »Giötherna» i 34: 6 jfr »Giöterbo ting» (13: 1), »Giöthaboting» (43: 1).

[23] Jfr föreg. not. — Enligt Sverker Ek, Studier, 1931, s. 231, skulle »antingen uppteckнaren eller hans sagesman» ha »beskurit» KB:s visbok i 4:o, nr 29, »av anständighetsskäl». Detta är möjligt men ej bevisligt; någon tendens av detta slag kan ej i övrigt spåras i de utskrifter vi har av Ingierds visor, med undantag för uteslutandet av ordet »kåt» (?) i KB:s visbok i 8:o, nr 17, str. 1. — Av Hadorphs och Sparrmans skrivelser framgår, att Ingierd *sjöng* sina visor. Denna omständighet och förekomsten av varianter pekar jämte andra skäl på, att texterna är uppteckningar efter muntlig tradition.

Prästrelation från Näsum 1693

I Engeströmska samlingen, KB, förvaras de prästrelationer som A. Stobæus begärde att få för sin beskrivning av Skåne.[24] Bland dessa finns en från Villands kontrakt,[25] upprättad av kyrkoherden Jöns Sorbonius 1693.[26] Denna relation innehåller bl. a. några notiser om ballader med hänvisning till Vedels tryckta danska edition samt två balladtexter:

»Ingemar ock Hoffred de sitta för breden bordh», DgFT 297. Från Näsums sn. Tryckt i Dybecks Runa 1844, s. 93 f., samt i Tuneld, Prästrelationerna från Skåne av år 1667 och 1690, 1960, s. 144 f.

»Den brudgom han rijder aff gårde», DgFT 40. Från Näsums sn. Tryckt i Dybecks Runa 1845, s. 101 ff., och Tuneld, Prästrelationerna från Skåne av år 1667 och 1690, s. 146 ff.

Den förra av dessa visor kallas »een gammal wijsa ännu i Näsum ock des omliggiande gräntzor», den senare »en artig ock i desse oorter bruckelig wijsa». Språket i vistexterna är svensk-danskt, och då språkformen för övrigt i relationen är rent svensk, får Sorbonius' texter anses åtminstone någorlunda återge visornas språkliga gestalt vid denna tid.[27]

Anders Knutssons visbok

I LUB:s handskriftsavdelning förvaras bland »Vitterhet, Saml.» ett manuskript, som i bibliotekets katalog rubriceras »*Visbok* från slutet av 1600-talet, innehållande andeliga visor, krigsmansvisor, kärleksvisor m. m.». Handskriften förvärvades till LUB genom inköp på bokauktionen i Lund 1924 efter kyrkoherden S. M. Palmgren i Nottebäck, Uppvidinge hd, Kronobergs län.

---

[24] Jfr ovan s. 57.

[25] Engeströmska saml. B: VIII: 2: 41; utg. av J. Tuneld, Prästrelationerna från Skåne av år 1667 och 1690, 1960, s. 136–157. Ms är opaginerat, varför de av Tuneld angivna paginabeteckningarna åstadkommits genom räkning av sidorna.

[26] Jöns Sorbonius (1644–1711), son till kyrkoherden i Sörby, Söfren Jenssen, studerade i Lund under universitetets tidigaste år. Han prästvigdes 1672 för Jämshög och Näsum samt blev prost där 1696. Av S. Cavallin, Lund stifts herdaminne V, 1858, s. 325 f., varifrån dessa uppgifter hämtats, framgår att han hyst ett stort — alltför stort — intresse för övertro. — Relationen är undertecknad J. Sorbonius, ej F. Sorbonius som Dybeck, Runa 1845, s. 106 och Tuneld, a. a., s. 157 läser. I Tunelds personregister är Sorbonius ej nämnd. Som ett kuriosum kan nämnas, att Sorbonius (»F. Sorbonius») i S. Broman, Den svenska musikforskningen 1750–1900, 1927, s. 134 f. räknas till 1800-talets (sic) »lärda fornforskare».

[27] Jfr i del II, kap. 7 och 11, där dessa texter vidare berörs.

Volymen har fått en summarisk beskrivning på katalogkortet i LUB. Såvitt jag kunnat finna är jag själv den förste som ägnat den någon uppmärksamhet: en (ännu otryckt) katalog över bokens innehåll upprättade jag för SVA 1954, och den berördes på ett par ställen i min lic.avh. 1958, ur vilken avsnittet om balladen DgFT 290 och dess förekomst i denna visbok sedermera tryckts i DgF X: 7.[28] Nils Dencker nämnde handskriften och redogjorde något för dess innehåll i en uppsats 1961 om »Then frantzöske melodien Greddlin».[29]

Boken är bunden i ett skinnband av tämligen primitivt slag och av utpräglat »hemgjort» utseende, där häfttrådarna hopknutits på ett föga drivet sätt. Bladens format är ca 163 × 98 mm (höjd resp. bredd), och antalet handskrivna blad är åttio. Utöver dessa finns i början och slutet av volymen några skillingtryck medbundna. När LUB förvärvade visboken var den enligt katalogkortets uppgift opaginerad, och den nuvarande pagineringen (i blyertsskrift) är således gjord i nutiden, dock senast 1954. Boken var paginerad när jag det året första gången såg den. Den gjorda pagineringen inbegriper såväl skillingtrycken (s. 1–8, 169–188) som den handskrivna visboken (s. 9–168). Av registret s. 132 ff. framgår, att volymen i sitt närvarande skick är defekt; registret upptar textincipit för visor som nu saknas i boken, och flera texter är genom att blad gått förlorade nu ofullständiga, se t. ex. s. 167, där en vistext börjar i slutet av strof 2. I ms upptages s. 115–131 av diverse prosa, s. 132–134 av det nämnda registret samt s. 144–156 av en avskrift av Petrus Johannis Bjuggs stikiska diktcykel »Een Huus-Speegel» (tryckt i Jönköping 1689 samt u. o. 1697). Det övriga upptages av visor, fördelade på följande sex partier:

I. Ms, s. 157–166. Skrivet 1692 (datering 13.4.1692 på s. 166).

II. Ms, s. 135–144. Skrivet 1692 (datering 22.12.1692 på s. 136) eller 1692–93.

III. Ms, s. 9–58. Skrivet 1693–94 (ett flertal dateringar). Sista visan på s. 58 nog införd senare än dessa år – den är ej upptagen i registret. Datumangivelserna från 1697 på s. 9 och 1695 på s. 16 avser ej visornas införande.[30]

IV. Ms, s. 71–114. Skrivet 1694–1696 (ett flertal dateringar).

V. Ms, s. 59–70. Skrivet 1698 (ett flertal dateringar). Detta parti ej upptaget i registret.

VI. Ms, s. 167–168. Odaterat fragment.

Registret syns vara upprättat före februari 1698, då de vid denna tid nedskrivna visorna i parti V ej ingår i detsamma. Det är också uppenbart,

[28] DgF X, s. 711 f.

[29] SvLm 1961, s. 131 ff.

[30] Denckers uppgift, a. a., s. 138, att en visa i detta parti införts 1692 beror på en felläsning.

att partierna nu ej förekomma i bandet i den ursprungliga ordningsföljden.

Samtliga vistexter torde vara nedskrivna av en och samma person. Vissa variationer i pikturen kan lätt förklaras med en hänvisning till att visorna ej införts i ett sammanhang utan under en längre tidsperiod, som dateringarna och f. ö. också förekomsten av flera olika bläcksorter visar. Scriptors dateringar 1692–1698 är ofta åtföljda av namnet Anders Knutsson eller Andreas Canuti.[31] Denne Anders Knutsson är tydligen den som upplagt visboken och däri infört visorna. Med en piktur som är grövre och ger ett betydligt mera oövat intryck än Knutssons har på s. 70 och 131 skrivits årtalen 1701 och 1710. På s. 131 har denna hand också skrivit namnet Anders Person, vilket väl betecknar den, som ägt boken närmast efter Knutsson själv. Av skillingtrycken är de, som upptar s. 1–8 och 169–180, defekta och saknar titelblad. Typografiskt såväl som innehållsmässigt kan de vara från 1600-talets slut men lika gärna från början av 1700-talet. Med hjälp av registret kan vi emellertid fastställa, att trycket på s. 1–4 redan på Knutssons tid åtföljde visboken. Huruvida de på s. 5–8 och 169–180 anskaffats av Knutsson efter det registret skrevs (jfr härovan) eller om de först av en senare ägare förenats med visboken är ovisst. Det senare alternativet gäller i varje fall med stor säkerhet för skillingtrycket på s. 181–188 från år 1728. Från en senare ägare härstammar väl också det nuvarande bandet.

Knutsson har på ett tiotal ställen utsatt ortnamn vid datumangivelserna, varvid två namn återkommer flera gånger vardera, nämligen Skifthult och Ossbergh.[32] Dencker, som av dessa namn endast syns ha uppmärksammat det förstnämnda, skriver att med »Skifthult torde avses byn med detta namn i S. Unnaryds sn, Vassbo hd.»[33] Ehuru det existerar två svenska byar vid namn Skifthult — en i S. Unnaryds sn, Västbo (sic!) hd, Jönköpings län, en annan i Östads sn, Ale hd, Älvsborgs län[34] — kan bestämningen göras med full säkerhet. Något ortnamn Ossbergh eller liknande finns icke i Ale hd, men just i S. Unnaryds sn finns en by Osberg.[35] I denna socken, närmare bestämt i byarna Skifthult (mellan sjöarna Rangen och Unnen) samt Osberg (vid Yabergsjöns västra strand), är visboken skriven.

Anders Knutssons latinisering av sitt namn till Andreas Canuti samt

[31] Ms, s. 16, 17, 40, 55, 61 m. fl. ställen.

[32] Ms, s. 16, 17, 61, 64 m. fl. ställen.

[33] Dencker, a. a., s. 138.

[34] Rosenberg, Geografiskt-statistiskt handlexikon II, s. 553.

[35] Rosenberg, a. a. II, s. 331. — Ortnamnet Osberg (men ej Skifthult) har observerats också av författaren till LUB:s katalogkort för visboken.

delar av visbokens innehåll (den latinsk-svenska visan »Ibat Studiosus» på s. 17 samt prosaavsnittet s. 115–131 med skolmässiga naturhistoriska anteckningar och en samling enigmata) gör det högst sannolikt, att skrivaren varit scholaris. Om Knutsson från S. Unnaryd gått i någon lärdomsskola bör det naturligen ha varit i Växjö. Och mycket riktigt: den 18 november 1685 inskrevs i Växjö skola »Andreas Canuti, rust. fil. par. Unnaryd, 9. ann. in Cl. puerorum».[36] Knutsson var således bondson och född o. 1676. Så långt som till gymnasiestudier syns han ej ha sträckt sin utbildning.[37] År 1699 gifte han sig i hemsocknen, där han satt som bonde och ägare av Osbergs gård åtminstone 1703–1717.[38]

Visbokens innehåll är ganska blandat. Den omfattar såväl andliga som världsliga, såväl lyriska som berättande visor. I betydande utsträckning torde texterna vara avskrifter, inte minst efter förlagor i skillingtryckets form. Många av de trettiofyra handskrivna visorna ingår nämligen i likalydande avfattning i svenska skillingtryck från 1600-talet. Språket i visboken visar också ett påfallande ringa antal dialektala drag. Det bör dock framhållas, att åtskilliga av visorna icke är kända från de bevarade svenska 1600-talsskillingtrycken. Hit hör volymens två ballader:

»Fruan ständer i höga Lofttz swal», DgFT 290. Ms, s. 18–21. Tryckt DgF X, s. 711 f. I några detaljer läser jag nu texten annorlunda än 1958.

»På Lindholms berg dher ständer en Lind», DgFT 205. Ms, s. 30–35.

Båda balladerna är införda i visboken år 1693. Texten DgFT 205 är en direktöversättning av en dansk text, som ingår i danska skillingtryck från 1666 och 1682.[39] Översättningen är ej känd från annan källa och skulle möjligen kunna vara gjord av Knutsson själv efter ett danskt tryck.

I registret upptages såsom nämnts begynnelseraderna till ett flertal visor, som ej återfinns i själva visboken. Åtskilliga av dessa begynnelserader är sådana, som igenkänns från 1600-talets skillingtryck. Om det i dylika fall rört sig om de verkliga trycken eller om avskrifter av dem låter sig ej utredas. Bland dessa visor är en ballad,

»Habor kong och Sivar kong begynte etc.», DgFT 20. Registret, s. 133.

DgFT 20 är med denna textbörjan att finna i svenska skillingtryck, bl. a. tre från 1680-talet.

---

[36] Växjö skolas matrikel för åren 1651–1751, utg. av Ludv. Larsson, Växjö 1921, s. 33.

[37] Han är ej bland dem som inskrivits vid eller utgått från gymnasiet i Växjö. Jag har för undersökningen anlitat Gymnasiematrikel för åren 1653–1808, utg. av Ludv. Larsson, Växjö 1925.

[38] Vadstena LA: S. Unnaryd C 1, s. 18; A I: 1, s. 18, 63, 89, 114, 189.

[39] Den danska texten tryckt DgF IV, s. 192 f.

Text av ST 16: I i UUB Palmskiöld 24

I volym 24 (Acta ad hist. reg. svec., tome II) av den Palmskiöldska samlingen i UUB[40] finns ett lägg, s. 285–292, upptagande »Een Wijsa Om Konung Götstaf och dalekarlarne», dvs.

»Konung Götstaf rijder till Dalarne», ST 16: I.

Uppskriften, gjord med en kopistpiktur från slutet av 1600-talet, är nämnd (i form av ett meddelande från dåvarande docenten och biblioteksamanuensen J. H. Schröder) redan i GA II, s. 266. Den omfattar tjugotre strofer, desamma som — i identisk ordningsföljd — konstituerar texten av ifrågavarande visa i KB Vs 20, KB:s visbok i 4:o.[41] Även i detaljer står de båda uppskrifterna varandra synnerligen nära. Skillnaderna gäller så gott som enbart ortografi och ordböjning.[42] K.-I. Hildeman skriver, sedan han konstaterat likheten: »Genom sin yrkesinriktning stod Hadorph, i vars händer KB-versionen varit, och Palmskiöld, som ägt uppteckningen i UUB, alltför nära varandra för att överensstämmelserna skulle behöva vara en händelse. — — — Möjligheten att bägge uppteckningarna härrör från en gemensam källa eller att endera är avskrift av den andra utgör en orsak att räkna dessa handskrifter som en särskild version.»[43] Att ett samband, direkt eller medelbart, finns mellan de båda uppskrifterna kan knappast betvivlas. Vissa ting i dem torde kunna ge ledning rörande arten av detta samband.

Sålunda är visan i Palmsk. 24 men ej i 4:o-visboken försedd med den ovan citerade rubriken. I 4:o-visboken men inte i Palmsk. 24 har visan en melodi i notskrift. I 4:o-visbokens text är (i str. 2, 4, 6, 8, 20) några ändringar gjorda av en annan hand än den ursprungliga (dock ej av handen från Palmsk. 24); det är denna ändrade text som överensstämmer med den i Palmsk. 24. I str. 6 har Palmsk. 24 skrivningen *furustnatten,* under det att 4:o-visboken har *furufnatten,* säkert den riktiga formen av detta dia-

---

[40] Se om Palmskiöldska saml. s. 174 f. härovan och där anf. litt.

[41] Jfr s. 237 härovan.

[42] Några exempel på de ganska fåtaliga skiljaktigheterna i ordböjning: i str. 3 har 4:o-visboken formen *minnas,* Palmsk. 24 *minnoms*; i str. 18 har 4:o-visboken *lemman,* Palmsk. 24 *lemmarna.* Däremot har båda texterna i str. 2 *welen* (*Welen*) *i*; formen *Wilien i* (Visb. II, s. 402) är en felläsning av Noreen–Lundell. — Utmärkande för Palmsk. 24 jämfört med texten i 4:o-visboken är förekomsten av rytmiskt motiverade skrivningar som *The swarad' all' i sänder* (str. 3; 4:o-visboken: *swarade alle*), möjligen tydande på kännedom om melodien. Snarast på nedskrift efter diktamen pekar i Palmsk. 24 formerna *wij* för *hwij* (str. 16) och *gått* för *godt* (str. 23).

[43] Hildeman, Politiska visor, s. 121; jfr dens. i Samlaren 1943, s. 69.

lektala ord. Pikturen i Palmsk. 24 verkar avgjort yngre än den i 4:o-visboken.

Övervägs konsekvenserna av de här uppräknade företeelserna ter det sig föga antagligt, att Palmsk. 24 är källan för 4:o-visbokens text eller att båda är avskrifter av en och samma förlaga. Ändringarna i 4:o-visboken skulle kunna vara hämtade ur Palmsk. 24; i sådant fall förskjuts sambandet i övrigt mellan de båda uppskrifterna några steg bakåt. Betydligt sannolikare än denna hypotes är emellertid, att texten i Palmsk. 24 är en avskrift, eventuellt via något mellanled, av 4:o-visbokens (i dess ändrade skick). Vid avskrivningen har ett dialektalt ord fellästs och melodien utelämnats, under det att en rubrik tillagts.

Petter Rudebecks visuppteckningar

Åren 1921–23 utgav A. Noreen och A. Grape som nr XII i serien 1500- och 1600-talens visböcker Petter Rudebecks visuppteckningar.[44] Till skillnad från de andra nummer i serien som ovan behandlats rör det sig i detta fall icke om ett enda vismanuskript eller en visbok utan om i flera olika källor ingående vistexter. Delvis föreligger texterna i Rudebecks egenhändiga utskrift, delvis är vi hänvisade till av andra gjorda avskrifter.

Jag har för några år sedan gett en kortfattad, preliminär översikt av Petter Rudebecks visuppteckningar jämte ett försök till värdering av dem.[45] Här skall de ägnas en delvis något utförligare undersökning.

Visorna i Noreen–Grapes edition är följande:[46]

1. »här boor een jungfru i vårt land», DgFT 81;
2. »H. Boo han tala til Tienare sin», balladpastisch;
3. »Ärla om een Mårgon, dhet första lerkan sång», DgFT 392;
4. »Stallbroder tala till stallbroder sin», DgFT 184;
5. »Ståltz Gunnel, Stålz Gunnel, du leek een leek för mej», DgFT 243;
6. »Dett war dhen unge Hr Svedendahl», DgFT 70;
7. »H Grönborg han salade sin gångare grå», DgFT 422;

[44] Visböcker III, s. 337–346, 346[a]–346[l], 347–533. Inledningen till editionen är författad av Anders Grape (enligt Grapes muntliga meddelande till mig 1958). Det är den utförligaste och mest tillfredsställande inledningen i hela serien Visböcker.

[45] Bengt R. Jonsson, Petter Rudebecks visuppteckningar (Folkloristica, Festskrift till Dag Strömbäck 1960, s. 58–62). Uppsatsen ifråga byggde främst på min lic.-avh. från 1958. År 1959 förvärvades till KB en otryckt och delvis ofullbordad seminarieuppsats från 1900-talets början av Verner Söderberg, Öfversigt öfver Petter Rudebecks folkvisesamlingar (KB ms D 142: f: 1 d). Söderbergs uppsats var mig obekant ända till 1964; i min följande framställning har jag dock tagit hänsyn till densamma.

[46] Numreringen är Noreen–Grapes. Av misstag har de gett numret 15 åt två på varandra följande visor. Den senare av dessa kallar jag 15 B.

8. »Hr Päder han låter sig lysta», DgFT 210;
9. »dhet var jungfru Jsa lilla möö», ST 11;
10. »dhe lekte gultaffel på bredan bord», DgFT 387;
11. »Lage han låter sig bröllop reda», DgFT 390;
12. »Konungen titta sig utom vallen», DgFT 7: I;
13. »Så lustelig går dansen på turlans öö», DgFT 189;
14. »Swän fötlingh an setar i hälsingh ör», DgFT 31;
15. »dher bodde een kiempe vid Helsingborg», DgFT 19;
15 B. »Hr Samsing han tienar i konungens gårdh», DgFT 6;
16. »Kecka liten Kierstin, som tog sig manna Sin», DgFT 188;
17. »Konungen går på dhe grön*e* vallar», DgFT 7: I;
18. »Hr Sibohl har slagit sin Styffar igehl», DgFT 2;
19. »Och munken gick til Siöastrand», DgFT 15;
20. »Hielm han tienar i Konuns. Gårdh», DgFT 415;
21. »Paris han war så liten en dräng», DgFT 467;
22. »Ramund han wore sig en bättre mand», DgFT 28;
23. »Hr Tyreses dötrar i venge», DgFT 338;
24. »Drotning Margita gick på gålfvet och qva», ST 24;
25. »Och det war unge Hr Torfin», balladpastisch;
26. »Erick den förste konung war», balladpastisch;
27. »Säg mig Ädle Riddare god», DgFT 18;
28. »Kung Tidrick ständer på Bärn», DgFT 7: I;
29. »De wore wähl Siu och Siu gångar Tiugo», DgFT 7: II;
30. »Det war unge Vlf von Iern», DgFT 10;
31. »Det war Vidrich Verlansson, han talte till sin kiära», ST 1;
32. »Och det war Olof Makaszon», DgFT 10;
33. »Min Herre har fäst en Rosenblomma», DgFT 137;
34. »Dotter tala till Moder», DgFT 186;
35. »Niels Wånge han tala til hustrun Sin», Skv 110;
36. »Vij kiempar här under begrafne nu stå», fyrradig strof i sägen;
37. »Hake han är een kiempe så Boldh», balladpastisch;
38. »Drotning Margita går uppå gålfvet och qva», ST 24;
39. »Hr Peder går på Gården och leeker», DgFT 40;
40. »Ärla een mårg*on* dhet var dag», DgFT 317;
41. »Jag vijsar dig till Sönnerborg», DgFT 18;
42. »Fålke Lagman tienar i konungens gård», DgFT 178.

Härutöver finns en av Noreen–Grape ej publicerad text:[47]

43. »Hwad är trinnare än et hiuhl», DgFT 18.

Petter Rudebeck var sonson till biskop Johannes Rudbeckius och brorson till Olof Rudbeck d. ä. Fadern, Paul Rudbeck, var jurist och ämbetsman samt adlades 1675 med namnet Rudebeck.[48] Petter Rudebeck — förnamnet skrivs stundom Peter men icke av dess bärare själv — föddes 1660 på Vadstena i Björskogs sn, Västmanland. Han blev student i Uppsala

[47] Den ingår i Smålendske Antiqviteter, kap. 60 (s. 272 i Rudebecks egenhändiga ms).
[48] Elgenstierna VI, s. 586.

1674, men övergick snart till den militära banan. År 1685 blev han vid Kronobergs regemente först löjtnant och sedan regementskvartermästare. Han tog avsked från sistnämnda befattning 1689, då han tillsammans med sin bror Paul Rudebeck d. y. förvärvade Huseby gård i Skatelövs sn, Kronobergs län. »A:o 1690 d. 14 Januarii flytte jag i Jesu namn till Huseby och begynte det att uppbygga, hvilket Gud evinnerligen ähra gick väl och lyckligt», skrev Petter Rudebeck själv.[49] Trots den ljusa tonen i detta uttalande hade Rudebeck ekonomiska bekymmer ända till sin död. De försök han, bl. a. genom Erik Dahlbergh, gjorde att få någon inkomstbringande befattning misslyckades. Rudebeck avled i mars 1710 och begrovs i april samma år i Skatelövs kyrka.[50]

Rudebeck var visserligen född i Västmanland, men flyttade vid späda år till Småland — fadern blev 1662 sekreterare i Göta hovrätt. Petter Rudebecks skolgång var förlagd till Växjö, och med undantag för den ganska korta perioden i Uppsala tillbringade han sin levnad i Småland, åt vilket landskaps verkliga och fiktiva fornminnen han ägnade så stort intresse.[51]

Rudebeck har uppgett, att han sedan sin »första ungdomb, näst guds fruchtan, intet högre Studium älskat än Antiqviteter» och sig därom »på det högsta beflitat».[52] Om det också inte kan visas, att han rönt direkt inflytande från sin farbroder Olof Rudbecks idéer, är det tydligt, att Petter Rudebeck var starkt gripen av tidens antikvariska intresse. Troligen hade han åstadkommit vissa antikvariska samlingar även om han inte kommit i kontakt med Erik Dahlbergh, men uppenbarligen betydde hans samröre med denne en kraftig stimulans för hans arbete. Ett icke ringa antal brev rörande antikvariska materier växlades mellan Rudebeck och Dahlbergh, och till största delen syns de vara bevarade till vår tid.[53] Det var år 1691 som Dahlbergh, vid denna tidpunkt landshövding i Jönköpings län, genom Paul Rudebecks d. y. förmedling fick kontakt med Petter Rudebeck. Brevväxlingen sträcker sig från detta år fram till 1702, året före Dahlberghs

---

[49] KB F. m. 51, Utdrag utur Capitaine Isac Johan Rudebecks dagbok, med avskrift av Petter Rudebecks självbiografiska anteckningar.

[50] Elgenstierna VI, s. 590. Jfr Grapes biografi i Visböcker, där det dock felaktigt uppges dels, att Rudebecks födelseplats hette Godstena, dels, att Rudebeck dog 1709. Båda dessa uppgifter torde återgå på den delvis mindre nöjaktiga avskriften ur Isac Johan Rudebecks dagbok i KB F. m. 51. Sonen Isac Johan har tydligen missmint sig beträffande Petter Rudebecks dödsår.

[51] Om Rudebecks antikvariska verksamhet, se S. Lindblad, Petter Rudebeck som fornforskare, 1938; J. Svennung, Traditionerna om Erik, första Göta konung, och Vitala, 1948; dens., Petter Rudebeck. En sägensamlare i Småland på 1600-talet, 1954; dens., En dikt av Petter Rudebeck om Smålands fornminnen, 1957.

[52] Företalet till Smålendske Antiqviteter.

[53] Se Visböcker III, s. 341 n. 1. Om Dahlbergh jfr s. 56 härovan.

frånfälle. För sitt arbete med Suecia antiqua et hodierna ville Dahlbergh ha Rudebeck såsom bidragsgivare från Småland, enkannerligen Värend, och många bidrag fick han också av Rudebeck själv och genom dennes föranstaltande.[54]

Petter Rudebecks viktigaste självständiga arbete är Smålendske Antiqviteter, ett ofta citerat men ännu ej mer än i utdrag tryckt verk.[55] Rudebecks egenhändiga manuskript av arbetet är numera ofullständigt,[56] men i fullständigt skick finns det i flera avskrifter av något växlande värde.[57] Som belägg och till belysning ingår i arbetets prosaframställning ett antal visor (nr 25–43 i listan härovan). Något olika åsikter har framställts beträffande dateringen av Smålendske Antiqviteter, men med Grape vill jag sätta dess tillkomst till 1693.[58]

I UUB förvaras under signum V 1 en konceptvolym, som tillhört Rudebeck och som till större delen innehåller lägg och blad skrivna med hans egen hand.[59] Denna volym, som säkert är yngre än Smålendske Antiqviteter, upptager också bl. a. vistexter (nr 1–24 i ovanstående förteckning och i Noreen–Grapes edition).

Även i de brev och relationer Rudebeck insände till Dahlbergh finns några vistexter samt uppgifter om Rudebecks vissamling.

Av visorna i Smålendske Antiqviteter föreligger nr 35–43 i den bevarade delen av Rudebecks egenhändiga manuskript, under det att nr 25–34 blott finns i de olika avskrifterna av verket ifråga. Nr 39 finns, förutom i Antiqviteterna, i några andra utskrifter.[60] Också två av visorna i UUB V 1, nämligen editionens nr 2 och 3, finns på annat håll.[61] Vid varje edering,

[54] Sålunda syns Rudebeck ha förmedlat Nicolaus Lundebergius' relation om antikviteter i Tolg till Dahlbergh, se härom P. Wilstadius, Nicolaus Lundebergius som forn- och folkminnesforskare, 1946.

[55] Hela titeln lyder: »Forna Rijdghiöta eller Smålendske Antiqviteter med desz tilhörige kopparstycken och alle der hoos passerade historier utur mörkret vpsökte igenfundne afritade och sammanskrefne.»

[56] KB Engeströmska saml. B VIII.2.7. Volymen börjar nu med s. 117 enligt Rudebecks egen paginering, i verkets kap. 18.

[57] För dessa avskrifter redogörs noggrant i Visböcker III, s. 346^{c}–346^{f}.

[58] De skäl Grape, Visböcker III, s. 343 f., åberopar för sin datering, syns mig övertygande.

[59] Det är denna volym, som en lång tid gick under det missvisande namnet Verelianska Samlingen, se SF I, s. VII samt jfr Visböcker III, s. 346^{f}–346^{h}.

[60] I KB Vs 144: 5 (tidigare en tid förvarad i KB Vs 4, ursprungligen säkert bland manuskripten till Dahlberghs Suecia, jfr SF II, s. 315) samt i UUB Palmsk. 301, fol. 344 r.–345 v. Noreen–Grape har icke funnit någon av dessa, såsom framgår av Visböcker III, s. 346^{h}, n. 1. V. Söderberg har observerat texten i Palmsk. 301.

[61] I manuskripten till Dahlberghs Suecia, KB M 11: 8: 1 (brev från Rudebeck till Dahlbergh 16.7.1702) samt i UUB Palmsk. 300, s. 413–[424].

såväl som vid närmare analys, av åtskilliga av Rudebecks vistexter får därför filologiens textkritiska metoder begagnas i en för svensk balladforskning tämligen ovanlig utsträckning.[62] Annorlunda förhåller det sig med visorna nr 24 och 38, vars texter visserligen är sinsemellan likartade, men där det otvivelaktigt rör sig om tvenne skilda uppteckningar av samma balladtyp.

Rudebeck uppger själv, att några av hans vistexter är översättningar från danskan: nr 28 och 33. De är båda hämtade ur Vedels tryckta edition. Grape har påpekat, att detsamma är fallet med nr 27, 29, 30 och 41.[63] Men det gäller även nr 40 och nr 43.[64] Vidare är nr 21 översatt från ett danskt skillingtryck.[65] Det är således sammanlagt nio av Rudebecks vistexter, som är översättningar från danska.

Versionen av Eriksvisan (nr 26) är blott en bearbetning av den text Erik Schroderus 1620 meddelar i sin översättning av Johannes Magnus' historia.[66] Visan nr 22 är avskriven efter ett — denna gång svenskt — skillingtryck.[67]

Nr 36 är icke någon ballad och knappast någon visa i egentlig mening utan en rimmad vers i en sägen. Det är f. ö. osäkert om den är traditionell; den skulle kunna vara diktad av Rudebeck själv. Ty Petter Rudebeck aktade icke för rov att i sin småländska patriotism förmera landskapets antikviteter genom egen tillverkning. Visorna 2, 25 och 37 torde nämligen vara diktade av honom.[68]

Efter denna gallring återstår tjugonio uppteckningar med självständigt källvärde (nr 1, 3–15, 15 B, 16–20, 23, 24, 31, 32, 34, 35, 38, 39 och 42). Samtliga representerar annorstädes belagda visor och är till sin typ säkerligen äkta. En kontroll av detaljerna i uppteckningar av detta slag är alltid ett svårt, ofta ett omöjligt företag, men då vi känner Rudebeck relativt bra torde i hans fall vissa sannolika resultat stå att uppnå. Huvud-

---

[62] Som bekant är förhållandena helt olikartade i Danmark, där åtskilliga balladtexter i adelsvisböckerna står i skriftligt beroende av varann.

[63] Visböcker III, s. 346[a], n. 6.

[64] Jfr Jonsson, Petter Rudebecks visuppteckningar, s. 58 f., resp. Å. Campbell i Saga och Sed 1942, s. 37 ff. Att det är Vedels Hundredvisebog och icke Peder Syvs utökade edition Rudebeck känt framgår av att han redan i ett brev från 1691 (odaterat men utan tvivel från detta år) till Dahlbergh (KB M 12: 4, dvs. Nescher 75, akt 6) citerar str. 15 ur den översatta visan nr 28.

[65] Jonsson, a. a., s. 59.

[66] Ibid. Jfr också nedan s. 680 f.

[67] Ibid. Om visans, DgFT 28, förekomst i svenska skillingtryck från 1600-talet se kap. 3 härnedan.

[68] Dessa visor görs föremål för behandling i kap. 4, liksom en av Rudebeck i Smålendske Antiqviteter, kap. 59, nämnd men ej citerad visa om »kung Kåre».

tendenserna i Rudebecks författarskap, demonstrerade jämväl i balladfalsifikaten, är hävdandet av småländsk proveniens för så många fornminnen som möjligt samt en deciderad danskfientlighet. Dessa tendenser syns Rudebeck genom smärre ingrepp ha låtit komma till uttryck i fyra vistexter: nr 1 (»Smålans mödom» i str. 5), nr 3 (»Småland» i str. 23, »danske kungen» i ett flertal strofer), nr 5 (»Småland» i str. 11 och 12, till yttermera visso ändrat från något annat i ms) och nr 35 (»Söra Möre» i str. 7, »Småland» i omkvädet). Hit hör möjligen också handlingens förläggande till »Mines åå» i nr 39 (DgFT 40, Harpans kraft), men denna visa har lokaliserats till så många vattendrag, bl. a. Lagan vid Värnamo inte särskilt långt från Rudebecks Huseby, att vi ej nödvändigtvis behöver förutsätta en ändring av Rudebeck här.[69] Om Rudebeck gjort förändringar utöver de uppräknade och av andra orsaker vet vi inte.[70] Åtskilliga strofer med överskjutande eller för få rader i t. ex. nr 8, 9, 12 och 19 tyder på att Rudebeck inte sökt förbättra vistexterna i verstekniskt avseende.

De tjugonio texter, som äger ett självständigt värde, företräder tjugosju typer, då två visor finns i vardera två uppteckningar (nr 12 och 17 är båda av typen DgFT 7: I, nr 24 och 38 av typen ST 24). En är en äldre balladartad skämtvisa (nr 35), återstoden är ballader.

I ett brev till Erik Dahlbergh 8.9.1701 skriver Rudebeck:[71]

> ... wåra gl. Antiqviteter, som iag och til dhen ändan här ödmiukl. öfversender en upsatz på en stoor dhel af dhem iag giort mig om underkunig, dito på en hoop gl. Wijsor i Hedendomen componerade, som många dhesse memorabilia bekrefta och confirmera, beklagandes allenast at man så mycket icke kan senda medh Påsten, utan ödl. afvaktar, Ed. högl. Exll. nådgunstig befalning, hwilka iag der af, skal afskrifwa låta och til Ed^{r} Exll^{e} fortskynda[.]

Brevet säger oss något om Petter Rudebecks uppfattning om balladerna som minnen från hednatiden.[72] Det nämner dessutom en förteckning över Rudebecks visor. En sådan omtalas också i ett brev från Rudebeck till Dahlbergh 23.12.1701: »en Specification på alle mine ihopsamblade Antiqviteter och Kiempewijser».[73] En dylik förteckning, säkerligen identisk med den i breven omtalade, finns bevarad.[74] Av visor upptar den, förutom två isländska kväden, följande:

---

[69] Se under DgFT 40 i del II, kap. 8.

[70] För ett speciellt, omtvistat fall hänvisar jag till min uppsats Petter Rudebecks visuppteckningar, s. 60 f. Till den där framställda uppfattningen ansluter jag mig alltjämt.

[71] KB M 12: 4 (Nescher 75), akt 20.

[72] Denna uppfattning uttalas också på andra ställen av Rudebeck, bl. a. i UUB V 1; jfr Visböcker III, s. 365, n. 1.

[73] KB M 11: 8: 1, Rudebecks brev till Dahlbergh.

[74] KB M 11: 8: 1, konvolut betitlat »Bråvalla hed». V. Söderberg har känt denna lista.

Skur lurlejas wijsa
Hr Boos wijsa
Pälle [sic] Boosons wijsa
Stoltz gunnils wijsa
Hr Grönbergz wijsa
Hr Hielmers wijsa
Unga H: Svedendahls wijsa
om liten Kiersten en wijsa
Isa lilla Möös wijsa
Hr. Lamans wijsa om lilla Inga
Niels wånges wisa
drottning Margaretas wijsa
Ebbe Skammalsons [sic] wijsa
Folcke lagmanssons wijsa
Hr Tidmans wijsa
Hr Päders wijsa
Hr Hakes wijsa
dotter talar till Moder
Min herre har fäst en Rosenbloma
Hr Ramm*u*nders wijsa
Om Vidrick Verlanson 5 stick [sic] wijsor
H Torfins wijsa[.]

Av de tjugotvå vistexter förteckningen upptar torde tjugoen vara bevarade; enda undantaget är Ebbe Skammelssons visa, DgFT 354, vilken visserligen är nämnd i Smålendske Antiqviteter men ej citeras där.[75] De förtecknade visorna ingår dels i Smålendske Antiqviteter, dels i volymen UUB V 1. Då vi vet att förteckningen är upprättad 1701, ger den oss möjlighet att sätta en terminus ante quem för åtskilliga av visuppteckningarna i sistnämnda volym. Är förteckningen fullständig för den berörda tidpunkten, skulle de ej i densamma ingående visorna i UUB V 1 böra dateras till en senare tid (1702–1710), men trots Rudebecks ord om att specifikationer gällde »alle ... ihopsamblade ... Kiempewijser» vågar man kanske inte dra sådana slutsatser av negativ art ur den. Klart är, att större delen av Petter Rudebecks visuppteckningar är gjorda på 1690-talet. Ett antal (nr 4, 11, 13, 14, 15, 18, 19, 21 och 23) kan härröra från samma tid men också från 1700-talets första decennium.[76]

Vi har sett, att Rudebeck hämtat somliga av sina vistexter ur litterära

[75] Visan om Töres döttrar, DgFT 338, nämns också i Antiqviteterna men finns ej där utan i UUB V 1. För Rudebecks prosaframställning rörande DgFT 338 och 354 se kap. 8 i del II.

[76] Det är i detta sammanhang av betydelse att konstatera, hurusom av dessa nio visor endast nr 4 är upptagen i registret i UUB V 1, s. 269–272. Schück daterar mindre korrekt alla Rudebecks visuppteckningar till 1700-talets början, se Schück–Warburg I[3], 1926, s. 294.

källor av olika slag. De flesta har han dock tydligen tagit ur muntlig tradition. Några egentliga upplysningar om hur uppteckningsarbetet gått till föreligger inte, ej heller om vem som sjungit visorna. I några fall kan det möjligen röra sig om avskrifter efter handskrivna visböcker.[77] Ingenting tyder på, att Rudebeck företagit några längre antikvariska resor — i brev till Dahlbergh talar han tvärtom om sin brist på resurser för sådana resor — och uppskrifterna härrör därför rimligen alla från Värend. Detta torde ock gälla de vistexter i UUB V 1, som icke är utskrivna med Rudebecks egen hand och som åtminstone delvis får antagas vara upptecknade av andra än honom själv.[78]

Särskilt i UUB V 1 har språket i visorna en påfallande muntlig karaktär. Allmänt götiska språkdrag är det gott om; de rent småländska dragen är färre.[79]

Text av ST 16: I i J. Eenbergs beskrivning av dalmålet

I samlingsvolymen UUB ms Palmskiöld 290 upptas s. 157–194 av en beskrivning av dalmålet, »Kort Berättelse Om Dahlska Språketz Egenskaper, Dialecter, Alphabet etc. såsom det nu förtijden kan wara Til Högwyrdiga Biskopen Herr Jesper Svedberg uppå begiäran stält af Joh: Eenberg åhr 1702» (årtalsangivelsen tillagd med annat bläck och kanske annan hand). Pikturen är möjligen Eenbergs egen — i varje fall pekar den på en tidpunkt nära avfattningstiden 1702. En avgjort yngre avskrift av uppsatsen ingår i samlingsbandet UUB ms Nordin 635, s. 57–80. I förkortad form, benämnd »Extract», finns den i samlingen UUB ms R 618: 6 såsom akt 6.

I den utförligare beskrivningen (men ej i extraktet) ingår, såsom först framhållits av J. H. Schröder,[80] en text av balladen

»Konung Gustaf rider til dahlerne», ST 16: I. Tr. av G. Eneström i SvLm II. 11, s. 13–15.

Eneström ger inga data om Eenberg, kanske därför att han ansett honom allmänt bekant; Hildeman, som också sysselsatt sig med texten, talar

[77] Detta skulle, som Grape påpekat i Visböcker III, s. 346ª, n. 2, kunna gälla visan nr 8 med dess rubrik »Noch om liten Kierstin och H. Päder».

[78] Dessa är nr 4, 6, 14, 21 och 22. Nr 4 och 6 är troligen blott på Rudebecks uppdrag utförda renskrifter gjorda av en och samma skrivare. De med oövade händer skrivna 14, 21 och 22 är däremot tydligen originaluppteckningar, som av de okända upptecknarna ställts till Rudebecks förfogande.

[79] Som exempel kan nämnas *loadlıreng* 'logdräng' (15: 8), *tönor* 'tunnor' (20: 15), *Stäa* 'städja' (18: 9), *biar* 'bidar' (10: 22) m. fl.

[80] Swensk Literatur-Tidning 1813, sp. 804. Schröders notis har uppenbarligen icke observerats av G. Eneström, Anteckningar om tvänne dalvisor, 1884, där vistexten f. f. g. tryckts. Hildeman, Politiska visor, s. 121, ger Eneström äran av upptäckten.

något vagt om »en Johan Eenberg, bördig från Mora».[81] Johan Eenbergs födelseår är okänt men kan sättas till omkring 1660. Födelseorten är icke med säkerhet känd, men däremot vet vi att Eenberg gick i skola i Mora. Han blev student i Uppsala 1678 och magister tio år senare. År 1690 utnämndes han till vice bibliotekarie vid Uppsala UB, 1704 till professor i praktisk filosofi. Han dog 1709.[82] Bekant torde han vara dels för sin Uppsalabeskrivning 1704 och för sin i vår tid omtryckta skildring av den stora branden i Uppsala 1703, dels för sina, bl. a. av Annerstedt framhållna, goda insatser i UUB:s tjänst.[83]

Eftersom Gustaf Eneström vid sitt återgivande av vistexten endast kort relaterar, ej citerar, Eenbergs uppgifter om visan, skall de avtryckas här. Eenberg berättar om konung Karl XI:s besök 1692 i Uppsala UB. I kretsen av professorer underhåller sig konungen med Eenberg, frågandes var dalmålet talas bäst. Eenberg svarar härtill: i Älvdalen, Mora och Orsa. Berättelsen fortsätter:[84]

Hans Konglig *Maiestätt* berättade för de andra, att han på alle tre ställen hade warit, *novembr* åhr 1673, när *hans Maiestätt* reste sin Erichsgata, på Kyndelsmesso dagen uti Mohra och Orsa men åhr 1686 uti Elfwedahl kommandes of*wer* skogen ifrån Jämtland och reste til Wermland. Påminte sig och *hans* kongl*ig Maiestätt* att han sielf hade uti Mohra hördt siungas en kiämpewisa om k: Gustaff, och sedt en utgammal lada där uti han förklädder tröskat. Hwar wid iag, som då warandes en Scholepilt uti Mohra hade med en annan dahle-gåsse uti dahle-habit bem*älte* wijsa sungit, torde nu eij det yppa mig, efther iag eij war säker, om iag den ännu kunde. Wijsan weet iag eij hwaräst Sal*ig* herr Andreas Nohrmoræus då warande Pastor i Mohra, hade öf*wer*kom*m*it; ty, mannegrant brukades hon der intet tilförende men sedan lärde Schole-gåssarna henne öf*wer* alt. Hon lyder såsom iag då söng henne ungefähr således: Konung Gustaf rider til dahlerne ...

— — —

När wisan war qwäden ströko wi på footen och finge hwar sin dukat, som war den aldra första iag ägdt i mine dagar ...[.]

Eenberg fick alltså lära sig visan av Andreas Nohrmoraeus. Denne föddes i Mora (byn Noret) år 1632, var bondson, studerade i Kopparbergs skola och i Västerås. Student blev han 1652, prästvigd utan egentliga universitetsstudier 1655. 1657 var han fältpredikant under tåget mot Norge, 1658–63 skötte han skolan i Mora. 1669 blev han komminister i Falun, 1671 kyrkoherde i Mora. Han dog 1676.[85] Var Nohrmoræus lärt visan vet vi ej, men av hans biografi att döma är det troligast att det varit i Dalarna.

[81] Hildeman, Politiska visor, s. 121.

[82] SBL XII, s. 190 f.

[83] Cl. Annerstedt, Upsala universitetsbiblioteks historia intill år 1702, s. 48 f.

[84] UUB Palmsk. 290, s. 162 ff.

[85] Munktell, Westerås stifts herdaminne II, 1844, s. 334 ff.

Köpenhamns KB Thott 2195 4:o

I den Thottska handskriftssamlingen i Det Kongelige Bibliotek, Köpenhamn, förvaras under signum 2195 4:o en svensk collectaneavolym, innehållande handskrivna och tryckta lägg från 1600- och 1700-talen. Volymen beskrevs kortfattat redan av Sigrid Leijonhufvud 1903.[86] Hon nämner dock intet om de i boken ingående folkvisorna. Sedermera professor Johan Nordström gjorde Sverker Ek uppmärksam på dessa, och efter att 1924 ha berört en av balladtexterna,[87] presenterade Ek volymens folkviseinnehåll i en uppsats 1928.[88] Knut Liestöl hade tydligen ej observerat Eks redogörelse eller råkat glömma den, när han 1951 för en monografisk uppsats begagnar boken.[89]

Thott 2195 4:o är, som redan dess signum anger, en volym i kvartformat (med pergamentrygg och pappärmar) — pärmarnas storlek är 20 (höjd) × 16 (bredd) cm. Den omfattar drygt 300 blad, fördelade på 56 — ej 58, som Sigrid Leijonhufvud uppger — akter, numrerade med blyerts i senare tid. Av dessa akter är de flesta i kvartformat, några dock i oktav. Trettiosex utgörs av tryck (tillfällighetstryck som bröllops- och begravningsskrifter, m. m.), tjugo av manuskript.

Folkvisor ingår blott i den handskrivna akt 38, vilken enbart innehåller sådana. Den består av sju blad i formatet 19,7 × 15,9 cm. Det sista av dessa blad är blankt, de första sex upptages av fem vistexter. En av visorna tillhör kategorien »balladens efterklang»; det är den från tyskan härstammande »Målade rosor». De övriga fyra är ballader:[90]

1. »Konungen utaff Engeland», DgFT 537. Tryckt av Liestöl i Arv 1950, s. 36 ff.
3. »Falcken han skulle till tinget rijde», ST 32.
4. »Hörer tu goda goda gångarpilt», DgFT 238. Tryckt av Ek i Nordiskt Folkminne, Festskrift t. C. W. v. Sydow 1928, s. 58 f.
5. »Thet kom två rosor från annor landh», DgFT 146.

Så gott som alla i volymen ingående tryck och åtskilliga av de handskrivna akterna är daterade. Några härrör från 1600-talets förra del eller dess mitt, de flesta från 1690-talet och 1700-talets första decennium. Yngst är akt 56, ett begravningstryck från 1712. Pikturen i akt 38 torde tillhöra

---

[86] S. Leijonhufvud, Några kvarlefvor af svensk dramatik från sextonhundratalets slut (Samlaren 1903), s. 39 ff.

[87] Ek, Den svenska folkvisan, s. 166. Eks datering här, »1600-talet», är sannolikt för tidig; den kan i varje fall ej bestyrkas.

[88] Ek, Visan om Gångarpilten eller Liten Båtsman, s. 57–61.

[89] Liestöl, Folkevisa om sjøfolk i hungersnaud, s. 36.

[90] Numreringen av visorna, efter ordningsföljden i ms, är min. Nr 2 är den nämnda »Målade rosor» med textbörjan »Jungfruen skulle det watnet hempta».

1700-talets första decennier; en datering till o. 1710 ter sig sannolik. Vattenmärket, »narrhuvudet», motsäger icke denna datering.

Sigrid Leijonhufvud har påpekat att volymen har en stark värmländsk anknytning. »Den antydan om samlarens härstamning, som ligger häri, preciseras ytterligare, då man finner, att åtskilliga af tillfällighetsdikterna röra prosten i Filipstad magister ERLAND HOFSTEN, hans familj eller fränder. Och slutligen gifva några på olika håll i bandet infogade med samma handstil skrifna manuskript, som tydligen äro original, snart sagdt visshet om, hvem samlaren varit.»[91] På goda grunder identifierar hon den, som skapat samlingsbandet, med den som poet kände Bengt Erlandsson Hofsten. Denne var född 1689 i Karlstad, blev student i Uppsala 1707, vice auditör vid Närkes och Värmlands regemente 1711, adlades 1726, utnämndes till kommerseråd 1741, avled 1752.[92]

Om det således finns goda grunder att anse Bengt von Hofsten som samlingsbandets skapare, är det däremot betydligt mera osäkert och i själva verket mindre troligt, att det också är han, som är scriptor i bandets akt 38. Pikturen är tämligen annorlunda i de akter, som med stor grad av säkerhet kan attribueras till honom. Handstilen i akt 38 kan f. ö. icke med visshet beläggas i någon annan av volymens akter, om ock möjligen akt 31 kan hänföras till samme skrivare (de tämligen karakteristiska S- och framförallt T-typerna återfinns i båda akterna; även själva ductus är likartad). Akt 38 är den enda i hela boken, där sidorna prytts med en marginalram.

Vistexterna i akt 38 uppvisar några felskrivningar och ändringar, men dessa är så fåtaliga och obetydliga, att det knappast kan röra sig om primäruppteckningar efter muntligt föredrag. Allt tyder istället på, att vi har att göra med en renskrift. Om förlagans art kan ingenting med bestämdhet sägas. En språklig undersökning syns inte ge något entydigt resultat. Vi vet därför ej, huruvida visorna är upptecknade i Värmland[93] eller om de t. ex. anskaffats av Bengt von Hofsten under hans Uppsalatid såsom avskrifter ur någon handskriven visbok.[94]

KB Vs 41

Volymen Vs 41 i KB:s handskriftssamling, i litteraturen tidigast nämnd i SF III, 1842, s. 133, är en visbok, som enligt en anteckning av G. O.

[91] Leijonhufvud, a. a., s. 41.

[92] Elgenstierna III, s. 645.

[93] Om Erland Hofstens intresse för folktraditioner se H. Celander, Värmländska årsfester omkring år 1700, 1933.

[94] För det senare alternativet talar möjligen orden »Waxala kyrcka» i visa nr 3, str. 7–8, ehuru inte alltför mycket kan byggas härpå.

Hyltén-Cavallius på titelbladet skänktes av honom till biblioteket år 1840. Därstädes anger han också, att han fått visboken som gåva 23.6.1837 av kyrkvärden Jonas Nålatorp, Blädinge sn, Allbo hd, Kronobergs län. En av volymens vistexter är avtryckt i Hyltén-Cavallius' och G. Stephens' Sveriges hist. och polit. visor, 1853, s. 325 ff., där vissamlingen uppges vara »gjord af en bonde i S. Småland på 1720-talet». En kort beskrivning av dess innehåll gav Ewert Wrangel i sin bok Frihetstidens odlingshistoria, 1895, s. 315 n.

Volymen, vars nuvarande band med ryggtiteln »Småländska Handskrifter» härrör från o. 1840, dvs. från tiden sedan boken kommit i Hyltén-Cavallius' eller KB:s ägo, består dels av den egentliga visboken om nittiofem blad i formatet 16 × 10 cm, dels av åtta blad i bandets början, upptagande ett av Hyltén-Cavallius skrivet innehållsregister. Visboken har av Hyltén-Cavallius paginerats 1–192.[95] Redan då pagineringen gjordes, saknades de blad som en gång funnits mellan s. 38 och 41 resp. s. 66 och 67. Otvivelaktigt är visboken defekt i början, möjligen också i slutet. Det är f. ö. mindre troligt, att de skilda läggen nu möter i den ursprungliga ordningsföljden. Visboken innehåller femtiotalet vistexter, vilka, med viss reservation för ett avsnitt s. 113–121, syns vara skrivna av en och samma person med en icke alltför driven piktur. De yngsta visorna är från 1720-talet, och troligen har också nedskrivningen ägt rum vid ungefär denna tid.[96] Visorna är av mycket skiftande slag men gemensamt för alla eller så gott som alla texterna är att de är avskrifter av skillingtryck. Detta gäller således även för samlingens två ballader:[97]

»De lekte guldtafwell wid bredan bord», DgFT 475. Ms, s. 5–35;
»Habor Kong och sifwer Kong the begynte sig ett kijf», DgFT 20. Ms, s. 155–156. Texten ofullständig, upptar blott nio strofer.

På s. 108 förekommer namnet »måns Pederson». Det låter sig svårligen avgöra huruvida namnet skrivits av den person som infört vistexterna, men det är icke omöjligt att så är fallet.[98] En piktur, som däremot säkerligen icke är visboksskrivarens och som har en ytterligt tafatt prägel, möter i klotter längst ned på s. 133 samt i en mycket svårläslig, delvis oläslig, anteckning på s. 99. Av denna anteckning tror jag mig kunna läsa bl. a.:

[95] Hyltén-Cavallius har också på ms s. 88 tillagt en rubrik; det gäller den i Sv. hist. o. pol. visor tryckta visan.

[96] Årtalsangivelserna är 1721 (ms, s. 108), 1723 (s. 101) och 1726 (s. 181). Med en betydligt yngre piktur har på s. 163 skrivits årtalet 1796.

[97] I dessa två fall liksom för åtskilliga andra är även skillingtryckens utförliga och stereotypa titlar nogsamt avskrivna.

[98] En bläckplump döljer en del av ordet Pederson, vilken läsning därför inte är helt säker.

»... Jfuan larson ... af weresa soken» och »... Jon pärson i rökla af ahlba harad Ann 1721».[99] Med »weresa soken» torde avses Virestads sn, Allbo hd, Kronobergs län och med »rökla» byn Röckla i just Virestads sn.[1] Ehuru denna anteckning inte härrör från visbokens skrivare, finns det all anledning — trots att vistexterna i sin egenskap av avskrifter, direkt eller indirekt, efter tryckta förlagor inte ger något underlag för en dialektbestämning — att tro, att visboken tillkommit i allmogemiljö i Allbo härad i Värend.

Uppskrift av DgFT 83 i laghandskrift, LUB

Bland handskrifterna med juridiskt innehåll i Lunds UB finns under signum Skånelagen m. m. 4 en i pergament bunden volym, som förvärvades till biblioteket 1751.[2] Volymen, vilken i LUB tidigare ägde signum B. N. Mscr. 4:o, N:o 30, innehåller främst en vid 1500-talets mitt gjord utskrift av Skånelagen.[3] Av det övriga innehållet intresserar oss här en på fol. 152 r.–154 r. införd balladtext,

»Hilla lella sitter i buren», DgFT 83. Tr. i SvLm 1904, s. 66 ff.[4]

Volymen har passerat genom en rad ägares händer, sedan lagtexten infördes däri. Vistexten är skriven med en piktur från 1700-talets förra del. Skrivaren har uppgett sitt namn på fol. 151 v., där han jämte några anteckningar lämnat en datering: »Dijö d*en* 8 Januari 1725. Jonas Törnqwist.» Diö ligger i Stenbrohults sn, Allbo hd, Kronobergs län. Mycket riktigt återfinns i Stenbrohults kyrkböcker från denna tid en Jonas Törnqwist i Diö. Han kallas 1725 för »Hr förman» och »Mons:r» — han torde av titeln »förman» att döma ha varit anställd vid järnbruket i Diö — och 1735 för »sergeant». Han var gift med en dotter till gästgivaren i Diö, förre landsfiskalen Petter Bexell.[5]

---

[99] På titelbladets versosida i ms har Hyltén-Cavallius angett vad han kan läsa av anteckningen ifråga. Ordet »larson» har han ej kunnat läsa; där jag vill se »Jon pärson» läser Hyltén-Cavallius »Jom pärsson».

[1] Om »rökla» skriver Hyltén-Cavallius i ms Vs 41, s. [11]: »Rökla är ett hemman i Wislanda socken af Kronobergs län.» Det finns visserligen en by Röckla i Vislanda sn (strax öster om Södra stambanan) och denna kan vara den avsedda lokalen, men byn Röckla (nära sjön Femlingens västra strand) i Virestads sn syns mig mera sannolik. Jfr Rosenberg, Geogr.-stat. handlex. II, s. 460.

[2] Accessionsanteckningen finns på frampärmens insida.

[3] Volymen är därför berörd i Schlyters edition av Skånelagen, 1859, företalet, s. LXXV.

[4] Där meddelad av dåvarande biblioteksamanuensen vid LUB, Pontus Sjöbeck. Något försök till bestämning av nedskrivningsorten eller identifiering av skrivaren gjordes icke.

[5] Vadstena LA: Stenbrohult A I: 2, s. 28; C I: 1, s. 81, 85, 90, 104, 144, 302 m. fl.

Balladtexten, den enda visa Törnqwist infört i volymen, torde, såsom fallet syns vara beträffande så gott som alla de ur muntlig tradition uppskrivna svenska versionerna av DgFT 83, ytterst återgå på skillingtryck. Diötexten har dock tydligen levat en tid i muntlig tradition före nedskrivandet och därvid undergått vissa förändringar. Språket har dessutom en påtagligt dialektal — småländsk — prägel: *lella* 'lilla' (passim), *som* 'söm' (str. 1, 2, 6), *stöke* 'stycke' (25), *swär* 'svärd' (20).

KB Vs 43 a

Vs 43 är en visbok, som 1949 kom till KB med Richard Steffens efterlämnade papper. Den är oinbunden, men kvarsittande häfttrådar avslöjar att ett band tidigare funnits. Bladens format är ca 16,5 × 10,5 cm, och antalet blad är 145. I nutiden har volymen folierats med blyerts — foliobeteckningar är utsatta på fol. 1, därefter på fol. 5, 10, 15, 20 etc.[6] Visboken är defekt i början och slutet.

Samlingen innehåller ett femtiotal visor av olika slag. Till största delen är de avskrifter av skillingtryck. Ett flertal dateringar visar, att visorna införts i ms på 1730-talet samt att den nuvarande ordningsföljden mellan de olika läggen tydligen är en annan än den ursprungliga. Flera pikturer är företrädda i boken. Två av skrivarna har angett sina namn. På fol. [84] v. står sålunda skrivet: »Hoo Denne wijsan effter skria [sic] wil så höre hon mig h: [=hustru] Brita Jönsdotter till.» Den person, som infört majoriteten av visorna, har på åtskilliga ställen skrivit sitt namn, Pähr Tohlson, ofta samman med datumangivelser från 1732 till 1736. På ett ställe (ms, fol. 60 v.) möter jämte årtalet 1730 namnformen Pähr Tolofson. Denne Pähr Tohlson har inskrivit visbokens två ballader:

»Habor kong och Sigar kong thee Begynte sigh ett kijf», DgFT 20. Ms, fol. [49] r.–[57] v.

»Ther sat En Litten fogell På Linnare qwist», DgFT 104. Ms, fol. [58] r.–[60] v.

Båda balladerna är införda i ms år 1730. Texten av DgFT 20 återgår på ett skillingtryck, varifrån visans utförliga titel också avskrivits, under det att texten DgFT 104 är nedskriven efter en handskriven förlaga eller från muntlig tradition.[7]

---

[6] Märken av en tidigare, nu till större delen bortraderad, foliering, även den dock nutida och gjord med blyerts, kan iakttagas. De fjorton blad, som nu är placerade sist i ms, var tydligen vid denna foliering felaktigt placerade först.

[7] Till skillnad från de många skillingtryckstexterna i ms har texten DgFT 104 ingen rubrik. Något skillingtryck innehållande DgFT 104 är f. ö., såsom framgår av kapitel 3 nedan, icke känt före 1800-talet.

Jämte sitt namn och datumangivelserna har Pähr Tohlson stundom vid vissluten angett ortbestämningen »Backen» eller »i Backen» (t. ex. på fol. 5 v., 75 r. och [76] r.), på ett ställe »Linsell» (fol. [44] v.). Med »Linsell» måste avses Linsells sn i Härjedalen, intill 1778 en del av Svegs sn. »Backen» och »i Backen» ger intryck av ett gårdsnamn. I Linsell finns mycket riktigt dels en gård vid namn Backen, dels en med namnet »Tols» eller »Opp i backa».[8] Med all sannolikhet är den sistnämnda gården den avsedda; gårdsnamnet »Tols» kan sammanställas med »Tohlson».

Inga uppgifter finns om varifrån Steffen förvärvat visboken. En upplysning härom torde man dock kunna utläsa ur KB Vs 43 b, som KB erhöll samtidigt med Vs 43 a och liksom denna ur Steffens efterlämnade papper. Vs 43 b, en liten samling lösa visuppskrifter m. m. från 16-, 17- och 1800-talen (huvudsakligen från 1700-talet), innehåller ett kort meddelande (utan adressat) från den kände hembygdsforskaren Erik Modin, så lydande: »Bilagde visor m. m. äro anträffade bland äldre papper hos allmogemän i Byn och Glissjöbärg i Svegs socken i Härjedalen år 1891. På det ena stället (i Byn) hade bott en 'kronoexpeditionsbefallningsman', från hvilken papperen torde härröra.» Meddelandet är odaterat, men av papperets huvud framgår att det tillhör den tid Modin var pastoratsadjunkt i Ytterhogdal, dvs. 1898–1904.[9] Adressaten bör ha varit Steffen, som efter att 1898 ha disputerat på en folkviseavhandling kunde framstå för Modin som rätter man att ta hand om en vissamling. På en av visorna i Vs 43 b står det: »På en lustig affton är denne wisa skrifwen i Glissebergz Länsmanzgård, d. 12. aug. 1707.» Detta klargör, att åtminstone vissa delar av Vs 43 b från början hört hemma i Svegs sn. Då, som vi visat, detta också är fallet med Vs 43 a, ligger det närmast till hands att anta, att 43 a liksom 43 b påträffats i Sveg av Modin och sedan skänkts eller lånats till Steffen. Kanske är Vs 43 a inkluderad i de »bilagde visor» Modin nämner i sitt meddelande i Vs 43 b.

Vid branden i Svegs prästgård 1870 förstördes socknens husförhörslängder och ministerialböcker,[10] vilket radikalt försvårar möjligheterna att anskaffa exakta data om scriptor. Det finns en Pähr Tohlsson, som spelat en viktig roll i Linsells historia. År 1758 skrev han sålunda på Linsellsbornas vägnar till domkapitlet och begärde att en kyrka måtte få byggas där, och när sedan på 1770-talet kyrkan skulle uppföras (den blev färdig 1778) utsågs han till dess byggmästare. Också predikstolen, »dopängeln»

[8] Se E. Modin, Härjedalens ortnamn och bygdesägner[3], 1949, s. 107.

[9] För Modins biografi se L. Bygdén, Hernösands stifts herdaminne III, s. 381 f.; IV, s. 91 f. samt Svenska män och kvinnor.

[10] R. Swedlund, Kyrkoarkiven i länsarkivet i Östersund, 1939, s. 60 f.; jfr Modin, a. a., s. 98 n. 2.

samt sniderierna på altarringen och kyrkodörren skall ha Tholsson till upphovsman. 1779 ombyggde han Ängersjö kapellkyrka i Hälsingland. När han år 1800 avled, författades över honom »personalia», vilka bevarats och vilka ger upplysningar om mannen. Han skulle ha varit född 28.9.1720, och det sägs vidare, att han »genom sin flijt och läraktighet erhöll en grundlig kristlig kunskap» av sina föräldrar. Han hade »i hela sin lifstid, dels såsom bonde, dels såsom handtwärkare visat berömwärda wedermälen».[11] Att denne Pähr Tohlsson skrivit i visboken i yngre dagar är kanske a priori antagligt och det styrks av förekomsten i boken av några elementära latinsk-svenska ordlistor, som kunde sättas i samband med hans i ungdomen visade »flijt och läraktighet».[12] Emellertid är det påfallande att han skulle ha infört de nämnda balladerna vid tio års ålder. En alternativ förklaring skulle därför kunna vara, att skrivaren icke är den Pähr Tohlsson, som byggde Linsells kyrka, utan någon släkting till honom, rimligen hans farfar.[13]

Bergshammarvisböckerna

I SF I, s. VIII, finner man följande notis om en av de där begagnade källorna:

Bergshammars Samling. — Bland handskrifterna i bibliotheket på Bergshammars sätesgård i Södermanland, finnas tvenne pergamentsband i qvart format, upptagne med N:o 122 och 123. Uti manuskript förteckningen, som åtföljer Handlingar rörande Skandinaviens Historia, Del. VII, äro de, sid. 45, angifne under benämningen: *Visor, Kämpa-, 2 Vol.* Handstilen som är ganska redig och vacker, utvisar ungefärligen medlet af adertonde århundradet. — N:o 122 innehåller uppteckningar af Svenska folksånger, hvilka till en stor del tyckas vara afskrifne efter tryckta exemplar. Bandet, utgörande 310 sid., slutar med 57 vers. ofulländad, af *Gjöta Kiämpa-Visa, Om Konungen och Herr Pädar, d. 20 Nov. 1700.* — N:o 123 upptager ordagranna öfversättningar efter *P. Syvs* Danske Viser.

Den av Arwidsson nämnda katalogen, »Manuskripterne i Bergshammars Bibliothek», upprättades av W. Forslund och trycktes på angivet ställe 1819. Jacob Adlerbeth och J. H. Schröder har, troligen oberoende av var-

[11] E. Modin, a. a., s. 99; dens., Linsells kyrka. Minnesord, 1898, s. 5 ff., 10 f., 24 ff.

[12] Intressant är, att han också antecknat ord på »finskt måhl».

[13] Mantalslängderna upp till 1749 upptar endast präster och andra ståndspersoner, men av skattelängderna (t. ex. för 1730: Kammararkivet: Västernorrlands län: Verifikationsbok 1730: II, s. 5001 och s. 5189) framgår, att i Linsell, Svegs sn, fanns en bonde vid namn Tohl Pärsson, säkerligen far till den 1720 födde Pähr Tohlsson. Det är mycket troligt, att Tohls far hette Pär Tholsson.

andra, gjort en avskrift av Torsvisan, DgFT 1, ur Bergshammarvolymen nr 123. Sannolikt ligger dessa avskrifter i tiden före Forslunds katalog.[14]

För redigeringen av SF sökte Arwidsson få låna de båda visböckerna till KB, och efter en väntan, som syntes honom olidligt lång, fick han dem i sina händer. Då blev den i viss mån en besvikelse för honom:[15]

> Äntligen har jag nu Bergshammars samlingarne om händer; men min väntan blef, tyvärr, till en stor del gäckad. Första bandet utgör verkeligen ordagranna öfversättningar ur Syvs samlingar, så att till och med första, andre etc. delen, efter honom, är angifven. Jag har gjort noggrann jemnförelse. — Andra bandet ger likväl många goda bidrag.

Efter Arwidsson har troligen ingen visforskare sett de två visböckerna, förrän jag själv fått möjlighet att undersöka dem. Att Richard Bergström och Henrik Schück icke sett dem, framgår av det uttryckssätt de begagnar när de omnämner dem.[16] Sverker Ek och Karl-Ivar Hildeman har meddelat mig, att de icke tagit del av dem.

Visböckerna är dock nämnda i litteraturen efter Arwidssons tid. År 1883 upprättades en ny katalog över handskrifterna på Bergshammar, denna gång av J. A. Lagermark. I sina huvuddrag trycktes katalogen 1885;[17] den fullständiga förteckningen förvaras i Riksarkivet.[18] Visböckerna nämns i den tryckta katalogen (s. 26: nr 122 och 123), och i den handskrivna i RA förtecknas delvis innehållet i de båda visböckerna.

Trots att visböckerna bevisligen existerade så sent som 1883, har de inom visforskningen under längre tid betraktats som försvunna.[19] Orsaken härtill har väl varit dels förhållandet, att ingen visforskare efter Arwidsson sett dem, dels att de icke kunnat återfinnas i RA, dit Bergshammars handskriftssamling förvärvades 1930.[20]

Emellertid finns båda volymerna i gott förvar hos friherre Jan-Gabriel Sack, Stockholm. Baron Sack har med största välvilja ställt dem till mitt och Svenskt Visarkivs förfogande genom lån hösten 1965.

Båda volymerna är bundna i pergamentband. På frampärmarnas insida möter notisen »Tillhörer Bergshammars Bibliotheks Manuscript-Samling». I vol. 122 står dessutom »Vol: 1^{sta}», i vol. 123 »Vol: 2^{dra}», vilket tyder på

[14] Adlerbeths avskrift ingår i Götiska Förbundets vissamling, KVHAA, s. 37–39 B, Schröders i UUB V 6.

[15] Brev A. I. Arwidsson–L. F. Rääf 31.7.1832 (UUB Rääf 4: 1).

[16] GAB komm., s. 10 och 142, resp. Svensk Literaturhistoria, [1885–]1890, s. 369.

[17] Bilaga till HT 1885.

[18] F. n. i RA:s Östermalmsavdelning.

[19] Så t. ex. i min översikt Volkslied, Schwedische Volkskunde, 1961, s. 493.

[20] Jfr Meddelanden från Riksarkivet 1930, s. 13 ff. — Förste arkivarie Sten Landahl vid RA:s Östermalmsavdelning har generöst meddelat mig ur sina djupgående kunskaper om Bergshammarsamlingen i RA.

att de båda banden betraktats som ett slags enhet. Volym I (122 i katalogerna) är i formatet 19,8 × 15,8 cm (höjd resp. bredd), volym II (katalogernas nr 123) 19,5 × 15,5 cm. Den förra består av totalt 368 sidor (varav 310 paginerade), den senare av 340 (varav 318 paginerade). Bägge bandens innehåll har karaktär av prydlig renskrift; de har säkerligen skrivits av två sekreterare vid 1700-talets mitt.[21] Handen i vol. I är en annan i vol. II. För pikturen i vol. I, se bild 44, s. 333.

Vol. II innehåller, såsom Arwidsson framhållit, uteslutande ordagranna översättningar ur Vedels eller Syvs danska utgåva. Den saknar därför omedelbart intresse för svensk balladforskning utom i så måtto, att den speglar dels ett intresse för balladen som genre, dels kännedomen om Vedel/Syv i Sverige.

Vol. I är däremot av direkt och betydande värde för studiet av svensk balladtradition. Den innehåller följande ballader:[22]

1. »De lekte guld-tafwel wid bredan bord», DgFT 475. Ms, s. 1–80.
2. »Paris han war en liten dräng», DgFT 467. Ms, s. 81–93. Tryckt som SF 151 A.
3. »Konungen och Drottningen suto wid bord», DgFT 121. Ms, s. 98–103.
4. »Jag war mig et litet barn», DgFT 462. Ms, s. 103–106. Tryckt i SF III, s. 3 f.
5. »Det bodde en Konung wid rinnande å», DgFT 45 + DgFT 42 (hybridform). Ms, s. 106–113.
6. »Bondens wallpiga hon tuttrade wall», DgFT 243. Ms, s. 114–118.
7. »Herr Lagman ligger siuk alt söder under ö», DgFT 460, s. 122–126. Omkvädet citerat i anm. t. SF 75.
8. »Ståndar nu du Lind så fager som du är», DgFT 66. Ms, s. 126–132.
9. »Fostermoder månde sin dotter lära», DgFT 266. Ms, s. 133–140. Tryckt som SF 98 B.
10. »Herr Jon och Lagman de bodde på en ö», DgFT 390. Ms, s. 140–143.
11. »Hertig Olof for sig söder under ö», DgFT 274. Ms, s. 143–147.
12. »Herr Magnus rider ut alt om en aftonstund», DgFT 48. Ms, s. 147–150. Tryckt som SF 147 B.
13. »Herr Lado rider igenom rosendelund», DgFT 111. Ms, s. 150–154. Avskr. i utdrag i KB Vs 2: 1, s. 478. Tryckt som SF 101 B.
14. »Herr Asbiörn satt med sin bröder til bords», DgFT 131. Ms, s. 155–159. Tryckt som SF 116.
15. »Kung Ridderbold han rider på Stoltz Adelinds gård», DgFT 82. Ms, s. 160–170.
16. »Det står en dantz ut med å», DgFT 243. Ms, s. 171–174. Fyra av tolv strofer tryckta i anm. t. SF 64 (med smärre ändringar).

[21] Dateringen är baserad på pikturernas utformning. Av vattenmärkena, i vol. I f. ö. av den vanliga typen »Pro Patria», vågar jag icke dra några bestämda slutsatser i detta hänseende. Den första visan i vol. I är avskriven efter ett skillingtryck från 1729 och erbjuder således en terminus post quem.

[22] Numreringen av balladerna är min.

17. »Habor Konung och Siwar Kung», DgFT 20. Ms, s. 181–199.
18. »Hilla lilla sitter i buren in», DgFT 83. Ms, s. 200–208.
19. »Lofwad ware Alsmächtige Gud», DgFT 103. Ms, s. 209–218.
20. »Herr Peder och liten Kierstin de suto öfwer bord», DgFT 210. Ms, s. 218–230.
21. »Ramunder han wore sig en bättre man», DgFT 28. Ms, s. 231–242.
22. »Thet war bittid' om Söndags Morgonen», DgFT 136. Ms, s. 246–254.

Förutom de texter Arwidsson tryckt i SF nämner han därstädes, II, s. VI eller i inledningar och anmärkningar till enskilda visor, samtliga andra balladtexter i volymen med undantag för texten av DgFT 28.

Utöver de tjugotvå balladtexterna innehåller Bergshammarvisboken I åtta andra visor. Åtskilliga av visorna, ballader såväl som övriga typer, är otvivelaktigt avskrivna efter skillingtryck; för nr 1 i balladförteckningen härovan är rentav tryckets titelsida också avskriven.[23] Ändock återstår de flesta balladtexterna som självständiga varianter av stort intresse. Några detaljer i texterna talar för att samlingen nedskrivits i högreståndsmiljö; de är samtidigt exempel på en viss språklig modernisering (»Ers maijestet» i SF 98 B: 7, »en Dame» i SF 101 B: 14).

Bergshammars sätesgård, där visböckerna funnits, ligger i Fogdö sn, Åkers hd, Södermanland. Den byggdes av kanslirådet friherre Johan Gabriel Sack (1697–1751) år 1719 och var sedan, intill vår tid, fideikomiss inom friherrliga ätten Sack. Kanslirådet hade liksom sin maka Eva Bielke (1706–1778) litterära intressen, och möjligen är det på någon av dessas tillskyndan visböckerna skapats eller förvärvats.[24]

Text av DgFT 86 i KB Vs 4

I KB Vs 4, en samling vistexter och anteckningar om visor, sammanbragta av G. O. Hyltén-Cavallius, finns (s. 557–558) ett löst blad i formatet 33 × 21 cm (höjd resp. bredd), vars ena sida är helt blank men vars andra upptar en fjortonstrofig text av balladen:

»Och det war rika fru Margreta», DgFT 86.

---

[23] Jfr kap. 3 under DgFT 475.

[24] Jfr uppsatsen Grefvinnan på Bergshammar i Ellen Fries, Teckningar ur svenska adelns familjelif i gamla tider, II, 1901, s. 146 ff. — Andra förklaringar till visböckernas uppläggning och proveniens är dock icke uteslutna. Tyvärr syns det icke gå att fastslå hur länge visböckerna funnits på Bergshammar före det att Forslunds katalog upprättades 1819. I de äldre förteckningar över handlingar och manuskript på Bergshammar, vilka finns i RA, nämns ej visböckerna. Härav kan dock inga negativa slutsatser dras, ty förteckningarna upptar tydligen blott handlingar av annat, mera praktiskt-ekonomiskt, slag.

Att visan förts till slut, därom vittnar själva vistexten, vidare de förhållandena att den sida där texten står är blank nedtill med plats för ytterligare en à två strofer samt att baksidan som nämnts är helt blank. Den fjortonde och sista strofen har också omkvädet fullt utskrivet. Detsamma gäller för den första strofen, under det att de övriga blott antyder omkvädet. Då man vet, att omkvädena ofta utskrevs in extenso vid den översta och understa strofen på en sida, behöver sistnämnda faktum icke innebära, att strofen överst på sidan varit vistextens begynnelsestrof (stroferna är icke numrerade). Texten saknar nämligen den strof, som vanligen inleder DgFT 86. En sådan strof kan ha stått på ett nu förlorat blad. Att så varit fallet kan dock icke bli mer än en gissning; de fjorton stroferna ger en fullt förståelig text som kunnat leva utan den sedvanliga inledningsstrofen.

Språket i vistexten är sveamål. Man lägger märke till supinumformerna *funni* (str. [9, 10]) och *runni* (str. [10]) med bortfall av ändelse-*t*.[25]

I papperet finns ett vattenmärke, som, ehuru icke så lätt att urskilja, möjligen kan bestämmas såsom ett av de Pro Patria-märken som Hargs pappersbruk använde under tiden 1750–1800 och Klippan fr. o. m. 1786.[26] Pikturen hänvisar snarast till decennierna 1750–1780.

Den föreliggande texten av DgFT 86 är förut ej nämnd i litteraturen.

»Upsala-handskriften Samlingar af Visor»

I sitt vismanuskript KB Vs 3 hänvisar G. O. Hyltén-Cavallius och G. Stephens[27] för fyra visors vidkommande till en »Upsala-handskrift Samlingar af Visor». Det gäller följande tre ballader:

Vs 3 nr 144 F.
»Necken han satt uppå en sten», DgFT 39. »Se Upsala-hds (fr. 1780-talet) Samlingar af Visor, tom II, No. 60». Vistexten finns ej i Vs 3 (begynnelseraden i registret) men är tryckt i DgF IV, s. 813.

Vs 3 nr 244 E.
»Det sat en Dufva på liljeqvist», DgFT 104. »Ifrån Upsala-handskriften Samlingar af Visor, VII tom, från 1770-talet». Str. I–VII, X återgivna i Vs 3, omkvädena citerade i DgF II, s. 568.

Vs 3 nr 289 B.
»Stålts Gunilla talte till modren så», DgFT 234. »En uppteckning finnes i Up-

[25] Jfr Wessén, Våra folkmål, s. 30.

[26] Ambrosiani, Papperstillverkningen i Sverige intill 1800-talets mitt, pl. XXI: 2; Clemensson, Klippans pappersbruk, s. 263 och pl. 106, 107. Märket är dock vanligt också i utländskt papper, se t. ex. H. Voorn, De papiermolens in de provincie Noord-Holland, 1960, och där ingående avbildningar.

[27] Jfr s. 528 härnedan.

sala-Hds från 1780-talet Samlingar af Visor, 7, No. 68.» Vistexten saknas i Vs 3 (begynnelseraden i registret) men är tryckt i DgF IV, s. 391.

En visa av yngre slag, Vs 3 nr 287 F (»Jag vet väl en flicka som bor i en by») har källuppgiften »Upsala-Hds (fr. 1780-talet) Samlingar af visor, tom. 7, No. 64».[28]

Trots att det i ett fall förekommer en datering till 1770-talet, i de övriga till 1780-talet, kan det inte vara något tvivel om att det är en och samma samling som åsyftas. Någon dylik samling kan emellertid ej återfinnas i Uppsala UB.[29] Kanske är den för alltid förlorad, kanske existerar den någonstädes i privat ägo.

Av tomenumreringen att döma har samlingen varit av betydande omfång. Huruvida antalet ballader översteg de tre anförda är dock ovisst. Om det rört sig om en samling med ett övervägande innehåll av ballader skulle den sannolikt ha utnyttjats av Stephens och Hyltén-Cavallius i högre grad än nu är fallet. Vad dateringen beträffar syns enligt uppgifterna i Vs 3 den till 1780-talet vara den riktiga.

Materialet är för litet för att medge några säkra slutsatser om samlingens geografiska placering, ehuru vissa drag (framförallt formerna subst. nom. *sela* och *släda*; båda DgF IV, s. 813) närmast torde kunna betecknas som sveamål.

Text av DgFT 390 i KB Vs 4

I KB Vs 4, s. 549–555, bland G. O. Hyltén-Cavallius' samling av lösa visuppskrifter och notiser om visor, finns ett häfte om fyra blad i formatet 23,5 × 18,7 cm (höjd resp. bredd). Den åttonde och sista sidan i häftet är helt blank, de andra upptages av balladtexten

»Herr Lager han tjente i Konungens Gård», DgFT 390.

Texten, omfattande tjugoåtta strofer, är avgjort avhängig av skillingtrycksversionen av DgFT 390. Emellertid saknas tryckens strof 11 i föreliggande text. En del avvikelser i textdetaljer, dock ej av större betydelse, finns också. Det är plausibelt att förutsätta ett muntligt mellanled mellan skillingtrycket och denna uppskrift, såvida man inte vill räkna med en medveten förändring i samband med nedskrivningen.

Pikturen är en mycket välvårdad sådan från 1780- eller 1790-talet. Några

[28] Första strofen av denna visa finns avskriven i DFS, Köpenhamn: DFS 55 E, fol. 206. Visan är nämnd i DgF IX, s. 2. Den är icke avskriven i Vs 3 — endast första raden är upptagen i registret.

[29] Den kan icke med någon grad av säkerhet eller ens sannolikhet identifieras med någon i UUB:s äldre kataloger upptagen samling.

egentliga dialektala drag kan ej påvisas. I papperet kan två vattenmärken urskiljas. Sålunda finns i häftets ytterark en svagt framträdande figur, under vilken står: C & I HONIG. I häftets innerark kan man se IV eller möjligen LV. Papperet är tydligen ej av svensk tillverkning utan härstammar från Holland. »C & I HONIG» som »counter-mark» förekommer åtminstone från 1740-talet till 1800-talets början.[30]

Ingenting tyder på, att uppskriften gjorts i allmogemiljö. Papperets kvalitet och pikturens utseende gör det tvärtom antagligt, att någon person utanför den egentliga allmogens led haft tillräckligt intresse för DgFT 390 för att skriva ned den.

ST 14 i text från 1790 eller 1791

I Kgl. Lantbruksakademiens arkiv, Stockholm, finns i en kapsel med titeln »Beskrivning och tabeller: Sverige och vissa län» de sockenbeskrivningar från Hälsingland som 1790–91 utarbetades på initiativ av landshövdingen F. A. U. Cronstedt och efter dennes direktiv.[31] Beskrivningen av Arbrå sn, en av de utförligaste och bästa i samlingen, är författad av pastor loci, prosten Olof Högman.[32] I beskrivningen återger han, på tal om hälsingarnas tapperhet, Faxehusvisan

»Det hände sig Marjemässedag, och rätt om middagstid», ST 14.

Tryckt i Sockenbeskrivningar från Hälsingland 1790–91, utg. av N.-A. Bringéus, s. 127.

Högman uppger inte direkt, att den »gamla wisan» sjöngs av folk i Arbrå vid tiden för beskrivningens författande. Det är icke desto mindre möjligt, att detta är fallet, men det kan också vara så att Högman, som var född 1719 i Ovansjö, Gästrikland[33] (till Arbrå kom han som kyrkoherde 1764), hört visan i sin barndom. Att han lärt känna visan på litterär (handskriftlig) väg är ej heller uteslutet, ehuru någon källa ej låter sig utpekas. Textens fjärde och sista strof saknar motsvarighet i den andra version (Djurbergs–Bælters) av visan vi känner; även i övrigt föreligger vissa skiljaktigheter mellan de båda versionerna.[34]

[30] Se H. Voorn, De papiermolens in de provincie Noord-Holland, 1960, med där återgivna v/m.

[31] Se efterskriften i N. A. Bringéus' edition av dem, Sockenbeskrivningar från Hälsingland 1790–91.

[32] Arbråbeskrivningen är anonym, men det nära till hands liggande antagandet, att den författats av prosten Högman har Bringéus, a. a., s. 102, kunnat förvandla till visshet genom handstilsjämförelser.

[33] Fant–Låstbom, Upsala ärkestifts herdaminne I, s. 117.

[34] Högmans text har ej observerats inom visforskningen — den nämns sålunda inte i den senaste behandlingen av Faxehusvisan, K.-I. Hildemans Politiska visor, s. 73 ff.

Östgötsk vissamling från 1790-talet

I SF ingår fyra visor (nr 52, 93, 124 B, 168), vilka uppges vara hämtade ur »en af ett fruntimmer, under 1790-talet, uti Östergöthland gjord samling af folkvisor». De är dock inte tryckta direkt efter originalsamlingen utan efter avskrifter, utförda av L. F. Rääf och nu ingående i KB Vs 2. På dessa avskrifter har Arwidsson infört de sedan i SF tryckta ingresserna till visorna. Den enda proveniensuppgift Rääf meddelar i Vs 2 är codebeteckningen *Ö*.[35] Arwidsson har säkerligen icke sett originalsamlingen utan helt varit hänvisad till Rääfs avskrifter, och från Rääf har han också fått uppgift om betydelsen av beteckningen *Ö*.[36]

Beteckningen *Ö* återkommer vid ytterligare sex visuppskrifter i Vs 2. Även dessa får antagas ha tillhört samlingen från 1790-talet. Detta bestyrks av att två av dem till typen motsvarar två visor, som enligt inledningen till resp. nr i SF (47, 124) fanns i ifrågavarande samling.[37] Det bör kanske framhållas, att Rääf inte begagnat beteckningen *Ö* för att ange östgötsk proveniens i allmänhet; härför använder han förkortningen *ÖG*. Att det rör sig om avskrifter Rääf gjort, visar hans i dylika fall mötande påteckning »coll.».

Vi förfogar således över tio texter ur det östgötska »fruntimrets» vissamling. Originalsamlingen finns möjligen bevarad någonstädes i privat ägo — den är i vart fall ej identisk med någon i de offentliga biblioteken befintlig samling. Den anonymitet, i vilken Rääf insvepte ägarinnan, har jag inte lyckats eliminera. Troligen har det rört sig om en dam ur de högre ståndet, för vilken slutsats även ordet »fruntimmer» kan tala.

Balladerna är följande:[38]

1. »Herr Peder och liten Kerstin de sutto till bords», DgFT 109. Vs 2: 1, s. 255. Omtalad i inledn. till SF 47.

[35] Om Rääfs codebeteckningar för de manuskript, ur vilka han gjort avskrifter, jfr ovan s. 225 n. 67.

[36] Arwidsson har först av misstag uppfattat även vistexter, av Rääf betecknade *Y. Z.* (dvs. avskrifter ur Samuel Älfs visbok), som hörande till den här aktuella samlingen, se KB Vs 2: 2, s. 1, 5. Han har ursprungligen formulerat inledningarna i SF i enlighet härmed men tydligen ändrat i korrekturet (jfr SF III, s. 102, 104). — Arwidsson har knappast fått reda på vem som gjort originaluppskrifterna.

[37] Beskrivningen av den otryckta varianten till SF 124 överensstämmer helt med vistexten Vs 2: 1, s. 521–522. Av de tre i SF varken tryckta eller nämnda visorna i samlingen *Ö* hör två till typer, som inte alls är företrädda i SF (väl därför att de ingår i GA), under det att den tredje (nr 4 i min förteckning) är fragmentarisk.

[38] Numreringen är min. — De fyra övriga vistexterna utgörs av två versioner av efterklangsvisan »Vedergällningen» (typen upptagen som nr 306 i DgF), en text av »Näktergalen» (nr 57 i DgF) och en av »Johannes», se Vs 2: 1, s. 449 f., 519 f., 521 f., Vs 2: 3, s. 237 f., samt SF 93 och 124.

2. »Konungsson han gångar sig till Jungfruns dörr», ST 28. Vs 2: 1, s. 265. Tryckt som SF 52 (där kombinerad med en melodi, sjungen 1811 av Hedda Hammarskjöld till samma texttyp, se Vs 2: 1, s. 263, 267).

3. »Ros lilla, ros lilla, trolofven i mig», ST 30. Vs 2: 1, s. 407. Tryckt utan angivande av källan som SF 74 C.

4. »Riddar Olof han red sig söder utom ö», DgFT 274. Vs 2: 1, s. 449. Fragment om tre strofer.

5. »Hertig Hendrik han talte till sin fru», DgFT 114. Vs 2: 1, s. 697–698. Tryckt som SF 168.

6. »Det bodde en herreman i östra rik», DgFT 39. Vs 2: 3, s. 317–318.

Botwid Pärsons visbok

Risinge Museiförening äger en visbok (acc. nr 593), som enligt av skrivaren själv gjorda anteckningar skrivits av en Botwid Pärson, Twartorp, på 1790-talet. Boken, som är opaginerad, innehåller jämte en majoritet av yngre visor balladen

»Jag wet utaf en härting och en bonde doter god», ST 30.

samt den i del II, kap. 12 diskuterade balladartade visan på treradig strof

»Jag wet utaf en jumfru så fager och så fin».

Det enda kända Tvartorp ligger just i Risinge sn, Finspångaläns hd, Östergötland.[39] Något tvivel vid identifieringen av skrivaren kan inte föreligga. Botwid Pärson[40] föddes i Hällestads sn, Finspångaläns hd 1764 som son till en garvare. 1793 kom han till Risinge efter att en tid ha vistats i Borgs sn, Memmings hd, Östergötland. I Risinge bodde han på Sågtorpet under Tvartorp. Visboken är således tillkommen i östgötsk allmogemiljö, och visorna bör vara lärda i Finspångaläns eller möjligen Memmings hd.

L. F. Rääfs visinsamling

Innan jag behandlar Rääfs visinsamling skall jag i korthet nämna något om källsituationen i stort för de viktigare insamlingsföretagen under 1810-talet.

Det otvivelaktigt viktigaste vismanuskriptet för denna tid är KB Vs 2. Det består av tre foliovolymer, kallade Vs 2: 1–3. De är inbundna genom A. I. Arwidssons försorg, och de kallas också »Handskrifterna till Svenska

[39] C. M. Rosenberg, Geografiskt-statistiskt handlexikon öfver Sverige II, s. 893.

[40] Vadstena LA: bl. a. Hällestad C: 4 a, s. 563; Risinge A I: 6 b, uppsl. 124.

Fornsånger». Kärnan i Vs 2 utgörs av de manuskript som L. F. Rääf överantvardade till Arwidsson och som låg till grund för SF. Det rör sig om uppteckningar och avskrifter som Rääf själv gjort, vidare om bidrag han fått från olika medsamlare, främst bland dessa bröderna Wallman. Till det stora material Arwidsson fick från Rääf kommer sådant den förre fått från annat håll, dels av Afzelius, dels bl. a. som resultat av en vädjan i SF I, s. XIII.[41]

Arwidsson begagnade i mycket stor utsträckning Vs 2 som tryckmanuskript för SF. Han har i ms infört nummerhänvisningar till SF, skrivit ingresserna till de olika numren i SF samt — med vår tids sätt att se på ett högst irriterande sätt — infört ändringar och andra textredaktionella ingrepp i själva originaluppteckningarna. Arwidsson har också i betydande grad ordnat och sorterat manuskripten med hänsyn till ordningsföljden mellan visorna i SF. Härigenom har ursprungligen sammanhörande uppteckningar och samlingar ofta blivit skilda åt i ms. Uppgifter om pikturerna i de skilda utskrifterna förekommer mycket sällan. Det är förvisso med rätt som Sverker Ek kallat Vs 2 »dessa innehållsrika men svåröverskådliga volymer».[42] Sitt stora värde får de genom att de innehåller i SF ej tryckt material, genom att de ger oss originalmanuskripten bakom Arwidssons stundom något retuscherade avtryck i SF, samt genom att de — kompletterade med forskningar i källor av annan art — i de flesta fall kan upplysa om vem som upptecknat en viss visversion och i många tillfällen dessutom om vem som sjöng visan för upptecknaren.[43]

För melodiredigeringen i SF svarade Erik Drake. Den under Drakes överinseende men ej av honom egenhändigt utförda renskriften av melodier för SF finns bevarad under signum S 163 i KB. I denna volym ingår också ett antal melodier, som ej medtogs i SF. I samband med eller efter renskrivningen av S 163 har en del melodiuppteckningar i original försvunnit; i åtskilliga fall finns de däremot bevarade i Vs 2 eller på annat håll.[44]

---

[41] Om de delar av materialet, som upptecknats på 1830- och 1840-talen, se s. 113 ff. härovan.

[42] S. Ek, En traditionsbärerska från 1800-talets början, s. 1.

[43] En preliminär katalog över Vs 2 upprättade jag 1953 för Svenskt Visarkiv (maskinskriven; den har sedan nämnda år varit tillgänglig även i KB). Jfr i kap. 5 härnedan.

[44] Om S 163 skriver Arwidsson i SF II, s. v: »Alla till samlingen hörande melodier, af hvilka en stor del ännu icke äro utgifne, hafva blifvit redigerade af Herr Kongl. Sekreteraren *E. Drake,* samt, under hans uppsigt, för nämnde bibliotheks räkning renskrifna och bifogade sjelfva handskrifterna.» Tydligen har Drake gjort eller låtit göra flera renskrifter. I Svensk Musiktidning 1881, s. 196, skriver C. E. Södling om Erik Drake: »Hans samling, 150 visor och 120 folklekar, elegant skrifna och inbundna, finnas hos hans äldste och ende efterlefvande son, och af mig noggrant genomgångna.» (S 163 omfattar 200 visor och 185 »folklekar».) I GAB, anm. till melodierna, s. 206 (anm. t. GAB 40) mö-

Den visinsamling, vars centralgestalt var Arv. Aug. Afzelius och som fick ett påtagligt resultat i editionen GA, belyses genom Vs 126 och Vs 126 a i KB. Vs 126: 1–2 och Vs 126 a innehåller brev rörande redigeringen av GA, Vs 126: 7 diverse material utan större intresse i vårt sammanhang, Vs 126: 5 ms till Geijers uppsatser i GA. Vs 126: 3 och Vs 126: 8 innehåller textuppteckningar och -avskrifter, Vs 126: 4 huvudsakligen melodiuppteckningar. Vs 126: 6 slutligen är ms till en av Afzelius på äldre dagar planerad ny upplaga av GA.[45]

I Götiska förbundets icke särskilt omfattande vissamling ingår dels avskrifter av uppteckningar ur Rääfs och Afzelii samlingar, dels vissa originalbidrag från några förbundsbröder.

Förutom själva vismanuskripten består källorna till kännedomen om 1810-talets visinsamling av brev, dagboksanteckningar samt notiser i tidens litterära tidskrifter. Särskilt bör framhållas den Rääfska brevsamlingen i UUB och den Hammarsköldska i KB, Aug. von Hartmansdorffs och Jacob Adlerbeths dagböcker i RA resp. UUB, breven i KB Vs 126: 1–2 och Vs 126 a.

*

Leonard Fredrik Rääf föddes 1786 på Tomestorp, Kisa sn, Kinda hd, Östergötland, som son till lagmannen Leonard Henrik Rääf och dennes andra hustru Hedvig Charlotta Grönhagen. Efter att ha undervisats i hemmet av olika informatorer inskrevs L. F. Rääf hösten 1802 vid universitetet i Uppsala, där han umgicks med den »nya skolans» män, de flesta av dem östgötar liksom Rääf. Han var sålunda stiftande medlem av sällskapet Vitterhetens Vänner (1803). Efter avlagd kansliexamen 1805 inträdde han samma år som kanslist vid krigsexpeditionen. I Riksarkivet tjänstgjorde han

---

ter uppgiften »Melodien är hemtad ur en i utg:s ego befintlig, af prof. E. Drake egenhändigt skrifven samling af svenska folkvisor». Förmodligen menas därmed en i L. Höijers ägo varande renskrift. Det skulle vara av stort intresse om dessa två senare renskrifter fortfarande fanns och kunde jämföras med S 163; själv har jag ännu icke haft tillfälle att anställa närmare forskningar efter dem.

[45] Volymen Vs 126 a är skänkt till KB av C. E. Södling, som i sin tur erhållit breven av Arv. Aug. Afzelius. — En preliminär katalog över visorna i Vs 126: 3, 4, 6, 8 upprättade jag för Svenskt Visarkiv 1953 (maskinskriven; sedan nämnda år också tillgänglig i KB). Jfr i kap. 5 nedan. Vs 126 är opaginerad. För den preliminära katalogen införde jag en paginering, baserad på SVA:s fotokopia av ms och tänkt som högst tillfällig. Då emellertid min paginering (i vilken icke hänsyn tagits till blanka sidor och blad) upptagits i litteraturen genom J. Sahlgrens kommentar till GAS, anser jag det nu lämpligast att vidhålla densamma.

från 1808 till dess han 1810 efter båda föräldrarnas timade död övertog skötseln av familjeegendomarna. Han bodde till 1822 i Kisa, först på Tomestorp, sedan 1814 på Millingetorp. År 1822 flyttade han till Bulsjö, Sunds sn, Ydre hd, Östergötland, och från 1843 till sin död 1872 var han bosatt på Forsnäs i samma socken. Kammarjunkares titel fick han 1818.[46]

Jag kan här icke gå in på Rääfs verksamhet som folkloristisk, historisk och topografisk samlare och forskare i allmänhet.[47] Ännu mindre kan här bli tal om att belysa hans insats som ultrakonservativ riksdagspolitiker.[48] Föremålet för min framställning är enbart Rääfs verksamhet som vissamlare. Denna har i den tidigare litteraturen ägnats visst intresse, men någon samlad behandling föreligger icke i tryck.[49]

Rääfs folkloristiska intresse var mångsidigt. När han själv på äldre dagar blickade tillbaka på sin verksamhet, framhöll han emellertid, att visinsamlingen varit en mycket viktig insats.[50] Visorna var också den del av folkloristiken han tidigast på allvar intresserade sig för. Det är därför av största värde att söka utröna när och belysa varför Rääf började sin visinsamling, detta så mycket mera som Rääf utan tvivel var den förste i Sverige att omsätta romantikens faiblesse för medeltidens poesi och folkliga diktgenrer i praktisk insamlingsverksamhet.

---

[46] För Rääfs biografi se bl. a. A. Ahnfelt, L. F. Rääf af Småland och hans literära umgängeskrets, 1879, samt inledningen till K. Rob. V. Wikmans edition av Rääfs Svenska skrock och signerier, 1957.

[47] Jag hänvisar till Wikmans i föreg. not anförda arbete. Endast en sak skall här påpekas rörande Rääfs intresse för annan folkdiktning än visor, och detta därför att S. Liljeblad i Folk-Liv 1938, s. 88, skriver på följande sätt om Rääfs attityd till folksagorna: »It is certain the rugged old [!] 'Gothic' looked on the folk tales as a far too weak, marrowless and truth lacking pastime to be worthy of his attention.» Rääf försökte sig dock, såsom Liljeblad själv nämner, som sagouppteckнare. Att detta icke skedde i någon större skala beror på helt andra grunder än dem Liljeblad anför, nämligen därför att den kritiske Rääf ansåg sagorna vara särskilt svåra att troget uppteckna. Belysande är Rääfs brev till Clas Livijn 1.5.1812 (UUB Rääf 2: 549): »Mina visor ökas småningom och skola nu med alfvar företagas, då jag börjar att få någon minskning i hushålls göromål; men hvad jag i denna väg icke vågat, är upskrifningen af Sagorne, hvilkas naiva ton jag misströstar att någonsin kunna träffa.»

[48] Åt Rääfs politiska åsikter och verksamhet har ägnats större delen av Ahnfelts i n. 46 anförda arbete.

[49] Av relevans är dock G. Lindeberg, Leonard Fredrik Rääf som litteraturkritiker och folkvisesamlare under sin Kindatid (Samlaren 1945), samt E. Hedkvist, Kinda och Ydre — sagans och sångens rosengårdar (Från Sommabygd till Vätterstrand VI, 1958). Otryckta är S. von Urbanskis uppsatser i ämnet, se om dessa s. 12 härovan.

[50] Brev från Rääf till Carl Säve 9.8.1856 (UUB Rääf 2: 1174): »Liksom jag, bland det gagn jag kunnat gjöra mitt land, räknar högt den samling af folkvisor som jag för 50 år sedan begynte och af K. Bibl. Arwidsson blifvit mästerligt och förökad utgifven . . .».

Det finns ett par sena uppgifter av Rääf själv om när han började sin vissamling. I Ydrebeskrivningens andra band, 1859, skriver han: »... när jag för 56 år tillbaka, började uppteckna de redan då döende och numera helt och hållet försvunna romanserna, folkvisorna, lekarna, m. m.»[51] Detta skulle föra oss tillbaka till 1803. I ett brev till Carl Säve skrev Rääf 9.8.1856, som vi redan sett, om »den samling af folkvisor som jag för 50 år sedan begynte». Den senare uppgiften pekar således på 1806 men måste betraktas som en något avrundad siffra. Frågan är vilken tilltro dessa uppgifter förtjänar.[52] De bör förmodligen tas med åtskillig reservation.[53] Om Rääf redan så tidigt som 1806 eller rentav 1803 nedskrivit visor, bör det ha varit i en så liten skala, att ordet »samling» ter sig mindre relevant i sammanhanget.[54] Men om man i stället för uppteckningar efter muntlig tradition tänker på skillingtryck, kan måhända Rääfs samling föras mycket långt tillbaka. Den 26.10.1805 skriver nämligen Lorenzo Hammarsköld till Clas Livijn angående Rääf: »Glömsk af sin fars bannor och förebråelser, och förleden termins trångmål köper han lika raskt sig materialier till ett kryddbodsbibliothek.»[55]

Fr. o. m. 1808 kan vi följa Rääfs arbete något närmare. Han skriver detta år till den i hans barndomshem bosatta mamsell Beata Mems: »på-min sig för al del sina Gamla visor dem mamsell beständigt måste sjunga för sin tillgifne Leonhard.»[56] Viktigare än denna brevuppgift är emellertid förekomsten av ett par visuppteckningar, gjorda av Rääf efter mamsell Mems och Rääfs syster Malin. De finns i Vs 2: 3, s. 215–217, och bär Rääfs

[51] Samlingar och anteckningar till en beskrifning öfver Ydre härad i Östergötland, II, 1859, s. 3.

[52] I sin otryckta uppsats Rääfs folkvisesamling fram till Afzelius' medarbetareförslag uttalar Urbanski stor tveksamhet rörande uppgiften om år 1803 som begynnelseår för Rääfs visinsamling; Urbanski vågar inte helt tro på uppgiften men vill inte heller helt förkasta den. Han hänvisar till ett säkert exempel på att Rääfs »minnesgodhet svikit honom på ålderdomen» och måste därmed avse frågan om Rääfs bidrag till GA, jfr härnedan s. 489 ff.

[53] Jfr att Rääf beträffande sin gåtsamling ett och samma år, 1862, lämnar två olika uppgifter för dess begynnande: o. 1802 (Ahnfelt, a. a., s. 30) resp. o. 1811 (brev från Rääf till Bror Emil Hildebrand 8.3.1862; nämnt i Wikmans inledning till Rääfs Svenska skrock, s. 37 n. 76). Jag kan icke helt instämma med Wikman, när han i a. a., s. 18, yttrar: »Sådana tidsbestämningar hos Rääf visa sig vara exakta och fullt entydiga.»

[54] För fastställandet av tidpunkten när Rääf började sin visinsamling i större skala är det av vikt att konstatera, att uppteckningar efter de vismeddelare som fanns i Rääfs eget barndomshem (mamsell Mems och Annika Persdotter) först möter från 1810–11 (ett undantag från 1808 berörs strax härnedan).

[55] Brevet (i KB) avtryckt i R. Hjärne, Dagen före drabbningen, s. 199 f.

[56] UUB Rääf 2: 606. Brevet är odaterat men på mamsell Mems' svarsbrev har Rääf antecknat »1808».

påskrift »1808».[57] Troligen från 1809 är ett brev från Malin Rääf till brodern, vari det bl. a. heter: »Mamsell Mems kan ingen Visa om *Stolt-Ingrid,* och hon känner ej någon annan härikring, som vet om en dylik person.»[58] Tydligen är det ett svar på en förfrågan från L. F. Rääf.[59] Uppgifterna från 1808 och 1809 är sparsamma men dock tillräckliga för att bevisa, att Rääf dessa år börjat sin visinsamling. Detta styrks också av de notiser vi äger från början av 1810 och som visar, att han då förfogade över en vissamling. I sin almanacka skrev Rääfs kusin August von Hartmansdorff 14.2.1810: »Läste Lennarts gamla wisor.»[60] Talande är också ett brev från Rääf till systern Malin 23.2.1810: »Du måste med all möjlig flit samla visor åt mig; jag är sjelf ifrigt sysselsatt dermed och tänker att genom denna intressanta samling göra början med familens illustrerande.»[61] Härefter flyter källorna ymnigt till vår kännedom om fortgången av Rääfs insamling.

Vi kan icke med bestämdhet utpeka en allenarådande orsak till att Rääf började samla visor. Vi kan däremot uppräkna en hel rad tänkbara impulser, som åtminstone tillsammantagna kan förklara hans aktiviteter på detta område. I sitt barndomshem på Tomestorp hade Rääf två goda traditionsbärare.[62] Den ena av dessa var trotjänarinnan Annika Persdotter,[63] den andra mamsell Mems. Särskilt den sistnämnda, som hade en stor repertoar av allehanda traditioner och dessutom tydligen framförde sitt ma-

---

[57] Dessa uppteckningar har tydligen ej observerats av Urbanski eller Wikman, vilka båda uppger, att de tidigaste uppgifterna om Rääfs vissamling härrör från 1810 (Urbanski, Rääfs folkvisesamling, s. 3; Wikman i inledningen till Rääfs Svenska skrock, s. 19). — Till Rääfs tidigare uppteckningar hör också, av pikturen att döma, den av DgFT 527 i Vs 2: 1, s. 491–494.

[58] Rääfska brevsamlingen, UUB.

[59] Denna förfrågan kan möjligen stå i samband med Clas Livijns planer på att skriva ett drama *Carl Algothson,* baserat på motivet om Folke Algotssons brudrov, således ett balladämne (se J. Mortensen, Clas Livijns dramatiska författarskap, s. 170 ff.). Livijn uttalade i brev till Hammarsköld sin önskan om att få stoff till dramat från Rääf (KB; odat. men trol. fr. 1806 — tryckt i Hjärne, Dagen före drabbningen, s. 226 f.).

[60] Hartmansdorffska samlingen, RA.

[61] UUB Rääf 2: 811.

[62] »... uti det tidehvarfvet blomstrade ännu i full yppighet den rika traditionella kunskap, hvarje almänhets enda verkliga, hvilken man nu med så mycken ifver söker utrota genom lumpna folk-scholor, fortplantad i mitt fädernehem, liksom då allestädes, genom nu också försvunna trotjenare, hvaraf tvänne tillhörde min slägt i 70 år, införande mig i sagans och sångens oförvisneliga rosengårdar ...». (L. F. Rääf, Otryckt självbiografi, skriven 1862–71 för Kgl. Vetenskapsakademiens räkning; fotokopia på Forsnäs och i SVA; delvis citerad i Ahnfelts biografi.)

[63] Data om henne ges härnedan s. 326 f. Rääf skriver till Livijn 23.4.1819 (UUB): »Min gl. gumma Annika har dödt, omkring 90 år gammal, sedan hon tillbragt 70. hos en och samma slägt, med en tillgifvenhet hvaraf denna tid visserligen icke framter det andra exemplet.»

terial på ett utomordentligt sätt, torde ha betytt mycket för Rääfs visintresse och viskännedom.[64] Dock är det, som ovan antytts, osäkert om enbart vissången i barndomsmiljön manat Rääf till nedskrivning av visor. Sannolikt har det också krävts andra orsaker. Rääfs bekantskap med den något äldre Clas Livijn kan ha varit av betydelse. Livijn hade redan 1804 översatt en engelsk ballad ur Percys Reliques, 1806 hade han skrivit sin romantiska operalibretto Hertig Magnus och Hafsfrun, byggt på ett balladämne (DgFT 48).[65] Livijn var visintresserad, men var icke samma samlarnatur som Rääf. Om Rääf möjligen redan under Uppsala- eller Stockholmsåren själv lärde känna Percys verk har jag ej kunnat utröna. Mycket troligt är i varje fall att han relativt tidigt kunnat ta del av Des Knaben Wunderhorn, ty redan 1807 ägde Rääfs vän Christian Stenhammar ett exemplar av Arnims och Brentanos 1806 publicerade första volym.[66] Den flitige boksamlaren Rääf ägde en stor samling dissertationer från 1700-talet, och det är högst sannolikt att han läst och tagit intryck av några av de i kap. 1 härovan uppräknade, vilka innehållit notiser om eller citat ur ballader. Inte minst torde det ha gällt dissertationer under E. M. Fants presidium. Fant var Rääfs lärare i historia i Uppsala, och vi har sett att särskilt en hans dissertation från 1791 innehåller åtskilligt om ballader.[67] Vi känner icke när Rääf fick kännedom om den härovan s. 313 f. behandlade östgötska vissamlingen från 1790-talet, men det är långt ifrån uteslutet, att också dennas existens spelat en viss roll för Rääfs vissamling i dess begynnelseskede. Slutligen kan man rent allmänt peka på den romantiska skolans genombrott i litteraturen under Rääfs egen ungdom, till stor del åvägabragt genom män som stod Rääf nära, men jag har här sökt kom-

---

[64] Uppgifter om mamsell Mems lämnas härnedan s. 325. — I ett brev från 1808 (UUB, Rääf 11: 2946) skriver hon till Rääf: »Dock hoppas jag om vi lefva och får råkas vid en Tallrick smultron, samt qväda om herr Päder och liten kierstin skön valborg hafva vi äfven så stort niöge [sic] som att gå på operan, fast Dät ej skier på Beurssalen så kan Dät ske på herr Leonards kam*m*are eller i vår nu varande mat sal.» Jfr Rääfs strax härovan citerade brev till mamsell Mems 1808 samt ett från honom till Hartmansdorff 12.4.1811 (RA): »För hushållsgöromål och processer har jag icke hunnit att göra annat vid mina visor än upläsa dem för M:lle Mems.»

[65] Jfr J. Mortensen, Clas Livijn, s. 99 f., resp. dens., Clas Livijns dramatiska författarskap, s. 135 ff.

[66] Livijn skriver till Rääf 12–30.4.1807 (UUB): »Tacka Christian på det ödmjukaste för hans artighet att sända mig des Knaben Wunderhorn, flera af de der förekommande visor tycker jag om ...» Under sin vistelse i Tyskland sökte Livijn 1813 skaffa Rääf ett eget ex. av den tyska samlingen (brev Livijn–Rääf 6.6–21.7.1813; UUB).

[67] Jfr om denna diss. s. 86 härovan. Att den kan ha varit av betydelse som impulsgivare för Rääf har förut framhållits av Urbanski i uppsatsen Några bidrag till kännedom om Rääfs folkvisesamling, s. 67 n. 1.

plettera en sådan generell och måhända något lättvunnen hänvisning med påpekandet av vissa konkreta omständigheter.[68]

Det har redan nämnts, att källorna rörande Rääfs visinsamling blir rikare fr. o. m. år 1810. Det gäller dels brev till, från och om Rääf, dels bevarade och daterade vismanuskript.

Redan 1810 förvärvar Rääf en medsamlare i August von Hartmansdorff. Samma år dör med kort tids mellanrum Rääfs båda föräldrar, och han blir tvungen att lämna Stockholm och sina litterära vänner där för att i stället ägna sig åt lanthushållning. Till en början innebär dessa nya arbetsuppgifter, att Rääf måste inskränka sin verksamhet som vissamlare, men ändock gör han vissa uppteckningar 1810. Påföljande år har de praktiska bekymren något lättat, och han ägnar sig nu med iver åt sina visor. Också 1812 och 1813 blir givande år för vissamlingen. Därefter blir uppgifterna om insamling sparsamma, liksom vismanuskript daterade till tiden efter 1813, och det ser ut som om Rääfs visinsamling i större skala upphört med utgången av detta år.[69] Däremot syns han ännu några år, i samarbete främst med J. H. Wallman, ägnat sig åt lekuppteckning.

När det blir frågan om att bestämma vilka uppteckningar Rääf gjort under vart och ett av åren 1810–1813 och vilka traditionsbärare han kommit i kontakt med, är man huvudsakligen hänvisad till de bevarade vismanuskripten. Breven ger så gott som inga sådana detaljer. Ett undantag är ett brev från Rääf till Hartmansdorff 30.10.1812:[70]

> Äfven på visor har min höstskörd varit rikare än jag kunnat förmoda, och jag har varit lycklig att träffa några 70-åriga sångerskor, med god röst, förträffeliga förråder och hvad mera är, någorlunda ostympade visor ...

Det kan knappast råda något tvivel om, att de båda 70-åriga sångerskorna är Greta Esbjörnsdotter (f. 1741) och Karin Persdotter (f. 1739) i V. Eneby, om vilka närmare härnedan.[71]

---

[68] Urbanski torde ha gjort en riktig iakttagelse, när han i Rääfs folkvisesamling fram till Afzelius' medarbetareförslag, s. 1, skriver angående hur och när Rääf började sin visinsamling: »Kanske förtjänar också i detta sammanhang att påpekas hans tidigt ådagalagda utpräglade drag av samlare, som gör oss benägna att tro, det hans intresse för ett ämne, där detta fallit sig naturligt, gärna tagit samlandets form.»

[69] Att Afzelius påbörjade tryckningen av GA år 1813 har otvivelaktigt spelat in härvidlag.

[70] Hartmansdorffska saml., RA.

[71] Osannolik är den förmodan som framsätts i E. Hedkvist, Kinda och Ydre — sagans och sångens rosengårdar, s. 138, nämligen att yttrandet, vilket återkommer också i ett brev från Rääf till Hammarsköld 30.10.1812 (KB), skulle syfta på Maja Hansdotter och Greta Naterberg i Slaka. Rääf hade vid denna tid icke träffat traditionsbärarna från Slaka och Landeryd — Maja Hansdotter syns han f. ö. aldrig ha stiftat personlig bekant-

Breven ger oss emellertid möjlighet att följa Rääfs arbete i stort. De visar bl. a. hur Rääf på olika vägar sökte utöka jämväl sin samling av skillingtryck,[72] och de belyser den allmänna fortgången av hans arbete. Några exempel ur Rääfs egna brev skall lämnas: »visorna ökas beständigt» (till Hartmansdorff 6.7.1810; RA), »Samlingen af visorne ökas dels genom tryckta dels genom upskrifning efter sång» (till Atterbom 14.2.1811; UUB), »Visorne ökas medelst mina vänners bistånd ...» (till Livijn 28.2 1811; UUB), »Mina egna arbeten äro in statu quo utom visorna, som förökas ständigt» (till Livijn 26.4.1811; UUB), »Sedan vi träffades har min samling af visor ansenligen förökat sig, så väl af tryckta som upskrifna och genom Hartmansdorffs sednaste remiss af melodier äro dessa fördublade» (till Hammarsköld 27.8.1811; KB), »Emedlertid ökar jag mina visor, det enda jag här kan uträtta ...» (till Hammarsköld 27.9.1811; KB), »Mina visor ökas småningom och skola nu med alfvar företagas, då jag börjar att få någon minskning i hushålls göromål» (till Livijn 1.5.1812; UUB), »På mina visor är jag en flitig och lycklig arbetare; mina 2ne sista resor hafva varit särdeles importante» (till Livijn 31.10.1812; UUB — jfr det ovan citerade brevet till Hartmansdorff om de 70-åriga sångerskorna), »Återigen hafva en stor hop visor inpasserat» (till Adlerbeth 17.9.1813; UUB).

Under senare hälften av 1811 möter några sifferuppgifter angående den dåvarande storleken av Rääfs vissamling. Rääf skriver 16 augusti detta år till Hartmansdorff: »För visorna tusenfalldig tack — jag underlåter icke att på min sida öka samlingen som växt till ett antal af 160.» (RA.) Samma antal men nu med närmare specifikation återkommer i Rääfs brev till Hammarsköld 27.8.1811 (KB): »... antalet af visorne, både tryckta och otryckta är omkring 160, utom varianterne af hvilka jag alla dagar får nya och hvilka i samma mån aflägsna samlingens fullkomnande.» Slutligen skriver Rääf härom till Atterbom 6.12.1811 (UUB) och upprepar siffran 160, »som jag med visshet vet icke vara tryckta».

I ett brev till A. I. Arwidsson 7.1.1827 (UUB) möter Rääfs slutgiltiga uppskattning av sin vissamlings omfång: »Bland åtminstone 300 st. otryckta visor i min samling, oberäknat hvad Hrr Afzelius och Atterbom utgifvit, tviflar jag ej att ett lämpeligt och tillräckeligt urval låter sig göra.» Siffran

skap med — och åldersuppgiften stämmer heller icke på dem: Maja Hansdotter var född 1756 och Greta Naterberg 1772.

[72] Genom Pehr Lagerhielm sökte Rääf få visor från Axmarska tryckeriet i Falun (se t. ex. brev från Lagerhielm till Rääf 13.9.1811: UUB), under det att Adlerbeth dels gav Rääf en förteckning över tryck från Sundquist i Gävle, dels (i december 1813) köpte vistryck åt honom »i kryddboden vid N. Badstugugatan» i Stockholm (se brev Rääf–Adlerbeth 7.12.1813, 10.5.1814 och Adlerbeth–Rääf 24.12.1813, 1.3.1814, 29.4.1814; alla i UUB). Rääf sökte också 1810 få dupletter ur den danske samlaren, diplomaten Baudissins samling.

är hög, men med tanke på att den inte behöver referera till enbart ballader och dessutom torde inkludera t. ex. bröderna Wallmans visuppteckningar, är den knappast för hög.

*

Vi vet ingenting om Rääfs allmänna musikalitet och musikintresse. Att han saknat sångröst och all musikalisk utbildning är dock tydligt. Till Hammarsköld skriver han 17.2.1812 (KB), att han »icke förmår framtvinga en enda ton». Till Livijn skriver Rääf 18.9.1818 (brev i UUB), att han icke kan bedöma Hæffners i Svea 1818 införda uppsats om skalan i våra folkvisor, och till Arwidsson 23.8.1834 (KB) angående SF I: »Tonsättningen uti de erhållna bladen är utom min granskningsförmåga ...» Rääf har utan tvivel varit helt oförmögen att göra melodiuppteckningar. Inte heller avskrifter av melodier har han tilltrott sig kunna utföra, enligt vad han skriver i ett härnedan citerat brev till Livijn 1811. Dessbättre hade han en musikalisk medarbetare inom nära räckhåll i barndomsvännen *Erik Drake af Hagelsrum* (1788–1870).[73]

Drake var född och uppväxt på Föllingsö icke långt från Rääfs Tomestorp. Han blev student i Uppsala 1804 och tjänstgjorde 1808–1810 som amanuens vid Uppsala observatorium. Efter avlagd kansliexamen lär han under någon tid ha tjänstgjort i Kgl. kansliet innan han återvände till Föllingsö, där han bodde under de för Rääfs visinsamling viktigaste åren 1811–1813 (år 1810 hade han åtminstone tillbringat sommaren på Föllingsö). Under somrarna dessa år fortsatte han de musikaliska studier för hovkapellmästaren J. N. Eggert han redan under sin Stockholmstid inlett. Drake blev associé i Musikaliska akademien 1818, biträdande lärare 1826 och professor i musikteori där 1830.[74]

Åtskilliga av Drake egenhändigt utskrivna melodiuppteckningar (huvudsakligen från 1811) till av Rääf uppskrivna balladtexter finns bevarade i Vs 2. (Ett prov lämnas på bild 47, s. 335.) Många finns emellertid endast i den yngre renskriften S 163, den som innehåller Drakes arrangemang av melodierna för SF. Denna är ytterst prydligt skriven, ej av Drake själv men efter dennes direktiv.[75]

Som nämnts var *Joachim Nicolas Eggert* (1779–1813) Drakes lärare i

[73] Det syns mig icke fullt korrekt att som Otto Andersson (Saga och Sed 1936, s. 53; Studier i musik och folklore, s. 338) uttrycka saken så, att Drake »hade som student i Uppsala blivit anhängare av den nya skolan och trätt i förbindelse med Hammarsköld och Rääf».

[74] Om Drake se Å. Vretblads art. i SBL samt M. Tegens uppsats om honom i STM 25, 1943.

[75] Om renskriften, jfr härovan s. 112. — Som exempel på Drakes egenhändiga melodiuppteckningar kan nämnas Vs 2: 1, s. 105, 127, 129, 130, 257, 263, 277.

musik. Eggert var pomrare till börden, kom 1803 som violinist till hovkapellet i Stockholm, där han åren 1808–1810 var kapellmästare. Somrarna 1810, 1811 och 1812 var han gäst hos Drake på Föllingsö. Sistnämnda år var det hans avsikt att lämna Sverige för kontinenten, men på grund av det genom Napoleonkrigen rådande läget uppsköt han resan och kvarblev på Föllingsö. Där insjuknade han på hösten 1812 och avled på Tomestorp, där han tillbringat den sista tiden av sin levnad, i april 1813.[76]

I brev till A. I. Arwidsson skriver Rääf 23.8.1834 (KB): »De flästa af mina melodier äro satta af HofCapellmästaren Eggert och Erik Drake.» Uppgiften återkommer i SF I, s. XIV.[77] Några andra brev belyser också Eggerts intresse för visorna: »Sedan vi träffades har min samling af visor ansenligen förökat sig, såväl af tryckta som upskrifna och genom Hartmansdorffs sednaste remiss af melodier äro dessa fördublade; Eggert har i denna del något biträdt mig.» (Rääf–Hammarsköld 27.8.1811; KB). — »melodien [C. V. Westerlings uppteckning av DgFT 48] som jag icke utan hjelp tilltror mig att copiera skall du få en annan gång, om du åstundar; Eggert har mycket berömt den.» (Rääf–Livijn 13.9.1811; UUB). — »Tonerna till 2ne visor kan jag affatta, och skall tillskicka Dig dem, så snart de undergått Eggerts granskning.» (Hartmansdorff–Rääf 1.11.1811; UUB.) Citaten visar, att Eggert inte blott på somrarna nere i Östergötland utan också i Stockholm granskat uppteckningar av vismelodier. Däremot säger de föga om Eggerts egen uppteckningsverksamhet, vilken väl skulle få dateras till somrarna 1811 och 1812; Rääfs uppgift i brevet till Hammarsköld 27.8.1811 om Eggerts biträde är möjligen ett undantag, men formuleringen är icke entydig. Inga visuppteckningar i Eggerts hand syns vara bevarad i Vs 2 eller annorstädes. Att Eggert deltagit i Rääfs och Drakes uppteckningsarbete kan icke betvivlas, men möjligen har hans roll huvudsakligen varit rådgivarens och granskarens.

*

Som ovan nämnts upptecknade Rääf de första balladtexter, som vi känner av hans hand, år 1808. Den ena av dessa är efter hans yngre syster *Magdalena (Malin) Rääf,* f. 1792, d. ogift 1824.[78] Det är

»Hr Carl han inför sin fostermor geck», DgFT 409. Vs 2: 3, s. 215–217.

[76] Om Eggert se främst I. Leux-Henschens uppsats i STM 24, 1942, och hennes art. om honom i SBL, vidare E. Hedkvist, Kinda och Ydre — sagans och sångens rosengårdar, s. 107–128. Jfr T. Ljunggren, Lorenzo Hammarsköld som kritiker, s. 243, 647.

[77] »Herr Kongl. Sekret. *E. Drake,* hvilken, jemte Hofkapellmästaren *Eggert,* upptecknat de flesta här förekommande melodier ...» Kanske är det symptomatiskt, att Drakes namn här sätts först — Arwidsson stod i direktkontakt med Drake och har kunnat få upplysningar om Drakes resp. Eggerts roll vid melodiupptecknandet.

[78] Data i Elgenstierna VI, s. 650.

Den andra upptecknigen från 1808 gjordes efter »Memsan», dvs. *Beata Brita Fredrica Mems(en)*. Hon föddes 1742 på Utdala, Oppeby sn, Kinda hd, som dotter till löjtnanten Alexander Memsen och h. h. Catharina Möller. Hon växte upp där och på Stjernevik i samma socken. Efter moderns död 1769 vistades Beata Memsen på olika herrgårdar i Kinda och Ydre. År 1782 kom hon till familjen Rääf, på vars gårdar Tomestorp och Millingetorp i Kisa sn hon kvarstannade i många år. Hon avled i Kisa 1831.[79] Beata Memsen har uppenbarligen betytt åtskilligt för L. F. Rääfs folkloristiska intressen.[80] Förutom skämtvisor och sånglekar m. m. har Rääf efter henne upptecknat följande ballader:

1. »Herr Carl han låg och drömde», DgFT 409. Vs 2: 3, s. 215–217. Upptecknad 1808.
2. »Hr Lagman han rider söder under ö», DgFT 387. Vs 2: 1, s. 103–104. Uppt. 1810.
3. »Det var Jungfru Gunnela», DgFT 234. Vs 2: 1, s. 203–204. Uppt. 1810. Tryckt med mel. S 163, nr 12 (vilken inte hör till Beata Memsens text utan till Greta Naterbergs i Slaka version av samma visa, se Wallman–Greta Naterberg 9, s. 387 nedan) som SF 40.
4. »Det kom en man ifrån främmande land», DgFT 183. Vs 2: 1, s. 247–248. Uppt. 1810. Tryckt som SF 44 B.
5. »Drottningen talte till Prinsessan altså», DgFT 266. Vs 2: 1, s. 457–458. Uppt. 1810. Tryckt som SF 98 A.

---

[79] Biografiska upplysningar ges i N. Dencker, Wallmans samling, s. 142 ff., samt i E. Hedkvist, Kinda och Ydre — sagans och sångens rosengårdar, s. 131 f., 136 f. Jfr även M. Mattsson, I Ydre på 1800-talet, s. 400 f. I de »lefnadsomständigheter» Rääf nedskrivit över »Demoiselle Beata Fredrika Mems» (ms i UUB) står bl. a. »Oöfverträffelig i berättelser af Sagor, Spökhistorier, Famille-tilldragelser etc. och efter hvilken en myckenhet af de Kämpavisor och medeltids-romanzer blifvit upptecknade som nu pryda våra tryckta samlingar af dessa slag.» Chr. Molbech, som under sin svenska resa hade besökt Tomestorp, skriver till Malin Rääf 15.8.1815 — och därvid måste mamsell Mems avses: »Men lever hun endnu, Deres gamle Mamsel, der fortalte de bedste Eventyr, jeg nogensinde har hørt?» (UUB; brevet tryckt i Chr. Molbechs brevveksling med svenske forfattere og videnskabsmænd, utg. av M. Borup, I, s. 123 f.) Vid Beata Mems' död 7.2.1831 författades relativt utförliga personalier över henne (Vadstena LA: Kisa C: 5, s. 323 f.); de innehåller följande passus: »Genom Fadrens misshushållning försvan husets stora förmögenhet och Modren lefde länge efter honom i knappa omständigheter, under hvilka Dottern njöt mycken godhet af Enkefru Lisa Drake på Hofby och Öfverste Lieutenant Breitholtz på Stjernvik.» Den nämnda »Enkefru Lisa Drake på Hofby» är identisk med Johan Hadorphs dotter Elisabeth (i sitt andra äktenskap gift med Gustaf Drake), dvs. majorskan Ulrika Westerlings farmor, vilken sjungit åtminstone en ballad för sin sondotter; jfr s. 346 härnedan. Tydligen bygger E. Hedkvist, a. a., s. 131, på personalierna i Kisa dödbok, när han nämner Beata Mems' kontakter med Elisabeth Hadorph. Frågan om gemensamma led i Ulrika Westerlings och Beata Mems' balladtradition diskuteras i del II, kap. 10.

[80] Jfr härovan s. 319 f.

6. »Hr Olof rider om ottetid», DgFT 47. Vs 2: 1, s. 617. Uppt. 1810. Tryckt som SF 148 B.

7. »Herr Olof han rider sig söder under ö», DgFT 274. Vs 2: 3, s. 241–243. Uppt. 1810. Avskr. av J. Adlerbeth i Göt. Förb. visms, s. 16–17. Tryckt som GA 39 [: IV].

8. »Redebold han tjente i konungens gård», DgFT 82. Vs 2: 3, s. 297–299. Uppt. 1810.

9. »Hvar har du va't så länge», DgFT 340. Vs 2: 1, s. 431–432. Uppt. 1811. Tryckt med mel. S 163, nr 45 som SF 87 B (i SF uppges mel. också gälla för 87 A, uppt. av Rääf efter Annika Persdotter; jfr Vs 2: 1, s. 429–430).

Beata Memsen har vidare känt en version av DgFT 109; se Vs 2: 1, s. 252, där hon kommenterar en Hartmansdorffsk uppteckning av denna vistyp. I brev till Rääf 1808 nämner hon som vi sett »herr Päder och liten kierstin skön valborg», dvs. DgFT 210 och 475. Dessa senare har möjligen inte upptecknats av Rääf av den anledningen, att de varit direkt beroende av skillingtryckstexter.

Termen för Beata Memsens föredragning är »dicterad af Mlle Mems». Kanske kan man härav inte utan vidare dra slutsatsen, att hon inte sjungit visorna, men påfallande är, att den enda melodi, som kombinerats med någon av hennes texter (SF 40), bevisligen sjungits av en annan person. (Jag bortser från det osäkra förhållandet beträffande SF 87 A & B.)

Efter *Anna (Annika) Persdotter,* trotjänarinna i Rääfs hem, har han 1811 upptecknat två ballader:

1. »Det går en getpiga i heden och sång», DgFT 243. Vs 2: 1, s. 343. Endast avvikelser anteckn. från en annan, mycket närstående text (efter »pigan Anna från Ydre», på samma sida i ms). De båda texterna sammanarbetade i SF som nr 63 C.

2. »Hvar har du va't så länge», DgFT 340. Vs 2: 1, s. 429–430. Tryckt som SF 87 A – melodien där, dvs. S 163, nr 45 av oviss proveniens, står till både 87 A och 87 B. Den senare texten är uppt. av Rääf efter Beata Memsen.

Anna Persdotter var född i Målilla sn, Aspelands hd, Kalmar län 1733. Vid mycket unga år kom hon i tjänst hos familjen Grönhagen på Brandsnäs i Torpa sn, Ydre hd, varefter hon kom till de Rääfska egendomarna Tomestorp och Millingetorp i Kisa. Hon avled på Millingetorp 1819.[81] Anna Persdotter hade uppnått hög ålder, när Rääf började uppteckna visor; de ovannämnda två visorna föredrog hon vid 78 års ålder.[82] Om hon lärt sina visor i Aspeland eller Ydre är ovisst – det förra alternativet troli-

[81] Vadstena LA: Kisa A I: 1, uppsl. 51; Kisa C: 4, s. 560 f.; Målilla C: 2, s. 68. Av någon anledning uppger K. Rob. V. Wikman i sin ed. av Rääfs Svenska skrock och signerier, s. 16 n. 17, att »Annika Persdotters födelseort synes obekant.» Om Annika se ock M. Mattsson, I Ydre på 1800-talet, s. 401.

[82] Möjligen hade hon tidigare kunnat flera visor, jfr Rääfs varma uttalande om henne s. 319 härovan.

gast. På s. 429 i Vs 2: 1 har Rääf angett, att Anna var från Småland. Möjligen har han därmed också velat indikera, att hennes visor är därifrån, dvs. barndomsminnen från Målilla.[83]

Kerstin Andersdotter föddes 1732 på Bröttle, Tuna sn, Tunalands hd, Kalmar län, som dotter till en bonde eller torpare. Hon gifte sig 1776 med båtsmannen Nils Månsson Tjock i det närbelägna Hjorted, S. Tjusts hd. Hon kom omkring sekelskiftet 1800 som »nådehjon» till den Hammarsköldska gården Tuna i sin födelsesocken, där hon avled 1812.[84] Efter den då 78-åriga »Gamla Kerstin på Tuna» upptecknade Rääf 1810 följande ballader:[85]

1. »Hr Peder han kom ifrån Rosenborg hem», DgFT 360. Vs 2: 1, s. 323–324. Tryckt som SF 59.
2. »Fru Margaretha hon går sig åt blomstergrön äng», DgFT 292. Vs 2: 1, s. 371–372. Tryckt som SF 65.
3. »Jungfrun frågade sin moder råd», DgFT 460. Vs 2: 1, s. 417–418. Tryckt som SF 75 E.
4. »Hr Olof han rider åt borgare led», DgFT 47. Vs 2: 3. s. 367.

Kerstin Andersdotters repertoar härrör rimligen från Tuna sn.[86] »Gamla Kerstin» har nog inte haft mycket till sångröst kvar vid uppteckningstillfället. I varje fall finns inga melodier uppskrivna till hennes visor.[87]

Av de meddelare Rääf själv spårat hade otvivelaktigt *Greta Esbjörnsdotter* i V. Eneby den största och märkligaste balladrepertoaren.

Greta (Margareta) Esbjörnsdotter föddes 1741 i Hycklinge, Kinda hd.[88] 1767 ingick hon äktenskap med Per Björklund. Denne, som var född 1746, hade då blivit antagen som soldat i Ydre kompani för nr 13 i V. Eneby, Kinda hd. Fram till mannens död 1790 bodde de i soldattorpet Björkelid under Björke. I äktenskapet föddes åtta barn, varav endast ett överlevde föräldrarna. 1790 flyttade den nyblivna änkan Greta Esbjörnsdotter till torpet Björkelund, också det på Björkes ägor. Fyra år senare gifte hon om

[83] I SF uppges nr 63 C vara upptecknad i Östergötland, under det att nr 87 A sägs härröra från Småland.

[84] Vadstena LA: Tuna C: 1, s. 125; Tuna A I: 2, uppsl. 91; Tuna C: 2, s. 363.

[85] Dessutom kunde hon näckvisan i treradig strofform (Vs 2: 3, s. 425; avskr. av J. Adlerbeth i Göt. Förb. visms, s. 67 B).

[86] I SF, som i detta hänseende är opålitlig, uppges nr 59 och 65 vara från Östergötland (!), 75 E från Småland.

[87] En möjlig förklaring härtill är dock, att Erik Drake icke fick tillfälle att uppteckna hennes melodier.

[88] Vadstena LA: V. Eneby A I: 1, uppsl. 83; V. Eneby A I: 2, uppsl. 28; V. Eneby A I: 3, uppsl. 198; V. Eneby C I: 2, s. 483; V. Eneby C I: 3, s. 498 f.; Linköpings landskontor G I: a^2: A: 3: 48.

sig med drängen Gabriel Zachrisson, f. 1773, som överlevde sin mycket äldre maka. Hon dog i V. Eneby 1814.[89]

Husförhörslängderna, av vilka f. ö. den från 1797 uppger, att Greta Esbjörnsdotter då var »ofärdig i händer och högra armen», skänker henne ytterst goda vitsord (1813: aa, aa, aa, a).[90] Vid hennes död infördes i församlingens ministerialbok bl. a. följande uppgifter om henne: »Utmärkt sig under sin lefnad genom en synnerlig god christendomskunskap och knapt någon innom Sochnen kunde bättre läsa och sjunga än hon.»[91] Med tanke på denna hennes sångförmåga är det värt att uppmärksamma, att till nio av de tio balladtexter Rääf 1812 skrivit upp efter Greta Esbjörnsdotter har Drake tecknat upp melodierna.[92]

Greta Esbjörnsdotters ballader var dessa:

1. »Herr Lagman rider i stolts Inga lillas gård», DgFT 387. Vs 2: 1, s. 107–108. Mel. ibid., s. 105, uppt. av Drake. Mel. harmoniserad S 163, nr 95. Text och mel. tryckta som SF 24 C.

2. »Skammen han bodde på Tidö», DgFT 354. Vs 2: 1, s. 131–134. Mel. ibid., s. 127, uppt. av Drake. Mel. harmoniserad S 163, nr 135. Text och mel. tryckta som SF 33 B.

3. »Herren Tiselman talte till Isa lilla mö», ST 11. Vs 2: 1, s. 135–136. Tryckt som SF 34 B. En melodi finns i S 163, nr 49.

4. »Stolts Inga lilla ståndar i höga lofts sval», ST 10. Vs 2: 1, s. 137–138. Mel. ibid., opag. sida efter s. 134, uppt. av Drake. Mel. harmoniserad S 163, nr 139. Text och mel. tryckta som SF 35.

5. »Ungersven han sadla sin gångare grå», DgFT 225. Vs 2: 1, s. 261–262. Mel. ibid., s. 257, uppt. av Drake. Mel. harmoniserad S 163, nr 156. Text och mel. tryckta som SF 51.

6. »Herr Peder han rider sig söder under ö», DgFT 281. Vs 2: 1, s. 297–298.

7. »Tafvel och hans unga mö», DgFT 357. Vs 2: 1, s. 423–424. Tryckt med mel. S 163, nr 151, som SF 77.

8. »I väfve silke och i spinne gull», DgFT 90. Vs 2: 1, s. 447. Tryckt med mel. S 163, nr 71, som SF 91.

9. »Liten Kerstin kom från Ledingen hem», DgFT 186. Vs 2: 1, s. 455–456. Tryckt med mel. S 163, nr 99, som SF 96 B.

10. »Och ungersven och jungfrun ute på ö», ST 18. Vs 2: 1, s. 497. Tryckt med mel. S 163, nr 157, som SF 105.

[89] Då stora delar av Hycklinge kyrkoarkiv förstördes vid en brand 1851, är våra möjligheter att få reda på något om Greta Esbjörnsdotters föräldrar och uppväxtår mycket begränsade. Troligen var hon dotter till den Esbjörn, som bebodde torpet Oluftorp (Olestorp) under Gröninge (Kammararkivet: Östergötlands län: mantalslängder 1741: 1, fol. 37 v.; 1742: 2, s. 6617).

[90] Vadstena LA: V. Eneby A I: 3, uppsl. 198.

[91] Vadstena LA: V. Eneby C I: 3, s. 498 f.

[92] Fyra av melodierna föreligger i Drakes originalms i Vs 2: 1, de övriga blott i S 163. Ingenting talar emot att också dessa fem är upptecknade efter Greta Esbjörnsdotter; för fyra av dem är det på textliga grunder helt säkert (DgFT 90 och 387, ST 11 och 18). Drakes originalupptecknigar är daterade 1812.

Greta Esbjörnsdotters visor är säkerligen från Kinda hd, troligen från Hycklinge vid Åsundens sydöstra strand. Med hänsyn till det märkliga typbeståndet i hennes repertoar är det dock sannolikt, att hon snarare återgett en vertikal släkttradition än en horisontell ortstradition.[93]

Karin (Catharina) Persdotter föddes 1739 i Vimmerby landsförsamling som dotter till torparen Pehr Erichsson och h. h. Brita Svensdotter i Herremåslund under Sjundekvill vid Storebro bruk. Hon kom 1770 till V. Eneby i Kinda, där hon 1772 ingick äktenskap med torparen Per Olofsson i Grindstugan under Adlerskog. Hon blev änka 1779. Åren 1790–1815 var hon »med mycken heder Fattigföreståndarska i Eneby», därefter ordinarie fattighjon där. Hon avled 1824.[94]

Enligt en anteckning i husförhörslängden i Vimmerby 1756 kunde hon då, vid sexton års ålder, hela katekesen utantill.[95] Sjuttiotreårig sjöng Karin Persdotter i Eneby fattigstuga 1812 minst åtta ballader för Rääf:

1. »Hr Hillebrand han rider på Lena lillas gård», DgFT 311. Vs 2: 1, s. 113–115. Tryckt med mel. S 163, nr 39, som SF 31.
2. »Det bodde en fru bredevid en å», DgFT 265. Vs 2: 1, s. 291–292. Tryckt med mel. S 163, nr 30 (= ibid., nr 104), som SF 54 B.
3. »Tore han talte till Systeren sin», DgFT 304. Vs 2: 1, s. 295. Tryckt som SF 55 med mel. S 163, nr 105, vilken inte hör till Karin Persdotters text utan till en av Hedda Hammarskjöld sjungen version av visan, uppt. 1811 av Lorenzo Hammarsköld och Erik Drake; se Vs 2: 1, s. 293, 295–296.
4. »Och Konungens dotter var hafvand med barn», DgFT 294. Vs 2: 1, s. 321–322. Tryckt med mel. S 163, nr 86, som SF 58.
5. »Lilla Lisa hon sitter på Ekerot», DgFT 243. Vs 2: 1, s. 341–342. Tryckt som SF 63 B.
6. »Hr Peder är sjuker uppå en ö», DgFT 460. Vs 2: 1, s. 419–420.
7. »Och jungfrun satt i buren, hon ängslas i sitt sin», DgFT 238. Vs 2: 1, s. 485–486. Tryckt med mel. S 163, nr 63, som SF 103.
8. »Min styfmoder är blifven på mig så ond», DgFT 55. Vs 2: 1, s. 543. Tryckt med mel. S 163, nr 103, som SF 138 B.

I en utskrift, som inte härrör från Rääf utan är gjord av en för mig okänd hand (möjligen sångerskans egen), föreligger ytterligare en ballad efter Karin Persdotter:

9. »Herr Lager han tjente på konungens gård», DgFT 390. Vs 2: 1, s. 191–196. Sångerskan hade enligt en anteckning av Rääf i ms »icke lärt den efter tryckt exemplar».

---

[93] Jfr om hennes repertoar del II, kap. 10.

[94] Vadstena LA: Vimmerby C: 4, s. 237; Vimmerby A I: 1, s. 94, 138, 183; V. Eneby A I: 2, uppsl. 378; V. Eneby A I: 3, uppsl. 250; V. Eneby C I: 3, s. 587.

[95] Vadstena LA: Vimmerby A I: 1, s. 183.

Anmärkningsvärt är, att för melodiuppteckningarnas vidkommande intet enda originalmanuskript finns. Det är dock sannolikt, att de i SF återgivna melodierna till hennes texter är upptecknade efter henne. Ett undantag utgör SF 55, där, såsom ovan visats, en av Karin Persdotters texter kombinerats med en av en annan person sjungen melodi till samma texttyp.

Det ter sig troligast, att Karin Persdotter lärt sina visor i Vimmerbytrakten; till V. Eneby kom hon först i 30-årsåldern.[96]

Fyra ballader har Rääf upptecknat efter en meddelare, som han kallar »*pigan Anna från Ydre*». Uppteckningarna gjordes 1811. Meddelaruppgiften är otillräcklig för en säker identifiering, men det syns plausibelt, att Rääf åsyftat en person i sin omgivning och därför utelämnat närmare namn- och ortsangivelser. Det skulle då kunna röra sig om en av två pigor på Tomestorp, båda födda 1786 i Sunds sn, Ydre hd: Anna Catrina Jonsdotter och Anna Samelsdotter.[97] Balladerna ifråga är dessa:

1. »Det går en getpiga i heden och sång», DgFT 243. Vs 2: 1, s. 343. Sammanarbetad med en mycket likartad text på samma sida i ms (uppt. av Rääf efter Anna Persdotter) är den tryckt som SF 63 C.
2. »Herr Peder han ligger sjuk alt under en ö», DgFT 460. Vs 2: 1, s. 413–414. Tryckt med mel. S 163, nr 119, som SF 75 B.
3. »Hvar har du va't så länge», DgFT 341. Vs 2: 1, s. 433. Tryckt som SF 88, där kombinerad med en melodi till samma texttyp, upptecknad av C. P. Grevilli efter Greta Naterberg i Slaka; se Wallman–Greta Naterberg 22, s. 388 f. nedan.
4. »Konung Erik han reste alt öster utaf land», DgFT 380. Vs 2: 1, s. 434 (fragment om en strof).

År 1813 upptecknade Rääf tre ballader efter *Carl Nilsson* i Enemo. Denne var född i Tjärstads sn, Kinda hd, 1757. Han blev torpare och backstugusittare i Enemo under Tjuks östergård i V. Eneby sn. Carl Nilsson fick »tigga sig födan» och dog 1818. Hans son Isac (f. 1794) var under en tid (fram till 1814) anställd på Tomestorp.[98] Carl Nilssons ballader var följande:

1. »Adelbrand rider sig på lena lillas gård», DgFT 311. Vs 2: 1, s. 121–122.
2. »Sara lilla sitter uti qvarnen och mal», DgFT 243. Vs 2: 1, s. 361–362.
3. »Hertig Nils han sofver under fällen så röd», DgFT 446. Vs 2: 1, s. 399–400. Tryckt som SF 72.

---

[96] I SF uppges alla de däri tryckta visorna ur Karin Persdotters repertoar vara upptecknade i Östergötland, vilket är formellt riktigt. Däremot sägs givetvis ingenting om sångerskans småländska härstamning.

[97] Vadstena LA: Kisa A I: 2, uppsl. 94. Anna Samelsdotter hade 1810 flyttat från Tomestorp till Drakes Föllingsö.

[98] Vadstena LA: Tjärstad C: 3, s. 343; V. Eneby A I: 2, uppsl. 190; V. Eneby A I: 3, uppsl. 24; V. Eneby C I: 3, s. 522.

Inga melodiuppteckningar finns efter Carl Nilsson.

Efter »*Mamsell Beckstrand, Torpa*» skrev L. F. Rääf 1812 upp två ballader:

1. »Fröken Ädela hon sitter uti buren sin», DgFT 239. Vs 2: 1, s. 501–502. Tryckt som SF 110.
2. »Liten Kerstin hon säljer sin sidenkappa blå», DgFT 267. Vs 2: 3, s. 231–232.

Meddelerskan torde med säkerhet kunna identifieras såsom Anna Beckstrand, f. 1786 på Brostorp, Torpa sn, Ydre hd, som dotter till fänriken, sedermera kaptenen N. J. Beckstrand och h. h. Lovisa Ramell.[99]

År 1812 upptecknade Rääf efter »*Kerstin i Eneby fattigstuga*» en ballad. Hon kan identifieras som Kerstin Persdotter, f. i V. Eneby 1750 som dotter till Per Jonsson och h. h. i Berga. Från Berga kom hon 1810 till socknens fattigstuga, där hon ogift avled 1826.[1] Balladen ifråga är

»Hr Tyresman han reser sig söder utom by», DgFT 40. Vs 2: 1, s. 631–632. Två strofer tryckta i anm. till SF 149.

Ogifta Greta Persdotter, dotter till Peter Winstedt i backstugan Carlstorp, Mutebo, Skeda sn, Hanekinds hd, födde 1796 en son, Carl Peter.[2] Efter denne *Carl Peter Sammelsson,* Skeda, upptecknade Rääf 1814 en skämtvisa samt följande två ballader:[3]

1. »Prinsessan går sig åt kammaren in», DgFT 294. Vs 2: 1, s. 253–254. De tre sista stroferna tryckta som tillägg till SF 58.
2. »Bergman och Herreman de sutto till bord», DgFT 523. Vs 2: 1, s. 581. Tryckt som SF 145.

Efter en »*Fru Hintz, Ydre*» upptecknade Rääf två ballader 1812:[4]

1. »Stolts Gunnela, Stolts Gunnela du lek en lek», DgFT 243. Vs 2: 1, s. 365.
2. »Liten Kerstin hon gångar till Kung Adelkins gård», DgFT 266. Vs 2: 1, s. 463–464.

---

[99] Vadstena LA: Torpa A I: 4, uppsl. 9. Knappast möjliga i vårt sammanhang är Anna Beckstrands yngre systrar Gustafva, f. 1799, och Hedvig, f. 1802.

[1] Vadstena LA: V. Eneby C I: 2, s. 61; V. Eneby A I: 2, uppsl. 378; V. Eneby A I: 3, uppsl. 250; V. Eneby C I: 3, s. 597.

[2] Vadstena LA: Skeda C: 3, s. 367; Skeda A I: 6, uppsl. 112. C. P. Sammelsson kallas i husförhörslängden 1806–1811 »ofärdig».

[3] På s. 581 i Vs 2: 1 är visserligen icke angivet, att den därstädes skrivna balladen är upptecknad efter C. P. Sammelsson, men uppgiften om meddelare för skämtvisan på s. 582 i ms torde gälla också balladen på samma blad.

[4] Jag har icke kunnat bringa klarhet i frågan om vem denna fru Hintz varit. Möjligen är hon identisk med den »Fru Hintzon», som nämns i ett brev från Hartmansdorff till Rääf 23.9.1812 (UUB).

En meddelare, som inte går att identifiera, är Rääfs källa för balladen

»Liten Kjerstin hon sitter i sin Moders bur så glad», DgFT 37. Vs 2: 1, s. 540. Tryckt som SF 141 A.

Rääfs anteckning om visan lyder: »Sjungen af en 60 års Enka som lärdt den af sin MorMor på Torpön i Östergöthland.» Samma person har troligen sjungit den på omstående sida i ms utskrivna visan

»Liten Kjerstin hon går sig för sin Moder at stå», DgFT 84. Vs 2: 1, s. 539.

Efter »Hustru ... Kisa Socken 1812» (namnet på meddelerskan ej utskrivet)[5] tecknade Rääf upp balladen

»Och Blacken han ville intet drottningen bära», DgFT 63. Vs 2: 1, s. 541. Tryckt med mel. S 163, nr 117, som SF 135 B.

Efter en »*Mademoiselle Loenbom*»[6] upptecknades balladen

»Kära mor i spisen», DgFT 386. Vs 2: 2, s. 298. Texten uppt. av Rääf. Mel., enl. ms uppt. av E. Drake, finns ibid., s. 238.

Ett antal ballader har Rääf upptecknat utan att ange meddelarens namn eller uppteckningsorten. De återfinns i Vs 2: 1, s. 421–422 (DgFT 458; tryckt som SF 76), 441–442 (DgFT 89), 477 (DgFT 111, tryckt som SF 101 A), 491–494 (DgFT 527; tryckt som SF 104 A), 653–654 (DgFT 380; med mel. i Drakes utskrift på s. 651), 653–654 (DgFT 380; annan text än den föregående), 687–688 (DgFT 139; tryckt som SF 155); Vs 2: 3, s. 137 (DgFT 101), 171 (DgFT 241). Två av dessa visor är i SF försedda med melodier (SF 76 och 101 A), till vilka ms blott finns i Drakes renskrift S 163.

I några fall finns det melodiuppteckningar av Erik Drake till ballader, vars texter antingen icke upptecknats av Rääf eller i Rääfs uppteckning gått förlorade. I ett av dessa fall känner vi meddelaren. Carl Johan Enander på Näs i V. Eneby (1790–1814) sjöng DgFT 354 och en yngre visa för Drake i oktober 1812.[7]

---

[5] Gissningsvis kunde man nämna änkan Catharina Andersdotter i Brostugan, Kisa (f. i Kisa 1730, se Vadstena LA: Kisa A I: 1, uppsl. 46), efter vilken Rääf tecknat upp andra visor.

[6] Härmed avses förmodligen »Demoiselle Brita Lisa Loenbom», f. 1782 och bosatt hos Johan Loenbom, som blev kyrkoherde i Tuna 1786, i Misterhult 1810 (Vadstena LA: Tuna A I: 4, uppsl. 170). Johan Loenboms son Anders Gustaf, f. 1793, tecknade upp sånglekar m. m., jfr N. Dencker, Wallmans samling, s. 139.

[7] Carl Johan Enander var son till Sekr. Ad. Enander och h. h.; Vadstena LA: V. Eneby A I: 2, uppsl. 312, A I: 3, uppsl. 237. Drakes uppt. efter »Carl Johan Eneby» finns på bladet Vs 2: 1, s. 129–130.

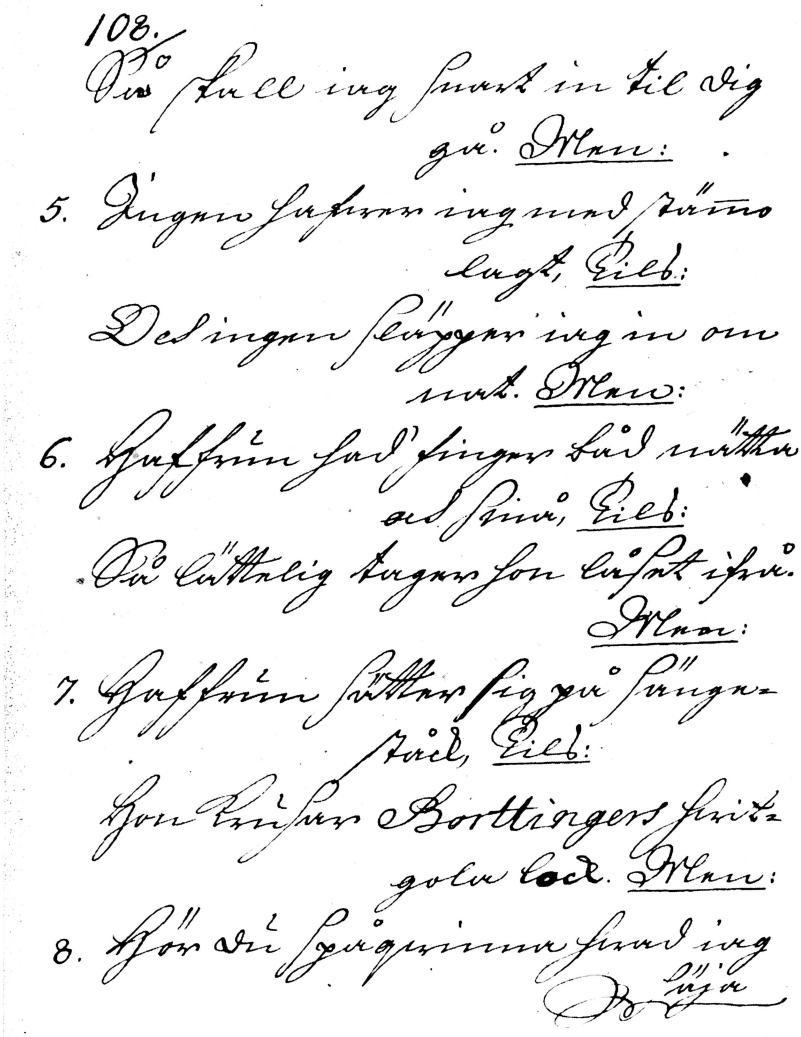

Bild 44. Bergshammarvisboken I, s. 108. Se s. 306 ff. härovan.

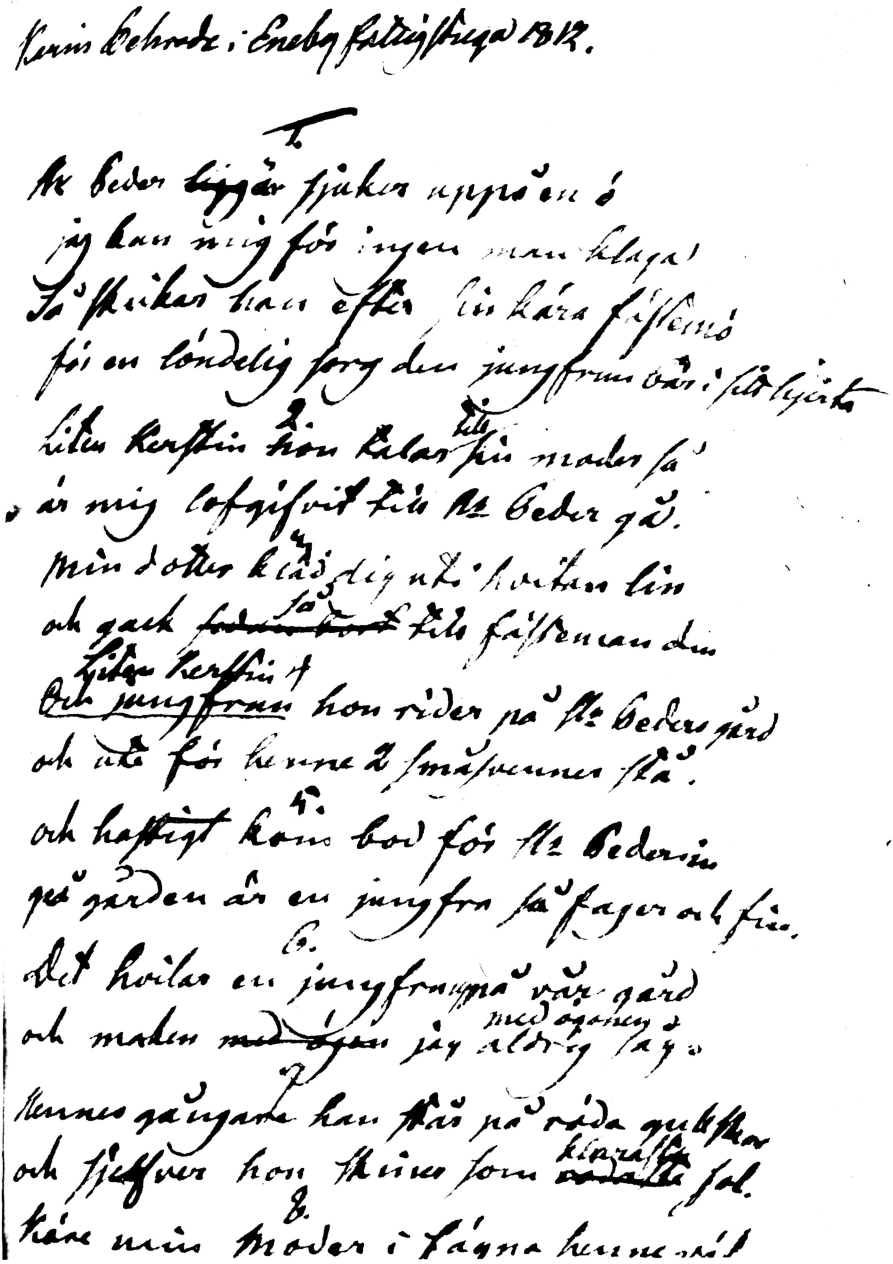

Bild 45. KB Vs 2: 1, s. 419 (övre delen). L. F. Rääfs piktur. DgFT 460, upptecknad av Rääf efter Karin Persdotter i Eneby fattigstuga 1812 (se s. 329 härovan).

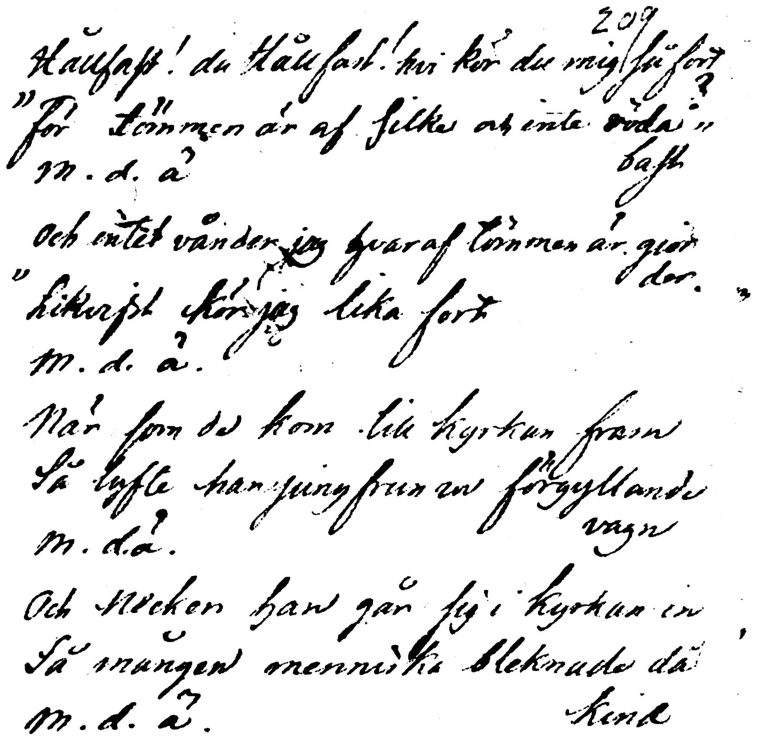

Bild 46. KB Vs 2: 1, s. 209 (övre delen). Hastig nedskrift av L. F. Rääf. Visuppteckning efter Greta Naterberg (se nedan s. 369), närmare bestämt en del av texten DgFT 39.

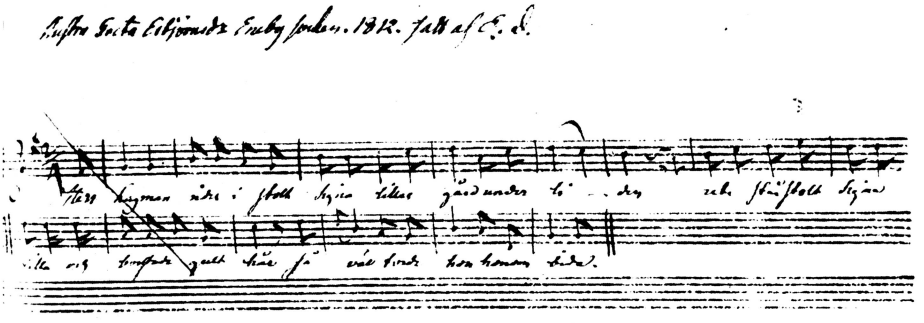

Bild 47. KB Vs 2: 1, s. 105. Melodi utskriven av Erik Drake, återgivande hans uppteckning av DgFT 387 efter Greta Esbjörnsdotter i V. Eneby 1812 (se ovan s. 323, 328).

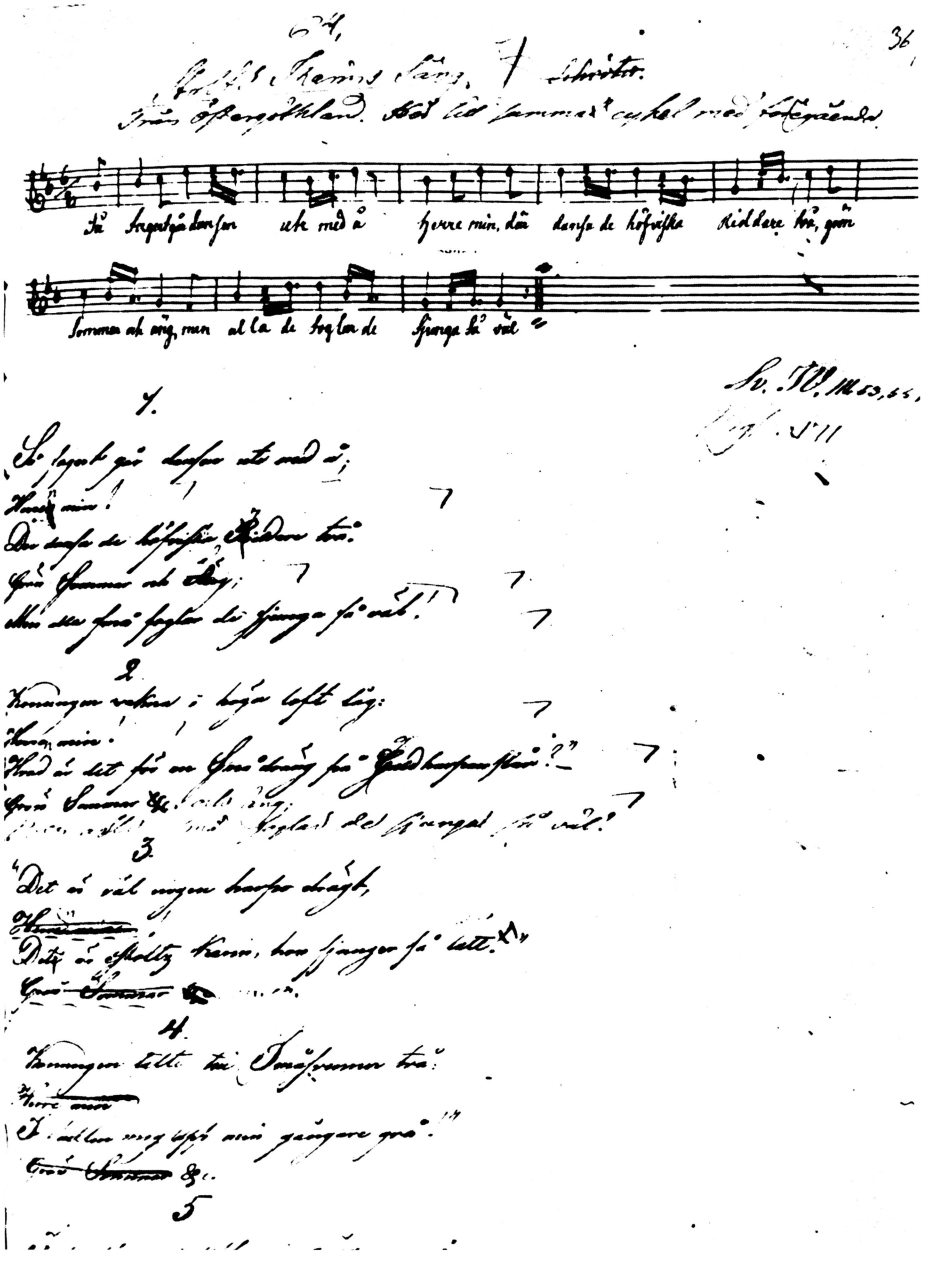

Bild 48. KB Vs 2: 1, s. 367 (övre delen). DgFT 243, uppteckned 1810 efter majorskan Ulrika Westerling, f. Enander, som »lärt visan af sin Mormor J. Hadorphii dotter». Utskrift av uppteckn arna: C. V. Westerling (melodien och den därunder lagda texten) och August von Hartmansdorff (textstroferna).

Och vara dåt huru dåt vara må
så väl som hon kan
men du skall inn för honungen gå
så väl som hon gråda kunde,

Och Gete jegan sig genom dörrena steg
så väl som hon kan
Och honungen henne med blida ögon
så väl som hon gråda kunde, neg

Bild 49 a. Visutskrift i KB Vs 2: 1, s. 351. Augusta Fredrika von Hartmansdorffs piktur (jfr bild 49 b).

Wästraby den 2 Desember
1811

Tack min Beskedlige Broder för
ditt sista bref – som vist intet ger mig
någon önskad upplysning om mina frågor
till Janette – men det är detsamma ty
det är ej så nödvändigt at en Smålans
fänta skall följa alla mader och därför
sinner jag mig förträfligt i min förra

Bild 49 b. Brev från Augusta Fredrika von Hartmansdorff till brodern August 2.12.1811. Hartmansdorffska samlingen, RA.

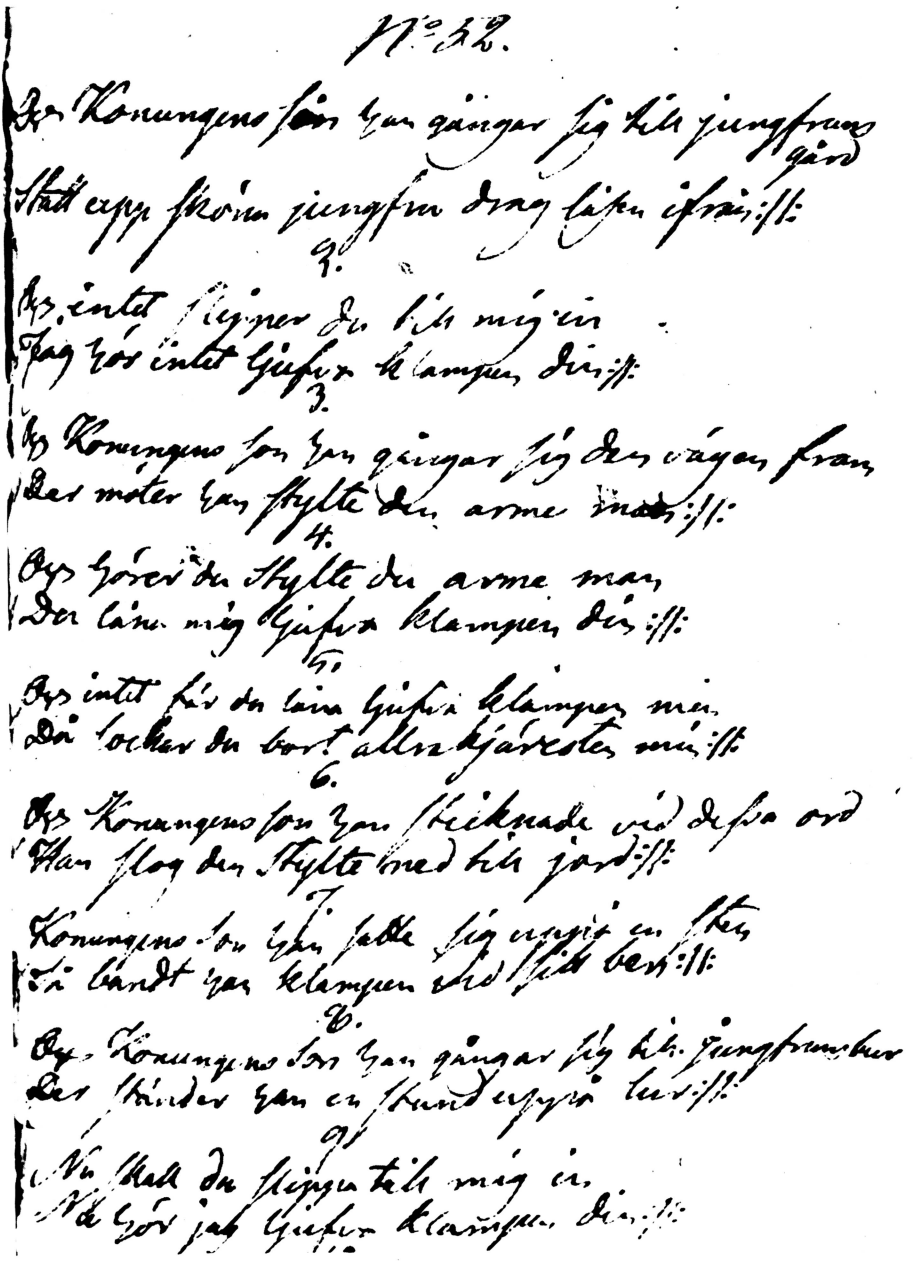

Bild 50. KB Vs 2: 1, s. 267 (övre delen). Text av ST 28, utskriven av Lorenzo Hammarsköld (se nedan s. 352).

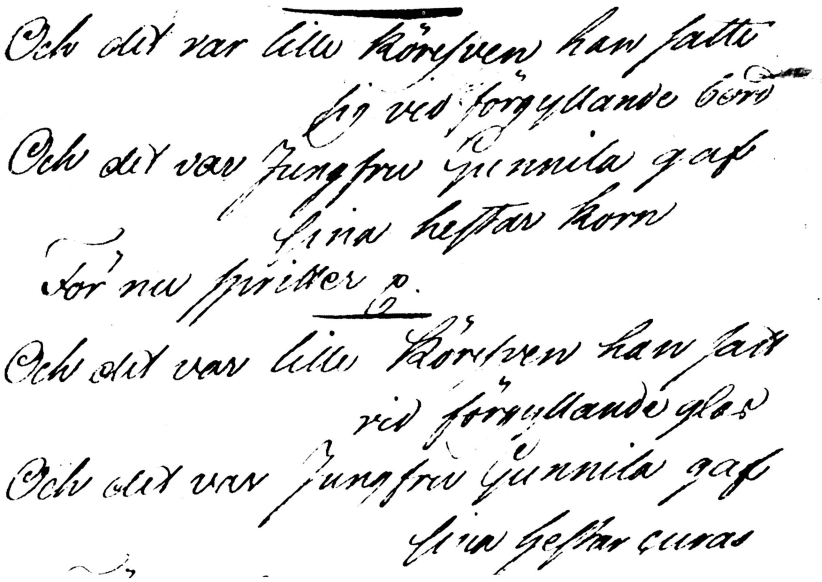

Bild 51 a. KB Vs 2: 3, s. 427. Del av visutskrift, gjord av Clas Livijn.

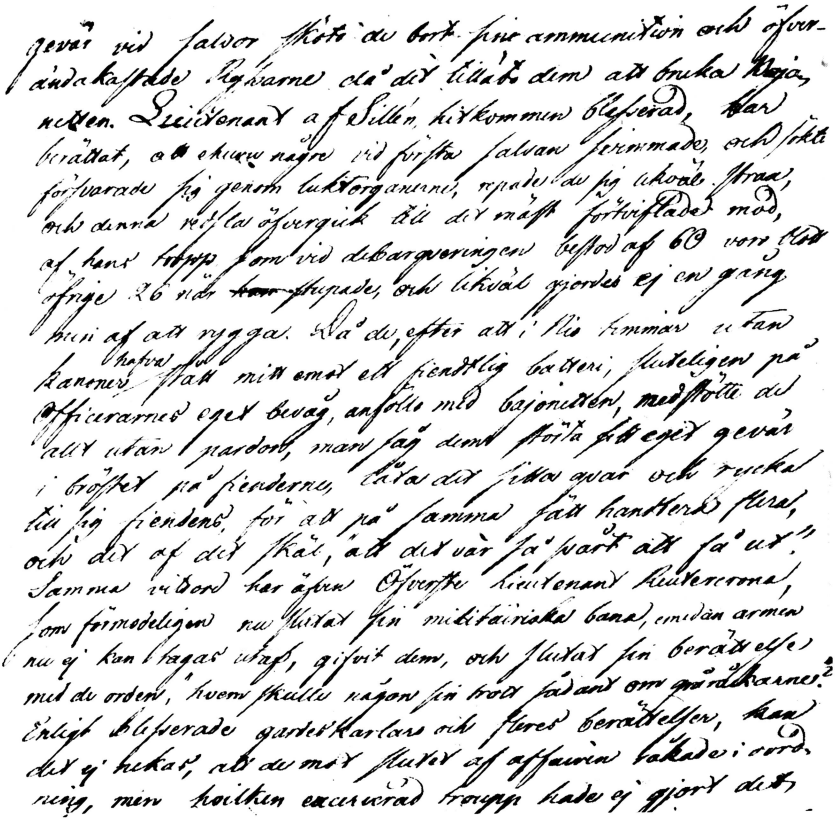

Bild 51 b. Ur brev från Clas Livijn till L. F. Rääf 25.6.[1808]. UUB Rääf 10: 2698.

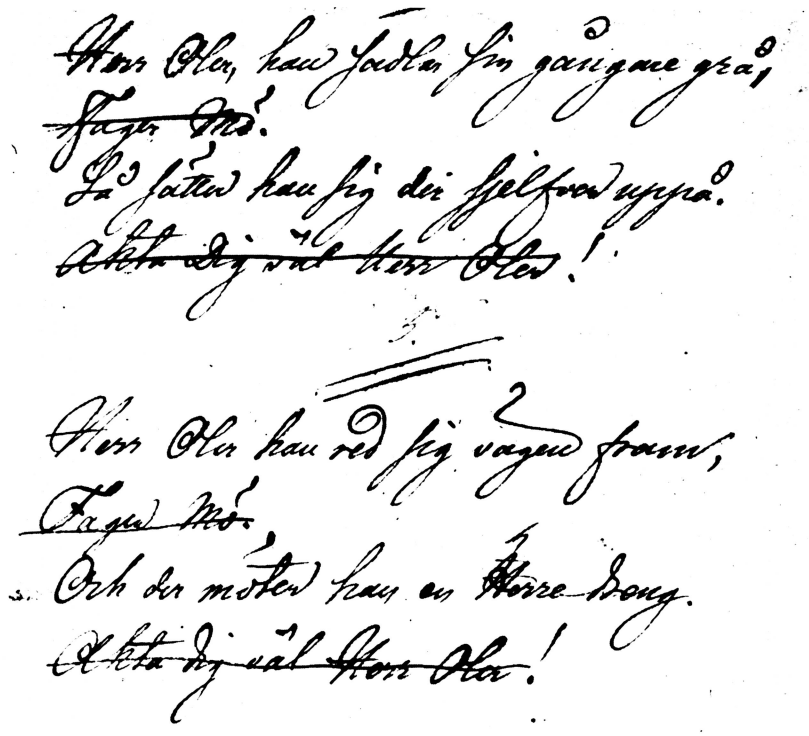

Bild 52 *a*. KB Vs 2: 1, s. 109. Del ur visutskrift av P. A. Reuterswärd.

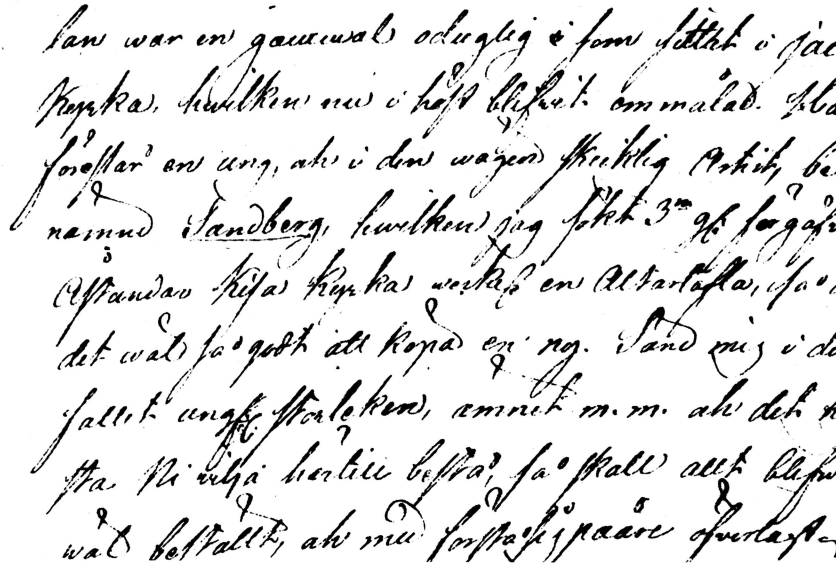

Bild 52 *b*. Ur brev från P. A. Reuterswärd till L. F. Rääf 22.2.[1816]. UUB Rääf 11: 3254.

Beträffande tre balladtexter i Rääfs utskrift råder möjligen ett speciellt förhållande. Det gäller följande tre visor:

1. »Herr Håkan sadlade gångaren grå», DgFT 126. Vs 2: 1, s. 279–280. Mel. ibid., s. 277, uppt. av Drake. Mel. harmoniserad S 163, nr 46. Text och mel. tryckta som SF 53 D.
2. »Brådt gick ett bud för konungen in», ST 30. Vs 2: 1, s. 405. Tryckt med mel. S 163, nr 3, som SF 74 B.
3. »Herr Carl gick till sin fostermor», DgFT 409. Vs 2: 3, s. 223–224.

Källangivelsen för dessa tre texter är »Uppskrifven af Friherrinnan Schmitterlöf 1814».[8] Den åsyftade personen är *Anna Mathilda Palbitzki,* f. 1774 på Bo i Näsby sn, Jönköpings län, som dotter till majoren friherre A. G. Palbitzki och h. h. Brita Catharina Planting-Bergloo. Hon ingick 1793 äktenskap med Henning Christian Schmiterlöw (1754–1813), sedermera överstelöjtnant och titulärlandshövding. Familjen bodde på Olstorp, V. Ryds sn, Ydre hd. »Friherrinnan» Schmiterlöw levde till 1849.[9] Frågan är, hur uttrycket »Uppskrifven af Friherrinnan Schmitterlöf» skall tolkas. Troligen har hon själv skrivit upp visorna efter minnet eller någon annans föredrag, varefter Rääf skrivit av texterna och Drake upptecknat melodierna efter den, vem det nu må ha varit, som kunde visorna. Det andra alternativet, nämligen att »af» i formuleringen betyder »efter» och att Rääf därför upptecknat visorna efter Anna Mathilda Schmiterlöws eget föredrag, tei sig mindre troligt. Dels verkar i så fall uttryckssättet i formuleringen mindre naturligt, dels finns inga paralleller till detsamma i Rääfs andra upptecknings.

En balladtext, som icke föreligger i Rääfs egenhändiga utskrift, är följande:

»Det var den unge Herr Päder», DgFT 376. Vs 2: 1, s. 383–384. Tryckt som S 67 med två melodier, vilkas samband med textupptecknings är oklart.

Efter vistexten har någon, troligen Rääf, skrivit »coll.» dvs. den beteckning Rääf begagnar för att ange, att en avskrift kollationerats. Kanske är den existerande utskriften en avskrift. I varje fall vet vi vem som sjungit visan, ty på s. 383 i ms står uppgiften »Sjungen af Magdalena Wåhlander 1812».[10]

[8] På Vs 2: 1, s. 279, är »friherrinnans» namn delvis och på Vs 2: 3, s. 223, helt bortklippt, men någon tvekan om att fru Schmiterlöw, f. Palbitzki, åsyftas kan ej råda. På s. 277 och 405 i Vs 2: 1 finns namnet kvar.

[9] Elgenstierna VII, s. 36.

[10] Denna anteckning härrör från samma hand som själva vistexten. Bredvid har en annan hand, troligen Rääfs, skrivit »Magdalena Wåhlander 1812».

Magdalena (Maja Lena) Wåhlander var född i Kisa 1781 och dotter till en garvare.[11]

Om Rääfs uppteckningar efter meddelare från Slaka och Landeryd, se härnedan rörande bröderna Wallmans visinsamling, s. 364 ff. — Prov på Rääfs piktur i visuppteckningar ges på bilderna 45 och 46, s. 334 f. Jfr också bild 59, s. 379 f.

*

August von Hartmansdorff[12] var på mödernet kusin med L. F. Rääf, vilket framgår av nedanstående släkttavla:[13]

Adam Fredrik Grönhagen (1720–1797)
g. m. (1753) Ulrika Charlotta von Olthoff (1736–1774)

Hedv. Charl. Grönhagen (1756–1810) g. m. (1784) lagman Leonard Henrik Rääf (1745–1810)	Fredrika Grönhagen (1765–1835) g. m. (1791) kapten Jak. Baltzar von Hartmansdorff (1752–1802)	Ulrika Grönhagen (1768–1821) g. m. (1799) kapten C. V. Westerling (1772–1819)
Leonhard Fredrik Rääf (1786–1872)	August von Hartmansdorff (1792–1856)	

Hartmansdorff föddes och växte upp i Adelövs sn, Jönköpings län, och inskrevs 1806 vid Uppsala universitet, där han avlade kansliexamen 1808. Den ytterst brådmogne ynglingen tjänstgjorde vid krigsexpeditionen 1809, deltog samma år i fredsunderhandlingarna med Danmark i Jönköping samt placerades 1810 vid pommerska expeditionen. Hartmansdorff medföljde den svenska armén till Tyskland 1813, blev året därpå protokollsekreterare i departementet för pommerska och koloniala ärenden och var 1816–21 sekreterare hos riksståthållaren i Norge, varefter den mera bekanta delen av hans karriär inleddes.[14]

Från sin ankomst till Stockholm 1809 och fram till början av maj 1810, då L. F. Rääf till följd av sin moders död måste överge huvudstaden och resa hem till Tomestorp, kunde Hartmansdorff umgås med och inhämta råd av sin äldre kusin. De träffades ofta, enligt vad som framgår av Hart-

[11] Vadstena LA: Kisa A I: 1, uppsl. 114, C: 3, s. 309, A I: 2, uppsl. 94; Tuna A I: 5, uppsl. 173.

[12] Den närmast följande framställningen är, med smärre korrigeringar och en del uteslutningar, ett återgivande av min skrift August von Hartmansdorff som balladsamlare, 1960.

[13] Släkttavlan uppgjord med ledning av uppgifter i Elgenstierna III, s. 195.

[14] För Hartmansdorffs biografi se t. ex. G. Utterströms art. i Sv. män och kvinnor samt Elgenstierna III, s. 488 f.

mansdorffs almanacksanteckningar,[15] och under våren 1810 ger dessa anteckningar uttryck för det intresse denne fått för sin sex år äldre frändes vissamlande. Den 14 februari skriver han: »Läste Lennarts gamla wisor», och för den 8 mars finns uppgiften: »Läste Visorna hos Rääf.»

Snart söker Hartmansdorff göra aktiva insatser till förmån för Rääfs vissamling. I mars 1810 skriver han sålunda till den danske greven Adam Wilhelm Moltke, också han en sedermera mycket känd politiker, vars bekantskap han gjort vid underhandlingarna i Jönköping, och ber honom söka utröna huruvida det i Danmark funnes några samlingar av »gamla swenska Folkwisor». De undersökningar Moltke anställde, främst genom att tillfråga Rasmus Nyerup, gav emellertid negativt resultat.[16]

Större framgång hade Hartmansdorff, när det gällde att genom uppteckningar efter muntlig tradition förmera Rääfs samling. Härvid hade han i sin tur en duglig medarbetare i kaptenen Carl Vilhelm Westerling, gift med en moster till Hartmansdorff och Rääf (jfr släkttavlan härovan).

Westerling föddes 1772 på Kättinge i Börje sn, Uppland. Han blev fänrik vid Livgrenadjärerna 1789, sedan löjtnant där och fick kaptens avsked inte senare än 1806. Han brukade först Boda gård i Torpa sn, Östergötland, och därefter Västraby i Hults sn, Jönköpings län, till 1812, då han bosatte sig på Bruzaholms bruk i sistnämnda socken. Föga framgångsrik hushållare måste han 1816 avyttra även denna egendom. Han dog i Kristianstad 1829.[17]

Carl Vilhelm Westerling var amatörmusiker, och att döma av hans i breven till Hartmansdorff ofta återkommande beställningar av strängar har han flitigt trakterat sitt instrument, violoncellen. Han spelade bl. a. Mozartkvartetter, som han dock fann i svåraste laget.[18]

Julhelgen 1810/11 tillbringade Hartmansdorff hos Westerling på Västraby och återstoden av januari 1811 på det Grönhagenska godset Brandsnäs i Torpa sn. Från denna tid finns det några intressanta notiser i hans almanackor: »Skref visor» (30.12.1810); »Morbror skref noter till mina Visor» (31.12.1810); »Jag afskref visor och uppläste dem för Morbror Moster» (12.1.1811). De två första uppgifterna härstammar från tiden på

[15] Hartmansdorffs almanackor med dagboksanteckningar ingår i Hartmansdorffska saml., RA.

[16] Hartmansdorffs brev till Moltke är sannolikt det, som åsyftas i en almanacksanteckning 19.3.1810: »Afsände Br. till Gr. Moltke.» Själva brevet är förlorat. Moltkes svar finns däremot i Hartmansdorffska saml., RA. För efterspaningar av brevet till Moltke kunde jag 1960 tacka bibliotekar Erik Dal och nu framlidne rigsarkivar Svend Aakjær, Köpenhamn.

[17] Uppgifterna hämtade främst från G. Anrep, Svenska slägtboken, 3, s. 33.

[18] Se t. ex. brev Westerling–Hartmansdorff 12.3.1811 och 12.4.1811 (RA).

Västraby, den tredje från Brandsnäs. »Morbror» på Västraby är Westerling, »Morbror» och »Moster» på Brandsnäs torde vara Carl Henrik Grönhagen och hans maka. Av anförda citat framgår tydligt, att Hartmansdorff begagnade sin vistelse hos släktingarna till att samla visor och att Westerling då medverkat vid melodiernas upptecknande. Sedan Hartmansdorff återvänt till Stockholm, fortsatte Westerling några månader att syssla med vissamlande. Dels har han med melodier kompletterat vissa av Hartmansdorffs textuppskrifter, dels har han på egen hand upptecknat såväl texter som melodier. Vi kan följa detta i bevarade brev: »Det interesserar mig få veta om mina toner approberades» (Westerling–Hartmansdorff 17.2.1811); »Visorna får Du, om ej förr, med Baron Carl Armfeldt, som medio af nästa månad skall vara i Stockholm» (Westerling–Hartmansdorff odat., mars eller april 1811); »Endast skall jag nu, jämte Fröken, gifva dig tilkjänna, att ett Paquette med Baron Armfeldt nu är på väg til Dig, med inneliggande Linnekläder, 10. aldra raraste Visor, 3. *dito* toner ...» (Westerling–Hartmansdorff 18.4.1811); »Westerling har skickat mig 18 Vismelodier, dels på visor, som vi redan hafva, dels på andra, som vi få» (Hartmansdorff–Rääf 12.4.1811).[19]

De visor Hartmansdorff fick av Westerling skickade han vidare till Rääf.[20] Själv samlade han in några visor på Värmdön sommaren och hösten 1811. Den 30 augusti detta år rapporterar han till Rääf, att han där »kommit öfver en stympad visa om Ridder Magnus, med en ganska vacker melodie» och att melodierna till två andra visor kunde skaffas, om Rääf så önskade.[21]

Vi skall nu genomgå de visor av Hartmansdorffs och Westerlings bidrag till Rääfs samling, som bevarats, och börjar med dem, vars texter föreligger i August von Hartmansdorffs autograf.[22]

Uppteckningar efter »en flicka från Kisa sn», 1810.

1. »Ungerlen han talte till Inga lilla så», DgFT 387. Vs 2: 1, s. 123–125 (med mel. uppt. av Westerling). Mel. harmoniserad S 163, nr 154. Uppteckningen citerad i anm. till SF 31 (där, liksom i min skrift August von Hartmansdorff som balladsamlare, 1960, s. 5, oriktigt förd till typen DgFT 311).

2. »Marstrand går på gården och blänker med sitt svärd», DgFT 40. Vs 2: 1, s. 623–625 (med mel. uppt. av Westerling). Mel. harmoniserad S 163, nr 107. Text och mel. tryckta som SF 149 A.

---

[19] Breven till Hartmansdorff finns i RA, breven till Rääf i UUB.

[20] Se t. ex. ett brev Hartmansdorff–Rääf 3.8.1811: »Enligt löfte skickar jag inneliggande Visor och Folksagor ...».

[21] Rääf skriver till Hartmansdorff 22.10.1811: »Jag skulle långt förr hafva tackat dig för de visor du lofvat att samla på Wermdön ...»

[22] Jfr bild 48, s. 336, där också en melodiutskrift av Westerling finns.

Uppteckningar efter »en piga från Kinda hd», 1810.

3. »Och Konungen och Drottningen skulle till nidingen fara», DgFT 109. Vs 2: 1, s. 249–252 (med mel. uppt. av Westerling). Mel. harmoniserad S 163, nr 81. Text och mel. tryckta som SF 47 A.

4. »Förr hade jag en Syster så båld», DgFT 380. Vs 2: 1, s. 647–650 (med mel. uppt. av Westerling). Mel. harmoniserad S 163, nr 34. Text och mel. tryckta som SF 150 A.

5. »Der sitter två kämpar alt nordan i fjäll», ST 7. Vs 2: 3, s. 139–142 (med mel. uppt. av Westerling).

6. »Der bodde en Grefve uppå Vårt Land», DgFT 39. Vs 2: 3, s. 347–350 (med mel. uppt. av Westerling).

Ovanstående sex visor är av allt att döma upptecknade i slutet av december 1810. Då ju Kisa sn ligger i Kinda hd, är det mycket möjligt, att en och samma person åsyftas med båda de använda beteckningarna. Teoretiskt sett kan det också vara frågan om flera än två. Knappast rör det sig dock om uppskrifter gjorda i Kisa (Kinda), Rääfs hembygd, utan snarare om sådana efter någon eller några från Kinda, som tagit tjänst på Västraby eller i dess närhet.[23] Till samtliga texter har som synes Westerling gjort melodiuppteckningar.

Uppteckningar efter »majorskan Westerling», 1810–1811.

7. »Så fagert går dansen ute med å», DgFT 243. Uppt. 1810. Vs 2: 1, s. 367–369 (med mel. uppt. av Westerling). Mel. harmoniserad S 163, nr 140. Endast texten tryckt som SF 64.

8. »Liten Chirstin hon går för sin moder att stå», DgFT 460. Uppt. 1810. Vs 2: 1, s. 409–412. Tryckt med mel. S 163, nr 97, som SF 75 A.

9. »Falkvard hen tjente i Konungens Gård», DgFT 178. Uppt. 1810. Vs 2: 1, s. 425–427 (med mel. uppt. av Westerling). Mel. harmoniserad S 163, nr 32. Text och mel. tryckta som SF 80.

10. »Och Jungfrun hon gick för sin moder att stå», DgFT 186. Uppt. 1810. Vs 2: 1, s. 451–454. Tryckt som SF 96 A.

11. »Kung Daniel han rider till liten Nettas gård», DgFT 237. Uppt. 1810. Vs 2: 1, s. 479–483 (med mel. uppt. av Westerling). Mel. harmoniserad S 163, nr 80. Text och mel. tryckta som SF 102.

12. »Signa Lilla tjente i Konungens gård», DgFT 65. Uppt. 1810. Vs 2: 1, s. 545–547. En av Westerling upptecknad melodi till visan finns i Vs 126: 4, s. 29. Texten och denna melodi avskrivna av J. Adlerbeth i Göt. Förb. visms, s. 31–32. Texten tryckt som SF 139. De båda därstädes tryckta melodierna, identiska med S 163, nr 143 resp. 146, återger ej Westerlings uppskrift, vilken säkerligen får antas ha varit den till Hartmansdorffs textuppteckning hörande.

---

[23] I husförhörslängden för den berörda tiden kan emellertid icke återfinnas någon piga på Västraby född i Kisa sn eller Kinda hd (Vadstena LA: Hult A I: 2, uppsl. 105–106).

13. »Redeboll han rider till Gullborgs gård», DgFT 82. Uppt. 1811. Vs 2: 3, s. 303–308. Melodien torde föreligga som S 163, nr 24.

14. »Konungen talte till Småsvenner två», DgFT 235. Uppt. 1811. Vs 2: 1, s. 331–334. Tryckt med mel. S 163, nr 82, som SF 61.

15. »Herr Peder han talte till sin moder så», DgFT 84. Uppt. 1811. Vs 2: 1, s. 535–537. Tryckt med mel. S 163, nr 121, som SF 134 B.

16. »Ridder Olof han reste sig Söder under ö», DgFT 274. Uppt. 1811. Vs 2: 3, s. 245–247. Texten avskriven av J. Adlerbeth i Göt. Förb. visms, s. 18–18 B, där också en melodi finns, s. 32 (med små textavvikelser). Mel. och en strof text finns också som S 163, nr 127. Mel., kombinerad med en Wallmansk textuppteckning, är tryckt hos Grönland, s. 16. Jfr avsnittet om Grönland i exkursen.

Den enda namngivna och den redan genom antalet visor betydelsefullaste av Hartmansdorffs meddelare är majorskan Westerling, Carl Vilhelm Westerlings mor.

Ulrika Westerling var född i Stockholm 1736 som dotter till hovrättsrådet Samuel Enander och dennes maka och kusin Brita Nordenstedt. Hon ingick 1764 äktenskap med majoren Johan Westerling. Makarna bodde 1764–1776 på Kjältringe i Börje sn, Uppland, och flyttade sistnämnda år till Mjölkvik i V. Eneby sn, Kinda hd, Östergötland. Majorskan blev änka 1789, bodde på äldre dagar åtminstone tidvis hos sin son Carl Vilhelm samt avled på Adlerskog i V. Eneby 1820.[24]

Uppteckningsarbetet efter majorskan Westerling är nämnt i Hartmansdorffs almanacksanteckning av den 31.12.1810: »Jag skref nya Visor efter Farmor, som sjöng för Morbror» (Hartmansdorff använder den i C. V. Westerlings hem naturliga benämningen på Ulrika Westerling).

Högst intressant är det, att vi kan följa vissa av Ulrika Westerlings visor tillbaka till dem hon lärt visorna av. Fyra stycken har hon enligt Hartmansdorffs anteckningar på uppteckningarna lärt av »sin Mormor Hadorphii dotter» (det gäller visorna nr 7, 8, 11 och 16 härovan), och på en (nr 9 härovan) finns uppgiften: »Hon hade lärt Visan af sin Mormor och Farmor RiksHistoriogr. Hadorphii döttrar». En genealogi från Johan Hadorph till Carl Vilhelm Westerling presenteras på nästa sida.[25]

Det är således efter Elisabeth Hadorph, g. Enander, och framförallt dennas syster Brita Hadorph, g. Nordenstedt, som Ulrika Enander-Westerling fått vissa av sina visor. Vi har knappast rätt att tillskriva flera av hennes ovan uppräknade visor denna proveniens än dem som har uttryck-

[24] Enligt en anteckning i V. Eneby ministerialbok (Vadstena LA) vid hennes död var hon uppfostrad av en moster i Uppland, där hon mesta tiden vistades till giftermålet 1764.

[25] Genealogien upprättad med ledning av uppgifter i Elgenstierna VII, s. 614 f.; Örnberg, Svenska Ättartal, 6, s. 137, 143; SBL XIII, s. 463; J. Kleberg, Kammarkollegium 1634–1718, s. 71.

Johan Hadorph (1630–1693), antiquarius regni
g. m. (1664) Elisabeth Danielsdotter Dalina (d. 1704)

Elisabeth Hadorph (1671–1760) g. m. (1692) Nils Enander (1664–1699), kammarskr. i Kammarkoll., landskamrerare i Blekinge	Brita Hadorph (f. 1680) g. m. (1699) Jakob Nordenstedt (1669–1734), assessor i Kommers. koll.
Samuel Enander (1698–1768), hovrättsråd i Svea hovrätt g. m. 1724	Brita Nordenstedt (d. 1769)

Ulrika Enander (1736–1820)
g. m. (1764) Johan Westerling (1714–1789), major

Carl Vilhelm Westerling (1772–1829), kapten.

liga uppgifter därom. Om Johan Hadorphs döttrar traderat visor, som fadern lärt i sin barndom i Slaka sn i Östergötland, denna för det begynnande 1800-talets visuppteckнare så givande ort, om de lärt visorna i samband med faderns antikvariska vissamlande eller om de fått visorna annorstädes ifrån, t. ex. lärt dem under uppväxtåren i Uppsala, Stockholm eller sommarvistelserna i Slaka, lär inte kunna utredas.[26] I varje fall är traditionen från Brita och Elisabeth Hadorph till Ulrika Enander-Westerling en klar släkttradition, med det för sådana ganska vanliga överhoppandet av en generation, och icke en ortsbunden tradition. Tvivelaktigt är därför Arwidssons tillvägagångssätt att i SF uppge Ulrika Westerlings visor härröra från Östergötland. Arwidsson har här tydligen blivit vilseledd av Rääf, som på s. 334 och 454 i Vs 2: 1 antecknat, att sångerskan var från Östergötland. Vi har i majorskan Westerlings fall ett ovanligt tillfälle att följa en vistradition (texter och melodier) tillbaka till 1600-talet.[27]

Westerling har i fyra tillfällen (visorna 7, 9, 11 och 12 härovan) upptecknat melodierna till dessa visor. I fem andra fall (nr 8, 13–16) finns till Hartmansdorffs texter melodier, som inte föreligger i Westerlings egen utskrift, men som rimligtvis också de upptecknats av Westerling efter hans mors sång. Med en sådan uppfattning överensstämmer förhållandet, att melodien till visa nr 16 finns avskriven på samma ställe (s. 32) i Götiska Förbundets vissamling som den bevisligen på en Westerlingsk uppteckning återgående melodien till visa nr 12. Möjligen är också visa 20 härnedan upptecknad efter fru Westerling.

[26] Ifrågavarande visor kan inte direkt sammanställas med några visuppskrifter som insamlats genom Johan Hadorphs försorg. Förekomsten av melodier till majorskan Westerlings visor är också av betydelse för bedömandet av denna fråga.

[27] Jfr del II, kap. 10.

Uppteckning efter »en piga från Torpa, Ydre hd», 1811.

17. »Magdalena stod vid gröna lind», DgFT 98. Vs 2: 1, s. 327–330. Tryckt som SF 60 jämte två melodier, varav den första är S 163, nr 100, och den andra är S 163, nr 110.

Med all sannolikhet har texten upptecknats vid Hartmansdorffs vistelse på Brandsnäs i Torpa sn i januari 1811. Melodien S 163, nr 110, torde vara Westerlings uppteckning, under det att S 163, nr 100, är upptecknad av C. P. Grevilli, troligen efter hustru Naterberg i Slaka.

Uppteckningar efter »en piga från N. Vedbo hd», 1811.

18. »Ungersven han till sin Fostermor gick», DgFT 409. Vs 2: 3, s. 211–213.
19. »Margareta hon gångar sig åt snöhvitan strand», ST 24. Vs 2: 1, s. 389–391.

Uppteckning utan proveniens- och datumuppgift.

20. »Unger Sven han geck för sin Herre att stå», DgFT 458. Vs 2: 1, s. 531–533. Tryckt med mel. S 163, nr 158, som SF 118. I SF uppges uppteckningen vara gjord i Östergötland. Även denna uppteckning bör vara gjord 1810 eller 1811, kanske efter majorskan Westerling. Undre delen av bladet s. 533–534 är bortklippt. Här bör meddelaruppgiften ha stått.

Som ovan framhållits, fortsatte Westerling våren 1811 visuppteckнandet och ägnade därvid sin uppmärksamhet åt såväl texter som melodier. När det gäller att avgöra huruvida några av Westerlings självständigt gjorda visuppskrifter finns kvar, är ett delvis redan citerat brev från Hartmansdorff till Rääf 12.4.1811 av betydelse. Där står bl. a.: »Westerling har skickat mig 18 Vismelodier, dels på visor, som vi redan hafva, dels på andra, som vi få. För så mycken möda och nit bör han väl i sinom tid nämnas med beröm. Ibland denna Samling finnes äfven Hertig Magni rätta visa, som börjas så här:

Hertig Magnus han såg sig genom Slottsfönstret ut,
Hur Strömmen så strida månd rinna,
Då feck han se på vattnet satt,
En mycket deyelig quinna,
Hertig Magnus, Hertig Magnus, Tro lofven I mig,
Jag beder Eder ännu så gerna, I sägen icke nej, utan Jo Ja.»

En uppskrift av »Hertig Magni visa» (DgFT 48) finns i Vs 2: 1 och den textens inledningsstrof är identisk med den just citerade. Handstilen i Vs 2: 1 är dock inte Westerlings utan den visar sig tillhöra Augusta Fredrika von Hartmansdorff, Augusts tvillingsyster.[28] Hon bodde i flera år,

[28] Detta framgår utan vidare, om man jämför pikturen i vederbörande visutskrift med Augusta Fredrikas handstil i bevarade brev, se bild 49, s. 337.

bl. a. de här aktuella åren, på Westraby och har uppenbarligen hjälpt Westerling med renskrivning av vistexter.[29] Att vi verkligen beträffande Augusta Fredrika von Hartmansdorffs visutskrifter har att göra med Westerlings uppteckningar framgår också av, att till en av dessa visor melodien föreligger i hans egenhändiga utskrift. De i Augusta Fredrikas piktur utskrivna visorna är följande:

21. »Och Riddaren han Rider sig till (jungfruns) gård», DgFT 183. Vs 2: 1, s. 245–246. Tryckt med mel. S 163, nr 126, som SF 44 A.

22. »Och konungen och Drottningen sutto öfver bord», DgFT 126. Vs 2: 1, s. 271–273. Tryckt med mel. S 163, nr 84, som SF 53 A.

23. »Och Hilla lilla sitter i Buren sin», DgFT 83. Vs 2: 1, s. 273–274. Tryckt med mel. S 163, nr 42, som SF 107. (Härmed besvaras Bergels fråga i GAS IV, s. 210.)

24. »Härr Päder och liten Kjerstin de sutto öfver bord», DgFT 210. Vs 2: 1, s. 349–351.

25. »Getepigan stog vid qvarnen och mol», DgFT 243. Vs 2: 1, s. 351–352.

26. »Hilla lilla sitter i höganloft», ST 30. Vs 2: 1, s. 401–403. Tryckt med mel. S 163, nr 41, som SF 73.

27. »Herr Spärling han kamma och krusa sitt hår», DgFT 335. Vs 2: 1, s. 403–404. Tryckt med mel. S 163, nr 137, som SF 108 A.

28. »Och Härtigen for sig upp till en borg», DgFT 89. Vs 2: 1, s. 443–444. En mel. till texten finns harmoniserad som S 163, nr 38.

29. »Dät bodde en Grefve vid en å», DgFT 95. Vs 2: 1, s. 473–475. Avskriven av A. I. Arwidsson i Vs 2: 1, s. 469–472. Tryckt med mel. S 163, nr 6, som SF 99.

30. »Härtig Mangnus han såg genom slodtsfönstret ut», DgFT 48. Vs 2: 1, s. 476. En melodi till texten finns harmoniserad som S 163, nr 53. Texten avskriven i brev från L. F. Rääf till Cl. Livijn 13.9.1811 (UUB). Texten tryckt som GA 96 (GAB 83: 2).

31. »Dät voro två ädela Konunga barn», DgFT 146. Vs 2: 1, s. 509, 511, 512, 510. Melodien i C. V. Westerlings egenhändiga utskrift finns på s. 28 i Vs 126: 4. Texten tryckt som SF 114, melodien hos Grönland, s. 30.

32. »Liten Cherstin hon låter kringskära sitt hår», DgFT 267. Vs 2: 1, s. 510, 513, 515, 516. Tryckt som SF 109.

33. »Jungfrun hon gick sig åt ottesång», DgFT 37. Vs 2: 1, s. 559–560. Tryckt med mel. S 163, nr 59, som SF 142.

Endast en melodi till ovanstående vistexter föreligger som nämnts i Westerlings autograf (nr 31), men i S 163 finns melodier till åtta andra av dem. Man vågar nog framställa antagandet, att Drakes harmonisering i S 163 i dessa fall återgår på Westerlings uppteckningar. Här, liksom i många andra fall, har originalutskrifter av melodier förkommit i samband med eller efter färdigställandet av manuskriptet S 163.

Inga proveniens- eller datumuppgifter förekommer i Augusta Fredrika von Hartmansdorffs renskrifter. Att uppteckningarna är gjorda under förra

[29] För hennes biografi jfr Elgenstierna III, s. 489.

delen av 1811 är emellertid ställt utom allt tvivel; i Westerlings brev till Hartmansdorff nämns visor inte efter april 1811, och i dessa brev får därefter de tidigare ofta berörda musikaliska och litterära ämnena allt mera vika för Westerlings bekymmer med lanthushållning och gårdsaffärer. Att Rääf i september 1811 kunnat sända en avskrift av visa nr 30 till Livijn är också av avgörande betydelse för dateringen.

Det är mycket sannolikt, att åtminstone några av visorna i Augusta Fredrikas renskrift tillhört Ulrika Westerlings repertoar. I ett brev till Hartmansdorff 17.2.1811 skriver Westerling: »Farmor har varit krasslig altsedan Du var här, och således ännu inga flere Visor, men de skola icke glömmas jämte tonorna.»

I SF uppges nr 44 A (nr 21 härovan) härröra från Småland, de övriga därstädes tryckta från Östergötland. På s. 443 i Vs 2: 1 har Arwidsson om nr 28 härovan, vilken ej tryckts i SF, antecknat »Från Uppland». Alla dessa Arwidssons uppgifter måste anses som osäkra.

Westerling stod visserligen i samma släktskapsförhållande till Rääf som till Hartmansdorff, men sedan kapten J. B. von Hartmansdorff 1802 dött, tog sig Westerling an hans efterlämnade familj. Westerling har på detta sätt haft mycket närmare relationer till Hartmansdorff än Rääf. Alla Westerlings upptecknings har därför lämnats till Hartmansdorff och sedan ingått i den samling denne vidarebefordrat till Rääf.

Den Hartmansdorffska vissamlingen i Rääfs ägo har således, av det bevarade materialet att döma, omfattat trettiotre vistexter.[30] Till elva av dessa föreligger melodier i Westerlings egen utskrift (nr 1–7, 9, 11, 12, 31),

[30] Att Hartmansdorff bidragit till Rääfs vissamling framgick redan av A. Ahnfelt, L. F. Rääf af Småland och hans literära umgängeskrets, 1879, genom några där citerade brev (s. 257 ff.). Otto Andersson, Adolf Iwar Arwidsson och Svenska Fornsånger, 1936, s. 60 (omtr. 1964, s. 345) nämner att i Vs 2 finns visor efter majorskan Westerling och citerar ur ms en notis därom. C.-A. Moberg, Från kämpevisa till locklåt, 1951, s. 19 f., har i Vs 2 funnit tre av fru Westerlings visor. Varken Andersson eller Moberg nämner Hartmansdorffs och Westerlings roll i sammanhanget. Att Hartmansdorff upptecknat visor åt Rääf sägs däremot i Giovanni Lindeberg, Leonard Fredrik Rääf som litteraturkritiker och folkvisesamlare under sin Kindatid, 1945, s. 72. Lindeberg skriver också: »Prof. Sverker Ek har meddelat mig, att majorskan Westerling sjöng en massa visor för Hartmansdorff. Hon var dotterdotter [sic] till Hadorph och född 1739 [!].» Enligt Lindeberg lovade Hartmansdorff skicka sina visuppteckningar till Rääf »med sin morbror, major Westerling» — den senare dog emellertid redan 1789! C. V. Westerlings verksamhet som uppteckнare har tydligen varit okänd även för Lindeberg. — S. von Urbanski har i sin otryckta uppsats, »Rääfs folkvisesamling fram till Afzelius medarbetareförslag» (KB) berört Hartmansdorffs balladsamlande. Urbanski förtecknar sex av dennes visor och har observerat flera andra. Han känner Westerlings roll som melodiupptecknare, men de av Augusta Fredrika von Hartmansdorff renskrivna texterna har han ej uppmärksammat.

sjutton andra kan antas vara avskrifter efter nu försvunna, Westerlingska original (nr 8, 13–17, 20–23, 26–30, 33), medan sex helt saknar melodier (nr 10, 18, 19, 24, 25, 32).[31]

Westerlings melodiuppteckningar gör ett tämligen habilt intryck, även om det här och var brister i precision vid textens underläggande. Tydligen har han fått kritik härför. Han skriver nämligen till Hartmansdorff i ett odaterat brev från mars eller april 1811, att han »bjudit til att vara mera correct vid ordenas undersättande». Att även Hartmansdorff haft intresse för visornas melodier framgår av uttalandet i ett brev till Rääf 22.10.1811: »Visans ton, såsom mindre förfalskad och tydligare talande till känslan, än ett föråldradt språk, är också visserligen lika mycket, om icke mera hufvudsaklig än sjelfva orden ...»[32]

*

Den kände litteratören och biblioteksmannen *Lorenzo* (*Lars*) *Hammarsköld* (1785–1827) var född på Tuna i socknen med samma namn i Tunalands hd, Kalmar län.[33] Redan under sin barndom torde han ha hört åtskilliga ballader och andra folkvisor;[34] det kan också påpekas, att en Rääfs meddelare Kerstin Andersdotter bodde som nådehjon på Tuna sedan omkring sekelskiftet 1800.[35] I sin rec. av GA I i Swensk Literatur-Tidning 1815 hänvisar Hammarsköld till visor han hört sjungas i sin hembygd.

Hammarskölds roll inom den litterära debatten och hans plats inom nyromantikens folkviseintresse har tidigare berörts.[36] Här skall endast direkta insatser till förmån för Rääfs vissamling behandlas. Tidigare forskning har påpekat, att Hammarsköld vidarebefordrade en av honom efter professor Johan Holmbergson gjord uppteckning av en jämtländsk visa.[37] Att Hammarsköld även i övrigt gjort visuppteckningar torde däremot vara

---

[31] De på s. 344 härovan nämnda visorna från Värmdön finns inte i handskrifterna och har kanske aldrig skickats till Rääf.

[32] Brevet (UUB) tryckt i Ahnfelt, a. a., s. 258 f., ett avsnitt därav också i Moberg, Från kämpevisa till locklåt, s. 17.

[33] För Hammarskölds biografi se t. ex. I. Wizelius' art. i Sv. män och kvinnor och N. Hammarskjöld, Ätten Hammarskjöld, 1915, s. 304 ff., för hans litterära verksamhet främst T. Ljunggren, Lorenzo Hammarsköld som kritiker, 1952.

[34] Jfr härovan s. 105.

[35] Jfr s. 327 härovan.

[36] S. 105 härovan.

[37] G. Lindeberg, Leonard Fredrik Rääf som litteraturkritiker, s. 71. Lindeberg uppger som datum för överlämnandet »november 1809» utan att anföra någon källa för sitt påstående. Rätt datum är september 1811 (se t. ex. Hammarskölds brev till Rääf 6.9.1811; UUB Rääf 7: 1558).

hittills okänt. Med hans piktur föreligger emellertid fyra vistexter i Vs 2 (jfr bild 50, s. 338):

1. »Och Konungens sån han gångar sig till jungfruns gård», ST 28. Vs 2: 1, s. 267. Mel. ibid., s. 263, uppt. av E. Drake 1811. Mel. harmoniserad S 163, nr 87, och därifrån tryckt till annan text av samma vistyp (uppskriven på 1790-talet i Östergötland, se s. 314 ovan) som SF 52.

2. »Modern talte till Dotteren sin», DgFT 304. Vs 2: 1, s. 295–296. Mel. ibid., s. 293, uppt. av Drake 1811. Mel. harmoniserad S 163, nr 105, och därifrån tryckt till annan text av samma vistyp (uppt. av Rääf efter Karin Persdotter i V. Eneby, Vs 2: 1, s. 295) som SF 55.

3. »Herr Peder han for sig söder under ö», DgFT 40. Vs 2: 1, s. 631–632. Uppt. senast 1812, enär Rääf sagda år infört en annan vistext på samma sidor i ms. Tryckt med mel. S 163, nr 122, som SF 149 B.

4. »Det bodde en Herre i Widinge stad», DgFT 89. Vs 2: 1, s. 439–440. Tryckt med mel. S 163, nr 22, som SF 90 A.

Av intresse i sammanhanget är också en femte vistext:

5. »Fru Sofia hon gick sig för konungen att stå», DgFT 126. Vs 2: 1, s. 275–276. Av upptecknings tjugonio strofer är tjugosju utskrivna av Rääf, två (16, 27) av Hammarsköld. Tryckt med mel. S 163, nr 35, som SF 53 B.

Möjligen bygger den sistnämnda vistexten på en uppteckning av Lorenzo Hammarsköld.

Av förteckningen har framgått, att Erik Drake gjort melodiuppteckningar till Hammarskölds textuppskrifter.

För Hammarskölds uppteckning av DgFT 40 har Rääf på s. 631 i Vs 2: 1 skrivit meddelaruppgiften »Fröken H. H.». Härmed avses säkerligen *Hedda Hammarskjöld* (1779–1860), Lorenzos äldre syster.[38] För uppteckningen av DgFT 304 gäller, att på s. 295 står »H. H.», på s. 293 »Fröken ... ld» (det emellan stående bortklippt). För ST 28 kan på s. 263 av meddelarens namn blott läsas ett »... d»; resten är bortklippt. Rääfs eller, mindre troligt, Arwidssons ovilja att låta adliga personer stå som vismeddelare har här tydligen satt sina spår.[39] Trots bortklippningen i ms och det något hemlighetsfulla över att meddelarens namn anges endast med initialer, kan samtliga dessa tre visor anses vara upptecknade efter Hedda Hammarskjöld. Möjligen gäller detsamma för de två övriga av Lorenzo Hammarskölds vistexter härovan; några direkta indicier härför kan dock ej presenteras.

Drake har gjort en annan melodiuppteckning efter »Fröken H. Hammarskjöld» (namnet nu fullt utskrivet), förvarad i Vs 2: 1, s. 299. Till melodien finns en fullständig textutskrift på s. 301–304 i Vs 2: 1. Texten är icke skriven med Drakes hand, ej heller med Lorenzo Hammarskölds. Med

[38] Elgenstierna III, s. 470; N. Hammarskjöld, Ätten Hammarskjöld, s. 269 f.

[39] Jfr härovan s. 341 ang. friherrinnan Schmiterlöw.

största sannolikhet är pikturen Hedda Hammarskjölds.[40] Hon har då skrivit ned en text hon kunnat och låtit Drake uppteckna melodien därtill. Den piktur, jag här attribuerat till Hedda Hammarskjöld, återkommer i ytterligare tre vistexter. Troligen företräder också dessa Heddas egen repertoar; några melodiuppteckningar av Drakes hand är dock ej bevarade i dessa fall. Visorna i Hedda Hammarskjölds utskrift är följande:

1. »Herr Peder han for sig åt Visingens ö», DgFT 281. Vs 2: 1, s. 301–304. Mel. ibid., s. 299, uppt. av Drake. Mel. harmoniserad S 163, nr 120. Text och mel. tryckta som SF 57 B.
2. »Walleboger tar på sig kiortelen blå», DgFT 335. Vs 2: 1, s. 499–500. Tryckt som SF 108 B.
3. »Redevall sadlar up sin Gångare grå», DgFT 271. Vs 2: 3, s. 273–274.
4. »Herr Oler han red sig åt Borgare led», DgFT 47. Vs 2: 3, s. 365–366.

Orten för dessa uppteckningar torde således kunna anges som Tuna sn, Kalmar län. Arwidssons uppgifter rörande SF 57 B och 108 B — att de är upptecknade i Östergötland — förtjänar ej tilltro. Som i åtskilliga andra fall har han i brist på riktiga upplysningar om traditionsbärarna och upptecknarna samt med tanke på Rääfs egen vistelseort och uppteckningsverksamhet på fri hand insatt »Östergötland» som proveniens, och Rääf har, sedan han avhänt sig manuskripten till Arwidsson, själv knappast kunnat göra några rättelser.

*

Sten Hallencreutz (1787–1884), ämbetsman (expeditionssekreterare i K. Maj:ts kansli 1824) och tillfällighetsskald på latin och franska,[41] är en förut icke uppmärksammad bidragsgivare till Rääfs vissamling.

I Hartmansdorffs almanacksanteckningar (RA) omnämns Hallencreutz på ett sätt, som visar att denne var umgängesvän med Hartmansdorff och Rääf. Ett par exempel skall ges: »Besöktes af Lennart. Hallencreutz läste Lucidor.» (15.2.1811); »Visade Östling, Hallencreutz mina visor från Fahlun.» (9.11.1811.) Det sista citatet visar, att Hallencreutz var bekant med Hartmansdorffs och Rääfs projekt för visinsamling. Redan detta år, 1811, syns han ha gjort egna visuppteckningar för Rääfs räkning. En andra liten samling har han lämnat Rääf ett par år senare.

---

[40] Säkra prov på Hedda Hammarskjölds piktur känner jag tyvärr blott från något senare tid: hennes brev till C. F. Dahlgren 1828–1837 (KB Ep. D 2). Handstilen i dessa brev påminner mycket om den i vederbörande vistexter.

[41] Elgenstierna III, s. 426; jfr Meijer, Svenskt Literatur-Lexikon, 1886, s. 181. Hallencreutz är nämnd på flera ställen i G. O. Hyltén-Cavallius, Ur mitt framfarna lif (se dess reg.).

Samlingen från 1811 finns i Vs 2: 3, där den blivit delad i två partier, skilda från varandra. Den består av följande visor:

1. »Kung Waldemar han rider uppå sköna jungfruns gård», DgFT 82. Vs 2: 3, s. 309–313.
2. »En torpare dotter och en Konungson så båld», ST 30. Vs 2: 3, s. 313–316.
3. »Och jungfrun hon beder sin fostermoder om lof», DgFT 241. Inledningsstrofen, med Hallencreutz' hand, på Vs 2: 3, s. 316. Denna strof avskriven av Arwidsson på s. 161 i Vs 2: 3. Fortsättningen av visan, med Hallencreutz' hand, Vs 2: 3, s. 163–164.
4. »Höres du lilla Cari vill du nu blifva min», DgFT 101. Vs 2: 3, s. 165–166.
5. »Konungen och Drottningen de sutto vid ett bord», DgFT 121. Vs 2: 3, s. 166–167.

På s. 170 i Vs 2: 3 har Rääf om denna samling antecknat: »upskrifne af Hr Secret. Sten Hallencreutz efter sång år 1811.»

Hallencreutz' andra samling finns i Vs 2. Den har av Rääf tydligen skänkts till G. O. Hyltén-Cavallius, ty den ingår nu i Vs 4.[42] Den har vidare begagnats av Hyltén-Cavallius och Stephens för deras planerade visedition Vs 3. Också den i Vs 4 ingående samlingen har blivit skild åt i två delar. Den innehåller dessa ballader:

6. »Hvar har du varit Dotter Adel min», DgFT 341. Vs 4, s. 251 (jfr utskriften Vs 4, s. 349–350). Avskr. Vs 3, nr 174 D.
7. »Herr Peder han rider på sin moders gård», DgFT 208. Vs 4, s. 253–254, 353. Avskr. Vs 3, nr 172 E. Str. 1 tryckt DgF IV, s. 204.
8. »Och Hertigen rider på Hafsfruns gård», DgFT 380. Vs 4, s. 353–356. Avskr. Vs 3, nr 148 F.
9. »Stolts Martha hon sitter uti buren och syr», DgFT 360. Vs 4, s. 356–358. Avskr. Vs 3, nr 182 A.
10. »Jungfrun satt i buren sydde gull på skinn», DgFT 238. Vs 4, s. 358–360.

Visorna i samlingen Vs 4 är numrerade 1–6.[43] I Vs 3 uppges uppteckningarna vara från Uppland (i ett par fall ändrat från »Småland»). På s. 251 i Vs 4 har Rääf gjort följande anteckning: »afskrifna af Hr Exped.sekret:n Hallencreutz efter hans mor, som var från Upland, omkr. 1813. Hennes mor var fr. Steninge.» Sten Hallencreutz' moder var Christina Charlotta Grundelstierna, f. 1760 på Östunaberg i Östuna sn, Uppland.[44] Möjligen

[42] Kanske är den identisk med den julgåva Rääf 1849 sände till Hyltén-Cavallius för att därmed rikta dennes och Stephens' »under arbete varande Samling af Svenska Visor». Se Hyltén-Cavallius' brev till Rääf 26.5.1850 (UUB).

[43] En av visorna (»No 2») är ingen ballad i vanlig mening utan en version av Riddar Finkomfusenfej.

[44] Elgenstierna III, s. 425.

betyder Rääfs notis om hennes moder, att Christina Grundelstierna i sin tur lärt visorna av denna, Elisabet Törner (1731–1807).[45] Uteslutet är ej, att också de visor Hallencreutz upptecknade 1811 meddelats av hans moder.

Några melodier till Hallencreutz' textuppteckningar torde ej föreligga.[46]

*

Författaren och ämbetsmannen *Clas Livijn* (1781–1844)[47] var nära vän till Rääf och Hammarsköld. Liksom den sistnämnde syns han ha spelat en icke oviktig roll för formandet av Rääfs litterära intressen. Hans kritiska attityd till Arvid August Afzelius torde kraftigt ha bidragit till Rääfs tveksamhet att anta Afzelius' medarbetareförslag; om Livijns insats härvidlag skall benämnas positiv eller negativ låter sig diskuteras.[48]

Om Livijns tidigt skönjbara uppmärksamhet på vismaterial har talats på annat ställe.[49] Intressant i sammanhanget är ett brev han skrev till Rääf 1811. Livijn hade redan 1806 skrivit sin opera Hertig Magnus och Hafsfrun, baserad på balladen DgFT 48. Han hade därför ett särskilt intresse av denna visa. Rääf sände honom 13.9.1811 en avskrift av Augusta Fredrika von Hartmansdorffs textutskrift av visan ifråga.[50] Härpå svarade Livijn 6.10.1811:[51]

> Din afskrift af Hertig Magni Visa är visserligen ej genuin, den röjer starka sporr af uppblandning och en viss förbättringsanda, hvilken gjort den till formen nog modern. Af den jag i mina barnaår hörde af en gammal gumma, som war en lefvande visebok, påminner jag mig ganska säkert att refrainen var: »*ty eder vill jag hafva så gerna.*» istället för *jag beder*; äfven förekom der en vers om en *guldkrona,* som Hafsfrun ville skänka Magnus, samt »*de borgarne sju*» — i almennhet förekom ofta sjutalet derstädes; *6* vers: »*Ack vore du en Christen qvinna*». Jag skall emedlertid sända denna afskrift till min Syster, som då kunde visan och följaktligen bör minnas mera deraf.

Vi möter således även i Livijns fall en traditionsbärare — »en gammal gumma, som var en lefvande visebok» — som hos vederbörande gett upp-

---

[45] Elgenstierna III, s. 189. Elisabet Törner var dotter till en Stockholmsrådman.

[46] I Vs 3 har visserligen nr 172 E (DgFT 208) och 284 C (Riddar Finkomfusenfej) melodier, men dessa hör knappast samman med Hallencreutz' texter utan härrör från Hyltén-Cavallius.

[47] Om Livijn se främst J. Mortensen, Clas Livijn, 1913, samt dens., Clas Livijns dramatiska författarskap, 1911.

[48] Jfr härnedan s. 494, 497 f., 500 f.

[49] S. 320.

[50] Jfr härovan s. 348.

[51] Båda breven i Rääfska brevsamlingen, UUB.

hov till barndomsminnen om vissång, säkerligen ett viktigt incitament för romantikernas folkloristiska strävanden.

Rääf korresponderade flitigt med Livijn angående sin visinsamling och sina utgivningsplaner; ett slag ville han ha Livijn till medutgivare.[52] Men Rääf ville också ha visbidrag från Livijn. Han skriver till denne 28.2.1811:[53]

> Visorne ökas medelst mina vänners bistånd, och jag hoppas att ditt icke skall blifva det minst indrägtiga, äfvensom att du vid tillfälle forskar på Skara bibliothek, hos Tham och flere samlare efter alt hvad som hörer till medeltidens vitterhet.

Från Skarabiblioteket fick Rääf inga visor. Däremot har jag i Vs 2 funnit ett antal balladuppteckningar gjorda av Clas Livijn (jfr bild 51, s. 339). Fyra av dessa bär uppgiften »Sjungen af gamla hustrun Lisa från Högby Socken». Det är följande:

1. »Konungen han talte med tjenaren så», DgFT 243. Vs 2: 1, s. 353–354.
2. »Ståls Margeta hon går på gården i qval», ST 24. Vs 2: 1, s. 393. Två av stroferna tryckta SF II, s. 14.
3. »Lilla Lisa och hennes kära moder», DgFT 271. Vs 2: 3, s. 275–276.
4. »Adlerborg han rider sig til Gullborgs gård», DgFT 82. Vs 2: 3, s. 301–302.

Dessa fyra visor är således upptecknade av Livijn i hans födelsesocken Högby nära Skänninge. Möjligen är »gamla hustrun Lisa» identisk med den i Livijns ovan citerade brev nämnda sångerskan.[54]

Det finns ytterligare två av Livijn upptecknade balladtexter i Vs 2. Dessa är

5. »Och det var Jungfru Gunnila som skulle åt kyrkan fara», DgFT 234. Vs 2: 3, s. 427–428.
6. »Sjömännerne de kasta sina åror omkring», DgFT 486. Vs 2: 3, s. 157–158.

Under det att nr 6 saknar meddelarangivelse, står det på nr 5: »Upptecknad efter Botv. Livin, som lärt den af gamla Pigan Brita från Allhelgona Socken.» Meddelaren var sålunda Clas Livijns yngre bror Botvid Ulric (1795–1873), sedermera vågskrivare vid järnvågen i Stockholm.[55] Kanske är också nr 5 upptecknad efter honom; Clas Livijns piktur har i utskrifterna 5 och 6 samma utseende, något avvikande från det i texterna

---

[52] Rääf skriver till Livijn 28.2.1811 (brevet i UUB, Rääfska saml.) ang. sitt arbete med visorna bl. a.: »jag har derföre försökt att bland mina bekanta få en medarbetare, men hittils utan framgång; om du återvänder hit räknar jag med visshet att du skall dela äran och besväret af detta i mitt tycke viktiga verk.»

[53] UUB, Rääfska brevsamlingen.

[54] Sångerskan kan ej med någon grad av säkerhet utpekas i husförhörslängderna (Vadstena LA: Högby, Östergötl. A I: 1–2).

[55] Jfr Örnbergs Svenska ättartal 5, s. 316.

1–4. Samma pikturutformning som i 5 och 6 möter i en av Clas Livijn meddelad balladparodi Vs 2: 1, s. 725 (»Af En Småländsk piga ofta sjungen uti Högby»). — Allhelgona är grannsocken till Högby.

Också några sånglekar har Clas Livijn upptecknat och sänt till Rääf. De föreligger nu endast i J. H. Wallmans avskrift ur »Rääfs Samling», Vs 2: 2, s. 80–83.[56]

*

Per Adam Reuterswärd (1786–1861), f. i Asby sn, Östergötland, kanslist i krigskollegium, godsägare,[57] har främst gjort sig känd som upptecknare av sånglekar (en av honom egenhändigt utskriven samling finns i Vs 2: 2, s. 239–274); han nämns i denna egenskap i SF III, s. XII. Men han har också lämnat ett antal balladuppskrifter, ehuru det är svårt att ange huruvida dessa företräder hans egna uppteckningar. Tre texter återgår på meddelare i Slaka sn, Östergötland. De behandlas under bröderna Wallmans visinsamling härnedan. Fyra andra har av Reuterswärd försetts med påskriften »Cop. P. A. R.» vilket närmast skulle tyda på att de är avskrifter. Uteslutet är dock ej att de är renskrifter efter av Reuterswärd själv gjorda uppteckningar. Tre av dem är ballader (jfr bild 52, s. 340):

1. »Inga lilla ståndar vid tunga qvarn och mal», DgFT 243. Vs 2: 1, s. 335–340. Tryckt med mel. S 163, nr 36, som SF 62.
2. »Det bodde en Skeppare jemte den å», DgFT 95. Vs 2: 1, s. 619–622.
3. »Krigsman, Krigsman han ville ut å ro», DgFT 486. Vs 2: 3, s. 153–156.

Den fjärde visan med beteckningen »Cop. P. A. R.» är balladparodien Riddar Finkomfusenfej (Vs 2: 2, s. 565–568). En av balladerna (nr 1) har således melodi i SF ur S 163. Helt säkert är väl ej, att melodien ifråga upptecknats efter samma person som avgett texten i Reuterswärds utskrift. Skulle så vara förhållandet, är melodiuppteckningen möjligen gjord av Reuterswärd själv men granskad av Erik Drake, som fallet syns vara med melodierna till Reuterswärds sånglekssamling.[58]

I Vs 2: 3, s. 373–374, finns balladtexten

»Herr Magnus han går sig åt rosandelund», DgFT 48.

Den är på s. 374 försedd med anteckningen »Denna Visa ankommen från Öland och Änke Pastorskan Marin i Nov. 1816. född Sandeberg. Adolf

[56] Meddelaruppgifterna är här i stort desamma som för balladerna: »Hustru Lisa i Högby socken», »en hustru i Helgona», »Efter dictamen af Botv. Livin, som lärt den af gamla pigan Brita från Hellgona soken».

[57] Elgenstierna VI, s. 273.

[58] Jfr N. Dencker, Wallmans samling, s. 138.

Dan: Enander.» Vistexten är utskriven eller i varje fall skickad av fru Marin till sekreteraren *Adolf Daniel Enander* i V. Eneby, vilken vidarebefordrat den till Rääf.[59] Möjligen är några vistexter i Vs 2 utskrivna av Enander själv.[60]

Studeranden *H. R. Bostedt* (f. 1792) var några år på 1810-talet informator på den Hultenheimska egendomen Kultorp i Tuna sn, Tunalands hd, Kalmar län.[61] I september 1815 upptecknade han där två ballader med melodier, som i Vs 2: 1 föreligger i vad som troligen är Bostedts egen utskrift. En av dem finns också avskriven av Jacob Adlerbeth i Götiska Förbundets vissamling. Sannolikt har Rääf fått dessa uppteckningar via Hammarskjölds Tuna. Visorna är dessa:

1. »Herr Walborg han går sig åt sjöastrand», DgFT 380. Vs 2: 1, s. 627–629. Med mel. Text och mel. avskrivna av Adlerbeth i Göt. Förb. vissaml., s. 44–44 B, samt efter Vs 2: 1 tryckta (melodien medelbart efter Drakes sättning S 163, nr 159) som SF 150 B.
2. »Det hafver varit mig spådt allt medan jag var barn», DgFT 40. Vs 2: 1, s. 629–630. Med mel., sedan harmoniserad av Drake i S 163, nr 9.

Huruvida *Adam Hägerstrand* (f. i Norrköping 1793, d. som prost i Björsäter 1864)[62] sänt sina visuppteckningar och -avskrifter[63] direkt till Rääf eller om den sistnämnde fått Hägerstrands material från J. H. Wallman är något ovisst. Bland Hägerstrands visuppteckningar är några ballader:

1. »Staffa var en stalledräng», DgFT 96. Vs 2: 1, s. 569–571 (brev fr. 29.3.1818).
2. »Maria hon går sig åt Bethlehem», DgFT 97. Vs 2: 2, s. 665–667 (brev fr. 25.2.1818). Tryckt (med tillägg av en slutstrof) i SF III, 519–521.

I Vs 2 finns dessutom ett antal balladuppskrifter i för mig okända pikturer, uppskrifter som förmodligen ingått i Rääfs samlingar.[64] I några fall

[59] Catharina Magdalena Sandberg var född 1753 och dotter till en mantalskommissarie. Hon ingick 1781 äktenskap med Johan Diedrich Marin, f. 1745, komminister i Gärdslösa på Öland från 1780 till sin död 1802. (Bror Olsson, Kalmar stifts herdaminne IV, s. 224). Deras son Magnus Eric Marin, lantmätare och f. ö. senare ägare till Tomestorp, gifte sig med en dotter till A. D. Enander.

[60] Adolf Daniel Enander (1751–1820) auskulterade i Göta hovrätt och kallades sedan »sekreterare»; han ägde Näs i V. Eneby sn. (Odén, Östgötars minne, s. 263 nr 3384.) Rääf samarbetade med honom för en topografisk beskrivning (se Rääfs brev till Adlerbeth 15.6.1813; UUB) och i ett odat. brev (säkerligen från början av sommaren 1819) skriver J. H. Wallman till Rääf: »Af Tit. Enander lånade jag en Samling af Traditioner för att i dag innan afresan afskrifva dem . . .» (UUB, Rääfska brevsaml.). De vistexter, som kanske föreligger i Enanders piktur, är Vs 2: 3, s. 173–180 (DgFT 305 och DgFT 6).

[61] Vadstena LA: Tuna A I: 5, uppsl. 71.

[62] Odén, Östgötars minne, s. 372 (nr 4539).

[63] Vs 2: 1, s. 561–576; Vs 2: 2, s. 663–674. Hägerstrand har bl. a. gjort avskrifter av skillingtryck; jfr B. R. Jonsson, Ett Pyramus och Thisbe-motiv i Sverige, s. 61 n. 3.

[64] Det är stundom svårt att avgöra vilka partier i Vs 2 som tillhört Rääf och vilka

kan det vara svårt att avgöra om ifrågavarande uppteckningar kommit till Vs 2 från Rääf eller av Arwidsson anskaffats från annat håll, t. ex. från Afzelius.

Dessutom ingår i Vs 2 ett antal avskrifter Rääf gjort ur äldre manuskript. I Drakes harmonisering S 163 finns några balladmelodier, vilka ej kan sammankopplas med i Vs 2 ingående textuppskrifter.

*

Redan från början i sin samlingsverksamhet syns L. F. Rääf ha haft för avsikt att helt eller delvis publicera sitt vismaterial. I det ovan citerade brevet till sin syster Malin 23.2.1810 skriver han sålunda, att han genom vissamlingen skulle åstadkomma »familjens illustrerande».[65] J. Chr. Askelöf skriver i ett brev till L. Hammarsköld 29.6.1810 (KB) apropå Nyerups och Rahbeks planer på att utge danska ballader: »det vore dumt om Lennart skulle komma för sent.» V. F. Palmblad meddelar Rääf 2.2.1811 (brev i UUB): »Hela Verlden har bestormat oss med förfrågningar, huruvida Lenart Rääf tänkte fullfölja sin plan med de Svenska Folkvisornas utgifvande.» Atterbom skriver till Hammarsköld 4.2.1811 (KB): »Emellertid hoppas jag, att Brodren Rääf beledsagar sina, af mig med yttersta trånad efterlängtade kämpavisor, med en afhandling om den äldre Nordiska skaldekonsten.» Rääf själv skriver till Atterbom vid samma tid (14.2.1811; UUB) om sin »ifriga önskan att kunna samla och utgifva våra folksånger och hvad som ännu kan återstå af Medeltidens poësi». (Rääf ville uppenbarligen engagera Atterbom som medutgivare, ty han skriver i samma brev: »Föremålets historia och bedömande tillkommer Dig ...».) I ett brev av 6.10.1811 uppmanas Rääf av Livijn (brev i UUB): »Gif ut första häftet, det är först efter det, som ditt företag blir allmänt bekant och du har att förmoda understöd af företagets nu i flera provinser spridda wänner.» Ramen för Rääfs editionsplaner utvidgas kraftigt under 1812; hans arbete skulle »i obestämda 4:o häften omfatta hela vår medeltid till Poësi, religiositet, mystik, myther, språk, bruk, antiquiteter etc. utan blandning af saker i hvarje häfte, hvaraf de första skulle innehålla Legender, större romanzer eller Epos och visor, till hvilket jag äger de betydeligaste samlingarne»

som Arwidsson fått av Afzelius eller på annat sätt anskaffat. Med viss reservation för denna osäkerhet torde man emellertid kunna förmoda, att följande visuppskrifter av i vårt sammanhang relevant slag gått genom Rääfs händer: Vs 2: 1, s. 89–92, 97–102, 269–270, 357–360, 373–382, 465–468, 507–508, 549–552, 553–554, 711–716; Vs 2: 1, s. 239–244, 404 A–404 D, 459–462 (de tre sistnämnda partierna utskrivna av en och samma hand); Vs 2: 3, s. 319–346, 369–372. Till texter i partiet Vs 2: 1, s. 465–468, finns melodier i S 163.

[65] Brevet finns i Rääfska brevsamlingen, UUB.

(Rääf, brev till Livijn 1.5.1812; UUB). Det är inte förvånande, att Rääf icke kunnat realisera denna vidlyftiga plan. Men inte heller en ren visutgåva fick han färdig. V. F. Palmblad skriver därför till honom 22.1.1813 (UUB): »I förtroende skall jag säga dig, att en af dina bekanta funderar mycket på att ge ut ett litet Häfte, ifall du ytterligare skulle dröja.» Atterbom skriver (som tillägg i brev från Hammarsköld) till Rääf 5.1.1813 (UUB): »Gif du ock din landthushållning och dina landtjunkare tusende djeflar, och sätt dig ned här uppe. Annars blir det ingenting hvarken af dig eller dina visor.» I ett brev till Adlerbeth 5.10.1813 (UUB) drömmer Rääf om en »literair sysla» i Stockholm, så att han uteslutande kunde ägna sig åt vetenskap, vari han då, »åtminstone genom samlingar, väl skulle uträtta något». Härav blev intet. Rääf stannade i Östergötland, och då Afzelius på hösten 1813 utan att ha nått någon överenskommelse med Rääf började tryckningen av GA, skrinlade den senare för några år sina planer på visutgivning.[66]

Rääf erbjöds och uppmanades på ett relativt tidigt stadium att som förelöpare till en större edition publicera ett urval av sina visuppteckningar i Götiska Förbundets tidskrift Iduna. Den 17.9.1811 föreslog Adlerbeth i brev till Rääf (UUB), att denne skulle till honom för Idunas räkning insända några av sina visor, »heldst de äldsta i samlingen, med behöriga noter och variantes lectiones bland dem som Du hunnit bringa till slutlig utarbetning, emedan detta offer åt Iduna kunde utan all slags tidsspillan af dig verkställas». Rääf borde bifoga »någon inledning, om afsigten med den blifvande samlingen m. m.». Om detta senare ej bleve av, skulle E. G. Geijer införa en »afhandling om Folksången» såsom »Prodromus» till Rääfs provstycken. Rääf svarade omgående: »Att iordningställa några visor med sina melodier för nästa häfte af Iduna har länge varit mitt upsåt ...» (brev till Adlerbeth 20.9.1811; UUB). Uppgiften konfirmeras i ett senare brev från Rääf till Adlerbeth (17.2.1812; UUB): »Redan i början af förleden höst började jag att granska min samling af visor och jag hade redan, med hjelp af E. Drake, utsett några sådane med sina melodier, så att blott det ytterligare urvalet jemte anmälan fattades». Rääfs färdigställande av dessa provstycken för Iduna, vilka delvis säkerligen var inspirerade av de »Prøver» som utgivits i Danmark,[67] fördröjdes emellertid av olika skäl: hushållningsbekymmer, andra litterära sysselsättningar, etc. Rääfs kritiska sinne gjorde sig också här märkbart, vilket framgår av ett brev från honom till Adlerbeth 10.7.1812 (UUB):

[66] Jfr härom s. 456 ff. härnedan.

[67] Om dessa danska »Prøver» se Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 47 ff. Titeln på Rääfs prov skulle i överensstämmelse med de danska bli »prof på den nya skickelse», etc. (se brev Hartmansdorff–Rääf 22.10.1811; UUB).

Hvad jag skäms vid åsynen af Idunas 3dje Häfte men haf fördrag med mig, jag skall förbättra mitt fel; ju mera jag granskar min vis-samling, ju mera möda finner jag att utur den upsöka något så fulländat att det kunde tjena till prof på en sak, som hos gamla skolan dessutom lärer upväcka löje nog, utan at editors fel behöfva föröka det.

Geijer är alltfort engagerad i frågan om dessa visprov. Han skriver till Adlerbeth 31.7.1812 (UUB):

Då du råkar Brodren Refr, så kunna ni vida bättre munteligen samrådas, angående folkvisorna än med mig skriftligen. Det enda ämnet för rådslående vore *valet* och deröfver kan ej den frånvarande yttra sig. — Enligt min tanka bör man till en början i synnerhet se på sådana, som hafva Historiskt interesse. Allmänheten är ej ännu på långt när nog väl stämd för att känna de enkla skönheterna i poesien af sådana sånger.

Ännu 2.11.1812 hyser Rääf förhoppningar om att »nu änteligen kunna upfylla» Adlerbeths »begäran om visor och antiqviteter» (brev Rääf–Adlerbeth; UUB), och i brev till Rääf 5.1.1813 (UUB) återkommer Adlerbeth till »de ofta nämnde Viseprof». Nu inträffar emellertid Eggerts sjukdom och död, senare Drakes avflyttning från Föllingsö, förhållanden som ytterligare hindrade Rääf att ta itu med visproven. Några sådana inflöt aldrig i Iduna.[68] I sin viktiga uppsats i Idunas 5:e häfte, 1814, berör Rääf dock visorna.[69] Ett förslag av V. F. Palmblad att Rääf skulle publicera några prov ur sin samling i Svensk Literatur-Tidning 1813 (se brev Palmblad–Rääf 22.1.1813; UUB) ledde till ingenting. Enligt ett brev från boktryckaren och -förläggaren Emanuel Bruzelius i Uppsala till Afzelius 30.7 1813 (KB Ep. A 4 a) hyste Rääf tydligen planer på att utge sina visor tillsammans med S. J. Hedborn, någon sådan edition av Rääf–Hedborn såg aldrig dagens ljus.

Om Rääfs bidrag till GA skriver jag härnedan s. 488 ff. Året efter det sista bandet av GA utkommit fick Rääf besök av tysken *Hans Rudolf von*

---

[68] Helt felaktig är Schücks framställning i Schück–Warburg, Ill. sv. litteraturhistoria I[3], 1926, s. 294, där han skriver om Rääf: »1811 skickade han en samling till den götiska tidskriften Iduna, men av okänd anledning blevo visorna där ej tryckta ...».

[69] »En icke mindre förträffelig del af wåra antiquiteter, och kanske den wigtigaste, så wäl för historien som för sitt inflytande på nationens lynne, utgöres af *Folkets Poesi, Historia, Mythes, Fester och Naturphilosophi.* Inför menniskor af känsla och förstånd behöfwas icke många ord härom. Man önskar äga ett lifligt och uppwäckt folk, men man utropar dess sköna sånger såsom dumma slagdängor; man will att nationen skall nitälska för sitt land, sin ära och sin frihet, men dess sagor och wisor om fordna Hjeltar och lysande bragder fördömmas såsom osmakliga lögner; ...» (Tankar om sättet att uppsöka och vårda fäderneslandets fornlemningar, Iduna h. 5, s. 121); »De nästan ur bruk komna wisornes och sagornes uppläggande och allmängörande wore af mycken nytta.» (Ibid., s. 122.)

Schröter (1798–1842), bekant främst för sin översättning av finska runosånger.[70] Schröter ämnade utge svenska folkvisor m. m., dock huvudsakligen ballader, i original och tysk översättning. Schröter skriver härom till Hammarsköld 19.9.1819 (KB): »Jag var för någon tid på fjorton dagar hos Tit. Svåger Hr. Kammarjunkare Rääf, och har gjordt ett öfver måttan stort utbyte ur hans [herr]liga samlingar — mina excerpter stiga till öfver 20 ark, och deribla[nd] mycket märkvärdiga saker.» Rääf berättar själv för Livijn i ett brev av 4.11.1819 (UUB):

Juris Doctor v. Schröter från Langensee i Mecklenburg, redan bekant uti vår Litteratur genom sina öfvers. på Tyska af några Finska runor och åtskilliga recensioner i Ups. Litt. Tidn. hitkom under sommaren åtföljd av W. Palmblad, magister Gumælius och Carlstedt från Linköping. Med klara och betydande kunskaper, rena seder, och en af gjorda fälttog och många dueller bevittnad tapperhet, är han en fullkomnad riddersman, uphöjd äfven öfver sin nations allmänna fel. Bland mina små samlingar trodde han finna näring åt sin hug för Scandinaviens fornminnen, och excerperande en mängd visor, lekar, Legender, etc. ålade han mig öfversändandet af ett ännu större antal, dem han både i orig. och lyckliga öfvers. ämnar lemna åt sina landsmän.

Då jag både af vänskap för honom och afseende mitt lands rykte, gerna lemnar uti så skickliga händer omsorgen att utbreda minnen från ärorikare tider, förvärfvar jag mig äfven en länge eftersträfvad brefväxling på Tyskland, detta land som synes äga directorium öfver Europas nästa decenniers skaplynne.

I Rääfs lovord över Schröter kan man kanske utläsa ett indirekt angrepp på Afzelius, vilken knappast var en man efter Rääfs sinne så som den tyske »riddersmannen». Att Rääf, sedan Schröter lämnat Sverige, översänt visor till denne, framgår av Rääfs brev till Adlerbeth 27.6.1820 (UUB):

Från Juris D:r von Schröter, hvilken Du, om ej personligen dock af hans Finnische Runen etc. torde känna, har jag erhållit bref, dat. Rostock, der han vid Academ: börjat föreläsningar. Genom egna i Sverige gjorda samlingar och genom mina ständiga remisser är han nu i stånd att ofördröjeligen utgifva en tysk öfvers. med Svensk text af våra yppersta Kämpevisor, hvilka meddelade Bröderne Grim, hafva lika mycket upväckt deras beundran som deras indignation öfver Afzelii gränslösa slarf.

Brevet är intressant genom notisen rörande bröderna Grimm[71] och genom omnämnandet, att Schröter själv i Sverige gjort samlingar av visor. Det är dock ovisst, om Schröter gjort eller låtit göra uppteckningar efter muntlig

[70] Om Schröter se bl. a. Otto Andersson, J. J. Pippingsköld och musiklivet i Åbo 1808–1827, s. 76 ff.; dens., Svensk romantik och finsk runoforskning (Åbo Underrättelser 28.2.1942 och som särtryck; särtrycksuppl. s. 5); dens. (utg.), Brevväxling mellan J. J. Pippingsköld och J. H. Schröder, s. 4, 38; T. Ljunggren, Lorenzo Hammarsköld som kritiker, s. 238 n. 96 och där anf. litt.

[71] Om Schröter som elev till Jacob Grimm och som sagouppteckнare åt denne jfr I. Boberg, Folkemindeforskningens historie, s. 315.

tradition; förmodligen avses tryckta samlingar (GA, Atterboms Nordmansharpa) och avskrifter ur manuskript, bl. a. Rääfs egna.[72] I Vs 2 har Rääf på åtskilliga vistexter tillagt namnet »Schröter» — ifrågavarande visor är säkerligen sådana som denne fått av Rääf.[73] Schröters edition utkom aldrig.[74]

År 1820 möter ett nytt projekt för utgivning av Rääfs visor. Denna gång skulle han ombesörja utgivningen tillsammans med J. H. Wallman. Några bevarade brev belyser planerna. Rääf skriver till Adlerbeth 17.3.1820 (UUB Rääf 1: 54):

> Magister Wallman har här tillbrackt en vecka medförande alla sina samlingar. Den äldsta classen deribland eller folks-lekarne, hvilka äro färdige till tryck-afskrift, intressera honom icke mera; utur estetiska grunder vägrar han almängörandet, och med möda förmår jag honom att förfärdiga ett manuscript deraf för något Bibliothek. Visorne skulle häldre blifva hans föremål; åtminstone har jag hans löfte om ett längre besök för gemensam redaction af våra särskilda fynd.

Adlerbeth uppmuntrar företaget: »Jag lengtar att snart blifva underrättad att Du och Wallman allvarligen börjat utarbetningen af de af Eder *bägge* samlade folkvisor.» (Brev Adlerbeth–Rääf 17.3.1820; UUB.) Men 16.6.1820 måste Rääf meddela Adlerbeth: »Magister Wallman har beständigt fördröjt sin lofvade ankomst för redactionen af Folkvisor och Lekar . . .» (brev i UUB). Företaget drog således ut på tiden. Det blev heller icke realiserat. Detsamma gäller den plan för visutgivning Rääf diskuterade brevledes med Atterbom 1823–24.

Några år senare, 27.2.1827, skrev Adolf Iwar Arwidsson till Rääf och bad om bidrag i form av »folksagor och folksånger» till en läsebok för folkskolor. Resultatet av denna kontakt blev som bekant, att Rääf överlämnade så gott som allt av sina samlingar (inkluderande även t. ex. J. H. Wallmans) av visor och lekar till Arwidsson för utgivning. Så kom äntligen, i Svenska Fornsånger I–III, 1834–1842, en betydande del av Rääfs samlingar ut av trycket.[75] Rääf själv publicerade däremot aldrig någonting ur de rika samlingarna.[76]

---

[72] »Om Schröter, som jag i början af detta brev nämde, har jag att berätta, att han lyckligt och isynnerhet ganska troget öfversatt ett valt antal af Folkvisorna, ur Afzelii Collection och Din Nordmansharpa . . .» (Brev W. F. Palmblad–P. D. A. Atterbom juli 1819; UUB.)

[73] T. ex. på bl. a. följande sidor i Vs 2: 1: 93, 247, 331.

[74] Icke heller utkom de prov på lapsk diktning Schröter ämnade publicera. — Jag har icke funnit några spår av kontakt mellan Rääf och Schröter senare än 1820.

[75] Utgivningsarbetet är skildrat i Otto Andersson, Adolf Iwar Arwidsson och Svenska fornsånger (Saga och Sed 1936, s. 39–61; omtr. i O. Andersson, Studier i musik och folklore, 1964, s. 326–346).

[76] Orsakerna till att Rääf ej själv publicerade någon visedition är säkerligen flera.

Ehuru det är 1810-talets början som är den viktigaste insamlingsperioden för Rääf, har han uppenbarligen gjort smärre uppteckningsinsatser senare. Det mesta av sitt material överlämnade han som nämnts till Arwidsson. Något, kanske mest relativt sena uppteckningar, behöll han tills vidare.[77] Skillingtrycken skänkte han till KB.[78]

Bröderna Wallmans visinsamling

Bröderna *Daniel Samuel* (1791–1818) och *Johan Haqvin Wallman* (1792–1853) har av Sverker Ek kallats »de pålitligaste och lyckligaste vissamlare vårt land ägt».[79] Karaktäristiken syns mig allt för positiv om man, såsom Ek möjligen gjort, ser enbart till balladerna; andra namn som t. ex. Wiedes gör sig osökt påminda i ett sådant sammanhang. Att bröderna Wallmans balladuppteckningar representerar en värdefull insats är däremot höjt över allt tvivel. Tar man också J. H. Wallmans stort upplagda sånglekssamling i beaktande, är Eks uttryck mera träffande.

Bröderna Wallmans verksamhet som balladuppteckнare torde främst ha varit känd genom en renskrift, som finns i början av KB-volymen Vs 2: 3. Den omfattar 47 blad och har titeln »Gamla Visor sjungna i ÖsterGöth-

---

Delvis torde de vara desamma som hindrade färdigställandet av »viseproven» för Iduna: andra göromål av skilda slag. Härtill kom så 1813 Eggerts död och Drakes avflyttning från orten samt samma år Afzelius' utgivningsinitiativ. Viktigt är också, att Rääf icke ansåg sin samling tillräckligt fullständig för publicering. I brev till Hammarsköld 27.8.1811 (KB) uppger Rääf, att han »alla dagar» får nya varianter, »hvilka i samma mån aflägsna samlingens fullkomnande», och i brev till Atterbom 6.12.1811 (UUB) talar han uttryckligen om »omöjlighet för samlingens fullbordan» ... »så länge som någon person finnes som icke blifvit rådfrågad». Den motvilja för att i tryck utge något omoget och ofullgånget som hos Rääf var så stark — märkbar inte minst i hans uttalanden om den produktive vännen Hammarskölds alster — har kanske varit den avgörande faktorn. Jfr S. von Urbanski, Rääfs folkvisesamling fram till Afzelius' medarbetareförslag, s. 27 ff. — C. E. Södling nämner ett speciellt skäl varför Rääf icke framträdde som utgivare (Musikhist. mus. Södling ms II: 5): »den tidens åsigter ansåg med *adelsmäns* värdighet oförenligt att publikt framträda såsom *utgifvare* af dylika, *då* såsom ringa ansedda alster.» Södling träffade Rääf sommaren 1868. Huruvida han då av Rääf fått upplysningar i denna riktning är ovisst, liksom om Rääf överhuvud hyst en dylik åsikt — det ter sig kanske mindre troligt. Som så ofta när det gäller Södlings uppgifter, måste nog också denna tas med åtskillig reservation.

[77] Detta senare material lämnades sedan till R. Bergström och publicerades i SvLm 1904, h. 3, s. 121 ff.

[78] Rääfs korrespondens med G. E. Klemming visar, att överlämnandet av skillingtrycken till KB skedde i flera omgångar.

[79] Ek, Den svenska folkvisan, 1924, s. 7.

land. 1810–1813. Dan. S. Wallman och Joh. h. Wallman.»[80] Det är vidare bekant, att åtskilliga ballader ur de Wallmanska samlingarna trycktes i GA samt att L. F. Rääf stått i kontakt med bröderna Wallman.

Källförhållandena är delvis ganska invecklade beträffande dessa balladuppteckningar från Slaka, Landeryd och Linköping, i vissa fall omöjliga att med full evidens klarlägga. Föga är härvidlag tidigare utrett. Sverker Ek har i sin uppsats om Greta Naterberg i Slaka gjort ett misstag i handstilsidentifieringen, vilket förrycker hans resultat i avseende på vem som upptecknat visorna.[81] S. von Urbanski går som vanligt inte mycket in på själva vistexterna men söker klara ut när och på vilket sätt Afzelius kommit över Wallmanska uppteckningar.[82] S. Bergel bygger sin framställning i GAS dels på Urbanskis arbeten, dels i viss utsträckning på Svenskt Visarkivs sammanställningar av själva vismaterialet.[83] Han går emellertid på några punkter utöver Urbanskis framställning och kan med hjälp av material som Urbanski icke utnyttjat sätta frågetecken för vissa av dennes slutsatser.[84] Egentlig källpenetration saknas dock i Bergels framställning; något försök till samlad uppfattning av källförhållandena rörande uppteckningarna från Slaka, Landeryd och Linköping gör han icke.

I GA III, s. 252 f., skriver Afzelius:

> Såsom de gamla Kumbel och Bautastenar mest äro att finna på hedar och vildmarker, så måste ock dessa forntidens minnen sökas på aflägsna orter; och de så kallade obildades minnen äro de stenar, i hvilka de äro inristade, och hvarur de ej utan svårighet kunna läsas och samlas. Då största delen af denna samling på detta sätt uppkommit, är lätt att inse, det sådant ej kunnat ske utan möda och flera personers biträde, som för samma sak varit intresserade. Af dessa må i synnerhet med erkänsla nämnas: Bröderna *Wallman,* som från Östergötland meddelat de fleste från denna landsort införda Visor, upptecknade efter tvänne i hela bygden ryktbara Sångerskor: *Maria Hansdotter,* och Soldathustrun *Natterberg* i Slaka Socken: de melodier, som äro meddelade efter den förras sång, äro upptecknade af den berömde Musikkännaren Dr. *Strufve* i Norrköping; och den sednares af Herr *Grevilli* med omsorg och noggrannhet samlade.

I inledningarna och kommentarerna till de enskilda visorna i GA talas det blott om »Herr D. Wallmans samling» o. d. (se t. ex. GA III, s. 40, 67,

[80] Den är utskriven av J. H. Wallman, ej av D. Wallman som S. Bergel i GAS IV, s. 247, påstår (»Daniel Wallmans egenhändiga manuskript»). Om renskriftens tillkomst och översändande till L. F. Rääf se s. 369 härnedan.

[81] Ek, En traditionsbärerska från 1800-talets början, 1936. Jfr härnedan s. 369 .

[82] Om Urbanskis efterlämnade uppsatser se s. 12 härovan. — Frågan om Wallmanska bidrag till GA diskuteras av Urbanski i uppsatsen Bidrag till kännedomen om relationerna mellan Rääf och Afzelius rörande de svenska folkvisorna, åren 1812–17, s. 46–52.

[83] För Bergels beroende av Svenskt Visarkivs kataloger och materialsammanställningar jfr s. 13 härovan.

[84] GAS IV, s. 124 f.

90) — brodern Johan nämns aldrig. Dock är de flesta bevarade vismanuskripten utskrivna av den sistnämnde.[85] Att emellertid också Daniel Wallman ägnat sig åt visuppteckning framgår dels av titeln till den ovannämnda renskriften Vs 2: 3, s. 1–90 [c], dels av ett strax härnedan citerat brev från J. H. Wallman till L. F. Rääf 9.9.1813 samt ett brev från densamme till J. Adlerbeth 1.5.1819, där det beträffande »poetiska traditionen» står: »För denna afdelning är det förnämsta redan undangjordt genom Rääfs, Afzelii, Geijers och min Salige Broders folk-sånger, och den sistnämndes i förening med mig ifrån alla provinser hopdragna Lekar m. m.»[86] Frågan är huruvida några visor föreligger i *Daniel Wallmans utskrift*. Ehuru jag icke lyckats få några helt säkra prov på hans piktur, vill jag attribuera ett par vistexter till honom.[87] En finns i Vs 2: 1, s. 281–284, den andra i Vs 126: 3, s. 15–16. Jfr strax i det följande.

Med *P. A. Reuterswärds* hand finns tre Slakauppteckningar utskrivna: Vs 2: 1, s. 109–111; ibid., s. 285–290; Vs 126: 8, s. 17–18.[88]

Av balladtexter i *J. H. Wallmans* piktur (för denna se bilderna 53–54, s. 373 f.) märks först och främst renskriftssamlingen Vs 2: 3, s. 1–90 [c]. De övriga återfinns i Vs 2: 2, s. 133–134, 153–164; Vs 2: 3, s. 353–360; Vs 126: 3, s. 11–13, 18.

Med *L. F. Rääfs* handstil föreligger ballader från Slaka och Landeryd utskrivna i Vs 2: 1, s. 205–222, 305–320, 355–356, 363–364, 435–436; Vs 2: 3, s. 133–134, 143–146, 239–240; Vs 2: 2, s. 554–557.

I senare avskrifter av *A. I. Arwidsson* finns texter i Vs 2: 1, s. 117–120, 415–416; Vs 2: 3, s. 271–272, 351–352.

Härutöver finns vistexter i pikturer, vilka icke med säkerhet kan hänföras till kända personer. Av särskilt intresse är den omfattande samlingen i Vs 2: 3, s. 91 [a]–130; se bild 56, s. 376. Från samma hand som denna härrör Vs 126: 3, s. 8–10, och troligen också Vs 126: 3, s. 17. Handstilen erinrar något om L. F. Rääfs men det finns ingen anledning att tro, att den är hans.[89] Istället håller jag för synnerligen antagligt, att pikturen är Daniel

---

[85] Afzelius kan givetvis ha förfogat över nu förlorade utskrifter av Daniel Wallmans hand. Detta ter sig rentav mycket troligt, se s. 505.

[86] Brev J. H. Wallman–J. Adlerbeth 1.5.1819, Linköpings stiftsbibl. Br 5 a, nr 1.

[87] Nyckeln till attribueringen ser jag i några sångleksutskrifter i Vs 2: 2, s. 391, efter »Mamma» och »Syster Beata», säkerligen bröderna Wallmans mor och syster. Benämningen tyder på, att utskriften gjorts av någon av bröderna Wallman. Pikturen är ej J. H. Wallmans. Slutsatsen att vi här har att göra med utskrifter i Daniel Wallmans piktur ligger då nära till hands. — Dr. phil. Carl-Herman Tillhagen, som ingående arbetat med den Wallmanska leksamlingen, har muntligen meddelat mig, att han icke funnit några säkra spår av Daniel Wallmans hand i Vs 2. — Se bild 55, s. 375.

[88] Om Reuterswärd och hans uppteckningar jfr s. 357 ff. härovan.

[89] I GAS IV, s. 285 m. fl. ställen, hänför Bergel utan vidare partiet Vs 2: 3, s. 91 [a]–

Wallmans normala skrivstil; de ovannämnda utskrifterna i Vs 2: 1, s. 281–284, och Vs 126: 3, s. 15–16, föreligger i en nästan prántad skönskrift.[90]

Med en prydlig renskrivarhand föreligger två texter (i Vs 2: 3, s. 149–150, resp. Vs 126: 3, s. 30–31), med en annan likaledes två (Vs 126: 3, s. 28–29). En tredje hand har också skrivit två balladtexter (Vs 2: 3, s. 147–148; Vs 126: 3, s. 32–33), under det att en fjärde utskrivit balladtexten Vs 126: 3, s. 37–38, och en femte balladen Vs 2: 3, s. 277–278, och därjämte sägner i Vs 126: 3, s. 45–46, åtminstone delvis efter Maja Hansdotter i Slaka. En sjätte syns ha skrivit visan Vs 126: 3, s. 27.

Det är således elva eller tolv personer, som skrivit ut texter efter vad man skulle kunna kalla bröderna Wallmans traditionsbärare i Slaka, Landeryd och Linköping. Antalet upptecknare måste vara mycket mindre. Att bröderna Wallman tecknat upp visor är klart, likaså att Arwidsson blott gjort avskrifter efter skriftliga förlagor i Vs 2. Detsamma torde gälla de i Vs 126: 3 företrädda renskrivarhänderna, av vilka flera renskrivit jämväl andra visor åt Afzelius. Möjligen har däremot P. A. Reuterswärd gjort några egna upptecknings i Slaka; troligare är dock, att de av honom utskrivna texterna är avskrifter. Återstår L. F. Rääf. Han har gjort avskrifter efter Wallmanska upptecknings, vidare fått renskrifter från bröderna Wallman samt slutligen företagit egna upptecknings efter bröderna Wallmans traditionsbärare. Belysande är ett brev från J. H. Wallman till Rääf 9.9.1813 (UUB Rääf 15: 4431):

Landeryd d: 9. September 1813.

Välborne Herr kongl. Sekreterare!

För de öfversända växterne får jag ödmjukast tacka. Jag skulle längesedan skickat Grubbes [sic] penu proverbiale, om jag ej vid samma tillfälle hade velat lemna de återstående gamla Visor, som jag och min Bror här å orten upptecknat. En någorlunda redig afskrift af större delen skickas; De öfriga så väl som de vi hädanefter öfverkomma, skola framdeles sändas. Jag behöfver ej hos T. ursägta, att jag i denna afskrift ordgrannt följt Sångarenas egen dialekt, hvilket T. finner vara med flit gjordt; men jag behöfver ursägt för samlingens verkliga brister, såsom interpunkteringens utelemnande på de fleste ställen och dyl., ty min inskränkta tid, som nödgat mig currente penna besörja denna afskrift, har icke medgifvit denna noggrannhet. – I den afskrift jag på Thomstorp lemnade af visan: *Jungfru Marjo*

130, till L. F. Rääf. Vissa helt säkra Rääf-utskrifter har han däremot tydligen ej kunnat attribuera till denne, t. ex. Vs 2: 3, s. 131, om vilken text Bergel blott anger »ej av Afzelius' hand» (GAS IV, s. 127).

[90] Meddelarangivelserna för dessa texter har påförts av J. H. Wallman. De är till en del felaktiga. Jfr det här nedan återgivna brevet från J. H. Wallman till L. F. Rääf av den 9.9.1813. Daniel Wallmans utskrifter har näppeligen stått till Rääfs förfogande; de torde istället ha tillställts Afzelius. Textdetaljer visar, att samlingen Vs 2: 3, s. 91 [a]–130, i varje fall icke är den som legat till grund för Rääfs sommaren 1813 gjorda avskrifter.

skulle åt aftonsången gånga saknas 11^fte strofen, hvilken Sångarinnan, då hon nyligen åter söng denna visan, påminnte sig, och som derföre finnes i denna afskrift. Äfven är Julleken Skön Engela i medföljande samling något olika den första afskriften. –

Jag vill minnas, att jag för några Visor angaf som Sångarinna Gumman Maja Månsdotter ifr. Slaka, hvilket bör rättas till Maja Hansdotter. Gumman som är ortens mest vidfräjdade Sångerska är annars allmänt känd under namnet *Månssan* efter sin Man som hetat Måns. – Föröfrigt frucktar jag, att uppgifterna af Sångerskornas namn, som jag på Thomstorp hasteligen ur minnet upsatte, ej äro aldeles rigtige, hvarför jag får be T. efter medföljande samling rätta de upgifter som der finnas, samt de öfrige efter innelyckte upsats. –

Jag får äfven på det högsta anhålla, att om T. i denna månad kommer till Linköping, T. då ville ha sitt goda löfte i minne och resa till Landeryd. Jag vill då här församla nejdens Sångerskor, att Tit. må få höra melodierne till de meddelade visorne. –

Capellmästaren Eggerts saker skall jag transportera till Stockholm, hvarföre jag anhåller att Tit. ville insända dem till Linköpings till d. 20 Septemb., då de kunde lemnas hos Magister Stenhammar, derifrån jag sjelf skall hämta dem.

Den tryckta gamla visan af Biskop Niels om Nunnan som blef bortförd ur Risberga kloster, har jag ej kunnat finna på, hvarföre jag ej enligt mitt löfte kan lemna den, men så snart jag hittar den, skall den genast öfversändas. –

Jag slutar med att bedja Tit. anmäla min Vördnad för Fröken Rääf. –

Med ouphörlig högacktning är jag
Välborne Herr kongl. Sekreterarens
ödmjukaste Tjenare
Johan h. Wallman.

Brevet ger många upplysningar. Det säger en del om de allmänna relationerna mellan Rääf och Johan Wallman, om hur Wallman tjänstgör som Rääfs bokkommissionär (i detta fall bl. a. rörande en visa, den understuckna balladen om Elisif nunna) och om hur Rääf i utbyte mot visor lämnar växter till den botaniskt intresserade Wallman. Vidare kastar det ljus över hur och när Rääf fått visavskrifter från Wallman och huruledes Rääf inbjuds att i Landeryd träffa »nejdens sångerskor». Vissa problem rörande Maja Hansdotters namn och en del motsägande uppgifter om traditionsbärarna får också sin lösning.

På sju ställen i Vs 2 finns avskrifter Rääf gjort efter Wallmanska upptecknin gar (Vs 2: 1, s. 221–222, 355–356, 363–364, 435–436; Vs 2: 3, s. 133–134, 143–144, 239–240). På alla dessa har J. H. Wallman skrivit uppgifter om sångerskornas namn: »Maja Månsdotter» och »Lisa Rydgren». Dessutom finns årtalsangivelser 1812 och 1813 samt i sex fall Rääfs avskriftsanteckning »coll.». Det är att observera, att Maja Hansdotter av Johan Wallman på dessa avskrifter kallas »Maja Månsdotter», dvs. med den felaktiga namnform han nämner i det citerade brevet till Rääf 9.9.1813.

Den tillsammans med brevet översända renskriften är utan tvivel iden-

tisk med de fyrtiosju bladen Vs 2: 3, s. 1–90 [c], samt de därmed från början sammanhörande tre bladen Vs 2: 2, s. 275–280 (»Jul-lekar. ... uptecknade i ett Jul-gille i Slaka sockn. 1811»).[91] Om speciella bevis härför skulle behövas, kan hänvisas till att texten av DgFT 37 »Jungfru Marjo hon skulle åt Aftonsången gånga», i Vs 2: 3, s. 2–5, mycket riktigt har en 11:e strof utan motsvarighet i texterna Vs 2: 3, s. 92 [b]–94, och Vs 2: 3, s. 133–134, samt att i Vs 2: 2, s. 277–279, finns en version av leken »Skön Engela» (jfr utskriften i Vs 126: 3, s. 11–12) efter Lisa Rydgren i Slaka. Angående de avskrifter L. F. Rääf gjorde tidigare under år 1813, då J. H. Wallman besökte Tomestorp, ger ett brev från L. F. Rääf till C. Livijn 27.7.1813 besked: »En ung Wallman, Lectorsson från Linköping, har ansenligt förökat mina visor ...» (UUB Rääf 2: 558; det bör påpekas att Rääf och Livijn flitigt korresponderade vid denna tid.)

Om partierna Vs 2: 1, s. 205–220, och ibid., s. 305–320, skriver Sverker Ek, att de »måste tillerkännas» C. P. Grevilli.[92] Redan för en del år sedan meddelade jag i förbigående en annan uppfattning, nämligen att de är skrivna med L. F. Rääfs hand.[93] I detta sammanhang kan sägas dels, att pikturen i dessa textutskrifter inte har ringaste likhet med Grevillis, dels att de utan minsta tvekan är skrivna med Rääfs karakteristiska stil.[94] Det är dessutom klart, att de innehåller Rääfs egna uppteckningar efter traditionsbärare från Slaka och Landeryd. Detta framgår dels vid en jämförelse med Wallmanska uppteckningar efter samma personer — textavvikelserna mellan de Wallmanska uppskrifterna och dessa av Rääfs hand kan förklaras med hänvisning till att samma sångerska sjungit en visa något olika vid skilda tillfällen, däremot knappast såsom ändringar gjorda av Rääf vid avskrivning eller redigering — dels av de detaljerade uppgifter Rääf lämnar angående vilka strofer de olika traditionsbärarna kunde, om Greta Naterbergs repertoar och om hennes person. Vi får därför betrakta dessa Rääfs sam-

[91] Den i brevet nämnda förteckningen finns däremot ej kvar vare sig i Rääfska brevsamlingen eller i Vs 2.

[92] Ek, En traditionsbärerska, s. 3.

[93] Jonsson, August von Hartmansdorff som balladsamlare, s. 9. Jfr mitt uttalande i Ling–Jonsson, Två meddelanden rörande »Wallmans samling», s. 140 f.

[94] Grevillis piktur möter i hans melodiutskrifter i Vs 126: 4 och i hans till Linköpings rådhusrätt 1844 inlämnade konkursansökan (Linköpings stadsarkiv F II: 321); den sistnämnda handlingen är mycket yngre än Grevillis visuppteckningar, men pikturen är omisskännligen densamma som i Vs 126: 4. — Rääfs piktur i de här aktuella partierna är visserligen icke hans vanliga skönskrift, men den möter ofta i hans primäruppteckningar eller hastigt utförda avskrifter (mest förekommande i lekuppteckningarna i Vs 2: 2; på s. 357 i Vs 2: 2 har A. I. Arwidsson bredvid en utskrift av detta slag uttryckligen angett »Kammarjunkaren L. F. Rääfs hand.»).

lingar som resultatet av ett eller flera besök han gjort i Landeryds prästgård, dit J. H. Wallman i enlighet med sitt löfte samlat »nejdens sångerskor». Förmodligen kan uppteckningarna dateras till hösten 1813; i varje fall är de icke gjorda tidigare än september sagda år.[95] Om Rääf också varit i Slaka i uppteckningsärenden är ovisst och kanske mindre troligt. Av Wallmans Slaka-meddelare har Rääf tydligen endast träffat Greta Naterberg (däremot icke t. ex. Maja Hansdotter och Lisa Rydgren), och hon torde ha inviterats till det Wallmanska hemmet i Landeryd.

Den Rääfska samlingen Vs 2: 1, s. 205–220, innehåller fem visor, samtliga ballader. För den första, andra och fjärde av dessa anges uttryckligen Greta Naterberg som meddelare. För den tredje (DgFT 65) ger Rääf följande uppgift s. 211: »Melodien efter Hustru Naterberg som kunde en och annan vers och fordom kunnat hela visan. Orden efter fru Wallmans tradition.» För den femte visan (DgFT 40) ges ingen meddelaruppgift, men sannolikt är också denna efter Greta Naterberg, ehuru t. ex. fru Wallman icke kan helt uteslutas.

Samlingen Vs 2: 1, s. 305–320, innehåller nio balladuppskrifter. En av dem bär meddelarangivelsen »Efter Gamla Demoiselle Follin i Landeryd Prostegård.» Två andra uppges uttryckligen härröra från Greta Naterberg, under det att en text av DgFT 65 (så gott som identisk med den i Vs 2: 1, s. 211–214, men kanske representerande en självständig uppteckningsinsats) har en uppgift liknande den, som möter i Vs 2: 1, s. 211: »efter Hustru Naterberg och fru W-n i Landeryd Prostegård. Melodien efter H. Naterberg som erinrade en och annan vers ock kunde de två första aldeles ord för ord.» På likartat sätt står det på s. 306 rörande upptecknigen av DgFT 83: »Melodien efter Hustru Naterberg som erinrade sig en och annan vers — orden uptecknade efter Gamla Demois. Follins tradit.» För de fyra andra (DgFT 109, 146, 265, 341) lämnas ej namn på meddelaren, men åtminstone DgFT 109 och 265 är säkert upptecknade efter Greta Naterberg. Rääf nämner nämligen på s. 320 i ms, att hon kunde en visa »Konungen skulle åt främmand land fara», och så börjar den återgivna texten av DgFT 109. Texten av DgFT 265 ingår också i J. H. Wallmans renskrift Vs 2: 3, s. 45–47, med uppgift att den upptecknats efter Greta Naterberg. Troligen är också de övriga två nedskrivna efter Greta Naterbergs föredrag, inte minst med tanke på att Rääf på s. 319–320 ger tämligen utförliga data

[95] Detta framgår av J. H. Wallmans brev till Rääf 9.9.1813. — Kanske har Rääf företagit flera resor till Landeryd; tydligt är, att han gjort åtskilliga uppteckningar där, inte minst av lekar. Då Rääf 17.9.1813 skriver till Adlerbeth (UUB), att »Återigen hafva en stor hop visor inpasserat», syftar uttalandet ev. på Landeryduppteckningar, ehuru termen »inpasserat» leder tankarna åt brevledes inkomna nytillskott.

om »Sångerskans Lefnadsomständigheter» och repertoar och att dessa avser hustru Naterberg.

Rääf har också upptecknat sång- och sittlekar efter Greta Naterberg samt efter meddelare i Landeryd (Vs 2: 2, s. 341–358, 433–434, 439–442, 505–520, 535–536, 539–562). In ibland dessa finns också en ballad (DgFT 96), upptecknad efter Greta Naterberg (Vs 2: 2, s. 554–557).

I Vs 2: 3, s. 145–146, finns två ballader i Rääfs utskrift: DgFT 381 resp. DgFT 62. Inga uppgifter om upptecknings sort eller meddelare ges i ms. Vi vet emellertid, att Greta Naterberg kunde DgFT 62 (Rääf nämner detta Vs 2: 1, s. 320, och en text efter henne ingår bl. a. i J. H. Wallmans renskrift Vs 2: 3, s. 40–44). Texten av visan ifråga på s. 146 i Vs 2: 3 är ofullständig (den avbryts längst ned på sidan efter fem strofer; ett efterföljande blad är tydligen förkommet), men de strofer som finns står mycket nära den Wallmanska upptecknings efter Greta Naterberg. Sannolikt representerar därför Vs 2: 3, s. 145–146, Rääfska upptecknings efter henne.

Den nyssnämnda samlingen i Vs 2: 3, s. 91 [b]–130, omfattar, förutom en utskrift av hymnen »Dies ire dies illa», aderton balladtexter. För vissa av dessa ges meddelaruppgifter: Maja Hansdotter (»Månsdotter») och Greta Naterberg. Ett par gånger ges årtalet för upptecknandet: 1811. Jämförs meddelaruppgifterna i denna samling med dem på andra håll, främst J. H. Wallmans renskrift i Vs 2: 3, s. 1–90 [c], och Rääfs upptecknings, kommer man till resultatet, att fel måste ha begåtts.[96] Problemet får sin lösning genom J. H. Wallmans uttalande i det citerade brevet till Rääf 9.9.1813, där han säger uppgifterna i Vs 2: 3, s. 1–90 [c], vara de rätta. Detta stämmer också bäst med de slutsatser vi kan dra av Rääfs text- och Grevillis melodiupptecknings. De delvis felaktiga meddelaruppgifterna i Vs 2: 3, s. 91 [a]–130, är i stor utsträckning desamma som J. H. Wallman skrivit på Rääfs avskrifter av Wallmanska upptecknings.

Av de olika årtalsuppgifterna, av skillnaderna mellan texter av samma visa efter en och samma traditionsbärare samt inte minst av J. H. Wallmans upplysningar i det citerade brevet till Rääf framgår, att bröderna Wallman gjort upprepade upptecknings av samma visor efter samma sångerskor. Med få undantag (två visor efter mademoiselle Follin, Lande-

[96] Bergel, som uppenbarligen icke sett brevet från J. H. Wallman till Rääf av den 9.9.1813, gör inget försök att lösa frågan om de oförenliga meddelaruppgifterna utan betraktar dem alla som riktiga, se t. ex. GAS IV, s. 222. Urbanski har känt ifrågavarande brev. I sin uppsats Bidrag till kännedomen om relationerna mellan Rääf och Afzelius, s. 46, nämner han emellertid blott, att Rääf »före 1817» emottagit folkvisor från bröderna Wallman. Att Rääf själv upptecknat visor i Landeryd har varit honom obekant. — De enskilda fallen med motsägande meddelarangivelser behandlas i samband med traditionsbärarnas balladrepertoarer strax härnedan.

ryd, samt de tre efter Anna Stina Hallman, Landeryd, till vilka fem visor A. M. Weselius upptecknat melodierna), vilka torde härröra från något senare period, är deras balladuppteckningar gjorda 1810–1813.

I det här flerstädes åberopade brevet från Johan Wallman till Rääf 9.9.1813 sägs, att Rääf vid ett besök i Landeryd från sångerskorna kunde »få höra melodierne till de meddelade visorne». Detta tyder på, att några melodiuppteckningar icke gjorts före denna tidpunkt; i annat fall hade Rääf säkert kunnat höra melodierna, uppspelade av t. ex. Erik Drake. Det är härvid av intresse att se huru Rääf för ett par av sina uppteckningar i Landeryd skriver »melodien efter Hustru Naterberg». Förmodligen har därför melodierna upptecknats samtidigt med Rääfs texter. Melodiuppteckningen efter de traditionsbärare det här är fråga om är — med undantag av de två nämnda visorna efter mademoiselle Follin, vilkas melodier fästs på papper av Weselius — är utförd av C. P. Grevilli. Tydligen har han tillkallats för att på samma gång som Rääf få träffa »nejdens sångerskor».[97] Det är tydligt, att Grevilli lika litet som Rääf gjort uppteckningar efter Maja Hansdotter, vilken väl var förhindrad att komma till Landeryds prästgård när Rääfs och Grevillis uppteckningar gjordes.[98] Grevilli upptecknade också sånglekar. Jag har redan för en del år sedan redogjort för min upptäckt av egenhändiga Grevillimanuskript i Vs 126.[99] De finns i Vs 126: 4, s. 32–33, 46–47, 76–77. En avskrift av Grevilliuppteckningar har J. H. Wallman gjort; den finns i Vs 2: 2, s. 223–226.[1]

A. M. Weselius, vilken upptecknat melodierna till ett stort antal sånglekar för Johan Wallmans räkning, har också, såsom framgått av min ovanstående framställning, upptecknat några balladmelodier i Landeryd.

---

[97] Härpå tyder Rääfs uppgifter om melodiuppteckningar i Vs 2: 1, s. 211, 306, 309.

[98] Ett skenbart undantag är visan nr 16 i Greta Naterbergs härnedan förtecknade balladrepertoar. Melodien är upptecknad av Grevilli, och texten uppges i Vs 2: 3, s. 121, vara upptecknad efter »Maja Månsdotter». Sistnämnda uppgift är med största sannolikhet felaktig. — Jag kan icke finna, att Bergel i GAS gjort något försök att avgränsa Grevillis resp. J. B. Struves uppteckningsverksamhet. (I GAS IV, s. 188, gör Bergel sålunda ingen reservation för den ovannämnda uppgiften om »Maja Månsdotter».)

[99] Jonsson, August von Hartmansdorff som balladsamlare, s. 9, n. 13; Jonsson, Carl Peter Grevillis sångleksuppteckningar (Ling–Jonsson, Två meddelanden rörande »Wallmans samling», s. 139 ff.).

[1] Bergel, som i GAS IV många gånger hänvisar till denna avskrift, anger aldrig, att den utförts av J. H. Wallman. Överhuvudtaget har Bergel icke kunnat urskilja J. H. Wallmans synnerligen karakteristiska piktur. Det är blott ett av J. H. Wallman underskrivet brev i Vs 2: 1, s. 637–646, som han vågar hänföra till denne; se GAS IV, s. 132, 250 f. I övriga fall, där J. H. Wallmans stil uppträder, säger Bergel antingen ingenting om scriptors identitet eller hänför han skriften oriktigt till Daniel Wallman (GAS IV, s. 194, 247). Inte heller S. Ek, som nämner J. H. Wallmans avskrift av Grevillis melodiuppteckningar (Ek, En traditionsbärerska, s. 3), har identifierat avskrivaren.

Roslie sitter i Kammaren sin
uti lunden.
Så sorgeleg faller hon tårar uppå kind
för lekt hafver hon med konungen Jonen den unge
uti lunden.

— Fragment söngs ofta af en liten Hång Gosse (

Anna lille Du
vill Du bli mi Bru
skall jag bli din lille Herre.
Kommer det någe på
Så ska du säje så
Blir du onder så blir jag varre.

Bild 53 a. KB Vs 126: 4, s. 18. Visutskrifter av J. H. Wallman.

Capellmästaren Eggerts saker skall jag transportera till Stockholm, hvarföre jag anhåller att Tit. ville insända dem till Linköpings till d. 20 Septemb., då de kunde lemnas hos Magister Stenhammar, denfrån jag sjelf skall hämta dem.

Den tryckta gamla visan af Biskop Niels om Mennan som blef bortförd ur Risberga Kloster, har jag ej kunnat finna på, hvarföre jag ej enligt mitt löfte kan lemna den, men så snart jag hittar den, skall den genast öfversändas. —

Jag slutar med att bedja Tit. anmäla min Vördnad för Fröken Rääf &c. med ouphörlig högaektning är jag

Valbome Eders Kongl. Sekreterarens
ödmjukaste Tjenare

Johan H. Wallman.

Bild 53 b. Slutet av J. H. Wallmans brev till Rääf 9.9.1813. UUB Rääf 15: 4431. Jfr s. 367 f.

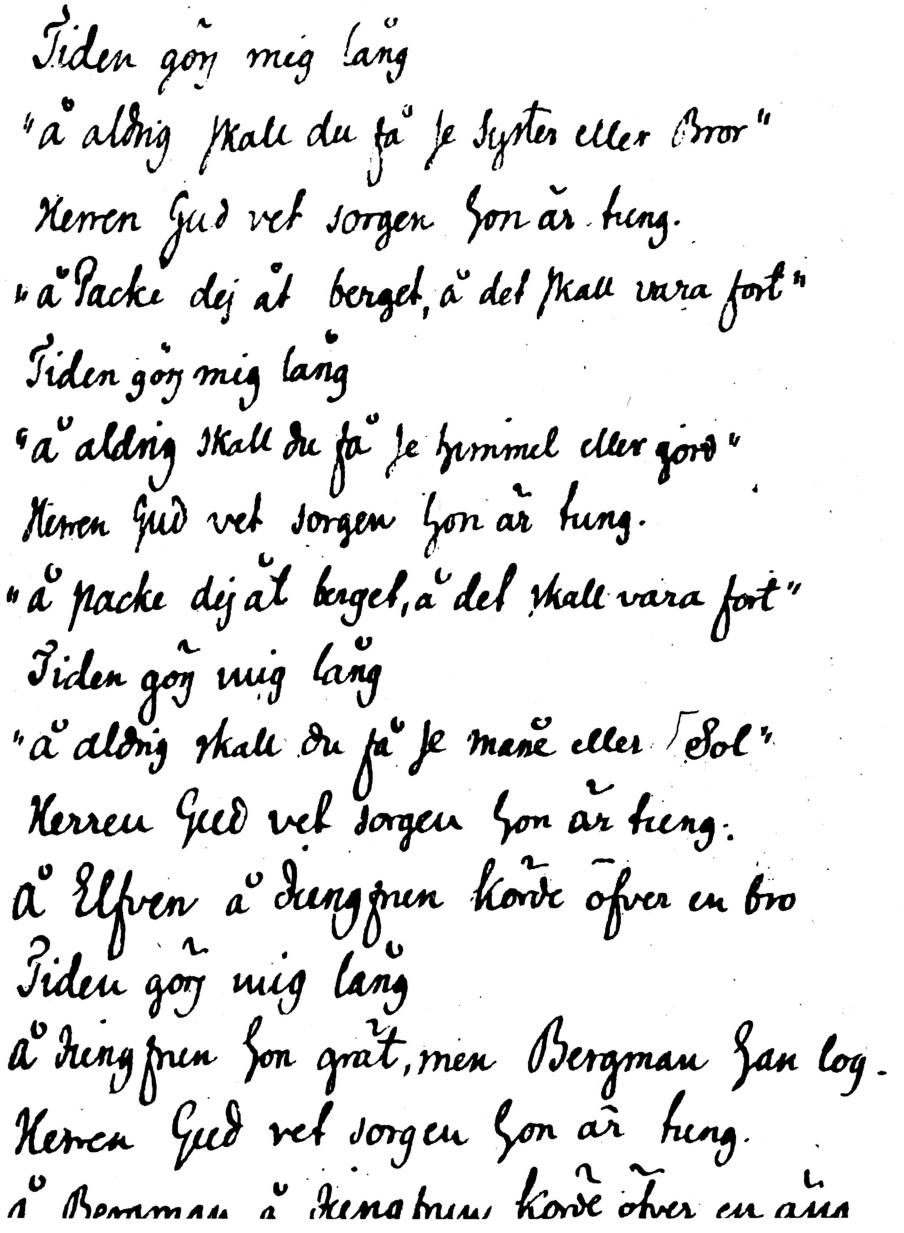

Bild 51. KB Vs 2: 3, s. 4. Visrenskrift av J. H. Wallman (en del av Maja Hansdotters text av DgFT 37).

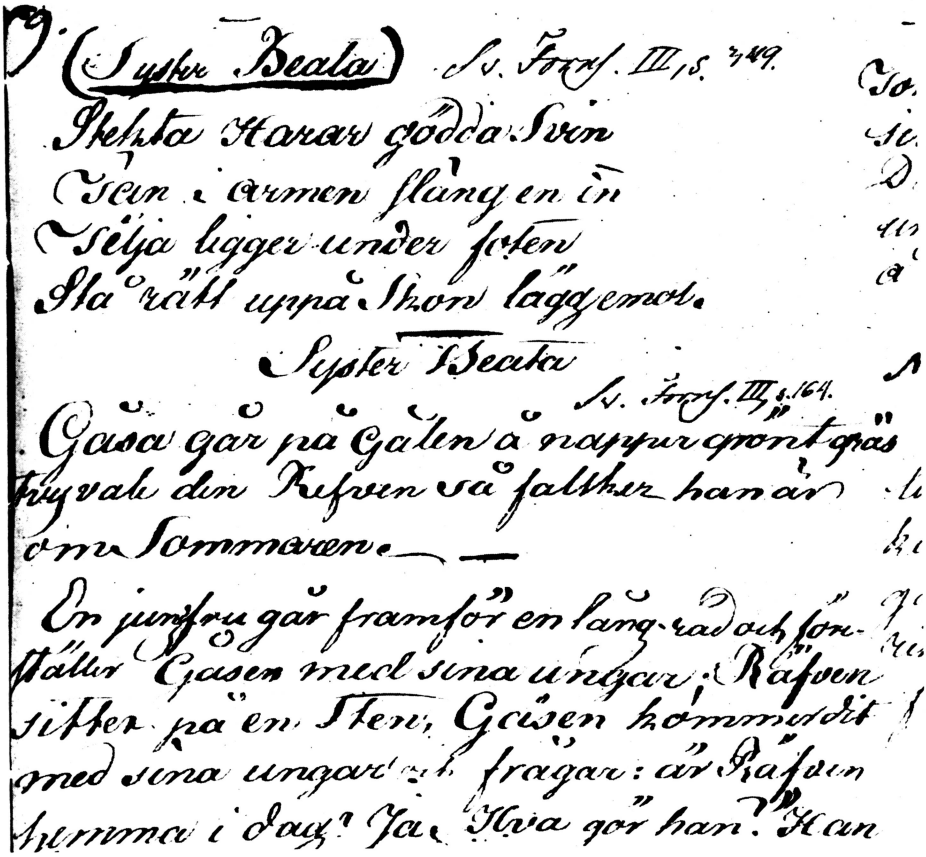

Bild 55 a. KB Vs 2: 2, s. 391 (övre vänstra delen av sidan ifråga). Lekutskrift som jag vill attribuera till Daniel Wallman.

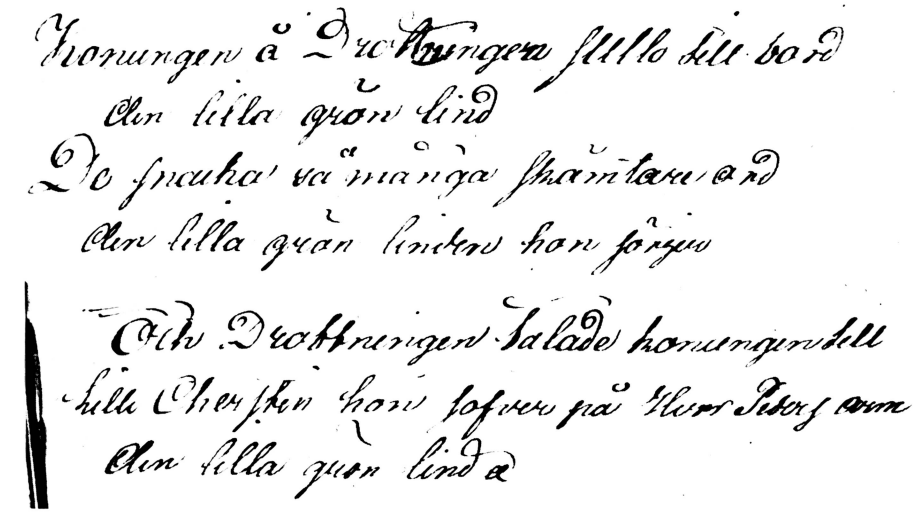

Bild 55 b. KB Vs 2: 1, del av s. 281. Uppteckning av DgFT 126 efter Greta Naterberg. Med största sannolikhet Daniel Wallmans piktur.

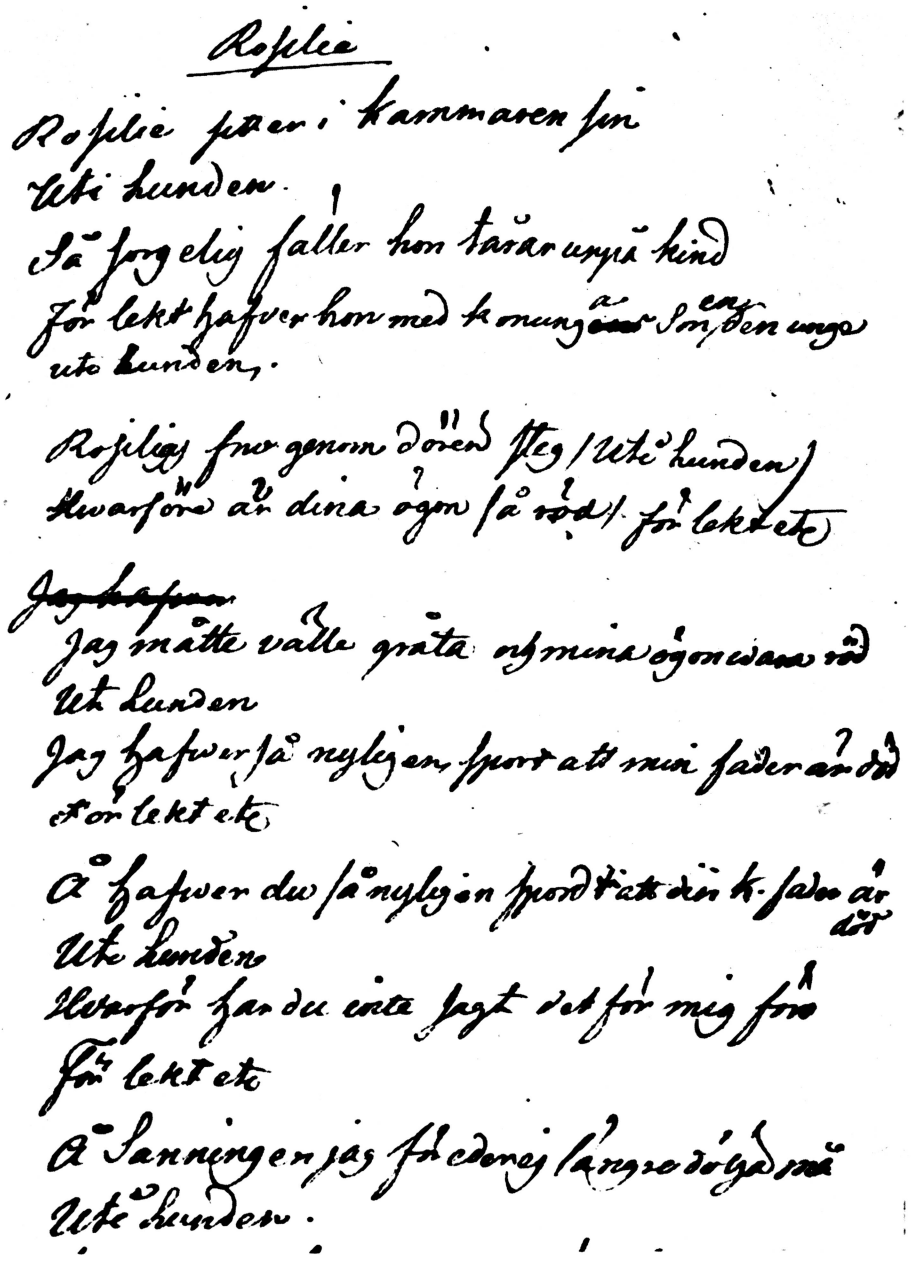

Bild 56. KB Vs 2:3, s. 116 (övre delen). Troligen hastig utskrift av Daniel Wallman. DgFT 265, enligt en anteckning på samma sida av J. H. Wallman upptecknad efter »Maja Månsdotter, Slaka» men i verkligheten tämligen säkert meddelad av Greta Naterberg, Slaka.

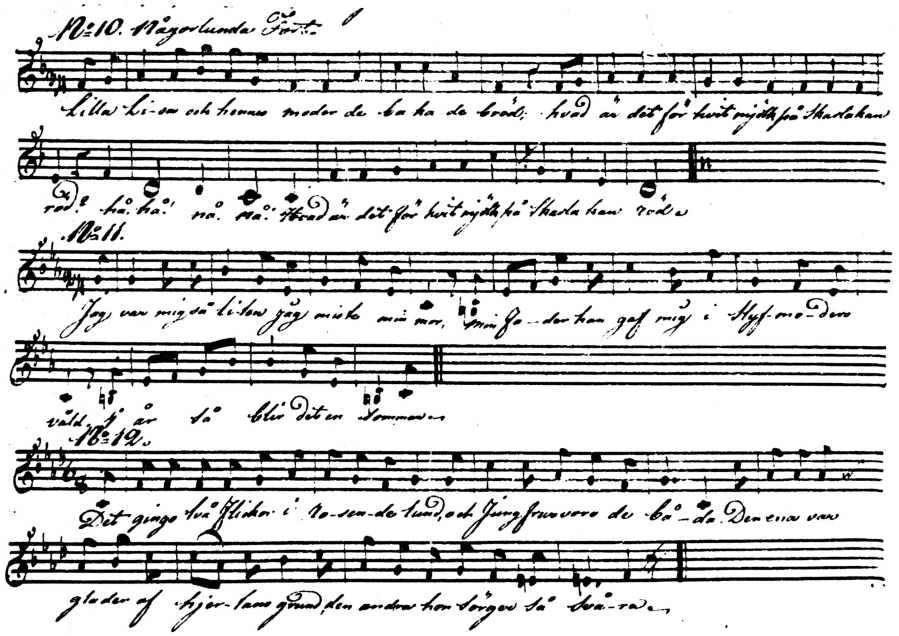

Bild 57 *a*. KB Vs 126: 4, del av s. 77. Melodiuppteckningar av C. P. Grevilli i hans egenhändiga utskrift (se ovan s. 395).

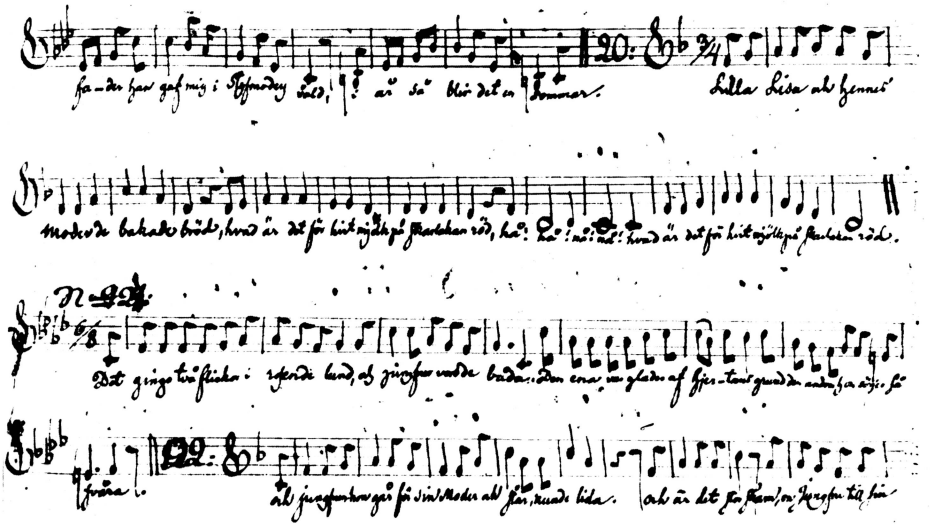

Bild 57 *b*. KB Vs 2: 2, del av s. 225. J. H. Wallmans avskrifter av C. P. Grevillis melodiuppteckningar (jfr bild 57 a).

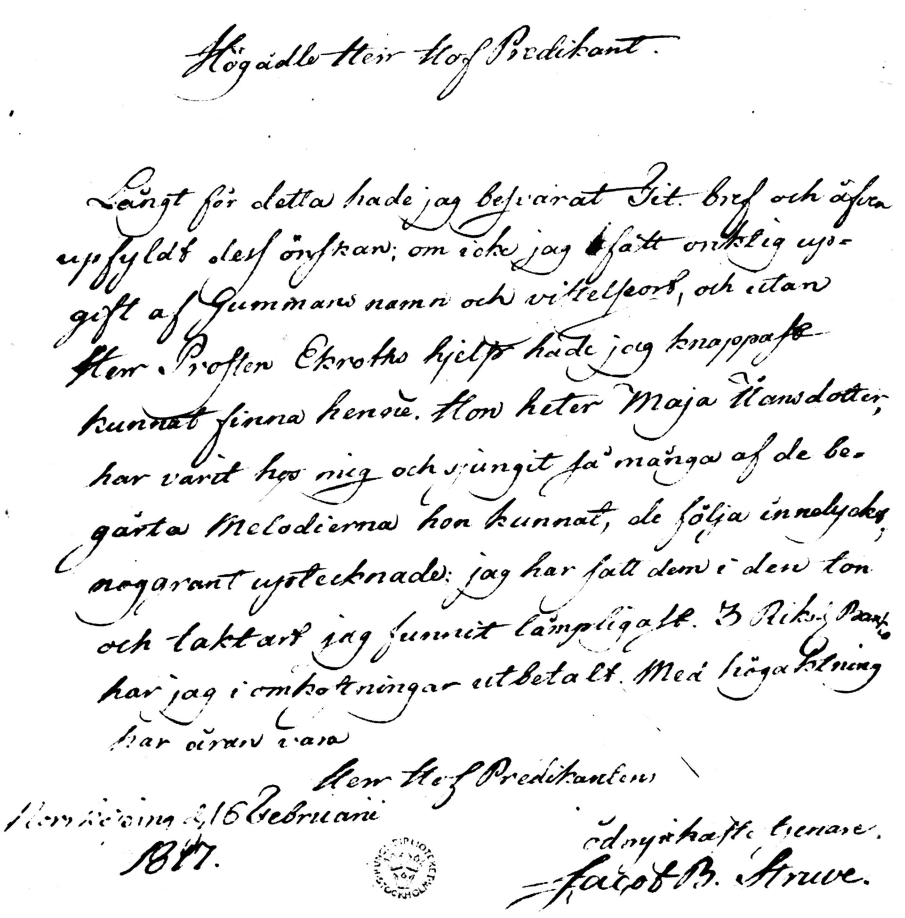

Bild 58. Brev från J. B. Struve till A. A. Afzelius 16.2.1817 (KB Ep. A 4 a) angående melodiuppteckningar efter Maja Hansdotter, då bosatt i Ö. Eneby.

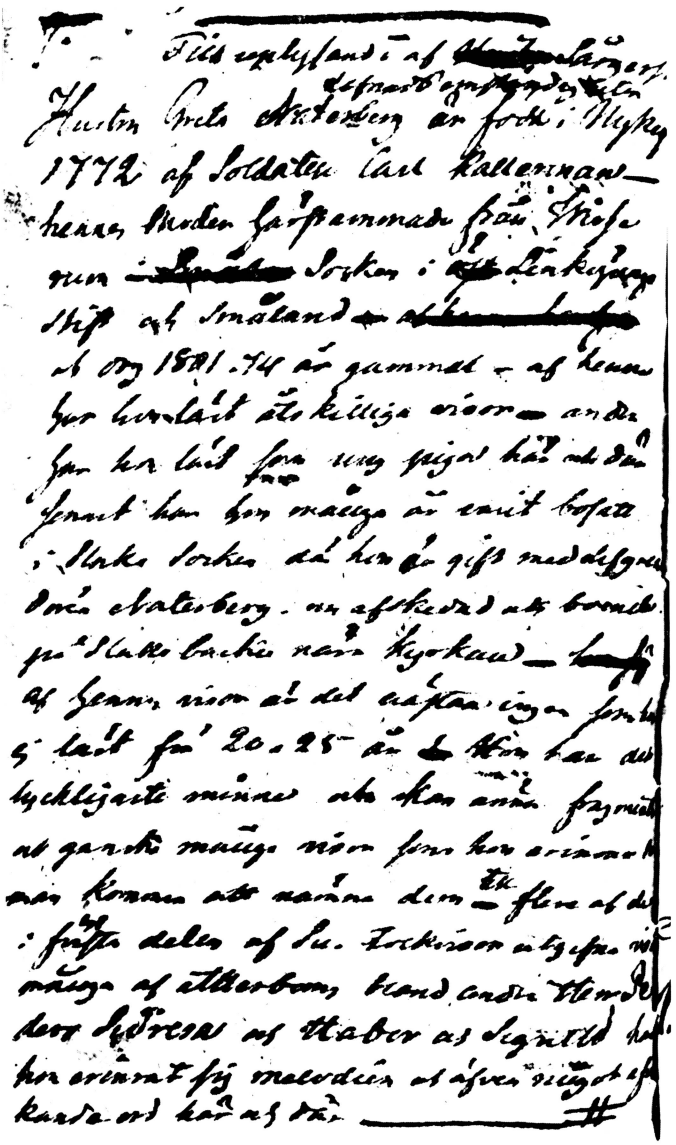

Bild 59 a. KB Vs 2: 1, s. 320 (nedre delen). L. F. Rääfs anteckningar om Greta Naterberg (början). Se också bild 59 b.

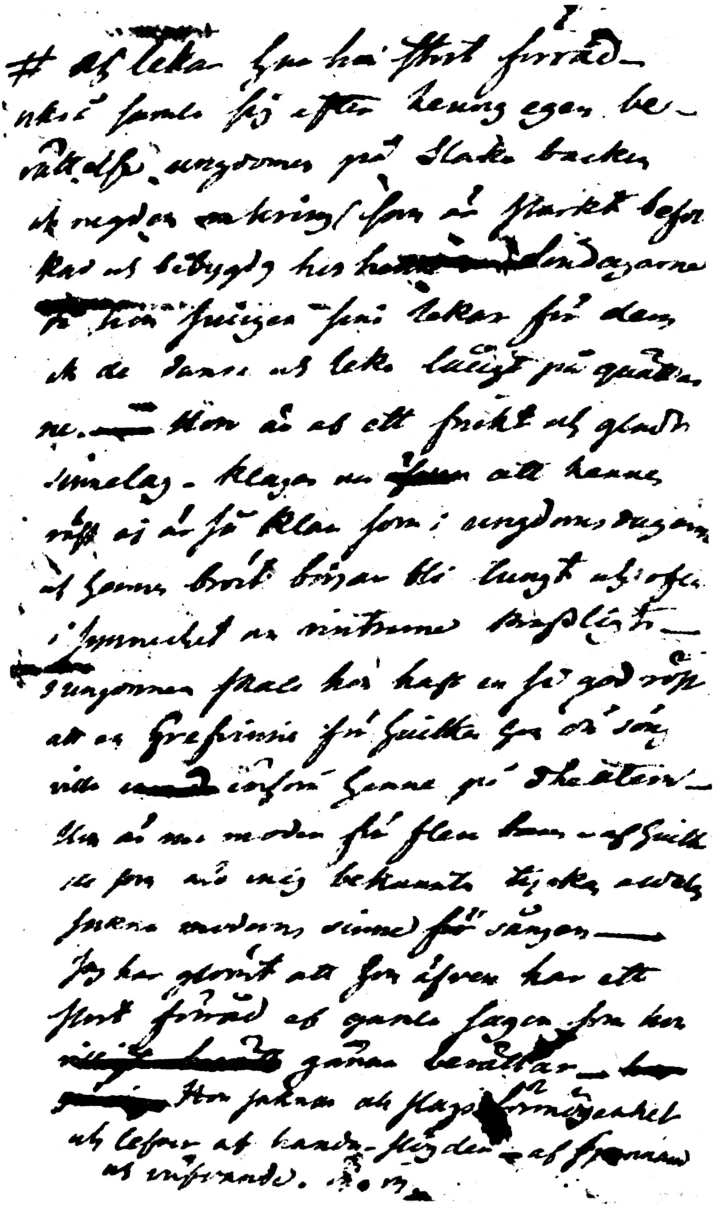

Bild 59 b. KB Vs 2: 1, s. 319 (nedre delen). L. F. Rääfs anteckningar om Greta Naterberg (forts.). Jfr s. 389 f. härnedan.

Det ser icke ut som om Johan Wallman eller Rääf sökt få melodierna upptecknade till Maja Hansdotters visor. Initiativet till dessas upptecknande får tillskrivas A. A. Afzelius. Han hade fått textuppteckningar efter vad jag här kallar Wallmanska traditionsbärare – den omstridda frågan om hur Afzelius fått dessa uppteckningar diskuterar jag härnedan s. 488 ff. – och då tydligen vänt sig till den i GA III, s. 253, nämnde »Musikkännaren Dr. Strufve i Norrköping» med en anhållan om att denne måtte uppteckna Maja Hansdotters melodier. Det finns nämligen ett brev från J. B. Struve till Afzelius, visande dels att Struve uppfyllt Afzelius' anhållan, dels att Afzelius uppenbarligen till sitt förfogande haft textuppteckningar, där sångerskan kallats »Maja Månsdotter»:[2]

Högädle Herr HofPredikant.

Långt för detta hade jag besvarat Tit. bref och äfven upfyldt dess önskan; om icke jag fått oriktig upgift af Gummans namn och vistelseort, och utan Herr Prosten Ekroths hjelp hade jag knappast kunnat finna henne. Hon heter Maja Hansdotter, har varit hos mig och sjungit så många af de begärta Melodierna hon kunnat, de följa innelyckt, noggrant uptecknade: jag har satt dem i den ton och taktart jag funnit lämpligast. 3 Riksd*aler* Banko har jag i omkostningar utbetalt. Med högaktning har äran vara

Herr HofPredikantens

Norrköping d*en* 16 februarii 1817. ödmjukaste tjenare Jacob B. Struve.

Innan vi behandlar traditionsbärarna och deras balladrepertoarer, skall något sägas om samlarna och upptecknarna.

Bröderna Wallman var söner till Johan Wallman och h. h. Beata Follin. Fadern blev kollega i Linköping 1786, rektor 1795 och lektor 1799; 1804 blev han kyrkoherde i Slaka, sex år senare i Landeryd. Daniel och Johan Haqvin Wallman gick i skola i Linköping samt inskrevs vid Uppsala universitet 1810. Daniel blev där fil. kand. Han avled vid unga år 1818. Daniel Wallman gjorde 1812, på Rääfs uppdrag, avritningar av Linköpings domkyrka före den beslutade restaureringen, och han gjorde, troligen i Linköping, en avskrift av en legend vilken han sände till Rääf. Om hans övriga verksamhet är icke mycket känt; vi har dock sett att han samlat visor och i någon mån lekar tillsammans med brodern.[3] Johan Haqvin Wallman

[2] Brevet fanns till 1956 i KB:s autografsamling (varifrån en kopia gjordes för Svenskt Visarkiv 1955); sedan sistnämnda år finns det under signum Ep. A 4 a, KB. Det har förut tryckts av Bergel i GAS IV, s. 124, och återges dessutom här på bild 58, s. 378.

[3] Kortfattade data om Daniel Wallman ges i Odén, Östgötars minne, s. 360 (nr 4415). Hans legendavskrift är berörd i ett brev till honom från Rääf 16.12.1817 (UUB Rääf 2: 1203 b), det enda brev från Rääf till Daniel Wallman, som bevarats (av brev från Rääf till J. H. Wallman finns däremot många i UUB). »Daniel Wallman (en gosse af

blev fil. dr 1815, lärare vid gymnasiet i Linköping 1822, och lektor där 1829, kyrkoherde i Slaka 1836, där han avled 1853.[4] Han var en framstående samlare av folktraditioner.[5] Därjämte hade han starka såväl arkeologiska som botaniska intressen.[6] Understödd bl. a. av Jacob Adlerbeth företog han antikvariska resor, under vilka han också uppteckнade visor m. m.

Bröderna Wallmans visinsamling började 1810. Som så ofta annars är det i deras fall svårt att utpeka varifrån de fått incitamentet till insamlingen. Här skall blott påpekas, att de hade traditionsbärare i sitt barndomshem, samt att de stod i nära kontakt med Christian Stenhammar, vilken i sin tur var nära vän med L. F. Rääf och kanske från denne vidarebefordrat impulser till visuppteckning.[7]

De Wallmanska textuppteckningarna gör ett mycket pålitligt intryck. Inte minst värdefullt är försöket att återge den dialektfärgade språkformen i visorna, berört i J. H. Wallmans citerade brev till Rääf. I ett annat brev till Rääf (13.1.1818, Vs 2: 2, s. 751–754) gör Johan Wallman ett intressant uttalande om melodier och melodiuppteckning, främst beträffande sånglekar:

> Herr kongl. Sekr:s anmärkning om de gamla melodierne underskrifver jag gerna *och* tror att de äro vida konstigare än man förmodar, änskönt de tillika uppenbara en ♡ :s enkelhet *och* enfald, som gör dem ogement sköna *och* nästan förtrollande. Derföre anser jag det hardt när omöjligt att till punkt *och* pricka upsätta dem så som de sjungas, men jag tror att deras konst synnerligen ligger i tagten, eller hvilket är i anseende till dessa gamla Sånger detsamma: i Rhytmen. Deremot är det i anseende till den merendels enkla *och* i de flesta nära beslägtade tonföljden icke svårt att upteckna sjelfva noterne, liksom dessa gamla melodier äro af alla mig bekanta de lättaste att lära, då deremot Romanzmelodierne äro ganska svåra. Jag vill icke härigenom förminska vigten af Herr Drakes erfarenhet i dessa ämnen, den jag framför alla andras värderar, eller af Herrarnes varning; dock låter jag mig icke af denna svårighet afskräcka. Genom mitt arbete med dessa samlingar har jag förvärfvat en erfarenhet i dessa mål, som äfven sträcker

---

nya stilen) ligger nu dagligen i Domkyrkan för att aftekna Monumenterna och inscriptiorna», skrev Chr. Stenhammar till L. Hammarsköld i april 1812 (brev i KB). — Bröderna Wallman nämns f. ö. i ett brev från W. Palmblad och P. D. A. Atterbom till L. Hammarsköld 8.11.1811 (KB). Daniel sägs där vara »förhoppningsfull» i »antiken af Vetenskaperna», Johan i »naturhistorien» (brevet tryckt i Frunck, Bref rör. Nya skolans hist., s. 376). — I SF I, s. IV, talas om »Doktor D. Wallman»; detta ändras i SF II, s. 480 till »studeranden D. S. Wallman»!

[4] Data om J. H. Wallman ges, förutom hos Odén och i herdaminnet, i Svenska män och kvinnor.

[5] Jfr C.-H. Tillhagen, Folkloristisk fältforskning i 1810-talets Sverige, 1949.

[6] Om J. H. Wallman som romantisk botanist jfr G. Eriksson, Elias Fries och den romantiska biologien, 1962, passim, särsk. s. 98–104, 156–169.

[7] Jfr s. 320, 397 f.

sig till den tachtiska sidan af melodierne, hvilka jag jemväl med framgång försökt att sjelf efter Clavér upsätta, den jag redan flera gånger använt vid rangerandet af de i min närvaro uptecknade melodier från Landeryd, *och* alt framgent skall öka och begagna.

Brevet har intresse bl. a. därför att Wallman icke blott avskrivit melodiuppteckningar gjorda av t. ex. Grevilli och Weselius utan också själv uppteckнade balladmelodier under sin antikvariska resa i Småland 1819. Någon skickligare melodiuppteckнare torde han emellertid aldrig ha blivit.[8]

Carl Peter Grevilli (1782–1846) var född i Ledberg, Valkebo hd, Östergötland, som son till en komminister. Från år 1812 till kort före sin död drev han en blåfärgsfabrik i Linköping.[9] I ett brev till Bror Emil Hildebrand 1875 presenterar L. Chr. Wiede honom med följande ord: »gammal ungkarl, egare af en blåfärgsfabrik i Linköping, utmärkt pianist och altviolist, afled på 1830-talet» (brevet tryckt i J. Ling–B. R. Jonsson, Två meddelanden rörande »Wallmans samling», 1961, s. 138). Ehuru uppgifterna om civilstånd och dödsår i brevet är felaktiga, förtjänar Wiedes upplysningar om Grevillis musikaliska skicklighet tilltro. Dennes uppteckningar av ballader och sånglekar gör ett tämligen vederhäftigt intryck.

Anders Magnus Weselius (1773–1840) var son till organisten i Landeryd och efterträdde 1795 fadern i denna befattning.[10] Han har uppteckнat ett stort antal sångleksmelodier från Landeryd och Slaka men också några balladmelodier.

Jacob Bernhard Struve (1767–1826) inskrevs 1783 vid Uppsala universitet men fortsatte sedan sina studier i Kiel, där han erövrade doktorsgraden i ett naturvetenskapligt ämne. Därefter ägnade han sig emellertid åt musikaliska studier, bl. a. i Wien. Åren 1805–1811 var han preses i Musikaliska Akademien, 1811–1816 organist vid tyska kyrkan i Norrköping. Han flyttade sedan till Stockholm, där han verkade som musiklärare och tonsättare i wienklassicismens anda.[11]

*

[8] Bergel, som icke känt det nyss citerade brevet, vill ifrågasätta om Wallman överhuvudtaget gjort melodiuppteckningar (GAS IV, s. 250 f.). Detta är dock tydligen fallet; för melodiuppteckningarna från 1819 se närmare härnedan s. 398 n. 36.

[9] Data om Grevilli, samlade av G. Thornström vid Vadstena LA, meddelas i C.-A. Moberg, Från kämpevisa till locklåt, 1951, s. 12 f.

[10] Se C.-A. Moberg, a. a., s. 25 f.

[11] Om Struve se art. i T. Norlind, Allmänt musiklexikon, Sohlmans musiklexikon och Svenska män och kvinnor, vidare S. Walin, Beiträge zur Geschichte der schwedischen Sinfonik, 1941, s. 288 ff., 392 ff. Det uppges vanligen, att Struve flyttade från Norrköping till Stockholm redan 1816. Som framgår av hans ovan återgivna brev till Afzelius av 16.2.1817 bodde han då alltjämt i Norrköping. Frågan är icke utan intresse för problemet angående de östgötska bidragen till GA.

Vi övergår nu till traditionsbärarna i Slaka, Landeryd och Linköping samt deras balladrepertoarer.[12]

Maja Hansdotter, Slaka.

1. »Jungfru Marjo hon skulle åt Aftonsången gånga», DgFT 37. Efter tre något olika uppteckningar utskrivna i Vs 2: 3, s. 92 [b], 93–94; s. 2–5 (J. H. Wallman); s. 133–134 (L. F. Rääf). Troligen ligger en fjärde uppteckning till grund för den som GA 1 [: II] »ur Herr Wallmans samlingar» tryckta texten. Melodien finns hos Grönland, s. 23, och i S 163, nr 73.

2. »Inge lille ständer i quarna å mal», DgFT 243. Vs 2: 3, s. 95–97; s. 5–7 (J. H. Wallman); Vs 2: 1, s. 355–356 (L. F. Rääf). Tryckt — dock ej efter Rääfs avskrift, som Sahlgren i GAS IV, s. 382, uppger — som GA 75 [: II]. Melodien i GA samt hos Grönland, s. 31, och i S 163, nr 77.

3. »Herr Oler han red sig ut om en otte», DgFT 47. Vs 2: 3, s. 101–102; s. 11–12 (J. H. Wallman). Tryckt med melodi som GA 93. Den i GA tryckta texten är dock knappast en sammanslagning av de två i Vs 2: 3 föreliggande, som uppges i A. Forslin, Balladen om riddar Olof och älvorna, 1964, s. 7; den därstädes framförda osäkerheten huruvida texten Vs 2: 3, s. 101–102, härrör från Slaka syns mig opåkallad. Högst ovisst är däremot, om GA:s mel. är Maja Hansdotters.

4. »Brun han rider sig till Jungfruns gård», DgFT 183. Vs 2: 3, s. 12–15 (J. H. Wallman). Tryckt såsom »sänd af Herr D. Wallman» som GA 83, med melodi. Melodien också hos Grönland, s. 34.

5. »Anter sörjer NI sadel eller sörjer ni häst», DgFT 40. Vs 126: 3, s. 28; Vs 2: 3, s. 15–17 (J. H. Wallman). Efter Vs 126: 3 tryckt som GA 91 [: II] med en mel., som också finns hos Grönland, s. 37.

6. »Lindormen rinner sig åt farstugan in», DgFT 65. Vs 2: 3, s. 17–18 (J. H. Wallman). Tryckt som GA 88 [: I] med en mel., som även finns hos Grönland, s. 35.

7. »Broder talte till Syster sin», DgFT 304. Vs 126: 3, s. 29; Vs 2: 3, s. 22–24 (J. H. Wallman).

8. »Det var ett par konungadöttrar små», DgFT 146. Vs 2: 3, s. 103–104; s. 24–26 (J. H. Wallman); Vs 126: 3, s. 30–31. Efter Vs 126: 3 använd för GA 73. I Vs 2: 3, s. 103, och Vs 126: 3, s. 30, finns uppgiften, att visans mel. är »Vak op af Synden du Christendom» (1697 års koralbok, nr 403).

9. »Herr Oler han kom från Tyskland hem», DgFT 201. Vs 2: 3, s. 32–33 (J. H. Wallman); Vs 2: 1, s. 109–111 (P. A. Reuterswärd). Efter Reuterswärds utskrift tryckt som SF 27.

10. »Å Konungen skulle åt gästebod fara», DgFT 294. Vs 2: 3, s. 49–51 (J. H. Wallman).

---

[12] Då i den följande framställningen anges, att vissa texter tryckts i GA, menas ej, att till grund för den tryckta texten nödvändigtvis ligger något av de nu bevarade manuskripten, utan blott att en uppteckning efter vederbörande traditionsbärare stått till Afzelius' förfogande. Uppenbarligen har åtskilliga utskrifter, som Afzelius begagnat, sedan gått förlorade. Det är föga sannolikt, att J. H. Wallmans renskrift Vs 2: 3, s. 1–90 [c], stått till Afzelius' disposition, som Bergel tycks förmoda (GAS IV, s. 222, 237, 247, etc.). Jfr härnedan s. 505.

11. »Och hade jag mig en så fulltrogen vän», DgFT 266. Vs 2: 3, s. 97–99; s. 59–61 (J. H. Wallman).

12. »Det var den lilla Karin hon tjente uppå Konungens gård», DgFT 101. Vs 2: 3, s. 61–62 (J. H. Wallman). Bergels uppgift i GAS IV, s. 132, att en uppteckning av denna visa efter Maja Hansdotter skulle finnas i Vs 2: 3, s. 361, måste uppfattas som ett tryckfel.

13. »Rike Vall han skulle brygga sej öl», DgFT 185. Vs 2: 3, s. 357–358, 68–69 (båda J. H. Wallman). Tryckt som SF 86.

14. »Å konungen han ståndar i högalofts Svale», DgFT 128. Vs 2: 3, s. 99–101; s. 271–272 (A. I. Arwidsson). Ingen meddelaruppgift finns i ms, men i samlingen Vs 2: 3, s. 91 [a]–130, står texten inom den del, som troligen upptar uppteckningar efter Maja Hansdotter. Bergels uppgift i GAS IV, s. 239, att Vs 2: 3, s. 99, uttryckligen nämner »Maja Månsdotter» som meddelare, är dock felaktig. Texten tryckt som GA 50.

15. »Herr Malmsten han drömde en dröm om en natt», DgFT 446. Vs 2: 3, s. 104–106. Tryckt som GA 85. Melodierna i GA (»85. Variant.») och hos Grönland, s. 34, återger troligen båda Struves uppteckning efter Maja Hansdotter, ehuru utsättningen i GA saknar mellanomkväde, vilket finns i texten och hos Grönland. Jfr Bergel i GAS IV, s. 285 f. Beträffande attribueringen till Maja Hansdotter gäller detsamma som för nr 14 härovan.

16. »Herr Carl han lad' sig sjuker», DgFT 409. Vs 2: 3, s. 106–108. Kan hänföras till Maja Hansdotter på samma grunder som nr 14 och 15 härovan.

17. »Hillebrand han rider sig till Gullbars gård», DgFT 82. Vs 2: 3, s. 127–129, där meddelaren anges vara Greta Naterberg. Texten är så gott som identisk med en i Vs 126: 8, s. 17–18 (P. A. Reuterswärd), som där uppges härröra från Maja Hansdotter. Textens senare del finns också (utan meddelaruppgift) i Vs 126: 3, s. 17. Ehuru möjligheten av att båda sångerskorna kunnat visan i praktiskt taget likalydande form inte helt kan uteslutas, ter det sig bra mycket troligare, att en av meddelaruppgifterna är oriktig. Valet mellan de två är icke så lätt, men sannolikt är Reuterswärds uppgift den rätta. Meddelaruppgifterna i samlingen Vs 2: 3, s. 91 [a]–130 är ofta felaktiga, och det saknar ej betydelse att konstatera, hurusom någon melodiuppteckning av Grevilli ej finns. En melodi finns blott i S 163, nr 51, till ifrågavarande text; kombinerad med en annan text av samma balladtyp (GA 80 [: I]) finns den hos Grönland, s. 33. Något bestämt, som talar för att Afzelius av denna visa »fått uppteckningar från såväl Struve som Grevilli» (Bergel i GAS IV, s. 129 f.), kan jag ej finna. Bergels uttryck i a. a., s. 282, att texten GA 80 [: I] »pekar mot en melodi hos Grönland s. 33» är något dunkelt. På s. 129 gör Bergel det med all sannolikhet oriktiga antagandet, att Grönland »fått melodi att 'tonsätta' Redeboldtexten [= GA 80 [: I]] med». Troligen har Grönland och icke Drake den rätta texten till ifrågavarande melodi; Maja Hansdotters melodi känner vi i så fall ej. Märk att S 163, nr 51, saknar landskapsuppgift.

Maja (Maria) Hansdotter, »ortens mest vidfräjdade Sångerska», som hon kallas av J. H. Wallman, föddes 1756 i Tjällmo sn, Finspångaläns hd, Östergötlands bergslag. Föräldrarna var torparen Hans Nilsson i Sisseriet under Stora Yxhult och dennes maka Maja Olsdotter. Jag har i kyrkoboksmaterialet icke kunnat finna några upplysningar om var Maja Hansdotter tillbringade sina ungdomsår. Åtminstone från 1780-talets slut fram till 1794

bodde hon i Sjögestads sn, Valkebo hd, Östergötland, gift med torparen Måns Andersson i Pilhagen och på Gällstads ägor. Två barn föddes i äktenskapet, 1791 resp. 1793. År 1794 flyttade familjen till Slaka och ett torp på Mjärdevids ägor. Där avled Måns Andersson 1796, och som änka bodde sedan Maja Hansdotter i Slaka till 1815 (»inhyst» i nr 13, 15 och 16, Slaka backe, samt Sanden nr 15). I husförhörslängden för Slaka betecknas hon på 1810-talet som »Fattig» och »Elak» (!) — kanske har prästen funnit den »vidfräjdade» sångerskan alltför självmedveten i förhållande till hennes sociala ställning. År 1815 flyttade hon till Ö. Eneby sn, Bråbo hd, Östergötland, där hon bodde på Tråbrunna augment, varifrån hon 1817 begav sig in till det närbelägna Norrköping för att Struve skulle kunna uppteckna hennes melodier. I husförhörslängden för Ö. Eneby är antecknat, att Maja Hansdotter »får återkomma till Slaka, om hon behöfver fattighjelp». Men i stället lämnade hon Östergötland helt: år 1818 flyttade hon till V. Vingåker och är därmed ute ur vårt sammanhang.[13]

Greta Naterberg, Slaka.

1. »Å Systrer å Systrer de lade råd», DgFT 95. Vs 2: 3, s. 38–40 (J. H. Wallman). Inledningsstrofen citerad i GA III, s. 21.

2. »Herr Tune han var en så viser (väldiger) man», DgFT 62. Vs 2: 3, s. 40–44 (J. H. Wallman); s. 277–278. Egen uppteckning av Rääf delvis bevarad Vs 2: 3, s. 146. Grevillis melodiuppteckning finns i J. H. Wallmans avskrift Vs 2: 2, s. 223. Text och mel. tryckta som GA 59. Melodien finns också hos Grönland, s. 23, och i S 163, nr 149.

3. »Per Tyrssons döttrar i Wänge», DgFT 338. Vs 2: 3, s. 55–57 (J. H. Wallman). Grevillis melodiuppteckning finns dels i hans egenhändiga utskrift Vs 126: 4, s. 46, dels i J. H. Wallmans avskrift Vs 2: 2, s. 224. Text och mel. tryckta som GA 98 [: I]. Greta Naterbergs mel. torde ligga till grund också för S 163, nr 123, av Drake interpreterad i »Lydisk tonart». (Drakes utformning tryckt som mel. till SF 166, vars text är Petter Rudebecks visuppteckningar, nr 23; då Bergel i GAS IV, s. 302, skriver, att Drake »fogar» sin mel. till Greta Naterbergs text är det nog att ställa saken på huvudet: det är tydligen Arwidsson, som låtit foga melodien i S 163 till Rudebecks text). En utsättning mycket liknande Drakes möter hos Grönland, s. 39, och troligen bygger Drake på Grönlands edition i detta fall. Det är ovisst varifrån melodivarianten till GA 98 (även denna hos Grönland, s. 39) kommer.

4. »Herr Östen han rider sig söder under ö», DgFT 277. Vs 2: 3, s. 73–75 (J. H. Wallman). Grevillis melodiuppteckning avskriven av J. H. Wallman i Vs 2: 2, s. 223. Det är obevisbart men icke omöjligt, att den som GA 38 tryckta

[13] Vadstena LA: Tjällmo C: 3, s. 210; Rappestad–Sjögestad C: 4, s. 299, 309; Slaka A I: 2, s. 146; Slaka A I: 3, s. 349 f., 351 f.; Slaka A I: 4, s. 446 f., 488 f.; Slaka C: 3, s. 280; Ö. Eneby A I: 10, uppsl. 231. Vissa biografiska data om Maja Hansdotter har förut lämnats av G. Thornström i C.-A. Moberg, Från kämpevisa till locklåt, s. 12, n. 1. — Det kan förtjäna påpekas, att en Maja Hansdotters bror i Regna sn var spelman, enligt Vs 126: 3, s. 45.

melodien (till en västgötsk text), trots Afzelius' uppgift att GA:s version »är med sin Melodi upptecknad i Vestergötland», bygger på Grevillis uppteckning efter Greta Naterberg; likheten mellan hennes melodi och GA:s är påfallande.

5. »Konungen talte till Tofve lille så», DgFT 121. Vs 2: 3, s. 82–83 (J. H. Wallman). Grevillis melodiuppteckning finns i hans egen utskrift Vs 126: 4, s. 46, samt i J. H. Wallmans avskrift Vs 2: 2, s. 224. Texten tryckt som GA 49 [: II]; melodien är i GA kombinerad med en annan textversion, upptecknad av Geijer i Värmland, nämligen GA 49 [: I]. Grönland, s. 19, har däremot riktigt kombinerat texter och melodier till GA 49 [: I] resp. 49 [: II].

6. »Herr Olof han red sej till Borgare-led», DgFT 47. Vs 2: 3, s. 85–86 (J. H. Wallman). Grevillis melodiuppteckning finns såväl i hans egen (Vs 126: 4, s. 47) som J. H. Wallmans (Vs 2: 2, s. 224) utskrift. Text och mel. tryckta som GA 94. Melodien också hos Grönland, s. 38, och i S 163, nr 113.

7. »Konungen och Drottningen de suto till bords», DgFT 126. Vs 2: 3, s. 108–112; Vs 2: 1, s. 281–284 (D. Wallman); s. 285–290 (P. A. Reuterswärd). Grevillis melodiuppteckning finns endast i J. H. Wallmans avskrift Vs 2: 2, s. 223–224. Text och mel. (den senare efter S 163, nr 85) tryckta som SF 53 C.

8. »Herr Apelbrand han rider sig till Lena lilles gård», DgFT 311. Vs 2: 3, s. 112–115; Vs 126: 3, s. 32–33; Vs 2: 1, s. 117–120 (A. I. Arwidsson).

9. »Det var en jungfru Gundela hon skulle åt kyrkan fara», DgFT 234. Rääfs uppteckning Vs 2: 1, s. 205–207. Grevillis melodiuppteckning finns både i hans egen och i J. H. Wallmans utskrift (Vs 126: 4, s. 76, resp. Vs 2: 2, s. 226). Melodien (i Drakes sättning S 163 nr 12) tryckt som SF 40, vars text dock är upptecknad av Rääf efter Beata Memsen (se Vs 2: 1, s. 203–204).

10. »Necken han klädde af sig stygge sjöa blå», DgFT 39. Rääfs textuppteckning Vs 2: 1, s. 208–211. Grevillis melodiuppteckning i hans egen utskrift Vs 126: 4, s. 76, samt avskriven (och transponerad) av J. H. Wallman Vs 2: 2, s. 226. Text, dock knappast i Rääfs uppteckning, tryckt som GA 89 [: II]. Melodien tryckt GAS IV, s. 160 f. (nr III).

11. »Och liten Kerstin hon går för sin svär-mor och står», DgFT 84. Rääfs textuppteckning Vs 2: 1, s. 214–217. Grevillis melodiuppteckning finns i hans egen utskrift Vs 126: 4, s. 76, och i J. H. Wallmans avskrift Vs 2: 2, s. 226. Text och mel. (den senare via S 163, nr 98) tryckta som SF 134 A.

12. »Jungfrun satt i buren stack silkesstycken röd», DgFT 238. Rääfs textuppteckning Vs 2: 1, s. 313–315. Grevillis melodiuppteckning finns i hans egen utskrift (Vs 126: 4, s. 77, nr 7 »Variant») och i J. H. Wallmans avskrift (Vs 2: 2, s. 225); den är tryckt i Grönland, s. 15 (»Var: 1»). Melodien också i S 163, nr 65. Första strofen av texten, dock ej efter Rääfs uppteckning, tryckt i GA II, s. 46.

13. »Jag var mig så liten jag miste min moder», DgFT 66. Rääfs textuppteckning Vs 2: 1, s. 315–316. Grevillis melodiuppteckning finns dels i hans egen utskrift (Vs 126: 4, s. 77), dels i J. H. Wallmans avskrift (Vs 2: 2, s. 225). Text och mel. tryckta som GA 87 [: II]. Melodien också i S 163, nr 57.

14. »Staffan var en Stalldreng», DgFT 96. Textuppteckning av Rääf i Vs 2: 2, s. 554–557. Melodien finns i S 163, nr 138.

15. »Det bodde en fru på trossa rika ö», DgFT 445. Vs 2: 3, s. 149–150. En text, Vs 2: 3, s. 119–121, som där uppges härröra från Maja Hansdotter, är trots detaljavvikelser så lik den, som sägs komma från Greta Naterberg (betydelsefullt är bl. a. att sjätte strofen i båda texterna är defekt på samma sätt; sångerskan mindes blott första raden), att en av meddelarangivelserna måste vara felaktig.

Eftersom samlingen Vs 2: 3, s. 91 [a]–130, visat sig innehålla felaktigheter rörande vem som sjungit visorna, är säkerligen uppgiften om Greta Naterberg som meddelare av denna visa den riktiga. Detta styrks av, att Grevilli gjort en melodiuppteckning till texten ifråga (Grevilli egenhändigt Vs 126: 4, s. 46; J. H. Wallmans avskrift Vs 2: 2, s. 223). Melodien också i S 163, nr 5, samt tryckt i GAS IV, s. 166 f. (nr XII).

16. »Jungfrun hon gångar sig til sin moder å står», DgFT 460. Vs 2: 3, s. 121–122; Vs 2: 1, s. 415–416 (A. I. Arwidsson). Den enda meddelaruppgiften är den på s. 121 i Vs 2: 3, s. 121, där J. H. Wallman skrivit: »Maja Månsdotter Slaka». Meddelarangivelserna i samlingen Vs 2: 3, s. 91 [a]–130, måste emellertid tas med reservation, och då en melodiuppteckning till denna text gjorts av Grevilli (Grevilli egenhändigt Vs 126: 4, s. 77; J. H. Wallmans avskrift Vs 2: 2, s. 225 f.), syns det mig sannolikt, att uppgiften rörande Maja Hansdotter är felaktig. Flera andra traditionsbärare är möjliga, Greta Naterberg troligast.

17. »Och Jungfrun sitter i buren och syr», DgFT 65. Text upptecknad av Rääf (Vs 2: 1, s. 211–214; s. 309, 311) efter fru Wallman i Landeryd. Rääf nämner emellertid (Vs 2: 1, s. 309, 211), att Greta Naterberg »kunde en och annan vers och fordom kunnat hela visan» samt att »melodien» är efter henne. Därmed avses säkerligen en uppteckning av Grevilli (dennes egenhändiga utskrift Vs 126: 4, s. 76; J. H. Wallmans avskrift Vs 2: 2, s. 223). Melodien tryckt som GA 88 [: II] samt också intagen som nr 61 i S 163.

18. »Hilda sitter i buren och syr», DgFT 83. Textuppteckning av Rääf (Vs 2: 1, s. 306–307) efter Anna Follin, Landeryd. Rääf uppger dock, att Greta Naterberg »erinrade sig en och annan vers» och att »melodien» är efter henne. Någon melodiuppteckning av Grevilli är ej bevarad, men möjligen återgår S 163, nr 52, på en nu förlorad sådan. I så fall är texten i S 163, nr 52, kanske en av de strofer Greta Naterberg kunde. Jfr Bergels framställning i GAS IV, s. 210 f., där dock problemet försvårats ytterligare genom att SF 107 dras in i sammanhanget. Dennas melodi är emellertid ej från Slaka eller Landeryd utan är upptecknad av C. V. Westerling; jfr s. 349 härovan.

19. »Der kommo två pigor till Konungens gård», DgFT 146. Textuppteckning av Rääf i Vs 2: 1, s. 305–306. Ingen meddelaruppgift lämnas av Rääf, men troligen är visan upptecknad efter Greta Naterberg.

20. »Unger-Sven han går uppå gården och blåser», DgFT 40. Textuppteckning av Rääf i Vs 2: 1, s. 218–219. Melodiuppteckning av Grevilli (egenhändig utskrift Vs 126: 4, s. 76; avskrift av J. H. Wallman i Vs 2: 2, s. 226). Ingen meddelaruppgift finns i ms, men med all sannolikhet är visan upptecknad efter Greta Naterberg. Text (dock ej i Rääfs uppteckning och f. ö. troligen ganska kraftigt bearbetad av Afzelius) och mel. tryckta som GA 91. Melodien finns också hos Grönland, s. 36 f.

21. »Rosilia sitter i kammaren sin», DgFT 265. Textuppteckning av Rääf i Vs 2: 1, s. 318, 317. Efter Wallmansk uppteckning renskriven av J. H. Wallman i Vs 2: 3, s. 45–47. Första strofen är också utskriven av J. H. Wallman i Vs 126: 3, s. 18. Melodiuppteckning av Grevilli finns i J. H. Wallmans avskrift Vs 2: 2, s. 224. På en textutskrift Vs 2: 3, s. 116–118, uppges meddelaren vara Maja Hansdotter; denna uppgift är tämligen säkert felaktig. Text och melodi efter Greta Naterberg tryckta som GA 81.

22. »Hvad gifver Du din fader», DgFT 341. Textuppteckning av Rääf i Vs 2: 1, s. 318. Melodiuppteckning av Grevilli i J. H. Wallmans renskrift Vs 2: 2, s. 224.

Ingen meddelaruppgift finns, men med all sannolikhet är sångerskan Greta Naterberg. Texten — dock i fullständigare version än Rääfs föreliggande uppteckning, som troligen p. g. a. lakun i ms blott omfattar de fem slutstroferna (inledningsstrofen finns hos Grevilli) — tryckt som GA 68. Melodien tryckt hos Grönland, s. 27, samt, via S 163, nr 44, som SF 88.

23. »Konungen skulle åt fremmad land fara», DgFT 109. Textuppteckning av Rääf i Vs 2: 1, s. 311–313. Jfr uppgiften Vs 2: 1, s. 320, om Greta Naterberg.

24. »Herr Peder å Liten Kerstin de suto öfver bord», DgFT 210. Vs 2: 3, s. 129–130. Fragmentarisk text utan meddelaruppgift. Det är ovisst, efter vem texten upptecknats. För visan Vs 2: 3, s. 127–129, uppges Greta Naterberg vara meddelare, men dels är denna uppgift tydligen felaktig (se nr 17 av Maja Hansdotters visor), dels behöver den inte gälla texten av DgFT 210.

25. »Å Jungfrun hon gångar sej åt Sjögestrand», DgFT 381. Textutskrifter, troligen företrädande minst två olika uppteckningstillfällen, i Vs 2: 3, s. 48–49 (J. H. Wallman), s. 143 (Rääf), s. 145–146 (Rääf). Meddelaruppgift finns blott av J. H. Wallman på Rääfs avskrift Vs 2: 3, s. 143: »flickan Lisa Rydgren från Slaka». Uppgiften tillhör dem som Wallman själv senare betecknade som tvivelaktiga. Det är därför möjligt, att visan upptecknats efter Greta Naterberg, dels därför att två av textutskrifterna finns i omedelbar närhet av säkra Naterbergtexter, dels därför att en melodiuppteckning till visan gjorts av Grevilli (avskrift i Vs 2: 2, s. 224).

I Vs 2: 1, s. 319–320, har L. F. Rääf som nämnts nedskrivit anteckningar »Till uplysande af Sångerskans Lefnadsomständigheter». Trots att dessa anteckningar tidigare tryckts av S. Ek,[14] förtjänar de onekligen att också återges i föreliggande sammanhang. De lyder som följer (jfr bild 59, s. 379 f.):[15]

Hustru Greta Naterberg är född i Nykyl 1772 af Soldaten Carl Kallerman — hennes Moder härstammade från Wirserum Socken i Linköpings Stift och Småland och dog 1801, 74 år gammal — af henne har hon lärt åtskilliga visor — andra har hon lärt som ung piga här och där — senast har hon många år varit bosatt i Slaka Socken där hon är gift med Lifgrenadören Naterberg, nu afskedad och boende på Slaka backe nära kyrkan — Af hennes visor är det nästan ingen som h[on] ej lärt för 20 a 25 år — Hon har det lyckligaste minne och kan ännu

[14] Ek, En traditionsbärerska, s. 3 f., 6.

[15] Jag har återgett anteckningarna så som de står i ms. Det är emellertid klart, att det sista avsnittet, om de visor Greta Naterberg lärt av sin moder, införts först och själva »lefnadsomständigheterna» senare. Åtminstone »lefnadsomständigheterna» torde ha införts för sig och ej i samband med att själva de förutstående vistexterna nedskrivits. Då i biografien hänvisas till Atterboms Nordmansharpan, utgiven i början av 1816, måste dessa anteckningar vara gjorda tidigast detta år. Visuppteckningarna är dock troligen äldre; som vi sett är hösten 1813 en sannolik tidpunkt för dem. Då Ek, En traditionsbärerska, s. 3, daterar uppteckningarna till 1816 med hänvisning dels till året för Atterboms samling, dels till att vissa av dessa uppteckningar »publicerades i Grönland, Alte Schwedische Volks-Melodien, tr. Köpenhamn 1816», kan jag icke hålla med honom. (Grönlands samling utgavs f. ö. icke förrän 1818.) Ek antar också, att såväl vistexterna som anteckningarna om Greta Naterberg nedskrivits av Grevilli.

fragmenter af ganska många visor som hon erinrar då man kommer att nämna dem — till flere af de i första delen af Sv. Folkvisor utgifna visor, många af Atterboms, bland andra Herr Peders Sjöresa och Habor och Signild har hon erinrat sig melodien och äfven något afvikande ord här och där. Af lekar har hon stort förråd — också samla sig efter hennes egen berättelse ungdomen på Slaka backen och negden omkring (som är starkt befolkad och bebygd) hos henne om Söndagarne då hon sjunger sina lekar för dem att de dansa och leka långt på quällarne. — Hon är af ett friskt och gladt sinnelag — klagar nu att hennes röst ej är så klar som i ungdoms dagarne och hennes bröst börjar bli tungt och ofta i synnerhet om vintrarne krassligt — I ungdomen skall hon haft en så god röst att en Grefvinna för hvilken hon då söng ville införa henne på Theatern — Hon är nu moder för flera barn — af hvilka de som äro mig bekanta tyckas aldeles sakna moderns sinne för sången — Jag har glömt att hon äfven har ett stort förråd af gamla sagor som hon gärna berättar — Hon saknar all slags förmögenhet och lefver af handa-slögder — af spinnand [sic] och väfvande m. m.

Följande Wisor erinrar Hustru Naterberg sig hafva lärt af sin Moder som härstammade från Wirserum i Småland och dog 1801 — 74 år gammal.

1. Herr Tune han var en så viser man
2. Herr Östen han rider sig långt söder under ö
3. Jag geck mig ut en Midsommardag
4. Konungen talte till Tofve lilla så
5. Herr Oler han red sig till Borgare led
6. Der gingo två flickor i rosande lund
7. Jag var mig så tilen [sic]
8. Konungen skulle åt främmand land fara[.]

Greta Naterberg var född i Nykils sn, Valkebo hd, Östergötlands län 1772. Föräldrarna var ryttaren Peter (Per) Kallerman (Callerman) och h. h. Kerstin Lagesdotter i torpet Fräsa under Rösäter. Efter sitt avsked som ryttare flyttade Kallerman med hustru och sina två barn 1788 till Skeda sn, Hanekinds hd, Östergötland, där de bebodde torpen Munketorp, Ekstugan och Vägstorp på Ingebo ägor. År 1794 flyttade emellertid Greta Persdotter eller Greta Kallerman, som hon också kallades, från föräldrahemmet till Vårdnäs sn i Kinda hd, där hon tog tjänst som piga på det Cederhjelmska godset Västerby. Efter att 1797 för en kort tid ha flyttat till Vists sn, Hanekinds hd, återvände hon snart till Vårdnäs och Västerby, varifrån hon år 1800 utflyttade till Slaka sn för att där samma år ingå äktenskap med drängen Peter Hansson i Röby (f. 1773). Denne blev något år därefter livgrenadjär för nr 46 Naterstad i Slaka och antog då namnet Naterberg. År 1801 hade paret flyttat från Röby till Slaka backe. Som soldat tilldelades Peter Naterberg ryttartorpet Fredrikslund på Naterstads ägor. Greta Naterberg avled 10.5.1818, efterlämnande make och flera barn.[16]

[16] Vadstena LA: Nykil C: 3, s. 611; Skeda A I: 2, s. 192, 198; Skeda A I: 4, s. 34; Vårdnäs A I: 2, löst blad vid s. 340–341 (Västerby 1795 ff.); Vårdnäs C: 2, s. 477; Slaka

Även om några av de tjugofem numren i ovanstående förteckning är osäkra, visar den, att Greta Naterberg hade en synnerligen stor och mycket intressant balladrepertoar.[17] Av särskilt intresse är också, att vi kan följa åtminstone sex av hennes ballader (jämte två andra visor) tillbaka till hennes moder.[18]

Lisa Rydgren, Slaka.

1. »Konungen ståndar i höga lofts bur», DgFT 243. Vs 2: 1, s. 363–364 (Rääf); Vs 2: 3, s. 7–10 (J. H. Wallman). Texten tryckt som GA 74 [: II].

2. »Hvar har du varit så länge du lilla Rosenkind», DgFT 341. Vs 2: 3, s. 51–52, och Vs 126: 3, s. 12 (båda J. H. Wallman); Vs 2: 1, s. 435–436 (Rääf). Jfr GA III, s. 15.

3. »Jussæa lille tjente uppå Konungens gård», ST 30. Vs 2: 3, s. 58–59 (J. H. Wallman). Nämnd i inledn. till SF 74.

4. »Herr Päder han kammar ut sitt gullgula hår», DgFT 376. Vs 2: 3, s. 81 (J. H. Wallman).

Uppteckningarna efter »Flickan Lisa Rydgren från Slaka» syns uteslutande ha gjorts av bröderna Wallman. Rääf torde icke ha träffat henne; i varje fall är de i hans piktur föreliggande texterna avskrifter efter Wallmanska förlagor. Några melodier syns inte vara upptecknade efter henne. Textuppteckningarna är i samtliga fall, där årtal meddelas, daterade till 1813.

A I: 2, s. 26, 45; Slaka A I: 3, uppsl. 152; Slaka A I: 4, s. 166 f.; Slaka C: 3, s. 55, 133; Slaka C: 4, s. 419. Vissa data om Greta Naterberg har förut lämnats (av G. Thornström) i C.-A. Moberg, Från kämpevisa till locklåt, s. 12, n. 1.

[17] I Rääfs anteckningar om Greta Naterberg nämndes, som vi sett, ett par visor som hon kunde (»Herr Peders Sjöresa», »Habor och Signild») men vars texter ej upptecknats efter henne. I Vs 2: 2, s. 134, har J. H. Wallman dock uppgett, att Greta Naterberg sjöng den sistnämnda visan (DgFT 20) på samma melodi som den av A. M. Weselius efter Anna Catharina Follin upptecknade; jfr härnedan s. 393 om denna. — Det är ganska sannolikt, att vissa melodiuppteckningar av Grevilli, till vilka ej fullständiga textuppteckningar gjorts, kan hänföras till Greta Naterberg, se härom nedan s. 396 f.

[18] Då även modern varit balladsångerska, skulle hon förtjäna att något närmare presenteras. Emellertid ger kyrkböckerna, såvitt jag kunnat finna, endast mycket sparsamma data om denna Kerstin (Christina, Stina) Lagesdotter. Hon var född i »Calmar län» 1728 och dog i Skeda 14.8.1801 — Rääfs uppgift om att hon var 74 år vid sin död stämmer således ganska bra. Däremot syns den av Rääf angivna födelseorten vara oriktig. Kerstin Lagesdotter kan ej återfinnas i födelse- och doplängden för Virserum. Mycket sannolikt är det dock, att hon föddes i Kalmar län. Om hennes yngre år vet vi intet. När hon 25.8.1765 i Nykil ingick äktenskap med ryttaren Petter Kallerman, f. 1730 i Kalmar län, var hon änka efter ett tidigare äktenskap. År 1788 flyttade familjen till Skeda (jfr härovan ang. Greta Naterberg), där Petter Kallerman avled 1800 och Kerstin Lagesdotter som nämnt 1801. (Källor: Vadstena LA: Nykil C: 3, s. 535; Skeda A I: 2, s. 192, 198; Skeda A I: 4, s. 34; Skeda C: 4, s. 381, 383.)

»Flickan Lisa Rydgren» var född i Slaka 1795 som dotter till organisten Gustaf Rydgren och h. h. Lisa Södergren. Hon bodde i föräldrahemmet Slaka backe 1 men flyttade i unga år, när modern blivit änka, först till Sanden nr 16 och sedan till Sanden nr 15 i hemsocknen. På Sanden nr 15 bodde då samtidigt bl. a. Maja Hansdotter. År 1813 tog Lisa Rydgren tjänst som piga i Landeryds prästgård.[19]

Krigsmannen Åström och hans hustru, Slaka.

»Der bodde en Enka på Dannemarke slott», DgFT 41. Uppteckнad av J. H. Wallman 7.8.1813 efter »Lifgrenadieren Åströms hustru på Slaka backe» (Vs 2: 3, s. 353–356). I sin till Rääf i september samma år översända renskriftssamling daterar J. H. Wallman uppteckningen av samma text (Vs 2: 3, s. 66–68) till 1813 men lämnar där i övrigt följande upplysningar om den: »söngs af Krigsmannen Åström på Slaka backe, Ö.G. 1813. Han hade lärdt den under ett fälttog i Skåne.» Wallmans renskrift är avskriven av Arwidsson i Vs 2: 3, s. 351–352 (»Sjungen i Skåne»). Bergel syns i GAS IV, s. 290, vilja betrakta Arwidssons med Wallmans utskrifter »nära överensstämmande version» som företrädande en särskild skånsk uppteckning; så är ej fallet. Som GA 90 är tryckt en text, vilken uppges vara »meddelad af Herr D. Wallman efter en uppteckning från Bohuslän». Denna uppgift måste tas med stark reservation; tämligen säkert är GA:s text blott en rätt kraftig bearbetning av föreliggande uppteckning. Afzelius' textingrepp kan till stor del förklaras av förlagans rimbrist. Ehuru det inte tydligt framgår av uppställningen i Wallmans utskrifter om visan är två- eller fyrradig (jfr Arwidssons osäkerhet härvidlag), torde Afzelius ha gjort rätt i att trycka den på fyrradig strof. — Troligen har Åström lärt sin hustru visan. Om den verkligen upptecknats efter båda makarna är dock ovisst.[20]

Mademoiselle Follin, Landeryd.

1. »Redeboll han tjente uti konungens gård», DgFT 82. Vs 126: 3, s. 13, och Vs 2: 3, s. 34–38 (båda J. H. Wallman). En melodi till texten finns i Drakes harmonisering: S 163, nr 133.

2. »Jungfrun gråter tårar hon gråter blod», DgFT 90. Vs 2: 3, s. 64–66 (J. H. Wallman). Texten tryckt som GA 6 [: II]. En melodi till texten finns hos Grönland, s. 24, och i S 163, nr 68.

3. »Å Jungfrun hon satt i buren och grät», DgFT 40. Vs 2: 3, s. 78–79 (J. H. Wallman); Vs 126: 3, s. 15–16 (Daniel Wallman). Melodi i S 163, nr 76.

4. »Å Jungfrun hon sitter i höganloft och syr», DgFT 65. Vs 2: 3, s. 79–80 (J. H. Wallman). Annan uppteckning, av L. F. Rääf, i Vs 2: 1, s. 308; 310. En melodi till texten finns som nr 75 i S 163. Texten ligger, jämte fru Wallmans version av visan, till grund för redaktionen GA 88 [: II].

---

[19] Vadstena LA: Slaka C: 3, s. 184; Slaka A I: 2, s. 139; Slaka A I: 3, s. 335 f., 379 f.; Slaka A I: 4, s. 446 f.; Landeryd A I: 3, s. 34 f.

[20] »Afsk: Lifgr. Åström», f. 1778, och hans hustru Catharina Erlandsdotter, f. i Slaka 1774, bodde med en dotter den berörda tiden på Slaka backe nr 13. Ett tag inhystes hos dem också Maja Hansdotter. (Vadstena LA: Slaka A I: 3, s. 349 f.)

5. »Hillda sitter i buren sin», DgFT 83. Vs 2: 3, s. 83–85 (J. H. Wallman). Annan uppteckning, av L. F. Rääf, i Vs 2: 1, s. 306–307. En melodi till texten, närmast som denna ser ut i J. H. Wallmans utskrift, finns som nr 52 i S 163. Denna torde dock vara uppteckнad efter Greta Naterberg, se dennas visa nr 18 ovan.

6. »Dalabonde låter bygga sig ett Skepp», DgFT 421. Vs 2: 2, s. 133. Texten uppteckнad av J. H. Wallman, melodien av A. M. Weselius. Text och mel. utskrivna av J. H. Wallman. Melodien intagen som nr 4 i S 163. Text och mel. tryckta i Dybecks Runa 1843, s. 36–37 och melodibilagan (nr 19).

7. »Habor konung och Siwar de begynte sig ett kif», DgFT 20. Vs 2: 2, s. 134. Melodi jämte en underlagd textstrof. Uppteckningen gjord av A. M. Weselius men i ms är såväl melodi som text utskrivna av J. H. Wallman. Bergels i GAS IV, s. 194, framförda åsikt att »text och noter införts av olika händer» (texten av Daniel Wallman, melodien väl av Weselius) kan jag ej biträda. Melodien harmoniserades av Drake som nr 37 i S 163 och uppsattes för tryckning i SF men intogs aldrig där (korrektur finns i Vs 2: 3, efter s. 190). Dessförinnan hade den emellertid tryckts hos Grönland, s. 10 (jfr Grönlands utskrift av mel. i brev till Rasmus Rask 1817, Vs 126 a).

Anna Catharina Follin var född 1744 på Hedingstorp i Grebo sn, som dotter till Anders Follin och h. h. Catharina Kiellman. Kusin till fru Beata Wallman kom hon att bo som medlem av dennes och Johan Wallmans (d. ä.) familj, i Linköping fram till 1806, i Slaka 1806–1812, därefter i Landeryd.[21]

De Wallmanska balladuppteckningarna efter Anna Follin är, i de fall de bär årtalsangivelser (nr 1–5), daterade till 1813. Även Rääfs uppteckningar efter henne är troligen gjorda detta år. Sannolikt är Weselius' melodiuppteckningar till nr 6 och 7 jämte J. H. Wallmans textuppteckning till nr 6 några år yngre än textuppteckningarna till nr 1–5. Vem som uppteckнat melodierna till nr 1, 2, 4 och 5 är ovisst. Det kan ha varit Grevilli, men det är påfallande, att dessa melodier icke finns i vare sig hans egen utskrift eller i J. H. Wallmans avskrift av Grevillis uppteckningar. Möjligt är därför, att melodierna också till dessa visor uppteckнats av Weselius, i så fall några år efter det texterna tillvaratogs.

Anna Stina Hallman, Landeryd.

1. »Det bodde en Torpare uppå en ö», DgFT 486. Vs 2: 2, s. 155–157. Text och melodi, den senare harmoniserad av Drake som nr 7 i S 163.

2. »Det var en liten Inga som uppå salsgålf går», DgFT 101. Vs 2: 2, s. 158–159. Text och melodi, den senare harmoniserad av Drake som nr 13 i S 163.

3. »Kari lille går i quarna och mal», DgFT 243. Vs 2: 2, s. 159–161. Text och melodi, den senare harmoniserad av Drake som nr 78 i S 163.

[21] Vadstena LA: Grebo C: 2, s. 438; Slaka A I: 3, s. 357 f.; Landeryd A I: 3, s. 34 f. I den angivna husförhörslängden från Landeryd står om demoiselle Follin antecknat: »äger ingen särskild förmögenhet». Jfr N. Dencker, Wallmans samling, s. 140 f.

Dessa tre ballader ingår jämte en fjärde visa av annat slag i ett lägg om åtta sidor i Vs 2: 2 (s. 155–162), utskrivet av J. H. Wallman. Meddelaruppgiften på s. 155 i ms torde avse hela den lilla samlingen. Inga uppgifter finns om vem som upptecknat melodierna. Vi vet dock, att A. M. Weselius upptecknat sångleksmelodier efter Anna Stina Hallman,[22] och det ter sig antagligt, att samme man också upptecknat de föreliggande balladmelodierna.

Anna Stina Hallman kan ej återfinnas i husförhörslängderna från Landeryd (ej heller Slaka) och var därför måhända endast i Landeryd en kort tid, då uppteckningar av hennes ballader och sånglekar gjordes.

Fru Wallman, Landeryd.

»Och Jungfrun sitter i buren [höga loft] och syr», DgFT 65. Texten upptecknad av L. F. Rääf, troligen vid två olika tillfällen (Vs 2: 1, s. 211–214; ibid., s. 309; 311). Den som GA 88 [: II] tryckta texten återger icke Rääfs uppteckning efter fru Wallman, vilket Bergel och Sahlgren påstår i GAS IV, s. 288 resp. 386. Däremot torde fru Wallmans textversion, dock icke nödvändigtvis i Rääfs uppteckning, jämte Anna Follins ha lämnat materialet till den nämnda textredaktionen i GA.

Fru Wallman var bröderna Wallmans egen mor, Beata, född 1768 som dotter till kyrkoherden Samuel Follin i Törnevalla och dennes maka. Hon var kusin till den förutnämnda Anna Catharina Follin och avled 1826.[23]

Blåsaren Sundquists hustru, Linköping.

1. »Go dag kära Malkom båd fager och fin», DgFT 336. Vs 2: 3, s. 52–55 (J. H. Wallman). Meddelarnamnet »Gumman Maja Hansdotter» är i ms, s. 52, överstruket och ersatt av »Blåsaren Sundquists hustru i Linköping. 1813.» (Bergels framställning härav i GAS IV, s. 285, är oriktig.) Texten tryckt som GA 84.

2. »Herr Hillebrand han sade till sin Moder så», DgFT 380. Vs 2: 3, s. 90 [a]–90 [c] (J. H. Wallman). Texten tryckt som GA 92 [: II]. Den i GA till ifrågavarande text återgivna melodien (GA 92: variant; GAB 77: 2) torde ej vara upptecknad efter hustru Sundquist; melodiförlagan finns i Vs 126: 4, s. 36.

3. »Hertig Magnus gångar sig åt rosande lund», DgFT 48. Vs 2: 3, s. 28–29 (J. H. Wallman); Vs 126: 3, s. 37–38. Tryckt som GA 95 [: IV]. Textbearbetning av Afzelius i Vs 126: 3, s. 14.

Pigan Brita -dotter, Linköping.

1. »Hertig Magnus han gångar sig ut i rosande lund», DgFT 48. Vs 2: 3, s. 26–27 (J. H. Wallman). Delvis citerad i GA III, s. 174.

2. »Der bodde en Grefve vid Hellewid», DgFT 39. Vs 2: 3, s. 1–2 (J. H. Wallman); s. 91 [a]–91 [b]; s. 147–148. Texten på s. 147–148 saknar meddelaruppgift.

[22] Jfr N. Dencker, Wallmans samling, s. 140.

[23] Westerlund & Setterdahl, Linköpings stifts herdaminne II, s. 80, 272.

Den på s. 91 [a]–91 [b] bär påskriften »Maja Månsdotter från Slaka Backe. 1811.» Denna uppgift är sannolikt felaktig, under det att den riktiga torde vara den på s. 1: »Söngs af Pigan Brita dotter i Linköping, 1811.»

Piga i Linköping.

»Ridder Oler han rider sig långt söder under ö», DgFT 274. Vs 2: 3, s. 18–20 (J. H. Wallman); s. 91 [b], 92 [a]–92 [b]; s. 239 (Rääf); Vs 126: 3, s. 8–9. På Rääfs avskrift Vs 2: 3, s. 239, har J. H. Wallman skrivit »Gumman Maja Månsdotter på Slaka backe 1812». På renskriften Vs 2: 3, s. 18, ger Wallman istället uppgiften »Söngs af en Piga i Linköping 1811». Troligen är den sistnämnda angivelsen den riktiga (de två övriga utskrifterna saknar meddelaruppgift). Den föreliggande texten i Vs 126: 3 ligger säkert till grund för den som GA 39 [: I] tryckta versionen (det i GA II, s. 59, återgivna citatet ur Vita S. Catharinæ finns mycket riktigt i Vs 126: 3, s. 9); Bergels framställning i GAS IV, s. 222 f., rörande manuskriptförhållandena för denna text är något missvisande.

Det är ganska troligt ehuru obevisbart, att de två sistnämnda meddelarna egentligen är en och samma. Uppgifterna är i varje fall otillräckliga för en identifiering av sångerskan eller sångerskorna. Däremot borde en (förmodligen tidsödande) framtida efterforskning kunna resultera i data om blåsaren Sundquists hustru.

Slutligen finns i Vs 2: 3, s. 106–108 (marginalerna) en text av DgFT 409, som ej kan hänföras till någon bestämd meddelare. Till denna text hör troligen melodien S 163, nr 79.

*

Som redan nämnts föreligger melodiuppteckningar av *C. P. Grevilli* dels i hans egenhändiga utskrift i Vs 126: 4, dels i J. H. Wallmans renskrift i Vs 2: 2. Det visar sig, att samtliga Grevillis balladutskrifter i Vs 126: 4 (s. 46–47, 76–77) också ingår i den Wallmanska renskriften i Vs 2: 2. Däremot finns det i den sistnämnda, »Melodier från Östergöthland, upptecknade af Fabrikören Grevilli i Linköping» (Vs 2: 2, s. 223–226), tio melodier, varav nio till balladtexter, utan motsvarighet i Grevillis egenhändiga manuskript. En del Grevilli-manuskript måste tydligen vara förkomna.[24]

Sju balladmelodier i J. H. Wallmans renskrift (varav fyra också i Grevillis egen utskrift) kan icke kombineras med några i manuskript bevarade

[24] Om Grevillis manuskript (Vs 126: 4, s. 32–33, 46–47, 76–77), särskilt hans sångleksuppteckningar, jfr min uppsats i Ling–Jonsson, Två meddelanden rörande »Wallmans samling», 1961. Avskrifter efter Grevilliuppteckningar finns i Vs 126: 4, s. 22–24. Grevillis egenhändiga balladutskrifter har av Bergel förtecknats i GAS IV, s. 327, med uppgift att de troligen föreligger i Grevillis egen piktur. (Redan tidigare hade jag dock i min skrift August von Hartmansdorff som balladsamlare, s. 9 n. 13, angett dessa utskrifter som Grevillis egna.) Som redan nämnts har Bergel ej heller lyckats igenkänna J. H. Wallmans hand i Grevilliavskriften Vs 2: 2, s. 223–226.

textuppteckningar (med ev. meddelaruppgifter) av bröderna Wallman eller Rääf. Dessa sju är följande (alla finns även i S 163):

1. »Jag kan icke längre dölja för Er», obestämbar typ. Vs 2: 2, s. 223.
2. »Min fader han var en så underlig man», DgFT 274. Vs 2: 2, s. 223.
3. »Pelle lill' tar på sig klädningen grann», DgFT 335. Vs 2: 2, s. 224 f.
4. »Och Jungfrun sitter i buren syr silke uppå skinn», DgFT 238. Vs 126: 4, s. 77; Vs 2: 2, s. 225. Tryckt hos Grönland, s. 15.
5. »Magdalena går åt källeflod», DgFT 98. Vs 126: 4, s. 77; Vs 2: 2, s. 225. Melodien nämnd och en därmed sammanhörande text tryckt i GA II, s. 229 ff. Melodien tryckt hos Grönland, s. 25, samt som SF 60 [: I].
6. »Lilla Lisa och hennes moder de bakade bröd», DgFT 271. Vs 126: 4, s. 77; Vs 2: 2, s. 225.
7. »Det sitter en fogel på Liljone qvist, DgFT 104. Vs 126: 4, s. 76; Vs 2: 2, s. 226. Melodien nämnd och därmed sammanhörande text tryckt som GA 70 [: II].

Efter vems föredrag Grevilli gjort dessa upptecknings kan icke med bestämdhet avgöras. Vi vet emellertid, att alla de Grevilliupptecknings av balladmelodier som kan hänföras till en bestämd traditionsbärare, är gjorda efter Greta Naterberg och Anna Catharina Follin. Det är därför icke uteslutet, att också de här förtecknade — med ett undantag — härrör från någon av dessa.[25] De representerar — i den mån de säkert kan typbestämmas — nämligen andra balladtyper än dem som säkert kan attribueras till dem. Ett undantag är DgFT 238, som i olika utformning finns dels som nr 12 i listan över Greta Naterbergs visor s. 387 härovan, dels som nr 4 i ovanstående lista. Dessa två versioner av balladen ifråga är emellertid i Grevillis utskrift (Vs 126: 4, s. 77) och J. H. Wallmans avskrift efter Grevilli (Vs 2: 2, s. 225) placerade intill varandra, och en av dem kallas »var.» till den andra. Omöjligt är därför ej, att Greta Naterberg känt två versioner av den mycket frekventa balladtypen DgFT 238. Å andra sidan bör det framhållas, att om vi också endast i ett enda fall funnit att Grevilli upptecknat ballader efter andra än Greta Naterberg och mademoiselle Follin, syns han ha upptecknat sånglekar efter andra traditionsbärare församlade i Landeryds prästgård.[26] Möjligheten får därför ej uteslutas, att jämväl några eller alla av de här aktuella sju balladmelodierna är upptecknade efter dessa andra sångerskor.[27] Grevilli kan naturligtvis också ha

[25] Undantaget är nr 1 i listan härovan, »Jag kan icke längre dölja för Er». Den finns avskriven av J. H. Wallman också i Vs 2: 2, s. 303, med följande upplysning: »En gammal Romans, hvaraf Sångarinnan, ett förnämt fruntimmer icke kunde påminna sig mer än denna strophen.»

[26] Hit hör med visshet »flickan från Ullstämma», jfr N. Dencker, Wallmans samling, s. 150 f. (nr 55, 61) och Ling–Jonsson, Två meddelanden rörande »Wallmans samling», s. 141 f.

[27] Att nr 8 i förteckningen är upptecknad efter en kvinnlig traditionsbärare framgår

gjort uppteckningar på andra orter i Östergötland än i Landeryd, men härför finns inga bevis.[28] Mest sannolik förefaller mig hypotesen om Greta Naterberg som meddelaren av åtminstone de flesta av de sju melodierna.

*

I J. H. Wallmans renskrift av balladtexter, Vs 2: 3, s. 1–90 [c], ingår några balladuppteckningar gjorda av *Christian Stenhammar* (1783–1866), prästman och botaniker, senare känd som duglig riksdagspolitiker.[29] Stenhammar var sedan skoltiden god vän med L. F. Rääf och torde tidigt ha fått kännedom om dennes folkviseintresse. Åren 1810–1815 var Stenhammar gymnasieadjunkt i Linköping och bodde då i den Wallmanska lektorsgården i staden. Det var kanske Stenhammar, som förmedlade kontakten mellan Rääf och bröderna Wallman.[30] Till de sistnämnda har han tydligen överlämnat de visuppteckningar han gjorde 1812 i Tjust. Inga visuppteckningar syns föreligga i Stenhammars egen piktur — vilken kan studeras i hans många brev till Rääf (UUB) — utan blott i avskrifter. I utskrift av okänd hand föreligger i Vs 2: 3, s. 379–384, en hans uppteckning av den treradiga näckvisan från »Lofta socken Calmar län». I J. H. Wallmans nämnda renskrift ingår samma visa (Vs 2: 3, s. 20–22) men därjämte följande fyra ballader:

»Der bodde en herre på Östervalla-he», DgFT 39. Vs 2: 3, s. 62–63, 87. Uppt. i Lofta 1812.

»Å jungfrun hon gångar sig åt sjögestrand», DgFT 241. Vs 2: 3, s. 69–71. Uppt. i Lofta 1812. På Rääfs avskrift Vs 2: 1, s. 221–222, uppges felaktigt texten vara upptecknad efter Maja Hansdotter i Slaka. Texten tryckt som SF 41.

»Lilla Lisa och hennes Moder de sutto i en sal», DgFT 271. Vs 2: 3, s. 75–78. Uppt. i Lofta 1812. Tryckt som GA 58.

»Herr Carl han sig för sin Moder gick», DgFT 409. Vs 2: 3, s. 88–89. Uppt. i Tjust 1812.

---

av Grevillis kommentar till visan i Vs 126: 4, s. 76: »Sångerskan har alternativt börjat denna melodies båda hufvud Strofer med f- eller Es. hvilket som är det rättaste lämnar Jag till pröfning.» (Melodien tryckt i GAS IV, s. 264 f., nr IV.) Anmärkningen belyser också Grevillis samvetsgrannhet.

[28] Det skulle i så fall gälla den ovannämnda sångerskan, »ett förnämt fruntimmer», som knappast kan identifieras.

[29] Om Stenhammar se Odén, Östgötars minne (nr 4150), Linköpings stifts herdaminne samt Svenska män och kvinnor. Stenhammar stod i kontakt med flertalet av den »nya skolans» män. Han blev far till P. U. Stenhammar, som deltog i L. Chr. Wiedes visinsamling, och farfar till tonsättaren Wilhelm Stenhammar.

[30] Jfr om Stenhammar s. 320, 382. — Som ett bland flera bevis för de nära kontakterna mellan Stenhammar och bröderna Wallman kan citeras följande mening ur ett brev från D. G. Ekendahl till L. Hammarsköld 7.9.1812 (KB): »Stenhammars böcker lemnade jag till Lector Wallmans son i Linköping som, under Stenhammars frånvaro, hade hand om hans böcker.»

Sannolikt är samtliga texter upptecknade i Lofta sn, N. Tjusts hd, Kalmar län; i alla utom ett fall är socknens namn angivet. Tidpunkten är säkerligen sommaren 1812. Någon uppgift om meddelare finns ej.

*

Strax efter mitten av 1810-talet kom sånglekar och andra lekar att stå i centrum för J. H. Wallmans intresse och insamlingsverksamhet.[31] Särskilt gäller detta åren 1817 och 1818, då han hyste bestämda planer på att publicera barnvisor och lekar.[32] Till följd av bl. a. broderns död uppsköts dessa planer. År 1819 led J. H. Wallman av en svår depression, och hans verksamhet under detta år var till stor del inskränkt till excerpering ur den av honom beundrade Rudbecks Atlantica.[33] När han påföljande år upptog utgivningsplanerna, hade dessa förskjutits till att blott omfatta visor — lekarna hade han nu ej samma intresse för.[34] Efterhand kom hans håg att alltmera vändas åt arkeologiska och religionshistoriska materier. I en uppsats i Iduna 1822 visar han dock sin viskännedom genom att citera danska ballader ur Peder Syvs samling.[35]

Under det för Wallman svåra året 1819 företog han, därtill uppmuntrad av Rääf och Adlerbeth och med understöd av dåvarande kronprinsen, en antikvarisk resa i södra Sverige. På denna sommarresa gjorde han iakttagelser rörande folkvisor och upptecknade också några sådana.[36]

---

[31] Jfr C.-H. Tillhagen, Folkloristisk fältforskning i 1810-talets Sverige.

[32] Se N. Dencker, Wallmans samling, s. 131, med det där citerade brevet från Rääf till Adlerbeth. Jfr också Rääfs brev till Daniel Wallman 16.12.1817 och till J. H. Wallman 23.12.1817 (båda i UUB).

[33] Om Wallmans svårmod 1819 se t. ex. W. Palmblads brev till Atterbom i juli detta år (UUB).

[34] Utgivningen skulle nu ske i samarbete med Rääf; om detta projekt se s. 363 härovan.

[35] J. H. Wallman, Striden på Samsö (Iduna, h. 9, 1822), s. 61 ff.

[36] Även instrumentala folkmelodier tillvaratogs av Wallman under resan. — Den viktigaste källan rörande denna resa i Småland och Blekinge är Wallmans ms Topographica Smolandiæ (Linköpings stiftsbibl. B 151: 2). Redan 23.10.1819 redogjorde Wallman i ett brev till Rääf (UUB Rääf 15: 4442) för en del av sina fynd. I ett brev till en adressat i Stockholm, säkerligen A. I. Arwidsson, av 27.2.1833, meddelade Wallman åtskilliga visuppteckningar från ifrågavarande resa. Detta brev är inbundet i KB Vs 2: 1, s. 637–646. Slutligen har Wallman sänt ett par uppteckningar från resan till R. Dybeck (KVHAA: Dybecks ms Folk-lore V, s. 15 B) vid 1840-talets mitt eller något senare. Ett tiotal ballader är, med eller utan melodi, helt eller delvis återgivna i dessa källor: DgFT 34, 40, 45, 101, 103, 135, 277, 305, 354. Andra är blott omnämnda. Ortsangivelser finns i regel, men traditionsbärarnas namn uppges ej. I stor utsträckning är det samma uppteckningar som återkommer i de olika källorna. Detta gäller t. ex. versionen av DgFT 103, som finns i alla fyra källorna (Linköping, UUB, KB, KVHAA). Den har förut diskuterats av C.-A. Moberg (Arv 1948, s. 18; STM 1951, s. 20) och S. Bergel (GAS IV,

Arvid August Afzelius' visinsamling och visutgivning

Det otryckta materialet till bedömandet av Afzelius' visinsamling utgörs, förutom av brev och annat indirekt källmaterial, av bevarade originaluppteckningar, renskrifter och avskrifter i KB-volymerna Vs 126 och Vs 2. Vs 126 innehåller vistexter och -melodier, som kvarstannade i Afzelius' ägo under hela hans livstid och först därefter hamnade i KB. Vs 2 ordnades däremot redan av A. I. Arwidsson i samband med hans utgivning av Svenska Fornsånger 1834–1842. De tre banden Vs 2: 1–3 består huvudsakligen, såsom ovan flerstädes nämnts, av L. F. Rääfs och hans medhjälpares (inkl. bröderna Wallmans) uppteckningar. Därjämte omfattar de material Arwidsson fick från annat håll, bl. a. från Afzelius. I SF I, s. XII, skriver därför Arwidsson: »Bland de nyare [dvs. ej ur äldre visböcker och andra manuskript hämtade] sångerna äro de från Westergöthland, Wermland, Dahl- och Uppland erhållne ur Herr Afzelii sednare samlingar.» Med »sednare» menar Arwidsson säkerligen, att samlingarna ifråga är tillkomna efter utgivningen av Geijer–Afzelius' tryckta edition 1814–1818; Arwidssons tidsbestämning är dock i detta fall för åtskilliga uppteckningars vidkommande tvivelaktig eller klart oriktig. En del av källmaterialet för GA finns sålunda ovedersägligen i Vs 2. Också Götiska Förbundets vissamling har betydelse i vårt sammanhang.

Afzelius är den ende av 1810-talets svenska vissamlare, som fick större delen av sitt material publicerat under detta decennium — Atterbom utgav sin Nordmansharpa i Poetisk Kalender för år 1816 men kan knappast betecknas som någon mera framträdande vis*samlare*. Vid behandlingen av Afzelius' verksamhet bör den tryckta utgåvan, GA, ges fullt beaktande, icke minst därför att åtskilligt källmaterial till denna förkommit i samband med eller efter editionens utgivning. Ehuru GA också är föremål för behandling i min exkurs härnedan, måste den ges ett stort rum i föreliggande avsnitt om Afzelius' visinsamling. För melodiernas del är också P. Grönlands tryckta samling av stort intresse.

I den mån forskningen sysselsatte sig med Afzelius och GA uppehöll den sig länge nästan enbart med frågan om Rääfs eventuella bidrag till GA och storleken av detsamma — bl. a. Karl Warburgs och Henrik Schücks

---

s. 250 ff.). Varken Moberg eller Bergel syns dock ha känt Linköpings-ms och Rääf-brevet. I den sistnämnda källan har, väl genom otydlighet i Wallmans primäruppteckning eller hans slarv vid avskriften, melodifraserna blivit delvis omkastade. Det kan påpekas, att visan uppteckнades i Ivla by, S. Ljunga sn, Kronobergs län, efter en gumma från grannsocknen Agunnaryd; en annan uppteckning av DgFT 103 gjorde Wallman vid Norje gästgivaregård i Blekinge (Bergels ortsuppgifter i GAS IV, s. 250 f., är härvidlag felaktiga). — Mel. till uppt. av DgFT 40, 101 och 103 upptogs sedan i S 163 (nr 108, 93 resp. 50).

namn möter här, och ännu S. von Urbanski, för vilken visserligen Rääfs verksamhet stod i centrum för intresset, berör Afzelius egentligen blott i relation till Rääf. Det är först i GAS som ett försök till klarläggande av källförhållandena i GA görs.[37] Till grund för J. Sahlgrens och S. Bergels kommentarer i GAS ligger Svenskt Visarkivs kataloger och materialsammanställningar, i Sahlgrens fall nästan helt och hållet, i Bergels åtminstone delvis.[38] Bergel lämnar emellertid dessutom en på egna studier och forskningar baserad framställning av aktiviteterna och attityderna hos Afzelius och hans medhjälpare, främst beträffande visornas melodier (GAS IV, s. 117–126, 326–330). Om också föga i denna Bergels framställning innebar något nytt för den någorlunda initierade — åtskilligt av det Bergel presenterar föreligger redan hos Urbanski eller har varit commune bonum vid Svenskt Visarkiv sedan längre tid tillbaka — kvarstår faktum, att Bergels avsnitt i GAS är den enda utförliga och på mera ingående källundersökningar grundade behandling av Afzelius' folkvisesamling som hittills publicerats.

*

Arvid August Afzelius föddes 1785 på Fjällåkra i Hornborga sn, Skaraborgs län. Föräldrar var komministern i Broddetorp Per Afzelius och h. h. Inga Magdalena Lindström. Genom en oförsiktig borgensförbindelse för en släkting kom fadern i ekonomiskt trångmål och måste lämna Broddetorp för att bli regementspastor. Vid fyra års ålder kom därför Arvid August till sin farfars hem i Sätuna. Hos farföräldrarna, rusthållaren Per Persson och hans maka, vistades han sedan till 1794, då han studerade vid Falköpings skola. Påföljande år överflyttade han sina studier till Skara, där han understöddes av den lärde domprosten Andreas Knös. Afzelius blev student i Uppsala hösten 1803. År 1807 blev han fil. kand., 1809 fil. mag. efter att ha disputerat på botaniska avhandlingar. Han prästvigdes 1811. I november 1809 kom han till Stockholm för att bli lärare vid frimurarbarnhusets skola och vid det privatgymnasium hans bror grundat. Hovpredikant blev han 1812 (ordinarie 1820). Afzelius utnämndes 1820 till kyrkoherde i Enköping, en befattning som han tillträdde påföljande år. Han avled som kontraktsprost i Enköping 1871.[39]

[37] Man kan också nämna avsnitten om Afzelius i C.-A. Moberg, Från kämpevisa till locklåt (STM 1951) resp. E. Dal, Nordisk folkeviseforskning siden 1800, 1956.

[38] Jfr ovan s. 13.

[39] För Afzelius' biografi se Hanna Rydhs art. i SBL, vidare Arv. Aug. Afzelius' egna Minnen, 1901, samt Nils Afzelius, Arvid August Afzelius (Berättelse över 1956 års verksamhet vid Enköpings stadsbibliotek, s. 19–29).

I sina postumt publicerade Minnen (1901), vilka i stort sett omfattar tiden före flyttningen till Enköping, berör Afzelius i ganska liten utsträckning sin visinsamling och nästan icke alls sitt arbete med GA:s redigering — memoarerna var tydligen ämnade för Afzelii egna efterlevande, ej för den litterärt intresserade allmänheten. Dock belyser hans erinringar i icke ringa mån hans visintresse. Det kan visserligen ifrågasättas vilket källvärde memoarerna har, dikterade som de är ett halvsekel eller mera efter de skildrade händelserna; de uppvisar också några otvivelaktiga minnesfel. I allmänhet är Afzelius' Minnen dock av den art, att minnesbilderna ter sig tämligen pålitliga. Enskilda fall kommer att diskuteras särskilt härnedan.

Barndomsmiljön, icke minst i farfaderns hem, har uppenbarligen betytt mycket för Afzelius' folkloristiska intressen. Han intygar, att han tidigt hörde och fängslades av sagor och visor.[40] Under skolåren i Skara hade Afzelius tidvis kondition hos prosten Odhner i Lyrestad — tyvärr nämner Afzelius ej om han hörde några visor i Ingierd Gunnarsdotters hemsocken — och läste där en sommar Macphersons Ossian, som »alldeles hänfört» honom.[41] Hos Carl Johan Knös (son till Andreas Knös) i Skara stiftade Afzelius bekantskap med »den tyske folkskalden Claudius».[42] På sin första resa till Uppsala 1803 lyssnade han till vissång men fick till sin stora förundran »icke höra någon enda äkta folkvisa om älfvor eller riddardåd utan endast några få på den tiden moderna kärleksvisor och illa i minnet bevarade sånger af Lindegren».[43] I ett litet skådespel av tillfällighetskaraktär, uppfört 1805, skrev Afzelius en text till »en gammal folkmelodi».[44] Från en resa till Bohuslän 1808 ger han några visnotiser och meddelar en visa han då tillvaratog.[45] Från sina studentår anför Afzelius vidare, att han i Uppsala blev bekant med Johan Dillner,[46] samt att han indirekt genom botaniken kom att uppteckna visor:[47]

> Omkring Adam Afzelius samlade sig en hop vetgiriga ynglingar till ett samfund, som kallade sig *Det Linneiska institutet.*
>
> Jag blef ock en nitisk medlem af detta samfund och har aldrig ångrat den tid, jag uppoffrade i dess tjänst; ty medan jag under min studietid vandrade omkring

[40] Minnen, s. 2, 5, 6 f., 13, 15.

[41] Minnen, s. 34. Om Afzelius' vistelser i Lyrestad, se Minnen, s. 27 f., 34, 49, 118.

[42] Minnen, s. 35: »Den tyske folkskalden Claudius var hans [: Carl Johan Knös'] favoritskald, och han gjorde mig bekant med denne folkdiktens fader, hvilkens diktning så väl stämde in med mina föregående sagodrömmar.»

[43] Minnen, s. 39.

[44] Minnen, s. 42 f.

[45] Minnen, s. 52, 54 f. Den av Afzelius citerade visan är ingen ballad utan en yngre, satirisk visa om slaget vid Kvistrum.

[46] Minnen, s. 59, 65.

[47] Minnen, s. 81 f.

i Västergötlands och Bohusläns skogar och bergstrakter, ökade jag icke allenast mitt örtförråd, utan äfven, då jag om kvällarna tog härbärge i ett torp eller en bondstuga och där sjöng för husets ungdom en och annan gammal riddarvisa, blefvo husets hjon förtroligare, och min vinst blef alltid någon ny visa, af husets döttrar sjungen, den jag genast nedskref; och med tillhjälp af en liten piccolaflöjt upptecknade jag dess melodi. Så uppväxte till slut min samling af visor och forntidssägner.

Det citerade avsnittet skulle troligen främst avse somrarna 1807 och 1808. Det syns mig dock sannolikt att Afzelius här misstar sig.[48] Åtskilligt talar för att hans visinsamling påbörjats, åtminstone i nämnvärd utsträckning, först under hans besök i den västgötska hembygden sommaren 1811, varom mera framdeles.

I Stockholm infördes Afzelius i generalfälttygmästaren Helvigs »aftonkretsar». Han berättar levande om hur det där kunde gå till:[49]

Efter ett par timmars samtal i vetenskapliga ämnen serverades en enkel aftonmåltid, alltid bestående af kotletter och ett glas gammalt malaga. Nu var min stund inne, och generalen ropade: »Afzelius, gläd oss nu med en folkvisa!» Jag sjöng då någon af de gamla folkvisorna, såsom Den bergtagna: »Jungfrun, hon skulle sig åt ottesången gå», »Hillebrand tjänte på konungens gård», »Till Österland vill jag fara», eller någon annan utvald sång från vår medeltid. Jag kunde alla dessa sånger utantill och måste sjunga visan från början till slut, ty det var orden, som alla lyssnade till och som aldrig kunna rätt fattas utan med sin melodi.

Hos Helvig träffade han 1812 den på sin tid mycket kända skådespelerskan Johanne Händel-Schütz, vilken blev mycket förtjust i de svenska folkvisor hon lärde känna genom Afzelius' förmedling.[50]

---

[48] Jfr härnedan s. 404 ff. Uppgiften i Minnen möter dock också på ett annat ställe, nämligen i ett brev från A. A. Afzelius till hans yngre släkting John Afzelius (1802–1892; jfr Minnen, s. 156 n. 66). Brevet, som finns i UUB under signum G 2 fb, är odaterat; troligen är det från 1860-talet, dvs. från ungefär samma tid som Minnen. A. A. Afzelius skriver: »Som gymnasist och Student vandrade jag omkring — bodde i torpen — samlade växter om dagarna — sjöng sjelf sedan om aftnarna för torpets hjon, hvaraf deras blyghet försvann och de sjöngo för mig. Att upptecknа melodierna hade jag en liten piccolaflaute och Notpapper. ...».

[49] Minnen, s. 134.

[50] Minnen, s. 135. Jfr brev från A. von Hartmansdorff till Rääf 13.11.1812 (UUB) angående utgivningen av Rääfs visor: »Vore Du nu här, så kunde Du kanhända få höra och se någon af dem sjungen och agerad af en Professorska Schütz från Tyskland, som gjort det med Tyrolska Folksånger och anmodat Afzelius om Svenska för samma ändamål. Hon är den utmärktaste quinna jag någonsin sett; 2ne Pantomimiska representationer har hon gifvit med en öfverträffande fullkomlighet.» I Poetisk Kalender för år 1814, s. 24 n., dedicerar Afzelius sin balladpastisch »Stolts Henrietta» till fru Händel-Schütz »i anledning af hennes besök med Grefve Jacob Delagardie i Gustaf Adolf den Stores graf, d. 5 Nov. 1812.» Afzelius upplyser också, att den »vackra melodien är lånad

De återgivna citaten belyser ganska bra en av Afzelius' attityder till materialet. Han sjunger själv mer eller mindre offentligt de ballader och andra folkvisor han hört[51] — det är av flera skäl omöjligt att tänka sig Rääf förfara på samma sätt. Afzelius vill framförallt göra visorna allmänt kända och få dem framförda[52] — hos honom saknas däremot den forskningslidelse och den historikerns ställning till sitt material som Rääf, trots att denne visst icke var blind för visornas poetiska värde och deras betydelse i tidens litteraturpolitik, i så hög grad visade.[53] Med den uppfattning Afzelius i dessa hänseenden hyste, är det föga förvånande, att han så ivrigt, man kan nästan säga brådstörtat, ville se visorna publicerade, under det att den försiktige och kritiske Rääf tyckte att det aldrig kunde samlas för mycket innan utgivningen påbörjades. Att utländska besökare som Nyerup och fru Händel-Schütz uttalade sin uppskattning av de visor Afzelius insamlade och själv framförde torde ha styrkt denne i hans föresats att se en svensk folkviseedition utgiven så snart som möjligt.

Att det är barndoms- och ungdomsintryck av vissång, som är grunden till Afzelius' visintresse kan icke betvivlas.[54] Frågan är, om dessa enbart gjorde honom till vissamlare i större skala. Man kunde också peka på tidens litterära strömningar i allmänhet — Afzelius' kännedom om Macpherson och Claudius är redan berörd — men det är värt att uppmärksamma, att inga

---

från den gamla romansen: 'Och liten Karin tjente' &c, en sång på hvilken Fru Schütz satte mycket värde.» (Detta torde vara det första *säkra* omnämnandet i tryck av DgFT 101 på svenska; ungefär samtidigt är dock det på Afzelius återgående citatet i Abrahamson–Nyerup–Rahbek III, s. 445 f.) — Afzelius' »gudomliga Romanz» till fru Schütz omtalas f. ö. redan i ett brev från L. Hammarsköld till Chr. Molbech 23.11.1812 (tryckt av Borup).

[51] Jfr vad R. Nyerup — med syftning på sin Stockholmsresa 1812 — skriver i Abrahamson–Nyerup–Rahbek, Udvalgte Danske Viser V, s. XI: »Ligesom Arndt paastaaer, at man bør rejse til Stockholm, blot for at see Sergels Attelier og lære at forstaae sin Bellman, saa mener jeg, med lige saa stor Føje, at en Stockholms Rejse lønner sig, naar man dervid kan komme til at høre Hjortsberg synge Bellmans Viser og Pastor Afzelius Kjæmpeviserne.»

[52] I linje härmed låg Afzelii ambition för sina egna balladpastischer och andra dikter i folkvisestil; han ville göra folkvisan produktiv. — Jfr också om hans strävan att återge »folket» dess sånger (i Linnæa Borealis 1842) s. 511 härnedan.

[53] Afzelius karakteriserar själv skillnaden mellan sig och Rääf, då han i Afsked af Swenska Folksharpan, 1848, s. 63 f., skriver: »Han [: Rääf] har samlat med kritiskt allvar och med ett lyckadt bemödande att gagna vår häfdateckning, då jag blott samlat hvad för min känsla varit ljuft, och i hvilket jag anat någon uppenbarelse ur det Folks hjerta, som jag tillhör och älskar.»

[54] I det förut nämnda brevet till John Afzelius (UUB G 2 fb) skriver Arvid August Afzelius: »De tyckes vilja veta *huru* jag blifvit Folkskald och Folk-häfdernas tecknare — Du kunde nämna något, att jag hade något Poetiskt i arf och dertill kom min uppfostran i en romantisk bergsbygd i Göthalandet full af Sång och Saga ...»

belägg finns för att Afzelius i Uppsala skulle ha haft några förbindelser med dem som strax därefter skulle uppträda som den »nya skolans» män eller att han då överhuvud haft starkare litterära intressen.[55] Klart är, att han under sin Uppsalatid ej stiftat bekantskap med Rääf, som vistades där delvis samtidigt med Afzelius. Men i Frimurarbarnhuset, där Afzelius tjänstgjorde, höll det i februari 1811 stiftade Götiska Förbundet sina stämmor, och kamrer vid barnhuset var Erik Gustaf Geijers bror Carl Fredrik.[56] Som den förste invalde ledamoten, dvs. den förste efter de tolv stiftande medlemmarna, de s. k. stamgöterna (bland vilka C. F. Geijer var), tog Afzelius sitt inträde i Götiska Förbundet med ett tal 30 april 1811.[57] Förmodligen var det genom ett visat, rent allmänt intresse för förbundets syften men främst genom sitt arbete med den samma år utkomna översättningen av Hervarasagan som Afzelius ansågs meriterad för medlemskap — fordringarna för medlemskap syns f. ö. i praxis ha varit tämligen vaga och växlande.[58] Mindre troligt är att Afzelius vid denna tidpunkt förfogat över någon egentlig vissamling och just därför blivit vald till medlem. Tvärtom är det sannolikt, att det nyvunna medlemskapet i Götiska Förbundet gett Afzelius impulser till visinsamling. Han kan icke ha undgått att genom Adlerbeth få närmare kännedom om Rääfs insamlingsverksamhet, om vilken han troligen hört något talas redan 1810, kanske av C. F. Geijer eller Lorenzo Hammarsköld.[59] Härpå tyder formuleringen i Afzelius' första brev till Rääf, vilket här förtjänar att återges in extenso:[60]

S: H: T.

Redan i 2ne år har det allmänna ryktet, om Kongl. Secreterarens vackra samling, af forntidens Sånger och hoppet, att snart se dem i den, nu på dylika uppenbarelser, beredda allmänhetens händer, oändeligen fägnat mig; Men hvarför kom ej, åtminstone ett häfte, att medvärka till den stora märkvärda revolutionen i vår

[55] Att Afzelius var västgöte, nyromantikerna i stor utsträckning östgötar, torde ej ha saknat betydelse. Om Afzelius' Uppsalatid jfr det härnedan s. 453 n. 88 citerade, starkt nedsättande omdömet av Chr. Stenhammar.

[56] Jfr R. Hjärne, Götiska Förbundet och dess hufvudmän, s. 22; E. G. Geijer i Iduna, h. 11, 1845, s. 21; Afzelius' Minnen, s. 108.

[57] R. Hjärne, a. a., s. 121.

[58] Medlemmarnas kvalifikationer och insatser för Förbundets strävanden varierade starkt, som en blick i medlemsmatrikeln (tryckt i Hjärne, a. a., s. 107 ff.) ger vid handen.

[59] Rääfs vissamling hade också nämnts i litteraturen: i Rahbeks Prøve nr 2, 1810 samt i Polyfem 1811, 3:e saml., nr 43. Rääfs namn uppges dock ej. Det är säkerligen också Rääfs samling som R. Nyerup åsyftar i sina brev till Wilhelm Grimm 1810 (se Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 133). Det rör sig således ej om den först betydligt senare planerade GA, vilket Dal vill göra gällande.

[60] UUB Rääf 4: 123. Brevet är, ehuru med godtyckliga förändringar, tryckt i A. Ahnfelt, L. F. Rääf af Småland, s. 214 f.

Litteratur? — Förlåt denna fråga af en okänd enthusiast i detta ämne; men tiden, den behagliga tiden är ju inne, och hvarföre uppskuta det nyttiga, som kan ske i år, till nästa? — Då jag i det Göthiska förbundet hörde Kongl. S^{s} namn, lofvade jag mig en så interessant bekantskap och, att få stillad den hunger, som vår gamla rök-gumma med sin sång om qvällarne, väkte hos mig som barn. — Af all slags Witterhet, har intet så intresserat mig, som vår forntids Romantik — den har alltid varit mig helig och under min sista resa till hembygden och Födelsebyn, började jag en liten Samling af Romanzer — Några af dem har jag upläsit i Förbundet, som varit af den tankan, att man tilläfventyrs i nästa häfte af Iduna kunde införa dem — De voro blott fem: *Ridder Tunne. Rosa. Stoltz Hilla. Pelegrimen. Jungfrun hon skulle sig åt Ottesången gå* etc. — Hvilka jag är viss Kongl. Secr. har förut — Nästkomande Sommar om allt går väl ämnar jag företaga en pelegrimsfärd åt Födelsebygden och hoppas, i fall Kongl. Secr. vill hedra mig med någon tillit i detta fall, kunna efter god Instruction uträtta något till sakens fortkomst —

Teknar
Kongl. Secreterarens
Ödmjuke Tjenare
Ar. August Afzelius

Stockholm d. 12 febr 1812.

De få Romanzer jag samlat äro alla tagna efter Dictamen af gamla Bondsångerskor och Melodierna hoppas jag äfven få satte.

Tolv dagar senare sänder Afzelius, som icke fått något svar på sitt ovan citerade brev, ett nytt brev till Rääf. Också detta är så pass intressant, att det bör återges i sin helhet:[61]

Stockholm d 24 febr 1812

S H T.

Utan tvifvel ha mina Vänner Adlerbeth och Hammarsköld i sina bref gjort mera afseende på mitt nit för vår gemensamma sak, än min framgång; ty hela min lilla samling, som likväl blott är från en enda provins, består af några och tjuge stycken — De äro dock alla Romanzer af godt hallt — Jag har lärdt sjunga dem och önskar blott, att bli bekant med någon Compositeur som har Sinne för denna slags Musik; men af de försök jag gjort börjar jag tvifla, att någonsin den som ej är uppfödd på landet skall fatta den Anda som råder i Allmogens fordna Romanzmelodier. Jag är utan mig af glädje, att något kunna bidraga till påskyndandet af Kongl. Secret^{s} arbete i denna väg — Blott när detta äkta inhämska och vår ädla Nord så Karakteriserande verk blir fulländadt är det möjligt för oss, att få en Historia Litteraria —

Jag har börjat en correspondence med wänner som i WestGötha Bergsbygd äro Präster och hoppas genom dem få mycket, som hittils legat undangömdt — Är det mig möjeligt, att få permission i Sommar så företar jag en vandring i de aflägsnare delar af Bohuslän. Det skulle högst intressera mig, att höra K. S. plan för utgifvan-

[61] UUB Rääf 4: 124. Också detta brev är, med villkorliga ändringar, tryckt hos Ahnfelt, s. 215 f. Bergel citerar detta brev i GAS IV, s. 117, och anger som källa »Rääfska saml. i UUB». Han säger samtidigt, att Ahnfelts bok »bör nyttjas med försiktighet». Icke desto mindre har Bergel, utan att ange förhållandet, hämtat sitt citat just från Ahnfelt.

det — Om ordnandet kommer, att ske efter Litteraturens Tidskiften, eller efter Skaldeslagen? — Om, som jag anhåller! utgifvandet i Sommar kan börjas, så är aldeles öfverflödigt, att införa några i Iduna, om ej en och annan lockande, utvald Romanz, för att gifva allmänheten prof af Behandlingssättet och göra den lysten, att i sinom tid emottaga mera.

Vi hafva i afton stämma och jag skrifver i det värrsta buller och med den uslaste penna. Förlåt detta hast! Tecknar

med aktning och Vänskap
en Ödmjuk Tjenare
Ar. August Afzelius

P S Förmodligen är Doctor Zetterströms Samling känd — Herder: über die Lieder alter Völker — och hans *Lieder aus dem hohen Nord*, äro, som mig synes, exemplariska? —

Innelyckta lilla bref var ämnadt följa Hamarskölds sista bref; men blef glömt —

De sifferuppgifter rörande storleken av sin samling, som Afzelius här uppger, visar, att denna i början av 1812 icke ägde några större proportioner.[62] I det första brevet säger han också uttryckligen, att han sommaren 1811 *börjat* »en liten Samling af Romanzer».[63] Om Afzelius även redan före denna tid skrivit upp en och annan visa, är det tydligen först under sin vistelse i den västgötska hembygden dvs. efter det han hört talas om Rääfs samling och blivit medlem i Götiska förbundet, som han på allvar började sin visinsamling.

Vi har knappast några egentliga möjligheter att bedöma Afzelius' pålitlighet som textuppteckнare. Det finns dock ingen anledning att tro, att han gjort sig skyldig till några kraftigare ingrepp vid själva uppteckнandet — en annan sak är att han vid redigeringen av texterna följde principer, som inte blott tillät utan även mer eller mindre krävde textändringar och sammanarbetningar av olika upptecknингar.[64]

Som vi sett sjöng Afzelius själv sina visor, och att han ägt en icke obetydlig musikalitet ter sig tämligen säkert. Enligt en uppgift av Atterbom kunde

[62] I brevet 12.2 talas om fem visor, i brevet 24.2 om »några och tjuge». Skillnaden beror knappast på en i mellantiden skedd ökning av denna storleksordning; de i det första brevet uppräknade fem torde blott vara de för Iduna avsedda.

[63] Jfr brev Adlerbeth–Rääf 7.2.1812 (UUB): »En af våra förbundsbröder, Magr. Afzelius, — lärare vid Frimurarebarnhuset, har i sommar börjat en samling af Folkvisor, i Westergöthland.» — En från uppgifterna i Minnen avvikande notis om hur och när Afzelius började samla visor möter i hans Swenska Folkets Sago-Häfder II², 1844, s. 221: »Här må nämnas, att det var den härliga melodien »*Neckens polska*», som hörd första gången af en Småländsk flicka 1810, väckte hos oss beslutet att samla Svenska Folkets sånger och melodier ...». Notisen må vara riktig; jfr dock den annorlunda framställningen rörande Näckens polska i C. A. R. Lothigius, En bakgrund till Näckens polska, 1914.

[64] Dessa principer var dock gemensamma för många av tidens folkviseeditorer, jfr härnedan i exkursen.

han spela gitarr,[65] och i sina Minnen berättar han ju, att han vid melodiuppteckning kunde begagna sig av piccolaflöjt. Afzelius har av allt att döma i viss utsträckning gjort egna melodiuppteckningar,[66] ehuru han förmodligen aldrig blev någon skickligare upptecknare av melodier.[67] Tydligen fick han ofta hjälp med att nedteckna melodierna till de visor, vilkas texter han själv fäste på papper.[68]

I sitt första brev till Rääf 12.12.1812 nämner Afzelius fem ballader, av vilka han uppläst några i Götiska Förbundet. Med hjälp av förbundets protokoll (KVHAA) för 29.1.1812 kan dessa senare identifieras; det var »Skön Rosa och Pilgrimen, tvänne af de Folkvisor han [: Afzelius] i rikets Södra landskaper samlat».[69] Det gällde således västgötska texter av resp. ST 30 och ST 26. Under år 1812 uppläste Afzelius ytterligare sex folkvisor, samtliga ballader, på Götiska Förbundets stämmor.[70] Den 16 februari

---

[65] P. D. A. Atterbom, Samlade skrifter IV, 1864, s. 244.

[66] Vi vet bl. a. att Afzelius enligt egen utsago efter en »Bondspelman» upptecknat den melodi, till vilken han skrev texten »Skadis klagan» (se brev Afzelius–Adlerbeth 17.12 1821). Förmodligen gäller det också vissa vismelodier. — C. E. Södling, som blev bekant med Afzelius på dennes äldre dagar (Södling uppsökte, man kan säga systematiskt, de kvarlevande av en äldre samlargeneration: Rääf, Afzelius, Hyltén-Cavallius) och som i ett brev till Rääf 16.4.1869 (UUB Rääf 12: 4331) uppger sig sedan många år vara »hjertevän med A. A. Afzelius» har i sina otryckta arbeten ett par yttranden om Afzelius. Denne ägde, skriver Södling (Mus. Ak. ms 93: 1), »mycket musiksinne, och i yngre åren en ganska vacker sångröst. Ehuru han icke ens kände nottecknen, ville [han] likväl anses såsom musikkännare. Men på grund af en väldig fantasi, hade han lika svårt att på fullt lika sätt två gånger afgifva samma berättelse som att sjunga en melodi, ehuru alltid med *smak*.» I ett annat arbete (Musikhist. mus. Södling ms II: 5) har Södling följande uppgifter om Afzelius: »Ehuru saknande insigt ens om nottecknen, ville han likväl sjelf anskaffa melodierna. Detta skedde genom att låta sig melodien så länge försjungas, till dess den ansågs hafva kvarblifvit i minnet. Åratal därefter upptecknades de, efter Af:zi föredrag, af en tysk håboist vid gardet, *Braun*.» Det är höjt över allt tvivel, att Södling blev god vän med Afzelius — den senare överlämnade till Södling de brev, som denne 1880 skänkte till KB och nu förvaras där under signum Vs 126 a. Frågan är dock, om icke Södling sin vana trogen här målar i alltför starka färger. En viss kännedom om nottecknen bör nog tillskrivas Afzelius; obs. uttrycket »piccolaflaute och *Notpapper* [min kurs.]» i brevet till John Afzelius, cit. i not 48 strax härovan.

[67] Jfr föregående not. — Afzelius erkänner själv i brev till Adlerbeth 27.12.1821 rörande den i n. 66 nämnda melodien, att den »har något som» han »i musikens uptecknig ej förstått utmärka».

[68] Jfr det ovan citerade brevet till Rääf 24.2.1812, där Afzelius säger sig vilja »bli bekant med någon Compositeur som har Sinne för denna slags Musik», samt, beträffande C. A. P. Braun, s. 411 f. härnedan.

[69] Dessa två visor återfinns i Göt. Förb. vissamling, s. 35–36 resp. 63–64.

[70] S. v. Urbanski har i sin uppsats Några anteckningar rörande folklorens renässans under den svenska nyromantiken, s. 122 n. 1, gjort en sammanställning liknande min av Afzelius' i Götiska Förbundet upplästa ballader.

presenterade han sålunda »tvänne Folkvisor» (protokollet), nämligen en av vardera DgFT 37 och DgFT 83 (Göt. Förb. vissamling, s. 47 resp. 4), den 25 februari DgFT 95 (Göt. Förb. vissamling, s. 45; protokollet: »en gammal Folkwisa»). Den 10 april uppläste Arngrimur, som Afzelius' namn var inom Förbundet, »Hillebrand, en Folkvisa», dvs. DgFT 82 (protokollet; Göt. Förb. vissamling, s. 1) och slutligen, den 30 oktober, »tvänne hittills otryckta Folkvisor» (protokollet): DgFT 208 (Göt. förb. vissamling, s. 29) och ST 30 (ibid., s. 33; en annan text än den som upplästs 29 januari).[71] Efter 30.10.1812 finns inga spår av att Afzelius »upläst» ballader inom förbundet — sjöng han visor på senare stämmor var det väl mera som underhållning än som presentation av okänt antikvariskt material. Alla de av Afzelius 1812 inom Götiska Förbundet presenterade och protokollförda balladerna var upptecknade i Västergötland.

Afzelius' brev till Rääf 24.2.1812 visar, att den förstnämnde då »börjat en correspondence med wänner som i WestGötha Bergsbygd äro präster» för att av dem få visuppteckningar. Dessa västgötapräster, Afzelius' tidigaste medarbetare, var, i den mån vi kan identifiera dem, främst två: S. M. Liedzén och A. Selander. *Sven Magnus Liedzén* (1783–1850), som f. ö. genom äktenskap blev befryndad med Afzelius, syns raskt ha uppfyllt dennes begäran om visor, ty den version av DgFT 82 som Afzelius uppläste i Götiska Förbundet 10.4.1812 torde ha tillsänts honom av Liedzén.[72] Å

[71] Utöver balladerna uppläste Afzelius egna balladpastischer och andra dikter med anknytning till folklig visa och musik, t. ex. den kända Neckens polska.

[72] Liedzén är ej nämnd i GA. Uppgiften om hans bidrag till GA förekommer i J. Sundblad, Gömda blad, 1883, s. 145 f., där det om Liedzén står att läsa: »Alldeles säkert veta vi, att det är han som upptecknat melodierna till Hillebrand tjente samt Axel och Valborg, och plägade han berätta, hur svårt det var att komma under fund med rätta tonen, då gumman, efter hvilkens sång de upptecknades, sjöng falskt. Anspråkslös och tillbakadragen, talade han nästan aldrig sjelf härom, men författaren fick veta detta på det sätt, att en af hans bekanta, som noga kände L:s tidigare lif, en gång sade, i det han pekade på titelbladet till de af Geijer och Afzelius utgifna folkvisorna: 'Der kunde också *ditt* namn hafva stått.' 'Ja visst, men det behöfdes der icke heller', var det enkla och för hela hans skaplynne så karakteristiska svaret.» Denna notis hos Sundblad är framdragen i Urbanskis uppsats Några anteckningar om folklorens renässans under den svenska nyromantiken, s. 127, och sedan citerad — utan att Urbanski nämns — av Bergel i GAS IV, s. 129 n. Bergel kallar Sundblads bok »en källa som nog bör handhas med en viss försiktighet» och tar ingen hänsyn till den i sin behandling av GA 25 (DgFT 475, Axel och Valborg). Emellertid var Sundblad gift med Liedzéns dotter Maria och torde kunna ha fått den från annat håll härstammande uppgiften om Liedzéns uppteckningar bekräftad av den sistnämnde, jfr Sundblads uttryck »plägade han berätta». »Hillebrand tjente», dvs. DgFT 82, är också nämnd i ett brev från L. Hammarsköld till L. F. Rääf 31.3.1812 (UUB), där det heter: »Afzelii Samling ökas ansenligt. Nyligen har han blifvit egare af en Visa om Ridder Hildebrand som är ganska vacker . . .». Detta talar för att visan upptecknats av en av de västgötapräster Afzelius åsyftar i sitt brev till Rääf

andra sidan har troligen Liedzéns bidrag icke varit särskilt stort.[73] Under det att hans namn icke förekommer i GA, nämns i GA III, s. 253 »Herr Pastor Selander» såsom den utgivarna har att tacka för »upptecknin-garne ... från Vestergöthland». Det finns därför anledning förmoda, att Selanders bidrag varit kvantitativt betydande. Tyvärr kan vi ej avgöra exakt vilka västgötska upptecknings som gjorts av denne *Anders Selander* (1782–1829).[74] Närmare bestämt är det svårt att skilja dessa från Afzelius' egna västgötaupptecknings.

Afzelius upptecknade västgötska vistraditioner inte blott vid besök på ort och ställe[75] utan också, om vi får tro en inom släkten vidarebefordrad berättelse, efter ett par västgötska traditionsbärerskor i Stockholm.[76] Därvid

---

24.2.1812. Liedzén (data om honom ges i Warholm, Skara stifts herdaminne I, s. 426 f.) hade prästvigts 1809 och syns ha tillbringat de närmast följande åren i Västergötland, innan han i slutet av 1812 blev präst vid livgardet till häst i Stockholm. Han var född i Bergs sn på Billingens nordsluttning, och enligt Rääfs anteckning i Vs 2: 3, s. 135, är ifrågavarande version av DgFT 82 upptecknad just i »trackten kring Billingen». Liedzén bidrog tydligen till Traditioner af Svenska Folkdansar, enligt ett brev från Afzelius till E. G. Geijer 2.12.1816 (KB Vs 126 a): »Hæffners harmonier äro mig dyrbara; men infallibel är han ej, det vittnar hans recension öfver folkdansarne, der han ej kunnat skilja hvad Liedzén för att pröfva honom satt från äkta gammalt.» Det syns mig knappast finnas anledning att betvivla riktigheten i Sundblads uppgift om Liedzéns bidrag till GA.

[73] När Hammarsköld i sitt, i föregående not citerade brev till Rääf säger, att »Afzelii samling ökas ansenligt» behöver ökningen icke enbart tillskrivas bidrag från Liedzén.

[74] I C.-A. Moberg, Från kämpevisa till locklåt, s. 13 n. 1, sägs att med den i GA avtackade »Pastor Selander» avses »Väl den Anders Selander, f. 1782 ... död 1829 ...». Mobergs tvekan är troligen obefogad, Anders Selander var den ende prästvigde i Skara stift med detta efternamn vid tiden för publiceringen av GA. Han var dessutom kusin till A. A. Afzelius och omtalas flerstädes i dennes Minnen (s. 15, 16, 18, 19, 20, 36), bl. a. såsom intresserad av folktraditioner (Minnen, s. 19). Data om Selander ges i Warholm, Skara stifts herdaminne II, s. 307. Han var 1807–1818 huspredikant på Höberg i Vånga sn, Skånings hd. — Anders Selanders yngre bror Per (1795–1863), student i Uppsala 1813 och prästvigd 1819 (Warholm I, s. 178 f.), har likaledes gett bidrag till Afzelius' visinsamling, ty i sitt brev till Geijer 2.12.1816 (Vs 126 a) skriver Afzelius: »Af en slägtinge, Stud. Selander, som bor i Winboms hus fick jag med sista post 2ne Wisor, utan påskrift hvarifrån — månne han kan melodierna?» Huruvida denna indirekta uppmaning till Geijer (och Hæffner) att uppsöka Per Selander i Winboms hus i Uppsala för att få fatt på melodierna efterföljdes vet vi ej. Då Per Selander prästvigdes först 1819 kan han knappast vara den av bröderna som åsyftas i GA.

[75] Av ovanstående framställning har redan framgått, att Afzelius var i Västergötland sommaren 1811. En planerad resa till bl. a. Västergötland sommaren 1813 (se Afzelius' brev till Rääf 1.3.1813 och P. A. Wallmark 15.4.1813; UUB Rääf 4: 125 resp. KB Ep. W 4: 1) syns ej ha blivit av, även om härför skenbarligen skulle tala ett brev från Atterbom till Hammarsköld 11.6.1813 (KB), där det heter: »Afzelius är väl nu återkommen från W. G.? Han kunde väl till ditt bref orka tillägga några rader att hugna sin vän.»

[76] C. A. R. Lothigius, En bakgrund till Näckens polska (Ur gamle borgmästarens papper I), 1914, s. 17, 17 f.

skulle han ha fått hjälp med melodiuppteckningen av den kände skalden *C. F. Dahlgren,* lärare vid det gymnasium Afzelius' broder drev i staden.[77] Att Afzelius i Stockholm något senare upptecknade visor efter en uppländsk bondgumma är säkert; därvid hade han C. A. P. Braun som musikalisk medarbetare.[78]

Om de västgötska prästerna var Afzelii första medsamlare, kom därefter ett antal medlemmar i Götiska Förbundet att bidraga till hans samling. Dessa var prästen *Johannes Dillner* (1785–1862) och dennes bror löjtnanten *Gustaf Emanuel Dillner* (1792–1834), som båda lämnade norrländska uppteckningar.[79] *Jacob Adlerbeth* vidarebefordrade till Afzelius bl. a. småländska uppteckningar, gjorda av en man Afzelius kallar »*Brukspatron Ehrenpreutz*».[80] Den av förbundsbröderna som gav det största bidraget till Afzelius' samling och som blev dennes medutgivare av vår första balladedition var *Erik Gustaf Geijer.*

Utrymmet förbjuder mig att här ingå på de uppfattningar Geijer (1783–1847) hyste om folktraditioner i allmänhet[81] och på hans teoretiska behandling av balladen.[82] Från början var Geijer, en av stamgöterna, tämligen skeptiskt inställd till Afzelius' person och idéer.[83] Efter hand blev han dock intresserad av balladeditionen och lämnade till Afzelius upp-

---

[77] Lothigius, s. 17.

[78] Jfr härnedan s. 411 f. och 428 ff.

[79] I GA III, s. 253, står, att utgivarna för uppteckningarna från Norrland har att tacka »k. hofpr. pastor Dillner, af hvars kännedom och nit vi ännu hafva mycket att hoppas för fortsättningen af våra efterforskningar». Biografi över J. Dillner, förf. av Bror Olsson, finns i SBL XI. Afzelius gjorde Dillners bekantskap redan under studenttiden i Uppsala, se A:s Minnen, s. 59, 65. J. Dillner var en framstående sångare. För svensk vokal folkmusik har han spelat en icke obetydlig roll genom sitt s. k. psalmodikon. — För G. E. Dillner se R. Hjärne, Götiska Förbundet, s. 110. Om bröderna Dillners bidrag jfr härnedan s. 436, 445 f.

[80] Härmed menas utan tvivel en medlem av ätten Ehrenpreus. J. Sahlgren har i GAS I, s. 8, identifierat honom med Göran Ehrenpreus (1750–1828), men tänkbar är också dennes son Fredrik Ehrenpreus (1776–1846), se Elgenstierna II, s. 463. Om Ehrenpreus' bidrag till GA se närmare härnedan s. 446 ff. och 516.

[81] Man kan peka på vissa yttranden i tidiga skrifter av Geijer såsom »Om inbillningsgåfvan» 1810 och »Om falsk och sann upplysning i afseende på religionen» 1811 (båda i bd I av Landqvists ed. av Geijers Samlade skrifter). I en föreläsning 1815 (tryckt av Blanck i Ur Erik Gustaf Geijers historiska föreläsningar, s. 37) uppmanade han studenterna att uppmärksamma och uppteckna folktraditioner (bl. a. »gamla visor»). Om Geijers i allmänhet höga tankar om folktraditionen som historisk källa se även B. Henningsson, Geijer som historiker, s. 233 f., samt N.-A. Bringeus, Gunnar Olof Hyltén-Cavallius, s. 202.

[82] Om dessa — inledningen till GA I, uppsatsen om Omqvädet i de gamla Skandinaviska Visorna (GA III) samt hans rec. av SF I (Svenska litteraturföreningens tidskrift 1835, nr 1) — ämnar jag skriva i annat sammanhang.

[83] Jfr s. 458 f.

teckningar främst från sin värmländska hembygd men också några gjorda i Uppsala. Hans roll i samband med utgivningen av GA skall senare beröras.

Skalden och sedermera biskopen *Franz Michael Franzén* (1772–1847) tackas i GA III, s. 253 f., med följande ord: »De med sina sköna Melodier i Nerike upptecknade Traditioner äro meddelade af vår, för allt godt nitälskande *Franzén,* och oss så mycket kärare, som de försäkrat oss om dess bifall och deltagande i framgången af detta företag.» Franzén, vilken som bekant författat ett antal s. k. förromantiska »ballader», hade 1811 överflyttat från Finland för att som kyrkoherde tillträda Kumla pastorat i Närke. Redan 1812 syns han ha kommit i kontakt med Afzelius, och denne skriver den 3 augusti 1814 till Rasmus Nyerup:[84] »Vår vän Franzén var nyss hos mig, han läste med rörelse och förundran några af mina visor.» Franzéns bidrag till GA av uppteckningar från Närke inflöt i band II och III; huruvida Franzén lämnat flera visor till Afzelius än de i GA tryckta är ovisst.

Östgötska bidrag till GA, ingående i band II och III, är *bröderna Wallmans* textuppteckningar med *C. P. Grevillis* melodiuppteckningar. På Afzelius' eget initiativ upptecknades melodierna efter en av bröderna Wallmans bästa meddelare, Maja Hansdotter, av *J. B. Struve.*[85] Dessa leverantörer av östgötskt material är vederbörligen nämnda i GA III, s. 253.

Onämnd i GA är däremot *Carl Anton Philipp Braun* (1788–1835), som dock gjort en betydande insats såsom melodiupptecknare åt Afzelius. Braun var född i Mecklenburg-Schwerin, lärde sig av sin fader att spela oboe och kom 1807 till Det Kongelige Kapell i Köpenhamn, där hans morbror, den kände F. L. A. Kuntzen var hovkapellmästare. År 1815 flyttade Braun till Stockholm och det svenska hovkapellet. Han tjänstgjorde även som musikdirektör vid olika regementen samt gjorde sig känd förutom som virtuos oboist också som kompositör.[86] I ett brev till Geijer 2.12.1816 (Vs 126) skriver Afzelius: »Jag har i dag af en till staden anländ bondhustru upptecknat många herrliga Folkvisor ... En Åboist af Orchestern har kommit på det infallet, att mycket intressera sig för gamla melodierna och är i afton kommen att hjelpa mig med uptekningen af Gummans sång.» Bergel citerar i GAS IV, s. 326, detta brev och fortsätter sedan:

> Vem kan denne folkmusikintresserade oboist ha varit? I ett brev till Rask hösten 1817, då denne var Afzelius' gäst i Stockholm, säger sig Grönland ha svårt att passa in text i »Melodien til No 95, som Br. har optegnet uden Ord». Enligt min

[84] Brevet i KB, Köpenhamn. Det är tryckt av K. Warburg i Samlaren 1894, s. 118 f.

[85] Om bröderna Wallman, Grevilli och Struve se närmare härovan s. 381 ff.

[86] En biografi över Braun, förf. av N. Personne och T. Norlind, finns i SBL VI.

mening rör det sig här om Carl Anton Philipp Braun (1788–1835), som på hösten 1815 flyttat från Köpenhamn till Stockholm och knutits till hovkapellet. Bekantskapen med Afzelius har säkerligen förmedlats av dennes danska vänner Rask, Nyerup och Grönland.

Bergels framställning är något ofullständig. Brauns namn möter fullt utskrivet i ett brev från P. Grönland till Afzelius 9.11.1816, där det på tal om den grekiska förebilden för skalan i de svenska balladmelodierna står: »Hr. Braun wird Ihnen das weitere darüber mittheilen», likaledes i ett brev från Grönland till Rasmus Rask 17–18.9.1817, där det står att Grönland skrivit till Afzelius och Braun.[87] Brauns namn är också nämnt av J. Adlerbeth i Göt. Förb. vissamling, s. 69 — Braun harmoniserade nämligen melodien till en ballad, vars text Adlerbeth upptecknat.[88] Viktigt är också, att C. E. Södling, som var bekant med Afzelius och, såsom förut nämnts, av denne erhållit de brev som nu utgör KB Vs 126 a, lämnar uppgifter om Braun. Såväl i Svenska Folkmusikens historia, vol. II (ms 93: 1 i Mus. Ak. bibl.) som i Musikhist. mus. Södling ms II: 5 nämner Södling »en tysk håboist vid Gardet, Braun» som musikalisk medarbetare till Afzelius; i sistnämnda arbete ges notisen f. ö. i direkt anknytning till det ovan citerade brevet från Afzelius till Geijer 2.12.1816.[89] Braun var tydligen ej heller främmande för att i sina egna kompositioner inlägga folkmelodier.[90]

Melodierna i GA redigerades — med ett par undantag — som bekant av *J. Chr. Fr. Hæffner* (1759–1833), den tyskfödde musikern och kapellmästaren, som sedan 1808 var director musices vid Uppsala Universitet. Men Hæffner verkade också som upptecknare, ett förhållande som ej klart omtalas i GA.[91] Jag skall i det följande (s. 434 f.) framsätta en hypotes om att *J. Fr. Berwald* upptecknat folkvisemelodier för Afzelius' räkning.

Att uppteckningar ur *L. F. Rääfs* vissamling stått till Afzelius' förfogande och i några fall blivit tryckta i GA kan ett studium av berörda manuskript klargöra; storleken och arten av Rääfs bidrag skall diskuteras senare härnedan.[92]

*

[87] KB Vs 126 a. Brevet av 9.11.1816 är delvis avbildat (mot s. 133) och läst (s. 137 f.) hos E. Dal, Nordisk folkeviseforskning siden 1800. Dal läser »Dr» (: Director?) framför Brauns namn, men själv vill jag läsa »Hr».

[88] Se härnedan s. 514.

[89] Södlings passus om Braun är tidigare återgiven i S. Broman, Den svenska musikforskningen 1750–1900, s. 175.

[90] Jfr ett brev från Adolf Törneros till M. Falkenberg 11.2.1827, citerat i Personne–Norlinds art. om Braun i SBL.

[91] Enda undantaget är en av melodierna till GA 7 [: I], vilken i GA:s melodibilaga anges vara upptecknad av Hæffner.

[92] S. 488 ff.

Efter denna korta exposé över de viktigaste bidragsgivarna till Afzelius' vissamling och därmed också till GA skall jag genomgå det i GA tryckta och det i bevarade manuskript befintliga materialet landskapsvis. Det är därvid att märka, att en genomgång av GA i nummerföljd görs i exkursen härnedan och att i denna exkurs förhållandet mellan de i GA tryckta versionerna och bevarade ms utreds, varför jag i detta sammanhang kan göra avkall på sådana redogörelser. Den närmast följande landskapsvisa uppställningen måste således kompletteras med ett studium av min exkurs rörande källorna för GA.[93]

Redan här bör påpekas svårigheten att i åtskilliga fall med bestämdhet fastställa proveniensen för visorna i GA — Afzelius' ingresser är på denna punkt långtifrån alltid entydiga — och i manuskripten. I några tillfällen — beträffande material i KB Vs 2 — kan det rentav vara svårt att avgöra huruvida enskilda visuppteckningar verkligen tillhört Afzelius.[94]

Det kan vara riktigt att börja vår landskapsgenomgång med Afzelius' hemlandskap, V ä s t e r g ö t l a n d. De västgötska uppteckningarna dominerar i GA:s första band. Vid tiden för redigeringen av detta förfogade Afzelius inte över särdeles många uppteckningar från andra landskap.[95] De västgötska balladuppteckningar, som i GA I tryckts i sin helhet, citerats eller endast nämnts, återfinns i dessa olika roller under följande nr: 1 [: I], 2, 3 [: I], 4, 6, 7 [: I], 8 [: I], 8 [: II], 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 23 [: I], 23 [: II], 26. I GA II gäller detsamma nr 32, 33, 37 [: II], 38, 39, 53, 56, 57 och 59 samt slutligen i GA III nr 69, 72 [: II], 74 [: I], 74 [: II], 78, 87 [: I], 91 [: III], 92 [: I], 95 [: III] och 99 [: I]. I somliga fall finns manuskripten bevarade till dessa västgötska balladuppteckningar, i andra inte (se exkursen). I ms finns också en del västgötskt balladmaterial, som stått till Afzelius' disposition men som av olika anledningar icke begagnats för GA. Beträffande de visuppteckningar (Vs 126: 4, s. 48–70) som prästen och hembygdsforskaren *Claes Johan Ljungström* (1819–1882)[96] insände, är skälet

[93] Härnedan beaktas blott balladerna. I exkursen behandlas också minoriteten övriga visor i GA.

[94] Jfr s. 358 n. 64.

[95] I inledningen till GA I skriver Geijer (s. XXIX f.): »Känner man de svårigheter, som åtfölja samlandet af traditioner ur folkets mun, huru på en gång litet bekanta, vidt spridda, ofta stympade de äro, huru svåra de äro att ur Allmogen utleta, emedan den ej kan öfvertala sig att tro annat än att hvar Herrekarl endast vill göra narr af sådana saker så skall man ej finna det underligt, att här till en början poetiska traditioner nästan blott från ett enda landskap neml. Westergötland, som är min Medutgifvares födelsebygd, kunnat lemnas. En någorlunda fullständig samling af svenska folkvisor fordrar resor, bekantskaper och brefvexling i alla landsorter, och måste ske af flera, som förenas af nitet för samma sak.»

[96] Om Ljungström se t. ex. Sv. män och kvinnor.

till att de icke tryckts i GA helt enkelt det, att de är gjorda flera decennier efter det att GA utgavs. Till tiden för Afzelius' arbete med GA torde däremot följande uppteckningar få räknas: Vs 126: 3, s. 77–78 (DgFT 229 i Afzelius' piktur, enl. ms bortglömd vid GA:s utgivning, men med kraftigt bearbetad text och med den nedannämnda melodien Vs 126: 4, s. 8, 18, tryckt i Afzelius' Afsked, s. 36 f.); Vs 126: 3, s. 119–120 (ST 26, tryckt som SF 49 B); Vs 126: 4, s. 44–45 (DgFT 513, text och mel. i okänd piktur; tryckt med kraftigt bearbetad text i Afzelius' Afsked, s. 25 f.); Vs 126: 3, s. 121–122 (DgFT 39 i samma piktur som DgFT 513); Vs 126: 6, s. 40–42 (DgFT 458; renskrift av Afzelius själv för den planerade nyupplagan av GA; tryckt som GAS 109); en textsamling i okänd piktur, i någon mån begagnad för GA (Vs 2: 1, s. 635–636 — DgFT 40; Vs 2: 3, s. 429–431 — DgFT 370; Vs 126: 3, s. 145–155 — DgFT 409, DgFT 243, DgFT 294); ett antal melodier i en okänd piktur (Vs 126: 4, s. 7–8, 18 — DgFT 267, DgFT 89, DgFT 229, den första tryckt som GA 33, den andra hos Grönland, i SF och i Afzelius' Afsked, den tredje i Afsked; visor ur samlingen tillställda Grönland 1816); Vs 2: 1, s. 199–202 (DgFT 200 i okänd piktur, tryckt som SF 38); Vs 2: 3, s. 152 (DgFT 243, ofullständig text i okänd piktur); Vs 126: 6, s. 110–111 (den dubiösa »Kung Ane hin gamle», renskrift av Afzelius för den planerade nyupplagan av GA; tryckt som GAS 113). Prov på Afzelius' piktur ger bilderna 60 och 61, s. 437 f.

Man har rätt att förmoda, att åtskilliga av dessa västgötska uppteckningar gjorts av Afzelius själv. Det är emellertid svårt att ange precis vilka dessa är. På pikturen kan inte mycket byggas: Afzelius kan ha renskrivit andras uppteckningar, och hans egna kan blott föreligga i någon av hans renskrivares utskrift. Vi vet dock, att Afzelius gjort uppteckningar under följande nr: GA 1 [: I], 3 [: I], 7 [: I], 23 [: I], 32 och 37, vidare SF 49 B och GAS 113, samt troligen också GA 8 [: I] och 17. Å andra sidan vet vi, att följande ej upptecknats av Afzelius: GA 2 (Liedzén), GAS 109 och GA 26 (Geijer) samt GA 59 (A. Ch. Björling). I övrigt har jag nu ej möjlighet att med säkerhet utpeka upptecknarna. Vi känner således icke vad som härrör från t. ex. S. M. Liedzén (med undantag för GA 2), Anders Selander och Per Selander. Säkra prov på dessa personers pikturer, något som möjligen skulle kunna lösa vissa frågor, har jag ännu ej varit i tillfälle att anskaffa.

Ett härovan citerat uttalande av Södling skulle ge vid handen, att C. A. P. Braun nedtecknat melodier efter Afzelius' eget föredrag,[97] och sannolikt skulle väl därmed avses icke minst västgötska ballader. Som vanligt måste dock Södlings påstående tas med någon reservation.[98]

[97] Se s. 407 n. 66.

[98] Jfr Afzelii yttrande i brevet till Rääf 24.2.1812 om att han önskade komma i kontakt

C. F. Dahlgren skulle, enligt traditioner i Afzelius' släkt, ha upptecknat melodier (och Afzelius texter) efter Afzelius' svägerska *Tullia Elisabeth Afzelius, f. Brun* (1837–1862) från Od i Västergötland och hennes från samma ort härstammande piga *Britta Maja*.[99] Detta må vara riktigt; om så är, låter sig emellertid dessa uppteckningar ej utpekas i det bevarade materialet.

Möjligen har Johannes Dillner nedtecknat melodier efter Afzelius' föredrag; indicierna härpå är dock obetydliga.[1]

Det är ovisst om en notis i Jacob Adlerbeths dagbok 11.9.1814 har någon relevans för den västgötska delen av Afzelius' vissamling. Notisen lyder:[2]

> Af Ehrenpreuss erhöllos fyra sköna folkvisor, hvarjemte han yttrade sig hafva hopp om stora bidrag till samlingen från Factoriets quinnor, samt från Inspektoren Hällström på Lalleryd i Wästergöthland.

Vi känner ej, om några visor gått vägen Hällström–Ehrenpreuss–Adlerbeth–Afzelius.[3]

Blott i få fall känner vi meddelarna för de västgötska balladerna i Afzelius' vissamling. Hans syster *Anna Charlotta Björling, f. Afzelius,* skickade i ett brev från Västerås en text av DgFT 62, nedskriven efter minnet och således väl återgivande västgötsk tradition.[4] *Anna Sophia Afzelius, f. Dassau,* gift med Arv. Aug. Afzelius' släkting Adam Afzelius i Uppsala och själv kusin till Arvid August,[5] har, enligt Afzelianska släkttraditioner, sjungit GA 26 (DgFT 409) för E. G. Geijer.[6] Uppgiften är trolig — i sitt brev till Geijer 2.12.1816 uppmanar Afzelius denne att uppteckna några visor efter »Fru Adam Afzelius».[7] Också här torde det röra sig om väst-

---

med »någon Compositeur som har sinne för» balladerna. De flesta av Afzelius' västgötska balladuppteckningar torde ha använts i GA I, och vid denna tid var Braun ännu ej kommen till Sverige.

[99] Lothigius, En bakgrund till Näckens polska, s. 14–19. Dahlgren var lärare vid Afzelius' skola, se härom A:s Minnen, s. 143.

[1] Se exkursen under GA 8 [: I].

[2] Adlerbeths dagböcker finns i UUB under signum F 850.

[3] Lalleryd ligger i Järstorps sn, Jönköpings län, visserligen ganska nära Skaraborgs län, men det är tvivelaktigt om visor härifrån kunde ges västgötsk proveniensbeteckning.

[4] Brevet utgör s. 279–284 i Vs 2: 3 och är delvis använt för ingressen till GA 59. Anna Charlotta Afzelius (1782–1835) gifte sig 1814 med rådmannen C. A. Björling i Västerås (Afzelius' Minnen, s. 152, anm. 2). Jfr GAB komm., s. 227 ff., där större delen av brevet avtryckts.

[5] För Anna Sophia Afzelius, f. Dassau (1778–1839) se SBL I, s. 220. Jfr Afzelius' Minnen, s. 41, 82, samt SBL X, s. 316.

[6] Se GAB komm., s. 131.

[7] DgFT 458 och efterklangsvisan DgF 306. Jfr Geijers brev till Afzelius 6.12.1816: »Commissionerna till Fru Afzelius och M^r^11 Dahlmans syster skola uträttas innan nästa post.» Enligt Afzelius brev till Geijer 2.12.1816 kunde också »Fru Knös», dvs. troligen

götsk vistradition extra patriam. Om Tullia Elisabeth Brun och hennes Britta Maria är redan talat; där skulle det ha varit på samma sätt.

I ms nämns ytterligare en traditionsbärare. Det gäller »Ett fruntimmer som i Westergöthland hört gamla Fru Majorskan Planting Gyllenboga sjunga» DgFT 46 och som därav erinrade sig några strofer (Vs 126: 3, s. 35–36; GA 95 [: III]). Den direkta meddelaren kan ej identifieras, däremot hennes källa.[8] — Till sist må påpekas, att Afzelius i brev till Rääf uppger sina traditionsbärare vara »gamla Bondsångerskor» (12.2.1812) resp. »gamla prostinnor» (1.3.1813).

Vi övergår till Västergötlands grannlandskap Bohuslän och Dalsland. Bohuslän förekommer under GA nr 12, 25, 32 och 57. Proveniensangivelsen »Bohuslän» för GA 90 är säkerligen felaktig. I intet av fallen GA 12, 25, 32 och 57 är emellertid Bohuslän ensam proveniensuppgift; för 12, 32 och 57 nämns också Västergötland, för nr 32 dessutom andra landskap. För GA 25 torde texten vara hämtad från skillingtryck, under det att melodien upptecknats av Liedzén, troligen i Dragsmark, Bohuslän. I övrigt vet vi föga om vem som hört eller upptecknat de bohuslänska balladversioner Afzelius nämner i GA, men det bör påpekas, att Afzelius själv besökte Bohuslän. En uppteckning av den eljest ej i Sverige belagda DgFT 442 är tryckt i Afzelius' Afsked, s. 83 ff. (nr 28) med uppgiften »Upptecknad i Bohuslän»; den finns även i Vs 126: 6, s. 43–45 (därifrån tryckt som GAS 110) i Afzelius' egen piktur, en utskrift avsedd för den planerade nyupplagan av GA. Visan anges i detta ms vara »sådan den på bruten norska sjöngs i Bohuslän».[9]

Hilda Maria Knös, f. Olbers, gift med professor Gustaf Knös, balladen DgFT 458. Om den upptecknades även efter henne vet vi ej. Sångleksuppteckningar efter fru Knös finns däremot i Vs 2: 2, s. 173–174. Om fru Knös se t. ex. Afzelius' Minnen, s. 154 anm. 33.

[8] Härmed avses säkerligen Maria Elisabeth Stråle af Sjöared (1737–1820), 1779 gift med sin kusin, majoren Vilhelm Mauritz Planting-Gyllenbåga. Hon var född i Undenäs sn, Skaraborgs län, och där bodde hon även efter sitt giftermål. Se Elgenstierna V, s. 751.

[9] I Vs 126: 6, s. 43, meddelas också: »Bland våra från sista feldttoget i Norge hemvandande [sic] Soldater sjöngs denna melodi såsom en munter marsch; men orden till visan kände de icke.» I en not på s. 83 i Afsked citerar Afzelius första strofen ur en norsk uppteckning från »Bergens Stift». Denna norska strof återfinns på s. 46 i Vs 126: 6, underlagd den melodi som i Afsked tryckts till den bohuslänska texten. På s. 47 i Vs 126: 6 finns tre strofer ur den norska texten; två av dessa återkommer i försvenskad form i Afzelius' bohuslänska text. Frågan är om vi helt kan sätta tilltro till Afzelius' uppgifter om den bohuslänska upptecknigen. Kanske har visan sjungits där, men den i Afsked och Vs 126: 6 presenterade texten »på bruten norska» är förmodligen, åtminstone till större delen, ett slags översättning av Afzelius' egen hand. Den oöversatta strofen på s. 47 i Vs 126: 6 har sannolikt av Afzelius ansetts något opassande. — Problemet berörs ej av Sahlgren och Bergel i kommentarerna till GAS 111; Bergel känner inte melodimanuskriptet i Vs 126: 6.

I SF I, s. 422 f., lämnas följande upplysningar om ST 4:

H:r *Afzelius* har lemnat den upplysning, att visan om Hämingen eller Sämingen, ännu sjunges i Norrige samt derintill gränsande delar af Bohus län och Vermland. Han har af densamma ägt tre uppteckningar, hvilka genom lån åt prof. *Nyerup* gått till Köpenhamn. Tvenne af dem hade namnet *Säminger* eller *Sämungen,* och den tredje *Hämungen,* hvilket sednare skall vara det vanliga i Norrska varianten. De började:

Det var Sämingen unge
Han hälsa med båda händer,
Inne satt gamla djura-mor,
Hon rörde med näsan i brände;
Sämungen unge kunde väl på skidorna löpa!

Dessa texter syns ej bevarade, varken bland Afzelius' eller Nyerups efterlämnade samlingar. Uppgifterna i notisen får kanske tas med viss reservation.[10]

I Swenska Folkets Sago-Häfder I, 1839, s. 33, skriver Afzelius: »Wi willja anföra en af de många Norska visorna i detta ämne [: om jättar], emedan den sjunges så wäl i Swerige som i Norrige. Den handlar om en snäll bågskytt, wid namn *Steffe,* som uppsöker sina bergtagna systrar.» Därefter citeras en svensk vistext. Av Afzelius' uttryckssätt, som visserligen icke är entydigt, får man lätt intrycket av att den tryckta texten återger en svensk uppteckning — så har bl. a. Liestöl uppfattat saken[11] — och i sådant fall skulle man våga gissa på västsvensk, kanske snarast bohuslänsk proveniens. Emellertid skriver Afzelius senare, att visan ifråga »är af Herr Secret. vid Norska Canzliet *Kamsterup* meddelad med en melodi».[12] Uppteckningen är således med all sannolikhet norsk, och liksom så många

[10] I Swenska Folkets Sago-Häfder I[1], s. 43 (I[3], s. 46) kallas visan »en gammal Folkwisa, som man ännu, ehuru sällan, får höra sjungas». Där återges samma strof som i SF i en kanske något mera norskfärgad språkform (men med namnet »Sämungen»). I Sago-Häfderna I[3], s. 161, lämnas följande kommentar: »Visan om *Sämungen unge och Djuramor* är ett minne från Författarens barndom, då hon såsom Saga berättades. Herr Secret. *Kamsterup* (Norrman) egde en uppteckning af nära samma innehåll från Norge.» Det är långtifrån otroligt, att det blott är norska uppteckningar Afzelius ägt. Han har påminnt sig en »Saga» med detta innehåll från sin barndom och därför ansett sig kunna betrakta visan som sjungen i Sverige; de svenska 1600-talsuppteckningarna har han tydligen dock ej känt. En melodi, kanske Kamsterups norska, har Drake i S 163, nr 21. — Jfr not 12 strax härnedan.

[11] Liestöl, Norske trollvisor og norrøne sogor, s. 65 ff. På samma sätt Heggstad og Grüner-Nielsen, Utsyn yver gamall norsk folkevisedikting, s. 11 (nr 6), och Liestöl-Moe, komm. till nr 10 (= nr 24 i den av Bö och Solheim utgivna upplagan).

[12] Swenska Folkets Sago-Häfder I[3], 1860, s. 160. Kamsterup upptecknade också några norska polskor, som nu i J. H. Wallmans avskrift finns i Vs 2: 2, s. 763–764. Jfr även not 10 strax härovan. Det är troligen genom August von Hartmansdorff Afzelius fått material från Kamsterup, jfr s. 509 n. 18 härnedan.

danska texter i Sago-Häfderna har den av Afzelius själv klätts i svensk språkdräkt.

Dalsland är nämnt i GA under nr 13 (också Västergötland). Om samlingen Vs 2: 1, s. 583–616, »från Dahls land och Wrmland [sic]», se under Värmland här nedan.

Från V ä r m l a n d märks främst de bidrag Afzelius fick av E. G. Geijer. Uppteckningar av Geijer har begagnats i GA II och III för nr 34, 36 [: I], 48, 49 [: I], 8 [: III], 67 [: I] och 91 [: III]. Något ovisst är däremot vem som upptecknat den värmländska text av DgFT 34 som avgett material till GA 7 [: I], kanske är det G. E. Dillner eller någon annan av göterna.[13] Ovisst är också varifrån Afzelius fått den värmländska texten (eller kännedom om en sådan) av DgFT 37, nämnd under GA 35. Möjligen är det från Geijer. Till Geijers i GA tryckta uppteckningar finns — med undantag för det kanske mest kända bidraget: DgFT 340, »Sven i Rosengård» — hans egna textmanuskript i behåll (se bild 62, s. 439).

Vi skall ge början på en förteckning över Geijers balladuppteckningar:[14]

1. »Stolts Botelid hon rider på konungens gård», DgFT 267. Vs 2: 3, s. 233–234. Renskriven av Geijer själv (med annan ordningsföljd mellan stroferna), på s. 236, 235 i Vs 2: 3. Tryckt som GA 34.

2. »Herr Peder han rider allt in i sin gård», DgFT 360. Vs 2: 3, s. 251–253. Tryckt som GA 48.

3. »Jungfrun hon gångar sig till sjöa-strand», DgFT 381. Vs 2: 3, s. 254–257. Tryckt som GA 8 [: III].

4. »Lill'Tofva hon tjente på konungens gård», DgFT 121. Vs 2: 3, s. 260–264. Tryckt som GA 49 [: I].

5. »Liten Kerstin hon sitter i buren och gråter», DgFT 40. Vs 2: 3, s. 266–267. Också utskriven av Geijer i Vs 2: 3, s. 363–364. Texten ser ut att ha begagnats för GA 91 [: III].

6. »Herr Peder han frågade sin fostermor», DgFT 376. Vs 2: 3, s. 270. Sannolikt begagnad för GA 36 [: I].

Vs 2: 3, s. 251–270, utgörs av tio blad primäruppteckningar eller möjligen en första renskrift. De upptas av balladerna nr 2–6 härovan, av tre andra visor (en efterklangsvisa av typ DgF 306, 1600-talsvisan om jungfru Considonia i Strängnäs, skämtvisan Skv 8) samt av diverse anteckningar på s. 270 (namnet »Sven i Rosengård», en balladstrof, ett balladomkväde, troligen till DgFT 89). Visorna (utom fragmenten och balladen 6 härovan på s. 270) är numrerade II–VII (skulle vara II–VIII, enär nr VI getts åt två olika visor). Med partiet ifråga har med säkerhet sammanhört Vs 2: 3,

[13] Jfr härom i exkursen under GA 7 [: I].

[14] Numreringen är min. — Geijers uppteckningar från 1814 har också omfattat melodierna, ehuru ms till dessa nu saknas. De flesta melodierna intogs i GA, ett par dock endast av Grönland.

s. 233–234, också det en primäruppteckning eller första renskrift och försedd med nummerbeteckningen I. Ur dessa partier, vilket således från början utgjort ett enda sammanhängande parti om elva blad, har Geijer så själv gjort andrahandsutskrifter av två visor (balladerna 1 och 5 härovan). De nu berörda primäruppteckningarna är samtliga gjorda sommaren 1814, då Geijer vistades i sin hembygd.[15] Breven belyser uppteckningsarbetet. I brev till Afzelius dat. »Ransäter den 14 Juli 1814» (KB Vs 126 a), skriver Geijer:[16]

Jag sänder dig nu 4 afskrifter af visor, som jag nyss varit så lycklig att få uppteckna efter en nära 80 årig Mamsells sång, som hitkommit på besök. — Jag tror ej att du har dem förut. De synas mig alla äkta, gamla, och så till innehåll som musik af värde. I synnerhet är jag nyfiken att se hur Hæffner sätter melodien till *Stolts Margreta,* som jag ej kan bjuda till att leta ut någon slags för mitt öra drägelig bas till. — De äro alla åtföljda af sina melodier upptecknade så correct jag förmått. Melodien är altid afsatt efter första strofen, hvarifrån till stafvelsemängd ofta på det betydligaste de öfriga variera, så att alla variationer äro omöjliga att upptaga. Denna vårdslösa, blott i groft utkastade meter, (som likväl ej gjorde sångerskan i föredragningen af melodien minsta svårighet) stämmer förträffligt öfverens med Folkvisans lösa och lediga hållning i det hela. — I Herr *Peder* och *Kerstin* är t: ex: första strofens slutstafvelser feminina och alla de öfrigas masculina, rim eller assonanser. — Detta bör dock tagas i akt vid melodiens uppsättande. — Af *Tofva Lilla* anmärker Nyerup finnes en variation på *isländska* i en visbok på Universitetsbibliot: i Köpenhamn. Men sjelfva visan kan jag ej få rätt på i den tomen af Danska visesamlingen som du lånt mig. Sluteligen bifogar jag äfven en variation af *Pröfningen.* Vi äga således 3 traditioner af denna. Den närvarande torde förtjena att intagas i bihanget, i synnerhet för sin melodi, som äfven här följer — [.]

— — —

Genom min gamla jungfru äger jag äfven ett par humoristiska stumpar med sina melodier i äkta folksmak. Den ena af dem är en Fabel. — De skola en annan gång följa — äfven som en förtjusande vacker visa om en Riddare som blef sin sköna otrogen och derföre straffad, som jag ej kunnat få complett, ehuru jag hört den sjungas styckevis af 2ne personer, som hvardera söngo den på sin serskilda melodi. Jag äger bägge melodierna, som äro rätt vackra — [.]

De i brevet åsyftade balladerna är nr 2–5 härovan; visan om riddaren »som blef sin sköna otrogen» torde vara identisk med den ovannämnda

---

[15] Det kan påpekas, att papperet enligt vattenmärket är från 1813. — Balladen nr 1, Stolts Botelid, är nämnd i Geijers inledning till GA I, s. LIV.

[16] Brevet är förut tryckt, blott i obetydliga detaljer avvikande från min läsning, i Landqvists edition av Geijers samlade skrifter, bd 19, 1931, s. 401 ff., och efter Landqvists ed. citerat av Bergel i GAS IV, s. 121 f. Ett minst sagt obesvärat citeringssätt utmärker brevets återgivande i A. Molins Geijer-studier, 1906, s. 209 f.; en ytterligare förvanskning av Molins citat ingår i Tobias Norlind, Erik Gustaf Geijer som musiker, 1919, s. 67 f.

efterklangsvisan av typ DgF 306. I ett brev från Karlstad en vecka senare (21.7.1814) skriver Geijer till Afzelius (KB Vs 126: 1):

> Äfven sänder jag en vacker visa med sin ganska vackra melodi. Bägge behaga mig så mycket att jag ej kan höra dem sjungas utan tårar. — Curieust är att visan är ungefär den samma som en af Herder anförd, en öfversättning af en skottsk ballad ur Percy's reliques etc: —
> — — —
> Jag har nu flera visor som jag en ann gång skall sända — [.]

Den i detta brev särskilt nämnda visan är säkerligen identisk med »Sven i Rosengård», DgFT 340. Härför talar dels notisen om den skotska balladen (väl »Edward», Child 13), dels kanske också uttalandet om visans effekt på Geijers sinne, ty Afzelius skriver senare om Geijer och denna visa:[17]

> Under sina resor i landsorterna, särdeles i sin hembygd, Värmland, samlade han vackra bidrag och sände mig den tiden ofta uti bref de sånger, som mest gjort intryck på honom, bland hvilka »*Sven i Rosengård*» med sin uttrycksfulla melodi alltid ansågs af honom som en perla i vår sångkrans, och då han, i de aftonstunder, vi under dessa glada ungdomsår tillbragte tillsammans, satte sig till sitt fortepiano, var länge den sköna melodien till Sven i Rosengård det thema, hvarmed han började sina herrliga fantasier.

Om Geijers verksamhet till förmån för GA sommaren 1814 talar också ett par andra brev: »Jag är nu sysselsatt med våra folkvisor, som allt mer och mer intressera mig.» (Geijer–Atterbom 27.8.1814, UUB); »Geijer, som är i sin hembygd, Värmeland ... samlar och har med hvar post sändt mig nya upptekningar med sköna Melodier som ofta förvåna de största musikkännare. Några, säger sjelfva den starke Geijer, kan jag ej höra utan tårar.» (Afzelius–R. Nyerup 3.8.1814, Köpenhamns UB, tryckt i Samlaren 1894, s. 11). En del av sina uppteckningar dröjde Geijer med att översända till Afzelius. Den sistnämnde skriver därför till Geijer 2.12.1816 (KB Vs 126 a): »Sänd mig alla dina Wisor och Melodier, som jag ej ännu eger — de jag eger äro *Sv. i Roseng. Tofva Margreta* och *Botelid,* Botild?» Geijer svarar fyra dagar senare (Vs 126 a): »Melodien till *Stolts Botelid* följer härhos en afskrift af. Hvad jag för öfrigt äger af wisor och melodier skall medtagas till Juhl, då jag råkar dig i St[m].» Korrespondensen rör sig således om de ovan förtecknade balladuppskrifterna.

Meddelaren för balladerna 2–5 var den 80-åriga mamsellen, som besökte Ransäter. Efter vem 1 och 6 upptecknats vet vi ej; det kan vara Geijers »gamla jungfru» eller någon annan.

De uppteckningar av Geijer vi hittills berört står över all diskussion beträffande upptecknarens identitet; såväl pikturen som de anförda noti-

[17] Afsked af Swenska Folksharpan, 1848, s. 64.

serna bekräftar denna. Något annorlunda förhåller det sig med den samling visor vi närmast skall behandla. Den består av aderton blad, Vs 2: 1, s. 583–604, 604 [b], 604 [c], 605–616 (felpaginerad i Vs 2: 1; den aktuella samlingen också paginerad 1 ff. av Arwidsson). På s. 583 står två rubriker. Den ena, »wermländska Saml.» är skriven i en piktur, som möjligen är Geijers — detta är dock osäkert. Den andra rubriken, »från Dahls land och Wrmland [sic]», är däremot tämligen säkert skriven av Geijer. Att Geijers hand möter i rubriken behöver dock icke betyda, att han svarat också för själva vissamlingen, blott att denna gått genom hans händer.[18] Att samlingen ifråga en gång tillhört Afzelius torde framgå — trots att ingen av visorna i densamma begagnats för GA — av uppgiften i SF I, s. XII, att visorna i SF »från Westergöthland, Wermland, Dahl- och Uppland» är »erhållne ur Herr *Afzelii* sednare samlingar» (visor ur samlingen vi diskuterar är nämligen, som snart skall framgå, tryckta i SF), och detta styrks av att Geijers hand kan spåras i manuskriptet. Frågan är, om handstilen också i själva vistexterna (inalles sexton stycken) kan bestämmas som Geijers. Vid ett första påseende verkar pikturen i visorna alltför prydlig och opersonlig för att vara Geijers.[19] Men ett mera detaljerat studium visar, att likheterna trots allt är mycket stora mellan Geijers piktur och scriptors; se t. ex. s. 590, 606, 616 i Vs 2: 1, där stilen är ytterligt lik Geijers sådan vi känner den från t. ex. breven. Jag hänvisar till bild 63, s. 440 i detta arbete. Vattenmärket i papperet (BATH 1810) för vissamlingen ifråga visar, att papperet är tillverkat i Bath, England, år 1810. Ehuru inte i och för sig bindande ökar detta sannolikheten för att Geijer är identisk med scriptor; Geijer var som bekant i England 1809–1810 (bl. a. just i Bath).

Pikturen i vistexterna uppvisar en *d*-typ, som uppträder i Geijers brev från slutet av år 1816 och under år 1817 men som han ej använder tidigare. Typen syns också bli mycket ovanligare efter år 1817.[20] Det intressanta är nu, att Afzelius 30.9.1817 skriver till Rääf (UUB Rääf 4: 126): »Medlertid har jag börjat å nyo samla och har fått några nya Visor och i synnerhet en tjugu stycken goda Vermländska af Geijer som ej finnas, det jag mins, hos Dig.» Enligt min uppfattning åsyftas här samlingen Vs 2: 1,

[18] Jfr om en vissamling från Roslagen s. 427 f. härnedan.

[19] J. Sahlgren upptar ej partiet ifråga (och f. ö. ej heller Vs 2: 3, s. 363–364) när han i GAS IV, s. 403 n. 2, nämner Geijers egenhändiga visutskrifter i Vs 2.

[20] Det är det intryck jag fått efter att ha genomgått ett antal Geijerbrev. Något helt säkert i denna väg kan givetvis inte sägas utan att samtliga Geijers brev och manuskript genomgåtts — en uppgift jag överlåter åt Geijerforskningen. Om ock ett och annat motsägande exempel kunde framdragas, rubbar det knappast min på andra grunder gjorda datering till 1817.

s. 583–616. Uttrycket »en tjugo stycken» kan säkert ha använts om en sexton visor omfattande samling.[21] Jag anser det vara intill visshet sannolikt, att Geijer utskrivit vissamlingen ifråga.[22] Dess ballader är följande:[23]

7. »Herr Olle rider ut om ottemål», DgFT 47. Vs 2: 1, s. 583–584. Tryckt som SF 148 A.

8. »Ock jag gick mig ut om en morgonstund», DgFT 437. Vs 2: 1, s. 585–587. Tryckt som SF 117.

9. »Knut Holing han körde sitt fä i grön vall», DgFT 427. Vs 2: 1, s. 587–589.

10. »Sven Färling han rider till Jungfruns gård», DgFT 31. Vs 2: 1, s. 589–592. Tryckt som SF 14.

11. »Jungfru Solfot hon speglar sitt ansigt i vattn», DgFT 468. Vs 2: 1, s. 592–594. Tryckt som SF 25 B.

12. »Dotteren talte till moderen sin», DgFT 186. Vs 2: 1, s. 594–597.

13. »Stolts Signild hon bryggar det klara vin», DgFT 185. Vs 2: 1, s. 597–598. Tryckt som SF 97.

14. »Krist' lilla hon spänner den väfven så hårdt», DgFT 271. Vs 2: 1, s. 599–600. Tryckt som SF 54 A.

15. »Stolts Karin hon körde sitt fä i grön äng», DgFT 243. Vs 2: 1, s. 601–603. Tryckt som SF 63 A.

16. »Stolts Adelin hon satt uti buren och quad», DgFT 109. Vs 2: 1, s. 603–604 [b]. Tryckt som SF 47 B.

17. »Och konungen han spörjer här söder under ö», DgFT 245. Vs 2: 1, s. 604 [b]–605.

18. »Och konungen och Drottningen de sitta till bord», DgFT 126. Vs 2: 1, s. 606–607. Delvis tryckt i anm. till SF 53.

19. »Konungen och Junker Stränger, de sitta till bords», DgFT 132. Vs 2: 1, s. 608–610. Tryckt som SF 95.

20. »Det var ock en Konung, han kom i så stor nöd», DgFT 486. Vs 2: 1, s. 610–611.

---

[21] Afzelius' förmodan att de ballader han erhållit från Geijer ej var kända för Rääf ter sig ganska befogad, om det är Vs 2: 1, s. 583–616, som avses. Den innehåller nämligen många ballader av inom svensk 1800-talstradition mindre frekventa typer (DgFT 31, 185, 427, 437, 468). Av DgFT 132 är ifrågavarande uppteckning överhuvudtaget den enda som finns på svenskt språk.

[22] I sin rec. av SF I (i Svenska Litteraturföreningens tidning 1835, nr 1; omtryckt bl. a. som bilaga till Afzelius' Afsked) skriver Geijer, att Afzelius till A. I. Arwidsson »öfverlemnat sina egna och de hos honom förvarade återstående uppteckningar (ibland dem flera från Vermland af Rec. fordom gjorda)». Det är sannolikt, ehuru långtifrån säkert, att därmed avses den här diskuterade samlingen. Med hänvisning härtill och till den citerade notisen i SF I, s. XII, men i övrigt utan närmare motivering säger Bergel i GAS IV, s. 122, att visorna Vs 2: 1, s. 583 ff., är »skrivna av Geijers hand».

[23] Samlingen innehåller dessutom två andra visor: »Hör till I Christne gode» (s. 612–615) samt »Och kände någon lille Ivar, den drängen» (s. 615–616). Visorna är numrerade 1–16. I min förteckning använder jag dock ej dessa nummerbeteckningar utan fortsätter min egen numrering av Geijers balladuppteckningar från s. 418 härovan.

Till dessa uppteckningar saknas melodier i ms. Inte heller har de i SF tryckta visorna ur denna samling några melodier. Antingen har Afzelius inte fått några melodier till samlingen eller har han inte överlämnat dessa till Arwidsson. Det är däremot troligt, att Geijer upptecknat jämväl melodierna.[24] Att Geijer här utskrivit egna uppteckningar är nämligen det mest sannolika. Vilka av visorna som uppteckнats i Värmland och vilka i Dalsland kan ej avgöras.[25] Inte heller vet vi någonting om meddelaren eller meddelarna.[26]

Liksom Geijers uppteckningar från sommaren 1814 kom Afzelius tillhanda för sent för att kunna utnyttjas i GA I (de finns i GA II och III), har denna samling från sommaren 1817 kommit för sent för att överhuvudtaget utnyttjas i GA. Istället kom den att berika SF.

Till de tjugo förtecknade balladuppteckningarna, vilka bevarats i ms, får läggas »Sven i Rosengård», DgFT 340. Sammanlagt blir det sålunda tjugoen ballader som Geijer oss veterligen upptecknat i Värmland och Dalsland. Huruvida han gjort ytterligare balladuppteckningar där, till vilka ms i så fall förkommit, kan ej avgöras. Huvudparten, kanske alla, av hans i dessa landskap gjorda balladuppteckningar torde vi dock ha i behåll.[27]

I Geijers egenhändiga utskrift föreligger också en av honom upptecknad sånglek (typ D 9; Vs 2: 2, s. 393–394, melodien blott i J. H. Wallmans avskrift Vs 2: 2, s. 177).

Till Geijers värmländska bidrag till Afzelius' vissamling skulle kunna räknas uppteckningarna efter hans hustru och syssling *Anna Lisa Lilljebjörn*. Geijer skriver till Afzelius 19.11.1816 (Vs 126 a): »Från Dillner har jag erhållit flera vackra visor och melodier. Hæffner har efter min Hustrus sång äfven upptecknat några.» Förmodligen var det blott melodierna Hæffner upptecknade; om texterna uppskrevs, gjordes detta nog av Geijer. Det är svårt att veta vad slags visor det rört sig om. I Vs 2: 2, s. 173, finns ett par barnvisor i J. H. Wallmans utskrift. De bär meddelarangivelsen »Fru

[24] Så skedde sommaren 1814; ms till de då upptecknade melodierna har förkommit, förmodligen i samband med redigeringen av GA.

[25] Att Arwidsson i SF för samtliga berörda visor blott anger »Wermland» som uppteckningslandskap betyder ingenting.

[26] Den frispråkiga skämtvisan på s. 615–616 i Vs 2: 1 skulle möjligen kunna vara en av de »humoristiska stumpar ... i äkta folksmak» som Geijer upptecknade efter sin »gamla jungfru» på Ransäter (jfr hans ovan s. 419 citerade brev till Afzelius 14.7.1814).

[27] Geijer upptecknade i Värmland den treradiga näckvisan (se om denna kapitel 12 i del II). Hans eget ms är förlorat, varför vi endast känner hans uppteckning genom Afzelius' renskrift i Vs 126: 6, s. 68–69, för den planerade nyupplagan av GA (texten numera tryckt som GAS 112). Säkerligen hade Afzelius fått denna uppteckning, jämte några andra, nu förlorade, från fru Anna Lisa Geijer efter makens död; se Afzelius' s. 512 citerade brev till Dybeck 1871. Om Geijers bidrag till Atterboms Nordmansharpan se s. 107.

Geijer och Madam Liljebjörn från Vermeland». Kanske var det sådana visor — möjligen rentav de i Vs 2: 2 bevarade — Hæffner skrev upp efter fru Geijer. Geijer har på annat ställe uttalat sig i frågan, nämligen i Iduna, h. 11, 1845, s. 22, där han skriver om GA: »Ett arbete, hvarpå mitt namn mycket oförtjent står främst; ty, ehuru jag, eller rättare min fästmö, meddelade några bidrag af Wermlandsvisor ... var arbetet i sjelfva verket Afzelii.» Detta skulle tyda på, att fru Geijer lämnat alla Geijers i GA tryckta visor. Denna sena uppgift är knappast riktig: vi har ovan sett, att fyra av Geijers balladuppteckningar i GA gjordes efter en 80-årig mamsell och att en annan visa (typ DgF 306) han lämnat Afzelius för begagnande i GA upptecknades efter Geijers »gamla jungfru». Det blir sedan inte många kvar för fru Geijer. Geijer har tydligen missmint sig på äldre dagar. I stället kan fru Geijer ha sjungit några av visorna i Vs 2: 1, s. 583–616, men detta kan ej bli mera än en ren gissning.

Ett par andra värmländska balladuppteckningar syns ha ingått i Afzelius' samling: Vs 2: 1, s. 35–40 (DgFT 30, okänd piktur men med påskriften »från Wrmland [sic]» på s. 35 gjord av Geijer, varför visan tydligen levererats genom denne till Afzelius); Vs 2: 1, s. 437–438 (DgFT 344, okänd piktur; tryckt som SF 89). Kanske dessa båda texter härrör från någon av de många värmländska medlemmarna i Götiska Förbundet.

Om »Heming och bergtrollet», ST 4, vilken enligt Afzelius' uppgift sjöngs i Värmland, se härovan under Bohuslän.

Uppteckningar från N ä r k e har begagnats för GA 36 [: I], 51 [: II], 52 och 75 [: I]. De torde alla ha insänts av Frans Michael Franzén.[28] Inga balladuppteckningar, som säkert kan hänföras till Närke, har bevarats i ms.

V ä s t m a n l a n d förekommer inte som proveniensangivelse för någon ballad i GA. Möjligt är dock, att några västmanländska visuppteckningar ingått i Afzelius' samling. *Per Adolf Sondén* (1792–1837), präst och litteraturforskare, skrev nämligen ett brev (KB Ep. A 4 a) till Afzelius, daterat Västerås 10.1.1817, vari det heter: »Vid samma tillfälle måste jag anhålla om tillgift för en gammal förseelse: att jag ej tog afskrift af de begärda visorna. — — — Hade Gumman varit boende vid Lundsberga, skulle jag lätt hafva kunnat uppteckna en visa eller till och med några stropher i sender, men nu kunde det ej låta sig göra.» Vi vet ej huruvida Sondén

[28] Antagligen är de upptecknade i Kumla eller dess närhet. Franzén var kyrkoherde i Kumla sedan 1811. — Enligt Moberg, Från kämpevisa till locklåt, s. 16, skulle Franzén till Afzelius ha skickat fem melodier. Det kan dock ha rört sig om högst fyra, och av dessa är GA 36 [: I] ej säkert Franzéns. Hos Bergel möter Franzéns namn blott i samband med GA 75 [: I] (GAS IV, s. 271): »Kanske är visan ett av C. [sic] M. Franzéns bidrag till samlingen.»

verkligen kom att göra dessa uppteckningar eller ej.[29] Enligt en anteckning av Afzelius i Vs 126: 3, s. 84, kände han själv en västmanländsk version, »Riddar Sölfverdahl», av DgFT 82.

Redan i första delen av GA var Uppland ganska rikt representerat, och detsamma gäller de följande delarna. I GA I förekommer uppländskt balladmaterial under följande nr: 3 [: II], 7 [: I], 10, 15 [: I], 16, 19, 21, 22 och 23 [: III]. I GA II gäller det nr 36 [: I], 37 [: I], 43, 45, 51 [: I], 54 [: I], 55 och 63 samt i GA III nr 69, 71, 72 [: I], 73, 74 [: I], 77, 79, 80 [: II], 82, 86 (något osäkert), 87 [: I], 89 [: I], 92 [: II], 93 samt 95 [: I].[30]

När det gäller frågan om vem som svarat för de uppländska balladuppteckningarna åt Afzelius lämnar efterordet till GA III oss helt i sticket: ingen bidragsgivare från Uppland är där nämnd. Detta kan tyda dels på att de uppländska bidragen lämnats av flera olika personer utan dominans för någon särskild av dem, dels på att bidragsgivarna tillhört den inre kretsen av GA:s egna utgivare och Afzelius' närmaste medarbetare. C.-A. Moberg har tagit fasta på den senare förklaringsmöjligheten:[31]

> Överraskande stark är däremot Upplands ställning i samlingen med 19 nr, ehuru efterskrift och förord ej med ett ord antyda, vem de båda utgivarna haft att tacka för en så betydande skörd, näst efter Västergötland den största i verket. Detta märkliga förhållande synes mig kunna förklaras blott så, att meddelaren från Uppland har stått redaktionen så nära, att ett tack ej ansetts lämpligt av etikettskäl. Jag menar sålunda, att det är verkets musikaliske medarbetare, dir. mus. *J. Ch. Fr. Haeffner*, som här lämnat sin tribut onämnd. (Han avtackas däremot som arrangör i verket i dess helhet av melodierna för sång till pianoackompanjemang.) I den uppsats Haeffner skrev i kalendern Svea 1814 om den nordiska tonskalan, berättar han om sin tyska ungdomstid, då han under dygnslånga strövtåg i skogen lyssnade i kolarkojorna till »Snapperlieder», om förtrollade prinsar och prinsessor, och han talar om nordisk folkmusik, om sången bland allmogen osv., i ordalag som skulle vara meningslösa, om Haeffner inskränkt sig till att sitta hemma vid skrivbordet och arrangera av andra insamlade folkmelodier och teoretisera. Han måste själv aktivt ha deltagit i uppteckningsarbetet, och uppenbarligen ha vi i de flesta (kanske alla) uppländska melodierna i G.-A. att se hans egna uppteckningar.

Vi behöver emellertid inte nöja oss med antaganden rörande Hæffners roll som upptecknare. Det finns direkta bevis. I ett brev till Afzelius 19.4.1814 (Vs 126: 1) skriver sålunda Geijer: »Herhos sänder jag ännu en melodi från Häffner, som är förträfflig. Han gör sig mycket besvär och

---

[29] Med »Lundsberga» menas sannolikt gården Lundberga under Stäholm i Munktorps sn, Snävringe hd, Västmanland (se Rosenberg, Geogr.-stat. handlex. II, s. 82).

[30] För närmare uppgifter om hur det uppländska materialet använts i GA och för upplysningar om bevarade manuskript för resp. nr hänvisas till exkursen.

[31] Moberg, Från kämpevisa till locklåt, s. 14. Det kan påpekas, att Hæffners uppsats om skalan infördes i Svea 1818, ej 1814.

snokar upp alla studenter, kärngar och pigor i Upsala stad som kunna sjunga visor, för att få flera traditioner att jemnföra: — ty han anser en del af dem Du lemnat såsom redan förfalskade.»[32] Den 12.6.1814 skriver Hæffner själv till Afzelius angående DgFT 34: »jag fick äfven denna sång i Måndags höra af en gambl Pukslagare, med ganska liten förändring ifrån Geyers :/».[33] Strax därefter, 23.6.1814, skriver Hæffner till Afzelius ang. en uppteckning av DgFT 486: »Den rätte har jag fått af Doct.n Oedmans Jungfru tillika Melodien» och i samma brev rörande DgFT 39: »denna har jag äfven både Poesien och Melodi fått af samma Jungfru.»[34] Om det således är tydligt, att Hæffner gjort visuppteckningar i Uppsala, är det dock svårt att ange hur många och vilka visor — med undantag av de tre nyssnämnda, och troligen också två uppteckningar av DgFT 234 resp. DgFT 527, åtminstone den förstnämnda nu förlorad (se s. 468 f. härnedan) — han upptecknat. Förmodligen gäller hans bidrag främst GA I och har nog ej varit särskilt stort. Källorna har intet att förtälja om Hæffnerska uppteckningar sedan GA I utkommit. I varje fall kan icke, som nedanstående framställning kommer att visa och såsom också med kritik av Mobergs åsikt framhållits av Bergel,[35] samtliga uppländska visuppteckningar i GA tillskrivas Hæffner.

Geijer gjorde sålunda några uppteckningar i Uppsala efter Afzelius' direktiv. I sitt nyss citerade brev till Geijer av 2.12.1816 skriver Afzelius: »Inneliggande bref från Mlle Dahlman till hennes syster fru Krönberg, inneholler, att hon skall lemna dig orden till hosföljande sköna Melodi N. 2. Jamison har 3 Varianter af denna Visa, så kunna väl vi införa 2. i synnerhet då den andra har en sådan melodi vid sin sida — — — Jag sänder dig nu 1. *Sven i Roseng.* satt af Groenland, att Hæffner får se den. — 2. De två systrarne, till hvilken du får orden af fru Krönberg och således kunna de båda genast bli färdiga hos Hæffner . . .». Med all sannolikhet gäller det GA 69 (DgFT 95).[36]

---

[32] En större del av brevet är återgiven av Bergel i GAS IV, s. 119, dock ej efter originalet utan efter Landqvists läsning.

[33] Vs 126: 2. — För en melodi till DgFT 34 är Hæffner för en gångs skull nämnd också som upptecknare i GA: se i GA:s melodibilaga och min exkurs under GA 7 [: I]. Det torde gälla den efter pukslagaren upptecknade melodien.

[34] Vs 126: 2. — Som vi redan nämnt, upptecknade Hæffner visor efter fru Anna Lisa Geijer. Han upptecknade också åtminstone en balladmelodi efter P. A. Sondén (se brev Geijer–Afzelius 19.4.1814, Vs 126: 1). Fru Geijers visor återgav väl värmländsk, Sondéns östgötsk tradition.

[35] GAS IV, s. 119 f.

[36] Som förut nämnts lovade Geijer i brev till Afzelius 6.12.1816 att ombesörja dessa kommissioner.

Poeten *Carl von Zeipel* (1793–1849), sedan 1816 Hæffners måg, ser ut att ha kunnat förmedla en visa till Afzelius. Till den sistnämnde skrev nämligen P. A. Sondén i sitt förut citerade brev från Västerås 10.1.1817: »Zeipel (den yngre) har i Upsala händelsevis *inter pocula* fått höra en gammal visa, som af en viss person på skämt blef afsjungen. Den är vacker och borde få ett rum i den andra Saml. af Visorna. Han sade, att han skulle lemna den till Geyer, sedan Hæffner fått ställa musiken i ordning: kanhända är det redan gjordt.»[37]

Det är möjligt att Johannes Dillner, som i GA avtackas för sina bidrag från Norrland men som redan under sin Uppsalatid upptecknat melodier för Afzelius' räkning (se exkursen under GA 8 [: I]), gjort uppteckningar med uppländsk proveniens. Härom vet vi dock intet med säkerhet.

Vidare har *Johan Henrik Schröder,* professorn och bibliotekarien, som på flera sätt var Afzelius till stor hjälp vid utarbetandet av ingresser till främst de historiska visorna i GA (se härom närmare i det följande), själv furnerat utgåvan med åtminstone en visuppteckning från Uppland.[38]

I Afzelius' eller hans renskrivares utskrift föreligger följande uppländska, i GA ej begagnade eller nämnda balladtexter:[39] Vs 126: 3, s. 39–40 (DgFT 111, Afzelius' piktur); Vs 126: 3, s. 21–26 (DgFT 135, Afzelius' renskrivare I; partiet består också av Vs 126: 3, s. 20–21, upptagande den uppländska text av DgFT 95, varur två strofer citerats vid GA 69 — texten av DgFT 95 är till sin första strof utskriven av Afzelius, återstoden av renskrivare I; proveniensuppgiften »Upland» för GA 69 torde avse hela partiet s. 20–26); Vs 2: 1, s. 503–505 (DgFT 252 i Afzelius' piktur; tryckt som SF 111); Vs 2: 3, s. 389–391 (DgFT 370 — första strofen Afzelius' egen hand, resten renskrivare I); Vs 2: 3, s. 397–399 (DgFT 267, Afzelius' renskrivare II; den uppländska proveniensen något osäker). Vem som upptecknat dessa kan ej med säkerhet fastställas. Detta gäller även de texter, där Afzelius' helt eller delvis stått för den föreliggande utskriften; alla kan vara avskrifter. Dock torde DgFT 443 (Vs 2: 3, s. 401) vara upptecknad av Afzelius; jfr s. 429.

I okänd piktur föreligger den lilla samlingen Vs 2: 1, s. 223–238. Denna omfattar fem ballader (DgFT 40, 89, 241, 380 och 443) samt två andra visor. På s. 223 har scriptor meddelat: »Inneliggande 7 visor äro ordagrant upptecknade efter sång och traditionela ifrån Roslagen, der de varit allmänna.» På samma sida har med annan hand tillagts »Samlingen R».

[37] KB Ep. A 4 a.

[38] Om melodien till denna visa skriver P. Grönland till Rasmus Rask 12.11.1817 (KB Vs 126 a): »N° 63 er saa slem tilrettet, at jeg tvivler paa at dechiffrere den.» Kanske har Schröder själv upptecknat melodien.

[39] Om Afzelii renskrivare se nedan s. 469.

Sistnämnda hand är möjligen E. G. Geijers (i varje fall samma piktur som i anteckningen »wermländska Saml.» på s. 583 i Vs 2: 1, jfr under Geijers värmländska uppteckningar härovan). En av balladerna (DgFT 89) är tryckt i anm. till SF 90, märkligt nog med proveniensuppgiften »från Wermland». Säkerligen är det förekomsten av den »värmländska» handen i rubriken på s. 223 i Vs 2: 1 som orsakat detta Arwidssons misstag.

Ett par melodiuppteckningar av C. A. P. Braun, vilka ej begagnats i GA men finns i ms, skall strax behandlas i samband med frågan om de uppländska traditionsbärarna.[40]

Vissa uppgifter om meddelarna av de uppländska balladerna i Afzelius' vissamling finns. Vi har sett att Geijer gjort uppteckningar efter en *fru Krönberg* i Uppsala[41] och Hæffner efter en gammal pukslagare och »*Doct.n Oedmans jungfru*» i samma stad.[42] Om en meddelare vid namn *Hedda Berg* skriver jag utförligt i det följande.

I sitt brev till Geijer skriver Afzelius 2.12.1816: »Jag har i dag af en till staden anländ bondhustru upptecknat många herrliga Folkvisor, bland hvilka äfven *Sven i Rosengård* fullständigare ... En Åboist af Orchestern har kommit på det infallet, att mycket intressera sig för gamla melodierna och är i afton kommen att hjelpa mig med uptekningen af Gummans sång.»[43] Den folkviseintresserade oboisten var, såsom förut framhållits, C. A. P. Braun.

---

[40] Huruvida det i Hæffners piktur utskrivna fragmentet i Vs 126: 4, s. 15 (enda återstående text är »la la la»), återger en uppländsk uppteckning eller överhuvudtaget en ballad, har jag ej lyckats avgöra.

[41] Härmed avses säkerligen Eva Catharina Krönberg, f. Dahlman, gift med gruvbefallningsmannen Nils Krönberg. Hon avled 1829, 62 år gammal. (Uppsala LA: Uppsala Domkyrkoförsaml. F: a 4; Uppsala stads boupptecknings 1830.) Afzelius kallar henne i brevet till Geijer också »Mlle Dahlmans syster».

[42] Pukslagaren kan svårligen med säkerhet identifieras; kanske skulle dock en genomgång av rullorna för upplänningarnas musikkår kunna resultera i att en eller flera sannolika personer hittades. Jag har icke varit i tillfälle att göra en dylik undersökning. — Vad »Doct[n] Oedmans jungfru» beträffar, är hon säkerligen identisk med någon i tjänst hos Samuel Ödmann. Den sistnämnde var god vän med Hæffner (se H. Wijkmark, Samuel Ödmann, 1923, s. 290 f., 348). Emellertid visar det sig vanskligt att utpeka den piga som det här gäller. I de renskrivna husförhörslängderna för Uppsala domkyrkoförsamling för denna tid (Uppsala LA: Uppsala domk.förs. A I a: 5 c, uppsl. 173) upptas många olika pigor. Alla har väl ej varit i Ödmanns tjänst samtidigt — med tanke på de hygieniska förhållandena hos »Gubben i sängen» är det föga förvånande om tjänstefolket snabbt fått nog — men det går ej att utläsa vem eller vilka som varit där just sommaren 1814. Man kan gissningsvis nämna hushållerskan Brita Greta Thundal från Gamla Uppsala, f. 1788. Hæffners svenska språkbruk är alltid svårt att i nyanser uttolka, men kanske »jungfru» avsett hushållerskan snarare än någon piga.

[43] Vs 126 a.

Av Braun föreligger i vad som med all sannolikhet är hans egenhändiga utskrift[44] följande balladmelodier:[45]

6. Vs 126: 4, s. 36. DgFT 380. Tryckt som GA 92 [: II]. Ms fragmentariskt.
13. Vs 126: 4, s. 13. DgFT 18. Tryckt som GA 45.
15. Vs 126: 4, s. 37. DgFT 39. Tryckt till GA 89 [: I] hos Grönland, s. 36.
16. Vs 126: 4, s. 37. DgFT 66. Tryckt som GA 87 [: I].
21. Vs 126: 4, s. 12. DgFT 311. Tryckt som GA 77.
27. Vs 126: 4, s. 30. DgFT 443. Text utskr. av Afzelius i Vs 2: 3, s. 401.
28. Vs 126: 4, s. 30. DgFT 267. Tryckt som GA 51 [: I].

Melodien 27 är också avskriven av Afzelius' notrenskrivare[46] i Vs 126: 4, s. 19. På baksidan av samma blad, med andra ord på Vs 126: 4, s. 20, har denne renskrivare skrivit en annan balladmelodi (DgFT 415), tryckt som GA 54 [: I], där den uppges komma från Uppland. Troligen är därför också melodien till DgFT 415 avskriven efter en förlaga av Braun. Enligt det nyss refererade och förut citerade brevet från Afzelius till Geijer upptecknade tydligen Braun också en melodi till DgFT 340 (ej tryckt i GA eller bevarad i ms). I ett brev från Peter Grönland till Rasmus Rask 3.9.1817 (KB Vs 126 a) nämns »Melodien til N°. 95, som Br: optegnet uden Ord». Härmed åsyftas melodien till GA 95 [: I], vilken enligt uppgift på textmanuskriptet Vs 126: 3, s. 34–35, är från Uppland. Det kan ej betvivlas, att »Br:» står för »Braun». Det är således minst tio uppländska balladmelodier (jämte melodien till Riddar Bryning») som Braun upptecknat.[47] Om man gör det plausibla antagandet, att numreringen på Brauns utskrifter avser en ordningsföljd enbart inom Brauns egna melodiuppteckningar, kommer man till resultatet att dessa varit minst tjugoåtta (28 är, som ovan framgått, det högsta förekommande numret på de bevarade Braun-melodierna). Helt säkert är detta emellertid ej, och i varje fall vet vi ej hur många av dessa som varit melodier till ballader. Spörsmålet återkommer strax i det följande.

---

[44] Så Bergel i GAS IV, s. 326. Bergel bygger på ett egenhändigt ms av Braun, »Vater unser», i Mus. Ak. bibl. Än mer evident syns mig en därstädes förvarad »Hymne» vara; se bild 64, s. 441.

[45] Numreringen i förteckningen (6, 16, etc.) är den som står på melodiutskrifterna. Den är säkerligen gjord av Afzelius, som också skrivit visornas titlar eller textbörjan. Förutom balladerna finns efterklangsvisan Riddar Bryning (Ekl B 96) i Brauns utskrift (Vs 126: 4, s. 36; den bär i ms numret 5 och är tryckt som GA 44). En förteckning över Brauns melodiutskrifter i Vs 126: 4 har förut lämnats av Bergel i GAS IV, s. 326.

[46] Om denne jfr nedan s. 484.

[47] Som vi strax skall se, kan man med Bergel (GAS IV, s. 326) på tämligen goda grunder också betrakta melodien till GA 73, för vilken ms saknas, som upptecknad av Braun.

Efter vem eller vilka har Braun gjort sina melodiuppteckningar? Vi har förut citerat Södlings uppgift om att Braun upptecknat melodier efter Afzelii eget föredrag.[48] I så fall är den medelbara proveniensen okänd — kanske främst västgötsk — men som tidigare framhållits får Södlings uttalande behandlas med reservation. Något direkt källbelägg, som visar att Braun upptecknat visor efter annat än uppländsk tradition, existerar ej. Det är därför sannolikt, att samtliga Brauns uppteckningar är gjorda efter uppländska traditionsbärare.[49] Frågan blir då närmast huruvida det rör sig om en eller flera. »Bondhustrun», som kom till Stockholm, är redan nämnd; någon annan känner vi inte till. Har alla Brauns melodiuppteckningar gjorts efter henne? Hon kunde ju, med Afzelius' ord, »många herrliga Folkvisor». Jag har själv sedan länge i olika seminarieföredrag pekat på denna möjlighet. Problemet är i skrift behandlat av Bergel i GAS IV, s. 326 f. på följande sätt:[50]

> Ingresserna till nr 44 och 73 i utgåvan [: GA] nämner att visornas melodier är upptecknade efter en bondhustrus sång i Uppland. Det måste vara denna sångerska som Afzelius talar om i brevet till Geijer 2.12.1816 ...
>
> — — —
>
> Vittnesbördet om Braun som upptecknare av mel. till GA 95 (i textmanuskriptet i Vs 126: 3 står »Uppland») och de stora luckorna i de isärklippta konceptens nummerföljd visar att hans medverkan inte inskränkt sig till dessa. Den utskrivna drillen i andra takten av GA 73 röjer orkestermusikerns sätt att reagera inför ett främmande vokalt manér. Sannolikt har också den uppländska bondgumman levererat fler melodier till del 2 och 3 [: av GA] än vad vi nu kan belägga, kanske de flesta av dem som i utgåvan säges vara från Uppland. Därtill kommer den nyss nämnda GA 95 samt förmodligen 92 B ... Visan om Linden (87 A) förbinder sångerskan med en sägen om Salomons tempel. I ingresserna till GA 82 och 86 meddelar Afzelius likaså att sångerskan inleder med en berättelse. Man vågar kanske förmoda att det även här rör sig om bondgumman. Bakom de knapphändiga notiserna skymtar en originell sångerska med en gammal fin, delvis unik repertoar, en traditionsbärare av Greta Naterbergs format. Att Afzelius inte namngett henne är även ur artighetssynpunkt oförlåtligt.

I första hand vill således Bergel till sångerskan ifråga hänföra GA 44, 73, 82, 86, 87 [: I], 92 [: II] och 95 [: I], i andra hand även de flesta av de

[48] Se s. 407 n. 66.

[49] Kanske har Braun upptecknat alla uppländska balladmelodier i GA II och GA III utom GA 63. Hæffner syns ej ha gjort några uppteckningar för dessa två band, men en och annan Hæffnersk uppteckning från 1814 skulle liksom någon eller några av Berwalds uppteckningar efter Hedda Berg (se härom nedan s. 435 f.) kunna ha fått vänta på publicering till dessa band. GA 63 är som nämnts lämnad av J. H. Schröder.

[50] Det bör kanske även i detta sammanhang påpekas, att olika varianter inom samma GA-nr i GAS särskiljs medelst en versal bokstavsbeteckning, inte som i föreliggande arbete med en romersk sifferbeteckning inom klammer. I det här gjorda citatet är alltså GA 92 B densamma som jag kallar 92 [: II], och 87 A motsvarar min benämning 87 [: I].

andra uppländska visversionerna i GA II och III.[51] Det skulle onekligen vara intressant om vi i denna sångerska hade »en traditionsbärare av Greta Naterbergs format», dvs. med en balladrepertoar om tjugotalet nummer. Det är allt skäl att söka bestämma sannolikheten för att den nu åsyftade uppländska vissångerskans balladrepertoar varit så stor.

Absolut säkerhet i attribueringen av en visa till denna meddelare har vi på ovanstående grunder blott i ett enda fall, nämligen beträffande DgFT 340, vilken melodiuppteckning ironiskt nog varken är intagen i GA eller bevarad i ms. Den nämns blott av Afzelius i brevet till Geijer. (Texten till DgFT 340 är däremot troligen begagnad för GA 67 [: II].) Beträffande de i ms bevarade, av Braun upptecknade melodierna måste det sägas, att enbart det faktum att de upptecknats av Braun icke nödvändigtvis behöver betyda att de sjungits av just ifrågavarande traditionsbärare.[52] Braun hade »kommit på det infallet, att mycket intressera sig för gamla melodierna», som Afzelius uttrycker saken, och det ter sig ej uteslutet, att han biträtt Afzelius vid andra uppteckningstillfällen än det eller dem då ifrågavarande bondhustru sjöng före. (Braun är nämnd i P. Grönlands brev till Afzelius 9.11.1816 och hade kanske redan då varit Afzelius till hjälp.) Ur GA II och III står följande upplysningar att få om de uppländska visornas meddelare: »efter en Bondhustrus sång i Upland» (GA 44), »Uppland ... efter en Bondhustrus sång» (GA 73), »Upland. Sångerskan» (GA 82), »det nordliga Sverige [troligen Uppland] ... Sångerskan» (GA 86), »Sångerskan ... Upland» (GA 87 [: I], ingressen). Det är således fyra eller fem (GA 86 något osäker) visor som uttryckligen anges vara upptecknade efter en uppländsk sångerska (fyra ballader och efterklangsvisan »Riddar Bryning», GA 44). I två fall (GA 44 och 73) sägs sångerskan vara bondhustru. I Brauns utskrift föreligger melodierna till två av dessa fem visor: GA 44 och GA 87 [: I], ingressen.

Vi vet — inte minst framgår det av föreliggande arbete — att balladen i Sverige under den tid källorna börjar flyta mera rikligt, dvs. från 1810-talet och framåt, i överväldigande utsträckning uppburits av kvinnliga traditionsbärare. Enbart på beteckningen »sångerska» kan därför inte byggas någon attribuering till en bestämd person. Kanske benämningen »bondhustru» säger något mera, men bondhustrur är icke ovanliga som balladmeddelare under 1800-talet. Slutsatsen måste därför som sagt bli, att det endast är den ovannämnda uppteckningen av DgFT 340 som — på grundval av det material Bergel och jag själv härovan använt — med säkerhet

[51] GAS IV, s. 326.

[52] Detsamma gäller — där ej andra indicier tillkommer — de uppländska melodierna i GA II och III, vilkas upptecknare vi ej känner men som jag i n. 49 strax härovan (liksom Bergel i GAS IV, s. 326) gissningsvis hänfört till henne.

kan föras till den sångerska Afzelius nämner i sitt brev till Geijer. Sedan kan med olika grader av sannolikhet andra visor föras till henne. Först och främst gäller det GA 44 (meddelaren kallas »bondhustru»; melodien finns i Brauns utskrift), därnäst GA 73 (meddelaren kallas »bondhustru», men ms till melodien saknas, varför upptecknigen inte kan bindas till Braun) och GA 87 [: I] (meddelaren kallas blott »sångerskan», men melodi finns i Brauns utskrift), osv. i fallande probalitetsskala.[53]

Trots att sålunda bindande bevisning ej kan framläggas utan vi måste arbeta blott med sannolikheter på olika nivåer, är det mycket möjligt att den hypotes är riktig, enligt vilken vi äger ett större antal balladuppteckningar efter en och samma uppländska bondhustru. Vissa ting kan anföras som skäl för en dylik uppfattning. Sångerskan, som sjöng DgFT 340, förfogade över »många herrliga Folkvisor». Det är förvisso fullt tänkbart, att Afzelius och Braun upptecknat visor efter andra uppländska traditionsbärare än den det här gäller, men därom har källorna intet att säga (märk väl att vi dock bara förfogar över ett enda brev från Afzelius till Geijer rörande arbetet med GA). Helt ovanligt är det väl ej att balladmeddelare kan inleda sitt sångliga föredrag med en berättelse, kommentar eller sägen i anslutning till visan ifråga, men icke desto mindre är det — som förut Bergel påpekat — påfallande, att detta gäller ej färre än tre uppländska ballader i GA III (GA 82, 86, 87 [: I]).

Det finns ett par källor som Bergel icke känt och som jag heller icke använt i min föregående framställning, men vilka är av högsta intresse för frågan om den uppländska sångerska vi diskuterar.

Den ena är Afzelius' Swenska Folkets Sago-Häfder. I band VII av sagda verk[54] skriver Afzelius om Gustav Vasas son Hertig Magnus av Östergötland och refererar sägnen om hur denne blivit dårad av havsfruns sång och därför kastat sig ut från ett fönster i Vadstena slott. Därefter citerar Afzelius en text av DgFT 48. Den citerade texten är utan tvivel GA 95 [: I] med bl. a. det karakteristiska uttrycket »Jag bjuder Eder ganska gåfwor» i omkvädet. Som vanligt i Sago-Häfderna har Afzelius något bearbetat sin textförlaga, och i detta fall har han också tillagt en slutstrof i direkt anslutning till den refererade sägnen om Hertig Magnus' svagsinthet. Trots detta kan det som sagt icke betvivlas, att den återgivna vistexten i grund och botten är GA 95 [: I]. Om denna ger Afzelius i en fotnot på anförda ställe i Sago-Häfderna följande upplysning: »Upptecknad efter sång af en hustru i Upland, Biskopskulla.» Vi har tidigare mött GA 95 [: I] i vårt resonemang såsom varande uppländsk och för melodiens vidkommande

[53] Därnäst följer de övriga, ovan uppräknade visorna och till sist återstående uppländska uppteckningar i GA II–III (med undantag för GA 63).

[54] VII[1], 1853, s. 96 ff.; VII[2], 1863, s. 104 f.

uppteckнad av Braun. Meddelaren skulle således vara en »hustru» från Biskopskulla sn i Uppland, och hon bör vara identisk med den uppländska sångerska vi här behandlar. Att Afzelius så många år efter det visorna upptecknades påmint sig henne, syns mig tala för att hon verkligen haft en stor repertoar.

Den andra källan är ett av forskningen förut ej uppmärksammat brev till Afzelius:[55]

Högädle och Höglärde Herr kongl. Hof Predikant!

Herr kongl. Hof Predikanten torde wara så god att ursäkta att jag så sparsamt skickar visor, Gumman har förlorat förteckningen på de begärta; men hon erinrade sig denna som medföljer, hvilken i brist på papper är skrifven på trenne särskilte lappar; men som genom några signet utmärka ordningen af wersarne att det är möjligt att ta reda på den. Nu kan jag icke vidare hafva det nöjet att tjena Herr kongl. Hof Pridikanten härmed, emedan jag kommer att resa till VesterGöthland i nästa månad. Genom Bervall har gumman skickat 2ne visor till Herr Hof Pridikanten hon anhåller att jämte en ny nota få svar om Herr Hof-Predikanten erhållit dem; hon önskade få brefvet adresserat till vice Pastor Agerberg uti Biskopskulla emedan hon säkrast erhåller det då. Gumman heter Hedda Berg.

förblifver med all estime Herr kongl. Hof Predikantens
Ödmjukaste Tjenare
O. Lundholm

Thorslunda d. 26 Aug. 1814.

Torslunda är en herrgård i Fröslunda sn, Lagunda hd, Uppland.[56] *O. Lundholm* kan ej återfinnas i husförhörslängderna från Fröslunda sn den berörda tiden.[57] Kanske har han varit anställd där blott en kortare tid som bokhållare, inspektor e. d., eller kanske har han enbart vistats där som besökare. I brevet säger han sig ämna resa till Västergötland; törhända var han västgöte, vilket i någon mån skulle kunna förklara hans bekantskap med Afzelius.

»Gumman» *Hedda Berg,* som Lundholm nämner i brevet, torde med all säkerhet vara identisk med vår vissångerska från Biskopskulla. Att det rört sig om två olika vissångerskor från denna från Stockholm och Afzelius' Frimurarebarnhus tämligen avlägsna socken är föga troligt. Att Hedda Berg suttit inne med en icke föraktlig repertoar syns framgå av att Afzelius

[55] KB Ep. A 4 a. Ett postscriptum har jag ej medtagit i mitt avtryck.

[56] Se t. ex. Rosenberg, Geogr.-stat. handlexikon II, s. 857, och Ahlenius–Kempe, Sverige, IV, 1909, s. 821. På gården eller byn Torslunda i Torstuna sn och hd torde det vara mindre anledning att tänka i detta sammanhang.

[57] Uppsala LA: Fröslunda A I: 5. Några flyttningslängder finns ej från Fröslunda för denna tid. Ej heller i husförhörslängderna från Torstuna sn har jag kunnat återfinna Lundholm.

ansett det mödan värt att sända henne en förteckning på visor han önskade få.

I vigsellängden för Biskopskulla upptas under den 20.9.1801: »Sold. för Bergs Rote Eric Berg och hushållerskan på Hormsta Hedda Zisa Söderholm» (Uppsala LA: Biskopskulla C: 3; volymen är opaginerad). Soldaten Berg, som snart befordrades till vicekorpral, bodde med sin hustru Hedda och tre söner, f. 1802, 1803 och 1807, på ett soldattorp på Bergs ägor (Biskopskulla C: 3; Biskopskulla A I: 4, uppsl. 120, 155). Hedda Berg benämnes änka 1809. Hennes man upptages ej i Biskopskullas dödbok, varför han förmodligen stupat i finska kriget 1808–1809. Som nybliven änka flyttade Hedda Berg till torpet Kattebo 1809 men återvände 1813 till ett torp på Bergs ägor (Biskopskulla A I: 4, uppsl. 155, 246). Året därpå återfinns hon i Sanda under Håmsta och där lever hon till sin död 24.7.1843. (Biskopskulla A I: 5, uppsl. 98, 243; Biskopskulla C: 3). Av husförhörslängderna framgår, att hon som änka varit fattig; på 1820-talet kallas hon uttryckligen »fattighjon». En anteckning i husförhörslängden 1809–1810 visar, att hon funnit sitt nyblivna änkestånd svårt. Hedda Berg var, som vi sett, soldathustru. Att Afzelius kallar den uppländska sångerskan »bondhustru» behöver knappast medföra någon invändning mot den hypotes jag har framsatt; i Sago-Häfderna kallas hon f. ö. blott hustru.

Hedvig Elisabeth Söderholm föddes i Bresjö, Järlåsa sn, Hagunda hd 16.9.1764 som dotter till frälsefogden Jan Söderholm och h. h. Brita. Med största sannolikhet är hon identisk med den Hedvig Jansdotter som 1794 tjänade som piga på Hambra gård i Fröslunda sn, dit hon detta år kommit, närmast från Biskopskulla. Till sistnämnda socken återflyttade hon 1795, där hon tjänade som »däja» och hushållerska på Hormsta till sitt giftermål med Eric Berg.[58]

Av Lundholms brev framgår, att Afzelius fått visor efter Hedda Berg redan 1814. Tydligen har Hedda delvis nedskrivit sina texter själv, under det att andra kan ha upptecknats av Lundholm. Vissa sändes i brev från Lundholm till Afzelius, andra genom en viss »Bervall». Vem kan den sistnämnde ha varit? Det syns mig helt säkert, att härmed avses *Johan Fredrik Berwald* (1787–1861), den kände violinvirtuosen, kapellmästaren och kompositören. Berwald hade 1812 kommit till Sverige från Ryssland, och särskilt innan han i april 1814 inträdde i kungl. hovkapellet i Stockholm vistades han hos sin gynnare *Adolf Ludvig von Schwerin,* chef för Upplands regemente och bosatt på kungsgården Landsberga i Biskops-

[58] Uppsala LA: Järlåsa C 3, fol. 63 v.; Fröslunda A I: 5, uppsl. 71; Biskopskulla A I: 4, uppsl. 85. I Fröslunda och Biskopskulla kyrkböcker uppges oriktigt Heddas födelseår vara 1766.

kulla.[59] Schwerin var sedan 1794 gift med Margareta Ramsay, syster till den Sophia Ottiliana Ramsay, som sedan 1812 var förlovad med Afzelius och som 1815 blev hans maka. Förutom på detta sätt hade Afzelius förbindelser med familjen von Schwerin genom att han var informator för en dotter i huset.[60] Berwald och Afzelius var tidigare, eller blev genom Schwerins, goda vänner. År 1813 tonsatte Berwald en dikt av Afzelius till åminnelse av systrarna Ramsays i finska kriget stupade bröder Anders Wilhelm och Carl Gustaf, »Dödsoffer åt bröderna Ramsay», påföljande år Afzelius' dikt vid en tillfällig skilsmässa från fästmön, »Klagan vid stranden» (tryckt redan i Musikaliskt tidsfördrif 1814, s. 37; i J. Rabes art. om Berwald i SBL nämns blott trycket från 1816).[61]

Hedda Berg hade således skickat Afzelius visor genom Berwald. Det ligger då mycket nära till hands att förmoda, att Berwald upptecknat melodierna till dessa visor. Huruvida det är Berwald eller Lundholm som först upptäckt Hedda Bergs märklighet som vissångerska är svårare att fastställa.

Vi har nu nått fram till följande bild av uppteckningsarbetet efter Hedda Berg. År 1814, kanske också föregående år, har hennes vistexter fästs på papper av henne själv och förmodligen också i vissa fall av O. Lundholm, under det att melodierna upptecknats av J. F. Berwald. Under år 1814 blir Berwald bofast i Stockholm, och Lundholm flyttar till Västergötland. Medveten om Hedda Bergs stora och intressanta repertoar har Afzelius haft henne i minnet, och i december 1816 reser hon, troligen på Afzelius' uppmaning, till Stockholm. Denna gång upptecknas texterna av Afzelius själv och melodierna av C. A. P. Braun.

De tidigaste uppteckningarna efter Hedda Berg skulle kunna ha nått Afzelius i tid för att hinna bli intagna i GA I. Av de däri intagna uppländska balladversionerna är den uppländska melodien till GA 7 [: II] upptecknad av Hæffner. Å andra sidan är knappast melodien till GA 16 upptecknad av honom; han uttalar sig nedlåtande om den i brev till A. Afzelius 12.6.1814 (likaså Geijer i brev till Afzelius 17.5.1814). På liknande sätt förhåller det sig med GA 19 (se Hæffners brev till Afzelius 23.6.1814). Då återstår GA 3 [: II], ev. med melodien GA 3, vidare GA 10, 21, 22 och 23 [: III]. På samma sätt som för GA II och III och med samma reserva-

[59] Om Schwerin se Elgenstierna VII, s. 105. Om Landsberga se Ahlenius–Kempe, Sverige, IV, s. 821, samt E. Åkerhielm, Svenska gods och gårdar II, 1924, s. 263 f. För upplysningar om Berwalds kontakter med Schwerin har jag att tacka red., fil. kand. Åke Brandel, Stockholm. En kort biografi över Berwald av Julius Rabe ingår i SBL IV.

[60] Jfr Afzelius' Minnen, s. 115.

[61] Om Afzelius' vänskapsförhållande till Berwald se Afzelius' Minnen, s. 125, 140 f., 147.

tion kan vi med graderade sannolikheter försöka föra dessa visor till Hedda Berg. Meddelaren av GA 10 och GA 19 kallas »sångerska», och GA 10 inleds med en prosaberättelse i Hedda Bergs stil (som Bergström påpekat i GAB komm., s. 57, torde dock denna »berättelse» ha friserats av Afzelius; den innehåller en näppeligen genuin allusion på Hervarasagan). I första hand GA 10 och 19, därefter GA 16, slutligen också GA 3 [: II] med melodi, GA 21, 22 och 23 [: III] skulle kunna vara Hedda Bergs visor med Berwalds melodiuppteckningar.

Uppteckningar efter Hedda Berg skulle således kunna ingå i samtliga tre band av GA. Även om det med få undantag visat sig omöjligt att med full säkerhet attribuera bestämda visor till henne, är det tämligen visst att hon varit Afzelius' viktigaste traditionsbärare från Uppland.

Balladversioner från Norrland är i GA begagnade eller blott nämnda under 2, 9, 26, 37 [: I], 70 [: I], 75 [: III] och för den onumrerade versionen av DgFT 100 i GA II, s. 233 f. (GAB 86).

I efterskriften till GA III avtackas Johannes Dillner för de norrländska bidragen till editionen. Brodern, löjtnant G. E. Dillner, är däremot icke nämnd där eller annorstädes i GA. Vi skall emellertid börja med denne, en av tidigare forskning icke alls uppmärksammad bidragsgivare till Afzelius' samling.

Vs 126: 3, s. 41–44, är ett litet parti om två blad, skrivet med en i övrigt i befintliga vismanuskript ej påträffad piktur. Partiet, som ser ut att vara ett avslutat helt, upptar fyra visor, samtliga ballader:

1. »Hilemo rider på Jungfru Tidenborgs gård», DgFT 82. Vs 126: 3, s. 41–42. Avskriven av Afzelius i Vs 126: 3, s. 84–87, med uppgiften »sänd från Norrland». Säkerligen åsyftad i ingressen till GA 2.

2. »Hr Peder och liten Cherstin de suto til bod [sic]», DgFT 210. Vs 126: 3, s. 42–43. Tryckt — med kompletteringar och avvikelser ur skillingtryck — som GA 9.

3. »Hr Carl han til sin Fostermor gick», DgFT 409. Vs 126: 3, s. 43–44. Nämnd och möjligen i viss utsträckning begagnad för GA 26.

4. »Jungfrun satt i Kammaren», DgFT 238. Vs 126: 3, s. 44. Förmodligen — jämte andra förlagor — begagnad för GA 37 [: I].

Av uppgifterna i GA och Vs 126: 3, s. 84, framgår, att samlingen är norrländsk. Den är, som ingressen till GA 2 visar, »sänd från Norrland». Redan pikturens utseende talar emot Johannes Dillner som scriptor i detta manuskript. Dillner var också i Uppsala vid tiden för redigeringen av GA I; det var först på sommaren 1814, när GA I var till sitt innehåll färdig med undantag för Geijers inledning, som Johannes Dillner lämnade Uppsala för att under svensk-norska stridigheterna i juli–augusti 1814 tjänstgöra vid Jämtlands regemente.[62] Istället får samlingen tillskrivas G. E.

[62] Jfr SBL XI, s. 256.

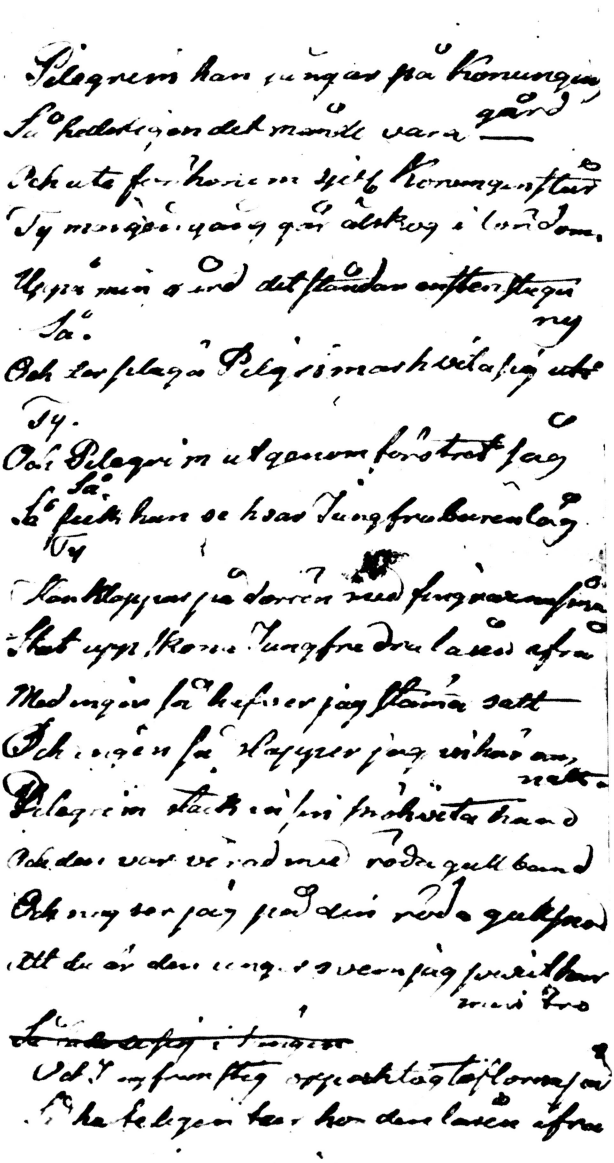

Bild 60. KB Vs 126: 3, s. 119. Text av ST 26. A. A. Afzelius' piktur.

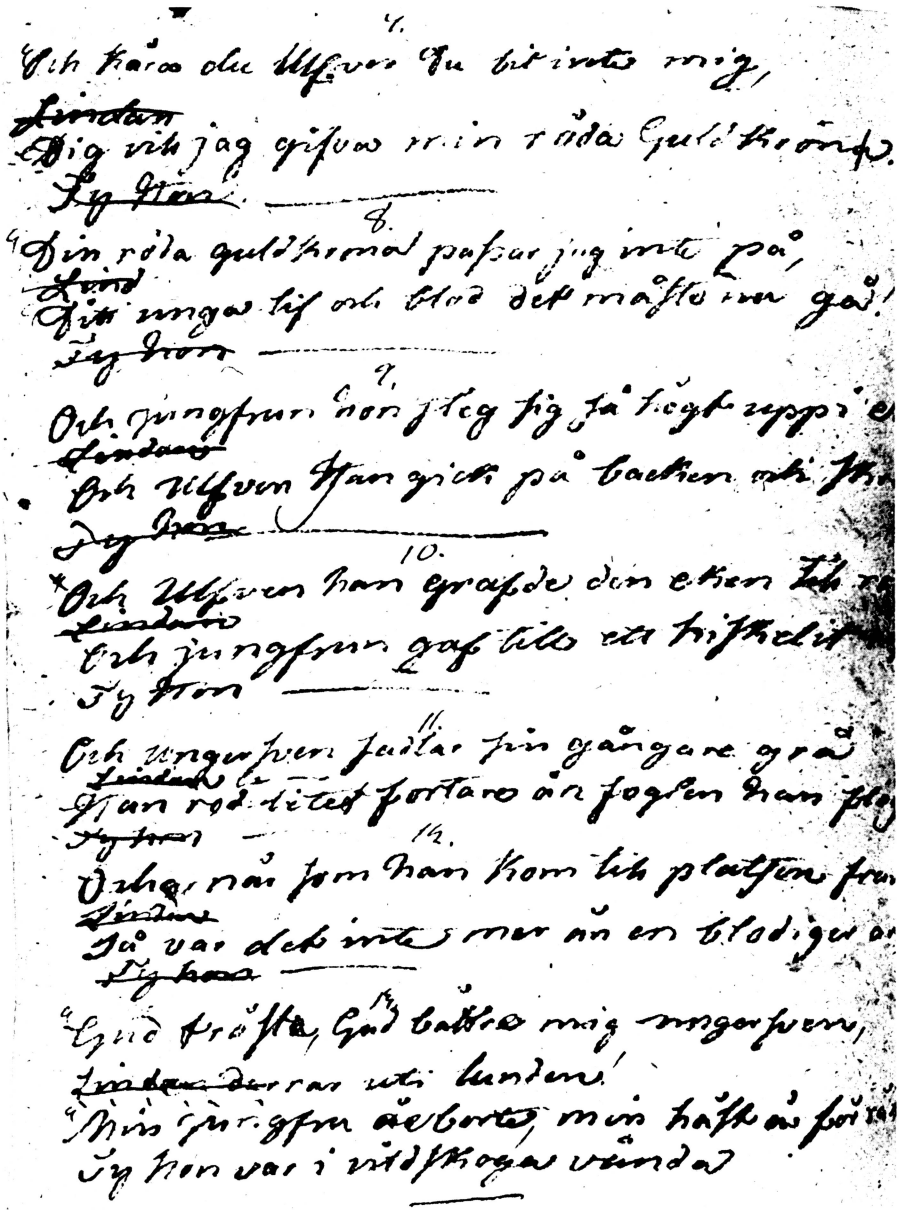

Bild 61. KB Vs 2: 1, s. 556. Ur text av DgFT 54, tryckt som GA 78. A. A. Afzelius' piktur.

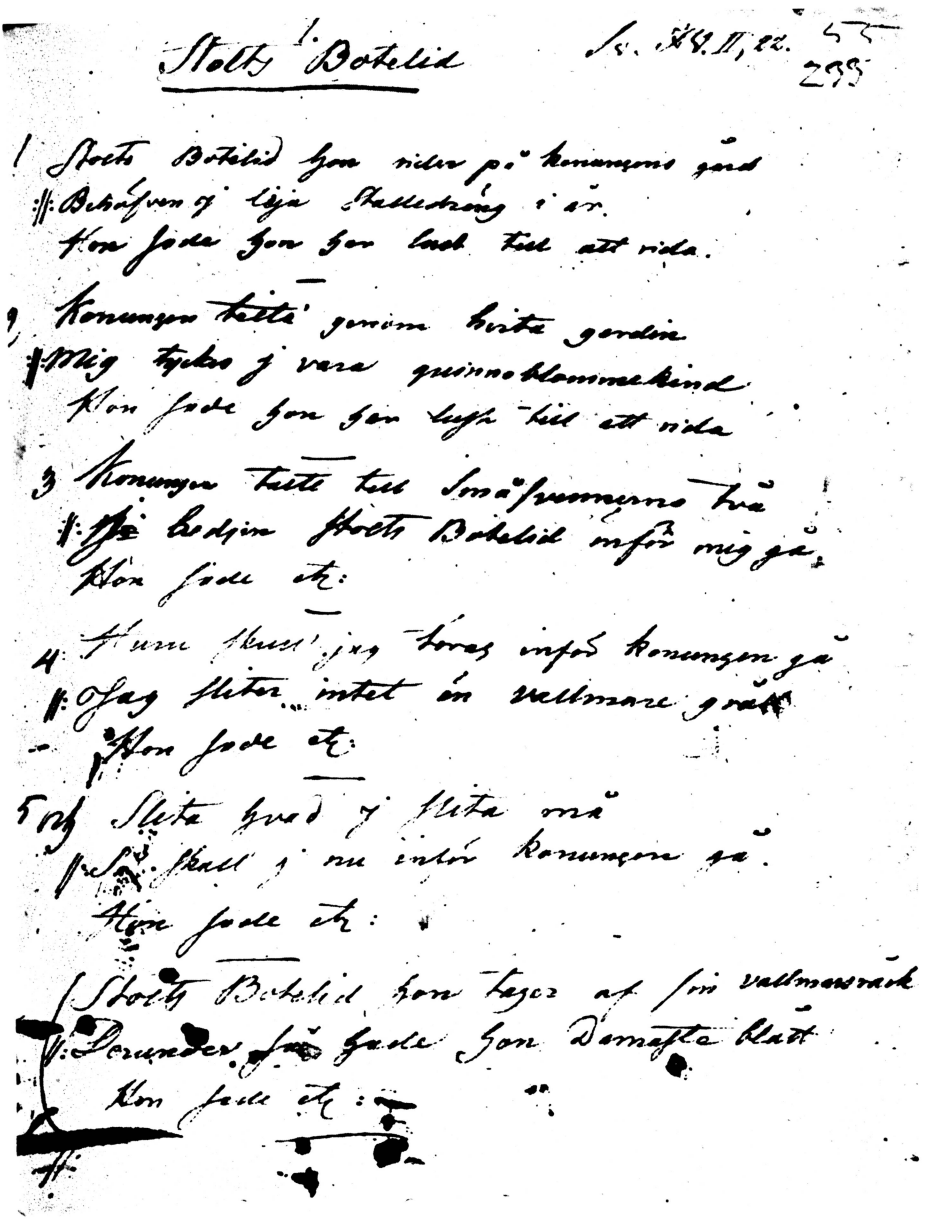

Bild 62. KB Vs 2: 3, s. 233. Text av DgFT 267. E. G. Geijers piktur.

607 27.

Han skulle hukta hennes barn alt efter sitt sin.
Sine amma gaf han både silfver och guld :/:
Han skulle vara hennes barn så ganska huld.
Liten Kjerstin kleppas barnen på blomstrande kind :/:
Kanske du får aldrig mer se maderen din.
Och när som han kom hie Konungens gård :/:
Konungen för henne uti månde stå:
Välkommen liten Kjerstin alt hem på min gård :/:
Och hvi äst nu du så bleker under kind?
Jag må nu väl vara bleker under kind :/:
Sadelen klämmer och solen skiner varm.
Och Konungen tar liten Kjerstin alt uti sin famn :/:
Han dansade med henne både åter och fram.
Och skam få nu den, som henne Geijer på :/:
Han är nu så smaler som han har varit förr?
Och drottningen tar liten Kjerstin uti sin famn :/:
Han dansade henne dader alt uti sin famn.
Han gorde då Konungen en men så stor :/:
Han dansade blodet ur liten Kjerstins skor.
Han gorde den Konungen en större harm :/:
Han mjölkade hertatte mjölken ur liten Kjerstins barm.

Bild 63. KB Vs 2: 1, s. 607. Ur text av DgFT 126. E. G. Geijers piktur, se ovan s. 421.

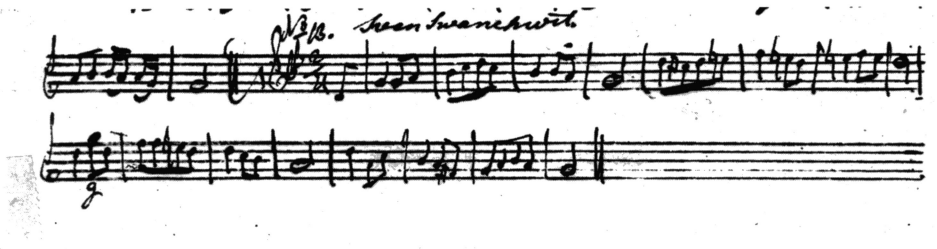

Bild 64 a. KB Vs 126: 4, s. 13. Del av melodiutskrift av C. A. P. Braun. Rubriken tillagd av A. A. Afzelius.

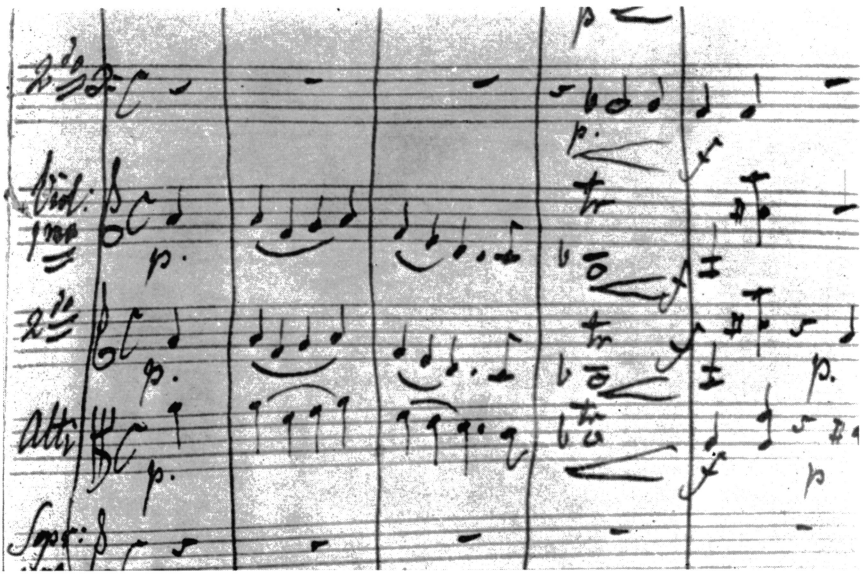

Bild 64 b. C. A. P. Braun, Hymne. Autograf i Kgl. Mus. Ak. bibliotek.

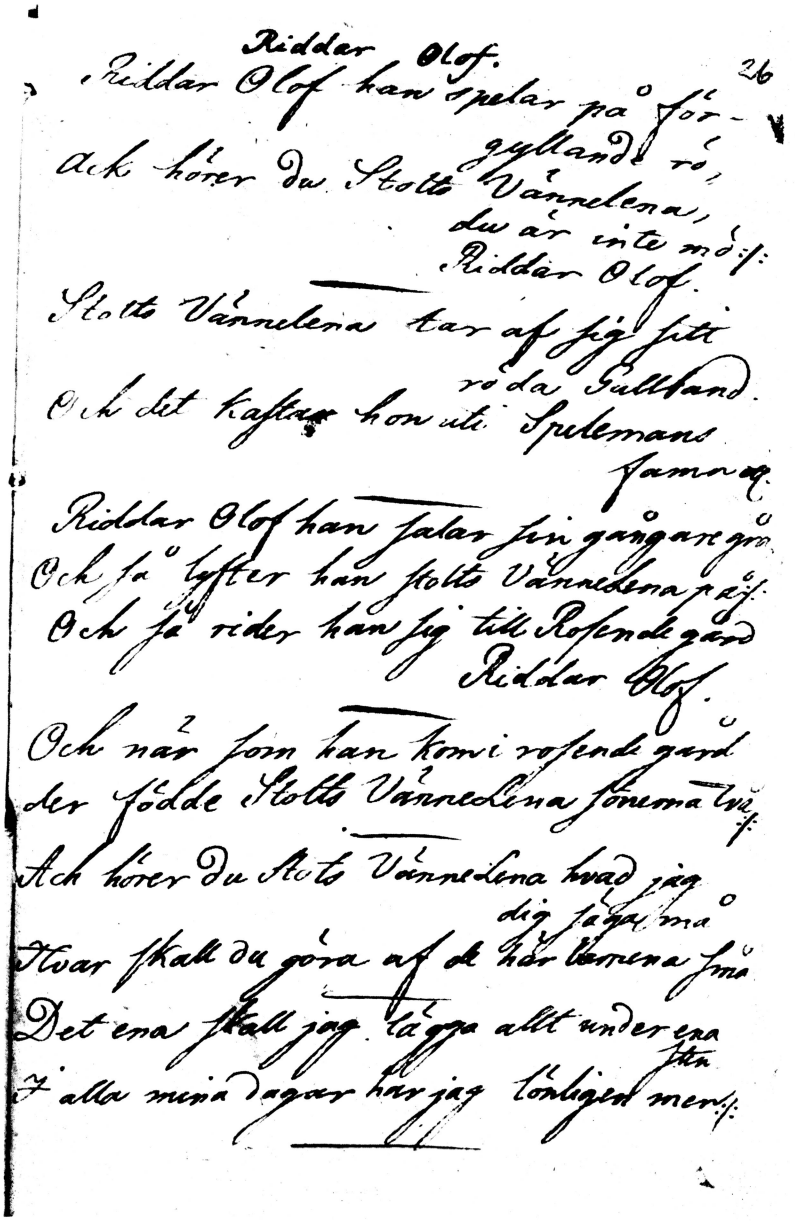

Riddar Olof. 26

Riddar Olof han spelar på för-
gyllande rö,
Ack hörer du Stolts Vännelena,
du är inte mö:/:
Riddar Olof.

Stolts Vännelena tar af sig sitt
röda Gullband.
Och det kastar hon uti Spelemans
famn &c.

Riddar Olof han salar sin gångare grå
Och så lyfter han stolts Vännelena på:/:
Och så rider han sig till Rosende gård
Riddar Olof.

Och när som han kom i rosende gård
der födde Stolts Vännelena sönerna två:/:

Ack hörer du Stots Vännelena hvad jag
dig säga må
Hvar skall du göra af de här barnena små
Det ena skall jag lägga allt under ena
sten
I alla mina dagar har jag lönligen men:/:

Bild 65. Visutskrift av Jacob Adlerbeth. Götiska Förbundets vissamling, KVHAA, s. 26.

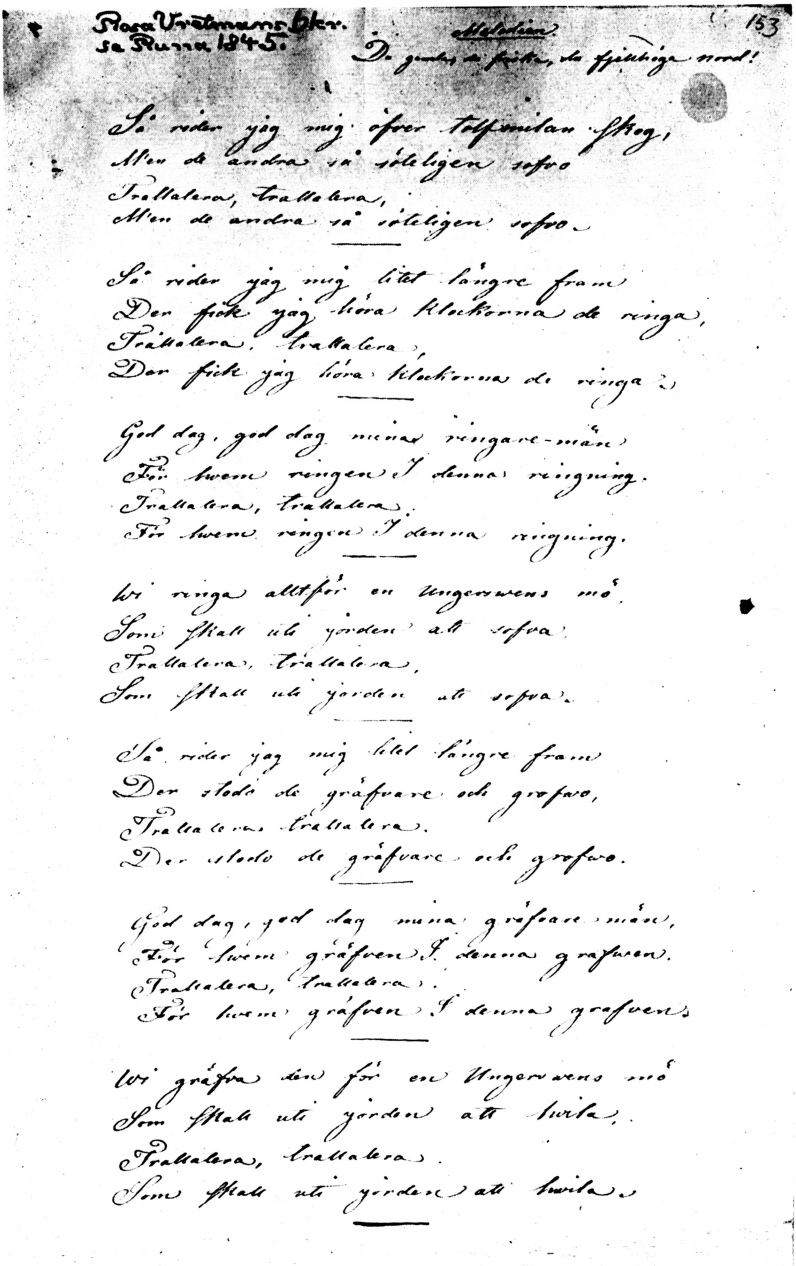

Bild 66. Richard Dybecks ms Folk-lore I, KVHAA, s. 153. Rosa Wretmans utskrift av sin egen uppteckning av DgFT 458. Denna utskrift gjord efter november 1844, enär Rosa Wretman angivit melodien vara »Du gamla, du friska». Richard Dybeck, som gjort anteckningen överst t. v. på sidan, hade dock tidigare tagit del av Rosa Wretmans uppteckning och till melodien skrivit sin text »Du gamla, du friska».

Stolle Jungfrun hon gångar sig åt rosende lund
Den Linden hon vårar så väl
Der träffa hon en lind i samma stund
Den Linden hon ständar så gröna

\# \#

Ack! vore jag en Lind så vacker som du Den linden et
Så skull' jag bära gull på alla mena blan Den linden et

\# \#

Ja vore du en lind ja lika som jag D. L.
I morgon kommer temmerman och hugger bort mej D. L.

\# \#

Han hugger bort mig till en alltare ring D. L.
Der står så många synde fulla själa omkring D. L.

\# \#

Han hugger bort mig till en alltare huf D. L.

Bild 67 a. Visuppteckning i R. Dybecks ms Folk-lore V, KVHAA, s. 286. Pikturen är C. G. Österbergs (jfr bild 67 b).

Tack, tack för tvänne bref, som du varit så god och förärdt mig. Jag är riktigt förlägen för dig, emedan jag varit så försumlig med att lemna svar å det första. Jag felar så ofta i detta afseende, var god och förlåt mig. —

Tack för den vackra taflan, som jag fick i det förra brefvet. — Enligt din vänliga begäran har jag nu vidare bespejadt bron i Gredby gata och der finnes en stor Sten omkring 5. alnar lång, något under och öfver ½ aln tjock, bredden har jag

Bild 67 b. Brev från C. G. Österberg till Richard Dybeck 3.7.1859, KVHAA.

Dillner. I KVHAA förvaras brev från denne till Adlerbeth; pikturen är densamma som i det berörda vismanuskriptet. I Götiska Förbundets vissamling, s. 1, nämner Afzelius i inledningen till den visa, som sedan trycktes såsom GA 2, »Visan om Riddar Hillemo, som af Lieutnant Dillner blifvit öfversänd från Norrland».[63] Härmed måste avses den första av visorna i den nu behandlade samlingen. I Götiska Förbundets protokoll (KVHAA) tackas 10.4.1812 »Björn Jernsida», dvs. G. E. Dillner, för att han från Jämtland sänt bl. a. »några, dels tryckta, dels efter sång afskrifna Folkvisor». Kanske gäller det just föreliggande samling jämte några skillingtryck.

Huruvida G. E. Dillner i likhet med sin bror haft musikaliska intressen och färdigheter och om han upptecknat också visornas melodier är ovisst. Visserligen har GA 9 melodi (liksom GA 26 och 37 [: I], men i dessa fall är Dillners text inte ensam källa och kanske inte ens den viktigaste), men Afzelius kan mycket väl ha kombinerat Dillners text av DgFT 210 med en annan melodiuppteckning. Inga melodimanuskript finns i varje fall bevarade till Dillners uppteckningar.

Med all sannolikhet är således visorna upptecknade i Jämtland, där Dillner var löjtnant vid Jämtlands regemente.[64] Meddelarens namn skymtar kanske i rubriken till den fjärde visan i samlingen: »Lilla Båtsman — ad Svanbergs-Mors Visor.»

Om Gustaf Emanuel Dillner sålunda svarat för de norrländska bidragen till GA I,[65] bör det vara tämligen säkert att Johannes Dillner lämnat de i GA II och III ingående. De är icke flera än fyra.[66] Balladerna är två legendvisor (GA II, s. 233 f. — DgFT 100; GA 70 [: I] — DgFT 104) samt »Liten vallpiga», DgFT 243 (GA 75 [: III]). Inga ms är bevarade till dessa texter. Melodierna till de tre balladuppteckningarna är tryckta i GA, men i ms (Vs 126: 4, s. 4) finns blott melodien till GA 70 [: I]. Den är där utskriven av en hand, som knappast är Dillners egen.[67]

Att J. Dillner upptecknat flera norrländska visor än de i GA tryckta framgår av ett par notiser i Jacob Adlerbeths dagbok. Den 24.9.1816 skriver han: »Bref från Dillner af 17 Aug. med en jemtländsk variant af Hr Lager och musiknoter till Ramundr.» Strax därefter, 30.9.1816, antecknar

---

[63] Att löjtnant Dillner namnges av Afzelius i Göt. Förb. vissamling — i motsats till i GA och Vs 126 — får ses mot bakgrunden av att Dillner var medlem av Götiska Förbundet.

[64] Mindre sannolikt är Dillners födelselandskap Medelpad.

[65] Dessutom eventuellt någon värmländskt bidrag, jfr s. 418 härovan.

[66] Förutom de tre balladerna är det efterklangsvisan GA 31 [: II] (Ekl B 47).

[67] Jag kan icke följa Bergel (GAS IV, s. 328), när han utan reservation på pikturmässiga grunder tillskriver Dillner melodiutskriften i Vs 126: 4, s. 4.

Adlerbeth, att till Geijer »öfverlemnades Dillners Afskrift af Hr. Lager och Noter till Ramundr». Det gäller sålunda DgFT 390 resp. DgFT 28. Dessa upptecknings är ej bevarade.

Johannes Dillners verksamhet som visupptecknare är också nämnd i breven från Geijer till Afzelius. I brevet av 19.11.1816 (Vs 126 a) skriver han: »Från Dillner har jag erhållit flera vackra visor och melodier.» Den 25.4.1817 skriver han: »Dillners begärda Melodi medföljer.»[68]

GA 70 [: I] uppges där vara »sänd af en vän från Jemtland». Åtminstone en av de i Adlerbeths dagbok omtalade upptecknings arna var också jämtländsk. Sannolikt är alla Johannes Dillners norrländska visupptecknings gjorda i Jämtland.[69]

S m å l a n d är proveniensangivelse för i GA begagnade och nämnda ballader under följande nr: 15 [: II], 37 [: III], 39 [: II], 56, 69, 75 [: III], 81 (osäker) och 99 [: I]. Felaktig är Afzelius' uppgift att GA 95 [: IV] är småländsk — den är en Wallmansk östgötauppteckning. Tvivelaktiga är också angivelserna av småländsk proveniens för GA 81 och 96.[70]

För upptecknings från Småland avtackas i efterordet till GA III »Herr Brukspatron *Ehrenpreutz*». Om dennes intresse för de gamla visorna förtäljer några notiser i Jacob Adlerbeths dagbok:

> Med Ehrenpreuss, Hartmansdorff, och Hägerstrand bestegos Ramlareklint och den mellan Ramsjöholm och Djufvarp belägna kulle. Af Ehrenpreuss erhöllos fyra sköna folkvisor, hvarjemte han yttrade sig hafva hopp om stora bidrag till samlingen från Factoriets quinnor, samt från Inspectoren Hällström på Lalleryd i Wästergöthland (11.9.1814).
>
> Åt Afzelius öfverlemnades till afskrifning fyra förledet år af Ehrenpreus erhållna folkvisor (2.8.1815).
>
> Ehrenpreus hade till Afzelius aflemnat folkvisan om Riddar Olof (5.4.1816).

Att den i GA nämnde »Ehrenpreutz» var en medlem av ätten Ehrenpreus kan ej betvivlas. Möjliga är Göran Ehrenpreus (1750–1828), löjtnant med kaptens avsked 1779, ägare av Tumbäck i Gustaf Adolfs sn, Vartofta hd, Skaraborgs län, och dennes son Fredrik Ehrenpreus (1776–1846), född på Huskvarna, notarie i Göta hovrätt.[71] Jöran Sahlgren har utan närmare reso-

---

[68] Detta brev, som finns i Vs 126: 1 men ej tryckts i Landqvists edition av Geijers brev, är blott daterat »Up. 25 april». Innehållet (med allusioner på den av Afzelius och Hedborn redigerade Tidskrift för religionens vänner) bestämmer dock året till att vara 1817. — Beträffande J. Dillners visintresse se också s. 104.

[69] Om J. Dillners upptecknings ar i Uppsala se härovan s. 415 och 427.

[70] GA 81 är en Wallmansk upptecknings, men uteslutet är givetvis ej, att Afzelius känt att visan sjungits även i Småland. GA 96 är möjligen upptecknad efter släkttradition. — Däremot nämns ej i GA, att nr 58 är upptecknad av Stenhammar i Småland.

[71] Se Elgenstierna II, s. 463, samt SBL XII, s. 299, 320.

nemang utpekat den förstnämnde som varande den i GA åsyftade bidragsgivaren.[72] Kanske är det dennes egenskap av ägare till Tumbo säter och underlydande manufakturer eller snarast hans chefskap för Huskvarna krutbruk sedan 1778 (berättigande till titeln »brukspatron») som gjort, att Sahlgren bestämt sig för Göran Ehrenpreus. Sahlgren har måhända rätt, men å andra sidan syns mig Fredrik E. vara väl så plausibel i detta fall. Det är nämligen mera sannolikt, att Fredrik E., som i ålder stod tämligen nära den 1785 födde Adlerbeth, var den som fångades av Adlerbeths visintresse och 1814 ägnade sig åt bergsbestigning med Adlerbeth och andra yngre män (alla vissamlare!) nära det Adlerbethska Ramsjöholm i Svarttorps sn, Tveta hd, än den då 64-årige Göran E. Detta förutsätter visserligen, att Afzelius' benämning »brukspatron» är felaktig — han skulle ha förväxlat Fredrik Ehrenpreus med hans far — men det är kanske ej så förvånande i ljuset av att Afzelius också missuppfattat efternamnet.

Om Ehrenpreus skaffade några visor från »Factoriets quinnor» — härmed avses Jönköpings gevärsfaktori, för vilket medlemmar av ätten Ehrenpreus i flera generationer stod i ledningen — eller från inspektoren Hällström på Lalleryd vet vi ej.[73] Låt oss se om Ehrenpreus' bidrag till GA kan identifieras. En visa, »folkvisan om Riddar Olof», överlämnades enligt Adlerbeth av Ehrenpreus till Afzelius 1816. Härmed kan flera ballader avses, men kanske mest trolig är DgFT 274. Av denna typ är som GA 39 [: II] tryckt »Riddar Olle. Efter Traditioner från Småland». Det får anses som tämligen säkert att vi här har att göra med Ehrenpreus' text. Av Adlerbeths anteckningar framgick vidare, att han av Ehrenpreus erhöll fyra visor 1814, väl till Götiska Förbundets vissamling, och att han påföljande år lånade dem till Afzelius för avskrivning. Jag har ej varit i tillfälle att skaffa säkra prov på Fredrik (eller Göran) Ehrenpreus' piktur — ms till GA 39 [: II] saknas — och kan därför ej förete bindande bevisning, men det syns mig ytterst sannolikt, att Ehrenpreus också är upptecknaren av GA 37 [: III] och 75 [: III]. Dessa båda, enligt GA småländska, texter finns utskrivna av samma hand i Götiska Förbundets vissamling (s. 61–62 B resp. 58–58 B). Utskrivna av en annan hand finns de i Vs 2: 1, s. 487–490, resp. Vs 126: 3, s. 79–80. En av dessa utskrifter torde vara Ehrenpreus' original, den andra en avskrift. En del smärre skiljaktigheter i texterna tyder närmast på, att Afzelius behållit originalen (i Vs 2 och Vs 126) och att de nu i Götiska Förbundets samling befintliga utskrifterna är kopior. Ehrenpreus får också antagas ha upptecknat den text av DgFT 266, som finns i Göt. Förb. vissamling, s. 59–60 B, i samma piktur som där utskrivit

[72] GAS I, s. 8.

[73] Lalleryd ligger, som förut nämnts, i Småland och ej i Västergötland.

de två nyssnämnda texterna och i samma parti som texten av DgFT 243. Även denna uppteckning bör ha stått till Afzelius' förfogande.[74]

Huruvida också Ehrenpreus upptecknat de småländska versioner av DgFT 294 och DgFT 95 Afzelius känt (se GA 56 resp. 69) är ovisst; ms finns ej bevarade till dem. Ej från Ehrenpreus utan från för oss okända upptecknare torde härröra GA 15 [: II] (den enda småländska texten i GA I; uppteckning med melodi, vilken dock ej trycktes i GA och nu är förlorad) och GA 99 [: I] (åtminstone den i GA tryckta melodien är småländsk; ms till denna, i okänd piktur, finns i Vs 126: 4, s. 74). I Vs 126: 4, s. 74, finns en melodi till DgFT 243 — även denna torde vara småländsk.[75] Mycket osäkert är däremot, om också de fyra balladmelodierna i Vs 126: 4, s. 75, är av småländsk proveniens.[76]

Från Östergötland härrör balladversioner, som begagnats under följande nr i GA: 37 [: I], 38 (melodien; något osäkert), 39 [: I], 39 [: IV], 49 [: II], 50, 56, 58, 59, 1 [: II], 6 [: II], 68, 69, 73, 74 [: II], 75 [: II], 77, 80 [: I] (melodien; något osäkert); 81, 83, 84, 85, 87 [: II], 88 [: I], 88 [: II], 89 [: II] (utan landskapsuppgift i GA), 90 (visan upptecknad i Östergötland, men meddelaren hade lärt den i Skåne), 91 [: I], 91 [: II], 92 [: II], 93, 94 [: I], 95 [: IV] (i GA felaktigt uppgiven som småländsk), 95 [: IV] (citat i GA; annan text än närmast föregående), 70 [: II], 98 [: I] samt den onumrerade text av DgFT 98 som tryckts i GA II, s. 229–233 (GAB 85).

Uppteckningen, som ligger till grund för GA 39 [: IV], har gjorts av L. F. Rääf.[77] Alla övriga östgötska ballader i GA är Wallmanska uppteckningar; jfr härovan avsnittet om Bröderna Wallmans visinsamling samt

[74] Detta motsägs icke av att Afzelius ej syns ha känt någon småländsk version av denna vistyp, när han redigerade GA 12 (DgFT 266). Ehrenpreus' uppteckningar kom honom först senare tillhanda. — Mel. S 163, nr 27 (DgFT 266) är kanske lämnad av Ehrenpreus.

[75] Det är dock icke så som Bergel vill förmoda i GAS IV, s. 271, att denna melodi hör till den småländska texten GA 75 [: III]. Ehrenpreus' uppteckning och den under melodien i Vs 126: 4 lagda textstrofen är alltför olika för att en dylik förmodan skall vara grundad. Endast i ett fall är en av Ehrenpreus' textuppteckningar kombinerad med en melodi. Det gäller DgFT 274. På det blad arrangemang P. Grönland bifogade sitt brev till Afzelius 9.11.1816 (Vs 126 a) finns också inledningsstrofen ur Ehrenpreus' uppteckning av denna visa underlagd en melodi. Förutsatt att det här icke rör sig om en godtycklig kombination text/musik, får vi antaga, att Ehrenpreus också sänt Afzelius minst en melodiuppteckning. Beträffande de invecklade förhållanden, som i övrigt råder rörande texter och melodier till GA 39, hänvisas till exkursen.

[76] S. 75 är baksidan till s. 74 i Vs 126: 4, men därför måste icke de båda sidornas innehåll vara från början sammanhörande. Då Bergel (GAS IV, s. 328) säger, att piktu-ren på s. 75 »ej säkert» är densamma som på s. 74, bör detta rättas till »säkert ej». De båda pikturerna skiljer sig åt i såväl bokstavsformer som notskrift (klavens utformning, användandet av balkar, etc.).

[77] Efter Beata Memsen, jfr ovan s. 326.

diskussionen härnedan s. 502 ff. om hur Afzelius kommit i besittning av dessa texter och melodier.

Enligt Geijers brev till Afzelius 19.4.1814 (Vs 126: 1) skulle en visa ha av Hæffner upptecknats »efter Sondéns sång till det mästa». Då P. A. Sondén var östgöte, är det sannolikt, att uppteckningen ifråga återgett östgötsk tradition. Vi vet emellertid icke vilken visa det var fråga om; den ser icke ut att ha tryckts i GA och kan ej identifieras i bevarade ms.

Från Skåne kommer en av förlagorna för GA 32. Denna skånska text finns i Vs 2: 3, s. 225–228 (renskrift) och Vs 126: 8, s. 32–33 (utdrag, gjorda av Afzelius). Upptecknaren är okänd.

Till Skåne kan också räknas GA 90, som visserligen är upptecknad i Slaka, Östergötland, men meddelaren hade lärt den under soldattjänst i Skåne.

Den något obestämda geografiska beteckningen Södra Sverige är allt som ges för GA 19 (den ena av två uppteckningar) och GA 80 [: I]. Den senare är dock kanske en Wallmansk östgötauppteckning, och icke heller GA 19 är nödvändigtvis från vad som i nutida språkbruk benämnes Sydsverige. Västergötland och Östergötland är, förutom sydligare landskap, tänkbara.[78]

Var den vid GA 69 citerade texten av DgFT 95 från Finland är upptecknad kan ej med bestämdhet avgöras. Förmodligen är den upptecknad av Afzelius själv under någon av hans finska resor.[79]

Geografiskt obestämbara är i GA följande nr: 11 (i ingressen nämnda versioner), 33 (blott citatet GA II, s. 19), 35, 68 (blott några på s. 15 i GA III citerade omkväden), 85 (melodien), 91 [: III] (blott citatet i GA III, s. 147), 98 (en av de två melodierna) och 99 [: II]. I andra fall talas det i GA blott vagt om att visorna finns »i flera landsorter» o. d.,

---

[78] Jfr att Uppland kallas »Norra Sverige» i ingressen till GA 19; orienteringen skedde tydligen från Stockholms breddgrad.

[79] Om Afzelius' finska resor, se hans Minnen, s. 123 ff., 141 ff. Huvudsakligen torde Afzelius ha uppehållit sig i Nyland, dels på Esbo v. om Helsingfors, dels på Jackarby nära Borgå. I Finland samlade Afzelius också i någon utsträckning finska runosånger. Till Rasmus Nyerup skrev han 3.8.1814 (brev i KB, Köpenhamn): »Jag reser på en månad öfver till Finnland och hoppas något få öka min lilla Samling af Finska Runor från forntiden.» Afzelius uppläste runor i svensk översättning i Götiska Förbundet 7.12.1816 (enl. Handlingar rörande Götiska Förbundet I, och två av dessa finns i Handlingar II, varav en med bifogat original; KVHAA). Huruvida en tredje runosång på samma ställe (original jämte tysk övers.) och ett original i Vs 2: 2, s. 755–756 också tillhört Afzelius eller möjligen härrör från H. R. von Schröter har jag ej kunnat fastställa. I sitt brev till Geijer 2.12.1816 försvarar Afzelius Grönlands teori om omkvädets körfunktion med en hänvisning till bruket i finska runor (se nedan s. 479).

men med hjälp av bevarade manuskript kan de helt eller till vissa komponenter lokaliseras (t. ex. GA 19, 36 [: I], 67 [: II], 89 [: II]).[80]

Också i ms finns uppteckningar av obestämbar proveniens. I Afzelius' egen piktur föreligger DgFT 266 (Vs 2: 3, s. 400; fragment), fragment av DgFT 6, 267 och 409 (alla tre i Vs 2: 1, s. 529) samt ett fragment av DgFT 123 (Vs 2: 3, s. 417). Möjligen i Afzelius', men troligen i en okänd persons piktur, föreligger en text av DgFT 409 i Vs 2: 3, s. 219–221. Afzelius' renskrivare II har utskrivit texter av DgFT 369 (Vs 2: 3, s. 385–388) och DgFT 267 (Vs 2: 3, s. 397–399 — kanske Uppland; jfr fragmentet i Afzelius' piktur Vs 2: 1, s. 529), renskrivare III början av DgFT 31 (Vs 2: 3, s. 433–434; på s. 433 finns också slutet av efterklangsvisan »Näktergalen», DgF 57). Ett antal okända händer har utskrivit var sin balladtext: Vs 126: 3, s. 126 (DgFT 124; pikturen verkar tämligen sen); Vs 126: 3, s. 110–111 (DgFT 243); Vs 2: 3, s. 421–424 (DgFT 370), Vs 126: 8, s. 23–26 (DgFT 380; möjligen i någon utsträckning använd för GA 92 [: I]); Vs 2: 3, s. 415–416 (DgFT 123); Vs 126: 4, s. 17 (DgFT 527, en strof med melodi); Vs 126: 3, s. 160–166 (DgFT 390, troligen avskrift av skillingtryck; eventuellt professor Carl Zetterströms hand).

Med en och samma okända hand har fyra eller, om man så vill, fem ballader utskrivits. Det är i Vs 2: 3, s. 287–295 (DgFT 243, 40, 42 och 380, av den sista blott titeln) samt i Vs 126: 8, s. 40–43 (DgFT 82). På s. 40 i Vs 126: 8 står rubriken »Gamle Gotiska Visor» skriven med vistexternas piktur.

En okänd hand har utskrivit en sida balladmelodier (Vs 126: 4, s. 75). Melodierna är fyra stycken: DgFT 82, 380, 360 samt en av oviss texttyp (troligen fyrrading med omkväde och första melodiraden upprepad för andra raden).[81]

C. V. Westerlings uppteckning av DgFT 48, vilken tryckts som GA 96, uppges i GA vara gjord i Småland. Det må vara riktigt att själva uppteckningen är gjord i Småland (på Västraby i Hults sn, Jönköpings län), men visan är kanske uppskriven efter släkttradition, som i varje fall icke kan kallas småländsk.[82]

Det har visat sig, att i åtskilliga fall ms saknas för i GA tryckta visor. Rimligt är att också andra delar av Afzelius' vissamling än de som kan ha

---

[80] Inte minst beträffande dessa geografiskt obestämbara balladversioner i GA är det nödvändigt att komplettera min framställning här i kap. 2 med exkursen om GA.

[81] Om dessa melodiutskrifter jfr n. 76 strax härovan.

[82] Se ovan s. 348 ff. Två av Westerling upptecknade melodier (till DgFT 146 resp. DgFT 65) föreligger i hans egenhändiga utskrift i Vs 126: 4, s. 28–29. Den ena av dessa (DgFT 65) är med säkerhet efter släkttradition; detsamma torde gälla för DgFT 96 och 146.

bortkastats eller bortslarvats i samband med eller efter tryckningen har förkommit; vissa bevarade ms är också till sin yttre gestalt ofullständiga eller fragmentariska. Vi känner dock tillräckligt om Afzelius' vissamling för att kunna säga, att den varit mycket stor och innehållsmässigt synnerligen intressant.[83]

*

Första gången L. F. Rääf mötte Arvid August Afzelius' namn, torde ha varit i ett brev från Clas Livijn 6.10.1811 (UUB), där denne berättar att en av Götiska Förbundets ledamöter, hovpredikanten Afzelius, är sysselsatt med en översättning av Hervarasagan.[84] Det är f. ö. i samma brev Livijn uppmanar Rääf att ge ut ett första häfte av sina visor för att få »understöd af företagets nu i flera provinser spridda vänner». Rääf ville säkerligen få kontakt med vissamlare från andra delar av landet än där han själv och hans medarbetare samlat, och man kan därför förmoda, att det var med stort intresse han tog del av Hammarskölds brev av 31.12.1811 (UUB), vari det sägs att Rääf från Afzelius »troligtvis med första får några innerligen vackra Westgötha-Wisor». I sitt brev till Rääf 7.2.1812

[83] Förutom balladerna innehåller såväl GA som bevarade ms ur Afzelius' ägo visor av annat slag i icke helt ringa antal. — Intet är tidigare skrivet om Afzelius visinsamling i sin helhet. Däremot har GA sammanfattande behandlats mer eller mindre kortfattat på olika håll (jag bortser då från kommentarerna till de enskilda visorna i GAB och GAS), icke alltid så träffande. Enligt R. Steffen består GA »av visor, efter muntlig tradition upptecknade av utgivaren Afzelius i Västergötland och Uppland, vartill lagts några få bidrag från andra landsändar» (Sv. litteraturens historia, red. O. Sylwan, I², 1929, s. 116). Det behöver knappt påpekas, att Steffens beskrivning är grovt förenklad; t. ex. alla de Wallmanska östgötabidragen har han ej observerat eller ansett värda ett omnämnande. C.-A. Moberg har i Från kämpevisa till locklåt, 1951, gett vissa uppgifter om bl. a. antalet melodier i GA från olika landskap. Denna framställning ger en någorlunda rättvis bild av proportionerna mellan melodiantalet för de skilda landskapen; däremot får de av Moberg lämnade sifferuppgifterna, vilka enbart bygger på ortsangivelserna i GA, ej betraktas som exakta. Källundersökningar leder till något andra resultat, vilket en melodiräkning baserad på min exkurs om GA torde ge vid handen.

[84] Egentligen skriver Livijn, att Afzelius skulle översätta Oehlenschlägers Axel og Valborg samt att det var Dillner som skulle svara för översättningen av Hervarasagan. Livijn har tydligen blivit fel underrättad eller av misstag uttryckt sig på nämnda sätt genom felaktig syftning för brevets ord »den förre» och »den sednare». — Ämnet för den närmast följande framställningen, om förhållandet mellan Afzelius och Rääf samt utgivningen av GA, har, såsom nämnts redan i inledningen till detta arbete, tidigare gjorts till föremål för behandling av S. von Urbanski i otryckta uppsatser, främst i Bidrag till kännedomen om relationerna mellan Rääf och Afzelius rörande de svenska folkvisorna, åren 1812–17. På alla viktigare punkter har jag, där jag icke utförligt refererat eller citerat Urbanskis slutsatser, meddelat hur mina resultat och åsikter skiljer sig från Urbanskis.

(UUB) skriver Adlerbeth: »En af våra förbundsbröder, Magr. Afzelius, — lärare vid Frimurarebarnhuset, har i sommar börjat en samling af Folkvisor, i Westergöthland; de han äger, äro alla otryckta, och många rätt vackra. Han brinner af nit för den goda saken och har hopp att kunna betydeligen öka sin samling.» Strax därefter (12.2.1812) skriver Afzelius själv till Rääf (brevet i sin helhet återgivet härovan s. 404 f.) och erbjuder sig att bidraga till dennes samling. Han hoppas att »efter god Instruktion uträtta något till sakens fortkomst». Samtidigt (13.2.1812) skriver Hammarsköld till Rääf och meddelar:[85]

> Ännu måste jag meddela dig en underrättelse, som visst lärer fägna dig. Här är en af mina bekanta — förmodeligen dig redan bekant såsom öfversättare af Herwara — hvilken förskaffat sig en icke ringa Samling af ganska wackra Westgötha Visor, och som dessutom skaffat sig tillfälle att ännu mera öka denna samling. Han önskar komma i correspondence med dig, angående ett ämne som så högeligen interesserar Eder båda, och antingen får du bref från honom tillika med detta, eller får du ett sådant nästa post.

Rääf svarar Hammarsköld omgående (17.2.1812; brevet i KB): »Med mycket nöje skall jag ingå i brefvexling med Afzelius, och om jag i honom erhölle en medarbetare, som uti från mig aflägsne provinser gjorde insamlingar kunde vi båda så mycket förr upphinna målet.» Afzelius skriver ånyo till Rääf 24.2.1812 (brevet återgivet in extenso härovan s. 405 f.) och upprepar — måhända uppmuntrad av Rääfs nyss citerade brev till Hammarsköld, vilket han säkerligen tagit del av — sitt erbjudande om att biträda Rääf. Den senare vill tydligen vid denna tid acceptera Afzelius' invit om korrespondens. Han skriver till Hammarsköld 21.4.1812 (KB): »Underrätta mig för all del om Afzelii förnamn och titel, emedan jag innan dess icke kan besvara hans bref.» De önskade uppgifterna får Rääf snart av Hammarsköld (i brev av 5.5.1812, UUB), men något brev till Afzelius skriver Rääf icke. Livijn meddelar han däremot vid samma tid (1.5.1812, brev i UUB): »Utaf Afzelii arbeten har jag ännu sett alt för litet för att kunna yttra mig om det är väl eller illa att han är så flitig.» Uttalandet syftar väl ej direkt på Afzelius' visuppteckningar utan fastmera på dennes litterära arbeten, men det röjer en viss avvaktande hållning gentemot Afzelius, en hållning som senare under år 1812 förändras till att bli klart kritisk.

Afzelius sänder sommaren 1812 genom Adlerbeth — såsom förutskickats av Hammarsköld redan på nyåret — prov på sina visuppteckningar till Rääf (se Afzelius' nedan citerade brev till Rääf 1.3.1813). Samtidigt med-

---

[85] Rääfska brevsamlingen, UUB. Den tillökning i Afzelius' samling som åsyftas i brevet torde vara västgötaprästernas bidrag.

följde troligen en förteckning över Afzelius' dåvarande vissamling, ty Adlerbeth skriver till Rääf 22.9.1812 (brevet i UUB): »Nu skickar jag dig den förteckning på Visor som Afzelius medsände då jag for till Småland, och som jag på Ramsjöholm glömde att medtaga vid min resa till Thomestorp.» Rääf nämner själva vistexterna i ett brev till Hartmansdorff 30.10 1812 (RA), då han på tal om sina egna uppteckningar denna höst yttrar, att »dessa kunna just täfla med Afzelii westgöthska, af hvilka Adlerbeth lemnat mig prof, men som jag starkt misstänker hafva undergått tonsuren».[86]

Förutom att Rääf nu ställer sig skeptisk till autenticiteten av de texter han fått av Afzelius,[87] tillkommer en annan anledning för Rääf att betrakta Afzelius med viss misstro. Det gäller Afzelius' egna dikter i »folklig» stil, vilka publicerades i Poetisk Kalender för år 1813. Rääf uttalar sig visserligen relativt positivt om den i Iduna, h. 3, 1812, tryckta Necken i brev till Hammarsköld 4.12.1812 (KB), men ifrågavarande årgång av Atterboms Kalender kallar han »en sammanrafsad hög af bara skräp» och bl. a. Afzelius' dikter i balladpastischens genre betecknas som »själlösa staplar af nya ord och fraser, eller tankar sedan Arilds tid.» (Brev till Hammarsköld 14.1.1813, KB.)[88]

[86] Urbanski, a. a., s. 15, säger, att dessa visor ur Afzelii samling ej kan identifieras. Jag är av annan åsikt. Säkert rör det sig om de visor Rääf avskrivit och som nu finns i Vs 2: 1, s. 259–260 (SF 49 B); Vs 2: 3, s. 131–132 (GA [: I]), s. 135–136 (GA 2), s. 159–160 (GA 17), s. 181–182 (GA 23 [: I]), s. 229–230 (GA 32). Samtliga finns också i Götiska Förbundets vissamling — märk att Rääf fick dessa provvisor genom Adlerbeth. Att Rääf gjort dessa avskrifter senare — man kan då närmast tänka på våren och försommaren 1817, då Rääf träffade Afzelius i Stockholm — är ej troligt, enär de flesta av dem då var tryckta i GA.

[87] Helt ogrundade var kanske icke Rääfs misstankar. Det är sannolikt, att Afzelius redan nu hade börjat något »förbättra» sina texter med tanke på en litterär publik. Jfr i exkursen nedan angående Afzelius' textändringar.

[88] Hammarsköld, som dock i Swensk Literatur-Tidning 7.8.1813 icke utan kritik recenserat Afzelius' egna »romanzer», skrev till Rääf 15.12.1812 och förklarade att Afzelius enligt hans mening var kallad till »folksångare». Rääf svarade härpå 14.1.1813: »Att Afzelius är mäst af alla sina samtida kallad till folk- eller Romanz-sångare kan hafva sin riktighet, utan att han är det i sjelfva verket; honom fattas ännu aldeles den stora simpliciteten, det gracieusa anordnandet af handlingen som gör det sentimentala i uttrycket överflödigt, hvilket deremot, altid obehagligt, här är högst olideligt; fordringar som äro detta skaldeslags högsta, men hvilka jag tror honom i stånd att framdeles upnå.» — Chr. Stenhammar skrev till Hammarsköld 3.5.1812 (brev i KB): »Hör du den der Afzelius, om hvilken du gjör så stort väsen, är det sannskyldigen den samme Arwid August Afzelius, som var min promotionskamrat — Botanicus — men mägta slät in Litteratum omni antiqvori Classica: liksom in philosophicis och Mathemathicis. Jag kan undra derpå. Vi ansågo honom för en faslig stackare. Men detta hindrar ej att han kan vara duktig i gamla (Göthiska) Isländska språket. Att har [sic] är också en Poëta, det förundrar mig ändock verkligen.» Urbanski, s. 10 f., gissar, att Rääf antingen genom

Afzelius får intet svar från Rääf under år 1812 och yppar under hösten planer på att ensam ge ut visor. Han skriver till Rasmus Nyerup 9.10 1812: »Räf hvilar på sin skatt och jag har lofvat vänta på honom till nästa Maij, då jag börjar ensam om han sviker, blott jag förut fått Hr Professorns Samling.»[89] Det löfte som Afzelius nämner var väl närmast en föresats han uppställt för sig själv men däremot ej något tidsbundet ultimatum han förelagt Rääf direkt. Att Afzelius också till andra än Nyerup visat sin otålighet över Rääfs tystnad och yppat sina planer att även utan Rääfs medverkan börja utge visor framgår av ett brev från V. F. Palmblad till Rääf 22.1.1813 (UUB): »I förtroende skall jag säga dig, att en af dina bekanta funderar mycket på att ge ut ett litet Häfte, ifall du ytterligare skulle dröja.» Huruvida det var med Afzelius' goda minne Palmblad gav Rääf denna information kan svårligen avgöras; i varje fall känner Afzelius till att Palmblad vidarebefordrat den till Rääf (se strax härnedan). Det är emellertid möjligt, att Palmblad fått sina upplysningar om Afzelius' planer från Atterbom. Denne ville nämligen, att Afzelius skulle publicera några ballader i Phosphoros — Atterbom uppmanade Afzelius 6.10.1812: »Glöm icke heller Kämpavisorna med deras lofvade Förespråk, för Phosphoros.»[90] Några ballader publicerade Afzelius dock aldrig i Phosphoros. I stället gjorde han ett sista försök att brevledes få till stånd ett samarbete med Rääf och skrev 1.3.1813 sitt tredje brev till denne:[91]

I anledning af ett bref, jag blifvit underrättad att Palmblad skrifvit, hvari han mig oåtspordt gort [sic] påminnelser dem det anstår ingen minst mig att göra, kan jag ej underlåta att ännu en gång med några rader falla besvärlig — Det wore det största bevis på oskicklighet att behandla vårt gemensamma lieblingskapitel i menskliga bildningens historia, om man kunde drifvas af andra afsigter, än dess möjligast fullkomliga utförande — Det är väl i allmänhet mot min natur att tvinga mig på någon i hvad anledning som hälst, men en långsam vana att aftvinga folk gamla folkvisor, melodier och dylikt har något afslipat denna deli-

---

Hammarsköld eller snarare direkt av Stenhammar fått reda på den sistnämndes uppfattning om Afzelius. Det är möjligt men kan ej bevisas; att Hammarsköld vidarebefordrat Stenhammars ord ter sig dock föga troligt.

[89] KB, Köpenhamn. Förut tryckt av Warburg i Samlaren 1894, s. 118. — Med Nyerups samling avses förmodligen hans tillsammans med Abrahamsson och Rahbek under utgivning varande edition. Det är sannolikt, att kontakten med Rasmus Nyerup, som knutits vid dennes vistelse i Stockholm 1812, inspirerat Afzelius att påskynda sina egna utgivningsplaner.

[90] Atterbom och Afzelius hade goda inbördes relationer. Då några av Afzelius' egna dikter förvägrades tillträde till Iduna, intog som känt Atterbom dem i Poetisk Kalender. Trots detta ville Afzelius säkert ha sina prov på balladuppteckningar placerade i Iduna förr än i något av fosforisternas organ. I sin Minnen (s. 114 f.) nämner Afzelius, att han »med nöje» läste Phosphoros, men betonar mycket mera sin plats inom göticismen.

[91] UUB Rääf 4: 125.

catesse och hvar och en som med mig älskar detta Studium har i mig att frukta en envis och ej lätt afvist anhängare. Oagtadt det lif man måste känna för att förstå denna sak egentligen är det, jag ifrån Barndomen lefvat kan jag dock i anseende till den korta tid jag samlat och min obetydliga samling ej på något sätt anse mig berättigad till ett deltagande förtroende; Men om nit och kärlek för saken tillika med det obetydliga omnämnda äro af någon betydenhet, så fordrar jag, såsom en Göthisk Förbundsbroder att efter förmåga få bidraga och mötas af ett förtroligare meddelande. Skulle vi ej nu gemensamt kunna till en början gå Göthiska Förbundets önskan till möte, och i nästa häfte af Iduna införa en kort uppsats om vårt för händer varande arbete uppmuntra samlare och förståndige i saken att meddela hvad de ega eller veta och slutligen införa som prof några stycken med sin musik t. e. 3ne eller 4. Jag har tänkt att passande härtill vore tvenne Romanzer af olika slag, neml. den första: *Och Jungfrun hon skulle sig åt Ottesången gå,* den andra: *Och hör Du liten Carin! säg vill Du blifva min* etc. Den 3dje om Herr Carl och klosternunnorne med sin Melos och utförliga behandling samt en den 4 efter eget val önskade jag att Tit. vore god inlemnade. ([Not:] I anledning af det ledsama Tit: Om ej min önskan och anhållan om meddelande och Vänskap afslås och vår correspondence med detta stadnar anhåller jag att få förvandla det ledsamma Tit. i det allmänt i GFörbundet antagna ordet *Du.*)

Några små amicala recensioner öfver nyare producter skrifna af Tit. till Hamarsköld har jag med nöje lasit [sic]. Äfven är jag ej nog egenkär att ej inse det sanna och grundade i hvad som med fullt eftertryck yttrades om mina Romanzer i Kalendern som utom Atterboms envishet visst aldrig blifvit sedda af verlden, som oagtadt den ofta kanske blifvit bespisade med sämre; dock kunnat vara dessa producter förutan; men hvad Warulfven angår hade jag dock från den handen väntat ett blidare omdöme. Jag påminner mig äfven på något ställe hafva läsit Tit. förmodan att de folkvisor jag med Adlerbeth i Somras nedsände undergått Tonsur: mycket troligt! ty jag har tagit dem efter gamla prostinnors etc. sång och troligen sker i sådant fall här och der en närmning till tid och smak. Men kan man ej äfven förmoda, att de vi få af allmogen äfven undergått tid efter annan en närmning till deras smak och förderfvade? Detta tycks bevisas af åtskilliga Romanzer som förråda författarens både lärdom och högre bildning; men i anseende till fel mot gramatik, språk och meter förråda de munnar hvarigenom de måst bana sig vägen ända till vår tid? — Att i någotdera af dessa båda fallen söka återställa vore ej rådligt utan bästa anledning af Varianter.

I början af Maij reser jag till WestGötland och om tiden så tillåter, utber jag mig få i återresan personligen göra närmare bekanskap [sic]. — Teknar med aktning, en

Ödmjuk Tjenare
Ar. Aug. Afzelius

Upsala d. 1. Mars 1813.

Det är tydligt, att Afzelius i Stockholm tagit del av den kritik Rääf riktat mot hans egna dikter (i brevet till Hammarsköld 14.1.1813) och den skepsis denne också hyst mot hans balladredaktioner (i brevet till Hartmansdorff 30.10.1812).

Icke heller på detta Afzelius' tredje brev svarade Rääf. Afzelius nämner i brevet en till maj 1813 planerad resa, under vilken han hoppas kunna

träffa Rääf.[92] Denna resa — som således skulle äga rum just före utgången av den tidsfrist han i sina planer gett Rääf — blev inte av. Troligen har Rääfs tystnad avgjort saken. Afzelius sätter nu i gång på egen hand och träffar, som vi strax skall se, under sommaren 1813 föranstaltningar för en folkviseedition utan Rääfs bistånd.[93] Det ser dock ut som om Afzelius ännu i september 1813 haft vissa förhoppningar om samarbete med Rääf. Förmodligen har Adlerbeth, Rääfs och Afzelius' gemensamme vän, under sommaren sökt övertala Rääf att kontakta Afzelius, ty Adlerbeth skriver till Rääf 24.9.1813 (UUB): »HofPredikanten Afzelius längtar nu postdagligen efter det bref du lofvade att skicka honom angående Folkvisorne.» Afzelius fick längta förgäves, och 10.9.1813 kan Palmblad meddela Rääf (brev i UUB): »Afzelius besörjer nu Upplagan af folksångerna, med musik. Han är mycket missnöjd med din tystnad.» Rääf skriver själv till Livijn en vecka senare (17.9.1813, UUB): »Afzelius trycker emot mitt ja och utan mitt medarbetande sina folkvisor.»[94] Christian Stenhammar konstaterar också faktum i ett brev till Rääf 10.10.1813 (UUB), vilket bra karakteriserar adressaten:

Med mina böcker hastar icke. Hade dock Knaben Wunderhorn varit hemma i September; så vore den nu i Stockholm. Geijer har begärt få låna den. Afzelius och han lära ämna snart ge ut våra Folkvisor. Det går så kära Lennart! att vilja ha allt rart — är väl braf. Men det är just med dig, som med Hallström och Disputation. Det är omöjligt att få någon ting *nog* rart: derföre blir det alldrig af. Så kommer en ann — afgör saken, låt vara också, sämre. Dock: han blir hörd och uppbär tacken.

---

[92] Om denna resa skrev Afzelius till P. A. Wallmark 15.4.1813 (KB Ep. W 4: 1): »I slutet af månaden börjar jag resan till WGöthland och Bohuslän, samt i återresan [ms: aterresan] till ÖsterG. och hoppas under den få min samling af Folkvisor någorlunda fullständig.» Adlerbeth skrev till Afzelius 26.4.1813 (brev i KB Ep. A 4 a): »Hvad Dina omtalade resor till Tham, och Rääf beträffar så önskar jag Dig dertill all lycka, och så snar återkomst hit, som sig göra låter ...»

[93] Om Afzelius' iver att utge sina visuppteckningar så snart som möjligt, jfr ovan s. 403.

[94] Om uttrycket »emot mitt ja» har Urbanski, s. 31, några resonemang som knappast är riktiga. Det av alternativen till tolkning av detta »Ja» som förefaller Urbanski naturligast, är att man därur skall »utläsa den visserligen något despotiska tankegången hos Rääf, att han, som den odisputabelt förste med folkvisorna i Sverige, tycker sig ha en viss rätt att bestämma, om Afzelius, inkompetent som han är till ett dylikt företag, skall få gå honom i förväg». Mindre tror Urbanski på möjligheten av att Afzelius fått visuppteckningar av Rääf och nu stod i begrepp att trycka dessa utan Rääfs tillåtelse. Det sista alternativet kan helt uteslutas. Som Urbanski själv i annat sammanhang också säger, fick Afzelius intet material från Rääf förrän 1817. Men icke heller Urbanskis först citerade åsikt syns mig plausibel. Rääfs uttryck »emot mitt Ja» betyder rimligen blott, att han ej svarat ja på Afzelius' inviter till medarbetarskap, dvs. detsamma som han omedelbart därefter uttrycker i orden »utan mitt medarbetande».

På nyårsafton 1813 tolkar Palmblad i ett brev till Rääf (UUB) sin, och väl också Atterboms, besvikelse över dennes passivitet — sannolikt även visavi Afzelius — under det gångna året: »Vår förhoppning, att detta år erhålla något af din hand, har således slagit felt — När Afzelii FolkVisor som nu äro under tryckning, utkomma, hoppas vi åtminstone att Du ej förvägrar, att recensera densamma.»

Varför iakttog Rääf en sådan ihärdig tystnad gentemot Afzelius under 1812 och 1813, och varför avböjde han — trots att han tydligen ville ha medarbetare i samling och utgivning — genom att negligera dem, Afzelius' inviter till samarbete? Flera olika skäl, delvis redan antydda härovan, har säkert medverkat till Rääfs kallsinniga attityd. Det är troligt, att Rääfs avvaktande hållning under våren 1812 åtminstone delvis berott på att han velat se prov på Afzelius' visuppteckningar innan han tog ställning. När han senare under året fick tillfälle härtill, blev han besviken och misstänkte Afzelius för att ha manipulerat med sina texter. Tillkommer omkring årsskiftet 1812/13 Rääfs kritiska reaktion mot Afzelius' egna poemer, vilka han anser röja bristande förståelse för själva grunden inom balladens stil.[95] Urbanski, som hänvisar till Rääfs kritik av Afzelius som vissamlare och visdiktare och till att Rääf kanske ej blivit nöjd med Afzelius' självförsvar i brevet 1.3.1813, pekar också på Rääfs mångahanda arbetsuppgifter dessa år och — för våren 1813 — hans omsorger för Eggert under dennes dödliga sjukdom.[96] Ytterligare några förhållanden syns mig dock av vikt att framhålla. Ett gäller själva innebörden och utformningen av Afzelius' förslag till samarbete. I sitt första brev (12.2.1812) talar han blott om att vara Rääf till hjälp, men nämner också att man inom Götiska Förbundet ville att Afzelius skulle publicera några av sina uppteckningar i Iduna — en sak som bör ha förvånat och kanske något förargat Rääf, då sysselsatt med att på Adlerbeths uppmaning ur sina egna, mycket rikare samlingar verkställa ett urval likaledes för Iduna. I sitt andra brev (24.2.1812) talar Afzelius fortfarande blott om sin »glädje, att något kunna bidraga till påskyndandet af Kongl. Secrets arbete i denna väg» men anhåller också om att visutgivningen — det är nu ej enbart fråga om visprov för Iduna — skall påbörjas redan sommaren 1812, vilket Rääf säkerligen tyckte var alltför tidigt. Förslaget torde ha gett Rääf orsak att ifrågasätta Afzelius' goda omdöme och lämplighet som medarbetare.[97] I sitt tredje brev (1.3 1813) presenterar Afzelius en konkret plan för visproven i Iduna. De skulle

---

[95] Jfr n. 88 strax härovan angående de brott Rääf ansåg Afzelius i sina egna »romanzer» ha begått mot balladstilen.

[96] Urbanski, a. a., s. 6 f., 11 ff., 17 f.

[97] Jfr s. 360 f.

uppgå till tre eller fyra stycken. Tre av dem namnges — de är alla hemmahörande i Afzelius' samling. Blott den fjärde skulle Rääf ta ut »efter eget val». Denna fördelning kan knappast ha tilltalat Rääf, speciellt som en av de föreslagna visorna ur Afzelius' samling torde ha tillhört dem Rääf sett och misstänkt ha »undergått tonsuren».[98] Att Afzelius ännu i samma brev anspråkslöst talar om den korta tid han själv samlat och om obetydligheten av sin egen samling ställer endast hans förslag till urval i än grällare belysning.

Slutligen kan uppmärksamheten fästas på vissa ting i Afzelius' brev av 1.3.1813, vilka åtminstone delvis närmast kan kallas etikettsfrågor men som mycket väl kan ha bidragit till att göra Rääf mindre välvilligt stämd mot Afzelius.[99]

Afzelius fick således tänka sig att ge ut visor utan att få förmånen av ett samarbete med Rääf. Han gjorde då det kloka draget att försöka få Erik Gustaf Geijer till medutgivare. I viss mån kan det tyckas förvånande att Afzelius lyckades härmed. Geijer var under 1812 mycket kritiskt inställd till Afzelius som poet. I ett brev till Adlerbeth 31.7.1812 skriver Geijer några ofta citerade rader om Afzelius' Necken, vars text Geijer karakteriserar i förhållande till melodien som »nattståndet dricka efter ett glas champagne».[1] Geijer försökte förgäves hindra införandet av Necken i Iduna.[2] Framgång hade han däremot i sina strävanden att hålla andra av Afzelius' diktade »romanzer» utanför Iduna; de intogs istället, som vi sett, i Atterboms Kalender. Sin ursprungligen avvisande attityd mot Afzelius har Geijer senare själv gett offentlighet i ett uttalande, där han också säger att han från början var ogynnsamt stämd mot Afzelius' arbete för visinsam-

[98] Det gäller texten av DgFT 37.

[99] Att Afzelius ej ville stå för sitt via Palmblad förmedlade yttrande att utge visor utan Rääfs bistånd kan ha varit en orsak, att han som förbundsbroder i Götiska Förbundet säger sig »fordra» ett svar från Rääf och att han med hänvisning till samma faktum föreslår titelbortläggning med Rääf, som han aldrig träffat, kan vara andra. Det är att märka, att Rääf vid denna tid visserligen var invald i Götiska Förbundet, men att han tog sitt inträde där först under sitt Stockholmsbesök 1817. Att brevet är adresserat till »N Räf» torde Rääf ha uppfattat både som en oartighet — jfr Rääfs begäran att från Hammarsköld få uppgift om Afzelius' förnamn och titel, utan kännedom om vilka han icke ansåg sig kunna skriva till denne — och som ett bevis för bristande noggrannhet hos avsändaren.

[1] UUB G 85. Tryckt i Landqvist ed. av Geijers brev och på några andra ställen.

[2] Vid Götiska Förbundets stämma 26.6.1812 diskuterades f. ö. om musiken till Necken passade i Iduna. Några av deltagarna ansåg att det ej var lämpligt att införa musik i förbundets tidskrift. »Förbundsbrodren Rolf [: Jacob Adlerbeth] yttrade deremot sin öfvertygelse att Musik, likasåväl som hvarje annat uttryck af känslor kunde utmärka Göthisk kraft. Flere Förbundsbröder hördes instämma i detta yttrande.» (Anteckningar vid Göthiska Förbundets Stämmor År 1812, KVHAA.)

ling.[3] I annat sammanhang yttrade Geijer, att han först tillerkände folkvisorna värde blott såsom barndomsminnen. I någon mån missminner sig kanske Geijer rörande sin tidigare inställning till åtminstone balladerna — han hade dock redan 1811 engagerats för att skriva »Prodromus» till Rääfs visprov för Iduna, låt vara att planen aldrig realiserades p. g. a. Rääfs oförmåga att få sina prov färdiga.[4] Hur som helst blev Geijer intresserad av balladerna, enligt hans egen utsago således främst för melodiernas skull, vilka tydligen tilltalat musikern i Geijer, och lovade bistå Afzelius i dennes utgivningsarbete.

Överenskommelsen mellan Geijer och Afzelius med detta innehåll torde ha träffats under våren eller försommaren 1813. Första gången Geijers namn hopkopplas med Afzelius' beträffande en folkviseedition är i det av tidigare forskning ej observerade brevet till Afzelius från bokförläggaren Emanuel Bruzelius i Uppsala 30.7.1813. »Oss emellan sagdt är jag öfvertygad att Tit[1] och Geyers namn säkert ger arbetet mera kredit än Hedborns och Rääfs, och detta var således en rätt god sak.»[5] Några veckor senare (20.8.1813, brevet i KVHAA) skriver Hammarsköld till Adlerbeth: »Geijer

---

[3] Iduna, h. 11, 1845, s. 21 f.; skriver Geijer: Afzelius »begynte ibland oss blifva verksam med tredje häftet af Iduna, der han framträdde med romansen *Necken,* diktad till den herrliga folkmelodien *Neckens polska,* hvilken äfven såsom musikbilaga till detta häfte utgafs. Sällan har man hört ett innerligare och ljufligare sammanhang mellan ord och musik än i denna sköna dikt. Det var också en ny ton lockad ur den Svenska Lyran, eller rättare det var den gamle *Strömkarlens* toner, som väcktes ibland ett yngre slägte. Det var den *Svenska folkvisans* ton, som åter var träffad och upplefde [sic]. Den som först anslog den till det bildade och förbildade slägtets förvåning, var en man från barndomen med densamma förtrogen och som var i besittning af stora samlingar i detta afseende, hvilka han plockat från folkets läppar. Han föreslog mig, ehuru jag i början ej var synnerligen gynnsamt stämd för honom och hans bemödanden, att vi bägge gemensamt skulle utgifva en samling af gamla Svenska folkvisor. Jag lockades af de gamla herrliga melodierna, af hvilka han äfven samlat ett stort antal, och kom derigenom in i ämnet.» Observera Geijers ändrade uppfattning om Afzelii Neck!

[4] Jfr ovan s. 360 f.

[5] KB Ep. A 4 a (förut berört härovan s. 361). Att S. J. Hedborn skulle bli medutgivare i en planerad balladedition är tidigare okänt. Om denna skulle utges av enbart Rääf och Hedborn eller om det är Afzelius, som tänkt sig båda dessa som medarbetare till sig själv, har jag ej med säkerhet kunnat fastställa. Det förra alternativet är kanske det troligaste. Hedborn nämns aldrig i Afzelii brev till Rääf rörande visutgivning, varemot vi vet att Rääf hyste stor beundran för Hedborn som poet (i dennes »Ute blåser sommarvind», skrev Rääf till Hammarsköld 14.1.1813, bodde »en Gud»). Bruzelius' yttrande till Afzelius att »Tit[1] och Geyers namn säkert ger arbetet mera kredit än Hedborns och Rääfs» syns mig också närmast böra tydas så, att istället för en edition, som skulle ombesörjas av Hedborn och Rääf, kom en helt annan, utgiven av Afzelius och Geijer. Sin vana trogen har väl Rääf tvekat inför utgivningen.

är nu tillbaka kommen från Wermland och ämnar, i sällskap med Afzelius, alfvarligt gripa sig ann med redactionen af våra folkvisor.»

Afzelius hade sålunda fått en medutgivare i Geijer. Men det krävdes ytterligare en medhjälpare, nämligen för att redigera och harmonisera visornas melodier — att dessa skulle sättas för pianoforte ansågs tydligen självklart och var förmodligen en förutsättning för editionens avsättning i tidens bildade och bokköpande kretsar. Afzelius saknade härtill nödvändig kunskap. Geijer skulle väl själv ha kunnat åta sig denna uppgift, men förmodligen ansåg han sig inte ha tid eller möjligen förmåga att svara härför.[6] Geijers beundran för Hæffner som musiker har nog också gjort, att han ansåg denne bättre lämpad för ifrågavarande arbete.

Afzelius hade sin egen kandidat till uppgiften som editionens melodiredaktör, nämligen *Olof Åhlström*. Åhlström (1756–1835) var ämbetsman — slutligen krigsråd och ledamot av Krigskollegium — men också tonsättare, inte minst inom den på 1790-talet florerande genren av sällskapsvisor. Sin mest betydande insats torde han dock ha gjort som utgivare av Musikaliskt tidsfördrif 1789–1834 och Skaldestycken satta i musik 1794–1823. Åhlström fick 1788 privilegium på ett musiktryckeri i Stockholm — det första i sitt slag i landet — och fick därmed en mycket viktig position i det svenska musiklivet.[7] Han upptecknade en del av Bellmans visor och arrangerade musiken till dennes Fredmans epistlar och Fredmans sånger. Tillsammans med Afzelius utgav han Traditioner af Swenska Folk-Dansar 1814–15. Afzelius skriver härom och om sin plan att engagera Åhlström för arbetet på GA i sin minnesteckning över Åhlström:[8]

> Såsom Åhlström hade från Bellmans läppar räddat dyrbara minnen af forntidsmusik, så hade äfven jag önskat at få melodierna till mina Svenska Folkvisor af honom behandlade; men min medutgifvare E. G. Geijer hade redan lemnat sin vän Hæffner detta förtroende. Men under de oförgätliga vinterqvällarna 1814 och 1815, dem jag hos Åhlström tillbragte, sysselsatte vi oss med upptecknandet af bröllopps- och lekstugumusik, jag ifrån min hembygd Westergötland och han från Södermanland. Dessa minnen utgåfvo vi nämnde år i 4 Häften »*Traditioner af Svenska Folkdansar*».

Några direkta belägg för att Afzelius velat ha sin vän *Johan Fredrik Berwald* som musikredaktör för GA finns ej, men omöjligt är ej att Afzelius haft också honom i åtanke.[9] Berwald tonsatte som nämnts några av

---

[6] Om Geijers musikaliska kunnande se T. Norlind, Erik Gustaf Geijer som musiker, 1919, och S. Walin, Geijer och musiken (i Geijer-studier III, 1958).

[7] Om Åhlström se Å. Vretblads art. i Sohlmans musiklex. och där anförd litt.

[8] Afzelius, Ton-siaren Olof Åhlströms minne, 1867, s. 15.

[9] Jfr härnedan s. 475 f. angående Hæffners misstankar om att Berwald granskat hans sättningar för GA.

Afzelius' dikter, och de två var mycket goda vänner.[10] Vi har ovan sökt göra troligt, att Berwald i viss utsträckning upptecknade vismelodier åt Afzelius.[11]

Geijer drev sin vilja igenom: Hæffner fick uppdraget att redigera melodierna till GA. Som vi redan sett, gjorde Hæffner också uppteckningar för verket ifråga. Han hade 1808 lämnat tjänsten som hovkapellmästare i Stockholm och istället tillträtt posten som director musices i Uppsala. Där gjorde Geijer hans bekantskap i april 1809.[12] Geijer hade, liksom Atterbom, mycket höga tankar om Hæffner som musiker. Denne hade också höga tankar om sig själv, under det att han hade föga till övers för de flesta av sina samtida inom det svenska musiklivet. Han stod i stark motsatsställning till bl. a. Åhlström, Frigel, J. F. Berwald och J. N. Eggert. Första gången vi möter Hæffners gestalt i folkvisesammanhang är det på ett sätt man vill benämna symptomatiskt. Atterbom skriver till Hammarsköld 27.1.1813 (brev i KB): »Jag kunde ej afhålla mig från att berätta för Haeffner Rääfs utrop om Eggert och Drake, och han brast ut i ett högt skratt.»[13] Det är svårt att säga, varför Hæffner åtog sig uppdraget att svara för melodiredigeringen i GA. En orsak kan ha varit hans barndomsminnen av tysk folklig vissång och därmed ett eventuellt intresse för den svenska motsvarigheten. Ett icke oviktigt skäl var säkerligen av ekonomisk natur; Hæffner hade pekuniära bekymmer, vilka ofta kommer till synes i de bevarade breven mellan GA-redaktörerna. Vilket huvudincitamentet för honom än varit, blev Hæffner snart starkt fångad av sin uppgift.

*

När det gällde tryckningen och förläggandet av GA hade Afzelius först tydligen tänkt sig detta ske i Uppsala hos Emanuel Bruzelius.[14] Det finns

[10] Jfr s. 434 f.

[11] Se ovan s. 435 f.

[12] Geijer skrev 12.4.1807 till sin släkting, den musikintresserade kaptenen B. G. Rappholt (om denne se Norlind, Erik Gustaf Geijer som musiker, s. 10), att han då blivit »bekant med Hæffner, till hvilken Silfverstolpe förde mig. Jag hörde honom spela svåra saker af Sebastian Bach, som är hans favoritauctor.»

[13] Rääf hade i brev till Hammarsköld 14.1 berömt Drake och Eggert, och tydligen hade Hammarsköld vidarebefordrat detta uttalande till Atterbom. När Eggert avled, ville Rääf att Atterbom skulle skriva en gravsång över denne i Phosphoros, vilket Atterbom avböjde. Orsaken till avslaget diskuteras i Hedkvist, Kinda och Ydre — sagans och sångens rosengårdar, s. 125; själv förmodar jag, att det är Hæffners negativa inställning till Eggert som påverkat Atterbom.

[14] Denne utgav sedan många skillingtryck, bl. a. av texter hämtade ur GA, och gjorde antagligen en bättre affär på detta sätt än vad utgivningen av GA skulle ha inneburit.

i KB två, först i föreliggande arbete begagnade brev från Bruzelius till Afzelius av 16.7 resp. 30.7.1813 (KB Ep. A 4 a; det senare av dessa förut delvis citerat vid ett par tillfällen härovan). I det första av dessa brev skriver Bruzelius bl. a.: »I fall Tit. ännu närmare betänkt sig på sin upplaga af *Svenska folksångerne,* skulle jag önska att ju förr dess hellre få del af Tit. tanka, emedan jag nu kan disponera ett parti *vackert* tryckpapper . . .» Bruzelius tror ej på någon ekonomisk vinst av verket men är i alla fall mycket positivt inställd till utgivningen och visar sig högst intresserad av projektet. I brevet av 30.7 fortsättes diskussionen.[15] Varför Bruzelius ej fick uppdraget att trycka och förlägga GA vet vi ej.[16] Som bekant blev det istället Zacharias Hæggström i Stockholm som tryckte och förlade GA. Melodierna sattes dock vid Åhlströms nottryckeri, som hade uteslutande privilegium på dylikt arbete.

Bevarade brev ger, jämte Jacob Adlerbeths dagbok samt ett antal tidningsnotiser, oss möjlighet att följa arbetet med utredigeringen och tryckningen av GA. Endast ett urval av ifrågavarande upplysningar kan här återges, varvid jag särskilt sökt få med de notiser som ger konkreta uppgifter rörande arbetets fortgång. Vi börjar med GA I.

1. »Geijer är nu tillbaka kommen från Wermland och ämnar, i sällskap med Afzelius, alfvarligt gripa sig ann med redactionen af våra folkvisor. Bruzelius i Upsala blir förläggare.»
(Brev Hammarsköld–Adlerbeth 20.8.1813, KVHAA.)
2. »Afzelius . . . har låtit börja tryckningen af sin Samlings första del.»
(Brev Adlerbeth–Rääf 26.11.1813, UUB.)
3. »När Afzelii FolkVisor som nu äro under tryckning, utkomma . . .»
(Brev Palmblad–Rääf 31.12.1813, UUB.)
4. »Afzelii folkvisor komma nu ganska snart, försedde med företal af Geijer.»
(Brev Rääf–Livijn 20.1.1814, UUB.)
5. »Ett ark är redan tryckt af en samling Svenska Folkvisor, som utgifves af E. G. Geyer och Arngrimur. Geyer skrifver företalet.»
(Brev Adlerbeth–Hartmansdorff 28.1.1814, RA.)
6. »Våra andra bekanta må väl och lefva liksom förr. Afzelius t. ex. på sitt Frimurarbarnhus, ännu lika ifrigt sysselsatt med samlande af Svenska folkvisor. I år utkommer första delen af denna samling, och är af den redan tvänne ark elegant tryckta hos ett par nya boktryckare i hufvudstaden, benämnde Strindholm och Hæggström.»
(Brev Hammarsköld–Chr. Molbech 16.2.1814, Köpenhamns KB.)
7. »Dock kan jag ej förtiga, att snart utkommer här en samling af Svenska FolkRomanser, redigerad af Afzelius, Geijer och Hæffner».

[15] Bl. a. om verket skulle utges i mindre häften eller i större volymer.

[16] Att Afzelius bodde i Stockholm kan ha varit ett skäl till att han föredrog att anlita ett tryckeri och förlag i huvudstaden. Han skulle på detta sätt få en möjlighet att själv lägga sista handen vid manuskriptet. Att musiken måste tryckas i Stockholm hos Åhlström kan också ha varit av betydelse.

(Brev Hammarsköld–Nyerup 26.4.1814, Köpenhamns KB.)

8. »I anledning häraf [: fullbordandet av Abrahamsson–Nyerup–Rahbeks danska visedition] kunna äfwen wi Swenskar med fägnad nämna, att en dylik samling af wåra gamla Folkwisor är under tryckning i Stockholm.»

(Swensk Literatur-Tidning, Bihang, Maj 1814, sp. 43 n.)

9. »4 à 5 ark af Afzelii Visor äro nu färdiga.»

(Brev Palmblad–Rääf 18.6.1814, UUB.)

10. »Af Idunas 5te Häfte och af Afzelii Samling af gamla Romanzer äro flere ark redan färdigtryckte ...»

(Brev Hammarsköld–Livijn 26.6.1814, KB.)

11. »Deremot lära vi väl en vacker tid få vänta på de Afzelianska Romanserna.»

(Brev Hammarsköld–J. H. Schröder 30.6.1814, UUB.)

12. »Anledningen hvarföre jag ej förr besvarat ett så angenämt bref, var hoppet att kunna med samma sända första Tomen af Svenska Folkvisorna; men Geijer som är i sin hembygd, Värmeland, har ej blifvit färdig med Inledningen, allt det öfriga, 16 ark, är färdigt med sin musik till alla stycken.»

(Brev Afzelius–Nyerup 3.8.1814, Köpenhamns KB.)

13. »Afzelius har satt sig i en skuta och rest från Visor och Barnhusbarn och bror sins Pensionärer öfver till Kärestan i Finland.»

(Brev Hammarsköld–Adlerbeth 19.8.1814, KVHAA.)

14. »Jag är nu sysselsatt med våra folkvisor, som allt mer och mer interessera mig.»

(Brev Geijer–Atterbom 27.8.1814, UUB.)

15. C. Fr. Geijer med fru berättade, att E. G. Geijer »rest till Upsala och utarbetat företal till Vise-Samlingen; att Afzelius i går efter utstånden sjönöd återkommit från Finnland.»

(Adlerbeths dagbok 4.10.1814, UUB.)

16. »Första Häftet af de gamla Svenska Visorna är nu mera färdigtryckt, så när som på Företalet hvilket E. G. Geijer uppsatt, och hvilket tvifvelsutan lärer med nöje läsas af hvar och en som älskar Nordens forntid och dess poetiska monumenter.»

(Brev Hammarsköld–Nyerup 14.10.1814, Köpenhamns KB.)

17. Afzelius »anmälte, att af den Samling Svenska Folkvisor, som han i förening med Förbundsbrodren Einar [: E. G. Geijer] beslutit att utgifva, första delen snart vore färdig tryckt.»

(Protokoll vid Götiska Förbundets stämma 30.10.1814, KVHAA.)

18. »Från Afzelius hör jag ingenting angående tryckningens fortgång. I inledningen är både för mycket och för litet sagdt. Men — medium tenuere *Beati* — h. e. ingen menska som lefvat eller lefver.»

(Brev Geijer–Hammarsköld 11.11.1814, KB.)

19. »*Swenska Folkwisor,* 1:sta Häftet; utg. af E. G. Geijer och A. A. Afzelius ... utkomma af trycket innan nästa månads slut.»

(Swensk Literatur-Tidning, Bihang, November 1814, sp. 104.)

20. »Emellertid har jag arbete öfver öronen; hvartill kommer all den förargelse och besvär Afzelius gör mig med sitt otroliga slarf och fjäsk vid tryckningen af visorna. Min inledning är så vårdslöst tryckt så Gud sig förbarme.»

(Brev Geijer–Adlerbeth 2.12.1814, KVHAA.)

21. »Af A. Afzelius mottog jag ett Exemplar af Svenska folkvisornes första Häfte.»
(Adlerbeths dagbok 22.12.1814, UUB.)
22. »1sta Vol. af FolkVisorna är nu utkommen.»
(Brev Palmblad–Rääf 26.12.1814, UUB.)

Citaten talar i stort sett för sig själva; deras vittnesbörd bör dock sammanfattas. Tryckningen syns ha börjat, med ett ark, på hösten 1813 (citat nr 2); i april 1814 var två ark tryckta (citat 6), i juni fyra à fem ark (9). Under sommaren 1814 trycktes återstoden med undantag av Geijers inledning. Med denna arbetade Geijer på sommaren i Värmland (12, 14) och själva utskrivningen tog han itu med vid sin ankomst till Uppsala i början av oktober (15). Arbetet härmed var avslutat i slutet av samma månad eller i början av november — inledningen är daterad 8.11.1814. GA I aviserades i slutet av oktober och i november (17, 19), och tack vare en hastig (väl hastig enligt Geijer, se citat 20) takt vid tryckningen av Geijers inledning blev hela boken klar i december 1814. Den 22 december får Adlerbeth ett exemplar i sin hand (21).

Palmblad meddelar i december 1814 L. F. Rääf, att GA I föreligger färdig (22), och frågar honom om han vill recensera den. Rääf svarar ej på denna förfrågan, vilken tidigare upprepade gånger ställts till honom av Palmblad.[17] Hammarsköld och Palmblad hade förutsett denna attityd hos Rääf (se t. ex. Palmblads brev till Hammarsköld 6.12.1814, KB), och istället skrev Hammarsköld den lovordande men långtifrån okritiska recensionen av GA I i Swensk Literatur-Tidning nr 45–46 1815 (11.11 resp. 18.11 1815).[18] Redan dessförinnan hade en anmälan, som getts formen av en jämförelse mellan svenska och danska ballader, utkommit: Rasmus Nyerups Kort Udsigt over de af A. A. Afzelius og E. G. Geijer udgivne Svenske Viser, 1815.

Vi övergår till GA II och III och fortsätter citaturvalet. Dessa båda delar behandlas med fördel samtidigt, enär tryckningen av dem försiggick parallellt. Det är tydligt, att 1815 var ett mellanår, då ej så mycket skedde.[19] Källorna från detta år har egentligen ingenting att säga om arbetet på GA — också brev inbördes mellan redaktörerna Afzelius, Geijer och Hæffner

---

[17] I brev av 31.12.1813; 21.1, 18.6.1814 (samtliga i UUB).

[18] Recensionen är anonym, men ingen tvekan kan råda om att den skrivits av Hammarsköld. Se T. Ljunggren, Lorenzo Hammarsköld som kritiker, s. 265.

[19] Det är naturligt att man ville avvakta hur GA I recenserades och såldes, innan man på allvar tog itu med fortsättningen. År 1815 var också ett år, då Geijer började speciminera för historieprofessuren i Uppsala och då Afzelius var upptagen av privata angelägenheter (en lång Finlandsvistelse, giftermålet, bosättningen).

saknas helt. När de första notiserna dyker upp igen i början av 1816 förmäler de dock, att arbetet ej totalt legat nere under mellantiden.[20]

23. »Den Afzelianska och Geyerska Samlingen har äfven haft en så lycklig afgång, att förläggaren önskar snart en ny del, hvilken äfven Afzelius för det närvarande har under redaction.»
(Brev Hammarsköld–Nyerup 23.1.1816, Köpenhamns KB.)

24. »Jag råkade i går hofPred: Afzelius han berättade sig hafva 100 visor färdiga till utgifning, men hvilka han ännu fördröjde i hopp att underkasta dem din granskande blick.»
(Brev Livijn–Rääf 5.2.1816, UUB.)

25. »Jag är nu färdig att börja tryckningen af 2dra Delen af Svenska Folk-Wisorne, som börjas med *Sven i Rosengård*»
(Brev Afzelius–Nyerup 9.4.1816, Köpenhamns KB.)

26. »2ra Delen utaf: Swenska Folk-wisor från forntiden etc. blir snart färdig.»
(Brev Carl Zetterström–Nyerup 18.6.1816, Köpenhamns KB.)

27. »Den insignificantes [: Afzelius] (Hvars visor 2dra delen nu lägges under trycket:) ...»
(Brev Livijn–Rääf 3.9.1816, UUB.)

28. »Af Ardegrimur [: Afzelius] fick jag underrättelse om att ämnen för 2 och 3 häften af Svenska Folkvisor voro tryckfärdiga.»
(Adlerbeths dagbok 9.9.1816, UUB.)

29. »Andra delen af Geyers och Afzelii Svenska Folkvisor är lagd under pressen.»
(Brev Adlerbeth–Hartmansdorff 16.9.1816, RA.)

30. »Af Afzelius fick jag veta att den fullständigaste af alla hittills gjorda Edda-upplagor snart vore att vänta, äfvensom två nya delar af Svenska Folkvisor.»
(Adlerbeths dagbok 7.12.1816, UUB.)

31. »I den litteraira werlden är det bland de merkligaste händelser att Afzelius på en gång utgifver båda 2a och 3e häftet af sina folkvisor.»
(Brev Livijn–Rääf 9.12.1816, UUB.)

32. »Af*zelius* trycker nu på 2a och 3dje Häftet af Folkvisorne på en gång, hvilka äro ämnade utkomma midsommarn.»
(Brev Palmblad–Rääf 14.1.1817, UUB.)

33. »Afzelius driver stærkt paa sine Folkvisor, anden og tredie Del trykkes paa en Gang af 2. er 7 Ark færdig af 3. er det tredje i Trykning ...»
(Brev Rasmus Rask–Chr. Molbech 27.1.1817; KB, Köpenhamn.)

---

[20] Fram till hösten 1816 torde det dock främst ha varit Afzelius själv, som gjort förarbeten för fortsatt utgivning. Han hade under detta år kommit i förbindelse med Peter Grönland och ville ha denne som musikredaktör för återstoden av GA men fick falla till föga inför Geijers skarpa kritik av denne (se härom närmare i det följande). Denna kritik framförde Geijer i ett brev av 19.11.1816 (Vs 126 a), i vilket det också står: »Tillgif mig för min långa tystnad. De mäst trägna göromål hafva vållat den. Nu är jag åter till Din tjenst i fråga om visorna och Hæffner färdig till arbete.» Afzelius svarade 2.12.1816 (Vs 126 a): »Tack för brefvet och underrättelsen, att Du med Hæffner vill börja underhandlingen och arbetet.» Det var således först i slutet av 1816 som Geijer och Hæffner började deltaga i redigeringen av GA II–III.

34. »Jag har sändt de 7. tryckte arken af Texten till 3dje Delen till Gröenland ...»

(Brev Afzelius–Nyerup 21.4.1817, Köpenhamns KB.)

35. »Af Svenska Folkvisorne utkomma 2dra och 3dje häftena till Julii månads början.»

(Brev Adlerbeth–Hartmansdorff 22.5.1817, RA.)

36. »Oändelig tack för Elisif [: GA 97]! det var en vacker och god Historisk Visa och upplysningarna intressanta. — Nu återstår ingen af det första hundradetalet utom *Hille Bror Staffan.*»

(Brev Afzelius–Schröder, skrivet mellan 22.5 och 1.6.1817; UUB.)

37. »Jag längtar efter Staffansvisorna, sänd dem genast; ty blott de återstå af 3dje Delens Visor.»

(Brev Afzelius–Schröder 2.6.1817, UUB.)

38. »... tror jag mig också vara förbunden meddela Dig frugterne af de nya undersökningar, dem jag anstält för att illustrera visan om Ridder St Göran [: GA 60].»

(Brev Rääf–Afzelius 1.8.1817, KB.)

39. »Äfven Afzelius besökte jag. Han har 2a delen af visorne färdig, och väntar endast på Häffners arbete. Den 3dje delen är ock nog avancerad. Den visan om *Elisif* [: GA 97], som du inskickadt föregås af din inledning ordagrant aftryckt.»

(Brev G. W. Gumælius–Schröder 28.8.1817, UUB.)

40. »Poetiska Eddans grundtext var numera färdigtryckt, äfvensom 3dje delen af Sv. folkvisor.»

(Adlerbeths dagbok 13.9.1817, UUB.)

41. »Nu är 3dje Delen färdig; men ej hvad Hæffners och Geijers partes tillkomma.»

(Brev Afzelius–Rääf 30.9.1817, UUB.)

42. »*Utkommande Böcker: Swenska Folkwisor* från forntiden, samlade och utgifne af E. G. Geijer och A. A. Afzelius. Tredje delen. Kommer med första i bokhandeln.»

(Swensk Literatur-Tidning, Bihang, December 1817, sp. 96.)

43. »Af trycket hafva nyligen utkommit och säljas i Bruzelii Bokhandel: Swenska folkwisor från forntiden, saml. o. utg. af *Geijer* och *Afzelius* 2:a dn.»

(Upsala Tidning 31.12.1817.)

44. »Jag har dessutom skrifvit en uppsats för tredje delen af Afzelii Folkvisor.»

(Brev Geijer–Atterbom, påbörjat 15.1.1818; UUB.)

45. »Från Trycket äro nyligen utkomne och säljas i Bruzelii Bokhandel ... Swenska folkvisor från forntiden samlade o. utg. af Geijer och Afzelius, med Musik, 2:a dn.»

(Upsala Tidning 11.2.1818.)

46. »Iduna väntas dagligen komma ut. 2a Häftet af Folkvisorna är det redan.»

(Brev Palmblad–Atterbom 12.2.1818, UUB.)

47. »Af utkomna eller utkommande Litterära arbeten hos oss vet jag ej att tala om mer än 1o Svea 2o Geijer och Afzelii Visor 2dra Delen som redan är ute och 3dje Delen som inom ett par veckor kommer.»

(Brev Schröder–Atterbom 20.2.1818, UUB.)

48. »3^{dje} Häftet af Folkvisorna har i dessa dagar lemnat pressen.»
(Brev Palmblad–Atterbom 31.3.1818, UUB.)

49. »Af Svenska Folkvisorna hafva 2^{ne} tomer till utkommit. Den sednare af dem (den 3^{dje}) innehåller en afhandling af Geijer om omqvädet.»
(Brev Gumælius–Atterbom 7.4.1818 »1817», UUB.)

50. »Från Trycket hafva utkommit och säljas i Berglunds Bokhandel: Swenska Folk-Wisor utgifne af E. G. Geijer och A. A. Afzelius 3:de Delen.»
(Upsala Tidning 8.8.1818.)

Att GA II och III trycktes parallellt och beräknades bli publicerade samtidigt framgår också av uttrycket »dessa tvenne ... delar» i Afzelius efterskrift till GA III, s. 254.[21] Både GA II och GA III bär tryckåret 1816, men redan förhållandet att nyssnämnda efterskrift är daterad 8.11.1817 — f. ö. på dagen tre år efter Geijers inledning till GA I — borde ha orsakat att man mera allmänt än som varit fallet ifrågasatt riktigheten av det utsatta tryckåret, åtminstone för tredje bandets vidkommande. Tryckårsuppgiften 1814–16 för GA I–III möter alltfort i många sammanhang, i andra 1814–17.[22] Den riktiga är 1814–18.[23]

Tryckningen av GA II inleddes våren eller sommaren 1816 (citat nr 25–27, 29), av GA III ej långt därefter (31–33). Redan innan tryckningen av GA II påbörjades, beräknade Afzelius ha material för GA II och III (24, 28, 30). Till GA II fick Afzelius material så sent som i början av augusti 1817 (38), och texten var färdigtryckt i slutet av denna månad (39). Hæffners melodiredigering fördröjde det återstående något (39), men i december 1817 var hela GA II klar och började försäljas (43).[24] Också av GA III — där redigeringen av GA 99 ännu ej var klar i början av sommaren 1817 (36, 37) — var vistexterna med ingresser och anmärkningar färdigtryckta i slutet av augusti 1817 (39, 40), men Hæffners melodiredaktioner och Geijers avhandling om omkvädet var ännu ej färdiga. Geijers uppsats var klar senast i januari 1818 (44), troligen redan i september eller oktober 1817, då den omtalas som färdig i ett brev (Vs 126: 1) från Geijer till Afzelius, vilket är odaterat men tillhör tiden strax före jubelfesten för

[21] Jfr att det där också i ett sammanhang talas om GA 66, 75 och 99. Nr 66 ingår i GA II, de andra i GA III. Se också citat 25 härovan, i vilket Afzelius nämner att GA II skulle börjas med Sven i Rosengård; i verkligheten kom denna att i stället inleda GA III.

[22] Det kan som ett kuriosum påpekas, att J. Sahlgren i GAS I, s. 8, har dateringen 1814–1817 men i GAS IV, s. 402, uppger tryckåren vara 1814–1816.

[23] Denna tryckårsuppgift lämnas också i J. Landquist, Geijer, 1954, s. 78, 107. Urbanski, som sysslat med frågan rörande tryckningen av GA II–III, följer blott fortgången av densamma fram till samarbetet Rääf–Afzelius 1817 och ger inga preciserade data för dessa delars publicering.

[24] Riktigt framhållet i Hedkvist, Kinda och Ydre — sagans och sångens rosengårdar, 1958, s. 136.

reformationsminnet 3.11.1817. Uppsatsen är daterad 6.9.1817. GA III, som offentligt aviserats till snar utgivning redan i december 1817 (42), kunde utkomma i slutet av mars 1818 (48, 49).[25]

Hammarsköld ämnade recensera även GA II och GA III i Svensk Literatur-Tidning,[26] men härav blev intet.

Av Afzelius' efterskrift till GA III, s. 254, framgår att han hyste planer på att utge ytterligare delar av verket.[27] Dessa planer realiserades ej.[28]

*

Också själva redigeringsarbetet för GA I–III och diskussionen om urval, melodiernas harmonisering, etc., kan delvis följas i bevarade brev och andra källor.

Geijer har i vissa fall i breven till Afzelius framfört sina synpunkter på vilka visor eller varianter som borde införas. Han skriver: »De bägge traditionerna af RosaLilla äro så mycket afvikande, att man borde införa bägge» (22.4.1814, Vs 126 a), »Bägge traditionerna af Rosa tycks mig böra upptagas» (17.5.1814, Vs 126: 1), »Sluteligen bifogar jag äfven en variation af *Pröfningen*. Vi äga således 3 traditioner af denna. Den närvarande torde förtjena att intagas i bihanget, i synnerhet för sin melodi, som äfven här följer» (14.7.1814, Vs 126 a). I båda dessa tillfällen (beträffande GA 23 och GA 8 [: III]) anslöt sig Afzelius till Geijers åsikt. Annorlunda var det rörande ett par andra visor. Geijer skriver till Afzelius 17.5.1814: »Jag sänder tillika tvenne andra melodier från Häffner *Svinherden* och *Jungfru Gunilla*. Han har behandladt dem gladt och parodiskt. Jungfru Gunilla är i synnerhet bra. Han öfverlemnar till vårt godtycke om vi vilja göra något bruk af dem.» Afzelius hade uppenbarligen en annan åsikt om dessa melodier, ty i ett senare brev (24.5.1817, Vs 126: 1) skriver Geijer till honom: »Hvad dina anmerkningar vid de redan sända angår, så förtjenar först och främst skämtet med Gunilla och Svinherden aldeles ej någon elak uttydning, ej heller var det Hæffners mening att *truga* dem in i samlingen. Från

---

[25] Förut påpekat i Hedkvist, a. a., s. 136. — Då Afzelius i ett brev till Nyerup 9.4.1818 (KB, Köpenhamn) säger sig ha väntat lång tid på en lägenhet att översända GA II–III, får uppgiften behandlas med reservation.

[26] Se hans brev till Schröder 24.4.1818 (UUB) och dennes svarsbrev 26.8.1818 (KB).

[27] Härvid hade Afzelius tänkt sig ett samarbete med Rääf, se nedan s. 500 och 508.

[28] Samarbetet med Rääf gick i stöpet, delvis därför att Afzelius efteråt började tveka om lämpligheten av den plan han och Rääf uppgjort i maj–juni 1817. Afzelius' relationer med Hæffner hade starkt lidit av Afzelius' samarbete med P. Grönland, och Grönland var förmodligen i sin tur något besviken på Afzelius och ansåg kanske f. ö. sig nu böra syssla med danska visor och sina andra uppgifter. Geijer hade fått en professur att sköta.

Genistreck behöfver han ingen afstyrkan. Han äger oändl[t] mer både kännedom af det ägta gamla och enkla i musik och mer känsla och vördnad derför än både jag och Du eller någon i Sverige.» Trots Geijers plaidoyer kom de båda visorna icke in i GA.[29]

Textredigeringen ombesörjdes av Afzelius — hans tillvägagångssätt söker jag närmare belysa i exkursen härnedan — men vid några tillfällen har Geijer lämnat förslag eller råd i hithörande frågor. Sålunda skrev han till Afzelius 17.5.1814 och föreslog, att en strof eventuellt kunde uteslutas ur den text, som sedan trycktes som GA 23 [: I]. Afzelius följde rådet. En villkorlig textändring Afzelius föreslagit i samma text avstyrktes av Geijer i nyssnämnda brev. Afzelius frågade Geijer i sitt brev av 2.12.1816 om han borde sammanarbeta »till ett helt» Geijers uppteckning av DgFT 340 med en längre version av samma visa han just erhållit. Vad Geijer svarade vet vi ej säkert, men hans uppteckning torde utan egentliga ingrepp från Afzelius' sida återfinnas som GA 67 [: I].

För redigeringen hade Afzelius hjälp av några personer, som renskrev texter efter de olika förlagor han förfogade över. Det ser ut att ha rört sig om minst tre skrivare.[30]

Ingresserna och anmärkningarna till visorna i GA författades i de allra flesta fall av Afzelius. Hans inledningar genomlästes tydligen i regel av Geijer,[31] som åtminstone en gång (beträffande GA 27 eller kanske GA 26), väl delvis med tanke på sitt eget rykte, förmanade Afzelius att kontrollera sina uppgifter: »Vid Manuscripterna som nu återsändes har jag ingen [sic] att anmärka, blott du tillser att de Historiska Assertationerna i anmärk-

---

[29] Med »Svinherden» åsyftas med all sannolikhet DgFT 527, med »Jungfru Gunilla» troligen DgFT 234. Dessa typer är ej representerade i GA, och Hæffners sättningar är ej heller bevarade i ms. Formuleringen i Geijers brev 17.5.1814 tyder närmast på, att det rört sig om uppteckningar gjorda av Hæffner själv. Möjligen är ifrågavarande melodi av DgFT 527 den som nu finns i Vs 126: 4, s. 17 (okänd piktur), men detta är osäkert och kanske inte ens troligt. — För Afzelius' och Hæffners meningsskiljaktigheter beträffande dessa och andra vismelodier, se nedan s. 473 f.

[30] Renskrivare I har svarat för Vs 126: 3, s. 20–26, 28–29, 81–83, och Vs 2: 3, s. 389–391. Renskrivare II förekommer i Vs 126: 3, s. 32–33, och Vs 2: 3, s. 147–148, 385–388, 397–399. Renskrivare III har skrivit Vs 2: 3, s. 225–228, 433–434. I dessa fall kommer förlagorna från olika håll. En fjärde hand möter i Vs 126: 3, s. 95–106. Åtminstone ett par av dessa händer kan återfinnas i Götiska Förbundets handlingar i KVHAA. Sannolikt rör det sig om olika lärare och elever vid Frimurarebarnhusets skola i Stockholm, där Afzelius var lärare och i vars lokaler Götiska Förbundet avhöll sina stämmor. Om barnhuset och skolan jfr C. Bergö, Frimurarebarnhuset i Stockholm, 1903.

[31] Detta gäller nog särskilt GA I, men kanske ej början av GA II och GA III. Jfr Livijns härnedan s. 498 citerade brev till Rääf 9.12.1816, vari det talas om den »täcka enfaldighet» som utmärkte ett ark Afzelius låtit trycka utan att Geijer först fått ta del av innehållet.

ningarne till *Klosterrofvet,* äro noggranna, hvarom jag här, i brist af böcker, ej kan vara säker» (brev, dat. Ransäter 14.7.1814; Vs 126 a).[32] Också ifråga om ordförklaringar sökte Afzelius någon gång Geijers bistånd.[33]

En och annan visinledning har helt författats av Geijer, väl blott till visor med historisk anknytning. Att Geijer skrivit den utförliga ingressen till GA 61 klargörs otvetydigt av ett brev från Afzelius till J. H. Schröder 13.11.1817 (UUB): »Oändelig tack! för biträdet med Visorna under Geijers Excursioner på Pegasus. Men Brunkebergsslaget var redan sändt af Geijer med en lång Inledning och var äfven Tryckt» Det är säkert, att också inledningen till GA 60 (se Afzelius' brev till Rääf 30.9.1817, s. 500 härnedan), och troligt, att inledningen till GA 65 är av Geijers hand (jfr strax härnedan).

Vissa inledningar har skrivits av J. H. Schröder.[34] Det gäller visorna GA 62, 63, 66, 97 och 99 (till den sistnämnda dock icke hela ingressen), samt visan GA II, s. 302 ff., således till visor, vars ämnen är eller uppfattats som historiska. I flera fall är Schröder i GA angiven som författare till inledningarna ifråga, dock ej till GA 66 och visan GA II, s. 302 ff. Att också dessa ingresser författats av Schröder framgår av den av forskningen ej tidigare observerade samlingen av Schröderska papper i UUB V 18. Den innehåller, förutom några vistexter (bl. a. ST 16: I i av Rääf och Zetterström gjorda avskrifter, vilka Schröder haft tillgång till vid författandet av inledningen till denna vistyp: GA 62), Schröders egenhändiga utkast till eller slutliga utskrifter av sina inledningar till GA 62, 63, 66 och GA II, s. 302 ff. Huruvida Schröder eller Geijer är författaren till inledningarna för GA 64 och 65 är svårt att med visshet avgöra; möjligen har de skrivit en vardera.[35] I ett par brev till Atterbom 1818 berättar Schröder om sina bidrag till GA II–III, dock utan att ange vilka visor det var fråga om. Förutom med de nämnda inledningarnas författande var Schröder även på andra sätt Afzelius och Geijer behjälplig. Han har förmodligen svarat för de många ordförklaringarna till GA 29, Göta kämpavisa. Afzelius skriver till Atterbom 14.7.1814 (UUB): »Bed Schröder vara god anmärka och förklara alla obegripliga Dialect ord, som i denna visa förekomma — sänd detta med första — Eurelius var Dalkarl och hade en underlig vurm att bruka provinsord.» Atterbom svarade påföljande dag (brevet i KB): »Skall jag skicka Eurelii kämpavisa till Westerås, att hans

[32] En annan gång skriver Geijer: »Jag återsänder anmärkningen till Herr Peder och har dervid intet att observera» (brev 21.7.1814, Vs 126: 1).

[33] Så beträffande det i GA 23 [: I] förekommande ordet *bravat* (se Geijers brev till Afzelius 22.4.1814; Vs 126 a).

[34] För Schröders biografi se t. ex. Sv. män och kvinnor.

[35] Omöjligt är väl ej heller, att de båda i vissa fall samarbetat.

[: Schröders] lärda ögon der må beskåda henne? Var ej Eurelius Vermlänning?» Schröder letade jämte Geijer 1814 efter äldre vismanuskript i UUB; han var sålunda med vid fyndet av Bröms Gyllenmärs' visbok (se brevcitatet s. 182 härovan).[36]

L. F. Rääf träffade, som sedan skall nämnas, Afzelius på försommaren 1817. Ett av resultaten av detta sammanträffande var att Rääf åtog sig att ge Afzelius upplysningar rörande S:t Georgslegenden och S:t Göransvisan, DgFT 103. Dessa upplysningar lämnade han i ett brev av 1.8.1817 och de utnyttjades för inledningen till GA 60, vilken i övrigt utarbetats av Geijer.

Kanslirådet P. A. Wallmark, bibliotekarie vid KB, är känd som nyromantikernas ärkefiende men han stod på god fot med Afzelius och beviljade denne lån ur bibliotekets samlingar efter synnerligen liberala principer. Wallmark svarar för större delen av inledningen till GA 100, en visa om vilken Afzelius också tillfrågade Schröder (brev 2.6.1817, UUB).

Vissa upplysningar för visinledningarna sökte Afzelius — främst genom Atterbom — få av professor E. M. Fant (»Jag skall således inhämta Fants tankar om visan?», frågade Atterbom Afzelius i brev 12.8.1814, KB) och Carl Zetterström (»Fråga du efter hos den hederlige Zetterström den äldsta Upplaga af Sinclairs visa och om han vet om *Odel* eller *Mörk* är författaren» skrev Afzelius till Atterbom 23.7.1814; brevet i UUB).

Verkets titel diskuterades i ett brev från Geijer till Afzelius i brevet 14.7.1814: »Angående Samlingens Titel så vill jag minnas att vi i Upsala talte om att den skulle bli *Svenska folkvisor från forntiden*. Förmodl[n] har du redan bestämdt huru den blir. — Kanske vore ändå Titeln af *Svenska folkvisor,* rättast så väl som enklast. — Det hör till folkvisans natur att vara seglifvad och gammal. Den förskrifver sig naturligen från den tid då *folket* ännu *diktade,* som var längesedan, och som det nu mera nästan aldrig gör. Dessutom förekommer ju i samlingen äfven nyare visor t: ex: den om Malcolm Sinclair?» Tillägget »från forntiden» behölls emellertid av Afzelius (det är däremot borttaget i titeln på GAB och GAS). Orsaken härtill är väl, paradoxalt nog, att söka såväl i Afzelius' användning av ordet »forntid» även om icke så långt avlägsen förfluten tid (jfr att han säger, att Åhlström räddade »dyrbara minnen af forntidsmusik» då denne upptecknade Bellmans visor; se härovan om Åhlström) som i hans överskattning av de flesta visornas ålder (där Geijer hade en riktigare åsikt), samt slutligen kanske även i att tillägget ifråga uttryckte en form av göticism i Götiska

[36] Schröder var sedermera i många år Afzelius behjälplig med anskaffning och utlån av böcker, bl. a. av sådant Afzelius behövde för att skriva Swenska Folkets Sago-Häfder.

Förbundets anda, så som Afzelius mera än Geijer torde ha uppfattat denna.[37]

De viktigaste teoretiska inslagen i GA är givetvis Geijers inledning till del I och hans avhandling om omkvädet i del III.[38] I inledningen GA I, s. LXVII f., refererar han Hæffners åsikter om »den Nordiska folksångens egen scala, hvars kännedom är oundgängelig för att harmoniskt behandla de äkta gamla melodierna, ja, att ens med full säkerhet uppteckna dem». Denna åsikt om den särskilda nordiska skalan hade angripits av Peter Grönland, och 17.12.1816 skriver Geijer till Afzelius (Vs 126 a): »Hæffner vill ock skrifva till försvar för sin scala, och jag vill hjelpa honom deri: hvilket må vara Dig en borgen att förswaret skall ske utan hetta.» Geijers hjälp var väl icke minst av språklig art — Hæffners svenska var mycket kuriös. Det var tydligen meningen, att detta Hæffners försvar för sin teori skulle tryckas i GA, ty i det odaterade brevet från september eller oktober 1817 (Vs 126: 1) skriver Geijer till Afzelius efter att ha nämnt att uppsatsen om omkvädet var färdig: »Likväl måste Hæffners anmerkningar *föregå*. Dem kan jag ännu ej skicka, ehuru jag i flera vickor väntat på att Gubben vid dem skulle lägga sista handen. Han är öfver öronen sysselsatt med Composition af sin Jubelmusik, hvilken dock lär bli färdig denna vicka —.» Emellertid inflöt ej Hæffners uppsats i GA. Anledningen kan naturligtvis vara den att uppsatsen ej blev färdig i rimlig tid. Troligtvis ligger det dock till på ett annat vis. Hæffners uppsats publicerades, istället för i GA, i tidskriften Svea 1818.[39] Denna omtalas bland »utkomna eller utkommande Litterära arbeten» i februari detta år (av Schröder i ett ovan citerat brev till Atterbom), och senast i september var den utkommen, enär Rääf yttrar sig om tidskriften och Hæffners uppsats i ett brev till Livijn 18.9.1818 (UUB). GA III utkom, som vi ovan sett, i slutet av mars 1818. Den tidsskillnad, som eventuellt föreligger mellan utgivningen av GA III och Svea 1818, är således icke särskilt stor. Man kan ej undgå misstanken, att Afzelius icke velat trycka Hæffners uppsats i GA, därför att den innehöll åsikter som gick stick i stäv med dem Grönland framfört.

Härmed är vi inne på relationerna mellan Afzelius och Hæffner. Afzelius hade ju velat ha Åhlström till melodiredaktör för GA, och det är möjligt

---

[37] Afzelius hade tänkt sig en dedikation till prins Oscar, men Geijer var inte entusiastisk för tanken (se hans brev till Afzelius 21.7.1814), och någon dedikation intogs heller ej. — Afzelius' Ossianbeundran hade tydligen på ett mycket tidigt stadium fått honom att bestämma sig för den bard, som nu pryder smutstitelbladet i GA I. »Hvad lider det med Folksångerna och den celtiske Barden på titelbladet?», frågade Atterbom Afzelius i ett brev 10.9.1813 (KB Ep. A 4 a).

[38] Jfr härom ovan s. 410.

[39] Svea 1818, s. 78 ff. (2. uppl., 1824, s. 100 ff.), omtryckt i GAB musikd., s. VII ff.

att han redan från början var en smula avogt inställd till Hæffner, som på Geijers begäran fick uppdraget att redigera melodierna. Hur än härmed må förhålla sig, är det tydligt att samarbetet mellan Afzelius och hans melodiredaktör mycket snart lämnade åtskilligt övrigt att önska. Hæffner uttalade sig kritiskt om en del melodiuppteckningar Afzelius hade skaffat. Situationen förbättrades naturligtvis ej av att Afzelius 1816 fick kontakt med Peter Grönland och ville ha denne som ersättare för Hæffner i GA III. Sture Bergel har, sannolikt med rätta, framhållit (GAS IV, s. 118), att de drastiska uttryckssätt Hæffner begagnar i sina brev till Afzelius också kunnat stöta denne för pannan.

Den första kontrovers mellan Afzelius och Hæffner, som vi kan följa, rörde de av den sistnämnde troligen upptecknade, i varje fall arrangerade melodierna till »Svinherden» och »Jungfru Gunilla», eventuellt också en ej namngiven visa. De diskuterades i maj 1814 i brev mellan Afzelius och Geijer (citerade härovan). Afzelius lät sig icke övertygas av Geijers försvar för dem och de intogs ej i GA. Hæffner begärde i flera brev till Afzelius att återfå dem. Strax därefter uppstod en åsiktsbrytning beträffande melodien till Riddar Tynne, GA 7 [: I]. Hæffner, som f. ö. uttalat tvivel om värdet av vissa, för oss ej identifierbara melodiuppteckningar i Afzelius' samling redan tidigare — »han anser en del af dem Du lemnat såsm redan förfalskade», skrev Geijer till Afzelius 19.4.1814 — tyckte ej om den västgötska melodiuppteckning Afzelius ägde av denna visa. »Bjud till om till Riddarn Tynne ej kan trifvas opp en bättre Mel:», skrev Hæffner till Afzelius 7.6.1814 (Vs 126: 2). I ett annat brev från samma tid (i KB:s allmänna autografsamling; brevet i sin helhet återgivet i GAS IV, s. 118) från Hæffner till Afzelius heter det: »Ridder Thynne, alla edra uptekningar är frigellisk foster, dessa duger ej, jag har förhoppning att skaffa en rigtigare.» Ett tredje brev, av 12.6.1814 (Vs 126: 2; Bergels datering av detta brev till 11.6 i GAS IV, s. 152, är oriktig), innehåller en lång teoretisk utläggning av Hæffner angående visan, vilken han vill beteckna som en »Rundgesang», och Afzelius får där också följande uppmaning rörande den »riktigare» version av visan som bifogades brevet och som Hæffner upptecknat efter en gammal pukslagare: »Bror ser efter mitt Svenska — detta ber jag at förbättre, men fan ska hämte Dig om Du ändrar en enda Not» (Hæffners begäran om språkgranskning var, som framgår också av de korta citat jag här kan ge, icke obehövlig). Även i sitt brev till Afzelius av 23.6.1814 (Vs 126: 2) återkommer Hæffner till Riddar Tynne och betygar att hans melodi är »ägt» (äkta) men förmodar att Afzelius och hans musikaliska vänner i Stockholm skall finna den oduglig emedan den var »öfver» deras »jern öron», och i samma brev står det: »Vor Gejer här så reste vi till Stockholm och gaf Dig stud för Riddar Tynnes skull.» Citatet antyder, att

Geijer i denna fråga stod på Hæffners sida.[40] Resultatet blev att två melodier trycktes till GA 7 [: I], både den västgötska och Hæffners uppländska. I brevet av 23.6 skriver Hæffner också:

Visan — Min fader och min moder de hafva lidit nöd — o:s:v: — med denna är det så beskaffad — Poesien (så långt jag har) — och Musik, är med förlof sagt — strund — eller socker — bägge delarna äro falska — Den rätte har jag fått af Doctn Oedmans Jungfru tillika Melodien — för at visa och bevisa Dig at jag är beskedligare än Du med min Tynne, ska Du i nästa vecka eller Tisdagen få bägge ...

Afzelius tryckte emellertid sin »falska» melodi till GA 15 [: I], visserligen med en reservation för dess tillförlitlighet, under det att Hæffners uppteckning fick stanna utanför GA. På liknande sätt förhöll det sig med melodierna till GA 11, även de diskuterade i nyss citerade brev: Afzelius tryckte en västgötsk melodi — denna gång utan reservation eftersom han fått Hæffners godkännande — men Hæffners egen uppteckning intogs ej i GA. Också mot den nu som GA 16 tryckta melodien protesterade Hæffner (i brev till Afzelius 12.6.1814; Geijer anslöt sig till Hæffners åsikt i sitt brev till Afzelius 17.5.1814).

Afzelius beklagade sig över Hæffner inför Atterbom. Den sistnämnde svarade Afzelius i ett brev 24.6.1814 (KB):[41]

Häffner skrev dock, och sade att han i sitt bref hade gifvit den förteckning, som du önskar att jag skulle upsätta. Hvad Riddar Tynne m. fl. angår, så vet jag blott att den enligt Häffner är en af de äldsta melodier vi äga, och att han påstår sig hafva renat den från alla moderna tillsatser och upptäckt dess egentliga schema. Den är, som han säger, en gammal *runesång*, till hvars egentliga beskaffenhet en för längre tid sedan i Tyskland funnen rune-melodi gifver claven. Jag kan ej musik, och kan således ej afgöra, om han har orätt eller rätt: jag vet endast att Geijers vilja är, att Häffners melodier skola till punkt och pricka så införas, som gubben har satt dem. Det är dessutom troligt, att en man, som i fyratio år studerat antika musiken i alla dess former, och har musikens *theori* — hvarpå *här* allt ankommer — fullkomligt i sin makt, icke gerna misstager sig; särdeles såsom han med verkligt nit och intresse sysselsätter sig med allt, som hör till choralen och romansen. — Gerna åtager jag mig att bli din commissionär hos gubben, så godt jag förmår.

---

[40] De flesta av Geijers brev till Afzelius andas beundran för Hæffner; blott i oktober 1817, då Hæffner var upptagen med sin musik för reformationsjubileet, kan man spåra en viss otålighet hos Geijer över att Hæffner dröjt med några sättningar av visor.

[41] Brevet är tidigare, dock ej fullt korrekt, citerat av Bergel i GAS IV, s. 153. Atterbom var, såsom redan antytts, en stor beundrare av Hæffners musikaliska kunnande. Han skrev till Molbech 20.10.1815 (brev i KB, Köpenhamn) angående GA I bl. a.: »Musiken är af hedersgubben Häffner ypperligt arrangerad.» I det här citerade brevet till Afzelius säger Atterbom att han själv ej »kan» musik; troligen har han i denna fråga också litat till Geijers omdöme. Jfr också Poet. Kal. för år 1816, s. xxii.

Afzelius lät sig dock icke övertygas om Hæffners förträfflighet. Till Atterbom skrev han 21.7.1814 (brev i UUB) angående sin och Åhlströms Traditioner af Swenska Folk-Dansar, h. 1: »Hæffner svär, kan jag tro, öfver *FolkDansarne*: Jag skref Företalet, Du ser ändamålet dermed och Åhlström bör uppmuntras för detta företag.» Hæffner hade tydligen av Afzelius engagerats för att hjälpa till med låtuppteckning men var kritisk mot spelmännen. Han skrev till Afzelius 7.6.1814: »Hvad han [: Geijer] skref om Polskorna, har jag därom blifvit öfvertygad i Natura, i går var en Stockholmare här, hade en med sig, som var falsk som Diefvulen:, lustig blir dessa. Hade Bror Åhlström ej kunde schicka dem hit.» Hæffner skrev också en mycket kritisk recension — såvitt jag kunnat finna lika litet som det just citerade brevet från Afzelius till Atterbom 21.7.1814 uppmärksammat av tidigare forskare — av Folk-Dansarnas två första häften i Swensk Literatur-Tidning, nr 31 och 48, 1815.[42] Därmed hade det kommit till en verklig brytning mellan Hæffner och Afzelius. Att inga brev från Hæffner till Afzelius finns bevarade efter 1814 — alla Hæffners brev till denne adressat härrör från juni och juli 1814, då korrespondensen å andra sidan var mycket flitig, stundom nästan daglig — skulle möjligen kunna bero på en tillfällighet. Bra mycket troligare förefaller det dock, att direktkontakten och brevväxlingen dem emellan helt enkelt upphörde sedan GA I färdigställts. Det är påfallande, att Geijer i sina brev till Afzelius från slutet av 1816 och från 1817, dvs. under den tid GA II–III redigerades, ofta meddelar att han bifogar Hæffners melodiutsättningar på samma sätt som fallet var i april och maj 1814, innan Hæffner börjat korrespondera direkt med Afzelius.

Vi har mött en del sannolika skäl för Afzelius' växande missnöje med Hæffner. Hæffner å sin sida hyste misstro mot en del melodier Afzelius sänt honom för harmonisering och kunde icke utan fog känna sin sakkunskap ringaktad i de fall Afzelius icke följde hans råd beträffande vilka melodier som borde införas i GA. Härtill kommer emellertid en annan sak, kanske den för Hæffner viktigaste; han fick uppfattningen att Afzelius lät musiker i Stockholm granska och ändra hans sättningar (och möjligen också uppteckningar). Han skrev till Afzelius i ett odaterat brevfragment från juni eller juli 1814 (Vs 126: 2): »Jag anhåller at nödvändigt, jag får se correcturet — de som ej nyttjas vill jag ha tillbaka — på halfva toner förstår sig ej Bervald och hela Academien N^{b} Musical: —» och den fullständiga lydelsen i det nyss citerade brevet av 23.6.1814 angående ett par vismelodier är: »den första Det bodde — är ägt —/: men jag är öfvertygad

[42] Recensionen är viktig bl. a. för att fastställa Hæffners egna åsikter och teorier rörande den svenska folkmusiken och erbjuder i detta avseende ett gott komplement till hans artikel i Svea om skalan.

Du, Bervald, Ahlström [: Åhlström], och hela Musik Acad: eller skrå finner vist den oduglig, äfven som Riddar Tynne, dessa äro öfver edra jern öron :/». Det är således Afzelius' vänner J. F. Berwald och Olof Åhlström jämte »Musik Acad», dvs. närmast Musikaliska Akademiens sekreterare P. Frigel, som Hæffner misstänker för att lägga sig i hans melodiredaktioner.[43] Huruvida Hæffner hade fog för sin misstanke kan ej med absolut säkerhet avgöras. Nog verkar det troligt, att åtminstone Åhlström, som under denna tid var sysselsatt med att tillsammans med Afzelius redigera Traditioner af Swenska Folk-Dansar, haft möjlighet att följa Afzelius' arbete jämväl med GA och på så sätt tagit del av Hæffners sättningar av vismelodier. Åhlström stod ju även för tryckningen av GA:s melodier. Det bör också redan här påpekas, att Palmblad i sitt brev till Atterbom 31.3.1818 (UUB) nämner, att Hæffner då funderade på att själv utge musiken till GA »äkta utan Groenlands och Åhlströms correktioner» — uppgiften om »correctionerna» har Palmblad väl från Hæffner själv men denne kan knappast ha nämnt dem utan någon reell grund. Allt detta skulle således betyda, att Afzelius trots allt och i enlighet med sina egna ursprungliga planer anlitade Åhlström och kanske även Berwald i redigeringen av GA:s melodier.[44]

Det var sedan GA I utkommit och relationerna till Hæffner på allvar försämrats, men innan redigeringsarbetet på GA II–III riktigt påbörjats, som Afzelius fick höra talas om Peter Grönland. Första gången dennes namn, i varje fall i samband med folkvisor, blev bekant för någon i kretsarna kring GA, är säkerligen i november 1815. Då skriver Chr. Molbech till Atterbom:[45]

Endnu maa jeg til Slutning berette, at en herværende grundig Musikkiender og ret god Componist (Justitsraad Grönland, saavidt jeg veed, en Holstener) har for nogen Tid siden tilsendt mig nogle Bemærkninger over Melodierne til de svenske Kæmpevisor. Han ønskede disse indrykkede i Athene; men da de gaae for meget i Detail, kunne de, især da Bogen er udenlandsk, ikke passe for Athene; helst, da de ere ledsagede af Musik — det er nemlig nogle svenske

[43] Utan att beskyllningar av detta slag förekommer, nämns Frigel i omilda eller satiriska ordalag på andra ställen i Hæffners brev till Afzelius 1814: 12.6 (Vs 126: 2), tisdagen efter trefaldighet (Allm. autografsaml., KB; brevet tryckt i GAS IV, s. 118) samt 26.7 (Vs 126: 2). I det sistnämnda brevet motiverar Hæffner också delvis sin avoga inställning till Åhlström.

[44] Däremot är det mindre sannolikt, att Frigel haft med GA att göra. Dock föreslog han 1817 Afzelius till inval i Mus. Ak., se S. Walin i STM 1961, s. 321 n. 2.

[45] Brevet, som finns i KB, Köpenhamn, är tryckt i M. Borups ed. Christan Molbechs brevveksling I, s. 126 ff. — Grönland hade visserligen framträtt i tryck med en recension av Abrahamsson–Nyerup–Rahbeks visedition i Dansk Litteratur-Tidende 1815, men denna recension var knappast känd i Sverige — det skulle i så fall ha varit av Hammarsköld — och dessutom var den anonym.

Melodier, som han har anderledes udsat. Maaskee kunde alt dette nogensteds i Sverrige blive trykket? — Jeg skal i det mindste engang see at sende Dig en Afskrift af hans Melodier. Her afskriver jag kun et Par Ord af hans Bemærkninger for Häffner, som Du ville vetenskabeligst hilse fra mig ...

Härefter följer i brevet ett citat ur Grönlands på tyska skrivna recension, vilket börjar: »Hr. Hoffcapellmeister Häffner würde sein grosses Verdienst um die Aufzeichnung dieser Melodien erweitert haben, wenn er uns die Scala, die er für die Eigenthümliche des alten Nordens hält, in einer Berechnung mitgetheilt hätte ... Wir glauben indess, dass es keine andere Scala, als die diatonische, zum Theil chromatische, der Griechen gewesen ...» Troligen har Atterbom, i enlighet med Molbechs förslag, visat Hæffner detta brev. Det ter sig likaledes sannolikt, att också Geijer och Afzelius blivit underrättade om Grönlands intresse för GA I och hans kritik av Hæffner. Afzelius fick emellertid snart besked härom på annat sätt, låt vara att Grönlands namn icke nämns: »Endnu staar tilbage en herværende theoretisk Musikers Bedömmelse saavel af de svenske Melodier, som Häfners dertil satte Harmoni; men denne er endnu ikke trykt. Saasnart den kommer ud, skal jeg strax give den paa Posten ...» (brev Nyerup–Afzelius 2.1.1816, KB). I detta eller ett något senare brev har Nyerup tillsänt Afzelius några prov på Grönlands harmoniseringar, troligen av visor ur GA I. Afzelius skrev nämligen till Nyerup 9.4.1816 (KB, Köpenhamn): »Af hvilken var harmonien till de Folkmelodier Herr Professorn var god mig öfversände? — Jag tillstår, att jag ej var aldeles nöjd med Hæffners behandling; den tycks mig vara för mycket Wetenskaplig.» Grönland hade i mars 1815 färdigställt ett manuskript innehållande nya harmoniseringar av melodierna i GA I. Häri ger Grönland också en programförklaring: »Hr Capellmeister Häfner hat diesen Melodien eine harmonische Begleitung für Clavier oder Pianoforte hinzugefügt; sie genügt aber nicht, und deswegen habe ich mir selbst eine gemacht.»[46] På sommaren 1816 tog Afzelius direkt kontakt med Grönland.[47]

Denne Peter Grönland (1761–1825) var född i Holstein, studerade juridik i Kiel och kom 1787 till Köpenhamn, där han som tjänste- och ämbetsman upprätthöll olika poster. År 1801 fick han titeln Justitsraad. Han var emellertid också kompositör — på 1790-talet ägnade han sig särskilt åt lieden, det sista decenniet av sitt liv åt sammanställning och harmonisering av en stor samling koralmelodier — och musikskribent (han hade

[46] Förut citerat av Bergel i GAS IV, s. 122. — Manuskriptet finns under signum C I, 580, i Weyses samling i KB, Köpenhamn.

[47] Afzelius' första brev till Grönland är lika litet som de senare bevarat; däremot finns brev från Grönland till Afzelius, och till den då hos Afzelius boende Rasmus Rask, från åren 1816–1818, i KB Vs 126 a.

f. ö. samma musikaliska ideal som sin motståndare Hæffner: J. S. Bach, Händel och Gluck). Även på andra sätt spelade han en icke oviktig roll i Köpenhamns musikliv.[48] Hans intresse för de nordiska balladmelodierna väcktes av Abrahamson–Nyerup–Rahbeks 1814 utkomna edition av danska visor. I sitt första brev till Afzelius 9.11.1816 skriver han bl. a.:

Ich hatte schon 40 Jahre hindurch Music getrieben, practisch, theoretisch, und speculativ, ohne mich je um VolksMelodien zu bekümmern oder aus diesen Trümmern alter Kunst etwas zu machen, bis ich vor ein paar Jahren durch die Nyerupsche Sammlung von ihnen angezogen wurde. Seitdem lebe und webe ich in dieser untergegangenen Kunstwelt; aber eine solche, reiche, und gehaltvolle Melodien-Sammlung, als der germanische Norden, hat auch keine Nation sonst aufzuweisen. Ihr Ur-Ton ist griechisch, unsere Vorfähren müssen in den ältesten Zeiten viel Verkehr mit den Griechen gehabt haben ...

I fortsättningen av brevet säger sig Grönland ha funnit nyckeln till tolkningen av de forngrekiska musikfragmenten. Han vill att Hæffner skall framlägga bevis för existensen av sin nordiska skala men är uppenbart a priori skeptisk mot dennas realitet och tror istället på sin egen *interpretatio græca* av de nordiska balladmelodierna. Vidare:

Meine für hiesige Blätter geschriebene Recension der Ihrem ersten Theil zugefügten Melodien ist nicht gedruckt worden; für die Leipziger Allgemeine Musicalische Zeitung habe ich auch eine geschrieben, dieselbe wird vermutlich erscheinen. Vielleicht erscheint auch die ganze Sammlung, mit harmonischer Bearbeitung von mir, im Druck. Ich bin neugierig auf Ihren zweyten Theil und überhaupt auf alle mir noch unbekannte Melodien. Ihre letzten, denen ich das hoch geschätzte Glück Ihrer näheren Bekanntschaft verdanke, haben mich auf der Stelle so gefesselt, dass ich sogleich meinen Keppler, dessen Harmoniam mundi ich gegenwärtig studiere, verliess und mich an sie machte. Ich brachte sie ein paar Tage darnach, fertig, dem Prof: Nyerup, der das Blatt seinem Briefe beylagen wollte: da aber Freund Rask gerade wieder an Land kam, so nahm dieser das Blatt mit ...

I brevet avslår — naturligt nog — Grönland en av Afzelius framställd begäran att den förstnämnde skulle be F. L. Kunzen att arrangera några svenska balladmelodier. Istället sänder han med Rasmus Rask sitt nämnda »Blatt» med egna sättningar av fem melodier Afzelius skickat honom jämte en egen komposition från 1793.[49]

[48] Se G. Hahnes och E. Dals art. om P. Grönland i Die Musik in Geschichte und Gegenwart, V, 1956, samt Dals uppsats om honom i Fund og Forskning VII, 1960. Om Grönlands samarbete med Afzelius se också Dal, Nordisk folkeviseforskning siden 1800, s. 137 ff. (jfr även ibid., s. 54 ff.) samt Bergel i GAS IV, särskilt s. 122 f.

[49] Brevet, som finns i Vs 126 a, är förut delvis citerat i E. Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 137 f., och där finns också (mot s. 133) en bild av första brevsidan. — Flera av visorna på det medföljande notbladet diskuteras i brevet. Ena sidan av detta blad är avbildat i GAS IV, s. 325 (bilden dock av den undermåliga kvalitet, som tyvärr utmärker

Det är av detta Grönlands brev tydligt, att Afzelius tagit initiativet till en korrespondens dem emellan.[50] Intet av Afzelius' brev till Grönland syns vara bevarat, men det är ändå uppenbart, att redan i det första av dessa bifogades dittills otryckta uppteckningar av svenska balladmelodier. Avsikten är otvetydig: Afzelius ville i Grönland och/eller Kunzen få ersättare för Hæffner i de senare delarna av GA.

Afzelius vidarebefordrade genast de av Grönland erhållna sättningarna till Geijer. Denne skrev till Afzelius härom 19.11.1816: »Gronnlands visor hoppas jag du återfått. Jag var ej nöjd med dem. Blotta ideen att behandla omquädet som en chor är en orimlighet. I harmoniskt afseende voro de enligt Hæffners utsaga okunnigt behandlade.»[51]

I sitt brev till Geijer 2.12.1816 tar Afzelius Grönland i försvar:

> Jag sänder dig härhos ett bref från Justitierådet Groenland, som troligen kommer dig på bättre tankar om en man, som följt i det hela tidens bildning och skall vara vida värderad; Hæffners harmonier äro mig dyrbara; men infallibel är han ej, det vittnar hans recension öfver Folkdansarne, der han ej kunnat skilja hvad Liedzén för att pröfva honom satt från äkta gammalt.
> — — —
> Att anse omkvädet, som Groenland, är det så orätt? Hvar allmogen kan läsa med prästen, eller sjunga med Sångarn försummar de aldrig sitt Tutti. — Och i Finland är detta ännu i bruk, att sångarens ord upprepas först av två, så af 3, och ännu en gång af Chören.

Brevet innehåller som synes öppen kritik mot Hæffner, men Afzelius' inställning till denne kommer nästan ännu mera fram i avslöjandet av att i Folk-Dansarna insmugglats vissa dubiösa stycken enkom för att sätta Hæffner på prov.

Geijer nämner i sitt nyss citerade brev av 19.11.1816, att han själv och Hæffner var klara att igångsätta arbetet på GA II. Därför, och säkert också på grund av Geijers avståndstagande från Grönlands redigeringsprinciper, kunde Afzelius icke gärna engagera den sistnämnde redan för denna del. Istället överenskommer han med Grönland om att denne skall

---

alla facsimilebilderna ur Vs 126 i GAS). Under det att Bergel i GAS IV, s. 123, ger den säkerligen riktiga uppgiften att detta notblad medföljde Grönlands första brev till Afzelius, säger han märkligt nog på s. 223 att det är »antagligen sänt i brev till Afzelius»; någon datering lämnas ej på detta ställe.

[50] Den förste, som nämner denna korrespondens i något senare tid, är C. E. Södling i sina otryckta arbeten om svensk folkmusikuppteckning (jfr nedan s. 587). Han hade av Afzelius fått de brev som nu utgör KB Vs 126 a. Någon närmare presentation av samarbetet Afzelius–Grönland ger Södling dock icke.

[51] I samma brev, som också innehåller kritik mot Kunzens och Sanders på tyska utgivna edition av danska ballader, nämns f. ö. Grönlands recension av GA I i Allg. Mus. Zeitung och det är tydligt, att Geijer men ännu mera Hæffner ville läsa den — Geijer visste icke ännu att den var skriven av Grönland.

svara för melodiredigeringen till GA III; melodibilagan till detta band skulle därför tryckas i Köpenhamn. Afzelius skriver härom till Nyerup 21.4.1817 (brevet i KB, Köpenhamn): »Jag har skrifvit och sökt, att få genom Justitierådet Gröenland, Melodierne till 3dje delen af våra Folkvisor tryckte i Köpenhamn med samma gravur som de af Kuntz och Sander utgifne Melodier ... Var god öfvertala Justitierådet härtill och var honom behjelpelig i besväret. — — — Jag har sändt de 7. tryckte arken af Texten till 3dje Delen till Gröenland, så att äfven den som mindre än Hr Professorn känner svenska språket kan corrigera orden under Musiken.» I ett brev till Afzelius 22.5.1817 diskuterar Grönland åtskilliga praktiska frågor i samband med detta planerade melodihäfte, likaledes i brev till Rask (som vid denna tid vistades i Stockholm hos Afzelius) 17.7.1817 och till Afzelius 6.8.1817 (samtliga brev i Vs 126 a). Emellertid kom ett meddelande från Afzelius till Grönland att hastigt avbryta arbetet, då redan tolv sidor graverats. (Åtta av dessa är bevarade i Vs 126 a, tydligen översända av Grönland till Afzelius.) Olof Åhlström, kanske missnöjd med att Afzelius skaffat sig en annan musikalisk rådgivare, hade med hänvisning till sitt nottrycksprivilegium inlagt sitt veto mot den i Köpenhamn (hos Lose) påbörjade tryckningen. Om han hade juridisk rätt därtill syns något osäkert, men Afzelius böjde sig inför sin väns önskan. Också melodierna till GA II lämnades till Åhlströms tryckeri; en annan följd blev att Hæffner fick verka som melodiredaktör jämväl för GA III.

Grönland underrättade Rask om Åhlströms ingripande mot Loses tryckning i ett brev av 3.9.1817, där det sägs att Afzelius borde ha kunnat förutse denna utveckling. »Imidlertiid beklager jeg Afz*elius* meest, da det koster ham Penge, Rask og Grönland kun noget Arbeide», fortsätter Grönland och presenterar sedan en ny plan:

> Min proposition til Lohse er, at det hvad der er færdig skulle casseres, og han derimod skulde giöre et Oplag af alle 3 Delers Melodier. Af dette Oplag skulde han da lade A. faae saa mange Exemplarer som, efter Fradrag af de spildte Omkostninger, kunde regnes for de betalte 200°. Bco. Dette anseer jeg for det bedste; men han har Betænkligheder, og nogle har jeg selv ogsaa. 1) Har Lohse Lov offentlig at sælge slig Udgave i Sverrig? Kan ikke Alström forbyde det? — — — 2) Naar kan jeg faae Visernes samt Melodiernes *anden* Deel? Er denne ikke færdig, saa kan Lohse ei antage mit Forslag om en fuldstændig Udgave af Melodiere fra *min* Haand. Jeg har hidindtil bestandig troet at anden Deel for længe siden var færdig, Viserne saavel som Melodierne udgifne i Trykning: nu derimod synes mig det modsatte at være Tilfælde, omtrent som hiin Skomager havde den Vane at sye den anden Sko förad den förste. Jeg tvivler neppe, at Lohse allerede havde resolveret sig til det Hele's Udgave, hvis jeg var i Besiddelse af et Exemplar af anden Deel. Lad mig faae at vide hvorledes det staaer dermed, og naar jeg skal faae et Ex: af bemældte 2. Deel. Sammes Melodier maae være bearbeidede af hvem det vil, saa formoder jeg dog, at jeg

intet deraf kan bruge, ikke kan lade – som man siger – en Steen paa den anden (Keinen Stein auf dem andern lassen, heder det om Jerusalems Zerstörung).

I enlighet med de här uppgjorda planerna och således delvis på Afzelius' bekostnad utkom 1818, hos C. C. Lose i Köpenhamn, Alte Schwedische Volks-Melodien gesammlet von E: G: Geijer und A: A: Afzelius; für das Piano-Forte harmonisch bearbeitet und dem Herrn Professor A: Böckh gewidmet von P: Grönland. Grönlands förord är daterat »März 1818». Hans oro för att Åhlström kunde hindra försäljningen i Sverige torde ha varit obefogad – i varje fall stod i Upsala Tidning 9.9.1818 följande notis: »Af trycket hafwa utkommit och säljas i Bruzelii Bokhandel: – – – Gamla Swenska Folksånger saml. af Geijer och Afzelius för Fortepiano, harmoniskt bearbetade af Grönland». Grönlands samling innehåller 111 melodier, ett tjugotal flera än GA. Eftersom de bevarade melodiuppteckningarna bland Afzelius' efterlämnade papper i Vs 126 och Vs 2 är relativt få kan Grönlands utgåva i de fall där den bygger på nu förlorade manuskript tjäna som ett användbart korrektiv till Hæffners sättningar av samma melodier. I enstaka tillfällen, beträffande melodier som ej tryckts i GA och till vilka ej heller ms finns kvar, är Grönlands sättningar vår enda källa.[52]

Trots allt innehåller GA II och II några harmoniseringar av Grönland. I GA III, s. 254, skriver Afzelius:

> För Harmonien äfven till de här upptagna Melodier hafva vi att tacka Herr Hofkapellmästaren *Hæffner,* med undantag af N:o 66, 75 och 99, hvilka äro af en annan hand. Att ej för mycket öka kostnaden, hafva vi för dessa tvenne, såsom för de kommande delar beslutat att med harmoni lemna ett inskränktare antal af Melodier, men de öfriga utan, öfvertygade att de som det förtjena, ej skola af Musikälskare blifva förgätna.

Vi konstaterar i förbigående, att i ljuset av vår kunskap om Afzelii ekonomiska åtagande för de hos Lose tryckta melodierna, alla harmoniserade, ter sig den här nämnda sparsamheten beträffande harmoniseringen i GA påfallande och kan i flera avseenden tolkas som ett utslag av Afzelius' favorisering av Grönland på Hæffners bekostnad. Emellertid har citatet närmast getts för att klargöra, att melodierna till GA 66, 75 och 99 ej harmoniserats av Hæffner. GA 75 [: I] och 99 har säkert fått sin harmoniska dräkt av Grönland.[53] Däremot gäller detta med all sannolikhet inte

[52] Se härom i exkursen härnedan, där också Hæffners resp. Grönlands redigeringsprinciper i största korthet berörs.

[53] Att GA 75 [: I] är Grönlands harmonisering framgår av det manuskript han bifogade sitt brev till Afzelius 22.5.1817 och dessutom av Grönlands egen edition 1818. Också GA 99 återkommer i samma sättning i Grönlands utgåva. Den sistnämnda är även berörd i ett uttalande i Grönlands brev till Afzelius 24.4.1818: »Ihr Bekenntniss, dass weder ich noch Häfner mit unseren Harmonien Ihrem Gefühl gänzlich genug

för GA 75 [: II] och 75 [: III], och frågan är, om inte också GA 66 måste frånkännas Grönland.[54] Å andra sidan är den i Afzelius' nyss återgivna passus ej nämnda tyska visan »Es liegt ein Schloss in Österreich» (invid GA 40 i musikbilagan) troligen harmoniserad av Grönland. I ingressen till GA 40 skriver Afzelius: »Af den förtjenta Musikkännaren Herr Justitierådet Grnoeland [sic] i Köpenhamn, är oss meddelad den gamla Tyska Melodien, och vi tro oss göra hvar Musikälskare ett nöje, då vi bland bilagorna äfven meddela den.» (Dessa rosor åt Grönland torde icke ha glatt Afzelii medredaktörer; det återgivna stället är f. ö. det enda i GA, där Grönlands namn förekommer — i Geijers uppsats om omkvädet figurerar han anonymt.[55])

Jag har redan i samband med utgivningsdatum för GA III och sedan på tal om motsättningarna mellan Afzelius och Hæffner citerat några ord ur Palmblads brev till Atterbom 31.3.1818 (UUB). Här skall i ett sammanhang återges ett litet längre avsnitt ur detta brev:

3dje Häftet af Folkvisorna har i dessa dagar lemnat pressen. Häffner har funderat på att i Tyskland trycka en tysk Öfvers. (af Bagge) med Musiken — äkta utan Groenlands och Åhlströms correktioner, men Breitkopf och H. ha ej velat emottaga förlaget. Men Redaktionen af Musikalische Zeitung har i ett handbref så ofantligt berömt Häffners snille och lärdom, att Gubben ändå tröstar sig.

Strax därefter skrev också G. W. Gumælius till Atterbom om delvis samma materier (7.4.1818; brevet, felaktigt daterat »1817», finns i UUB):

Af Svenska Folkvisorna hafva 2ne tomer till utkommit. Den sednare af dem (den 3dje) innehåller en afhandling af Geijer om omqvädet. Denna uplaga kan annars gälla som ett mönster af det fullkomligaste slarf. Af Afzelius kunde väl också ej annat väntas. Hæffner har han alldeles upretadt genom en högst förolämpande behandling. Han har skickat hans melodier till Groenland, att öfverses! och låtit andra corrigeras af Åhlström. Så har jag åtminstone hört. Groenland berömmer han, och säger på ett ställe att omkvädet »*troligen i fordna tider, liksom ännu i Finska allmogens runor, blifvit upprepadt af åhörarne*». Hvad Finska

---

thun, dass nur N. 1 und 3 von Häfner und Staffans Visa von mir, Ihren Ideal am nächsten kommen, ist mir äusserst interessant, da Sie es mit Wahrhaftigkeit ablegen.» I fortsättningen av brevet säger Grönland, synbarligen förargad över Afzelius' i hans ögon väl något otacksamma attityd, att denne blott har sinne för melodi, ej för harmoni.

[54] Alla dessa tre är annorlunda satta i Grönlands edition 1818. Troligen är GA 75 [: II] och GA 75 [: III] arrangerade av Hæffner, under det att GA 66 skulle kunna vara Åhlströms verk.

[55] Till Nyerup skriver Afzelius 2.5.1818 (brev i KB, Köpenhamn) angående de ex. av GA II och III han samtidigt översände, att de hade skadats genom bokbindarens slarv — bl. a. var »Musiken på ett ställe förderfvad» — och fortsätter: »Professorn får i alla fall bättre musik af Justitierådet Grönland! Bränn upp denna.»

runorne angår, så har jag hört af många Finnar att denna uppgift är alldeles falsk, och hvad de Svenska visorna beträffar, så är det besynnerligt att detta bruk skulle nu så helt och hållet upphört, att ej ett spår deraf skulle återstå.

Uppgiften i Palmblads brev om att Hæffner tänkte ge ut en egen upplaga av GA:s melodier med tysk text hos Breitkopf o. Härtel i Leipzig är intressant och såvitt jag vet förut obeaktad — det skulle således ha rört sig om en direkt parallell till Grönlands egen edition (den i brevet nämnda tidskriften är Allgemeine Musikalische Zeitung i Leipzig, dvs. samma organ som hade publicerat Grönlands rec. av GA I).[56] Både Palmblads och Gumælius' brev avspeglar Hæffners misstanke om att hans sättningar tillställts Grönland och Åhlström — han hade, som vi ovan sett, hyst misstankar beträffande Åhlström, Berwald och Frigel redan när det gällde GA 1. Vilket fog Hæffner haft för sina påståenden till Palmblad och andra i denna fråga tål att diskuteras. Åhlström, som ombesörjde tryckningen, har alltid haft en möjlighet att göra åtminstone smärre retuscheringar i Hæffners arrangemang. Däremot är det föga troligt, att Grönland sett Hæffners redaktioner innan de trycktes. Av Grönlands brev till Rask och Afzelius under 1817 framgår, att han var ivrig att få den tryckta *texten* ark för ark allt eftersom tryckningen fortgick — dessa brev ger oss därför möjlighet att kontrollera de data rörande tryckningens fortskridande, som andra källor gett oss — men intet tyder på, att Grönland för musikens vidkommande fått annat än melodistämmor (originaluppteckningar eller avskrifter av sådana) i handskrift. Belysande är också början av Grönlands förord till sin tryckta edition:

Von den alten Volksmelodien des scandinavischen Nordens, über welche die A. Music. Zeitung (1816 No 35 u. 36) ihren Lesern einen Aufsatz mitgetheilt hat, erscheinen hier, in einem besondern Abdruck, mit Clavierbegleitung, die schwedischen. Aber nicht allein jene 27, deren nur der Aufsatz erwähnt, die dem ersten Theil der Lieder (*Svenska Folk-Visor etc. Stockholm.*) beygefügt waren, sondern noch drey andere, und sodann alle zum 2ten und 3ten Theil noch vorhandene bisher aufgesuchte Melodien, erhält das kunstliebende Publicum hier beysammen, bearbeitet, bis auf die ersten 27, nach Handschriften, die mir aus Schweden von einen Manne zugeschickt worden, dessen, kein Opfer scheuender

[56] Hæffner utgav 1818 (ej 1822, som det uppges bl. a. i art. om H. i Sohlmans Musiklexikon) en samling egna kompositioner, Schwedische Lieder, till texter av Goethe, Geijer, Atterbom, m. fl. Den bär tryckortsangivelsen Leipzig men är i själva verket tryckt i Uppsala (se brev Palmblad–Atterbom 23.6.1818, UUB); Åhlströms privilegium kringgicks på detta sätt. Verket annonserades i Uppsala Tidning 4.2.1818 och recenserades i Swensk Literatur-Tidning 1818, sp. 529–534. Sju visor ur GA jämte »Om sommaren sköna» ingår i Hæffners Svenska Folk-Wisor 1832, ett arrangemang för manskvartett. Ytterligare hälften ställdes i utsikt men publicerades ej.

Patriotismus mich in Stand gesetzt hat, mit einer Verpflanzung aller auf vaterländischem Boden noch duftenden Gesangblüten unseres alten Nordens hier den Anfang zu machen.

Grönland var också okunnig om att så många melodier i GA:s musikbilaga till texter i GA II och III lämnats oharmoniserade, ända till dess han fått se dem i tryck. Han skriver nämligen till Afzelius 6.6.1818: »Wer hat den klugen Einfall gehabt, in Häfners Sammlung einen grossen Theil Melodien ohne alle Begleitung zu geben?» Det ser således ut som om Hæffners påstående om ingrepp från Grönlands sida i hans sättningar skulle sakna grund. Det kan emellertid möjligen förklaras så, att också Hæffner harmoniserat GA 75 [: I] och GA 99 men att Afzelius föredragit Grönlands sättningar av dessa och att Hæffner uppfattat de i GA intagna som »correctioner» av sina egna (detsamma kan även gälla för GA 66, antingen den arrangerats av Åhlström eller Grönland).[57]

Innan vi härmed lämnar frågan om GA:s melodier och överhuvudtaget GA:s redigering skall det blott påpekas, att Afzelius anlitade en av- eller renskrivare också för melodiernas vidkommande.[58]

*

Majoriteten av visor i GA är ballader. Andra har säkerligen av Afzelius räknats till samma kategori, låt vara att vi nu snarare för dem till balladens efterklang (GA 5, 20, 31, 40, 41, 44 och 76) eller har insett, att de är otvetydiga pastischer (GA 47 och 97). Ett par berättande visor av yngre typ återfinns i GA II, s. 239–251 (kanske bör man också räkna GA 44 hit). Vidare upptogs några historiska visor, i annan form än balladens, från senmedeltiden och 1500-talet (GA 61, 64, 65; GA I, s. 245–249; GA II, s. 302–304), samt tre historiska 1700-tals visor av till namnet kända författare (GA 29, 30, 66). Slutligen är att nämna två lyriska visor (GA I, s. 244 f.; GA II, s. 235–239).

Afzelius skriver till Nyerup 3.8.1814 (KB, Köpenhamn): »Vi hafva inga Samlingar utan måste taga allt ur Folkets mun; ej så lätt; men intressant!» I sitt brev till Hammarsköld 4.11.1814 (KB) berättar Schröder om det då nyligen gjorda fyndet av Bröms Gyllenmärs' visbok i UUB och fortsätter: »Du ser att detta fynd är kosteligt och ypperligt, då utgifvarne hittills ej

[57] Det bör påpekas, att Grönland — liksom Braun — harmoniserade en av Adlerbeth och Blidberg hösten 1818 uppteckнad visa (DgFT 18), se härom nedan s. 514. Sannolikt var detta Grönlands och kanske också Brauns sista direkta insats av detta slag för de svenska balladerna.

[58] Denne har utskrivit melodierna på följande sidor i Vs 126: 4: 19, 20, 22–24, 34–35 och 38. Bland förlagorna är uppteckningar av Grevilli och Braun.

ägt någon enda codex att rådfråga, då deremot Danska Folkvisornas utgifvarne [sic] med mycken pomp beskrifvit de många handskrifna källor de nyttjat.» Vad som framgår av dessa brevcitat, nämligen att utgivarna av GA icke kände några äldre vismanuskript då de började sin utgivning, bekräftas av Afzelius' efterord till GA III, s. 250:

Huru Folkvisan blifvit det, och dess öde ifrån den tid hon i den bildade verlden, blott någon gång som en curiositet, blef ihågkommen, eller af fornforskare en och annan strof, med samma sinne som en gammal stenristning, läsen och förvarad; samt hvad Europas öfriga Nationer gjort att rädda från glömskan sin Forntids minnen, kan inhemtas af Herr *Geijers* Inledning från sidan xxx. till LXIV., — men hvad våra Landsmän gjort för detta ändamål, var oss då icke ännu bekant.

På samma ställe nämner Afzelius Hammarskölds i Swensk Literatur-Tidning 1813 intagna meddelande om några äldre handskrifter i KB, men varken Afzelius eller Geijer hade tydligen observerat detta förrän på ett ganska sent stadium. Några mera ingående efterforskningar bland KB:s handskrifter torde Afzelius aldrig ha företagit på egen hand, och när han började utgivningen av GA hade han förmodligen inte ens tänkt på denna möjlighet att skaffa material till sin samling. Han var först och främst inriktad på de i muntlig tradition levande visorna, det var den vissång han mindes från sin barndom han ville presentera. Både han och Geijer var, även när de gjort bekantskap med äldre manuskript, övertygade om den muntliga traditionens överlägsenhet över skillingtryck och handskrifter: blott hos »folket» fanns folkvisorna i sin äkta gestalt. Det vore därför orätt att säga, att Afzelius gjorde en dygd av nödvändigheten, när han värderar äldre handskrifter lägre än de upptecknings han själv och hans medsamlare gjort. I GA II, s. 13, skriver sålunda Afzelius: »Det är en anmärkning, som hvar samlare af forntidens sånger får anledning att göra, att de Traditioner man har tillfälle att få ur sjelfva folkets egen mun och ej finnas i Tryck eller handskrift, blifva alltid renast till Diction och Poesi ...»[59] Därtill kom ett annat skäl: det var främst i den muntliga traditionen man kunde finna visor med melodier. Rörande skillingtryck skriver Geijer i inledningen till GA I s. LXI:

Af de nyssnämnda källor hafva vi likväl till en början ej mycket begagnat oss, emedan det var oss ett hufvudföremål, att så vidt möjligt lemna hvar visa med sin melodi, då vi naturligtvis voro inskränkta till den munteliga folktraditionen, som i alla fall är den rikaste och förnämsta källan. Jemnför man de visor, vi tagit ur folkets mun, med motsvarande Danska, för öfver 2 århundraden sedan utgifna, så skall man finna att våra på intet sätt stå efter i äkthet, och att be-

[59] Det är sannolikt detta yttrande Livijn i sitt brev till Rääf 9.12.1816 (citerat s. 498 härnedan) anser utmärkas av »täck enfaldighet». Jfr ovan s. 469 n. 31.

handlingen tillika är så fri och i många omständigheter afvikande, att man omöjligen kan tänka på något Danskt lån. Ja, i några fall, t. ex. i visan om *Riddar Tynne,* tveka vi ej att förklara den munteliga Svenska Traditionen för äktare än den tryckta Danska visan.

I sitt brev till Afzelius 14.7.1814 skriver också Geijer: »i allmänhet tror jag att dina visor ha ett företräde för de Danska derigenom, att dessa till större delen äro tagna ur redan tryckta exemplar: och man vet hur föga samvete boktryckare och äfven utgifvare göra sig af mer eller mindre orimliga ändringar i slikt fall. Våra äro deremot till största delen hämtade verkeligen ur folkets mun.» Trots att skillingtryck i åtskilliga fall begagnades för texter i GA, ansågs de säkert av Afzelius som en sekunda källa i förhållande till den muntliga traditionen; i flera ingresser till enskilda visor i GA uttalar han sig kritiskt om skillingtryckstexter och däri tillfinnandes, verkliga eller förmenta, ändringar och »förfalskningar».

Under det att skillingtryck använts för icke så få texter i GA I, är de där förekommande visor, som hämtats ur äldre manuskript, blott två: balladen GA 7 [: II] ur Gustaf Celsings papper samt offersången vid Ingemo källa ur ett Skara-ms. I GA II är GA 47 (balladpastischen Herr Heimer och Margreta) hämtad ur Engeströms samling, men med detta undantag är samtliga visversioner i GA II och GA III, vilka tagits ur äldre handskrifter, koncentrerade till slutet av dessa delar (fr. o. m. ark 14 i GA II, fr. o. m. ark 11 i GA III). Det var nämligen först vid Rääfs besök i Stockholm maj–juni 1817, som Afzelius tillsammans med denne stiftade bekantskap med de viktigaste vishandskrifterna i KB — och tryckningen var då hunnen ett gott stycke in i båda banden. Ungefär vid samma tid hade Geijer eller Schröder kunnat ta del av en visbok i A. F. Stjernelds ägo (nu i UUB), som de förut icke känt.

De manuskript som användes var sådana, som nu ingår i nuvarande KB:s visbok i 4:o (för GA 39 [: III], 48 [: II], 54 [: II], 62 [: I], 94 [: II], 95 [: II], 98 [: II] samt, om man så vill, GA 100) och i den nuvarande KB:s visbok i 8:o (för GA 61 och 98 [: III]). De andra använda KB-manuskripten var Harald Oluffsons visbok (för GA II, s. 244–251) och Peringskiölds Monumenta (för GA I, s. 245–248, och GA 100). Från UUB begagnades egentligen ingenting; en text ur Palmskiöld 24 är dock nämnd i ingressen till GA 62 [: I]. Bröms Gyllenmärs' visbok kom aldrig till användning och den omtalas icke bland de äldre manuskripten i Afzelii efterord till GA III.[60] Redan nämnt är ett Skara-ms (för GA I, s. 245), Celsings papper

[60] En orsak till att denna visbok ej kom att användas för GA II–III — den upptäcktes för sent för att kunna användas för GA I — är säkert, att Atterbom 1815 flitigt öst ur denna källa för sin Nordmansharpa.

(för GA 7 [: II]), Engeströms samling (för GA 47) samt den Stjerneldska visboken (för GA 61, 64, 65 och GA II, s. 302–304).

Skillingtryck är helt eller delvis källan för GA 20 [: II], 24, 25, 28, 30, 41, 42, 44, 45, 46, 60, 66 [: I] och 66 [: II] samt GA II, s. 86–115, 235–239, 239–243. Också för några andra texter har Afzelius känt skillingtryck men i dessa fall kan vi icke säkert säga, att han använt dem för sin redaktion — stundom har han dock citerat dem i anmärkningar.[61] På gränsen till skillingtryckskategorien står källorna till GA 29 och GA 97. En dissertation under Ihre är källan för GA 27, Stockholms Magazin 1780 för GA 62 [: II]. Ur Atterboms Nordmansharpan har hämtats GA 36 [: II] samt variantes lectiones till GA 45.[62]

Trots att Afzelius' redigering av GA för en nutida betraktare liksom för en samtida kritiker som Rääf, lämnar åtskilligt övrigt att önska, kan en eftervärld vara tacksam mot honom för hans frejdighet och uthållighet. Inte minst den just behandlade idén om den muntliga traditionens överlägsenhet har gett GA dess värde. I några fall är tryckta eller handskrivna förlagor, som Afzelius begagnat, nu förkomna, och här förblir visserligen GA en källa. Där manuskript och skillingtryck finns kvar, går vi dock hellre till originalen än förlitar oss på Afzelius' något diskutabla förmåga som editor av äldre texter. Den insamling ur traditionen Afzelius själv och hans medarbetare åstadkom kan emellertid ej upprepas idag; änskönt den i detaljer ej låter sig kontrolleras, vill vi ogärna vara utan den. Med majoriteten av sina visor hämtade direkt ur sin samtids levande tradition och med sina i tryck meddelade melodier till de flesta texter har GA ingen föregångare bland nordeuropeiska folkviseeditioner.

*

[61] De samlingar av skillingtryck som nyttjats för GA är Carl Zetterströms i Uppsala samt medicinalrådet, senare riksantikvarien C. B. Rutströms resp. förste expeditionssekreteraren Gustaf Henrik Thomées i Stockholm. Härutöver torde ha begagnats vissa tryck i Afzelius' egen ägo. — Om Thomées (1763–1823) visintresse vet vi annars föga. Zetterström (1767–1829), medicine professor och känd boksamlare, ägde ett mycket betydande antal skillingtryck (samlingen som en enhet finns i UUB), till stora delar inköpta efter Abr. Hülphers. Zetterström var, utom med att ställa skillingtryck till förfogande, Afzelius behjälplig på annat sätt med upplysningar. Hans avskrift av Vasavisan, ST 16: I, ur UUB Palmskiöld 24 ställdes till GA-utgivarnas förfogande (den finns nu bland J. H. Schröders papper i UUB V 18). Zetterströms bistånd rörande denna visa nämns flerstädes i korrespondensen mellan Afzelius och Atterbom i juli 1814. Om Rutströms visintresse och vissamling se närmare s. 108 f. härovan. Här skall blott påminnas om, att det med all sannolikhet är Rutström som furnerat Afzelius med melodien till GA 29.

[62] Beträffande detaljupplysningar om begagnandet av äldre källor för GA hänvisas, liksom för de samtida uppteckningarna, till exkursen.

Utgivningstidpunkterna för GA:s olika delar hör till de kontroversiella frågor jag sökt belysa i min ovanstående framställning, likaså spörsmålet om Geijers roll för GA.[63] Man torde dock tryggt kunna säga, att det problem rörande GA som mest uppmärksammats av tidigare, enkannerligen litteraturhistorisk forskning har rört Rääfs bidrag till samlingen. Framförallt har frågan avsett dels vad Afzelius kan ha fått ur Rääfs egen vissamling, dels huruvida det är Rääf som till Afzelius förmedlat de Wallmanska visuppteckningarna.

I inledningen till GA I, s. LXIV f., skriver Geijer:

> Det är oss ej obekant, att en förtjent Litteratör, Hr Kongl. Secreteraren Rääf, länge sysselsatt sig med samlingar af folksånger, och äfven enligt berättelse varit betänkt på deras utgifvande. Vi kunne säga, att vi med längtan väntat derpå, och då vi nu emellertid, kanske med inskränktare tillgångar, framträda, emedan vi ansett det af vigt att utan dröjsmål söka vända allmänna uppmärksamheten åt detta håll, önske vi ingen ting lifligare än at han måtte utföra detta uppsåt, endera enskildt, eller för framtiden i förening med oss, på det vi således gemensamt måtte få arbeta för ett ändamål, som mer än något annat fordrar fleras sammanstämmande åtgerd; och hvartill vi dessutom härmed offenteligen inbjude alla, som skulle äga nit och vara i belägenhet att medverka dertill.

Denna direkta invit till Rääf konfirmerar vårt härovan framlagda resultat att Rääf icke bidragit till GA I. I GA II nämns Rääf i ingressen till GA 60 såsom lämnare av uppgifter, belysande St. Göransvisan. I efterordet till GA III upptas Rääf ej bland de avtackade bidragsgivarna till GA. Däremot nämns det därstädes, s. 251 f., att bl. a. av »det som Herr *Rääf* under fleråriga forskningar i Södra orterna samlat, *kunna vi hoppas* [min kursivering] ett vigtigt bidrag till Medeltidens Historia och Litteratur». Av själva GA får man om Rääfs bidrag således blott veta, att han gett upplysningar som nyttjats för den nämnda ingressen till GA 60. Sedan väl tanken väckts, att Rääf också lämnat andra bidrag till GA, har fältet legat öppet för långtgående spekulationer angående omfånget och arten av dessa hans bidrag. Länge har dylika hypoteser fått frodas utan att i tillräcklig utsträckning ha konfronterats med existerande källmaterial i form av brev och vismanuskript.

---

[63] Mot bakgrunden av vad vi ovan sett om Geijers roll som visuppteckнare, som författare till ingresser för enskilda visor i GA förutom till inledningen GA I och uppsatsen om omkvädet i GA III, samt som mellanhand mellan Afzelius och Hæffner, framstår ett uttalande som Steffens i Sv. litteraturens historia (red. O. Sylvan) I², 1929, s. 116, som undervärderade. Där sägs nämligen, att Geijer i GA »knappast äger någon annan del, än att han skrivit den tämligen spekulativa och numera vetenskapligt föråldrade inledningen». Åtskilliga flera exempel på en mer eller mindre felaktig uppfattning om Geijers roll i arbetet på GA kunde ges. Man har i regel alltför mycket byggt på Geijers egna efterhandsupplysningar i Idunas sluthäfte och alltför litet på det bevarade samtida källmaterialet.

Det är ett uttalande av Rääf själv på gamla dagar som satte diskussionen igång. Han skriver i sin otryckta självbiografi från 1862:[64] »Utgifvarne af Sv. Folkvisor 1814–1816 hafva glömt omnämna att jag till deras arbete bidrog med 70. romanzer, de flesta med melodier.» I sin bok om Rääf har Arvid Ahnfelt citerat detta yttrande, vilket han f. ö. felaktigt översätter till att Rääf på detta sätt skulle ha svarat för 70% av innehållet i GA.[65] (Ahnfelt har bara fäst sig vid att sista visan i GA bär numret 100 — under åtskilliga nr finns dock flera än en version, vartill kommer de onumrerade visorna.[66])

Ahnfelts uppfattning, dvs. Rääfs minnesintryck, accepterades av följande forskare. (Redan året innan Ahnfelts bok publicerades hade f. ö. R. Hjärne skrivit om Rääf och hans vissamling: »Frikostigt upplät han ock denna skattkammare för forskare. Det var här Geijer och Afzelius för 'Svenska Folkvisor' gjorde en värdefull skörd.»[67]) C. E. Södling skrev sålunda i Svensk Musiktidning 1881, s. 196, om GA: »Som *numera* genom Ahnfelt är vordet bekant, äro öfver två tredjedelar af visorna enbart från Östergötland.» Svend Grundtvig talar 1882 om »hedersmannen L. F. Rääf af Småland, hvilken vi till stor del hafva att tacka så väl för Afzelii samlingar, som för A. I. Arvidssons 1834–1842 utgifna förträffliga *Svenska fornsånger.*»[68] Gustaf Ljunggren uttrycker sig indignerat över Afzelii och Geijers uraktlåtenhet att ange Rääfs stora bidrag till GA.[69] Ännu Karl J.

---

[64] Denna, som finns på Forsnäs och i fotokopia i SVA, har flerstädes citerats i Ahnfelts bok om Rääf.

[65] Ahnfelt, L. F. Rääf af Småland, s. 18.

[66] Att Rääf lämnat bidrag till GA syns framgå av en notis i en av Adlerbeth skriven historik över Götiska Förbundet och de götiska strävandena (koncept i Handl. rör. Göt. Förb. I, KVHAA): »Etthundrade Svenska Folkvisor hafva i 3 Delar år 1816 och 1817 [sic] blifvit utgifne af H^rr^ Geijer, Afzelius och Rääf.» I några sena brev talar Rääf, dock utan att uttryckligen nämna GA eller Afzelius, att han många gånger lämnat bidrag åt åtskilliga författare, av vilka endast somliga öppet erkänt Rääfs bistånd. I sitt arbete Sv. folkmusikens hist., vol. 2 (Mus. Ak. bibl.) skriver C. E. Södling, att han sommaren 1868 av Rääf själv fått veta, att Afzelius »i början af 1813» skrivit till denne och bett att få låna dennes vissamling »till påseende och jemförelse» med sin egen. »Härpå sändes honom 70, de flesta med melodier. Dessa återsändes aldrig.» Denna uppgift är, såsom av min följande framställning kan slutas, helt otrolig. Om Södling uppfattat sin sagesman riktigt, måste minnet ha svikit den då 82-årige Rääf.

[67] Hjärne, Götiska Förbundet och dess hufvudmän, s. 46.

[68] A. Hazelius, Ur de nordiska folkens lif, 1882, s. 144.

[69] Ljunggren, Svenska vitterhetens häfder IV, 1890, s. 567. I sin uppsats Leonard Fredrik Rääf som litteraturkritiker och folkvisesamlare (Samlaren 1945) citerar Giovanni Lindeberg, s. 73, utan minsta reservation ett annat uttalande av Ljunggren, vari det sägs, att Rääf »besvarade vänligt» Afzelii brev av 12.2.1812. Härför finns icke något bevis eller ens minsta sannolikhet. Lindeberg, som enligt vad han meddelar på s. 63 n.

Samuelsson ansluter sig 1912 till Ahnfelts mening.[70] Då hade emellertid redan opposition rests mot densamma, nämligen i första upplagan av Schück–Warburg. I detta verk förfäktade visserligen Schück (I, 1896, s. 133) i tveklösa och kraftiga ordalag samma åsikt som tidigare forskning, men hans medutgivare Karl Warburg anmälde (II: 2, 1897, s. 668 ff.) en avvikande mening. Warburg begagnar ett större källmaterial än Ahnfelt och når ett annat resultat. Han citerar bl. a. ett brev från Livijn till Rääf 9.12.1816, vari den förre med gillande noterar, att Rääf icke velat införliva sina samlingar med Afzelius'. Warburg fortsätter:[71]

> Rääf hade sålunda vid denna tid knappt lämnat Afzelius något bistånd. Men nu är att märka, att i December 1816 torde väl ej blott andra delen varit tryckt, utan kanske äfven något af den tredje, efter som denna bär samma årtal å titelbladet, ehuru slutorden därtill äro dagtecknade i November 1817. — — — Emellertid har Afzelius i *Afsked till svenska folkharpan* (1848) under stora artigheter framhållit, att Rääf, »oaktadt det värde han måste ägna sina under ett halft århundrade med möda och uppoffringar gjorda samlingar utan förbehållsamhet meddelat däraf åt a l l a som hittills utgifvit folksånger» — sålunda väl äfven åt honom själf.
>
> Detta yttrande förefaller onekligen egendomligt, jämfördt med tystnaden i slutorden [: till GA III]. Men där omtalas främst bland bidragarne »bröderne W a l l m a n, som från Östergötland meddelat de flesta från denna landsort införda visor». Och granskar man närmare anteckningarna vid de särskilda visorna, finner man vid inemot ett tjugotal visor och varianter att de meddelats ur D. Wallmans samlingar. Men nu äro bröderne Wallman (doktor D. Wallman samt sedermera teol. lektorn och kyrkoherden J. H. Wallman) just Rääfska samlingens förnämsta medarbetare, och detta löser kanske gåtan. Det var förmodligen d e r a s uppskrifter Afzelius erhållit genom Rääf.

I motsvarande avsnitt av andra upplagan av Schück–Warburg (1913) har dock Warburg blivit tveksam rörande Rääfs bidrag av Wallmanska upptecknings till GA.[72] Han hade nu observerat Adlerbeths brev till Hartmansdorff 22.5.1817, av vilket det framgår, att Rääf och Afzelius vid denna tid i Stockholm jämförde sina vissamlingar och gjorde intryck av att vilja i fortsättningen arbeta samman. Detta arbete, fortsätter Warburg, inleddes vid en tidpunkt (maj 1817), »då emellertid redan de båda första delarna och första häftet af den tredje utkommit (titelbladet till den sista delen bär årtalet 1816)», varför Rääf endast kan ha bidragit »i en del af sista bandet». Warburg nämner visserligen också nu bröderna Wallmans

---

begagnat Urbanskis avskrifter ur Rääfska brevsamlingen, hade nog gjort klokt i att också ta del av Urbanskis uppsatser i ämnet.

[70] Samuelsson, Fosforisternas ballader och romanser 1810–13, s. 65.

[71] A. a., s. 670.

[72] Schück–Warburg, uppl. 2, III, s. 125.

bidrag till GA men räknar icke längre med att dessa lämnats till Afzelius av Rääf; Wallmanbidrag ingår ju också i GA II. Schück upptog senare Warburgs åsikt från 1913 och anser således, att Afzelius icke fått några bidrag från Rääf.[73]

I sin otryckta uppsats Bidrag till kännedomen om relationerna mellan Rääf och Afzelius rörande de svenska folkvisorna, åren 1812–17 refererar S. von Urbanski Warburgs framställning från 1913.[74] Han preciserar med hjälp av Adlerbeths dagbok tidpunkten för det första sammanträffandet mellan Afzelius och Rääf till 22.5.1817 och söker framgångsrikt visa, att relationerna mellan de båda sistnämnda varit sådana att ett samarbete mellan dem dittills icke torde ha kommit till stånd. Urbanski går därefter in på frågan om tryckningsdatum för GA II och III.[75] Han konkluderar sin framställning härav sålunda:[76]

> Av det sagda framgår tydligt, att *såväl 2:dra* som 3:dje delen av Svenska Folkvisor ej var färdigtryckt då samarbetet mellan Rääf och Afzelius började i maj 1817, och att 2:dra delen minst 2 månader efter denna tidpunkt ännu ej var färdig, vilket vill säga att de tidsuppgifter, som finnas, ej lägga hinder i vägen för hypotesen om även avsevärda bidrag till denna del.

Urbanski anser sig — emedan han icke vill rycka in vismanuskript i sin undersökning — tvingad att avstå från ett positivt resultat i frågan om Rääfs bidrag till GA.[77] Däremot vill han peka på vissa möjligheter och stannar inför bröderna Wallmans i GA intagna upptecknings. Han citerar J. H. Wallmans brev till Rääf 9.9.1813 och påpekar — ehuru han icke har fullt klart för sig hur förhållandet mellan Rääf och bröderna Wallman gestaltade sig och ej heller känner Rääfs egna upptecknings från Slaka — att Rääf fått visuppteckningar från J. H. Wallman. »Anmärkningsvärt är att ej ett enda spår har kunnat återfinnas av någon förbindelse mellan Afzelius och bröderna Wallman, vilket talar för sannolikheten av att Afzelius fått dessa bidrag genom Rääf.»[78] Urbanski räknar därför med att Rääfs bidrag till GA II och III främst bestod av de Wallmanska upptecknings samt dessutom av några få »östgötska visor, som ej härröra från Wallman». Frågan blir då huruvida detta kan bringas i överensstämmelse

---

[73] Schück–Warburg, uppl. 3, V, s. 92. Ännu i Schück–Warburg, uppl. 2, I (1911), s. 201, hade Schück fasthållit åsikten att Afzelius publicerat 70 ballader han fått av Rääf.

[74] Urbanski, s. 29 f.

[75] Urbanski, s. 36 f. Han kritiserar med rätta Warburgs åsikt att GA III ej tryckts och utgivits på en gång utan i »häften».

[76] Urbanski, s. 39 f. Han ger icke några bestämda data för publiceringen av GA II och III så som jag sökt göra härovan.

[77] Urbanski, s. 46.

[78] Urbanski, s. 46 f.

med vad vi vet om samarbetet Afzelius–Rääf, med andra ord huruvida icke de delar av GA II och III som innehåller de östgötska visuppteckningarna har tryckts före slutet av maj 1817. Urbanskis svar härpå blir positivt: visserligen vet vi (jfr min framställning härovan angående GA:s tryckning), att av GA II sju ark var tryckta i januari 1817 (enl. citat 33 i min presentation) och av GA III lika mycket i april 1817 (mitt citat 34), men detta gör tillsammans blott fjorton ark, under det att sammanlagda antalet ark med vistexter i GA II–III uppgår till trettiotre. Urbanski sammanfattar:[79]

> Något positivt har ej kunnat visas om Rääfs bidrag — så när som på uppgifterna i kommentaren till St. Göransvisan — alltså en ren bagatell. Däremot tror jag var[a] bevisat, att ingen avgörande och bindande bevisning vederlägger möjligheten att i andra och tredje delarna av samlingen såväl de såsom Daniel Wallmans angivna upptecknings arna som övriga Östgötauppteckningar meddelats Afzelius av Rääf.

Man kan säga, att Urbanski intar samma ställning som Warburg gjorde 1897 (Urbanski känner dock inte denna Warburgs framställning, i varje fall nämner han den ej); de hinder för sin första ståndpunkt, som Warburg såg i kronologien beträffande tryckningen av GA II–III resp. sammanträffandet mellan Rääf och Afzelius och som fick honom att uppge denna till förmån för den åsikt han framlade 1913, har Urbanski å sin sida sökt undanröja genom att närmare ta reda på hur tryckningen fortgick och därefter genom sin »arkräkning». Urbanskis refererade framställning innebär förvisso ett betydande framsteg jämfört med tidigare hypoteser, då den bygger på ett tämligen ingående studium av källmaterialet. Trots detta är den icke fullt tillfredsställande. Det finns relevanta källor som Urbanski icke känt till, och det finns också källor — framförallt vismanuskripten — som han av andra skäl icke begagnat. Också annorledes grundade invändningar kan riktas mot en del av Urbanskis resonemang, varom mera i det följande.

En uppfattning liknande Urbanskis, dvs. en som går ut på att Afzelius fått sina Wallmanska uppteckningar från Rääf, redovisar Erik Dal i Nordisk folkeviseforskning, 1956, s. 135, och J. Sahlgren i GAS IV, s. 403.[80] I sistnämnda arbetes musikkommentar behandlas frågan av Sture Bergel

[79] Urbanski, s. 51 f.

[80] S. B. Hustvedt, Ballad Books and Ballad Men, 1930, innehåller följande passus på s. 150: »L. F. Rääf, whose contributions to the collection of Geijer and Afzelius have been historically somewhat obscured ...». Några närmare upplysningar ger Hustvedt ej. — K. Rob. V. Wikman säger i inledningen till sin edition av Rääfs Svenska skrock och signerier, 1957, s. 38 n. 78: »Frågan om Rääfs bidrag [: till GA] är ännu icke i detaljer klarlagd, vadan den här måste förbigås.»

(GAS IV, s. 124 f.) och han kommer till ett annat resultat än huvudredaktören Sahlgren. Bergel redogör för Urbanskis undersökning och följer denne i vissa delar.[81] Bergel har dock sett det för Urbanski obekanta brev J. B. Struve skrev till Afzelius 16.2.1817 (återgivet härovan s. 381), ett brev som visar att Afzelius känt visuppteckningar från Slaka redan innan han träffade Rääf i maj 1817, och konkluderar:

> Jag förmodar att det är genom Johan Wallman som Afzelius erhållit en del material och därtill anvisning på en sångerska, Maja Hansdotter. Från oktober 1816 ett par år framåt i olika repriser befann sig Wallman i Stockholm. Afzelius' uttryck »Bröderna Wallman» i efterskriften, medan han i visingresserna endast talar om »Herr (D.) Wallmans samlingar», kan vara en antydan om den hjälp Johan W. här lämnat honom. Rääfs bidrag skulle då bestå i ett antikvariskt visboksmaterial plus en större och kompletterande samling Wallman-visor, ev. också plus några egna visor, varav GA 96 är ett säkert belägg. Vidare nämns han som rådgivare i ingressen till GA 60. Då detta sammanlagt ändå inte belöper sig till 70 stycken, kan det förklaras endast så, att han mints fel eller att Afzelius fått ett så stort antal till låns men att han inte kunnat utnyttja mer än en del.

Redaktör Ejnar Hedkvist i Tranås publicerade 1958 en mycket förtjänstfull och på vittgående forskningar i otryckt brevmaterial baserad undersökning, Kinda och Ydre — sagans och sångens rosengårdar (Från Sommabygd till Vätterstrand VI, s. 107–140). Denna handlar främst om Eggert, Drake och Rääf, men Hedkvist berör också utgivningen av GA och frågan om Rääfs bidrag till Afzelius' edition. Hedkvist har fullt riktigt angett, att av GA, »andra delen förelåg komplett först i december 1817 och den tredje först i mars 1818».[82] Han anser därför förhållandet, att Rääf och Afzelius ej träffades förrän i maj 1817, icke behöva minska möjligheten för att den förre lämnat avsevärda bidrag till GA. Hedkvist som icke drar in de Wallmanska uppteckningarna i sammanhanget, konstaterar: »Vilka bidrag det rör sig om är dock inte klarlagt ännu, men till dem hör odiskutabelt den här återgivna visan om hertig Magnus [: GA 96], som återfinnes i tredje delen.» Han accepterar Rääfs uppgift om de 70 »romanzerna» och hänvisar »till de klarlägganden Arvid Ahnfelt lämnar i sin biografi över Rääf 1879».[83] Till slut skriver Hedkvist, dock icke utan att med full rätt

---

[81] GAS IV, s. 124 f. Bergel ger en något skev bild av Urbanskis teori då han skriver att denna förutsätter »omtryck av vissa ark» i GA. Endast som ett sista och ur Urbanskis synpunkt ej nödvändigt argument tillgrips tanken på att en omtryckning ev. kan ha ägt rum. Jfr nedan s. 502 f.

[82] Hedkvist, a. a., s. 136. Någon dokumentation framlägger Hedkvist ej beträffande de olika delarnas tryckning, och felaktigt torde hans påstående vara, att »Delarna utgavs i häften».

[83] Hedkvist, s. 136, protesterar mot att Wilhelmina Samuelsson i en populär biografi över Afzelius (Läsning för svenska folket) helt frånkänner Rääf alla bidrag till GA.

framhålla Afzelius' värdefulla insats »att i ett psykologiskt ögonblick dra fram den nationella folkviseskatten ur glömskans djup, återuppväcka intresset för den och levandegöra omistliga litterära och musikaliska värden», att Afzelius har »vunnit en god del av sin berömmelse som folkviseupptecknare och -utgivare genom att åka snålskjuts på Rääfs, Eggerts, Drakes och andras trägna arbete».[84]

Forskningsläget rörande frågan om Rääfs — och bröderna Wallmans — bidrag till Afzelius' vissamling och till GA har presenterats. Jag övergår till att redovisa vad källorna har att berätta och det resultat jag själv kommit fram till.

Det har av min framställning på s. 451 ff. framgått, att Rääf icke lämnat några visuppteckningar till Afzelius före det GA I gick i tryck hösten 1813. Jag fortsätter min där avbrutna redogörelse och följer således här relationerna mellan Afzelius och Rääf fr. o. m. 1814. Under detta år har källorna egentligen ingenting att förtälja om Rääfs attityd till GA. Han håller sig visserligen underrättad om tryckningens fortgång men gör i sina brev inga kommentarer härtill. Att Rääf ej åtog sig att recensera GA I har vi redan sett. Det förtjänar dock att påpekas hurusom en av Afzelius' förespråkare hos Rääf, Lorenzo Hammarsköld, i ett brev till Livijn 8.9.1814 gör en för Afzelius ofördelaktig jämförelse mellan honom och Rääf som visutgivare.[85] Livijn framstår f. ö. — dock knappast blott p. g. a. Hammarskölds nämnda brev i frågan — i fortsättningen i sina brev till Rääf som en arg vedersakare till Afzelius såsom viseditor. Med Adlerbeth som mellanhand hade Rääf och Afzelius emellertid viss beröring under 1814; det gällde Afzelius' och Åhlströms Traditioner af Swenska Folk-Dansar.[86] Adlerbeth skriver till Rääf 1.4.1814 (brevet i UUB): »Nu en ny commis-

[84] Hedkvist, s. 137. — Hedkvists undersökning var för mig okänd, när jag 1960 utgav min visserligen redan några år dessförinnan skrivna skrift August von Hartmansdorff som balladsamlare. Jag trodde mig då vara den förste, som upptäckt att GA 96 återger en text ur Rääfs samling (a. a., s. 13). Emellertid hade Hedkvist redan påpekat detta (s. 136, jfr också s. 129, 132). Bergel torde icke ha känt Hedkvists framställning; den är i varje fall ej nämnd i GAS IV. Ej heller till min skrift hänvisar Bergel, när han (GAS IV, s. 125) kallar GA 96 ett säkert belägg på material Afzelius fått av Rääf; det gör däremot Sahlgren i GAS IV, s. 390.

[85] »Apropos af Danska böcker, så har jag i dessa dagar lärt den Nyerup-Rahbekska uplagan af Danska Folkwisor 1–5 Del. in 8:o att känna. Det är en verkelig skatt för nordiska Literaturen och språkforskningen och de åtföljande historiskt-kritiska anmärkningar och ordförklaringar äro alldeles ypperliga. Härutinnan liksom i samlingens fullständighet har Danska editionen ett så oändeligen stort företräde framför den Afzelianska svenska Samlingen. Den borde hafva varit utgifven och behandlad af Bror L. Rääf för att äfven i detta afseende vara den danske medtäflaren öfverlägsen som den är i anseende till Typhographisk pragt och melodiernas sanna upsättning.»

[86] Om detta arbete, jfr ovan s. 460.

sion. Här samlas till ett musikaliskt Repertorium af Svenska Bondpolskor. Som jag är öfvertygad att du antingen redan äger ett antal sådana, eller åtminstone önskar att de som finnas i din ort måtte äfven här blifva kända, får jag både för min egen och den goda sakens skuld anmoda dig att ofördröjligen, eller så fort sig göra låter, skicka mig så många du kunnat samla.» Om resultatet av denna begäran skriver Adlerbeth i sin dagbok 4.8.1814, att Rääf visade honom »217 Svenska Folkdansar, som Klockaren i Kisa till honom insändt». Till Hammarsköld skriver Adlerbeth två dagar senare (brev i KB): »Om Afzelius ej ännu är afrest, så säg honom att, följderne af min anmälan till Rääf att skaffa bidrag till samlingen af Svenska folkdansar varit stora; att han blott af *en* Musicus redan inhändigat 217, hvilka jag medför till Stockholm i September; och att han inväntar ännu flera.» Rääf yttrar sig själv i saken till Livijn 12.8.1814 (brev i UUB): »Till Afzelii och Åhlströms sam*ling* af national-musik, hvaraf ett häfte utkommit, och hvarvid jag är anmodad biträda, har jag redan anskaffat 218 inhemska polskor.» Som svar på nyssnämnda brev från Adlerbeth ger Hammarsköld följande besked 12 augusti (brevet i KVHAA): »Afzelius har jag underrättat om den stora samling af Svenska Folkdansar som Rääf tillvägabragt, men denna notis tycktes vara för honom af alls intet interesse. Tvärtom berättade han mig, såsom svar på mitt tal, att han i vinter ämnar att grundligen studera Spanskan.» Rääf vidarebefordrade icke samlingen av polskor till Adlerbeth eller Afzelius under 1814, ty 17.1 1815 skriver Adlerbeth till Rääf (UUB): »Jag önskar att Du snart ville sända mig den betydliga Samling af Svenska folkdansar, som Du med så mycken fullständighet redan börjat då vi i somars råkades i Linköping. Den skulle i nuvarande tidpunkt här blifva högst välkommen.» Intet tyder dock på, att Rääf härvidlag följde Adlerbeths uppmaning; Rääfs polskesamling torde aldrig ha överlämnats till Adlerbeth eller Afzelius.[87] I brev till Adlerbeth och Livijn, båda daterade 2.9.1814, kritiserar Rääf mycket skarpt häfte 1 av Folk-Dansarna, som då blivit honom förespelat. Till Adlerbeth skriver han (brevet i UUB): »Vid 1sta häftet af Svenska Folkdansar, som jag nyligen fått se och höra, är mycket och betydligt att påminna: några polskor äro äfven för det vid vår national-musik mäst ovanda öra aldeles oberättigade denna tittel och af en ny och dålig composition: Branicula har ett oriktigt slut och Leken oriktig både till Poësie och Melodie.» Liknande uttryck återkommer i brevet till Livijn (UUB), vilket också är mycket talande när det gäller Rääfs försiktighet att anlita tryckpressen:

Det af Åhlström och Afzelius utgifna 1sta häftet Svenska Folk-Dansar har i hast blifvit mig förespelat. Harmonien för Claver är naturligtvis den förste Re-

[87] Samlingen syns ej vara bevarad. Ett urval ur den, om tjugofem polskor, har Erik Drake gjort; detta urval finns i J. H. Wallmans avskrift bevarad i Vs 2: 2, s. 227–230.

dacteurens arbete och derom kan jag ej dömma och likgiltigt är det om den är satt väl eller illa. Men att bland melodierne finnas många som tydligen bära stämpel af nya, usla compositeurer, att de gamla till en del äro falskt afsatta med platta förändringar, och att Leken: »I morgon ska vi hafre skära», den enda der i sin sort, är falsk både till Poësie och Musik, visar nyttan af desse herrars maxim att man ej nog kan skynda att göra allmenheten bekant med sina fynder; man säger att en ny uplaga kan rätta alt, men man glömmer att man lefver i Sverige der brist på debit gör första uplagan betänkelig och den andra omöjlig.

Urbanski, som också han redogör för Rääfs relationer till Traditioner af Swenska Folk-Dansar på basis av de ovan citerade källorna,[88] drar av incidenten ifråga följande slutsats: »Vi äga här, efter vad det synes mig, ett parallellfall till Rääfs hållning ifråga om folkvisorna.» Enligt Urbanski skulle således Afzelius ej ha fått Rääfs polskesamling därför att Rääf blivit missnöjd med vad han sett av de utgivna Folk-Dansarna. Mig förefaller det dock som om Urbanski utläser både för mycket och för litet av de bevarade källorna i denna fråga. Vi vet ej om Afzelius själv var särskilt intresserad av att få Rääfs polskesamling — Adlerbeth nämner aldrig, såsom beträffande visorna, att Afzelius bett att få bidrag från Rääf, och han nämner inte ens Afzelius' namn i sammanhanget. Urbanski har också förbisett ett par notiser i brev Afzelius skrev redan innan Adlerbeth eller Hammarsköld hunnit underrätta honom om Rääfs polskesamling. Till Atterbom skrev Afzelius 21.7.1814 (brev i UUB) nedlåtande om »sådana der Östgötiska moderniteter» inom de folkliga dansmelodierna och till Nyerup 3.8.1814 (KB, Köpenhamn) att de vackraste dansmelodierna är »från Vestergötland och Norra Sverge». Härtill kan man lägga Afzelius' demonstrativa likgiltighet inför den av Hammarsköld meddelade upplysningen om Rääfs många polskor. Allt detta tyder snarast på att Afzelius ej var särskilt mån om att få de östgötska polskorna från Rääf — det är också förklarligt om Afzelius ställt sig kallsinnig till erbjudandet om Rääfs hjälp i detta fall, då den senare ej velat samarbeta med honom beträffande visorna, vilka säkerligen låg Afzelius närmare om hjärtat än dansmelodierna (i nyssnämnda brev till Nyerup säger han också, att samlingen av de sistnämnda tillkommit som en biprodukt vid insamlingen av visor). Huruvida Rääf fått reda på vilken attityd Afzelius' intog har jag ej kunnat klarlägga. Blev han underrättad härom torde det ha bidragit till att Afzelius aldrig fick Rääfs polskor, i annat fall kan Rääfs intryck av Folk-Dansarnas första häfte ha varit skäl nog därtill. Sammanfattande kan sägas, att Adlerbeths försök 1814 att få Afzelius och Rääf att samarbeta med Folk-Dansarna helt misslyckades, och att förhållandet mellan de båda icke förbättrades under detta år.

[88] Urbanski, Bidrag till kännedomen, s. 32 f.

Även under 1815 försöker Adlerbeth att överbrygga motsättningarna mellan Rääf och Afzelius, två av hans medbröder inom Götiska Förbundet. Adlerbeth skriver till Rääf i sitt ovannämnda brev av 17.1.1815: »Jag ville egenteligen råka dig för att höra dina tankar om den af Afzelius nu utgifna första delen af Svenska folkvisor, om din mer eller mindre benägenhet att deltaga i Redactionen af detta arbetes fortsättning etc. etc.» I sin dagbok antecknar Adlerbeth 9.8.1815, att han träffat Rääf i Linköping och att denne »fanns benägen att deltaga i Svenska Folkvisornas utgifning». Det är ovisst vad Rääf egentligen vid detta tillfälle ställt i utsikt. Möjligen låg litet av önsketänkande bakom Adlerbeths dagboksformulering; i varje fall blev det ingen kontakt mellan Afzelius och Rääf detta år. Livijn talar apropå Elisifvisan i ett brev till Rääf 27.9.1815 (UUB) om »den dråplige Hr Afzelius». I sin 1815 utgivna Kort Udsigt (över GA I och dess danska motsvarighet) säger Nyerup, sedan Rääfs samlingsverksamhet nämnts, om GA: »Man overraskes paa den behagligste Maade ved en Samling, men som ikke kommer fra Hr. Rääfs Haand. Og — destobedre!! jo flere Arbejdere i Vingaarden, jo rigere Høst.»[89] Palmblad hänvisar till dessa ordalag i brev till Rääf 24.11.1815 (UUB) och fortsätter: »Låt dem falla tungt på ditt samvete. *Roffa* dig nu tillsammans — brukar Häffner säga.»

I början av år 1816 är åter den oförtrutne Adlerbeth framme med en uppmaning till Rääf (brev 9.1.1816, UUB): »I allt fall måste Du taga ett afgörande steg till att meddela allmänheten din dyrbara samling af Nationala Sånger. Men detta sker bäst om Du här inställer Dig. Jag tänker på Din frånvaro, ömsom med ledsnad, ömsom med arghet.» Ehuru det här icke uttryckligen anges att Adlerbeth hoppas på ett samarbete Afzelius–Rääf, är detta med all sannolikhet vad som åsyftas eftersom Rääfs närvaro i Stockholm ansågs påkallad. Livijn skriver till Rääf 5.2.1816 (brev i UUB):

> Jag råkade igår hofPred*ikanten* Afzelius han berättade sig hafva 100 visor färdiga till utgifning, men hvilka han ännu fördröjde i hopp att underkasta dem din granskande blick. Han sade vidare sig hafva skrifvit 4 à 5 Bref till dig; att han nu mera ej ägde någon annan utväg öfrig än att resa till dig. Äfven frågade han mig om ditt omdöme i denna sak, jag anförde de erinringar jag hört dig göra hvilka han sade sig till en del erkänna.

Brevet visar, att Afzelius inför tryckningen av GA II och III åter sökte Rääfs hjälp.[90] Möjligen hade Rääf nu trots allt börjat tänka sig att villfara Afzelius begäran, ty Palmblad skriver till Rääf 1.3.1816 (brev i UUB):

[89] Kort Udsigt, s. 2.

[90] De i citatet nämnda »4 à 5» breven torde i verkligheten blott ha varit de tre av mig återgivna från 1812 och 1813. Det finns ingen sannolikhet för att Afzelius skulle ha skrivit ytterligare något brev till Rääf före 1817.

»Det är hjertans väl att Du nu gör allvar att lemna allmänheten gagn af din stora samlingsflit.»[91] Om Adlerbeth och Palmblad således fortsätter sina försök att förmå Rääf till samarbete med Afzelius — av Rääfs övriga vänner har säkert Hammarsköld och Atterbom också gärna sett ett dylikt samarbete komma till stånd — fortsätter å andra sidan Livijn att i brev till Rääf diskreditera Afzelius. Den 19.4.1816 kallar han således Afzelius »en enfaldig och inbilsk karl» och 3.9.1816 berättar han »En resande anecdot» av tämligen perfid karaktär om »Den insignifiante». Ett visst erkännande, förvisso av något tvivelaktigt slag, åt Afzelius, men också ett gillande — ur vår synpunkt även ett bekräftande — av att Rääf ännu icke lämnat några bidrag till Afzelius, kommer till uttryck i Livijns brev till Rääf 9.12.1816 (liksom de nyssnämnda i UUB):

I den litteraira werlden är det bland de merkligaste händelser att Afzelius på en gång utgifver båda 2ª och 3ᵉ häftet af sina folkvisor. Mannen, som nu upphöjt sig till en wiss betydlighet har företagit sig sådant utan Geyers biträde, hwaraf ock 1ª Arket, det jag sett, har genom dess täcka enfaldighet de klaraste spår. Du kan ej föreställa Dig, hvilka klagovisor han låter öfwer dig utgå, och hwilka tillrustningar han emnar vidtaga; — Ja hans afsigt är ej ringare, än att resa till alla de gamla damer i Småland, af hvilka du fått dina visor, och göra en ny skörd. Så mycket jag ogillar din tystnad i wissa fall, så mycket mera gillar jag den i detta, då det blifver fråga om att införlifva dina samlingar med en mans, som till det åtagna arbetet, saknar, visst ej god vilja, men erforderlig critik och kunskaper. Han säger sin afsigt vara att resa till dig öfver Jul, i hvilket fall du lär säkrast komma i tillfälle att sjelf pröfva sanningen af mina anmerkningar; ty jag är öfvertygad om det du skall finna att Vännen Aˢ [: Adlerbeths eller Atterboms] omdöme, hvarvid du så ofta tryggar dig, blifvit henfördt af tillgifvenhet för saken, den han efter gammal vana sammanblandat med personen.

Afzelius' i brevet nämnda resa till vissångerskorna i Småland blev ej verklighet, ej heller den resa till Rääf som Afzelius planerade att företa.

År 1816 medförde följaktligen intet närmande mellan Rääf och Afzelius — i ett brev till Rääf 25.6.1816 (UUB) börjar t. o. m. Adlerbeth att misströsta om Rääfs litterära ambitioner. Men 25.4.1817 kan Hammarsköld meddela Chr. Molbech: »Med första dagarne af Majmånad vänta vi här i Stockholm rart fremmande. Efter sex års frånvaro vill neml. Broder Leonhard Rääf åter besöka Sveriges hufvudstad, och har han sin syster, Malin, med sig. Hon kommer att bo hos mig, och har Leonhard låfvat att tillbringa här en hel månad.» Det är förmodligen Adlerbeths påtryckningar som burit frukt. Denne inför i sin dagbok under maj och juni 1817 följande i vårt sammanhang högintressanta notiser:

[91] Något brev från Rääf till Palmblad, som närmare bestämmer den senares här citerade uttalande till att med säkerhet avse publicering av visor, har jag ej kunnat finna.

»Med sann glädje återsåg jag Leonhard Rääf, som med sin yngsta syster i går anländt. Hans ankomst gaf mig visshet om gagneliga verkningar i litterairt afseende.» (20.5.)

»Hos Afzelius, som jag gjorde bekant med Rääf, såg jag Correctur af de begge Eddorne.» (21.5.)

»Med sann glädje såg jag Afzelius och Rääf börja att gemensamt arbeta på iordningsställningen af Svenska folkvisorne.» (22.5.)

»Till Afzelius öfverlemnade L. Rääf en stor samling af folkvisor, mest afskrifne på Kongl. Bibliotheket.» (15.6.)

»L. Rääf afreste, efter 4 veckors vistande i hufvudstaden.» (16.6.)

Till Hartmansdorff skriver Adlerbeth 22.5.1817 (brevet i RA):[92]

Jemte hjertlig tacksägelse för ditt vänskapsfulla bref af den 12 April, jemte medföljande Visa och Melodier, skyndar jag att berätta dig att *Lennart Rääf är här.* Med sin yngsta syster hitlände han i Söndags och ämnar här tillbringa en månad. Jag anser hans vistelse härstädes blifva för vår Litteratur af i sanning välgörande följder. Ardegrimur och han hafva redan börjat jemföra sina digra samlingar af folkvisor, och komma troligen att framdeles arbeta gemensamt. Af Svenska Folkvisorne utkomma 2^{dra} och 3^{dje} häftena till Julii månads början.

Också Geijer underrättas brevledes av Adlerbeth om Rääfs besök och den etablerade kontakten Rääf–Afzelius. Geijer svarar 13.6.1817 (brev i KVHAA): »Tusen tack för brefvet och den likaså öfverraskande som fägnande underrättelsen, öfver hvilken jag blott kan betyga min lifligaste tillfredsställelse.» Hammarsköld skriver till Schröder 6.7.1817 (brev i UUB): »Under sin härvaro lemnade Rääf en stor del af sin dyrbara Wisesamling till Afzelius för att af honom begagnas till sin upplaga.» Redan tidigare hade Schröder fått reda på att Rääf och Afzelius träffats, ty den sistnämnde hade skrivit till honom i ett odaterat brev (UUB), som tillhör tiden för Rääfs Stockholmsvistelse:[93]

I sällskap med Rääf grafver jag nu dagligen i Bibliothekets skrymslor och hafva vi hittat vigtiga saker — bland annat afskrifter af flera visor i Geijers och min samling, som på få ord blott differera, tagne på året 1520 efter allmogens sång; Dessutom stycken af flera Islandska Sagor i folkvisor med sina omqväden t. e. ur Eddan *Hamarsheimt* der Thor heter Torke *Trymer,* Trolltrim och *Loke* kallas Göije Torkes husdräng. En complettering till de redan utgifne Visorna af ännu 300 med vackra melodier hoppas jag framdeles skall se ljuset: emedlertid kommer detta första hundradetal att tillfredsställa första behofvet för en vinter.

Helsa Geijer — vill ej störa honom med vismelodierna, nu i sin första glädje, men snart knotar jag på Hæffner och honom.

[92] Det kan påpekas, att den i brevet åsyftade visan och de nämnda melodierna med största sannolikhet är de norska i Götiska Förbundets vissamling.

[93] Man kan undra vad som åsyftas med de i brevet nämnda visuppskrifterna från år 1520. Antingen har Afzelius tagit miste i sin tidsbestämning eller har det rört sig om nu förlorade manuskript.

Geijer framlägger sin syn på de förändrade relationerna mellan Rääf och Afzelius i ett brev till den sistnämnde 23.5.1817 (Vs 126: 1), dvs. omedelbart efter Rääfs ankomst till Stockholm:

B.! Härhos ännu en visa från Hæffner — Med serdeles nöje har jag genom Adlerbeth förnummit, att *Rääf* kommit till St[m] och blir der någon tid — Förmodeligen medför han sina samlingar — och jag hoppas, att ni hädanefter bägge komma öfverens, att med gemensamma Krafter angripa werket. — I slikt fall vore *jag* så mycket mer öfverflödig, som jag redan nästan blygs att vidare med mitt namn skylra för ett arbete, hvari andra göromål förnekat mig att ta någon verksam del. — Mitt biträde skulle i alla fall stå till tjenst.

Sedan Rääf återvänt till sin hembygd, skrev han ett nu förlorat brev till Afzelius 8.7.1817.[94] Bevarat är däremot Rääfs nästa brev till densamme, av 1.8.1817.[95] Det inledes med »Gode Vän!» och innehåller uppgifter som belyser S:t Göransvisan, DgFT 103. Det klargör också, att Rääf ej hunnit få något svar på sitt brev av 8.7 (samt att den av Afzelius redan 1813 proponerade titelbortläggningen mellan honom och Rääf nu ägt rum). Som svar på brevet av 1.8 skrev Afzelius 30.9.1817 bl. a.:[96]

Gode Vän!

Oviss är jag om mitt sista korta och hastade bref framkommit; ty postgången lär jag ha orätt hört af Cnattingius. Medlertid tag här emot min tacksägelse för sist och för upplysningarne om St Göran: Gejer har fått dem till sitt lilla opus. Nu är 3[dje] Delen färdig; men ej hvad Hæffners och Geijers partes tillkommer.

Vid nogare öfvervägande af hvad vi upgjorde oss emellan om det goda företagna verket, finner jag att det var, ungefär intet. Att gifva ut de i Bibl. befintliga Visor utan att tillika vid deras sida ställa de Varianter som ännu sjungas i Landsorterna, och sedan komma på et annat ställe med dessa, vore hufvudlöst betänkt. Således får hela företaget ligga och mogna till dess vi åter träffas med mera alfvarlighet båda till dristigt arbete. Medlertid har jag börjat ånyo samla och har fått några nya Visor och i synnerhet en tjugu stycken goda Vermländska af Geijer, som ej finnas, det jag mins, hos Dig.

— — —

När du får något nytt i vår väg, så säg mig det.

Något mera har ej källorna att berätta från 1817 om relationerna mellan Afzelius och Rääf. Den 20.2.1818, efter det att GA II utkommit, skriver Livijn till Rääf (brev i UUB):

---

[94] Enligt Rääfs postbok på Buhlsjö (kopia i KB).

[95] Allm. autografsamlingen, KB. Adressatens namn är ej utsatt, men ingen tvekan kan råda om att denne var Afzelius.

[96] UUB Rääf 4: 126. — En del uppgifter i brevet rörande folkböcker i Afzelius' ägo vidarebefordrade Rääf i sin tur till Livijn (brev 10.10.1817; Allm. autografsaml., KB). Rääf undrade om Livijn ville försöka få se dessa tryck med tanke på hans och Rääfs planerade arbete på detta område. »Skulle du sjelf ej kunna aflägga din gl harm mot innehafvaren, kan du anmoda Reutersvärd till sig hemlåna hela samlingen, för att hos honom begagna densamma.»

Nu har du skördat Lönen för dina uppgifter åt Afzelius och hvad mest fägnar mig är att Jacobus [: Adlerbeth] måste sjelf medgifva att jag har rätt, då jag tadlar Afz. glömska af dina uppgifter och dina samlingar, under det han trumpetar om andras dock den saken lär du sjelf finna. — Jag har alltid sagt att mannen är erbarmlig, och större bevis kan ej gifvas.

Rääfs svar på detta utbrott är mycket sansat: »Hvad du menar med utropet om Afzelius förstår jag icke; om ej det, att han kanske uti den af mig osedda 2dra delen icke hogkommit mina samlingar; nå väl, han hade rätt deruti, emedan jag till denna del lemnat honom blott obetydligt bidrag.» (Brev till Livijn 27.3.1818, av misstag daterat »27.3.1817»; KB.) Något uttalande av Rääf speciellt om den sedan utkomna (men av Livijn troligen redan 20.2.1818 sedda) GA III har jag ej kunnat finna.

Afzelius skriver till Rääf 21.12.1819 (UUB Rääf 4: 127):

Broder!

Man säger mig då och då, att du mår väl, och det är mig nog. Men om Du någon gång meddelade mig hvad nytt du i landsorten uppsnappar, af glömdt godt: en skön Melodie, en herrlig Folkvisa o. d. skänkte du mig en högtidlig stund! —

Min sommar på landet gaf mig tid att afskrifva de MSr du lemnade till största delen; de sändas; men ehuru du begärt det; kan du ej förr än i sommar få resten af lånet; ty de äro på landet. Intet blad skall förloras.

Må helsa och välgång följa Dig in i tillstundande nya året!

Hej!

Afzelius

Detta är det sista spåret av direktkontakt mellan Afzelius och Rääf.[97] Året därpå yttrar sig emellertid Rääf i ett av mig tidigare anfört brev till Adlerbeth (27.6.1820; UUB) apropå von Schröters visöversättningar om »våra yppersta Kämpevisor, hvilka meddelade Bröderne Grim, hafva lika mycket upväckt deras beundran som deras indignation över Afzelii gränslösa slarf.»[98] Rääf hyste uppenbarligen icke heller efter 1817 några högre tankar om GA som helhet eller i varje fall icke om Afzelius som editor.[99]

---

[97] Ang. de i brevet nämnda manuskripten Afzelius hade till låns är det möjligt att han behöll dem avsevärt längre än i brevet lovades. Kanske är de nämligen identiska med de manuskript Afzelius hade ännu 1832 enligt Livijns brev till Rääf 6.9.1832 (UUB) och som Arwidsson då behövde för redigeringen av SF; de sistnämnda skulle dock kunna vara KB-ms.

[98] Jfr ovan s. 362.

[99] När Arwidsson i brev 25.10.1842 (UUB) frågar Rääf, om denne anser han varit för skarp i sin kritik i SF av Afzelius' Sago-Häfder; fick han till svar 11.3.1843 (brev i KB), att Afzelius »må tåla den lexa, han erhållit. Hans bok borde hafva blifvit ett repertorium för Sägner; den är förvandlad till en Saga».

Afzelius å sin sida uttalade sig mycket erkännsamt om Rääf i Afsked af Swenska Folksharpan 1848, s. 63.

Vad kan vi nu dra för slutsatser om Rääfs bidrag till Afzelius' vissamling och till GA II–III? Så mycket är genast klart, att Afzelius ej fått några bidrag av Rääf före sammanträffandet i Stockholm våren och försommaren 1817. Låt oss först pröva sannolikheten för att Afzelius fått alla de Wallmanska visuppteckningarna av Rääf, så som flera forskare antagit men blott Urbanski närmare sökt bevisa.

J. B. Struves brev till Afzelius 16.2.1817 visar, att Afzelius redan vid denna tidpunkt, sålèdes flera månader före Rääfs Stockholmsbesök, förfogat över Slakauppteckningar. Därmed har Urbanskis hypotes fått ett verkligt grundskott. Men vi skall också se, att Urbanskis tillvägagångssätt[1] vid räkningen av arken i GA II–III för att visa möjligheten av att Afzelius fått Wallman-uppteckningar av Rääf, ter sig minst sagt diskutabelt. För det första har Urbanski kunnat utpeka blott en del av de ovedersägligen Wallmanska uppteckningarna i GA (nämligen endast de som i GA uttryckligen uppges vara Wallmanska) och kommer till resultatet, att de Wallmanska texterna i GA II är fördelade på fem ark (arken 4, 11, 13, 14, 15) och i GA III på åtta ark (arken 1, 2, 4, 6, 7, 8, 9, 11). I verkligheten är det så, att Wallmanska texter äro företrädda i sju ark (3, 4, 11–15) i GA II och i tolv ark i GA III (1–4, 6–13; jag bortser från det osäkra förhållandet beträffande texten GA 80 [: I] i ark 5). Nu vet vi genom tidigare härovan citerade brev, att av GA II var sju ark tryckta i slutet av januari 1817 (Rask–Molbech 27.1.1817) och av GA III likaledes sju ark i april detta år (Afzelius–Nyerup 21.4.1817). Det ter sig troligt, att tryckningen, särskilt av GA II, hunnit avancera ytterligare före 21 maj, då Rääf och Afzelius träffades första gången. Urbanski bortser ej från denna möjlighet, men då han nått fram till att Wallmanska texter ingår i blott sammanlagt tretton ark av de totalt trettiotre i GA II–III innehållande vistexer, skriver han att »marginalen inom vilken en dylik ökning kan röra sig, utan att teorien om det Rääf–Wallmanska bidraget beröres därav, omfattar ej mindre än 6 ark». Våra manuskriptstudier, som visat att Wallmanska texter är företrädda i minst nitton ark i GA II–III, eliminerar helt denna marginal. Och vad mera är: Urbanskis teori förutsätter att arken ej trycktes i ordningsföljd, något som redan a priori ter sig tämligen otroligt med tanke på att de enskilda vistexterna ofta fortsätter från ett ark till ett annat. Som ett sista argument, vilket han dock ej betraktar som nödvändigt för sitt resonemang, framför Urbanski, att vi icke kan utesluta möjligheten av att hela ark i GA II–III kasserats efter det de blivit uppsatta och ersatts

[1] Urbanski, Bidrag till kännedomen, s. 47 ff.

med nya, sedan Afzelius av Rääf (tidigast 21.5.1817) skulle ha fått emottaga Wallmanska uppteckningar. Emellertid finns det ett sätt att kontrollera hur det förhåller sig med såväl ordningsföljden i arkens tryckning som med en ev. omtryckning av ark. I sitt brev till Afzelius 22.5.1817 refererar Grönland till vistitlar, visnummer och sidnummer i GA III samt citerar för honom svårförståeliga uttryck ur ett par texter (bl. a. från s. 104 och 115 i GA III). Det visar sig att samtliga hänvisningar stämmer med GA III som den nu föreligger, och Urbanskis åsikter beträffande ordningsföljden mellan de olika arkens tryckning och rörande ev. omtryckning är, i varje fall beträffande GA III, därför ohållbara. Grönlands frågor och synpunkter hänför sig till material i GA III ark 3, 4, 6, 7, 8 och 9 (för bl. a. visan GA 91 i sistnämnda ark klagar han, att »ich den Texten nicht anzupassen verstehe» till vederbörande melodier); tydligen hade Grönland nu fått ytterligare några ark utöver de sju Afzelius nämner i sitt brev till Nyerup 21 april. Flera av de i Grönlands ifrågavarande brev — daterat samma dag Afzelius och Rääf började »gemensamt arbeta» — nämnda visorna är också Wallmanska uppteckningar, och som bilaga till brevet sände han möjligen prov på olika sättningar av ett par visor, däribland den Wallmanska GA 81.[2] Urbanskis resultat är helt vederlagt. Afzelius hade som sagt förfogat över Wallmanmaterial i flera månader, förmodligen i åtminstone ett halvt år, innan Rääf kom till Stockholm.

Bergel räknar, som vi sett, med att »det är genom Johan Wallman som Afzelius erhållit en del material och därtill anvisning på en sångerska, Maja Hansdotter» och att Wallman lämnat Afzelius detta material i Stockholm. Av Rääf skulle Afzelius sedan fått »en större och kompletterande samling Wallman-visor».[3]

Det är klart att båda bröderna Wallman ägnat sig åt visuppteckning, se t. ex. titelbladet till renskriftssamlingen Vs 2: 3, s. 1.[4] Medan det i Afzelii efterord till GA III talas om »Bröderna *Wallman*», nämns i ingresserna till enskilda visor i GA II och III endast Daniel Wallman. I ingressen till GA 83 står det rentav, — och detta tycks alla tidigare forskare ha förbisett — att visan i fråga är med sin melodi »sänd af Herr *D. Wallman*». Det syns mig därför högst sannolikt, att Daniel Wallman sänt material direkt till Afzelius. Rääf hade, genom Johan Wallmans förmedling, fått Wallmanska uppteckningar redan 1813, men då Rääfs planerade visedition aldrig syntes komma och då i stället Afzelius hade visat sig kunna realisera tanken på en svensk balladutgåva, är det icke så förvånande om bröderna

[2] Detta påpekat också av Bergel i GAS IV, s. 124.

[3] GAS IV, s. 125.

[4] Se härom närmare s. 364 f.

Wallman (eller åtminstone Daniel W.) också vände sig till den sistnämnde för att få sina visor publicerade.[5] Det är måhända ingen tillfällighet att Daniel Wallman stod för kontakten med Afzelius. Orsaken kan ha varit att Johan, som ju tidigare lämnat i stort sett samma visor till Rääf, icke ville eller ansåg det lämpligt att ge dem även till Afzelius. En viktig omständighet är också den, att Johan Wallman dessa år huvudsakligen vistades i Uppsala och tidvis i Stockholm, under det att Daniel Wallman på grund av vacklande hälsa i mycket stor utsträckning fick hålla sig hemma i föräldrahemmet i Landeryds prästgård, där han f. ö. avled blott ett halvår efter det han kunnat läsa tackorden i GA III. Daniel hade således en annan anledning att »sända» materialet till Afzelius än Johan, som haft möjligheter att personligen överlämna det; troligen förvarades samlingen också i Landeryd.

I GA III, s. 175, står att läsa: »Under tryckningen har följande märkliga Variant till N:o 71, D u f v a n s s å n g på liljeqvist, med melodi, blifvit meddelad ur Herr *D. Wallmans* samlingar.» Vistexten ingår i arken 11–12, dvs. i ark som med säkerhet icke var tryckta före Rääfs Stockholmssejour 1817. Allusioner till visor i dessa ark finns ej i Grönlands brev till Afzelius 22.5.1817, och omedelbart efter ifrågavarande text av DgFT 104 följer en visa, GA 96, som Afzelius otvivelaktigt fått av Rääf. Det är därför möjligt och rentav mycket troligt, att Afzelius fått denna Wallmanska text via Rääf. Detsamma skulle då kunna vara teoretiskt möjligt beträffande den sista Wallmanska texten i GA III, nämligen GA 98 [: I] i ark 13, kanske också de tre andra Wallmanuppteckningarna i ark 11. Vad GA II angår är det svårare att uttala sig i detta hänseende. Denna del var knappast färdigtryckt förrän i augusti 1817, men å andra sidan var sju ark (sannolikt arken 1–7) tryckta redan i januari 1817. Exakt hur många ark som var tryckta vid tiden för Rääfs och Afzelius' sammanträffande i maj 1817 kan ej med full säkerhet utrönas, men med hög grad av sannolikhet rör det sig om de tolv första arken, varför de fem Wallmanuppteckningarna i ark 13–15 kan ha nått Afzelius via Rääf.[6]

---

[5] Kanske har också det intryck bröderna Wallman i Uppsala kunnat få av Hæffner och Geijer varit av betydelse.

[6] I sitt ovan citerade brev till Livijn 27.3.1818, säger Rääf, att han till GA II, vilken han då visserligen ännu icke sett, lämnat »blott obetydligt bidrag». Rääfs bidrag till GA III är förmodligen av ungefär samma storleksordning som till GA II. Det kan näppeligen bevisas, att Afzelius begagnat mera material i GA II–III än vad han överenskommit med Rääf under dennes Stockholmsvistelse; med all sannolikhet var innehållet för dessa båda delar bestämt innan Rääf lämnade huvudstaden. Det totala antalet Wallmanuppteckningar i GA II–III är emellertid, som vi sett, betydande. Det syns mig plausibelt, att Rääf senare glömt såväl att mycket av GA II–III var tryckt före det han träffade Afzelius som att Afzelius stått i direktförbindelse med Daniel

Något måste också sägas om de hithörande vismanuskripten. Problemet är närmast att avgöra vilka manuskript av Wallmanska texter Afzelius förfogat över, och en lösning härav försvåras av Afzelius' textredigeringsprinciper: p. g. a. de ändringar han företog gentemot manuskripten är det ofta vanskligt att utpeka förlagan för den i GA tryckta texten. Alla Wallmanska texter i Vs 126 har dock tillhört Afzelius. De återfinns i Vs 126: 3, s. 8–9, 11–18, 28–33, 37–38 samt i Vs 126: 8, s. 17–18. Pikturerna är J. H. Wallmans (126: 3, s. 11–13, 18), P. A. Reuterswärds (126: 8, s. 17–18), Afzelius' egen (126: 3, s. 14), flera av Afzelius' renskrivare (126: 3, s. 28–33, 37–38) samt vad jag tror vara Daniel Wallmans i två olika utformningar (126: 3, s. 8–9, 15–16, resp. s. 17). Härtill kommer två partier, som numera ingår i Vs 2: 3 och där upptar s. 147–150 resp. s. 277–278. De häri företrädda tre pikturerna är av- eller renskrivares. På s. 147, 149 och 277 återfinns en siffra för Afzelius' aktnumrering, så som ofta är fallet i Vs 126. På s. 277 har Afzelius tillagt en rubrik. Slutligen anser jag det ganska sannolikt, att Afzelius fått sig tillsänt de Daniel Wallmans visutskrifter, vilka nu utgör s. 91 [a]–130 i Vs 2: 3 (häri kallas Maja Hansdotter genomgående för Maja »Månsdotter»; jfr Struves brev till Afzelius 16.2.1817, vari Struve nämner att han för sina efterspaningar efter henne fått, väl av Afzelius »oriktig upgift af Gummans namn och vistelseort»). Härutöver har Afzelius ägt och för GA begagnat åtskilliga andra, nu förkomna utskrifter av visuppteckningar bröderna Wallman gjort. I många fall har Afzelius förfogat över flera utskrifter eller Wallmanska redaktioner av en och samma uppteckning, i andra fall olika Wallmanska uppteckningar efter samma traditionsbärare. Jag vill även i detta sammanhang framhålla, att Afzelius knappast ägt den av J. H. Wallman utförda renskriften Vs 2: 3, s. 1–90 [c]; såsom jag påpekat i avsnittet om bröderna Wallmans visinsamling är denna renskrift säkerligen den som Rääf fick och som är nämnd i Johan Wallmans brev till denne 9.9.1813. Att Afzelius i sin besittning haft textutskrifter, som stått visornas utformning i denna renskrift närmast, är en annan sak.[7] Av de

---

Wallman, och därför på äldre dagar trott att allt Wallmanmaterial i GA lämnats Afzelius av Rääf själv.

[7] I GAS IV utpekar såväl Sahlgren som Bergel flerstädes den nämnda renskriften Vs 2: 3, s. 1–90 [c], som den direkta förlagan för texter i GA, vilket jag således anser vara oriktigt. Också på åtskilliga andra punkter kan enligt min uppfattning befogade anmärkningar riktas mot framställningen i GAS beträffande de för GA begagnade Wallmanska uppteckningarna. Blott ett exempel: när Sahlgren (GAS IV, s. 382) anger Rääfs avskrift i Vs 2: 1, s. 355–356, vara förlagan för GA 75 [: II], skulle det visserligen kunna vara riktigt utifrån hans egen uppfattning om Rääfs stora bidrag av Wallmanmaterial till Afzelius (GAS IV, s. 403), om ock åsikten ej kan förenas med de fakta Urbanski och jag själv framdrager ur källmaterialet rörande den tidpunkt, då samarbetet Afzelius–Rääf inleddes. Men även ett detaljstudium av föreliggande vismanu-

nämnda textmanuskripten i Vs 126 är det blott Reuterswärds utskrift, som med sannolikhet kan antas ha tillhört Rääf och således överlämnats av denne till Afzelius. Melodiuppteckningar av Grevilli finns i Vs 126: 4 (däremot saknas ms helt till de melodiuppteckningar Struve på Afzelius' uppmaning gjorde efter Maja Hansdotter).[8]

Manuskriptförhållandena har således visat sig blott i obetydlig utsträckning kunna bidraga till frågans lösning. Men på andra vägar har vi ändå nått fram till en trovärdig bild av hur bröderna Wallmans visuppteckningar kom att bli företrädda i GA. De flesta Wallmanska visorna i GA var tryckta innan Rääf och Afzelius träffades. Det ser ut som om Afzelius fått dessa uppteckningar sig tillsända från Daniel Wallman. Sannolikt har Afzelius därefter av Rääf fått en del Wallmanmaterial, som kunnat utnyttjas i slutet av GA II (från ark 13) och GA III (från ark 11). Någonting som direkt talar till förmån för Bergels annars icke omöjliga teori om Johan Wallman som leverantör av ms till Afzelius har jag däremot ej funnit.[9]

---

skript talar emot Sahlgrens uppfattning. I andra strofen har GA 75 [: II] ordet »småsvenna» liksom Vs 2: 3, s. 5 och Vs 2: 3, s. 95, under det att Rääf som icke var främmande för att göra smärre språkliga retuscheringar, ändrat detta till »småsvenner». I nionde strofen har GA »väjet»; i Vs 2: 3, s. 95 står »wäjit», vilket av J. H. Wallman i hans renskrift Vs 2: 3, s. 6, ersatts med »vågit» och av Rääf i Vs 2: 1, s. 355, med »vädjat» (när ordet förekommer i andra strofer har f. ö. GA och Vs 2: 3, s. 95–97, genomgående »väjet» resp. »väjit», J. H. Wallman och Rääf båda »vågat»). Det ter sig helt otroligt, att Afzelius begagnat Rääfs — eller för den delen J. H. Wallmans — utskrift och utan stöd i manuskriptet infört »småsvenna» och »väjet».

[8] Struve gjorde, som vi tidigare sett, sina melodiuppteckningar efter Maja Hansdotter på Afzelius' begäran. Inga bevarade manuskript eller andra källor tyder på, att Maja Hansdotters melodier någonsin upptecknats för bröderna Wallmans eller Rääfs räkning. I de ark mot slutet av GA II resp. GA III, i vilka Rääfs bidrag av Wallmanuppteckningar kan ha ingått, finns endast en uppteckning efter Maja Hansdotter (GA 1 [: II] i GA II, ark 13) och till denna finns ingen melodi i GA. (Möjligen skulle också GA 93 i GA III, ark 10–11, en uppteckning efter Maja Hansdotter, kunna ha lämnats Afzelius av Rääf; till denna finns visserligen melodi i GA, men det är mycket osäkert om denna är Maja Hansdotters. Kanske är den uppländsk.) Detta konstaterande är icke utan intresse för bestämningen av vilka Wallmanuppteckningar Afzelius kunnat få av Rääf.

[9] Att Afzelius i GA III, s. 253, visar sig känna till att också Johan Wallman medverkat i den Wallmanska visinsamlingen, behöver givetvis ej bero på, att Afzelius fått material direkt av denne; därom har t. ex. Adlerbeth, Rääf eller Daniel Wallman kunnat upplysa honom. Att Afzelius gjort Johan Wallmans bekantskap 1816 eller 1817 — och att den sistnämnde då kunnat berätta om sin roll vid insamlingen — är dock mer än troligt. Om ej förr torde de två ha träffats under Rääfs uppehåll i Stockholm. I ett brev (NM; delvis tryckt i N. Dencker, Wallmans samling, s. 132) till brodern Daniel från november 1817 berättar Johan Wallman, att han tänkte skicka sina melodier,

Afzelius har emellertid icke blott fått Wallmanska uppteckningar av Rääf. Den sistnämnde har också till Afzelius lämnat andra visor. Dels gäller det avskrifter ur äldre manuskript, väl till största delen gjorda av Rääf då han i sällskap med Afzelius gjorde efterforskningar i KB,[10] dels uppteckningar ur samtida tradition som ingick i Rääfs egen vissamling. En av dessa senare är den uppteckning av DgFT 274 Rääf själv gjort efter Beata Memsen; den är tryckt som GA 39 [: IV].[11] De andra är sådana som Rääf fått av Hartmansdorff och som upptecknats av denne och/eller C. V. Westerling. Efter denna källa trycktes GA 96 (utan melodi).[12] I Afzelius' samling Vs 126: 4, s. 28, finns i Westerlings egen utskrift en melodi till DgFT 146 (av Afzelius översänd till P. Grönland och tryckt i dennes melodiedition, s. 30: »De två Konungsdöttrarne. Melod: 2.»).[13] Vs 126: 4, s. 29 utgörs av Westerlings melodiuppteckning till DgFT 65 (ej begagnad i GA eller av Grönland).[14] Den av Grönland, s. 16 (»Riddar Olle. Variant.»), tryckta melodien till GA 39 [: I] är också upptecknad av Westerling.[15] Det är således tydligt, att Rääf lämnat Afzelius åtskilliga av de uppteckningar han fått av Hartmansdorff. Det kan ha rört sig om flera än de i GA och av Grönland tryckta eller i Vs 126 bevarade visorna, men detta kan ej bevisas, lika litet som att Rääf gett Afzelius andra 1800-talsuppteckningar av annan proveniens.

Rääfs bidrag till GA II är (förutom de i ingressen till GA 60 begagnade upplysningarna) således hans egen uppteckning efter Beata Memsen (GA 39 [: IV]) och möjligen någon, några eller alla av de fem Wallmanska uppteckningarna i ark 13–15. Till GA III har Rääf bidragit med Westerlings uppteckning GA 96, troligen med de Wallmanska texterna GA III, s. 175–177, och GA 98 [: I] samt därjämte möjligen med tre Wallmanuppteckningar i ark 11. Härtill kommer kanske åtta texter ur äldre ms på KB

---

väl sångleksmelodier, till Peter Grönland. Kontakten med denne hade säkerligen förmedlats av Afzelius.

[10] En del av dessa Rääfs avskrifter ur äldre KB-ms finns i Afzelius' samling Vs 126: 3, s. 1–7. En annan sådan, som också tillhört Afzelius, finns i Vs 2: 1, s. 717–718 (i kanten av denna avskrift som Rääf gjort ur nuvarande Vs 21, har tillfogats avvikande läsarter ur Stjerneldska handskriftens visor av J. H. Schröder). Slutligen finns Rääfs avskrift av Vasavisan bland Schröders papper i UUB V 18.

[11] Jfr ovan s. 326. Se också GAS IV, s. 223 och 370. Att denna Rääfs uppteckning efter »Memsan» är tryckt i GA utmärktes redan i min katalog över Vs 2: 3 från 1953.

[12] Om denna se ovan s. 348 och 494 n. 84.

[13] Se härovan s. 349. Förhållandet även påpekat i GAS IV, s. 268.

[14] Jfr s. 345 härovan.

[15] Detta förhållande har ej observerats av tidigare forskning. Det var tydligen obekant för Bergel, när han försökte reda ut de tilltrasslade relationerna mellan texter och melodier till GA 39 (GAS IV, s. 223). Jfr s. 346 och avsnittet om Grönland i exkursen.

(fyra i GA II, ark 14–16, och fyra i GA III, ark 11 och 13). Rääfs bidrag till GA kan därför allra högst ha uppgått till tjugo visor, varav tio Wallmanuppteckningar och åtta avskrifter ur äldre källor. Han har dock i manuskript lämnat Afzelius betydligt flera visor än de som användes i GA. Hur många dessa otryckta visor varit kan ej med säkerhet avgöras. Några har vi mött härovan; åtskilligt tyder på att det här i stor utsträckning rört sig om avskrifter ur äldre visböcker o. d. Adlerbeths dagboksnotis av 15.6.1817, dvs. omedelbart före Rääfs hemresa från Stockholm, säger uttryckligen att Rääf då till Afzelius överlämnat »en stor samling af folkvisor, mest afskrifne på Kongl. Bibliotheket». Några av dessa är väl de i GA II–III tryckta, andra har icke kommit till användning där. Av Afzelius' brev till Rääf 30.9.1817 (återgivet s. 500) torde framgå, att samarbetet dem emellan icke så mycket skulle ha gällt GA II–III, vilka ju till mycket stora delar var färdigtryckta då Rääf kom till Stockholm. utan en planerad fortsättning (jfr också Afzelius' brev till Schröder, citerat s. 499 härovan, om de 300 visor Afzelius ämnade utge efter det de första »hundra», dvs. GA I–III, utkommit). Denna fortsättning skulle tydligen helt eller till större delen ha innehållit just texter ur äldre manuskript, men vid närmare eftertanke tvekade Afzelius inför denna plan och drog sig ur projektet.

Med tanke på att blott två visor i GA kommer ur Rääfs egen samling, ter sig Afzelius' underlåtenhet att nämna denne i efterordet till GA III som förklarlig och förlåtlig — t. ex. Liedzén och Braun är ej heller nämnda där.[16] De visboksavskrifter, som Rääf åtminstone delvis gjorde i samråd med Afzelius och i dennes närvaro i KB, och de av bröderna Wallmans uppteckningar han fått av Rääf har Afzelius väl ej betraktat som Rääfs eget material och därför icke ansett sig skyldig att tacka denne härför. Å andra sidan är kanske Rääfs uppgift om att han lämnat Afzelius sjuttio visor icke så felaktig; oriktig är däremot uppfattningen att alla dessa influtit i GA.

*

I GA III, s. 52, säger Afzelius rörande »ungdomens lekar på Landsbygden» att han skall därom upplysa utförligare »då vi få tillfälle att lemna våra Samlingar och anteckningar öfver detta ämne i Allmänhetens

[16] Hedkvists påstående (Kinda och Ydre — sagans och sångens rosengårdar, s. 137) att, Afzelius »vunnit en god del av sin berömmelse som folkviseuppteckнare och -utgivare genom att åka snålskjuts på Rääfs, Eggerts, Drakes och andras trägna arbete», är vad Drake och Eggert anbelangar, helt felaktigt. Inte en enda melodiuppteckning av dessa finns i GA — som förut framhållits är det f. ö. ovisst om Eggert gjorde några melodiuppteckningar överhuvudtaget.

händer». Någon edition av lekar utgav Afzelius ej, och det är troligt att han överlämnade sina samlingar i denna väg till bröderna Wallman (vars planerade utgåva av lekar f. ö. omtalas i GA III, s. 253 n.).[17]

Sitt intresse för visorna behöll Afzelius alltid, om ock detta, sedan GA fullbordats, tar sig något andra och till sin intensitet mera periodiskt växlande uttryck än tidigare. De tillsammans med Rääf ventilerade planerna på en fortsättning av eller komplettering till GA I–III realiserades icke. De omnämns ej heller i Afzelius' brev till Rääf 1819, i vilket han dock säger sig vara intresserad av att få ta del av Rääfs ev. nya visfynd. Under 1818 söker han genom Hartmansdorff få fatt på norska visor.[18]

För några års tid finns inga källor som berättar om Afzelius i samband med visor — den 1821 tillträdda kyrkoherdebefattningen i Enköping har nog lagt beslag på mycket av hans energi — men 13.5.1829 skriver han till J. H. Schröder (brev i UUB): »Kommer Du hit i Pingst? ... Tag då med Dig Verelii Visbok ...». Rasmus Rask får 25.8.1828 underrättelse av Afzelius, att han »är åter sysselsatt med Folk-Wisor» (brev i KB, Köpenhamn). Ett par brev till Schröder (UUB) från början av 1830-talet talar samma språk: »Finner du några Folkvisor som skildra förhållandet mellan Svenska Folket och dess öfverhet i fordna tider, så göm dem åt mig till dess vi träffas.» (27.5.1831); »Sänd mig den bästa Folk-visa Du har om Thor. Låna mig det Häftet af Iduna, där Visorna om Thor stå.» (7.5.1832.) Schröder syns således ha fått fungera som Afzelius' bibliografiske och historiske rådgivare också efter det GA utkommit.

De båda senast citerade önskemålen från Afzelius' sida får kanske sättas i samband med att han nu börjat förarbetena för sitt stora verk Swenska

---

[17] Av Afzelius upptecknade lekar finns, i P. A. Reuterswärds avskrift, i Vs 2: 2, s. 261 ff.

[18] Till Adlerbeth skrev Hartmansdorff 6.5.1818: »Jag minnes ej om Du eller Ingwar [: P. Lagerhielm] ifrån Arngrimur begärt Norrska Folkvisor. Jag skall försöka att skaffa dem några från Sällskapet för Norges Vel; ty presterna äro i allmänhet för upplysta, för att vilja nedlåta sig till sådane samlingar, här i landet.» Adlerbeth tackade i ett brev 21.7.1818 för Hartmansdorffs »löfte att genom sällskapet för Norriges väl anskaffa Norrska folkvisor åt den från en Finsk resa snart återkommande Arngrimur». Den 29.9 samma år fick Adlerbeth ett nytt brev i ärendet från Hartmansdorff: »Sedan vederbörande nu mera återkommit från Kröningen i Trondhiem, och jag blifver här öfver vintern så skall jag söka förskaffa visor åt Arngrimur. Men svårligen lärer jag kunna få några andra än dem som redan utkommit på tryck i Köpenhamn, enär man icke sjelf kan i de aflägsna dalarne samla qvarlefvande folkvisor. Efter alt hvad jag kunnat förnimma, äro Riddare visorna här mycket mera sällsynta än i Swerige och Danmark, en naturlig följd af landets vildhet och stridernas vanliga förande till sjös.» Med all sannolikhet resulterade Hartmansdorffs strävanden i att han fick visor från den i s. 417 n. 10 och ibid. n. 12 härovan nämnde Kamsterup; det är väl dessa visor Afzelius i sin tur fått. Redan året dessförinnan hade Hartmansdorff översänt norska visor till Adlerbeth (se härom nedan under Götiska Förbundets vissamling). (De cit. breven i RA.)

Folkets Sago-Häfder, eller Fäderneslandets Historia, sådan hon lefwat och till en del ännu lefwer i Sägner, Folksånger och andra Minnesmärken. Detta utkom i elva band (band VIII–XI i vardera två halvband) 1839–1870; av bd I–IX: 1 utkom efter hand en andra upplaga 1844–1875, och av bd I–V dessutom en tredje 1860–1868. Vissa skiljaktigheter föreligger mellan de olika upplagorna av dessa delar, och särskilt viktigt är att Afzelius fr. o. m. 1844 började införa uppgifter om sina källor (en särskild avdelning i slutet av volymerna) i nyupplagorna av de tidigare delarna. Verket innehåller ett stort antal visor. Sago-Häfderna har fått utstå mycken hård och ej helt orättvis kritik, men det är heller inte utan fog man på senare tid framhållit verkets betydelse som inspirationskälla för skönlitterära författare under 1800-talets andra hälft.[19] Dess värde som folkloristisk källskrift förtjänar en grundlig utredning.[20] Här skall blott något sägas om de ballader som återges i verket.

I stor utsträckning är det GA:s texter, som med eller utan förändringar återkommer i Sago-Häfderna.[21] SF är begagnad i några få fall, liksom arbeten av Dalin, Sjöborg och Abr. Ahlqvist.[22] Åtminstone en balladtext syns vara baserad på en förut otryckt uppteckning.[23]

Ett par norska visor förekommer i Sago-Häfderna, en av dem översatt till svenska.[24] Den sistnämnda visan presenteras i texten på ett sådant sätt att läsaren får den bestämda uppfattningen att det rör sig om en svensk visuppteckning.[25] Liknande är förhållandet med ett större antal översätt-

---

[19] Se Nils Afzelius, Arvid August Afzelius, s. 27, och S. Cederblad, Arvid August Afzelius, den misskände författaren till Svenska folkets sagohäfder, s. 35 f. (båda i berättelse över 1956 års verksamhet vid Enköpings stadsbibliotek, 1957).

[20] I Cederblads anförda uppsats bestrider författaren framgångsrikt med ett exempel Schücks onyanserade och felaktiga påstående, att Sago-Häfderna »alls icke» stöder sig på folklig tradition. I annat sammanhang hoppas jag själv kunna återkomma till denna fråga.

[21] Så är exempelvis Sago-Häfderna I, s. 24 f.; II, s. 159; III, s. 77 ff. (här liksom i de följande noterna avses 1:a uppl., om ej annat uttryckligen meddelas) baserade på resp. GA 7 [: I], 1 [: I] och 15 [: I].

[22] Sålunda ligger t. ex. SF 156 och 157 till grund för Sago-Häfderna V, s. 10 ff. resp. 44 ff.; SF 16 för IV², s. 213 f., samt N. H. Sjöborg, Samlingar till Skånes historia, för III, s. 91 ff., 96 f.

[23] Det gäller den i Sago-Häfderna II, s. 141 f., tryckta texten av DgFT 47. I övrigt har Afzelius i Sago-Häfderna gått ännu längre än i GA när det gäller att bearbeta sina förlagor och att sammanarbeta flera uppteckningar till en text. En del notiser, delvis tvivelaktiga, rörande ballader och balladuppteckningar finns också i Sago-Häfderna. Dessa notiser jämte vissa, av Afzelius bearbetade eller översatta balladtexter berörs på vederbörligt ställe i kap. 4 och kap. 5 härnedan.

[24] Sago-Häfderna I, s. 33 f., 43.

[25] Jfr härovan s. 417 f.

ningar av danska visor.[26] Att Afzelius här ger vilseledande uppgifter torde ha flera orsaker. Ibland har han byggt eller trott sig bygga på egna, mer eller mindre vaga barndomserinringar av visor och sedan »kompletterat» dessa ur fullständiga texter, danska där svenska ej stod att få. I andra tillfällen torde en åsikt om blott på danska belagda visors svenska ursprung eller om att många danska ballader en gång funnits i hela Norden ha varit avgörande för hans handlingssätt.

Som utgivare av visor och sägner har Afzelius aldrig drivits av några rent vetenskapliga motiv. Med GA ville han fästa de litterärt intresserade kretsarnas uppmärksamhet på folkvisan. I Sago-Häfderna vänder han sig till en bredare publik, han ville återlämna folktraditionerna »åt det bygdens folk, ur hvars sköte [han] hemtat dem». Ett syfte, liknande Sago-Häfdernas, har Afzelius' bidrag till den poetiska kalendern Linnæa Borealis 1842. Afzelius vill återge folket dess visor men med delvis nya texter, som Afzelius författat.[27] I kalendern presenterar han tre sådana visor. En av dessa återkommer i Afzelius' Afsked af Swenska Folksharpan, 1848, där han fortsätter på samma linje i ett flertal nydiktningar till folkliga vismelodier — gärna lämnas dock någon versrad eller strof kvar av den ursprungliga texten. Afzelius' Afsked innehåller emellertid också några förut otryckta ballader,[28] uppsatsen Bidrag till svenska folksångernas historia,[29] m. m. Melodierna i boken är harmoniserade av Erik Drake.[30]

---

[26] Bl. a. Sago-Häfderna II, s. 128 f.; III, s. 39 f.; IV, s. 10 ff., 30 ff., 88–99, 113 ff., 118 f., 125 ff., 173 ff.; V s. 169 ff. Källorna är Vedel-Syvs och Abrahamson–Nyerup–Rahbeks utgåvor. En motiverad kritik av Afzelius' tillvägagångssätt att presentera sina översättningar från danskan såsom varande svenska original ger Grundtvig bl. a. i DgF III, s. 229 n.

[27] I Linnæa Borealis, s. 43 n., skriver Afzelius: »En önskan, den Förf. länge hyst, att åter kunna utsända bland folket dessa sköna, ur dess sköte tagna melodier, med ord värdiga dem, har frambragt några försök till nya Svenska folkvisor, hvaraf trenne här meddelas. De kunna anses såsom en inbjudning till unga skalder, som redan lemnat lyckliga prof i denna skaldeart, till en förening, att utgifva en samling, dels af omarbetade gamla, dels af nya sånger, med de gamla melodierna, satta för Dillnerska Psalmodikon, för Folket, men med vanliga musikbilagor för mera bildade vänner af fornsången. Ett sådant företag torde icke blifva utan vigt och betydelse för Folkets bildning.»

[28] Det gäller nr VI (DgFT 40, melodien upptecknad i Östergötland av Drake och ingående i hans renskrift S 163 som nr 76; till denna har Afzelius lagt en av honom själv nyskriven text, baserad på GA 91), nr VIII (DgFT 513; jfr s. 414), nr XIV (DgFT 229; jfr ovan s. 414) och nr XXVIII (DgFT 442; troligen helt eller delvis en översättning från norskan, se härovan s. 416).

[29] Afsked, s. 56–71. På s. 67 refererar Afzelius striden mellan Grönland och Geijer rörande omkvädets natur. Afzelius har nu helt anslutit sig till Geijers åsikt!

[30] »Till melodierna i detta arbete [: Afzelius' Afsked] sattes ock ackompanjemang af E. Drake med öppet namn. Rääf tyckte illa dervid, ur flera synpunkter, och ungdoms-

Det har tidigare varit bekant, att Afzelius på äldre dagar förberedde en ny och delvis omarbetad upplaga av GA[31] — GA I och hela musiken till GA hade f. ö. omtryckts 1846.[32] Några närmare detaljer om när Afzelius sysslade med den nya upplagan och orsaken till att planerna ej utfördes har man emellertid ej känt. Ett brev från Afzelius till Richard Dybeck 31.1.1871 (KVHAA) är härvidlag upplysande:

> Jag är ännu sysselsatt med folkvisorna; men har ej fått svar från Häggström om han vill bli förlagsman. Medlertid uppsätter vår Musik Directeur Melodierna. Några hittills okända har jag fått med samlingar från Geijers Enka.

Afzelius avled i september 1871. Det var således den allra sista tiden av sitt liv han återvände till sin ungdoms mest betydande verk. Om den då 86-årige Afzelius ej förmått fullfölja sina planer, är det knappast ägnat att förvåna; kanske var också den tillfrågade förläggaren något tveksam. Emellertid blev det på Hæggströms förlag som den nya, från Afzelius' egna planer dock något avvikande, upplagan av Geijer–Afzelius' edition utkom nio år senare.

Det är främst i Vs 126: 6 som materialet till den av Afzelius förberedda nyupplagan finns.[33] En förteckning över de visor, som skulle ha utgjort nr 1–25 i denna upplaga, är också bevarad därstädes,[34] liksom titelsidan: »Geijer–Afzeliska Samlingen af *Svenska Folkvisor* från Medeltiden och Riddaråldren Andra Upplagan med urval omordnad och med förut otryckta fornsånger tillökt af Arvid Aug. Afzelius.»[35]

---

vänskapen [: mellan Rääf och Drake] upphörde sedermera för altid.» (C. E. Södling, Sv. folkmusikens historia, vol. 2, Mus. Ak. bibl. 93: 1.) Huruvida Södling har rätt i att Drakes medverkan i Afzelius' Afsked skulle ha lett till en brytning mellan Rääf och Drake är kanske något tvivelaktigt.

[31] Dal, Nordisk folkeviseforskning siden 1800, s. 136; GAS IV, s. 403. Då Dal säger, att denna upplaga var planerad redan 1846, då GA I och musiken till GA omtrycktes, torde han emellertid icke ha något belägg för sitt påstående. Som jag här visar, härrör dessa planer från en betydligt senare tid i Afzelius' liv.

[32] Melodierna är i detta nytryck ej graverade som vid den tidigare tryckningen.

[33] Också i Vs 126: 3, s. 61–75, 77–78 (båda i Afzelius' egen piktur). Också i Vs 126: 6 är åtskilliga partier skrivna av Afzelius själv, övriga av en eller kanske två renskrivare.

[34] Som arrangör av melodierna till denna upplaga hade Afzelius engagerat den i brevet till Dybeck nämnde »Musik Directuren», som hette Envall och bodde i Enköping. En del av Hæffners harmoniseringar skulle dock stå kvar. Däremot är inga av Grönlands arrangemang upptagna. Envalls namn och uppgifter rörande fördelningen av hans och Hæffners arrangemang möter i innehållslistan i Vs 126: 6, s. 2. — Av de i brevet till Dybeck nämnda nytillskotten från E. G. Geijers änka, upptogs en i den utskrivna delen av nyupplagan, nämligen den treradiga näckvisan (nu tryckt som GAS 112).

[35] Observera, att bestämningen »från forntiden» ej förekommer i denna titel (jfr ovan s. 471) men att istället termen »fornsånger» upptagits, väl efter SF.

Huruvida Richard Bergström känt Afzelius' planer på en ny upplaga är ovisst.[36] Bergström valde att i sin och Leonard Höijers edition 1880 huvudsakligen följa GA, om också en del nytt material, främst i melodibandet, och nya textkommentarer tillfogades samt en delvis annan ordningsföljd infördes.[37]

Götiska Förbundets vissamling

I Vitterhetsakademiens bibliotek förvaras en volym i folioformat, »Folkvisor m. m. samlade i Göthiska Förbundet». Volymen omfattar ca etthundra blad av växlande storlek. Den har, förmodligen under 1800-talets senare del, folierats och försetts med innehållsregister.[38] Innehållet utgörs till största delen av folkvisor. Därutöver finns anteckningar om visor samt

---

[36] Detta är knappast troligt. Bergström nämner aldrig Afzelius' egen planerade nyupplaga; när han försvarar borttagandet av uttrycket »från forntiden» i verkets titel hänvisar han ej till titeln i Vs 126: 6 utan blott till Geijers brev till Afzelius 14.7.1814 (i Vs 126 a, som av Södling donerats till KB).

[37] Som Jan Ling visat i sitt arbete Levin Christian Wiedes vissamling, 1965, s. 17 f., fick Bergström 1879 ett erbjudande av Wiede att få begagna dennes samling för nya upplagan av Geijer–Afzelius edition. Bergström ansåg sig av utrymmesskäl förhindrad att antaga erbjudandet. Också C. E. Södling erbjöd sig, förvissad om att melodierna i GA var oriktigt uppteckнade, att hjälpa till med den nya upplagan (förmodligen avses därmed GAB, knappast Afzelius' egen planerade från 1871). Södling skriver nämligen i Sv. Musiktidning 1881, s. 196: »Jag tillbjöd förläggaren, då jag hörde först talas om en 2:dra upplaga, att samvetsgrant på anförda grunder göra rättelser, för att denna del måtte varda så felfri som möjligt — men anbudet icke ens besvarades.» — I Silfverstolpes Historiskt bibliotek VII, 1880, s. xxxiv ff., recenserades GAB av sign. -rn (: Chr. Eichhorn), bl. a. i följande ordalag, som under det sista decenniet fått samma aktualitet som då de skrevs: »Men om sålunda arbetet redan vid sitt första framträdande ej bestod profvet inför den samtida vetenskapliga granskningen, måste naturligtvis dess svaghet i flere afseenden falla än mer i ögonen hos vår samtid, hvilken har bakom sig ett mer än halfsekelgammalt forskningsmaterial inom hela folkvisans europeiska område. Ett omtryck utan vidare af samlingen var sålunda faktiskt omöjligt. Men om arbetet skulle ånyo utgifvas — något på hvars fulla behöflighet man kan tvifla — så borde det undergå en omfattande granskning samt erhålla en litteraturhistorisk belysning, hvilken fäste vederbörligt afseende vid den jemförande folkviseforskningens vunna slutföljder och befunne sig på höjden af den samtida vetenskapen på detta område. För vår del, det erkänna vi öppet, hade vi långt hellre sett att den kodex, hvilken den Afzelius–Rääfska samlingen erbjuder, fått uppgå i en fullständig, vetenskapligt utarbetad samling af våra kända folkvisor, ett arbete af samma hållning som Svend Grundtvigs förträffliga för Danmark, och i hvilket så väl den Arwidsson–Rääfska som Dybecks och andra materialsamlingar sammangjutits till ett vetenskapligt helt och ytterligare riktats med de förråd, dem den gamla tryckta vislitteraturen och nyare muntliga uppteckningar kunna lemna.»

[38] Versosidan är betecknad med ett *B* efter rectosidans folionummer.

några blad, upptagande instrumental folkmusik. Den yngsta handlingen i volymen, en tyskspråkig visa om Haslidalen inlämnad av O. Nordenfeldt, härrör från 1822. Hela det övriga innehållet kan dateras till 1810-talet.

Det är icke förvånande, att man flerstädes i volymen finner visutskrifter av *Jacob Adlerbeths* hand.[39] Naturligt nog har han som drivande kraft inom Götiska Förbundet och med ett dokumenterat intresse också för folkvisor velat åt Förbundet anlägga åtminstone en mindre samling visor.[40]

Adlerbeth skaffade skillingtryck åt Rääf. Vi har också sett, att han förmedlade visor till Afzelius, bl. a. från förbundsbrodern Dillner. Någon egen uppteckningsverksamhet i större skala syns han icke ha bedrivit. I Götiska Förbundets visms föreligger dock ett undantag:

»Hvad är det som uppbygger den bredaste bro», DgFT 18. Ms, s. 68–69, 84.

Adlerbeth har försett visan med rubriken »Folkvisa. Sjungen i Upsala år 1818 September, af Bonddrängen Anders Fagerström från Wiresta Socken i Småland. Upptecknad af J. Adlerbeth.» Texten föreligger i Adlerbeths egenhändiga utskrift (se bild 65, s. 442). I en anmärkning (ms, s. 69) står: »Visans melodi är upptecknad af Kongl. Secreteraren Blidberg efter Anders Fagerströms sång, hvilken jag noga haft i minnet. — Harmonien är satt af Hrr Braun och Grönland.» På s. 84 finns mycket riktigt två olika sättningar för sång och pianoackompanjemang av en melodi, som otvivelaktigt hör till texten DgFT 18.[41] Ovanför den undre av de två utsättningarna står skrivet »P. Grönland». Det är således två av Afzelii musikaliska rådgivare, som svarat för harmoniseringen, under det att melodien först fästs på papper av ämbetsmannen och tonsättaren Per Fredrik Blidberg (1784–1866).[42]

Det finns i detta ms tre andra balladtexter, som utskrivits av Adlerbeth och till vilka inga annorstädes befintliga förlagor kan påträffas:

»Riddar Olof han spelar på förgyllande rö», DgFT 274. Ms, s. 26–28, [28 a].
»Liten Kerstin lad sömmen uti ett skrin», DgFT 131. Ms, s. 56–56 B.
»Bruden hon sitter i buren och gråter», DgFT 40. Ms, s. 56 B–57 B.

Omöjligt är väl icke, att också dessa tre texter upptecknats av Adlerbeth — proveniensuppgifter saknas i ms. Eljest är de flesta av hans visutskrifter i Götiska Förbundets vissamling blott avskrifter. Källor för dem har varit såväl äldre manuskript som samtida, av andra gjorda, uppteckningar.[43]

[39] Om Adlerbeth, se Hanna Rydhs art. i SBL.

[40] Om Götiska Förbundets roll inom 1810-talets folkviseintresse, jfr s. 103, 407 f.

[41] Texten och melodien går bra ihop; melodien är av en typ som även annorstädes är belagd till texttypen DgFT 18, se t. ex. GA 45.

[42] För Blidberg, se Odén, Östgötars minne (nr 4234), och Sohlmans Musiklexikon.

Jonas Johan Lagergren (1759–1833), prost i det småländska Tofteryd, blev 1816 invald i Götiska Förbundet. Mest känd som uppteckнare av dialektord har han också insänt visor till Förbundet. Det rör sig om texter av DgFT 20 (ms, s. 19–25 B), DgFT 83 (ms, s. 6–8) och DgFT 305 (ms, s. 8 B–11), samtliga avskrivna efter skillingtryck. S. 90–90 B i ms utgörs av Lagergrens »Förtekning på Gamla Wisor, som jag eger»; i förteckningen nämns bl. a. skillingtryck med de tre nämnda balladerna.[44]

Genom Lagergrens förmedling kom också kyrkoherden i Villstad, *Daniel Nordin* (1778–1854), att inskicka såväl en dialektsamling från Västbo hd som folkvisor till Förbundet, av vilket han blev medlem 1818.[45] De flesta visorna, däribland balladerna DgFT 83 och DgFT 390, är avskrifter av skillingtryck.[46] Så är dock ej fallet med Nordins text på s. 49–49 B i ms:

»Unger Sven sadlar sin gångare grå», DgFT 229.

Förbundsbrodern *Magnus Bruzelius* (1786–1855) har lämnat texten till en ballad, som han nämnde i tidskriften Iduna:[47]

»Truls han bodde i Engagård», DgFT 338. Ms, s. 65–66 B. Omkvädet cit. i Iduna, h. 7, 1817, s. 191.

Götiska Förbundets ende utomsvenske medlem, den norske kaptenen och fornforskaren *Lorentz Diderik Klüwer* (1790–1825),[48] tecknade upp några norska folkvisor. Två av dessa finns i Götiska Förbundets vissamling. En är utskriven av Adlerbeth, den andra av okänd hand.[49]

---

[43] De äldre manuskripten är Bergshammarvisboken II, Petter Rudebecks visuppteckningar samt en del (NGW) av nuvarande Vs 20 (visboken i 4:o), KB. De samtida upptecknarna är Rääf, Hartmansdorff, Westerling, Afzelius, Klüwer samt K. R. Bostedt på Kultorp, Kalmar län (för den sistnämnde jfr s. 358 härovan).

[44] Lagergren har insänt visorna, åtminstone de flesta av dem, år 1816. För hans biografi och hans verksamhet för Göt. Förb., se G. Virdestam, Växjö stifts herdaminne V, s. 380–391; jfr R. Hjärne, Götiska Förbundet, s. 53, 115.

[45] Nordin har ägnats en utförlig biografisk skildring i G. Herrlin, Daniel Nordin, 1948. Hans verksamhet för Göt. Förb. skildras där, s. 146–154.

[46] Nordin insände visorna 1817, se härom hans brev till Adlerbeth 3.8.1817 (KVHAA): »Visorna samlades under Läsmöten, förleden höst; dröjde med uppsändandet för att hinna få dialect-samlingen i ordning ... Visorna äro alla afskrifter af Tryckta Exemplar.» I ett brev till Adlerbeth 15.1.1818 berättar Nordin om att han kommit över »en tämmeligen samling af Folkvisor ifrån 1670-talet», som dock enligt Nordins uppfattning var »af ringa värde». Denna samling syns ej ha blivit insänd till Göt. Förb.

[47] Om Bruzelius, se W. Carlgrens art. i SBL.

[48] Biografi av G. Gjessing i Norsk Biografisk Leksikon, VII, 1936. Klüwer lämnade bidrag till Iduna, h. 9, 1822.

[49] Båda visorna har melodier. Den ena är »Sigurd og trollbruri» (Utsyn nr 8; tryckt i Klüwers Norske Mindesmærker, s. 138 ff., och som nr 50 hos Landstad), den andra är en version av DgFT 390 (Klüwer, a. a., s. 142 ff.; ej nämnd under Utsyn nr 110). Handen

Vidare förekommer i ms några andra ballader i för mig okända pikturer och av delvis oviss proveniens. Tre — tydligen småländska — är skrivna med en och samma hand:[50]

»Konungen han hvilar på högan Loft blå», DgFT 243. Ms, s. 58–58 B.
»Drottningen tog sina tärnor i Lära», DgFT 266. Ms, s. 59–60 B.
»Jungfrun satt i höga Lofth», DgFT 238. Ms, s. 61–62 B.

Med annan piktur föreligger

»Stollt Ildebrand talte till Modren sin», DgFT 380. Ms, s. 42–43.

Med en tredje handstil är melodien, jämte en underlagd textstrof, skrivna av balladen

»Det var en Lagman på Tira», DgFT 354. Ms, s. 81.

Slutligen innehåller Götiska Förbundets vissamling sju ballader i Arv. Aug. Afzelius' utskrift. Det rör sig om visor han uppläst på Förbundets stämmor; de behandlas härovan i avsnittet om Afzelius' visinsamling (se särskilt s. 407 f.).

Henrik Reuterdahls visuppteckningar

Henrik Reuterdahl (1795–1870), teolog, kyrkohistoriker, ärkebiskop och politiker,[51] har vid sidan av sin övriga mångsidiga gärning publicerat visst folkloristiskt betonat material. I sin kalender Julläsning för barn 1837 och 1838 utgav han översättningar av bröderna Grimms sagor jämte ett par egna sagouppteckningar; 1840 publicerade han, efter ett ms i UUB, Gamla ordspråk på latin och swenska,[52] och 1865 Den svenska Ordspråksboken. Det torde länge ha varit okänt, att han också visat intresse för folkvisor. År 1961 fann jag emellertid i Uppsala UB några vismanuskript, som tillhört Reuterdahl, och påföljande år trycktes en av de däri ingående balladtexterna i min populärutgåva Svenska medeltidsballader.[53]

Vismanuskripten ingår i UUB V 6 och V 6 a, under vilka signa förvaras

---

från den senare visan har också på s. 89 B utskrivit melodien och början av texten till den förra. Tydligen är visornas insändande ett resultat av August von Hartmansdorffs försök att anskaffa norska visor under den tid han tjänstgjorde i Norge. Se härom hans brev till Adlerbeth 12.4.1817 och 11.6.1817 (RA) samt Adlerbeths svarsbrev 22.5.1817 (RA).

[50] Med all sannolikhet upptecknade av F. Ehrenpreus, se ovan s. 446 ff.

[51] För Reuterdahls biografi se E. Berggrens art. i Sv. män o. kvinnor och där anf. litt. En mot R. tämligen kritisk framställning av dennes karriär ingår i prosten H. O. Schönbecks Biografiska Skizzer (KB ms I.68: 2, fol. 83–130).

[52] Se om denna edition Kock–af Petersens, Östnordiska och latinska medeltidsordspråk, I, inledn., s. 133 f.

[53] A. a., s. 56 ff., 192 f.

diverse lösa samlingar och blad upptagande svensk vitterhet. I V 6 gäller det i vårt fall fyra blad i 4:o, i V 6 a nio blad i folio. På det första av dessa blad i V 6 såväl som i V 6 a har med en piktur, som ej är identisk med någon av dem i själva manuskripten och som troligen tillhört någon tjänsteman i UUB, skrivits: »H. Reuterdahls Saml.» Papperet i de fyra bladen i V 6 är detsamma som i de fem sista bladen i V 6 a; vattenmärket visar att det rör sig om Klippans bikupepapper från 1818. De fyra första bladen i V 6 a består av ett grovt gråblått papper utan v/m. Det sammanhang mellan de två under olika signa förvarade manuskripten, som papperet skulle kunna indikera, bekräftas av att en vistext fortsätter från sista sidan i V 6 på den första i V 6 a.

Bladen i V 6 innehåller två visor. Den första är Freses »Först i vårens späda gröna (grynne)», uppenbarligen en text som gått genom muntlig tradition enär den avlägsnat sig avsevärt från Freses egen utformning (se Valda skrifter av Jacob Frese, utg. av A. Hultin, 1902, s. 77 ff.), den andra är en text av balladen DgFT 387 (26 str; slutstrofen finns i V 6 a). Den första visan samt början av den andra (str. [1]–[7] jämte de tre första orden i str. [8]) är skrivna med en piktur, resten av denna andra vistext samt alla på de nio bladen i V 6 a med en annan. Pikturerna är knappast så lika varandra, att de kan antagas ha tillhört samma person ens om man räknar med några års tidsskillnad mellan dem. Den sistnämnda pikturen, således den i vilken flertalet av visorna föreligger, kan bestämmas som Reuterdahls egen.[54]

Balladerna i manuskripten är följande:[55]

1. »Lagman talte till fästemö sin», DgFT 387. Str. 1–26 i V 6, str. 27 i V 6 a.
2. »Per Svinaherre låg och tänkte vid sig», DgFT 527. V 6 a.
3. »Herr Holmer han tjenar i konungens gård», DgFT 183. V 6 a.
4. »Hillebrand han red sig till konungens gård», DgFT 82. V 6 a.
5. »Herr Esbjörn och Ingalill de suto öfver bord», ST 27. V 6 a.
6. »Sanct Jeppe han gick sig ute vid strand», DgFT 100. V 6 a. I normaliserat skick och med modern ortografi tryckt i B. R. Jonsson, Svenska medeltidsballader, 1962 (nr 13).

---

[54] Ehuru de prov på Reuterdahls handstil som varit mig tillgängliga (först och främst egenhändiga brev från honom till Esaias Tegnér o. a. i Lunds UB) alla härrör från tider, som torde vara senare än vismanuskripten i UUB, uppvisar skriften i vistexterna en allmän karaktär och vissa speciella drag t. ex. *ö*- och *ä*-slängens hopskrivning med sista bokstaven i ord som *är, än, för,* vilka återkommer i de senare breven och handskrifterna (se bl. a. R:s brev till Tegnér 1.10.1826, LUB Es. Tegnérs saml., bd 5). — Den första pikturen i vismanuskriptet i V 6 härrör från en för mig okänd person.

[55] Numreringen här är min. En annan, icke genomförd, numrering har Reuterdahl själv gjort i ms V 6 a.

7. »Gullbrand han red öfver änge», DgFT 380. V 6 a.
8. »Hvar har du varit så länge», DgFT 340. V 6 a.

Utöver de angivna balladerna innehåller manuskriptet i V 6 a en text av efterklangsvisan »Om alla stenar voro vända uti Guld» (typen representerad som DgF 306).

I sina memoarer berättar Henrik Reuterdahl om de litterära intressen han hade i sin ungdom. Han blev 1811 »hänförd» av Phosphoros, och för efterföljande år skriver han: »Phosphoros, de poet. kalendrarne, Elgström och Hammarsköld blefvo mig allt mer och mer kära.»[56] Med denna litterära inriktning torde Reuterdahl också ha fängslats av nyromantikens folkviseintresse såsom det tog sig uttryck främst i GA 1814–1818 och i Atterboms Poet. Kalender för år 1816. Vi har sett, att åtminstone huvuddelen av papperet i Reuterdahls vismanuskript är tillverkat 1818. Även om vi skulle räkna med någon tidsmarginal för papperets förbrukning och datera visutskrifterna till o. 1820, kommer ändock dessa tidsmässigt i nära anknytning till Atterboms visurval och GA.

Med tanke på Reuterdahls biografi är det sannolikt, att visutskrifterna är gjorda i Skåne. Språket i texterna motsäger icke ett sådant antagande. Inte minst pekar delar av ordförrådet i denna riktning: *gjere* 'gere, del av klädnad' (5: [19]; jfr Rietz, s. 191), *Sligefrid* 'frilla' (5: [14, 15]; jfr Rietz, s. 629), *gynnet* 'dynan, dynöverdraget' (7: [10]; jfr Rietz, s. 224), *ordtöj* 'ordspråk' (3: [30]; jfr Rietz, s. 488).

Det kan diskuteras huruvida vistexterna är avskrifter efter en skriftlig förlaga (tryckta förlagor i form av t. ex. skillingtryck kan det icke röra sig om) eller är uppteckningar direkt efter muntligt föredrag. Utskrifternas utseende tyder väl snarast på det senare alternativet: texterna, enkannerligen de i Reuterdahls egen piktur, har otvivelaktigt, som redan pikturens utformning visar, nedskrivits i stor hast och innehåller därför många starka förkortningar och ett icke ringa antal skrivfel.

På sista sidan av manuskriptet i UUB V 6 a har Reuterdahl förtecknat sex visor på följande sätt: »Esbjörn och Ingalill», »Stenar Gull», »Sant Jeppe», »Konungen talte till spåquinnan sin», »Kung Waldemar gifter sin dotter i år», »Syster hon talte till syster sin». De tre första av dessa notiser är överstrukna, säkerligen därför att de syftar på visor som blivit nedskrivna i manuskriptet ifråga (balladerna nr 5 och 6 samt efterklangsvisan av typ DgF 306). De tre andra, som icke överstrukits, torde ange visor, som vederbörande traditionsbärare kände men som av någon anledning ej blev

[56] H. Reuterdahl, Memoarer, utg. av L. Weibull 1920, s. 44, 47 f. Memoarerna är skrivna först 1856–60 men får troligen ändock tillmätas värde på den här aktuella punkten.

upptecknade samtidigt med de andra. »Syster talte», etc., har med all sannolikhet varit en version av DgFT 95. »Konungen talte», etc., bör ha tillhört en text av DgFT 42, under det att textincipit »Kung Waldemar gifter sin dotter i år» är svårare att attribuera till en bestämd ballad.

L. Chr. Wiedes vissamling från 1818–1822

Levin Christian Wiede (1804–1882) måste otvivelaktigt karakteriseras som en av 1800-talets allra främsta folkvisesamlare i Sverige, detta med hänsyn till såväl omfånget som pålitligheten av hans samlingar.

Wiedes liv och verksamhet som visuppteckнare har nyligen gjorts till föremål för en ingående monografisk undersökning av Jan Ling, till vars arbete jag därför hänvisar.[57] Huvudvikten i Lings undersökning har lagts på Wiedes stora Vikbolandssamling från 1840-talet. Den mindre samling Wiede i mycket unga år – 1818 och de närmast följande åren – åstadkom inom några småländska socknar behandlas visserligen, även den, av Ling,[58] men den syns mig i detta sammanhang kräva en mera utförlig presentation.

I slutet av band 3 i den inbundna huvudsamlingen i KVHAA av Wiedes vissamling finns sex melodier (var och en med en underlagd textstrof), till vilka hör en anteckning av Wiede, daterad Ö. Husby 4.11. 1844:[59]

> Hösten år 1823 aflemnades till d. v. Hr Akademiedocenten Mgr Atterbom i Upsala en samling af Svenska Folkvisor, uptecknade i Locknevi af Kalmare län och Säby Socken af Jönköpings Län omkr. åren 1818–1820. Boken var in 8:o, bunden i Welskt band med fin tät stil, och utgjorde 12 ark. Visorna saknade Melodier, men som prof å dessa, följer nu sex sådana, för hvilkas riktighet kan fullt ansvaras.

En trettio år yngre uppgift om den till Atterbom lämnade samlingen förekommer i ett brev från Wiede till läroverksläraren K. A. Hagson 9.11.1874:[60]

> Ibland Professor Atterboms qvarlåtenskap fanns en i skinnrygg in 8o bunden Folkvisesamling, som jag skänkt honom i slutet af 1823 eller början af 1824. Den utgjordes af omkr. 5 à 6 häften, hvardera om flere ark, och var af mig dels upptecknad i Säby och Locknevi soknar, dels afskrifven efter upptеckningar af OWingqvist och HPalmær i Hjorteds socken, allt omkr. 1818–20. Deribland

[57] J. Ling, Levin Christian Wiedes vissamling, 1965. Jfr också härovan s. 115.

[58] A. a., särskilt s. 12, 18, 34 f.

[59] Förut citerad i Ling, a. a., s. 12 n. 4.

[60] Stiftsbibl., Linköping.

fanns en hop goda saker, som nu mera förgäfves sökes annorstädes. Hade Du nu varit qvar i Upsala, så skulle jag hafva bedt Dig om besväret att efterforska hvart Atterboms böcker och handskrifter togo vägen efter hans bortgång. Jag skulle förmoda, att han antingen bortskänkt min lunta til Arv. Afzelius, som öfvervar mitt öfverlåtande af luntan till Atterbom (då denne ännu som ungkarl bebodde några rum i det då s. k. Skytteanum, nu trivialskolan i Upsala), eller ock behållit den för sig sjelf, och i detta sednare fallet har luntan, såsom bunden i 8° format med skinnrygg, åtföljt, icke hans handskrifter, utan hans böcker, med hvilka den hade mesta likheten. Wisorna saknade melodier, men äfven denna brist tror jag mig om att kunna ur minnet fylla. Deras antal besteg sig till närmare 100.

Wiede själv fick icke återse den samling han överlämnat till Atterbom. Dessbättre är den dock bevarad; den finns numera i ULMA. I vissa avseenden överensstämmer inte Wiedes citerade beskrivning från 1874 med den bevarade volymen, men detta är knappast förvånande med tanke på att Wiede gjorde den beskrivningen femtio år efter det Atterbom emottagit volymen.

Boken hade kvarstannat inom Atterboms släkt. På hösten 1926 fick ULMA:s dåvarande föreståndare, Herman Geijer, kontakt med frk. Ebba Atterbom, Kungälv, i vars förvar boken då fanns. Geijer fick låna den till ULMA, och den ställdes också till Sverker Eks disposition.[61] År 1953 inlöstes boken av ULMA, där den erhöll acc.nr 22266.

Volymen är, såsom Wiede anger, i 8:o-format och bunden i ett band med skinnrygg. Den består av tre häften om vardera 32 sidor, två om vardera 30 sidor samt ett om 28 sidor.[62] Varje häfte har en egen titel. Dessa titlar jämte de olika häftenas innehåll skall här anges — den genomgående numreringen av visorna har införts av mig.

H. 1 (Ms, s. 1–32): »Traditioner af Svenska Folkvisor samlade i Säby församl: i Småland. 1820. (Obs: Dessa Folkvisor kallas här Kongavisor.) Första häftet.» Uppteckningar från Källås by, Säby sn, Jönköpings län (visorna 1–8).

H. 2 (Ms, s. 33–64): »Traditioner af Svenska Folkvisor samlade i Säby församl: i Småland 1820. Andra häftet.» Uppteckningar från Källås by, Säby sn (visorna 9–17).

H. 3 (Ms, s. 65–96): »Traditioner af Svenska Folkvisor samlade ur åtskilliga böcker och privates samlingar åren 1819. 1820, &c. Första Häftet.» Endast två visor, avskrivna ur N. H. Sjöborg, Skånes Historia och Beskrifning.

H. 4 (Ms, s. 97–114, 117–128): »Traditioner af Svenska Folkvisor samlade i Locknevi församl: i Calmar Län. 1819. Första häftet.» Visorna 18–26.

---

[61] Jfr Ek, Visan om liten vallpiga, 1929, s. 160, samt dens., Studier 1931, s. 84 n. 1. — Handlingar som belyser bokens öden efter 1926 finns i ULMA.

[62] Ett blad (s. 115/116) är borta ur ms, under det att några s. 131/132 p. g. a. felpaginering aldrig funnits. Blanka är s. 29, 30, 51, 52, 63, 64, 77–96, 181–188. — Formatet är 15,5 × 10 cm (höjd resp. bredd).

H. 5 (Ms, s. 129–130, 133–160): »Traditioner af Svenska Folkvisor samlade i Locknevi församl: i Calmar Län. 1819. Andra Häftet.» Visorna 27–33.

H. 6 (Ms, s. 161–186): »Traditioner af Svenska Folkvisor. samlade i Locknevi församl: i Calmar Län. 1820. Tredje Häftet.» Visorna 34–37.

Av de trettiosju visorna är trettio ballader. De övriga sju är yngre visor, ehuru flera av dem har anknytning till balladstil. Balladerna förtecknas här:[63]

1. »Konungen skulle åt främmand' land fara», DgFT 109. Ms, s. 1–5. »p. e. i k /7». M.

2. »Hertig Magnus han sadlar sin gångare grå», DgFT 48. Ms, s. 6–9. »p. e. i källås /7».

3. »Maglena hon hade en stjufdotter rik», DgFT 66. Ms, s. 10–13. »p. e. i k. /7». M.

4. »Frurinnan lilla talte till tärnan sin», DgFT 274. Ms, s. 14–16. »p. e. i k. /7». M.

5. »Bondens Getpiga hon tulla vall får», DgFT 243. Ms, s. 17–20. »p. e. i k. /7». M.

6. »Rosia lilla tjente på Konungens gård», ST 30. Ms, s. 21–24. »p. e. i k. /7». M.

7. »Sophia talte till Konungen så», DgFT 126. Ms, s. 25–28. »p. e. i k. /7. M.

8. »Näcken han gångar sig till Elfvabostrand», DgFT 39. Ms, s. 31–32. »e. i k?». M.

9. »Det bodde en bonde alt Söder om ö», DgFT 267. Ms, s. 33–36. »e. i k /7». M.

12. »Och höre du liten Båtsman hvad jag säger dej», DgFT 238. Ms, s. 45–47. »e. i k. /7».

14. »Herr Hjalmar han tjente på Konungens gård», DgFT 415. Ms, s. 50. »m. br. 1822 gl. löven.» M.

15. »Herr Peder han sadlar sin gångare grå», DgFT 109. Ms, s. 53–56. »p. m. o. d. i k. 1822 /8».

16. »Malena han [sic] hade en styfdotter fin», DgFT 66. Ms, s. 57–59. »m. i k. 1822 /8».

17. »Fru Sölfverlod hon föll för Jesu fötter ned», DgFT 89. Ms, s. 60–62. »m. i k. 1822 /8».

18. »Det satt en Dufva på Lindaqvist», DgFT 104. Ms, s. 97–102. »7/1 H. m. l. d. i borgen.»

19. »Liten Cherstin låter sig Manskläder skära», DgFT 267. Ms, s. 103–107. »10/1 m. l. d. i b.»

20. »Växa hvita Lin ligger i höga Lofts Sal», DgFT 239. Ms, s. 108–109. »11/1 H. C. p. d. i prestg.»

21. »Jungfru Maria hon gångar sig åt höga Loftsal», DgFT 292. Ms, s. 110–111. »12/1 c. p. d. i p.»

---

[63] Inom anföringstecken återges de codebeteckningar Wiede använder för meddelare och upptecknings datum. — Ett *M* anger, att en melodi eventuellt eller med visshet finns till textupptecknings en (det gäller visorna nr 1, 3–9, 13, 14, 29, 33, 36); detta förhållande diskuteras på s. 525 f. härnedan.

22. »Unga Hertign [sic] talade till Rosa lilla så», ST 30. Ms, s. 112–114. »27/1 C. p. d.»

24. »Joh! Hör du Liten Båtsman hvad jag säger dej», DgFT 238. Ms, s. 119–121. »10/1 m. l. d. i b.»

26. »Det bodde en Herre i Östervalla Led», DgFT 39. Ms, s. 126–128. »10/1 ac:i:d. i pr.»

27. »Rik Oldenburg svingar, han blandar godt vin», ST 6. Ms, s. 129, 130, 133–135. »H. c. p. d. i p. 20/12 18.»

28. »Och Rosengård och Jungfrun de möttes på en bro», DgFT 124. Ms, s. 136–138. »20/12 18. Dem. I. M. r. i pr.»

29. »Herr Lager han tjente på Konungens gård», DgFT 390. Ms, s. 139–143. »11/1 m. p. d. 19». M.

30. »Och Talleborn han går sig i stenstugan in», DgFT 335. Ms, s. 144–147. »10/1 i. m. r. i pr.»

31. »Och Jungfrun går sig ut och in», DgFT 294. Ms, s. 148–151. »10/1 i. m. r. i pr.»

32. »Jungfrun hon gångar sig i stenstugan in», DgFT 294. Ms, s. 152–156. »10/1 c. p. d.»

33. »Herr Carl Han går på golfvet», DgFT 409. Ms, s. 157–160. »m. p. d. 20/12 18». M.

34. »Kong Wallemo han talade till Jungfrun så», DgFT 82. Ms, s. 161–170. »H. c. p. d. i p. /7 20».

36. »Sven Svanevik han sitter i höga loft sal», DgFT 18. Ms, s. 175–177. »c. p. d.» M.

I Säby sn, Jönköpings län, låg Wiedes föräldrahem. I Locknevi sn, Kalmar län, bodde hans morföräldrar, hos vilka han tillbringade en stor del av sina uppväxtår.[64] Siffrorna i de återgivna codebeteckningarna måste syfta på uppteckningsdatum. Så bör exempelvis »20/12 18» (visa 28) betyda, att visan ifråga upptecknats 20 december 1818. Beteckningen »/7» bör på samma sätt syfta på juli månad. Genomgås dessa beteckningar, står det klart, att första häftets innehåll (visorna 1–8) upptecknats i juli 1820 (årtalet från häftets titelsida). Andra häftet (visorna 9–17) innehåller dels uppteckningar från samma tidpunkt som häfte 1, dels sådana från 1822. Visorna i h. 4 (18–26) är tydligen upptecknade i januari och februari 1819. Från december 1818 och januari 1819 härrör uppteckningarna i h. 5 (27–33). Två visor i h. 6 är upptecknade i juli 1820, en i december ovisst år (troligen 1820). Wiedes uppteckningar i Säby och Locknevi är följaktligen gjorda under åren 1818, 1819, 1820 och 1822. Månadsangivelserna visar, att det är jul- och sommarferier han begagnade på detta sätt.[65]

---

[64] Jfr Ling, a. a., s. 11 f.

[65] Ling, s. 35. Ling tycks dock ha förbisett dateringarna till 1822 och uppger genomgående, t. ex. s. 18 och 34, att samlingen tillkommit 1818–1820. Det är i detta sammanhang av betydelse att notera, att Wiede lämnade samlingen till Atterbom först 1823 eller ev. 1824.

Codebeteckningarna ger oss också möjligheter till identifiering av de flesta och viktigaste av traditionsbärarna.

För att börja med uppteckningarna från Locknevi har sju ballader (nr 20, 21, 22, 27, 32, 34, 36) uppskrivits efter »(H.) C. p. d. i prestg.». Såsom Ling framhållit, måste därmed avses Wiedes mors faster Carin Pehrsdotter, vid denna tid bosatt hos sin bror prosten Ahlborg i Locknevi prästgård.[66] Hon var född 1745 i Viby sn, Vifolka hd, Östergötland, som dotter till en ryttare, och hon levde också som gift i denna socken; till Locknevi kom hon först i 60-årsåldern. Det torde därför vara tämligen riskfritt att förmoda, att hennes repertoar närmast härstammar från Viby i Östergötland.[67] En annan i Locknevi prästgård bosatt meddelare döljer sig under beteckningen »Dem. I. m. r. i pr.». Härmed avses, vilket också påpekas av Ling, demoiselle Inga Margareta Regnell. Hon var född i Bottnaryds sn, Jönköpings län, 1790 som dotter till en »ingenieur».[68] Från mamsell Regnell kommer tre ballader (nr 28, 30, 31). Utöver dessa två av Ling identifierade personer har ytterligare tre i Locknevi meddelat Wiede ballader. Också två av dessa senare har tydligen vid uppteckningstillfället hört hemma i prästgårdens hushåll, nämligen »p. m. p. d. i pr.» och »ac:i:d: i pr.». Den förstnämnda, som lämnat visorna nr 25, 29 och 33, kan identifieras som pigan Maja Persdotter, f. i Lofta, Kalmar län, 1795. År 1813 kom hon till Locknevi sn, närmast från Pelarne sn i Kalmar län. I Locknevi tjänade hon först i Björke innan hon 1818 flyttade över i prästgårdens tjänst.[69] Med »ac:i:d: i pr.» avses den prästgårdspiga, som i husförhörslängden namnges som Anna Cajsa Isacsdotter, född i Gamleby sn, Kalmar län, 1797.[70] Från denna meddelare kommer visan nr 26.

Endast från en person utanför prästgårdshushållet har Wiede upptecknat ballader i Locknevi. Denna anges med beteckningen »(H.) m. l. d. i b(orgen)». Otvivelaktigt menas därmed hustru Maria (Maja Stina) Larsdotter, född i Blackstad sn, Östergötland 1783. Hon var bonddotter. Efter att ha tjänat på Vanstads gård i Locknevi sn kom hon 1812 till prästgården Ytterby i Locknevi, vilken hon 1818 lämnade för att gifta sig med en

---

[66] Ling, s. 34 f.; Vadstena LA: Locknevi A I: 5, uppsl. 157, Viby C: 2, s. 228; Örnberg, Svenska ättartal XIII, s. 3.

[67] Jfr Ling, s. 35.

[68] Ling, s. 35; Vadstena LA: Locknevi A I: 5, uppsl. 157, Bottnaryd C I: 2, s. 83; Bottnaryd A I: 2, h. 4, s. 53. Familjen Regnell flyttade 1795 från Bottnaryd till det närbelägna Liared i Redvägs hd, Älvsborgs län.

[69] Vadstena LA: Lofta C I: 3, s. 632; Locknevi A I: 5, uppsl. 1, 157.

[70] Vadstena LA: Locknevi A I: 5, uppsl. 157. Till Locknevi kom hon närmast från Blackstad, år 1818.

Jöns Peter Axelsson i backstugan Borgen under prästbostället.[71] Hon har lämnat balladerna 18, 19 och 24.

Det är uppenbart, att Wiedes upptecknings i Locknevi så gott som uteslutande är gjorda i morfaderns prästgård eller dess omedelbara närhet.[72] Säbyupptecknings härrör huvudsakligen, såvitt saken kan bedömas, från gården Källås i byn med samma namn.[73] Identifieringen av meddelarna är i detta fall vanskligare än för Locknevis vidkommande: Wiedes codebeteckningar är ofta otillräckliga, och det är troligt att han ibland missmint eller på annat sätt misstagit sig beträffande traditionsbärarnas namn.

För åtta av visorna från Säby (nr 1–7 är ballader, nr 13 den balladartade näckvisan på treradig strof; för ett par av visorna uppges också andra meddelare) ges meddelaruppgiften »p. e. i. k.», vilket torde böra utläsas pigan Eva i Källås. Fyra visor (nr 8, 9, 11, 12, dvs. tre ballader och en yngre visa) är försedda med codebeteckningen »e. i k.», vilket bör stå för Eva i Källås. Frågan är nu, om Eva i Källås är densamma som pigan Eva i Källås. Så kan det naturligtvis förhålla sig, och det finns ett annat fall i vissamlingen där Wiede utelämnat ett »p» för »pigan» i titulaturen.[74] Nu är det emellertid på det sättet, att i Källås hette såväl dottern i gården som en av pigorna Eva. Den förra var Eva Lotta Andersdotter, f. i Säby 1802, den senare Eva Persdotter, f. i samma socken 1796.[75] Bonddottern kunde knappast benämnas »piga», varför det torde vara klart, att åtminstone »p. e. i k.»-upptecknings gjorts efter Eva Persdotter. Huruvida även »e. i K.»-upptecknings kan hänföras till henne, eller om dessa gjorts efter Eva Andersdotter, låter sig ej med bestämdhet avgöras.[76]

Två andra meddelare i Säby har lämnat var sin ballad.[77]

Wiedes vissamling från 1818–1822 i ULMA innehåller inga melodier. Enligt C.-A. Moberg skulle i Stiftsbiblioteket, Linköping, befinna sig

---

[71] Vadstena LA: Blackstad C I: 2, s. 131; Locknevi A I: 5, uppsl. 136, 158.

[72] En visa (nr 35, balladefterklang) upptecknades dock i fattigstugan.

[73] Wiede har själv skrivit »Källås» i st. f. codebeteckningarnas vanliga »k» vid visa nr 2.

[74] Det gäller Maria Persdotter i Locknevi. Hon kallas vid visan 25 (ej ballad) »p. m. p. d. i pr.», vid visorna 29 och 33 »m. p. d.».

[75] Ling, s. 35; Vadstena LA: Säby A I: 8 b, uppsl. 222; Säby C: 5, s. 334.

[76] Tvivelaktiga är Wiedes senare uppgifter att »p. e. i k.»-visorna nr 4 och 13 skulle vara upptecknade efter »Eva Andersdotter» resp. »Eva Andersson»; troligen har Wiede missmint sig beträffande sångerskans patronymikon. Jfr Ling, s. 35.

[77] Det gäller visorna 14 (»m. br.») och 15 (»p. m. o. d. i k.»). Jag har inte lyckats identifiera dessa meddelare, men den senare var säkert en piga (gissningsvis vid namn Maja Olsdotter) i Källås.

»Melodier till Tio gamla Folkvisor ur Folkets mun uptecknade vid Säby kyrka 1820 af L. Wiede».[78] Denna melodisamling, som säkerligen haft samband med den ovan genomgångna textsamlingen från Säby, syns emellertid icke finnas bevarad.[79] Dock ingår i Wiedes senare vismanuskript melodiuppteckningar från Locknevi och Säby, vilka bör sammanställas med texterna i ULMA-volymen. Huvudsakligen i anslutning till Jan Lings utredningar skall de här genomgås, varvid numreringen i min förteckning över ULMA-volymen följs.[80]

1. Hs 65: 2 (»Säby socken, Småland»), Wiede 1844: [5] (»Säby»).

3. Lings nr 299, ks 316 (»Säby sn, Småland»), Wiede 1844: [4] (»Säby»).

4. Hs 112: 2 (»Säby socken, Småland»), Wiede 1844: [2] (»Säby»).

5. Hs 28: 2 (»Säby sn, Småland»). Ling uppger i sin kommentar, a. a., s. 102, felaktigt proveniensen som »Wikbolandet».

6. Hs 13: 2 (»Säby sn i Småland»). Sambandet förbisett i Lings förteckning, a. a., s. 12 n. 4.

7. Lings nr 290, ks 304 (»Säby sn, Småland»); Wiede 1844: [1] (»Säby»). Typbestämningen (»DgF 460») i Lings kommentar, s. 119, oriktig; den skall vara DgFT 126.

8. Hs 7: 1 (»Säby socken, Småland»). Ling uppger felaktigt, s. 12 n. 4, att visan saknas i ULMA-samlingen.

9. Hs 15: 2 (»Säby sn, Småland»).

14. Lings nr 294, ks 311 (»Säby sn, Småland»); Wiede 1844: [3] (»Säby»).

29. Hs 114: 1 (»Södra Tjust, Kalmar län»). Med Ling, s. 12 n. 4, håller jag sambandet mellan Hs 114: 1 och ULMA-saml., nr 29, för sannolikt. Jfr dock nedan n. 82.

33. Hs 207: 2 (»Södra Tjust, Kalmar län») — »den här meddelade är hemtad från S. Tjust i Kalmar län från en uppteckning af år 1818, meddelad 1823 till Prof. Atterbom.»). Jfr dock nästa sida, n. 82. Däremot har Ling en felaktig uppgift, när han (s. 35) skriver, att visan sjöngs av Demoiselle Inga Margareta Regnell. Som vi ovan sett var meddelaren istället pigan Maja Persdotter.

36. Hs 160 (»Min moders faster, en 80 årig gumma, sjöng den och den uppteckades genast, samt finnes troligen i den handskrift till Atterbom 1823 aflemnade samlingen»).

Också till en annan av visorna i ULMA-samlingen (nr 13, den treradiga näckvisan) finns en melodi i Wiedes senare vismanuskript (Wiede 1844: [6]; också, vilket förbisetts av Ling s. 12 n. 4, som nr 344 i Lings numrering). I dessa senare ingår ett antal visor, som säkert eller med all sanno-

---

[78] Från kämpevisa till locklåt, 1951, s. 24 n.

[79] Den har icke kunnat återfinnas vid Lings och mina egna efterforskningar i Linköping, jfr Ling, s. 12 n. 3. Moberg själv torde icke ha sett samlingen.

[80] För numreringen inom Wiedes senare, stora samling hänvisar jag till Ling, s. 101. Med Wiede 1844 åsyftar jag de sex melodierna i slutet av band 3 i Wiedes samling i KVHAA; de föregås där av den härovan s. 519 återgivna anteckningen.

likhet upptecknats av Wiede i Säby och Locknevi 1818–1822 (det gäller Hs nr 228: 4, 231: 3, 231: 4, 241: 2, 243 samt Lings nr 269 och 289; jfr Ling s. 12 n. 4, s. 35), men vars texter icke intagits i den till Atterbom överlämnade renskriften, troligen därför att de — med undantag för Lings nr 289 — icke är ballader.[81]

Det finns ett, av Ling icke nämnt, sätt att kontrollera sambandet mellan ULMA-samlingen och de i Wiedes senare vismanuskript ingående utskrifter, vilka kan sättas i samband med den förstnämnda. På insidan av frampärmen på ULMA-volymen har nämligen Wiede med blyerts skrivit en förteckning, rubricerad »Musik fattas». Det visar sig, att denna förteckning i de allra flesta fall stämmer med de resultat som ovan redovisats.[82]

När Wiede i sitt ovan citerade brev till Hagson 1874 skriver, att den till Atterbom lämnade volymen också innehöll uppteckningar gjorda av O. Vinquist[83] och H. Palmær[84] i Hjorteds sn, Östergötland, har han tydligen missmint sig.[85] Detsamma gäller antalet visor i boken, vilka han i samma brev uppskattade till »närmare 100». Trots att således Wiedes vissamling från Säby och Locknevi 1818–1822 är av mindre omfång än han själv på äldre dagar trodde, måste den betecknas som högst värdefull.

---

[81] Lings nr 289 är en ballad av typen DgFT 34. Den bär ortsangivelsen »Vifolka» och torde, som Ling, s. 35, påpekat, ha tillhört Carin Pehrsdotters repertoar. Däremot är det föga troligt, att Wiede Hs 157: 2 härrör från henne. Ortsangivelsen är »Wikbolandet» och meddelaruppgiften blott »Carin», ej »faster Carin», som Ling, s. 35 och 111, påstår.

[82] Förteckningen upptar av ballader följande (i min numrering): nr 2, 12, 15, 17–34. Den upptar däremot icke balladerna nr 1, 3–9 och 14, vilka, som vi sett, har melodier. När icke nr 16 ingår i förteckningen över visor utan melodi, kan det bero på, att till den räknats melodien till nr 3, som tillhör samma texttyp. I ms hänvisar också Wiede från nr 16 till nr 3. Påfallande är dock, att även nr 29 och 33 uppges sakna melodier. Det verkar nämligen sannolikt, att dessa melodier finns som Hs 114: 1 resp. Hs 207: 2 i Wiedes senare samling (texten stämmer bra överens). Ev. skulle man kunna tänka sig, att Wiede gjort en kompletterande uppteckning av melodierna till dessa visor efter det ULMA-samlingen översänts till Atterbom. Detta är emellertid föga troligt, inte minst därför att Maja Persdotter, efter vilken texterna upptecknades julen 1818–19, utflyttade 1820 från Locknevi till Blackstad (Vadstena LA: Locknevi A I: 5, uppsl. 157). Möjligen skall saken förklaras med att Wiede upptecknat men icke renskrivit melodierna, när textvolymen skickades till Atterbom. — Av förteckningen »Musik fattas» framgår också, att de nu i ULMA-samlingen saknade s. 115/116 upptagit visan »Kong Göstaf Adolph tänkte» (jfr Wiede Hs 83).

[83] Olof Vinqvist (1800–1861), sedermera skytteansk professor i Uppsala (Odén, Östgötars minne, nr 4786).

[84] Den kände författaren Henrik Bernhard Palmær (1801–1854).

[85] Att Palmær haft ett visst intresse för visor framgår av de citat han inlagt i sin »En liten lustresa», se H. B. Palmær, Eldbränder och gnistor, saml. o. utg. av A. Ahnfelt, 4. uppl., s. 226 (DgFT 409), 255 (DgFT 123) och 257 (yngre visa). Intet av dessa citat torde Palmær ha hämtat ur tryckta källor, utom möjligen det första.

G. O. Hyltén-Cavallius' och G. Stephens' vissamling

Gunnar Olof Hyltén-Cavallius (1818–1889) och hans insatser som folkloristisk och etnologisk samlare, forskare, utgivare, författare är så väl kända, att det icke tarvas någon presentation i detta sammanhang. Född i Vislanda som son till komministern, sedermera prosten C. F. Cavallius blev han student i Uppsala 1835, magister 1839. Sistnämnda år ingick han i KB:s tjänst, där han kvarstod till 1856 och avancerade till förste amanuens. Åren 1856–60 var han chef för de kungliga teatrarna i Stockholm, 1861–62 svensk chargé d'affaires i Brasilien. Hemkommen med bruten hälsa bosatte han sig som jordbrukare i sin barndomsbygd i Småland, till att börja med på Stora Målen i Moheda sn, därefter på släktgården Sunnanvik i Skatelövs sn, där han avled.[86]

Redan vid mitten av 1830-talet började Hyltén-Cavallius uppteckna folktraditioner. I sitt intresse för sådana styrktes han förmodligen ytterligare genom kontakten med sin chef i KB, Adolf Ivar Arwidsson. (Han lämnade en del uppteckningar till denne, se KB Vs 2: 2, s. 315 f.; 447 ff.) Av ännu större betydelse torde dock ha varit, att han 1839 stiftade bekantskap med *George Stephens* (1813–1895).[87]

Stephens, till börden engelsman, hade 1834 kommit till Stockholm, där han ägnade sig åt språkvetenskapliga och litterära sysselsättningar. 1851 blev han lektor i engelska språket och litteraturen vid Köpenhamns universitet (professors titel erhöll han 1855). Senare delen av sitt liv vigde han till stor del åt runologiska forskningar, främst offentliggjorda i det stora verket The Old-Northern Runic Monuments of Scandinavia and England, 1866–84.[88] Stephens hade redan under den s. k. folkevisestriden gett Svend Grundtvig sitt fulla stöd, och sedan han flyttat till Köpenhamn odlade han ivrigt sin vänskap med denne.

Hyltén-Cavallius och Stephens samarbetade mycket på bl. a. filologiens och folkloristikens område. Svenska fornskrift-sällskapet är i huvudsak deras gemensamma skapelse. 1844–49 utkom deras Svenska folksagor och äfventyr.

Redan under arbetet med sagoeditionen syns de båda ha påbörjat arbetet

[86] För Hyltén-Cavallius' biografi se Sv. män och kvinnor, vidare H. Wieselgren, I gamla dagar och i våra, 1900, s. 465–471, samt Hyltén-Cavallius' 1929 utgivna memoarer Ur mitt framfarna lif. För hans sagoinsamling, som i mycket liknar hans visinsamling, jfr S. Liljeblad, Swedish folk tale collections (Folk-Liv 1938). För hela hans vetenskapliga verksamhet se numera först och främst N.-A. Bringéus, Gunnar Olof Hyltén-Cavallius, En studie kring Wärend och Wirdarne, 1966.

[87] Hyltén-Cavallius, Ur mitt framfarna lif, s. 89 f.

[88] Om Stephens se t. ex. Sv. män och kvinnor, Bricka–Engelstoft–Dahl, Dansk Biografisk Leksikon 22, 1942, samt H. Wieselgren, I gamla dagar och i våra, s. 585–591.

med en visedition. Enligt vad Hyltén-Cavallius berättar i Ur mitt framfarna lif (s. 108), hade den planerats i september 1843. År 1853 utkom Sveriges historiska och politiska visor, samlade och utgifna af Gunnar Olof Hyltén-Cavallius och George Stephens. Den bär undertiteln »Första delen. Från äldre tider intill år 1650.». Någon följande del utgavs aldrig. Ett i huvudsak helt färdigt tryckmanuskript till fortsättningen (t. o. m. Karl XIV Johans död) förvaras emellertid, tillsammans med manuskriptet till den utgivna delen, i KB under signum Vs 3, närmare bestämt Vs 3: 1–2. Under signum Vs 3: 3–5 förvaras tryckmanuskriptet till Svenska folkvisor. Det var nämligen meningen, att de historiska och politiska visorna blott skulle utgöra början till en mycket stor svensk visedition. Numreringen av visorna i ms är löpande, från den första bland de historiskt-politiska till den sista bland folkvisorna.[89]

Vs 3 har som nämnts karaktären av tryckmanuskript. Under signum Vs 4 förvaras i KB en samling lösa och tämligen oordnade visuppteckningar och -manuskript.[90] Såvitt jag kan finna, har det aldrig uttryckligen påpekats eller visats, att i Vs 4 ingår ett stort antal av de original och primäruppteckningar, varpå den planerade editionen Vs 3 baserats.[91] Det är därför av största värde, att Vs 3 och Vs 4 ställs i relation till varandra, detta särskilt som i renskriften Vs 3 många texter ur Vs 4 upptagits med endast vissa av stroferna. En mindre del av innehållet i Vs 4 utnyttjades icke alls för Vs 3. Å andra sidan finns det somliga uppteckningar, som renskrivits i Vs 3 men som i original nu ej finns bevarade i Vs 4 eller annorstädes.

I Vs 3: 3–5, »Svenska Folkvisor», ingår inte blott uppteckningar, gjorda av Hyltén-Cavallius, och till honom eller Stephens insända bidrag från olika medhjälpare. Också en del äldre manuskript, bl. a. sådana i Stephens' och Hyltén-Cavallius' egen ägo, kom till användning, liksom skillingtryck, inte minst dylika ur Stephens' omfattande samlingar. Vidare upptogs en mängd visor ur andra samlares uppteckningar. Så fick Götiska Förbundets, L. Borgströms och L. Chr. Wiedes samlingar i KVHAA lämna åtskilligt material, liksom KB Vs 2. Också tryckta utgåvor nyttjades, t. ex. Dybecks Runa — dock icke GA och SF. Genomgås de utomstående källor, vilka på

[89] Numreringen eller beteckningssättet inom Vs 3 har av Hyltén-Cavallius och Stephens fått en starkt systematisk karaktär. Beteckningen är i regel femledad, t. ex. II: 1: A: 2: A. En mera lätthanterlig numrering infördes av KB i april 1942. Det just anförda exemplet får i detta beteckningssätt utseendet 144 A. I den följande framställningen följer jag KB:s beteckning från 1942.

[90] I då befintlig ordningsföljd paginerades Vs 4 hösten 1966.

[91] Vs 4 har överhuvudtaget föga använts inom visforskningen. Sverker Ek har dock begagnat ett par av dess texter, se hans Studier, 1931, s. 85, 185; likaså R. Steffen i Svenska folkvisor, 1902.

detta sätt använts för Vs 3, framstår det som troligt, att Vs 3 i huvudsak hade färdigställts o. 1850.[92] De flesta renskrifterna har utförts av Stephens före hans avflyttning till Köpenhamn 1851. Stephens' roll vid utarbetandet av Vs 3 har tydligen i huvudsak varit redaktörens och kommentatorns. Dessutom har han som antytts bidragit med visor ur manuskript i sin egen och offentliga biblioteks ägo samt med skillingtryckstexter. Några uppteckningar ur folktraditionen har han däremot synbarligen icke gjort — härvid har kanske, trots Stephens' mycket goda insikter i svensk filologi och svenskt språkbruk, språkliga svårigheter spelat in.

Vi har sett, att Hyltén-Cavallius' och Stephens' utgivningsplaner när det gällde visorna endast till en mycket liten del kom att realiseras. Härtill bidrog säkert i hög grad Stephens' försvinnande från Stockholm. Åtminstone den närmaste tiden, efter det Sveriges historiska och politiska visor 1853 utkommit, hölls dock tanken på den stora viseditionen levande. Detta framgår bl. a. av ett brev till Hyltén-Cavallius från bokförläggaren Abraham Bohlin i Örebro 20.9.1853, där fortsättningen av den just utkomna delen diskuterades. Brevet skall citeras relativt utförligt, inte minst därför att det uttrycker intressanta planer för en samlad svensk balladedition:[93]

Wi få sedan afgöra om fortsättningen, för hvilken punkt jag önskar framlägga för Dig den af Dig och Stephens uppgjorde *P. M.*, hvilken uttryckligen angifver de »historiska och politiska visorna» såsom blott en inledning till det hela och gör de förut otryckta *folkvisorna* till hufvudsak. Jag har ingenting emot att *genast* börja tryckningen af fortsättningen; men jag vill då dels hafva fullständigt, eller i det närmaste fullständigt, Manuskript till nästa band, (hvilket väl skulle afsluta de »historiska och polit.» visorna), dels hafva någon bestämd utsigt att sedan få de egentliga *folkvisorna* utan allt för lång tidsutdrägt och betungande villkor, för den händelse att dessa skulle kunna i någon mån betäcka den dryga förlust som sannolikt blir oundviklig på de två första banden. Låt mig veta om M^{s} är färdigt för *den* samling hvars 1^{sta} band nu är färdigt samt huru drygt detta senare band ungefär kan beräknas. Wi få sedan samrådas, huruvida man bör utgifva din och Stephens egentliga Vise-samling serskild, eller om man skulle kunna utgifva en codification af alla kända och hittills tryckta Sv. folkvisor, hvilket senare jag icke tror möta något *juridiskt* hinder, äfven om föregående förläggare skulle protestera, det de knappast göra. För Geijers och Afzelii samling kan jag i sistnämnde hänseende svara, såvida saken hålles tyst så att ingen främmande bearbetning gör företaget illaluktande: förläggaren, Öberg, har ingenting emot saken, derom är jag öfvertygad, förutsatt *att* han äger ständig förlagsrätt; Afzelius och Geijers arfvingar dito. Huru med Arwidson sig förhåller, kan vara mera problematiskt; men torde nog kunna gå.

[92] Den yngsta av de tryckta källorna är Afzelius, Afsked af Swenska Folksharpan, 1848. Vissamlingen är dock åsyftad redan 1847 i Grundtvigs Prøve, s. 32.

[93] KB L 26: 1 a. — Om Bohlin se H. Wieselgren, I gamla dagar och i våra, s. 481–488, samt Sv. män och kvinnor.

Ingenting förverkligades av dessa projekt. Att viss oenighet uppstod mellan Hyltén-Cavallius och Bohlin rörande ekonomiska frågor och den tilltänkta samlingens omfång — »*varianter,* dem jag skulle vilja inskränka så mycket som möjligt», skrev Bohlin till den förre 28.2.1854[94] gjorde givetvis inte saken lättare.[95]

Ehuru sålunda Hyltén-Cavallius' och Stephens' folkviseedition aldrig publicerats som en helhet, har en icke obetydlig del av dess innehåll befordrats till trycket och därigenom begagnats av forskningen. Genom Stephens' förmedling ställdes nämligen hela Vs 3: 3–5 (med undantag av några sent tillagda visor i slutet av Vs 3: 5) till Svend Grundtvigs förfogande.[96] Det är framförallt i band IV, 1869–1883, och i de två första häftena av band V av DgF, som Grundtvig avtrycker vistexter ur Hyltén-Cavallius' och Stephens' samling.[97] Med ytterst få undantag har han därvid begagnat de renskrivna, ofta ofullständiga texterna i Vs 3; de fullständiga texterna i Vs 4 har uppenbarligen icke stått till hans förfogande. F. ö. finns i Vs 3 vissa spår av Grundtvigs hand som minne av hans lån.[98]

I nedanstående förteckning upptas de autoktona, ej från andra samlingar, äldre manuskript och tryckta utgåvor lånade, balladversionerna i Hyltén-Cavallius' och Stephens' samling KB Vs 3. Ett undantag görs: de visor Hyltén-Cavallius 1842 upptecknade efter Anna Ehrenström inkluderas ej här utan behandlas särskilt på annat ställe.[99]

---

[94] KB L 26: 1 a.

[95] Det är sannolikt, att DgF, som börjat utkomma 1853, i viss utsträckning gett upphov till planerna på en sådan samlad svensk balladutgåva. — När det gäller själva Vs 3: 3–5 framförde Richard Bergström i brev till Hyltén-Cavallius 25.7.1860 ett erbjudande om assistans: »Undert., som en längre tid varit sysselsatt med att ordna K. Bibl[s] samling af s. k. skillingsvisor och hvad dertill hör, tar sig härmed friheten fråga huru Tit. tänker förfoga om den samling folkvisor Tit. tillsammans med Prof. Stephens hopbragt? Boktryckar Hellstén är icke alldeles obenägen att öfvertaga förlaget; skulle möjligtvis Tit. göra någon öfverenskommelse med honom, så erbjuder sig undert. som korrekturläsare m. m., hvarvid min möjliga bekantskap med ämnet skulle kunna vara till något gagn.» (KB L 26: 1 a.)

[96] »Udg. har ikke Udtryk for den Taknemmelighed, han er saavel Hr. Professor Stephens som Hr. Bibliotheks-Amanuensis Magister *G. O. Hyltén-Cavallius* i Stokholm skyldig for den udmærkede Tillid og Velvilje, de have viist, ved at betro ham hele deres til Trykken udarbejdede fortrinlige Samling af Sverigs Folkeviser ...» (Förordet till DgF II, 1856, s. IX).

[97] I DgF IV, h. 4, 1876, s. 720, motiverar Grundtvig sina avtryck av visor ur Vs 3: 3–5 med att »der ingen Udsigt er til deres Udgivelse ad anden Vej».

[98] Så vid 144 A och 266: 6.

[99] S. 550 ff. härnedan. — Ej heller de texter, som upptagits ur Sten Hallencreutz' samling, beaktas här; se om dem s. 353 ff. härovan. Den småländska »melodi» som Hyltén-Cavallius fogat till en skillingtryckstext av DgFT 513 (Vs 3, nr 256: 24 B) har jag icke infört i min lista.

I förteckningen hänvisas till ev. förlagor i Vs 4 — primäruppteckningar, tidigare renskrifter — och vidare nämns i förekommande fall om en text i Vs 3 helt eller i varje fall till större delen tryckts i DgF.[1]

144 B »Agneta går sig på sjöbryggan ut», DgFT 38. Renskr. av Stephens. Uppt. i Småland av J. G. Angel (original Vs 4, s. 442–443).

144 C »Helena hon gångar sig till hafsbryggan ner», DgFT 38. Text (renskr.) och mel. utskr. av Hyltén-Cavallius. Visan uppt. av Wendela Hebbe i »Norra Småland» (trakten av Jönköping) före 20.3.1843.

145 »Fru Malin står ute och borstar sitt hår», DgFT 39. Text (renskr.) och mel. utskr. av Hyltén-Cavallius. Visan uppt. av honom i Småland 1839. Texten tryckt DgF IV, s. 813 f.

146 A »å bud kom det för herr Peder in», DgFT 40. Texten, renskr. av Stephens, uppt. i Småland senast 1840 av J. G. Angel (originalet delvis bevarat Vs 4, s. 39–40). Med mel., utskr. av Hyltén-Cavallius samt renskr. av annan hand.

146 B »Herr Peder han gick sig åt gården», DgFT 40. Text, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Visan uppt. av Hyltén-Cavallius efter »Pika Sven» i Almundsryds sn, Småland (original Vs 4, s. 283), trol. 1839.

146 C »Herr Peder i salen på Gullharpan lät», DgFT 40. Texten, renskr. av Stephens, uppt. i Småland av C. F. Cavallius 1838 (original Vs 4, s. 227–229). Med mel., trol. uppt. och utskr. av organisten Wieslander.

146 F »Första slaget Guldbrand på Guldharpan slog», DgFT 40. Mel. jämte en underlagd textstrof. Renskr. av Stephens. »Ifrån Upland.»

147 A »Haffrun hon går sig allt öfver en bro», DgFT 45. Text och mel. renskr. av Hyltén-Cavallius, därjämte vad som trol. är en annan uppt. av mel. Visan uppt. av honom (textoriginal Vs 4, s. 137–138) i Småland (på »Oset», möjl. gården Os i Öja sn, Kinnevalds hd). Texten tryckt DgF IV, s. 828 f.

147 B »Hvar är du född och hvar du boren», DgFT 45. Uppt. i Småland, med största sannolikhet av Hyltén-Cavallius efter »Pika Sven» i Almundsryds sn 1839. Utskriften finns på baksidan av nr 180 A i Vs 3. Texten tryckt DgF IV, s. 829.

148 A »der bodde en Konung uti Engeland», DgFT 380. Texten renskr. av såväl Hyltén-Cavallius som Stephens. Med mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Visan uppt. av denne i Almundsryds sn, Småland 1839.

148 B »Liten Therna hon gångar sig åt sjöastrand», DgFT 380. Renskr. av Stephens. Uppt. i Småland av J. G. Angel (original Vs 4, s. 27–28).

148 C »Och haf-frun hon gångar sig till sjögestrand», DgFT 380. Fem str., renskr. av Stephens. Förlagan, en renskrift av Hyltén-Cavallius, har haft minst trettionio str.; den är till stora delar bevarad Vs 4, s. 391–396. Visan uppt. av Hyltén-Cavallius (en del av primäruppteckningen bevarad i Vs 4, s. 428). Enl. Stephens' renskrift är visan uppt. i Småland. Möjl. är dock uppteckningen gjord i Södermanland: en av Hyltén-Cavallius renskr. mel. med en underlagd textstrof identisk med inledningsstr. till 148 C finns på samma papper som nr 216 A i Vs 3.

148 D »Hertigen gick för sin moder att stå», DgFT 380. Mel. jämte en underlagd textstrof, renskr. av Stephens. »Ifrån Upland.»

---

[1] De fall, där i DgF visorna blott omnämns eller citeras med enbart omkväde eller någon enstaka strof, berörs däremot icke. Textbörjan citeras, såvida den där är fullständig, i förekommande fall efter Vs 4.

150 A »Jungfrun sitter i buren sin», DgFT 37. Renskr. av Stephens (text) och Hyltén-Cavallius (mel.) efter förlaga av den sistnämnde (Vs 4, s. 92; texten delvis också Vs 4, s. 417–418). Uppt. av Hyltén-Cavallius, trol. i Krokeks sn, Östergötland (så Vs 4, s. 92; på renskriften har Stephens skrivit »Södermanland») — jfr nr 152 C härnedan. Texten delvis tryckt DgF IV, s. 803.

150 B »Bergaren sade till moderen sin», DgFT 37. Text, renskr. av Stephens, och mel. utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. av den sistnämnde i Almundsryds sn, Småland, 1839, trol. efter »Pika Sven» (textoriginal på baksidan av nr 180 A i Vs 3). Texten tryckt DgFT IV, s. 803.

150 C »Pel Elfven tog jungfrun uppå sin bak», DgFT 37. Fragment om en strof. Renskr. av Stephens. Uppt. av Hyltén-Cavallius efter »Pika Sven» i Almundsryd 1839 (original på baksidan till nr 180 A i Vs 3). Tryckt DgF IV, s. 803.

152 A »Riddar Olof han tog sin fåle», DgFT 47. Renskr. av Stephens. »Ifrån Östergyllen.» Tryckt DgF IV, s. 848.

152 C »det var så tidigt en morgonstund», DgFT 48. Renskr. av Hyltén-Cavallius efter hans egen uppteckning Vs 4, s. 92. Från »Östergötland på gränsen mot Södermanland», dvs. trol. Krokeks sn, där en på samma sida i Vs 4 stående uppteckning av DgFT 37 (150 A härovan) gjorts.

154 A »Signild lilla tjente på en kungagård», DgFT 65. Texten, renskr. av Stephens, uppt. i Småland av C. F. Cavallius 1838 (original Vs 4, s. 230–231). Med mel., trol. uppt. och utskr. av organisten Wieslander.

155 »Ack om jag vore så vacker som du är», DgFT 66. Renskr. av Stephens. Uppt. av Hyltén-Cavallius i Södermanland (original Vs 4, s. 110).

159 A »Hör du liten spåquinna», DgFT 42. Renskr. av Stephens. Uppt. av Hyltén-Cavallius i Södermanland 1836 (original Vs 4, s. 425–427).

160 A »Den Herren han reste till löfvinge sta», DgFT 89. Renskr. av Stephens. Uppt. i Småland av J. G. Angel (original Vs 4, s. 440–442).

160 B »der bodde en Herre uti vår stad», DgFT 89. Ett par textstrofer renskr. av Stephens. Mel. utskr. av Hyltén-Cavallius. Visan uppt. av den sistnämnde i Tävelås sn, Småland 1839 (textoriginal Vs 4, s. 285, 287).

161 B »Hr Redeb*old* han tjente på K*onungen*s gård», DgFT 82. Textutdrag renskr. av Stephens, mel. utskr. av Hyltén-Cavallius. Visan uppt. av Hyltén-Cavallius i Södermanland (textoriginal Vs 4, s. 255–256).

161 D »Kung Valdemar han rider på sköna jungfr*un*s gård», DgFT 82. Mel. med underlagd textstrof utskr. av Hyltén-Cavallius. »Ifrån Östergötland.»

162 B »Det bodde en torpare vid en å», DgFT 95. Renskr. av Stephens. Från Södermanland.

163 A »Och det var höga Hr Berneris», DgFT 11. Renskrift, text och mel., av Hyltén-Cavallius. Uppt. av denne vid Gammelstad, Kils sn, Södermanland 1836 efter »Byggm. Johnsson». Primäruppteckningen är bevarad: Vs 4, s. 153 (text och mel.). Texten tryckt DgF IV, s. 720.

163 B »I sitten här alla mina kämpar», DgFT 11. En av Stephens renskr. strof samt hela Hyltén-Cavallius' primäruppteckning efter Christina Maria Söderdal, Oset (jfr under nr 147 A härovan), 1839. Med melodi. Texten tryckt DgF IV, s. 721.

163 C »Och h*vilke*n af eder har lust idag», DgFT 11. Två str. renskrivna av Stephens. Uppt. av Hyltén-Cavallius i Värend sommaren 1837 (original Vs 4,

s. 149–151). De renskr. stroferna tryckta DgF IV, s. 721 f. Enl. Vs 4, s. 149, upptecknades också melodien; den kan dock ej återfinnas i ms.

167 »Rammen han slog sina handskar ihop», DgFT 28. En av Hyltén-Cavallius utskr. mel., säkerligen sammanhörande med textuppteckn. Vs 4, s. 319. Från Småland, förmodligen uppteckнad av Hyltén-Cavallius.

168 A »Jungfrun gångar i stallet in», DgFT 186. Renskr. av Stephens. Från Södermanland.

168 C »Herr Malkom han rider sig åt rosende lund», DgFT 336. Text och mel. renskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. av honom vid Gammelstad, Kila sn, Södermanland 27.10.1836 (se utskriften Vs 4, s. 81–83).

168 D »Hertigen han rider sig åt gröna lund», DgFT 336. Renskr. av Stephens. Uppt. i Småland av häradsmålaren Sven Sederström (original Vs 4, s. 180–184).

171 B »Tröls han bodde i änga», DgFT 338. Renskr. av Stephens. Uppt. i Sunnerbo hd, Småland, trol. av en Carl Petter Hising, och erhållen av Hyltén-Cavallius 4.1.1844 (original Vs 4, s. 17–19).

172 A »Herr Peder skulle fara bort och gifta sig», DgFT 208. Renskr. av Hyltén-Cavallius, med mel. Uppt. av denne i hans »hembygd», Värend. Tryckt DgF IV, s. 203. Citerad av Hyltén-Cavallius i Vs 6, fol. 110 r.

172 B »Å Olle han rider en sjumilaskog», DgFT 208. Mel. jämte en underlagd textstrof utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. av honom i Nydala sn. Småland. Textstrofen tryckt DgF IV, s. 204. Jfr Vs 4, s. 205.

172 C »Herr Olof han sadlar sin gångare grå», DgFT 208. Renskr. av Stephens, med mel. utskr. av Hyltén-Cavallius. Visan uppt. av den sistnämnde i Ryssby sn, Småland 1839 (texten utskr. av Hyltén-Cavallius i Vs 4, s. 305–306).

172 D »Unger Sven han rider sig till moderens gård», DgFT 208. Renskr. i utdrag av Stephens. Uppt. i Småland av J. G. Angel (original Vs 4, s. 485–486; fullst. avskr. av Stephens i Vs 4, s. 371–372).

172 G »Herr Peder skulle rida bort och gifta sig», DgFT 208. Text och mel. renskr. av Hyltén-Cavallius. »Ifrån S. Småland», uppt. av Hyltén-Cavallius.

173 A »Herr Peder o. liten Kerstin de sutto vid bord», DgFT 210. Renskr. av Stephens, med mel. utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. av denne i Småland (original Vs 4, s. 293–294). De av Stephens renskr. stroferna tryckta DgF IV, s. 220.

174 A »Var har du vatt så lenge», DgFT 341. Renskr. av Stephens. Uppt. i Småland av J. G. Angel (original Vs 4, s. 488–489).

174 B »Hvar tog amman ormen», DgFT 341. Ett par strofer, renskr. av Stephens. Visan uppt. av Hyltén-Cavallius på Oby, Blädinge sn, Småland (original Vs 4, s. 277). Med mel.koncept i Vs 3.

174 C »Hvar hafver du nu varit», DgFT 341. Text, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. av den senare 1839 i Lekaryds sn, Småland (textoriginal Vs 4, s. 275; text och mel. också i Vs 6, fol. 116 v.).

175 B »Lilla Rosa hon hafver gjort hor emot mord», DgFT 109. Text, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius, som upptecknat visan i Småland (textoriginal Vs 4, s. 269).

175 C »Hr Peder han gångar *sig* åt Rosendelund», DgFT 109. Text, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Den sistnämnde har upptecknat visan i Småland, trol. i Almundsryds sn 1839 (textoriginal Vs 4, s. 284).

175 D »Herr Peder och Liten Kerstin de sutto öfver bord», DgFT 109. Text och mel. i Hyltén-Cavallius' utskrift. Från Småland, trol. uppt. av Hyltén-Cavallius.

176 B »Hvad har du fått för blod på foten», DgFT 340. Renskr. av Stephens. Uppt. i Småland av J. G. Angel (original Vs 4, s. 461).

176 C »Hvar har du varit så länge», DgFT 340. Renskr. av Stephens. Uppt. av Hyltén-Cavallius i Almundsryds sn, Småland 1839 (original Vs 4, s. 284).

177 A »Årsgammal bodde på Tira», DgFT 354. Text och mel. i Hyltén-Cavallius' utskrift. Den renskr. texten syns bygga på ett par uppteckningar gjorda av Hyltén-Cavallius på Bolmsö 1839 (Vs 4, s. 85–86, 317).

177 B »Skammel han bodde på Tivi», DgFT 354. Text avskr. av Hyltén-Cavallius efter »Past. Lagergrens ex. af Visan», mel. uppt. av Hyltén-Cavallius.

178 A 1 »Hr Adelbrand rider sig till Lena lillas gård», DgFT 311. Text, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. av den senare i Ströby, Skatelövs sn, Småland 1839 (textoriginal Vs 4, s. 273–274).

178 A 2 »Herr Olle och liten Kerstin de sutto på en ö», DgFT 110. Text och mel. renskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. av honom i hans »hembygd», Värend. Melodioriginal: Vs 4, s. 61.

179 »Hjelmen han tjenar på Kon*ungens* gård», DgFT 415. Text, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. av Hyltén-Cavallius 1839 i Kull, V. Torsås sn, Småland (textoriginal Vs 4, s. 299).

180 A »Store broder talte till Lille broder så», DgFT 184. Text och mel. utskr. av Hyltén-Cavallius, som gjort uppteckningen i Almundsryds sn, Småland, i juli 1839. Texten tryckt DgF IV, s. 69.

180 B »Samsingen sitter uti höga hvalfs bur», DgFT 6. Renskr. av Stephens (texten) och Hyltén-Cavallius (mel.). Uppt. i Småland av Hyltén-Cavallius (original Vs 4, s. 135–136); renskr. av Hyltén-Cavallius i Vs 4, s. 385–390). Efter Vs 3 tryckt i DgF IV, s. 602.

180 C »Hr Grönborg han sadlar sin gångare grå», DgFT 422. Renskr. i utdrag av Stephens. Uppt. av Hyltén-Cavallius på Oby, Blädinge sn, Småland 1839 (trol. efter en meddelare från Tävelås sn). Mel. saknas; den var enl. Hyltén-Cavallius »af föga värde» (textoriginal Vs 4, s. 286).

181 »Liten Kerstin gångar till Hr Peders dörr», DgFT 54. Renskr. av Stephens. Uppt. av Hyltén-Cavallius i Västmanland (primäruppteckning Vs 4, s. 235–237). Tryckt DgF IV, s. 891.

183 A »Herr Lagerman, Hr Lagerman uppå en grön ö», DgFT 460. Renskr. av Stephens (texten) och Hyltén-Cavallius (mel.). Uppt. av Hyltén-Cavallius i Småland (textoriginal Vs 4, s. 69; en nu defekt renskrift Vs 4, s. 379–384).

183 B »Liten Kerstin hon rider till konungens gård», DgFT 460. Utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. i »Norra Småland» (trakten av Jönköping) av Wendela Hebbe.

183 D »Liten Cherstin frågade fadern sin», DgFT 460. Ett par strofer, renskr. av Stephens, ur Hyltén-Cavallius' uppteckning från Västmanland (primärtext Vs 4, s. 245–247).

183 a A »Der tjente en liten Carin», DgFT 101. Textutdrag, renskr. av Stephens, ur en av J. G. Angel i Småland gjord uppteckning (original Vs 4, s. 28–30).

183 b A »Herr Peder han gick för sin konung att stå», DgFT 458. Text och mel. utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. av honom i Småland sommaren 1837.

183 b B »Olof Fagerlind han ...», DgFT 458. Text, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Trol. uppt. av den senare i Småland.

183 b C »Olof Adelind han tjente på konungens gård», DgFT 458. Renskr. av

Stephens (textutdrag) och Hyltén-Cavallius (mel.). Uppt. i Södermanland, trol. av Hyltén-Cavallius (jfr hans sörmländska uppteckning Vs 4, s. 142, den sannolika förlagan för 183 b C, samt renskriftsfragmentet Vs 4, s. 397, 406).

185 B »der står en lind på Nisse lilles gård», DgFT 446. Renskr. av Stephens (text) och Hyltén-Cavallius (mel.). Uppt. i Småland av Hyltén-Cavallius (original Vs 4, s. 57–58, 62; renskriftsfragment Vs 4, s. 22).

185 C »Nisse lille gångar sig åt stallen in», DgFT 446. Textutdrag, renskr. av Stephens. Från Småland. Textoriginal Vs 4, s. 271–272.

185 D »der sitter en fogel på Hertig Nilssons tak», DgFT 446. Renskr. av Stephens (text) och Hyltén-Cavallius (mel.). Uppt. av Hyltén-Cavallius efter »Carl Ulr. Christells hustru» i Krokeks sn, Östergötland, text- och melodioriginal bevarat Vs 4, s. 91 och s. 415–416 (del av renskrift).

185 E »Och jungfrun hon gångar till moderen in», DgFT 458. Text och mel. renskr. av Hyltén-Cavallius. Visan uppt. av honom i Södermanland 7.10.1836 (original Vs 4, s. 77–80).

185 F »Jag gick mig ut en afton sent», DgFT 458. Textutdrag renskr. av Stephens. Uppt. i Småland av kronofogden Gustaf Crona och sänd till Hyltén-Cavallius under dennes studenttid i Uppsala (1835–1839); textoriginal Vs 4, s. 201–202.

185 G »Malmgren han sadlar sin gångare grå», DgFT 446. En strof, renskr. av Stephens. Uppt. av »lille Jösse», Vislanda sn, Småland (original Vs 4, s. 339–340).

188 B »der bodde en enka uppå en ö», DgFT 445. Text, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. i Småland av den senare (texten renskr. av honom Vs 4, s. 303–304).

195 A »Lilla Rosa hon tjente på konungens gård», ST 30. Renskr. av Stephens. Från Södermanland.

195 B »Det var en Hertig och en bonde-dotter båld», ST 30. Renskr. av Stephens (text) och Hyltén-Cavallius (mel.). Uppt. i Södermanland, tydligen av Hyltén-Cavallius (hans original delvis bevarat Vs 4, s. 421–422 och s. 255).

196 A »Lagerman o. jungfrun de möttes på en bro», DgFT 124. Text, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Enl. Stephens' renskrift »Ifrån Vestergyllen» men otvivelaktigt uppt. av Hyltén-Cavallius i Almundsryds sn, Småland 1839 (textoriginal Vs 4, s. 263).

196 B »Inga lillas bröder de lade upp råd», DgFT 387. Ett par textstrofer, renskr. av Stephens, samt mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Enl. Stephens' renskrift »från Vestergyllen». Denna uppgift torde vara osäker; i varje fall har visan upptecknats av Hyltén-Cavallius (textoriginal Vs 4, s. 279–280).

196 C »Lagerman och jungfrun de sutto vid en bro», DgFT 387. Text utskr. av Hyltén-Cavallius. Från Småland, uppt. av C. F. Cavallius (orig. Vs 4, s. 155–156).

198 A »Inga lilla gångar sig ut och in», DgFT 265. Text, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. i Småland av den sistnämnde (textoriginal Vs 4, s. 271–272). De renskr. textstroferna tryckta DgF V: 1, s. 134.

198 B »Der bodde en Enka söder uppå strand», DgFT 265. Text, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. av den senare 10.3.1845 efter »Halta Kajsa», Ryd, Agunnaryds sn, Småland (textoriginal Vs 4, s. 161–162). Texten tryckt DgF V: 1, s. 133.

198 C »Drottning Ingrid hade döttrarne fem», DgFT 265. Text, renskr. av

Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. av Hyltén-Cavallius i Småland (efter »Stenvalls moder»; textoriginal Vs 4, s. 270). De renskr. textstroferna tryckta DgF V: 1, s. 134.

198 D »Der bor en enka söder uppå strand», DgFT 265. Text och mel. utskr. av Hyltén-Cavallius, som gjort upptecknningen i mars 1845 (?) efter »Kajsa», dvs. samma meddelare efter vilken upptecknningen 198 B hämtats.

199 A »Konung och Drottning de talades vid», DgFT 126. Renskr. av Stephens (text) och Hyltén-Cavallius (mel.). Uppt. av Hyltén-Cavallius i Småland. Den renskr. texten möjl. en kombination av flera skilda upptecknningar (jfr Vs 4, s. 24, 26, 103–104, 111–112, 121–124, 365–370). Melodioriginal Vs 4, s. 104.

200 A »Herr Peder han reser sig öster under ö», DgFT 277. Text, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Från Småland (textoriginalet, i okänd piktur, bevarat Vs 4, s. 53–56, 63–64). Texten tryckt DgF V: 1, s. 344 f.

200 B »Herr Peder rider sig söder om by», DgFT 277. Renskr. av Stephens (textutdrag) och Hyltén-Cavallius (mel.). Uppt. i Småland av Hyltén-Cavallius (dennes fullst. textrenskrift finns i Vs 4, s. 361–364). Primäruppteckningen av mel. finns i Vs 4, s. 165. Stephens' renskrift av texten tryckt DgF V: 1, s. 345.

200 C »Riddar Olle han rider sig söder under ö», DgFT 277. Textutdrag, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. i Småland av Hyltén-Cavallius (dennes textoriginal delvis bevarat Vs 4, s. 313–314).

201 B »Lis lilla sydde på Linn-kläder små», DgFT 271. Text, renskr. delvis av Stephens, delvis av Hyltén-Cavallius, samt mel., utskr. av den sistnämnde. Uppt. av honom efter »Halta Kajsa», Ryd, Agunnaryds sn, Småland, 10.3.1845 (textoriginal delvis bevarat Vs 4, s. 162). Texten tryckt DgF V: 1, s. 282 (»Bilag 2»).

201 C »Lis lilla sydde på lin-kläder små», DgFT 271. Text och mel. utskr. av Hyltén-Cavallius. »Ifrån S. Småland», tydligen uppt. av Hyltén-Cavallius. Texten tryckt DgF V: 1, s. 282 f. (»Bilag 3»).

201 D »o. det var Lilla Lisa o. hennes kära mor», DgFT 271. Mel. jämte en underlagd textstrof utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. av denne i Lekaryds sn, Småland 1839 (textoriginal Vs 4, s. 295).

202 A »Väna gick åt brudahus och Lena följde med», DgFT 274. Saknas i Vs 3. Renskrift av Stephens (text) och Hyltén-Cavallius (mel.) finns i Vs 4, s. 171 (en annan renskrift finns i Vs 4, s. 307–312). Uppt. av Hyltén-Cavallius i Småland (melodioriginal Vs 4, s. 75). Texten tryckt DgF V: 1, s. 307.

202 B »Dannekungen rider upp på Gästgivarn går», DgFT 245. Textutdrag renskr. av Stephens. Uppt. i Småland av häradsmålaren Sven Sederström (original Vs 4, s. 184–186).

203 C »Ack! om jag mig hade en fulltrogen vän», DgFT 266. Textutdrag, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. av Hyltén-Cavallius i Agunnaryds sn, Småland, i augusti 1839 (textoriginal Vs 4, s. 301). De renskrivna textstroferna tryckta DgF V: 1, s. 168.

204 A »Liten Kerstin hon rider till Skräddare-gård», DgFT 267. Renskr. av Stephens. »Ifrån Östergötland.» DgF V: 1, s. 217 (»Bilag 1»).

204 B »Det bodde en Bonde i öster om vår by», DgFT 267. Text, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Från Småland. Texten uppt. av J. G. Angel (original Vs 4, s. 31–33). Texten i Stephens' renskrift tryckt DgF V: 1, s. 217 (»Bilag 2»).

204 C »Liten Kerstin hon rider sig till Skräddare-gård», DgFT 267. Mel. jämte underlagd textstrof utskr. av Hyltén-Cavallius, textstrofen renskr. av Stephens.

Från Småland, trol. uppt. av Hyltén-Cavallius. Textstrofen tryckt DgF V: 1, s. 217 (»Bilag 3»), där något tvivelaktigt hopsatt med 204 D härnedan).

204 D »Och liten Stall-dräng har fått en underliga sot», DgFT 267. Textutdrag (början med str. 9) renskr. av Stephens. Från Småland. Tryckt DgF V: 1, s. 217 f. (jfr anm. under 204 C härovan).

205 »Herr Peder och stoltsan Ros Elna», DgFT 218. Renskr. av Stephens. »Ifrån Skåne. Efter mundtligt meddelande.» Tryckt som DgF 218 K (DgF IV, s. 255 f.).

206 B »Ungersvenn han gångar sig till jungfruns gård», DgFT 238. Text och mel. renskr. av Hyltén-Cavallius (slutet av texten av Stephens). Uppt. i Småland av Hyltén-Cavallius (textoriginal Vs 4, s. 57; mel. Vs 4, s. 62). Texten delvis tryckt DgF IV, s. 415 (»K»).

206 C »Jungfrun sitter i buren, syr silke på skinn», DgFT 238. Mel., trol. uppt. och utskr. av organisten Wieslander. Texten (Vs 4, s. 232–233) uppt. i Småland av C. F. Cavallius 1838. Den mel. åtföljande första textstrofen tryckt DgF IV, s. 415 (»L»).

207 A »Svinaherden låg uti diket och sang», DgFT 527. Text, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av okänd hand, ev. upptecknarens. Från Uppland.

208 I »In kom drängen i kjortelen mjuk», DgFT 252. Text och mel. utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. efter »Kajsa» i Agunnaryds sn, Småland, av Hyltén-Cavallius. Texten tryckt DgF IV, s. 563.

208 II A »Herr Karl till sin fostermoder gick», DgFT 409. Renskr. av Stephens. Från Södermanland.

208 II B »Herr Carl han för Sin fostermor går», DgFT 409. Textutdrag renskr. av Stephens. Uppt. i Småland av J. G. Angel (original Vs 4, s. 489–492).

209 A »Konungen talte till svännerna små», DgFT 243. Renskr. av Stephens. Från Västmanland.

209 B »Och Inga lilla satt vid qvarna och mol», DgFT 243. Textutdrag, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Från Småland. Texten trol. den, som uppt. av C. F. Cavallius senast 1838 (Vs 4, s. 219–221).

209 C »Bondens Getpiga med getterna går vall», DgFT 243. Textutdrag, renskr. av Stephens. Uppt. av Hyltén-Cavallius i Södermanland 1836 (original Vs 4, s. 423–425).

210 A »Solfager står och krusar ut sitt hår», DgFT 468. Text, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. av Hyltén-Cavallius i Moheda sn, Småland »1837 och 1839» efter »Vedenskan» (textoriginal Vs 4, s. 175).

210 B »Ungersven skänkte, och Solfager drack», DgFT 468. Text, renskr. av Stephens, och två olika mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Från Småland, med all sannolikhet uppt. av Hyltén-Cavallius.

213 A »Konungen klappade liten Kerstin på rosende kind», DgFT 128. Renskr. av Stephens. Från Södermanland.

214 »Herr Peder han reste till sjöestrand», DgFT 249. Text och mel. renskr. av Hyltén-Cavallius (de sista textstr. utskr. av Stephens). Uppt. av Hyltén-Cavallius i hans »hembygd», Värend, 1.6.1837 (original Vs 4, s. 13–14). Texten tryckt DgF IV, s. 508.

217 A »Jungfrun hon gångar *sig* till stenstugan in», DgFT 294. Textutdrag, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. av den sistnämnde i juni 1839 efter Brita Stina Johansdotter i Äspemon, Blädinge sn,

Småland (original Vs 4, s. 65–68). Mel. och delar av texten avskr. av Stephens i ms add. 685 4:o, Köpenhamns KB.

219 »Det regnar och det blåser, den vintren gör oss kall», DgFT 325. Mel. och två str. text utskr. av okänd hand. »Ifrån Småland.»

224 A »Hvad är som skiner klarast i Konungens sal», DgFT 18. Nedskr. efter minnet av Wendela Hebbe. »Ifrån Norra Småland.» (Jfr Hyltén-Cavallius' avskrift Vs 4, s. 192.) Tryckt DgF IV, s. 748 f.

225 A »Det voro två ädla Konungabarn», DgFT 146. Renskr. av Stephens. Från Östergötland. Delvis tryckt DgF III, s. 390.

226 A »det var en ung Herr Peder», DgFT 376. Mel. jämte en underlagd textstrof utskr. av Hyltén-Cavallius. »Ifrån Småland.»

226 C »Det var den unge Herr Peder», DgFT 376. Mel. jämte underlagd textstrof utskr. av okänd hand. »Från Dalarne.»

227 C »Stolts Margreta sköt sitt skepp ifrån land», ST 24. Renskr. av Hyltén-Cavallius. »Ifrån Norra Småland» (trakten av Jönköping), uppt. av Wendela Hebbe före 20.3.1843.

232 C »När som Xs wardt födder i Bethlehems stad», DgFT 97. Text och mel. i Hyltén-Cavallius' originaluppteckning. Från Småland. Texten tr. i DgF III, s. 887.

234 D »Helena hon gångar sig till källare-bro», DgFT 98. Textutdrag renskr. av Stephens. Från »Norra Småland».

235 C »Grannt så vet jag hvar den rike mannen bor», DgFT 105. Text och mel. utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. av honom i Stockholm efter »Halta Kajsa» från Agunnaryds sn, Småland, i november 1848. Texten delvis tryckt DgF II, s. 573.

239 A »Staffan var en stalledräng», DgFT 96. Mel. med en underlagd textstrof utskr. av Hyltén-Cavallius. Från Småland.

240 D »Hörer du *Sankt* Örjan min sven», DgFT 103. Text och två melodier (av dem den ena i två något olika utskrifter) utskr. av Hyltén-Cavallius. »Uppteckning i Småland», säkerligen av Hyltén-Cavallius. Texten strofvis tryckt DgF II, s. 564 ff. (Sv. D»).

256: 24 C »När som jag var ett omyndiget barn», DgFT 513. Mel. jämte underlagd textstrof utskr. av okänd hand, därjämte textutdrag skrivet av Stephens. »Ifrån Skåne.» Trol. uppt. o. utskr. av en L. G. Welin, från vilken en biljett finns vid 256: 24 C.

266: 6 »Välvast Du Ek och Välvast Du Björk», DgFT 66. Text, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Textoriginalet Vs 4, s. 113–114, är utskr. av okänd hand men bär påteckningen av Hyltén-Cavallius: »Agunnaryd sn, d. 10 mars 1845. Halta-Kajsa.» Texten delvis tryckt DgF II, s. 667.

288 A »Så geck jag mig ut till konungens gård», DgFT 123. Text utskr. av okänd hand. »Uppteckned i Östergötland och Södermanland.» Tryckt DgF II, s. 674.

288 B »Och könjen tog fram sin förgyllande snorr», DgFT 123. En strof (nr 6) renskr. av Stephens. Från Småland.

289 A »Jungfru Gundela hon skulle sig åt kyrkan fara», DgFT 234. Text och mel. renskr. av Hyltén-Cavallius (slutet av texten renskr. av Stephens). Uppt. i Södermanland av Hyltén-Cavallius (original Vs 4, s. 99–101). Texten tryckt DgF IV, s. 392.

290 I A »Der bodde en jungfrun [sic] så högt up i land», DgFT 369. Renskr. av Stephens. Uppt. i Småland av J. G. Angel (original Vs 4, s. 456–457).

290 I B »Der bodde en fröken så högt opp i land», DgFT 369. Renskr. av Stephens (text) och Hyltén-Cavallius (mel.). Uppt. av den senare i Stigtomta sn, Södermanland (original Vs 4, s. 97–98; en textrenskrift av Hyltén-Cavallius delvis bevarad Vs 4, s. 411–413).

290 I C »Der bodde en Fröken så högt upp i land», DgFT 369. Mel. jämte av underlagd textstrof renskr. av Stephens. Från Småland, uppt. av Hyltén-Cavallius (melodioriginal Vs 4, s. 116; jfr Vs 4, s. 109).

290 II A »Riddarn å jungfrun de stod på en bro», DgFT 370. Renskr. av Stephens. Uppt. i Småland av J. G. Angel (original Vs 4, s. 451–453).

290 II B »Riddaren o. jungfrun de mötas på en bro», DgFT 370. Text och mel. renskr. av Hyltén-Cavallius (de sista textstr. renskr. av Stephens). Uppt. av Hyltén-Cavallius i hans »hembygd», Värend (original Vs 4, s. 58–59, 61; jfr fragmentet av renskriften Vs 4, s. 23).

291 A »Konungasonen o. Stolter de fria till en mö», ST 28. Textutdrag, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. av den sistnämnde i Nydala sn, Småland (textoriginal Vs 4, s. 210, 209).

291 C »Konungs-son han gångar sig uppå en ö», ST 28. Textutdrag, renskr. av Stephens, ur »en uppteckning från Vestmanland». »Melodi — C. Säve, Upsala.»

292 I A »Och jungfrun hon gångar sig åt sjögestrand», DgFT 241. Renskr. av Stephens (text) och Hyltén-Cavallius (mel.). »Ifrån Södermanland.» Uppt. av Hyltén-Cavallius (original Vs 4, s. 108, 71, 93, 147; jfr renskriften Vs 4, s. 407–410).

292 I B »Jungfrun hon gångar sig åt bryggan efter sand», DgFT 241. Textutdrag, renskr. av Stephens, och mel., utskr. av Hyltén-Cavallius. Uppt. av den senare i Småland (textoriginal Vs 4, s. 297).

En bidragsgivare till Hyltén-Cavallius' vissamling var dennes fader häradsprosten *Carl Fredrik Cavallius* (1781–1857).[2] I flera omgångar lämnade han uppteckningar av visor, mest ballader, till sonen. Vs 4, s. 219–222, upptages av två visor (209 B härovan samt »Unger Sven han går sig till Jungfruens gård», DgFT 238); på ms har Hyltén-Cavallius skrivit »ifrån Pappa 1838». Vs 4, s. 227–234, omfattar 146 C, 154 A och 206 C härovan. Prosten Cavallius har där, på s. 234, skrivit: »Melodierna äro vackra och bli snart upptecknade af Wieslander.» Hyltén-Cavallius åter har på samma ställe antecknat, att visorna upptecknats i »Wieslanda af Småland år 1838». Julaftonen 1838 erhöll han en visa (Vs 4, s. 223–226; den treradiga näckvisan) av fadern, som, om så önskades, skulle laga, att »Vieslander upptecknar tonen». Odaterat är manuskriptet Vs 4, s. 155–156, med balladen »Laman och jungfrun de sute vid en bro», nr 196 C. I Vs 3 ingår ett par sånglekar (330: 29; 331: 33), upptecknade av prosten Cavallius. Det är an-

[2] För data om Cavallius och om hans uppteckningar av sagor se Sv. sagor och sägner 3: Sagor från Småland, utg. av J. Sahlgren och Sven Liljeblad, 1939, s. x; J. Sahlgren, Några svenska sagoberättare, s. 10 ff. Jfr också G. Wirdestam, Växjö stifts herdaminne II, s. 362–364. Om fadern som intresserad medhjälpare i G. O. Hyltén-Cavallius' visinsamling, jfr Bringéus, Gunnar Olof Hyltén-Cavallius, s. 95.

tagligt, att samtliga hans upptecknings är gjorda i Vislanda sn eller dess närhet. Några uppgifter om meddelarna föreligger icke. De bevarade melodierna till tre av visorna (146 C, 154 A och 206 C) torde i enlighet med Cavallius' löfte ha blivit upptecknade av organisten Wieslander.[3] Till en av balladerna (209 B) föreligger blott melodi i Hyltén-Cavallius' egen upptecknings.

Tydligen var det från början genom prosten Cavallius' förmedling Hyltén-Cavallius som bidragsgivare fick sin avlägsna frände *Johanna Gustafva Angel, f. Lagergréen* (1791–1896). Hon var dotter till en regementsauditör och maka till en handlande i Ryssby sn, Sunnerbo hd.[4] Fru Angel har lämnat visuppteckningar i flera omgångar. Vs 4, s. 39–42, 47–48 innehåller en ballad, nr 146 A härovan, samt två andra visor. På s. 47 har Hyltén-Cavallius antecknat: »denna samling skickades mig från Pappa d. 7:de Augusti 1840. den är för längre tid sedan samlad af Välborna fru Angel, född Lagergren i Sunnerbo härad — och nu mera lemnad till mitt begagnande.» Vs 4, s. 27–34 upptar visorna 148 B, 183 a A och 204 B. Vs 4, s. 437–448, innehåller, förutom fyra andra visor, tre ballader: 144 B, 160 A samt »Herr Peder han reser sig öster under ö», DgFT 277. Vs 4, s. 451–458, upptas av fyra skämtvisor samt balladerna 290 I A och 290 II A. Vs 4, s. 459–462, innehåller tre ballader: 176 B; »Sven Svanehvit han gångar sig åt vägarne fram», DgFT 18; »Fröken Adelin hon gångar sig åt Rosende lund», DgFT 305 (fragment om två str.). Vs 4, s. 471–473, upptar »Konungen in till Guldsmeden gick», DgFT 245. Vs 4, s. 485–496, innehåller 172 D, 174 A, 208 II B, vidare »Hade jag mig en fulltrogen vän», DgFT 266, samt en yngre visa. Vs 4, s. 497–500, upptages av några sägner från Ljunga sn, Sunnerbo hd, och balladen »Stolts Inga lilla Satt uti Klosteret och Spann», DgFT 65. Visor, som faller utanför den egentliga balladens ram, finns i Vs 4, s. 35–38, 467–470.

För den vistext av DgFT 40, som upptogs som nr 146 A i Vs 3, har fru Angel gett upplysningen »hörd i min barndom 1799» (Vs 4, s. 39).[5] Möjligt är, att en del av hennes visor är nedtecknade efter hennes eget minne. Det är dock uppenbart, att hon också bedrivit regelrätta uppteckningar efter andra meddelare. Detta framgår inte minst av ett bevarat brev från henne till prosten Cavallius, daterat 28.2.1841 (Vs 4, s. 49):

---

[3] Organisten Nils Wieslander var född 1796 på Kalkatorps Östergård, Vislanda sn, vilken gård han sedan brukade (Vadstena LA: Vislanda C I: 3, s. 290; A I: 9, uppsl. 14).

[4] Elgenstierna IV, s. 462. Jfr Sv. sagor och sägner 3, s. IX, samt S. Ek, Studier, 1931, s. 85 n. 2. Se också N.-A. Bringéus, Gunnar Olof Hyltén-Cavallius, s. 100.

[5] Kanske är det denna upplysning, som fått Hyltén-Cavallius att med tvivelaktig rätt ange hela samlingen Vs 4, s. 39–42, 47–48 vara »för längre tid sedan samlad» av fru Angel.

Värderade Herr Contractsprost!
älskelige Broder i Herranom!

Nu sänder jag åter en samling af Gamla visor m: m: Jag tror ej at rätt många skall finnas i vår ort, som ej äro upsamlade af denna sort — Tonerna kan jag på mäst alla desse. som jag hitils sänt. roligt voro få råka Bror Ola sjelf, ty jag har haft mycket brott hvarje gång, som jag skrifvit af dem, och ofta fått nog orediga upgifter, roligt om de blefvo till någon nytta! — Jag hade bort skrifva till Bror Olof å tacka för hans bref, men jag hoppas vi får väl råkas, då jag får ursäkta mig härför. — — —

Också i ett brev direkt till »Bror Olof (Ola)», dvs. Olof Hyltén-Cavallius, av 15.12.1843 (KB L 26: 1 a) berättar fru Angel om sin visinsamling. Endast i ett fall nämns dock meddelaren: »Johanna i ösjö» (Össjö by i Ljunga sn) är källan för versionen av DgFT 277 (Vs 4, s. 437–439).[6]

De melodier, som i Vs 3 finns till fru Angels vistexter, är alla tydligen upptecknade av Hyltén-Cavallius, kanske efter Johanna Gustava Angels eget föredrag. Han besökte henne bl. a. sommaren 1840 och »fick många visor», skriver han i Ur mitt framfarna lif (s. 95).

Prosten Cavallius och fru Angel har också upptecknat sagor åt Gunnar Olof Hyltén-Cavallius. Vi möter en annan småländsk sagouppteckнare som bidragsgivare jämväl till vissamlingen: häradsmålaren *Sven Sederström* (1810–1846).[7] Hans bidrag återfinns i Vs 4, s. 177–190. Det utgörs av 168 D, 202 B samt av tre andra ballader:

»Hilda lilla setter j buren sin», DgFT 83;
»Herr Päder och liten Kerstin de suto vid ett bord», DgFT 210;
»Der bodde en Bonde vid Uddevalla le», DgFT 267.

Den sistnämnda av dessa visor är i Vs 4 ofullständig; slutet av uppteckningen finns emellertid bland Sederströms sagomanuskript.[8] Sederströms visuppteckningar torde vara gjorda 1844–45.

En av prosten Cavallius' sagomeddelare, *Jöns Jonsson* (»Lille Jösse») i Vislanda, har egenhändigt nedskrivit balladen 185 G.[9]

Befallningsmannen och kronofogden *C. Gustaf Crona* (1792–1872) skickade till Hyltén-Cavallius under dennes Uppsalaår (1835–39) några visuppteckningar, nu förvarade i Vs 4, s. 201–204. Av de tre visorna är två

[6] En text av DgFT 277, synnerligen likartad med den i Vs 4, s. 437–439, finns i Vs 4, s. 53–56, 63–64. Pikturen i sistnämnda uppskrift påminner om Johanna Gustava Angels, men är knappast hennes.

[7] Om Sederström se Sv. sagor och sägner 2 (med prov på Sederströms piktur); P. Wilstadius, Häradsmålaren Sven Sederström från Aringsås, 1939; J. Sahlgren, Några svenska sagoberättare, s. 12–18.

[8] Dessa tre slutstrofer är tryckta i Sv. sagor och sägner 2, s. 80. Utgivarna Sahlgren och Liljeblad nämner ej, att större delen av visuppteckningen ifråga finns i Vs 4.

[9] Som sagoberättare är han nämnd i Sv. sagor och sägner 3, s. x.

ballader: 185 F samt »Svinaherden satte sig på Tufvan och sang», DgFT 527. Uppteckningarna är gjorda i Småland.[10]

På visuppteckningen Vs 4, s. 17–19 (nr 171 B härovan; från Sunnerbo hd) har med samma piktur som själva vistexten skrivits (spegelvänt) ett namn: *Carl Petter Hising*. Troligen är detta namnet på visans upptecknare.

Den kända författarinnan *Wendela Hebbe* (1808–1899)[11] figurerar som bidragsgivare till Hyltén-Cavallius' vissamling. En ballad (nr 224 A härovan) föreligger i hennes egenhändiga utskrift, undertecknad *W. H.* Visan är tydligen nedskriven efter minnet, ty fru Hebbe har efter de fyra stroferna upplyst: »flera vers kan jag för närvarande ej erinra mig». Denna text av DgFT 18 ingår bland några visor Hyltén-Cavallius avskrivit (Vs 4, s. 191–192: »Fragmenter upptecknade af fru Hebbe i trakten af Jönköping.»). På s. 191 i Vs 4 har Hyltén-Cavallius skrivit datumangivelsen *20/3*. Nu finns det emellertid tre visor i Vs 3 (144 C, 183 B och 227 C härovan), vilka uppges vara från »Norra Småland» (denna uppgift i Stephens' piktur). Samma geografiska bestämning har Stephens skrivit på Wendela Hebbes egenhändiga visutskrift 224 A. På två av sina nämnda renskrifter i Vs 3 (144 C och 227 C) har Hyltén-Cavallius skrivit datumangivelsen *20/3 1843*. På alla tre renskrifterna har det stått en närmare uppgift om visornas uppteckningsort, etc. Dessa anteckningar har dock överstrukits på ett mycket kraftigt sätt, för att inte säga med verklig frenesi. Det är icke desto mindre klart, att sista ordet i dem är »Jönköping». Under svårighet — och med någon osäkerhet i detaljer — kan anteckningarna i sin helhet läsas: »Uptecknad af fru (Wendela) Hebbe i trakten af Jönköping.» Det skulle således vara sammanlagt fyra av de småländska balladuppteckningarna i Vs 3, som kan föras till fru Hebbe.[12]

Halvtannat dussin balladuppteckningar i Vs 3 och Vs 4 är gjorda av för mig okända personer. I regel är det blott fråga om en ballad i var och en av dessa pikturer, i ett enda fall om två i samma piktur.[13]

---

[10] Brev från Crona till Hyltén-Cavallius finns i KB L 26: 1 a.

[11] Biografi i Sv. män och kvinnor; för Hyltén-Cavallius' kontakter med henne, jfr hans Ur mitt framfarna lif (se personregistret).

[12] Betydligt osäkrare är det, om också den av Stephens renskrivna 234 D (från »Norra Småland») härrör från fru Hebbe. — För Wendela Hebbes folkviseintresse jfr Knut Brodins art. om henne i Sångartidningen 1940, s. 68–71.

[13] Det rör sig om nr 207 A, 219, 226 C, 266: 6 och 288 A i Vs 3 (jfr förteckningen ovan) samt i Vs 4 följande partier: s. 73 (se nedan s. 789); s. 95 (DgFT 305); s. 125–133 (DgFT 34); s. 145 (DgFT 527); s. 159 (DgFT 513); s. 193–194, 198–200 (DgFT 267 resp. DgFT 458); s. 449–450 (DgFT 28); s. 475–481 (DgFT 135). Härtill kommer DgFT 210, renskriven av Stephens på s. 289–291 (från Skåne). — Vi känner namnen på ytterligare ett par personer som Hyltén-Cavallius sökte engagera som visuppteckнare: Engelbrekt

Det utan jämförelse största antalet ballader i Vs 3 och Vs 4 har emellertid upptecknats av Hyltén-Cavallius själv.[14] Det är därvid att märka, att i Vs 4 finns ett antal av hans balladuppteckningar, som ej renskrivits eller på annat sätt utnyttjats för Vs 3.[15] Detsamma gäller några senare uppteckningar, vilka nu förvaras som tillägg till Vs 3.[16]

Hyltén-Cavallius började sin visinsamling i unga år. Om sitt folkviseintresses uppvaknande skriver han i sin självbiografi:[17]

Midt under studiet af Ciceros Tusculanska undersökningar, hvilka i likhet med den klassiska litteraturen i allmänhet aldrig kunde afvinna mig något djupare intresse, hände sig nämligen i Mars 1836, att jag hos en gammal fältprost v. n. Strandberg, som bodde på Jäders gästgifvaregård, kom öfver ett exemplar af Geijers och Afzelii svenska folkvisor. Jag fick dem till låns och begynte studera. Den känslans innerlighet, som genomgår denna gamla poesi, grep mig med förunderlig makt. — — — Ifrån denna stund egnade jag mig åt svensk språkforskning och svensk fornforskning, följande blotta instinkten hos en sig utvecklande genius. Jag begynte med passionerad ifver att samla. — — — Under de veckor jag vistades i hemmet, använde jag yttersta flit på upptecknandet af småländska dialektord och satte alla mina vänner, men förnämligast min far, i verksamhet för att hjelpa mig. Samtidigt begynte jag äfven göra genealogiska anteckningar. Men framför allt var jag angelägen om att uppsöka alla gamla qvinnor, som kunde ur minnet sjunga våra utdöende folkvisor. Dessa sångerskor funnos redan då blott i den försvinnande generationen af 70-åringar och 80-åringar, samt

---

Cavalli och C. A. Sommarin. (Se härom Bringéus, Gunnar Olof Hyltén-Cvallius, s. 95 resp. 81.) Det är dock osäkert om de lämnat honom någon skörd av visor.

[14] Detta gäller även om vi endast räknar med de uppteckningar, som säkert eller med största sannolikhet gjorts av honom. Det är emellertid i högsta grad troligt, att åtskilliga av de endast i renskrift föreliggande visorna i Vs 3 upptecknats av honom, särskilt de som uppges komma från Småland.

[15] DgFT 18 (s. 143); DgFT 82 (s. 431–435); DgFT 89 (s. 338); DgFT 98 (s. 165); DgFT 98 (s. 248, från Västmanland); DgFT 109 (s. 163); DgFT 124 (s. 144); DgFT 124 (s. 257); DgFT 124 (s. 403–404); DgFT 135 (s. 207–208); DgFT 139 (s. 315); DgFT 146 (s. 262); DgFT 208 (s. 25); DgFT 210 (s. 323, efter Julia Cavalli); DgFT 243 (s. 209); DgFT 267 (s. 91); DgFT 267 (s. 260–262); DgFT 305 (s. 237–241, från Västmanland); DgFT 336 (s. 143); DgFT 390 (s. 429–431, uppt. i nov. 1834 efter »Anna på Engah.»); DgFT 409 (s. 105–107); DgFT 415 (s. 144); DgFT 458 (s. 242–244, från Västmanland); DgFT 468 (s. 163–164); DgFT 513 (s. 281, uppt. i Almundsryd 1839); DgFT 513 (s. 283, uppt. efter »Läsare-Sven fr. Urshult på Vexjö hospital»); ST 30 (s. 110). De flesta av texterna till dessa uppteckningar är fragmentariska. I vissa fall finns även melodierna i ms.

[16] DgFT 104 (tillägg 13, uppt. i Tunnerbohult, Hestra sn, Jönköpings län 8.8.1865; mel. utskr. av Hyltén-Cavallius, texten av okänd hand); DgFT 135 (tillägg 14, uppt. i »Rydaholm», sannolikt R. i Östbo hd, Jönköpings län, 1.8.1865); DgFT 184 (tillägg 1, enl. en uppgift av Hyltén-Cavallius från 3.9.1865 »hörd af Post i Öhr [sn i Allbo hd, Kronobergs län] samt af en fånge på Långholmen o. en sjöman å Ångfartyget Thor», jfr för det sistnämnda Ur mitt framfarna lif, s. 60).

[17] Ur mitt framfarna lif, s. 54 f.

måste uppsökas i de mest undangömda kojor in i skogarna. Huru många hundra mil har jag icke vandrat för att taga reda på dem, och huru har ej mitt hjerta klappat af fröjd, när jag uppsnappat ett okändt provinsord eller funnit en obekant gammal riddarevisa!

Ett folkviseintresse och en kännedom om editionen GA är också märkbara i den i april 1836 avslutade beskrivningen av en fotvandring genom mellersta Sverige 1835.[18] Redan i november 1834 hade Hyltén-Cavallius dock gjort en visuppteckning (på Ängaholms egendom, Aringsås sn, Kronobergs län, se Vs 4, s. 429–431 och jfr Ur mitt framfarna lif, s. 38), och det är icke uteslutet, att de uppteckningar han gjort i Västmanland (Vs 4, s. 235–248; två visor renskrivna i Vs 3 som nr 181 resp. 183 D), härrör från den nämnda fotvandringen 1835. Vare härmed hur som helst; det är först 1836, under Hyltén-Cavallius' informatorstid på Gammelstad, Kila sn, Södermanland, som uppteckningsarbetet har kommit igång på allvar. Av dryga dussinet ballader och ett antal andra visor från Södermanland härrör säkert åtskilliga från denna tid.[19] Till samma period torde höra Hyltén-Cavallius' uppteckningar från östgötasocknen Krokek. I sina småländska hemtrakter upptecknar han visor sommaren 1837[20] och i större skala sommaren 1839.[21] Han skildrar målande sitt uppteckningsarbete:[22]

---

[18] O. Hyltén-Cavallius, En student upptäcker sitt land, utg. av Sigurd Erixon 1942, s. 82, 127, 133 f., 159 f.

[19] Balladuppteckningarna med säker sörmländsk proveniens är: 148 C (?), 155, 159 A, 161 B, 163 A, 168 C, 183 b C, 185 E, 195 B, 209 C, 289 A, 290 I B och 292 I A. Jfr Ur mitt framfarna lif, s. 55, om insamlingen 1836, samt ibid. s. 100, om en insamling i samma trakter år 1843. Om visinsamlingen 1836 och Hyltén-Cavallius' avsikt att utge sina uppteckningar se också N. A. Bringéus, Gunnar Olof Hyltén-Cavallius, s. 94 f.

[20] Hans insamlingsexpeditioner sommaren 1837 gällde, förutom Vislanda och Blädinge, följande orter: Skatelöv, V. Torsås, Sågsberg, Garanshult, Diö, Spånghult, Arnanäs, Moheda, Kvenneberga, Uråsa, Fylleryd, Piggaboda, Sandvik, Ryssby och Tutaryd. Se Ur mitt framfarna lif s. 60–62. Dessa gårds-, by- och sockennamn visar, att insamlingen detta år främst försiggick i Allbo hd, därutöver något i Sunnerbo hd (Ryssby och Tutaryds socknar).

[21] »Mina utflygter denna sommar [: 1839] voro: dels åt Lekaryd och Moheda; dels åt Almundsryd, Boslott, Hakeqvarn, Hönshylte skans, nedåt Blekinge till Jemshög och Holje samt åter öfver Holdala och Thorsås; dels ock öfver Elmtaryd, Ryssby, Ryd till Hintseckind, Vernamo och Bolmsö.» (Ur mitt framfarna lif, s. 75.) Detta år utsträcktes insamlingsfärderna till fem småländska härader (Allbo och Kinnevald i Värend, vidare till Östbo, Västbo och Sunnerbo) samt till Listers hd i Blekinge (inga visuppteckningar med blekingsk ortsangivelse finns dock i Vs 3 eller Vs 4). Bl. a. Almundsryd besökte han också 1840 (Ur mitt framfarna lif, s. 95), men inga visuppteckningar är daterade till detta år. Av fru Angel fick han dock »många visor», jfr ovan s. 540.

[22] Ur mitt framfarna lif, s. 75. Därstädes, s. 66, uppges också, att »Sommaren 1838 egnades åt botaniken». Detta förklarar varför inga visuppteckningar är daterade sistnämnda år.

Framför allt fängslades alltjemt min håg af våra folkvisor, och ingen af dem som nu lefva har hört sjungas så många af dessa nu utdöda qväden, om än min samling af naturliga skäl föga kunde bli något annat än en svag efterskörd till Afzelius. Ofta vandrade jag många mil, för att under dagar och veckor spana efter en enda gammal visa (t. ex. visan om Solfager och K. David); och man måste sjelf vara ung och entusiasmerad, för att kunna fatta det nöje som jag erfor, då jag i någon undangömd torpstuga, sittande vid sidan af en 70- à 80-årig käring, lyckades att i hennes försvagade minne återkalla någon melodisk hågkomst från flydda tider, hvilken hon med gnällande röst återgaf, accompagnerad af den snurrande spinnrocken.

Sedan Hyltén-Cavallius avslutat sina studier i Uppsala och blivit anställd i KB blir hans vistelser i hembygden så småningom kortare, och arbetet med visuppteckning syns efterhand avta.[23] Ett viktigt undantag från relativt sen tid är de upptеckningar han i mars 1845 gör i Agunnaryd. Vissamlingen utökas även genom bidrag lämnade till honom av andra upptecknare. Spår av en äldre numrering av visor i Hyltén-Cavallius' egenhändiga renskrift samt av honom författade inledningar till dessa visor klargör, att han, såsom tidigare antytts, sysslat med iordningställandet av en regelrätt vissamling och ev. -edition före det han tillsammans med Stephens sammanställt Vs 3.

Hyltén-Cavallius är sparsam med uppgifter om traditionsbärarna. Det är faktiskt endast i ett tiotal fall han meddelar namnen på dem, efter vilka han upptecknat ballader. Då sker det ofta på ett ofullständigt sätt (»Vedenskan», »Stenvalls moder», »Pika Sven», »Halta Kajsa»). Det är också tydligt, att om Vs 3 enligt planerna befordrats till trycket, skulle i den tryckta editionen inga uppgifter om traditionsbärarna ha ingått.

En av Hyltén-Cavallius' upptеckningar i Krokek (185 D) uppges vara gjord efter »Carl Ulr. Christells hustru». Denna sångerska kan identifieras.[24] Möjligen är också de övriga upptеckningarna från Krokek (150 A och 152 C) gjorda efter henne; alla tre står på samma blad i Vs 4.

En betydande skörd av visor gjorde Hyltén-Cavallius sommaren 1839 i Almundsryds sn, Kronobergs län.[25] En meddelare är nämnd, »Pika Sven» (146 B, 150 C). Namnuppgiften är otillräcklig för en helt säker identifika-

[23] Jfr not 19 strax härovan om visuppteckningar från 1843 samt s. 550 ff. härnedan om upptеckningar efter Anna Ehrenström 1842. De upptеckningar Hyltén-Cavallius gjorde efter landsortsbönder på besök i Stockholm (jfr Ur mitt framfarna lif, s. 96 f.) syns icke i märkbar mån ha gällt visor.

[24] Om henne, dvs. stensliparen C. U. Christells hustru Anna Ulrica, f. Westerberg, se s. 565 härnedan.

[25] Jfr not 21 härovan. Upptеckningarna från Almundsryd återfinns som Vs 3, nr 146 B, 147 B, 148 A, 150 B, 150 C, 175 C, 176 C, 180 A, 196 A samt i Vs 4, s. 281. Av dessa kommer med säkerhet 146 B och 150 C, med största sannolikhet 147 B och 150 B från Pika Sven.

tion. Kanske avses sockenskomakaren Sven Carlsson, f. 1814 i Almundsryd.[26] Även i detta fall är det möjligt, att flera visor skall attribueras till den ende namngivne traditionsbäraren i socknen. Någon säkerhet härvidlag kan emellertid ej uppnås.

Som sin viktigaste meddelare av skilda slags folktraditioner nämner Hyltén-Cavallius »Halta Kajsa».[27] I sin självbiografi skriver han om henne:[28]

> Det var vid detta tillfälle [: 14.6.1843], jag gjorde min första bekantskap med »Halta-Kajsa», en 50- à 60-årig fattig enka, boende i Hagastugan under Ryd. Denna bekantskap var för mig ovärderlig; ty jag har under hela mitt lif aldrig träffat en qvinna med rikare poetisk uppfattning än denna obemärkta qvinna ur folket. Hon egde i sitt minne en outtömlig skatt af gamla visor, sagor och sägner, och var in i vår tid en lefvande typ ur vår skogsbygds längst försvunna medeltid. Jag egnade ock all min till buds stående ledighet åt studiet af denna rikt begåfvade varelse, och då hennes traditionela förråder syntes outtömliga, tog jag henne framdeles såsom barnpiga i mitt hus i Stockholm. Mycket af hvad jag forskat har jag lärt af henne, och jag tycker mig ännu ofta hos min äldsta dotter Anna igenkänna känslostämningar och uppfattningssätt, lånade från den fromma qvinna, som skötte hennes barndom.

Några visuppteckningar efter Kajsa, daterade juni 1843, finns dock ej bevarade. Däremot finns några från 10 mars 1845 (ballader: 198 B, 198 D, 201 B). En ballad, 235 C, är upptecknad i Stockholm i november 1848, några månader efter det Kajsa anlänt till staden.[29] En ballad efter Kajsa

---

[26] Vadstena LA: Almundsryd C I: 2, s. 360; A I: 14, uppsl. 511. Sven Carlsson var son till torparen Carl Nilsson på Trojemåla torp.

[27] Jfr Bringéus, Gunnar Olof Hyltén-Cavallius, s. 114, 277. Hyltén-Cavallius nämner aldrig hennes fullständiga namn. Hon har ej identifierats av de forskare, som tidigare nämnt henne (Bringéus; K. Rob. Wikman i Budkavlen 1934, s. 147). Hon hette Catrina (Cajsa) Andersdotter och var född i Ramsås, Norregård, Agunnaryds sn 1791. Fadern Anders Persson var bonde. Cajsa ingick på 1820-talet äktenskap med hemmansägaren Johan Jönsson i hemsocknen. Denne var född i Virestad och brukade först Åshult Södergård, sedan Tumhult som egna hemman i Agunnaryd. År 1837 fick han emellertid nöja sig med att bli torpare på Udden under Marsholm i samma socken. Sedan hon 1842 blivit änka flyttade Cajsa med sina två döttrar till en backstuga (»Hagastugan» enl. Hyltén-Cavallius' benämning) under Ryds Storegård i Agunnaryd. Det var där Hyltén-Cavallius gjorde hennes bekantskap. Hon avled 1857. I Agunnaryds husförhörslängd 1841–1850 har om henne under rubriken »Omständigheter» antecknats »Halt». Källor för Cajsas biografi är följande och andra uppgifter i Agunnaryds kyrkoarkivalier i Vadstena LA: C I: 4, s. 240; A I: 1, s. 398; A I: 7, uppsl. 148, 254; A I: 8, uppsl. 116, 244; A I: 9, uppsl. 111; A I: 10, uppsl. 117; C I: 5, s. 423.

[28] Ur mitt framfarna lif, s. 102 f.

[29] Jfr Hyltén-Cavallius brev till fadern, prosten Cavallius 28.7, 23.8 och 30.9.1848 rörande Cajsas resa och ankomst till Stockholm (KB L 26: 2 k). I det sistnämnda brevet kallas hon »en riktig skatt».

(266: 6) föreligger utskriven med okänd piktur men har av påskriften att döma erhållits av Hyltén-Cavallius 10 mars 1845. Utöver balladerna kunde Kajsa en hel del andra visor.[30]

»Halta-Kajsa» var uppenbarligen den traditionsbärare, som gjort det starkaste intrycket på Hyltén-Cavallius. Håller vi oss enbart till de balladuppteckningar, som med full säkerhet kan hänföras till bestämda meddelare, överträffas dock Kajsa, vad antalet ballader beträffar, av kaptenskan Anna Ehrenström från Gotland; se härom s. 550 ff. härnedan.

Hyltén-Cavallius' uppteckningar av vistexter syns vara pålitliga. En och annan språklig retuschering i renskrifterna jämfört med originaluppteckningarna kan påvisas; härvidlag skiljer sig Hyltén-Cavallius icke från det stora antalet 1800-talsuppteckнare.[31] Inga godtyckliga kombinationer av text och musik torde han ha gjort sig skyldig till.[32]

Annorlunda måste vår bedömning bli av Hyltén-Cavallius som melodiuppteckнare. Han skriver själv därom sålunda på tal om sina visuppteckningar:[33]

> Det värsta var, att jag saknade tillräcklig musikalisk bildning för att kunna anteckna melodierna. Men ungdomsentusiasmen vid 18 år öfvervinner alla hinder; jag gjorde mig en Pansflöjt af bamburör och vasspipor, stämde den efter pianot eller gitarren, antecknade på hvarje pipa tonens namn, och satte mig på detta sätt i stånd att hjelpligt kunna uppteckna den vanligtvis regellöst sjungna melodien.

På ett par ställen i sina otryckta arbeten skriver C. E. Södling om Hyltén-Cavallius' melodiuppteckningar.[34] Dessa passager skall här återges och kommenteras. I inledningen till »Svenska Gullharpan» (Musikhist. mus., Södlings saml., ms II: 5) står följande:

> Anskaffaren af melodierna till G. Steaphens [sic] och G. O. Hyltén-Cawallii *Historiska visor* (G. O. H. C.) kände och känner ännu icke nottecknen. (Men brödlös är icke rådlös.) Han gjorde emellertid en panflöjt af vassrör, med piporna afstämda inom en dur-oktav. Med tillhjälp af denna »trollflöjt» upptogs sedan melodierna och skrefvos med bokstäfver, jemte vissa hieroglyfiska antydningar om takt o. d. Häraf tillverkades sedan melodier af en musiker ... En annan, senare utgifvare af folkvisor med melodier, låter en torpare samla ord

[30] Även efter det att Kajsa återvänt till Småland, visade Hyltén-Cavallius sitt intresse för henne, se brev till honom från kronofogden J. W. Ahlmark i Agunnaryd 13.10.1849, 23.12.1849 och 29.1.1856 (KB L 26: 1 a).

[31] I ett par fall torde den renskrivna texten vara baserad på flera likartade uppteckningar av resp. visa. Säkert är detta beträffande 177 a.

[32] Ett undantag är kombinationen av en text ur Hallencreutz' samling med en av Hyltén-Cavallius utskriven melodi. Se s. 354 f. härovan.

[33] Ur mitt framfarna lif, s. 55.

[34] Jfr härnedan s. 587 om Södlings arbeten.

och melodi — den senare uttryckt med sjelffunna tecken på en à två linier, i likhet med de första nottecknen. Orden omarbetas och hieroglyferna sändas, jemte texten, till en musiker [ändr. fr. »utländsk musiker»] i Stockholm; af honom göres häraf både melodi och framför alt ett elegant ackompanjemang.

I Svenska Folkmusikens Historia (ms i Mus. Ak. bibl.), vol. II, skriver Södling:[35]

Ibland dem som till Arwidssons arbete lemnade smärre bidrag, var ock Hr G. O. Hyltén-Cavallius som redan, i förening med Georg Stephens börjat samla till sedermera utgifna *Riddarevisor*. Herr Cawallius' modus laborandi uti att uppteckna folkmelodier, må ock meddelas. Han lät göra en (8 toners durskala) panflöjt af vassrör. Med hjelp [af] dessa toner tecknade han föresjungna melodier med ett slags »hemgjorda» hieroglyfer, af hvilka en musiker sedermera formade en — — melodi! — Man jemföre den i detta arbete efter sång af Hr Cawallius uppsatta melodi (N:o 14), med den som finnes uti *Wärend* och *Wirdarne*, arr. af W. Bauck.

— — —

Åt en af våra folkvise utgifvare som icke känner nottecknen, men af stor talang i ordens behandling, har en torpare samlat många visor äfven med melodier. De senare uppteckna han *på en linea*, ungef. såsom de äldsta neumerna. Orden omarbetas sedan. De musikaliska hieroglyferna sändas till en utländsk i Stockholm boende musiker, och han »gör» deraf melodier som passa in på de medsända verserna; sedermera tryckes detta, under namnet *Svenska folkvisor* ... [Fotnot:] Samme man hade genom en gammal klockare i Småland låtit uppteckna en melodi, till visan n:o 15 i detta arbete. Under mitt senare vistande i samma ort, skickade jag efter sångerskan, efter hvars sång den s. k. upptecknigen blifvit gjord. Denna sång var »obeskriflig», ty hon saknade totaliter allt musikgehör. — Jag skref sednare till mannen och bad honom icke låta trycka något likartadt, ty eljest skulle saken offentliggöras.

Södling korresponderade med Hyltén-Cavallius sporadiskt under åren 1869–1874 och besökte den senare på Sunnanvik år 1874. Berättelsen om Hyltén-Cavallii begagnande av vassflöjt vid uppteckning har Södling säkert hört av denne själv — den överensstämmer med framställningen i Hyltén-Cavallii självbiografi.[36] I övrigt förekommer emellertid i Södlings beskrivning åtskilliga underligheter. Det är sålunda felaktigt att kalla Hyltén-Cavallius »anskaffare av melodierna» till hans och Stephens' *Historiska visor*; i Sveriges historiska och politiska visor 1853 ingår inte en enda av

[35] S. 106 not, s. 111 med not. Södlings ms är i ett så uselt skick — fullt av ändringar, oavslutade meningar och tankegångar, felskrivningar, etc. — att många olika möjligheter till dess återgivande i tryck föreligger.

[36] C.-A. Moberg, Från kämpevisa till locklåt, 1951, s. 21, citerar Södlings Sv. Folkmusikens Hist. rörande Hyltén-Cavallius' uppteckningsmetoder. Moberg har tydligen icke känt Hyltén-Cavallius' eget uttalande i frågan. — Om kontakter mellan Södling och Hyltén-Cavallius jfr Bringéus, Gunnar Olof Hyltén-Cavallius, s. 260.

Hyltén-Cavallius upptecknad melodi.[37] Uttrycket »sedermera utgifna *Riddarevisor*» är också märkvärdigt: som vi vet, utgavs aldrig folkvisorna i Vs 3. Uppgifterna om de två fall, där Södling kunnat kontrollera melodier, upptecknade av Hyltén-Cavallius resp. »en gammal klockare i Småland», må vara riktiga.[38] Högst tvivelaktigt är däremot, om notisen rörande torparen som upptecknade vismelodier »på en linea», verkligen avser en bidragsgivare till Hyltén-Cavallius' vissamling.[39]

Hyltén-Cavallius torde icke ha saknat viss musikalitet. Han deltog i Uppsalasången under sina studentår, och han spelade gitarr.[40] Helt kan han icke ha varit okunnig i notskriftens tolkning och användning — hans melodiuppteckningar, sådana de nu är, visar detta. Steget från en rent amatörmässig musikutövning till den färdighet, som erfordras för pålitlig

[37] Moberg, a. a., s. 20, talar också endast om »handskrivna samlingar till Sveriges historiska och politiska visor». Moberg anser att det är den låga kvaliteten hos Hyltén-Cavallius' melodiuppteckningar, vilken förklarar »melodibilagans torftighet i den tryckta volymen», dvs. utgåvan Sv. hist. o. polit. visor, 1853. Så ligger det knappast till. Visorna i den tryckta volymen är icke av den art, att melodier skulle kunna ha upptecknats till dem ur 1800-talets folktradition.

[38] Det gäller visorna nr 14 och 15 i Svenska Gullharpan (se Södlings saml., ms II: 5 och II: 1 Musikhist. mus.). Nr 15 är en uppteckning av DgFT 354 efter »en piga hos Hr G. O. H-C:s». Nr 14 är en dansmelodi utan text, »Elvalek» (stavat så!), uppt. efter »Chargé d'Affairs G. O. Hyltén-Cavallius». Båda är upptecknade vid Södlings besök på Sunnanvik sommaren 1874. En version av den senare melodien, »Elfvaleken», är efter Hyltén-Cavallius' uppteckning hyfsad och arrangerad av W. Bauck och ingår i Wärend och Wirdarne I, 1863, s. 253 f. (nytrycket s. 189 f.). Vissa intressanta olikheter finns, (I Från kämpevisa till locklåt, s. 21 n., uppger Moberg, att ingen jämförelse kan verkställas. Han har icke känt Södlings ms i Musikhist. mus. och icke upptäckt den tryckta mel. i Wärend och Wirdarne). I ett brev av 15.10.1874 (KB L 26: 1 a) översänder Södling sin version av »Elvalek» till Hyltén-Cavallius »sådan den har varit och måste vara». Han berömmer samtidigt Hyltén-Cavallius för att denne så väl kunnat behålla melodien i minnet. Om »Elfvaleken» jfr också Bringéus, Gunnar Olof Hyltén-Cavallius, s. 81, 105, 171. Se även KB Vs 6, fol. 249 r., 281 r., 282 v. — Den av »en gammal klockare» upptecknade mel. till DgFT 354 finns ej i Vs 3 eller Vs 4.

[39] Moberg, a. a., s. 21 n., förmodar däremot, att notisen ifråga avser Hyltén-Cavallius' samling. Som nämnts känner Moberg icke Södlings ms i Musikhist. mus. Av det härovan återgivna utdraget därur framgår emellertid, att Södling där åsyftar »en annan [: än Hyltén-Cavallius], senare utgifvare af folkvisor med melodier». Södlings uppgifter i Sv. Folkmus. Hist. resp. inledningen till Svenska Gullharpan strider således mot varandra. Förmodligen förtjänar den förra tilltro, vilket betyder, att noten på s. 111 felplacerats eller felaktigt kommit att inledas med orden »Samme man». Enligt min uppfattning är det istället N. G. Djurklou, som avses. Till skillnad från Hyltén-Cavallius fick denne verkligen tryckt ett antal folkvisor med melodier (Djurklou, Ur Nerikes folkspråk och folklif, 1860). Vissa av Djurklous formuleringar rörande melodierna (a. a., s. 94, 96) och om den anonyme arrangören av musikbilagan (s. 127) syns mig styrka en dylik förmodan.

[40] Ur mitt framfarna lif, s. 38, 58, 73.

uppteckning efter sång, är dock långt. Hyltén-Cavallius kunde aldrig ta det. Han erkänner också själv, att han »saknade tillräcklig musikalisk bildning för att kunna anteckna melodierna». Hans melodiuppteckningar har ett ytterst begränsat värde.[41]

Ur textlig synpunkt måste vissamlingarna i KB Vs 3 och Vs 4 tillmätas stor betydelse.[42]

Anna Ehrenströms visor

I KB Vs 2: 1 ingår ett parti om fyrtioåtta sidor (s. 41–88), upptagande aderton eller om man så vill nitton vistexter. Utskriften är gjord av en för mig okänd hand. På s. 41 finns en rubrik, skriven med samma piktur som vistexterna: »Swenska folksånger dikterade af fru Kaptenskan Ehrenström född Gråberg i Hemsö.»

Den, efter vars föredrag visorna upptecknats, är Anna Ehrenström, f. Gråberg, en vitter dam som 1830 utgav sina »Skaldeförsök» och 1852 ett verk med titeln »Hundarnes klagosång».[43] Hon var född i Hemse sn på Gotland 1786 som dotter till lagmannen Christian Gråberg och h. h. Magdalena Tofftén och var således syster till den bekante polyhistorn och diplomaten Jacob Gråberg af Hemsö. År 1812 ingick hon äktenskap med Nils Ludvig Ehrenström (1789–1869), officer — slutligen bataljonschef — vid Gotlands nationalbeväring. Äktenskapet blev lagligen upplöst 1823. Anna Ehrenström flyttade senare till Stockholm, där hon avled 1857.[44]

Någon datering av uppteckningarna i Vs 2: 1 förekommer ej. De är skrivna på grovt papper utan skönjbart vattenmärke. I partiet finns emellertid tillskrifter av A. I. Arwidsson, och denne har också avtryckt en av visorna i SF II, 1837 (som nr 90 B). Samlingen har således tillkommit senast 1837. En terminus post quem ger oss å andra sidan titeln »Kaptenskan» i rubriken på s. 41; N. L. Ehrenström blev kapten 1820.[45]

---

[41] Jfr Moberg, a. a., s. 20 f. — Man kan utgå från, att själva melodilinjen är i grova drag riktig. I vissa fall syns det vara möjligt att med sannolikhet fastställa vilken melodityp uppteckningen avser att återge. När det gäller intervall, tonalitet, etc. lämnar oss uppteckningarna i osäkerhet.

[42] Inger M. Boberg hade tydligen icke riktigt klart för sig omfattningen av Vs 3 och Vs 4. I avsnittet om Hyltén-Cavallius i hennes bok Folkemindeforskningens historie, 1953, s. 232, nämns blott i fråga om visor editionen av 1853 samt att »Nogle af Stephens' [sic] optegnelser kom i stedet Sv. Grundtvigs folkeviseudgave til gode». Också Dal, Nordisk folkeviseforskning, 1956, s. 156, tycks mig behandla Hyltén-Cavallius något snävt.

[43] Linnström, Sv. boklexikon 1830–1865, I, s. 291.

[44] Linnström, a. a. o. s.; Elgenstierna II, s. 480; H. Rosman, Jacob Gråberg af Hemsö (Personhist. tidskr. 1935), s. 51; E. Nyberg, Gotländsk släktbok[2], Visby 1938, s. 148.

[45] Huruvida fru Ehrenström begagnade titeln »kaptenska» även efter skilsmässan 1823 är ovisst; skulle så icke vara fallet, kunde möjligen dateringen begränsas till åren 1820–

Också på ett par andra ställen finns visuppteckningar efter Anna Ehrenström. I KB Vs 3, Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling uppställd för tryckning, och i KB Vs 4, konceptsamlingen till nämnda planerade edition, ingår ett antal uppteckningar efter fru Ehrenström, gjorda av Hyltén-Cavallius i december 1842.[46] I Vs 4 rör det sig om ett parti om sju blad (s. 325–338), innehållande sju visor. I Vs 3 förekommer dels renskrifter av dessa sju visor,[47] dels ett antal originaluppteckningar (närmare bestämt elva stycken). På de flesta originaluppteckningarna i Vs 3 och Vs 4 har Hyltén-Cavallius skrivit upplysningen »Fru Ehrenström, Gottland» e. d. samt datum. I några fall i Vs 3 har dessa upplysningar bortklippts, men ortsangivelsen »Gottland» finns jämte hänvisningar till de i löpande följd numrerade melodiuppteckningarna. Något tvivel om att samtliga nämnda visuppteckningar i Vs 3 och Vs 4 gjorts efter Anna Ehrenström kan därför icke råda. Till alla dessa visor utom en (nr 7 i nedanstående förteckning) har Hyltén-Cavallius' melodiuppteckningar bevarats i Vs 3 eller Vs 4.

Hyltén-Cavallius' uppteckningar efter fru Ehrenström är med säkerhet gjorda i Stockholm, där han 1842 var amanuens vid KB.[48] Melodiuppteckningarnas existens visar, att Anna Ehrenström verkligen sjöng sina visor, något som termen »dikterade» i rubriken s. 41 i Vs 2: 1 icke utan vidare upplyser om.[49]

Tio vistexter, alla ballader, är gemensamma för de båda presenterade samlingarna. I fråga om strofantal och vissa textliga detaljer föreligger dock skiljaktigheter mellan uppteckningarna i Vs 2: 1 och Hyltén-Cavallius' i Vs 3–4. De visar, att fru Ehrenström icke föredragit sina visor med stöd

1823. Å andra sidan skulle Arwidsson möjligen inte ha fått samlingen förrän under redigeringsarbetet med SF II. Han hade nämligen först utsett texten Vs 2: 1, s. 443–444, till tryckning som SF 90 B, men utbytte den sedan mot Anna Ehrenströms text av vistypen ifråga. Dock behöver detta utbyte ej nödvändigtvis betyda, att Arwidsson icke förfogade över den Ehrenströmska samlingen i Vs 2 redan tidigare.

[46] I S. Ek, Studier, 1931, s. 185, påpekas, att uppteckningar av balladen DgFT 460 finns »efter samma meddelerska» på Gotland i Vs 2: 1 och Vs 4. — S. Grundtvig för upp de två uppteckningarna av DgFT 89 efter Anna Ehrenström (nr 14 i min nedanstående förteckning) under olika beteckningar. Texten ur SF (dvs. 2: 1) kallar han »Svensk D», den i Vs 3 »Svensk K» (DgF II, s. 470 ff.). Detta visar i någon mån vådan av att begagna material, som man icke gjort till föremål för källundersökningar.

[47] Renskrifterna i Vs 3, gjorda av Stephens, är icke fullständiga: en del strofer har utelämnats.

[48] Förmodligen avses fru Ehrenström med Hyltén-Cavallius' föga chevalereska karakteristik (brev till prosten Cavallius 11.12.1842, KB L 26: 2 k): »Jag har nyligen fått fatt i en gammal käring, som skaffat mig många nya folk-wisor.» Om fru Ehrenström som meddelare till Hyltén-Cavallius jfr också N.-A. Bringéus, Gunnar Olof Hyltén-Cavallius, s. 104.

[49] Som vanligt vid Hyltén-Cavallius' melodiuppteckningar lämnas man dock i relativ ovisshet om melodiernas verkliga utseende, jfr s. 547 ff. härovan.

av någon skriftlig förlaga, och de ger oss tillfälle att observera hur visorna förändrats i en traditionsbärares minne och uppfattning under en viss tidsperiod.[50]

Förutom balladerna kunde Anna Ehrenström några andra visor: tre skämtvisor (alla i Vs 3), fyra visor tillhörande balladens efterklang (tre i Vs 2: 1, en i Vs 4) samt en yngre visa (i Vs 4).

De sjutton (eller aderton, jfr nr 12 i den följande förteckningen) ballader, som upptecknats efter Anna Ehrenström, skall här förtecknas:[51]

1. »Ramunder wore sig en bättre man», DgFT 28. Vs 2: 1, s. 41–45.
2. »Och Malkom han rider sig i Rosende lund», DgFT 336. Vs 2: 1, s. 45–47.
3. »Der bodde en grefve allt under en grön ö», DgFT 445. Vs 2: 1, s. 48–49. Vs 3, nr 188 A (med mel.).
4. »Twå systrar de gingo neder till strand», DgFT 95. Vs 2: 1, s. 49–51. Vs 3, nr 162 A (med mel.).
5. »Herr Malkom han rider sig i rosendelund», DgFT 48. Vs 2: 1, s. 55–56.
6. »Hwad är det för nytt som på Tinget skall fram», DgFT 460. Vs 2: 1, s. 56–58. Vs 4, s. 327. Vs 3, nr 183 C (med mel.).
7. »Liten Kjerstin hon axlar sin kappa den blå», DgFT 527. Vs 2: 1, s. 58–60. Vs 4, s. 333. Vs 3, nr 207 B. Den upptecknade mel. (»melodi n:o 8») saknas i såväl Vs 3 som Vs 4.
8. »Det war allt om en Söndagsqwäll», DgFT 458. Vs 2: 1, s. 62–63. Vs 3, nr 185 A (med mel.).
9. »Herr Päder han står på golfvet», DgFT 376. Vs 2: 1, s. 65–66.
10. »Hertigen rider sig på hafsfruens gård», DgFT 380. Vs 2: 1, s. 67–68.
11. »Och fröknen hon tog sina tärnor i lära», DgFT 266. Vs 2: 1, s. 68–70. Vs 3, nr 203 A (med mel.). Texten tryckt efter Vs 3 i DgF V: 1, s. 167 f.
12. »Lilla Lisa hon satt i buren och spann», DgFT 271. Vs 2: 1, s. 71. »Gresse liten och modern de slogos», DgFT 271. Vs 2: 1, s. 71–73. »Lisa lilla hon satt i buren och spann», DgFT 271, Vs 3, nr 201 E (med mel.). En enda huvudtext av DgFT 271 men med två olika inledningsstrofer samt med alternativa namn på huvudpersonen (»Lisa», »Gresse»). Efter Vs 3 (men med namnet »Grässe») tryckt i DgF V: 1, s. 283.
13. »Och Jungfrun hon gångar sig neder till strand», DgFT 381. Vs 2: 1, s. 74–75. Vs 4, s. 331. Vs 3, nr 212 D (med mel.).
14. »Och konungen red sig söder under ö», DgFT 89. Vs 2: 1, s. 77–79. Vs 4, s. 337–338 (med mel.). Vs 3, nr 160 C. Efter Vs 2: 1 tryckt som SF 90 B, där villkorligt kombinerad med en mel. från annat håll; se under SF 90 B i exkursen härnedan.
15. »Hr Peder han red sig söder under ö», DgFT 277. Vs 4, s. 325–326. Vs 3, nr 200 E (med mel.). Efter textutdraget i Vs 3 tryckt DgF V: 1, s. 346 (»Bilag 3»).
16. »Och liten Kerstin red sig i skräddare by», DgFT 267. Vs 4, s. 335. Vs 3, nr 204 E (med mel.). Textutdraget i Vs 3 tryckt DgF V: 1, s. 218 (»Bilag 4»).
17. »Och k. mor i spisen», DgFT 386. Vs 3, nr 303 (V: D: 34), med mel.

[50] Se härom i del II, kap. 11.

[51] För de visor, som finns i både Vs 2: 1 och i Hyltén-Cavallius' uppteckning, meddelas textbörjan efter Vs 2: 1.

I UUB V 6, en samling lösa blad och smärre häften av skiftande proveniens, finns några blad med påskrift »Ehrenströms saml.». De upptar två balladtexter, DgFT 98 och DgFT 104, vilka dock är noggranna avskrifter ur Atterboms Nordmansharpan. Det är högst troligt, att dessa avskrifter tillhört Anna Ehrenström.

Slutligen skall påpekas, att i KB Vs 2: 2, s. 787–797, finns två folksagor upptecknade efter fru Ehrenström (»Ehrnström, Ehrström»). Åtminstone den första av dessa är utskriven av samma hand som visorna i Vs 2: 1, s. 41–88.

Richard Dybecks visinsamling och visutgivning

Richard Dybeck föddes 1811 i Odensvi, Västmanland, som son till kontraktsprosten Carl Dybeck och h. h. Maria Ulrika Remmer. Efter skolgång i Västerås studerade han vid Uppsala universitet 1831–1834 och absolverade där hovrättsexamen sistnämnda år. Under de närmast följande åren tjänstgjorde Dybeck i olika juristbefattningar, bl. a. i Svea hovrätt och som t. f. borgmästare i Torshälla. Han vikarierade även för en svåger som häradshövding i Eskilstuna, och han titulerades alltsedan dess ofta (vice) häradshövding. År 1845 drabbades han av ett svårt slaganfall, som för alltid gjorde honom oför i höger hand och höger ben; Dybeck tvingades nu att lära sig skrivkonsten på nytt, med vänster hand. Det har sagts, att det var en vacklande hälsa som fick Dybeck att överge juristbanan och istället ägna sig åt fornforskning.[52] Som hans biograf Carl Mangård framhållit, är detta knappast riktigt. Dybeck lämnade den juridiska karriären 1842, men redan året innan hade han börjat utredigera första häftet av tidskriften Runa. Allt talar för att Dybeck, oavsett hälsoskäl, hade övergett juridiken, som icke särskilt intresserade honom, till förmån för fornforskningen, vilken däremot länge hade fängslat honom. Under återstoden av sitt liv ägnade han sig åt att själv genomkorsa stora delar av landet för att studera och avrita fasta fornminnen, främst gravhögar och runstenar, samt att upptecknа folktraditioner av allehanda art. För denna sin verksamhet uppbar han ett väl otillräckligt, men ej obetydligt statligt stöd. Dybeck fick också meddelanden och bidrag från ett stort antal korrespondenter runt om i Sverige; själv var han sedan sin juristtid bosatt i Stockholm. Verksam in i det sista avled Dybeck 1877.

Richard Dybecks främsta publicistiska prestation var utgivandet av Runa, en tidskrift eller ett magasin, i vilket han skildrade sina antikvariska resor och presenterade sina och i någon mån sina medsamlares resultat.

[52] Så t. ex. i N. L. Rasmussons art. om Dybeck i Sv. Uppslagsbok, 2:a uppl.

Också utdrag ur äldre, handskrivna och tryckta källor meddelades. Med något varierade undertitlar (En Skrift för Fäderneslandets Fornvänner, Antiqvarisk Tidsskrift, etc.) utgavs den med två häften 1842 (Första Häftet, Andra Häftet) och två 1843 (Tredje Häftet, Fjerde och sista Häftet); vart och ett av dessa fyra häften har egen paginering. År 1844 utkom åtta månatliga häften (Maj–December) med fortlöpande paginering inom hela årgången. Åren 1845, 1847, 1848, 1849 och 1850 utgavs hela årgången i en volym vardera, under det att 1846 intet utkom av Runa. Efter många års uppehåll utsände Dybeck sedan en ny serie, nu i folioformat: 1:a Samlingen (H. 1, 1865; H. 2–6, 1869–72) och 2:a Samlingen (H. 1–3, 1874–76).

År 1846 utgav Dybeck istället för Runa sin samling Svenska Vallvisor och Hornlåtar med norska Artförändringar. Separata visutgåvor är även Swenska Wisor upptecknade och samlade af Richard Dybeck (1847), Andra Häftet Svenska Visor upptecknade och samlade af Richard Dybeck samt harmoniskt behandlade af Leonard Höyer (1848) och slutligen Svenska Folkmelodier utgifna af Richard Dybeck. Första Samlingen 1–100. (Utgiven med två häften 1853, därefter med ett häfte årligen 1854–56.) Dybeck publicerade också bl. a. Svenska Fornsaker (1853–55), Svenska Runurkunder (1855–59), Sveriges Runurkunder (1860–76) samt det även några visor innehållande arbetet Mälarens Öar (1861).[53]

Med början 1844 arrangerade Dybeck, främst i huvudstaden, sina s. k. Aftonunderhållningar med nordisk folkmusik, där folkmusikuppteckningarna presenterades för en konsertpublik och i vad Dybeck ansåg vara lämpligt arrangerad form. De tryckta programmen innehöll vistexter.

I KVHAA förvaras Dybecks stora ms Folk-lore, till stor del innehållande material som ej utnyttjats i Dybecks tryckta arbeten. I dessa manuskriptvolymer, som är tämligen svåra att begagna därför att den rådande ordningsföljden mellan de olika bladen och partierna verkar helt godtycklig och därför att delar av ett och samma manuskriptparti eller -lägg är utspridda på skilda ställen i samlingen, finns emellertid också sådant som begagnats för Runa och Dybecks andra publikationer. Vi kan därför på dessa punkter anställa jämförelser mellan ms och tryck och härigenom få ett intryck av Dybecks publiceringsprinciper. Å andra sidan saknas manuskript till åtskilligt av det traditionsstoff Dybeck offentliggjort.

Dybeck har gjort vissa försök till systematisering av det material han fick in. Man kan nämna vallvisorna, gånglåtarna, växterna med namn efter Jungfru Maria, etc. Men i stort sett var vetenskapliga frågeställningar Dybeck främmande. Han var entusiast och romantisk svärmare. Han ville hos sin samtid väcka en uppskattning av och pietet mot en gången tids

[53] En Dybeckbibliografi åtföljer Gösta Bergs art. om D. i SBL.

minnen, de kunde avbildas och skyddas eller ur den muntliga traditionens flyktiga flöde fästas på papper. Det estetiska elementet i forn- och folkminnen betydde mycket för Dybeck.

Litteraturen om Dybeck är ännu icke särdeles omfattande. Sven Kjersén publicerade 1916 den lilla skriften Richard Dybeck, Historien om en svensk, en populärt hållen biografi på ett romantiskt språk, som knappast står Dybecks eget efter. Kjersén uppehåller sig särskilt vid Dybecks roll som författare till »Du gamla, du fria». Denna Dybecks insats poängteras också i Carl Mangårds bok Richard Dybeck, Romantikern och fornforskaren (1937; på omslag och smutstitelblad lyder undertiteln f. ö. Folksångens skald), under det att däremot Dybecks antikvariska aktiviteter ägnas relativt litet utrymme. Mangårds bok har sin styrka i de biografiska partierna. Ett försök till värdesättning av Dybeck som fornminnesforskare och -vårdare hade dessförinnan gjorts av Sigurd Curman.[54] En avvägning av Dybecks insatser möter också i Gösta Bergs artikel om honom i SBL XI, 1945. Slutligen har Carl-Allan Moberg behandlat den i vårt sammanhang väsentliga sidan av Dybecks verksamhet i uppsatsen Richard Dybeck och svensk folkmusik (Arv 1948).

*

I sina självbiografiska anteckningar (UUB X 257 ab) skriver Dybeck (s. [2]) om sin mor bl. a., att »det var hon som vid mormors zittra föresjöng de gamla visorna, som ännu äro mig kärast: fröken Adelin, liten Karin och andra.» I Odensvi fanns också i Dybecks barndom goda traditionsbärare, bl. a. på visans område.[55] Som gymnasist i Västerås skrev Dybeck en roman tillsammans med en skolkamrat, som enligt nyssnämnda anteckningar »blef fnurrig öfver den mängd folkvisor jag inströdde». Sammanställer man dessa uppgifter är det tydligt, att Richard Dybeck redan under sina uppväxtår kommit att intressera sig för folklig vissång. Den äldsta daterade uppteckning vi har av Dybecks hand uppges vara från 1827 eller 1828 (Swenska Wisor I, nr 21; jfr Runa h. 1, 1842, s. 38); möjligen får dock denna uppgift tagas med någon reservation. Vissa uppteckningar är daterade till 1830-talet,[56] men annars är det med 1840-talet som hans arbete

[54] S. Curman, Richard Dybeck som fornforskare (Tidskr. f. hembygdsvård 1928).

[55] Självbiografien i UUB är utgiven av T. Norman i Västmanlands fornminnesförenings årsskrift 1961. Avsnittet om de här åsyftade traditionsbärarna återfinns i Normans ed. på s. 28. — Det bör påpekas, att Norman i inledningen till sin ed. gett en översikt av Dybecks liv och verksamhet.

[56] T. ex. visorna nr 2 och 5 i Swenska Wisor I. — Det bör framhållas, att Dybeck lämnade visor till Arwidsson för SF III; några av Dybecks ms finns därför nu i KB Vs 2.

med uppteckning av visor börjar på allvar. Han ägnade sig däråt, när tillfälle gavs, under återstoden av sitt liv, och ortsuppgifterna för hans egna uppteckningar visar, att dessa härrör från vitt skilda delar av Sverige.

Dybeck skaffade sig efterhand ett stort antal medarbetare på visinsamlingens område. Åtminstone ett femtiotal personer har gett honom större eller mindre bidrag.

Sina egna och sina medsamlares visuppteckningar publicerades i Runa och de ovannämnda vis- och folkmusikutgåvorna. År 1860 hyste Dybeck planer på att i ett verk samla allt sitt folkmusikaliska material eller i varje fall alla sina visor. Han lät då trycka följande subskriptionsinbjudan:[57]

SVENSKA TONMINNEN. Folkpoesier med melodier, upptecknade och samlade af Richard Dybeck.

De af undertecknad under en följd af år härstädes gifna »*Aftonunderhållningar med nordisk folkmusik*» hafva framkallat talrika till mig yttrade önskningar att en fullständigare och med omsorg ordnad samling svensk folkpoesi med musik måtte af trycket utgifvas.

I följd häraf har jag, som under en tid af 20 år upptecknat och samlat ett stort antal folkvisor m. m. i de flesta orter af landet, samt tid efter annan allmängjort en del af dem i spridda skrifter, beslutat att i en stor och värdigt utstyrd upplaga, meddela så väl de redan tryckta, som de många öfverlemningar af all slags folkmusik, hvilka, än icke utgifna, äro i min ego.

Texterna skola behandlas med största noggranhet, ovanligare landskapsord och talesätt förklaras, äfvensom, der nödigt finnes, bifogade upplysningar redogöra för tonminnenas sammanhang med folklifvet. — Instrumenteringen blir enkel.

Subskription, gällande endast för första samlingen (fyra häften) af arbetet, utfärdas för att kunna innan den lägges under pressen med någon visshet bestämma upplagans storlek.

Efterföljande profblad visar arbetets innehåll och tryck. Priset blir så billigt som möjligt.

Stockholm i Maj månad 1860.

Richard Dybeck.

Av någon orsak — kanske blev subskriptionsanmälningarna för fåtaliga, kanske kunde Dybeck ej uppnå överenskommelse med en förläggare — utkom aldrig detta verk.

När det gäller balladerna hade Dybeck som utgivare föregåtts av andra, enkannerligen Afzelius och Arwidsson. Men Dybeck hade, liksom somliga av sina samtida, främst bland dessa L. Chr. Wiede, ett intresse för visor även utanför balladgenren. Under det att Wiede i stor utsträckning förutom ballader insamlade lyriska kärleksvisor, delvis spridda genom skillingtryck, och annat stoff utan högre ålder och på detta sätt gav en bild av tidens folkliga vissång i allmänhet, torde Dybecks viktigaste insats ligga på

[57] Denna av tidigare forskning ej observerade subskriptionsanmälan med åtföljande provsida finns insatt i ms Folk-lore V, s. 11–11 B.

fäbodmusikens område. Om ock de visuppteckningar Dybeck efter hand kom att förfoga över genremässigt är mycket skiftande, ligger hans verkliga pionjärinsats i anskaffandet, framförallt genom S. H. Wagenius, O. Tirén och O. Meijerberg, av vallvisor från norra Sverige. Med C.-A. Moberg[58] anser jag, att Svenska vallvisor och hornlåtar otvivelaktigt är Dybecks mest betydande publikation inom folkmusiken.

Emellertid hade Dybeck också en ambition att genom uppteckning, insamling och publicering komplettera balladerna i GA och SF. I Runa intog han sålunda åtskilliga ballader och likaså i Swenska Wisor I–II samt i Svenska Folkmelodier.[59] De i dessa verk tryckta och/eller i Dybecks ms Folk-lore bevarade balladuppteckningarna skall här genomgås och framställningen följer därvid de olika upptecknarna.[60] I sin uppsats om Dybeck nämner Moberg flera av dessa: O. Tirén, S. H. Wagenius, O. Meijerberg, C. E. Sernander, C. U. Hollberg, E. A. Lidforss, Carl Säve, C. A. Söderström, Rosa Wretman, Emil Öberg, Laura Tullia Lignell och J. A. Winqvist.[61] De flesta av dessa — dock ej Tirén, Wagenius och Winqvist — jämte några andra personer skall vi härnedan möta som balladuppteckna re.

*

Richard Dybeck själv har, av bevarade källor att döma, icke gjort särskilt många uppteckningar av ballader.

I det bevarade fragmentet av en liten vissamling, gjord av Dybeck i Södermanland före slaganfallet ingår två ballader:

1. »Och båtsmännen kasta sina åror ut at ro», DgFT 486. Folk-lore I, s. 157. Med mel., Uppt. i Åkers hd, Södermanland.

[58] Arv 1948, s. 6 n. 1.

[59] Som arrangörer av melodierna i publikationer och vid aftonunderhållningarna använde Dybeck främst J. P. Cronhamn, Leonard Höijer och J. E. Gille men också J. N. Ahlström, C. A. Holmgren och Aug. Lethin. C. E. Södling riktar i sina otryckta uppsatser om svensk folkviseinsamling under 1800-talet (Mus. Ak. bibl. och Musikhist. mus.) förebråelser mot Dybeck för att denne stoltserat med lånta fjädrar genom att undertrycka arrangörernas namn och själv vilja framträda som »tonkonstnär». Såsom C.-A. Moberg påpekat (Arv 1948, s. 15 n. 1), är Södlings omdöme icke helt rättvist. Dock har Dybeck försummat att i Swenska Wisor I och Svenska Folkmelodier uppge vem arrangören är. Liksom i Svenska Visor II, där namnet utsatts, var det med all sannolikhet Höijer (för Sv. Folkmelodiernas vidkommande syns detta framgå av brev från Dybeck till Höijer 29.2.1856 i NM). Dybeck själv har icke ägt kvalifikationer för att uppträda som arrangör i denna stil.

[60] I denna genomgång upptas ej de pastischartade eller eljest dubiösa texterna i Dybecks tryckta arbeten; de diskuteras särskilt på s. 692 ff. härnedan. — I Runa 1844, s. 82, och 1845, s. 106 f., berättar Dybeck om visinsamling i Norrland, Östergötland och Västergötland under dessa år. Upptecknarnas namn uppges dock ej; kanske gäller det härnedan nämnda personer.

[61] Arv 1948, s. 7 f.

2. »Jag önskar all verlden och kloster vore bränd», DgFT 513. Folk-lore I, s. 158. Med mel. Uppt. i Daga hd, Södermanland. I Runa 1842, h. 2, s. 61, är tryckt en text av DgFT 513, som liksom den här aktuella har tre strofer. De två första strofema i båda texterna är desamma, under det att de har helt olika slutstrofer. Den i Runa tryckta melodien är densamma som i Folk-lore I men har fått några accidentaler tillsatta. I Runa uppges den där tryckta versionen av DgFT 513 vara upptecknad i Gästrikland. Någon uppteckning av visan därifrån finns ej i Folk-lore, men det är ändå möjligt att visan upptecknats där av Dybeck eller någon annan. Det syns dock troligare, att den i Runa tryckta versionen främst bygger på uppteckningen från Daga. (Dybeck nämner f. ö. i Runa, att visan »sjunges äfven i Södermanland, t. ex. i Åkers Härad»; förmodligen är det Daga-uppteckningen han tänkt på.) Str. 3 i texten i Runa skulle då kunna vara från Gästrikland, förutsatt att den är genuin och ej tilldiktad av Dybeck själv.

Sannolikt från samma insamlingsresa, vilken ej bör dateras senare än 1840 eller 1841, härrör

3. »Och konungsson han gångar till jungfruns bur», ST 28. Folk-lore I, s. 115–116. Med mel. Uppt. i Åkers hd, Södermanland. Dybecks piktur före slaganfallet.

I första häftet av Runa, 1842, förekommer en uppteckning från Norbergs sn i Västmanland, till vilken ms saknas i Folk-lore. Upptecknaren namnges ej, men man torde utan större risk kunna anta, att det är Dybeck själv. Visan är denna:

4. »När jag var ett litet barn», DgFT 285. Runa 1842, h. 1, s. 37 f. Med mel. Omarbetat textutdrag tryckt i Runa fol., I, s. 52.

Richard Dybecks äldre bror Gustaf (1800–1870) blev ägare till Mölnbo gods i Vårdinge sn, Södermanland.[62] Under en vistelse hos brodern 1844 upptecknade Richard Dybeck tre balladfragment i Vårdinge:

5. »Bergakungen rider på Konungens gård», DgFT 523. Folk-lore I, s. 81.
6. »Konungen och Drottningen de sutto till bord», DgFT 126. Folk-lore I, s. 81.
7. »Herr Peder han tjente på Konungens gård», DgFT 458. Folk-lore I, s. 82.

Under det att uppteckningarna är utskrivna i Folk-lore I, s. 81–82, av Dybeck före slaganfallet, har han med en piktur som tillhör en senare tid tillskrivit meddelaruppgiften: »Brottstycken efter Skomma-gubben Bomler i Vårdinge Sn Södermanland. 1844.» Denne meddelare är säkerligen identisk med *Elof Jansson Bomler,* f. 1766 i grannsocknen Turinge men sedan länge boende i Vårdinge, först i Bergastugan, sedan i torpet Bergholm, båda på Bergas ägor. Han kallas i husförhörslängderna på 1840-talet »f: d: Torp.» och hade förmodligen, sedan socknens »ordinarie» skomakare avlidit 1842, börjat ägna sig åt skomakeri.[63]

[62] Uppsala LA: Vårdinge A I: 12, uppsl. 112. Jfr C. Mangård, Richard Dybeck, s. 27 f.
[63] Uppsala LA: Vårdinge A I: 12, uppsl. 133.

Under en resa i norra Bohuslän 1845 upptecknade Dybeck tvenne ballader:

8. »Hör du matmor Gudi», DgFT 386. Folk-lore V, s. 245. Ingen melodi bevarad.

9. »De spelte guldtärning vid bredan bord», DgFT 475. Uppt. på Koster. Tryckt med mel. som Sv. Folkmel., nr 4. Ett arr. för kvartettsång finns i Folk-lore I, s. 31.

Senast 1847 är följande ballad upptecknad:

10. »Höres du Get-piga», DgFT 243. Tryckt med mel. som Sw. Wisor I, nr 12, där den uppges vara upptecknad av Dybeck i Ovansjö sn, Gästrikland. Ett ms finns i Folk-lore V, s. 118; det är knappast av Dybecks hand. Detta behöver dock ej betyda, att Dybecks uppgift om att han själv upptecknat visan, är felaktig.

År 1849 gjorde Dybeck visuppteckningar i Krokek tillsammans med pastor Anders Edler. Dessa behandlas i samband med Edlers uppteckningar härnedan.

I Runa fol., I ingår två av Dybeck upptecknade ballader, till vilka ms ej finns i Folk-lore:

11. »Fröken Adelin hon gångar sig åt rosendegård», DgFT 305. Runa fol., I, s. 34. Tryckt utan mel. Uppt. i Kila sn, Södermanland.

12. »Och jungfrun satt vid blå sjöen och qvad», DgFT 241. Tryckt med mel. i Runa fol., I, s. 81 f. Uppt. i norra Dalsland.

Härmed är alla Dybecks uppteckningar av säkra balladtyper genomgångna. Han har utöver dessa tryckt ett antal märkliga texter, som icke kan föras till bestämda balladtyper. Om dessa och om arten av dem skriver jag s. 696 ff. härnedan, likaså om en uppteckning av DgFT 124 av något problematisk art.

Dybeck hade i barndomen spelat fiol, ett instrument som han sedan utbytte mot flöjt och gitarr. Han hade deltagit i körsång, såväl under skoltiden i Västerås som under studietiden i Uppsala; i Västerås ledde han rentav vid några tillfällen skolkören. Han hade sjungit solo i Västerås domkyrka och senare vid en konsert i Eskilstuna. Någon riktig musiker var Dybeck emellertid ej, och hans musikteoretiska kunnande torde aldrig ha blivit särskilt omfattande. Det är däremot sannolikt, att hans uppteckningar av vismelodier är relativt pålitliga.[64]

Dybeck lyckades ganska tidigt förvärva medarbetare i sin visinsamling. En antydan härom och på samma gång en liten invit till nya medsamlare lämnas i Runa, h. 4, 1843, s. 93:

Utg. vore frestad, att fortsätta meddelandet af sina nu mer skäligen rika samlingar; men han väntar, att någon bemedlad varder uppträdande med en Skrift

[64] Jfr Moberg i Arv 1948, s. 12 ff., samt not 59 strax härovan.

för Nordisk Fornkunskap, och skall då med glädje omfatta tillfället, att få meddela hvad han innehar och vidare kommer att samla.

— — —

Utg. fortfar att samla och brefväxla med kunder och vänner af gammalt. Hvad han erhåller skall icke förfara, eller illa användas.

Innan jag nu övergår till de balladuppteckningar Dybeck fått av medsamlare, skall jag blott påpeka, att en av de främsta av dessa samlare, *Emil Öberg,* icke behandlas i detta avsnitt om Dybecks visinsamling utan behandlas särskilt härnedan s. 578 ff. Öberg lämnade nämligen material också till andra än Dybeck, och på grund av vissa källkritiska problem som knyter sig till Öbergs uppteckningar görs dessa lämpligen till föremål för en särskild utredning. Också professor *Carl Säve* har lämnat visuppteckningar till flera än Dybeck; Säves uppteckningsinsats är berörd härovan s. 116 f.

Till de tidigaste av Dybecks medarbetare hörde »*Demoiselle Rosa Wretman*», som hon kallas i Swenska Wisor I, 1847, en samling som f. ö. är dedicerad till henne. Trots att hon har spelat en speciell roll för eftervärlden genom att förse Dybeck med den melodi, till vilken han skrev texten »Du gamla, du fria», har man, såvitt jag kunnat finna, i den tämligen omfångsrika litteraturen kring nationalsången aldrig sökt identifiera melodiupptecknaren. Ej heller ger C.-A. Moberg några data om henne. Hon hette egentligen Svea Rosina Wretman och var född 1818 som dotter till Johan Wretman, då hovrättsjurist i Stockholm, senare lagman i Västernorrlands lagsaga, och dennes hustru Sophia Ulrika Essén. Johan Wretman var också ägare till gårdar i Vårdinge sn, Södermanland, och han och hans familj vistades tidvis där, särskilt på Långbro. Som vi redan antytt, delade även Richard Dybecks bror Gustaf sin tid mellan Stockholm och ett gods i Vårdinge. Richard Dybeck har därför kunnat träffa familjen Wretman både i Vårdinge och i Stockholm. Rosa Wretman gifte sig 1848 med prästmannen, senare hovpredikanten och kyrkoherden i Reseberga (Skåne), friherre C. E. F. Åkerhjelm af Margretelund. Hon avled 1853.[65] Förutom en del andra visor och dansmelodier, mest från Södertörn, har hon lämnat Dybeck två ballader:

1. »Och Hertigen han rider sig på Hafsfruns gård», DgFT 380. Folk-lore I, s. 117–118. Egenhändig utskrift av Rosa Wretman. Utan bevarad mel. i ms.

2. »Så rider jag mig öfver tolfmilan skog», DgFT 458. Egenhändig utskrift av Rosa Wretman i Folk-lore I, s. 153–154, dock utan mel. Se bild 66, s. 443. Text och mel. tryckta i Runa 1845, s. 15 ff. Melodien jämte Dybecks text »Du gamla,

[65] För data om Rosa Wretman se G. Anrep, Svenska slägtboken, 2, 1872–[74], s. 383 f.; Elgenstierna IX, 1936, s. 181.

du friska» tryckt som nr 19 i Swenska Wisor I, 1847. Om denna sin text, framförd vid en Aftonunderhållning i slutet av 1844 och tryckt utan Dybecks hörande i Ahlström–Bohman, Valda svenska folksånger, 1845, skriver han i Runa 1845, s. 111: »De högst medelmåttiga orden till denna visa ... voro, såsom endast för tillfället författade, aldrig ämnade att i tryck allmängöras.»

Också Rosas yngre syster *Ida Wretman, g. Anrep* (1830–1875)[66] har gjort en del folkmusikaliska uppteckningar för Dybecks räkning, dock ej av ballader. Vad de två ovanstående balladuppteckningarna av Rosa Wretmans hand beträffar, är DgFT 458 från Västmanland. Rosas mor var från Köping, och troligen är visan upptecknad i denna trakt. Möjligen är också DgFT 380 upptecknad där, men den kan lika gärna vara från Södertörn.

Om samlingen Swenska Wisor I var dedicerad till Rosa Wretman, var andra häftet av samlingen (1848) tillägnat en annan av Dybecks kvinnliga bidragsgivare, »*Demoiselle Laura Tullia Lignell*». Hon har gett Dybeck tre ballader och en yngre lyrisk visa. Som musikupptecknare var hon kanske ej så framstående, och i varje fall när hon försöker sig på att själv harmonisera sina uppteckningar, blir resultatet, med Mobergs ord,[67] »helt misslyckat». Denna Laura Tullia Lignell var dotter till den fornminnesintresserade och bl. a. som topografisk författare kände prosten Anders Lignell i Kila, Värmland. Laura Tullia, vars mor f. ö. var brorsdotter till Esaias Tegnér, var född 1822 i Karlstad. Hon gifte sig 1863 med H. J. Lundberg, pastor i Grythytte sn, Västmanland. Tillsammans med en syster redigerade hon 1865–68 en publikation vid namn Lilla Barntidningen.[68] Laura Tullia Lignell upptecknade, senast 1848, följande ballader:

1. »Lille Maija på Källarbro», DgFT 98. Folk-lore V, s. 113 (egenhändigt arr. av demoiselle Lignell; en str. text jämte mel.). Uppt. i Kila. Tryckt med mel. som nr 6 i Svenska Visor II (två str. text; i första strofen har Dybeck ändrat namnet »Maija» till »Lena»).
2. »Christ gif' jag hade vatten en villande flod», DgFT 271. Folk-lore V, s. 113 B–114 (egenhändigt arr. av demoiselle Lignell; fem str. text jämte mel.). Uppt. i Kila. Tryckt med mel. som nr 9 i Svenska Visor II (blott en strof text).
3. »Och karin lilla stod i qvarnhus och mol», DgFT 243. Två str. text jämte mel. tryckta som nr 3 i Svenska Visor II. Ms saknas. I Svenska Visor uppges visan vara

[66] Se Anrep, Svenska slägtboken, 2, s. 384; Elgenstierna I, s. 141.

[67] Arv 1948, s. 8 n. 2. Moberg citerar där också Dybecks brev till Carl Säve (UUB), vari Dybeck aviserar sin avsikt att utge Svenska Visor II »och det för den täcka Vermländskans, Laura Tullia Lignells skull, som skänkt mig mycket vackert från sin födelsebygd». Denna samling är tillägnat enbart Laura Tullia Lignell, ej dessutom Rosa Wretman, som Moberg i detta sammanhang skriver. Några data om Laura Tullia ger Moberg ej.

[68] Om Laura Tullia Lignell se Anrep, Svenska slägtboken, 3, 1875, s. 379. Jfr Svensk Bok-katalog för åren 1866–1875, s. 19.

uppteckнad i Södermanland, men denna uppgift får tas med stark reservation; kanske Dybeck sammanblandat Laura Tullia Lignell med Rosa Wretman. Troligen är också denna uppteckning gjord i Kila sn, Värmland.

Axel Emanuel Holmberg (1817–1861), den kände författaren till Bohusläns historia och beskrifning och till Skandinaviens hällristningar, sände under den tid han var pastorsadjunkt i Bullaren en beskrivning av Dragmarks kloster till Dybeck, som publicerade den i Runa 1844, s. 24 ff. Klosterbeskrivningen innehåller också naturligt nog notiser om balladen Axel och Valborg, DgFT 475. Den i Runa 1844, s. 35, tryckta melodien till DgFT 475 torde vara uppteckнad av Holmberg.[69]

På en liten vissamling i Folk-lore V, s. 360–365, har Dybeck antecknat (s. 360): »Dessa sex visor äro mig förärade af prosten Hardin (1844), s. upteknat dem i Dalsland:» Någon »prost» Hardin har ej funnits; förmodligen avses komminister *Johannes Hardin* i Edsleskogs (Hessleskogs) sn, Dalsland.[70] På s. 365 finns följande notis: »Ofvanstående Visor etc: äro, som de blifvit uttalade af berättarne, utan all grammaticalisk rättelse m: m: Åmål — Lilla Strand. Hastl: d: 23 Dec: 1843. Hardin. P: S. Skulle jag hinna samla något mera, skall det komma med vår Riksdagsman Hans Jansson, då han far till Stockholm.» Någon ytterligare vissamling syns Hardin emellertid ej ha sänt Dybeck. Av de sex visorna i den nämnda samlingen är fem ballader:[71]

1. »Malkom han rider på Konungens gård», DgFT 336. Folk-lore V, s. 360–361.
2. »Will Konungen lega två pigor i år», DgFT 146. Folk-lore V, s. 361 a–362.
3. »Jungfrun satt i buren och sydde Guld på skin», DgFT 238. Folk-lore V, s. 362–362 a.
4. »Liten Karin hon tjente på Konungens gård», DgFT 101. Folk-lore V, s. 363 a–363 b.
5. »Var mycket välkommen Herr Aland till mig», ST 34. Folk-lore V, s. 363 b–365.

Några melodier har Hardin tydligen ej uppteckнat, och det är i detta sammanhang talande att han använder termen »berättarne» om medde-

[69] Jfr också Holmbergs lilla skrift (så gott som identisk med uppsatsen i Runa) Dragsmarks kloster och sagan om Axel och Valborg, Sthlm 1856, i vilken ingår samma melodiuppteckning av DgFT 475 som i Runa 1844. — För data om Holmberg, se t. ex. Sv. män och kvinnor.

[70] Se Hammarin, Carlstad stifts herdaminne III, 1849, s. 48 f. Johannes Hardin var född 1783 i Botilsäter på Dal; i Edsleskog blev han pastoratsadjunkt 1812 och komminister 1820 (tillträdde 1822). Han avled 1847. — På Johannes Hardins son Sven, f. 1813 och adjunkt vid Karlstads läroverk (se Hammarin, a. a., I, 1846, s. 207 f., och Linnström, Svenskt Boklexikon 1830–1865, I, s. 571), är det nog mindre anledning att tänka i detta sammanhang.

[71] Den sjätte visan är av typen DgF 57. På s. 365 har Hardin gjort anteckningar »Om lekar på Norra Dal».

larna. Till gengäld är texterna synbarligen noggrant upptecknade så som Hardin själv anger.

Oscar Meijerberg var dirigent för studentsången i Uppsala och även tonsättare;[72] för honom var det naturligt att visornas melodier skulle upptecknas tillsammans med texten. En del uppteckningar skulle han kunna ha gjort för Dybecks räkning i Uppsala eller dess närhet, men de flesta eller kanske alla härrör från Meijerbergs jämtländska hembygd.[73] Förutom instrumentalmusik och visor av annat slag har Meijerberg upptecknat ett antal ballader, alla med melodier:

1. »Herr Peder spatserade på golfvet», DgFT 376. Folk-lore I, s. 69.
2. »Det war så sent om en Lördagsqväll», DgFT 458. Folk-lore I, s. 105. Den enda upptecknade textstrofen tryckt i Runa 1845, s. 17. Uppt. i Jämtland.
3. »Hertig Frökenborg klappar fröken Adelin», DgFT 305. Folk-lore I, s. 173; Folk-lore V, s. 56–56 B.
4. »Det stod en ungersven allt uppå en bro», DgFT 370. Folk-lore V, s. 156.
5. »Och Hillebrand han sade», DgFT 380. Folk-lore V, s. 156.

Härutöver har han upptecknat ytterligare en visa, som kan vara en ballad. Den finns med melodi i Folk-lore V, s. 155 a, men av textunderläggningen kan man blott urskilja begynnelseorden »Och ungersven . . .». Hos Meijerberg möter vi ett motsatt förhållande till det hos Hardin: melodierna har Meijerberg alltid tecknat upp men av texterna har han i regel nöjt sig med en eller annan strof (undantaget är texten av DgFT 305).

Anders Edler (f. 1793), sedan 1837 komminister i Dagsberg och Krokek, Östergötland,[74] har gjort uppteckningar åt Dybeck; de finns i ms Folk-lore V, s. 120–121 B, s. 288–292. I partiet s. 288–292 ingår tre ballader:

1. »Herr Carl han gångar på golfvet», DgFT 409. Folk-lore V, s. 290–291.
2. »Jesus föll för Maria knä», DgFT 97 (?). Folk-lore V, s. 289 a–290.
3. »Liten Inga hon går sig öfver Högevalla bro», DgFT 243. Folk-lore V, s. 291 a–292.

Endast för versionen av DgFT 97 finns uttrycklig uppgift om vem meddelaren varit: *Magnus Westerberg*. På s. 288 a har Edler nedskrivit följande upplysningar om denne:

[72] Meijerberg var född i Brunflo, Jämtland, 1820. I Uppsala blev han fil. mag. 1848 och där avled han 1849. Han blev 1845 anförare för Allmänna Sången. — Jfr T. Norlind, Allmänt Musiklexikon, II, s. 658 (där det dock felaktigt påstås, att Brunflo ligger i Ångermanland) och G. Hasselberg i inledningen till editionen av Dybecks brev till Meijerberg (Jämtlands biblioteks årsskrift 1944).

[73] Några uppteckningar av Meijerberg, som uttryckligen anges vara upptecknade i Uppsala eller Uppland, har jag ej funnit i Dybecks ms Folk-lore.

[74] Håhl, Linköpings stifts herdaminne II, 1846, s. 36.

Magnus Westerberg på Magnihäll, och f. d. Skeppare, född i Krokek och är nu 87 år, berättar, att han kände i sin barndom en gammal fattig man (med långt skägg) och då nära 100 år gammal, som gått omkring i församlingen och fägnat allmänheten med med [sic] gudliga sånger, hvarföre samma man (gubbe) Jöns Lure, som han hetat, varit hos alla välkommen och blifvit kallad för den gudfruktige Jöns Lure. Tvänne visor, som nämnde J. Lure sjungit har Westerberg för mig uppläst. Den ena är fullständig den andra icke och lyda så ...

Den fullständiga visan är »Hvi sägen I mig, I Guds arfvingar bold», den ofullständiga är DgFT 97. I Runa fol. II, s. 32, skriver Dybeck själv följande:

Min gamle vän, pastor Anders Edler i Krokek, underrättade mig 1848 i bref att Magnus Westerberg på Mariehäll [sic] — i fråga varande socken — då 87 år gammal, sagt »att han i sin barndom känt en gammal långskäggig fattig man, nära 100 år gammal, således född på 1600-talet, hvilken gått omkring i socknen och fägnat allmogen med gudliga sånger, hvarföre samme gubbe, *Jöns Lure,* som han hetat, varit hos alla välkommen och blifvit kallad *den gudlige Jöns Lure*». Af honom hade Westerberg lärt sig många gamla visor, mäst andliga, af hvilka han glömt de flesta. Två af de ihogkomna — Hvi sägen I mig, Guds arfvingar bold m. m., samt: Jesus föll för Marie knä, m. m. — upptecknade och tillsände mig past. Edler, och när jag året derefter (1849) i sällskap med honom besökte gubben Westerberg, söng denne med darrande röst, men redigt och klart, så väl dessa visor som tre andra, deribland före varande [: DgFT 103]. När första versen var kväden och Westerberg ämnade draga å stad med den andra, inföll jag: men nu skall Westerberg sjunga på alldeles samma vis som Jöns Lure, i verlden, söng visan; tänk sig honom! Gubben besinnade sig litet. En stråle af mannamod tändes, glänste i hans blick, och: »Staden han är båd' breder å lång, der bor en heden konung inne. En leder drake för samma stad han gör den stadenom mene» söngs med ett uttryck, en gammaldags kraft, hvilken gjorde ett lika djupt som oförglömmeligt intryck på oss.

De av Dybeck efter Westerberg upptecknade tre visorna finns ej i ms Folk-lore; allt vi äger är de två i Runa tryckta stroferna ur DgFT 103:[75]

4. »Hör du sankt Örjan, du äst min sven», DgFT 103. Tryckt med mel. i Runa, fol. II, s. 32.

Möjligt är, att också de av Edler upptecknade balladerna DgFT 409 och DgFT 243 härrör från Westerberg, ehuru de icke är lärda efter Jöns Lure och därför icke försetts med någon särskild meddelaruppgift. Dock

[75] Denna melodi är den som, i Axel Bobergs något tvivelaktiga bearbetning, dagligen spelas i klockorna i Stockholms stadshus (»Örjanslåten»). — Dybecks uppteckning är så lik J. H. Wallmans på samma ställe tryckta (från S. Ljunga, Kronobergs län — se ovan s. 398 n. 36; Wallmans utskrift i Dybecks ms Folk-lore V, s. 15 B, är något felaktig), att man nästan skulle vilja betvivla att den är autentisk och istället förmoda, att den blott är en bearbetning av Wallmans. Säkert är detta emellertid ej.

skulle de två sistnämnda kunna vara upptecknade efter Westerbergs dotter. Westerberg och hans dotter är nämligen de enda meddelare Edler nämner.

Död- och födelseböcker för Krokek finns ej bevarade från tiden före 1778. Jöns Lure, som dog tidigare än nämnda år, har ej därför kunnat identifieras i kyrkboksmaterialet. Icke heller kan jag ge exakt födelsedatum för Westerberg. Han bör dock ha varit född 1760 eller 1761. År 1791 ingick han, »Skep. Magnus Westerberg», äktenskap i Krokek med Hedvig Wirström från Uttersberg.[76] Påföljande år föddes parets dotter *Anna Ulrica Westerberg*.[77] Hon växte upp i födelsesocknen och gifte sig sedermera med stensliparen C. U. Christell.[78] Som gift bodde hon i Hällakärret på Magnihälls ägor. Efter »hustru Kristell» upptecknade Edler sägner och visor (efterklangsballaden av typ DgF 57 samt en barnvisa) — dessa uppteckningar finns i Folk-lore V, s. 120–121 B. Efter samma sångerska upptecknade Hyltén-Cavallius åtminstone en, troligen tre ballader.[79] Hans uppteckningar är med all sannolikhet gjorda 1836, således ungefär ett decennium tidigare än Edlers. Tyvärr har Hyltén-Cavallius inte upptecknat någon av de visor efter fru Christell som Edler senare nedskrev; annars hade vi här haft intressanta jämförelsemöjligheter.

Efter Westerberg har vi således två ballader (DgFT 97 och 103, båda legendvisor, lärda från Jöns Lure), efter hans dotter minst en, troligen tre (DgFT 37, 48, 446; dessa i Hyltén-Cavallius' och Stephens' samling). Därtill kommer de två nyssnämnda, DgFT 409 och DgFT 243, som icke med bestämdhet kan föras till någon av dessa traditionsbärare. Skulle man våga gissa, är dottern den sannolikaste meddelaren av dessa båda visor; de står till sitt innehåll fjärran från de religiöst färgade visor skeppar Westerberg sjöng på gamla dagar.[80]

Den bekante genealogen *Gabriel Anrep* (1821–1907), som f. ö. blev svåger till en annan av Dybecks bidragsgivare, den ovannämnda Ida Wretman, var född på Lekeberga i Knista sn, Närke. Han gick i skola i Örebro, men vistades sedan på Lekeberga fram till 1851, då han flyttade till Stockholm.[81] I Dybecks ms Folk-lore finns i band V, s. 283–283 a, en »Gammal Folk-visa, sjungen i Hofva socken af Westergöthland. Upptecknad i October 1848 af Gabriel Anrep.» Det är en ballad:

---

[76] Vadstena LA: Krokek C I: 1, s. 428.

[77] Krokek C I: 1, s. 252.

[78] Krokek A I: 5, uppsl. 98; A I: 6, uppsl. 52.

[79] Jfr s. 545 härovan.

[80] Edler har ej gjort några melodiuppteckningar. Han anger, att en visa är »föreläst» av fru Christell. Att hon kunde sjunga sina visor framgår av Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling.

[81] Om Anrep se G. Elgenstiernas art. i SBL II.

»Jungfrun satt i buren med skinn», DgFT 238. 17 str. text men utan bevarad mel. i ms.

I Folk-lore V finns också, på så 282–282 a, »Wisor, som, i Knista och Hidinge socknar i Nerike, sjungas af unga drängar, då de natten till annandag-jul gå med den så kallade 'Ljusa Stjernan'. Upptecknade i December 1850 af Gabriel Anrep.» Bland dessa är icke oväntat

»God dag, god dag, kär fader», DgFT 96. 5 str. text men utan mel. i ms.

Många visuppteckningar fick Dybeck från *Carl Ulric Hollberg*. Hollberg har tydligen sänt material i flera omgångar. Ofta har han utskrivit sitt namn i manuskripten, i andra fall är detta tillskrivet av Dybeck.

Hollberg var född i Sandhem, Skaraborgs län, 1797 som son till kyrkoherden därstädes Sven Hollberg (prost 1799) och dennes andra hustru Sofia Charlotta Åhman.[82] I Warholms herdaminne anges blott om Sven Hollbergs son Carl Ulric, att han var »student, snäll musikus». Carl Ulric Hollberg inskrevs vid Uppsala universitet hösten 1815,[83] men hans vidare öden känner jag ej. Troligen blev han organist eller ägnade sig på annat sätt åt musikerbanan. Detta antagande styrks i någon mån av att han tydligen mest varit intresserad av visornas melodier (texterna är däremot ofta ofullständigt upptecknade, och blott nr 15 nedan är utan melodi), av att hans melodiuppteckningar gör ett tämligen vederhäftigt intryck samt av att han försett sina uppteckningar med pianoackompanjemang. Förutom ett dussintal yngre visor har Hollberg upptecknat följande ballader:[84]

1. »Carl Magnus han rider sig åt rosende lund», DgFT 48. Folk-lore V, s. 58 B; ibid., s. 154; avskr. ibid., s. 59 B. Tryckt som nr 82 i Sv. Folkmelodier. Uppt. i Småland.

2. »Å hade icke lyckan varit så stark», DgFT 48. Folk-lore V, s. 58. »Från Nerike» (i ms ändr. från »Från Småland»).

3. »Fröken Adelin hon gångar sig åt Rosendelund», DgFT 305. Folk-lore V, s. 74, 152 a. Uppt. i Södertörn.

4. »Och sjöman han lagar sina åror att ro», DgFT 486. Folk-lore V, s. 131. Uppt. i S. Vedbo hd, Jönköpings län.

5. »Sven Svanehvit han rider sig till rosendelund», DgFT 18. Folk-lore V, s. 132 a. Uppt. i S. Vedbo hd, Jönköpings län.

6. »Sven Svanehvit han gångar sig den vägen fram», DgFT 18. Folk-lore V, s. 132 a–132 b. Uppt. i Södertörn.

7. »Herr Peder han gångar sig i kammaren in», DgFT 376. Folk-lore V, s. 132 b. Uppt. i Småland.

[82] Warholm, Skara stifts herdaminne II, s. 378 f. Mobergs uppgifter i Arv 1948, s. 7 n. 2, är delvis felaktiga. Ottiliana Charlotta Danelius var syster, ej mor, till C. U. Hollberg, och hon var maka, ej dotter till kyrkoherde Daniel Danelius i Sorunda.

[83] Uppsala universitets matrikel, 18 (red. P. Sjögren), 1960, s. 94.

[84] Numreringen är min.

8. »Blåser kallt kallt väder ifrån sjön», DgFT 84 (?). Texten blott en strof »midt uti stycket». Folk-lore V, s. 132 b. Upptecknad i Småland, förutsatt att rubriken på s. 132 b avser båda visorna på denna sida.

9. »Eder vill jag gifva en gångare grå», DgFT 380. Folk-lore V, s. 139–139 a. Uppt. i Näsby sn, Närke.

10. »Jag vill mig förlikna vid en fåvitsker man», DgFT 513. Folk-lore V, s. 152. Uppt. i Västergötland.

11. »Och Konungen uti höga loftet står», DgFT 243. Folk-lore V, s. 152. Upptecknad i Närke.

12. »God morgon! god morgon! båd Qvinna och Man», DgFT 97 (?). Folk-lore V, s. 152. Uppt. i Sorunda, Södertörn.

13. »Herr Lagervall och Jungfrun de möttes på en bro», DgFT 124. Folk-lore V, s. 254, 271. Uppt. i Närke.

14. »Ramunder han tjente på Konungens gård», DgFT 28. Folk-lore V, s. 254, 271 a. Uppt. i Närke.

15. »När jag var ett litet barn», DgFT 285. Folk-lore V, s. 253 a. »Dalkarlsvisa.»

Hollbergs visor kommer således från olika landsdelar: Västergötland, kanske Sandhem (nr 10); Närke (nr 2, 9, 11, 13, 14 — åtminstone nr 9 är från Näsby sn); Småland (nr 1, 4, 5, 7, 8 — åtminstone nr 4 och 5 är från S. Vedbo hd); Södertörn (nr 3, 6, 12 — åtminstone nr 12 är från Sorunda); Dalarna (nr 15). Västergötland var hans hemlandskap, och hans hemort Sandhem ligger icke långt från Smålandsgränsen. Från Sorunda härstammade hans mor, och där var hans svåger präst. Om sålunda uppteckningsarna från Västergötland, Småland och Södertörn på detta sätt kan förklaras, är det kanske något svårare att säga hur Hollberg kommit att göra uppteckningsar i Närke, men han kanske har passerat landskapet på resor från Västergötland till Södertörn eller Stockholm, om också den närmaste resvägen istället gått ö. om Vättern. »Dalkarlsvisan» behöver knappast vara upptecknad i Dalarna utan lika gärna efter en dalkarl på sedvanligt arbete utanför hemlandskapet — själva formuleringen talar också närmast för en sådan uttydning.

På ett ställe (Folk-lore V, s. 139) har Dybeck gjort följande anteckning vid en av C. U. Hollbergs uppteckningsar: »Hollberg, Direktör. past. Danelii svåger.» Förutom att notisen styrker antagandet om Hollberg som musiker (musikdirektör), visar den att Dybeck då troligen varit mera bekant med Hollbergs svåger än med Hollberg själv. Denne Danelius är *Daniel Danelius,* f. i Vänersborg 1789. Efter skolgång där blev han student i Uppsala, fil. mag. 1815. Efter prästvigning i Skara tjänstgjorde han i denna stad, bl. a. som rektor vid gymnasiet till 1836. Sistnämnda år blev han kyrkoherde i Sorunda, Södermanland. År 1822 hade han gift sig med kyrkoherde Sven Hollbergs i Sandhem dotter Ottiliana Charlotta. Danelius var mycket intresserad av språk- och dialektforskning. Han försökte intressera sina kolleger inom prästämbetet härför; bl. a. höll han ett föredrag

härom på ett prästmöte i Strängnäs 1847.[85] Nu finns i Dybecks ms Folk-lore V, s. 27–38 B, en samling »Swenska Folkwisor samlade i Westergöthland.» Inga anteckningar finns om vem som lämnat Dybeck denna samling. Det syns mig emellertid ej osannolikt, att det är Danelius. I marginalen till de synbarligen mycket sorgfälligt gjorda uppteckningarna finns förklaringar till dialektala ord och uttryck. För en av visorna (nr 11) har upptecknaren infört notisen, att ifrågavarande vistyp också är representerad i P. Wieselgrens arbete Svenska kyrkans sköna litteratur (första upplagan härav utkom 1833). Några melodier finns ej upptecknade till samlingen, men för en visa (nr 6) har upptecknaren anmärkt: »Melodien är vacker och högst originell.» Om, som jag gissar, samlingen härstammar från Danelius,[86] torde visorna vara upptecknade i Skaratrakten. Visorna är tolv stycken, i ms numrerade 1–12. Av dessa är tio ballader:[87]

1. »Hertig Hindric han tjente på Konungens gård», DgFT 235. Folk-lore V, s. 27–28.
3. »Herr Adelin han tjente på Konungen [sic] gård», DgFT 458. Folk-lore V, s. 29–29 B.
4. »Och Jungfrun hon gångar sig åt rosende lund», DgFT 54. Folk-lore V, s. 30–30 B.
5. »Hör du unga Dora», DgFT 124. Folk-lore V, s. 30 B–32.
7. »Det bodde en konung allt uppå en ö», DgFT 445. Folk-lore V, s. 33–33 B.
8. »Sjömännerna de kasta ut sin åror till att ro», DgFT 486. Folk-lore V, s. 33 B–34 B.
9. »Konungen ligger i höganloftssal», DgFT 243. Folk-lore V, s. 35–35 B.
10. »Det bodde en Konung vid Söderwalla hed», DgFT 39. Folk-lore V, s. 36–36 B.
11. »Det sitter en fogel på skön liljeqvist», DgFT 104. Folk-lore V, s. 37–38.
12. »Det bodde en bonde wid Sjöastrand», DgFT 95. Folk-lore V, s. 38–38 B.

Av en för mig okänd hand — ej komminister Hardins i Edsleskog — är några *balladuppteckningar från Dalsland* i ms Folk-lore V, s. 220–221 a. Upptecknaren har i fotnoter förklarat dialektala ord. Det syns mig möjligt, att denna samling är ett resultat av Daniel Danelius' uppmaning till sina

---

[85] Se härom och för Danelius' biografi Hagström, Strengnäs stifts herdaminne, III, s. 206 f.

[86] På pikturmässiga grunder kan knappast utskrifterna i Folk-lore bindas till Danelius personligen. Hans handstil kan studeras i brev till J. H. Schröder (UUB). Emellertid har Danelius stundom anlitat hjälp vid brevutskrifter (så i brev till Carl Säve, UUB D 267 a), och kanske är visorna i Folk-lore en på Danelius' uppdrag gjord renskrift. Måhända har dock Danelius' roll varit impulsgivarens och förmedlarens, ej upptecknarens.

[87] De två andra visorna är nr 2, »Det gingo två Jungfrwr åt rosendegård» (Den rika och den fattiga flickan), och nr 6, »En visa jag vill sjunga, fast tåren qväljer mig», en yngre produkt med balladreminiscenser.

kolleger att göra uppteckningar av dialekter.[88] Samlingen omfattar följande tre visor:

1. »Och liten Malkom rider till Rosandelund», DgFT 336. Folk-lore V, s. 220–220 a. Med mel. Uppt. i Tösse sn.
2. »Och Jungfrun hon kläder sig i klädningen blå», DgFT 460. Folk-lore V, s. 221–221 a. Utan mel. i ms. Uppt. i Tösse sn.
3. »Och Jungfrun satt i buren och sydde Guld på skinn», DgFT 238. Folk-lore V, s. 221 a. Med mel. Uppt. i Högsäters sn.

Troligen från samma hand härrör en samling barnvisor och sånglekar i Folk-lore V, s. 219–219 a.

Mattias Stenhammar (1766–1845), bror till den under Rääfs och bröderna Wallmans visinsamlingar härovan berörde Christian Stenhammar, blev teol. dr 1809 och var sedan 1797 kyrkoherde, sedan 1816 kontraktsprost i Risinge, Östergötland.[89] Prosten Stenhammar, Risinge, har upptecknat en ballad, som nu i fragmentariskt skick finns i Dybecks ms Folk-lore:

»Jag ser uppå er källar dörr», DgFT 96. Folk-lore V, s. 256. Tre str. text i Stenhammars egen piktur. Möjligen sammanhängande härmed är mel. till samma visa på s. 257 i ms; pikturen här är dock troligen en annan persons, kanske organistens i Risinge.

En upptecknare har till Dybeck insänt folkloristiskt material från Jäder i Södermanland. Huvudsakligen rör det sig om visor. Uppteckningarna är spridda i Folk-lore V, där de utgör s. 54–55 B, 233–235 a, 246–247 a, 286–287 a. Ingenstädes i folk-lore finns någon uppgift om vem upptecknaren varit. Emellertid finns i KVHAA ett brev till Dybeck från skolläraren *C. G. Österberg,* daterat »Jäders skola den 3^{dje} Juli 1859». Pikturen i detta brev visar sig vara densamma som i de ifrågavarande uppteckningarna (se bild 67, s. 444). Upptecknaren är således Österberg. Han var (enligt Sundberg–Björkmans matrikel, Strengnäs stift, s. 29) född 1819 och verkade som kantor och skollärare i Jäder. I hans insända material återfinns fem ballader:

1. »Småsvännerna sade till Getpigan så», DgFT 243. Folk-lore V, s. 55–55 B, 246 a–247. Med mel.
2. »Hastigt kom bådet för Konungen in», DgFT 305. Folk-lore V, s. 240 a.
3. »Min fader han var en underlig man», DgFT 274. Folk-lore V, s. 241 a.
4. »När som jag kom på femtonde Haf», DgFT 380. Folk-lore V, s. 241 a–242 a.
5. »Stolts Jungfrun hon gångar sig åt rosendelund», DgFT 66, Folk-lore V, s. 286–287.

---

[88] Man skulle därför kunna gissa, att uppteckningarna gjorts av en präst i Dalsland, av ortsangivelserna att döma kanske från Tösse eller Högsäter.

[89] Om honom se herdaminnet samt Odén, Östgötars minne (nr 3702).

Erik Adolf Lidforss (1805–1873) var född i Valbo, Gästrikland. Efter studier i Uppsala och tjänstgöring som präst på olika orter blev han komminister i Vaksala, Uppland, 1858 (tilltr. 1860) och kyrkoherde i Danderyd och Lidingö 1865 (tilltr. 1866).[90] Han har i flera repriser sänt visuppteckningar till Dybeck, och i bevarade brev från Lidforss till Dybeck är dessa uppteckningar belysta. Lidforss' uppteckningar finns i Dybecks ms Folklore V, s. 297, 347 (jfr brev 15.6.1870, KVHAA) 366–366 a (jfr brev 22.2.1865, KVHAA), 368–368 a (jfr brev från påskaftonen 1864, insatt som s. 367–367 a i Folk-lore V). Det rör sig om ganska många visor, inte minst sånglekar. Alla uppteckningar avser främst melodierna; av texterna ges aldrig mera än en strof. Detta förklaras av att Lidforss' uppteckningar i många fall är gjorda efter minnet. I brevet från 1870 skriver han sålunda: »Jag skickar nu ett par bitar af mina tidiga musikminnen, hvaraf jag har ett hemligt förråd, men vet dock icke, om något är förtjent af uppteckning. Besynnerligt att tonerna sitta qvar, men en del af orden är försvunnen.» Lidforss' uppteckningar verkar vara mycket pålitliga. Emellertid kan naturligtvis vissa minnesfel ha insmugit sig i dem, då de fästs på papper så lång tid efter det att Lidforss hört visorna. Sålunda får man kanske med en viss reservation ta de annars högst lovvärda och för tiden ovanliga försök till tempobeteckning han lämnar för sina folkviseuppteckningar – han hänvisar till pendelns gång i »ett vanligt Dalkarlsur». Balladerna i Lidforss' uppteckning är dessa, alla med melodier:

1. »Hvar hafver du varit så länge», DgFT 340. Folk-lore V, s. 297.
2. DgFT 409. Mel. utan text. »Innehåller något om Herr Carl. Glömdt.» Folklore V, s. 368.
3. »Fröken Carin hon gångar på heden så fager och så fin», DgFT 243 (?). Av texten återges i ms ej mera än det här citerade. Folk-lore V, s. 368.
4. »Och Jungfrun satt i kammaren», DgFT 238. Folk-lore V, s. 368 a.

DgFT 409 är ett minne från Lidforss' barndom i Valbo; balladen »Fröken Carin» hörde han sin mor Kristina Ulrika Arnberg från Stora Tuna i Dalarna, sjunga.

I ms Folk-lore V, s. 164–169 a, finns i en och samma piktur fyra visuppteckningar (numr. 1–4), samtliga med melodier i en piktur annan än den i texterna. På s. 164 har Dybeck skrivit »past. Södergrens Upt.». Härmed avses säkerligen *Carl Magnus Södergren,* f. 1805 i Haraker, Västmanland. Student i Uppsala 1826, prästvigd 1830, magister 1833 tjänstgjorde han från 1839 i Stora Tuna och Svedvi i Dalarna samt från 1840 som överkappelan i Västerås.[91] Huruvida visorna är uppteckнade här eller annorstädes,

[90] L. Nyström, Uppsala ärkestifts herdaminne IV, 1893, s. 84 f.

[91] Muncktell, Westerås stifts herdaminne I, s. 104; Ljungberg, Västerås stifts herdaminne I, s. 45 ff.

t. ex. i Haraker, är ovisst. Av de fyra visorna tillhör två kategorien balladens efterklang, under det att de två andra är ballader:

1. »Konungs Son han gångar sig till Jungfruns bur», ST 28. Folk-lore V, s. 164–164 a, 169.
2. »Lilla Rosa hon tjente uppå Konungens gård», ST 30. Folk-lore V, s. 166 a–167 a, 169 a.

Melodierna har, enligt en anteckning på s. 169 a, »uppfattats» av organisten *L. Fr. Södergren* i Kumla, pastor Södergrens broder. En tredje broder, *A. U. Södergren,* uppges i Haraker ha upptecknat den i Runa fol. I, s. 19, tryckta visan om Tor.[92]

På vardera av två små lappar i Dybecks Folk-lore V (s. 57–57 B resp. 81–81 B) finns en balladuppteckning. De är utskrivna i samma piktur och båda har melodier. På s. 57, som egentligen är slutet av ett brev, har upptecknaren jämte hälsningar till rådman och fru Grundal, dvs. Dybecks syster och svåger i Strängnäs, skrivit sitt namn, C. A. Söderström, jämte dateringen Upsala och Vendel 13.12.1845. På s. 81 har Dybeck skrivit upplysningen »Direktör Söderström». I Folk-lore I, s. 25 f., är »Orgelnisten Carl Söderström» nämnd. Denne *Carl Söderström* var född 1814 i Husby i Dalarna, examinerades från Mus. Ak. 1835 samt blev 1838 organist och kantor i Vendel (Sundberg–Björkmans matrikel, Upsala stift, s. 45). Han anges som upptecknare av två visor (nr 18 och 53) i Dybecks Svenska Folkmelodier, vilka där säges komma från norra Uppland.[93] Till de i Sv. Folkmelodier tryckta visorna återkommer jag i kap. 4. De två i ms bevarade balladerna i Söderströms uppteckning är dessa:

1. »Det bodde en Herre uppå en ö», DgFT 486. Folk-lore V, s. 57. Med mel. Insänd till Dybeck 13.12.1845.
2. »Står ni här min sköna vännen hvit», DgFT 380. Folk-lore V, s. 81. Med mel.

På s. 57 B i Folk-lore V står ett fragment av en sägen, på s. 81 B ett fragment av en visa (ej ballad).

På en balladuppteckning i Folk-lore II har Dybeck antecknat dels »i

---

[92] Om denna visa se närmare i kap. 4. – Om L. Fr. Södergren se Peterson–Bergmarks matrikel, s. 68; Sundberg–Björkmans matrikel, Westerås stift, s. 31; Ljungbergs i föreg. not a. a. o. s. Också A. U. Södergren var organist (se Sundberg–Björkmans matrikel, Upsala stift, s. 19). Det kan framhållas, att C. M. Södergren gjort en uppteckning i Västmanland redan o. 1830 (Swenska Wisor I, nr 9; Sv. Folkmelodier, nr 83).

[93] En yngre lyrisk visa har Söderström upptecknat i Films sn, Uppland (Sv. Folkmelodier nr 87), en annan i södra Dalarna (ms Folk-lore I, s. 25). Någon riktigt bestämd ortsangivelse för de två nedanstående balladuppteckningarna kan ej ges; mest trolig är dock uppländsk proveniens.

Rättvik», dels »Bärsell». Visan ifråga, således upptecknad av en Bärsell i Rättvik,[94] är

»Pigan hon gångar åt skogen att gå vall», DgFT 243. Folk-lore II, s. 104. Med mel.

En *C. A. Holmgren* (f. 1815 i Västerås, organist och musikdirektör; se Sundberg–Björkmans matrikel, Upsala stift, s. 55), som harmoniserat en av Dybecks visor (Runa fol., II, s. 46), uppges själv i Fläckebo sn, Västmanland ha upptecknat

»Det suto två kämpar i nordanfjäll», ST 7. Tryckt med mel. i Runa, fol., I, s. 37.

Emellertid bör det påpekas, att precis samma melodi till denna visa ingår i P. Grönland, Alte schwedische Volks-Melodien, 1818, s. 2. Uteslutet är givetvis ej, att Holmgren upptecknat visan efter sång — i så fall kanske sekundärtradition efter Grönlands edition — men det skulle också kunna röra sig om en direkt avskrift efter Grönland.[95]

Richard Dybecks brorsdotter *Augusta Molander*[96] har åt sin farbroder upptecknat en balladtext i Vårdinge, Södermanland, »efter föredrag af en äldre person»:

»Sven Svanehvit han gångar sig vägen fram», DgFT 18. Tryckt med mel. i Runa fol., I, s. 66 f.

Melodien till visan är ej upptecknad av Augusta Molander, utan av Dybeck själv, visserligen också i Vårdinge men vid ett senare tillfälle och kanske efter en annan meddelare än den som lämnat Augusta Molander texten.

I tre olika partier av Dybecks ms Folk-lore V (s. 184–186 b, 310–310 a, 355–356 a) finns visuppteckningar gjorda av en och samma hand. Dessa tre partier har otvivelaktigt bildat en enhet, omfattande nio visor (numre-

---

[94] På s. 103 i Folk-lore II har Dybeck skrivit »Orgelnist. Bärsells Hskr.». Förmodligen rör det sig om Johan Bärsell (1798–1867), som blev klockarepräst och skolmästare i Orsa 1843, komminister i Rättvik 1855 (Muncktell, Westerås stifts herdaminne II, s. 301; Ljungberg, Västerås stifts herdaminne II, s. 68 f.). Mindre troliga i sammanhanget är väl denne Bärsells fader Johan Bärsell d. ä. och broder Adolf Bärsell, båda organister i Romfartuna (för den sistnämnde se Peterson–Bergmarks matrikel, s. 62). C.-A. Moberg i Arv 1948, s. 12, utpekar dock Johan Bärsell d. ä. Den av Moberg därstädes nämnda »getvisan» är intet annat än den härovan uppförda balladen.

[95] Frågans besvarande är delvis beroende på vilken tilltro man sätter till Dybecks uppgift i Runa fol., II, s. 24, om att han själv i Fläckebo hört den av Holmgren upptecknade och i Runa tryckta melodien till Grimborgsvisan. — Likheten mellan Holmgrens och Grönlands melodier har förut påpekats av Bergel i GAS IV, s. 137.

[96] Jfr Mangård, Richard Dybeck, s. 28, 108.

rade 1–9). Samtliga visor är försedda med melodier, under det att texterna är tämligen fragmentariska. Av ms får man blott upplysningen, att visorna upptecknats av en »H. W.» (s. 184 a), åtminstone delvis efter denna persons »gamla moder» (ibid.) och återgivande uppländsk tradition (s. 186, 355). Dels därför att ett par visor ur samlingen tryckts i Runa med angivande av upptecknarens namn, dels därför att brev bevarats från upptecknaren till Dybeck, kan »H. W.» identifieras som *fru Henriette Wennström, f. Ahlander,* i Söderhamn. Sex brev från henne till Dybeck från åren 1870–1873 finns i KVHAA. Om visor handlar blott det första, av 26.11.1870, vilket tydligen åtföljt den här berörda vissamlingen. Detta brev lyder:

H. Herr Häradshöfding R. Dybeck!

Då Häradshöfding Dybecks fosterländska verksamhet och intresse för den svenska forntidens minnesmärken, sägner och sånger är så väl bekant skyndar jag att i Edra händer lemna medföljande, särdeles vackra, upländska folkmelodier, viss att de bäst sålunda bevaras från den förgängelse som träffar så många dylika minnen från gångna tider. Min 78-åriga moder, född i Roslagen, i Hargs socken, (der Hon som 8-årigt barn lärde den dels af sin mor, dels af en ladugårdsflicka) har sjungit dem för mig, och jag upptecknade dem på det att de ej med Henne en gång måtte jordas. Texterna dertill, som medfölja i det fragmentariska skick hvari jag af Henne erhållit dem, igenfinnes till hufvudsaklig del, och fullständiga, i de flesta folkvisesamlingar; men melodierna har jag bland sådana samlingar aldrig förr anträffat, ej heller har jag hört någon annan sjunga dem hvarföre jag anser dem, om icke för nu-varande generation, åtminstone för nuvarande allmänhet, okända.

Med anhållan att skriftligen blifva underrättad om denna min sändnings riktiga framkomst till Herr Häradshöfding Dybeck har jag äran teckna

Högaktningsfullt
Henriette Wennström
född Ahlander.

Söderhamn d. 26 Nov. 1870.

Av de nio visorna är sju ballader:[97]

2. »Det bodde en bonde vid sjöavåg», DgFT 95. Folk-lore V, s. 186, 355–356. Mel. och sju str. text (av totalt tjugofyra) tryckta i Runa fol., II, s. 17.

3. »Och icke tager jag silfkannan utur din hand», DgFT 380. Folk-lore V, s. 184 a, 186.

4. »Och Rosa lilla sprang öfver djupan dal», ST 30. Folk-lore V, s. 184 a, 186 b.

6. »Skön Margreta hon skulle till lusthuset gå», DgFT 37. Folk-lore V, s. 184–184 a, 310.

7. »Herr Carl han gick till sin moder», DgFT 409. Folk-lore V, s. 310, 356–356 a.

8. »Staffan var en stalledräng», DgFT 96. Folk-lore V, s. 185, 310.

9. »Och hertigen tjente på Konungens gård», DgFT 458. Folk-lore V, s. 185, 310 a.

[97] De två andra är Slottet i Österrike (nr 1) resp. »Tuss rulleri rull, skällkossan min» (nr 5). Den förra är tryckt i Runa fol., I, s. 82, och den senare i Runa fol., I, s. 68.

Visorna har således fru Wennströms mor lärt sig i Hargs sn, Frösåkers hd, Stockholms län, omkring år 1800.[98]

En *balladsamling från Dalarna* finns i ms Folk-lore V, s. 274–277 a. Den upptar följande visor, samtliga utan melodier:

1. »Förr har jag lefvat i frid och i ro», DgFT 458. Folk-lore V, s. 274 a–275 a.
2. »Liljan hon satte sig på Liljeqvist», DgFT 104. Folk-lore V, s. 275 a–276.
3. »Maria Magdalena gångar sig till sjöarne två», DgFT 98. Folk-lore V, s. 276–276 a.
4. »Båtsman lägger ut sina åror till att ro», DgFT 486. Folk-lore V, s. 276 a–277 a.

Samma hand som utskrivit denna balladsamling återfinns i Folk-lore V, s. 263–265 a (ej balladinnehåll).[99]

I Ms Folk-lore V finns vidare ytterligare ett antal ballader, enstaka eller i smärre samlingar, utskrivna i för mig okända pikturer: DgFT 376 (s. 133–133 a; med mel.; i samlingen också en balladparodi med mel.); DgFT 458 (s. 158); DgFT 45 (s. 159 f.; från Bohuslän); DgFT 369 och DgFT 238 (s. 191 a–192 a; också innehållande Stjernstolpes parafras på Grimborgsvisan); DgFT 39 (s. 231–232 B; samlingen omfattar också den treradiga näckvisan, s. 231–231 a); DgFT 40 (s. 294; med mel.; från Norberg i Västmanland); ST 30 (s. 318–318 a); DgFT 527 (s. 327; med mel.; samlingen omfattar jämväl andra visor); DgFT 96 (s. 315; från St. Åsaka, Vartofta hd, Skaraborgs län; lösryckta rader i prosaframställning rörande julseder).

Från okänd upptecknare härrör även den östgötska text av DgFT 18 som Dybeck citerar i Runa fol., I, s. 67 (anm. till visa nr 26).

J. H. Wallman lämnade, som ovan nämnts, bl. a. en uppteckning av DgFT 103 till Dybeck (Folk-lore V, s. 15–15 B). En Wallmansk uppteckning finns i Dybecks avskrift (ur KB Vs 2) i Folk-lore I, s. 47, och trycktes också f. f. g. i Runa, h. 3, 1843, s. 36 f. (och melodibilagan).

*

Enbart balladerna i Dybecks vissamling är så många, att de representerar en viktig insats från hans sida. Härtill kommer alla de andra visorna. Eftervärlden har all anledning att vara Dybeck tacksam för hans samlargärning.

[98] Handlanden E. A. Wennströms i Söderhamn maka Henriette, f. 24.12.1825 i Uppsala, var dotter till akademifogden J. E. Ahlander och h. h. Christina Alner, f. i Harg 11.10 1791 som dotter till komminister M. N. Alner och h. h. Margareta Juliana Sylvén. Den sistnämnda, f. 31.7.1765, var dotter till kyrkoherde O. Sylvén och h. h. (Källor: Härnösands LA: mantalsl. f. Söderhamn; Uppsala LA: Uppsala dkf Ca: 6, Harg C: 3, Harg A I: 8, uppsl. 280; Fant–Låstbom I, s. 169 f., II, s. 36 f.)

[99] Av sistnämnda manuskript framgår, att dessa uppteckningar är gjorda i Dalarna, och detsamma torde gälla för balladsamlingen.

Som inledningsvis nämnts, var Richard Dybecks inställning till sitt material högst romantisk, på samma gång som han ville göra en kulturpolitisk insats. Med sina utgåvor och sina aftonunderhållningar ville han driva tillbaka vad han ansåg vara ett skadligt utländskt inflytande på Sveriges musikliv. Han attityd var estetisk, ej vetenskaplig. Hans karakteristik av melodier får gärna en halvt moraliserande prägel. Sålunda säger han om melodierna till två ballader, att de är »uppriktigt menande, manhaftiga och varmhjertade».[1] Och vidare:[2]

Om *någon* fornnordisk tonskapelse kan sägas *för sig sjelf tala,* så är det *Kämpen Grimborg.* Jag må likväl tillägga ett, fast det är bittert: denna herrliga, kraftfulla melodi sjunges icke mer af allmogen. Det ser ut som vår tid vore för svag att hålla den fast.

Mot en recension av hans aftonunderhållning 9.3.1861 tar han till orda på ett kategoriskt sätt:[3]

I anledning af några yttranden i tidningen Aftonbladet, rörande ifrågavarande musiktillställning, må tilläggas: När *Kämpen Grimborg* och *Wermlandsvisan,* med flere dylika kärnmelodier, bli »utsjungna», då är det ock ute med svenskheten. Måtte de *aldrig* förkastas, men mottagas med lika varmt bifall alltframgent, som den 9:de Mars 1861!

Exemplen på gamla och kärnsvenska visor kunde vara bättre valda,[4] men på allvaret i Dybecks inställning kan man ej tvivla. På ett annat ställe skriver han:[5]

Att åt ett helt folk dana en sångverld, som det fritt anammar och i kärlek behåller, är ett storverk, hvaraf blott lika stora tidsförhållanden äro mägtiga. När komma väl *de*? Hvem reser stenen i grönan dal?

Trots att Dybeck här närmast söker skåda in i framtiden, har han säkert uppfattat sin egen insats som betydelsefull för dessa strävanden. Han har själv velat resa stenen i grönan dal.

I sitt nit för den goda saken har Dybeck velat presentera objekten för vård och samling som helt värda en sådan omsorg. När han avritar forn-

---

[1] Runa fol., I, s. 15.

[2] Ibid.

[3] Runa fol., I, s. 18.

[4] Trots att Dybeck, som han skriver i Runa fol., I, s. 19, då i snart 30 år hade »gifvit akt på sångens lif hos menige man här i landet» blev han knappast någonsin en riktig viskännare. Som ett exempel kan här anföras hans något naiva uppfattning i författarfrågan rörande ett par visor (Swenska Wisor I, nr 2, och Svenska Visor II, nr 7; jfr Runa fol., II, s. 17 f.).

[5] Runa fol., I, s. 19.

tida minnesmärken, ger han dem överdrivet storslagna proportioner.[6] Frågan är om han också på folkvisans område ägnat sig åt en dylik korrigering av en verklighet, som för oss ter sig värdefull som den är. En kritisk genomgång av Dybecks publikationer syns mig leda till, att denna fråga måste besvaras jakande.

En gång tidigare har tvivel rests mot en av Dybecks uppteckningar. Det var A. I. Arwidsson, som ifrågasatte autenticiteten av sångleken »Här kommer en lekare till fruns gård», enligt Dybecks uppgift upptecknad av honom själv i Odensvi. »Arwidsson ansåg denne lek vara så märkvärdig, att han icke kunde vara annat än — falsk, nyuppdiktad.»[7] Problemet är icke så lätt att lösa, men leken ifråga kan mycket väl vara genuin.

Efter Arwidsson har ingen, såvitt jag vet, yppat någon egentlig tveksamhet beträffande pålitligheten av Dybecks publicerade visuppteckningar. I sin uppsats om Dybeck påpekar dock Carl-Allan Moberg med ett exempel »de friheter Dybeck tagit sig att ändra på original-*texter*»; det gäller ett fall där Dybeck, med Mobergs ord, har gjort ett ingrepp i »förfinande» syfte.[8] Emellertid kan gravare anmärkningar riktas mot Dybeck. Han har icke blott retuscherat texter. Han har också helt eller delvis själv författat texter, som han utgett för att vara uppteckningar ur folktraditionen.

De visor det gäller är sådana som icke alls finns utanför Dybecks vispublikationer. Visserligen finns det i svensk 1800-talstradition andra exempel på visor, som blott är kända genom ett enda belägg, men det rör sig då i stor utsträckning om visor med enbart lokalt intresse, t. ex. nidvisor. I andra fall kan det vara visor, som av de flesta upptecknare betraktas som obscena eller utan estetiskt värde. Slutligen är dessa visor i regel bevarade i manuskript, originalupptecknigar med angivande av icke blott uppteckningsorten utan ofta även av meddelarens namn. En litterär analys kan också bekräfta autenticiteten. För att här hålla oss uteslutande inom balladgenren, som genom föreliggande arbete torde vara lättast att överblicka, har vi en visa som ST 10, Stolts Inga och junker Willemsson. Den föreligger i en enda uppteckning (tryckt som SF 35). Rääfs manuskript till denna finns bevarad i Vs 2 och där anges också meddelaren, Greta Esbjörnsdotter, samt uppteckningsort och -år. Greta Esbjörnsdotter har en mycket originell, utpräglat »vertikalt» traderad balladrepertoar; hon är ensam i Sverige om flera andra ballader, vilkas autenticitet betygas genom jämförelser med danska texter av samma balladtyper. Texten av ST 10

[6] Jfr G. Berg i SBL XI, s. 630; Moberg i Arv 1948, s. 3; Mangård, Richard Dybeck, s. 88 f. (bilderna!).

[7] Sv. Folkmelodier, nr 26 (med kommentar i slutet av boken); Runa fol., I, s. 33, 52. Leken trycktes först i Runa h. 4, 1843, s. 64 f.

[8] Arv 1948, s. 17 n. 1.

uppvisar heller inga märkliga drag. Det finns ej någon anledning att betrakta denna visa med misstro. Den är en genuin traditionsuppteckning. Går vi från denna visa till de av Dybecks visar jag här åsyftar, är det helt annorlunda beställt. För dessa visor anges förvisso i de flesta fallen upptecknaren (i regel Dybeck själv), upptecknings sorten och -året, men aldrig meddelaren. En stilistisk och innehållsmässig analys av texterna visar att de påfallande avviker från vad den svenska vistraditionen i övrigt under 1800-talet uppvisar. Slutligen: icke i ett enda av dessa fall finns manuskript bevarade i Dybecks ms Folk-lore, detta trots att Dybeck flerstädes anger att han blott avtryckt ett mindre avsnitt ur en längre textuppteckning.

Det rör sig om ett tjugotal visor, som på detta sätt är suspekta. En närmare genomgång av dem görs härnedan i kap. 4, s. 696 ff. Här skall blott påpekas, att melodiuppteckningarna torde vara genuina. De upptecknade texterna har förmodligen icke tilltalat Dybeck, och han har därför ersatt dem med nydiktade, hållna i en romantiskt litterär anda fjärran från den traditionella balladens. Man kan icke heller undgå misstanken, att Dybeck velat framträda med balladtyper som ej finns representerade i GA och SF; han är ofta ivrig att påpeka, att vederbörande vistyp ej är känd förut. En del av dessa visor presenteras som intressanta fragment.

I ett fall, beträffande visan om Margareta i Romfartuna (»Ung Marit trefvar i träde»), anför Dybeck verkligen hemulsmän för sin text, och det är möjligt att han gjort en uppteckning av en dylik visa. I sådant fall har han troligen bearbetat texten, och hur som helst får hela visan anses som ett slags pastisch.[9]

På ett speciellt sätt förhåller det sig med den version av DgFT 70, som är tryckt i Runa fol., I, s. 16 f. Den framfördes vid Dybecks aftonunderhållning 9.3.1861. I det föredrag Dybeck höll vid detta tillfälle och som sedan trycktes i Runa fol., I, s. 14 ff., sade han bl. a.:

> Den följande visan, *hertig Silfverdal,* är så till ord som till melodi en af de märkligaste lemningar af fornnordisk sång, och säkerligen af mycket hög ålder. Den Afzeliska uppteckningen har en tämligen oväsendtlig tillsats, hvilken tyckes vara yngre. Den här följda uppteckningen från Södermanland är, tillägget förutan, lika fullständig. Visan sjunges af allmogen nu mer ytterst sällan. Sångaren inleder henne med följande berättelse: Två kämpar hade trolofvat sina barn ... Det förtjenar nämnas att en besvärjelse, sådan som Silfverdals, redan omtalas i den gamla Hervarasagan.

I programmet för konserten, Runa fol., I, s. 16, står om denna visa: »Melodien efter Afzelius, orden upptecknade i Nerike af Emil Öberg.» Uppgifterna om den i Runa tryckta vistexten är således motsägande. Båda är

[9] Se närmare härnedan s. 692 ff.

säkert lika felaktiga. Visan finns ej bland Emil Öbergs uppteckningar; alla obestridliga av Dybeck tryckta Öberguppteckningar är bevarade i ms. Den berättelse den föregivne sörmländske sångaren skulle ha inlett visan med är en så gott som helt ordagrann kopia av den berättelse, som återges i ingressen till visan i GA (se GA 10, GAB 10), och där också en allusion på Hervarasagan inskjutits av Afzelius. Ordalydelsen är så lika, att möjligheten av att Dybeck upptecknat en från GA utgående sekundärtradition bortfaller. Dybeck har helt enkelt tagit visan ur GA men något bearbetat texten. Hans tillvägagångssätt är här detsamma som i början av 1900-talet möter i samband med den s. k. Mäntsälävisboken i Finland.[10]

Bl. a. en missriktad ambition att tävla med Afzelius och Arwidsson som balladutgivare har således förlett Dybeck till att presentera understuckna texter och ge falska ursprungsbeteckningar. Han kunde icke ana, att en kritisk och vetgirig eftervärld skulle upptäcka hans tillvägagångssätt. Vi kan förstå hans bevekelsegrunder och i den mån det gällde att propagera för folkviseintresse och folkviseuppteckning kanske icke enbart fördöma dem. Vid varje vetenskaplig bedömning av Richard Dybeck som utgivare av folkvisor måste dock hänsyn tagas till hans handlingssätt i dessa fall.

Emil Öbergs visuppteckningar

Litteratören Emil Öberg har lämnat visuppteckningar till Richard Dybeck, till Södermanlands fornminnesförening, till C. E. Södling och till Musikaliska Akademien. En genomgång av hans bidrag, lämnade vid olika tidpunkter från 1850-talets början till 1880-talets mitt åt dessa organisationer och enskilda samlare, reser bestämda källkritiska problem. Därför skall Öbergs uppteckningar här ges en särskild och samlad, om ock kortfattad, behandling.

Carl Johan Emil Öberg var född i Strängnäs landsförsamling 1828 som son till skräddaren Johan Erik Öberg och h. h. Anna Cathrina, f. Grandin. Han blev efter skolgång i Strängnäs student i Uppsala 1851. Han medarbetade i Strengnäs Tidning 1856–61, avlade folkskollärareexamen i Strängnäs 1861 samt var skollärare i Lunda sn, Jönåkers hd, Södermanland åren 1861–66. Återstoden av sitt liv var han verksam som redaktör och tidningsutgivare, tidvis också som tryckeriägare, i Eskilstuna 1867–74 och 1878–84, i Hedemora 1876–78 samt i Trosa från 1885 till sin död 1900.[11] Under signaturen Börje utgav han 1857 dels »Drömmen eller ånger och

[10] Se härom nedan s. 594 ff.

[11] Han var bl. a. redaktör för Eskilstuna Allehanda, Hedemora Tidning, Södra Dalarnes Veckoblad, Friskytten och Södermanlands Allehanda.

försoning», dels »Ny beväringsvisa för Södermanlands beväring». År 1859 utgav han under eget namn diktsamlingen »Vårblommor». Öberg var gift två gånger. Hans första hustru hette Augusta Mathilda och var född i Åkers sn och hd, Södermanland. Hans andra hustru var Anna Aurora Persson Aulin från Hedemora.[12]

Om sitt uppteckningsarbete och sina kvalifikationer härför berättar Emil Öberg i ett brev till Musikaliska Akademiens sekreterare 2.12.1878:[13]

Nära bekant med numera aflidne fornforskaren Richard Dybeck började jag redan år 1852, såsom student, på hans begäran att samla folkvisor och har jag sedermera öfverlemnat till honom väl mer än 50 sådana från Södermanland och Nerike, hvilka jag från min barndom hört sjungas dels av min fader och farmoder, som voro födde i Södermanland, den förre i Strengnäs landsförsamling på Tosterön och den sednare på Selaön i Mälaren, samt dels af min moder, som var född i Wintrosa Sn i Nerike. Af naturen begåfvad med ett godt öra och stor musikalisk fallenhet, hvilket bland andra ledamoten af K. Musikaliska Akademien, musikdirektören och kyrkoherden herr Carl Ludv. Lindberg nogsamt känner, lyssnade jag såsom barn med förtjusning till dessa härliga, djupt gripande och underbara folkmelodier, som jag alltsedan den tiden och ännu vid 50 års ålder älskar högre än all annan musik i verlden.

År 1862 invald till ledamot af Södermanlands Fornminnesförening samt till dess ombud i Lunda socken af Södermanland, hade jag den glädjen kunna till föreningen öfverlemna öfver 30 folkvisor, hvilka jag till större delen upptecknade efter sång af en gammal blind gumma i Lunda förs fattighus.

— — —

Ifall Kongl. Akademien finner de nu af mig öfversända folkvisorna värda någon uppmärksamhet, samt önskar erhålla flera, så vill jag gerna stå till tjenst dermed, enär jag eger ett ganska rikt förråd af sådana, dels förut upptecknade, dels förvarade i minnet, hvarjemte jag kan blifva i tillfälle att upptecknа flera nya. Men emedan jag dessutom kan flera folkvisor, till hvilka jag fullkomligt väl ihågkommer melodien, men endast en och annan vers af texten, så beder jag att få veta, om Kongl. Musikaliska Akademien äfven emottager sådana.

Av intresse är också ett brev från Emil Öberg till lektor H. Aminson i Strängnäs, daterat Eskilstuna 1.6.1885, vari han meddelar, att de då medsända visorna »dels äro upptecknade här i trakten och dels hemtade ur minnet från barnaåren».[14] C. E. Södling skriver i sitt otryckta arbete Svenska Folkmusikens Historia: »Af en gammal studentkamrat, Literatören Em. Öberg erhöll D[ybeck] många visor jemte melodier. Såsom en musikaliskt begåfvad man och [med] mycken kärlek till folktonen, voro hans

[12] För Öbergs biografi se J. Lagerholm, Södermanland-Närkes Nation, 1933, s. 449; Sv. porträttgalleri XVI, Tidningsmän, 1897, s. 132; B. Lundstedt, Sv. periodiska litt. III, 1902, personregistret; Linnström, Sv. boklexikon 1830–65, II, 1884, s. 905; Klemming o. Nordin, Sv. boktryckerihistoria, 1883, s. 564 f., 583.

[13] Mus. Ak. bibl. hskr. 254, fol. 88.

[14] ULMA 1951: 31.

meddelanden mera tillförlitliga och således vida värdefullare än flertalet, endast de blifvit ärligt och öppet tillkännagifna.»[15] Samma höga uppfattning av Öberg som melodiuppteckнare visar Södling på ett annat ställe:[16]

Litteratören Hr Em. Öberg har ock, enl. egen uppgift, egentligen inom kretsen af sina närmaste anförvandter, samlat ett antal visor jemte melodier, skänkta till Södermanlands fornminnes-förening. Men under åren 1845–65 lemnade han en mängd däraf till R. Dybeck, de bäst upptecknade bland dem D. utgifvit. Några äro senast utgifvna uti Södermanländska Fornm. Förf:s tidskrift, 1:a häftet.

Öbergs melodiuppteckningar gör ett vederhäftigt intryck.[17]

*

Det var Richard Dybeck, som tidigast fick visuppteckningar från Emil Öberg. Enligt Öbergs egna ord i ett ovan citerat brev började han samla 1852 på Dybecks uppmaning. Södlings yttrande, att Öberg börjat denna verksamhet redan 1845, förtjänar knappast tilltro; hans uppgift, att Öberg och Dybeck var studentkamrater, är felaktig.[18] Emellertid ingår ett antal av Öbergs uppteckningar i Dybecks 1853–56 tryckta samling Svenska Folkmelodier. Dessa årtal ger oss således en bekräftelse av Öbergs egna uppgifter.

Uppenbarligen har Öberg skickat material till Dybeck i flera omgångar.[19] Några uppgifter om meddelare föreligger inte i manuskripten, däremot vissa ortsuppgifter: »Wermland», »Nerike», »Nerike: Knista Sn», »Nerike: Knista, Kräklinge o. Winteråsa Sn», »Åkers hd», »Åkers o. Selebo härader», »Nerike: Knista o. Carlskoga», »Nerike: Knista Sn. Södml: Åkers hd», »Nerike: Knista o. Hidinge S:nar», »Nerike: Kräklinge o. Knista S:nar», »Södermanland». Förutom av en dansmelodi utan text finns i Dybecks ms Folk-lore V femtiofem visor, varav dock flera dubletter, utskrivna med Öbergs hand.

Sedan Öberg 1862 blivit ombud för Södermanlands fornminnesförening i Lunda sn, Jönåkers hd, insände han material till föreningen.[20] Detta skedde i tre sändningar: i augusti resp. december 1862 samt i juni 1863.

[15] Mus. Ak. bibl., hskr. 93: 1, vol. II, s. 109 f. Förut citerat i C.-A. Moberg, Richard Dybeck och svensk folkmusik, 1949, s. 8 n. 1.

[16] Musikhist. mus. Södling ms, vol. II: 5.

[17] Jfr C.-A. Moberg, a. a., s. 7 f., 8 n. 1.

[18] När Öberg blev student 1851 hade Dybeck efter examen i Uppsala både påbörjat och avslutat sin juridiska karriär.

[19] Härpå tyder bl. a. skillnader beträffande papperssorter. Öbergs till Dybeck insända material finns i Dybecks ms Folk-lore, KVHAA, vol. V, s. 83–111 B.

[20] Detta finns nu i ULMA under acc.nr 1951: 31.

Sändningarna innehöll tillsammans trettiofyra visor. Alla dessa uppges i Öbergs ms vara upptecknade i Lunda sn, med undantag för fyra nr. Inga uppgifter om traditionsbärare lämnas.

Under sin tid som tidningsman i Eskilstuna hörde Emil Öberg till de icke särdeles många i landet, vilka hörsammade Musikaliska Akademiens upprop rörande insamling av folkmusik 1878. I två omgångar, i december 1878 och februari 1881, insände han fyrtiofem visutskrifter, varav dock en dublett. I samtliga fall ges upplysning om traditionsbärare.[21]

Sedan blev det åter Södermanlands fornminnesförening, som blev mottagaren av Öbergs visuppteckningar. Härtill bidrog kanske, att Öbergs tidigare bidrag från Lunda hade börjat tryckas i föreningens tidskrift Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria fr. o. m. 1877. Denna gång skickade han tre sändningar, i maj 1882, augusti 1883 och juni 1885.[22] För de sammanlagt tjugofyra visorna ges orts- men icke meddelaruppgifter.

Bland de fjorton visor i C. E. Södlings vissamling,[23] vilka uppges vara upptecknade av Emil Öberg, finns några (ej ballader), som icke ingår i de ovannämnda samlingarna. Det är därför antagligt, att Södling fått material direkt från Öberg. När detta skett, kan ej avgöras med säkerhet, men det torde ha varit på 1870-talet.

Jämför man de samlingar Öberg skickat till skilda mottagare, finner man, att det i stor utsträckning måste röra sig om samma uppteckningar. Genom sammanställningar av befintliga uppgifter om traditionsbärare och traditions- eller uppteckningsorter, blir det klart, att Öbergs insamlingsverksamhet kan indelas i tre perioder. Den första är uppteckningarna efter Öbergs egna släktingar på 1850-talet. Den andra är uppteckningarna i Lunda sn 1862–63. Den tredje, slutligen, resulterar främst i uppteckningar från Rekarne på 1880-talet.

De av Öbergs släktingar, efter vilka han upptecknat visor, är fadern, skräddaren Johan Erik Öberg (f. 1804 i Strängnäs landsförsamling, Åkers hd, d. 1857 i Strängnäs stad), modern Anna Cathrina f. Grandin (f. 1785 i Wintrosa sn, Närke, d. 1859 i Strängnäs stad), farmodern Anna Andersdotter, f. Lenngren (f. 1780 i Överselö sn, Selebo hd, d. 1856 i Strängnäs stad)[24] samt hans första hustru Augusta Mathilda, f. i Åkers sn, Åkers hd.[25] När-

[21] Samlingarna finns i hskr. 254 i Mus. Ak. bibl., fol. 89–126.

[22] Även dessa finns i ULMA 1951: 31.

[23] Om Södlings samling se s. 586 ff. härnedan.

[24] Strängnäs kyrkoarkiv A I c 8–13 (»Norrstugan», Tosterö rote); A I c 13, uppsl. 36 och 166; A I c 14, uppsl. 38 och 169. Johan Erik Öberg och hans familj flyttade in till Strängnäs stad från landsförsamlingen 1853.

[25] Från en något senare tid, då Emil Öberg var redaktör i Hedemora 1876–78, härrör några uppteckningar, bl. a. efter »mamsell Anna Aurora Aulin från Hedemora», som senare skulle bli Öbergs andra hustru.

kesuppteckningarna är tydligen gjorda efter modern, de äldre Sörmlandsuppteckningarna efter de övriga av dessa anförvanter.

Uppteckningarna i Lunda är till större delen gjorda efter »en gammal blind gumma i Lunda sn:s fattighus».[26] För 80-talsuppteckningarna föreligger inga meddelaruppgifter.

Det första av de källkritiska problem som knyter sig till Emil Öbergs visuppteckningar gäller proveniensuppgifterna. Den sändning Öberg lämnade till Södermanlands fornminnesförening i juni 1863 uppges innehålla uppteckningar »från Lunda Sn i Södermanland». Sju av de tolv visorna i denna samling trycktes också i Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria I–II, 1877–81, med ortsangivelsen »Lunda socken». Det visar sig emellertid, att minst nio av dessa visor är antingen helt identiska eller så likartade med uppteckningar Öberg gjort efter sina närmaste, att proveniensuppgiften »Lunda sn» måste vara felaktig. Att så är fallet, visar de inbördes samstämmiga uppgifterna i Dybecks ms och i Mus. Akademiens samling. Att t. ex. Anna Cathrina Öbergs visor från Närke skulle återfinnas mer eller mindre identiska i Lunda sn, Södermanland, ter sig uteslutet. Förmodligen har Öberg velat prestera ett så vacker resultat som möjligt av sin verksamhet som fornminnesföreningens ombud i Lunda och därför drygat ut de verkliga Lundauppteckningarna med bidrag ur sin egen släkttradition.

Det andra gäller de smärre förändringar, som i några fall skiljer de olika utskrifterna av samma visa. Det bör nämnas, att dessa skiljaktigheter överallt är så små, att de icke kullkastar de åsikter jag nyss framfört om de oriktiga proveniensuppgifterna. I viss utsträckning gäller dessa olikheter melodierna — de kan ha transponerats från en tonart till en annan, en upptakt kan ha tillagts eller borttagits — men mera texterna, dock som sagts aldrig så mycket, att man behöver vara i tvivelsmål om att det rör sig om en och samma tradition. Förklaringen torde ligga i, att Öberg nedskrivit sin släkttradition efter minnet vid flera olika tillfällen (det är egentligen blott dessa visor det gäller); jfr Öbergs egna uttalanden om visor, »hemtade ur minnet från barnaåren», i brevet till Aminson 1885. Som en alternativ förklaring kunde man peka på möjligheten av att Öberg efter sina släktingar gjort flera uppteckningar av samma visa vid skilda tidpunkter. Helt kan denna möjlighet icke avvisas, men med tanke på att farmodern, fadern och modern alla var döda redan före 1850-talets slut, ter den sig mindre sannolik.

Både vad det gäller proveniensuppgifterna och textutformningen har ytterligare förvirring skapats vid publicerandet av Öbergs visuppteckningar. I sin Svenska Folkmelodier 1853–56 tryckte Dybeck några av de visor, för

[26] Enligt notiserna i Mus. Ak. bibl. hskr. 254.

vilka Öberg i sina till Dybeck insända ms icke lämnat ortsuppgifter. Dybeck har då tydligen godtyckligt valt dylika från andra av Öbergs upptecknings. Sålunda uppges i Dybecks utgåva nr 6, »Och konungen skulle till Gryninge fara» (DgFT 109) härröra från »Nerike. Knista och Hidinge» och nr 19, »Och systeren talte till systeren så» (DgFT 95) från »Nerike. Hidinge sn». Enligt Öbergs uppgifter till Mus. Ak. sjöngs den första av hans farmoder, den andra av hans fader, båda från Sörmland. Vid tryckningen av Öbergs visor i Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria har det tillgått på ett annat sätt. Öbergs egna proveniensuppgifter har här oförändrade återgivits. Men i själva vistexterna har en del smärre ändringar företagits jämfört med Öbergs insända manuskript. Dessa torde ha gjorts av tidskriftens utgivare, lektor Aminson. Han hade varit Öbergs lärare i Strängnäs och ansåg sig uppenbarligen kunna göra kriarättningar i den forne elevens material.[27] Anmärkningsvärt är, att Öberg sedan accepterat dessa ändringar och låtit dem återkomma när han insände samma visor till Mus. Ak.![28]

Utrymmet här tillåter icke detaljutredningar rörande de förändringar de enskilda visorna undergått i de olika utskrifterna och tryckta redaktionerna. Själva källäget har påvisats. Möjlighet till detaljkontroll lämnas genom nedanstående balladförteckning, ordnad efter meddelare.[29]

Anna Andersdotter Öberg, f. Lenngren

1. »Och jungfrun hon skulle sig till ottesången gå», DgFT 37. Mus. Ak. 1881: 23.

2. »Och konungen skulle till Gryninge (Rynninge) fara», DgFT 109. Dybeck ms, s. 94 B, 85, 85 B, 86. Dybeck ms, s. 97, 97 B, 98. Söderm. fornm.f. ms 3: 10 (»Lunda sn»). Tr. i Dybeck, Sv. Folkmelodier, nr 6 (»Nerike. Knista och Hidinge»)

[27] Det är därför icke fullt korrekt, när C.-A. Moberg i sin uppsats Richard Dybeck och svensk folkmusik, 1949, s. 8 n. 1 uppger, att »Öberg utgav själv Folkvisor med melodier i Bidrag till Södermanlands kulturhistoria I–VII, 34». Utgivaren var Aminson, efter hans död Joh. Wahlfisk. Det bör påpekas, att ingen av visorna i bd VII av tidskriften ifråga upptecknats av Öberg.

[28] Dessa ändringar skall icke sammanblandas med dem Öberg s. a. s. spontant gjort. Som exempel på Aminsons ändringar kan nämnas att när Öbergs ms har »Jungfrun hon klifve på stockar och sten» (Söderm. fornm.f. ms 2: [10], str. [5]) står det i Bidrag t. Söderm. ä. kulturhist. I, nr 3, str. 5 »Jungfrun hon stige på stockar och sten» (med allitteration), likaså i Mus. Ak. 1878: 10 och 1881: 1. I visan nr 8 i samma band av tidskriften har Aminson kombinerat Öbergs melodi (Söderm. fornm.f. ms 3: 9) med en textstrof ur Arwidssons SF 87; denna strof har sedan Öberg upptagit och lagt till sin egen i Mus. Ak. 1881: 8.

[29] Attribueringen till meddelare är gjord efter Öbergs uppgifter i de till Mus. Ak. insända samlingarna. Dessa uppgifter strider ej mot vad som kan utläsas av samma visors förekomst i Dybecks ms Folklore. Där ortsangivelse blott förekommer i Mus. Ak., meddelas den ej i min förteckning. För numreringen inom Södlings ms se s. 590 nedan.

och Bidrag t. Södermanl. ä. kulturhist. II, nr 19 (»Lunda sn»). Mus. Ak. 1878: 2 (»Strengnäs landsförsamling»). Södling ms, S 233.

3. »Och ungersven och jungfrun de möttes uppå bro», DgFT 124. Dybeck ms, s. 86 B, 84, 84 B. Dybeck ms, s. 87. Dybeck ms, s. 98, 98 B, 99. Söderm. fornm.f. ms 4: [4] (»från Strengnästrakten»). Mus. Ak. 1881: 5 (»fr. Strengnäs och Öfver Selö socknar»). Tr. i Dybeck, Sv. Folkmelodier, nr 37 (»Nerike. Hidinge sn») och Bidrag IV, nr 32 (»Från Strengnästrakten»).

4. »Och hör du liten båtsman hvad jag nu säger dig», DgFT 238. Söderm. fornm.f. ms 4: [3] (»från Tosterön»). Mus. Ak. 1881: 19 (»fr. Strengnäs' och Öfver Selö socknar»). Tr. i Bidrag IV, nr 31 (»Från Tosterö»).

5. »Det var allt om lilla Lisa och hennes kära mor», DgFT 271. Dybeck ms, s. 83. Söderm. fornm.f. ms 4: [2] (»från Strengnästrakten»). Mus. Ak. 1881: 3 (»fr. Strengnäs' o. Ö. Selö S:nar»). Tr. i Bidrag IV, nr 30 (»Från Strengnästrakten»).

6. »Herr Åke han rider på sin fostermoders (kära moders) gård», DgFT 361. Dybeck ms, s. 87 B. Dybeck ms, s. 91 B. Söderm. fornm.f. ms 4: [8] (»från Tosterön»). Mus. Ak. 1881: 7 (»fr. Strengnäs o. Öfver Selö socknar»). Tr. i Bidrag IV, nr 28 (»Från Tosterö»).

7. »Och hertigen red sig till Löta (till borgfruns gård)», DgFT 380. Dybecks ms, s. 87. Dybeck ms, s. 92, 92 B. Dybeck ms, s. 102, 102 b. Mus. Ak. 1881: 6.

8. »Olof Adelin han tjente uppå konungens gård», DgFT 458. Söderm. fornm.f. ms 3: 1 (»Lunda sn»). Mus. Ak. 1878: 1 (»Strengnäs landsförsamling»). Södling ms, S 27. Tr. i Bidrag II, nr 18 (»Lunda sn»).

9. »Och Svinaherden satt på tufvan och sang», DgFT 527. Söderm. fornm.f. ms 5: 4 (»från Tosterön»). Mus. Ak. 1881: 10 (fr. Strengnäs' och Öfver Selö socknar»). Tr. i Bidrag VI, nr 39 A (»Från Tosterö»).

Anna Öberg, f. Lenngren, sjöng förutom balladerna tre andra visor.

Johan Erik Öberg

1. »Och jungfrun hon sitter i buren (jungfruburen) och gråter», DgFT 40. Dybeck ms, s. 89, 89 B. Dybeck ms, s. 96, 96 B. Söderm. fornm.f. ms 3: 7 (»Lunda sn»). Mus. Ak. 1878: 4 (»Strengnäs' landsförs.»). Tr. i Bidrag II, nr 15 (»Från Lunda socken»).

2. »Och systeren talte till systeren så», DgFT 95. Dybeck ms, s. 99, 99 B, 100. Söderm. fornm.f. ms 5: 3 (»från Strengnästrakten»). Mus. Ak. 1878: 3 (»Strengnäs' landsförsaml.»). Tr. i Dybeck, Sv. Folkmelodier, nr 19 (»Nerike. Hidinge sn») och Bidrag VI, nr 38 A (»Från Strengnästrakten»).

3. »Herr Peder han gångar (gångade) på kammaregolf», DgFT 376. Dybeck ms, s. 105 B (»från Åkers härad i Södermanland»). Söderm. fornm.f. ms 4: [1] (»från Åkers härad»). Mus. Ak. 1878: 6, var. (»fr. Strengnäs landsförsamling»). Tr. i Bidrag IV, nr 33 A (»Från Åkers härad»).

J. E. Öberg sjöng två andra visor.

Anna Cathrina Öberg, f. Grandin

1. »Det bodde en bonde på Östervalla hed», DgFT 39. Dybeck ms, s. 83. Mus. Ak. 1881: 4.

2. »Staffan var en stalledräng», DgFT 96. Mus. Ak. 1881: 30.

3. »Magdalena under källebro», DgFT 98. Mus. Ak. 1881: 18. Jfr Dybeck ms, s. 87 B.

Åtta visor av annat slag är upptecknade efter Anna Cathrina Öberg, f. Grandin.

Augusta Mathilda Öberg

»Var har du va't så länge, Sven i Rosengård», DgFT 340. Dybeck ms, 106 (»från Åkers Härad i Södermanland»). Söderm. fornm.f. ms 3: 9 (»Lunda sn»). Mus. Ak. 1881: 8 (»fr. Åkers S:n, Söderm.»). Tr. i Bidrag I, nr 8 (»Från Lunda socken»). Södling ms, S 265 (»Uppt. af Em. Öberg, omkr. 1856, efter sång af sin moder — från Lunda socken, Söderm»!!).

Dessutom tre andra visor.

»En gammal blind gumma i Lunda sockens fattighus.»[30]

1. »Sven Svanehvit red sig åt (rider sig den) vägen fram», DgFT 18. Söderm. fornm.f. ms 3: 12 (»Lunda sn»). Mus. Ak. 1881: 9 (»Lunda sn»). Tr. i Bidrag I, nr 7 (»Lunda socken»). Södling ms, S 121 [B]. Jfr också Dybeck ms, s. 106 B.

2. »Bittida en morgon innan solen upprann», DgFT 48. Söderm. fornm.f. ms 1: 1 (»Lunda sn»). Mus. Ak. 1878: 7 (»Lunda»). Tr. i Bidrag I, nr 1 (»Lunda socken»). Södling ms S 269.

3. »Jungfrun hon gångar till sjöastrand», DgFT 241. Söderm. fornm.f. ms 2: [10] (»Lunda Sn»). Mus. Ak. 1878: 10, 1881: 1 (»Lunda»). Tr. i Bidrag I, nr 3 (»Från Lunda socken»).

4. »Liten Kerstin hon rider på (uppå) konungens gård», DgFT 267. Söderm. fornm.f. ms 2: [17] (»Lunda Sn»). Mus. Ak. 1881: 15 (»16»; »Lunda Sn»). Tr. i Bidrag I, nr 4 (»Från Lunda socken»). Södling ms, S 254.

5. »Sjömännerna de skifva sina åror till att ro», DgFT 486. Söderm. fornm.f. ms 2: [9] (»Lunda Sn»). Mus. Ak. 1878: 9 (»Lunda»). Tr. i Bidrag I, nr 2 (»Från Lunda socken»). Södling ms, S 284.

Från samma meddelare finns tre andra visor.

Anna Aurora Aulin

»Herr Peder han går sig i kammaren in», DgFT 376. Mus. Ak. 1878: 6.

Dessutom en annan visa.

*

I Öbergs uppteckningar i Dybecks ms finns ytterligare åtta balladutskrifter. En av dem, DgFT 238, har ortsuppgiften »Nerike» och torde vara sjungen av Anna Cathrina Öberg. En annan, DgFT 18, från »Åkers o.

[30] I Lunda församlings husförhörslängd 1861–65 (pastorsämbetet i Lunda, Jönåker) betecknas ingen av de i fattighuset boende kvinnorna som blind. I husförhörslängden 1856–1860 (Uppsala LA) upptages däremot en blind kvinna, men då hon avled redan 1857 kan hon ej vara identisk med vissångerskan.

Selebo härader», vilket närmast tyder på att den tillhört Anna Öbergs, f. Lenngren, repertoar. Tre stycken, DgFT 271, 274 och 381, bär ortsangivelsen »Åkers hd»; i dessa fall är flera personer inom Emil Öbergs släktkrets tänkbara som traditionsbärare. Tre, slutligen, saknar proveniensbeteckning (DgFT 98, 210, 445) men tillhör, även dessa sannolikt den Öbergska släktkretsen. En text av DgFT 70 som trycktes av Dybeck i Runa fol. I, s. 16 f. med uppgift att den skulle vara upptecknad av Öberg i Närke, är tvivelaktig; den har diskuterats härovan s. 577.

Också bland de visor Öberg sände till Södermanlands fornminnesförening finns några balladutskrifter, som ej med säkerhet kan attribueras till bestämda traditionsbärare. En version av DgFT 409 har ortsangivelsen »Lunda sn» och är kanske upptecknad efter den blinda gumman i fattigstugan. Möjligen gäller detta också en version av DgFT 305 i sändningen från december 1862, vari alla visorna uppgavs komma från Lunda. Med hänsyn till Öbergs otillförlitlighet när det gäller visor från Lunda, är detta dock tämligen ovisst. Två visor, DgFT 96 och 360, uppges komma från »Tosterön» resp. »Åkers sn» och kan vara upptecknade efter Öbergs släktingar. En visa (i balladstil men troligen av yngre ursprung, jfr nedan s. 780) är från »Fogdö sn» (samma ortsuppgift också i Södling ms, S 234).

C. E. Södlings visuppteckningar

Carl Erik Södling föddes 1819 i Mogata sn, Östergötlands län, som son till mjölnaren Eric Ericsson och h. h. Anna Catharina Ingvallsdotter. Han avlade musikdirektörs examen vid Musikaliska Akademien 1842, lärarexamen vid seminariet i Stockholm 1843 samt examen vid GCI 1845. Från sistnämnda år till 1850 var han lärare i gymnastik vid läroverket i Västervik, åren 1847–50 också teckningslärare där. Tiden 1850–58 tillbragte han i Sydamerika, bl. a. som organist vid engelska episkopalkyrkan i Buenos Aires 1852–57 och som »professor of music» vid Lyceo de la Plata i samma stad. Från 1860 till sin död var han åter lärare vid läroverket i Västervik, nu också musiklärare (från 1862). Södling verkade också som uppslagsrik pianopedagog och höll dessutom på olika orter i landet föredrag om svensk folkmusik. 1862 utnämndes han till spansk vicekonsul i Västervik. I Musikaliska Akademien blev han agreé 1848 och associé 1857, varemot han aldrig fick tillräckligt många röster för att bli vald till ledamot. Han avled 1884.[31]

[31] För Södlings biografi och verksamhet se, förutom Norlinds och Sohlmans musiklexika och Svenska män och kvinnor, en artikel i Sv. Musiktidning 1898, s. 50; Morales o. Norlind, Kgl. Musikaliska Akademien 1771–1921, s. 69 f., 120 f.; S. Walin, Kgl.

År 1875 väcktes en motion i riksdagen om att på samma sätt som det i Norge utgått statsbidrag till Lindeman, Grieg och Johan Svendsen för insamling av folkmusik borde det i Sverige utgå ett årligt anslag till Södling, »vårt lands ende tonforskare», för att denne måtte »kunna resa omkring i vårt land och sjelf uppteckna de folktoner, som ännu här och der lefva på folket läppar, men som med hvarje år utdö och snart försvinna» och för att han skulle kunna fullborda sitt arbete Svenska Folkmusikens Historia.[32] Motionen avslogs.

Södling utgav bl. a. Svenska Folkmelodier för den första sångundervisningen i scholorna, H. 1 (1849; a. u.) och Indianska sång- och dansmelodier från S. Amerika, H. 1–2 (1859–60). Två folkmelodier, upptecknade av Södling, publicerades i Sv. fornminnesföreningens tidskrift 1873–74, s. 95 f.; en visa, likaledes upptecknad av Södling, citeras i Afzelius, Swenska Folkets Sago-Häfder 11: 2, 1870, s. 134.[33] Södlings större arbeten blev aldrig befordrade till trycket. Detta gäller såväl hans verk om den svenska folkmusikens historia som hans folkvisesamling.

Svenska Folkmusikens Historia, två handskrivna volymer i Musikaliska Akademiens bibliotek (Hdskr. 93: 1), är ett arbete som tydligen under längre tid — enligt ett brev från Södling till Hyltén-Cavallius 15.3.1870 (KB L 26: 1 a) var det då sedan ett halvt år påbörjat — sysselsatt Södling, men åtminstone vissa partier av det är i föreliggande skick först nedskrivna 1881–82. Så är sålunda förhållandet med det avsnitt, som har ett omedelbart intresse för oss vid bedömningen av ett flertal folkviseupptecknare på 1800-talet, nämligen vol. II, s. 103–114: »Svenska Folkvisans jemte melodi återgifvande i tryck.»[34] Denna starkt personligt färgade framställning saknar icke värde, även om man, såsom flerstädes framgått av föreliggande arbete, på åtskilliga punkter måste ställa sig högst kritisk till den.[35]

Musikaliska Akademien och den svenska folkmusiken, s. 323 ff.; Rolf Åsberg, Carl Erik Södling — ett bortglömt musikgeni, 1961.

[32] Motion i andra kammaren, 1875, nr 14, av A. Törnfelt.

[33] För hans övriga av trycket utgångna verk hänvisas till gängse uppslagsböcker. Här skall blott påpekas, att Södling i Grimborgs Saga, 1880, låter flera av sina folkmusikteorier framskymta, samt att han i Sv. Musiktidning 1881, s. 196 uttalat sig om Drakes och Wiedes visuppteckningar samt om melodierna i GA och GAB. — Bland pressreferaten av Södlings föredrag märks särskilt Richard Bergströms uppskattande men ändock icke okritiska redogörelse i Förr och Nu 1872, sp. 139–142.

[34] C.-A. Moberg påpekar i Från kämpevisa till locklåt, s. 21, att man har anledning att »reservera sig inför den excentriske Södlings temperamentsfulla överdrifter eller giftigheter».

[35] En annan utformning av samma ämne, »Huruledes våra folktoner blifvit upptecknade», ingår i Södlings ms Musikhist. mus., vol. II: 5.

Södling sökte förgäves från Musikaliska Akademien få ekonomiskt stöd till tryckning av Svenska Folkmusikens Historia. Ett avgörande skäl för akademiens kallsinnighet var säkerligen, att han gjort sig känd för en nästan rudbeckiansk chauvinism. Tyskland, Storbritannien, Italien, Spanien, Portugal och Frankrike: alla dessa länder hade fått inte bara sin musikaliska odling utan även sin poesi från Norden.[36] Under sin vistelse i Sydamerika sände Södling (26.4.1855) ett brev till Mus. Ak. med ett något förbluffande innehåll. Han hade funnit och kunde vetenskapligen (»historiskt, politiskt och ortografiskt») bevisa, att svenskar och norrmän upptäckt och civiliserat »vestra hälften af Södra Amerika» samt att »fundatorerna af Kejsaredömet Peru härstammade från Svenska Konglige Familien af Ynglingaätten»:

> Förgäfves hafva en mängd af Spaniens, Frankrikes, Englands, Tysklands och Nord-Amerikas förnämste författare sökt att utreda *hvarifrån* de Peruanska *Incas* kommit; ifrån Lopez de Vega och Garibazzo 1531–33, till Prescott 1850 — *ingen* har löst gåtan; till dess jag, ledd af Guds anda och den svenska folkvisan, lyckades, och sålunda eröfrat ett kejsardöme åt vårt land.[37]

Också beträffande den svenska folkmusikens absoluta ålder hyste Södling utrerade åsikter. På en utskrift av Näckens Polska i Mus. Ak. 93: 2 uppger han melodien vara 5 000 år gammal.

Jämsides med sådana fantastiska idéer förde Södling till torgs några värdefulla synpunkter, i vilka en eftervärld givit honom rätt. Det är dock föga underligt, att han redan under sin livstid blev föremål för högst skiftande omdömen. Frågan är i vilken utsträckning han låtit teoretiska överväganden spela in vid upptecknandet och utredigerandet av folkvisemelodierna, t. ex. beträffande tonaliteten. Såvitt jag kunnat finna vid en genomgång av hans material verkar det någorlunda pålitligt, men blott en framtida, ingående musikvetenskaplig analys av Södlings samlingar kan ge ett riktigt besked om värdet av hans melodiåtergivelser.[38] Att han behandlat vistexterna tämligen fritt är på flera sätt uppenbart. Man kan se

---

[36] Se S. Wallin, a. a.. s. 328 f.; R. Åsberg, a. a., s. 16. Jfr Sv. fornminnesfören. tidskr. 4, 1878–80, s. 204.

[37] Brevet, som alltjämt finns i Mus. Ak. bibl., är förut — men med oriktig datering — återgivet i Morales o. Norlind, a. a., s. 69 f. De i brevet framställda åsikterna förfäktade Södling också i föredrag i Buenos Aires (se urklipp ur tidningen British Packet 1855 i Södlings saml., ms I, Musikhist. mus.) och i Sverige, jfr hans Grimborgs Saga, 1880, s. 59 f. Bror Emil Hildebrand betecknar, i ett brev till L. F. Rääf 25.9.1869 (UUB), Södling som »rubbad» och talar om »fullkomlig sinnesförvirring».

[38] Jfr s. 593 härnedan om fall, där riktigheten av Södlings uppteckningar skall ha intygats av utomstående kontrollanter. Viktigast torde dock vara, att Södling i vol. II: 5 (Musikhist. mus.) skriver, att man icke får visa »för mycken efterlåtenhet gent emot folkminnets fel och slarf».

detta t. ex. i åtskilliga av de uppteckningar han fått från sin vän L. Chr. Wiede.[39] I ett fall — beträffande visorna upptecknade efter »Mäster Plut» — har Södling uttryckligen uppgett sig ha omarbetat texter.

Södlings vissamlingar, tidigare i litteraturen i korthet nämnda men ej beskrivna,[40] förvaras nu dels i Musikaliska Akademiens bibliotek, dels i Musikhistoriska museet. På förstnämnda ställe finns såväl ett häfte med titeln folkmelodier (Hdskr. 93: 3; innehåller uteslutande sättningar med pianoackompanjemang) som en bunt lösa visutskrifter i olika format (Hdskr. 93: 2, överlämnad av operasångerskan A. L. Roon-Günternitz), bestående bl. a. av flerstämmiga arrangemang av folkvisemelodier, av ett antal av Södlings egna sångkompositioner samt av sånglekar ur Wallmans samling i L. Chr. Wiedes egenhändiga avskrift. Musikhistoriska museets Södlingmaterial förvaras i två kapslar. Den ena (Södlings samling, ms I) innehåller en av Södling själv upplagd samling tidningsurklipp rörande hans verksamhet jämte några brev, den andra fem ganska tunna, inbundna volymer i folioformat (Södlings samling, ms II: 1–5). Mus. Ak. Hdskr. 93: 2–3 innehåller endast föga, som ej också finns i de i Musikhistoriska museet förvarade volymerna. Dessa, Södlings samling, ms II: 1–5, är det viktigaste materialet.

[39] Sålunda har en text om en enda strof (Södlings Ms, Musikhist. mus. II: 1, nr 39; också i Mus. Ak. Hdskr. 93: 2) följande lydelse:

Min styfmoder är blifven på mig så vred
— Det vållar mig stor sorg —
Hon skapade mig till en varg så led.
— För huru skulle jag glädja mig.

Södling uppger för visan proveniensen »Wiede. Österg. Wikbolandet!» Wiede har emellertid icke intagit visan (DgFT 55) i sin huvud- eller konceptsamling. Däremot finns i Wiedes s. k. diversesamling — liksom de övriga i KVHAA — nämnd en visa, »Min stjufmoder är blifven på mig så ond». Denna diversesamling innehåller huvudsakligen avskrifter ur GA och SF (jfr J. Ling, Levin Christian Wiedes vissamling, s. 19), och på en däri ingående förteckning, »Folkmelodier lånade från Arwidssons Fornsånger» återfinner man SF II: 138 Den förtrollade riddaren. Södlings melodi är identisk med SF 138 B. Tydligen har Södling bland det material Wiede sänt honom också fått dennes avskrift av SF 138 B och felaktigt trott den vara upptecknad av Wiede. Sedan har han (liksom Ahlström i 300 nord. folkvisor, nr 294) försökt förbättra texten, vilken i SF börjar med den rimlösa strofen

Min styfmoder är blifven på mig så ond
— Det var mig en stor sorg —
Hon skapade mig i så underlig led.
— Huru skulle jag glädja mig.

[40] S. Walin, Kgl. Musikaliska Akademien och den svenska folkmusiken, s. 329 n. 21. — I C.-A. Moberg, Från kämpevisa till locklåt, s. 28, framkastas märkligt nog tanken, att Södlings insamlade material helt skulle ha förkommit.

Själva visredaktionerna, så gott som uteslutande satta med pianoackompanjemang, ingår i vol. II: 1–4. Visorna är däri numrerade dels för hand (icke alltid i den ordningsföljd de nu har i volymerna — icke sällan har samma visa flera olika handskrivna nummerbeteckningar), dels med sifferstämpel (numreringen löpande genom alla fyra volymerna). Ehuru icke utförd med all önskvärd konsekvens och noggrannhet är stämpelnumreringen den, som det är mest praktiskt att följa. Vol. II: 2 (nr 100–223) har titeln »Vanlig Dorisk tonscala». Vol. II: 3 (nr 224–333) innehåller »Gammal Mollton», »Modern Mollton» och »7-tonsmelodier», vol. II: 4 (nr 334–394) »Melodier i Modern Durton», under det att vol. II: 1 (nr 2–99 samt en onumrerad, av Södling själv författad »Svensk-Norsk Tvillingbrödra-Sång; nr 1 saknas) har samtliga de av Södling urskilda »tonskalorna» — se vidare härnedan — representerade.

Vol. II: 5 är ett tryckmanuskript eller kanske rättare ett utkast till ett sådant:

> Svenska Gullharpan. 100 under åren 1836–76 samlade nya Valda Folk-melodier, uppställda i systematisk ordning. Från folkets sång upptecknade; satta för en röst och ett lätt pianoforte-ackompanjemang eller endast att spelas å pianoforte, af C. E. Södling.

Manuskriptet innehåller en lång inledning till den planerade editionen, vidare en förteckning över de 100 visor boken skulle innehålla samt en kommentar till dessa 100 visor. Själva visorna finns däremot ej i volymen. Genomgår man den nyssnämnda förteckningen visar det sig emellertid, att de däri upptagna visorna är identiska med dem som ingår i vol. II: 1. Dessa visor (inkl. Södlings »Tvillingbrödra-sång») är således det folkviseurval Södling tänkte utge under namnet Svenska Gullharpan.[41] En förteckning över dess innehåll ingår också i det bevarade ms till Svenska Folkmusikens Historia, vol. II. Södling insände Svenska Gullharpan eller, som han då kallade samlingen, Svenska Folkharpan, till Musikaliska Akademien 1877 i hopp om att erhålla statsbidrag till verkets tryckning, men akademien avstyrkte hans ansökan.[42] Visorna i denna samling är grupperade efter melodiernas tonalitet.[43]

---

[41] I Sv. Musiktidning 1898, s. 50, uppges, att Södling lär ha efterlämnat två samlingar av svenska folkvisor, »Gullharpa» och »Silfverharpa». Uppgifterna om de två samlingarna återkommer hos S. Broman, Den svenska musikforskningen 1750–1900, s. 60 n. 3, Moberg, a. a., s. 28 och i Åsbergs skrift om Södling, s. 17. Det är troligt, att »Silfverharpan» skulle blivit en fortsättning på Svensk Gullharpa, men några förberedelser för en sådan edition tycks icke föreligga i Södlings bevarade papper.

[42] Morales o. Norlind, Kgl. Musikaliska Akademien 1771–1921, s. 120 f.; S. Walin, Kgl. Musikaliska Akademien och den svenska folkmusiken, s. 328 f.; Åsberg, s. 13.

[43] De tio »tonskalor», efter vilka Södling indelat materialet, är 1. »Pentatoniska

I visvolymerna II: 2–4 finns ett stort antal dublettutskrifter av visor i Svenska Gullharpan samt icke så få avskrifter ur GA och andra källor samt material från andra samlare som L. Chr. Wiede och Emil Öberg, men volymerna innehåller också åtskilliga, icke annorstädes befintliga, uppteckningar av Södling. Enligt Södlings egna uppgifter skulle han dock ha samlat ett mycket större material än det vi nu känner. I vol. II: 5 uppger han sig sålunda dels redan 1846 ha bidragit med 50 à 60 visor till J. N. Ahlströms 1855 utgivna »300 Nordiska folkvisor», dels ha upptecknat totalt 1 200 à 1 300 folkmelodier (de sydamerikanska troligen inräknade), varav emellertid de flesta förkommit under resor, vid flyttningar, genom utlån eller genom att de blivit av Södling »utgallrade och såsom odugliga upp-brända».[44] Hur pass riktiga dessa uppgifter är låter sig ej bestämmas.[45]

Vi har ovan sett, att titelbladet till Svenska Gullharpan uppgav, att materialet var samlat under tiden 1836–76. Notiser under åtskilliga av visutskrifterna jämte förteckningarna över och kommentaren till Svenska Gullharpan ger besked om när de bevarade uppteckningarna gjorts. Från 1830-talets slut härrör blott några visor, som är nedtecknade barndomsminnen eller hämtade från Södlings egen mor; någon egentlig insamlingsverksamhet rör det sig således inte om. Så är däremot fallet under 1840-talet: de — visserligen icke särdeles talrika — uppteckningarna från detta decennium är gjorda i skilda orter efter olika meddelare. Större delen av 1850-talet var Södling i Sydamerika, och det är icke förvånande, att hans svenska vismaterial från årtiondet är tämligen litet.[46] Från 1860-talet finns betydligt mera, men de flesta uppteckningarna är från 1870-talet.[47]

(= 5-tons = Österländska) durskalan.» 2. »Motsvarande moll.» 3. »Fornnordisk durskala = Mixolydisk.» 4. »Ursprunglig s. k. dorisk, saknande 6:e tonen.» 5. »Dorisk.» 6. »S. k. Frygisk.» 7. »Fornnordisk mollskala = 7-tonsskala.» 8. »Ursprunglig mollskala, lika i upp- och nedgående.» 9. »Modern mollskala.» 10. »Modern durskala».

[44] I vol. II: 5 formulerar Södling en selektiv attityd till de folkmusikaliska materialet: »Att ord eller ton finnas i folkemunnen, utgör icke något bevis på konstvärde. Allt samlande måste derföre ske med noggrann urskiljning.»

[45] Jfr not 47 härnedan. För Ahlströms utgåva se s. 117 härovan.

[46] Att Södling tillvaratagit tillfällena till insamling visar hans uppgift om en visa (Svenska Gullharpan nr 36, DgFT 18), som upptecknats på hans hemresa från Sydamerika 1858 »å Atlantiska oceanen, på höjden af Azoriska öarna» efter en styrman ombord.

[47] På baksidan av titelbladet till Svenska Gullharpan (vol. II: 5) har Södling också antecknat: »Som utg. under olika tider till andra utg. skänkt omkr. 200 af de för 40 år sedan upptecknade melodier, befinnes de flesta i detta arbete meddelade från en senare tid.» — Med Södlings uppgifter om de stora samlingar han förfogade över redan på 1840-talet rimmar det dåligt, att han i sin folkviseedition för skolbruk 1849 helt eller nästan helt hämtat materialet ur tryckta källor, främst GA.

I knappast något tillfälle förfogar vi över en primäruppteckning av Södling; vi känner hans material så som det redigerats för sång och piano. I de flesta fall ges blott en eller ett par strofer av vistexten. Det kan ej avgöras, om primäruppteckningarna omfattat mera av texten eller ej — Södlings intresse var otvivelaktigt mera ägnat visornas musikaliska sida. I en del fall har Södling omarbetat eller nydiktat texten till visorna.[48] Balladerna torde visserligen tillhöra de visor, som kommit lindrigast undan hans bearbetning, men Södlings balladtexter måste begagnas med stor försiktighet.

Södling anger oftast efter vem en visa upptecknats. Genom sammanställandet av uppgifter på olika ställen i vol. II: 2–5 (Musikhistoriska museets Södlingsamling) kan det klargöras, att de bevarade uppteckningarna är gjorda efter minst femtio traditionsbärare. I många fall är tyvärr Södlings upplysningar om meddelarna otillräckliga för att möjliggöra en säker identifiering av dessa.

Södlings balladuppteckningar är drygt fyrtio till antalet, och dessa representerar i runt tal trettio balladtyper. De traditionsbärare, efter vilka Södling upptecknat ballader, har i regel blott bidragit med en eller ett par visor av detta slag, försåvitt man kan döma av det bevarade materialet. Ett par undantag finns dock. År 1848 upptecknade Södling sex ballader efter en sångerska i Lerboholm, Lofta sn, Kalmar län (DgFT 65 — S 31, 116, 326; DgFT 294 — S 333; DgFT 340 — S 264; DgFT 381 — S 235; DgFT 409 — S 356; DgFT 415 — S 302; S betyder de stämplade numren i Södlings samling).[49] Under förra hälften av 1870-talet upptecknade Södling trettiofyra nu bevarade visor efter den man, skräddaren »Plut», som han betraktade såsom sin bäste meddelare, och av dessa visor är nio ballader. De senare skall här förtecknas (de ger en bra bild av den något trassliga numreringen i Södlings samlingar; S betyder i detta sammanhang de stämplade numren, GH numret i Svenska Gullharpans innehållsförteckning):

---

[48] I inledningen till Svenska Gullharpan skriver han: »Då 'folkeafgrundens slemmige dyr' (Björnson) ofta med en skön melodi förena ord som såra allmänna sedlighetskänslan, och då värdet af en melodi är fullt oafhängig [sic] af de tillfälliga orden, har jag till åtskilliga icke haft annat val, än att antingen författa nya ord eller ock omarbeta de gamla.»

[49] I några tillfällen finns inte dessa Loftauppteckningar kvar utan blott uppgifter om dem, påförda på likartade uppteckningar från annat håll. — Sångerskan, som också sjöng några andra visor än ballader för Södling, kallas av honom än »Gumman i Lerboholm», än »enkan» och »gamla pigan», men sannolikt avses en och samma person. Det bör antingen vara Lotta Gudmundsdotter, f. 1784 i Lofta eller Lotta Nilsdotter, f. 1769 i Lofta (Vadstena LA: Lofta A I: 16, uppsl. 76).

1. »Herr Malcolm han rider sig till konungens gård», DgFT 336. S 18, GH 16.
2. »Liten Kjerstin hon rider sig till skräddareby», DgFT 267. S 29, S 102, GH 26.
3. »Det gingo två systrar sig neder till en å», DgFT 95. S 76 b, S 342, GH 73.
4. »Herr Peder han gick sig för konungen att stå», DgFT 109. S 85, S 351, GH 82.
5. »Och konungen talte till sina män», DgFT 243. S 86, S 352, GH 83.
6. »Och jungfrun spatserade alt uppå sjöastrand», DgFT 241. S 93, S 360, GH 98.
7. »I Stockholm, i Stockholm, den store stad», DgFT 103. S 130.
8. »Å ungersven å jungfrun de möttes åt på bro», DgFT 370. S 325.
9. »Det sitter en dufva på liljekvist», DgFT 104. S 382.

I Svensk Musiktidning 1882 skriver Södling, att han »under åren 1871–73 upptecknade bortåt ett halft hundratal till största delen förut obekanta folkvisor efter den ryktbar vordne folkbarden 'Plut' . . .».[50] Det är tydligt, att Södling i sina föredrag om svensk folkmusik uppehållit sig vid »Plut», och i samband med föredrag i Göteborg i april 1875 företog han en penninginsamling till Pluts förmån.[51] I kommentaren till Svenska Gullharpan (vol. II: 5) skriver Södling följande:

> Gamle skräddaren Plut, af utg. beskrifven uti *Dagens Nyheter*, d. 16 mars 1873. Endast begåfvad med melodiminne, saknar han i öfrigt sundt begrepp jemte oförmåga [sic] att återgifva text i allmänhet. Hvadan ock, med ett à två undantag, alla hans texter, äfven de icke obscena, för att vara lämpliga till utgifning, ha måst antingen omarbetats, eller ock nya författats. — — — Riktigheten af alla de Plutiska melodiernas uppteckning, så i tonart som rytmiskt afseende, är skriftligen intygad af herr Concertm. J. Nagel, Fil. Dr V. Åbom och stadsorganisten Anderzon i Westervik, i vilkas närvaro och med föreliggande jemte andra upptecknings, Plut repeterat sina visor.

Denna notis talar för pålitligheten av Södlings melodiuppteckningar, gör oss skeptiska mot hans textutskrifter (om också, såsom jag redan antytt, balladerna ser ut att ha kommit bäst undan Södlings förbättringar) samt säger en del om Plut. Dessvärre är uppgiften om Södlings presentation av Plut i Dagens Nyheter 16.3.1873 felaktig.[52] Ingenstädes i Södlings samlingar möter Pluts verkliga eller fullständiga namn; som hans bostad uppges endast Västervik. Han kan emellertid identifieras.[53] Han hette

[50] C. E. Södling, Bellman och — Mäster Plut, Sv. Musiktidning 1882, s. 136.

[51] Ett tidningsurklipp härom finns i Musikhist. mus., Södlings saml. ms I.

[52] Dagens Nyheter utkom ej 16.3.1873, vilket var en söndag. Mina försök att i tidningspressen finna en dylik artikel av Södling om Plut har blivit resultatlösa, vilket icke behöver betyda att en sådan ej existerar.

[53] Att Södling gjorde uppteckningar efter en skräddare i Västralund i Västervik nämns i G. Ahlm, Min hembygd i Tjust, 1933, s. 164; jfr R. Åsberg, Carl Erik Södling, s. 6. Skräddarens namn är dock icke angivet. Genom red. Rolf Åsbergs välvilliga för-

Anders Magnus Andersson, föddes 1812 i Blackstads sn, S. Tjusts hd, Kalmar län, kom sedan till den tämligen närbelägna Västervikstrakten, där han var verksam som arbetskarl och skräddare. Trots att han av Södling benämns »mäster Plut», hade han inget eget skrädderi utan kallas i kyrkböckerna »skrädderiarbetare». Han avled på Västerviks fattighus 1888.[54]

Efter prostinnan Westerlund, Västerås, upptecknade Södling 1858 fyra ballader: DgFT 210 (S 232), DgFT 376 (S 339), DgFT 415 (S 303) och ST 7 (S 379). Övriga meddelare är Jonas Hansson, Hanganäs, Bolmsö, vid upptecknings-tillfället 72 år gammal (DgFT 18 — S 121; DgFT 376 — S 79, 338, GH 76), spelmannen Jonas Peterson, Drageryd, Dannäs (DgFT 369 — S 363; DgFT 380 — S 362), studenten Sundhammar, Sund 1874 (DgFT 267 — S 99, 370, GH 89; DgFT 272 — S 99 a, 371, GH 86), en fiskarhustru vid Dannäs säteri 1874 (DgFT 354 — S 16, GH 15; DgFT 380 — S 361), torpardottern Eva på Skogen, Bolmsö 1874 (DgFT 90 — S 70, 225, GH 66), hustru Hagström, Unnaryd 1874 (DgFT 458 — S 10, 297, GH 10), änkan Sara Jonsson, Locknevi säteri 1873 (DgFT 104 — S 41, 313, GH 37), mamsellerna Lange, Kopparvik, Gotland 1863 (DgFT 48 [?] — S 32, 119, GH 30), soldaten Tjäder, Värnamo (DgFT 336 — S 17, GH 16 b), styrman Nils Nilsson, Arildsläge 1858 (DgFT 18 — S 38, 329, GH 36), pigan Maria Larsdotter, Glanshammar 1871 (ST 7 — S 380), mademoiselle Greta Spang, Västervik 1849 (DgFT 65 — S 31, 116, 326), bondedottern Kristina i Husby Östergård, Bolmsö (DgFT 90 — S 226), arbetskarlen »Elsa-Calle», Gästgivaregården, Skeen (DgFT 527 — S 249). En version av DgFT 83 (S 34, GH 31) uppges härröra från såväl hustru Ingrid Bolin, Skeen, som Södlings egen mor. Dessutom finns några balladuppteckningar utan meddelaruppgift.

Mäntsälävisboken

Andreas Palcarius Svensson (1869–1941), fastighetsägare i Helsingfors, samlade med början år 1908 åt den finlandssvenska kulturella föreningen Brage ett synnerligen imponerande antal — närmare 5 000 — vistexter av mångahanda slag, dels genom uppteckning ur muntlig tradition, dels genom avskrifter ur privatägda, handskrivna vishäften.[55] Av dessa texter har inga

medling fick jag i Västerviks-Tidningen 17.4.1963 införd en förfrågan rörande mäster Plut, dock utan resultat.

[54] Västerviks kyrkoarkiv A I: 65, uppsl. 85 (här möter benämningen »Mäster Plut»); A I: 60, 70, 72, 78; F I: 2. Fil. kand. Göte Edström har välvilligt anskaffat dessa data för min räkning.

[55] Otto Andersson, A. P. Svensson som vissamlare (Budkavlen 1956, tr. 1958, s. 75–87).

tilldragit sig så stort intresse från forskningens sida som de åtta ballader, vilka upptar s. 68–85 i häfte 4 av Svenssons vissamling i Brages arkiv. De är avskrifter, och förlagan var, enligt vad Svensson angett under var och en av texterna i ms, ett »Handskrifvet häfte från Mäntsälä». Avskriften gjordes i början av Svenssons samlargärning. Redan 1910 publicerades sju av texterna i Brages årsskrift IV, s. 199 ff., jämte den av Svensson till Brages ordförande, sedermera professorn Otto Andersson lämnade uppgiften, att originalet, Mäntsälävisboken, »föreföll att vara skrivet på 1850- eller 60-talet».[56] Alla åtta texterna intogs sedan i editionen Den äldre folkvisan, utgiven av Otto Andersson 1934 (FSF V: 1).

Mäntsälä är en kyrkby i Nyland, belägen ungefär halvvägs mellan Helsingfors och Lahtis. A. P. Svenssons resor till Mäntsälä förklaras av att han ville besöka sin bror, som där innehade en lanthandel vilken ägts redan av brödernas far.[57] Någon upplysning om vem i Mäntsälä som skulle ha varit ägare till visboken föreligger icke.

För allt som rör Mäntsälävisbokens existens och utseende är vi uteslutande hänvisade till A. P. Svenssons ord; varken Otto Andersson eller någon annan finländsk forskare har någonsin sett handskriften, vilken nu betraktas som förlorad.[58]

De åtta texterna är följande (numreringen av visorna är min):

1. »Riddaren han rider sig åt grönskande lund», DgFT 336. Ms, s. 68–72. Tryckt i Brages årsskrift IV, s. 199 ff. och som FSF V: 1, nr 76 A.
2. »I väfven i silke i spinnen i gull», DgFT 90. Ms, s. 73–74. Tryckt i Brages årsskrift IV, s. 204 f. och som FSF V: 1, nr 33 A.
3. »Signel lilla tjenade på konungens gård», DgFT 65. Ms, s. 75–76. Tryckt i Brages årsskrift IV, s. 201 f. och som FSF V: 1, nr 14 A.
4. »Herr Olof han rider sig i ottesång», DgFT 47. Ms, s. 77–78. Tryckt i Brages årsskrift IV, s. 208 f. och som FSF V: 1, nr 10.
5. »Modren hon lärde så sonen sin», DgFT 58. Ms, s. 79–80. Tryckt i Brages årsskrift IV, s. 207 och som FSF V: 1, nr 12.
6. »Sköns jungfru hon talar till moderen sin», DgFT 186. Ms, s. 81–82. Tryckt i Brages årsskrift IV, s. 205 f. och som FSF V: 1, nr 77 A.
7. »Jag var mig så fager en ungersven», DgFT 46. Ms, s. 83. Tryckt som FSF V: 1, nr 9.
8. »Grant vet jag var den skogen är», DgFT 56. Ms, s. 84–85. Tryckt i Brages årsskrift IV, s. 208 och som FSF V: 1, nr 16.

Samlingen är, med hänsyn till de där företrädda balladtyperna, ganska märklig. Fyra av visorna (nr 4, 5, 7 och 8 i min numrering) är i övrigt icke alls kända från finlandssvenskt område, och av dessa är nr 5, 7 och 8 över-

[56] Brages årsskrift IV, 1910, s. 199; Andersson, A. P. Svensson som vissamlare, s. 81.
[57] Andersson, A. P. Svensson som vissamlare, s. 76, 79.
[58] Alfhild Forslin, Balladen om Riddar Olof och älvorna, 1963, s. 8.

huvudtaget icke upptecknade på svenskt språk sedan 1600-talet. Men jämväl genom de enskilda texternas utformning är Mäntsälävisboken märkvärdig. Visorna 1–3 samt 6 tillhör visserligen typer, som också annars är belagda i de svenskspråkiga delarna av Finland, men Mäntsälävisbokens texter, åtminstone nr 1, 2 och 6, avviker starkt från övriga finlandssvenska, tillhörande resp. balladtyp. Nr 4 står helt för sig inom nordisk — man kan tillägga europeisk — tradition av sin typ. Genomgående är samlingens texter påfallande långa.

Mäntsälävisbokens något speciella innehåll, och kanske inte minst det förhållandet, att visorna nr 5 och 8 står mycket nära motsvarande gamla rikssvenska texter tryckta i Arwidssons SF, gav upphov till visst tvivel på att samlingen verkligen återger finlandssvensk tradition.[59] I inledningen till FSF V: 1, 1934, bemötte Otto Andersson denna tveksamhet: »Delade meningar ha yppats därom, huruvida exempelvis Den förtrollade jungfrun ([FSF V: 1] 12), som här publiceras efter ett handskrivet häfte från Mäntsälä har Arwidssons Svenska fornsånger till källa. Jag anser, att avvikelserna äro av den art, att detta icke kan vara fallet.»[60] I en recension av FSF V: 1 tog Sverker Ek åter upp frågan:[61]

> Frågan om beroendet av Afzelius' och Arwidssons samlingar är nog ett rätt vanskligt kapitel och förtjänt av den största uppmärksamhet. Huvudproblemet rör sig om den s. k. Mäntzälahandskriften, som innehåller en rad gamla visor, i denna form annars okända i Finland men alla representerade i Arwidssons samling av starkt befryndade texter. Ser man till en enskild visa, t. ex. Den förtrollade jungfru (12), kan man som professor Andersson gör i inledningen, stanna vid den uppfattningen, att avvikelserna äro av den art, att något beroende ej kan komma ifråga, men en allsidig utredning av handskriftens alla texter skulle kanske ge ett motsatt resultat. Så länge en sådan icke verkställts, torde en kritisk forskning nödgas förbigå Mäntzälahandskriftens texter.

Otto Andersson har emellertid vidhållit sin uppfattning om Mäntsälävisbokens genuina karaktär. I den 1948 publicerade uppsatsen Väinämöinen och Vellamos jungfru[62] ägnar han visbokens nr 5 (DgFT 58) en undersökning.[63] Främst därför att bruket av tvåradiga upprepningsstrofer är mera genomfört i Mäntsälävisbokens text än i SF 136 A och B betraktar

[59] Kritiska synpunkter framfördes av Sverker Ek muntligen till Otto Andersson på 1920-talet, enligt vad de båda meddelat mig.

[60] FSF V: 1, s. XXIV. Jfr Anderssons uttalande i NK IX A, 1931, s. 58, att Mäntsälävisbokens »variant av exempelvis Jungfrun i hindhamn måste tillmätas en särskild betydelse vid behandlingen av denna visa».

[61] Fm o. Ft 1935, s. 150.

[62] Budkavlen 1947, tr. 1948, s. 97–132.

[63] A. a., s. 103–112.

han den förstnämnda »såsom äkta tradition och icke som en form, utbildad på grundvalen av varianterna i Arwidssons Svenska fornsånger».[64] Utförligare har Otto Andersson behandlat spörsmålet om Mäntsälävisbokens art i sin ovannämnda uppsats från 1958 om A. P. Svensson som vissamlare. Efter att inledningsvis ha betonat Mäntsälätexternas »ålderdomliga prägel och betydelsefulla ställning inom det nordiska variantmaterialet»,[65] avvisar han tanken på deras avhängighet av Arwidssons SF eller någon annan tryckt svensk samling.[66] Han framhåller, att texternas ålderdomliga karaktär kan förklaras därigenom, att Mäntsälävisboken »högst sannolikt ... är en avskrift — eller en avskrift av en avskrift — av någon gammal visbok från storgårdarna i Mäntsälä.»[67]

Senast har Mäntsälävisboken, särskilt dess visa nr 4, diskuterats av Alfhild Forslin i hennes studie över Balladen om Riddar Olof och älvorna.[68] Hon anser A. P. Svenssons uppgift om att hans förlaga härrörde från 1850- eller 1860-talet vara otillförlitlig och betraktar Mäntsälätexten av DgFT 47 med skepsis; hon talar om »traditionsförfall» och om »dunklet kring den finländska visan».[69] Helt vill hon emellertid icke bortse från texten ifråga, och hon uttalar en förmodan, »att balladen måhända i ett tidigt skede har haft en egenartad tradition även i Finland».[70]

De problem, som knyter sig till Mäntsälävisboken, kan icke sägas vara lösta. En förnyad undersökning har, inte minst med hänsyn till den roll flera av visbokens texter spelar för bedömningen av hela den svenskspråkiga balladtraditionen, synts mig nödvändig.

Som vi sett, har i diskussionen, bl. a. av Sverker Ek, Arwidssons SF särskilt nämnts som möjlig förlaga för Mäntsälävisboken. Men varken SF eller GA eller ens båda tillsammans kan ligga till grund för alla åtta texterna. Det finns emellertid andra svenska balladpublikationer än dessa.

I serien För skola och hem, Svensk bokskatt utgifven af J. A. Lundell och Ad. Noreen på förlaget Ljus i Stockholm utkom som nr 21 år 1902 (inlagan tryckt 1901, omslaget 1902) häftet Svenska folkvisor i urval utgifna af Richard Steffen. Häftet, som har undertiteln Kämpa- och trollvisor och som såldes för det även då facila priset av 35 öre, innehåller 18 visor. Bland dessa återfinns alla de åtta balladtyper, som ingår i Mäntsälävisboken. Steffen har hämtat sina texter från olika källor, också dittills

[64] A. a., s. 108.
[65] A. P. Svensson som vissamlare, s. 75.
[66] A. a., s. 82.
[67] A. a., s. 84.
[68] Arv 1962–63, tr. 1963, s. 1–92.
[69] A. a., s. 54 f.
[70] A. a., s. 55.

otryckta. Jag skall ge en översikt av källförhållandena och följer därvid ordningsföljden i Mäntsälävisboken.

1. (FSF V: 1, nr 76 A.) Steffen nr 6 (förut otryckt text i KB Vs 4, koncepten till Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling: småländsk uppteckning från 1840-talet; se Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling, nr 168 D).

2. (FSF V: 1, nr 33 A.) Steffen nr 17 (efter SF 91: östgötsk uppteckning av L. F. Rääf 1812).

3. (FSF V: 1, nr 14 A.) Steffen nr 15 (förut otryckt text i KB Vs 4: småländsk uppteckning från 1838; se Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling, nr 154 A).

4. (FSF V: 1, nr 10.) Steffen nr 11 (GAB 80: 2, KB:s visbok i 4:o nr 1: västgötsk uppteckning från 1670-talet).

5. (FSF V: 1, nr 12.) Steffen nr 13 (SF 136 A, Harald Oluffsons visbok nr 21: uppländsk text från 1570-talet, jämte läsarter upptagna ur SF 136 B, KB:s visbok i 4:o nr 8: västgötsk uppteckning från 1670-talet).

6. (FSF V: 1, nr 77 A.) Steffen nr 5 (förut otryckt text i Petter Rudebecks Smålendske antiqviteter, KB ms Nescher 70: småländsk uppteckning från tiden o. 1700 — numera tryckt som nr 34 i Petter Rudebecks visuppteckningar).

7. (FSF V: 1, nr 9.) Steffen nr 10 (GAB 81, KB:s visbok i 4:o nr 9: västgötsk uppteckning från 1670-talet).

8. (FSF V: 1, nr 16.) Steffen nr 14 (SF 137, KB:s visbok i 4:o nr 44: västgötsk uppteckning från 1670-talet).

En detaljjämförelse mellan Mäntsälävisbokens och Steffens texter visar ovedersägligen, att de senare ligger till grund för de förra. Det visar sig sålunda, att för alla ifrågavarande balladtyper Mäntsälävisbokens texter står närmare de av Steffen från så vitt skilda källor tryckta texterna än övrig svenskspråkig tradition. Som exempel kan nämnas att Mäntsälävisboken nr 6 och Steffen nr 5 (Petter Rudebeck nr 34) är ensamma bland de svenskspråkiga texterna av DgFT 186 om sina omkväden; övriga uppteckningar har helt andra. Vidare kan pekas på fall, där Steffen gjort ändringar i sin text jämfört med förlagan; dessa ändringar återkommer i Mäntsälävisboken. Ett par exempel skall ges. Steffen nr 13 följer SF 136 A men uppvisar en strofföljd i anslutning till SF 136 B, från vilken också i en rad en annan läsart upptagits. Båda förändringarna återkommer i Mänsälävisbokens text, nr 5. I Steffen nr 14 är en strof ur förlagan utesluten; denna strof, och endast den, saknas i Mäntsälävisboken nr 8, jämfört med SF 137. Någon gång syns även Steffens ordförklaringar ha spelat in, som i mellanomkvädet på Mäntsälävisbokens nr 2. Många ålderdomliga och ovanliga ordformer, ord och uttryck kvarstår i Mäntsälävisboken just så som de uppträder i Steffens texter, t. ex. »hinden skadan nöt» (Mäntsälä 5: 7, Steffen 13: 6), »hvi läst du dig [så] binda» (Mäntsälä 6: 12, Steffen 5: 11), »så skall jag plundra landet till åttonde knät» (Mäntsälä 1: 40–41, Steffen 6: 34–35).

Ingen av Mäntsälävisbokens texter återger ordagrant Steffens. Samtliga

har utsatts för en mer eller mindre kraftig bearbetning, och nya strofer har tillagts. Dessa förändringar är i de allra flesta fall sådana, att de icke kan vara följden av förslitning och nydiktning i traditionen. Det är också att märka, att Steffens utgåva saknar melodier, vilket gjort det svårare för visorna i hans edition att sekundärt gå ut i traditionen. Vidare torde tidsperioden 1902–1910 vara allt för kort för att förklara en genomgripande traditionell omsjungning av visorna. Ändringarna och tilläggen är ofta av ett helt annat slag än dem traditionen skapar och har i många fall resulterat i valhänt hopkomna, rimlösa strofer.[71] Det syns sannolikt, att ändringarna är gjorda i direkt avsikt att försvåra upptäckandet av texternas samband med Steffens utgåva. Mäntsälävisbokens texter måste betecknas som understuckna.

Hittills har vi diskuterat som om det verkligen funnits ett handskrivet häfte från Mäntsälä med det innehåll A. P. Svensson angett och kopierat. Trots den dubiösa karaktär häftets innehåll visat sig äga, kan man icke utan vidare avfärda uppfattningen, att Svensson handlat i god tro. Emellertid är det tre skäl, som talar för att Svensson själv på grundval av Steffens utgåva fabricerat texterna och att någon Mäntsälävisbok med angivet innehåll aldrig existerat:

1) Enligt Svensson föreföll Mäntsälävishäftet »att vara skrivet på 1850- eller 60-talet». Eftersom Steffens samling utkom 1902, måste uppgiften vara felaktig. Även om man får räkna med, att Svensson icke var någon expert på handskriftsdatering, torde han, försåvitt Mäntsälähäftet existerat, kunnat skilja på en ungefär femtioårig visbok och en helt ny.

2) I Svenssons vissamling i Brages arkiv (häfte 6, s. 40; häftet inlämnat 1914) ingår en text av balladen Styvmodern, DgFT 89, tryckt som FSF V: 1, nr 34 J. Den uppges vara hämtad ur ett handskrivet häfte från Helsingfors (ägaren ej angiven). Om denna text sammanställs med hela den svenskspråkiga traditionen av DgFT 89, bestående av ungefär sjuttio upptecknin gar från Sverige och Finland, framgår det, att Svenssons text utan minsta tvekan står närmast SF 90 A, upptecknad av Lorenzo Hammarsköld i Småland under 1810-talets förra hälft. De sju strofer Svensson meddelar stämmer nära med motsvarande strofer i SF 90 A, om man bortser från avvikelser av liknande slag som Mäntsälätexterna uppvisar i förhållande

[71] I texten Steffen nr 6 har den manliga huvudpersonen intet namn utan kallas blott »hertigen». I Mäntsälävisboken nr 1 kallas han däremot »riddar Malkum». Möjligen kunde man häri se bearbetarens kännedom om finländsk balladtradition, ty i de två övriga finlandssvenska texterna av DgFT 336 förekommer namnen »liten Malkum» (FSF V: 1, nr 76 B) resp. »liten Malcolm» (FSF V: 1, nr 76 C). Lika troligt är dock, att det är den i Steffens ingress till texten nämnda formen »Riddaren Malkom» som här spelat in.

till Steffens. Medan omkvädena i Mäntsälätexterna blott innehåller smärre förändringar jämfört med dem i motsvarande texter hos Steffen, har emellertid texten av DgFT 89 i Svenssons saml., h. 6, s. 40 ett annat omkväde (»men sorgen tvingar små barnena») än SF 90 A (»Så ädela mig en skön jungfru»). Det visar sig, att också SF 90 A är avtryckt i Steffens Svenska Folkvisor (nr 18). I kommentaren till visan skriver Steffen: »Omkvädet är sannolikt förvrängdt; ... I ingen uppteckning är omkvädet för visans hufvudinnehåll betecknande.» Detta skulle kunna tyda på, att det är Steffens edition och icke SF, som ligger till grund för den nämnda texten i Svenssons samling, nämligen om Steffens citerade kommentar gett upphov till omkvädesbytet. Enär det ter sig föga plausibelt, att såväl en visboksägare i Helsingfors som en annan i Mäntsälä skulle ha ägnat sig åt att manipulera med texter ur Steffens utgåva, leds misstankarna mot den för båda fallen gemensamma nämnaren: A. P. Svensson. Dessa styrks av det förhållandet, att omkvädet »men sorgen tvingar små barnena» återfinns i en av Svensson ur muntlig tradition uppteckнad text av DgFT 89 (tryckt FSF V: 1, nr 34 F).[72] Sistnämnda text finns i Svenssons saml., h. 6, s. 45, således i samma häfte som den ovan diskuterade texten av samma balladtyp och endast några sidor därifrån.

3) Bland de andra ballader Svensson uppgett sig ha kopierat ur skriftliga källor finns flera ganska egendomliga texter. FSF V: 1, nr 30 B och C är sålunda mycket kraftigt bearbetade texter — 30 C närmast en parafras — av DgFT 103, under det att FSF V: 1, nr 29 kan vara ren nydiktning.[73]

Medan jag anser det stå över allt tvivel, att Mäntsälätexterna är bearbetningar av ballader i Richard Steffens Svenska Folkvisor, 1902, kan de argument jag framfört för åsikten, att det är A. P. Svensson som svarat för bearbetningen och att därför ingen »Mäntsälävisbok» i denna gängse mening existerat, måhända icke anses för bindande bevis. Jag betraktar det dock icke som uteslutet, att Svensson stått för bearbetningen. Kanske har han i så fall drivits till denna pia fraus av en missriktad ambition att glädja sin uppdragsgivare, föreningen Brage, med märkliga balladtexter ur äldre manuskript.

Det bör påpekas, att de uppteckningar A. P. Svensson gjort ur muntlig tradition verkar vara tämligen pålitliga.[74] Åtskilliga av dem har också kunnat direkt kontrolleras, bl. a. texterna efter Alfred Lindros i Pellinge, till vilka Otto Andersson uppteckнat melodierna.

---

[72] Mycket likartade, ehuru icke helt identiska omkväden finns också i FSF V: 1, nr 34 E och G.

[73] Jfr s. 781 härnedan.

[74] En del av Svenssons texter gör dock ett något egendomligt intryck. Till frågan om dessa återkommer jag i del II, kap. 6.

Kapitel 3

Skillingtrycken

Skillingtryck har blivit den vedertagna svenska benämningen på en kategori tryckalster, innehållande visor.[1] Termen har stundom begagnats även för likartade tryck med prosainnehåll (sagor, sägner, legender, missdådarbiografier m. m.), men dessa senare, framförallt de av större omfång, kallas dock i regel *folkböcker*. De närmast motsvarande engelska vistrycken, vilka emellertid i största utsträckning utgörs av ettbladstryck, går under de på formatet syftande namnen *broadsides* eller *broadsheets*. De tyska vistrycken, som står de nordiska betydligt närmare i format och utseende än vad de engelska gör, kallas *Flugblätter*. Dessa engelska resp. tyska termer används i en tämligen vid betydelse; de avser inte enbart vistryck utan också andra småtryck, ofta beskrivningar av diverse sensationella händelser eller inlägg i aktuella frågor. De efter tyskans *Flugblatt* bildade danska *Flyveblad* och svenska *flygblad* har också denna mera allmänna innebörd av allehanda mindre, för stor spridning avsedda trycksaker; jfr ordet *flygskrift*.[2] Det danska *Flyveblad* används därjämte, liksom den tyska förebilden, i den speciella betydelsen av vistryck, medan den svenska motsvarigheten endast

[1] I finlandssvenskt språkbruk är också beteckningen *arkvisor* vanlig (jfr fi. *arkkiveisuja*). — Litteraturen om skillingtryck är ännu förhållandevis sparsam. Det kan hänvisas till E. Wrangel, Några ord om folkets visor i uppteckningar och skillingtryck (Samlaren 1894); dens., Hvad folket sjunger (Nordisk Tidskr. 1895); B. R. Jonssons artiklar »Skillingsviser: Sverige» (Nord. lex. f. bokväsen) och »Skillingtryck» (Sv. Litteraturlex.) samt i dessa anf. litt. Två otryckta lic.avhandlingar i Nordisk och jämförande folklivsforskning vid Uppsala universitet, Ulf Peder Olrogs Studier i folkets visor, 1951, och min egen Äldre svensk visdiktning och vistradition, 1958, behandlar båda i stor utsträckning skillingtryck: Olrogs främst perioden 1700–1830, min tiden före 1700. (Ex. av båda avh. finns i Sv. Visarkiv.)

[2] De ty. *Flugblatt, Fliegendes Blatt* torde vara översättningslån från fr. *pièce volante* eller *feuille volante*. De svenska termerna *flygande blad* och *flygblad* är enligt SAOB tidigast belagda 1805 resp. 1819.

undantagsvis brukats på detta sätt.[3] I danskt språkbruk förekommer *Flyveblad* som namn på vistryck jämsides med *Skillingstryk* och *Skillingsvise*.[4]

Den svenska termen *skillingtryck* (tidigare också: skillingstryck), vilken alluderar på det under en period gängse priset, är inte särskilt gammal. Den kan överhuvudtaget knappast vara äldre än från 1776, enär först vid den nämnda år genomförda myntrealisationen skillingen infördes som myntvärde i Sverige.[5] I början av 1800-talet var en eller ett par skilling ett vanligt pris på skillingtrycken, och namnet härrör kanske från denna tid. I skrift syns det dock vara belagt först avsevärt senare. Enligt excerptsamlingarna i SAOBArkiv är »skillingsvisor» tidigast påträffat 1849,[6] »skillingstrycket» (kollektiv) 1884[7] samt »skillingstryck» och »skillingtryck» 1888.[8] Belägg från något äldre tid låter sig dock upptäckas.[9] I Danmark, där skillingen som mynt har mycket gamla anor, är ordet »Skillingsvise» belagt redan på 1790-talet.[10] Det är inte uteslutet, att den svenska nuvarande benämningen bildats efter danskt mönster.[11]

Om således namnet »skillingtryck» icke kan tillskrivas någon högre ålder i Sverige, är själva företeelsen, såsom omtalats i kap. 1 och som strax

---

[3] T. ex. tämligen nyligen i Hildeman, Politiska visor, 1950, s. 21, där kanske snarast att uppfatta som en danism. Dock är termen den vanliga i Hyltén-Cavallius och Stephens' vissamling och deras edition Sveriges hist. o. polit. visor, 1853, s. 27, 50, etc.

[4] Termen *Flyveblad* användes bl. a. av Grundtvig, Olrik och Grüner-Nielsen; den äldre termen *Skillingsvise* har under de senaste decennierna alltmer kommit att användas i vetenskapliga sammanhang, t. ex. i L. Bødker, Skillingsviser og Folketradition, 1944, möjligen under något inflytande från svenskt språkbruk.

[5] Eli F. Heckscher, Sveriges ekonomiska historia II: 2, s. 782 f.; N. Rasmusson i Rasmusson–Heckscher, Sveriges mynthistoria, 1961, s. 41.

[6] I en rec. av sign. C. B-k av Afzelius' Afsked af Swenska Folksharpan (Tidskriften Frey 1849, s. 50).

[7] K. Warburg, Olof Dalin, 1884, s. 213.

[8] I resp. G. Karlins Kulturhistoriskt museum i Lund, vägledning för besökande, s. 13 och H. Schück, Svensk Literaturhistoria [1885–]1890, s. 369.

[9] »Skillings-visor» förekommer i ett brev från G. Stephens till S. Grundtvig 9.1.1848 (tryckt av C. Petersen i DStu 1905, s. 108 ff.; belägget på ordet ifråga möter på s. 110) och i Dybecks samma år utgivna Svenska Visor II, s. 12. »Skillingtryck» är använt i Djurklou, Ur Nerikes folkspråk och folklif, 1860, s. 96. »Skillingtryck» används av R. Bergström i GAB komm., 1880, passim, t. ex., s. 21, 41, 42, 51.

[10] Tidskriften Iris 1795, s. 204: »Dersom nu dette er rigtigt, at Skillingsviserne ere saa elendige ...». Jag har att tacka arkivar Iørn Piø, DFS, Köpenhamn, för undersökningar rörande termens förekomst i danskan. (Ordbog over det danske Sprog känner ordet »Skillingsvise» först från 1859.) Jag har funnit artikeln i Iris 1795 nämnd i S. B. Hustvedt, Ballad Criticism, 1916, s. 287, och i E. Dal, Nordisk Folkeviseforskning, 1956, s. 44 f.

[11] Troligen rör det sig dock om en självständig ordbildning i svenskan med viss pejorativ betydelse. Jfr termer som eng. *dime novel,* sv. *tjugofemöresroman,* ty. *Dreigroschenoper,* etc.

närmare skall klargöras, gammal. Före tillkomsten av och genombrottet för termen »skillingtryck» kallades trycken ifråga »tryckta visor», »vistryck», »tryckta exemplar» eller enbart »visor», vidare »folkskrifter» m. m.[12] Hophäftade eller bundna samlingar av skillingtryck kunde benämnas »visböcker».

Skillingtrycken har i regel oktavformat — 16 × 9,5 cm (höjd resp. bredd) är en ofta förekommande bladstorlek — och omfattar vanligen blott ett halvt ark, dvs. åtta sidor, låt vara att tryck om ett eller två ark icke är helt sällsynta. Med undantag för ett antal 1800-talstryck, bl. a. de som under 1820- och 1830-talen utgick från Emanuel Bruzelius' officin i Uppsala och i vilka tryckens första visa tilläts börja redan på första sidan, fyller skillingtryckens första sida funktionen som särskild titelsida.

Visorna i skillingtrycken är i allmänhet icke försedda med utsatt författarnamn. Detta gäller inte bara folkvisorna av olika slag, vilka ju e definitione är anonyma, utan också visor av till namnet kända författare. Undantagen från denna regel är procentuellt sett ganska fåtaliga.[13]

Skillingtryck så som de här beskrivits möter oss på svensk botten redan mot slutet av 1500-talet; i kap. 1 har nämnts, huruledes det finns danska tryck som är äldre än de tidigaste svenska, och att det otvivelaktigt är från Tyskland som bruket att utge skillingtryck inkommit till Norden.[14] De äldsta bevarade svenska skillingtrycken är från 1583, och fram till år 1600 är sammanlagt nio tryck kända. Från 1600-talet har ungefär 170 skillingtryck tagits till vara, från 1700-talet mellan 2 000 och 3 000 stycken. Från tiden mellan år 1800 och den tidpunkt på 1920-talet, då tryckgenren kan sägas ha helt ebbat ut, torde omkring 20 000 tryck vara bevarade — denna sista siffra är osäkrare och mera avrundad än de som avser tidigare perioder.[15]

Den största samlingen svenska skillingtryck finns i KB, som äger drygt 13 000 tryck. Den därnäst viktigaste samlingen tillhör Uppsala UB; en framträdande del härav utgör den Zetterströmska samlingen med dess

---

[12] Några exempel skall lämnas. Visor, »som kallas *tryckta i år*» (Atterbom, Poet. Kal. f. år 1816, s. x), »tryckte i form af wanliga Folkwisor» (Sw. Lit.-Tidning 25.11.1815); »tryckta Visblad» (GA II, s. 82); »tryckt exemplar» (SF I, s. 123).

[13] Enstaka visor eller vissamlingar av namngivna författare, t. ex. 1600-talstryck av E. Falk m. fl. (förtecknade i Collijn, Sveriges bibliografi, 1600-talet, II, sp. 968 f., 979), i skillingtryckens format men i övrigt avvikande, bör i regel ej räknas till de egentliga skillingtrycken. Undantag är några tryck med Wivalliusvisor. Från nyare tid finns vissa speciella, namngivna skillingtrycksförfattare, upphovsmän till visor om bl. a. mord, olyckor och andra aktualiteter.

[14] Se ovan s. 63.

[15] Uppgifterna om antalet tryck från olika tider är baserade på Svenskt Visarkivs register samt på forskningar redovisade i Olrogs och min egen lic.avhandling (jfr s. 601 n. 1).

många unika 1600- och 1700-talstryck. Också Lunds UB och andra offentliga bibliotek äger beaktansvärda bestånd av skillingtryck, likaså vissa museer och hembygdsföreningar. Slutligen finns icke obetydliga samlingar i enskild ägo.[16]

Redan år 1661 utfärdades den första förordningen om obligatorisk tryckleverans i Sverige. Det är emellertid ett känt faktum, att dessa bestämmelser trots upprepade kraftiga admonitioner till boktryckarna länge rönte en tämligen bristfällig efterföljd.[17] Om detta gäller tryck i allmänhet, gäller det förvisso småtryck av skillingtryckens karaktär i synnerhet. Först från ett stycke in på 1800-talet syns arkivexemplar av skillingtryck ha avlämnats i mera betydande omfattning.[18] De tryck från föregående århundraden som trots allt finns i de offentliga biblioteken är säkerligen till mycket stora delar förvärvade ur privat ägo. Professor Carl Zetterströms samling i UUB är redan nämnd, och det kan påpekas, att denna i sin tur i sig upptagit Abraham A:son Hülphers' samling. I KB:s skillingtrycksbestånd ingår bl. a. L. F. Rääfs, G. Stephens' och A. A. Afzelius' samlingar samt tryck inköpta i senare tid från olika antikvariat.[19]

Att den obligatoriska arkivleveransen ej fungerat tillfredsställande med avseende på äldre tiders skillingtryck innebär givetvis, att vi ej kan utgå ifrån att vi känner alla de tryck som en gång utkommit. Tvärtom måste vi räkna med att åtskilliga svenska skillingtryck från 1500-, 1600- och 1700-talen har gått förlorade. Ett sådant antagande styrks på flera sätt. Vi har sålunda notiser om tryck som en gång existerat men som icke finns i våra samlingar av skillingtryck. Vidare ger en jämförelse mellan beståndén av tryck från dessa äldre tider i de olika samlingarna vid handen, att tryck som ingår i en viss samling endast mycket sällan finns också i en annan. Med andra ord: de flesta skillingtryck från äldre tid vi äger finns blott bevarade i unika exemplar, fördelade på skilda samlingar.

Vi får således acceptera tanken att de skillingtryck vi nu äger är för äldre tiders del långtifrån alla som utgivits. Det finns visserligen ingen anledning att tro, att antalet svenska skillingtryck från 1500-talet över-

[16] Olrogs lic.avhandling innehåller en redogörelse för vissa av dessa.

[17] Jfr B. Lundstedt, Om aflemnandet af arkivexemplar till biblioteken i Sverige, 1891; S. Bergh, Svenska Riksarkivet 1618–1837, 1916, s. 399 ff.; A. Nelson, Statsbiblioteks förvärv av den inhemska bokproduktionen (Biblioteksbladet 1920); S. Ågren, Till arkivleveransernas historia (Donum Grapeanum, 1945).

[18] Detta framgår av att bibliotekens ex. av tryck från 1800- och 1900-talen i stor utsträckning ger intryck av att ha varit obegagnade, när de kom i bibliotekens ägo. De skiljer sig starkt i fråga om kondition från de tryck, som flitigt tummats av privata ägare och suttit infästade i samlingsband. Det är i detta sammanhang givande att jämföra bibliotekens skillingtrycksbestånd med trycklistorna för olika år.

[19] Jfr Olrogs och min lic.avh.

huvudtaget varit särskilt stort — bokproduktionen var i det hela ganska begränsad, ett enda tryckeri var i verksamhet, och de presumtiva läsarna kunde inte vara så talrika. Men under 1600-talet sker härvidlag bestämda förändringar: antalet tryckerier växer efterhand, liksom bokproduktionen i stort och den läskunniga publiken. Det är därför högst antagligt, att under 1600-talet utgivits betydligt flera än de omkring 170 skillingtryck som bevarats till våra dagar. Ännu flera, kanske inte relativt men i absoluta tal, torde de försvunna 1700-talstrycken vara. Man kan allmänt om skillingtrycken före år 1800 förmoda, att de förlorade trycken är flera än de bevarade.[20] Också när det gäller de första decennierna av 1800-talet har en del tryck gått förlorade, även om arkivleveranserna då börjat ge resultat för skillingtryckens vidkommande. För tiden efter omkring år 1830 är däremot de försvunna trycken utan tvivel ganska fåtaliga.

Innehållsmässigt är skillingtrycken starkt skiftande. Redan från början hålls andliga och världsliga visor isär. Skillingtryck med andliga visor är i äldre tid vanliga; de utgör ca 40% av det bevarade tryckbeståndet från tiden före år 1700. Under 1700-talets lopp blir deras andel av skillingtrycksutgivningen allt mindre, till vilket förhållande tillkomsten av 1695 års psalmbok och den därav följande normeringen av psalmbeståndet säkerligen bidragit. Bland de andliga men än mera bland de världsliga visorna omväxlar folkvisor av olika slag med helt nyskrivna poem. Många dikter av våra mest kända skalder finns i skillingtrycken, liksom alster av mera valhänta poeter som lockats att gripa till pennan för att beskriva t. ex. ett mord eller en olyckshändelse.[21] Berättande visor står sida vid sida med kärlekslyrik och didaktik.[22]

Skillingtryckens titlar och titelsidor har vanligen en skäligen stereotyp utformning. Innehållets färskhet framhålls i regel (»En alldeles ny och mycket vacker visa», »Tre helt nya visor», etc.). Att många visor har åtskilliga sekler på nacken hindrar inte en dylik rubricering. Titelsidorna ger en kraftig och ibland tämligen utförlig reklam för innehållet. Effekten härav förhöjs i många fall av träsnitt och andra bilder.

---

[20] Olrog har i sin lic.avh. gjort ett intressant försök att statistiskt bestämma antalet förlorade tryck från perioden 1770–1829. Han utgår därvid från antalet tryck i KB:s och UUB:s samlingar och sätter de tryck, som finns i båda samlingarna, i relation till det antal tryck, som endast finns i endera samlingen.

[21] Jfr Jonsson, Volkslied (Schwedische Volkskunde, 1964), s. 504.

[22] Det kan här påpekas, att en viss förvirring skapats genom att i visst språkbruk ordet *skillingtryck* inte används som beteckning för en art av tryckalster utan fastmera som en litterär stilbeteckning (jfr B. R. Jonsson–M. Jersild, Svenska visor, s. 14). Då Steffen i sin uppsats Norsk folkdiktning i våra dagar (Nord. Tidskr. 1891), s. 343, om svenska förhållanden talar om »skillingtryckens lösa manna», tyder det knappast på, att han gjort sig riktigt underrättad om skillingtryckens mångskiftande innehåll.

Hela den tryckgenre som skillingtrycken utgör går i olika sammanhang under benämningen »visor, tryckta i år». Beteckningen är något oegentlig. Under tiden fram till 1690-talet utsätts nämligen i regel både tryckort och tryckår, ofta också tryckeriets namn, på titelsidorna. Detsamma är förhållandet från omkring år 1800. Det är i verkligheten blott under tidsperioden 1690–1800 som skillingtrycken framträder utan angivelse av år, ort och officin. En väsentlig orsak härtill är otvivelaktigt, att den världsliga och andliga överheten särskilt under 1700-talet såg med oblida ögon på skillingtrycksutgivningen och på flera sätt sökte motarbeta den. Det är under denna tid trycken uppgavs vara tryckta »i år», »nu nyligen», etc. Detta dateringssätt låg ju också helt i linje med tryckarnas reklamsinne när de ville understryka produkternas färskhet. Det skall dock framhållas, att det också från 1700-talet finns tryck med utsatt tryckår och i vissa tillfällen även med utsatt tryckort och boktryckarnamn.

Endast ett försvinnande fåtal av skillingtrycken är försedda med melodier i nottryck eller i för det Dillnerska psalmodikonet avsedd besiffring. I många fall nämns ingenting alls om melodierna, i andra uppges visorna kunna sjungas »under sin egen behageliga Melodie» e. d., i åter andra — och lyckligtvis är dessa för forskningen intressanta fall ganska talrika — hänvisas till någon annan visas melodi (»Sjunges såsom . . .», »Sjunges under thon . . .»).

Bland alla de olikartade visor som ingår i skillingtrycken är också ett antal ballader. Dessa skall här förtecknas.

*

Trycken förtecknas i ordningsföljd efter balladtyperna: först DgFT, sedan ST (jfr Inledningen s. 14). Inom varje balladtyp numreras trycken i kronologisk ordning, med reservation för den osäkerhet som mången gång måste råda beträffande de odaterade trycken och för att full konsekvens beträffande dessa icke alltid uppnåtts. Där flera olika texter av en och samma balladtyp föreligger i skillingtryck, sammanhålls trycken inom varje textgrupp och ordnas kronologiskt under denna.

I regel ges endast en källhänvisning för varje tryck. I första hand ges signum i KB:s skillingtryckssamling. Om trycket saknas där, hänvisas till annan samling i offentlig ägo. Bara när tryck saknas eller finns i enbart defekta exemplar i offentliga institutioner, hänvisas till privatsamlingar. I några undantagsfall hänvisas till mer än en offentlig samling; det gäller tryck där forskningen varit osäker huruvida det icke rört sig om olika upplagor.

Den bibliografiska beskrivningen har av utrymmesskäl inskränkts till

att egentligen blott omfatta titelsidan.[23] Då uppgifter om officin, tryckort och -år återfinns på andra ställen i trycket än på titelsidan, meddelas de dock inom klammer. Upplysningar om illustrationer, vinjetter och andra ornament lämnas ej utom där det är nödvändigt för särskiljandet av trycken. Att dessa fall är ytterst få tyder på, att förteckningen i sitt föreliggande skick i de allra flesta tillfällen kan användas för identifiering av eventuella framtida fynd av skillingtryck med balladinnehåll.

DgFT 10

1) En ‖ lustig ‖ Kiämpa= ‖ Wijsa, ‖ Om ‖ Ulff från Jern, ‖ Huru som han begärer hielp af sin Ko= ‖ nung at hämna sins Faders död på Konungen ‖ af Bratens Vendel, som han ock fullbordar, ‖ och blifwer Konungen af Bratens Vendel ‖ ihiäl slagen af Vidrich ‖ Verlanson. ‖ Tryckt i Åhr. (KB skill.tr. G 3; UUB Z. P. s. VIII: 8 1/2.)

2) En lustig ‖ Kiämpa= ‖ Wijsa/ ‖ Om ‖ Ulff från Jern/ ‖ Huru som han begärer hielp af sin Ko= ‖ nung at hämna sins Faders död på Konun= ‖ gen af Bratens Vendel, som han ock ‖ fullbordar och blifwer Konungen af Bra= ‖ tens Vendel ihiäl slagen af Vidrich ‖ Verlanson. ‖ Tryckt i Åhr. (KB skill.tr. G 3; UUB Z. U. h. V: 7.)

Båda trycken kan sannolikt dateras till 1700-talets början. Texten är en översättning av Vedels danska (Hundredvisebogen I: XI; DgF 10 G).

DgFT 16

1) En ‖ Lustig ‖ Kiämpa= ‖ Wijsa/ ‖ Om Grefwen ‖ Guncelin/ ‖ Huruledes han slog Tilventin ihiäl, och öf= ‖ werwann Herr Ifwar Blå, och fick hans Sy= ‖ ster Salenta och, giorde sedan et berömli= ‖ git Kämpe=Bröllop ‖ med Henne. ‖ Siunges under en behagelig Ton. ‖ Tryckt i Åhr. (KB skill.tr. G 2; UUB Z. U. h. XVI: 35.)

Trycket härrör troligen från början av 1700-talet. Texten är en översättning av Vedels danska (Hundredvisebogen I: VI; DgF 16 Cb). En avskrift av samma skillingtryckstext, dock med smärre ortografiska och andra avvikelser (jfr SF I, s. 422) och därför uppenbarligen gjord efter ett annat, nu förlorat tryck, finns i KB Vs 2: 1, s. 19 ff. (tryckt som SF 6).

DgFT 18

1) Fyra utwalda och ganska lustiga ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Afsjungen ibland det Hederwärda ‖ Bonde=Ståndet ‖ Då de för sista gången woro församlade, ‖ wid slutet af den Allmänna Riksdagen ‖ uti Gefle, år 1792. ‖ Författad af ‖ Abram Olofsson och Jan Andersson; ‖ Bägge Riksdags=Fullmägtige för Wester=

[23] Anmärkas bör, att alla de olika typografiska utformningarna av ordet »etc.» i den följande förteckningen återges *etc.* Bindestreck på tryckens titelsidor representeras av tecknet = i förteckningen, under det att vanliga bindestreckstecknet - blott används i de fall förteckningens radindelning krävt nyinsatta bindestreck.

Norrlands ‖ Höfdinge = Döme. ‖ Sjunges som: Far och Farfar börjat dantsen etc. ‖ Den Andra: Hårfriseuren. ‖ Stackars Pelle som måste Krusa ‖ och Kamma etc. ‖ Den Tredje: ‖ Swän Swane = Wit reste den ‖ wägen fram etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Wi som på hafwet wida I ‖ storm och owär etc. ‖ Sjunges som: Det war en Söndags morgon etc. ‖ Upsala, tryckte år 1794. (KB skill.tr. E 1794 c.)

2) Trenne ‖ Helt nya och mycket nöjsamma ‖ Kjärleks = ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Jag lefwer i Gudsfruktan för = ‖ nöjder til min död, etc. ‖ Den Andra: ‖ Swän Swane Wit reste den etc. ‖ Bägge kunna sjungas efter egne behagelige Melodier. ‖ Den Tredje: ‖ Är ett ägtenskaps = Contract, författadt ‖ uti en aldeles ny Wisa. ‖ Trulls som gifte bort sin Lona, etc. ‖ Sjunges som: Som en eld och som et wäder etc. ‖ Gefle, tryckt hos E. P. Sundqvist 1800. ‖ Exemplaret kostar 9. runst. (KB skill.tr. N 1800 s.)

3) Trenne ‖ Helt nya och mycket nöjsamma ‖ Kjärleks = ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Jag lefwer i Gudsfruktan förnög = ‖ der til min död, etc. ‖ Den Andra: ‖ Swän Swane Wit reste den wä = ‖ gen fram, etc. ‖ Bägge kunna sjungas efter egen behagelig Melodie. ‖ Den Tredje: ‖ Är ett Ägtenskaps = Contract, författadt uti en ‖ aldeles ny Wisa. ‖ Trulls som gifte bort sin Lona, etc. ‖ Sjunges som: Som en eld och som et wäder etc. ‖ Gefle, tryckt hos Ernst Peter Sundqvist 1801. ‖ Exemplaret kostar 9 r:st. (UUB Folkvisor 1800–1808.)

4) Trenne ‖ Helt nya och mycket nöjsamma ‖ Kjärleks = ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Jag lefwer i Gudsfruktan förnög = ‖ der til min död, etc. ‖ Den Andra: ‖ Swän Swane Wit reste den wä = ‖ gen fram, etc. ‖ Bägge kunna sjungas efter egen behagelig Melodie. ‖ Den Tredje: ‖ Är ett Ägtenskaps = Contract, författadt uti en ‖ aldeles ny Wisa. ‖ Trulls som gifte bort sin Lona, etc. ‖ Sjunges som: Som en eld och som et wäder etc. ‖ Gefle, tryckt hos Ernst Peter Sundqvist 1802. (KB skill.tr. N 1800 s.)

5) Fyra ‖ Helt nya och mycket nöjsamma ‖ Kjärleks = ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Jag lefwer i Gudsfruktan för = ‖ nögder til min död, etc. ‖ Den Andra: ‖ Swän Swane Wit reste den etc. ‖ Bägge kunna sjungas efter egne behagelige Melodier. ‖ Den Tredje: ‖ Är ett ägtenskaps = Contract, författadt ‖ uti en aldeles ny Wisa. ‖ Trulls som gifte bort sin Lona, etc. ‖ Sjunges som: Som en eld och som et wäder etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Mörkan Sol som nu uprinner, etc. ‖ Sjunges under sin egen behageliga Melodie. ‖ Gefle, tryckt hos E. P. Sundqwist 1802. ‖ Exemplaret kostar 1 sk. (KB skill.tr. E 1802 m.)

6) [Trenne helt nya och mycket nöjsamma Kjärleks-Wisor, 1806.] (Det nu förlorade trycket avskrivet i en finländsk visbok 1843, varifrån texten av DgFT 18 i sin tur avskrivits i INE, Åbo, Ingeliuska pappren 33. Se FSF V: I, s. 624, anm. t. 32 A. Texten tryckt som FSF V: I, nr 32 A. Tryckets titel, placeringen av DgFT 18 som den andra visan i trycket samt dess melodiangivelse »egen behagelig melodie» gör det högst antagligt, att det rört sig om ett Gävletryck likt nr 1–3 härovan.)

En text som den i trycken 1–6 har av Atterbom något bearbetats och sedan tryckts i hans Poetisk Kalender 1816, s. 38 ff. Det är denna Atterboms bearbetade version, som möter i nedanstående tryck 7–13 (med märken av en ytterligare, obetydlig bearbetning i tryck nr 9).

7) Twenne Wackra ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Skogs = Bruden. ‖ Ur wågen steg sol'n lik en rodnande brud, etc. ‖ Den Andra: Swen Swanehwit. ‖ Swen Swanehwit reste sig wägen fram etc. ‖ Sjungas under sina egna behagliga Melodier. ‖

Götheborg, ‖ Tryckte och säljas hos Sam. Wahlström, 1826. (Samlingshäfte av skill.tr., tillhörande Skogs-Tibble hembygds- och fornminnesförening, Uppsala län).

8) [Tryck utan särskild titelsida, innehållande dels »Swen och Signild», dels »Swen Swanehwit».] (Upsala, tryckt hos Em. Bruzelius, 1827.) (KB skill.tr. E 1827 k^2.)

9) Wisor. ‖ Skogs = Bruden. ‖ Swen Swanehwit. ‖ Skara. ‖ C. M. Torin. ‖ 1828. (KB skill.tr. E 1828 e^1; defekt ex. KB skill.tr. G 28.)

10) Trenne alldeles nya och märkwärdiga ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Kolarflickan. ‖ Min hedersdag war inne, etc. ‖ Den Andra: ‖ En Kärleks = Wisa, författad af en Flicka, som ‖ blef förskjuten af en man uti Skärkinds ‖ socken och Halleby säteri 1837. ‖ Jag stackars, arma Flicka, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Swen Swanehwit. ‖ Linköping, 1840. J. A. Petré & Sons Officin. (KB skill.tr. E 1840 p.)

11) Fyra nya och wackra ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Sjömans = Wisa ‖ Der bodde en Herre wid Hamborja Bro, etc. ‖ Den Andra: ‖ Den tiden, hwars lyckliga minne etc. ‖ Den Tredje: ‖ Swen Swanehwit. ‖ Den Fjerde ‖ Den lilla Kolargossen. ‖ Norrköping, Törnequists boktryckeri, 1840. (KB skill.tr. E 1840 u.)

12) Fem ‖ Nya Wisor. ‖ Den första: ‖ Swen Swanehwit. ‖ Swen Swanehwit reste sig wägen fram, etc. ‖ Den andra: Stjernsången. ‖ Stjernorna blinka, Ner på min ödsliga stig, etc. ‖ Den tredje: ‖ Wälkommen, wälkommen du klara, etc. ‖ Den fjerde: ‖ Norrlänningens hemlängtan. ‖ Hwi längtar du åter till fädernestrand, etc. ‖ Den femte: ‖ Hållkarln. ‖ Aldrig jag får i mitt öga en blund, etc. ‖ Pris 2 skilling banko. ‖ Köping, hos G. A. Lindgrén, 1858. (KB skill.tr. E 1858 r.)

13) No. 18. ‖ Tre utmärkt wackra och ‖ Nya Wisor. ‖ Den Första: ‖ Pintorpa = Frun. ‖ Den Andra: ‖ Stjernsången. ‖ Den Tredje: ‖ Swen Swanehwit. ‖ Pris: 6 öre Riksmynt. ‖ Köping, 1868. ‖ Tryckte hos J. F. Säfberg. (KB skill.tr. E 1868 r.)

DgFT 19

1) Trenne mycket lustiga ‖ Kämpe = Wisor: ‖ Den Första. ‖ Om den tappre och stridbare ‖ Kämpen Grimborgs ‖ stora manlighet och bedrifter. ‖ Der sutto twå Kämpar wid etc. ‖ Den Andra. ‖ Om den förträffelige och starke Hjelten ‖ Holger Dansk ‖ huruledes han uti en strid öfwerwann den ‖ store Hjelten Burman. ‖ Jag will eder om Burman säga etc. ‖ Den Tredje. ‖ Om Kung Speleman ‖ Der bodde en kämpe wid Helsing = ‖ borg, etc. ‖ Lund 1835, från Lundbergska Boktryckeriet. (KB skill.tr. E 1835 m.)

Texten av DgFT 19, den tredje visan i trycket, är ett avtryck med moderniserad ortografi av SF 10, i sin tur en edition av Rudebecks visuppt. 15.

DgFT 20

1) En Lustigh doch ynke = ‖ ligh Wijsa/ ‖ Om ‖ Habor Konung ‖ och stoltz Signil ‖ liten. ‖ Huruledes theras Kärlig = ‖ heet och stadelighe Lofwen ‖ belff [sic] igenom Falskheet ‖ ändat. ‖ Tryckt i Stockholm ‖ Åhr/1638. (KB Vitt. sv. f. 1700, Br., Visor, världsl.)

2) En Lustig doch Ynckeligh ‖ Kärlekz = Wijsa/ ‖ Om ‖ Konung Habor/ ‖ Och ‖ Stolts Signel. ‖ Tryckt åhr/ 1685. (UUB Z. U. h. I: 10.)

3) En Lustig dock Ynckelig ‖ Kärlekz = Wijsa/ ‖ Om ‖ Konung Habor/ ‖ Och ‖ Stoltz Signel. ‖ Tryckt Åhr/ 1688. (KB Vitt. sv. f. 1700, Br., Visor, världsl.)

4) Een Lustig doch yncke = ‖ lig Wijsa/ ‖ Om ‖ Habor Konung ‖ och stoltz Signil ‖ liten ‖ Huruledes theras Kärlig = ‖ heet och stadeligh Lofwen ‖ bleff igenom Falskheet ‖ ändat. ‖ Tryckt i Stockholm/ ‖ Åhr 1689. (UUB Palmsk. 493.)

5) En lustig dock ynckelig ‖ Wijsa/ ‖ Om ‖ Habor Konung/ ‖ Och ‖ Stoltz Signel Lijten/ ‖ [Hu]ruledes theras Kärlighet och ‖ [st]adige Lofwen blef igenom Falsk = ‖ het ändat. ‖ Tryckt i Åhr. (KB skill.tr. G 22.)

6) [Fragmentariskt bevarat tryck, utan bl. a. bevarad titelsida. Mycket likt nr 5 härovan men med ett felvänt frågetecken i str. 31.] (KB skill.tr. G 22.)

7) [Fragment av tryck, ett och ett halvt blad.] (KB skill.tr. G 22.)

8) En lustig dock ynckelig ‖ Historisk = Wijsa/ ‖ Om ‖ Kong Habor/ ‖ Och ‖ Stålt Signil lilla/ ‖ Huruledes theras Kärlighet och ‖ stadiga Låfwen blef igenom ‖ falskhet ändat. ‖ Tryckt i Åhr. (Samlingsband av skill.tr. från bibl. på Södra Lindved, Skåne, dep. i LUB.)

9) En Lustig ‖ Dock Ynckelig ‖ Wijsa, ‖ Om ‖ Habor Konung, ‖ Och ‖ Stoltz Signel ‖ Liten, ‖ Huruledes theras Kärlighet och stadige ‖ Lofwen blef igenom Falskhet ‖ ändat: ‖ Tryckt i år. (KB skill.tr. G 22.)

10) En lustig dock ynckelig ‖ Historisk ‖ Wijsa, ‖ Om ‖ Kung Habor, ‖ Och ‖ Stålt Signil lilla, ‖ Huruledes theras Kiärlighet och stadiga ‖ Lofwen blef igenom falskhet ändat. (KB skill.tr. G 22.)

11) En Lustig dock Ynkelig ‖ Historisk ‖ Wijsa, ‖ Om ‖ Kung Habor, ‖ Och ‖ Stolt Signil lilla, ‖ Huruledes Deras Kärlighet och ‖ stadiga Lofwen blef igenom ‖ falskhet ändat. ‖ Tryckt nu nyligen. (KB skill.tr. G 22.)

12) En Lustig dock Ynkelig ‖ Historisk ‖ Wisa, ‖ Om ‖ Kung Habor, ‖ Och ‖ Stålt Signil lilla, ‖ Huruledes Theras Kärlighet och stadi = ‖ ga Lofwen blef igenom falskhet ändat. ‖ Tryckt nu Nyligen. (KB skill.tr. G 22.)

13) En Lustig dock mycket ömkelig ‖ Historisk ‖ Wisa, ‖ Om ‖ Kung Habor, ‖ Och ‖ Stålt Signil lilla, ‖ Huruledes Theras Kärlighet och sta = ‖ diga Lofwen, blef igenom falsk = ‖ het ändat. ‖ Gefle, tryckt hos Ernst Peter Sundqvist 1800. ‖ Exemplaret kostar 9. runst. (KB skill.tr. G 22.)

14) En wacker ‖ Kärleks = Wisa. ‖ Börjas således: ‖ Habors och Sievers Kongar, ‖ De yppade sig i ett krig, etc. etc. ‖ Kan sjungas under egen behaglig Melodie. ‖ Säljas i Björnståhls Bokhandel i Stockholm. ‖ Carlskrona 1817, ‖ tryckt i Kongl. Amiralitets = Boktryckeriet. (KB skill.tr. G 22.)

15) En Historisk ‖ Wisa, ‖ Om den Namnkunniga ‖ Kärlek ‖ emellan ‖ Hertig Habor ‖ Konung Amunds Son af Norige, ‖ och ‖ Fröken Signill ‖ Konung Sigars Dotter i Swerige; ‖ Huruledes deras Kärlighets trofasthet som de ‖ hwarandra lofwat hade in till sjelfwa Döden ‖ att hålla, är igenom Falskhet ynckeligen ändat ‖ worden. ‖ Norrköping 1820, ‖ Ad. Fr. Raams Enka. (UUB Folkvisor III: 105.)

16) En Historisk ‖ Wisa, ‖ Om den Namnkunniga ‖ Kärlek ‖ emellan ‖ Hertig Habor, ‖ Konung Amunds Son af Norige, ‖ och ‖ Fröken Signill, ‖ Konung Sigars Dotter i Swerige, ‖ Huruledes deras Kärlighets trofasthet som de ‖ hwarandra lofwat hade intill sjelfwa Dö = ‖ den att hålla, är igenom Falskhet ynckeli = ‖ gen ändat worden. ‖ Norrköping, 1827. ‖ Ad. Fr. Raams Enka. (KB skill.tr. G 22.)

17) En skjön men mycket ynkelig ‖ KärleksWisa ‖ Om ‖ Habor Konung ‖ Och ‖ Skjön Signel liten, ‖ Huruledes deras kärlighet och stadiga ‖ lofwen blef

igenom falskhet ändat. ‖ Lund, från Lundbergska Boktryckeriet 1835. (KB skill.tr. G 22.)

18) En Lustig dock Ynkelig ‖ Wisa, ‖ Om ‖ Habor Konung ‖ Och ‖ Stoltz Signel Liten, ‖ Huruledes deras Kärlighet och ‖ stadige Lofwen blef genom ‖ Falskhet ändrad. ‖ Götheborg, ‖ tryckt hos Samuel Norberg, 1838. (KB skill.tr. G 22.)

Texten av DgFT 20 är densamma i alla trycken, men i nr 14 har den utsatts för en språklig modernisering och en viss bearbetning. Trycken 5–8 torde böra dateras till 1700-talets början, nr 9–12 till senare delar av samma århundrade.

DgFT 28

1) Twå Nyia Lustigha ‖ Wijsor. ‖ Then Första. ‖ Kommer här Gu= ‖ dinner i gemeen/etc. ‖ Siunges som/Soll ich nickt klagen ‖ über dich/das du etc. ‖ Then Andra ‖ Vngersuen Rijder vth en Morgon ‖ stund/Ther finner etc. ‖ Aen Twå gambla Lusti= ‖ gha Wijsor. ‖ först ‖ Om Kämpen Ram̃ – – – ‖ then Vnge/Huru han Segla – – – ‖ Resarens Konung/Slogh och – – – ‖ wan them/och drogh sedhan – – – ‖ Lycko och Rijkedom – – – ‖ Rijke igen. ‖ Sedan ‖ Jagh weet wäl hwarest then – – – ‖ etc. Siunges såsom: – – – ‖ ligger itt slåt etc. [Det bevarade ex. av trycket, bl. a. titelsidan, defekt.] (KB Vitt. sv. f. 1700, Br., Visor, världsl.)

2) En Lustig ‖ Kämpe = Wijsa/ ‖ Om den starcke och dristige ‖ RAMUNDER, ‖ Som åthskillige hårda och fast ‖ starka Kämpningar uthstått hafwer ‖ och doch altijd medh Seger åter= ‖ kommit. ‖ Then Andra. ‖ Räfwen han ropar i alla Natt etc. ‖ Tryckt i Åhr. (KB Vitt. sv. f. 1700, Br., Visor, världsl.)

3) Twänne Lustige ‖ Kämpe = Wisor ‖ Then Första/ ‖ Om den starke och dristige ‖ RAMUNDER, ‖ Som åthskillige hårda och fast ‖ starcka Kämpningar utstått hafwer/och dock ‖ altijd med Seger återkommit. ‖ Then Andra/ ‖ Om then treffeliga Hielten ‖ Olger Dansk/ ‖ Huruledes han uthi en Strijd ‖ öfwerwan then store Hielten ‖ Burman. ‖ Tryckt 1696. (Samlingsband av skill.tr. från bibl. på Södra Lindved, Skåne, dep. i LUB.)

4) En lustig ‖ Kämpe = Wijsa/ ‖ Om den starcke och dristige ‖ RAMUNDER, ‖ Som åtskillige hårda och fast starcka ‖ Kämpningar utstådt hafwer/och doch ‖ altijd med Seger återkommit. ‖ Then Andra: ‖ Räfwen han ropar i allan etc. ‖ Tryckt i Åhr. (Samlingsband av skill.tr. från bibl. på Södra Lindved, Skåne, dep. i LUB.)

5) En Lustig ‖ Kämpe = Wijsa, ‖ Om ‖ Den Starke och dristige ‖ RAMUNDER, ‖ Som åtskilliga Hårda och fast Starcka ‖ Kämpningar utstådt hafwer, och ‖ dock altid med Seger ‖ återkommit. ‖ Then Andra: ‖ Räfwen han ropar i allan Natt, ‖ Han wille icke etc. ‖ Bägge Wijsorna kunna sjungas under sina ‖ Behageliga Melodier. ‖ Tryckt i år. (KB skill.tr. A 55.)

6) En Lustig ‖ Kämpe= ‖ Wisa, ‖ Om ‖ Den Starke och Dristige ‖ RAMUNDER, ‖ Som åtskilliga Hårda och fast Star= ‖ ka Kämpningar utstådt hafwer, ‖ och dock altid med Seger ‖ återkommit. ‖ Äfwen en annan Nöjsam ‖ Wisa, ‖ Om Stockholms Mångelske = Pi= ‖ gors någorlunda beskaffenhet. ‖ Bägge Wisorna kunna Sjungas under ‖ Sina egna Behageliga Melodier. ‖ Tryckt i Åhr. (KB skill.tr. A 57.)

7) En Lustig ‖ Kämpe = Wisa, ‖ Om ‖ Den Starcke och Dristige ‖ RAMUN- ‖ DER, ‖ Som åtskilliga Hårda och ‖ fast Starcka Kämpningar ut = ‖ stådt hafwer/ och doch altid ‖ med Seger återkommit. ‖ Then Andra: ‖ Räfwen han ropar i allan ‖ Natt/Han wille icke etc. ‖ Bägge Wisorna kunna Siungas un = ‖ der Sina Behageliga Melodier. ‖ Tryckt Åhr 1741. (LUB skill.tr.)

8) Twenne Lustige ‖ Kämpe = Wisor, ‖ Then Första. ‖ Ramund han wore sig en etc. ‖ Om then starcke och dristige ‖ RAMUNDER, ‖ Som åtskillige hårda och ‖ fast starcka Kämpningar utstådt ‖ hafwer, och dock altid med seger ‖ återkommer. ‖ Then Andra. ‖ Jag wil eder om Burman etc. ‖ Om then träffeliga Hielten ‖ Olger Danska, ‖ Huruledes han uti en Strid ‖ Öfwerwan then store ‖ Hielten ‖ Burman. ‖ Tryckt i åhr. (KB skill.tr. A 56 b.)

9) Twenne Lustige ‖ Kämpe = Wisor, ‖ Den Första: ‖ Ramund han wore sig en bättre etc. ‖ Om den starke och dristige ‖ Ramunder/ ‖ Som åtskillige hårda och fast ‖ starka Kämpningar utstått hafwer, ‖ och dock altid med Seger ‖ återkommit. ‖ — — — [Tryckets titelblad defekt här.] — — — ‖ Jag wil eder om Burman säga etc. ‖ Om den träffeliga Hjelten ‖ Olger Dansk/ ‖ Huruledes han i Strid öfwerwan ‖ den store Hjelten ‖ Burman. ‖ Tryckte i år. (KB skill.tr. A 56 a.)

10) Twänne Lustiga ‖ Kämpe = Wijsor/ ‖ Then Första: ‖ Ramund han wore sig en bättre etc. ‖ Om den starcke och dristige ‖ RAMUNDER, ‖ Som åthskillige hårda och ‖ fast starcka Kämpningar utstått haf = ‖ wer, och dock altid med Seger ‖ återkommet. ‖ Then Andra: ‖ Jag wil eder om Burman säija etc. ‖ Om den treffeliga Hielten ‖ Olger Danska/ ‖ Huruledes han uti en Strid ‖ öfwerwan then store ‖ Hielten ‖ Burman. ‖ Tryckt i Åhr. (Samlingsband av skill.tr. från 1700-talet, tillh. doc. J. Ö. Swahn, Lund.)

11) Twenne ‖ Mycket gamle, dock ganska lustige ‖ Kjämpe = ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om den starke och dristige ‖ Ramunder/ ‖ Den Andra: ‖ Om Herr Grimborg. ‖ Och hans både roliga och konsti = ‖ ga sätt at fria til en ‖ Kungs = Dotter. ‖ Bägge sjungas under sine egna bekan = ‖ ta Melodier. ‖ Tryckte år 1782. (KB skill.tr. E 1782 c.)

12) Twänne ‖ Kämpe = Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om den starke och dristige ‖ Ramunder. ‖ Den Andra: ‖ Om Herr Grimborg ‖ Och hans både roliga och konstiga sätt ‖ at fria til en Konungs = Dotter. ‖ Jemte ‖ Twänne märkwärdiga ‖ Wisor, ‖ Författade ‖ Uppå den olyckeliga dagen, ‖ Då ‖ Den Stormägtige ‖ Konungen uti Engeland ‖ CARL STUART, ‖ Medelst Parlamentets och sina Undersåtares ‖ grymma och hårda förfarande, måste räcka sit ‖ Hufwud och låta wid stupståcken sit Kunge = ‖ liga blod på jordene springa. ‖ Allesammans sjungas med sine egne ljuflige och bekan = ‖ ta Melodier. ‖ Örebro, Tryckte hos J. P. LINDH, MDCCLXXXVII ‖ Exemplaret kostar 1 Schilling. (KB skill.tr. E 1787 n.)

13) Twänne ‖ Kämpa = Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om den starke och dristige ‖ Ramunder. ‖ Den Andra: ‖ Om Herr Grimborg ‖ Och hans både roliga och konstiga sätt ‖ at fria til en Konungs Dotter. ‖ Jemte ‖ Twänne märkwärdiga ‖ Wisor, ‖ Författade ‖ Uppå den olyckliga dagen, ‖ Då ‖ Den Stormägtige ‖ Konungen uti Engeland ‖ CARL STUART, ‖ Medelst Parlamentets och sina Undersåtares grym = ‖ ma och hårda förfarande, måste räcka sit Huf = ‖ wud och låta wid stupståcken sit Kungeli = ‖ ga blod på jordene springa. ‖ Allesammans sjungas med sine egne ljuflige och bekan = ‖ ta Melodier. ‖ Tryckte i Örebro genom Fact. E. Widblad 1796. (KB skill.tr. E 1787 n.)

14) Twenne ‖ Mycket gamle, dock ganska lystige [sic] ‖ Kjämpe = ‖ Wisor, ‖

Den Första: ‖ Om den starke och dristige ‖ Ramunder, ‖ Den Andra: ‖ Om Herr Grimborg, ‖ Samt hans både roliga och konsti= ‖ ga sätt at fria, til en ‖ Kongs= Dotter. ‖ Bägge sjungas under sine egna bekan= ‖ ta Melodier. ‖ Gefle, tryckt hos Ernst Peter Sundqvist 1801. ‖ Exemplaret kostar 2 sk. (KB skill.tr. E 1782 c.)

15) En ganska lustig ‖ Kjämpe= ‖ Wisa, ‖ Om ‖ Den starke och dristige ‖ Ramunder, ‖ Ganska nöjsam och rolig at läsa. ‖ Gefle, tryckt hos Ernst Peter Sundqwist 1802. (KB skill.tr. G 6.)

16) En lustig ‖ Kämpe= ‖ Wisa, ‖ Om den starke och dristige ‖ Ramunder, ‖ Som åtskillige hårda och fast starka ‖ Kämpningar utstådt hafwer, och ‖ dock altid med seger återkommit. ‖ Calmar, Tryckt år 1808. (KB skill.tr. G 6.)

17) Twå nya och utmärkt wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Skön Anna, ‖ Om en Konungs=Dotter af Engeland, som blef ‖ i sin barndom bortstulen och till en Herre i ‖ Meklenburg bortsåld, som begärde be= ‖ nämnde Konungs= Dotter, beggom ‖ obewist, dock underligen up= ‖ penbarad hwarifrån hon ‖ war kommen. ‖ Börjas sålunda: ‖ Der bodde sju röfware wid en ‖ strand, etc. ‖ Den Andra: ‖ En mycket märkwärdig Kämpa=Wisa om den ‖ starke Kämpen Ramunder som säges hafwa ‖ bebott ett berg inwid Söderköping, som ‖ ännu kallas Ramundershäll. ‖ Ramunder han wore sig en ‖ bättre man om han hade bätt= ‖ re kläder, etc. ‖ Lund, 1841, från Lundbergska Boktryckeriet. (LUB skill.tr. »Der».)

18) Fyra nya och utmärkt wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Skön Anna, Om en Konungs=Dotter af Engeland, som blef i sin ‖ barndom bortstulen och till en Herre i Meklenburg ‖ bortsåld som begärde benämnde Konungs=Dotter, ‖ beggom obewist, dock underligen uppenbarad ‖ hwarifrån hon war kommen. ‖ Börjas sålunda: ‖ Det bodde sju röfware wid en ‖ strand, etc. ‖ Den Andra: ‖ Herr Peder och liten Kerstin. ‖ Konungen och drottningen de sut= ‖ to till bords, etc. ‖ Den Tredje: ‖ En mycket märkwärdig Kämpa=Wisa om den starke ‖ Kämpen Ramunder som säges hafwa bebott ett berg ‖ inwid Söderköping, som ännu kallas ‖ Ramundershäll. ‖ Ramunder han wore sig en bättre ‖ man om han hade bättre kläder, etc. ‖ Den Fjärde: ‖ Gud fader och jungfru Magdalena. ‖ Magdalena stod i grönan lund, etc. ‖ Lund, 1841, från Lundbergska Boktryckeriet. (KB skill.tr. E 1841 z.)

I det defekta trycket 1 saknas texten av DgFT 28. Alla de övriga texterna är i stort sett identiska; alla har tjugofem strofer. Från den i de äldsta och de flesta trycken förekommande texten avviker dock i tämligen obetydliga detaljer några grupper av tryck. En grupp bildas sålunda av trycken 8 och 9 (»inte» utelämnat på båda ställena i str. 1), en annan av 11–13 (»min gilla gång» i str. 4). För sig beträffande en detalj står nr 16 (»ej» i st. f. »inte» i str. 1).

Nr 17 och 18 är, såsom av interpunktionen och notisen rörande Ramundershäll framgår, tryckta från texten SF 12. Denna är hämtad ur Bergshammarsvisboken I, vars text är en avskrift av ett tryck tillhörande »normaltexten» av DgFT 28 i skillingtryck.

De odaterade trycken 4–6, 8–10 är samtliga 1700-talstryck, de tre förstnämnda med all sannolikhet från århundradets början.

DgFT 30

1) Een Kämpe = Wijsa/ ‖ Om ‖ Then träffeliga Hielten ‖ Olger Dansk/ ‖ Huruledes han vthi en strijdh öfwer = ‖ wan then stora Hielten ‖ Buurman. ‖ Linkiöping/ ‖ Tryckt Åhr/1675. (KB Vitt. sv. f. 1700, Br., Visor, världsl.)

2) Trycket DgFT 28: 3 (1696).

3) [Defekt tryck från o. år 1700, innehållande DgFT 30, str. 6–25, samt DgFT 86, str. 1–7, sammanlagt fyra sidor.] (KB skill.tr. E 1757.)

4) Twenne Lustige ‖ och mycket kortwillige ‖ Wijsor/ ‖ Then Första: ‖ Om then treffeliga Hielten ‖ Olger Dansk/ ‖ Huruledes han uthi en Strijd öf = ‖ werwan then store Hielten ‖ Burman. ‖ Then Andra: ‖ Herr Herman han fäste Fru ‖ Margreta/och Florens etc. ‖ Tryckt på nytt. (Samlingsband av skill.tr. från biblioteket på S. Lindved, Skåne, dep. i LUB.)

5) En Kämpe = Wisa, ‖ Om ‖ Then förträffeliga Hielten ‖ Olger Dansk/ ‖ Huruledes han vti en Strijdh ‖ öfwer wann then stora Hielten ‖ Burman. ‖ Tryckt Åhr 1736. (KB skill.tr. G 4.)

6) Twenne Lustige ‖ och mycket kortwillige ‖ Wisor ‖ Then Första ‖ Om then treffeliga Hjelten ‖ Olger Dansk, ‖ Huruledes han uti en Strid öf = ‖ werwan then store Hjelten ‖ Burman. ‖ Then Andra. ‖ Herr Herman han fäste Fru ‖ Margreta, och Florens etc. ‖ Kunna siungas under sina egna be = ‖ kanta Melodier. ‖ STOCKHOLM, ‖ Uti P. J. Nyströms Tryckeri 1757. (KB skill.tr. E 1757.)

7) Trycket DgFT 28: 8 (1700-talet).

8) Trycket DgFT 28:9 (1700-talet).

9) Twenne Lustige ‖ Och mycket kortwillige ‖ Wijsor, ‖ Then Första: ‖ Om then treffeliga Hjelten ‖ Olger Dansk, ‖ Huruledes Han uti en strid öfwerwan ‖ then store Hjelten ‖ Burman. ‖ Then Andra: ‖ Herr Herman han fäste Fru ‖ Margreta, Och Florens etc. ‖ Tryckt i Åhr. (KB skill.tr. E 1757.)

10) Trycket DgFT 28: 10 (1700-talet).

11) Twänne Lustiga ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om den starke Hjelten ‖ Olger Dansk/ ‖ Huruledes han uti en Strid öfwer = ‖ wann den store Hjelten ‖ Burman. ‖ Den Andra: ‖ Herr Herman han fäste Fru ‖ Margreta, Och Florens etc. ‖ Sjungas med sine egne wackra Melodier. ‖ Trykte MDCCLXXXV. ‖ Exemplaret kostar 6 runstycken. [Tryckt hos J. P. Lindh, Örebro; tryckorten och officinen utsatt endast på en del av upplagan. Av upplagan kan således två tryckningar sägas ha utgått.] (Båda tryckn. representerade i KB skill.tr. E 1757.)

12) Twänne Lustiga ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om den starke Hjelten ‖ Olger Dansk, ‖ Huruledes han uti en strid öfwerwann den ‖ store Hjelten ‖ Burman. ‖ Den Andra: ‖ Herr Herman han fäste Fru ‖ Margreta, och Florens etc. ‖ Sjunges med sine egne melodier. ‖ Carlskrona, Tryckt år 1798. (KB skill.tr. E 1757.)

13) En Lustig ‖ Kämpe = ‖ Wisa, ‖ om den träffeliga Hjelten ‖ Olger Danske, ‖ Huruledes han uti en Strid öfwer = ‖ wan den store Hjelten ‖ Burman. ‖ Calmar, tryckt 1808. (KB skill.tr. G 4.)

14) Trenne Wackra ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Sjölifwet är ett gladt tids = ‖ fördrif, etc. ‖ Den Andra: ‖ Förgät ej mig du till hwars, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Olger Dansk och Burman, ‖ Jag will eder om Burman säga, etc. ‖ Götheborg, ‖ Norbergska Tryckeriet, 1845. (KB skill.tr. E 1845 n.)

15) Trycket DgFT 19: 1 (1835).

Texten är densamma i alla trycken. I nr 15 är den emellertid hämtad ur SF (SF 7 B), som återger en skillingtryckstext, avskriven i KB Vs 2: 1, s. 8 ff., men som har två av Arwidsson ur annan källa tillagda strofer.

Det odaterade trycket 4 är från 1700-talets början, trycket 9 från dess mitt.

DgFT 34

1) Twänne Nya ‖ Kiämpa ‖ Wijsor, ‖ Then Första: ‖ Om Ridder Tyne, Huruledes han frälste ‖ Drottning Armelin och henne til ‖ Äckta fick. ‖ Ridder Tyne han boor uppå Hallans etc. ‖ Then Andra: ‖ Thet war rijka Konung Magnus han låter etc. ‖ Sjunges bägge under sin behagelig ‖ Melodie. ‖ Tryckt i Åhr. (KB skill.tr. A 53.)

En annan text än i nr 1 ingår i trycken 2–7:

2) En ‖ Wacker Kämpa ‖ Wisa, ‖ Om ‖ Den Namnkunniga ‖ Norrska Kämpen ‖ Och ‖ Riddaren ‖ Tynne, ‖ Siunges under sin egen behageliga ‖ melodie. ‖ Tryckt i år. (KB skill.tr. G 15 a.)

3) En ‖ Wacker Kämpa ‖ Wisa, ‖ Om ‖ Den Namnkunniga ‖ Norrska Kämpen ‖ Och ‖ Riddaren ‖ Tynne, ‖ Sjunges under sin egen behageliga ‖ melodie. ‖ Tryckt i År. (KB skill.tr. G 15 c.)

4) En ‖ Wacker Kämpa ‖ Wisa, ‖ Om ‖ Den Namnkunniga ‖ Norrska Kämpen ‖ Och ‖ Riddaren ‖ Tynne, ‖ Sjunges under sin egen behageliga ‖ Melodie. (KB skill.tr. G 15 d.)

5) E[n] ‖ Wacker Kämpa [Wijsa] ‖ Om ‖ Den Namnkunniga ‖ Norrska Kämpen ‖ Och ‖ Riddaren ‖ Tynne, ‖ Siunges under sin egen be= ‖ hageliga melodie. ‖ Tryckt i Carlscrona. [Titelsidan på det bevarade ex. ngt defekt.] (KB skill.tr. G 15 b.)

6) En ‖ Wacker Kämpe= ‖ Wisa, ‖ Om ‖ Den Namnkunnige ‖ Norrske Kämpen ‖ Och ‖ Riddaren ‖ Tynne. ‖ Carlskrona, Tryckt år 1799. (KB skill.tr. G 15 e.)

7) En wacker ‖ Kämpa= ‖ Wisa, ‖ om ‖ Den Namnkunnige ‖ Norrska Kämpen ‖ och ‖ Riddaren ‖ Tynne. ‖ Sjunges under sin egen behagliga Melodie. ‖ Götheborg, ‖ tryckt hos Samuel Norberg, 1841. (KB skill.tr. G 15 f.)

Trycken 1–5 är alla från 1700-talet, nr 1 troligen något äldre än de övriga.

DgFT 37

1) Twenne wackra ‖ Kärleks Wisor, ‖ Den Första; ‖ Och Jungfrun hon skulle åt Ottesån= ‖ gen gå. m, m, ‖ Den Andra: ‖ Det bodde en Grefwe wid Elfwabo ‖ lid, m. m. ‖ Lund. ‖ tryckt hos Lundberg och Lönnegren, 1833. (KB skill.tr. N 1833 d.)

2) Trenne mycket wackra ‖ Kärleks=Wisor: ‖ Den Första: ‖ Jungfrun hon skulle åt Ottesången ‖ gå etc. ‖ Den Andra: ‖ Det bodde en Grefwe wid Elfwa= ‖ bo=lid etc. ‖ Den Tredje: ‖ Hwad båtar mig din tro, etc. ‖ Lund, från Lundbergska Boktryckeriet 1834. (KB skill.tr. N 1834 f.)

Texten i trycken 1 och 2 återger GA 1 [: I]. En något annan text ingår i nedanstående Kalmartryck, nr 3–7:

3) Tio utmärkt wackra ‖ Wisor; ‖ Den Första. ‖ O älskade Leonard! Mathilda. etc. ‖ Den Andra. ‖ Sophie och Conrads afsked. ‖ Lär älskare! I älskarinnor kära. etc. ‖ Den Tredje. ‖ Se gu'afton, se gu qwäll. etc. ‖ Den Fjerde. ‖ Didrik. ‖ Didrik war en gammal man. etc. ‖ Den Femte. ‖ Gräshoppan. ‖ Gräshoppan, uti skog och mark. etc. ‖ Den Sjette. ‖ Jungfrun hon skulle sig till Ottesången gå. etc. ‖ Den Sjunde. ‖ Jag icke någon njutning känner. etc. ‖ Den Åttonde. ‖ Der bodde en herre wid Hamborja bro. etc. ‖ Den Nionde. ‖ Det gick en Jungfru åt gröna lunden. etc. ‖ Den Tionde. ‖ Gick jag mig uti gröna lunden. etc. ‖ N:o 22. ‖ Kalmar. ‖ Tryckte hos Ströhm & Bröder Westin, 1852. ‖ Pris: 2 sk. Bko. (KB skill.tr. E 1852 u[3].)

4) Åtta ‖ Wisor; ‖ Den Första: ‖ O älskade Leonard! etc. ‖ Den Andra: ‖ Si god afton, si god qwäll, ‖ Den Tredje: ‖ Frisk låg hjernan inom hård förbening, ‖ Den Fjerde: ‖ Gräshoppan, uti skog och mark etc. ‖ Den Femte: ‖ Jungfrun hon skulle sig till Ottesången gå, etc. ‖ Den Sjette: ‖ Jag icke någon njutning känner etc. ‖ Den Sjunde! ‖ Der bodde en herre wid Hamborja bro, etc. ‖ Den Åttonde: ‖ Gick jag mig uti lunden gröna, etc. ‖ N:o 88. ‖ Kalmar. Tryckt hos Ströhm & Bröder Westin 1854. ‖ Pris: 3 sk. (KB skill.tr. E 1854 i[3].)

5) Åtta ‖ Wisor; ‖ Den Första: ‖ O älskade Leonard! Mathilda. etc. ‖ Den Andra: ‖ Se gu'afton, se gu qwäll. etc. ‖ Den Tredje: ‖ Gräshoppan. ‖ Gräshoppan, uti skog och mark. etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Jungfrun hon skulle sig till Ottesången gå. etc. ‖ Den Femte: ‖ Der bodde en herre wid Hamborja bro. etc. ‖ Den Sjette: ‖ Det gick en Jungfru åt gröna lunden. etc. ‖ Den Sjunde: ‖ Gick jag mig uti gröna lunden. etc. ‖ Den Åttonde: ‖ Sophie och Conrads afsked. ‖ Lär älskare! I älskarinnor kära. etc. ‖ N:o 109. ‖ Kalmar. ‖ Tryckt hos Ströhm & Bröder Westin. 1854. ‖ Pris: 3 skilling. (KB skill.tr. E 1854 m[3].)

6) Åtta ‖ Wisor; ‖ Den Första: ‖ O älskade Leonard! Mathilda. etc. ‖ Den Andra: ‖ Se gu'afton, se gu qwäll. etc. ‖ Den Tredje: ‖ Gräshoppan. ‖ Gräshoppan, uti skog och mark. etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Jungfrun hon skulle sig till Ottesången gå. etc. ‖ Den Femte: ‖ Der bodde en herre wid Hamborja bro. etc. ‖ Den Sjette: ‖ Det gick en Jungfru åt gröna lunden. etc. ‖ Den Sjunde: ‖ Gick jag mig uti gröna lunden. etc. ‖ Den Åttonde: ‖ Sophie och Conrads afsked. ‖ Lär älskare! I älskarinnor kära. etc. ‖ N:o 120. ‖ Kalmar. ‖ Tryckt hos Ströhm & Bröder Westin. 1855. ‖ Pris: 3 sk. (LUB skill.tr. »O».)

7) Åtta mycket wackra ‖ Kärleks = Wisor; ‖ Den Första: ‖ O älskade Leonard! Mathilda. etc. ‖ Den Andra: ‖ Se gu'afton, se gu qwäll. etc. ‖ Den Tredje: ‖ Gräshoppan. ‖ Gräshoppan, uti skog och mark. etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Jungfrun hon skulle sig till Ottesången gå. etc. ‖ Den Femte: ‖ Der bodde en herre wid Hamborja bro. etc. ‖ Den Sjette: ‖ Det gick en Jungfru åt gröna lunden. etc. ‖ Den Sjunde: ‖ Gick jag mig uti gröna lunden. etc. ‖ Den Åttonde: ‖ Sophie och Conrads afsked. ‖ Lär älskare! I älskarinnor kära. etc. ‖ N:o 141 ‖ Kalmar. ‖ Tryckt hos Ströhm & Bröder Westin. 1855. ‖ Pris 3 skilling. (KB skill.tr. N 1855 i.)

DgFT 38

1) Fem stycken högst märkwärdiga och wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Agneta och Hafsmannen. ‖ Den Andra: ‖ Swärdsjö = Wisan ‖ Den Tredje: ‖ Nu börjar jag ock på en sång: ‖ Den Fjerde: ‖ Det hände en afton af kärlekens twång. ‖ Den Femte: ‖ Ungdom förwillad af dårskap och flärd. ‖ Pris: 2 sk. B:ko. ‖ Fahlun, ‖ tryckt på G. Hedmans förlag. [Tryckt hos P. A. Huldberg, Falun 1846.] (KB skill.tr. E 1846 jj.)

Texten i nr 1 är en översättning av den danska texten i Abrahamson, Nyerup o. Rahbek, Udvalgte Danske Viser I, s. 313 ff. En annan text ingår i trycket nr 2:

2) Fem alldeles nya ‖ Wisor. ‖ Pris 12 öre. [Tryckt hos J. P. Nyberg, Varberg 1878.] (KB skill.tr. E 1878 t[3].)

DgFT 39

1) Twänne aldeles nya och mycket lustiga ‖ Kärleks= ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Till en god eftertanka för alla unga ‖ Pigor och Flickor. ‖ Det bodde en Herre på Öster= ‖ walla he, etc. ‖ Den Andra: ‖ Jag swär sad Malin wid min ‖ hy, etc. ‖ Härjämte följer ock: ‖ En aldeles ny och mycket tokrolig Auctions= ‖ Kungörelse; öfwer Ragatha Etternäbbs ‖ Stärbhus, som handlar om åtskilliga husgeråds= ‖ saker hwaruti man widare får se och inhämta ‖ hwad slags persedlar man tycker bäst wara passan= ‖ de, och tillika tiden då Auctions=ter= ‖ minen tager sin början. ‖ Tryckt i År. ‖ Exemplaret kostar 1 Skilling. (KB skill.tr. N 1799 b.)

2) Twenne aldeles nya och mycket lustiga ‖ Kjärleks= ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Till en god eftertanka för alla unga ‖ Pigor och Flickor. ‖ Det bodde en Herre på Öster= ‖ walla he, etc. ‖ Den Andra: ‖ Jag swär sad Malin wid min ‖ hy, etc. ‖ Härjämte följer ock: ‖ En aldeles ny och mycket tokrolig Auctions= ‖ Kundgjörelse, öfwer Ragatha Etternäbbs Stärb= ‖ hus, som handlar om åtskilliga husgeråds=saker, ‖ hwaruti man widare får se och inhämta hwad ‖ slags persedlar man tycker bäst wara passan= ‖ de, och tillika tiden då Auctions=ter= ‖ minen tager sin början. ‖ Gefle, tryckt hos E. P. Sundqvist 1799. ‖ Exemplaret kostar 9. runst. (KB skill.tr. N 1799 b.)

3) Twenne aldeles nya och mycket lustiga ‖ Kjärleks= ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Till en god eftertanka för alla unga ‖ Pigor och Flickor. ‖ Det bodde en Herre på Öster= ‖ walla he, etc. ‖ Den Andra: ‖ Jag swär sad' Malin wid min ‖ hy, etc. ‖ Härjämte följer ock: ‖ En aldeles ny och mycket tokrolig Auctions= ‖ Kundgjörelse, öfwer Ragatha Etternäbbs Stärb= ‖ hus, som handlar om åtskilliga husgeråds=saker, ‖ hwaruti man widare får se och inhämta hwad ‖ slags persedlar man tycker bäst wara passan= ‖ de, och tillika tiden då Auctions=ter= ‖ minen tager sin början. ‖ Gefle, tryckt hos E. P. Sundqvist 1800. ‖ Exemplaret kostar 9. runst. (UUB Folkvisor 1800–1808.)

4) Twenne aldeles nya och mycket Lustiga ‖ Kjärleks= ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Är till en god eftertanka för alla unga ‖ Pigor och Flickor. ‖ Det bodde en Herre på Öster= ‖ walla he, etc. ‖ Den Andra: ‖ Jag swär sad' Malin wid min ‖ hy, etc. ‖ Härjämte följer ock: ‖ En aldeles ny och mycket tokrolig Auctions= ‖ Kungjörelse, öfwer Ragatha Etternäbbs Stärb= ‖ hus, som handlar om åtskilliga husgeråds=saker, ‖ hwaruti man widare får se och inhämta hwad ‖ slags persedlar man tycker bäst wara passan= ‖ de, och tillika tiden då Auctions=ter= ‖ minen tager sin början. ‖ Gefle, tryckt hos E. P. Sundqwist 1802. ‖ Exemplaret kostar 9 runst. (UUB Z. P. s. XXIV: 4.)

5) Twenne mycket lustiga ‖ Kärleks= ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Det bodde en Herre wid Öster= ‖ walla he, etc. ‖ Den Andra: ‖ Är en förmaning till alla unga flickor, att icke ‖ hafwa många friare i walet, emedan då först ‖ händer, att de till slut blir ogifta, och se= ‖ dermera som Möpiga få begråta den ‖ dårskap, som de i ungdomen begått. ‖ Jag swär, sad' Malin, wid ‖ min hy, etc. ‖ Härjämte

följer ock ‖ En Auktions = Kungörelse, ‖ som är ganska rolig att läsa. ‖ Calmar, tryckte år 1808. (KB skill.tr. N 1799 b.)

6) Twenne mycket lustiga ‖ Kärleks = Wisor. ‖ Den Första: ‖ Det bodde en Herre wid ‖ Österwalla he, etc. ‖ Den Andra: ‖ Är en förmaning till alla unga Flickor, att ‖ icke hafwa många friare i walet, emedan ‖ då först händer, att de till slut blifwa o = ‖ gifta, och sedermera som Möpigor ‖ få begråta den dårskap, som ‖ de i ungdomen begått. ‖ Jag swär, sad' Malin wid ‖ min hy, etc. ‖ Härjemte följer ock ‖ En Auctions = Kungörelse, ‖ som är ganska rolig att läsa. ‖ Säljas i Björnståhls Bokhandel i Stockholm. ‖ Carlskrona 1819, ‖ Tryckte i Kongl. Amiralitets = Boktryckeriet. (KB skill.tr. N 1799 b.)

7) Tre mycket ömma ‖ Kärleks = ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Jag såg ett ljus i Österland, etc. ‖ Den Andra: ‖ Det bodde en Herre på Öster = ‖ walla hed, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Uppå fältets gröna parker, etc. ‖ Sjungas under sina egna behagliga ‖ Melodier. ‖ Nyköping, ‖ tryckte hos P. E. Winge, 1820. (KB skill.tr. N 1820 c.)

8) Twenne begärliga Wisor. ‖ 1. När Bonden tänker att leja Soldat. ‖ 2. Det bodde en Herde [sic] på Österwalla Hed. ‖ Wisor och Berättelser jemte andra Småstycken, ‖ Nummer 30. [Sw. P. Lefflers Boktryckeri, Uppsala 1836.] (LUB skill.tr. »När».)

9) Fem alldeles nya och mycket behagliga ‖ Kärleks = Wisor, ‖ Den Första: ‖ Sjunges som: Uti Lundens gröna Parker. ‖ Uti wårens blida dagar etc. ‖ Den Andra: ‖ Den olyckliga Flickan som Fästmö. ‖ Sjunges under egen sorglig melodi. ‖ Ibland alla bygdens flickor ‖ här, Har blott en etc. ‖ Den Tredje: ‖ Det bodde en Herre på Öster = ‖ walla hed etc. ‖ Den Fjerde: ‖ De Rosor och de Blader små, etc. ‖ Den Femte: ‖ I fjol då hade jag en wän, etc. ‖ Wexjö 1836. ‖ Tryckt hos Joh. P. Lönnegren. (KB skill.tr. N 1836 e.)

10) Trenne stycken utwalda ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ I mina dar etc. ‖ Den Andra: ‖ Hör hon nu min lilla skö = skö = sköna etc. ‖ Den Tredje: ‖ Det bodde en Herre på Österwalla he' etc. ‖ Stockholm, Kongl. Ordens = Boktryckeriet, 1839. ‖ Lilla Nygatan, N:r 11. (KB skill.tr. E 1839 q.)

Trycken 1–10 innehåller en och samma text av DgFT 39. En annan text, ett avtryck av GA 11, ingår i trycken 11–12:

11) Trycket DgFT 37: 1 (1833).
12) Trycket DgFT 37: 2 (1834).

DgFT 47

1) Fem alldeles ‖ Nya Wisor ‖ Den första: ‖ Min lilla wrå bland bergen. ‖ Den andra: ‖ Herr Olof i elfwornas dans. ‖ Den tredje: ‖ Isabella. ‖ Den fjärde: ‖ Ack om du war min egen! ‖ Den femte: ‖ Den lycklige bondgossen. ‖ Pris 12 öre ‖ Malmö, C. A. Andersson & Cs boktr., 1902. (KB skill.tr. E 1902 gg.)

Texten är hämtad ur Geijer–Afzelii samling: GA 93 eller GAB 79.

DgFT 48

1) Fyra wackra Kärleks = ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Herr Magnus han går sig til Rosendelund! ‖ Den Andra: ‖ Du täcka Blomsterfält, som under etc. ‖ Sjunges under sin behageliga Melodie. ‖ Den Tredje: ‖ I Skogar och täckaste Lunder! ‖

[S]junges under sin egen ljufliga Melodie. ‖ Den Fjerde: ‖ [Ö]de Marker och wilda Sjöar, etc. ‖ [Sjunges] som: Wara tålig och sig nöja. ‖ [Cal]mar Tryckt år 1801. [Titelsidan på det bevarade ex. ngt defekt.] (LUB skill.tr. »Herr Magnus».)

2) Fyra mycket wackra ‖ Kärleks = Wisor, ‖ Den Första: ‖ Herr Magnus han går sig ‖ til Rosendelund, etc. ‖ Den Andra: ‖ Du täcka Blomsterfält, etc. ‖ Den Tredje: ‖ I skogar och täckaste lunder. ‖ Alla tre kunna sjungas under sina egna Melodier. ‖ Den Fjerde: ‖ Ödemarker och wilda Sjöar. ‖ Sjunges som: Wara tolig och sig nöja. ‖ Carlskrona, Tryckte 1801. (KB skill.tr. N 1801 j.)

3) Fyra wackra ‖ Kärleks = Wisor, ‖ Den Första: ‖ Herr Magnus han går sig ‖ till Rosendelund, etc. ‖ Den Andra: ‖ Du täcka Blomsterfält, ‖ som under, etc. ‖ Den Tredje: ‖ I Skogar och täckaste ‖ Lunder, etc. ‖ Sjunges under sina egna ljufliga Melodier. ‖ Den Fjerde: ‖ Öde Marker och wilda ‖ Sjöar, etc. ‖ Sjunges som: Wara tålig och sig nöja. ‖ Carlskrona, tryckte år 1805. (KB skill.tr. N 1801 j.)

4) Fyra wackra ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Herr Magnus han går sig till ‖ rosendelund etc. ‖ Den Andra: ‖ Du täcka Blomsterfält etc. ‖ Den Tredje: ‖ I skogar och täckaste lunder etc. ‖ Den Fjerde: ‖ En fluga af det wackra slag etc. ‖ Alla Fyra kunna sjungas under sina egna beha = ‖ geliga Melodier. ‖ Säl ... Carlskrona, Tryckte år 1809. (KB skill.tr. E 1809 n.)

5) Fyra nya, eftertänkeliga och rara ‖ Kärleks = Wisor, ‖ Den Första: ‖ Jag såg ett ljus i Österland, etc. ‖ Den Andra: ‖ Der kom ett ljus från Öster = ‖ land, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Herr Magnus han går sig till ‖ rosendelund, etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Här ute på landet wet jag en ‖ Flicka fin, etc. ‖ Alla fyra kunna sjungas efter egna behag = ‖ liga Melodier. ‖ Jönköping, 1819, ‖ Tryckte i Direktören Lundströms Tryckeri. ‖ Kostar 1 sk. Banko. (KB skill.tr. N 1819 f.)

6) Fyra nya, eftertänkeliga och rara ‖ Kärleks = Wisor, ‖ Den Första: ‖ Jag såg ett ljus i Österland, etc. ‖ Den Andra: ‖ Der kom ett ljus från Öster = ‖ land, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Herr Magnus han går sig till ‖ Rosendelund, etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Här ute på landet wet jag en ‖ Flicka fin, etc. ‖ Alla fyra kunna sjungas efter egna behag = ‖ liga Melodier. ‖ Jönköping, 1819, ‖ Tryckte i Lundströmska Tryckeriet. ‖ Kostar 1 sk. Banko. (KB skill.tr. N 1819 f.)

7) Twå mycket wackra ‖ Wisor, ‖ Den Första, ‖ En Grufwe = Wisa: ‖ Upp bröder tändom wåra ‖ bloss, etc. ‖ Den Andra: ‖ Herr Magnus han går sig till ‖ rosendelund, etc. ‖ Sjungas under sina egna behageliga ‖ Melodier. ‖ Nyköping, ‖ tryckte hos P. E. Winge, 1826. (KB skill.tr. E 1826 e.)

DgFT 83

1) Twenne ‖ Historiske ‖ Klage = Wijsor/ ‖ Then Första. ‖ Aff ‖ Hilla Lilla/ ‖ Öfwer sin egen Broders Obarm = ‖ hertighet som han emot henne bewiste. ‖ Then Andra/ ‖ Om ‖ Herr Peder/ ‖ Och ‖ Lijten Chirstin/ ‖ Huruledes theras Kärleek är ‖ ändat worden. ‖ Tryckt Åhr 1696. (KB Vitt. sv. f. 1700, Br., Visor, världsl.)

2) Twenne ‖ Historiske ‖ Klage = Wijsor/ ‖ Then Första/ ‖ Aff ‖ Hilla Lilla/ ‖ Öfwer sin egen Broders stora Obarm = ‖ hertigheet som han emot henne bewijste. ‖ Then Andra/ ‖ Om ‖ Herr Peder/ ‖ Och ‖ Lijten Chirstin/ ‖ Huruledes theras Kärleek ‖ är ändat worden. ‖ Tryckt i Åhr. (UUB Palmsk. 493).

3) Twenne ‖ Historiske ‖ Klage = Wijsor, ‖ Then Första: ‖ Af ‖ Hilla Lilla, ‖ Öfwer sin egen Broders obarm = ‖ hertighet som han emot hen = ‖ ne bewiste. ‖ Then Andra: ‖ Thet ligger ett Slott i Ö = ‖ ster = Rijk. ‖ Kunna bägge siungas vnder sina behageli = ‖ ga Melodier. ‖ Tryckt i åhr. (KB skill.tr. E 1767 a.)

4) Twenne ‖ Historiske ‖ Klage = Wisor, ‖ Then Första: ‖ Af ‖ Hilla Lilla, ‖ Öfwer sin egen Broders obarm = ‖ hertighet som han emot henne ‖ bewiste. ‖ Then Andra: ‖ Thet ligger ett Slått i Ö = ‖ ster = Rik, etc. ‖ Bägge sjungas efter bekant Thon. ‖ Tryckt i Åhr. (KB skill.tr. E 1767 a.) [På titelsidan rössjornament, på sista sidan blomsterkorg.]

5) Twenne ‖ Historiske ‖ Klage = Wisor, ‖ Then Första: ‖ Af ‖ Hilla Lilla, ‖ Öfwer sin egen Broders obarm = ‖ hertighet som han emot henne ‖ bewiste. ‖ Then Andra: ‖ Thet ligger ett Slått i Ö = ‖ ster = Rik, etc. ‖ Bägge sjunges efter bekant Thon. ‖ Tryckt i År. (KB skill.tr. E 1767 a.)

6) Twenne ‖ Historiske ‖ Klage = Wisor, ‖ Then Första: ‖ Af ‖ Hilla Lilla, ‖ Öfwer sin egen Broders obarmhertig = ‖ het som han emot henne bewiste. ‖ Then Andra: ‖ Thet ligger ett Slått i Ö = ‖ ster = Rik, etc. ‖ Bägge sjungas efter bekant Thon. ‖ Tryckt i Åhr. (KB skill.tr. E 1767 a.)

7) Twenne ‖ Historiske ‖ Klage = Wisor, ‖ Den Första: ‖ Af ‖ Hilla Lilla, ‖ Öfwer sin egen Broders obarm = ‖ hertighet som han emot henne ‖ bewiste. ‖ Then Andra: ‖ Thet ligger ett Slått i Ö = ‖ ster = Rik, etc. ‖ Bägge sjungas efter bekant Thon. ‖ Tryckt i Åhr. (KB skill.tr. E 1767 a.) [På titelsidan änglahuvud och -vingar, på sista sidan kalligrafiskt ornament.]

8) Twenne ‖ Historiska ‖ Klage = Wisor, ‖ Then Första: ‖ Af ‖ Hilla Lilla ‖ Öfwer sin egen Broders obarm = ‖ hertighet som han emot hen = ‖ ne bewiste. ‖ Then Andra: ‖ Ther ligger ett Slått i Ö = ‖ ster = Rik, etc. ‖ Bägge siunges efter bekant ‖ Ton. ‖ Tryckt i Carlscrona år 1767. (KB skill.tr. E 1767 a.)

Trycket 2 torde kunna dateras till 1600-talets slut, trycken 3–7 till 1700-talet.

DgFT 86

1) Twå Werlzlige skö = ‖ ne Wijsor. ‖ Then Första. ‖ Huru Florens och gamble ‖ Her Herman frijade til then rijka Frw ‖ Margreta/Florens fick Korghen/ Herman ‖ henne bekom/och huru Florens lät förgöra ‖ Herman/och fick Frw Margreta ‖ til ächta. ‖ Then Andra. ‖ Thet ligger ett Slott i Ö = ‖ sterrijk/Thet är så wäl be = ‖ bundit/etc. ‖ Tryckt/Åhr 1642. (KB Vitt. sv. f. 1700, Br., Visor, världsl.)

2) Twå Werldzlige ‖ sköne Wijsor. ‖ Then Första. ‖ Huru Florens och gamble ‖ Her Herman frijade til then rijka Frw ‖ Margreta/Florens fick Korgen/Herman ‖ henne bekom/och huru Florens lät förgöra ‖ Herman/och fick Frw Margreta ‖ til ächta. ‖ Then Andra. ‖ Thet ligger ett Slott i Ö = ‖ sterrijk/Thet är så wäl be = ‖ bundit/etc. ‖ Tryckt åhr/1648. (Samlingsband av skill.tr. fr. 1600-talet men med ett antal inhäftade 1700-talstryck, Nordiska Museets bibliotek.)

3) Twå ‖ Sköne Wjisor [sic]/ ‖ Then Första. ‖ Huru Florens och gamble ‖ Hr. Herman frijade til then rijka ‖ Frw Margreta/Florens fick Korgen/Her = ‖ man henne bekom/och huru Florens lät för = ‖ göra Herman/och fick Frw Mar = ‖ greta til ächta. ‖ Then Andra. ‖ Lustig war tu mitt Hierta och ‖ Mod/Lät tig etc. ‖ Siunges vnder sin egen Thon. ‖ Eller ock såsom: ‖ En Fånge iag är worden lijk/etc. ‖ Tryckt Åhr 1693. (KB Vitt. sv. f. 1700, Br., Visor, världsl.)

4) Trycket DgFT 30: 3 (o. 1700).

5) Trycket DgFT 30: 4 (o. 1700).

6) Trycket DgFT 30: 6 (1757).

7) Trycket DgFT 30: 9 (1700-talet).

En Lustigh doch ynke-
ligh Wijsa/

Om

Habor Konung
och stoltz Signil
liten.

Huruledes theras Kärlig-
heet och stadelighe Lofwen
belff igenom Falskheet
ändat.

Tryckt i Stockholm
Åhr/1638.

Bild 68. Skillingtrycket DgFT 20: 1, titelsidan. KB.

En Kämpe-Wisa;
Om
Then förträffeliga Hielten
Olger Dansk/
Huruledes han vti en Strijdh
öfwer wann then stora Hielten
Burman.

Tryckt Åhr 1736.

Bild 69. Skillingtrycket DgFT 30: 5, titelsidan. KB.

En
Mycket Skön dock Nyttelig

Wijſa,

Om en Konung i Dannemark, ſom bortmiſte ſin käraſte wän och Drottning uti en ſwår Barnſång, medan Konungen war borta i Krig.

Drottning Damma hon ligger i Kimſtad ſjuk, ꝛc.

Kan ſiungas ſom:

Then lekte guldtåruing wid bredan bord ꝛc.

Tryckt År 1753.

Bild 70. Skillingtrycket DgFT 135: 1, titelsidan. UUB.

1.

Herr Lager han tjente i Konungens gård,
I waren wål mo: I Femton meckor
och dertil et år, Tjena troget ſa Jon.
Ja wån då ſka koſt mej då rödaſte gull jag
ſölier ſa Jon.

2. Han tjente der icke ſå mycket för lön,
I waren wål mo; Ty Konungens Dotter
war honom faſt ſkön, Du bli narra ſa Jon.
Ja wån då ſka koſt mäj då rödaſte ꝛc.

3. När ſom de det årets ſiſta dag ſåg,
I waren wål mo, Då mån och Her Lager
bli Konungens Mäg, Då wa orätt ſa Jon.
Ja wån det ſka koſt mäj då rödaſte ꝛc.

4. De ledde den Bruden åt Kyrkogård,
I waren wål mo: På henne ſå undra båd
ſtora och ſmå, Tyck ni omma ſa Jon, Ja
wån då ſka koſt mej då rödaſte gull ꝛc.

Ber

Bild 71. Skillingtrycket DgFT 390: 4, s. [3]. KB.

E:1767a

Twenne

Hiſtoriſke

Klage-Viſor,

Then Förſta:

Af

Hilla Lilla,

Öfwer ſin egen Broders obarmhertighet ſom han emot henne bewiſte.

Then Andra:

Thet ligger ett Slått i Öſter-Rik, ꝛc.

Bägge ſjungas efter bekant Thon.

Tryckt i Åhr.

Bild 72. Skillingtrycket DgFT 83: 6, titelsidan. KB.

Trenne
Helt nya och mycket nöjſamma
Kjärleks-
Wiſor,

Den Förſta:

Jag leſwer i Gudsfruktan för-nöjder til min död, ꝛc.

Den Andra:

Swän Swane Wit reſte den ꝛc.

Bägge kunna ſjungas efter egne behagelige Melodier.

Den Tredje:

Är ett ägtenſkaps-Contract, författadt uti en aldeles ny Wiſa.

Trulls ſom gifte bort ſin Lona, ꝛc.

Sjunges ſom: Som en eld och ſom et wåder ꝛc.

Geſle, tryckt hos E. P. Sundqviſt 1809.

Exemplaret koſtar 2, runſt.

Bild 73. Skillingtrycket DgFT 18: 2, titelsidan. KB.

Uröfwer lundar och ſkogar.
Jag ſkulle till ditt fönſter gå,
Der knacka både tyſt och ſmått.
Till deß jag bleſwe ſedder.

6.

Men ſkulle wi owänner bli,
Som såta wänner warit?
Men aldrig rygger jag min ed,
Den jag en gång har ſwurit:
Ja för ſkall himlen falla ned,
Och bergen ſmälta bort ſom ſnö,
Förrän jag dig ſkall ſwika.

Den Tredje:

C dur (4-takt)

5 | 8, 5 3 3 4 | 6, 5 5
5 | 4, 3 4 6 | 5. —
5 | 8 88 8 8 12 | 12 13 13
12 | 8 87 8 13 | 12. —
14 | 13 12 11 11 12 13 | 12. 11. ‖

Herr Karl han drömde om natt en dröm,
I ſånaen der han låg:
Att huru han ſkulle den Jungfrun ſkön'
Till ſig utur kloſtret få.
Emedan man ſofwer allena.

2.

Arla war det om morgonen,
Han går för ſin moder att ſtå:
"Kåra min moder, I låren mig råd,

Bild 74. Skillingtrycket DgFT 409: 9, s. [5]. KB.

E 1904
5

NYASTE VISOR

Med Svenska sedlar eller andra bilder
Pris 15 öre.

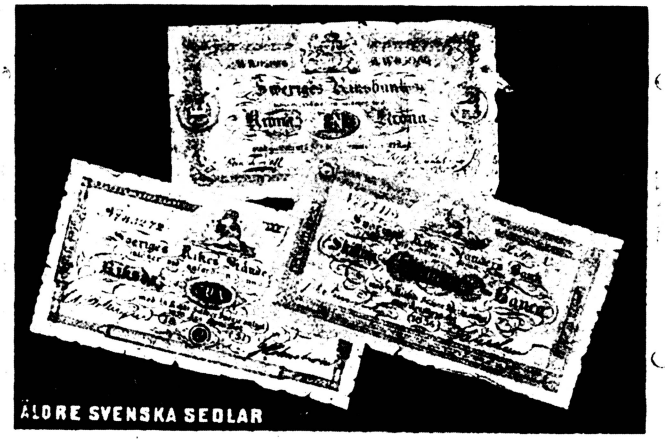

N:o *99.*

Innehåll

1. **Åkarehästen.**
2. **Den komiska men gräsliga visan som ännu ingen hört om**

Hamn-Eldsvådan i Göteborg

der stenkajen brinner och vattnet brinner o. s. v.

3. **"Ta' allting med ro, Pettersonj"**
4. **Den underbara harpan.**
5. **Hvad jag har lefvat det vill jag hälla.**

Tryckt å C. O. Grönstedts Boktryckeri, Stockholm, 1904.

Bild 75. Skillingtrycket DgFT 95: 6, titelsidan. KB.

8) Twenne sköna Elskogz= ‖ Wiisor/ ‖ Then Första. ‖ Som en Bonde om sijn Fäste= ‖ möö giort hafwer. ‖ Daphnis om en Sommar= ‖ Natt/Uthi Marcken etc. ‖ Siunges under sin egen Thon. ‖ Then Andra. ‖ Herr Herman han fäste Fru ‖ Margreta/Och Florens etc. ‖ Tryckt nu på nytt. (KB skill.tr. N 24.)

9) Trycket DgFT 30: 11 (1785).

10) Trycket DgFT 30: 12 (1798).

Trycket 8 är från 1700-talet.

DgFT 89

1) Åtta utmärkt wackra och alldeles ‖ Nya Wisor. ‖ Den Första. ‖ »Nej, det aldrig sker i werlden!» etc. ‖ Den Andra ‖ Skator, som byggen der etc. ‖ Den Tredje. ‖ Stallbroder talte till Stallbroder sin, etc. ‖ Den Fjerde. ‖ Styf = Modren. ‖ Konungen drog sig allt söder under ö, etc. ‖ Den Femte. ‖ Hälsning till Danmark. ‖ Härliga land, etc. ‖ Den Sjette. ‖ Danebrogen. ‖ I striden jemt densamma, etc. ‖ Den Sjunde. ‖ Herr Peder går under borgalind, etc. ‖ Den Åttonde. ‖ Nu hafwer jag sett, det jag aldrig förr såg, etc. ‖ Westerwik. ‖ Tryckte hos C. O. Ekblad & Comp., 1849. (KB skill.tr. E 1849 zz.)

Texten av DgFT 89 hämtad ur GA III, s. 36–39 (nr 72 [: II]).

DgFT 90

1) Fyra utmärkt wackra och alldeles ‖ Nya Wisor. ‖ Den Första: ‖ Ett äfwentyr på lägret. ‖ Den Andra: ‖ Axel och Hilda. ‖ Den Tredje: ‖ Ringdansen i lunden eller Idas första kärlek. ‖ Den Fjerde: ‖ Ola och Kerstin. ‖ Sala, tryckt hos G. A. Lindgrén, 1874. (KB skill.tr. E 1874 ff.)

2) Fyra utmärkt wackra och alldeles ‖ nya ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Ett äfwentyr på lägret. ‖ Den Andra: ‖ Axel och Hilda. ‖ Den Tredje: ‖ Ringdansen i lunden eller Idas första kärlek. ‖ Den Fjerde: ‖ Ola och Kerstin. ‖ Falun, 1874. Falu = Postens Boktryckeri. (KB skill.tr. E 1874 ff.)

3) Tre nya ‖ Wisor ‖ Den första: ‖ Den blinde och hans dotter. ‖ Den andra: ‖ Sång, ‖ sann händelse, skildrad från kriget 1814. ‖ Den tredje: ‖ En wacker kärlekswisa. ‖ Pris 12 öre. ‖ Tryckt på beställning hos Abr. A. Berg & C:i. Mariestad 1888. (KB skill.tr. E 1888 m.)

I trycket 3 saknas en av stroferna i texten av DgFT 90 i trycken 1 och 2 men i gengäld finns i 3 två strofer utan motsvarighet i 1 och 2. I övrigt är texterna av DgFT 90 i trycken 1–3 varandra synnerligen lika. En annan ingår i tryck 4:

4) Fyra nya och mycket wackra ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Uti Nordens isbetäckta dalar etc. ‖ Den Andra: ‖ Der bodde en Herre wid Hamborja ‖ Bro, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Den tiden hwars lyckliga minne etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Åke och Elsa. ‖ Norrköping. ‖ Chr. Törnequists [sic]. ‖ 1840. (KB skill.tr. E 1840 x.)

»Aage og Else», en dansk version av DgFT 90, ingick i B. Sandvigs Levninger af Middel-Alderens Digtekunst 1780 och upptogs därifrån i K. L. Rahbeks Prøve paa den ny Skikkelse, etc., 1810. En översättning till svenska efter Rahbeks Prøve gjordes av Lorenzo Hammarsköld och publice-

rades i Phosphoros 1811, s. 114–116. Det är denna Hammarskölds översättning från danskan som ingår i tryck 4. I Liungmansaml. 444 fol., IFGH ingår samma text med uppgift att den är avskriven efter ett skillingtryck, tryckt i Strängnäs 1816. Något sådant tryck syns nu ej vara bevarat.

DgFT 95

1) Trenne mycket wackra och nya ‖ Wisor, ‖ Den Första. ‖ Om Skogsfrun och Ljungby Troll = horn. ‖ Riddaren red genom grönan Lund, etc. ‖ Den Andra. ‖ Om Hafsfrun och Stjernarps Fiskare. ‖ Det lyser ett bloss både Höst och ‖ Wår, etc. ‖ Den Tredje. ‖ Den underbara Harpan. ‖ Det bodde en bonde wid sjöastrand, etc. ‖ Lund, från Lundbergska Boktryckeriet 1835. (KB skill.tr. E 1835 v.)

2) Trenne mycket wackra och nya ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om Skogsfrun och Ljungby Troll = horn. ‖ Riddaren red genom grönan Lund, etc. ‖ Den Andra ‖ Om Hafsfrun och Stjernarps Fiskare. ‖ Det lyser ett bloss både Höst och ‖ Wår, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Den underbara Harpan. ‖ Det bodde en bonde wid sjöastrand, etc. ‖ Lund, i Lundbergska Boktryckeriet, 1835. [Ej samma tryck som föregående. På tryck 2 står priset, 2 sk., utsatt på sista sidan. Ramen kring titelsidan är olika i tryck 1 och 2.] (LUB skill.tr. »Riddaren».)

3) Fyra nya och mycket wackra ‖ Wisor. ‖ Den första: ‖ Wilhelm och Emma. ‖ Den andra: ‖ Sjömanssång. ‖ Den tredje: ‖ Den underbara harpan. ‖ Den fjerde: ‖ Näktergalens wisa. ‖ Pris: 12 öre. ‖ Mariestad 1887. Länstidningens tryckeri, Abr. A. Berg & Co. (KB skill.tr. E 1887 ll.)

Trycken 1–3 innehåller texten GA 17; i tryck 3 är dock en strof utesluten liksom omkvädena. En annan text ingår i trycken 4–9:

4) Sex wackra och alldeles ‖ Nya Wisor ‖ Den första: ‖ Den underbara harpan. ‖ Den andra: ‖ Wid wassen af stranden. ‖ Den tredje: ‖ Den italienska flickan. ‖ Den fjerde: ‖ Den blinde mannens klagan. ‖ Den femte: ‖ Rosen på ön. ‖ Den sjette: ‖ Staffans wisa. ‖ Pris 12 öre. ‖ Malmö, C. A. Andersson & C:s boktr., 1894. (KB skill.tr. E 1894 n^{3}.)

5) Fem alldeles ‖ Nya Wisor ‖ Den första: ‖ Jo pytt om morgnarna. ‖ Den andra: ‖ En flickas tankar på skottåret. ‖ Den tredje: ‖ Den underbara harpan. ‖ Den fjerde: ‖ Wid wassen af stranden. ‖ Den femte: ‖ Den italienska flickan ‖ Pris 12 öre. ‖ Malmö, C. A. Andersson, & C:s boktr. 1896. (KB skill.tr. E 1896 ll.)

6) NYASTE VISOR ‖ Med Svenska sedlar eller andra bilder ‖ Pris 15 öre. ‖ N:o 99. ‖ Innehåll: ‖ 1. Åkarehästen. ‖ Den komiska men gräsliga visan som ‖ ännu ingen hört om ‖ Hamn = Eldsvådan i Göteborg ‖ der stenkajen brinner och vattnet brinner o. s. v. ‖ 3. »Ta' allting med ro, Pettersson!» ‖ 4. Den underbara harpan. ‖ 5. Hvad jag har lofvat det vill jag hålla. ‖ Tryckt å C. O. Grönstedts Boktryckeri, Stockholm, 1904. [Tryckt för Svenska Visförlaget.] (KB skill.tr. E 1904 h^{3}.)

7) Sex alldeles ‖ Nya Wisor ‖ Den första: ‖ Förswunnen frid. ‖ Den andra: ‖ Min Hulda. ‖ Den tredje: ‖ Calle Petterqwist. ‖ Den fjerde: ‖ Den underbara harpan. ‖ Den femte: ‖ Folkwisa. ‖ Den sjette: ‖ En ynglings lidanden. ‖ Pris 12 öre. ‖ Malmö, C. A. Andersson & C:s boktr. 1904. (KB skill.tr. E 1904 o^{3}.)

8) NYASTE VISOR ‖ Med Svenska sedlar eller andra bilder ‖ Pris 15 öre. ‖ N:o 99. ‖ Innehåll: ‖ 1. Åkarehästen. ‖ 2. Den komiska men gräsliga visan som ‖ ännu ingen hört om ‖ Hamn = Eldsvådan i Göteborg ‖ der stenkajen brinner och

vattnet brinner o. s. v. ‖ 3. »Ta' allting med ro, Pettersson!» ‖ 4. Den underbara harpan. ‖ 5. Hvad jag har lofvat det vill jag hålla. ‖ Tryckt å J. W. Holms Boktryckeri, Stockholm 1905. [Tryckt för Svenska Visförlaget.] (KB skill.tr. E 1905 00.)

9) Nyaste Visor ‖ Med sedlar ‖ Pris 15 öre ‖ Svenska ‖ Visförlaget ‖ Tomteboda station, ‖ vid Stockholm. ‖ Alla sorters visor, ‖ äldre och nyare. ‖ N:o 99. ‖ Innehåll: ‖ 1. Åkarehästen. ‖ 2. Den komiska men gräsliga visan som ‖ ännu ingen hört om ‖ Hamn = Eldsvådan i Göteborg ‖ der stenkajen brinner och vattnet brinner o. s. v. ‖ 3. »Ta' allting med ro, Petterson!» ‖ 4. Den underbara harpan. ‖ 5. Hvad jag har lofvat det vill jag hålla. [Tryckt hos Tr.-A.-B. Skandia, Stockholm 1912.] (KB skill.tr. E 1912 kk.)

DgFT 96

1) En Lustig ‖ Wisa. ‖ Staffan war en Stalledräng; etc. ‖ Sjunges under sin egen behageliga melodie. ‖ Upsala, tryckt år 1796. [Det bevarade ex. defekt.] (KB skill.tr. G 5 a.)

2) En Lustig ‖ Wisa, ‖ Staffan war en Stalledräng; etc. ‖ Sjunges under sin egen behagliga melodie. ‖ Upsala, tryckt år 1796. (KB skill.tr. G 5 a.)

3) En Lustig ‖ Wisa, ‖ Staffan war en Stalledräng; etc. ‖ Sjunges under sin egen behageliga Melodie. ‖ Fahlun 1807. ‖ Tryckt hos Pehr Ol. Axmar; ‖ kostar 1 skill. Specie. (UUB Z. P. s. X: 29.)

4) En Lustig ‖ Wisa, ‖ Staffan war en Stalledräng, etc. ‖ Sjunges under sin egen behagliga Melodie. ‖ FAHLUN, ‖ Tryckt hos P. O. Axmar 1814. ‖ Kostar 1 $^1/_2$ skill. Banco. (UUB Folkvisor 19 b.)

5) [Tryck utan särskilt titelblad, tryckt hos Em. Bruzelius, Upsala 1826.] (KB skill.tr. G 5 a.)

6) [Tryck utan särskilt titelblad, tryckt hos Em. Bruzelius, Upsala 1832.] (KB skill.tr. E 1832 n^3.)

7) Twenne wackra ‖ Jul = Wisor. ‖ Den Första: ‖ Jul = Bockens Wisa, ‖ Upp! lustigt att lefwa, när allting går wäl, m. m. ‖ Sjunges som: »Rest hafwer jag öfwer watten och land». ‖ Den Andra: ‖ Sankt Staffans Wisa. ‖ Staffan war en stalledräng, m. m. ‖ Sjunges på sin egen behagliga melodi. ‖ N:o 6. ‖ Fahlun, Huldbergska Boktryckeriet, 1849. (KB skill.tr. M 11.)

8) Trenne wackra och lustiga ‖ Jul = Wisor. ‖ Den Första: ‖ Sanct Staffans wisa. ‖ Staffan war en stalledräng etc. ‖ Den Andra: ‖ Klara källa, ljufwa lunder etc. ‖ Den Tredje: ‖ Låt på ditt hulda öga etc. ‖ Stockholm, tryckte hos Rudolf Wall, 1850. ‖ Skärgårdsgatan N:o 12. (KB skill.tr. M 16.)

9) Trenne wackra och lustiga ‖ JUL = WISOR. ‖ Den Första: ‖ Sanct Staffans wisa. ‖ Staffan war en stalledräng, etc. ‖ Den Andra: ‖ Klara källa, ljufwa lunder, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Låt på ditt hulda öga, etc. ‖ Pris: 2 sk. banko. ‖ Stockholm, ‖ Hos C. Kihlberg, ‖ Södermalmstorg. [Tryckt hos E. Westrell, Stockholm 1859.] (KB skill.tr. M 16.)

10) Trenne wackra och lustiga ‖ JUL = WISOR. ‖ Den Första: ‖ Sanct Staffans wisa. ‖ Staffan war en stalledräng, etc. ‖ Den Andra: ‖ Klara källa, ljufwa lundar, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Låt på ditt hulda öga, etc. ‖ Pris: 6 öre. ‖ Stockholm, ‖ Hos C. Kihlberg, ‖ Södermalmstorg. [Tryckt hos E. Westrell, Stockholm 1866.] (KB skill.tr. M 16.)

Texten av DgFT 96 i trycken 1–10 består av trettio strofer med omkvädena »Hålt dig wäl Fålan min» – »Hjelp mig O Sancte Staffan! Solen

lyser intet än, Men Stjernorna de blänka På Himmelen.» En annan textgrupp, med omkvädena »Wi tackom nu så gerna» — »Allt för den ljusa stjernan. Ingen dager synes än, Stjernorna på himmelen, de blänka» och omfattande trettioen strofer, utgör trycken 11 och 12:

11) Staffans ‖ Wisa. ‖ STOCKHOLM, ‖ tryckt i Marquardska Boktryckeriet, 1825. (KB skill.tr. G 5 b.)

12) Staffans ‖ Wisa. ‖ Stockholm, ‖ Elméns och Granbergs Tryckeri, 1828. ‖ Huset N:o 4, Qwarteret Perseus wid Österlånggatan, ‖ midt emot Källaren Sweriges Wapen. (KB skill.tr. G 5 b.)

En text om tjugo strofer och med omkvädena »Hollt dig wäl folan min» — »Allt wid den ljusa stjernan, Solen lyser inte än, inte än, Men stjernorna de blänka på himmelen» ingår i trycken 13–15:

13) Staffans= ‖ Wisan. ‖ Kostar 1 sk. Banko. [Tryckt hos C. J. Forssell, Skara 1847.] (KB skill.tr. G 5 c.)

14) Staffans= ‖ Wisan. ‖ Kostar 1 sk. Banko. [Tryckt hos C. J. Forssell, Skara 1848.] (KB skill.tr. G 5 c.)

15) Beskrifning öfwer Annandagsridningen ‖ samt 3:ne ‖ Staffans= ‖ Wisor. ‖ Skara, tryckt hos C. J. Forssell, 1851. (KB skill.tr. G 5 d.)

Hela avsnittet om DgFT 96 i GA III, s. 206–217, återges i tryck 16:

16) St. Staffans ‖ Wisa. [Tryckt hos J. Sundwallson, Upsala 1860.] (KB skill.tr. G 5 e.)

I tryck 17 har texten av DgFT 96 tolv strofer och omkvädena »Det tackom wi så gerna» — »Allt wid den ljusa stjerna, Dagen synes intet än, Men stjernorna på himmelen de blänka.» Denna text har också en helt egen begynnelsestrof.

17) Trenne utmärkt wackra ‖ Jul=Sånger. ‖ 1. Guds Son är född i Bethlehem. ‖ 2. Wid Bethlehems krubba dig helsar m. m. ‖ 3. Wak upp, se ljus! ‖ Staffans= Wisor. ‖ 1. Det är wäl Annandag Jul i år. ‖ 2. I Bethlehem i Juda en stjerna. ‖ 3. Goder morgon, goder morgon. ‖ Carlstad, 1870. C. Kjellin. (KB skill.tr. M 17.)

Texten i tryck 18 har sex strofer och omkvädena »Wi tackom nu så gerna» — »Allt för den ljusa stjerna. Ingen dager synes än, Men stjernorna på himmelen, de blänka.»

18) Twenne ‖ utmärkt wackra ‖ Jul=Sånger. ‖ 1. ‖ Guds son är född i Bethlehem. ‖ (Efter Arvidssons Swenska Fornsånger.) ‖ 2. ‖ Goder morgon, goder morgon både Herre och Fru. ‖ Staffans=Wisa. ‖ 3. ‖ Staffan war en stalledräng. ‖ Åmål. ‖ P. A. Petersons Boktryckeri, ‖ 1870. (KB skill.tr. M 12.)

Den i trycken 19–21 ingående texten av DgFT 96 har en enda strof med omkvädena »Håll dig wäl fålan min» — »Ingen dager synes än, Men stjernorna på himmelen, De blänka.»

19) Fem wackra och alldeles ‖ Nya Wisor ‖ Den första: ‖ En ny Bewäringswisa för 1893. ‖ Den andra: ‖ Flicko=Lifwet. ‖ Den tredje: ‖ Den fattiges sång. ‖ Den

fjerde: ‖ Kärleks = wisa. ‖ Den femte: ‖ Staffans wisa. ‖ Pris 12 öre. ‖ Malmö, C. A. Andersson & C:s boktr., 1893. (KB skill.tr. E 1893 tt.)

20) Trycket DgFT 95: 4 (1894).

21) Sex wackra och alldeles ‖ Nya Wisor. ‖ Den första: ‖ En ny Bewäringswisa för 1895. ‖ Den andra: ‖ Wid wassen af stranden. ‖ Den tredje: ‖ Den italienska flickan. ‖ Den fjerde: ‖ Den blinde mannens klagan. ‖ Den femte: ‖ Rosen på ön. ‖ Den sjette: ‖ Staffans wisa. ‖ Pris 12 öre. ‖ Malmö, C. A. Andersson & C:s boktr., 1895. (KB skill.tr. E 1895 tt.)

Texten av DgFT 96 i tryck 22 har åtta strofer med omkvädena »dess tackom vi så gerna» — »allt för den ljusa stjärna, Ingen dag här synes än, Stjärnorna på himmelen de blänka.» Anmärkningsvärt är att trycket innehåller uppgift om visans meddelare.

22) N:o 17. ‖ Nya och mycket intressanta ‖ Visor ‖ 1. Hofmarskalken och Lissen. ‖ 2. En småländsk Staffansvisa. ‖ 3. Norsk sill i papper. ‖ 4. Hvar å en har la sett kors. ‖ 5. En pigas visa i oktober. ‖ 6. Gif! ‖ B. Th. Paulsons förlag. ‖ Bengstro [sic], Hofmantorp. ‖ (Eftertryck förbjudes). [Tryckt hos J. W. Holms boktryckeri, Stockholm 1895.] (KB skill.tr. E 1895 d[3].)

DgFT 97

1) Tränne Andeliga ‖ Wijsor, ‖ Then Första. ‖ I Himmelen I Himelen ‖ ther Gud han etc. ‖ Then Andra. ‖ Om Christi födelse och se = ‖ dan lidande här ‖ på jorden ‖ Then Tredie. ‖ Så är jag nu qwitter all ‖ iorderiks etc. ‖ Tryckt i Åhr. (KB skill.tr. Zc 16.)

2) Tränne Andeliga ‖ Wisor, ‖ Then Första. ‖ I himmelen I Himelen ‖ ther GUD han etc. ‖ Then Andra. ‖ Om Christi födelse och se = ‖ dan lidande här ‖ på jorden. ‖ Then Tredie. ‖ Så är jag nu qwitter all ‖ jorderiks etc. ‖ [Tryck]t i år. [Titelsidan något defekt på det bevarade ex.] (KB skill.tr. Zz 16.)

3) En mycket wacker ‖ och efter tänkelig ‖ Wijsa, ‖ Om Jesu Födelse och ‖ sedan lidande här ‖ på jorden. ‖ Siunges efter sin liufliga ‖ Melodie. ‖ Tryck [sic] i år. (KB skill.tr. Za 22.)

4) Twenne mycket wackra ‖ Andeliga Wisor, ‖ Den Första. ‖ Maria hon går sig åt ‖ Betlehem etc. ‖ Den Andra: ‖ Säg mig utaf den ena? Den ‖ ena war Jesum allena etc. ‖ Bägge kunna sjungas under sina eg = ‖ na behagliga Melodier. ‖ Carlskrona, Tryckte år 1808. (KB skill.tr. Zz 1808 a.)

5) Twenne Andeliga ‖ Och mycket wackra ‖ WISOR, ‖ Den Första: ‖ Maria hon går sig åt ‖ Betlehem, etc. ‖ Den Andra: ‖ Säg mig utaf den ena? ‖ Den ena war JEsum ‖ allena, etc. ‖ Kan sjungas: under sina egna behageliga ‖ Melodier. ‖ Calmar, tryckt 1812. (KB skill.tr. Zz 1808 a.)

6) En alldeles ny gudelig ‖ Wisa, ‖ Jungfru Maria till Bethlehem ‖ gick, etc. ‖ Sjunges under sin egen behagliga melodi. ‖ WESTERÅS, 1832. ‖ T. R. BIÖRKBOMS BOKTRYCKERI. (KB skill.tr. Z 1832 a.)

7) Twå utmärkt wackra ‖ Andeliga ‖ Jul = Wisor. ‖ Den första: ‖ Jungfru Maria till Bethlehem ‖ gick etc. ‖ Den andra: ‖ Jesu födelse. ‖ En ny wisa, att sjunga Herranom. ‖ STOCKHOLM. ‖ Tryckt hos Rudolf Wall 1853. (KB skill.tr. Zz c 1853 a.)

8) Twå utmärkt wackra ‖ Andeliga ‖ Jul = Wisor. ‖ Den Första: ‖ Jungfru Maria till Bethlehem gick etc. ‖ Den Andra: ‖ Jesu Födelse. ‖ En ny wisa, att sjunga Herranom. ‖ Pris: 10 öre. ‖ Gefle 1878. Gefle = Postens Tryckeri. (KB skill.tr. Zz c 1853 a.)

Texten av DgFT 97 i trycken 1–3 består av tolv strofer, en något avvikande om fjorton ingår i trycken 4 och 5 (texten i 5 avtryckt i DgF II, s. 526 f.; det av H. Celander, Stjärngossarna, 1950, s. 276 nämnda trycket »utan tryckort och tryckår» av denna text torde inte vara något annat än ett i KB förvarat defekt ex. av tryck 5). Texten i trycken 6–8 avviker mera från de övriga, bl. a. beträffande omkvädena. Den har elva strofer. — De odaterade trycken 1–3 tillhör 1700-talet.

DgFT 98

1) Trenne ‖ Helt nya och wackra ‖ Wijsor, ‖ Den Första: ‖ Om Magdalena. ‖ Sjunges som: Nu hafwer denna ljusa dag etc. ‖ Den Andra: ‖ Huruledes en Konungs Son gaf sig ‖ i fara för sin hjertans Kära skull, ‖ och therigenom förgecks, ‖ Och när en Konungs Dotter, hans ‖ bästa wän, thet fick weta, för = ‖ gjorde Hon sig sjelf. ‖ Sjunges under sin egen Melodie. ‖ Den Tredje: ‖ Swårt är wid bergen at taga ‖ sin föda, etc. ‖ Sjunges som: Salig och ewig hos Gud uti nåde. ‖ Tryckt nu på nytt. (KB skill.tr. E 1798 k.)

2) [Tryck från Falun, 1789. Endast känt genom avskrift i SLS 367, s. 204–208; titelsidan dock ej avskriven där. Melodiangivelsen densamma som i tryck 1.]

3) Trenne ‖ Helt nya och wackra ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om Magdalena. ‖ Magdalena hon går sig til Sjö = ‖ arne twå, etc. ‖ Sjunges som: Nu hafwer denna ljusa dag etc. ‖ Den Andra: ‖ Det woro twå ädla Konungabarn etc. ‖ Huruledes en Konungs Son gaf sig i fara för ‖ sin hjertans kära skull, och therigenom förgecks; ‖ Och när en Konungs Dotter, hans bästa wän, ‖ thet fick weta, förgjorde Hon sig sjelf. ‖ Sjunges under sin egen Melodie. ‖ Den Tredje: ‖ Swårt är wid bergen at taga ‖ sin föda etc. ‖ Sjunges som: Salig och ewig hos Gud etc. ‖ Gefle, Tryckt hos E. P. Sundqvist 1798. ‖ Exemplaret kostar 6 Runstycken. (KB skill.tr. E 1798 k.)

4) En ‖ Wacker och Gudelig ‖ Samt ‖ Historisk ‖ Wisa, ‖ Magdalena hon går sig ‖ til sjöarna twå, etc. ‖ Kan sjungas under sin wanliga Melodier [sic]. ‖ Calmar Tryckt år 1801. (KB skill.tr. Z 1801 c.)

5) Trenne ‖ Helt nya och wackra ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om Magdalena. ‖ Magdalena hon går sig til Sjöar = ‖ ne twå, etc. ‖ Sjunges som: Nu hafwer denna ljusa dag, etc. ‖ Den Andra: ‖ Det woro twå ädla Konunga barn etc. ‖ Huruledes en Konungs Son gaf sig i fara för ‖ sin hjertans kära skull, och therigenom förgecks; ‖ Och när en Konungs Dotter, hans bästa wän, ‖ thet fick weta, förgjorde hon sig sjelf. ‖ Sjunges under sin egen Melodie. ‖ Den Tredje: ‖ Swårt är wid bergen at taga ‖ sin föda, etc. ‖ Sjunges som: Salig och ewig hos Gud etc. ‖ Gefle, tryckt hos E. P. Sundqvist 1801. ‖ Exemplaret kostar 9. runst. (UUB Folkvisor 1800–1808 II: 71.)

6) Trenne tänkwärda och mycket wackra ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om Magdalena. ‖ Sjunges som: Nu hafwer denna ljusa dag. ‖ Den Andra: ‖ Huruledes en

Konungs Son gaf ‖ sig i fara för sin Kärestas skull ‖ och derigenom förgicks; ‖ Samt när en Konungs Dotter, ‖ hans bästa wän, fick weta, ‖ förgjorde hon sig sjelf. ‖ Sjunges under sin egen bekanta Melodie. ‖ Den Tredje: ‖ Swårt är wid Bergen at ta= ‖ ga sin föda etc. ‖ Sjunges som: Salig och ewig hos Gud ‖ uti nåde, etc. ‖ kostar 1 skill. ‖ Fahlun, P. O. Axmar. 1802. (UUB Z. P. s. XXV: 13.)

7) Trenne ‖ Helt nya och wackra ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om Magdalena. ‖ Magdalena hon går sig til Sjöar= ‖ ne twå, etc. ‖ Sjunges som: Nu hafwer denna ljusa dag, etc. ‖ Den Andra: ‖ Det woro twå ädla Konunga barn etc. ‖ Huruledes en Konungs Son gaf sig i fara för ‖ sin hjertans kära skull, och therigenom förgecks; ‖ Och när en Konungs Dotter, hans bästa wän, ‖ thet fick weta, förgjorde hon sig sjelf. ‖ Sjunges under sin egen Melodie. ‖ Den Tredje: ‖ Swårt är wid bergen at taga etc. ‖ Sjunges som: Salig och ewig hos Gud etc. ‖ Gefle, tryckt hos E. P. Sundqwist 1802. (KB skill.tr. E 1798 k.)

8) Trycket DgFT 28: 18 (1841).

Trycken 1–7 innehåller samma text av DgFT 98, med det undantaget att trycken 2 och 6, dvs. Falutrycken, saknar den strof som i de övriga texterna är den åttonde. Tryck 8 innehåller en annan text, som är ett avtryck av SF 60. — Tryck 1 är från 1700-talet.

DgFT 100

1) Twenne Nya ‖ ANDELIGA ‖ WISOR/ ‖ Then Första: ‖ Nu hafwer jag sedt/det ‖ jag aldrig förr såg/etc. ‖ Then Andra: ‖ All werldenes swik marg= ‖ faldelig, Bedröfwa etc. ‖ Tryckt i åhr. (KB skill.tr. Zb 13.)

2) Trenne Nya ‖ Andeliga ‖ Wijsor/ ‖ Then Första. ‖ Nu hafwer jag sedt, thet jag ‖ aldrig såg, Gråstenen etc. ‖ Then Andra. ‖ All werldenes swik margfal= ‖ delig bedröfwa etc. ‖ Then Tredie. ‖ Döden han gick til rika mans ‖ gård, Han wille tå etc. ‖ Tryckt i år. (KB skill.tr. Zc 18.)

3) [Defekt tryck utan bevarat titelblad, innehåller samma tre visor som tryck 2.] (KB skill.tr. Zb 13.)

4) Twenne ‖ Wackra ‖ Wijsor, ‖ Then Första: ‖ Jag wet wäl hwar som står ‖ ett Slott, etc. ‖ Then Andra: ‖ Nu hafwer jag sedt det jag ‖ aldrig för såg, etc. ‖ Sjungas: efter sine egne behageliga ‖ Melodier. ‖ Tryckt År 1778. (KB skill.tr. E 1778 a.)

5) Twenne ‖ Wackra ‖ Wijsor, ‖ Then Första: ‖ Jag wet wäl hwar som står ‖ ett Slott, etc. ‖ Then Andra ‖ Nu hafwer jag sedt det jag ‖ aldrig för såg, etc. ‖ [Sj]ungas: efter sine egne behageliga ‖ Melodier. ‖ Tryckt i Åhr. [Med gammal, möjligen samtida hand har efter »Åhr» på titelsidan tillagts »1778».] (KB skill.tr. E 1778 a.)

6) Trenne nya ‖ Andeliga ‖ Wisor, ‖ Then Första: ‖ Nu hafwer jag sedt, det jag ‖ aldrig förr såg etc. ‖ Then Andra: ‖ All werldenes swik margfal= ‖ delig, Bedröfwa etc. ‖ Then Tredje: ‖ Jag är en Ros utaf the bleka ‖ blader etc. ‖ Sjunges som: Min tidsfördrif är frögd och lust ‖ förstöra etc. ‖ Tryckt i År. (KB skill.tr. Zz 1790 a.)

7) Trenne Nya ‖ Andeliga ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Nu hafwer jag sedt det jag ‖ aldrig förr såg, etc. ‖ Den Andra: ‖ All werldenes swik margfal= ‖ delig, Bedröfwa etc. ‖ Den Tredje: ‖ Jag är en ros utaf de ble= ‖ ka blader, etc. ‖

Sjunges som: Min tidsfördrif är frögd och ‖ lust förstöra, etc. ‖ Wenersborg 1790, ‖ Tryckt hos Swanholms Enka. (KB skill.tr. Zz 1790 a.)

8) Fyra nya och ganska eftertänkliga ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Dät bodde en skjälm ibland alla etc. ‖ Sjunges som: Til Österland wil jag fara, etc. ‖ Den Andra: ‖ Nu hafwer jag sedt det jag al= ‖ drig förr såg etc. ‖ Den Tredje: ‖ All werldenes swik margfaldelig, ‖ Bedröfwa mitt hjerta och sinne etc. ‖ Den Fjerde: ‖ I säjen mig Guds arfwingar bold, ‖ Medarfwingar skole wi nu blifwa, ‖ De tre sista Sjunges efter sina wanliga ‖ wackra, och bekanta Melodier. ‖ Gefle, tryckt hos E. P. Sundqwist 1793. (KB skill.tr. Zz 1793 c.)

9) Fyra nya och ganska eftertänkeliga ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Där bodde en skjälm ibland alla etc. ‖ Sjunges som: Til Österland wil jag fara, etc. ‖ Den Andra: ‖ Nu hafwer jag sedt det jag al= ‖ drig förr såg etc. ‖ Den Tredje: ‖ All werldenes swik margfaldelig, ‖ Bedröfwa mitt hjerta och sinne etc. ‖ Den Fjerde: ‖ I säjen mig Guds arfwingar bold, ‖ Medarfwingar skole wi nu blifwa, ‖ De tre sista Sjunges efter sina wanliga wack= ‖ ra, och bekanta Melodier. ‖ Gefle, Tryckt hos E. P. Sundqwist 1794. ‖ Exemplaret kostar en half sk. (KB skill.tr. Zz 1793 c.)

10) Fyra nya och ganska eftertänkeliga ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Det bodde en skälm ibland alla etc. ‖ Sjunges som: Til Österland wil jag fara etc. ‖ Den Andra: ‖ Nu hafwer jag sedt det jag al= ‖ drig förr såg, etc. ‖ Den Tredje: ‖ All werldenes swik margfaldelig, etc. ‖ Den Fjerde: ‖ I säjen mig Guds arfwingar ‖ bold, etc. ‖ De tre sista sjunges under sina wanliga wack= ‖ ra, och bekanta Melodier. ‖ Gefle, tryckt hos E. P. Sundqvist 1799. ‖ Exemplaret kostar 9. runst. (KB skill.tr. Zz 1793 c.)

11) Fyra nya och ganska eftertänkliga ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Det bodde en skjälm ibland alla etc. ‖ Sjunges som: Til Österland wil jag fara, etc. ‖ Den Andra: ‖ Nu hafwer jag sedt det jag al= ‖ drig förr såg etc. ‖ Den Tredje: ‖ All werldens swik margfaldelig, ‖ Bedröfwa mitt hjerta och sinne etc. ‖ Den Fjerde: ‖ I säjen mig Guds arfwingar bold, ‖ Medarfwingar skole wi nu blifwa, ‖ De tre sista Sjunges efter sina wanliga ‖ wackra, och bekanta Melodier. ‖ Gefle, tryckt hos E. P. Sundqwist 1802. ‖ Exemplaret kostar 1 sk. (KB skill.tr. Zz 1793 c.)

12) [Defekt tryck, innehållande samma fyra visor i samma följd som i trycken 8–11; den första visan (således ej texten av DgFT 100) har dock två strofer mera än i dessa tryck. Trycket ifråga torde böra dateras till ungefär samma tid som 8–11.] (KB skill.tr. Zz 1793 c.)

13) Trycket DgFT 89: 1 (1849).

Trycken 1–3 tillhör 1700-talet.

Trycken 1–7 bildar en grupp med en text om femton strofer. Samma text återkommer i trycken 8–12 men i dessa finns ytterligare en strof, deras fjortonde. I tryck 13 är texten av DgFT 100 hämtad ur GA II, s. 233 f.

DgFT 101

1) [Tryck utan särskild titelsida, Em. Bruzelius, Upsala 1831.] (KB skill.tr. E 1831 a.)

2) Sex ‖ Nya Wisor. ‖ Den Första: ‖ Gossarnes tankar om Flickorna. ‖ Den

Andra: ‖ Flickornas tankar om Gossarne. ‖ Den Tredje: ‖ Liten Karin. ‖ Den Fjerde: ‖ Landtmans = Wisa. ‖ Den Femte: ‖ Bondens wältrefnad och ‖ förnöjsamhet. ‖ Den Sjette: ‖ Tiden. ‖ 5. ‖ Jönköping, ‖ J. P. Lundströms Tryckeri, ‖ 1835. (KB skill.tr. E 1835 uu.)

3) Kolarflickan. ‖ 1) I willande skogen helt ensam jag satt, etc. ‖ 2) Min hedersdag war inne: etc. ‖ 3) Liten Carin: Och liten Carin tjente etc. ‖ 4) Hwem är nu glad, om icke jag, etc. ‖ 5) Bland forntidens seder rätt hygglig war ‖ den, etc. ‖ 6) I en lund wid en bänk, etc. ‖ 7) Slottet och Kojan. Jag har en landt = ‖ lig stuga, etc. ‖ Skara. ‖ Peter Hedenius. ‖ 1837. (KB skill.tr. E 1837 bb.)

4) Twå nya och wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Edvin och Angelina. ‖ Kom Eremit, och om du hyser etc. ‖ Den Andra: ‖ Och liten Karin tjente etc. ‖ Norrköping, Törnequists boktryckeri, 1841. (Samlingsband av skill.tr., tillhörigt Skogs-Tibble hembygds- och fornminnesförening, Uppsala län.)

5) Wisor ‖ och ‖ Berättelser. [Tryckt hos P. Larsson, Eskilstuna 1845.] (KB skill.tr. E 1845 oo.)

6) Fyra wackra ‖ Wisor ‖ Den Första: ‖ Alp = herdens Wårsång. ‖ När wåren smyckar skog och :,: ‖ Den Andra: ‖ Folkwisa. ‖ Och liten Karin tjente :,: ‖ Den Tredje: ‖ Qwällen. ‖ Solen på en gylne sky :,: ‖ Den Fjerde: ‖ Naturen. ‖ När jag kallad af din röst, :.: ‖ SKELLEFTEÅ. ‖ Widestedt Officin. 1850. (KB skill.tr. E 1850 aa.)

7) Åtta alldeles ‖ Nya Wisor. ‖ Den Första: ‖ Sång wid H. K. H. Prinsessan Lowisas ‖ af Nederländerna ankomst till Swerige, ‖ den 15 Juni 1850. ‖ Att utsprida glädje i wåra bröst, etc. etc. ‖ Den Andra: ‖ Swensk Folksång. ‖ Kring Norriges fjäll, kring Sweriges dalar etc. etc. ‖ Den Tredje: ‖ Min Hilda och jag. ‖ På kullen i dalen den löfrika häcken etc. etc. ‖ Den Fjerde: ‖ En ny och wacker Kärlekswisa. ‖ Om kärlekens nöjen jag mig en wisa skrifwer, etc. etc. ‖ Den Femte: ‖ En moder, som af kärlek brann till enda dottren sin, ‖ etc. etc. ‖ Den Sjette: ‖ Wi ä, men'skor allihop, etc. etc. ‖ Den Sjunde: ‖ Råd att sofwa. ‖ Min Wän! om du önskar få lefwa i frid, etc. etc. ‖ Den Åttonde: ‖ Liten Karin. ‖ (7) Linköping, 1850. A. Petré & Son. (KB skill.tr. E 1850 uu.)

Texten av DgFT 101 i trycken 1–7 består av fyra strofer, identiska med strofera 1–4 i GA 3 [: 1] och med all säkerhet från början hämtade ur denna samling. Trycken 8–25 innehåller en text om tretton strofer, ett avtryck av GA 3 [: 1] i dess helhet inklusive den där tillagda slutstrofen:

8) Trenne mycket wackra ‖ Kärleks = Wisor, ‖ Den Första: ‖ Hjertans ljufwa såckersöta wän. etc. ‖ Den Andra: ‖ Den jag älskar will mig hata. etc. ‖ Den Tredje: ‖ Och liten Karin tjente, etc. ‖ Lund. ‖ tryckt hos Lundberg och Lönnegren. 1833. (KB skill.tr. N 1833 i.)

9) Tre nya ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Uti Nordens isbetäckta dalar, etc. ‖ Den Andra: ‖ Fredrik hwar söndag går, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Och liten Karin tjente, etc. ‖ Götheborg, ‖ tryckte hos Sam. Norberg, 1841. (KB skill.tr. E 1841 d.)

10) En mycket wacker ‖ Wisa ‖ Om liten Karin ‖ Och liten Karin tjente etc. ‖ Pris: 1 sk. B:co ‖ SUNDSWALL, ‖ L. Blomdahls Boktryckeri, 1844. (KB skill.tr. G 144.)

11) Sex mycket wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Om liten Karin. ‖ Och liten Karin tjente etc. ‖ Den Andra: ‖ Jungfrun i Lunden. ‖ Sommaren kommer till skogar och lunder etc. ‖ Den Tredje: ‖ Sjömanna = Sång. ‖ Wid windars sång

Och klingande etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Den lilla Kolar = Gossen. ‖ I skogen wid milan sitter far, etc. ‖ Den Femte: ‖ Fiskaren. ‖ På nattlig strand, wid swall etc. ‖ Den Sjette: ‖ Eternellen. ‖ Då den bleka månens stråle faller, etc. ‖ Jönköping, ‖ hos J. P. Lundström, 1846. (KB skill.tr. E 1846 tt.)

12) Sex mycket wackra ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om liten Karin. ‖ Och liten Karin tjente etc. ‖ Den Andra: ‖ Jungfrun i Lunden. ‖ Sommaren kommer till skogar och lundar etc. ‖ Den Tredje: ‖ Sjömanna = Sång. ‖ Wid windars sång Och klingande etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Den lilla Kolar = Gossen. ‖ I skogen wid milan sitter far, etc. ‖ Den femte: ‖ Fiskaren. ‖ På nattlig strand wid swall etc. ‖ Den Sjette: ‖ Eternellen. ‖ Då den bleka månens stråle faller etc. ‖ Hudikswall, ‖ Tryckt hos P. A. Huldberg. ‖ 1846. (KB skill.tr. E 1846 tt.)

13) Sex mycket wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Om liten Karin. ‖ Och liten Karin tjente etc. ‖ Den Andra: ‖ Jungfrun i Lunden. ‖ Sommaren kommer till skogar och lunder etc. ‖ Den Tredje: ‖ Sjömanna = Sång. ‖ Wid windars sång Och klingande etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Den lilla Kolar = Gossen. ‖ I skogen wid milan sitter far, etc. ‖ Den Femte: ‖ Fiskaren. ‖ På nattlig strand wid swall etc. ‖ Den Sjette: ‖ Eternellen. ‖ Då den bleka månens stråle faller etc. ‖ Jönköping, ‖ hos J. P. Lundström, 1848. (KB skill.tr. E 1846 tt.)

14) Sex alldeles ‖ Nya Wisor, ‖ Den Första: ‖ Gesällwisa. ‖ Den Andra: ‖ Krigarewisa. ‖ Den Tredje: ‖ Liten Karin. ‖ Den Fjerde: ‖ Ångbåtssång. ‖ Den Femte: ‖ En nymodig kärlekswisa, ‖ författad af en mö, som i sin ungdomstid blifwit ‖ swiken af sin wän. ‖ Den Sjette: ‖ Bondens Sång. ‖ Linköping, 1848. A. Petré & Sons Boktryckeri. (KB skill.tr. E 1848 rr.)

15) Fem mycket wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Om liten Karin. ‖ Och liten Karin tjente etc. ‖ Den Andra: ‖ Jungfrun i Lunden. ‖ Sommaren kommer till skogar och lundar etc. ‖ Den Tredje ‖ Sjömanna = Sång. ‖ Wid windars sång Och klingande etc. ‖ Den Fjerde ‖ Den lilla Kolar = Gossen. ‖ I skogen wid milan sitter far, etc. ‖ Den Femte: ‖ Fiskaren. ‖ På nattlig strand wid swall och bölja, etc. ‖ Kostar 2 sk. Banco. ‖ No. 21. ‖ Hudikswall, ‖ P. A. Huldbergs Boktryckeri, ‖ 1849. (KB skill.tr. E 1849 gg.)

16) Sex nya och mycket wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Kärleken risar och wänskapen lisar. ‖ Ja, dagen till prydnad och könet till ära, etc. ‖ Den Andra: ‖ Frieriet. ‖ Lika swårt det är att fria, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Den älskande Gossen. ‖ Flicka, skall jag allt för dig försaka! etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Om liten Karin. ‖ Och liten Karin tjente etc. ‖ Den Femte: ‖ Westgöthens Sång. ‖ S'ulen ni ej hanla å mek lell — san — etc. ‖ Den Sjette: ‖ Skomakarens Sång. ‖ Godt folk! jag will sjunga min wisa igen: etc. ‖ Jönköping, ‖ tryckt hos J. P. Lundström, 1850. (KB skill.tr. E 1850 jj.)

17) Sex nya och mycket wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Kärleken risar och wänskapen lisar. ‖ Ja, dagen till prydnad och könet till ära, etc. ‖ Den Andra: ‖ Frieriet. ‖ Lika swårt det är att fria, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Den älskande Gossen. ‖ Flicka, skall jag allt för dig försaka! etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Om liten Karin. ‖ Och liten Karin tjente etc. ‖ Den Femte: ‖ Westgöthens Sång. ‖ S'ulen ni ej hanla å mek lell — san — etc. ‖ Den Sjette: ‖ Skomakarens Sång. ‖ Godt folk! jag will sjunga min wisa igen: etc. ‖ Jönköping, ‖ tryckt hos J. P. Lundström, 1851. (KB skill.tr. E 1850 jj.)

18) Tre wackra och sinnrika ‖ Folkwisor. ‖ Den Första: ‖ Den tappre Landtsoldat. ‖ Öfwersatt från Danskan. ‖ Den Andra: ‖ Herr Lager och Herr Jon. ‖ En gammal kämpawisa. ‖ Den Tredje: ‖ »Och liten Karin tjente På unga kungens

gård.» ‖ Alla tre sjungas på sina egna behagliga melodier. ‖ N:o 13. ‖ Fahlun, ‖ Huldbergska Boktryckeriet, 1851. (KB skill.tr. E 1851 m.)

19) Sex mycket märkwärdiga ‖ Wisor; ‖ föregångna af en berättelse om ‖ Mickel och Nalle. ‖ Den Första. ‖ Den älskades hem. ‖ Se! redan silfwerlampor brinna etc. ‖ Den Andra. ‖ Den döende Flickans afsked till sin ‖ Älskare. ‖ Kom, sista gången, kom till mig! etc. ‖ Den Tredje. ‖ Den öfwergifne. ‖ Jag ser på dina ögon du har en annan kär; etc. ‖ Den Fjerde. ‖ Liten Karin. ‖ Och liten Karin tjente etc. ‖ Den Femte. ‖ Kom, afton, sänk dig neder etc. ‖ Den Sjette. ‖ Afskedet. ‖ Denna ring tag till ett minne! etc. ‖ N:o 25. ‖ Kalmar. ‖ Tryckte hos Ströhm & Bröder Westin, 1852. ‖ Pris: 2 sk. Bko. (KB skill.tr. E 1852 xx.)

20) Sex nya och mycket wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Kärleken risar och wänskapen lisar. ‖ Ja, dagen till prydnad och könet till ära, etc. ‖ Den Andra: ‖ Frieriet. ‖ Lika swårt det är att fria, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Den älskande Gossen. ‖ Flicka, skall jag allt för dig försaka! etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Om liten Karin. ‖ Och liten Karin tjente etc. ‖ Den Femte: ‖ Westgöthens Sång. ‖ S'ulen ni ej hanla å mek lell — san — etc. ‖ Den Sjette: ‖ Skomakarens Sång. ‖ Godt folk! jag will sjunga min wisa igen: etc. ‖ Jönköping, ‖ tryckt hos J. A. Björk, 1852. (KB skill.tr. E 1850 jj.)

21) Fyra nya och mycket wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Kärleken risar och wänskapen lisar. ‖ Ja, dagen till prydnad och könet till ära, etc. ‖ Den Andra: ‖ Frieriet. ‖ Lika swårt det är att fria, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Den älskande Gossen. ‖ Flicka, skall jag allt för dig försaka! etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Om liten Karin. ‖ Och liten Karin tjente etc. ‖ Jönköping, ‖ tryckt hos J. A. Björk, 1853. (KB skill.tr. E 1853 kk.)

22) Fem nya och mycket wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Kärleken risar och wänskapen lisar. ‖ Ja, dagen till prydnad och könet till ära, etc. ‖ Den Andra: ‖ Frieriet. ‖ Lika swårt det är att fria, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Den älskande Gossen. ‖ Flicka, skall jag allt för dig försaka! etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Om liten Karin. ‖ Och liten Karin tjente etc. ‖ Den Femte: ‖ Skomakarens Sång. ‖ Godt folk! jag will sjunga min wisa igen: etc. ‖ Jönköping, ‖ tryckt hos J. A. Björk, 1853. (KB skill.tr. E 1853 f[3].)

23) Fyra nya, mycket wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Den trofasta Dorothea, ‖ Som efter Lands = Fursten af Cappadocien, Fabritii ‖ befallning, hwilken hon dess otuktiga begär icke ‖ tillstädja wille, och således affalla ifrån den ‖ sanna Gudens dyrkan, blef jemmerligen ‖ marterad och afdagatagen uti den Ro = ‖ merske Kejsaren Diocletianii tid. År ‖ efter Christi börd 287 d. 6 Febru = ‖ ari, hwilken dag på Runstafwen ‖ med ett halft kors är utmärkter. ‖ Den Andra: ‖ Kärlekswisa. ‖ Du, som förwillad af kärlekens yra, etc. ‖ Den Tredje: ‖ I afskedets stund. ‖ Tänk någon gång på den, etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Om liten Karin. ‖ Och liten Karin tjente etc. ‖ N:o 95. ‖ Säljes i C. G. Södergrens Bokhandel. [Tryckt hos C. G. Södergren, Wexjö 1870.] (KB skill.tr. E 1870 xx.)

24) Tio mycket trefliga och omtyckta ‖ Wisor. ‖ Den Första. ‖ Stockholms Nya Bewäringswisa. ‖ Den Andra. ‖ Mönstrings = Wisa. ‖ Den Tredje. ‖ Kärleks = Wisa. ‖ Den Fjerde. ‖ Sandals kanon. ‖ Den Femte. ‖ Wisa om Mörderskan Josefina Eklund. ‖ Den Sjette. ‖ Krigs = sång. ‖ Den Sjunde. ‖ Hwad will du. ‖ Den Åttonde. ‖ Student = sång. ‖ Den Nionde. ‖ Liten Karin. ‖ Den Tionde. ‖ Bröllops = Wisa. ‖ Pris 12 öre riksmynt. [Tryckt av Fridolf Wallins boktryckeri, Linköping 1871.] (KB skill.tr. E 1871 l[4].)

25) Tre wackra ‖ Wisor. ‖ Den första: ‖ Och liten Karin tjente etc. ‖ Den

andra: ‖ Resan till Amerika. ‖ Den tredje: ‖ Årets 12 månader. ‖ Säljes i Bokhandeln Unionsgatan 41. ‖ Nya Aktietryckeriet i Helsingfors 1881. (Helsingfors UB Kart. Skillingstryck 135.)

Texten GA 3[: 1] återkommer också i trycken 26–32 men här med uteslutande av den i GA tillagda slutstrofen; texten av DgFT 101 i dessa tryck har således tolv strofer (i tryck 30 uppsatta som sex strofer av dubbel längd).

26) Trenne stycken ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Och liten Karin tjente etc. ‖ Den Andra: ‖ Den stackars Nelli satt och gret etc. ‖ Den Tredje: ‖ O Gud! Hwad grafwen den är säll, etc. ‖ Stockholm, Kongl. Ordens = Boktryckeriet, 1839. ‖ Lilla Nygatan, N:r 11. (KB skill.tr. E 1839 p.)

27) Twå mycket wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Ack Wermeland, du sköna och herrliga land, ‖ Den Andra: ‖ Liten Karin. ‖ Gefle, ‖ tryckt hos A. P. Landin ‖ 1840. (KB skill.tr. E 1840 d.)

28) Sju wackra och alldeles ‖ Nya Wisor. ‖ Den Första. ‖ Den gamle Kungen. ‖ (Carl XIV Johan.) ‖ Der sprang en pilt i lekens ring etc. ‖ Den Andra. ‖ Liten Karin. ‖ Och liten Karin tjente etc. ‖ Den Tredje. ‖ Krigare = Sång. ‖ (Ur »Positiv = Hataren.») ‖ Reveljen går, Hör trumman slår, etc. ‖ Den Fjerde. ‖ Jungfrun hon gångar sig åt högaste berg, etc. ‖ Den Femte. ‖ Gossarnes tankar om Flickorna. ‖ Hwad flickorna de äro swaga etc. ‖ Den Sjette. ‖ Flickornas tankar om Gossarne. ‖ God gossar! ni är att beklaga, etc. ‖ Den Sjunde. ‖ Gamle Jockums frieri. ‖ Lilla täcka flicka, kom till mig etc. ‖ Westerwik. ‖ Tryckte hos C. O. Ekblad & Comp, 1845. (KB skill.tr. E 1845 qq.)

29) Fem Trefliga ‖ Wisor. ‖ 1:o. Skomakare = Wisa. ‖ 2:o. Skräddare = Wisa. ‖ 3:o. Anders och Greta. ‖ 4:o. Korpen och Räfwen. ‖ 5:o. Liten Karin. ‖ Pris: 5 öre. [Tryckt hos C. F. Blomberg, Göteborg 1867.] (KB skill.tr. E 1867 jj.)

30) Sju ‖ omtyckta, wackra, nya ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ En mycket rörande Wisa om en ung skön ‖ Grefwinna, som nyligen i Paris af sin ‖ swartsjuke Make blifwit mördad ‖ medelst sju wärjstygn. ‖ Den Andra: ‖ Den öfwergifnas tankar. ‖ Den Tredje, ‖ Bränwins = Kontrollören. ‖ Den Fjerde: ‖ Flickans swar på »gossens klagan». ‖ Den Femte: ‖ Soldatgossen. ‖ Den Sjette: ‖ Liten Karin. ‖ Den Sjunde: ‖ Slåttern. ‖ Westerwik, 1873. C. O. Ekblad & Comp. (KB skill.tr. E 1873 k[4].)

31) Liten Karin. ‖ Gossen gick sig ut. ‖ Gubben Noach. ‖ Ett sätt att fria. ‖ Sjömanswisa. ‖ Warberg 1878. ‖ J. P. Nybergs boktr. (KB skill.tr. E 1878 i[3].)

32) Fyra nya, wackra ‖ Wisor. ‖ Den första: ‖ Strömparterns gudinnor. ‖ Den andra: ‖ Swar ifrån Apelsinflickan. ‖ Den tredje: ‖ Liten Karin. ‖ Den fjerde: ‖ »Kyssen.» ‖ Pris 15 öre. [Tryckt av Associations-Boktryckeriet, Stockholm 1880.] (KB skill.tr. E 1880 bb.)

DgFT 103

1–2) [»Een lustig kämpewijsa om then förträffeligha hielten riddaren S. Jöran, hwilkens beläte h. Sten Sture then äldre lät uthi Stockholms stadz kyrkia upsättia åhr 1489.» Enligt J. Heysig-Ridderstiernas Bibliotheca Svecana, ms i UUB. fol. 418, utkom med denna titel ett tryck 1630, ett annat 1655. Intet ex. av dessa tryck är bevarat.]

3) En lustigh Kämpewijsa/om ‖ then förträffeliga Hielten ‖ Riddaren ‖ Sancte Jöran/ ‖ Hwilkens fast konstrijke ‖ Beläte then högborne Furste/Herr ‖ Sten

Sture then äldre/Sweriges Rij= ‖ kes Föreståndare/lät med stoor bekost= ‖ nadt förfärdiga/och til ewigh ähra ‖ och Monument vthi Stockholms ‖ Stadzkyrckia vpsättia/ ‖ Åhr 1489. ‖ Tryckt Åhr 1686. (UUB Palmsk. 493.)

4) [Defekt tryck, där blott två blad bevarats, innehållande str. 16–36 av DgFT 103. Det torde härröra från 1600-talets slut eller början av 1700-talet.] (Samlingsband av skill.tr. fr. 1600-talet men med inhäftade tryck också från 1700-talets förra del; Nordiska Museets bibliotek.)

5) Twenne wackra och skiöna ‖ Wiisor/ ‖ Then Första. ‖ Om then förtrffeliga [sic] Hiälten ‖ Riddaren ‖ Sanct Jöran/ ‖ Hwilkens fast kånstrijke Beläte/ ‖ then Högborne Furste/Herr STEEN ‖ STURE den äldre/Swäriges Rijkes ‖ Förståndare/lät medh stoor bekåstnad ‖ förfärdiga/och til ewig monument uti ‖ Stockholms Stadz Stor=Kyrckia ‖ upsättia/Åhr 1489. ‖ Then Andra ‖ Såsom effter Watnet kalla/Hior= ‖ ten skrijar etc. ‖ Siunges under deras egne ‖ Melodier. ‖ Tryckt Åhr 1709. (KB skill.tr. E 1709.)

6) Twenne wackra och skiöna ‖ Wiisor/ ‖ Den första. ‖ Om then förträffeliga Hielten ‖ Riddaren ‖ Sanct Jöran ‖ Hwilkens fast kånstrijke Beläte/ ‖ then Högborne Furste/Herr Steen Stu= ‖ re den äldre/Swerjes Rijkes Förestån= ‖ dare/lät medh stoor bekostnadt förfärdiga/och til ‖ ewig monument uti Stockholms Stadz stor ‖ Kyrckia upsättia/Åhr 1489. ‖ Den Andra. ‖ Såsom efter Watnet kalla/Hior= ‖ ten skrijar etc. ‖ Siunges med sine bekante Melodier. ‖ Tryckt nu å nyo i detta Åhr. (Samlingsband av skill.tr. från S. Lindveds herrgårdsbibliotek, Skåne, nu dep. i LUB.)

7) En mycket skiön och wacker ‖ Wijsa, ‖ Begynnes: ‖ Lofwat ware Alzmächtige etc. ‖ Om then förträffeliga Hiälten ‖ Riddaren ‖ Sanct Jöran, ‖ Hwilkens fast kånstrijke Belä= ‖ te, den Högborne Furste, Herr ‖ Steen Sture den äldre, Sweriges ‖ Rikes Föreståndare, lät med stoor ‖ bekåstnadt förfärdiga, och til ‖ ewig Monument uti Stock= ‖ holms Stadz Stor Kyrckia ‖ upsätta Åhr 1489. ‖ Och kan siungas under en bekant ‖ Melodie. ‖ Tryckt Åhr 1733. (KB skill.tr. G 10: defekt ex.; ett fullst. ex. i samlingsband, tillh. doc. J.-Ö. Swahn, Lund.)

8) En eftertänckelig ‖ RELATION ‖ Om ‖ Then förträffelige Hielten och Riddaren ‖ Sanct Jöran/ ‖ Hwilkens fast Konstrijke Beläte/then Hög= ‖ borne Furste Herr Steen Sture den Äldre/ ‖ Sweriges Rikes Föreståndare/lät med stor be= ‖ kostnadt förfärdiga/och til ewig Monument vthi ‖ Stockholms Stads Store Kyrckia ‖ vpsättia Åhr 1489. ‖ Författadt vti en skiön ‖ WISA ‖ Benämbd: ‖ Lofwadt ware Alzmächtige Gud/etc. ‖ Samt en wacker och Ny ‖ Andelig WISA/ ‖ Som heter: ‖ O JESU min Frögd/etc. ‖ Tryckt på nytt åhr 1736. (KB skill.tr. E 1736.)

9) En mycket skiön och wacker ‖ Wijsa, ‖ Begynnes ‖ Lofwat ware Alzmächtige etc. ‖ Om then förträffeliga Hiälten ‖ Riddaren ‖ Sanct Jöran, ‖ Hwilkens fast kånstrike Belä= ‖ te, den Högborne Furste, Herr ‖ Sten Sture den äldre, Sweriges ‖ Rikes Föreståndare, lät med stor ‖ bekåstnadt förfärdiga, och til ‖ ewig Monument uti Stock= ‖ holms Stadz Stor Kyrckia ‖ upsätta Åhr 1489. ‖ Och kan siungas under en bekant ‖ Melodie. ‖ Tryckt i Åhr. (KB skill.tr. G 10.)

10) En mycket skiön och wacker ‖ Wijsa/ ‖ Begynnes ‖ Lofwat ware Alsmächtige etc. ‖ Om then förträffeliga Hiälten ‖ Riddaren ‖ Sanct Jöran, ‖ Hwilkens fast kånstrike Be= ‖ läte, den Högborne, Förste, Herr ‖ Sten Sture den äldre, Sweriges ‖ Rikes Förståndare, lät med stor ‖ bekåstnadt förfärdiga, och til ewig ‖ Monument vti Stockholms ‖ Stads Stor=Kyrkia vp= ‖ sätta År 1489. ‖ Och kan siungas vnder en bekant ‖ Melodie. ‖ Tryckt i År. (KB skill.tr. G 10.)

11) En Wacker ‖ Wisa, ‖ Om den förträffelige Hjelten, ‖ Riddaren ‖ Sanct Jöran, ‖ Hwilkens fast Konstrike Beläte, ‖ Den Högborne Furste, Herr Sten Sture ‖ den äldre, Sweriges Rikes Föreståndare, ‖ lät med stor bekåstnad förfärdiga, och til ‖ ewigt Monument uti Stockholms ‖ Stads = Kyrka upsätta, 1489. ‖ Tryckt i År. (KB skill.tr. G 10.)

12) Twenne wackra ‖ Wijsor/ ‖ Then Första. ‖ Om then förträffelige Hielten ‖ Riddaren ‖ Sanct Jöran/ ‖ Hwilkens fast Konstrijke Beläte/ ‖ then Högborne Furste Herr Steen ‖ Sture den äldre/Sweriges Rijkes Förestån = ‖ dare/lät med stoor bekåstnadt förfärdiga/och ‖ til ewig monument vthi Stockholms ‖ Sadz [sic] stor Kyrckia vpsättia/åhr 1489. ‖ Then Andra. ‖ Lustige Bröder nu lulla til etc. ‖ Bägge kunna siungas under sina egna ‖ bekanta Melodier. ‖ Tryckt nu å nyo i thetta Åhr. (UUB Z. P. s. VI: 3.)

13) Twenne wackra ‖ Wijsor/ ‖ Then Första: ‖ Om then förträffelige Hielten ‖ Riddaren ‖ Sanct Jöran/ ‖ Hwilkens fast Konstrike Beläte/Then ‖ Högborne Furste Herr Steen Sture den äl = ‖ dre, Sweries [sic] Rikes Föreståndare/lät ‖ med stor bekåstnad förfärdiga/och til ewig ‖ Monument uti Stockholms Stads ‖ Kyrcka upsätta/år 1489. ‖ Then Andra: ‖ Lustige Bröder nu lulla tilsam̃an etc. ‖ Bägge kunna siungas under sina egna bekanta ‖ Melodier. ‖ Tryckt i Åhr. (KB skill.tr. A 40.)

14) En Lustig ‖ Kämpe = Wisa, ‖ Om then Förträffelige ‖ Hjelten och Riddaren ‖ S:t Jöran, ‖ Hwilkens konstrika Beläte, ‖ Then Högborne Fursten ‖ H:r Sten Sture den äldre, ‖ Sweriges Rikes Föreståndare ‖ Lät med stor Bekostnad Förfärdiga, och til ‖ ewig äro och Monument uti Stockholms ‖ Stor = Kyrka uppsätta år 1489. ‖ Tryckt i år. (KB skill.tr. G 10.)

15) Twenne sköna, men mycket eftertänkeliga ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om den förträffeliga Hjelten ‖ Och Riddaren ‖ Sanct Jöran, ‖ Hwilkens konstiga beläte, sitter til Häst ‖ Uti Stockholms Stads Storkyrka ‖ At bese. ‖ Den Andra: ‖ En arm syndares Innerliga ‖ Klagan, ‖ Öfwer sin skändeliga otukt och syndiga ‖ lösagtighet, med sin egen Anförwant, men af ‖ Kongl. Nåd blefwen Pardonerat med lifwet ‖ förmedelst sin ungdoms dåraktighets skul. ‖ Sjunges som: O HERre GUD jag klagar etc. ‖ Tryckt nu Nyligen. (KB skill.tr. A 52 e.)

16) Twenne skjöna, men mycket eftertänkeliga ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om den förträffeliga Hjelten ‖ Och Riddaren, ‖ Sanct Jöran, ‖ Hwilkens konstiga Beläte sitter til Häst ‖ Uti Stockholms Stads Storkyrka ‖ At bese. ‖ Den Andra: ‖ En arm Syndares innerliga ‖ Klagan ‖ Öfwer sin skändeliga otukt och syndiga ‖ lösaktighet, med sin egen Anförwant, som af ‖ Kongl. Nåd är blefwen Pardonerad med ‖ lifwet, förmedelst sin ungdoms dår = ‖ agtighet skull. ‖ Sjunges som: O HERre Gud jag klagar för etc. ‖ Tryckt nu Nyligen. (KB skill.tr. A 52 d.)

17) Twenne skiöna, men mycket eftertänkeliga ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om den förträffeliga Hjelten, ‖ Och Riddaren ‖ Sanct Jöran, ‖ Hwilkens konstiga Beläte sitter til Häst ‖ Uti Stockholms Stads Storkyrka ‖ At bese. ‖ Den Andra: ‖ En arm syndares Jnnerliga ‖ Klagan, ‖ Öfwer sin skändeliga otukt och syndiga ‖ lösagtighet, med sin egen Anförwant, men ‖ af Kongl. Råd [sic] är blefwen Pardone = ‖ radt med lifwet, förmedelst sin ‖ ungdoms dåragtighet skull. ‖ Sjunges som: O HErre Gud jag klagar för etc. ‖ Tryckt nu Nyligen. (KB skill.tr. A 52 b.)

18) Twenne skiöna, men mycket eftertänkeliga ‖ Wisor, ‖ Then Första: ‖ Om then förträffeliga Hjelten, ‖ och Riddaren ‖ Sanct Jöran, ‖ Hwilkens konstiga beläte sitter til Häst ‖ uti Stockholms Stads Storkyrka ‖ at bese. ‖ Then Andra: ‖

En arm syndares Jnnerliga ‖ Klagan, ‖ Öfwer sin skändeliga otukt och syndiga ‖ lösagtighet, med sin egen Anförwant, men ‖ af Kongl. Nåd är blefwen Pardone= ‖ radt med lifwet, förmedelst sin ‖ ungdoms dåragtighets skull. ‖ Sjunges som: O HErre Gnd [sic] jag klagar för etc. ‖ Tryckt nu Nyligen. (KB skill.tr. A 52 a.)

19) Twenne sköna men mycket eftertänkeliga ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om den förträffeliga Hjelten ‖ Och Riddaren ‖ Sanct Jöran, ‖ Hwilkens konstiga beläte, sitter til Häst ‖ Uti Stockholms Stads Storkyrka at bese. ‖ Den Andra: ‖ En arm syndares Jnnerliga ‖ Klagan, ‖ Öfwer sin skändeliga otuckt och syndiga ‖ lösaktighet, med sin egen Anförwant, men af ‖ Kongl. Nåd blefwen Pardonerat med lifwet ‖ förmedelst sin ungdoms dåracktighets skul ‖ Sjunges som: O HERre GUD jag klagar etc. ‖ Tryckt nu Nyligen. (KB skill.tr. A 52 f.)

20) Twenne skjöna, men mycket eftertänkeliga ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ On [sic] den förträffeliga Hjelten, ‖ Och Riddaren ‖ Sanct Jöran, ‖ Hwilkens konstiga beläte sitter til Häst ‖ Uti Stockholms Stads Storkyrka ‖ At bese. ‖ Den Andra: ‖ En arm syndares Jnnerliga ‖ Klagan, ‖ Öfwer sin skändeliga otukt och syndiga ‖ lösagtighet, med sin egen Anförwant, men ‖ af Kongl. Nåd blefwen Pardone= ‖ radt med lifwet, förmedelst sin ‖ ungdoms dåragtighets skul. ‖ Sjunges som: O Herre Gud jag klagar för etc. ‖ Tryckt nu Nyligen. (KB skill.tr. A 52 c.)

21) Twenne eftertänckelige ‖ Wijsor/ ‖ Then Första: ‖ Om then förträffelige Hielten och ‖ Riddaren ‖ Sanct Jöran/ ‖ Hwilkens fast Konstrijke Beläte ‖ then Högborne Furste Herr Stee[n] ‖ Sture den äldre/Sweriges Rijkes Fö= ‖ reståndare/ lät med stor bekostnadt för= ‖ färdiga/och til ewig Monument vthi ‖ Stockholms Stads store Kyrckia ‖ upsättia/Åhr 1489. ‖ Then Andra: ‖ Om the lustige Bröders samleplatz ‖ i Staden Capadocia/etc. ‖ Lustiga Bröder nu lulla til etc. ‖ Tryckt samma Åhr. (Samlingsband av skill.tr., Risinge Museiförening, acc.nr. 591.)

22) Twenne stycken ‖ Historiska Forn=tids ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om En Drottning af Dannemark som ‖ under Hennes Gemåls frånwaro afled ‖ i en swår Barnsäng: ‖ Drottning Dammon hon ligger ‖ i Rimstad sjuk, etc. ‖ Den Andra: ‖ Om den förträffeliga Hjelten och Rid= ‖ daren Sanct Jöran hwars Bild sitter ‖ til Häst uti Stockholms Storkyrka, ‖ hwilken öfwerwann en Gruf= ‖ welig Drake: ‖ Lofwad ware Alsmägtige Gud; ‖ Thesslikes etc. ‖ Begge sjungas under egna wackra Melodier. ‖ Å nyo Tryckt i Gefle hos E. P. Sundqwist År 1801. (KB skill.tr. E 1801 c.)

23) En wacker ‖ Wisa, ‖ Om ‖ Den förträffelige Hjelten ‖ Riddaren ‖ Sanct Jöran, ‖ Hwilkens fast Konstrike Beläte, den Hög= ‖ borne Furste, Herr Sten Sture den ‖ äldre, Sweriges Rikes Föreståndare, ‖ lät med stor bekostnad förfärdiga och ‖ till ewigt Monument uti Stockholms ‖ Stads Stor=Kyrka uppsätta ‖ År 1489. ‖ Nyköping, tryckt hos P. Winge, 1802. (KB skill.tr. G 10.)

24) En wacker ‖ Wisa, ‖ Om ‖ Den förträffelige Hjelten ‖ Riddaren ‖ Sanct Jöran, ‖ Hwilkens fast Konstrike Beläte, den ‖ Högborne Furste, Herr Sten Sture den ‖ äldre, Sweriges Rikes Föreståndare, ‖ lät med stor bekostnad förfärdiga och ‖ til ewigt Monument uti Stockholms ‖ Stads Stor=Kyrka upsättja ‖ År 1489. ‖ Nyköping, tryckt hos P. Winge 1802. (KB skill.tr. G 10.)

25) [Tryck utan särskilt titelblad, tryckt hos Em. Bruzelius, Upsala 1827.] (KB skill.tr. G 10.)

26) Twänne sköna och behagliga ‖ Kämpe=Wisor: ‖ Den Första. ‖ Om den tappre och stridbare ‖ Kämpen Grimborgs ‖ stora manlighet och bedrifter. ‖ Der sutto twå Kämpar wid etc. ‖ Den Andra. ‖ Om en Konunga=Dotter, som skulle ‖ uppslukas af en fruktanswärd Drake; ‖ men Drakens hufwud blef genomstungit ‖

af den förträfflige Hjelten ‖ Riddaren Sanct Jöran ‖ hwilkens fast konstrika Beläte, den Högburne Fur= ‖ ste, Herr Sture den äldre, Sweriges Rikes Före= ‖ ståndare, lät med stor bekostnad förfärdiga, och till ‖ ewig Monument uti Stockholms Stads Storkyrka ‖ uppsätta år 1849 [sic]. ‖ Lofwad ware allsmäktige Gud etc. ‖ Luud [sic], från Lundbergska Boktryckeriet 1835. (KB skill.tr. E 1835 b.)

Texten av DgFT 103 är i stort sett densamma i alla trycken; utöver de ortografiska variationerna förekommer dock olikheter även i ordformer m. m. Den strof, som är den sjätte i de övriga trycken, saknas i trycken 22 och 25. I tryck 25 är den tjugosjunde strofen ett tillägg utan motsvarighet i de övriga trycken. Även i övrigt kan texten i tryck 25 sägas stå något för sig själv. — Tryck 5–21 tillhör 1700-talet.

DgFT 104

1) [Tryck utan särskild titelsida, tryckt hos C. E. Ekmarck, Strengnäs 1816.] (KB skill.tr. E 1816 f.)

2) [Tryck utan särskild titelsida, tryckt hos Em. Bruzelius, Upsala 1827.] (KB skill.tr. E 1827 r.)

3) Tre alldeles nya ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Skogs=Bruden: ‖ Ur wågen steg Sol'n lik en etc. ‖ Den Andra: ‖ Det lefwande Liket: ‖ Herr Carl han drömde om natt etc. ‖ Den Tredje: ‖ Den fromma Jungfruns ‖ Begrafning: ‖ Det satt en Fogel på liljeqwist etc. ‖ Jönköping, 1832. ‖ J. P. Lundströms Tryckeri. (KB skill.tr. E 1832 p.)

4) Trenne utmärkt wackra och alldeles ‖ Nya ‖ Wisor. ‖ Den Första. ‖ Kung Rings död. ‖ Gullmanig fåle, etc. ‖ Den Andra. ‖ Ingeborgs Klagan. ‖ Nu är det höst, etc. ‖ Den Tredje. ‖ Den fromma Jungfruns begrafning: ‖ Det satt en fogel på liljeqwist etc. ‖ Lund, i Lundbergska Boktryckeriet, 1834. (KB skill.tr. E 1834 cc.)

5) Fyra nya och wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Skogs=Bruden: ‖ Den Andra: ‖ Det lefwande Liket: ‖ Den Tredje: ‖ Den fromma Jungfruns ‖ Begrafning: ‖ Den Fjerde: ‖ Huru kan jag wara nöjder, hur ‖ kan jag wara glad, etc. ‖ Kostar 1 skilling banko. [Tryckt av Törnequists boktryckeri, Norrköping 1841.] (KB skill.tr. E 1841 aa.)

6) Fem ‖ Nya Wisor. ‖ Den Första: ‖ Den sköna Jungfruns begrafning. ‖ Det satt en fogel på liljeqwist, etc. ‖ Den Andra: ‖ Det kom en mörk och kulen qwäll, etc. ‖ Den Tredje: ‖ En trogen wän jag mig utwalt, etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Ensam i skuggrika dalen, etc. ‖ Den Femte. ‖ Sjömans=Wisa. ‖ Wid Strassburg der bodde etc. ‖ Linköping, 1857. C F. Ridderstad. (KB skill.tr. E 1857 z.)

7) Fem märkwärdiga och högst efter= ‖ tänkliga ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Konunga=Dottern och Blomster= ‖ Mästaren, eller den frommas ‖ tillflygt till Gud i döds= ‖ stunden. ‖ En Hednisk Konungsdotter from etc. ‖ Den Andra: ‖ Resan till Österlandet, eller den ‖ återfunna älskade. ‖ Till Österland will jag fara etc. ‖ Den Tredje: ‖ Dufwans Sång på Liljeqwist, eller ‖ Himlens Brud. ‖ Det sitter en Dufwa på Liljeqwist etc. ‖ Dessa Tre wackra Gudeliga Folk=Wisor ‖ äro omarbetade af några wår tids ‖ utmärkta Författare. ‖ Sjungas på sina wäl kända sköna melodier. ‖ Den Fjerde: ‖ Skön Anna och hennes förförare. ‖ Der wäxte en ros så fager opp etc. ‖ Den Femte: ‖ Det bodde en Herre wid Hamborje ‖

bro etc. ‖ Westerwik. ‖ Tryckte hos C. O. Ekblad & Comp. 1841. (LUB skill.tr. »Konunga-Dottern».)

8) Trycket DgFT 89: 1 (1849).

Texten av DgFT 104 i trycken 1–6 är från början hämtad ur Atterboms Poetisk Kalender 1816, s. 67–70, medan texterna i tryck 7 och 8 återger GA 70 resp. GA 71. En egen text ingår i tryck 9:

9) Fem mycket wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Jungfrun gångar på högan ‖ berg, etc. ‖ Den Andra: ‖ Det lefwande Liket: ‖ Herr Karl han drömde om natten ‖ en dröm, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Mig lyster uti Lunden att wa= ‖ ra, etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Der bodde en Köpman wid Ham= ‖ burger bro, etc. ‖ Den Femte: ‖ Der satt en fågel på förgyllande ‖ qwist etc. ‖ Lund, i Lundbergska Boktryckeriet, 1835. (KB skill.tr. E 1835 qq.)

DgFT 105

1) Twenne nya ‖ Wijsor, ‖ Then Första: ‖ Om en rik ogudachtig, som aldrig tänckte ‖ på GUD eller salighet, men blef ‖ på slutet nådeligen frälst. ‖ Döden han gick til then rika ‖ mans gård etc. ‖ Sjunges under sin egen Melodie. ‖ Then Andra: ‖ Thet bodde en Skiälm ibland ‖ alla, uppå the etc. ‖ Stält i en Wijsa, om en Man som sin ‖ Hustru bortsålde åt Röfware. ‖ Och kan siungas som: ‖ På tig o HERre käre etc. ‖ Tryckt i åhr. (KB skill.tr. A 39.)

2) [Defekt tryck, utan bevarad titelsida, med samma innehåll som föregående.] (KB skill.tr. A 39.)

3) Trycket DgFT 100: 1 (1700-talet).

4) Trycket DgFT 100: 2 (1700-talet).

5) Twenne Andeliga ‖ Wisor, ‖ Den Första. ‖ Om Dödelighetens Betraktande, ‖ särdeles förbättrad. ‖ Salig och Ewig hos Gud uti Nå= ‖ de, etc. ‖ Sjunges som D. Kingos: ‖ Sorgen och glädjen de wandra tillsam= ‖ man, m. m. ‖ Den Andra. ‖ Döden han gick till rike mans ‖ gård, etc. ‖ Lund, från Lundbergska Boktryckeriet, 1836. (KB skill.tr. Zz 1836 b.)

Texten av DgFT 105 i tryck 1 och 2 består av fjorton tvåradiga strofer med slutomkväde. Trycken 3–5 innehåller en annan text, uppsatt som sju fyrradiga strofer utan omkväde. — Trycken 1–4 kan alla dateras till 1700-talet.

DgFT 126

1) Trycket DgFT 28: 18 (1841).

Texten är ett avtryck av SF 53 C.

DgFT 135

1) En ‖ Mycket Skön dock Ynkelig ‖ Wijsa, ‖ Om en Konung i Dannemark, som ‖ bortmiste sin käraste wän och Drottning ‖ uti en swår Barnsäng, medan Ko= ‖ nungen war borta i Krig. ‖ Drottning Damma hon ligger i ‖ Rimstad sjuk, etc. ‖ Kan sjungas som: ‖ The lekte guldtärning wid bredan bord etc. ‖ Tryckt År 1753. (UUB Z. P. s. VI: 8.)

2) En ‖ Mycket skjön doch ynkelig ‖ Wisa, ‖ Om en Konung i Dannemark, ‖ som bortmiste sin Kjäreste wän ‖ och Drottning uti en swår ‖ Barnsäng, medan Ko= ‖ nungen war borte i krig. ‖ Sjunges efter sin egen bekanta Thon. ‖ Tryckt i år. (KB skill.tr. G 16.)

3) En ‖ Mycket Skiön dock ‖ Ynkelig ‖ Wisa, ‖ Om en Konung i ‖ Dannemark, som bortmiste sin ‖ kiäreste wän och Drottning uti ‖ en swår Barnsäng, me= ‖ dan Konungen war ‖ borte, i Krig. ‖ Siunges efter sin egen bekanta Thon. ‖ Tryckt i Åhr. (KB skill.tr. G 16.)

4) [En] ‖ Mycket Skjön ‖ doch ‖ Ynckelig ‖ Wijsa/ ‖ Om en Konung i Dannemarck ‖ som bortmiste sin Kiäreste wän och ‖ Drottning uti en swår Barnsäng, ‖ medan Konungen war borta ‖ i Krig. ‖ Sjunges efter sin egen bekanta Thon. ‖ Tryckt i Åhr. (KB skill.tr. G 16.)

5) En ‖ Mycket Skiön doch Ynckelig ‖ Wijsa, ‖ Om en Konung i Danne= ‖ marck, som bortmiste sin kiäreste ‖ wän och Drottning uti en swår ‖ Barnsäng, medan Konungen ‖ war borte, i Krig. ‖ Siunges efter sin egen bekanta Thon. ‖ Tryckt i Åhr. (KB skill.tr. G 16.)

6) Twenne stycken ‖ Wackra Historiska ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Konung Carl Regera i ‖ Swerges Land, Nu jemt ‖ för trehundrade år etc. ‖ Den Andra: ‖ Om en forntidens Konung i Dan= ‖ nemark, som bortmiste sin ganska ‖ Högtälskade Gemål och Drottning, ‖ uti en swår Barnsäng, medan ‖ Konungen war borta uti ‖ Krig i Skåne. ‖ Bägge hafwa sina egna wackra Melodier. ‖ Gefle, Tryckt hos E. P. Sundqvist 1795. ‖ Exemplaret kostar half sk. (KB skill.tr. E 1795 b.)

7) Trycket DgFT 103: 22 (1801).

I texten av DgFT 135 i tryck 1 kallas drottningen »Damma», i de övriga »Dammon». Också i övrigt finns några smärre skillnader mellan å ena sidan tryck 1, å andra tryck 2–7. I stort sett rör det sig dock om samma text.

Trycken utan tryckår, nr 2–5, kan alla dateras till 1700-talet.

DgFT 136

1) Twänne Nyja ‖ Wijsor ‖ Then Första ‖ Heij lustig Cammerat/etc. ‖ En lustig Soldatz Wijsa/ ‖ Sjunges som: ‖ Cammerat heijsa/sitt etc. ‖ Then Andra/ ‖ Thet war bittid om Söndags ‖ morgonen/Swartingen etc. ‖ Stält i en Krigs= Wijsa/om en behiertat Dansk Rid= ‖ dare med thet Namnet Swarting/ ‖ Tryckt i Åhr. (Samlingsband av skill.tr. från S. Lindveds herrgårdsbibl., Skåne; dep. i LUB.)

2) Twenne Nya ‖ Wijsor/ ‖ Then Första. ‖ Thet war bittijd om Söndagz ‖ mårgonen/Swartingen etc. ‖ Stält i en Krijgs=wijsa/om en behiertat Dansk ‖ Riddare med thet Namnet Swarting. ‖ Then Andra. ‖ Heij lustig Cammraht/etc. ‖ En lustig Soldat Wi sa [sic]. ‖ Siunges som: ‖ Faar wäl werld faar wäl etc. ‖ Tryckt i Åhr. (UUB Z. U. h. XVI: 31).

3) Twenne Nya ‖ Wisor/ ‖ Then Första. ‖ Heij lustig Camraht/Heij etc. ‖ En lustig Soldaht Wijsa. ‖ Siunges som: ‖ Faar wäl werld faar wäl/etc. ‖ Then Andra. ‖ Thet war bittid om Söndagz=mor= ‖ ganen [sic] Swartingen etc. ‖ Stält i en Krijgs=Wijsa om en behiertat Dansk ‖ Riddare med thet Namnet Swarting. (KB skill.tr. A 17.)

4) [Defekt tryck om tre blad — första bladet med titelsidan förlorat — om-

fattande str. 5–12 av den visa som är den första i trycken DgFT 136: 1, 3 och den andra i trycket DgFT 136: 2, vidare hela texten av DgFT 136 samt av en tredje visa om tio str., »Min ungdoms Sorg och brister».] (Samlingsband av skill.tr. fr. 1600-talet, men med inhäftade tryck fr. 1700-talets förra hälft; Nordiska Museets bibliotek.)

Alla fyra trycken torde kunna dateras till förra hälften av 1700-talet.

DgFT 138

1) Trycket DgFT 34: 1 (1700-talet).

DgFT 154

1) Sanfärdig och Historisk ‖ Berättelse, ‖ Uti en ganska öm ‖ Wisa, ‖ Huru som Konung Birger, år efter Chri= ‖ sti börd 1317, uti Nyköpings Stad, med ‖ den falska Herr Johan Brunkes Råd ‖ och list, låto twenne sina bröder, Hertig ‖ Eric och Hertig Waldemar, uti fän= ‖ gelset swälta ihjäl, hwarföre han sedan ‖ med sin Drottning, måste rymma til ‖ Dannemark, hans äldsta Son blef hals= ‖ huggen, och Brunke steglader på Brun= ‖ keberg i Stockholm, Som i wisan ‖ widare förmäles. ‖ Kung Birger han war en Herre ‖ så båld etc. ‖ Sjung. som: Himmelriket liknas wid tio Jungfr. ‖ Til Trycket ingifwen af ‖ Eric L. Sahlberg. ‖ Afskedad Gardes = Soldat. ‖ Tryckt i Gefle, 1784. ‖ Hos E. P. Sundqwist. (KB skill.tr. T 1.)

2) Sanfärdig och Historisk ‖ Berättelse, ‖ Uti en ganska öm ‖ Wisa, ‖ Huru som Konung Birger, år efter Chri= ‖ sti börd 1317, uti Nyköpings Stad, med ‖ den falska Herr Johan Brunkes Råd ‖ och list, låto twenne sina bröder, Hertig ‖ Eric och Hertig Waldemar, uti fängel= ‖ set swälta ihjäl, hwarföre han sedan ‖ med sin Drottning, måste rymma til ‖ Dannemark, hans äldsta Son blef hals= ‖ huggen, och Brunke steglader på Brun= ‖ keberg i Stockholm, Som i wisan ‖ widare förmäles. ‖ Kung Birger han war en Herre ‖ så båld etc. ‖ Sjung. som: Himmelriket liknas wid tio Jungfr. ‖ Til Trycket ingifwen af ‖ Eric L. Sahlberg. ‖ Afskedad Gardes = Soldat ‖ Exemplaret kostar 6 runst. ‖ Trykt [sic] MDCCL XXXV. (KB skill.tr. T 1.)

3) Sanfärdig och Historisk ‖ Berättelse, ‖ Uti en ganska öm ‖ Wisa, ‖ Huru som Konung Birger, år efter Chri= ‖ sti börd 1317, uti Nyköpings Stad, med ‖ den falska Herr Johan Brunkes Råd ‖ och list, låto twenne sina bröder, Hertig ‖ Eric och Hertig Waldemar, uti fän= ‖ gelset swälta ihjäl, hwarföre han sedan ‖ med sin Drottning, måste rymma til ‖ Dannemark, hans äldsta Son blef hals= ‖ huggen, och Brunke steglader på Brun= ‖ keberg i Stockholm, Som i wisan ‖ widare förmäles. ‖ Kung Birger han war en Herre ‖ så båld etc. ‖ Sjung. som: Himmelriket liknas wid tio Jungfr. ‖ Til Trycket ingifwen af ‖ Eric L. Sahlberg. ‖ Afskedad Gardes = Soldat. ‖ Gefle, tryckt hos Ernst Pet. Sundqvist 1799. (KB skill.tr. T 1.)

4) Sanfärdig och Historisk ‖ Berättelse, ‖ Uti en ganska öm ‖ Wisa, ‖ Hurusom Konung Birger, år efter Chri= ‖ sti börd 1317, uti Nyköpings Stad, med ‖ den falska Herr Johan Brunkes Råd ‖ och list, låto twenne sina bröder, Hertig ‖ Eric och Hertig Waldemar, uti fän= ‖ gelset swälta ihjäl, hwarföre han sedan ‖ med sin Drottning, måste rymma til ‖ Dannemark, han äldsta Son blef hals= ‖ huggen, och Brunke steglader på Brun= ‖ keberg i Stockholm, Som i wisan ‖

widare förmäles. ‖ Kung Birger han war en Herre ‖ så båld etc. ‖ Sjung. som: Himmelriket liknas wid tio Jungfrur. ‖ Til Trycket ingifwet af ‖ Eric. L. Sahlberg. ‖ Afskedad Gardes = Soldat. ‖ Gefle, tryckt hos Ernst Peter Sundqvist 1801. ‖ Exemplaret kostar 9 runst. (KB skill.tr. T 1.)

Texten är en översättning och bearbetning av den danska version av DgFT 154 som Vedel presenterade i sin Hundredvisebog (II: 39).

DgFT 183

1) Fem nya och wackra ‖ Kärleks = Wisor, ‖ Den Första: ‖ Så är jag då ändtligen kommen ‖ på balen etc. ‖ Den Andra: ‖ Om en Jungfru, som blef bortröfwad af en Rid = ‖ dare, Röfwaren rymer. ‖ Börjas sålunda: ‖ Det kom en man från fremmande ‖ land, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Många pilar jag i bröstet känner etc. ‖ Den Fjerde: ‖ En flicka har jag älskat etc. ‖ Den Femte: ‖ Låt mig nu sitta i stillhet och skrif = ‖ wa etc. ‖ Lund 1848, från Lundbergska Boktryckeriet. (KB skill.tr. N 1848 b.)

2) Fyra nya och wackra ‖ Kärleks = Wisor, ‖ Den Första; ‖ Så är jag då ändtligen kommen ‖ på balen etc. ‖ Den andra: ‖ Om en Jungfru som blef bortröfwad af en Rid = ‖ dare, röfwaren Rymer. ‖ Börjar sålunda: ‖ Det kom en man från fremmande ‖ land, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Låt mig nu sitta i stillhet att skrif = ‖ wa etc. ‖ Den Fjerde; ‖ Skönaste pärlor ur hafwet kan man ‖ fiska etc. ‖ Lund 1851, från Lundbergska Boktryckeriet. (KB skill.tr. N 1851 a.)

3) Fyra nya och wackra ‖ Kärleks = Wisor, ‖ Den Första: ‖ Så är jag då ändtligen kommen ‖ på balen etc. ‖ De [sic] Andra: ‖ Om en Jungfru som blef bortröfwad af en Rid = ‖ dare, röfwaren Rymer. ‖ Börjar sålunda: ‖ Det kom en man från fremmande ‖ land, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Låt mig nu sitta i stillhet att skrif = ‖ wa etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Skönaste pärlor ur hafwet kan man ‖ fiska etc. ‖ Lund, tryckt i Lundbergska Boktryckeriet, 1852. (KB skill.tr. N 1851 a.)

Texten av DgFT 183 återger SF 44 B.

DgFT 210

1) Trycket DgFT 83: 1 (1696).

2) Trycket DgFT 83: 2 (1600-talets slut).

3) [Titelbladet defekt på det bevarade ex.:] Then ... ‖ Jag satt en gång i diupa Tanckar, etc. ‖ Om för ... fram = ‖ ..., ‖ och för några ‖ mycket berömwerda samt dygdige Jungfrur skul ‖ tryckt, til fleres tienst af thet dygdährebara ‖ fruentimers kiönet med betenckiande ‖ igenomläsa, och thes artighet ‖ at beskåda. ‖ Then Andra/ ‖ Ah skiönsta Melodie Min liufwa etc. ‖ En angenäm Wisa. ‖ Siung. som: Skiönsta min tenck doch på etc. ‖ Then Tredie/ ‖ Herr Peder och liten Chirstin the etc. ‖ Om Herr Peder/och liten Chirstin/huru = ‖ ledes theras kiärlek är plötsligen endat worden. ‖ Tryckt Åhr 1748. (KB skill.tr. E 1748.) [Texten av DgFT 210 saknas i ex.]

4) Trenne Kärleks ‖ Klage = ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om ‖ Herr Peder ‖ Och ‖ Liten Chirstin, ‖ Huruledes deras kärlek är plötsli = ‖ gen ändad worden. ‖ Den Andra: ‖ Nöjsamt sinne tänker jag, ‖ til min lösen wälja etc. ‖ Den Tredje: ‖ Indiferant jag är och skal ‖ blifwa etc. ‖ Alla sjunges under sina egna ljufliga Melodier. ‖ Tryckt i Gefle, 1765. (KB skill.tr. E 1765 b.)

5) Twänne Kiärleks ‖ Klago= ‖ Wijsor, ‖ Then Första: ‖ Om ‖ Herr Päder ‖ Och ‖ Liten Chirstin/ ‖ Huruledes theras Kiärlek är plöt= ‖ sligen ändat worden. ‖ Then Andra: ‖ I thenna mörcka natt/när etc. ‖ Bägge siungas under sine bekanta thoner. ‖ Tryckt i Åhr. (Samlingsband av skill.tr. från S. Lindveds bibl., Skåne; dep. i LUB.)

6) En ‖ Kärleks ‖ Klage= ‖ Wisa, ‖ Om ‖ Herr Peder och Liten Chirstin: ‖ Huruledes Deras Kärlek är ‖ plötsligen ändad worden. ‖ Sjunges under sin wanligt bekanta Melodie. ‖ Tryckt i År. (KB skill.tr. G 18.)

7) Twänne Kärleks ‖ Klage=Wijsor, ‖ Then Förra. ‖ Om ‖ Herr Päder ‖ Och ‖ Liten Chirstin ‖ [Hur]uledes theras Kärlek [är] ‖ plötsligen ändat worden ‖ Then Sednare. ‖ [Nu] jag har tänkt vtur mitt ‖ sinne At etc. ‖ [Bäg]ge siunges vnder sina bekante Thoner. [Titelsidan ngt defekt i det bevarade ex.] (KB skill.tr. A 59.)

8) Twänne Kärleks ‖ Klage=Wijsor, ‖ Then Första: ‖ Om ‖ Herr Peder ‖ Och ‖ Lijten Chirstin, ‖ Huruledes theras Kärlek är plötsli= ‖ gen ändad worden. ‖ Then Andra: ‖ I thenna mörka Natt, När etc. ‖ Bägge sjunges ‖ Under sina bekanta Melodier. ‖ Tryckt i år. (UUB Z. P. s. XVIII: 14.)

9) Twänne ‖ Wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Herr Päder ‖ Och ‖ Liten Chirstin, ‖ Huruledes deras Kärlek är hasteligen än= ‖ dat worden. ‖ Den Andra: ‖ Jag är en Ros utaf de ble= ‖ ka blader, etc. ‖ Sjunges efter egna behageliga Melodier. ‖ Trykte i år. (KB skill.tr. A 48.)

10) Twänne Kärleks ‖ Klage=Wijsor, ‖ Then Första: ‖ Om ‖ Herr Peder ‖ Och ‖ Lijten Chirstin, ‖ Huruledes theras kärlek är plösligen ‖ ändad worden. ‖ Then Andra: ‖ I thenna mörka Natt, när etc. ‖ Bägge siunges ‖ Under sina bekanta Melodier. ‖ Tryckt i år. (KB skill.tr. A 58.)

11) Trenne helt Nya Kärleks= ‖ Klage= ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om ‖ Herr Peder ‖ Och ‖ Liten Chirsten, ‖ Huruledes deras kärlek är plöts= ‖ ligen ändad worden. ‖ Den Andra: ‖ Men Gåssar kom ihog, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Jag har en käring fått etc. ‖ Alla tre kunna sjungas under sine egne ‖ angenäma Melodier. ‖ Tryckt nu i Åhr. (KB skill.tr. N 45.)

12) [Defekt tryck utan bevarad titelsida, omfattande str. 19–49 av visan DgFT 210 samt hela den andra visa, som också ingår i trycken 4, 8 och 10.] (KB skill.tr. A 58.)

13) [Defekt tryck utan bevarad titelsida, omfattande str. 9–48 av visan DgFT 210.] (KB skill.tr. A 58.)

14) Trenne helt nya Kärleks= ‖ Klage= ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om ‖ Herr Peder ‖ Och ‖ Liten Chirstin, ‖ Huruledes deras kärlek är plötsli= ‖ gen ändad worden. ‖ Har sin egen Melodie. ‖ Den Andra: ‖ Hå hå jag är nu 70 år, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Parodie öfwer: Hå hå jag ‖ är nu 70 år. ‖ Bägge kunna siungas under lika tohn. ‖ Tryckt nu i åhr. (KB skill.tr. E 1801 i²⁾)

15) Trenne helt nya Kärleks= ‖ Klage= ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om ‖ Herr Peder ‖ Och ‖ Liten Cherstin, ‖ Huruledes deras kärlek är plötsli= ‖ gen ändad worden. ‖ Har sin egen Melodie. ‖ Den Andra: ‖ Hå hå jag är nu 70 år, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Parodie öfwer: Hå hå jag ‖ är nu 70 år. ‖ Bägge kunna sjungas under lika thon. ‖ Gefle, tryckt hos E. P. Sundqwist 1801. ‖ Exemplaret kostar 9 r:st. (KB skill.tr. E 1801 i²⁾.)

16) Trenne helt nya Kärleks ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om ‖ Herr Peder ‖ Och ‖ Liten Cherstin, ‖ Huruledes deras kärlek är plötsli= ‖ gen ändad worden. ‖ Har sin egen Melodie. ‖ Den Andra: ‖ Hå hå jag är nu 70 år, etc. ‖ Den Tredje: ‖

Parodie öfwer: Hå hå jag ‖ är nu 70 år. ‖ Bägge kunna sjungas under lika thon. ‖ Gefle, tryckt hos Ernst Pet. Sundqvist 1802. (KB skill.tr. E 1801 i².)

17) Trenne helt nya Kärleks= ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om ‖ Herr Peder ‖ Och ‖ Liten Cherstin, ‖ Huruledes deras kärlek är plötsligen ‖ ändad worden. ‖ Herr Peder och Liten Cherstin de ‖ såto öfwer bord etc. ‖ Den Andra: ‖ Hå hå jag är nu 70 år, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Parodie öfwer: Hå hå jag ‖ är nu 70 år. ‖ Alla Tre sjungas efter sina egna behageliga ‖ Melodier. ‖ Gefle, tryckt hos E. P. Sundqwist 1802. (KB skill.tr. E 1801 i².)

18) [Tryck utan särskild titelsida, tryckt hos Elmén och Granberg, Stockholm 1821.] (KB skill.tr. G 18.)

19) [Tryck utan särskild titelsida, tryckt hos Elmén och Granberg, Stockholm 1825.] (KB skill.tr. G 18.)

20) [Tryck utan särskild titelsida, tryckt hos Elmén och Granberg, Stockholm 1828.] (KB skill.tr. G 18.)

Trycken 3–13 är från 1700-talet, tryck 14 från sekelskiftet 1800.

Texten av DgFT 210 är med små ortografiska och språkliga olikheter densamma i alla trycken; det är föga sannolikt att den nu förlorade texten i tryck 2 avvikit från de övrigas lydelse.

DgFT 238

1) Samtal ‖ Emellan ‖ En ‖ Ungerswän ‖ och ‖ Jungfru, ‖ Hwilka på et underligit sätt til= ‖ hopa kommo ‖ Hör du lilla Båtsman hwad ‖ jag säger dig etc. ‖ Siunges under sin egen liufliga Melodie ‖ Tryckt i år. (UUB Z. P. s. VI: 35.)

2) Twenne nöjsamme, och alt för sköna ‖ Kärleks= ‖ Wisor, ‖ Det är idel wänliga Samtal, emil= ‖ lan ungerswännar och Jungfrur. ‖ Den Första: ‖ Siönsta [sic] Gudinna dygdenes ‖ wän etc. ‖ Den Andra: ‖ Hör du lilla båtsman hwad ‖ jag säger dig etc. ‖ Säljaren, underrättar wäl kjöparen om ‖ den wänliga wackra Melodien: ‖ Detta är förbättrat, och framgifwit nu ‖ i åhr andra gången. (KB skill.tr. N 31.)

3) Fyra stycken helt nya och Lustiga ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om en rolig Friare, som tillika betraktar ‖ sitt Enklingsstånd, samt på hwad ‖ sätt han tänker låta begrafwa ‖ sin tilkommande hustru, ‖ enär hon dör. ‖ Det lider med'n det skrider, etc. ‖ Den Andra: ‖ Stålta Flickor hör nu på etc. ‖ Den Tredje: ‖ Swar på Wisan, Stålta ‖ Flickor. ‖ Den Fjerde: ‖ Jungfrun satt i Kammaren och ‖ sydde Gull på skinn, etc. ‖ Har sin egen wackra Melodie. ‖ Tryckte nu i Åhr. (KB skill.tr. C 4.)

4) Twenne ‖ Helt wackra ‖ Kärleks= ‖ Wisor, ‖ Then Första: ‖ Junfrun [sic] satt i buren och syd[=] ‖ de gull på skinn, etc. ‖ Then Andra: ‖ Om ‖ Flickornas längtan och trängtan efte[r] ‖ Brude = Sängen. ‖ Är då ingen Räddning til, etc. ‖ Sjunges under sin egen behageliga ‖ Melodie. ‖ Tryckt i År. (KB skill.tr. N 51.)

5) Twänne nya och mycket bahageliga [sic] ‖ Kärleks= ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om ‖ Herr Åster ‖ Och ‖ Fröken Sissa, ‖ Huruledes hennes Fader hade bygt' hennes ‖ bur aflägse ifrån sit slott wid sjöstranden: ‖ Och huru Herr Åster sjelf elfte om natten ‖ bröt neder hennes bur och henne hennes ‖ ära beröfwade, och de sedan med hwaran= ‖ dra kommo at göra äkta förbund: och huru ‖ hon under wägen, när han skulle föra ‖ henne hem til sit slott, födde ho= ‖ nom twenne Söner. ‖ Den Andra; ‖ Jungfrun satt i buren och sydde gull ‖ på skinn,

etc. ‖ Sjunges efter egna behageliga Melodier. ‖ Götheborg, tryckte hos S. Norberg, 1812. (KB skill.tr. N 1812 b.)

6) Twenne wackra ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om ‖ Den Tappre Alonzo, och den ‖ sköna Immogine. ‖ En Krigsman så båld, och en Fröken så grann etc. ‖ Den Andra: ‖ Jungfrun satt i buren och sydde gull på skinn, etc. ‖ Sjunges under sine egne behagliga Melodier. ‖ Exemplaren kostar 2 Skilling R: G. ‖ Wenersborg, ‖ Tryckt hos Johan Qwist, 1818. (KB skill.tr. E 1818 i.)

7) Sex nya och mycket wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Ungdomen. ‖ Lifwet förgår som en flod etc. ‖ Den Andra: ‖ Tiggar = Gossen. ‖ Det lider emot qwällen, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Mossbelupen hydda. etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Der satt en liten jungfru, etc. ‖ Den Femte: ‖ Ur stormarne ser jag en aflägsen hamn etc. ‖ Den Sjette: ‖ Kom afton sänk dig neder etc. ‖ N:o 36. ‖ Säljes i C. G. Södergrens Bokhandel. [Tryckt hos C. G. Södergren, Wexjö 1863.] (KB skill.tr. E 1863 nn.)

Trycken 1 och 2 innehåller en och samma text av DgFT 238. En annan ingår i tryck 3, en tredje i trycken 4–6 samt slutligen en fjärde i tryck 7. — Tryck 1–4: 1700-tal.

DgFT 241

1) Trenne ‖ Wisor; ‖ Den första: ‖ Folk = Sången. ‖ Beware Gud wår Kung! etc. ‖ Den andra: ‖ Jungfrun hon gångar sig åt etc. ‖ Den tredje. ‖ Tiggare, tiggare gack förbi etc. ‖ N:o 75. ‖ Kalmar. Tryckt hos Ströhm & Bröder Westin. 1853. (LUB skill.tr. »Folk-Sången»).

Texten av DgFT 241 är ett avtryck av SF 41.

DgFT 250

1) [Defekt tryck utan titelblad.] (KB skill.tr. E 1801 h.)

2) Trenne nya och wackra ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Stålta Flickor hör nu på, ‖ Hwad, etc. ‖ Den Andra: ‖ Ack röda Guld hur tungt ‖ du wäger, Den, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Fisken den tager sin föda ‖ i watten, etc. ‖ Alla Trenne kunna sjungas under sina egna ‖ behageliga Melodier. ‖ Calmar Tryckt år 1801. (KB skill.tr. E 1801 h.)

Texten, densamma i båda trycken, är ordagrant översatt från ett danskt skillingtryck (DgF 250 M) med uteslutande av tre strofer (nr 5, 10, 23) i den danska förlagan. Det defekta trycket 1 kan dateras till 1700-talets mitt eller något senare.

DgFT 267

1) Fem mycket wackra och nya ‖ Kärleks = Wisor. ‖ Den Första: ‖ Jag har rest kring werldens run = ‖ da klot etc. ‖ Den Andra: ‖ Om jag kunde winna den önskan ‖ jag bär etc. ‖ Den Tredje: ‖ Barnsliga dagar så milda etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Liten Kjerstin ser sig in i stallen etc. ‖ Den Femte: ‖ Min resa den står mig för handen etc. ‖ Lund, i Lundbergska Boktryckeriet, 1843. (KB skill.tr. N 1843 g.)

DgFT 271

1) Twenne Nöjsamma ‖ Kärleks = ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Det war lilla Lisa och hen = ‖ nes kjära mor etc. ‖ Den Andra: ‖ Unger = swän bad sin aldra, ‖ sin aldrakjäresta etc. ‖ Bägge kunna siungas under sina egna beha = ‖ geliga Melodier. ‖ Til slut, följer här: en stor sam = ‖ ling af alla Swenska ‖ Jul = Lekar. ‖ Tryckt år, 1776. (KB skill.tr. N 1776 a.)

2) Twenne Nöjsamma ‖ Kärleks = ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Det war lilla Lisa och hen = ‖ nes kjära mor etc. ‖ Sjunges under sin egen behageliga Melodie. ‖ Den Andra: ‖ Unger = swän bad sin aldra, ‖ sin aldrakäresta etc. ‖ Sjunges som: I Husby har jag warit etc. ‖ Til slut, följer här: en stor sam = ‖ ling af alla Swenska ‖ Jul = Lekar. ‖ Gefle, Tryckt hos E. Pet. Sundqwist 1793. (UUB Z. P. s. XXV: 57.)

3) Twenne Nya och nöjsamma ‖ Kärleks = ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Det war lilla Lisa och hen = ‖ nes kjära mor etc. ‖ Den Andra: ‖ Unger = swän bad sin aldra = ‖ sin aldrakjäresta etc. ‖ Begge kunna sjungas under sina egna och gan = ‖ ska behageliga Melodier. ‖ Til slut följer här: en stor sam = ‖ ling af alla nya Swenska ‖ Jul = Lekar. ‖ Gefle, Tryckt hos E. P. Sundqvist 1801. ‖ Exempl. kostar 9 r:st. (KB skill.tr. N 1776 a.)

4) Twene [sic] Nya och nöjsamma ‖ Kjärleks = ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Det war lilla Lisa och hen = ‖ nes kjära mor, etc. ‖ Den Andra: ‖ Unger = swän bad sin aldra = ‖ sin aldrakjäraste wän etc. ‖ Bägge kunna sjungas under sina egna wackra ‖ behageliga Melodier. ‖ Til slut följer här: en stor sam = ‖ ling af alla nya Swenska ‖ Jul = Lekar. ‖ Gefle, tryckt hos E. P. Sundqwist 1802. (KB skill.tr. N 1776 a.)

5) Twenne nya ‖ Kjärleks = ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ om ‖ Fröken Adelin ‖ Och ‖ Hertig Frögdenborg ‖ Hwilken för Kärlek skull blef kastad i ‖ Fängelse, och omsider ymkeligen dödad; Hwarpå ‖ hans Hjerta wardt så färskt tagit och deraf för ‖ Fröken en kostelig Rätt tillredd; Och huru hon ‖ sedermera begärde et Glas med Mjöd, hwari ‖ hon drack sig sjelfwer til Döds. ‖ Den Andra: ‖ Det war den lilla Lisa, etc. ‖ Begge kunna Sjungas under sine ‖ egne behagelige Melodier. ‖ Tryckt i År. (KB skill.tr. N 15.)

6) Fyra Alldeles ‖ Nya Wisor. ‖ Den Första: ‖ Uti Stockholm der will jag wara, etc. ‖ Den Andra: ‖ Lustigt kom bröder, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Ingen hinner fram, etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Lilla Lisa och hennes Moder, etc. ‖ Linköping, 1852. C. F. Ridderstad. (KB skill.tr. E 1852 cc.)

7) N:o 25. ‖ Sex mycket wackra och alldeles nya ‖ Kärleks = Wisor. ‖ Den Första: ‖ Sockenskräddaren. ‖ Liten wisa will jag sjunga jag — san, etc. etc. ‖ Den Andra: ‖ Älskarens Tankar. ‖ När solen tänder sina strålar, etc. etc. ‖ Den Tredje: ‖ Det war den lilla Lisa, etc. etc. ‖ Den Fjerde. ‖ En trogen wän jag mig utwalt, etc. etc. ‖ Den Femte. ‖ En flicka fin och ung och kry, etc. etc. ‖ Den Sjette. ‖ Af T . . . o Församling, etc. etc. ‖ Örebro, C. O. W. Hægerstrand, 1855. (KB skill.tr. N 1855 f.)

Trycken 1–4 innehåller en och samma text av DgFT 271; den har tjugotre strofer. En annan text, om blott fyra strofer, ingår i tryck 5, under det att tryck 6 återger texten GA 58. — Det odaterade tryck 5 torde vara från 1700-talets senare del. Endast med tvekan har jag intagit tryck 7, vars text av DgFT 271 utsatts för kraftig omarbetning.

DgFT 277

1) Trycket DgFT 238: 5 (1812).

DgFT 305

1) En Ny ‖ Och mycket Behagelig ‖ Wijsa, ‖ Om ‖ Fröken Adelin, ‖ Och ‖ Hertig Frögdenborg, ‖ Hwilken för sin Kärlek skull blef kastad ‖ i Fängelse, och omsider ynkeligen dödad; ‖ Hwarpå hans Hjärta wardt så färskt ‖ tagit och der af för Fröken en kostelig ‖ Rätt tilredd; Och huru hon sedermera ‖ begärde et Glas med Mjöd, hwari ‖ hon drack sig sjelfwer ‖ til döds. ‖ STOCKHOLM, ‖ Uti P. J. Nyströms Tryckeri, 1757. (KB skill.tr. G 7.)

2) En Ny ‖ Och mycket Behagelig ‖ Kiärleks= ‖ WISA, ‖ Om ‖ Fröken Adelin, ‖ Och ‖ Hertig Frögdenborg, ‖ Hwilken för Kärlek skull blef kastad i Fän= ‖ gelse, och omsider ynkeligen dödad; Hwar= ‖ på hans Hierta wardt så färskt tagit och ‖ der af för Fröken en kostelig Rätt tilredd; ‖ Och huru hon sedermera begärde et Glas ‖ med Miöd, hwar i hon drack sig ‖ sielfwer til döds. ‖ Siunges under sin egen thon. ‖ Tryckt i Åhr. (UUB Z. P. s. VI: 17.)

3) En Ny ‖ Och mycket Behagelig ‖ Kjärleks= ‖ Wijsa, ‖ Om ‖ Fröken Adelin, ‖ Och ‖ Hertig Frögdenborg, ‖ Hwilken för sin Kärlek skull blef kastad ‖ i Fängelse, och omsider ynkeligen dö= ‖ dad; Hwarpå hans Hjerta wardt så ‖ färskt tagit och der af för Fröken en ‖ kostelig Rätt tilredd; Och huru hon ‖ sedermera begärde et Glas med Miöd, ‖ hwari hon drack sig sjelfwer ‖ til döds. ‖ Tryckt i år. (KB skill.tr. N 15.)

4) [Defekt tryck, där titelbladet gått förlorat men en intakt text av DgFT 305 finns kvar.] (KB skill.tr. G 7.)

5) Trycket DgFT 271: 5 (1700-talet).

6) En ‖ Mycket bedröflig Kärleks ‖ Wisa, ‖ Om ‖ Fröken Adelin ‖ Och ‖ Hertig Frögdenborg ‖ Hwilken för kärlek skul blef kastad ‖ i fängelse, och omsider ynkeligen dö= ‖ dad; hwarpå hans hjerta wardt så ‖ färskt tagit, och däraf för Fröken en ‖ kostelig rätt tilredd, och huru hon se= ‖ dermera begärde et glas med mjöd, ‖ hwari hon drack sig sjelfwer ‖ til döds. ‖ Sjunges under sin egen behageliga melodie. ‖ Tryckt År 1775. (KB skill.tr. G 7.)

7) Twenne nya ‖ Och mycket eftertänkeliga ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om Fröken Adelin, ‖ Och ‖ Hert. Frögdenborg. ‖ Den Andra: ‖ O Gud! Tu äst min fader etc. ‖ En Warning för alla grofwa ‖ Syndare. ‖ Kan siungas som: ‖ På tig, o HERre käre, jag etc. ‖ Tryckt nu på nytt, i detta år. (Sibeliusmuseum, Åbo.)

8) Twenne nya ‖ Och mycket behageliga ‖ Kjärleks= ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om ‖ Fröken Adelin, ‖ Och ‖ Hertig Frögdenborg. ‖ Den Andra: ‖ En Tiggares Testamente. ‖ Bägge sjungas under egna behageliga Melodier. ‖ Gefle tryckt hos Ernst Peter Sundqvist 1802. ‖ Exempl kostar. 9 r:st. (KB skill.tr. N 1802 e.)

9) Twenne nya ‖ Och mycket behageliga ‖ Kjärleks= ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om ‖ Fröken Adelin, ‖ Och ‖ Hertig Frögdenborg. ‖ Den Andra: ‖ En Tiggares Testamente. ‖ Bägge sjungas under egna behageliga Melodier. ‖ GEFLE, ‖ Tryckt hos Ernst Peter Sundqwist 1802. (KB skill.tr. N 1802 e.)

10) En Ny ‖ Och mycket Behagelig ‖ Kärleks= ‖ Wisa, ‖ Om ‖ Fröken Adelin ‖ Och ‖ Hertig Frögdenborg, ‖ Hwilken för sin Kärlek skull blef ka= ‖ stad i Fängelse, och omsider ynkeligen ‖ dödad; Hwarpå hans Hjerta wardt ‖ så färskt tagit och der af för Fröken ‖ en kostelig Rätt tillredd; Och huru hon ‖ sedermera begärde ett Glas med Mjöd, ‖ hwari hon drack sig sjelfwer ‖ till döds. ‖ Calmar, tryckt 1809. (KB skill.tr. G 7.)

11) Twenne Nya ‖ Kärleks= ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om Fröken Adelin och Hertig ‖ Frögdenborg, etc. ‖ Den Andra: ‖ Sex runda år omkring en Flicka ‖ jag begärde, etc. ‖ Bägge sjungas efter egna behagliga ‖ Melodier. ‖ FAHLUN, ‖ Tryckte hos Pehr Ol. Axmar, 1811. ‖ Kostar 1 sk. Banco. (KB skill.tr. N 1811 a.)

12) En ny och mycket behaglig ‖ Kärleks=Wisa, ‖ Om ‖ Fröken Adelin ‖ Och ‖ Hertig Frögdenborg, ‖ Hwilken för sin kärlek skull blef kastad ‖ i Fängelse, och omsider ymkeligen dödad; ‖ hwarpå hans hjerta wardt så färskt tagit ‖ och deraf för Fröken en kostelig rätt till= ‖ redd; och huru hon sedermera begär= ‖ de ett glas med Mjöd, hwari hon ‖ drack sig sjelfwer till döds. ‖ Den Andra: ‖ Sång ‖ af Kongl. Jönköpings Regimente, ‖ under Tåget till Norrige 1814. ‖ I Ynglingar, som hemma går, etc. ‖ Jönköping, 1815, ‖ Tryckt hos Johan Pehr Lundström. (KB skill.tr. N 1815 a.)

13) Twenne mycket behagliga ‖ Kärleks=Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om ‖ Fröken Adelin ‖ Och ‖ Hertig Frögdenborg, ‖ Hwilken för sin kärlek skull blef kastad i Fän= ‖ gelse, och omsider ymkeligen dödad; hwarpå ‖ hans hierta wardt så färskt tagit och deraf ‖ för Fröken en kostelig rätt tillredd; och huru ‖ hon sedermera begärde ett glas med Mjöd, ‖ hwari hon drack sig sjelfwer till döds. ‖ Den Andra: ‖ Jag är en främling bland alla, etc. ‖ Bägge kunna sjungas under sina egna wackra Melodier. ‖ Norrköping 1817. ‖ Ad. Fr. Raams Enka. (KB skill.tr. N 1817 b.)

14) En ny ‖ och mycket beklagelig ‖ Kärleks=Wisa, ‖ om ‖ Fröken Adelin ‖ och ‖ Hertig Frögdenborg, ‖ Hwilken För kärlek skull blef kastad i ‖ Fängelse, och omsider ynkeligen dödad; ‖ Hwar på Hans Hjerta wardt så färskt ‖ tagit och der af för Fröken en kostelig ‖ Rätt tillredd; Och huru hon sederme= ‖ ra begärde ett glas med Mjö [sic], hwar ‖ i hon drack sig sjelfwer till ‖ död [sic]. ‖ Sjunges med sin egen behagliga Melodie. ‖ Malmö 1826. ‖ Tryckt uti Berlingska Boktryckeriet. (KB skill.tr. G 6.)

15) Twenne wackra och sköna men beklageliga ‖ KärleksVisor ‖ Den Första: ‖ Om ‖ Fröken Adelin ‖ Och ‖ Hertig Frögdenborg, ‖ Hwilken för kärlek skull blef kastad i fän= ‖ gelse, och omsider ynkeligen dödad, hwarpå ‖ hans hjerta wardt så färskt tagit och deraf ‖ för Fröken en kostelig Rätt tillredd; och ‖ huru hon sedermera begärde ett glas med ‖ Mjö [sic], hwari hon drack sig sjelfwer till död [sic]. ‖ Fröken Adelin hon gångar sig till ‖ Rosende=Gård, etc. ‖ Den Andra: ‖ Om En ‖ Riddare ‖ Och En ‖ Hertigs Dotter: ‖ Jag wet så rik en Riddare, etc. ‖ Lund, från Lundbergska Boktryckeriet 1835. (KB skill.tr. N 1835 b.)

16) Trenne nya och wackra ‖ WISOR, ‖ Den Första: ‖ De rosor och de blader små, etc. ‖ Den Andra: ‖ Der wäxer upp en lilja, uti den ‖ gröna lunden etc. ‖ Den Tredje: ‖ Om ‖ Fröken Adelin och Hertig Frögdenborg, ‖ Hwilken sednare för sin kärlek skull blef ka= ‖ stad i Fängelse, och omsider ömkeligen dö= ‖ dad; hwarpå hans hjerta wardt så färskt ‖ tagit och deraf för Fröken en kostelig rätt ‖ tillredd; och huru hon sedermera begärde ‖ ett glas med Mjöd, hwari hon drack sig ‖ sjelfwer till döds. ‖ Wexjö, 1837, ‖ tryckte hos Swen Rasks Enka. (KB skill.tr. E 1837 o.)

17) Fyra Stycken Nya ‖ och mycket wackra ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Särskildte Personers Lynne. ‖ Den Andra: ‖ Fjell=Gubben. ‖ Den Tredje: ‖ Hertig Fröjdenborg och ‖ Fröken Adelin. ‖ Den Fjerde: ‖ Den trofasta Dorothea. ‖ Alla fyra sjungas efter egna behageliga ‖ Melodier. ‖ Götheborg, 1811. ‖ Tryckte hos Sam. Norberg. (KB skill.tr. E 1811 b.)

18) [Tryck utan särskild titelsida, tryckt hos Elmén och Granberg, Stockholm 1823.] (UUB Folkvisor IV: 60.)

19) [Tryck utan särskild titelsida, tryckt hos Elmén och Granberg, Stockholm 1826.] (KB skill.tr. G 7.)

20) Hertig Fröjdenborg ‖ och ‖ Fröken Adelin. ‖ LINKÖPING, 1826; ‖ i Petreska Boktryckeriet. (KB skill.tr. G 7.)

21) [Tryck utan särskild titelsida, tryckt hos Em. Bruzelius, Upsala 1832.] (KB skill.tr. E 1832 jj.)

22) Twenne wackra ‖ Folk = Wisor. ‖ Den Första: ‖ Hertig Fröjdenborg och Fröken ‖ Adelin. ‖ Den Andra: ‖ Kärsti du! kom du, så wele wi ‖ swänga, etc. ‖ Jönköping, ‖ tryckt hos J. A. Björk & Comp., 1856. (KB skill.tr. E 1856 d.)

23) Twenne wackra ‖ Folk = Wisor. ‖ Den Första: ‖ Hertig Fröjdenborg och Fröken ‖ Adelin. ‖ Fröken Adelin hon gångar sig i rosendegård, etc. ‖ Den Andra: ‖ Kärsti du! kom du, så wele wi swänga, etc. ‖ Jönköping, ‖ tryckte hos J. A. Björk & Comp. 1857. (KB skill.tr. E 1856 d.)

24) Twenne wackra ‖ Folk = Wisor. ‖ Den Första: ‖ Hertig Fröjdenborg och Fröken ‖ Adelin. ‖ Fröken Adelin hon gångar sig i rosendegård, etc. ‖ Den Andra: ‖ Kärsti du! kom du, så wele wi swänga, etc. ‖ Jönköping, ‖ tryckte hos O. F. Bergman, 1859. (KB skill.tr. E 1856 d.)

25) Tre nya och mycket wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Elfworna. ‖ Det war wid midnattsstunden, etc. ‖ Den Andra: ‖ Hertig Fröjdenborg ‖ och ‖ Fröken Adelin. ‖ Fröken Adelin hon gångar sig i rosendegård, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Den sista Rosen. ‖ Lilla blomma hur ensam på ängen du står! etc. ‖ N:o 100. ‖ Säljes i C. G. Södergrens Bokhandel. [Tryckt hos C. G. Södergren, Wexjö 1871.] (KB skill.tr. E 1871 pp.)

Texten av DgFT 305 i trycken 1–16 har fyrtioåtta strofer. Samma text men med uteslutande av den i de nämnda trycken ingående slutstrofen finns i tryck 17–25.

De odaterade trycken kan alla bestämmas som 1700-talstryck.

DgFT 340

1) [Tryck utan särskild titelsida, tryckt hos Em. Bruzelius, Upsala 1827.] (KB skill.tr. E 1827 n².)

2) [Tryck utan särskild titelsida, tryckt hos Sw. P. Lefflers Boktryckeri, Upsala 1836.] (LUB skill.tr. »Kolar-Gossen».)

3) Fem alldeles ‖ NYA VISOR. ‖ Den första: ‖ En glad visa ‖ om ‖ Folkets Park ‖ af ‖ Nisse L. ‖ Den andra: ‖ Sven i Rosengård. ‖ Den tredje: ‖ En ny och treflig sjömanssång. ‖ Den fjerde: ‖ Kärlekens fantasi. ‖ Den femte: ‖ Bokskogens visa. ‖ Pris 10 öre. ‖ Malmö 1902, Tryckeriaktiebol. Framtiden. (KB skill.tr. E 1902 jj.)

4) Fem alldeles ‖ Nya Wisor ‖ Den första: ‖ En glad wisa ‖ om ‖ Folkets Park ‖ af ‖ Nisse L. ‖ Den andra: ‖ Swen i Rosengård. ‖ Den tredje: ‖ En ny och treflig sjömanssång. ‖ Den fjerde: ‖ Kärlekens fantasi. ‖ Den femte: ‖ Ljungby horn. ‖ Pris 10 öre ‖ Malmö, C. A. Andersson & C:s boktr., 1902. (KB skill.tr. E 1902 nn.)

5) Visor. ‖ N:o 87. Innehåll: ‖ Du Sven i Rosengård. Gammal folkvisa. ‖ Sjömans = Visa. Jag är blott matros och ... ‖ Alunda = Visan. Gossen min bor i Alunda by. ‖ Herr Pettersons klagan. Af allt som marterar. ‖ Ny Beväringsvisa.

DgFT 340–370

Ack hör ni gossar alla ... ‖ Så väfva vi vadmal. Gammal dansvisa. ‖ Hönsa = Lisas lilla höna. ‖ Med porträtt. ‖ Pris 12 öre. ‖ Från Svenska Vis = och Småskriftförlaget, adress Tomteboda ‖ station vid Stockholm. ‖ Tryckt å J. V. Holms Boktryckeri, Stockholm, 1902. (KB skill.tr. E 1902 v⁴.)

6) Några trefliga och vackra stycken på vers ‖ eller ‖ FOLK = SÅNGER ‖ från bygder, från berg och från dalar. ‖ af kända och okända författare. ‖ Pris 12 öre. ‖ N:r 51. ‖ Boccaccio. Med flickan etc. ‖ Du Sven i Rosengård. ‖ Jag är blott matros. ‖ I blomman, i solen Amanda jag ser. ‖ Av allt vad jorden bär, besynnerligast är. ‖ Den förlovades klagan. ‖ Svenska småskrift- och visförlaget, adr.: Tomteboda. [Tryckt med stereotypplattor från Tryckeri AB Skandia, Stockholm 1911.] (KB skill.tr. E 1911 h²b.)

Texten av DgFT 340 i dessa tryck återger GA 67 [: I], men i trycken 5 och 6 är en strof tillagd. Denna nya strof är troligen tillverkad av J. H. Chronvall, innehavare av förlaget i Tomteboda och beryktad poet.

DgFT 341

1) Fyra ‖ mycket wackra ‖ Wisor; ‖ Den första. ‖ Neckens polska. ‖ Djupt i hafwet på Demantehällen etc. ‖ Den andra. ‖ Hwar har du warit så länge etc. ‖ Den tredje. ‖ Sridskoåkerskan [sic]. ‖ Du will då lära att skridskor åka etc. ‖ Den fjerde. ‖ Soldat = torpet i Wasa = skären. ‖ Från gamla, swenska tiden, der låg etc. ‖ 153 ‖ Kalmar. ‖ Tryckt hos Ströhm & Bröder Westin. ‖ 1855. (KB skill.tr. E 1855 kk.)

Texten av DgFT 341 återger GA 68.

DgFT 354

1) Trycket DgFT 104: 1 (1816).

2) [Tryck utan särskild titelsida, tryckt hos Em. Bruzelius, Upsala 1827.] (KB skill.tr. G 125.)

3) Twenne ‖ Snus = Wisor, ‖ Den Första: ‖ Hör wänta, kom ta dig, min wän, ‖ en pris snus. etc. ‖ Den Andra: ‖ Det bästa jag skattar af allt hwad ‖ jag äger är snus, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Det Blodiga Bröllopet. ‖ Herr Skammel bodde på Tidön, etc. ‖ Norrköping. ‖ Adolph Fredrik Raams Enka. ‖ 1838. (KB skill.tr. E 1838 g.)

Texten av DgFT 354 i dessa tryck återger versionen i Atterboms Poetisk Kalender 1816, s. 55–62.

DgFT 369

1) [Tryck utan särskild titelsida, »Fyra nya utmärkt wackra Wisor», tryckt på beställning hos E. Ljungströms arfwingar, Wexjö 1876.] (KB skill.tr. E 1876 a⁴.)

DgFT 370

1) N:o 9. Fem muntra och alldeles ‖ Nya Wisor. ‖ Den Första. ‖ När jag war i Stockholms stad, etc. ‖ Den Andra. ‖ Gubben han satt uppå förstutak, etc. ‖ Den Tredje. ‖ Riddaren och jungfrun de stodo etc. ‖ Den Fjerde. ‖ Det är den största

smärta i werlden etc. ‖ Den Femte. ‖ Om Knejen och Beata. ‖ En wisa will jag sjunga, och det skall ‖ wara nu, etc. ‖ (Sjungas på egna behagliga melodier). ‖ Örebro, hos C. O. W. Haegerstrand, 1854. (KB skill.tr. E 1854 yy.)

DgFT 376

1) Trenne ‖ Helt nya och Wackra ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ En Kjärleks = Wisa, ‖ Hwaruti en olyckelig Älskare, sin kära ‖ och härliga Wäns trohet, hier = ‖ teligen beklagar. ‖ Begynnes således; ‖ Ack! Dygdigsta Dåcka, etc. ‖ Samt Twenne ‖ Sjömans = Wisor, ‖ Den Första: ‖ Det war den unga Herr etc. ‖ Den Andra: ‖ Ack! huru liufligt är om etc. ‖ Kunna sjungas under sina egna mycket wackra ‖ och wälklingande Melodier. ‖ Tryckt i Carlscrona År 1787. [Det bevarade ex. är defekt; av texten DgFT 376 återstår blott de fyra slutstroferna 12–15 samt slutet av strof 11.] (KB skill.tr. E 1787 g.)

2) Harpspelaren, ‖ Saga, ‖ samt ‖ Trenne wackra Sånger, ‖ Riddar Toggenborg, ‖ Herr Pädars Sjöresa ‖ och ‖ Det lefwande Liket. ‖ Calmar 1830. ‖ Tryckte i Stifts = Boktryckeriet. (KB skill.tr. Sagor, enstaka: Harpspelaren.)

3) Fem nya, ‖ utmärkt wackra och underhållande ‖ Wisor. ‖ Den Förste: ‖ En Olyckshändelse, ‖ som, hösten 1850, timade i Böda hamn wid Öland. ‖ En händelse nog sorglig, men äfwen lika sann, etc. ‖ Den Andra: ‖ Toppö = Fallet, ‖ om en rik Faders omenskliga hårdhet mot en ‖ fattig Skräddare, som friade till hans enda ‖ dotter, samt om den förskräckliga ‖ följden af denna hårdhet. ‖ Kring skogen flög wintren så bitande kall. etc. ‖ Den Tredje: ‖ Det Lefwande Liket. ‖ Herr Karl han drömde om natten en dröm, etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Herr Pädars Sjöresa. ‖ Herr Pädar går under borgalind, etc. ‖ Den Femte: ‖ Pelle och Sissa. ‖ I Lunden der bäckarne susa etc. ‖ N:o 12. Pris 4 sk. [Tryckt hos O. & A. Westin, Kalmar 1852.] (KB skill.tr. E 1852 nn.)

4) Trycket DgFT 89: 1 (1849).

Tryck 1 har en egen text av DgFT 376, trycken 2–4 en annan. Den senare är en återgivning av texten i Atterboms Poetisk Kalender 1816, s. 52–54 (trycken 2 och 3 återger den som den står i Poet. Kalender, tryck 4 efter avtrycket GA 36 [: II]).

5) Fyra alldeles nya ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Om branden i Warberg. ‖ En uppmaning till allmänheten att wisa sitt delta = ‖ gande och räcka en hjelpsam haud [sic] wid ‖ liknande omständigheter. ‖ Den Andra: ‖ Herr Peders sjöresa. ‖ Den Tredje: ‖ Marswisa. ‖ Ett förebud för wåren 1887. ‖ Den Fjerde: ‖ En midsommarsafton i lunden. ‖ Pris 12 öre. ‖ Eftertryck förbjudes af försäljaren J. A. Thorin. ‖ (Tryckt på beställning.) [Tryckt av J. P. Nybergs Boktryckeri, Warberg 1887.] (KB skill.tr. E 1887 ff.)

Den i tryck 5 ingående texten av DgFT 376 är ett avtryck av GA 36 [: I]. En text, som avviker från de i trycken 1–5, ingår i tryck 6–17:

6) [Tryck utan särskild titelsida men överst på första sidan försedd med titeln »Trenne wackra och alldeles Nya Wisor.» Tryckt av Smålandspostens boktryckeri, Växjö 1882.] (KB skill.tr. E 1882 v.)

7) [Tryck utan särskild titelsida men överst på första sidan försedd med titeln

»Trenne wackra och alldeles Nya Wisor.» Tryckt »på beställning» av Smålandspostens boktryckeri, Växjö 1883.] (KB skill.tr. E 1883 gg.)

8) Fem splitter ‖ Nya Wisor. ‖ Den första: ‖ Ny bewäringswisa för 1887. ‖ Den andra: ‖ En ny och wacker sjömanswisa om en brigg ‖ som gick förlorad i Nordsjön. ‖ Den tredje: ‖ En wacker wisa om herr Peder. ‖ Den fjerde: ‖ En ny wacker kärlekswisa. ‖ Den femte: ‖ En wacker wisa om unger Swen. ‖ Pris 12 öre. ‖ Malmö, tryckte hos C. A. Andersson & C:o, 1887. (KB skill.tr. E 1887 e³.)

9) Sex alldeles ‖ Nya Wisor. ‖ Den första: ‖ En wacker wisa om herr Peder. ‖ Den andra: ‖ Hwad gör det. ‖ Den tredje: ‖ Ny Amerikawisa. ‖ Den fjerde: ‖ Jernwägs = wisa. ‖ Den femte: ‖ Sjömannens återkomst. ‖ Den sjette: ‖ Lill' Anna Mari. ‖ Pris 12 öre. ‖ Malmö, C. A. Andersson & C:s boktryckeri. [Inkom till KB 1889.] (KB skill.tr. E 1889 rr.)

10) Fem alldeles ‖ Nya Wisor. ‖ Den första: ‖ Handtwerksmannen. ‖ Den andra: ‖ Nykterhetswisa. ‖ Den tredje: ‖ En wacker wisa om herr Peder. ‖ Den fjerde: ‖ Hwad will du? ‖ Den femte: ‖ En mycket rörande wisa ‖ om ‖ Pigan som trampade på brödet. ‖ Pris 12 öre ‖ Malmö, C. A. Andersson & C:s boktr. 1890. (KB skill.tr. E 1890 kk.)

11) Sex alldeles ‖ Nya Wisor ‖ Den första: ‖ En wacker wisa om herr Peder. ‖ Den andra: ‖ Susanna. ‖ Den tredje: ‖ La Paloma. ‖ Den fjerde: ‖ Ny Elfsborgswisa. ‖ Den femte: ‖ Kolingarnes Wisa. ‖ Den sjette: ‖ Du gamla, du friska. ‖ Pris 12 öre. ‖ Malmö, C. A. Andersson & C:s boktr. 1900. (KB skill.tr. E 1900 yy.)

12) Sex alldeles ‖ Nya Wisor ‖ Den första: ‖ En wacker wisa om herr Peder. ‖ Den andra: ‖ Kärlekens fantasi. ‖ Den tredje: ‖ Ljungby horn. ‖ Den fjerde: ‖ Björkens hemlighet. ‖ Den femte: ‖ Majwisa. ‖ Den sjette: ‖ Finska rytteriets marsch. ‖ Pris 12 öre ‖ Malmö, C. A. Andersson & C:s boktr., 1904. (Helsingfors UB Kart. Skillingstryck 230.)

13–17) Vackra Sånger ‖ eller ‖ FOLK = VISOR ‖ från bygder, från berg och från dalar, ‖ af kända och okända författare. ‖ Pris: 12 öre. ‖ Illustrerade Folksånger från Svenska ‖ Bok = och Visförlaget, adress: Karlberg, vid Stockholm ‖ samt från Kronvalls förlag, Sylgatan 15, ‖ Malmö. ‖ N:o 4 ‖ Innehåll: ‖ 1. Pigan som trampade på brödet. ‖ 2. En vacker visa om herr Peder. ‖ 3. Handtverksmannen. ‖ 4. Den kära Maria. [Från en och samma uppsättning stereotypplattor har fem tryckningar gjorts enligt följande:

13) STOCKHOLM, ‖ N. Helgarzons boktryckeri, ‖ 1894. (KB skill.tr. E 1894 x.)
14) Stockholm 1896, Gustaf Lindströms boktr., Jakobsg. 18. (KB skill.tr. E 1896 t.)
15) Tryckt å J. W. Holms boktryckeri, Stockholm, 1901. (KB skill.tr. E 1901 s.)
16) Tryckt å J. W. Holms Boktryckeri, Stockholm, 1902. (KB skill.tr. E 1902 u.)
17) Tryckt å O. O. Grönstedts Boktryckeri, Stockholm, 1904. (KB skill.tr. E 1904 o.)]

[Uppgifterna om tryckerierna står nederst på titelsidorna.]

Ytterligare en annan text av DgFT 376 ingår i tryck 18:

18) Fem alldeles nya och utmärkt vackra ‖ VISOR ‖ för året 1885. ‖ Den första: ‖ Ny kärleksvisa. ‖ Den andra: ‖ Sjömannens afsked. ‖ Den tredje: ‖ En underbar visa ‖ om den ondsinte konungason, som fick sin ‖ välförtjenta lön. ‖ Den fjerde: ‖ Ny italiensk visa. ‖ Den italienska flickan. ‖ Den femte: ‖ Den gamle krigaren. ‖ Pris 15 öre. [Tryckt »på beställning» hos Sundsvalls Tidnings tryckeri 1885.] (KB skill.tr. E 1885 c⁴.)

DgFT 390

1) En Ny ‖ Och mycket Behagelig ‖ Kiärleks= ‖ Wijsa/ ‖ Herr Lager han tiente i ‖ Konungens gård etc. ‖ Siunges vnder sin egen Behageliga Thon. ‖ Tryckt samma Åhr. (KB skill.tr. G 21.)

2) En Ny ‖ Och mycket Behagelig ‖ Kiärleks= ‖ Wijsa/ ‖ Herr Lager han tiente i ‖ Konungens gård etc. ‖ Siunges vnder sin egen behageliga Thon. ‖ Tryckt samma åhr. (KB skill.tr. G 21.)

3) En Ny ‖ Och mycket behagelig ‖ Kiärleks ‖ Wijsa/ ‖ Herr Lager han tiente i ‖ Konungens gård etc. ‖ Siunges under sin egen Behageliga Ton. [Titelbladets undre del defekt på det bevarade ex.] (KB skill.tr. G 21.)

4) Twenne mycket Lustiga och Nöjsamma ‖ Kjärleks= och Kämpa= ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om Herr Lager och Herr ‖ Jon etc. ‖ Den Andra: ‖ Ack präcktiga Kjön, Och ‖ Ärones Lön, etc. ‖ Bägge siunges under sina egna ljufliga ‖ Melodier. ‖ Tryckt i Gefle, 1765. (KB skill.tr. E 1765 b.)

5) Twenne mycket Lustiga och Nöjsamma ‖ Kärleks= och Kämpa= ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om Herr Lager och Herr ‖ Jon etc. ‖ Den Andra: ‖ Ack präcktiga Kjön, Och ‖ Ärones Lön, etc. ‖ Begge siungas under sina egna ljufliga ‖ Melodier. ‖ Tryckt 1776. (KB skill.tr. E 1765 a.)

6) Twenne mycket Lustiga och Nöjsamma ‖ Kjärleks= och Kämpe= ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om Herr Lager och Herr Jon etc. ‖ Den Andra: ‖ Joachim uti Babylon, Hade en ‖ Hustru Susanna, etc. ‖ Bägge Sjungas under sina egna ljufliga Melodier. ‖ Gefle, tryckt hos E. P. Sundqvist 1801. ‖ Exemplaret kostar 9. runst. (KB skill.tr. E 1801 a.)

7) Twenne mycket Lustiga och Nöjsamma ‖ Kärleks= och Kämpe= ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Om Herr Lager och Herr Jon etc. ‖ Den Andra: ‖ Joachim uti Babylon, Hade en ‖ Hustru Susanna, etc. ‖ Bägge sjungas under sina egna ljufliga Melodier. ‖ Gefle, tryckt hos E. P. Sundqvist 1801. ‖ Exemplaret kostar 1 sk. (KB skill.tr. E 1801 a.)

8) En Nöjsam ‖ Kärleks=Wisa, ‖ Herr Lager han tjente i ‖ Konungens gård etc. ‖ Sjunges under sin egen behageliga ton ‖ Götheborg, ‖ Tryckt och säljes hos Lars Wahlström 1821. (KB skill.tr. G 21.)

9) [Tryck utan särskild titelsida men med beteckningen »N:o 519» på första sidan, tryckt hos Em. Bruzelius, Upsala, 1827.] (KB skill.tr. G 21.)

10) [Tryck utan särskild titelsida, tryckt hos P. E. Winge, Nyköping 1832.] (KB skill.tr. G 21.)

11) Twenne mycket muntra ‖ Wisor. ‖ Den Första ‖ Konung Carl 12:s Fältmarsch ‖ som börjas sålunda‖ Marsch, Bussar gån på uti Herrans ‖ namn! etc. ‖ Den Andra ‖ En mycket lustig Historisk ‖ Kämpe=Wisa, ‖ Om Herr Lagers och Herr Jons ‖ enwiges=kamp för en Konunga=Dotter ‖ skull, den hwardera af dem äga wille. ‖ Börjas således ‖ Herr Lager han tjente i Konungens ‖ gård, etc. ‖ Lund, 1834, i Lundbergska Tryckeriet. (KB skill.tr. E 1834 g.)

12) Fyra mycket muntra ‖ Wisor. ‖ Den Första. ‖ Konung Carl 12:s Fältmarsch ‖ som börjas sålunda ‖ Marsch, Bussar gån på uti Herrans namn! etc. ‖ Den Andra. ‖ Wisa öfwer Segren öfwer de Danske wid Helsingborg d. 28 ‖ Febr. 1710. ‖ Börjas således: ‖ Kung Fredrik i Dannemark satt på sin stol, etc. ‖ Den Tredje. ‖ Anno 1710, medan Kung Carl war i Bender, då Fält= ‖ marskalk Måns Stenbock skulle sammanrafsa en Armé för ‖ att förswara Riket mot Danskarne, lät han för Skånska ‖ Bönderne göra Fanor, att under dem i nödfall samla All= ‖ mogen, efter den ed han af dem tagit. Dessa Fanor woro ‖ 23 till

antalet, nemligen en för hwarje Härad i Guwerne= ‖ mentet, hwita till färgen, med Häradets wapen på ena sidan ‖ och på den andra wackra för Allmogen uppmuntrande werser. ‖ Börjas således: ‖ Gud med oss och tro i hjertat, etc. ‖ Den Fjerde. ‖ En mycket lustig Historisk Kämpe=Wisa. ‖ Om Herr Lagers och Herr Jons enwiges=kamp för en Ko= ‖ nunga=Dotter skull, den hwardera af dem äga wille. ‖ Börjas således ‖ Herr Lager han tjente i Konungens gård, etc. ‖ Lund, 1834, i Lundbergska Tryckeriet. (KB skill.tr. E 1834 yy.)

13) Trycket DgFT 101: 18 (1851).

14) Calle Gladers ‖ Nyaste Muntrationer. ‖ I. ‖ Så går det till, eller huruledes »Jungfrurna» ‖ göra motstånd. ‖ Skumrask=stycke af Praktikus. ‖ Herrn uppträder här helt och hållet stum, för att ej ‖ bli igenkänd på — rösten. ‖ II. ‖ Mamsellerna. ‖ III. ‖ Ungkarlslifwet. ‖ IV. ‖ Landtfröken på Bal. ‖ V. ‖ Uti natten. ‖ VI. ‖ Skåpet. ‖ VII. ‖ »Jag följer» — sa' Jon. ‖ N:o 16. ‖ Kalmar. ‖ Tryckt hos O. & A. Westin. 1852. (KB skill.tr. E 1852 f[3].)

15) Tre utmärkt wackra och alldeles ‖ Nya Folkwisor. ‖ Den Första: ‖ Sorunda= Walsen. ‖ I Sorunda ä' ja bå' födder å' kläckt, etc. ‖ Den Andra: ‖ Tåcka flicka will jag fuller ha — san, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Herr Lager han tjente i Konungens gård, etc. ‖ Norrköping, Chr. Törnequist, 1853. (KB skill.tr. E 1853 y.)

16) Fem utmärkt wackra och alldeles ‖ Nya ‖ Folkwisor. ‖ Den Första: ‖ Anners Friare. ‖ Hör på ho lilla Greta, etc. ‖ Den Andra: ‖ Sorunda=Walsen. ‖ I Sorunda ä' jag bå' födder å' kläckt, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Tåcka flicka will jag fuller ha — san, etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Herr Lager han tjente i Konungens gård, etc. ‖ Den Femte: ‖ Soldaten ifrån kriget kom, hurra etc. ‖ (2) Söderköping, N. F. Tengzelius 1853. (KB skill.tr. E 1853 k[3].)

17) N:o 8. ‖ Fem ‖ Nya Folkwisor. ‖ Den Första: ‖ Herr Lager han tjente i Konungens gård, etc. ‖ Den Andra: ‖ (Ur »En komedi».) ‖ Hör på ho' lilla Greta, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Min lilla wän, jag älskar dig, etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Hemresan. ‖ I mor'on reser wi till Dalarne igen, etc. ‖ Den Femte: ‖ Westgöte=Wisa. ‖ S'ulle ni ej handla å mek lell — san, etc. ‖ Pris: 6 öre riksmynt. ‖ Köping, J. F. Säfberg, 1861. (KB skill.tr. E 1861 hh.)

De odaterade trycken 1–3 tillhör alla 1700-talet.

DgFT 409

1) [Tryck utan särskild titelsida men med beteckningen »N:o 521» på första sidan, tryckt hos Em. Bruzelius, Upsala 1827.] (KB skill.tr. E 1827 s.)

2) Trycket DgFT 376: 2 (1830).

3) Trycket DgFT 104: 3 (1832).

4) [Tryck utan särskild titelsida men med beteckningen »N:o 521» på första sidan, tryckt hos Em. Bruzelius, Upsala 1832.] (KB skill.tr. E 1832 x[3].)

5) Twenne mycket wackra och alldeles nya ‖ Kärleks=Wisor ‖ Den Första: ‖ Jungfrun gångar på högan berg, etc. ‖ Den Andra: ‖ Herr Carl han drömde om natten en ‖ dröm, etc. ‖ Lund. ‖ hos Lundberg, 1834. (KB skill.tr. N 1834 c.)

6) Trenne mycket wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ Jungfrun gångar på högan berg, ‖ etc. ‖ Den Andra: ‖ Det lefwande Liket: ‖ Herr Karl han drömde om natten ‖ en dröm, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Mig lyster uti Lunden att wara, ‖ etc. ‖ Lund, i Lundbergska Boktryckeriet, 1835. (KB skill.tr. E 1835 t.)

7) Trycket DgFT 104: 9 (1835).

8) Trycket DgFT 104: 5 (1841).

9) Trenne wackra ‖ Wisor, ‖ Med beziffrade melodier. ‖ Den Första: ‖ En ny Soldatsång, ‖ Marsch bröder! wi sjunge om ‖ fädernas mod, etc. ‖ Melodien likasom: »Upp bröder för Konung och fädernebygd.» ‖ Den Andra: ‖ Gossen Olof Swenssons Wisa, ‖ Alls ingen flicka lastar jag, etc. ‖ Den Tredje: ‖ Det lefwande liket. ‖ Herr Carl han drömde om natt ‖ en dröm, etc. ‖ N:o 12. ‖ FAHLUN, ‖ J. F. Åkerbloms Boktryckeri 1846. (KB skill.tr. E 1846 v.)

10) Trycket DgFT 376: 3 (1852).

11) Fyra mycket wackra ‖ Kärleks = Wisor. ‖ Den Första: ‖ Jag gick mig ut i lunden, att höra fog= ‖ lars sång etc. ‖ Författad af Nils Rylander, Sockenskräddare i ‖ Lenhofda. ‖ Den Andra: ‖ Det lefwande liket. ‖ Herr Carl han drömde om natt en dröm etc. ‖ Den Tredje: ‖ En Älskares klagan. ‖ Ledsen och trött, och skapad blott att lida etc. ‖ Den Fjerde: ‖ De Älskande. ‖ Jag älskar dig så länge jag än andas, etc. ‖ N:o 13. ‖ Säljes i ‖ C. G. Södergrens Bokhandel. [Tryckt hos C. G. Södergren, Wexjö 1855.] (KB skill.tr. N 1855 c.)

Texten av DgFT 409 i alla trycken återger den som ingår i Atterboms Poetisk Kalender 1816, s. 63–66. Anmärkningsvärd är förekomsten av melodi i tryck 9, »beziffrad» för psalmodikon.

DgFT 458

1) Trenne stycken wackra ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Adelin han tjenar uppå Konun= ‖ gens gård, etc. ‖ Den Andra: ‖ Riddar Toggenborg. ‖ Den Tredje: ‖ Det gångar sig två flickor åt ‖ rosendelund, etc. ‖ Götheborg, ‖ tryckte hos Sam. Norberg, 1839. (KB skill.tr. E 1839 k.)

2) Fyra märkwärdiga ‖ WISOR. ‖ Den Första: ‖ Ensam i skuggrika dalen, Tätt wid etc. ‖ Den Andra: ‖ Korset på Idas graf. ‖ Mossbelupen hydda Står wid Heclas fot; etc. ‖ Den Tredje: ‖ Adelin han tjenar uppå Konungens gård, etc. ‖ Den Fjerde: ‖ I Rodala Socken och Warkena By, Der ‖ hände sig ett under etc. ‖ Uddewalla 1842, S. V. Bagge. (KB skill.tr. E 1842 aa.)

En och samma text av DgFT 458 ingår i båda trycken.

DgFT 467

1) En ‖ Ny och märkwärdig ‖ Wisa, ‖ Om hela ‖ Trojaniske ‖ Ynckeliga ‖ Undergång ‖ och ‖ Förstörning. ‖ Sjunges under sin gamla Melodie. ‖ Tryckt i År. (KB skill.tr. G 25.)

2) Fyra mycket wackra ‖ Nya Wisor. ‖ Den Första: ‖ Det hwiskar i den stilla da= ‖ len, etc. ‖ Den Andra: ‖ En ny och mycket wacker Friare = Wisa. ‖ Wackra lilla flicka! om Du will, etc. ‖ Den Tredje; ‖ Om Drottning Helena ‖ Och hela Trojaniska Rikets ymkeliga ‖ undergång och förstöring. ‖ Börjas sålunda: ‖ Paris han war så liten Dräng etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Farwäl Sofi, wi se hwarannan åter etc. [Tryckt av Lundbergska Boktryckeriet, Lund 1844.] (Samlingsband av skill.tr. 1800-talet, Nordiska Museets bibliotek.)

Trycket 1 torde vara från senare delen av 1700-talet. Samma text som i trycken 1 och 2 ingår också såsom utfyllnad i slutet av följande tryck:

3–9) [Upplagor tryckta 1699, 1772, 1784, 1799, 1802 och 1835 av folkboken »En vnderlig och mycket sällsam HISTORIA Om then Tolamodige HELENA ANTO-

NIA Af Constantinopel». Ex. i KB; jfr Bäckström, Öfversigt af Svenska Folk-Litteraturen (Svenska Folkböcker II), s. 5 f., där dock ej visan nämnes. En uppl. av 1707 med visan nämnd i brev L. F. Rääf – J. Adlerbeth 1.3.1816. (UUB Rääf 1: 276.)]

DgFT 475

1) En myckit sköön ‖ Historisk Wijsa ‖ Om ‖ Axel Thorsson ‖ och ‖ Walborg Im= ‖ mersdotter/ ‖ Vthi hwilken Lyckones Ostadighet ‖ kan rätteligen beskådas. Alle unge Per= ‖ soner til ett liufligit Tijdfördriff aff ‖ Trycket vthgången. ‖ Sampt en ‖ Klage=W ... ‖ Huru Philomena klaga ... ‖ Menopoli dödelig ... ‖ Siunges ... ‖ Ach Amaryllis ... ‖ Tryckt i Linkiöpin ... (UUB Z. U. h. I: 4).

2) [Defekt ex. av ett 1600-talstryck; bl. a. saknas titelbladet.] (KB Vitt. sv. f. 1700, Br., Visor, världsliga.)

3) En myckit sköön ‖ Historisk Wijsa ‖ om ‖ Axel Thoresson/ ‖ och ‖ Walborg Immersdotter/ ‖ Uthi hwilken Lyckones ostadigheet ‖ kan rättelig beskådas. ‖ Alle unge Personer til ett liufligit Tijd= ‖ fördrijff aff Trycket vth= ‖ gången. ‖ samt en ‖ Klage Wijsa: ‖ Huru Philomena klagar öfwer sin Kä= ‖ raste Menopoli Dödeliga ‖ frånfälle: ‖ Siunges som: ‖ Ach Amaryllis hastu den/ett [sic]. ‖ Tryckt i detta åhr. (UUB Palmsk. 493.)

4) En mycket skiön ‖ Historisk Wijsa/ ‖ Om ‖ Axel Thoreson/ ‖ Och ‖ Walborg Immers= ‖ Dotter/ ‖ Uthi hwilken Lyckones ostadighet kan ‖ rätteligen beskådas/alle vnge Personer til ‖ ett lustigt Tijdfördrif/nu å nyo af ‖ Trycket vthgången. ‖ Samt Twenne ‖ Klage=Wijsor ‖ Huru Philomina klagar öfwer sin käreste ‖ Wäns Menopoli död och hastiga frånfälle. ‖ Tryckt Åhr 1722. (UUB Z. U. h. XVI: 16.)

5) En mycket skiön ‖ Historisk ‖ Wijsa/ ‖ Om ‖ Axel Thoreson/ ‖ Och ‖ Walborg Imers= ‖ Dotter/ ‖ Uthi hwilken Lyckones ostadig= ‖ het kan rätteligen beskådas/alle vnge Per= ‖ soner til ett Lustigt Tijdfördrif/nu å ‖ nyo af Trycket vthgången. ‖ Samt twenne ‖ Klage=Wijsor. ‖ Huru Philomena klagar öfwer sin käreste ‖ Wäns Menopoli död och hastige frånfälle. ‖ Tryckt Åhr 1723. (LUB skill.tr. »Thoreson».)

6) En mycket skiön ‖ Historisk Wijsa/ ‖ Om ‖ Axel Thoreson/ ‖ Och ‖ Walborg Immers= ‖ Dotter/ ‖ Uthi hwilken Lyckones ostadighet kan ‖ rätteligen beskådas/alle vnge Personer til ‖ ett lustigt Tijdfördrif/nu å nyo af ‖ Trycket vthgången. ‖ Samt Twenne ‖ Klage=Wijsor ‖ Huru Philomena klagar öfwer sin käreste ‖ Wäns Menophili död och hastiga frånfälle. ‖ Tryckt Åhr 1724. (KB skill.tr. G 1.)

7) En mycket skiön ‖ Historisk Wijsa, ‖ Om ‖ Axel Thoreson, ‖ Och ‖ Walborg Imers= ‖ Dotter, Uthi hwilken Lyckones ostadighet kan rätteligen ‖ beskodas, alle vnge Personer til ett lustigt Tidzfördri[f] ‖ nu å nyo af Trycket ‖ uthgången. ‖ Samt twenne ‖ Klage=Wijsor. ‖ Huru Philomena klager öfwer sin käreste Wäns ‖ Menopoli Död och hastige Frånfälle. ‖ Tryckt Åhr 1727. (KB skill.tr. G 1.)

8) En mycket skiön ‖ Historisk Wisa, ‖ om ‖ Axel Thoresson ‖ och ‖ Walborg Immers=Dotter, ‖ Uti hwilken lyckones ostadig= ‖ het kan rätteligen beskådas, ‖ alla unga personer til et ‖ lustigt tidsfördrif, nu å ‖ nyo af trycket utgån= ‖ gen. ‖ Tryckt åhr 1729. (Titelsidan avskriven på detta sätt i Bergshammars visbok I, s. 1. Hela vistexten är också avskriven i visboken.)

9) En mycket skiön ‖ Historisk Wijsa, ‖ Om ‖ Axel Thoreson, ‖ Och ‖ Walborg Immers= ‖ Dotter, ‖ Vti hwilken Lyckones ostadighet ‖ kan rätteligen beskådas,

alle vnge Perso= ‖ ner til ett lustigt Tijdsfördrif, nu å nyo af ‖ Trycket vthgången. ‖ Samt twenne ‖ Klage=Wijsor. ‖ Huru Philomena klagar öfwer sin käreste ‖ Wäns Menopoli död och hastige frånfälle. ‖ Tryckt År 1740. (KB skill.tr. G 1.)

10) En mycket skiön ‖ Historisk Wijsa/ ‖ Om ‖ Axel Thoreson, ‖ Och ‖ Walborg Immers= ‖ Dotter, ‖ Vti hwilken Lyckones ostadighet ‖ kan rätteligen beskådas, alle vnge Perso= ‖ ner til et lustigt Tidsfördrif, nu å nyo af ‖ Trycket vthgången. ‖ Samt twenne ‖ Klage=Wijsor. ‖ Huru Philomena klagar öfwer sin käreste ‖ Wäns Menopoli död och hastige frånfälle. ‖ Tryckt År 1744. (KB skill.tr. G 1.)

11) En mycket skiön ‖ Historisk Wijsa, ‖ Om ‖ Axel Thoresson, ‖ Och ‖ Walborg Immers= ‖ Dotter, ‖ Vthi hwilken Lyckones ostadighet kan beskå= ‖ das, alle vnge Personer til ett lustigt tids= ‖ fördrif, nu på nyo af Trycket vtgången. ‖ Samt Twenne ‖ Klage=Wijsor, ‖ Huru Philomena klagar öfwer sin käreste Wäns ‖ Menophili död och hastiga frånfälle. ‖ Tryckt i åhr. (KB skill.tr. G 1.)

12) En mycket skiön Historisk ‖ WISA, ‖ Om ‖ Axel Thoreson ‖ Och ‖ Walborg Immers= ‖ Dotter. ‖ Vti hwilken Lyckones ostadig= ‖ het kan rätteligen beskådas. ‖ Alle unge Personer til ett lustigt Tidsför ‖ drif, nu å nyo af Trycket utgången. ‖ Samt Twenne ‖ Klage=Wijsor, ‖ Huru Philomena klagar öfwer sin ‖ käreste Wäns Menopoli död och ha= ‖ stiga frånfälle. ‖ Tryckt År 1761. (Risinge Museiförening 591.)

13–18) [Sex defekta tryck, utan bevarade titelblad, från 1700-talet. Ett av dem är av L. F. Rääf i handskrift kompletterat efter tryck 9.] (KB skill.tr. G 1.)

19) En mycket skön ‖ Historisk ‖ WISA, ‖ Om ‖ Axel Thoreson ‖ Och ‖ Walborg ‖ ...rsdotter, ‖ Uti hwilken ‖ ...stadighet kan rätteligen ‖ ...alle unge Personer til et lu= ‖ ...fördrif, nu å nyo från ‖ Trycket utgifwen; ‖ Samt en ‖ ...lage=Wisa, ‖ huru ‖ ...mena klagar öfwer sin käraste Wäns ‖ ...ophili död och hastiga frånfälle. ‖ Trykte år 1781. [Titelbladet defekt på det bevarade ex.] (KB skill.tr. G 1.)

20) En mycket skön ‖ Historisk ‖ WISA, ‖ Om ‖ Axel Thoreson ‖ Och ‖ Walborg ‖ Immersdotter, ‖ Uti hwilken ‖ Lyckans ostadighet kan rätteligen ‖ beskådas, alle unge Personer til et lu= ‖ stigt tidsfördrif, nu å nyo från ‖ Trycket utgifwen; ‖ Samt en ‖ Klage=Wisa, ‖ Huru ‖ PHILOMENA klagar öfwer sin käraste Wäns ‖ MENOPHILI död och hastiga frånfälle. ‖ Trykte MDCCLXXXV ‖ Exemplaret kostar 1 $^{1}/_{2}$ Schilling. (KB skill.tr. G 1.)

21) En mycket skön ‖ Historisk Wisa, ‖ om Herr ‖ Axel Thoreson, ‖ Och skön ‖ Walborg Immers ‖ Dotter. ‖ Uti hwilken Lyckones ostadighet kan beskådas, ‖ alle Unge Personer til et nöjsamt tidsfördrif; ‖ nu å Nyo af Trycket utgången. ‖ Samt Twenne Klage=Wisor; ‖ Huru Philomena klagar öfwer sin käraste Wäns ‖ Menophili Död och hastiga Frånfälle. ‖ Fahlun, tryckte hos PEHR OL. AXMAR, 1787. (KB skill.tr. G 1.)

22) En mycket skiön ‖ Historisk Wijsa/ ‖ Och [sic] ‖ Axel Thoreson ‖ Om [sic] ‖ Walborg Imersdotter/ ‖ Uti hwilken Lyckones Osta= ‖ digheet kan rätteligen beskådas/ ‖ ... unge Personer till ett lustigt Tijd= ‖ fördriff nu å nyo af Trycket ‖ utgången/ ‖ Sampt Twänne ‖ Klage=Wijsor/ ‖ Den Förste. ‖ Är jag endast född att lida/etc. ‖ Den Andra. ‖ Menophilus min högste Skatt/etc. ‖ Tryckt Åhr 1798. [Titelbladet något defekt på det bevarade ex.] (KB skill.tr. G 1.)

23) En mycket skjön ‖ Historisk Wisa, ‖ Om Herr ‖ Axel Thoreson, ‖ Och skjön ‖ Walborg Immers= ‖ Dotter. ‖ Uti hwilken Lyckones ostadiga spel kan

be= ‖ skådas, alle unge Personer til ett lustigt ‖ Tidsfördrif, nu på nyo af Trycket ‖ utgången. ‖ Samt Twenne ‖ Klage=Wisor; ‖ Huru Philomena klagar öfwer sin kära= ‖ ste Wäns Menopheli död och hastiga frånfälle. ‖ Gefle, Tryckt hos Ernst Peter Sundqwist 1800. (KB skill.tr. G 1.)

24) En mycket skjön ‖ Historisk Wisa, ‖ Om Herr ‖ Axel Thoreson, ‖ Och skjön ‖ Walborg Immers= ‖ Dotter. ‖ Uti hwilken Lyckones ostadiga spel kan beskådas, alle unge ‖ Personer til ett lustigt Tidsfördrif, nu på nyo ‖ af Trycket utgången. ‖ Samt Twenne ‖ Klage=Wisor, ‖ Huru Philomena klagar öfwer sin käraste Wäns ‖ Menopheli död och hastiga frånfälle. ‖ Gefle, tryckt hos E. P. Sundqvist 1801. ‖ Exemplaret kostar 3 sk. (KB skill.tr. G 1.)

25) En mycket wacker ‖ Historisk Wisa ‖ Om ‖ Axel Thoreson ‖ Och ‖ Walborg Immers Dotter, ‖ Uti hwilken Lyckans ostadighet ‖ kan rätteligen beskådas. ‖ Alla unga Personer till ett nöjsamt Tidsfördrif. ‖ Samt till slut en ‖ Klage= Wisa, ‖ Huru Filomena klagar öfwer sin kä= ‖ ra wäns Menofili hastiga död. ‖ Carlskrona. Tryckt år 1809. (KB skill.tr. G 1.)

26) En mycket wacker ‖ Historisk Wisa, ‖ Om Herr ‖ Axel Thoreson, ‖ Och skjön ‖ Walborg Immers= ‖ Dotter. ‖ Uti hwilken Lyckones ostadiga spel kan beskådas, alle unge ‖ Personer til ett lustigt Tidsfördrif, nu å nyo ‖ af Trycket utgången. ‖ Sjunges under sin aldeles egna Melodie. ‖ Samt Twenne ‖ Klage= Wisor, ‖ Huru Philomena klagar öfwer sin käraste Wäns ‖ Menophili död och hastiga frånfälle. ‖ Omtryckt i Gefle, År 1809. (KB skill.tr. G 1.)

27) En mycket skön ‖ Historisk Wisa, ‖ om ‖ Axel Thoreson ‖ och ‖ Walborg Immersdotter, ‖ Uti hwilken Lyckans ostadighet kan rätte= ‖ ligen beskådas; alle unge personer till ‖ ett lustigt tidsfördrif nu ånyo ‖ från Trycket utgifwen. ‖ Säljes i Björnståhls Bokhandel i Stockholm. ‖ Uddewalla, ‖ Tryckt hos And. Johnson, ‖ 1826. (KB skill.tr. G 1.)

28) En mycket skön ‖ Historisk Wisa, ‖ om ‖ Axel Thoreson ‖ och ‖ Walborg Immers= ‖ Dotter, ‖ uti hwilken lyckans ostadighet kan rätteligen be= ‖ skådas, alle unge Personer till ett lustigt tids= ‖ fördrif; nu ånyo från Trycket utgifwen. ‖ Borås, 1827, ‖ Tryckt hos N. E. Lundström. ‖ Kostar 4 sk. Riksgäld. (KB skill.tr. G 1.)

29) En mycket skön ‖ Historisk Wisa, ‖ om ‖ Axel Thoreson ‖ och ‖ Walborg Immers= ‖ Dotter, ‖ Uti hwilken lyckans ostadighet kan rätteligen ‖ beskådas, alle unge personer till ett lustigt tids= ‖ fördrif, nu å nyo från trycket utgifwen. ‖ Samt en ‖ Klage=Wisa, ‖ Huru Philomena klagar öfwer sin käresta ‖ wäns Menophili död och hastiga frånfälle. ‖ Götheborg; ‖ Tryckt hos Sam. Norberg, 1834. (KB skill.tr. G 1.)

En och samma text av DgFT 475 — om 200 strofer — återkommer i alla trycken. Trycken 1 och 2 är från 1600-talets senare del, trycken 3–22 från 1700-talet.

DgFT 513

1) Trenne ‖ Nya och mycket wackra ‖ Wisor, ‖ Den Första. ‖ Om Adam och Eva. ‖ Wår Herre skapa Adam den etc. ‖ Den Andra: ‖ När som jag war et oskyldigt etc. ‖ Den Tredje: ‖ I skogar i täckaste lunder, etc. ‖ Sjungas under sina egna och behagliga ‖ Melodier. ‖ Tryckt i År. ‖ Exemplar kostar 1 Skilling. (KB skill.tr. E 1797 d.)

2) Trenne ‖ Nya och mycket wackra ‖ Wisor, ‖ Den Första. ‖ Om Adam och

Eva. ‖ Wår Herre skapa Adam den etc. ‖ Den Andra: ‖ När som jag war et oskyldigt etc. ‖ Den Tredje: ‖ I skogar i täckaste lunder, etc. ‖ Sjungas under sina egna och behagliga ‖ Melodier. ‖ Örebro, tryckt af Factor Eric Widblad, ‖ MDCCXCVII. ‖ Exemplar kostar 1 Skilling. (KB skill.tr. E 1797 d.)

3) En ny utkommen wacker ‖ Wisa. ‖ När som jag war et oskyldigt ‖ barn och jag skulle etc. ‖ Wisan kostar 6 Runstycken. ‖ Stockholm 1801. ‖ Tryckt hos Andreas J. Sylvenius. ‖ Boendes wid Göthgatan, huset N:o 114 A. (UUB Folkvisor II: 53.)

4) Twänne nyligen utkomne wackra ‖ Wisor. ‖ Den Första ‖ I skogen jag nu wandrat har etc. ‖ Den Andra ‖ När jag war et oskyldigt barn etc. ‖ Kostar Sex Runstycken. ‖ Tryckte hos Andreas J. Sylvenius, ‖ i Stockholm 1802. (KB skill.tr. E 1802 n.)

5) Twänne nyligen utkomne ‖ Wisor. ‖ I skogen jag nu wandrat har etc. ‖ Samt ‖ När jag war et oskyldigt barn etc. ‖ Kostar Sex Runstycken. ‖ Tryckte hos Andreas J. Sylvenius, ‖ i Stockholm 1802. (KB skill.tr. E 1802 n.)

6) [Defekt tryck; titelsidan saknas i det bevarade ex.] (KB skill.tr. E 1802 n.)

7) Trenne Nya ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ När som jag war et oskyldigt barn, etc. ‖ Den Andra: ‖ Älderdomens Reflectioner öfwer ‖ Ungdomen, ‖ Yngling i din Ungdoms Wår, etc. ‖ Sjunges som: Unga Flicka i din wår. ‖ Den Tredje: ‖ Om Enklingen, ‖ Helt allena i en stuga etc. ‖ FAHLUN, 1805, ‖ Tryckte hos Pehr Ol. Axmar. ‖ kostar 1 skill. Specie. (KB skill.tr. E 1805 e.)

8) Twenne Nya ‖ Wisor, ‖ Den Första: ‖ Så snart jag sjunga skall, ‖ Blir jag, etc. ‖ Författad wid saknandet af en ömt älskad ‖ Wän, wid namn H— ‖ och utgifwen af ‖ Sv — — — ‖ Sjunges som: O! tysta ensamhet, etc. ‖ Den Andra: ‖ Ack! när som jag war ett ‖ omyndigt barn, etc. ‖ Sjunges efter egen behaglig Melodi. ‖ Carlskrona, tryckte år 1806. (KB skill.tr. E 1806 a.)

9) Twenne Lustiga ‖ Wisor. ‖ Den Första: ‖ En Sjömans ‖ Kjärliga Afskeds= Tal ‖ Med ‖ Sin Allerkjäresta, ‖ Det war en Söndags morgon, ‖ Den Fjortond dag etc. ‖ Den Andra: ‖ Til mig så friar en fager Unger= ‖ swen, Som etc. ‖ Sjunges under sine egne behagelige Melodier. ‖ Trykt i år. (KB skill.tr. A 21.)

10) Sju alldeles nya ‖ Kärleks-Wisor. ‖ Den Första: ‖ Der kommo två flickor spasserandes ‖ fram, etc. ‖ Den Andra: ‖ Jag war wäl inte mer än på mitt ‖ fjortonde år, etc. ‖ Den Tredje: ‖ När jag i min ensamhet, etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Med sorgse mod och tungan stig, etc. ‖ Den Femte: ‖ Giftas-Wisan: ‖ Mor, min Mor, jag will gifta mej, etc. ‖ Den Sjette: ‖ Ack! se hwad jag såg i fjor, etc. ‖ Sammanskrifwen, under brunnsdrickningen wid Ramlösa ‖ helsobrunn, af en brunnsgäst. ‖ Den Sjunde: ‖ När solen går upp öfwer skogens ‖ bryn, etc. ‖ Lund, från Lundbergska Boktryckeriet 1844. (KB skill.tr. N 1844 f.)

11) Fem utmärkt wakra [sic] ‖ Folk = Wisor, ‖ Den Första: ‖ Styf = Modern. ‖ Den fromma Fru Signild på ‖ sotsängen låg etc. ‖ Den Andra: ‖ Tiggare = Flickan Nelli. ‖ Den stackars Nelli satt och gret etc. ‖ Den Tredje: ‖ Den förswarslösa. ‖ Så liten jag war, jag miste min Mor; etc. ‖ Den Fjerde: ‖ Den muntra Friaren. ‖ Hände sig en helgedagsqwäll etc. ‖ Den Femte: ‖ En Sjömans = Wisa: ‖ När störtsjöar skölja, etc. ‖ (Dessa Wisor sjungas på de i alla landsorter ‖ wäl kända melodier.) ‖ Westerwik. ‖ Tryckte hos C. O. Ekblad & Comp., 1849. (KB skill.tr. E 1849 nn.)

De odaterade trycken 1 och 9 härrör otvivelaktigt från 1700-talets senare hälft, det defekta tryck 6 från tiden omkring år 1800.

DgFT 513–ST 7

En och samma text av DgFT 513 ingår i tryck 1–7. En annan ingår i tryck 8, en tredje i tryck 9, en fjärde i tryck 10. En femte, utgörande ett avtryck av Afzelius, Afsked af Swenska Folksharpan, 1848, s. 25–26, finns i tryck 11.

DgFT 527

1) Fem alldeles ‖ Nya Wisor ‖ Den första: ‖ En ny Bewäringswisa för 1895. ‖ Den andra: ‖ Per Swinaherde. ‖ Den tredje: ‖ Den lycklige bondgossen. ‖ Den fjerde: ‖ Alpens ros. ‖ Den femte: ‖ Sjömannens begrafning. ‖ Pris 12 öre. ‖ Malmö, C. A. Andersson & C:s boktr., 1895. (KB skill.tr. E 1895 ff.)

2) Fem alldeles ‖ Nya Wisor. ‖ Den första: ‖ Försakelsen. ‖ Den andra: ‖ Per Swinaherde. ‖ Den tredje: ‖ Petter Jönssons resa till ‖ Amerika. ‖ Den fjerde: ‖ Under häggarnes doft. ‖ Den femte: ‖ Min wän Lindeman. ‖ Pris 12 öre. ‖ Malmö, C. A Andersson & C:s boktr., 1895. (KB skill.tr. E 1895 00.)

Texten av DgFT 527, densamma i båda trycken, torde vara ett avtryck av SF 104 B med uteslutande av en strof i förlagan.

ST 7

1) En Behagelig ‖ Och ‖ Mycket Nöjsam ‖ Kiämpe = Wisa/ ‖ Om den Stridbare Kiämpen ‖ Grimborgs ‖ Stora Manlighet och Bedrifter. ‖ Siunges som: ‖ Medan man lefwer i werlden säll, etc. ‖ Tryckt Åhr 1738. (KB skill.tr. G 8.)

2) En ‖ Behagelig och Nöysam ‖ Kiämpe = ‖ WISA/ ‖ Om ‖ Den stridbara Kiämpen ‖ Grimborgs ‖ stora Manlighet och Bedrifter ‖ Siunges: ‖ Under sin bekanta Melodie. ‖ Tryckt åhr 1751. (KB skill.tr. G 8.)

3) En ‖ Gammal lustig ‖ Kämpa = ‖ Wijsa, ‖ Där sitta twå Kämpar i Nor = ‖ daste Fjäll etc. ‖ Har sin egen Melodie. ‖ Tryckt på Nytt Nu i Åhr. (KB skill.tr. G 8.)

4) En Behagelig ‖ Och ‖ Mycket Nöjsam ‖ Kämpe = ‖ Wisa, ‖ Om den Stridbare Kämpen ‖ Grimborgs ‖ stora Manlighet och Bedrifter, ‖ Siunges som: Medan man lefwer i werlden etc. ‖ Tryckt i År. (KB skill.tr. G 8.)

5) En ‖ Behaglig och Nöjsam ‖ Kämpe ‖ Wisa, ‖ Om ‖ Den stridbare Kämpen ‖ Grimborgs ‖ stora Manlighet och bedrifter. ‖ Sjunges ‖ Under sin bekanta Melodie. ‖ Götheborg, ‖ Tryckt hos Sam. Norberg, 1792. (KB skill.tr. G 8.)

6) En ‖ Behagelig och Nöjsam ‖ Kämpe = ‖ Wisa, ‖ Om ‖ Den stridbare Kämpen ‖ Grimborgs ‖ stora Manlighet och Bedrifter ‖ Sjunges ‖ Under sin bekanta Melodie. ‖ Götheborg, ‖ Tryckt hos Samuel Norberg, 1792. (KB skill.tr. G 8.)

7) En ‖ Behagelig och Nöjsam ‖ Kämpe = ‖ Wisa, ‖ Om ‖ Den stridbara Kämpen ‖ Grimborgs ‖ stora Manlighet och Bedrifter ‖ Sjunges ‖ Under sin bekanta Melodie. ‖ Götheborg, ‖ Tryckt hos Samuel Norberg, 1800. (KB skill.tr. G 8.)

8) En ‖ Werldslig ‖ Historisk ‖ Kämpe = Wisa, ‖ Om ‖ Then tappre och stridbare ‖ Kämpens ‖ Grimborgs ‖ stora och manliga dater. ‖ Wisan som begynnes således: ‖ Ther sitta twå Kämpar etc. ‖ Siunges med sin egen allmänt be = ‖ kanta och lätta melodie. ‖ Tryckt i År. (KB skill.tr. G 8.)

9) [Ett endast i ett defekt ex. bevarat tryck, omfattande två blad (str. 7–42 av visan ST 7); titelbladet förlorat i ex.] (KB skill.tr. G 8.)

10) En ‖ Gammal lustig ‖ Kämpe= ‖ Wisa, ‖ Det sitta två Kjämpar i Nor= ‖ daste Fjäll etc. ‖ Har sin egen Melodie. ‖ En lustig och Nymodig Kjärleks Wisa, ‖ Skönsta Cloris hör nu til etc. ‖ Har sin egen Melodie. ‖ Tryckt på nytt, nu i År. (KB skill.tr. A 16 a, b.)

11) En ‖ Gammal lustig ‖ Kämpa= ‖ Wijsa, ‖ Där sitta två Kämpar i Nor= ‖ daste Fjäll etc. ‖ Har sin egen Melodje [sic]. ‖ En lustig och Nymodig ‖ Öl=Wisa. ‖ Ach! om jag hade Tolf=tusende ‖ daler i Qwartalen etc. ‖ Tryckt på nytt, nu i År. (Köpman B. Bernströms, Djursholm, samling; sedan hösten 1965 i KB:s ägo.)

12) Trycket DgFT 28: 11 (1782).

13) Trycket DgFT 28: 12 (1787).

14) Trycket DgFT 28: 13 (1796).

15) Trycket DgFT 28: 14 (1801).

16) En ‖ Mycket wacker och lustig ‖ Kjämpe= ‖ Wisa, ‖ Om Herr Grimborg, ‖ Samt hans både roliga och kon= ‖ stiga sätt at fria, til en ‖ Kongs=Dotter. ‖ Sjunges under sin egen bekanta Melodie. ‖ Gefle, tryckt hos Ernst Peter Sundqwist 1802. ‖ Exemplaret kostar 1 sk. (KB skill.tr. G 8.)

17) En ‖ Werldslig ‖ Historisk ‖ Kämpe=Wisa, ‖ Om ‖ Den tappre och stridbare ‖ Kämpen ‖ Grimborgs ‖ Stora och manliga dater; ‖ Der sitter två Kämpar etc. ‖ Sjunges med sin egen allmänt bekanta och ‖ behageliga Melodie. ‖ Carlskrona, tryckt år 1805. (KB skill.tr. G 8.)

18) Trycket DgFT 103: 26 (1835).

19) Trycket DgFT 19: 1 (1835).

Trycken 3, 4, 8, 9, 10 och 11 torde alla kunna dateras till 1700-talets andra hälft.

Trycken 1–7 innehåller en texttyp av ST 7, trycken 8 och 9 en annan, trycken 10–16 en tredje, tryck 17 en fjärde. Skillnaderna mellan dessa fyra texttyper är dock inte särskilt stora; texten består i dem alla av femtiofem strofer. Betydligt mera avvikande är den sextiotvå strofer långa texten i trycken 18 och 19. Denna är ett avtryck av den i Nordiska Sånger, 1812, ingående, kraftigt bearbetade versionen av visan.[24]

En annan kraftig bearbetning eller omdiktning av visan utfördes av J. M. Stjernstolpe (se dennes Vitterhets-Stycken II, 1829, s. 183 ff.). Denna text utkom i skillingtryck 1825. Några olika förändringar av Stjernstolpes text föreligger, delvis i ett mycket stort antal skillingtryck, fr. o. m. 1841.[25]

ST 16: I

1) [Tryck utan särskild titelsida, tryckt hos Elmén och Granberg, Stockholm 1829.] (KB skill.tr. T 3.)

2) Swenska ‖ Folk=Wisor. ‖ N:o 5. ‖ Slaget wid Bränkyrka 1518. ‖ N:o 6. ‖ Konung Göstaf I och Dahlkarlarne. ‖ N:o 7. ‖ Slaget wid Brunbäcks Elf. ‖ Skara. ‖ Peter Hedenius. ‖ 1832. (KB skill.tr. E 1832 bb.)

---

[24] Om Nordiska Sånger se s. 106 f. härovan.

[25] Det rör sig om sammanlagt ett fyrtiotal tryck, det yngsta från 1917, och fem, ifråga om strofantal och detaljer något skiljaktiga texter.

ST 16: I–30

Texten av ST 16: I i tryck 1 återger GA 62 [: I], under det att tryck 2 av denna vistyp innehåller såväl texten GA 62 [: I] som texten GA 62 [: II]. I frekvenstabellen härnedan räknar jag dock tryck 2 blott som ett enda belägg på ST 16: I.

ST 30

1) En Historisk ‖ Wisa ‖ om Hertig Mamertus Eric, ‖ Son af Eric den XIV:de; då ‖ förenämnde Hertig friade till ‖ Bonde = Dottren Singaliten ‖ som af Konungen såsom ‖ Hof = Fröken blef antagen ‖ 1560. ‖ Norrköping, 1824. ‖ Ad. Fr. Raams Enka. (UUB Folkvisor 1824, V: 14.)

2) En Historisk ‖ Wisa ‖ om Hertig Mamertus Eric, ‖ Son af Eric den XIV:de; då ‖ förenämnde Hertig friade till ‖ Bonde = Dottren Singaliten ‖ som af Konungen såsom ‖ Hof = Fröken blef antagen ‖ 1560. ‖ Norrköping 1825, ‖ Ad. Fr. Raams Enka. (KB skill.tr. T 4.)

Texten i dessa tryck ger ett intryck av mycket stark bearbetning och torde knappast återge någon traditionell form av ST 30.

*

Tryckens antal och kronologiska fördelning belyses i följande tabell. Siffrorna efter plustecknet i kolumnerna hänför sig till tryck, som uppförts vid en i nummerordningen föregående balladtyp. När det t. ex. för DgFT 30 står 1 + 1 för 1600-talet, refererar siffrorna till trycken DgFT 30: 1 resp. DgFT 28: 3, i vilket sistnämnda tryck också ingår en text av DgFT 30.

	1600-talet	1700-talet	1800-talet	1900-talet	Totalt
DgFT 10		2			2
16		1			1
18		1	12		13
19			1		1
20	4	8	6		18
28	3	10	5		18
30	1 + 1	7 + 3	2 + 1		10 + 5
34		6	1		7
37			7		7
38			2		2
39		2	8 + 2		10 + 2
47				1	1
48			7		7
83	2	6			8
86	3	1 + 6			4 + 6
89			1		1
90			4		4
95			5	4	9

	1600-talet	1700-talet	1800-talet	1900-talet	Totalt
96		2	19 + 1		21 + 1
97		3	5		8
98		3	4 + 1		7 + 1
100		10	2 + 1		12 + 1
101			32		32
103	4	17	5		26
104			8 + 1		8 + 1
105		2 + 2	1		3 + 2
126			0 + 1		0 + 1
135		6	0 + 1		6 + 1
136		4			4
138		0 + 1			0 + 1
154		3	1		4
183			3		3
210	0 + 2	11	7		18 + 2
238		4	3		7
241			1		1
250		1	1		2
267			1		1
271		3	4		7
277			0 + 1		0 + 1
305		6 + 1	18		24 + 1
340			2	4	6
341			1		1
354			2 + 1		2 + 1
369			1		1
370			1		1
376		1	11 + 1	5	17 + 1
390		5	11 + 1		16 + 1
409			6 + 5		6 + 5
458			2		2
467	1	5	3		9
475	2	20	7		29
513		3	8		11
527			2		2
ST 7		10 + 3	3 + 3		13 + 6
ST 16: I			2		2
ST 30			2		2
S:a	20 + 3	163 + 16	240 + 21	14	437 + 40

I skillingtryck föreligger således femtiosex balladtyper, varav sjutton i mer än en textform. Antalet tryck med balladinnehåll är 437; totala antalet textbelägg är något större, nämligen 477, eftersom i ett och samma tryck i vissa fall mer än en ballad ingår. »Den äldre episka folkvisan har

endast undantagsvis spritts i skillingtryck», skrev Sven Liljeblad och Jöran Sahlgren 1938.[26] Uttalandet tål uppenbarligen att modifieras, detta desto mera som vi får räkna med dels att det sannolikt finns ytterligare tryck med balladinnehåll i privat ägo, dels att, såsom redan framhållits, många tryck från äldre tid gått förlorade.[27]

Av tabellen framgår, att antalet tryck resp. tryckta textbelägg från 1600-talet är 20 (23), från 1700-talet 163 (179), från 1800-talet 240 (261) samt från 1900-talet 14 (14). Nio balladtyper är företrädda i 1600-talstrycken. Under 1700-talet och 1800-talets början före publiceringen av GA 1814 ff. uppträder tjugofyra, ej i 1600-talstryck ingående balladtyper. Under tiden efter 1814 uppträder tjugotre för skillingtryckens vidkommande nya balladtyper; härvidlag är texterna i stor utsträckning hämtade från litterära källor (GA, SF, etc.). Alla de på 1600-talet representerade typerna återkommer i 1700-talstryck, sju av dem också i 1800-talstryck (undantagen är DgFT 83 och DgFT 86). Av de tjugofyra typer, som först uppträder 1700–1813, är det blott relativt få, som inte förekommer efter 1813 (DgFT 10, 16, 135, 136, 138, 154, 250, 277).[28]

Det hade varit av stort värde, om alla de odaterade trycken (dvs. huvudsakligen 1700-talstryck) hade kunnat ges mera precisa dateringar, liksom om alla tryck hade kunnat attribueras till bestämda officiner. Båda dessa frågor förutsätter emellertid för sin lösning ingående forskningar inom hela den svenska typografihistorien under 1700-talet, forskningar som tyvärr i största utsträckning ännu är outförda.[29]

[26] Liljeblad–Sahlgren, Svenska folkböcker och skillingtryck (Saga och Sed 1938), s. 131. Det kan ock påpekas, att R. Bergström i GAB, komm., s. 406, uppger, att av visan DgFT 103, finns »åtminstone 13 upplagor» i skillingtryck. I verkligheten är antalet tryck jämnt dubbelt så stort: tjugosex.

[27] I några fall känner vi till, att bestämda, nu förlorade tryck existerat. Ett par sådana tryck, för vilka vi äger mera detaljerade uppgifter, har intagits i själva förteckningen härovan. Enligt en uppgift skulle DgFT 238 föreligga i ett tryck från Skara 1763 (GA II, s. 42) och i ett från Gävle 1801 (Abrahamson–Nyerup–Rahbek IV, s. 351 f.; jfr W. Grimm, Altdänische Heldenlieder, 1811, s. 544 och GAB, komm., s. 161 f.), enligt en annan (Grimm, Altdänische Heldenlieder, s. 519) fanns DgFT 390 i ett tryck från 1748. Enligt GA II, s. 50, skulle DgFT 277 ha tryckts tillsamman med DgFT 238 i Växjö; något sådant tryck finns ej bevarat. I GA I, s. 86, uppges, att visan om Torkel Troneson, DgFT 480, ofta kunde återfinnas i tryck; intet enda sådant tryck är känt. Det kan vara vanskligt att bedöma pålitligheten av dylika notiser. — Stundom kan texter i vismanuskript fastställas eller antagas vara avskrifter av skillingtryck. Många exempel härpå möter i kap. 2 härovan. Delvis kan sådana sannolika avskrifter vara äldre än det äldsta bevarade trycket; texten av DgFT 20 i Per Brahes visbok kan vara ett exempel härpå, jfr Ek, Norsk kämpavisa, 1921, s. 17.

[28] I åtskilliga fall är det tryck från det Lundbergska tryckeriet i Lund, som innehåller upptryck av dessa före 1813 i skillingtryck förekommande balladtyper.

[29] Några historiker över enskilda tryckerier kan dock vara till hjälp. Särskilt kan här

Ett åttiotal namngivna tryckerier, varav ett finländskt (se DgFT 101: 25), har producerat skillingtryck med balladinnehåll. Antalet tryck- och förlagsorter är trettiofem. I vissa fall, där endast tryckort och -år är angivna, kan också officinen utpekas.[30]

Största antalet bevarade balladtryck från en enskild officin har utgått från det Sundqvistska tryckeriet i Gävle under 1790-talet och 1800-talets första decennium.[31] Därnäst i detta hänseende följer Lundbergska tryckeriet i Lund med en några decennier yngre produktion.[32] Det är påfallande, att vissa tryckerier, som stått för en omfattande skillingtryckproduktion i allmänhet, endast svarar för ett ringa antal balladtryck. Hit hör framförallt det med Sundqvists i Gävle samtida Axmarska tryckeriet i Falun.[33]

Den i största antalet skillingtryck (32 stycken från tiden 1831–1881) ingående balladen är DgFT 101, en text hämtad ur GA. Närmast följer de över tre sekler utspridda trycken av DgFT 475 (29 st.) och DgFT 103 (26). Med tanke på att alla trycken av DgFT 101 till skillnad från de andra två härrör från en tid, från vilken skillingtryck i så gott som fullständig utsträckning bevarats, är det emellertid höjt över allt tvivel, att DgFT 475, DgFT 103 och kanske ytterligare några balladtyper i verkligheten utgått i flera tryck än DgFT 101.

Alla klasser inom balladen är representerade i trycken: kämpavisor, naturmytiska visor, legendvisor, historiska visor, riddar- och romanvisor. Förekomsten under de skilda århundradena ter sig dock skiftande för de olika klasserna. Sålunda förekommer t. ex. kämpa- och romanvisorna i flera tryck från tiden före 1800 än i senare tryck. Vissa legendvisor är mest

---

nämnas J.-Ö. Swahn, Kongl. Amiralitets-boktryckeriet i Karlskrona på sjuttonhundratalet I–III, 1956–63, där skillingtrycken i ovanlig grad beaktats. Swahn (I, s. 22) attribuerar trycket DgFT 103: 7 till denna officin.

[30] Hjälpmedel härvidlag är främst uppgifterna i Klemming–Nordin, Svensk boktryckerihistoria, 1883. Om tryckerier, som producerat skillingtryck jfr ock E. Wrangel, Några ord om folkets visor, s. 72 ff.

[31] DgFT 18: 2–6, 20: 13, 28: 14, 28: 15, 39: 2–4, 98: 3, 98: 5, 98: 7, 100: 8–11, 103: 22, 135: 6, 154: 1, 154: 3, 154: 4, 210: 15–17, 271: 2–4, 305: 8, 305: 9, 390: 6, 390: 7, 475: 23, 475: 24, ST 7: 16. Härtill kommer några tryck utan utsatt namn på officinen från 1790-talet, vilka sannolikt kan antagas ha kommit från Sundqvists tryckeri.

[32] DgFT 19, 20: 17, 28: 17, 28: 18, 37: 1, 37: 2, 95: 1, 95: 2, 101: 8, 103: 26, 104: 4, 104: 9, 105: 5, 183: 1–3, 267: 1, 305: 15, 390: 11, 390: 12, 409: 5, 409: 6, 467: 2, 513: 10.

[33] Enligt en frekvensberäkning gjord vid Svenskt Visarkiv över tryck med utsatt namn på officinen från tiden 1700–1830, huvudsakligen byggd på KB:s och UUB:s bestånd, kommer just Sundqvists och Axmars tryckerier i toppen. Från Gävletryckeriet har utgått minst 349 tryck, från Falutryckeriet minst 306 (närmast i listan kommer Elmén & Granberg, Stockholm, med minst 242 tryck samt A. F. Raams Enka, Norrköping, med minst 121).

frekventa under 1700-talet. De egentliga naturmytiska visorna, överhuvudtaget sparsamt uppträdande i skillingtryck, möter huvudsakligen i 1800-talstryck.[34]

När det gäller frågan om källorna för skillingtryckens balladtexter, är den lättast löst för vissa 1800-talsvisors vidkommande, nämligen de som hämtats ur tryckta förlagor. Så är GA (för vissa sena tryck möjligen GAB, 1880) källan för texter av typ DgFT 37, 39, 47, 89, 95, 96, 100, 101, 104, 271, 340, 341, 376 och ST 16: I. Ur Atterboms Poetisk Kalender för år 1816 kommer texter av typerna DgFT 18, 104, 354, 376 och 409. SF har fått släppa till texter av typ DgFT 19, 28, 30, 98, 126, 183, 241 och 527. Tre andra tryckta källor har nyttjats för vardera en text: Afzelius, Afsked af Swenska Folksharpan, 1848 (DgFT 513: 11), Nordiska Sånger, 1812 (ST 7: 18–19), Phosphoros 1811 (DgFT 90: 4). Den sistnämnda är en av L. Hammarsköld för Phosphoros utförd översättning från danskan. Direkt för skillingtrycken gjorda översättningar från danska föreligger i trycken av typ DgFT 10 och 16 (tidigt 1700-tal), 154 (sent 1700-tal), 250 (1700-talets mitt) och i trycket DgFT 38: 1 (1846).[35] Majoriteten av texterna måste emellertid vara hämtade ur svensk muntlig tradition eller svenska handskrivna visböcker. En närmare bestämning av förlagornas proveniens är i regel mycket svår eller omöjlig att åstadkomma; man kan inte med säkerhet avgöra om en text i ett visst tryck är hämtad ur traditionen i tryckortens närhet. Det är nämligen så, att när en speciell text av en ballad en gång väl ingått i ett skillingtryck, återkommer samma text gärna i andra tryck, också i sådana som utgått från andra officiner.[36] Med andra ord: boktryckarna har hellre lånat från varandras tryck än tagit upp nya texter.[37] Eftersom vi beträffande äldre tider är osäkra på om vi känner det

[34] Om den kronologiska fördelningen av olika balladkategorier i skillingtryck se vidare i kap. 1 och framförallt i del II, kap. 9.

[35] Om ett par andra fall, där en dansk förlaga skymtar i bakgrunden, se under DgFT 135 och 475 i kap. 5.

[36] Förutom av själva texternas likhet belyses förhållandet av att en del tryckfel återkommer i tryck efter tryck. I åtskilliga tryck av DgFT 475 förekommer sålunda namnformen »Menopoli» på titelsidan, under det att själva vistexten överallt har »Menophili». Ett annat exempel: trycken DgFT 39: 5 och 39: 6 anger denna ballads textbörjan som »Det bodde en Herre *wid* Österwalla he(d)», under det texten i dessa tryck, liksom i trycken DgFT 39: 1–4, 7–10, börjar »Det bodde en Herre *på* Österwalla he(d)». Med hjälp av ett större antal sådana detaljundersökningar kan man nå fram till vissa huvudlinjer i de tryckta texternas historia och se hur en del tryckerier särskilt ägnat sig åt att hämta texter från speciella andra officiner.

[37] Detta framgår omedelbart av den givna tryckförteckningen med däri ingående kommentarer. — Det upprepade eftertrycket av texter, avspeglat jämväl i en stundom tämligen föråldrad ortografi, torde inte helt få förklaras med en hänvisning till boktryckarnas bekvämlighet eller sparsamhet, lika litet som helt med ett antagande om att ballader

allra tidigaste trycket av en särskild text, kan vi heller inte med större grad av visshet uttala oss om var visan först befordrats till trycket.[38] Ett och annat undantag finns visserligen,[39] och det är vidare högst troligt, att t. ex. Sundqvists tryckeri i Gävle verkligen fått många av sina, ej förut i skillingtryck föreliggande balladtexter ur muntlig tradition eller handskrifter.

»Genom ofta förnyade eftertryck hafwa flera wisor, genom nyare i okynnig wälmening anbragta corruptioner, blifwit jemmerligen förfuskade», skrev Lorenzo Hammarsköld 1815.[40] Denna iakttagelse äger i viss utsträckning sin riktighet också för balladtexternas del.[41] Främst rör det sig om smärre språkliga retuscheringar och moderniseringar, ibland dock om mera genomgripande förändringar.[42]

Melodiangivelserna för ballader i skillingtryck, balladers förekomst som melodiangivelser för andra kategorier av visor, skillingtryckens upplagestorlek, försäljning och publik — detta är frågor, som icke behandlas här utan i samband med problemen rörande de tryckta texternas betydelse för den muntliga traditionen i del II, kap. 9.

---

var sällsynta i muntlig tradition och därför svåröverkomliga. Affärsmässiga hänsyn till kundkretsens önskan att få vistexter, som var välbekanta från tidigare skillingtryck, har sannolikt också spelat in.

[38] Dialektbestämning av texternas språk kan någon gång ge resultat, jfr härom del II, kap. 9.

[39] I trycket DgFT 96: 22 uppges rentav vem som meddelat texten av denna visa.

[40] Swensk Literatur-Tidning 1815, sp. 725.

[41] Somliga i äldre litteratur förekommande påståenden om förmenta boktryckarändringar torde dock sakna grund, se GAB, komm., s. 21 o. 23.

[42] Som exempel på en mindre förändring kan nämnas, att i trycket DgFT 238: 7 (tryckt i Växjö 1863) ett ord, »mödom», tydligen borttagits av anständighetsskäl. Ett par fall av innehållsligt mera genomgripande förändringar i DgFT 39 resp. DgFT 96 har diskuterats i Ek, Den svenska folkvisan, 1924, s. 67 f. resp. Celander, Några danska och svenska julvisor, 1946, s. 30. Jfr ock Bondesons Visbok I, 1903, s. IX.

Kapitel 4

Pastischer och falsifikat

Balladen, dess ämnen, dess form och dess stil, har genom styrkan av traditionen visat vilket kraftigt gensvar genren mött hos de människor som under seklernas gång sjungit och lyssnat. Det är därför föga förvånande, att balladen lockat till efterbildningar av skilda slag, under olika tider och av skiftande karaktär. Man kan peka på Dahlstiernas och Dalins balladpastischer, på vissa dikter av Fröding, osv. Härtill kommer t. ex. nydiktningar i balladstil som den från o. 1658 om Karl X Gustaf[1] och vidare sådana, ingående i skillingtryck från 1700- och 1800-talen.[2] Särskilt under 1800-talet görs också regelrätta omarbetningar av ballader.[3] I regel möter det inga svårigheter att urskilja dessa bearbetningar och icke heller nydiktningar som mera vagt söker imitera balladens form och stil. I många fall är de också öppet presenterade som nya produkter och med utsatt författarnamn eller -signatur.[4] En speciell sort är de visor som inlagts i de nationalromantiska operor från 1800-talet, vilka ofta hämtat sitt motiv just från balladen.[5]

[1] Se s. 61, 201 f.

[2] T. ex. »Herr Jowald han tjänte uti Hertigens gård» (KB skill.tr. N 1791 b) och »Herr Gunnar lade af kappan den grå» (UUB Z. P. s. 27: 14; 1825). Som en fortsättning till balladen om Lage och Jon, DgFT 390, presenteras »Den andra hittils obekanta men nyligen påfundna Wisan, Om Herr Lager och Herr Jon, den förre som stadnade i äfwentyr och den sednare som kunde köpa fjerndeln af werlden. — — — Författad af Eric Hedberg. Fahlun 1803 Tryckt hos Pehr Ol. Axmar.» (KB skill.tr. G 21 b). — Om balladpastischer i diverse 1700-talshandskrifter är talat ovan s. 91 n. 56.

[3] Speciellt märks här den ovan s. 100 nämnde »Bias» såsom produktiv på detta område. J. M. Stjernstolpes omarbetning av Grimborgsvisan är omtalad flerstädes i föreliggande arbete.

[4] Bland de många kan som exempel nämnas dikten »Jungfrun och Necken (Imitation af folkvisan)» av sign. Alf G. i Förr och Nu 1872, s. 278 f. Den börjar »Och Ingrid hon gångar till blånande sjön».

[5] Särskilt Frans Hedberg ägnade sig åt att skriva texten till sådana operor: Hertig Magnus och sjöjungfrun (1867), Stolts Elisif (1870) och Den bergtagna (1874). En av

De balladefterbildningar vi hittills talat om är sådana som är gjorda med pennan i hand, dvs. de är av sina författare medvetet från början diktade i samklang med vad som är eller av dem uppfattats som balladens form och stil. En annan art utgör de visor som med en av Svend Grundtvig lanserad term brukar kallas balladens »efterklang», under vilken beteckning mycket disparat material har sammanförts men som främst avser — eller borde avse — postmedievala folkvisor som antingen från början tillkommit under ett mer eller mindre starkt inflytande från balladen eller som under traderingen påverkats av balladtraditionens tryck till att närma sig denna genre.[6] Gränsen mellan ballad och balladefterklang är i vissa tillfällen icke helt lätt att uppdraga. Stundom kommer också vad som kan misstänkas vara i senare tid vid skrivbordet diktade pastischer in i bilden, så att frågan rörande en visas bestämning kan bli: ballad, balladefterklang eller balladpastisch? Sådana fall diskuteras i kapitel 5 härnedan (s. 775 ff.), under det att jag om balladens och balladstilens influens på övriga folkvisegenrer och överhuvudtaget om balladens förhållande till andra folkvisekategorier skriver närmare i del II, kapitel 12. I föreliggande kapitel 4 skall jag blott till behandling upptaga ett antal visor, som — enligt min mening oriktigt — utgivits för att vara resp. uppfattats som ballader eller eljest mycket gamla visor i balladens anda. Vissa av dem kan rätteligen icke betecknas som annat än förfalskningar i egentlig mening, dvs. det rör sig om nydiktade visor skrivna i arkaiserande stil och presenterade som uppteckningar av gamla visor; paradexemplet härpå är visan om Elisif nunna.[7] Andra är svårare att etikettera; det kan ofta vara ogörligt att peka på rent bedrägliga syften. Inte minst är det vanskligt att avgöra hur och i vilket led en visa av det här berörda slaget skapats: som nydiktning av den

---

visorna i den förstnämnda, en »Dansvisa» med textbörjan »Och hör nu, lilla vännen, så fager och fin», har fått viss spridning i diverse sångböcker. Den rönte också den oförtjänta hedern att bli företrädd i Sveriges Radios skivserie Den medeltida balladen (jfr B. R. Jonsson, Levande medeltid, i Ord och Bild 1962).

[6] Det kan här t. ex. röra sig om berättande visor av kontinentalt, enkannerligen tyskt ursprung som nått Norden under 1500- och 1600-talen och som här upptagit stilelement från den nordiska medeltidsballaden; jfr B. R. Jonsson, Ältere deutsche Lieder in schwedischer Überlieferung, 1964, samt dens., Ett Pyramus och Thisbe-motiv i Sverige, 1962, s. 80. Också en stilistiskt så långt från balladen stående visa som den om Stångebro slag 1598 (se min uppsats härom i Om visor och låtar, 1960) uppvisar en balladformel i slutstrofen (»födh och boren» / »min klädhe skoren»).

[7] Se nedan s. 685. — Däremot kan inte en visa som D. Sithons »Hunding Kung och Hading Kung» betecknas som »förfalskning», vilket — som jag tidigare påpekat på s. 60 n. 26 — Schück gör (Nord. Tidskr. 1882, s. 214). På ifrågavarande tryck anges Sithon som författare, och visan presenteras ej som någon ålderdomlig sådan, även om dess ämne är gammalt (se Hyltén-Cavallius och Stephens, Sveriges hist. o. polit. visor, nr 2).

i så fall föregivne upptecknaren, av dennes meddelare eller längre tillbaka i en traditionskedja. Särskilt i det sistnämnda fallet kan pastischerna knappast skiljas från balladens efterklang. Den här följande genomgången torde i all sin korthet ge exempel på skiftande förhållanden och problem.

*

Eriksvisan

I sin Historia de omnibus gothorum sveonumque regibus, tryckt 1554, meddelar Johannes Magnus (s. 27 f.) ett poem om tio strofer på sapfisk vers[8] om en svensk kung, Ericus. Som prov kan här första strofen återges.[9]

Primus in regnis Geticis coronam
Regiam gessi, subiíque Regis
Munus, & mores colui sereno
Principe dignos.

Johannes Magnus kallar dikten »Carmina patrio sermone ædita in Latinum traducta» och upplyser inledningsvis:

Circumferuntur in tota patria ante publicum omnium conspectum carmina patrio sermone de eius [: kung Eriks] gestis ab antiquissimo æuo ædita, in quibus præter cætera multa, sequentium versuum sensus habetur.

År 1620 utkom Johannes Magnus' Historia i svensk översättning av Erik Schroderus. Han översätter de just citerade raderna på följande sätt:[10]

Vti hela wårt Fädernesland är nästan vthi hwars mans händer och åsyyn några Swenske rijm för mång hundrade åhr sedan dichtade om hans [: kung Eriks] bedriffter / ther ibland mycket annat finnas och effterföliande rijm / och lyda sålunda först vppå Latijn.

Därefter följer ett avtryck av den latinska dikten (varvid en strof råkat bli överhoppad), följt av rubriken »På Swensko lyda the sålunda.» Sedan kommer en svensk text (om tio strofer) på fyrradig kryssrimmad strof med omkväde, det sistnämnda något ändrat i sista strofen. Första strofen lyder hos Schroderus:

---

[8] Mönstret härför har sannolikt varit latindikter med nordiska ämnen hos Saxo.

[9] Hela denna text, jämte alla de i den följande framställningen berörda svenskspråkiga versionerna, återfinns i Hyltén-Cavallius och Stephens, Sveriges historiska och politiska visor, 1853, s. 2 ff.

[10] Swea och Götha Crönika, s. 8.

In Eiriker fyrsti Kununge war
I Göthalandinu widhu
I bragd uk i hughi sniäller mar /
I Wighi swa uk i fridhi
Han war uk er fyrst vthi Vätalum ärdi.

Redan något decennium före det att Schroderi översättning utkom av trycket, hade prosten Elaus Terserus företagit en otryckt översättning av Historia de omnibus gothorum sveonumque regibus. Denna återupptäcktes emellertid först på 1840-talet, och under 1600- och 1700-talen samt 1800-talets förra hälft var det Schroderi text som, i många sammanhang, åberopades och citerades. Den återkommer således i M. J. Wattrangius, Theatridium Sveogothicarum antiquitatum, 1647, och sedan i ett flertal tryckta arbeten från 1600-talet (bl. a. i ett utdrag i Verelii Hervarar Saga, 1672, s. 113) och det följande århundradet samt i handskrifter (t. ex. den Peringskiöldska volymen i KB F. h. 8, fol. 117 r.–118 r., en utskrift gjord av Lars Persson Edström, och — i starkt bearbetat skick — i Petter Rudebecks Smålendske Antiqviteter).

Visan har en politisk tendens. Den berättar, att det var svenskar som först bebyggde Danmark, och vill försvara Sveriges överhöghet över detta land. Det är därför icke så underligt, att den tidigaste kritiken mot denna s. k. Eriksvisa kom från danskt håll. Islänningen Torfæus, norsk rikshistoriegraf, ansåg att visan icke var äldre än från 1400-talet och således saknade beviskraft rörande förhållandet mellan Sverige och Danmark i äldsta tid. Häremot vänder sig, närmare ett sekel senare, den tidens ledande danske historiker, P. F. Suhm:[11]

Naar Torfæus siger, at det Svenske Vers hos Verelium i Noterne til Hervarar Saga P. 113, som Magnus har oversat paa Latin, viser sig, efter Sproget at dømme, ei at være ældre end fra Erici Pomerani Tid, og at de Skrifter, han ellers beraaber sig paa, have maaskee ei heller været stort ældre, saa vil jeg gierne give dette Magt, men saa har han dog havt Skrifter at gaae efter, der vare 100 Aar ældre end han; Og hvo veed om dette Vers ei haver været ældre, og er bleven sat i et mere nymodig Sprog, hvorpaa haves mange Exempler. At Ericus Olai ei beraaber sig paa disse Skrifter kan vel opvække Mistanke, men dog ei afgiøre Sagen, thi hvor mange Documenter ligge ei skiulte i Krogene, som en sildigere Alder først opdager; Og herpaa see vi dagligen Beviis.

Åboprofessorn Gabriel Tidgren ansåg icke heller, att språket i Eriksvisan (som den citeras av Verelius) är särskilt gammalt, men han upptog Suhms förklaring av detta förhållande:[12]

---

[11] Suhm, Critisk Historie af Danmark I, 1774, s. 517.

[12] Tidgren, Westergöthlands historia och beskrifning, 1787, s. 60.

Språkets beskaffenhet i det samma, som icke synes utmärka någon särdeles hög ålder, betager ej dess witsord; ty, enligt en kunnig och opartisk Historieskrifwares, Kammarherre Suhms anmärkning i dess Crit. Hist. af Danm. I B s. 517, kan det wara ganska gammalt, men för sit märkwärdiga innehåll skull, hafwa, lika som flere andre, blifwit af någon senare tiders Skald satt på sådan Swenska, som i dess tid warit brukelig.

Samma uppfattning möter i Carl Säves avhandling Eriks-Visan, 1849. Han söker att rekonstruera visan »ungefärligen efter den Svenska språkform, som legat mellan de äldsta Runstenarnes och Vestgöta-Lagens språk».[13] Han anser Schroderus' text vara »under sin närvarande form» uppteckнad åtminstone så tidigt som på 1200-talet, men visan är »troligen sammansatt långt förut, och det på grund af ännu äldre traditioner».[14] Samma uppfattning som hos Säve möter i Hyltén-Cavallius' och Stephens' Sveriges historiska och politiska visor, 1853, där Eriksvisan givits första rummet och där alla kända texter av densamma intagits.[15] Också här presenteras en från Säves föga avvikande rekonstruktion av visan på ett slags märklig runsvenska. Hyltén-Cavallius och Stephens hade antingen ej observerat eller, troligare, förkastat den slutsats rörande Eriksvisans ålder som P. A. Munch i mellantiden hade framlagt.[16] Munch hade där eljest otvetydigt bevisat, att den berörde kung Erik är en skapelse av författaren till den s. k. Prosaiska krönikan från 1400-talets mitt. Visan skulle enligt Munch ha lånat från denna krönika men i sin tur ha varit långivare för den s. k. Lilla rimkrönikan. Munch anser sig därför kunna datera visans tillkomst till omkring åren 1449 och 1450.[17] Om språket i Schroderus' text säger Munch, att det »ej er saa antikt, som det ved første Øjekast synes at være».[18] Munchs datering accepterades i något modifierad form av Klem-

[13] Säve, a. a., s. 10. — Det är icke utan fog som Schück (HT 1891, s. 283) säger, att Säves avhandling »så sorgligt vittnar om den svenska filologiens dåvarande låga ståndpunkt».

[14] A. a., s. 7.

[15] Detta är ej så märkligt, då det var Stephens som gett Säve uppslaget att behandla Eriksvisan och det egentligen är Stephens' datering som Säve gör till sin (se Säve, a. a., s. 7).

[16] P. A. Munch, Om Kilderne til Sveriges Historie i den förchristelige Tid (Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1850, tr. 1851, s. 291–358; omtr. i Munchs Samlede Afhandlinger II, s. 476–528). Munchs åsikt refereras något missvisande av Schück i HT 1891, s. 287, där det står, att Munch ansåg Eriksvisan vara skriven med Lilla rimkrönikan som *förebild*.

[17] Munch, Saml. Afh. II, s. 506 f.

[18] Ibid., s. 507. — Också Chr. Molbech ansåg språket i visan vara tämligen ungt. Han skrev till Carl Säve 26.5.1851: »Exemplarerne af Eriks-Visen har jeg rigtig modtaget og fordeelt. Det forekommer mig næsten, at De har anvendt vel megen Umage og Lærdom paa dette ikke meget gamle Sprogmonument.» (Brevet, i UUB, tryckt i M. Borups ed. Chr. Molbechs brevveksling III, s. 81 ff.)

ming[19] och Schück;[20] båda uppger visan härröra från Karl Knutssons tid. Det skulle således enligt denna uppfattning ha existerat en svensk Eriksvisa vid mitten av 1400-talet, av vilken det dels fanns en latinsk översättning hos Johannes Magnus, dels två svenska uppteckningar hos Terserus resp. Schroderus (hos den senare i arkaiserande form).

Schück kom emellertid efter hand fram till en radikalt annan åsikt, offentliggjord 1891 i den värdefulla uppsatsen Våra äldsta historiska folkvisor.[21] Han utpekar nu Johannes Magnus som visans författare: dennes dikt är »intet annat än en amplifierad parafras af lilla Rimkrönikans inledningsstycke, hvars monologiska form också bibehållit sig i den latinska omskrifningen.» Terserus skulle så ha direkt översatt Johannes Magnus' dikt men gett den en yttre form, som bättre svarade mot svensk tradition, under det att Schroderus med hjälp av sin kännedom om 1600-talets runologiska forskningar blott omarbetat Terserus' översättning till »en besynnerlig arkaiserande rotvälska».

Denna Schücks just refererade uppfattning slog helt igenom. Endast ett försök har gjorts att vederlägga den, nämligen av Einar Nylén i hans uppsats Eriksvisan, 1924.[22] Han räknar med att det verkligen funnits en svenskspråkig Eriksvisa före Johannes Magnus. Den skulle ha tillkommit o. år 1500 som ett svar på den 1495 tryckta Danska rimkrönikan. Nyléns hypotes har vunnit föga genklang: de som senare har sammanfattat problemen och forskningsläget beträffande Eriksvisan har antingen ej alls beaktat hans åsikt eller ställt sig tämligen reserverade gentemot den.[23]

Problemet är mycket svårlöst. De flesta av de argument Schück anför för sin tes är övertygande och överensstämmande med det intryck man får vid en förnyad genomgång av källmaterialet.[24] Några syns mig dock mindre evidenta, och helt felaktigt är Schücks påstående, att Johannes Magnus'

---

[19] Svenska medeltids dikter och rim, 1881–82, s. 523 f.

[20] H. Schück, Om den svenska folkvisan (Nord. Tidskr. 1882), s. 214; dens., Svensk Literaturhistoria, [1885–]1890, s. 120.

[21] A. a. (HT 1891), s. 283–288.

[22] Studier tillägnade Otto Sylwan, 1924, s. 33–48. Uppslaget är troligen Sverker Eks, se dennes Folklig visdiktning i västra Sverige, 1923, s. 203 med n. 76.

[23] Se N. A[hnlund], art. Eriksvisan i Nord. Familjebok, uppl. 3, bd 6, 1927; A. Grape, Ihreska handskriftssamlingen II, 1949, s. 430 ff.; K. I. Hildeman, Politiska visor, s. 260; dens., art. Eriksvisan (KLNM 4, 1959).

[24] Bl. a. framhållandet av uttrycket »præter cætera multa», vilket tyder på att J. M. blott gjort ett utdrag ur en längre dikt (redan Säve, a. a., s. 3 n. skrev att av dessa ord »vill det synas, som om han [: J. M.] skulle haft för sig en hel, kanske vidlyftig, Svensk rimmad krönika!») och hur märkligt det i så fall är »att traditionen händelsevis bevarat just blott de strofer, hvilka Johannes Magnus öfversatt på latin, ty att Terserus icke skulle hafva meddelat *hela* visan, så vida han ägt kännedom om denna, är knappt troligt». (HT 1891, s. 285.)

dikt ej innehåller någonting som denne ej kunnat hämta ur Lilla rimkrönikan.[25]

Även Nylén framför åtskilliga beaktansvärda skäl för sin ståndpunkt. Men de är inte ovedersägliga. Riktigt är sannolikt hans påpekande, att Eriksvisans författare känt den danska rimkrönikan och byggt sin framställning såväl på denna som den svenska Lilla rimkrönikan. Men varför skulle denna slutsats behöva utesluta möjligheten av att Johannes Magnus är denne författare? På ett sätt skulle just denna kombination av den svenska och danska krönikan kunna förklara de avvikelser som visan uppvisar i förhållande till Johannes Magnus' prosaframställning på andra ställen i hans Historia.

Nylén[26] drar också fram ett faktum, som tidigare påpekats av Säve,[27] Hyltén-Cavallius/Stephens[28] och Ek,[29] nämligen det att Johan Hadorph o. 1690 i en aldrig till trycket befordrad edition av den Prosaiska krönikan nämner, att Eriksvisan vid denna tid sjöngs av allmogen i Västergötland och Dalsland (»... cantilenam, quam adhuc in Vestrogothia et Dalia plebeii homines canunt»).[30] Detta skulle enligt Nylén (och Säve) tyda på, att det före Johannes Magnus existerat en svensk Eriksvisa, som bevarats i folktraditionen fram till 1690-talet. Förutsatt att uppgiften är riktig, skulle den emellertid eventuellt kunna avse en från Terserus' eller Schroderus' version avledd sekundärtradition; detta framstår dock som mindre troligt. Men uppgiften hos Hadorph låter sig betvivlas. Han reste visserligen flitigt i Västergötland, men veterligen har han aldrig varit i Dalsland.[31] Hans uppgift syns därför kunna vara grundad på meddelande från annan person och förlorar därmed i källvärde. Meddelandet kan ha varit ett falskt utslag av patriotism eller det kan ha avsett någon helt annan visa, i vilken en Erik förekommer, t. ex. någon verklig medeltidsballad. Någonting som talar för att Hadorph förfogat över en uppteckning av Eriksvisan från Västergötland eller Dalsland finns ej; sålunda finns ingen dylik text i Antikvitetsarkivets samlingar, och icke minst är det av vikt att konstatera att Hadorph efter den citerade meningen återger två strofer ur Schroderi text — i denna form har visan omöjligen sjungits av allmogen under 1600-talets senare del.[32] Det kan här också anmärkas, att Petter Rudebeck som

[25] Schück (HT 1891), s. 287.

[26] A. a., s. 47.

[27] Säve, Eriks-Visan, s. 5.

[28] Sv. hist. o. polit. visor, s. 7.

[29] Folklig visdiktning i västra Sverige, s. 204.

[30] SRS I: 1, s. 240.

[31] Jfr redogörelserna för Hadorphs resor i Schück, KVHAA, dess förhist. o. hist. II, s. 371 ff.

[32] Nyléns påstående att Hadorph skulle ha följt »tidens bruk» när han i stället för

vid denna tid ivrigt samlade visor i Småland och som hyste ett alldeles speciellt intresse för visans kung Erik I, tydligen icke funnit visan i traditionen utan istället gjorde en bearbetning av Schroderus' text.[33]

Ser vi slutligen till den svenskspråkiga Eriksvisans form — kryssrimmade fyrradiga strofer med omkväde — är Nylén djärv nog att utpeka visan som det första exemplet på denna strofform.[34] Just kryssrimmen är eljest ofta ett säkert kriterium på att vi har att göra med en pastisch på balladstilen, så t. ex. hos Rudebeck, i Elisifvisan och andra. Med Schück[35] och Hildeman[36] anser jag formen hos de svenskspråkiga versionerna av Eriksvisan — eller rättare versionen, ty Schroderus' text är uppenbarligen endast en arkaisering av Terserus', och alla de övriga »upptecknings» Hyltén-Cavallius/Stephens meddelar är utan tvivel avskrifter av Schroderus' men här och där med små språkliga retuscheringar[37] — snarare peka mot 1600-talets än mot 1500-talets början.

På ovan anförda grunder håller jag det för mest sannolikt, att den svenskspråkiga Eriksvisan till innehållet helt bygger på en av Johannes Magnus författad latinsk dikt. Till formen är den en balladpastisch, och denna sin form har den troligen fått av Elaus Terserus.

Petter Rudebecks balladförfalskningar

Om Petter Rudebecks i det stora hela mycket värdefulla insats som balladsamlare har jag skrivit i kap. 2 härovan.[38] Där har också nämnts, att några av de vistexter Rudebeck intagit i sina Smålendske Antiqviteter resp. sänt till Erik Dahlbergh för dennes Sueciaverk får betraktas som diktade av Rudebeck själv. Jag har tidigare diskuterat falsifikaten hos Rudebeck,[39] men de bör även i detta sammanhang beröras.[40] De visor det gäller är nr 2

---

dessa föregivna upptecknings återgett Schroderus' tryckta text finner jag ogörligt att verifiera.

[33] Petter Rudebecks visuppteckningar, nr 26. Jfr ovan s. 295. Om Rudebecks intresse för kung Erik jfr J. Svennung, Traditionerna om Erik, första Göta konung, och Vitala (Saga och Sed 1948), s. 41 ff. — En nyare småländsk uppteckning (ULMA 7132: 2, s. 1–3) återgår direkt på texten i Afzelius' Sago-Häfder I (t. ex. I[3], s. 38 f.).

[34] Nylén, a. a., s. 48.

[35] HT 1891, s. 286.

[36] Art. Eriksvisan (KLNM 4).

[37] Av denna åsikt är även Nylén, s. 47.

[38] S. 291 ff.

[39] B. R. Jonsson, Petter Rudebecks visuppteckningar (Saga och Sed 1959), s. 59 f.

[40] Jag gör det desto hellre som jag, när jag skrev min i föregående not nämnda uppsats, icke hade observerat de härnedan citerade, mera i förbigående gjorda uttalandena av Ek och Hildeman och därför nu får en möjlighet att ge dem kredit för dessa.

(Herr Boos visa), 25 (Herr Torfin) och 37 (Hakes visa) av Rudebecks visor (enl. numreringen i Visböcker III).

A. I. Arwidsson inräknar Petter Rudebeck bland »fornforskare med lättare öfvertygelse»[41] men avtrycker icke desto mindre utan reservation »Herr Boo» (SF 11) och »Kämpen Hake» (SF 169). Båda visorna accepteras också av Peter Wieselgren i Ny Smålands beskrifning (I, 1844–45, s. 201 f.; II, 1845–46, s. 746 f.). Något mera kritisk är Henrik Schück; han skriver om Rudebecks visuppteckningar:[42]

> De flesta hafva ett ålderdomligt utseende och kallas äfven af samlaren »gamle hedniske småländske visor». Någon gång – exempelvis i Herr Boos visa (Arwidsson nr 11) – torde dock denna fornåldriga prägel vara i senare tid påtrykt.

I sin otryckta uppsats om Petter Rudebecks visuppteckningar anser Verner Söderberg det visserligen troligt, att Rudebeck överarbetat Hakevisan och gjort tilldiktningar i densamma men att visan »väl dock återgår till den i gränstrakterna fortlefvande traditionen».[43] Sverker Ek är den förste, som framkastar möjligheten av att Rudebeck diktat ballader själv, ej blott bearbetat verkliga uppteckningar:[44]

> Härmed ha vi slutbehandlat Rudebecks kämpavisematerial, och jag påpekar blott, att han också meddelar två sena kämpaviseefterbildningar, Arw. nr 11 och 169, vilka möjligen kunna ha nedskrifvaren själv till författare, och som i varje fall äro föga äldre än från hans tid.

Om Torfinsvisan framförde Karl-Ivar Hildeman 1950 denna åsikt:[45]

> Visan är uppenbart en sen förfalskning. Smålänningarna kallas sörgötar (!); danskhat och yverboren historiesyn präglar dikten, vars anda inte är helt olika verserna om Sunessönerna [: i DgFT 136].

Det kan icke råda minsta tvivel om, att samtliga tre här berörda visor är förfalskningar, utförda av Rudebeck själv.

Rudebecks nr 2 handlar om den småländske vikingahövdingen Boo. Själva ämnet med vikingatåget, den småländska lokalpatriotismen, ordförrådet (t. ex. »hiskelig» i str. 14 samt »buse» i rimställning i str. 12) och förekomsten av kryssrimmade strofer (8, 10, 13, 15 och 17) är var för sig och ännu mera tillsammans avslöjande.

---

[41] SF I, s. VII.

[42] Svensk Literaturhistoria, [1885–]1890, s. 369.

[43] V. Söderberg, Öfversigt öfver Petter Rudebecks folkvisesamlingar (KB ms D 142 f: 1 d), s. 21 f. Söderbergs uppsats torde härröra från 1900-talets första år. Jfr ovan s. 291 n. 45.

[44] Norsk kämpavisa i östnordisk tradition, 1921, s. 107.

[45] Politiska visor från Sveriges senmedeltid, s. 37 n. 9.

Rudebecks nr 25 beskriver herr Torfins och »södergötarnas» seger över danskarna på Bråvalla hed i förkristen tid. Bråvalla hed och där utkämpade slag är ett av Rudebecks favoritämnen,[46] och hans danskhat är notoriskt.[47] Den fornnordiska mytologien i str. 7–9, termen »södergötar», ortnamnet »du*n*s hedh»[48] samt kryssrimmen i str. 4, 7, 10, 11 och 13 talar här sitt tydliga språk.

Rudebecks nr 37, slutligen, handlar om den småländske kämpen Hake. Den är skriven på tvåradig strof och har genomgående alltför goda helrim, ej blott assonansrim. Hake är »een Giöte» som svingar »sin veria» mot trollen på »Hvitta Slette». För denna visa, som otvivelaktigt är den bästa av Rudebecks egenhändigt tillverkade ballader med sin goda efterbildning av den västnordiska trollvisans anda, torde han ha hämtat åtminstone namnet Hake från existerande prosatraditioner.[49]

I kap. 59 av sina Smålendske Antiqviteter nämner Rudebeck en visa om »kung Kåre». Någon sådan vistext finns ej bevarad i hans samlingar. Orsaken kan möjligen vara den, att Rudebeck aldrig fick visan skriven, ty det syns sannolikt att det skulle ha rört sig om ytterligare en dikt av hans egen produktion.[50] Att han icke saknade anlag som poet vet vi f. ö. genom andra alster än balladpastischerna.[51]

Orsaken till att Rudebeck ägnade sig åt balladförfalskning syns enbart ha varit missriktad patriotism, enkannerligen överdriven småländsk lokalpatriotism.

Genom avtryck i lokalhistoriska arbeten och ortspress i Småland har Rudebecks balladtillverkningar blivit bekanta, och av Herr Boo har således två uppteckningar gjorts på 1900-talet (LUF 4745, s. 1; LUF 5254, s. 27–32).

---

[46] Se t. ex. J. Svennung, En dikt av Petter Rudebeck om Smålands fornminnen, s. 27, 33; S. Lindblad, Petter Rudebeck som fornforskare, s. 114 ff.

[47] Det är troligt, att han låtit detta komma till uttryck (»danske kungen») i den annars äkta texten nr 3, jfr Jonsson, Petter Rudebecks visuppteckningar, s. 60.

[48] Jfr Svennung, a. a., s. 27, 33.

[49] Jfr Svennung, a. a., s. 26, 28.

[50] Liksom beträffande visorna om Boo och Hake skulle den väl baserats på en ortnamnssägen, i detta fall knuten till Kårestads by, Furuby sn. Jfr Svennung, a. a., s. 26, 28.

[51] Om Rudebeck som poet jfr P. Wieselgren, Sveriges sköna litteratur III (1835), s. 437 f.; A. Grape i Visböcker III, s. 346[c]; J. Svennung, En dikt av Petter Rudebeck om Smålands fornminnen. — Wieselgren skriver, att Rudebeck »höll lyran i den ena och fornlemningslampan i den andra handen»; Rudebeck har tydligen ej hyllat principen att icke låta den ena handen veta vad den andra gör.

Harald och unge Thor

I ingressen till SF 170, Harald och Unge Thor, skriver A. I. Arwidsson:

Enligt alla inre kännetecken en af våra äldsta folkvisor. Bör, i en möjligen blifvande ny upplaga af detta arbete, upptagas främst bland dem, som besjunga qvinnorof. — Tvenne upptäckningar [sic] häraf finnas uti kongl. riksarkivet i Stockholm, bland en bundt handlingar med påskrift: *Consistoriernes och Pastorernes Berättelser om Adeliga Grafvar och Historiska Minnesmärker, aflemnade 1753, 1754*, N:o 126.

Det var sannolikt genom L. F. Rääf som Arwidsson fick sin uppmärksamhet fästad vid dessa texter i RA — en av dem finns i Rääfs avskrift i KB Vs 2: 1, s. 699–700. Deras existens är följden av en befallning från Kanslikollegium 1753 till konsistorierna att inventera adliga gravar och andra minnesmärken.[52]

Mot Arwidssons uppfattning av visans ålder har Henrik Schück opponerat sig:[53]

Denna höga ålder får sig visan tilldelad förmodligen blott tillföljd af det yfverborna språket samt de inlagda invokationerna till Odin och Thor. I själfva verket är visan blott en dålig omskrifning af en ballad om Algotssönernas brudrof, skrifven på 1700-talet af någon halflärd författare af samma literära skola som den, hvilken diktat den urkraftiga kämpavisan om Grimborg, som så länge fått gälla såsom en af våra aldra äldsta folkvisor, under det att den i värkligheten är en bland de yngsta.

Till Schücks mening har Sverker Ek och K.-I. Hildeman anslutit sig.[54]

Det bör tilläggas, att visan är nämnd — och dess omkväde citerat — i en dissertation från 1736: M. Asp (pr.)–M. S. Södergren (resp.), De Sudercopia I, s. 7.[55] Dessutom ingår en text av den i UUB ms V 8, tydligen nedskriven mot 1700-talets slut.[56]

---

[52] Jfr ovan s. 69 n. 78. Vid efterforskningar i RA har icke någon av de båda vistexterna kunnat återfinnas.

[53] Våra äldsta historiska folkvisor (HT 1891), s. 300.

[54] Ek, Studier till den sv. folkvisans historia, 1931, s. 156, 163; Hildeman i DgF X, s. 468. Både Ek och Hildeman har visat, att Harald och unge Thor trots allt icke saknar betydelse vid belysningen av DgFT 180/181.

[55] Jfr ovan s. 85.

[56] Volymen V 8 är opaginerad. Efter texten, som omfattar elva strofer, nämns att »Hr Pastoren Köhler» utgivit en kort beskrivning om Vånga sn. Någon sådan har jag icke sett i tryck, men förekomsten av Köhlers namn kan vara till hjälp vid dateringen av texten. Otvivelaktigt avses J. I. Köhler (1733–1801), kyrkoherde i Vånga 1776–1790 (Odén, Östgötars minne, nr 2830). Vistexten är så gott som identisk med den i RA, ur vilken Arwidsson upptagit varianter till huvudtexten i SF 170.

Arthur Nordén framför i sitt arbete Saga och sägen i Bråbygden, 1922, samma uppfattning om visans höga ålder som Arwidsson gjort.[57] Han reserverar sig dock på vissa punkter beträffande visan i dess »nuv. form».[58] Schücks behandling syns Nordén icke ha känt. I princip är Schücks åsikt säkert riktig. Visan torde ha diktats vid 1700-talets början — yngre än från 1736 kan den som vi sett inte vara, och den bör redan då ha levat i traditionen någon tid — av någon lokalpatriotisk präst i Vånga bergslag i Östergötland på grundval av traditionella ballader av typen DgFT 180/181. Sitt opus har han, där så varit möjligt, sökt ge en kryssrimmad strofform.

Elisif Nunna i Risberga kloster

Denna visa, som tidigast förekommer i ett särskilt tryck från 1732, utgivet av J. G. Hallman Göstafsson, och som sedan intogs i GA under nr 97, är såsom övertygande visats av R. Bergström (först i Silfverstolpes Historiskt Bibliotek 4, 1877, s. 499 ff., sedan i GAB komm., s. 380 ff.) en förfalskning. Såväl visans innehåll som dess artificiella och omöjliga »fornspråk» styrker detta. Det enda problem, som icke är fullt övertygande löst, är det som rör falsariets upphovsman. Bergström utpekar Hallman, och kan anföra vissa skäl för sin åsikt utöver de indicium som ligger i själva förhållandet att Hallman är utgivaren av det nämnda trycket. Emellertid har Nils Ahnlund 1927 i sin bok om den notoriske historieförfalskaren Nils Rabenius framdragit fakta, som — förutom att de klargör, att visan torde vara författad senast 1726 — i någon mån talar emot Hallmans kandidatur och istället pekar hän på Rabenius som falsifikatets upphovsman.[59]

---

[57] A. a., s. 73. Nordén har också observerat dissertationen från 1736 (liksom f. ö. redan Dybeck i Runa 1844, s. 106). — Också i A. Ridderstad, Fornsägner och kulturbilder från Östergötland, 1920, s. 145, säges visan vara »En av våra äldre folkvisor».

[58] A. a., s. 74: »Folkvisan i sin nuv. form begränsar sig bakåt i tiden genom angivandet av sin hjälte som 'bergsman'. Bergsbruket i Vånga torde näppeligen gå längre tillbaka än till 1300-talet. Benämningen 'Vångaberg' är snarast en 1500-talsform.» Något längre fram i sin framställning framkastar Nordén hypotesen, att visan »utgör en under medeltiden ombildad jättesägen».

[59] N. Ahnlund, Nils Rabenius (1648–1717). Studier i svensk historiografi, s. 123 f. Det av Ahnlund på s. 124 återgivna brottstycket ur ett »historiskt dalakväde», en förfalskning som utan tvivel torde vara ett verk av Rabenius, uppvisar samma märkligt och oriktigt arkaiserande språkform som Elisifvisan och syns mig starkt tala för att de båda flutit ur samma penna. Jfr Ahnlund, s. 135.

Herr Heimer och fru Margareta

Denna visa trycktes som GA 47 med följande ingress:

Efter ett MS:t ur Statsministern, Hans Excellence Grefve v. Engeströms Bibliotek. En uppteckning med melodi tagen i Upland har gifvit obetydliga Varianter. Rythm och melodi äro gemensamma med flere forntidens Folksånger och tillhöra äfven Visan om *Konung Birger och hans Bröder*. Se N:o 29 af denna Samling.

»N:o 29» skall vara »N:o 28», där visan om kung Birger och hans bröder (DgFT 154) återfinns. I GAB komm., s. 198, har Richard Bergström till ovanstående ingress fogat denna anmärkning:

Detta tarfliga rimverk, som möjligen afser en verklig tilldragelse, kan icke gerna hänföras till hvad man vanligen kallar folkvisor; ännu mindre kan det sägas vara »från forntiden», då det på sin höjd förskrifver sig från 1700-talet. Rytmen är icke, som ofvanföre uppgifves, den samma som den i nu varande n. 93, åtminstone icke alldeles.

Bergströms karakteristik av visan är ovedersägligen riktig; visan är en typisk 1700-talspastisch. Om den i historisk dräkt skildrar en verklig händelse från 1700-talet vill jag däremot låta vara osagt. Bergströms kritik av Afzelius vad beträffar överensstämmelsen med GA 28 (GAB 93) syns mig obefogad, ty det är ganska säkert, att Heimervisans författare lånat rytm och idéen till omkvädets utformning från denna sena översättning från danskan. Detta styrker ytterligare dateringen av Heimervisan till 1700-talet, snarast dettas senare del. Trots att visan veterligen ej publicerats i skillingtryck, har den tydligen uppnått en viss spridning, då den förutom i det Engeströmska manuskriptet upptecknats i Uppland på 1810-talet (GA) och i Västmanland några decennier senare, i båda fallen med melodi.[60]

[60] Den västmanländska uppteckningen finns i Vs 2: 2, s. 390. Den ingår i en samling (Vs 2: 2, s. 383–390) som Arwidsson erhöll från Dybeck (texterna s. 383–386 föreligger i Dybecks utskrift) och som denne i sin tur fått från d. v. magister C. M. Södergren. Melodierna torde vara utskrivna (och troligen upptecknade) av den sistnämndes bror L. Fr. Södergren; pikturen är densamma som i Dybecks ms Folk-lore V, s. 169–169 a. (Om bröderna Södergren se ovan s. 570 f.) Arwidsson har både på s. 386 och s. 389 antecknat »Magr. Södergren. Dalarne». Det är därför oriktigt, när Bergel (GAS IV, s. 235) skriver, att uppteckningen i Vs 2: 2, s. 390 »är anonym.» Det är heller knappast förvånande, att Bergels jämförelser mellan pikturen i denna uppteckning och »säkra Ahlström-autografer» inte givit »klart besked» (GAS IV, s. 236 n.). Bergel kunde kanske ha besparat sig de långa utläggningarna kring J. N. Ahlströms ev. kontakter med Hæffner. Ahlström hade genom sin roll som musikalisk medarbetare åt Dybeck säkerligen tillgång till dennes samlingar, däribland väl också de Söderströmska bidragen. Den melodi han trycker i

»Kung Ane hin gamle»

Med ovanstående titel finns en vistext i KB Vs 126: 6, s. 110–111, där den av Afzelius försetts med en inledande kommentar för den planerade nyupplagan av GA. Denna hann Afzelius som bekant icke utge före sin död, men Jöran Sahlgren har i sin upplaga tryckt vistexten och Afzelii inledning (GAS 113). Afzelius skriver:

Från hedenhögs tid hafva vi ingen så märkvärdig folkvisa som denna. I den bygd af Vestergöthland der byen Anestorp nu har med sitt namn förvarat minnet af den gamla konungaborgen, af hvilken i början af detta århundradet, ännu några grushögar, af gräs och enbuskar öfvervuxna, kunde skönjas. En enda upptekning af denna folkvisa hafva vi haft tillfälle att göra, efter dålig sång af en gammal piga på gården Malma i Tengeneds församling under hvilken Anestad lydde. Båda dessa egendomar egdes den tiden af General Belfrage. I våra Sagohäfder hafva vi beskrifvit striderna vid Anestad och Baljefors, hvaraf sjelfva Visans innehåll bäst förklaras.

Sahlgrens egen kommentar består blott i en hänvisning till vederbörande ställe i Sago-Häfderna och i ett avtryck av den där återgivna vistexten. Någon karakteristik av visans art ger Sahlgren ej här såsom han gjort i sin kommentar till visan om Elisif nunna (GAS 97). En anmärkning rörande Anevisan »från hedenhögs tid» kunde annars ha varit befogad, ty den är verkligen en »märkvärdig Folkvisa».

I Swenska Folkets Sago-Häfder I[1], 1839, s. 84 ff., skriver Afzelius om de traditioner som förefanns i »Göta rike» (de orter han avser ligger i Skaraborgs län, Viste hd, Längnums och Främmestads socknar) om en kung Ane, knutna till verkliga eller förmenta fornminnen. På följande sätt lägger Afzelius ut texten i a. a., s. 85 f.:

Den gamla sagan om Ynglingarne säger, att Kung A n e blef så gammal, att han diade af horn och dog af ålder; men efter en gammal sägen och gamla minnesmärken i den bygd, der A n e s t a d och A n e s t o r p, A n e s H ö g och A n e s S t e n ännu äro att se, och Kung A n e s W i s a sjunges, dog han under ett fältslag mot sjöröfwaren Konung A l e, som öfwerföll honom i Westergötland och uppbrände Anestad. Med konungens död skall så hafwa tillgått. En slug, girig och tilltagsen träl hade wunnit hans förtroende och wårdade hans gårdar och skatter. När denna träl såg sin herre flykta från Anestad för eröfraren Ale och hans kämpar, trodde han sig icke så litet kunna winna genom Konungens död och sköt honom från sidan en pil i hjertat. Detta kunde ock tyckas wara en antaglig sanning, af den hämd, Konungens efterlemnade son, E g i l, utkräfde af T u n n e. De lemningar af Kung Anes Wisa, som ännu minnet förwarat till våra dagar, fast af nyare tider mycket förwandlade, äro följande: ...

---

300 nordiska folkvisor, nr 7, är med till visshet gränsande sannolikhet den Söderströmska uppteckningen presenterad under falsk ursprungsbeteckning. Märk att också nr 8 i Ahlströms samling torde vara en Söderströmuppteckning, jfr ovan s. 117 n. 66.

Därefter följer en text av Anevisan (s. 86; i Sago-Häfderna 1[3] återfinns den på s. 89). Liksom texten i Vs 126: 6 har denna nio strofer, men de båda uppvisar dock en del påfallande olikheter. De två texterna lyder (t. v. Sago-Häfdernas, t. h. den i Vs 126):[61]

Kung Anes Fall.

1. Och det war falsker T u n n e,
han blef sin herres bane,
Den träl så led; och öfwer hed
så blek red Konung Ane.

2. För bröstet Konungen sig slog,
tre gånger, då han kände,
Hur' blodet rann, och hjertat brann.
Till staden sig hemwände.

3. Mig görs stor ängslan i mitt bröst,
när jag ser fienden raska
Uti den stad, som war så rar
och nu är lagd i aska.

4. Farwäl, farwäl, du borg så god,
också de gröna wallar.
Nu är ditt gull i sand och mull
och ben och hufwudskallar.

5. Ej ord han talte mer än det,
förr'n blodet börja' stanna;
Till himmelssal for då hans själ,
och kroppen till sin amma.

6. Hans lemmar, twagne ren och skär,
af maskar ej månd' röras.
Och den, som hittar på hans graf,
skall sådant aldrig spörja.

7. I himlen, bland de waldas tal,
så gladelig månd' han finna
Så många utaf sina män
och ädla söner sina.

8. Den äldsta sad': »Wälkommen hit!
Hwem styr ditt land och rike?
Det spörjas skall till werldsens fall,
der kommer ej din like.»

9. Skam få den falske Tunne,
som blef sin Herres bane!
Men uppå hed, inunder sten,
ligg nu i fred, Kung Ane!

Kung Ane hin gamle.

1. Skam få dig Tunne, som besvek
med falskhet stor kung Ane;
Men ackta väl du leda troll!
Det månde bli din bane.

2. För bröstet sig kung Ane slog
Tre gånger för han kände
Hur blodet rann och hjertat brann.
Han sig till staden vände.

3. »Mitt hjerta ängslas i mitt bröst,
När jag ser fienden raska
Uti den stad, som war så rar;
Men ligger nu i aska.

4. Adjö, farväl du borg så god!
Också de gröna vallar;
Nu ingen kan på gator gå
För idel hufvudskallar.

5. Ej ord han nånsin talte sen
Hans tunga månde stanna.
Till himels-land for då hans and'
Och kroppen till sin Amma.

6. Hans lemmar tvagna ren och skär
Af matkar ej månd röras.
Af den, som hittat på hans graf
Skall sådant aldrig höras.

7. Men när han kom i himlens sal,
De ädla söner sina
Bland vänner och utval[d]as tal
Han månde återfinna.

8. Den äldsta sad': »välkommen hit!
»Hvem styr ditt land och rike?
»Der spörjas skall, till verldens fall
»Der kommer ej din like.»

9. Skam få dig Tunne! falske man,
Som blef din Herres bane.»
Men uppå hed inunder sten
Ligg nu i fred kung Ane!

[61] Båda texterna citeras efter källorna (Sahlgrens avtryck i GAS är eljest, med undantag för ett antal ortografiska detaljer, korrekta). Emellertid har jag för att underlätta jämförelsen satt upp Sago-Häfdernas text, där varje strof är tryckt på två rader, i fyrradig form samt infört numrering av stroferna.

Det finns en tredje text av Anevisan. Den ingår i en Greifswalddissertation från år 1805: J. Wallenius (pr.)–Andr. Theodorus Hwarfner (resp.), Dissertatio historica de Domicilio Regis Aune in Vestro-Gothia.[62] Även Hwarfner — som torde vara avhandlingens författare — relaterar Anetraditioner från Anestad och Anestorp.[63] Hos Hwarfner finner man härom (s. 7 f.) dessa notiser och citat:

Hic, pluribusque ejusmodi traditionibus antiqui rhytmi et cantica, quae a majoribus saepe recitata fuerunt, majorem addunt vim. Ex illis bini tantummodo versus supersunt:

Här ligger hin gamle Kong Ane,
Som döden slutligen rådde på med dess fane.

Ex vetere vero cantilena populari, quae 30 versus continuisse dicitur, haec collegimus fragmenta: ...

Omedelbart därefter citeras tio strofer ur Anevisan:[64]

1. Tre gånger slog då Ane sig
på bröstet, ty han kände
Att hjertat brann och blodet rann:
Han sig till Staden wände:

2. Mitt hjerta ängslas i mitt bröst,
när jag ser fjenden raska
Uti den stad, som var så rar,
men nu är lagd i Aska.

3. Adjö, farväl, o fästning god,
också de gröna vallar!
Nu kan man knapt på torget gå,
för idel hufvud skallar.

4. Hvem skall dess kroppar taga an,
och dem i jorden gömma?
— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

5. Hans tunga redan stapplade,
ty Blodet börjar stanna.
Hans Ande upp till himla for,
och kroppen till sin amma.

6. Hans lemmar tvättas ren och skär,
af maskar ej bli rörda,
Att de som finna på hans graf
— — — — — — — — — — — — — —

7. Den äldste sad' välkommen hit!
hvem styr ditt Land och rike?
Nu fins du bland det himla tal,
där vi är alla like.

8. Nu hvilar du din kropp i Jord.
Du ingen plåga känner.
Din Själ är uti himmelen,
där du har många vänner.

9. De Undersåtare du haft
uti ditt ärfda rike,
De sku förspörja och förstå,
att du har ingen like,

10. Du Tunne grymmaste Tyran!
som har Kong Ane mördat
Vill du nu ha hans vida Land,
där mången honom vördat?

---

[62] Jfr ovan s. 103 n. 5.

[63] Afzelius nämner Hwarfners diss. i Sago-Häfderna I³, s. 164, men säger intet om att den innehåller en vistext. — Anders Thore Hwarfner (1780–1842) var själv kyrkoherdeson från Främmestad och efterträdde så småningom sin far i denna beställning (Warholm, Skara stifts herdaminne I, s. 262).

[64] Också denna text har jag, för att underlätta jämförelser med Afzelius' redaktioner, uppsatt som fyrradig (Hwarfner trycker den som tvåradig med långa versrader) och gett strofnumrering.

Enligt Hwarfner skulle således visan ha uppgetts ha varit längre, hur mycket längre något oklart.[65] Förmodligen gäller uppgiften »a majoribus saepe» även den egentliga Anevisan och inte blott det lilla, dessförinnan citerade, rimmade talesättet, dvs. visan har efter Hwarfners påstående känts av de flesta i orten och av dem ofta framförts. Afzelius uppger, som vi sett, i Vs 126: 6, att han blott hört den »efter dålig sång af en gammal piga på gården Malma», dvs. i Främmestads och Längnums grannsocken Malma, annexförsamling till Tengene. (I Sago-Häfderna I[3], 1860, s. 164, anger han endast, att visan upptecknats »efter gammalt folks minne».) Det finns ingen anledning att betvivla Afzelius' uppgifter; den som blott känt hans egna vistexter och till äventyrs kommit till uppfattningen att de är diktade av Afzelius själv på grundval av prosatraditioner får se sin åsikt vederlagd genom existensen av Hwarfners vistext. Afzelius var 1802–1803 samt 1805 informator hos översten, sedermera generalmajoren J. L. Belfrage (1754–1820) på Malma i socknen med samma namn.[66] Det är säkerligen från denna tid Afzelius' erinring av Anevisan härrör. Då torde han emellertid icke ännu ha påbörjat någon visinsamling,[67] och det är högst osäkert om han någonsin själv upptecknat visan. Troligen har han med sina egna reminiscenser av den sammanarbetat Hwarfners text; redaktionerna i Sago-Häfderna resp. Vs 126: 6 är väl två olika utformningar av Afzelius' textbearbetning. Han gör i intetdera fallet större avsteg från Hwarfners text än vad han stundom tillåter sig vid redigeringen av originaluppteckningar av ballader i GA. Det är främst i inlednings- och slutstroferna av sina båda versioner som Afzelius avviker från den Hwarfnerska texten (jfr dock str. 10 i den sistnämnda).

Om Afzelius således kan fritagas från misstanken att själv ha diktat Anevisan, syns mig detsamma böra gälla för Hwarfner. Om visan vore dennes skapelse, skulle den knappast ha kunnat sjungas för Afzelius av en piga under hans informatorår på Malma. Trots att jag ej lyckats belägga Anevisan i tryck eller handskrift tidigare än i Hwarfners dissertation 1805,[68] tror jag att han återgett en i vederbörande trakt omkring sekel-

---

[65] Av uttrycket »bini versus» om det lilla rimmet, använder Hwarfner termen 'versus' i dess egentliga betydelse 'versrad' och ej i meningen 'strof'. Visan skulle då ha bestått av trettio versrader; enligt Hwarfners uppställning med två rader i varje strof skulle detta således tyda på, att visan omfattat femton strofer. Å andra sidan ter det sig underligt att ange en strofisk visas längd i antalet versrader, och kanske har Hwarfner menat trettio strofer.

[66] Se Afzelius, Minnen, 1901, s. 36 f., 42 ff. Jfr också B. Boëthius' art. om Belfrage i SBL III, där dock Malma något oegentligt säges vara beläget »vid Lidköping».

[67] Jfr s. 402 ff., 406.

[68] T. ex. ej i Tidgrens arbete Westergöthlands historia och beskrifning, 1787. Möjligen

skiftet 1800 sjungen visa.[69] Vi får därför gå vidare för att försöka komma till en uppfattning om visans ålder och ursprung.

Anetraditionerna i Viste hd har tidigare behandlats av den danske forskaren N. Lukman 1940:[70]

> Eine *lokale Tradition in Westgötland,* die mit Annestad (Anestad) im Kirchspiel Främmestad, Viste Harde, verknüpft ist, bringt den Ortsnamen mit „dem alten König Ane (Anne)" in Verbindung und erzählt von ihm einige Sagen, die vielleicht als Varianten derjenigen Sagen aufzufassen sind, die Snorri (der sich im Jahre 1219 in Westgötland aufhielt) von „Aun oder Ani dem Alten", das Flateyarbók von „Ani dem Alten, den *wir* Aun nennen" zu erzählen weiss; es heisst hier, dass der falsche Tunne seinen Herrn tötete (Hwarfner, Dissertatio de Domicilio Regis Aune, Greifswald 1805), und Afzelius (Svenska folkets sago-häfder, 1839) teilt mit, dass König Anne infolge der Überlieferung in der Weise getötet wird, dass ihm Tunne einen Pfeil ins Herz schiesst.

Lukman, som också på något osäkra grunder räknar med spår hos Johannes Magnus av en speciell svensk tradition om Ynglingatals Tunne, kalkylerar således med möjligheten av att i Västergötland sedan Snorres dagar fram till 1800-talet kvarlevt traditioner om Ynglingasagans kung Ane. Själv kan jag ej biträda en sådan hypotes.[71] Afzelius yttrar i det citerade stycket ur Sago-Häfderna, att de »lemningar af Kung Anes Wisa, som ännu minnet förwarat till wåra dagar» är »af nyare tider mycket förwandlade». Afzelius har lagt märke till visans tämligen moderna form men förmodar uppenbarligen att det rör sig om en under tidens lopp skedd »förvandling» av en visa »från hedenhögs tid». Icke heller till Afzelius' sistnämnda åsikt kan jag ansluta mig. Han har rätt i att visan i föreliggande form är ung, men intet talar för att den skulle representera en omdiktning eller ännu mindre en stegvis skedd förändring av en äldre visa om samma ämne.

I Anevisan pekar stilen, ordvalet, överklivningarna mellan versraderna, de goda rimmen, inrimmen i tredje versraden, etc., på, att avfattningstiden får sättas ganska sent. Kanske är visan icke äldre än från 1700-talets mitt

---

skulle en genomgång av de topografiska handskriftssamlingarna i Skara stiftsbibliotek kunna ge någonting i detta hänseende.

[69] Då det i Hist.-geogr. o. stat. lexikon öfver Sverige I, 1859, s. 53, uppges (s. v. Anestad) att sånger om en konung Ane »skola äfven lefvat i folkets minne», är det ovisst om uppgiften bygger på andra källor än Sago-Häfderna och ev. Hwarfners diss.

[70] N. Lukman, Ritter Tynne und Choten Bludovič (APhS XIV), s. 226 f.

[71] Också i övrigt syns mig en del kritik kunna riktas mot metodiken och resultaten i Lukmans a. a., såsom jag gjort i kommentaren till DgFT 34 i de för Svenskt Visarkivs styrelse våren 1960 framlagda (otryckta) proven för en svensk balladedition. Jag hoppas inom rimlig tid och utvidgade till formen av en särskild uppsats kunna presentera mina egna åsikter om de av Lukman berörda frågorna.

eller rent av senare hälft. (Det kan påpekas, att den mycket väl låter sig sjungas till melodien Folie d'Espagne, vid denna tid mycket populär i Sverige och begagnad bl. a. till Odels Sinclairsvisa.) Istället för att vara en omarbetning av en äldre visa är det nog en ren nydiktning av en person, som fått uppslaget från lokala ortnamnssägner — att folktraditionen av Anestad och Anestorp skapat en »kung Ane» är ej förvånande och har gott om paralleller — och från dessa sannolikt sekundärt uppkomna sägner, knutna till en jordhög, »Anes hög», och en sten, »Anes sten». Med dessa traditioner torde visförfattaren så ha kombinerat uppgifterna i Snorres Ynglingasaga om kung Aun och dennes flykt till Västergötland undan Ale samt om Tunne.[72] Visans upphovsman skulle i enlighet med denna min mening närmast vara en historiskt intresserad prästman i orten under 1700-talet. Om på sin tid kung Ane blev gammal, var visan om honom däremot inte särskilt gammal, när Hwarfner och Afzelius hörde den vid 1800-talets början.

Visan om Margareta i Romfartuna

I Romfartuna kyrka i Västmanland finns en gravhäll med en kvinnofigur och följande inskription:[73]

Sub isto lapide requiescit iuvena quedam, nomine Margareta, crudeliter occisa prope villam Anesta, ubi nunc erecta est capella lignea. MDVII.

Gravstenen nämns i antikvitetsrannsakningen från Romfartuna 1667, upprättad av pastor loci, Petrus Irestadius.[74] Han berättar, att denna Margareta var en »Jungfrw, huilken för sin kyskheetz skul ähr illa sargat och dödhatt wpåå Anesta ååss, ther ännu stenar liggia efter som bloden ifrå henne affluppit haffuer . . .».

En mera utförlig berättelse möter i Olof Graus Beskrifning öfwer Wästmanland, 1754, s. 282 ff. Efter att ha citerat inskriften på gravhällen fortsätter Grau:

Denna Margareta, som nära wid Ansta här i socknen blifwit mördad wid år 1507, står på stenen uthuggen med et bälte omkring lifwet och ganska många hugg uti ansicktet på armar och öfwer kläderna: Hon har som säjes, då hon gådt och kördt i åker wid Äs byn eller inåt Ansta, blifwit af en elak menniska öfwerfallen, som först welat anmoda henne til otuckts bedrifwande med sig; men som han derutinnan ingen ting kunnat winna hwarken med låck eller påck, så har bofwens kärlek förwandlats i grymhet och hon igenom flyckten undan för honom

[72] Snorri Sturluson, Heimskringla, ed. F. Jónsson, 1911, s. 19 ff.

[73] Hällen är närmare beskriven och dessutom avbildad i T. Normans uppsats Sankta Margareta från Romfartuna (Västmanlands fornminnesförenings årsskrift 1953–57), s. 42 f.

[74] Rannsakningar efter antikviteter, utg. under red. av C. I. Ståhle, I, 1960, s. 118 f.

sökt förswara sin ära, til dess hon fallit död neder icke långt ifrån Ansta. Rummet, hwarest detta trä-Capellet, som på hennes liksten omnämnes hafwer stådt och dråpet skedt, kallas nu i dag Kyrko-gärdet eller Kör-gärdet, och igenfinnes wid Äs. [Not:] Der wisas ännu i dag hela sandåsen utåt / som sträcker sig förbi denna byn / små stenar lagde i jorden / såsom en stengata / alt ifrån det rum denna Margareta skal blifwit först slagen och hwarifrån bloden af henne under flyckten runnit / til det ställe hon omsider fallit död neder på jorden. Kläderne / som hon haft på sig / bestående af en hwit Yllekiortel / samt et randigt lifstycke / hafwa warit förwarade sedan länge härefter i Kyrkan.

I berättelsen över sin »antiqvariska verksamhet» sommaren 1874 skildrar Richard Dybeck hur han under färder i Västmanland funnit bl. a. visor:[75]

Skatter af åldriga folkmelodier, sägner och gåtor m. m. samlades: fyra hittills icke kända folkvisor af äldsta slaget, utom en mängd artförändringar af andra, såsom af Knut Huling, kämpen Thorer m. fl. Men den värderikaste af de här uppfattade sångerne tycker jag vara visan om *Liten Marith,* tolf verser med en fornskön melodi. Redan under min skoltid i Westerås hade en kamrat, Lars Tunell, bondson från Nicktuna i Tortuna socken, mer än en gång sjungit visan för mig och omständligt redogjort för de minnen i orten, hvilka visan behandlar. Hennes ämne är nämligen den »juvenca Margareta», hvilken enligt en redan i medlet af 1600talet antecknad berättelse bland allmogen, sedermera kortfattadt upprepad af Grau (Beskr. ö. Westml. s. 282–84) och ännu till minsta omständigheter väl ihogkommen, i slutet af 1400-talet eller början af 1500 blef mellan Äs och Anstad i Romfartuna socken mördad af en »Skogerman så led». Jungfruns drägt — den forna westmanländska således — omtalas i visan till alla sina delar, öfverensstämmande både med bilden å hennes grafsten i Romfartuna kyrka och med Graus uppgifter å nämnda stället. — Slutverserna i Tunells sång hade för djupt trängt in i mitt sinne och minne, för att kunna glömmas:

11.

De funno liten Marith i ängen,
de hvita liljor darra' i handen,
de dröpo af hennes varma blod,
men Marith hon skälfde og dog.

12.

Vann Skogerman seger den slemma,
släckte jungfruns lif det unga;
visst vann Marith den bättre var:
sin krona till himmeln bar.

Som sagdt är söngs nu hela visan för mig. Melodien kände jag förut. Gamla Anna söng *ära* i stället för 12:te versens *krona.* Skogerman tör icke vara något namn, men bemärker snarare en man ur skogen, en ogerningsman, bof. I folksägen framträder samme Skogerman med tre sine likar och söker att nattetid rifva hvad om dagen bygts å det kapell af trä, hvilket uppfördes på det stället, der flickan uppgaf sin anda.

Dybeck utlovar slutligen att återkomma till ämnet, och han höll sitt löfte. Ett par år efteråt presenterar han nämligen en något utförligare

[75] Runa, fol., II, h. 1, 1874, s. 3.

behandling: Juvenca Margareta. En vestmanländsk folksägen från slutet af medeltiden.[76] Ur denna hämtar jag följande:[77]

Så säga de gamle: Margareta, en rik och fager bondedotter i Äs by, plöjde en dag sin faders åker som låg nordvestligt från byn och i norr begränsades af en tjock skog, af hvilken ännu något återstår. Det led mot kvällen och skymningen kom, hvarföre jungfrun började spänna sin dragare från plogen för att återvända hem, då hon upptäckte en man som rusade fram ur skogen och snart stod hos henne. Hans uppsyn bådade intet godt och han hade knappt hunnit yppa sitt uppsåt att våldföra den värnlösa förr än hon började fly undan bofven, som var beväpnad med ett stort huggsvärd, dermed han i vildt vredesmod högg den flyende i hufvud, armar, händer och öfriga delar af kroppen. Det vardt nu mörkt och den arma, starkt blödande flickan var redan ett drygt stycke på åsen mot Anstad söder om Äs, som hon icke varsnat, då krafterna veko och hon föll döende till marken. Byfolket som hört hennes rop och klagan anlände ändtligen och hon bars ned till ån för att afklädas och begjutas.

Man såg då för första gången *Åskällans* klara vatten framvälla i ådälden och i hopp att dennas vatten visst skulle väcka henne till lif, badades hon deri. Men förgäfves.

Sådan är berättelsen nu för tiden. Missdådaren vardt aldrig gripen. Några tro honom varit hemma i tillgränsande Hubbo socken, hvilken deraf skulle fått namnet *Huggbo* (!).

Man kan af flere omständigheter finna att händelsen hade en gripande verkan på ortens allmoge. — — —

Och ändtligen besöngs den ståndaktiga flickans sorgliga öde i en visa, hvilken intill sednare tider varit allmän nog och lyder:

1. Ung Marit trefvar i träde,
hon drifver öket för plog:
var klädd uti hvita ylle,
liftröja gul och blå.
2. Och holkarne röda, föttren bar',
bältet af silfver skiner;
hvassa sten i foten han skär,
det värker och det svider.
3. Men Marit lullar sin visa,
skogen ståndar så när,
det vardt annat än lisa:
skogerman grå står der.
4. »Ant'en vill jungfrun komma
»strakst i min yppna famn,
»eller för svärdet domna
»och ändå var(d)a på skam!»
5. Ung Marit bleknar och bäfvar,
tårarna falla till mark;
hon släpper tyglarna neder
och flyr så brådt som hon kan.
6. Det bär öfver stock och stenar,
skogerman var ej sen:
så många dagar du räknar
i dryga månaden en:
7. så många hugg han hugger
uti Marits hvita skinn,
till dess hon sårad ligger
i blodet och sargadt linn'.
8. Det var der åna gångar
i fagra blomsterna fram,
der suckade hon så svåra,
tills lifvet det snart förrann.

---

[76] Runa, fol., II, h. 3, 1876, s. 41–43.

[77] Av utrymmesskäl har jag uppsatt vistexten i två spalter. Den »uppteckning» i KVHAA Norman nämner i a. a., s. 46 n. 1, är tydligen tryckmanuskriptet till uppsatsen i Runa, fol., II, s. 41–43. De »smärre ändringar» Norman talar om inskränker sig helt till skiljetecknen. — Den »fornsköna» melodien trycktes ej och syns icke heller vara bevarad i ms.

9. Der sprang då den friska källa
utur åsesanden fram;
jag såg hennes vatten välla
uppå Marits bleka barm.

10. De lade liten Marit i ängen,
de hvita liljor darra i hand,
de dröpo af hetaste blodet,
men Marit hon skälfde och dog.

11. Vann skogerman seger den slemma,
släckte jungfruns lif så ungt,
visst vann Marith den bättre var
sin ära till himlen bar.

12. Men skogermannen den lede,
som ulfven han hasta' bort;
och, tro mig visst: annars hade
för honom ej således gått!

Man ihogkomme att verserna 10 och 11 icke äro efter Tunells uppfattning — jfr sid. 3. Han kände icke, eller hade glömt den här upptagna 12:te versen. Jag har, kanske orätt, här bortlagt visans Westmanlandsmål.

Det kan icke råda någon som helst tvekan om autenticiteten och den aktningsvärda åldern hos prosatraditionerna om Margareta i Romfartuna.[78] I viss utsträckning skulle man tydligen kunna tala om en art av lokal helgondyrkan.[79] Frågan är emellertid hur det förhåller sig med den av Dybeck meddelade vistexten. Någon visa nämns ej i antikvitetsrannsakningen och ej heller hos Grau, som själv bodde i Romfartuna och borde ha känt till en sådan, såvida den existerat på hans tid.[80]

I sin av mig förut åberopade uppsats har Torbjörn Norman tagit upp frågan:[81]

Tyvärr är det ogörligt, att närmare söka tidsfästa visan med ledning av den enda kända uppteckningen, som dessutom är ganska otillfredsställande: Dybeck omtalar själv, att han »kanske orätt, bortlagt visans Westmanlandsmål». Påfallande är emellertid, att Dybecks redaktion bär många utpräglat sena drag, som man eljest finner i typiska efterklangsvisor. I stil och innehåll påminner uppteckningen om de skillingtryck, som med förkärlek behandla ämnen av detta slag. Samtidigt måste man dock lämna den möjligheten öppen, att visan under lång tid traderats muntligt, att språkformen undan för undan moderniserats, och att smärre oklarheter uppstått, då den ursprungliga meningen förvanskats. Att söka rekonstruera fram en »ursprunglig» form är dock en helt gagnlös uppgift.

Norman fortsätter sedan med att påpeka, att vederbörande visgenre har gamla anor. Han drar fram notisen hos Olaus Magnus om de visor, som handlar »om stordåd, som frejdade kvinnor sig till evärdlig berömmelse utfört av nitälskan för sin kyskhets bevarande», och han hänvisar vidare till bl. a. DgFT 101, Liten Karin, och DgFT 338, Herr Töres' döttrar.

---

[78] Man kan möjligen ifrågasätta om det finns något egentligt samband mellan Margaretatraditionerna och den vanliga kyrkbyggnadssägnen, som Dybeck knyter an till dessa (om Skogerman och hans gelikar som »söker att nattetid rifva hvad om dagen bygts» av kapellet).

[79] Jfr T. Norman, a. a., s. 44. Ingenstädes i källorna möter dock Normans benämning »Sankta Margareta».

[80] Om Grau se Sv. män o. kvinnor.

[81] A. a., s. 46.

Visan är, som vi känner den, onekligen ung. Rimmen, rimflätningen, överklivningen mellan rader och strofer, ordvalet och den sentimentala tonen, allt pekar på sen tid. Dock förstår jag ej vad Norman närmare åsyftar, då han talar om »de skillingtryck, som med förkärlek behandla ämnen av detta slag»; några direkta paralleller bland visorna i skillingtryck har jag ej funnit. Lika påfallande som de klart unga dragen i Margaretavisan är vissa arkaismer och de många allitterationerna: »trefvar i träde» (!; str. 1, r. 1), »bleknar och bäfvar» (5: 1), »skogerman seger den slemma» (11: 1), m. fl.

Allt talar för att visan diktats i mycket sen tid på grundval av prosatraditioner. Praktiskt taget hela materialet till innehållet finns hos Grau, och det syns mig antagligt, att det är dennes framställning som gett upphovet till visan. Då Dybeck säger, att visan »intill sednare tider varit allmän nog», och framför allt namnger meddelare, vill jag icke i första hand räkna med möjligheten att det är han själv som är visans författare. Däremot är det synnerligen troligt, att han bearbetat texten i dels romantiserande, dels arkaiserande riktning. Kanske är också t. ex. str. 9 om källan och »Marits bleka barm» helt diktad av honom efter mönster av källmotivet i t. ex. GA 98 och SF 94 — uppgiften om Åskällan möter först hos Dybeck men saknas hos Grau. Den visa Dybeck bearbetat torde dock som sagt icke ha varit så gammal, då han på 1820-talet hörde den sjungas av sin skolkamrat Tunell. Den möjlighet, som Norman vill hålla öppen, nämligen att visan traderats under lång tid och undan för undan moderniserats, syns mig icke antagbar.

Balladpastischer i Richard Dybecks publikationer

I den närmast föregående framställningen har vi mött Arvid August Afzelius resp. Richard Dybeck som bearbetare och utgivare av i själva verket föga ålderdomliga visor. Det finns i vissa avseenden påtagliga likheter mellan dessa båda män. Båda var också poeter — reverenter sagt av ganska mediokert slag även om de på var sitt håll åstadkommit dikter, som tack vare sin förbindelse med folkmelodier kommit att höra till de mest sjungna sångtexterna på svenska. Afzelius' Näckens polska drog under 1800-talet på segertåg genom hela Europa, och Dybecks Sång till Norden blev så småningom Sveriges nationalsång. Också andra kombinationer utav folkmelodier och av dessa båda ivriga folkminnessamlare författade texter har nått betydande popularitet (Afzelius' Alundavisa, Dybecks Orsamarsch). Förutom att ha författat dylika nya dikter till folkliga melodier har bägge

gjort öppet redovisade ändringar och nydiktningar i av dem publicerade folkvisetexter.[82]

Som jag på andra ställen i detta arbete, främst i exkursen, belyst, har Afzelius som folkviseeditor behandlat sitt källmaterial ganska fritt på så sätt att han sammanarbetat olika uppteckningar av en och samma visa till en enda text. Vid detta hopfogningsarbete har han väl dessutom gjort vissa godtyckliga ändringar och hämtat en och annan formulering ur egen fatabur i enlighet med sin uppfattning av balladstilen. I någon mån kanske Dybeck förfarit på liknande sätt, även om han i de för balladernas vidkommande ganska få kontrollerbara fallen syns ha följt originalen mycket noga. I detta avseende torde Dybeck ha varit en bättre textutgivare än Afzelius. Å andra sidan är alla balladerna i GA typmässigt bestämbara och autentiska; de pastischer som verket ifråga innehåller härrör ej från Afzelius' hand utan är äldre: Elisif nunna, Herr Heimer och fru Margareta. Jag har ej funnit ett enda fall, där Afzelius försökt utge egna pastischer för att vara autentiska uppteckningar ur traditionen. I Dybecks publikationer möter däremot ett antal balladartade vistexter, som endast med största tvekan eller ej alls kan anknytas till bestämda, annorstädes belagda balladtyper. Vi skall se något närmare på dessa.

För samtliga av ifrågavarande vistexter gäller, att de endast ingår i Dybecks tryckta publikationer. Inte i ett enda av dessa fall finns någon uppteckning bevarad i Dybecks ms Folk-lore. Detta förhållande gäller visserligen inte enbart dessa märkvärdiga vistyper utan även åtskilliga av de otvivelaktigt äkta ballader Dybeck publicerat, men avsaknaden av ms till *alla* de typmässigt obestämbara balladerna är onekligen ägnat att väcka misstankar om dessa visors autenticitet. Inte minst uppseendeväckande är det, att Dybeck skulle ha gjort sig av med eventuella manuskript till sådana balladartade visor som med melodien jämte blott ett par strofer text intogs i Svenska Folkmelodier 1853–56 och för vilka Dybeck i kommentaren till dessa visor dels uppger, att han förfogade över fullständigare texter som ej kunde införas i sagda verk, dels själv anger, att de saknar motstycken i tidigare balladutgåvor, dvs. GA och SF.

Svenska Folkmelodier, nr 9, uppges vara upptecknad av Dybeck i Lyrestad, Västergötland, men att den icke har någon större likhet med de visor Ingierd Gunnarsdotter från samma ort på sin tid sjöng är obestridligt. De två tryckta stroferna lyder:

---

[82] Afzelius bl. a. i Afsked af Svenska Folksharpan, 1848 (se ovan s. 511), Dybeck i Runa 1844, s. 126, och Sw. Wisor I, nr 5 (uttrycket »nyare» om dessa texter är säkert en antydan om att de diktats av Dybeck; jfr formuleringen »Orden nyare» vid Sw. Wisor I, nr 19, dvs. »Du gamla, du friska»).

1. Jag kommer väl åter me'n skogen står gröner,
Jag kommer väl åter medan solen ståndar röder;
— Den aldrahjertans kärasten han kommer aldrig mer.

2. Jag kommer väl åter me'n fogelen sjunger,
Me'n stjernorna blänka uti aftonestunder;
— Den aldrahjertans kärasten han kommer aldrig mer.

Dybecks kommentar lyder:

Utgör *16* verser, och handlar om tvänne älskande, herr Ingevald och jungfru Malfred, samt synes icke ens såsom artförändring kunna hänföras till någon förut känd folkvisa.

I stilistiskt avseende är det främst str. 2, rad 2 som inger betänkligheter.

Svenska Folkmelodier, nr 3, lyder på följande sätt:

1. Skön Ingeborg hon gångar sig i villande skog:
»Gud tröste mig här spilles mitt unga blod,»
— Så tyst, men tystare i skogen.

2. Skön Ingeborg hon gångar litet längre derin,
Med sorgen uti sinne och gråt på kind.

3. Alls intet se'n jag hörde, fast mera jag såg,
Jag såg den ädla jungfrun i blodet låg.
— Så tyst, men tystare i skogen.

Dessa strofer kommenterar Dybeck sålunda:

På hela det så kallade Värmlandsnäset sjöngs för mig, åren 1843 och 1844, visan om *skön Ingeborg,* allestädes fullkomligen lika. Texten utgör *12* verser, och qvädet har, i likhet med de flesta fornnordiska, ett sorgligt slut.

Denna »fornnordiska» visa ger associationer åt många håll: fornaldarsagor, Tegnér och Geijer.

De två i Svenska Folkmelodier, nr 17, återgivna stroferna (angivna såsom upptecknade av Dybeck i Risinge och Vånga, Östergötland) har detta utseende:

1. Herr Peder stod för Tinge',
Slog handskar uti bord:
»Jag fästar mig skön Inga,
Det är mitt dyra ord,
Jag fästar mig skön Inga,
Det svär jag uppå tro;
— I läsen mig den lagen icke vränga.

2. »Och intet är hon skämder,
Ej heller är hon skyld;
Hon är en rosenblomma,
Förutan vank och skuld,
Och hon skall bära krona
Af rödaste gull;
— I läsen mig den lagen icke vränga.

Dybeck kommenterar:

Denna tvifvelsutan rätt gamla visa utgör i sin helhet *14* verser, och har för detta ej varit allmängjord. Sedan herr Peder å Tinget bedyrat sin kärestas oskuld, uppträder der oförmodadt äfven hon, och Domgubbarna betagas så af hennes

fägring och skick, att hon knappt öppnat munnen, förr än de bejaka, att de tu må bli ett. — Melodiens ålderdomliga hurtighet ler åt någres klagan öfver folkmelodiens »eviga moll».

I denna visa är strofformen och det rättshistoriskt klingande omkvädet (man erinre sig att Dybeck var jurist), kanske också de allitterérande termerna »skämder» och »skyld» misstänkta. Motivet verkar även något suspekt.

I Runa, fol., II, s. 47, meddelar Dybeck en visa, »uppfattad» i Vittinge, Uppland:

1. Och hertigen han sadlade sin gångare hvit,
— Men kaller nordan ligger hård emot —
Sport hafver han att herren Båld
för möan hans lagt våld.
— Men kaller nordan ligger hård emot.

2. Och fågeln flög' ej fortare än hertigen han red
— Men kaller nordan ligger hård emot —
»Så sant jag heter Grymme Hvit,
Jag hugger Båld i bit.
— Men kaller nordan ligger hård emot.

3. »Der ligg man nu, du slemme Båld,
— Men kaller nordan ligger hård emot —
tills jag får spörja Inga mö
om hon har lidit nöd.
— Men kaller nordan ligger hård emot.

Visan får bl. a. följande kommentar: »Säkerligen mycket ofullständig, men hittills så vidt jag vet, icke af någon upptecknad. Den raska melodien förtjenar uppmärksamhet.» Om en annan visa i Runa, fol., II, s. 17, skriver Dybeck: »Upptecknad 1874 i Skultuna socken, Vestmanland, af Dbk. Det tör icke vara lätt att afgöra om hon är fullständig eller icke. Något motstycke till henne har jag icke funnit i utgifna samlingar.» Denna visa har detta utseende:

1. Det var en ädel jungfru,
hon hette ung Malfred;
för hvar en lock hon krusa',
föll strida tårar ner
på dennes kinder blek'.

2. In trädde fagra tärnor,
va' klädd' i silke blå;
de buro brudekronan,
de satte kronan på;
än stod Malfred i gråt.

3. De klingand' klockor ringa
till snar en kyrkefärd.
»Ak, had' jag foglevingar,
»brådt flöge jag min väg
»till den jag hafver kär!»

4. Der ute bidar Helmer
med sina svenner små;
de sad' han va' en skälmer,
hans älskog stod till två;
det går väl som det går.

5. Så lyfte de ung Malfred
på hvita gångaren;
hon dignar och hon faller,
det klara blod försann
med hennes tårar rann.

6. De klingand' klockor ringa,
de ringa om i år,
för unga Malfred lilla
är lagder uppå bår;
för sorg hon glädje får.

En annan visa (Runa, fol., II, s. 46), som har beteckningen »Upptecknad av Dbk i Götlundas socken i Närike», lyder:

1. Stolts Margareta skulle sig till lustgården gå,
Der ligger den sjöen så fager,
Hon ville sig uti de ljumma böljorna två;
Men solen rinner neder uti skogen,
Den jungfrun vardt sorgsen i hogen.

2. Och när hon stiger ned uti de böljorna blå,
Det växte ett väder så hårda,
Det förde henne bort alt till den grönskande ö,
Der alla örter stånda i blomma,
Der vill trötta jungfrun insomna.

Också i den tidiga serien av Runa, på 1840-talet, förekommer en del märkliga visor. En uppges vara upptecknad i Ramnäs, Västmanland (Runa, h. 2, 1842, s. 57 f.). Den handlar om »skön Rosamö» och »Svarter». En annan uppges komma från Risinge i Östergötland (Runa, h. 3, 1843, s. 38) och behandlar förbjuden kärlek mellan syskonbarn. Första strofen (av i allt fyra) har detta utseende:

Och Malin lilla hon gångar
Alt för kär moder sin :,:
En silkesväf bar Malin
Uppå sin lilla arm;
— Allt medan kärlekslågan den brinner.

Jag nämner vidare visorna i Runa, h. 2, 1842, s. 58 f. (också i Swenska Wisor I, nr 17), s. 60 f. (även Svenska Visor II, nr 4) samt den omkvädeslösa visan i Runa, h. 3, 1843, s. 20 f., åtminstone den sistnämnda dock möjligen en genuin efterklangsvisa men i så fall troligen bearbetad av Dybeck.

De visor i Dybecks publikationer vi hittills genomgått är i de flesta fall uttryckligen angivna som upptecknade av honom själv. I några fall saknas uppgift om upptecknare, men även här är det tämligen tydligt, att Dybeck velat antyda att det rör sig om hans egna upptecknings. Det finns emellertid också visor, som Dybeck anger vara upptecknade av andra men som uppvisar delvis samma egenartade drag som Dybecks egna.

Hit hör Svenska Folkmelodier, nr 7 (»Jämtland. Frösön. Oskar Meijerberg.»):

1. Kung Olof ropa' öfver skog och mark:
— »I kläden er i stål!» —
Han ropade högt öfver bergen blå,
Ja öfver bergen blå:
— »Kläden er tida, raska Svenner!»

2. Och upp då stå de män uti en hast:
— »I kläden er i stål!» —
Man såg intet dagen för rök och dam*m*,
Ej dag för rök och dam*m*.
— »Kläden er tida, raska Svenner!»

Till denna kämpavisapastisch har Dybeck fogat följande kommentar:

Texten utgör *17* verser. De två anförda äro i ordningen den 6:te och 7:de. De föregående nog svåra att lämpa efter melodien. En afvikande uppteckning från Gestrikland har i st. f. Kung Olof: *Herr Olof.*

Vidare finns i samma publikation nr 53 (»Nordl. Uppland. — Carl Söderström») och nr 84 (»Westmanland. Wåla sn. J. Wåhlstrand.»), båda, såsom Dybeck själv riktigt anmärker, av texttyper som ej är belagda annorstädes. För sig själv står också — även om drag ur traditionella visor som t. ex. Vedergällningen (DgF 306) kan spåras i texten — den visa som uppges vara upptecknad i Släp, Halland, av E. A. Lidforss och som trycktes i Runa, fol., I, s. 20, 22. I den härovan i samband med visan om »juvenca Margareta» citerade redogörelsen för sitt upptecknings arbete sommaren 1874 nämner Dybeck, att han påträffat vad han med sitt favorituttryck kallar »artförändringar» av förut kända visor, bland dem »kämpen Thorer». En sådan visa var visserligen 1874 »förut känd» men blott från Dybecks egen publikation Runa, fol., I, s. 19 (där den anges vara upptecknad av A. U. Södergren i Haraker, Västmanland) och där den har följande utseende:

1. Och Thorer han var en kämpe så stark,
fem och tjugu bergeresar slog han alla till mark;
— Det var väl ingen ting, åh det var väl ingen ting;
Han är vreder!

2. Och Thorer han gångar sig för resefadren sjelf,
och han var väl fyra alnar lång och en half,
[etc.]

3. Det dåna' i marken, när som resen löft' sitt svärd;
De hårda bergen remnade, när Thorer gjord' så med.
— Det var väl ingen ting, åh det var väl ingen ting;
Han är vreder!

Som en uppteckning från »Uplands Norra härader» av Carl Söderström presenteras följande två strofer (Sv. Folkmelodier, nr 18):

1. Det var om en sommarqväll så sena
Ung Hedvi hon gångar sig i lund,
De fagra rosor till att hemta sig,
Så väl, så gladelig.

2. Och när som hon kommer uti lunden,
Det mörknar, det mörknar allt mer,
För rosor får hon törnet i hvitan hand,
Så röda blodet rann.

Dybeck meddelar: »Den utg. meddelade uppteckningen innehåller endast 9 verser, och åtminstone ett par synas fela. Behandlar ett i folkvisorna tämligen vanligt ämne.» Man har all anledning att betvivla, att Söderström uppteckнat en text av detta utseende. Speciellt är namnet »Hedvi» misstänkt. »Hedvi» eller »Hillevi» var namnet på den unge Richard Dybecks sångmö.[83] I formen »Hillevi» återkommer det i en visuppteckning som Dybeck offentliggjort två gånger, dels i Runa 1842, h. 1, s. 37, dels i Runa, fol., II, s. 32 f. Första gången anges visan vara uppteckнad i Södermanland, andra gången 1874 i Skedvi, Östergötland. Den andra gången publicerade texten är emellertid blott en utvidgning och obetydlig överarbetning av den första, och melodien är densamma i båda fallen. Det syns mig troligt, att det blott rör sig om en sörmländsk uppteckning från 1840-talets början, som första gången trycktes i ofullständigt, andra gången i fullständigt skick. Visan är eljest en förmodligen genuin text av typen DgFT 124 (den har slutstroferna gemensamma med DgFT 241, vari den dock icke står isolerad i svensk tradition), men namnet »Hillevi» möter utom hos Dybeck aldrig i denna visa (och är f. ö. tämligen sällsynt i svenska ballader; ett undantag är drottningens namn i DgFT 178). Att Dybeck andra gången uppger visan vara uppteckнad i Östergötland kan bero på, att han bygger på sin egen uppgift i Runa 1842, h. 1, s. 37, där det talas om en östgötsk variant, tryckt i »Brage» (Dybeck har tydligen slarvigt läst Fr. Hammerichs »Skandinaviske Rejseminder» i Brage og Idun II: 2, 1839–40, där en uppteckning av ifrågavarande vistyp återges på s. 361 f.; den är dock uppteckнad i Västmanland). Det är tydligen av sentimentala skäl Dybeck ånyo tryckt denna »Hillevi-text».

Ännu en för Dybeck unik text skall beröras. Det gäller en i Runa, h. 1, 1842, s. 40, och i Runa, fol., I, s. 17, 20, tryckt visa. I första fallet är texten utförligare (och uppges komma från Hed i Västmanland), i det andra något kortare men arrangerad för växelsång och kör vid en »aftonunderhållning» (här sägs uppteckningsorten vara Malma i Västmanland, och här meddelas också en melodi). Visan är otvivelaktigt en till balladstil närmad och med

[83] Se C. Mangård, Richard Dybeck, 1937, s. 65, 68. Jfr också Linnström, Sv. Boklexikon I, s. 283, om »Hillevi», tr. 1845, och »Riards minnen», tr. 1855.

omkväden (något skiftande i de två texterna) försedd parafras på den ytterst spridda visan »Den rika och den fattiga jungfrun» (som i »normal», omkvädeslös form finns i ett par uppteckningar i Dybecks ms Folk-lore; för visans utseende se t. ex. P. A. Säve, Gotl. visor, nr 57, och i kommentaren därtill förtecknade belägg). I den längre formen 1842 har visan också försetts med ett par för typen främmande slutstrofer (ej medtagna i den senare versionen):

Det var den ena jungfrun blef nu glader i sin håg.
Medan sjögarna gå.
Det var den andras hjerteblod på gröna gräset låg.
Tro mina ord!

Ur blodet så växte det en fager lilja fram
Medan sjögarna gå.
Och aldrig skall någon få veta hennes namn.
Tro mina ord!

Försöker vi överblicka de ovan citerade eller nämnda vistexterna i Richard Dybecks publikationer, uppvisar de alla säregna drag. Ofta är tonen av 1800-talsromantik omisskännlig, i andra framträder en falskt klingande ålderdomlighet, i åter andra möter vi båda dessa element. När man läser de textfragment han lämnar, främst i Svenska Folkmelodier, och sedan av Dybeck får veta, att vederbörande visor skulle ha omfattat ytterligare ett större eller mindre antal strofer, kan man icke sällan undra vad dessa utelämnade strofer skulle ha innehållit. I så gott som alla tillfällen kan vi säkert anse oss ha att göra med 1800-talspastischer. Visserligen dyker det under 1800-talet i skilda sammanhang upp en del dylika men aldrig i sådan koncentration som hos Dybeck. Inte ens med den bästa vilja kan man komma ifrån den ytterst starka misstanken, att vi i de här aktuella vistexterna möter diktaren Dybeck och icke upptecknaren. Det syns mig givande att läsa följande vistext:

1. Jag gick mig ut en aftonstund; Jag gick mig ner till stranden.
Der mötte mig en gosse ung; Han räckte mig då handen.
»Du flicka huld, hvar sk'a vi bo? Hvar sk'a vi bo på denna jord;
På dessa jordelanden?»

2. Han lade hand uti min hand; Han sad' med tår på kinden.
»Ack, dit du vill, dit vill ock jag.» Och ljuft sjöng aftonvinden;
Och månan steg så klar ur skyn; Ur skyn den skred, Men han till byn,
Till byn lopp snabb, som vinden.

Visan är tryckt i Runa 1844, s. 126, med följande kommentar: »Uptecknad af Hr Oscar Meyerberg, samt afsjungen vid Aftonunderhållningen den 9:de i denna månad. Sista raden af 1:a versen, samt hela andra versen äro

nyare.» De nydiktade partierna syns mig ha ovedersäglig stilistisk likhet med somliga av de ovan citerade pastischerna. På samma sätt förhåller det sig med Swenska Wisor I, nr 5, vars text är nyare (dvs. diktad av Dybeck):

1. Der kommer hon så fager, så stolter i sin gång,
   än sorgsen, än glader och qväder en sång,
   — me'n stjernorna de tindra öfver skogen.

2. Sin stora blick hon hvälfver mot himlens blåa rund,
   och tåren den skälfver lik löfvet i lund,

3. Hvart längtar du? hvad söker ditt varma hjerta här!
   Förbleknada arma! han finn's icke mer;
   — me'n stjernorna de tindra öfver skogen.

När det gäller enskilda visor kan man någon gång få en aning om hur Dybeck fått uppslaget till sina ny- eller omdiktningar. Till »Hedvi»- och »Hillevi»-visorna har vi redan sett en förklaring. För visan om Malins otillåtna kärlekshandel med sin kusin (Runa, h. 3, 1843, s. 38; första strofen citerad härovan) ligger det nära till hands att tänka på det välkända historiska fallet med Malin Sture och Erik Stenbock. Till visan »Stolts Margareta skulle sig till lustgården gå» (tryckt i Runa och återgiven härovan) kan Dybeck ha hämtat själva inledningsraden från H. Wennströms uppteckning av DgFT 37, som han fått 1870;[84] den sistnämnda (ej tryckt i Runa!) börjar: »Stolts Margreta hon skulle till lusthuset gå.»

Man kunde kanske mot min här framförda åsikt invända, att Dybeck för en del av ifrågavarande visor angett andra personer som upptecknare. Men denna invändning torde vara lätt att bemöta. Vederbörande personer har säkerligen upptecknat visor med melodier; melodierna har Dybeck tryckt men texterna har han kraftigt omarbetat eller helt nydiktat. Så förhåller det sig säkerligen också med de pastischartade vistexter, för vilka Dybeck anger sig själv som upptecknare: melodierna är genuint traditionsmaterial, men texterna är med Dybecks uttryck »nyare». Det var förmodligen icke så många i Dybecks samtid som hade mycket att invända mot detta förfaringssätt.

Om bevekelsegrunderna i övrigt för Dybecks tillvägagångssätt har jag skrivit på annat ställe i detta arbete.[85] Dybeck var en entusiastisk och framgångsrik folkminnessamlare. För forskningen är det av vikt att särskilja samlaren Dybeck och diktaren Dybeck.

[84] Se s. 573.
[85] S. 575 ff.

Kapitel 5

Svenska balladtyper

Till William Macmath i Edinburgh, sin trogne medarbetare vid sammanställandet av den stora brittiska balladeditionen, skrev vid ett tillfälle Francis James Child: »Ballads are not like plants or insects, to be classified to a hair's breadth.»[1] Den som söker arbeta sig in i ett språkområdes balladbestånd och balladtradition kan inte göra annat än till fullo instämma i Childs yttrande. Visserligen har biologien att brottas med åtskilliga klassificeringsproblem — t. ex. åtskillnaden mellan arter och raser — vilka icke minst är resultatet av det nya betraktelsesätt utvecklingsläran medfört i detta hänseende; det var enklare tidigare när man som Linné kunde uppställa helt statiska system (och det var väl närmast det Linnéska systemet Child syftade på). Men trots allt torde systematiseringsfrågorna inom botaniken och zoologien vara om icke lättare så åtminstone delvis annorlunda än de en folkdiktsforskare möter. Om man vill pressa parallellerna med biologien ytterligare, skulle man annars kunna kalla de äldre upptecknингarna av t. ex. ballader för fossil och inspelningarna ur nutidstradition för recenta former, och då balladen — fastän inspelningar fortfarande görs och lär kunna göras ännu en tid framöver — i stort sett får betraktas som en utdöende genre, blir balladforskningen liksom andra historiska vetenskaper ett slags paleontologi. Källsituationen för den nordiska medeltidsballaden är, såsom framgått av tidigare kapitel i detta arbete, icke särskilt god, och de »fossil» vi äger i form av äldre nedskrifter och upptecknингar är otillräckliga för att ge en ens någorlunda säker bild av genrens och de enskilda visornas utveckling och historia.[2] Inte minst gör sig detta faktum gällande när det blir frågan om typklassificering och sammanställning av de enskilda balladtexterna.

---

[1] S. B. Hustvedt, Ballad Books and Ballad Men, s. 4, 218 n.

[2] Ett försök till sammanfattning på grundval av de bevarade källornas vittnesbörd ger jag dock i slutet av del II.

Typproblemen är inom nordisk balladforskning föga diskuterade. Man har i regel nöjt sig med hänvisningar till nummerbeteckningar i tryckta editioner, framförallt DgF. Man kan emellertid fråga sig i vilken utsträckning numren i de olika editionerna står för egna typer och vidare vad som egentligen konstituerar en typ. Inom folksagoforskningen begagnas som bekant en enbart på innehållet baserad typklassificering. En saga typbestäms på rent motivmässiga grunder medelst en hänvisning till nummer i den internationellt använda typkatalogen: Aarne–Thompson, The Types of the Folktale. Man räknar ofta med ett genetiskt samband mellan alla de sagotexter som kan föras till samma AT-nr, och detta må vara riktigt särskilt när sagotypen ifråga uppvisar en speciellt invecklad handlingsgång med bestämda motiv (»motifs», vilka i sin tur kan anges genom hänvisningar till nummer i Stith Thompsons Motif-Index of Folk-Literature) sammanflätade i bestämd ordningsföljd. Man talar i sådana fall om *en* saga, ibland med mycket stor för att icke säga global utbredning, låt vara att den ges skiftande verbal utformning inom olika språkområden och av enskilda sagoberättare. Men ballader och andra visor är diktning i bunden form, och även formen, innehållets verbala gestalt, måste ges fullt beaktande. Häri syns mig ligga en skillnad mellan folksago- resp. folkviseforskningens typbegrepp. När en prosasaga berättas av två olika traditionsbärare utan att deras berättelser har någonting gemensamt i själva uttryckssättet betecknas den, om innehållet är gemensamt i de båda berättelserna, som varianter av en enda sagotyp. Men ett handlingsmotiv kan ha gjorts till föremål för en behandling i visform av flera diktare oberoende av varandra. I sådana fall bör man enligt min mening inte tala om *en* vistyp utan om flera med gemensamt motiv.[3] När nu ett av de karakteristiska dragen för balladen är, att vi icke känner arketyperna, kan det emellertid vara svårt att avgöra huruvida texter, som innehållsligt står varandra nära men som formellt och verbalt är olikartade, återger flera radikalt skilda diktningar eller är resultatet av särutveckling inom traditionen. Av vikt för bedömandet av denna fråga är hur man bedömer variantbildningens natur. Rör det sig alltid om stegvis införda, smärre förändringar och kontaminationer, eller kan man räkna med att poetiskt begåvade traditionsbärare, mer eller mindre fullt behärskande balladens stil och formelbestånd, gett en visa, som de hört sjungas eller vars innehåll de hört berättas i prosaform, en egen visutformning?

Det finns förvisso många fall som är problemfria i detta avseende. En

[3] Beträffande nordiska ballader med direkt anknytning till utomnordiska, t. ex. skotska, kan det givetvis uppstå speciella terminologiska avvägningsproblem, till vilka jag tar ställning i del II, kap. 11.

ballad kan föreligga i en enda text och innehållsmässigt klart avvika från andra ballader.[4] På samma sätt förhåller det sig, om det finns flera texter, som alla berättar samma historia, dvs. har samma innehåll, och som dessutom i den rent verbala utformningen är helt eller nästan helt identiska. Men svårare är det i en del andra tillfällen, där vistexter kan sammanställas på basis av innehållslikheter men där den verbala utformningen kan variera mer eller mindre, eller där texter kan ha stor gemenskap i strofbestånd och omkvädenas utseende men där å andra sidan skiljaktigheter uppträder i själva handlingsgången, t. ex. beträffande vismotivets upplösning. I traditionen uppkomna förändringar, assimilationer, kontaminationer, hybridiseringar, avspjälkningar till flera visor ur en och samma, etc., kan för åtskilliga balladtexters vidkommande bereda mycket stora vanskligheter vid typklassificeringen.

Till dessa frågor i deras hela vidd återkommer jag i del II, kap. 11, där bl. a. den av Parry och Lord framsatta, välkända teorien om formelbunden nydiktning inom den episka poesiens tradering skall proberas på nordiskt balladmaterial.

Om jag således icke är omedveten om de svårigheter som i många fall är förbundna med själva typbegreppet är dock för praktiska ändamål typbeteckningar medelst en hänvisning till nr i lämpliga tryckta editioner i regel användbara och de enda möjliga.[5] För svenskt vidkommande har det därvid synts lämpligt att använda den danska standardeditionen DgF, då den helt övervägande delen av de svenska balladerna har danska motsvarigheter. Det är också så materialet ordnats i Svenskt Visarkiv, nämligen efter DgF-nr, som då alltså får tjäna som typbeteckningar. Innan nummerföljden inom den svenska balladedition, vilken Svenskt Visarkiv förbereder till utgivning, har definitivt fastställts och likaså innan den samnordiska balladkatalog, som är under arbete, färdigställts, har jag ansett det olämpligt att här införa några större förändringar, jämfört med Visarkivets nuvarande system. För att icke i förekommande fall osäkerhet skall uppkomma, har jag emellertid lanserat beteckningen *DgFT* för den balladtyp, som i DgF återfinns under motsvarande nr; med t. ex. DgFT 37 menar jag således den typ som nr 37 i DgF representerar, således icke blott de som DgF 37 tryckta texterna utan hela den nordiska traditionen av denna visa. För ballader, som ej belagts på danska, har jag infört beteckningen

[4] När det rör sig om en enda text kommer istället ett annat problem i fokus, nämligen äkthetsfrågan.

[5] I Norge har det däremot varit naturligt att referera till Heggstads och Grüner Nielsens Utsyn yver gamall norsk folkevisedikting, 1912, och de nr som där ges för de norska balladerna.

ST (: svensk typ) 1 ff.[6] Som ett rent praktiskt klassifikationssätt fungerar det ganska väl i de flesta fall — jag återkommer till de reservationer som bör göras. I en recension av min populärutgåva Svenska medeltidsballader (1962) skriver W. Edson Richmond:[7]

> In view of the furor in America about classifying ballads as "Child ballads" and "other ballads", it is interesting to note that Bengt Jonsson has chosen to use the word *type* in connection with numbers from *Danmarks gamle Folkeviser*. Thus he identifies "Herr Olof och Älvorna" as Type Dgf 47, "Elveskud", "De två Systrarna" as Type DgF 95, "Den talende Strengeleg", and so on. Since this is the system presently employed by the Svenskt Visarkiv, since the most extensive notes for Scandinavian ballads are found in *Danmarks gamle Folkeviser*, and since only four of the ballads printed in *Svenska medeltids Ballader* do not have parallel Danish texts, the system works eminently well.

Den av Richmond nämnda diskussionen angående »Child ballads» och »other ballads» behöver inte beröras här; distinktionen mellan balladen av medeltidskaraktär och andra folkvisegenrer är, som jag annorstädes berör, på nordiskt område relativt lätt, åtminstone i princip, att göra.[8] Richmond syns eljest ingenting ha emot begagnandet av DgF-nr som referenser vid typbeteckningen.

*

Om hur många och vilka balladtyper som är belagda i svenskspråkig tradition har tidigare icke funnits några mera exakta uppgifter. En viss uppfattning om antalet svenska balladtyper har naturligtvis kunnat erhållas genom en jämförande genomgång av de tryckta editionerna, främst GA och SF. Vidare är inledningarna till de enskilda numren i DgF samt uppgifterna om förekomsten av svenska paralleller till de norska balladerna i Heggstads och Grüner Nielsens Utsyn yver gamall norsk folkevisedikting (1912) av stort värde i detta avseende. Men åsikter rörande antalet svensk-

[6] Med beteckningen »svensk typ» avses nödvändigtvis icke, att visan blott skulle finnas belagd på svenska; tvärtom står flera av mina ST-nr, som framgår av detta kapitel, för visor vilka påträffats även på västnordiskt område. *ST* är således endast en indikation på att de därmed betecknade visorna ej alls eller åtminstone ej direkt motsvaras av nr i DgF. — Som ett tillägg i del II av detta arbete hoppas jag, som jag inledningsvis nämnt, att kunna ge konkordanser mellan å ena sidan de DgFT- och ST-nr jag här använder och å andra de då sannolikt fastställda numren inom den svenska balladeditionen samt vidare sammanställa dessa med numren i den samnordiska balladkatalogen, The Types of the Scandinavian Medieval Ballads (om den sistnämnda jfr min notifikation i Arv 1962–63, s. 395 f.: On the Preparation of Joint Nordic Ballad Registers).

[7] W. Edson Richmond, Mutatis mutandis, a review article (Midwest Folklore, vol. XIII, nr 3, 1963), s. 193.

[8] Jfr ovan s. 1 ff. samt se närmare i del II, kap. 12.

språkiga ballader, uttryckt i siffror, har endast sällan framförts. Sålunda har jag icke funnit, att vare sig Henrik Schück eller Sverker Ek uttalat sig i denna fråga, och detsamma gäller för Karl-Ivar Hildemans i relativt sen tid skrivna översiktsarbeten.[9] Undantagen från regeln är Svend Grundtvig och Richard Steffen.[10] Deras resultat — som de väl nått genom en kombination av de ovan antydda tillvägagångssätten — torde dock få betecknas som en ganska ungefärlig uppskattning. Grundtvig skriver:

> Paa svensk haves tvende trykte Samlinger af Folkeviser (Afzelius's og Arwidssons), der tilsammen have omtrent 200 Kæmpeviser i 350 Opskrifter, og en tredie nu forberedt Udgave [: Hyltén-Cavallius' och Stephens'] vil betydelig foröge de trykte Opskrifters Antal, uden at foröge Visernes.

Steffens yttrande lyder:

> Det stora verket *Danmarks gamle Folkeviser* omfattar 539 visor, vartill komma särskilt utgivna skämtvisor, medan de svenska visor, som kunna betecknas såsom ballader, böra uppskattas till något mindre än 300.

Steffens uttalande är icke fullt entydigt; det framgår ej klart, om han i antalet 300 också inräknar skämtvisorna i mer eller mindre påtaglig balladstil. Samma siffra, kanske övertagen från Steffen, återkommer 1958 i ett uppslagsverk, där det om de svenska balladerna heter: »Ca 300 sådana dikter i olika varianter har bevarats, alla anonyma.»[11]

År 1953 hade emellertid en annan och lägre siffra nämnts, varvid är att märka att skämtvisorna på balladstrof — med undantag för de få även i DgF företrädda numren — ej inräknats. Vid Svenskt Visarkiv hade författaren sommaren 1952 excerperat DgF med hänsyn till där nämnda svenska motstycken och på detta sätt funnit ca 200 svenska typer. Det är detta antal, som nämns i den tidigaste presentationen av Svenskt Visarkivs målsättning och materialsystematisering.[12] Våren 1953 utarbetade jag för Visarkivet en redan några år dessförinnan av mig påbörjad katalog med typbestämningar (: hänvisningar till nr i DgF, SF och GA) över texteditionen 1500- och 1600-talens visböcker.[13] Sommaren samma år ägnade jag åt att på liknande sätt katalogisera de viktigaste manuskriptsamlingarna från 1810-talet: KB Vs 2 och Vs 126 samt Götiska Förbundets vissamling.[14] Detta ledde till att siffran, betecknande antalet kända ballader på svenskt språk,

[9] Ballad och vislyrik, 1955; Balladen, medeltiden och nuet, 1962.

[10] Grundtvig i Prøve, 1847, s. 32; Steffen i O. Sylwan (red.), Sv. litteraturens historia I², 1929, s. 95 n. 2.

[11] Hans Lindström i Fakta, bd 4, 1958, s. 72.

[12] U. P. Olrog, Svenskt Visarkiv, 1953, s. 137 f., 139.

[13] Jfr E. Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 160; U. P. Olrog i Om visor och låtar, 1960, s. 117.

[14] Jfr Olrog i Om visor och låtar, s. 117.

något kunde höjas, och ytterligare några typer tillkom vid katalogiseringen av andra vissamlingar i manuskript under de följande åren. Åren 1957–58 gjorde så Ulf Peder Olrog och jag en genomgång, med försök till typbestämning av såväl ballader som andra folkvisekategorier, av Visarkivets textbörjanregister (då omfattande 90 000 registerkort och refererande till såväl tryckt som otryckt material). Vi nådde då fram till siffran 220 för antalet ballader.[15] Slutligen utarbetade jag på uppdrag av Visarkivets styrelse och med bistånd av Jan Ling, då fil. kand. och deltidsanställd amanuens vid arkivet, en maskinskriven katalog över de olika balladtyperna och deras då kända förekomst i skilda slag av källor: Sveriges medeltidsballader, preliminär förteckning maj 1959.[16] Redan 1952 hade visst balladmaterial börjat samlas i hängmappar, ordnade efter numreringen i DgF, och vid 1950-talets mitt kunde den besökande forskaren i Svenskt Visarkiv få en någorlunda god uppfattning av de svenska balladtypernas antal och hur de finns belagda. Genom fotokopieringar av avskrifter av skilda slag kompletterades innehållet i de nämnda hängmapparna avsevärt 1957 och 1958, och sedan balladkatalogen färdigställts i maj 1959 lades dennas sammanställning till grund för ytterligare kopieringar, i huvudsak gjorda hösten 1959 och våren 1960. Från sistnämnda tidpunkt har praktiskt taget allt genom Visarkivets register och kataloger känt svenskt balladmaterial funnits samlat i kopior och ordnat efter typer. Vissa justeringar beträffande enskilda texters typbestämning har emellertid gjorts ännu under de senaste åren av mig och amanuensen, fil. kand. Margareta Jersild.

I den preliminära katalogen över svenska ballader (1959) upptogs 201 nr med mer eller mindre direkta motsvarigheter i DgF, vartill kom 42 nr, som ej är belagda på danska. Somliga av dessa är emellertid kända från Norge eller Färöarna, under det att de flesta saknar utomsvenska paralleller. Vissa av de sistnämnda är oomtvistligt äkta, under det att andra väckte mina misstankar redan 1959 men medtogs icke desto mindre i förteckningen för fullständighetens skull och för att de icke skulle hängas i tysthet; utrangeringen av dubiösa typer görs lämpligen resonemangsvis och ej i en i listform uppställd katalog.[17]

Om sålunda en del av de 243 i balladkatalogen av år 1959 upptagna

[15] Ibid., s. 127.

[16] Ibid., s. 127 f.; jfr J. Ling, Levin Christian Wiedes vissamling, 1965, s. 9, 92. En alltför mekanisk uttolkning av denna förteckning möter i U. P. Olrogs begagnande av den: Den gamla bondekulturens upplösning, 1961, s. 170 f. (diskussionsinlägg i Åbo 1959) och Den medeltida balladen (red. M. Arnberg), 1962, s. 87 ff. De där presenterade siffrorna måste tas med stark reservation.

[17] Det är sådana tvivelaktiga fall jag diskuterar i kap. 4 och delvis också i slutet av föreliggande kapitel.

numren försvinner, har till gengäld ett antal belägg på ballader, som forskningen förut icke känt från svenskspråkig tradition eller överhuvudtaget, framkommit under mina undersökningar för föreliggande arbete. År 1962 kunde jag därför skriva, att »totala antalet svenskspråkiga ballader i nu kända källor är omkring tvåhundratrettio».[18] Denna uppgift kan alltjämt anses vara någorlunda riktig, men till en närmare diskussion av antalet typer återvänder jag i sammanfattningen, s. 792 ff. I föreliggande kapitels huvudavsnitt, själva typgenomgången, har jag givetvis först och främst byggt på Svenskt Visarkivs kopiesamling, och det har därför synts mig påkallat att lämna ovanstående redogörelse för dennas tillkomst och för den stegvis utvidgade kunskapen om vilka svenska balladtyper det finns.

*

Jag har således till grund för min typindelning lagt numren i DgF. Den av Grundtvig gjorda nummerindelningen är icke helt invändningsfri och kan någon gång tyckas vara tämligen godtycklig. Någon egentlig redogörelse för sina principer har Grundtvig aldrig lämnat. På enhetligheten inom den enskilda typen tryckte han dock starkt; i sin berömda utredning om DgFT 47 skriver han, att en visa som den »er, saa længe den bevarer Folkets Deltagelse og rører dets Sind, og som en Følge deraf forplantes fra Slægt til Slægt, en levende Organisme, der paa en forbavsende Maade formaar at fastholde og bevare Enheden med sig selv under Tidernes og Tungemaalenes Skiften».[19] Grundtvigs efterföljare som utgivare av DgF, Axel Olrik, karakteriserade grunden för nummerindelningen i detta verk med orden, att »hos Grundtvig er det ikke lighed i enkelte strofer, men den hele sagnform, der danner grundlaget for visernes ordning og udgivelse».[20] I vissa tillfällen syns emellertid Grundtvig icke helt ha kunnat överblicka det material han arbetade med — och med tanke på dess storlek kan det knappast förvåna. Någon gång kan under ett nummer ha sammanförts texter, som kanske borde ha upptagits under skilda nummer; vanligare är dock, att han skilt sammanhörande texter åt. Här är icke platsen för en genomgång av dylika exempel,[21] och trots allt är Grundtvigs pionjärinsats ytterst beundransvärd. Rent allmänt skall blott påpekas, att

[18] Jonsson, Svenska medeltidsballader, 1962, s. 10. Jfr dens., Volkslied, 1961, s. 499.

[19] DgF IV, s. 852.

[20] Olrik, Riboldsvisen (DStu 1906), s. 180 f.

[21] Redan Schück har i Våra äldsta historiska visor (HT 1891), s. 299, liksom senare Olrik (DgF VII, s. 3) påpekat det icke av Grundtvig observerade sambandet mellan DgF 72 och 124 (Olrik för även DgF 387 in i bilden). Olrik (DgF VII, s. 420 f.) utpekar DgF 440 som blott och bart ett fragment av DgFT 230. Sverker Ek anser (Studier, 1931, s. 210, n. 3) DgF 402 vara en form av DgFT 392.

Grundtvigs indelning främst byggde på texterna i 1500- och 1600-talens danska adelsvisböcker och att den i några fall passar mindre väl för senare århundradens danska tradition.[22] Ännu svårare kan det stundom vara att foga in balladtexter från övriga Norden, däribland svenska, i Grundtvigs nummersystem, men på grund av den nordiska balladtraditionens relativt starka enhetlighet låter det sig, såsom tidigare antytts, i regel göras ganska väl.

Vissa nr i DgF med svenska motsvarigheter har jag helt uteslutit, då de av olika skäl syns mig falla utanför balladgenren: DgF 57, 258, 306 (berättande visor men av efterklangskaraktär), DgF 507, 510, 515, 516, 517 (lyrik), DgF 490 (yngre skämtvisa). Den av Grundtvig som DgF 102 tryckta texten är blott en variant av DgFT 104, och den svenska parallell han anför har ingenting med balladgenren att göra.[23] Det är blott med tvekan som jag upptagit några andra nr, främst DgFT 38. Många av de svenska formerna av DgFT 458 skulle också kunna ha uteslutits, men *typen* är i varje fall belagd mycket tidigt på danska. Däremot har jag utan vidare ur DgFT 66 borttagit den »Gren paa denne Vises Stamme» som Grundtvig vill se i den sena översättningen från tyskan, »Och jungfrun gick åt killan». De i DgF av Grundtvig och/eller Olrik anförda svenska motstyckena till DgF 254 och DgF 397 är, vilket de även antytt, av yngre karaktär, varför dessa båda typer ej medtagits i min förteckning. Detsamma gäller den i DgF utpekade svenska parallellen till nr 436, då den torde vara en av Richard Dybeck diktad pastisch.[24] En av Grundtvig under DgFT 240 uppförd svensk text har jag betraktat som en i stort sett egen typ och gett ett eget nr (ST 13), likaså en text som Grundtvig med orätt uppfattat som hörande till DgFT 82, nämligen den jag kallar ST 17. Som självständig typ (ST 26) har jag också uppfört den i inledningen till DgF 426 nämnda svenska visan. De svenska versionerna motsvarande DgF 180 och 181 har jag behandlat samlade under DgFT 180. På samma sätt har jag under DgFT 76 behandlat med såväl DgF 76 som DgF 123 korresponderande texter. DgF 7 har jag däremot delat i två: DgFT 7: I resp. 7: II. De texter som tryckts under DgF 185,

[22] Då vi nyss sett Grundtvig tala om visor som »en levende Organisme» får vi ett osökt tillfälle att återkomma till den inledningsvis antydda parallellen med biologien. Grundtvigs nummersystem är nämligen trots det intresse han hyste för balladernas utveckling även under senare århundraden ganska statiskt och icke i egentlig mening diakroniskt, men det är kanske knappast möjligt att finna ett lämpligare. Icke förty har Sverker Ek lika obetingat rätt, när han i sin rec. av FSF V: 1 (i FmFt 1935, s. 149) skriver: »Uppgiften att i enstaka fall avgöra till vilken visa [dvs. DgF-nr] en modern variant hör är icke alltid lätt . . .».

[23] Jfr s. 785 ff.

[24] Se s. 700.

192 och 323 betraktar jag som hörande till en och samma visa[25] och har uppfört de mot desamma svarande svenska texterna under ett nr (ST 6) — det enda ST-nr som är belagt på danska.[26]

Ehuru hela den svenska traditionen av den visa jag uppfört under DgFT 336 avviker från den enda fullständiga danska texten i avslutningsmotivet, har jag med min beteckning velat markera sambandet i övrigt mellan den danska och svenska utformningen genom att behålla DgF-numret för visan ifråga.

Ett antal nr i DgF har hittills ansetts sakna svenska motsvarigheter, som jag emellertid här kan presentera, t. ex. DgFT 432 och DgFT 443.

De typer som är representerade på svenska enbart i form av med pennan i hand gjorda översättningar från danskan medtages ej (DgFT 205 i Anders Knutssons visbok, DgFT 137 i Rudbecks Atland, Petter Rudebecks många översättningar, etc.);[27] undantag görs dock för i skillingtryck intagna översättningar.[28] Givetvis utesluter jag också visor, som på grund av däri ingående person- och ortnamn eller sitt innehåll möjligen kan antagas ha svenskt ursprung men som ej är belagda på svenskt språk. Icke heller upptages vistyper, vars existens på svenska man sökt bevisa blott genom att utpeka s. k. lånstrofer i andra, svenskspråkiga ballader. Ett par fall, där påståenden om existensen av svenska motsvarigheter till nr i DgF framförts av tidigare forskare, har jag kort diskuterat under vederbörande typ (DgFT 25 och 26; se även under DgFT 149).

Det förekommer en del hybridformer, vilkas inplacering i systemet naturligtvis kan diskuteras. Sålunda finns det former av DgFT 48 som står DgFT 46 mycket nära, och min uppdelning är här icke minst baserad på

---

[25] Denna åsikt har tidigare framförts av Sverker Ek i Norsk kämpavisa, 1921, s. 97 f.

[26] Kanske kan dock fortsatt forskning leda till resultatet, att en eller annan av de med ST-nr betecknade visorna direkt motsvaras av något DgF-nr.

[27] En hel del texter i Afzelius' Sago-Häfder har jag icke heller medtagit (t. ex. DgFT 153 och 436) trots att de av Afzelius uppges vara sjungna i Sverige (för de båda angivna exemplen hänvisar han till västgötsk tradition; se Sago-Häfderna IV², s. 215 resp. s. 208). De texter han presenterar är nämligen otvivelaktigt direktöversättningar från danskan (beträffande DgFT 153 jfr Grundtvigs skepsis i DgF III, s. 454). Dylika litterära översättningar har någon gång upptagits i yngre svensk tradition. Sålunda har DgFT 155 i en säkerligen på en skriftlig översättning från danskan återgående version efter minnet nedtecknats och insänts till SVA på 1960-talet av en traditionsbärare med i övrigt stor och intressant repertoar. Den i Thyra Renqvist, Om de skandinaviska folkviserefrängerna, s. 101, nämnda svenskspråkiga versionen av DgFT 163 (SLS 29, s. 242–244) är en ren översättning från danskan. — Om ett par av Afzelius i Sago-Häfderna upptagna översättningar från norskan, åtminstone i ett fall av tidigare forskning med orätt betraktat som ett riktigt svenskt belägg på vederbörande vistyp, har jag skrivit på s. 416 ff.

[28] Orsaken härtill är, att de skillingtrycken utgör en potentiell utgångspunkt för yngre tradition. Hur det förhåller sig härmed skriver jag om i del II, kap. 9.

omkvädenas utseende. Omkvädena men också personnamnen och vissa innehållsdetaljer har jag lagt till grund för min boskillnad mellan DgFT 446 och vissa därmed mycket likartade texter av DgFT 458. DgFT 124 har i traditionen ingått förbindelser med både DgFT 387 och ST 30. DgFT 274 och DgFT 277 kan ibland stå varandra mycket nära, och åtskilliga mellanformer finns.[29] Förutom dessa exempel på visor, där kontamineringen icke är ovanlig i svenskspråkig tradition, kan nämnas några förmodligen mera tillfälligt skapade hybrider utan nämnvärd spridning. I Bergshammarvisboken I ingår sålunda en text, vars förra del tillhör DgFT 45 men som sedan fortsätter med DgFT 42. Texten GA 33 tillhör i sin huvuddel DgFT 267 men har istället för det för ifrågavarande typ vanliga slutet upptagit slutmotivet ur DgFT 266.[30] En av Ludvig Borgström i Värmland upptecknad version av DgFT 37 har i slutet fått ett tillägg från annat håll.[31] I Hammarby, Uppland, upptecknades 1897 en text av DgFT 486 (ULMA 303: 919, s. 1–3), som i slutet övergår i DgFT 95. Slutligen kan man peka på en text som FSF V: 1, nr 1 P, vilken är en sammanblandning av DgFT 274, DgFT 39 och DgFT 486. Men också med visor utanför balladgenren har vissa balladtyper ingått föreningar; åtminstone en del av dessa kommer att beröras i del II, kapitlet 12.[32]

*

I den följande förteckningen följer först de med DgFT-nr försedda balladtyperna, därefter ST-numren. Inom ST-avsnitten har visorna i stort sett numrerats i enlighet med principerna för ordningsföljden inom DgF. Sålunda kan ST 1–8 betecknas som kämpavisor, ST 9 och 10 som naturmytiska visor, ST 11 och 12 som legendvisor, under det att ST 13–16 har historiskt ämne.[33] ST 17–34 motsvarar den heterogena gruppen »riddar-

---

[29] Jfr S. Ek, Visan om liten Ingas barnsäng, 1959, s. 5.

[30] Afzelius skriver härom i GA II, s. 19: »Sällan får man nu mera höra sjungas detta äkta Tragiska slut af denna allmänna Folksång, utan i dess ställe en glad och skämtsam upplösning ...», varefter de vanliga slutstroferna i DgFT 267 citeras. Afzelius har dock ställt saken på huvudet. Det är blott i GA 33 (och i textfragmentet Vs 2: 3, s. 400, vilket med största sannolikhet tjänat som förlaga för den i GA tryckta versionen) som »detta äkta Tragiska slut» förekommer; det hör avgjort ej till typen DgFT 267.

[31] Framhållet redan av Bergström i GAB komm., s. 2, där DgFT 104 utpekas som den långivande visan. Tänkbar är dock också DgFT 117. Ifrågavarande strofer finns f. ö. också i andra visor, bl. a. sådana av klart yngre ursprung men med balladinfluenser.

[32] Här hänvisar jag blott till ett par fall som behandlats av tidigare forskning: DgFT 124 (se S. Ek, Visorna om Rosendal och Lagerman, 1929) och DgFT 305 (se Greta Dahlström, Sjömatrosen och fröken Adelin, 1936).

[33] De två enligt min mening genetiskt sammanhörande visorna om Gustav Vasa, den s. k. Vasavisan och den s. k. Dalvisan, har givits beteckningarna ST 16: I resp. 16: II.

visor» i DgF; någon systematisering inom denna relativt stora grupp har jag däremot icke företagit.

Avsikten med förteckningen är att ange vilka balladtyper som finns på svenska men dessutom att i grova drag ge en uppfattning av respektive typers frekvens och förekomst i tid och rum.[34] Redovisningen för de enskilda typerna har emellertid gjorts på något skiftande sätt, och paradoxalt nog har de mest frekventa typerna ofta givits den mest summariska behandlingen. Det gäller främst DgFT 89, 95, 101, 104, 124, 238, 243, 369, 376, 380, 458 och 486 samt ST 7, men också för ett antal andra typer har jag avstått från en fullständig detaljredovisning.[35]

I så stor utsträckning som möjligt har jag i förteckningen hänvisat till min källpenetrering i kapitlen 1–3. För texter i de källor som upptagits under särskilda rubriker i kapitel 2 används i förteckningen kursiv stil, likaså för hänvisningar till skillingtryckskatalogen i kapitel 3. För de i GA och SF tryckta visorna har jag emellertid av utrymmesskäl blott — likaså i kursiv stil — angett numren i dessa samlingar och man får därför gå omvägen över exkursen för att nå fram till primärkällan. I övrigt ges sidhänvisningar till de ställen i detta arbete där vederbörande källa är behandlad.[36]

[34] En del tidigare uppgifter om t. ex. den geografiska utbredningen av enskilda ballader blir genom förteckningen korrigerade. R. Steffen skriver i Uppland, skildring af land och folk, II, 1908, s. 408 f., att GAB 15 (DgFT 361) och GAB 78 (DgFT 45) i svensk form blott är kända från Uppland, samt att för GAB 57 (särutformningen »Liten Kerstins bröllop och begravning» av DgFT 104) och SF 111 (DgFT 252) överhuvudtaget inga motsvarigheter är kända utanför Uppland »vare sig hos oss eller hos andra nationer», men typförteckningen i föreliggande arbete redovisar i samtliga dessa fall ett annat resultat. (Det kan för övrigt påpekas, att Grundtvig ej observerat SF 111 när han under DgF 252 behandlat denna vistyp.)

[35] Det skulle, särskilt för de verkligt högfrekventa typerna, bli ytterligt långa uppräkningar som inte fyller någon funktion i detta sammanhang. Jag får därför hänvisa till den i SVA förvarade balladkatalogen av år 1959 och till SVA:s kopiesamling för de svenska balladtyperna. För åtskilliga visor återkommer jag emellertid med utförligare beläggredovisningar i del II, särskilt i kap. 11 men för några vidkommande (DgFT 96 och 97) främst i kap. 14. Ortfixerade notiser, sägner och prosareferat med anknytning till ballader — ibland med inströdda visfragment — behandlas i kap. 8. — SVA:s balladkatalog är uppställd i listform. På basis av mina källstudier har jag här kunnat översätta denna i en resonerande genomgång, i vilken också indragits åtskilligt stoff, särskilt ur äldre källor, som ej varit beaktat tidigare.

[36] Härutöver ges hänvisningar till tryckta och otryckta källor, som ej ägnats särskilda utredningar i föreliggande arbete (åtskilliga kommer dock att behandlas i del II). Det bör påpekas, att Säve + nr hänvisar till Noreen–Gustavssons ed. av P. A. Säves Gotländska visor, samt att Wiede + nr hänvisar till Wiedes stora samling från 1840-talet och ej till den av mig på s. 519 ff. behandlade tidiga samlingen från 1818–22 (för den förstnämnda begagnar jag den numrering, som möter i kommentaren till de enskilda visorna i J. Lings bok Levin Christian Wiedes vissamling, 1965).

Visornas titlar är i allmänhet de inom svensk forskning vedertagna, antingen de är sådana som först uppträder i GA och SF eller utgör översättningar av titlarna i DgF. I somliga fall, inte blott beträffande ST-numren, har jag själv döpt visorna; dessa nya titlar är delvis rent konventionellt valda (efter huvudpersonens eller -personernas namn e. d.), delvis mera innehållsbeskrivande.

Efter varje visas titel ges uppgifter om typens förekomst på olika nordiska språk: danska (D), färiska (F), isländska (I), norska (N) och svenska (S).[37] Dessa uppgifter är säkerligen icke helt uttömmande men åtminstone intill dess den samnordiska balladkatalogen färdigställts torde de icke helt sakna värde.

*

DgFT 1. Tors hammarhämtning. D, (F), N, S

Två uppteckningar efter samma västgötska tradition från 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o,* nr 39 och 52). En text i *Bergshammarvisboken II* från 1700-talets mitt är en direktöversättning av Vedels danska version och representerar därför ej svensk tradition. — Om en tidningsnotis 1766 om DgFT 1 se s. 87 f. ovan.

DgFT 2. Sivert Snarensven. D, F, N, S

Nedskriven i Västergötland på 1630- eller 1640-talet (*Drottning Sofias visbok,* nr 21) samt upptecknad i Småland, troligen under 1700-talets första decennium (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 18). I B. Öhrwalls tidning Götheborgske Spionen, 1766, s. 116, sägs, att »Man får ibland höra små stumpar om [bl. a.] Sigward Maren, Swen i wåra gillen». Härmed torde avses DgFT 2.

DgFT 6. Herr Samsing. D, N, S

Av visan finns fem svenska uppteckningar. Den äldsta, från 1570-talet eller 1580-talets början, är troligen uppländsk (*Harald Oluffsons visbok,* suppl., nr 2). Ett par decennier yngre, från o. 1600, men likaledes upptecknad inom sveamålsområdet är *KB:s visbok i 8:o,* nr 33. Från 1670-talets Västergötland härrör *KB:s visbok i 4:o,* nr 36, under det att en småländsk text, med all sannolikhet från 1700-talets första decennium, finns som *Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 15 B. En småländsk uppteckning av Hyltén-Cavallius från 1830- eller 1840-talet finns i *Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 180 B; den har den enda svenska melodiuppteckningen till visan. Dessutom finns två små fragment, upptecknade på 1810-talet: Vs 2: 1, s. 529 (A. A. Afzelius' piktur; uppteckningsorten okänd; jfr s. 450 ovan) och Vs 2: 3, s. 177 (Rääfs samling; uppteckningen troligen östgötsk och möjligen gjord av A. D. Enander; jfr ovan s. 358 n. 60).

---

[37] Det kan måhända synas onödigt att ange »D» för alla DgFT-nr, vilka e definitione är belagda på danska, men jag har av flera skäl funnit det olämpligt att utesluta denna angivelse. — Där en av dessa språkbeteckningar satts inom parentes, betyder det att det rör sig om osäkra belägg, språkliga blandformer, endast ungefärlig typmotsvarighet, o. d.

DgFT 7: I. Vidrik Verlandsons kamp med resen. D, F, S

Namnformer ur Didriksvisorna (DgFT 7: I och 7: II, jfr också ST 1) har införts i den svenska översättningen av Didrikskrönikan o. 1450, se härom s. 18 härovan. Om en passus i Olaus Petri krönika som möjligen avser Didriksvisorna, se ovan s. 21. Den äldsta svenska texten av visan är en *Uppskrift av DgFT 7: I i KB Vs 144: 5* från 1500-talets senare hälft. Därnäst följer den västgötska nedskriften från o. 1640 i *Bröms Gyllenmärs' visbok,* nr 80, samt texten i *Samuel Älfs visbok,* nr 36, från 1650-talet; den sistnämnda är troligen avskriven ur en förlaga från 1500-talets senare del eller 1600-talets början. Två uppteckningar från 1690-talet (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 12 och 17) är gjorda i Småland, och från detta landskap eller Västergötland kommer en med dessa ungefär samtidig text: *KB:s visbok i 8:o,* nr 2. Rudebecks nr 28 är en direktöversättning från danskan. Ett citat ur en Didriksvisa, något ovisst vilken, ges i Götheborgske Spionen 1766, s. 116 (se ovan s. 87 f.). En del andra notiser om Didriksvisorna är framdragna i kap. 1; jfr också del II, kap. 8. Här skall blott påpekas, att Dybeck i Runa fol., I, s. 34, uppger att visan »Kung Thidrik af Bern. Sjunges ännu [dvs. på 1860-talet] af de gamle i Bohus län». Notisen, som kanske snarare avser DgFT 7: I än 7: II, är måhända riktig men bör dock tagas med viss reservation.

DgFT 7: II. De tolv starka kämpar. D, F, S

Visan är införd i *Per Brahes visbok* (nr 5 i ed.) år 1622. De övriga två svenska texterna är *Bröms Gyllenmärs' visbok,* nr 79, och *KB:s visbok i 8:o,* nr 1; i de två sistnämnda ms förekommer visan således omedelbart intill versioner av DgFT 7: I (jfr om denna härovan). Rudebecks nr 29 är en direktöversättning från danskan. Om en 1800-talsnotis, som ev. berör DgFT 7: II, se — liksom för andra notiser rörande Didriksvisorna — under DgFT 7: I härovan.

DgFT 10. Ulf från Jern. D, F, S

Visan är refererad i en antikvitetsrannsakning från Västmanland 1682 (se ovan s. 51). Den föreligger i en småländsk uppteckning från 1690-talet (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 32) och i en därmed ungefär jämngammal uppteckning från samma landskap eller Västergötland (*KB:s visbok i 8:o,* nr 4). Den svenska *skillingtryckstexten* är, liksom Petter Rudebecks nr 30, en direktöversättning från danskan.

DgFT 11. Orm ungersven. D, N, S

Visan är inskriven i en västgötsk visbok o. 1640 (*Bröms Gyllenmärs' visbok,* nr 78). Citat ur en version, som tillhört Olof Rudbeck, ingår i N. Salanus' diss. Gladius Scythicus; se ovan s. 55. Visan har upptecknats i Södermanland 1836 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 163 A, med mel.), i Småland 1837 och 1839 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 163 C resp. 163 B, den senare av dessa med bevarad mel.) samt i Bohuslän vintern 1919–20 (tr. av D. Arill i Ord och Bild 1921, 331 f.).

DgFT 15. Den stridbare munken. D, S

Upptecknad i Småland, med all sannolikhet under 1700-talets första decennium (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 19).

DgFT 16. Greve Gunselin. D, F, (S?)

Den enda svenska texten är den som finns i *skillingtryck*; den är en direkt översättning från danskan och representerar således ej svensk tradition. Möjligen har dock visan en gång funnits i svensk tradition, enär uttrycket »grefve Gunzselins bröllop» och namnet »Solentå» i andra svenska balladtexter (av DgFT 10 resp. DgFT 1) skulle kunna ha lånats från DgFT 16 i Sverige. Det finns dock alternativa sätt att förklara de nämnda textställena.

DgFT 18. Sven Svanevit. D, N, S

Inga säkra spår av visan på svenska finns från äldre tid. Texterna i *Petter Rudebecks visuppteckningar* (nr 27, 41 och 43) är enbart ordagrant översatta utdrag ur Vedels tryckta text, och en notis som den i Götheborgske Spionen 1766 (se ovan s. 87 f.) verkar också närmast avse en dansk form. Den äldsta svenska texten är därför den, som ingår i sex *skillingtryck* 1794–1806 (och senare, men då efter Atterboms bearbetning). Denna skillingtryckstext, som f. ö. visar betydande likheter med danska texter, har uppenbarligen spelat stor roll för yngre svensk tradition.

Den första uppteckningen i Sverige gjordes på 1810-talet med melodi i Uppland (*GA* 45) och, likaledes med melodi, efter småländsk tradition (*Götiska Förbundets vissamling*, s. 68–69, 84; jfr ovan s. 514). Efter östgötsk tradition upptecknades visan 1820 (*L. Chr. Wiedes vissamling från 1818–1822*, nr 36, med mel.). Från 1830- eller 1840-talet härrör två småländska uppteckningar (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling*, nr 224 A; J. G. Angel, se s. 540); troligen återger också en annan text från denna tid, utskriven av Hyltén-Cavallius (se s. 543 n. 15), småländsk tradition. På 1850-talet upptecknades visan efter en skånsk meddelare »å Atlantiska oceanen, på höjden af Azoriska öarna» (*Södling* S 38, med mel.; jfr ovan s. 591 n. 46 och s. 594). Från samma decennium torde härröra en småländsk (*Dybeck*–Hollberg 5) och en sörmländsk (*Dybeck*–Hollberg 6) uppteckning, båda med melodier. Från tiden kring 1800-talets mitt och de närmast följande decennierna föreligger dussintalet uppteckningar, och även från 1800-talets slut och in på 1900-talet har visan upptecknats, fast mera sparsamt.

Från Finland finns några uppteckningar, gjorda från 1870-talet och fram på 1900-talet (FSF V: 1, nr 32 B–F, tre av dem med melodier, samt SLS 19, 115–117; FSF V: 1, nr 32 A, ur en handskriven visbok från 1843, är en ren avskrift av skillingtryckstexten). En inspelning efter Åbolandstradition gjordes 1958 (SR 58/12.126: 17: 1).

DgFT 19. Kung Speleman. D, F, S

Upptecknad i Småland på 1690-talet eller, troligare, under 1700-talets första decennium (*Petter Rudebecks visuppteckningar*, nr 15).

DgFT 20. Habor och Signild. D, (N), S

En notis om visan möter 1559 hos Laurentius Petri (se s. 25 härovan). Första strofen är citerad i ett historiskt kompendium från 1609 (se s. 58). Messenius ger en notis om visan 1612 och begagnar vistexten för sitt samma år framförda drama Signill (se s. 40). Den äldsta egentliga vistexten (*Uppskrift av DgFT 20 i KB Vs 4*) är från o. 1600 och troligen från Svealand liksom fallet säkert är med en uppskrift från 1600-talets början (*KB:s visbok i 8:o*, nr 40) och texten i *Per Brahes visbok*, nr 7, från 1622 eller 1623. Visan finns i aderton *skillingtryck* från

tiden 1638–1838 (fyra från 1600-talet, åtta från 1700-talet, sex från 1800-talet), vilkas text uppenbarligen spelat stor roll för senare tradition (och, genom ett förlorat äldre tryck, troligen också för Per Brahes version). Man märker även skillingtryckens betydelse, när man läser uppskrifterna i *UUB Nordin 1121, KB Vs 41, KB Vs 43 a* och *Bergshammarvisboken I*. En melodi upptecknades i Östergötland på 1810-talet (tr. Grönland, s. 10; se s. 393 härovan); Lorenzo Hammarsköld uppger (Sw. Literatur-Tidning 1815, sp. 730) att han hört visan sjungas i Kalmar län. I Finland avskrevs visan på 1870-talet i Österbotten (Rancken ms R 3) direkt efter ett äldre skillingtryck; en finländsk uppteckning efter muntlig tradition, med melodi, gjordes på 1880-talet i Åboland (FSF V: 1, nr 31). Ungefär samtidigt uppskrevs visan i Blekinge efter skillingtryck (S. Thomasson i SvLm VII.6, nr 12) och upptecknades den i Småland (NM Hammarstedtska ark.). En mängd notiser och sägner — åtskilliga nämnda i kap. 1 ovan — med anknytning till visan finns i litterära källor och delvis också i uppteckningar; DgFT 20 har lokaliserats till ett flertal orter i Sverige. Se härom i del II, kap. 8.

DgFT 25. Hævnersværdet. D, N

Enligt S. Ek, Den svenska folkvisan, 1924, s. 179, skulle denna balladtyp, som ej är belagd i svensk tradition »en gång tydligen varit välbekant också hos oss». Jag har ej kunnat finna något bevis för ett dylikt antagande. Däremot finns den delvis besläktade DgFT 206 på svenska, se härom i det följande.

DgFT 26. Liden Grimmur og Hjelmer Kamp. D

E. J. Biörner tryckte i sina Nordiska Kämpa Dater 1737 en isländsk rima av samma innehåll som balladtypen DgFT 26. Han nämner därvid ([3], s. 18), att »Om denna *Hjalmar* eller *Hjälmer* / samt hans *bruna brand* / det är, blänckande swerd, siunges ännu en Wisa af gamalt folk i Nordland, besynnerliga i Medelpa och Ångermannland, där *Bjarmaland* hafwa warit belägit». Nyerup (Abrahamson–Nyerup–Rahbek I, s. 382), Grundtvig (inledn. till DgF 26) och Liestöl (Norske trollvisor, s. 223) antar, att det rört sig om en svensk text av DgFT 26. Emellertid torde man med större sannolikhet kunna förmoda, att Biörner avsett vistypen DgFT 415, »Herr Hjelmer», i vilken uttrycket »bruna brand» förekommer. Av denna åsikt är tydligen också Dybeck i Runa h. 1, 1842, s. 21, och Ek i Norsk kämpavisa, s. 95 n. 1.

DgFT 28. Ramunder. D, N, S

En visa om »Ramunner», varmed DgFT 28 måste avses, är nämnd i en antikvitetsrannsakning från Medelpad 1684 (se s. 51). En text uppträder i *skillingtryck* tre gånger under 1600-talets sista decennier (den återkommer sedan i tio tryck från 1700-talet och fem från 1800-talet). Redan den småländska texten i *Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 22, bygger uppenbarligen direkt på skillingtrycksversionen, och det kan utan större risk påstås, att hela den efterföljande traditionen av visans text mer eller mindre direkt återgår på skillingtrycken. En del 1700-talsnotiser, delvis nämnda eller citerade i kap. 1, belyser visans popularitet; den har också lokaliserats till bestämda orter (varom närmare i del II, kap. 8). Under 1800- och 1900-talen har i Sverige och Finland gjorts sammanlagt ett fyrtiotal uppteckningar, vartill kommer några inspelningar.

Eftersom de ur traditionen upptecknade texterna är så starkt beroende av skillingtrycken, knyter sig på sätt och vis det största intresset till melodiuppteck-

ningarna. Bland dessa kan nämnas de två melodierna, troligen från 1810-talet, till *SF* 12; Wiede, nr 324 (från 1840-talets Östergötland) samt de finländska i FSF V: 1, nr 26.

DgFT 30. Holger Dansk och Burman. D, S

Omkvädet är omkring 1480 citerat på en målning i Floda kyrka, Södermanland (se s. 26 f. härovan). Visan inskrevs o. 1630 i en västgötsk visbok (*Bröms Gyllenmärs' visbok,* nr 14). En text ingår sedan i fjorton *skillingtryck* 1675–1845 (två från 1600-talet, tio från 1700-talet, två från 1800-talet). En värmländsk uppteckning med melodi är från 1800-talets första tredjedel (KB Vs 2: 1, s. 35–39; mel. och delar av texten tryckta som *SF* 7), likaså en skånsk melodiuppteckning (*SF 7 B* [: I]). Ett *skillingtryck* från 1835 (DgFT 30: 15) bygger på SF. Några 1700-talsnotiser om »Holger Dansk» torde åsyfta DgFT 30 (se s. 89 f. ovan).

DgFT 31. Sven Fötling och trollet. D, S

En målning i Floda kyrka, Södermanland, från o. 1480 syftar med all sannolikhet på denna visa (se härovan s. 27 och bild 2, s. 145). Den äldsta svenska texten är den som upptecknades i Småland under 1700-talets första decennium (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 14). En visa om »Swen Felling», varmed DgFT 31 torde åsyftas, är nämnd i B. Öhrwalls tidning Götheborgske Spionen 1766, s. 116 (jfr s. 87 f. härovan). Slutligen finns av visan två svenska uppteckningar från 1810-talet: den ena är från Värmland eller Dalsland (*SF* 14), den andra, som ingått i Afzelius' samling, är av oviss proveniens (Vs 2: 3, s. 433–434; jfr s. 450 härovan).

DgFT 34. Riddar Tynne. D, (N), S

Möjligen åsyftar en notis i Rudbecks Atland III, 1698–99, s. 43, om »Tyriols wijsa», DgFT 34 (jfr s. 56 ovan). En text av visan ingår i ett *skillingtryck* från 1700-talet, troligen århundradets förra del, en annan i sex *skillingtryck* (fem från 1700-talet, ett från 1841). Visan nedskrevs i ett ms, som tillhört Gustaf Celsing (1679–1734); *GA 7* [: II]). Den upptecknades 1811 i Västergötland och ungefär samtidigt i Värmland (GA 7 [: I]), i förstnämnda fallet med melodi. En annan melodiuppteckning gjordes 1814 i Uppsala (*GA* 7 [: I]). År 1819 upptecknades DgFT 34 i Blekinge (Vs 2: 1, s. 641–644; se ovan s. 398 n. 36) samt vid samma tid, med melodi, i Östergötland (Wiede, nr 289; jfr s. 526 härovan). Två strofer ur visan publicerades av Hyltén-Cavallius i en uppsats om runorna 1842 (Läsning för folket 8; omtr. i Carlén, Sv. familjboken IV, 1852, därst. s. 162), kanske dock efter GA 7 [: I] med smärre förändringar. I *Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling* ingår en uppteckning av okänd proveniens (se ovan s. 542 n. 13); den är möjligen småländsk och bör härröra från 1830- eller 1840-talet. Under 1800-talets senare del gjordes två uppteckningar: 1873 i Värmland (ULMA 42: 9, s. 196; med mel.) och på 1880-talet i Dalsland (tr. J. Henriksson, Plägseder och skrock bland Dalslands allmoge, 1889, s. 106 ff.). På 1900-talet har den upptecknats i Västergötland år 1900 (ULMA 111: 28, s. 2) samt i Bohuslän vintern 1919–1920 (tr. av Arill i Ord och Bild 1921, s. 333 f.) och 1924, 1926 (VFF 1319, nr 86; IFGH 889, s. 12–14, med mel.). En fjärde rikssvensk 1900-talstext (IFGH Liungmans saml. fol., 44, s. 9), insänd från Jämtland 1925, torde återgå tämligen direkt på GA 7 [: I], trots den lilla förändringen i omkvädet. En finländsk text är upptecknad i början av 1900-talet (A. P. Svenssons saml., h. 6, nr 88 a). Det är

uppenbart, att skillingtryckstexten DgFT 34: 2–7 (med dess tendens till kryssrimmade strofer) spelat en stor roll för 1800- och 1900-talstraditionen. I viss mån talar det heterogena melodimaterialet också härför; olika melodier har sammankopplats med skillingtryckstexten.

DgFT 35. Herr Peder och dvärgens dotter. D, S

Enda svenska uppteckningen gjord på 1670-talet i Västergötland (*KB:s visbok i 4:o,* nr 4).

DgFT 37. Den bergtagna. D, F, I, N, S

Visan är införd på 1810-talet i en allmogevisbok från Blekinge (se ovan s. 101 n. 96). Från samma årtionde kommer de äldsta kända uppteckningarna. En är från Västergötland (*GA* 1 [: I] med mel.; texten utgiven i *skillingtryck* 1833 och 1834), tre från Östergötland (*GA* 1 [: II] med mel. som dock trycktes blott hos Grönland, s. 23; *SF* 141 A; Drake S 163, nr 72, se s. 113 n. 50), två av något oviss proveniens (*SF* 141 B; *GA* 35 med mel.), en från Småland (*SF* 142 med mel.; möjligen är visan upptecknad efter geografiskt svårbestämd släkttradition).

I Östergötland upptecknades visan på 1830-talet (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 150 A, med mel.) samt i Småland 1839 (ibid., nr 150 B–C, den förra med mel.; två helt olika versioner av visan upptecknade efter en och samma traditionsbärare). År 1845 upptecknades visan i Värmland (L. Borgström, se ovan s. 115 n. 59) och på 1840-talet även i Östergötland (Wiede, nr 201, med mel.) samt på Gotland 1846 (Säve, nr 160, med mel.) och 1848 (Säve, nr 204; jfr DgF 38). Från 1850-talets förra hälft härrör en uppteckning efter sörmländsk tradition (*Emil Öberg*–Anna Andersdotter 1, med mel.). Under åren 1852–55 utkom från ett Kalmartryckeri en egen text av DgFT 37 i fem *skillingtryck.* Från 1860-talet och fram till vår egen tid har ett tjugotal uppteckningar — och några inspelningar — av DgFT 37 gjorts i Sverige.

I Finland har gjorts åtta uppteckningar från 1897 och framåt (de flesta tryckta som FSF V: 1, nr 8; den som 8 C tryckta texten har blott inledningsstrofen gemensam med DgFT 37 och verkar f. ö. något dubiös). Också några inspelningar har på 1950- och 1960-talen gjorts efter Åbolandstradition.

GA:s text har uppenbarligen spelat en icke obetydlig roll för senare tradition i Sverige och Finland; jfr härom närmare i del II, särskilt kap. 9.

DgFT 38. Agneta och havsmannen. D, S

Denna sannolikt i Norden relativt unga visa är på svenska belagd blott i sen tid; ingen enda av 1810-talssamlarna syns ha stött på den. Från 1830- eller 1840-talet härrör två småländska uppteckningar (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 144 B och C, den senare med melodi), från 1842 en från Skåne (tr. GAB anm., s. 307 ff.) och likaledes från 1840-talet två från Östergötland (Wiede, nr 56: 1–2, båda med melodier). En gotländsk uppteckning från 1848 (Säve, nr 204) är en hybrid mellan DgFT 38 och DgFT 37. Ett *skillingtryck,* innehållande en från danskan översatt text av DgFT 38, utkom 1846. En annan text ingår i ett *skillingtryck* från 1878. Från 1800-talets andra hälft och från 1900-talet föreligger ett trettiotal uppteckningar, till största delen gjorda i landets västra och sydliga delar. Visan har också på 1950-talet inspelats i Bohuslän.

Från Finland är blott känd en uppteckning från Åboland 1924 (FSF V: 1, nr 7, med mel.).

DgFT 39. Näcken bortför jungfrun. D, F, I, N, S

Från slutet av 1700-talet finns två belägg av visan bevarade: i »*Upsala-handskriften Samlingar af Visor*», från 1780-talet, samt i en *Östgötsk vissamling från 1790-talet,* nr 6. Från 1799–1839 utkom en text av visan i tio *skillingtryck*. Från 1800-talet föreligger uppteckningar från Västergötland (*GA* 11 med mel.; Vs 126: 3, s. 121–122, möjligen identisk med den för GA 11 begagnade), Östergötland (*GA* 89 [: II] med i GA ej intagen mel.; *Wallman*–piga i Linköping 2; Hartmansdorff 6 med mel., se s. 345), Småland (Chr. Stenhammar, se s. 397) och Uppland (*GA* 89 [: I] med mel. Grönland, s. 36). Till 1810-talet får sannolikt även föras dels en textuppteckning (Vs 2: 3, s. 319–321; se ovan s. 358 n. 64) och dels en melodiuppteckning (S 163, nr 25; se ovan s. 113 n. 50), båda av oviss proveniens. I Småland gjordes två uppteckningar 1819 resp. 1820 (*L. Chr. Wiedes vissamling 1818–1822,* nr 26 och 8, den senare med mel.) och en uppteckning 1839 med mel. (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 145). Från Östergötland finns en uppteckning gjord på 1840-talet (Wiede, nr 7: 2, med mel.). Vid mitten av 1800-talet upptecknades visan ett flertal gånger: i Västergötland (*Dybeck*–Danelius 10), på Gotland (Säve, nr 176), efter tradition från Närke (*Emil Öbergs visuppteckningar*–Anna Cathrina Öberg 1; med mel.) och av oviss proveniens (se *R. Dybecks visinsamling,* s. 574). Från 1800-talets senare del och 1900-talet föreligger fjorton belägg på visan från skilda delar av landet (mestadels endast av texten) samt en inspelning (63/M/6207: 1: 1).

I Finland syns DgFT 39 ha åtnjutit en speciell popularitet. Från 1870-talet och framåt har närmare sextio uppteckningar och två inspelningar (SR 57/11.142: 11: 3; SR 57/11.142: 2: 4) gjorts, de flesta med melodier (större delen av materialet tr. i FSF V: 1, nr 1). — I en finländsk uppskrift (FSF V: 1, nr 4) har visan fått en från övriga svenskspråkiga texter avvikande form och motivupplösning; det är något tvivelaktigt om vi här har att göra med en i traditionen utformad och spridd version.

DgFT 40. Harpans kraft. D, I, N, S

Visan upptecknades på 1690-talet i Småland (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 39; texten citerad i en 1700-talsdiss., se ovan s. 85) och Skåne (*Prästrelation från Näsum 1693*). På 1810-talet upptecknades visan sex gånger i Östergötland: *GA* 91 [: I] med melodi, *GA* 91 [: II] med melodi, *SF* 149 A med melodi, *SF* 149 anm., *Wallman*–Follin 3, Drake S 163 (mel. nr 76, knappast sammanhörande med men anpassad till texten Wallman–Follin 3; mel. sedan tryckt i Afzelius' Afsked, nr 6). Under samma årtionde upptecknades visan tre gånger i Småland: *SF* 149 B med melodi; Vs 2: 1, s. 640–641, med melodi (J. H. Wallmans resa 1819, se ovan s. 398 n. 36); Vs 2: 1, s. 629–630, med melodi (H. R. Bostedt, se ovan s. 358). Från 1810-talet föreligger vidare en uppteckning från Västergötland (Vs 2: 1, s. 635–636) och en från Värmland (Geijer 5) — dessa båda syns ligga till grund för texten *GA* 91 [: III], vars melodi möjligen är Geijers värmländska. Av oviss proveniens är följande 1810-talsuppteckningar: Vs 2: 3, s. 290–291, och *Götiska Förbundets vissamling,* s. 56 B–57 B (se s. 514 ovan). Den uppländska texten Vs 2: 1, s. 229–230, får troligen dateras till 1810-talet (se om denna Roslagssamling ovan s. 427).

Från återstoden av 1800-talet och från 1900-talet föreligger ungefär trettio rikssvenska uppteckningar från olika landskap (påfallande är den nästan totala bristen på belägg från Västsverige och de gammaldanska landskapen). De fin-

ländska beläggen på DgFT 40 är mycket få och härrör från Åbolands skärgård (FSF V: 1, nr 5 A–B, med melodier; inspelningarna SR 58/11.869: 1: 3 och 61/9.176: 1: 1).

DgFT 41. Havsmannen. D, F, (N), S

Uppteckнad i Östergötland 1813 efter traditionsbärare som lärt visan i Skåne (*GA* 90).

DgFT 42. Kung Erik och spåkvinnan. D, N, S

Den äldsta svenska texten av visan (från 1700-talets mitt) är *Bergshammarvisboken I,* nr 5, vars förra del tillhör DgFT 45 men som till sin senare hälft måste föras till DgFT 42. Visan är sedan upptecknad i Uppland på 1810-talet (*GA* 63; med mel.). En annan uppteckning från ungefär samma tid (Vs 2: 3, s. 292–295) är av oviss, dock möjligen uppländsk, proveniens. Texten i Afzelius' Sago-Häfder IV[1], s. 185 ff., syns bygga på de två nämnda upptecknингarna. Det föreligger en notis från o. 1820 om visans förekomst i Skåne (se ovan s. 519). I Södermanland upptecknades visan 1836 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 159 A), i Östergötland tre gånger på 1840-talet (Wiede, nr 23, 24 och 212, samtliga med melodier). Omkring 1800-talets mitt upptecknades den på Gotland (Säve, nr 76) och i Dalarna (tr. M. Axelsson, Vesterdalarne, 1855, s. 175 f.), o. 1880 i Skåne (tr. E. Wigström, Folkdiktning II, 1881, s. 38 ff.; texten strax avskriven i en uppländsk visbok, VFF 2498, s. 126–128). En uppteckning gjordes i början av 1900-talet i Finland efter en österbottnisk meddelare, som lärt visan av sin i norra Sverige födda mor (FSF V: 1, nr 17); texten, som bl. a. beträffande omkvädena står Axelssons dalauppteckning närmast, har måhända undergått viss bearbetning av uppteckнaren. — R. Steffens påstående i Uppland II, s. 411 f., att visan »bevarats i Sverige uteslutande genom muntlig uppländsk tradition», är, såsom av ovanstående översikt framgår, felaktigt — Steffen har tydligen blott känt GA:s text.

DgFT 45. Ungersven och havsfrun. D, N, S

Upptecknad i Uppland, med melodi, under 1810-talets förra del (*GA* 21) samt i Blekinge 1819 (J. H. Wallman; se ovan s. 398 n. 36). I Småland gjordes två upptecknингar, båda med melodier, några decennier senare (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 147 A–B). Vidare finns en östgötsk uppteckning, med melodi, från 1840-talet (Wiede, nr 63, texten har en annan upplösning än den för typen vanliga och har tydligen bl. a. upptagit strofer ur DgFT 40) och en bohuslänsk från 1800-talets mitt (*Richard Dybecks visinsamling,* se s. 574 ovan). I Nyland upptecknades visan 1876 (FSF V: 1, nr 3, med mel.). — Det äldsta belägget på visan (från 1700-talets mitt) är förra delen av *Bergshammarvisboken* I, nr 5, vars huvuddel tillhör DgFT 42.

DgFT 46. Älvefärd. D, (N), S

Upptecknad i Västergötland på 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o,* nr 9) och 1810-talet (*GA* 95 [: III]), i Östergötland på 1840-talet, med melodi (Wiede, nr 219). — För typen DgFT 46 jfr också DgFT 48; en klar skillnad mellan dessa båda är ofta svår att göra.

DgFT 47. Herr Olof och älvorna. D, F, I, N, S

Uppteckнad i Västergötland på 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o,* nr 1). Från 1810-talet föreligger ett flertal upptecknингar: tre från Östergötland (*SF* 148 B; *GA* 94 [: I] med melodi; *GA* 93 med melodi, vilken dock kanske inte hör direkt samman med texten utan i stället är uppteckнad i Uppland — texten GA 93 utgavs 1902 i *skillingtryck*), två från Småland (den ena är *Rääf*–Kerstin Andersdotter 4, den andra är uppteckнad av Hedda Hammarskjöld, se s. 353 ovan) och en från Värmland eller Dalsland (*SF* 148 A). Troligen återger den i Afzelius' Sago-Häfder II[1], s. 141 f., tryckta texten en egen uppteckning och skulle således ej bygga på de i GA och SF intagna; det är inte alldeles uteslutet, att det rör sig om den i GA nämnda uppländska upptecknингen, vars melodi kan vara den till GA 93 tryckta. Visan uppteckнades i Östergötland på 1830- eller 1840-talet (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 152 A) samt, med melodi, därstädes på 1840-talet (Wiede, nr 64; visan här sammankopplad med DgFT 460). I Närke uppteckнades den senast 1860 (tr. sagda år i Djurklou, Ur Nerikes folkspråk och folklif, s. 94 f.). En uppteckning från 1800-talets andra hälft av något oviss proveniens finns i R. Bergströms saml., NM. Slutligen uppteckнades visan i Blekinge 1909 (LUF 709, s. 1–2). — De i Alfhild Forslin, Balladen om riddar Olof och älvorna, 1964, s. 7 f., upptagna svenska varianterna »K» och »L» tillhör ej DgFT 47 utan DgFT 208, under det att »O» är en avskrift av GA 93, förmodligen via skillingtrycket.

DgFT 48. Herr Magnus och havsfrun. D, N, S

Visan är vid 1700-talets mitt inskriven i *Bergshammarvisboken I,* nr 12. Den är kanske åsyftad hos Dalin 1762 (se s. 81 ovan) och citerad i en år 1791 under E. M. Fants presidium framlagd diss. (se ovan s. 86). En text ingår i sju *skillingtryck* 1801–1826. Från 1810-talet föreligger åtminstone två östgötska upptecknингar: *GA* 95 [: IV] och *Wallman*–pigan Brita 1. Troligen östgötsk och från denna tid är också texten Vs 2: 3, s. 369–372 (jfr ovan s. 358 n. 64). En 1810-talsuppteckning från Uppland är *GA* 95 [: I], med melodi. Uppteckнade under samma decennium är vidare *GA* 96 (med mel.; upptecknингen gjord i Småland men möjligen efter geografiskt mer svårbestämbar släkttradition) och den öländska texten Vs 2: 3, s. 373–374 (se ovan s. 357 f.). Senast vid 1830-talets mitt är visan uppteckнad på Gotland (*Anna Ehrenströms visor,* nr 5). Från 1840-talet föreligger tre östgötska upptecknингar, alla med melodier (Wiede, nr 119, 168, 169). Från ungefär samma tid härrör en uppteckning från Södermanland (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 152 C), en från Närke (*Dybeck*–Hollberg 2, med mel.) och en från Småland (*Dybeck*–Hollberg 1, med mel.). Från 1850-talets mitt och fram till 1929 föreligger sedan dussintalet upptecknингar från Sverige. I Finland har visan veterligen aldrig påträffats. — Om visans lokalisering till Vadstena och huvudpersonens identifiering med Gustav Vasas son Magnus se del II, kap. 8.

DgFT 50. S:t Olavs seglation. D, N, S

Visans motiv är vanligt i svensk medeltida kyrklig konst; jfr ovan s. 26 samt kap. 8 i del II. På sistnämnda ställe redogör jag också för de många lokaliseringar av visans händelseförlopp och de sägnifieringar av vistexten som finns. Visan nämns uttryckligen i en antikvitetsrannsakning från Medelpad 1684 (se s. 51 härovan), samt i några andra, yngre källor; alla svenska upptecknингar är dock mer eller mindre fragmentariska och består i regel blott av enstaka strofer

inlagda i prosaberättelser. Jag hänvisar ånyo till kap. 8 och nämner därför här endast visfragmenten i E. Flygare-Carlén, Ett köpmanshus i skärgården (I, 1860, s. 213 f.), från Bohuslän; E. Wigström, Folkdiktning II, 1881, s. 109 f., från Skåne; LUF 873, s. 20, från Småland (uppt. 1925).

DgFT 54. Varulven. D, N, S

Uppteckned i Västergötland i början av 1810-talet (*GA* 78, med mel.; *Grönland* s. 32, har till samma text satt en melodi, som sannolikt företräder en egen uppteckning av okänd proveniens) samt i Södermanland under 1800-talets första tredjedel (*SF* 140, med mel.). Från Västergötland finns ytterligare en uppteckning (*Dybeck*–Danelius 4), kanske gjord på 1840-talet. Från Västmanland finns två uppteckningar: en är troligen gjord 1835 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling*, nr 181), den andra något decennium senare (tr. Ahlström, 300 nordiska folkvisor, 1855, nr 45, med mel.). Visan uppteckndes i Småland med melodi 1852 (Måns Hultins ms II, s. 29, 35), i Värmland o. 1850 (tr. M. Axelsson, Vandring i Wermlands elfdal, 1852, s. 20 f.) samt på 1880-talet i Skåne (tr. Teckningar och toner, 1889, s. 49 f., med mel., nr 6 i melodibilagan) och Dalsland (tr. Meddelanden från Nordiska Museet 1888, s. 28 ff.). Under 1900-talet har visan upptecknats i Närke 1930 (ULMA 3574: 4, s. 8) och Östergötland 1931 (IFGH 2283, s. 1–2). — Säve, nr 29, ansluter sig i såväl text som melodi mycket nära till SF 140 och torde direkt återgå på denna. Den finländska version, som enl. komm. till Säves Gotländska visor, s. 410, skulle finnas i SLS' samlingar, har jag ej kunnat återfinna.

DgFT 55. Den förtrollade riddaren. D, N, S

Uppteckned på 1670-talet i Västergötland (*KB:s visbok i 4:o*, nr 6) samt 1812, med melodi, i Östergötland men sannolikt efter småländsk tradition (*SF* 138 B).

DgFT 56. Jungfrun i fågelhamn. D, F, N, S

Uppteckned två gånger på 1670-talet efter samma västgötska tradition (*KB:s visbok i 4:o*, nr 5 och 44).

DgFT 58. Jungfrun i hindhamn. D, S

Nedskriven 1572 eller strax dessförinnan, troligen i Uppland (*Harald Oluffsons visbok*, nr 21), samt uppteckned i Västergötland på 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o*, nr 8).

DgFT 62. Ravnen Rune. D, F, I, N, S

Uppteckned flera gånger efter samma traditionsbärare i Östergötland under 1810-talets förra del (*GA* 59, med melodi) samt ungefär samtidigt efter vad som troligen är västgötsk tradition (Vs 2: 3, s. 279–284; tr. *GAB* komm., s. 228 ff.; jfr ovan s. 415).

DgFT 63. Blacken. D, N, S

Uppteckned i Västergötland på 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o*, nr 7) samt i Östergötland 1812 (*SF* 135 B), i senare fallet troligen med den melodi som till en dikt av Hedborn trycktes i Poet. Kal. f. 1813 (mel. sedan tryckt till *SF* 135 B). Jfr ovan s. 105 f.

DgFT 65. Lindormen. D, N, S

Visan upptecknades på 1810-talet i Slaka och Landeryd, Östergötland, efter flera traditionsbärare: *Wallman*–Maja Hansdotter 6, *Wallman*–Naterberg 17, *Wallman*–Follin 4, *Wallman*–fru Wallman. Tre melodier finns till dessa texter; en är efter Maja Hansdotter, en efter Greta Naterberg, under det att S 163, nr 75, som anpassats till A. C. Follins text kanske inte upptecknats efter henne utan efter annan tradition, ovisst vilken. På Slaka- och Landerydtraditionerna återgår *GA* 88 [: I] och 88 [: II]. En annan östgötsk uppteckning från denna tid finns i Vs 2: 1, s. 549–551 (se ovan s. 358 n. 64). Från 1810-talet härrör vidare en uppteckning efter geografiskt svårbestämbar släkttradition (Hartmansdorff 12, med mel.; texten tryckt som *SF* 139). I SF är sistnämnda text kombinerad med två melodier (S 163, nr 143 och 146), av vilka åtminstone en är av okänd proveniens, under det att den andra torde tillhöra texten Vs 2: 1, s. 672–674, upptecknad på 1830-talet i Uppland (P. W. Hörlin, se ovan s. 111 n. 41).

År 1838 upptecknades visan, med melodi, i Småland (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 154 A). Från Småland härrör en annan uppteckning från ungefär samma tid (J. G. Angel, se s. 540) samt ytterligare en, med melodi, från 1848–49 (*Södling* S 31; en likalydande version efter två olika meddelare). I Östergötland upptecknades DgFT 65 på 1840-talet (Wiede, nr 117, med mel.), i Skåne o. 1880 (Eva Wigström; tr. i Hazelius, Ur de nordiska folkens lif, 1882, s. 117 f.) samt slutligen ånyo i Östergötland 1928 (ULMA 1973: 15, s. 12–13).

I Finland har fyra uppteckningar gjorts i Nyland och Åboland under 1800-talets slut och 1900-talets början (FSF V: 1, nr 14 B–E, tre av dem med melodier; om nr 14 A ur den s. k. Mäntsälävisboken se ovan s. 594 ff.).

DgFT 66. Jungfrun förvandlad till lind. D, N, S

Visan är nedskriven vid 1700-talets mitt (*Bergshammarvisboken I,* s. 126–132). Den är upptecknad under 1810-talets förra hälft i Östergötland (*GA* 87 [: II], med melodi), Uppland (Vs 126: 3, s. 57–58; cit. *GA* 87 [: I]; melodien tryckt till texten *GA* 87 [: I]) och troligen Västergötland (*GA* 87 [: I]). Vidare finns upptecknings från Småland 1820 och 1822 (*Wiedes vissamling från 1818–22,* nr 3 resp. nr 16, den förra med melodi) liksom 1845 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 266: 6), med melodi, samt två från Södermanland, varav den ena förmodligen är gjord 1836 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 155), den andra några decennier senare (*Dybeck*–Österberg 5). En uppteckning med melodi gjordes möjligen i Östergötland på 1840-talet (Wiede, nr 298); troligare är dock att Wiede här avskrivit melodien GA 87 [: II]. På finländskt område är visan upptecknad 1876 i Nyland (FSF V: 1, nr 13 A, med melodien 13 b) samt ett par gånger (1908–1909 resp. 1931, den första gången med melodi) efter en och samma traditionsbärerska i Åboland (FSF V: 1, nr 13 B och melodien 13 a). — Visan »Jungfrun gick åt killan», som Grundtvig (DgF II, s. 214) kallar »en dansk Gren paa denne Vises Stamme», är en sen översättning från tyskan och har intet direkt samband med DgFT 66.

DgFT 68. Riddaren i fågelhamn. D, F, S

Nedskriven 1572 eller strax dessförinnan, troligen i Uppland (*Harald Oluffsons visbok* nr 17). Visan är ev. nämnd i ett register från o. 1600, se s. 209 ovan.

DgFT 70. Unge Svedendal. D, S

Uppteckнad i Småland på 1690-talet (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 6) och i Uppland under förra delen av 1810-talet (*GA* 10, med mel.). Den av Dybeck i Runa fol., I, s. 16 f., tryckta versionen bygger tydligen direkt på GA:s (jfr s. 577 härovan) men har utsatts för vissa ändringar och uteslutningar. Just dessa ändringar och uteslutningar återkommer i den text, som ingår i H. Hofberg, Nerikes gamla minnen, 1868, s. 249 f., och där uppges vara »Uppteckнad i Vester-Nerike»; Hofbergs text torde därför, genom hans egen eller hans meddelares försorg, återgå på den strax dessförinnan tryckta texten i Runa, av Dybeck angiven som hemmahörande i Närke. En i N. B.[endixon], Visbok, 1923, s. 149 ff., tryckt text är direkt avhängig av GA:s version; till skillnad från GA 10 framträder den emellertid som fyrradig (två tvåradiga strofer har genomgående hopslagits till en fyrradig) och då GA 10 har nitton strofer har texten i Bendixons visbok utökats med en halvstrof (i sin str. 9). Av visan DgFT 70 skulle det således bara finnas två svenska primäruppteckningar, Rudebecks och GA:s.

DgFT 76. Riddar Stigs runor. D, I, N, S

Textbörjan till vad som med största sannolikhet är DgFT 76 ingår i ett lexikaliskt verk av Bureus o. 1630 (se ovan s. 37 f.). En text av visan, från o. 1660 är *Barbro Banérs visbok,* nr 7. Denna text saknar den långa skildring av riddar Stigs bröllop och hans präktiga gård som finns i de flesta av de gamla danska texterna; DgF 76 E och F består egentligen blott av denna skildring. Den återkommer också i den som DgF 123 uppförda danska texten. I nyare tradition, dansk såväl som svensk, finns åtskilliga uppteckningar av denna bröllops- och gårdsbeskrivning. Man kan antingen räkna med att det här rör sig om ett lösbrutet och utvidgat slutmotiv i DgFT 76 eller omvänt med att i vissa texter av DgFT 76 påhängts en ursprungligen självständig visa. Utan att taga ställning till denna fråga har jag valt att beteckna de texter, vilka blott skildrar den präktiga gården och det ståtliga bröllopet och saknar motivet med runkastningen, såsom DgFT 123 men att kort behandla dem i detta sammanhang. En uppteckning av denna typ gjordes i Västergötland på 1810-talet (*GA* 53, med mel.); en melodiuppteckning från samma tid är av oviss proveniens (tryckt hos Grönland; se i exkursen). Vidare kan från 1800-talets förra del nämnas fragmenten i Vs 2: 3, s. 415–416, resp. s. 417 samt Wiede, nr 20 (från Östergötland, uppt. med mel. på 1840-talet) och *Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 288 A–B. Alla dessa har — till skillnad från GA:s text — fått en tämligen burlesk karaktär; visan får närmast tycke av ren skämtvisa med viss anknytning till »Den bakvända världen» (Skv 4).

DgFT 81. Sömnrunorna. D, N, S

Uppteckнad i Småland på 1690-talet (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 1). Visan är ev. nämnd i ett register från o. 1600, se s. 209 ovan.

DgFT 82. Redebold och Gullborg. D, I, N, S

Visan upptecknades i Västergötland på 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o,* nr 17), och den ingår i *Bergshammarvisboken I* (nr 15) från 1700-talets mitt. DgFT 82 föreligger sedan i ett mycket stort antal uppteckningar från 1810-talet, och i icke så få uppteckningar från återstoden av 1800-talet. I relation härtill är 1900-talsbeläggen påfallande fåtaliga.

1810-talsuppteckningarna är följande. Från »Södra Sverige» kommer *GA* 80 [: I] med melodi (mel. blott tryckt hos Grönland; av Drake i S 163, nr 51, sedan kombinerad med Maja Hansdotters text av visan). Östgötska uppteckningar är den nyssnämnda *Wallman*–Maja Hansdotter 17, vidare *Wallman*–Follin 1 (med mel.); *Rääf*–Mems 8; Drake S 163, nr 125 och 160 (båda med mel.); en uppteckning av Clas Livijn (se s. 356). Västgötsk är *GA* 2 med melodi, under det att *GA* 80 [: II] och kanske också texten Hallencreutz 1 (se s. 354) är från Uppland. En jämtländsk text skaffades av G. E. Dillner (se s. 436), under det uppteckningen Hartmansdorff 13 (med mel.) återger en geografiskt svårbestämbar släkttradition. Av okänd proveniens är Drake S 163, nr 90 och 91 (båda med mel.) samt Vs 126: 4, s. 75, med melodi (ev. från Småland, dock osäkert; se ovan s. 448 och 450) och Vs 126: 8, s. 40–43 (se ovan s. 450).

År 1820 upptecknades visan efter östgötsk tradition (*L. Chr. Wiedes vissamling från 1818–1822,* nr 34) och ungefär samtidigt i Skåne (*Henrik Reuterdahls visuppteckningar,* nr 4). Från 1830-talets senare hälft torde härröra den sörmländska uppteckningen med melodi i *Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 161 B. Från detta eller påföljande årtionde kommer den östgötska texten i samma samling, nr 161 D; den samtida texten i Vs 4, s. 431–435 (se ovan s. 543 n. 15) är troligen småländsk. På 1840-talet upptecknades visan också i Västergötland (Vs 126: 4, s. 55–59; C. J. Ljungström, se ovan s. 413), av L. Chr. Wiede i Östergötland (Wiede, nr 101, 164, 217 — dessa med melodier — samt Wiedes konceptsamling, nr 305, utan melodi) samt av densamme efter värmländsk tradition (Wiede, nr 52, utan melodi). Från resten av 1800-talet föreligger ungefär ett dussin uppteckningar, under det att 1900-talsuppteckningarna icke är fullt så många.

Från 1870-talet och fram till 1920-talet gjordes sju uppteckningar i Finlands svenskbygder, varav fyra med melodier (FSF V: 1, nr 25).

DgFT 83. Hilla lilla. D, N, S

En text av visan ingår i åtta *skillingtryck* (två från 1600-talets slut, sex från 1700-talet; det yngsta torde vara från 1767). Skillingtryckstexten, avskriven i *Bergshammarvisboken I,* s. 200–208, och i *Göt. Förb. vissamling,* s. 4–5 (i Småland), m. fl. ställen, har uppenbart spelat en dominerande roll för den muntliga tradition vi har kodifierad i några uppteckningar från 1810-talet. Också den *Uppskrift av DgFT 83 i laghandskrift, LUB,* som kan dateras till o. 1725, torde indirekt återgå på skillingtrycksversionen av visan. En skånsk och en västgötsk-bohuslänsk text är sammanarbetad till *GA* 32 (med mel. av oviss proveniens), och vidare finns ett par östgötska uppteckningar (*Wallman*–Mademoiselle Follin 5; *Wallman*–Greta Naterberg 18, vartill troligen hör melodien S 163, nr 52) samt en gjord i Småland men möjligen återgivande en geografiskt mera svårbestämbar tradition (*SF* 107, med mel.). En uppteckning (med mel.) av okänd proveniens ingår i C. B. Rutströms samling, se s. 108 f. I Småland upptecknades visan också på 1840-talet (av Sven Sederström, se ovan s. 541) samt, med melodi, några decennier senare (*C. E. Södlings vissamling,* S 34; proveniensuppgiften dock ej entydig, jfr ovan s. 594).

DgFT 84. Den förtrollade barnaföderskan. D, N, S

Nedskriven med melodi o. 1600, troligen i Svealand (*UUB Palmskiöld 395*). Sedan har visan upptecknats i Sverige under 1800-talets förra hälft: tre gånger

på 1810-talet (varav två i Östergötland: *SF* 134 A, med mel., och Vs 2: 1, s. 539 — se för den sistnämnda s. 332 härovan; den tredje uppteckningen — *SF* 134 B, med mel. — är svårare att geografiskt bestämma) och en gång — med melodi — i Värmland 1845 (av L. Borgström, se ovan s. 115 n. 59). Ungefär samtida med den sistnämnda är en troligen småländsk uppteckning med melodi (*Dybeck*–Hollberg 8). I Åboland har visan upptecknats på 1880-talet (FSF V: 1, nr 54 A, med mel. SLS 82, s. 375), vidare 1909 (då med mel.) och 1931 efter en och samma traditionsbärare (FSF V: 1, nr 54 C, med mel. 54 a; INE S. Grönfors saml.), slutligen 1923 (FSF V: 1, nr 54 B); en inspelning gjordes 1957 efter en dotterdotter till den som lämnat texten FSF V: 1, nr 54 B (SR 57/11.142: 2: 1).

DgFT 86. Florens Benediktsson och fru Margareta. D, F, S

Visan är citerad i ett lexikaliskt arbete av Bureus från 1630-talet eller däromkring (se ovan s. 38). Den är ungefär samtidigt införd i en västgötsk visbok (*Bröms Gyllenmärs' visbok,* nr 39) och på 1650-talet i en visbok från sveamålskring (se ovan s. 38). Den är ungefär samtidigt införd i en västgötsk visbok området (*Samuel Älfs visbok,* nr 38), här troligen efter en äldre källa. En text ingår i tio *skillingtryck* 1642–1798. Vidare finns en *text av DgFT 86 i KB Vs 4* från 1700-talets mitt eller något därefter. Den som *GA* 43 tryckta texten följer mycket nära skillingtrycksversionen men är försedd med melodi. Det är tydligt att DgFT 86 fått avge omkväde till Dahlstiernas Giöta kiämpa-wisa om slaget vid Narva 1700 (detta framhålles i Afzelius' ingress till GA 43; Bergströms kritik i komm. till GAB 36 är ogrundad och förvånande ovederhäftig). I ett skillingtryck från 1701 (KB skill.tr. T 6 b) är också DgFT 86 melodihänvisning för Dahlstiernas visa (och även — troligen via Dahlstierna — för en visa av Dalin). Det torde därför vara av betydelse att ta i beaktande de melodiuppteckningar som gjorts till Giöta kiämpa-wisa: *GA* 29 och den västgötska i Vs 126: 4, s. 8, båda från 1810-talet, samt den finländska i SLS 82, s. 367 (nr 46) från 1880-talet.

DgFT 89. Styvmodern. D, F, I, N, S

Visan är upptecknad fem gånger under 1810-talet i olika landskap. I Småland upptecknades visan två gånger med mel. (*SF* 90 A resp. Hartmansdorff 28, se ovan s. 349; den senare möjligen efter geografiskt svårbestämbar släkttradition). Från Östergötland finns en uppteckning (*Rääfs visinsamling,* s. 332 ovan), från Uppland en uppteckning med melodi (*GA* 72 [: I]). Vidare upptecknades visan under samma decennium i Västergötland (texten *GA* 72 [: II], mel. hos Grönland, se i exkursen; texten senare avtryckt i *skillingtryck* 1849). Från 1810- eller 1820-talet föreligger en uppteckning från Uppland (*SF* 90 anm.). År 1822 upptecknades visan i Småland (*L. Chr. Wiedes vissamling 1818–1822,* nr 17). Något senare gjordes två uppteckningar i Småland, den ena (med mel.) 1839, den andra vid ungefär samma tid (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 160 B resp. 160 A). En annan uppteckning av Hyltén-Cavallius är ungefär samtidig och sannolikt från Småland (se ovan s. 543 n. 15). En östgötsk uppteckning gjordes med melodi på 1840-talet (Wiede, nr 162). Från 1800-talets mitt föreligger två versioner av visan från Gotland (den ena med mel., se ovan s. 116 n. 62; den andra är Säve, nr 365 A). Från 1800-talets senare del och 1900-talet har ett trettiotal uppteckningar gjorts (huvudsakligen blott av texten), främst från södra och västra Sverige, men i mindre utsträckning även från andra landsdelar, t. ex. Jämtland, där också en inspelning gjorts (SR 58/11.696: 9: 2).

I Finland gjordes den tidigaste uppteckningen på 1880-talet. Senare har ett tjugotal versioner upptecknats (de flesta med melodier), företrädesvis från Åboland och Nyland (se FSF V: 1, nr 34; SLS 11, s. 4; SLS 19, s. 36–38; SLS 22, s. 145, samt Adolfsson–Forslin, Några nyfunna balladvarianter, nr 34). Slutligen har visan inspelats efter Åbolandstradition (SR 58/11.142: 2: 2).

DgFT 90. Sorgens makt. D, S

Uppteckнad på 1810-talet i Västergötland (*GA* 6 [: I] med mel.) och två gånger i Östergötland (*GA* 6 [: II] med mel. hos Grönland, s. 24; *SF* 91 med mel.). Vid 1800-talets mitt finns nedskrifter från Gotland (Säve, nr 75), Östergötland (tr. Frykholm, Några folkvisor från Östergötland, nr 9, med mel.; jfr s. 118 n. 68) och något decennium senare från Småland (Södling S 225 med mel. och S 226 mel. utan text). I *skillingtryck* återfinns visan fr. o. m. 1874. Vid 1800-talets slut gjordes uppteckningar i Skåne (tr. Wigström, Folkdiktning I, 1880, s. 17 f.; LAL 101; LAL 107; LAL 108 med mel. i LAL 109; LUF 2810, s. 1–2) och i Småland (tr. SvLm II.9, s. 28 med mel.). Under 1900-talet har gjorts enstaka uppteckningar. De kommer från Västergötland (tr. Götlind, Visor tryckta i år, 1917, nr 5 med mel.), Skåne 1929 (LUF 2448, s. 58–62) samt Småland o. 1950 (SR B 50, s. 99–100). Därjämte finns en inspelning från Blekinge (SR 53/19.397: 1–2). Av de finlandssvenska beläggen är ett från Åland, upptecknat 1880 (FSF V: 1, nr 33 a, C med mel.), det andra från Åboland 1920 (FSF V: 1, nr 33 b, D med mel.). — FSF V: 1, nr 33 B representerar en översättning från danskan. Om FSF V: 1, nr 33 A, se ovan s. 594 ff.

DgFT 91. Gengångaren. D, S

Enda svenska uppskriften är från 1600-talets början och uppvisar en del språkdrag, som kan vara götiska (*KB:s visbok i 8:o,* nr 42).

DgFT 92. Herr Mårten. D, S

Uppteckнad på 1670-talet i Västergötland (*KB:s visbok i 4:o,* nr 2). Ett möjligt belägg för visans förekomst inom sveamålsområdet o. 1600 ger ett register i *KB:s visbok i 8:o* (se s. 209 f. ovan).

DgFT 95. De två systrarna. D, F, I, N, S

Från 1810-talet föreligger ett flertal uppteckningar. Två är från Västergötland (*GA* 17 med mel.; Vs 126: 3, s. 128–30, cit. vid GA 69), två är från Östergötland (*Wallman*–Naterberg 1, cit. vid GA 69; Reuterswärd 2, se ovan s. 357), en är från Uppland (Vs 126: 3, s. 20–21, cit. vid GA 69; en melodi sannolikt sammanhörande med just denna textuppteckning tr. hos Grönland, s. 28, var. 1), en är troligen uppländsk eller östgötsk (Vs 126: 3, s. 135–137), en är en melodiuppteckning av något oviss proveniens (*GA* 69), en kommer från Småland (*SF* 99 med mel.; upptecknaren återger dock möjligen en mera svårbestämd släkttradition). Den som GA 17 tryckta texten har upptagits i tre *skillingtryck* 1835–1887, under det att en annan text finns i sex *skillingtryck* 1894–1912.

Efter en och samma gotländska traditionsbärare har visan upptecknats två gånger, sist 1842 med melodi (*Anna Ehrenströms visor,* nr 4). En sörmländsk uppteckning tillhör troligen 1830-talets senare hälft (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 162 B). På 1840-talet upptecknades visan tre gånger i Östergötland (Wiede, nr 105, 334, 335, alla med mel.). Troligen från samma decennium

eller det påföljande härrör en västgötsk text (*Dybeck*–Danelius 12). Senast 1853 gjordes en gotländsk uppteckning (Säve, nr 163), under det att 1857 är terminus ante quem för en uppteckning efter sörmländsk tradition (*Emil Öberg*–J. E. Öberg 2, med mel.). Från tiden därefter och in i nutiden föreligger ett fyrtiotal svenska uppteckningar och därjämte några inspelningar.

I Finland föreligger av DgFT 95 ungefär fyrtio uppteckningar från 1870-talet och senare (de flesta tryckta i FSF V: 1, nr 15); också i Finland har inspelningar kunnat göras under det sista decenniet. Intressant är att i GA III, 1818, s. 22, citeras en finländsk text av visan; mycket troligt är också att en hos Grönland, 1818, s. 28, återgiven melodi till DgFT 95 (»Var. 2») hör till den nyssnämnda texten och således är av finländsk proveniens.

DgFT 96. S:t Staffan. D, F, (N), S

Möjligen ligger en visa om Staffan till grund för vissa medeltida bildframställningar (se ovan s. 25 f.). Första gången en Staffansvisa nämns är i Djurbergs Hälsingebeskrivning 1689 (se s. 58 f.). Från det följande århundradet finns åtskilliga notiser om och även citat ur DgFT 96 — för dessa redovisas i olika sammanhang vid min behandling av 1700-talet i kap. 1. Dessa äldre citat liksom de olika texterna i *skillingtryck* 1796 ff. och den helt övervägande delen av de ytterst talrika — åtminstone 200 — uppteckningsgarna från 1800- och 1900-talen behandlar blott motivet »Staffan stalledräng». Jag får här nöja mig med att som exempel hänvisa till *GA* 99 och FSF V: 1, nr 24. I en eller ett par relativt sparsamt belagda former av Staffansvisan är legendmotivet »Staffan och Herodes» företrätt; en tvåradig form är belagd i Skåne (O. John i FmFt 1916, s. 15 f., med mel.; NM E. U. 857, s. 261, fragm. från 1929) och Åboland (FSF V: 1, nr 23; inspelningarna SR 57/11.142: 2: 6 och 61/9.176: 1: 3), under det att en fyrradig form utan omkväde främst upptecknats i Uppland. I skillingtrycken av den sistnämnda formen är Staffan ej nämnd (dessa skillingtryckstexter har därför ej specificerats i kap. 3).

De tvåradiga formerna av »Staffan stalledräng» och »Staffan och Herodes» har mycket ofta försetts med påhängda »tiggarstrofer» — belagda redan hos Broman under 1700-talets förra del — vilka förklaras av visans funktion vid julens »Staffanssjungning». Det är säkerligen denna speciella funktion som orsakat att DgFT 96 kunnat leva kvar i så stor utsträckning som fallet är. Till de delvis mycket invecklade problemen rörande DgFT 96 återkommer jag i del II, bl. a. i kap. 14 rörande visans funktion.

DgFT 97. Jungfru Maria och Jesus. D, S

En text av visan ingår i tre *skillingtryck* från 1700-talet och några andra versioner finns i sammanlagt fem *skillingtryck* från 1800-talet. Under 1800- och 1900-talen har gjorts åtskilliga uppteckningsar, delvis i fragmentarisk och ofta i med andra visor hopkopplad form. Visan har närmare bestämt infogats i en cykel av julvisor, framförda vid stjärngossevandringarna, samt (dock endast i Skåne) begagnats vid majsjungningen; se härom och för en specifikation av beläggen avsnittet om balladens funktion i del II, kap. 14. I närvarande framställning skall blott enstaka exempel ges på de olika utformningarna av motivet med Jesu återfinnande: Jesus återfinns i örtagården (skillingtrycken; *SF* III, s. 521 n., från Västmanland; FmFt 1922, s. 148 f., från Skåne), i templet (*SF* III, s. 519–522, från Östergötland; *Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling*, nr 232 C, från

Småland) eller på korset (FmFt 1922, s. 153 f., från Skåne). Den äldsta melodiuppteckningen torde vara den till texten *SF* III, s. 519–522, tryckta (av oviss proveniens).

DgFT 98. Maria Magdalena. D, F, N, S

Visan är först känd genom några *skillingtryck* från 1700-talets slut och fem från 1800-talets första år. Från 1810-talet härstammar en uppteckning från Värmland (Atterbom, Poet. Kal. för år 1816, s. 20 ff.; jfr ovan s. 107) och från samma tid finns fyra uppteckningar från Östergötland (*GA* II, s. 229–233; för de tre senare, samtliga med melodier, se exkursen under *SF* 60 och s. 113 n. 50). *I Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling* ingår som nr 234 D en visuppteckning från Småland, och en annan uppteckning av Hyltén-Cavallius från sannolikt samma tid, 1830- eller 1840-talet, härrör från Västmanland (se s. 543 n. 15). Från Östergötland finns fyra uppteckningar från 1840-talet (Wiede, nr 22, 59, 295: 1 och 295: 2; samtliga med melodier). Ett tiotal år yngre är ett antal uppteckningar: en från Gotland (Säve, nr 28, med mel.), två från Dalarna (tr. M. Axelsson, Vesterdalarne, 1855, s. 171 ff., med mel.; *R. Dybecks vissamling,* se ovan s. 574), en från Närke (*Emil Öberg*–Anna Cathrina Öberg 3), en efter tradition från Närke eller Södermanland (*Emil Öbergs visuppteckningar,* se s. 586), en från Östergötland (tr. Frykholm, Folkvisor från Östergötland, nr 6, med mel.) och en från Värmland (*Dybeck*–L. T. Lignell 1, med mel.). Från återstoden av 1800-talet och från 1900-talet finns ett tjugotal uppteckningar från hela södra och mellersta Sverige. En inspelning från Småland föreligger (SR 57/10.617: 28: 1).

I Finlands svenskbygder är visan tidigast upptecknad 1875 och därefter ända in i nutiden. Av de trettioåtta finlandssvenska uppteckningarna är tjugofyra försedda med melodier. Flertalet versioner är publicerade i FSF V: 1, nr 18. Tre inspelningar har gjorts av finländsk tradition: SR 57/11.142: 3: 2, 57/11.142: 29: 1, 61/9.176: 1: 5.

DgFT 100. Underbar syn. D, F, N, S

Visan finns i två tämligen likartade versioner i *skillingtryck* (den ena i sju 1700-talstryck, den andra i fyra tryck från 1790-talet och ett från 1802). De fem sistnämnda trycken är alla utgivna i Gävle, vilket icke torde vara utan betydelse när man konstaterar att en norrländsk, snarast jämtländsk, uppteckning med melodi (*GA* II, s. 233–234) står denna senare skillingtrycksversion tämligen nära. GA:s text har i sin tur utgivits i ett *skillingtryck* 1849. En skånsk uppteckning gjordes o. 1820 (*Henrik Reuterdahls visuppteckningar,* ballad nr 6); denna text är till skillnad från samtliga andra svenska klart annorlunda än skillingtrycksversionen men hör nära samman med dansk tradition. Skillingtrycken har synbarligen spelat en mycket betydande roll för den övriga 1800- och 1900-talstraditionen. Följande uppteckningar finns: från 1800-talets förra del en från Västergötland (tr. Afzelius' Sago-Häfder III[1], s. 13; III[2], s. 22 f., med källangivelse s. 187) och från 1870-talet en från Skåne (tr. E. Wigström, Folkdiktning I, 1880, s. 78 f.) samt från 1900-talets början två finländska, varav en utan melodi (Brages saml. 15, nr 36) och en med (FSF V: 1, nr 22, från Åland). Ett tämligen oförändrat återgivande av en skillingtryckstext ingår i N. B[endixon], Visbok, 1923, s. 175 f., under det att en inspelning från Dalsland 1957 (SR 57/10.617: 51: 2) både till text och melodi står så nära GA:s version att traditionen måste betraktas som sekundärt avledd därifrån.

DgFT 101. Liten Karin. D, N, S

Några uppteckningar av denna visa har ingenstädes i Norden gjorts före 1800-talet, men Peder Syv nämner i företalet till sin visedition bland andra visor med religiösa ämnen också »S. Karens». Ett mycket osäkert svenskt belägg är det i historiska arbeten redan från 1600-talets början mötande notisen om en vid konung Sigismunds kröning sjungen visa, i vilken orden »Jagh passar intet på» återkom. Vi vet inte om det överhuvudtaget rört sig om en ballad; skulle så vara fallet är förutom DgFT 101 t. ex. DgFT 243 tänkbar. Jag behandlar denna fråga utförligare i del II, kap. 8.

På 1810-talet upptecknades visan i Västergötland (*GA* 3 [: I]), Uppland (*GA* 3 [: II]; huruvida den i GA tryckta melodien hör till den västgötska textuppteckningen är något ovisst), Östergötland (*Wallman*–Hallman 2 med mel.; *Wallman*–Maja Hansdotter 12; Rääfuppteckning utan meddelaruppgift, se s. 332). Möjligen uppländsk är texten Hallencreutz 4 (se s. 354), under det J. H. Wallman 1819 upptecknade en melodi utan text i Småland (se s. 398 n. 36). Texten GA 3 [: I] utgavs helt eller i förkortad form i ett stort antal *skillingtryck* 1831 ff.; skillingtryckstexten torde ha haft avsevärd betydelse för senare tradition.

På 1830- eller 1840-talet upptecknades visan i Småland (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling*, nr 183 a A). Från 1843 härrör en dalsländsk text (*Dybeck*–Hardin 3) och på 1840-talet gjordes också tre östgötska uppteckningar (Wiede, nr 1–3, alla med melodier). Från 1800-talets mitt och framöver föreligger ett trettiotal svenska uppteckningar jämte några inspelningar.

I Finland har visan upptecknats fyrtiotalet gånger från 1870-talet och in i nutiden (de flesta uppteckningarna tryckta i FSF V: 1, nr 20; många av dem har melodier). Även i Finland har DgFT 101 inspelats ett par gånger vid 1950-talets slut (SR).

(DgFT 102)

Den av Grundtvig som DgF 102 tryckta texten är blott en variant av DgFT 104. Någon typ DgFT 102 existerar således ej. — Om den i ingressen till DgF 102 nämnda traditionen om S. Tora i Torekov, se del II, kap. 8 (under DgFT 337); om den västgötska visan om Tore se s. 785 ff. härnedan.

DgFT 103. S:t Göran och draken. D, N, S

En *uppskrift av DgFT 103 i KB Vs 3* från o. 1550 omfattar både text och melodi men är för bådadera ofullständig. Från o. 1600 finns en text, nedskriven inom sveamålsområdet (*KB:s visbok i 16:o*, nr 66). En text ingår i *skillingtryck* 1630–1835 (fyra tryck från 1600-talet, sjutton från 1700-talet, fem från 1800-talet). Direkt avhängiga av skillingtryckstexten är, förutom den rena avskriften i *Bergshammarvisboken I*, nr 19, en gotländsk uppteckning från 1800-talets mitt (Säve, nr 162, med mel.), en uppteckning med melodi från 1850- eller 1860-talet (tr. Jämten 1916, s. 50; troligen efter hälsingetradition, ehuru melodien är påfallande lik GAB 99 a, upptecknad av Hyltén-Cavallius), versionen i N. B[endixon], Visbok, 1923, s. 129 ff., samt de finländska FSF V: 1, nr 30 A, D, E (den sistnämnda med mel., uppt. 1887). Mera självständiga är övriga uppteckningar: de småländska från 1819 (med mel., se s. 398 n. 36), o. 1840 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling*, nr 240 D, ett par något olika utskrifter med åtminstone två melodier), 1870-talets början (*Södling* S 130, med mel.; se s. 593 härovan) och 1932 (LUF 4783, s. 26) samt den östgötska från 1849 (Dybeck — se s. 564 härovan:

uppteckningen är i Runa fol., II, s. 32, försedd med mel., men möjligen är denna lånad från den småländska uppteckningen av år 1819). — En svensk 1900-talsuppteckning (NM E. U. 28384) är f. n. bortkommen, under det att av de i Sv. låtar, Jämtland-Härjedalen, nr 671, tryckta versionerna den första (som anges vara upptecknad i Jämtland av Karl Tirén och förut tryckts i Jämten 1916, jfr nedan s. 794 n. 2) säkerligen är en ren avskrift efter Dybecks Runa fol., II, s. 32, och även den andra — likaledes meddelad av Karl Tirén — troligen bygger på denna publikation. Märkvärdiga är de två finländska, av A. P. Svensson lämnade texterna FSF V: 1, nr 30 B och 30 C; kanske har de under traderingen passerat finskspråkiga led och därför översatts fram och tillbaka mellan svenska och härnedan) säkerligen är en ren avskrift efter Dybecks Runa fol., II, s. 32, och finska, men möjligen är de istället resultatet av sentida bearbetnings- eller författarverksamhet. — I Bromans Glysisvallur I: A, s. 248, nämns visan från Hälsingland, och ibid., II: A, s. 22, citeras ett omkväde till denna i övrigt omkvädeslösa visa (jfr s. 74 f. härovan). I sin Värmlandsbeskrivning 1773–79, s. 337 not t, kallar Fernow DgFT 103 »en bekant visa hos Almogen». Också Dalin nämner visan på 1700-talet (se ovan s. 89 f.). Sturekrönikans notis om »sancti örians wijsa» får som tidigare nämnts ej utan vidare anses som identisk med DgFT 103; påfallande är att i krönikan denna vistitel omedelbart åtföljs av en leis.

DgFT 104. Duvans sång. D, N, S

Av visan finns två utformningar, som mycket väl kunde uppföras som särskilda men som jag här föredragit att t. v. placera som olika subtyper av samma huvudtyp. Den ena undertypen som kunde karakteriseras med titeln »Bruden dör vid bröllopet» är belagd i Sverige, Svenskfinland och Norge (Utsyn 141). Den utmärks bl. a. därav att den saknar det för den andra typen karakteristiska inledningsmotivet med duvans budskap. Den förstnämnda typen är sparsamt belagd; den är upptecknad på 1810-talet i Uppland (*GA* 71 med mel.) och på 1870- och 1880-talen i Åboland (SLS 82, s. 360–361; SLS 317, s. 60–61) — till typen kan också föras en östgötsk uppteckning från 1840-talet (Wiede, nr 215, med mel.), en gotländsk från samma eller närmast följande decennium (Säve, nr 175) samt en småländsk från 1880-talets början (tr. Fataburen 1911, s. 199 f.). — Den andra typen, »Duvans sång på liljekvist» (»Engelens Budskab») finns belagd i Sverige, Svenskfinland (FSF V: 1, nr 19), Danmark (DgF 104) och Norge (Utsyn 55).

Den äldsta svenska texten av denna typ är citatet i skoldramat Josephi historia 1601 (se s. 59). En text infördes i en allmogevisbok i Härjedalen 1730 (*KB Vs 43 a*), en annan på 1770-talet i »*Upsala-handskriften Samlingar af Visor*». På 1810-talet upptecknades visan i Jämtland (*GA* 70 [: I] med melodi), med melodi i Östergötland (*GA* 70 [: II], tryckt utan melodi), i Värmland (tr. Atterbom, Poet. Kal. för år 1816, s. 67 ff.) samt i Småland (*L. Chr. Wiedes vissamling från 1818–1822*, nr 18. Såväl GA 70 [: I] — liksom f. ö. GA 71 — och framförallt Atterboms text upptogs i *skillingtryck*; i ett *skillingtryck* från 1835 ingår en självständig text. Från 1840-talet härrör en västgötsk uppteckning med melodi (C. J. Ljungström, jfr ovan s. 413; uppt. tryckt i Vgtlds fornm. fören. tidskr. 1869, s. 73 ff.) och fyra från Östergötland (Wiede, nr 26: 1–2, 27, 296, alla med melodier). Från detta decennium eller 1850-talet härrör också en text från Västergötland (*Dybeck*–Danelius 11) resp. Gotland (Säve, nr 63). Därefter har visan upptecknats ungefär tjugo gånger i Sverige; även några inspelningar har gjorts i nyare tid.

I Finland finns av typen »Duvans sång» omkring trettio uppteckningar från

1870-talet och framåt. Också i Finland har visan inspelats under 1950- och 1960-talen.

DgFT 105. Den rike mannens själ. D, S

En vistext om fjorton tvåradiga strofer med slutomkväde ingår i två *skillingtryck* från 1700-talet, en annan om sju fyrradiga strofer utan omkväde i tre *skillingtryck* (två från 1700-talet, ett från 1836). En uppteckning, med melodi, efter småländsk traditionsbärare 1848 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 235 C) är också på fyrradig strof utan omkväde men uppvisar åtskilliga textdrag utan motsvarighet i de sistnämnda skillingtrycken och torde återge en åtminstone i huvudsak därav oberoende tradition.

DgFT 108. Eldprovet. D, N, S

Uppteckнad på 1670-talet i Västergötland (*KB:s visbok i 4:o,* nr 14).

DgFT 109. Herr Peder och hans syster. D, I, N, S

Visan är o. 1600 införd i en visbok från sveamålsområdet (*KB:s visbok i 16:o,* nr 37) samt uppteckнad i Västergötland på 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o,* nr 21). En text ingick i en *Östgötsk vissamling från 1790-talet*; den finns bevarad i avskrift. På 1810-talet upptecknades visan i Östergötland efter två traditionsbärare (*SF 47* A, med mel., dvs. Hartmansdorff 3, se s. 345 härovan; *Wallman*–Greta Naterberg 23) samt en gång i Värmland eller Dalsland (*SF* 47 B). I Småland upptecknades visan 1820 och 1822 (*L. Chr. Wiedes vissamling från 1818–1822,* visorna nr 1 resp. nr 15, den förra med mel.) samt tre gånger o. 1840 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 175 B–D, alla med melodier). Möjligen återger också Hyltén-Cavallius textutskrift i Vs 4 (se ovan s. 543 n. 15) en småländsk uppteckning. Tre östgötska upptecknингar gjordes på 1840-talet (Wiede, nr 65: 1, med mel.; Wiede 272: 1, två något olika textutskrifter, med mel.; Wiede 272: 2, med mel. — denna mel. kombinerad förutom med denna text även med texten 272: 1). På Gotland upptecknades visan, med melodi, icke långt före år 1840 av Carl Säve (jfr s. 116 f. härovan) och efter samma traditionsbärare vid 1840-talets mitt (Säve, nr 78 B, med mel.), vidare o. 1850 efter två andra meddelare (Säve, nr 78 A, 78 C). Vid sistnämnda tidpunkt upptecknades visan också efter Närketradition (*Emil Öberg*–Anna Andersdotter 2). En småländsk uppteckning med melodi gjordes i början av 1870-talet (*C. E. Södling*–Plut 4), under det att visan upptecknats i Skåne på 1870-talet (tr. E. Wigström, Folkdiktning I, 1880, s. 30 ff.), o. 1900 (tr. Bondesons Visbok, nr 51, med mel.) samt 1895 (LAL 107, 109, med mel.). En jämtländsk textuppteckning gjordes 1926 (ULMA 1213, s. 48–50). På finländskt område har visan upptecknats tre gånger i Nyland, vid samtliga tillfällen med melodier: på 1870-talet (FSF V: 1, nr 21 A och a), 1909 (FSF V: 1, nr 21 b) och 1935 (tr. Budkavlen 1937, s. 119 ff.).

DgFT 110. Hustrudråpet. D, S

Uppteckнad med melodi i Småland på 1830- eller 1840-talet (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 178 A 2).

DgFT 111. Herr Peder och pilgrimen. D, S

Nedskriven vid 1700-talets mitt (*Bergshammarvisboken I,* s. 150–154) samt uppteckнad på 1810-talet i Uppland (Vs 126: 3, s. 39–40; se s. 427 härovan) och

Östergötland (*SF* 101 A, med melodi). I Uppland är den upptecknad också på 1830-talet (Vs 2: 1, s. 671–672, se s. 111 n. 41 härovan).

DgFT 112. Herr Nils och herr Tideman. D, S

Uppteckнad på 1670-talet i Västergötland (*KB:s visbok i 8:o,* nr 18).

DgFT 114. Hertig Henrik. D, S

Nedskriven på 1790-talet i Östergötland (*SF* 168).

DgFT 117. Riddar Stigs fall. D, N, S

Enda uppskriften, av oviss proveniens, härrör troligen från tiden 1620–1640 (*KB:s visbok i 8:o,* nr 46).

DgFT 121. Kung Valdemar och Tova. D, F, I, N, S

Nedskriven vid 1700-talets mitt (*Bergshammarvisboken I,* nr 3). Upptecknad med melodi på 1810-talet i Östergötland (texten *GA* 49 [: II], melodien *GA* 49 [: I]) och Värmland (texten *GA* 49 [: I], melodien tr. Grönland, s. 19, och GAB 43 b). En tredje uppteckning från denna tid (Hallencreutz' i Vs 2: 3, s. 166–167; se s. 354 härovan) återger sannolikt uppländsk tradition. Den sistnämnda texten omfattar blott tre strofer i visans början och ger således ingen information om visans upplösning. De två andra svenska 1800-talstexterna (i GA) har en annan upplösning än i övriga nordiska texter med deras tragiska utgång. En dalsländsk uppteckning från 1925 (VFA Liungmans saml., fol., 32, s. 11–13) anknyter till svensk 1800-talstradition men för visan till tragiskt slut, tydligen influerad av DgFT 109, med vilken vistyp f. ö. hela den kända svenska traditionen av DgFT 121 har betydande strofgemenskap.

DgFT 123

Se under DgFT 76 ovan.

DgFT 124. Rudegull seglar bort med sin trolovade. D, N, S

Till skillnad från den besläktade DgF 387, som kan kallas en utlöpare av äldre brudrovsvisor, är det karakteristiska för DgFT 124, att den kvinnliga huvudpersonen själv rymmer från ett påtvunget bröllop ner till stranden, då hon ser sin älskades skepp, och seglar bort med honom. (Framställningen av bortseglandet har någon gång tagit upp strofer från den eljest olikartade DgFT 241.) Ett inledningsmotiv, som dock oftast saknas i yngre texter, är skildringen av ett tärningsspel mellan jungfruns älskade och en sedan ej i handlingsgången uppträdande person. Omkvädet lyder i de äldre texterna (bl. a. i den enda danska, från 1580-talet) »I ron till» e. d., ur vilket utvecklats »Ut I ron», »Uti rosen», »Uti rosor» etc.; detta är det för yngre uppteckningar av DgFT 124 utmärkande omkvädet. I traditionen har denna visa ofta kontaminerats med DgFT 387 och ST 30 (se härom under dessa nr samt strax härnedan), men då jag för de sistnämnda typerna sökt ge en fullständig textförteckning kan jag för DgFT 124 nöja mig med en mera summarisk behandling; de texter i traditionskomplexet DgFT 124/DgFT 387/ST 30 som ej behandlas under de två senare för jag således till DgFT 124.

Den äldsta svenska texten är införd i en uppsvensk visbok o. 1600 (*KB:s visbok*

o 16:o, nr 31). Visan är vidare upptecknad i Småland 1818 (*L. Chr. Wiedes vissamling från 1818–1822,* nr 28). Texten Vs 2: 2, s. 734–738 (på den samling, där visan ingår, har med yngre hand skrivits »Östergöthland?») är sannolikt också från 1810-talet eller möjligen något yngre. Några decennier yngre är i varje fall texten i Vs 126: 3, s. 126 (okänd piktur och proveniens). År 1839 upptecknades visan i Småland (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 196 A med mel.); en annan uppteckning från ungefär samma tid (se s. 543 n. 15) är kanske småländsk. En uppteckning från Västmanland med mel. trycktes 1839 (Fr. Hammerichs Skandinaviske Reiseminder, Brage og Idun II, s. 361 f. och musikbil.). I Östergötland gjorde Wiede åtta uppteckningar under 1840-talet (Wiede, nr 13: 1, 109: 1, 109: 2, 110: 1, 110: 2, 157: 1, 157: 2, 158). Från detta decennium härrör den sörmländska uppteckningen i Dybecks Runa, h. 1, 1842 (s. 37 jämte mel. i bilagan; för texten jfr ovan s. 701 f.) samt troligen också två andra uppteckningar som tillhört Dybeck (*Dybeck*–Danelius 5, från Västergötland; *Dybeck*–Hollberg 13, från Närke med mel.). Från tiden kring 1800-talets mitt kommer en uppteckning från Södermanland (*Emil Öberg*–Anna Andersdotter 3 med mel.), en från Västergötland (tr. Ståhl, Äldre och nyare svenska folkvisor, 1855, nr 53, med mel.), en från Västmanland (tr. Ahlström, 300 nord. folkvisor, 1855, nr 40 med mel.) samt en från Gotland (Säve, nr 77). Därefter har sammanlagt trettiotalet uppteckningar gjorts i Sverige under 1800-talets senare del och under 1900-talet; också inspelningar på 1960-talet efter två systrar, företrädande en och samma släkttradition (efter en av Samarbetsnämnden för svensk folkmusik, sedan efter båda av SR: 62/M/6302: 5: 4 resp. 63/M/6051: 1: 3).

I Finland har visan upptecknats ett tjugotal gånger under slutet av 1800-talet och under 1900-talet (blott få är tryckta: Nyland III, nr 192 med mel.; FSF V: 1, nr 74 B; Brages visbok, nr 9 med mel.); dessutom har under 1950- och 1960-talen visan inspelats efter fem åboländska traditionsbärare (SR).

Från DgFT 387 har vissa texter av DgFT 124 mottagit lån, dels av namnen Tor och Lagman (med avledningar), dels av enstaka strofer (så redan str. 7 i den äldsta svenska texten) samt slutligen av dubbelomkvädet (»Under liden / så sent om en afton i tiden» o. d.). En text (VFF 1319, nr 251) har lånat inledningsstrofen från DgFT 101. Omvänt syns inledningsstrofen i somliga texter av DgFT 124 ha upptagits i en del former av DgFT 370 (i några fall också det ursprungligen i DgFT 387 hemmahörande namnet Lagervall); slutet av DgFT 124 har i åtskilliga fall fått ersätta den vanliga upplösningen i ST 30. En från DgFT 124 utgången sjömansvisa (omkvädeslös eller med omkvädet »Under tiden» eller »Uti rosor») syns i yngre tradition ha återverkat på modervisan.

Inledningsmotivet i DgFT 124 (tärningsspelet) har ofta gått förlorat men det finns, förutom i den äldsta texten, i Hyltén-Cavallius nr 196 A, Säve 77, FSF V: 1 nr 74 B. Av namnen i den äldsta texten, Rudegull och Valdemar, återkommer det första i många yngre uppteckningar (Rödgalonen, Roland, Rosendal, etc.), under det att det andra är mycket sparsamt företrätt. Säve 77 och Bohlin, Folktoner från Jämtland, nr 23, samt den med dessa mycket likartade tradition som inspelats i Sverige på 1960-talet har i ovanligt hög grad influerats av DgFT 241. I den inspelade versionen kan man möjligen, liksom i den äldsta texten och i Säve 77, finna spår av den speciella strofform som Otto Andersson kallat upprepningsstrof; i renodlad sådan form föreligger den gamla danska texten.

Som nämnts finns blott en dansk text av DgFT 124. Emellertid kan, som tidigare forskning påpekat, också DgF 72 betraktas som blott en avgrening från DgFT 124.

DgFT 126. Konung Valdemar och hans syster. D, F, I, N, S

Visan är nämnd i historiska arbeten från 1700-talet (Botin, se ovan s. 83) resp. 1800-talets första år (E. M. Fant; se ovan s. 102 n. 3). Den upptecknades på 1810-talet i Östergötland (*SF* 53 C med mel. 53 C »Variant»; den första av de till SF 53 C tryckta melodierna är kanske blott en annan tolkning av samma melodiuppteckning), Småland (*SF* 53 B, med mel.) och Värmland eller Dalsland (*SF* 53, anm.). Också de från samma tid härrörande uppteckningarna *SF* 53 D (med mel.) och *SF* 53 A (med mel.) är gjorda i Småland, men det är något osäkert om de återger småländsk tradition (den förstnämnda möjligen östgötsk, den senare måhända en geografiskt mera svårbestämbar tradition). Ytterligare en småländsk uppteckning, med melodi, gjordes 1820 (*L. Chr. Wiedes vissamling från 1818–1822,* nr 7). På 1830-talet upptecknades visan i Uppland (Vs 2: 1, s. 676–679, med mel. S 163, nr 144; jfr ovan s. 111 n. 41), på 1840-talet två gånger i Södermanland (Wiede, nr 273, med mel.; *Dybeck*-egen uppteckning, nr 6) och under dessa decennier — troligen flera gånger — i Småland (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 199 A, med mel.). Slutligen upptecknades visan i Skåne på 1870-talet (tr. Wigström, Folkdiktning I, 1880, s. 79 f.). — Texten SF 53 C upptogs i ett *skillingtryck* 1841.

DgFT 128. Liten Kerstin och drottningen. D, I, N, S

Uppteckнad i Östergötland under 1810-talets förra del (*GA* 50) och i Södermanland på 1830- eller 1840-talet (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 213 A).

DgFT 131. Esbern Snare. D, F, I, N, S

Nedskriven vid 1700-talets mitt (*Bergshammarvisboken I,* s. 155–159) samt upptecknad på 1810-talet (*Göt. Förb. vissaml.,* s. 56–56 B; okänd proveniens) och i Södermanland på 1840-talet (Wiede, nr 274, med melodi).

DgFT 132. Junker Stränger. D, F, N, S

Upptecknad i Värmland eller Dalsland något av åren 1814–1817 (*SF* 95).

DgFT 135. Drottning Dagmars död. D, F, S

Visan nämns under 1700-talet i ett par notiser hos Dalin (se ovan s. 80 och 89 f.). En text av visan ingår i ett *skillingtryck* från 1753, en annan, mycket likartad i sex *skillingtryck* (fem från 1700-talet, ett från 1801). Under 1800-talet har visan upptecknats i Sverige ett flertal gånger, men de upptecknade texterna syns helt eller nästan helt kunna ledas tillbaka till skillingtrycken (se härom närmare i kap. 9 i del II). Visan är upptecknad i Uppland på 1810-talet (Vs 126: 3, s. 21–26; proveniensen inte helt säker, se s. 427 härovan), 1830-talet (Vs 2: 1, s. 655–657, troligen med den som *SF* 154 tryckta melodien; jfr ovan s. 111 n. 41) och 1880-talet (tr. av S. Thomasson i SvLm VII.6, 1890, nr 6). I en piktur som påminner något om Sten Hallencreutz' men som jag ej vågar att med bestämdhet attribuera till denna är visan upptecknad på okänd ort (om Hallencreutz: Uppland), förmodligen på 1810-talet (Vs 2: 1, s. 714). Visan upptecknades vidare i Småland 1819 (Vs 2: 1, s. 646, möjligen med den melodi, som Drake intagit som nr 17 i S 163; i annat fall representerar den nämnda Drakesättningen en annan småländsk uppteckning, troligen från ungefär samma tid — den melodi som Arwidsson i Vs 2: 1, s. 646, vill koppla samman med DgFT 135 hör till en yngre nidvisa), på

1830- och/eller 1840-talet (se ovan s. 542–3 n. 13 och 15; attribueringen till Småland ej säker men sannolik) och 1865 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling*, tillägg 14; se ovan s. 543 n. 16). Vidare upptecknades DgFT 135 i Värmland under 1800-talets första tredjedel (S 163, nr 15; mel. jämte en str. text), i Östergötland på 1840-talet (Wiede, nr 230, med mel.) samt i Södermanlands skärgård o. 1880 (tr. Bidr. t. Sdmlds äldre kulturhist. VII, 1889, s. 74 ff.).

DgFT 136. Slaget vid Lena 1208. D, S

Två olika texter upptecknade på 1670-talet i Västergötland (*KB:s visbok i 4:o*, nr 34 och 35); en tredje ingår i fyra *skillingtryck* från 1700-talets förra del (skillingtryckstexten avskriven i *Bergshammarvisboken I*). Ett citat ur DgFT 136 ingår som str. 112 i Dahlstiernas Giöta Kiämpa-Wisa om slaget vid Narva 1700 (se s. 62 härovan). Om en notis hos Johannes Magnus, ev. syftande på DgFT 136, se ovan s. 22 f.

DgFT 138. Vreta klosterrov. D, S

Av visan finns två texter från 1600-talets förra hälft. En av dessa har tillhört Messenius — denne nämner också visan i Scondia Illustrata, den andra Bureus (av den sistnämnda gjordes senare på 1600-talet en avskrift för Antikvitetskollegiets eller -arkivets räkning); dessa texter behandlas under *KB:s visbok i 4:o*, se s. 233 ff. I *Barbro Banérs visbok* från o. 1660 ingår som nr 1 en text av DgFT 138 (visan är också melodihänvisning för en annan visa i samma visbok). Visan trycktes 1755 i diss. Ihre–Drysén, De arce Ymseborg (se ovan s. 70 och 85), och finns även i ett *skillingtryck*, som syns kunna dateras till 1700-talets mitt eller första hälft.

Enligt flera forskare (Ek i Samlaren 1930, s. 126, och Ek–Blomberg, Sv. folkvisor, s. 238; Grüner–Nielsen i DgF X, s. 297) är Barbro Banérs text blott en med pennan gjord omredigering av Messenius' text, som på något sätt skulle ha kunnat tjäna henne som förlaga. Hypotesen saknar all rimlighet. Alla de tre svenska 1600-talstexterna står varandra mycket nära, och Barbro Banérs text liknar än mest Messenius', än Bureus'. I några tillfällen har hennes text f. ö. sina närmaste motsvarigheter i 1700-talstexterna. Några egentliga spår av litterär omdiktning finns knappast i Barbro Banér 1; att den är en avskrift — dock ej efter vare sig Messenius' eller Bureus' text — syns emellertid troligt.

I GA I, s. 182, uppges, att DgFT 138 »någon gång af de gamla ännu [dvs. på 1810-talet] skall sjungas i Vestergötland». Uppgiften får tas med åtskillig reservation; texten *GA* 27 är i varje fall helt baserad på Ihre–Dryséns diss.

DgFT 139. Drottning Bengjerd. D, S

På 1700-talet är visan i ett par olika sammanhang nämnd av Dalin (se ovan s. 80 och 89 f.), men någon svensk textuppteckning finns ej från tiden före 1800. Visan är upptecknad i Östergötland på 1810-talet (*SF* 155; orts- och tidsuppgiften något osäker) och i Småland på 1860-talet (tr. DgF III, s. 924), vidare på 1830- eller 1840-talet, troligen i Småland (Hyltén-Cavallius, se ovan s. 543 n. 15), samt i Blekinge 1909 (LUF 709, s. 3–4). De svenska texterna av denna visa utmärks alla av den dialogstil som finns t. ex. i DgFT 28 och 390 samt av omkvädenas anknytning till DgFT 135.

DgFT 146. De bortstulna konungadöttrarna. D, N, S

Den äldsta svenska texten av visan är nedskriven o. 1710 (*Köpenhamns KB Thott 2195 4:o,* nr 5). Från 1810-talet föreligger fyra uppteckningar: en från Småland (Hartmansdorff 31, med mel., möjligen efter geografiskt svårbestämbar släkttradition; texten tryckt som *SF* 114, mel. hos Grönland, s. 30), två från Östergötland (*Wallman*–Naterberg 19, *Wallman*–Maja Hansdotter 8) och en från Uppland (Vs 126: 3, s. 143–144). Den andra av de två östgötska textuppteckningarna ligger jämte den uppländska till grund för texten *GA* 73; den i GA tryckta melodien är sannolikt en till den uppländska textuppteckningen hörande.

Från 1830- eller 1840-talet härrör en östgötsk uppteckning (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 225 A) och en troligen småländsk (Hyltén-Cavallius, se s. 543 n. 15). År 1841 upptecknades visan med melodi i Västmanland (C. Säve, se s. 116 n. 62; uppt. tr. Dybecks Runa 1842, h. 2, visa nr 8) och 1843 i Dalsland (*Dybeck*–Hardin 2). En östgötsk uppteckning från 1840-talet, med melodi, är Wiede, nr 333. Senast från 1850-talet är en gotländsk text (Säve, nr 56). Under 1800-talets senare del och 1900-talet har sedan närmare tjugo uppteckningar gjorts i olika delar av landet; i senare tid också två inspelningar (SR 55/47.231: 3: 8 från Dalarna; 60/249: 22: 6, fragment från Östergötland). I Finland har blott en enda uppteckning gjorts, efter en åboländsk meddelare vid 1900-talets början (FSF V: 1, nr 41).

DgFT 148

Se under DgFT 149.

DgFT 149. Rane Jonsens avrättning. D, S(?)

På s. 19 härovan har citerats Ericus Olais uttalande om Rane Jonsen, där författaren visar sig känna en visa om denne. Förutsatt att det överhuvudtaget rört sig om en nordisk ballad kan denna »canticum solenne» ha funnits även på svenska. Den sannolika tolkningen av relativuttrycket »de quo» torde vara »om vilken», vilket betyder att teoretiskt sett såväl DgFT 148 om Ranes bröllop som DgFT 149 om Ranes avrättning kan ha varit den åsyftade visan. (Tolkningen av »de quo» med »varom» skulle helt utesluta DgFT 148.) Trots detta vill jag snarast förmoda att det rört sig om DgFT 149. För DgFT 148 gäller, att det onekligen ter sig mera långsökt att nämna denna visa, vars historicitet är tvivelaktig, i det sammanhang notisen står hos Ericus Olai. H. Schück torde dra alltför långtgående slutsatser av notisen då han i HT 1891, s. 298, säger att »visorna [sic] om Rane» är »de enda, om hvilka vi med full säkerhet veta, att de under medeltiden sjungits i Sverige; detta uppgifves nämligen uttryckligen [sic] af Ericus Olai . . .», och då han i Schück–Warburg I[3], 1926, s. 300, skriver: »Dikterna om Marsk Stig, vilka numera ej äro kända i svensk uppteckning, sjöngos enligt Ericus Olai allmänt i landet.»

DgFT 154. Nyköpings gästabud. D

Den svenska *skillingtryckstexten* är en översättning och bearbetning av Vedels danska text. Någon text, som företräder svensk tradition, finns ej.

DgFT 175. Fredrik II i Ditmarsken. D, N, S

Av visan finns en enda svensk uppteckning (Vs 2: 1, s. 711–713) från 1800-talets första tredjedel. Pikturen påminner om Sten Hallencreutz' (se om denne härovan

s. 353), men jag vågar ej med bestämdhet säga att den är hans. Texten, nämnd i S. Ek, Studier, 1931, s. 84 n. 2, och upptagen i min katalog över Vs 2 från 1953, var således icke helt »nyupptäckt», då den 1958 trycktes (i ofullständigt och ej heller i övrigt fullt diplomatariskt skick) i DgF X, s. 455 (jfr ibid., s. 456).

DgFT 178. Folke Lagmansson och drottning Hillevi. D, S

Upptecknad i Småland på 1690-talet (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 42) samt med melodi 1810 efter till 1600-talet återgående släkttradition (*SF* 80). För med visan sammanhörande sägner, se kap. 8 i del II.

DgFT 180. Folke Algotssons brudrov. D, N, S

Nedskriven 1572 eller strax dessförinnan, troligen i Uppland (*Harald Oluffsons visbok,* nr 24), samt sannolikt i början av 1600-talet inom sveamålsområdet (*KB:s visbok i 8:o,* nr 45). Dessutom finns en uppteckning från 1800-talets första tredjedel av okänd proveniens (*SF* 23). De två äldre texterna har anknytning till utformningen DgFT 181. För visans ev. förekomst som melodiangivelse under 1700-talet se ovan s. 93 n. 62.

DgFT 181

Se under DgFT 180 härovan.

DgFT 183. Rövaren Rymer. D, I, N, S

Av visan föreligger fyra uppteckningar från 1810-talets förra del. En är från Uppland (*GA* 82, med melodi), två från Östergötland (*GA* 83, med melodi, och *SF* 44 B), under det att den fjärde är upptecknad i Småland men möjligen återger en geografiskt mera obestämbar släkttradition (*SF* 44 A, med melodi). I Skåne gjordes en uppteckning o. 1820 (*Henrik Reuterdahls visuppskrifter,* nr 3). En viss anknytning till denna vistyp har en finländsk text från 1900-talets början (FSF V: 1, nr 39), som eventuellt har undergått bearbetning från samlarens sida.

DgFT 184. Den stridbara jungfrun. D, N, S

Visan är upptecknad i Småland under 1700-talets första decennium (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 4). Omkvädet så som det möter där, finns belagt redan tidigare i Aschaneus' Norrsundabeskrivning från 1634 (se s. 45 f. ovan). Med annat omkväde, övertaget från DgFT 82, förekommer visan i en uppteckning från Småland 1839 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 180 A, med mel.) och i en från Blekinge, gjord på 1880-talet (Thomasson, SvLm VII.6, nr 10). Med sistnämnda omkväde men även med innehållsliga influenser från DgFT 82 finns fyra vistexter, som dock huvudsakligen tillhör DgFT 184: en i *Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling* (se ovan s. 543 n. 16, flera proveniensangivelser) samt tre upptecknade på 1900-talet i Bohuslän (en tryckt av D. Arill i Ord och Bild 1921, s. 332 f.; de två andra är IOD 34: 5, s. 89–94 resp. IOD 36: 5, s. 1–5).

DgFT 185

Se under ST 6 härnedan.

DgFT 186. Syster befriar broder. D, N, S

Upptecknad i Småland på 1690-talet (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 34). På 1810-talet upptecknades den i Östergötland (*SF* 96 B, med mel.), Uppland

(*GA* 51 [: I], med mel.), Närke (*GA* 51 [: II], med mel.), Värmland eller Dalsland (Vs 2: 1, s. 594–597; se s. 422 härovan) samt efter en geografiskt svårbestämbar tradition (*SF* 96 A). I Södermanland upptecknades den på 1830- eller 1840-talet (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 168 A). Slutligen finns en finländsk uppteckning från 1870-talet, gjord i Nyland (FSF V: 1, nr 77 B) — den finländska texten FSF V: 1, nr 77 A, är understucken (se s. 594 ff. härovan).

DgFT 188. Fästmö befriar fästman. D, S

Uppteckнad i Småland på 1690-talet (troligast) eller under 1700-talets första decennium (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 16). Jfr under DgFT 336 härnedan.

DgFT 189. Lussi lilla. D, N, S

Första strofen citeras i en diss. 1692 (Stobæus–Sundius, De fretis; se s. 57 ovan). Visan är sedan uppteckнad i Småland, troligen under 1700-talets första decennium (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 13), samt i Nyland på 1860- eller 1870-talet (FSF V: 1, nr 58, med melodi).

DgFT 192

Se under ST 6 härnedan.

DgFT 200. Stolts Inga. D, S

Den svenska texten uppteckнad under 1800-talets första tredjedel, förmodligen i Västergötland (*SF* 38).

DgFT 201. Herr Oler. D, S

Uppteckнad i Östergötland 1812 (*SF* 27). En textstrof, synnerligen lik inledningsstrofen i den i SF tryckta texten, är med melodi tryckt i J. N. Ahlström, 300 nordiska folkvisor, 1855, nr 175. Det är dock något tvivelaktigt om Ahlströms tryck representerar en självständig uppteckning av DgFT 201; kanske är den en av Ahlström gjord kombination av en melodiuppteckning (till för oss okänd text) med texten SF 27.

DgFT 206. Salmon. D, F, I, S

Uppteckнad på 1670-talet i Västergötland (*KB:s visbok i 4:o,* nr 19).

DgFT 208. Frillans hämnd. D, (N), S

Uppteckнad på 1810-talet i Västergötland eller Dalsland (*GA* 13, med mel.) samt vid samma tid i Uppland (Hallencreutz, se s. 354 härovan; den med textavskriften i Vs 3 kombinerade melodien hör knappast ihop med textuppteckningen). I Småland upptecknades visan åtminstone fem gånger under 1830- och kanske även 1840-talet (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 172 A–D, G; fyra av dessa har melodier); en sjätte uppteckning av Hyltén-Cavallius (se s. 543 n. 15) är troligen också småländsk och säkert från samma tid. I Östergötland gjordes två uppteckningar, båda med melodier, på 1840-talet (Wiede, nr 107 och 153) och i Skåne två o. 1880 (tr. Eva Wigström, Folkdiktning II, 1881, s. 16 f., resp. Hazelius, Ur de nordiska folkens lif, 1882, s. 124 f.). Vid 1800-talets slut gjordes en uppteckning i Västmanland (ULMA 9909, s. 30–32). Under 1900-talet har visan upptecknats blott i Västsverige: i Västergötland 1900 (tr. Landtmanson, Folk-

musik i Västergötland, musikbilaga, s. 22; med mel.) och 1931 (ULMA 3264: 11, s. 4–5) samt i Bohuslän 1954 (IFGH 5789, s. 29) efter uppteckнarens egen tradition, återgående till hans år 1855 födda mor). En från Dalsland 1932 inlämnad text (IFGH 2898, s. 28–29) är uppenbart avskriven eller lärd ur GA (GAB). — Jfr typen ST 17.

DgFT 210. Herr Peder och liten Kerstin. D, N, S

Det äldsta belägget på denna visa är ett citat av första strofen, använt som melodiangivelse för en annan visa i ett tryck från 1649 (se s. 60 f. härovan). En text av DgFT 210 ingår sedan in extenso i tjugo *skillingtryck* (två från 1600-talets slut, elva från 1700-talet, sju från 1800-talet — det yngsta från 1828). Skillingtryckstexten är avskriven i *Bergshammarvisboken I,* nr 20.

En uppteckning, gjord i Småland under 1700-talets första decennium (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 8), avviker från skillingtryckstexten och från de danska texterna beträffande handlingens upplösning; den överensstämmer härvidlag med de norska uppteckningarna. (DgF 210 A har en egen upplösning, liknande den i DgFT 209; jfr ock DgFT 208.)

Visans stora popularitet under 1700-talet är belyst genom notiser härovan s. 89 ff., och här skall blott påminnas om melodiens förekomst till bl. a. Bellmansvisor. 1700-talsnotiserna torde tämligen genomgående avse den i skillingtrycken företrädda versionen av visan. Det är uppenbart, att skillingtrycken spelat en dominerande roll för 1700-talets och efterföljande tiders tradition av DgFT 210; jfr härom del II, kap. 9.

Under 1800- och 1900-talen är visan uppteckнad sexton gånger i Sverige. På 1810-talet upptecknades den i Jämtland (*GA* 9, med mel.), Östergötland (*Wallman*–Greta Naterberg 24) och Småland (Hartmansdorff 24, se s. 349 ovan; osäkert är om uppteckningen återger småländsk tradition), på 1830- eller 1840-talet i Småland (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 173 A, med mel.). Av okänd proveniens är en uppteckning från 1810-talet i C. B. Rutströms samling (med mel.), se s. 108 f. I Småland upptecknades den på 1840-talet också av Sven Sederström (se ovan s. 541); två andra uppteckningar i Vs 4 härrör förmodligen från samma landskap och tidsperiod (se ovan s. 542–3 n. 13 och n. 15). På 1840-talet upptecknades DgFT 210 tre gånger i Östergötland (Wiede, nr 102, 204: I, 204: II, alla tre med melodier). Uppteckningar gjordes efter tradition från Närke eller Södermanland vid samma tid (med mel.: *Emil Öbergs visuppteckningar,* se s. 586 ovan), i Västmanland med melodi 1858 (*C. E. Södlings vissamling,* S 232), i Skåne o. 1880 (tr. E. Wigström, Folkdiktning II, 1881, s. 5 ff.) och i Västergötland 1931 (ULMA 3300, s. 4–8).

I Finland (Nyland och Åboland) är visan uppteckнad ett drygt dussintal gånger från o. 1880 och fram till 1950-talet; många av dessa uppteckningar har melodier (se FSF V: 1, nr 62; Budkavlen 1937, s. 126 ff.; jfr ortsangivelserna i Nyland III, s. 18).

DgFT 218. Jungfrun hämtar sin fästman. D, F, I, N, S

Uppteckнad i Skåne på 1830- eller 1840-talet (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 205).

DgFT 225. Det ärbara frieriet. D, S

Uppteckнad med melodi i Östergötland 1812 (*SF* 51).

DgFT 229. Den försmådde friaren. D, S

Uppteckнad i Småland 1817 (*Götiska Förbundets vissamling,* se ovan s. 515) och i Västergötland, väl också på 1810-talet, med melodi (tr. i Afzelius' Afsked, s. 36 f. med mel. men med bearbetad text; se s. 414 ovan).

DgFT 234. Jungfru Gunnela och riddar Perleman. D, I, N, S

En text av visan ingick i den nu ej återfunna »*Upsala-handskriften Samlingar af Visor*» från 1780-talet; denna vistext finns bevarad i avskrift (tr. DgF IV, s. 391). I Östergötland upptecknades visan 1810 (*SF* 40) samt ytterligare två gånger på 1810-talet (*Wallman*–Greta Naterberg 9, med mel. *SF* 40; Clas Livijn 5, se s. 356 härovan). Dessutom finns en östgötsk melodiuppteckning från troligen samma tid (S 163, nr 24); det är mindre troligt, att den hör samman med någon av de nämnda textuppteckningarna. Slutligen upptecknades DgFT 234 i Södermanland 1836 eller något senare (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 289 A, med mel.).

DgFT 235. Konungen och Hertig Henriks syster. D, S

Uppteckнad i Västergötland på 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o,* nr 23) i tämligen fragmentarisk form, vidare år 1811 efter geografiskt något svårbestämbar tradition (*SF* 61, med mel.), på 1830- eller 1840-talet i Västergötland (*Dybeck*–Danelius 1), o. 1850 i Västmanland (tr. Ahlström, 300 nordiska folkvisor, 1855, nr 48; mel. jämte första textstrofen) samt 1916 i Södermanland (ULMA 329: 6, s. 7–10). Härtill kommer en finländsk uppteckning med melodi (FSF V: 1, nr 49), gjord i Nyland o. 1875.

DgFT 237. Kung David och stolts Malfred. D, (I), S

Uppteckнad, med melodi, 1810 efter till 1600-talet återgående släkttradition (*SF* 102).

DgFT 238. Liten Båtsman. D, I, N, S

Den äldsta svenska texten är från o. 1710 (*Köpenhamns KB Thott 2195 4:o,* nr 4). Från 1700-talet föreligger tre olika texter av DgFT 238 i *skillingtryck* (ytterligare en text kommer sedan så sent som 1863). Under 1810-talets förra del upptecknades visan i Östergötland (*SF* 103 med mel.; *Wallman*–Naterberg 12 med mel.; *Wallman*–Grevilli 4 med mel.); Småland (*GA* 37 [: III]; Drake S 163, nr 62 med mel.); Västergötland (*GA* 37 [: II]; Jämtland (*GA* 37 [: I]; osäkert är om den till texten i GA tryckta melodien är jämtländsk) samt efter Upplandstradition (Hallencreutz 10, se s. 354). Åren 1819 och 1820 gjordes två uppteckningar av visan i Småland (*L. Chr. Wiedes vissamling från 1818–1822,* nr 24 resp. 12). Längre än till 1820 kan jag icke detaljerat redovisa visans förekomst, ty under tidsrummet sedan dess har ett hundratal svenska uppteckningar — inklusive ett antal inspelningar — gjorts; visan lever ett friskt liv i traditionen ännu i dag. Detta gäller såväl riks- som finlandssvensk tradition. I Finland har ett trettiotal uppteckningar gjorts (FSF V: 1, nr 51) och under det senaste årtiondet också inspelningar (SR).

DgFT 239. Möns morgondrömmar. D, F, I, N, S

Uppteckнad efter östgötsk tradition 1812 (*SF* 110) och 1819 (*Wiedes vissamling från 1818–1822,* nr 20). År 1845 nedtecknades en form av visan på danska av en person, som »havde lært den af en s v e n s k Pige i Nordsjælland» (DgF 239 K).

DgFT 240

Se under ST 13 härnedan.

DgFT 241. Skepparen och jungfrun. D, N, S

Av visan finns ett antal upptecknings, gjorda under 1810-talet: från Västergötland (*GA* 18 med mel.), Närke (*GA* 52 med mel.), Småland (*SF* 41), Östergötland (*SF* 26 med mel.). En uppteckning av Rääf i Vs 2: 3, s. 171 (jfr ovan s. 332) är också troligen östgötsk, under det att texten Hallencreutz 3 (se s. 354) möjligen återger uppländsk tradition. En säkert uppländsk text, Vs 2: 1, s. 227–228 (om denna Roslagssamling jfr ovan s. 427), tillhör också 1810- eller kanske 1820-talet. En sörmländsk uppteckning (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling*, nr 292 I A, med mel.) är troligen från 1830-talets andra hälft, under det att en småländsk i samma samling (nr 292 I B, med mel.) kan vara några år yngre. Från 1840-talet härrör sex östgötska upptecknings (Wiede, nr 106, 155, 206: 2, 206: 3, 252, 253, alla med mel.), en sörmländsk (Wiede, nr 206: 1, med mel.) och en dalsländsk (L. Borgströms resa 1845, jfr ovan s. 115 n. 59). I C. D. Arfwedssons roman Konung Carl XI och hans gunstlingar I, 1845, s. 66 ff., finns en självständig text av DgFT 241. J. N. Ahlström ger i sin utgåva 300 nordiska folkvisor, 1855, som nr 239 en östgötsk melodi och en strof text till DgFT 241. I Södermanland upptecknades visan med melodi 1862 eller 1863 (*Emil Öberg*–»blinda gumman» 3). Senast 1865, men troligen redan betydligt tidigare, upptecknade Richard Dybeck visan med melodi i norra Dalsland (*Dybeck*–egen uppteckning 12). I början av 1870-talet gjordes en uppteckning i Småland (*Södling*–Plut 6, med mel.) och o. 1880 en i Skåne (Eva Wigström; tr. Hazelius, Ur de nordiska folkens lif, 1882, s. 131 f.). I Värmland har visan upptecknats 1928 (ULMA 1803: 9, s. 2) och 1945 (ULMA 17299, s. 2; fragment). Slutligen har visan upptecknats i Bohuslän 1954 (IFGH 5802, s. 5–7) och efter samma tradition inspelats ett par gånger under 1950-talets senare del (SR 55/2.586: 1: 2; 57/10.617: 19: 5); en av de inspelade traditionsbärarna har till samma melodityp sjungit en annan variant av DgFT 241 (SR 61/9.283: 2).

I Finland har visan upptecknats sex gånger från 1890-talet och fram till 1920-talet (FSF V: 1, nr 73 A–E, fyra av dessa med melodier; INE, Åbo, 29: II, s. 39–40); en inspelning har också kunnat göras 1957 (SR 57/11.142: 23: 9).

DgFT 243. Liten vallpiga. D, N, S

Visan är upptecknad på 1690-talet i Småland (*Petter Rudebecks visuppteckningar*, nr 5), och vid 1700-talets mitt möter två texter av den som *Bergshammarvisboken I*, nr 6 resp. 16. Från 1810-talet föreligger en mängd upptecknings. Enbart de östgötska är icke färre än elva: *GA* 74 [: II]; *GA* 75 [: II] med melodi; *SF* 62 med melodi; *SF* 63 B; *Wallman*–Hallman 3 (med mel.); *Rääf*–Hintz 1; *Rääf*–Carl Nilsson 2; *Rääf*–Anna Persdotter 1; *Rääf*–pigan Anna 1; Drake S 163, nr 14 (med mel.); en uppteckning av Clas Livijn i Vs 2: 1, s. 353–354 (se ovan s. 356). En uppteckning är gjord i Värmland eller Dalsland (*SF* 63 A), en i Närke (*GA* 75 [: I] med mel.), två i Västergötland (Afzelius' samling i Vs 126: 3, s. 147–151, samt fragmentet Vs 2: 3, s. 152; jfr ovan s. 414), tre i Småland (huvudförlagan för texten *GA* 75 [: III]; Vs 126, s. 74 med mel., se ovan s. 448; Hartmansdorff 25, se ovan s. 349). Den sistnämnda uppteckningen är troligen ej efter majorskan Westerlings släkttradition, vilken i stället möter som Hartmansdorff 7 (med mel.; texten tryckt som *SF* 64). En uppteckning från Uppland är citerad vid *GA* 74

[: I], vars melodi torde vara uppländsk eller västgötsk. Även en norrländsk uppteckning med mel. gjordes (*GA* 75 [: III]). Av oviss proveniens är två uppteckningar i Afzelius' samling (Vs 2: 3, s. 287–289, resp. Vs 126: 3, s. 110–111; jfr ovan s. 450) liksom texten Vs 2: 1, s. 357–360.

År 1820 upptecknades visan med melodi i Småland (*L. Chr. Wiedes vissamling från 1818–1822*, nr 5). Från 1830-talet och fram till i dag har sedan ett fyrtiotal uppteckningar gjorts i olika delar av landet, under senare år även ett par inspelningar (SR).

I Finland har gjorts fem uppteckningar i Nyland och Åboland mellan 1880 och 1924 (FSF V: 1, nr 48). Under det senaste decenniet har visan inspelats ett par gånger (SR).

DgFT 245. Dankungen och guldsmedens dotter. D, N, S

Av visan finns från 1810-talet en nedskrift i en allmogevisbok från Blekinge (se ovan s. 101 n. 96) och en uppteckning från Värmland eller Dalsland (Geijer, se ovan s. 422). Från 1830-talet torde härröra en uppteckning av okänd proveniens (Vs 2: 3, s. 411–413; jfr ovan s. 112 n. 43). Visan upptecknades i Småland på 1830- eller 1840-talet (J. G. Angel, se ovan s. 540) samt vid 1840-talets mitt (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling*, nr 202 B), i Närke före 1860 (tr. sagda år i Djurklou, Ur Nerikes folkspråk och folklif, s. 99 ff.), år 1873 i Värmland (ULMA 42: 9, s. 192–193; tr. SvLm II, h. 14, 1883, s. LVI ff.), i Södermanland på 1860- eller 1870-talet (tr. Bidr. t. Södermanl. äldre kulturhist. VIII, 1895, s. 50 ff.), i Skåne i slutet av 1870-talet (tr. Wigström, Folkdiktning I, nr 18) samt med melodi 1895 efter dalsländsk meddelare (tr. Bondeson, nr 384).

DgFT 249. De sju guldbergen. D, N, S

Av visan finns tre uppteckningar: en gjord på 1810-talet efter uppländsk tradition (*GA* 79; med melodi), en i Småland 1837 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling*, nr 214) och en av oviss proveniens (möjligen gjord i Värmland av L. Borgström 1845, tr. DgF IV, s. 507 f.; jfr ovan s. 115 n. 59).

DgFT 250. Herr Esbjörn och stolts Elin. D, S

Enda traditionella svenska texten nedskriven i Västergötland på 1630- eller 1640-talet (*Drottning Sofias visbok*, nr 18); texten i de svenska *skillingtrycken* är en direkt översättning från danskan.

DgFT 252. Trohetsprövningen. D, F, S

Visan upptecknad i Uppland på 1810-talet (*SF* 111) och i Småland på 1830- eller 1840-talet (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling*, nr 208 I, med mel.).

DgFT 265. Rosilias sorg. D, S

Av visan föreligger två östgötska visuppteckningar, båda med melodi, från 1810-talets början: *GA* 81 och *SF* 54 B. Från Småland finns fyra uppteckningar med melodi (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling*, nr 198 A–D, alla härrörande från 1830- eller 1840-talet; B och D kan närmare dateras till 1845). Vid 1870-talets slut upptecknades visan i Skåne (tr. Wigström, Folkdiktning I, s. 32). I Finland har visan blott återfunnits en gång, nämligen i Nyland på 1870-talet (FSF V: 1, nr 50, med mel.).

DgFT 266. Den falska tärnan. D, I, N, S

Den äldsta svenska texten är vid 1700-talets mitt inskriven i *Bergshammarvisboken I,* nr 9. På 1810-talet upptecknades visan ett flertal gånger i Östergötland: *SF* 98 A, *SF* 98 anm., *Rääf*–Hintz 2, Vs 2: 1, s. 465–467 (*L. F. Rääfs visinsamling,* se s. 358 n. 64; härtill hör troligen mel. S 163, nr 33) samt *Wallman*–Maja Hansdotter 11. Från 1810-talet kommer också en uppteckning, med melodi, från Västergötland eller Bohuslän (*GA* 12), en från Småland (*Götiska Förbundets vissamling,* se s. 516 ovan; till texten hör sannolikt melodien S 163, nr 27) samt ett fragment av okänd proveniens i Vs 2: 3, s. 400 (A. A. Afzelius' piktur). En småländsk uppteckning gjordes 1839 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 203 C; med mel.). Efter en gotländsk traditionsbärare upptecknades visan två gånger, sist 1842 med melodi (*Anna Ehrenströms visor,* nr 11). På Gotland gjordes en annan uppteckning 1846 (Säve, nr 157). Slutligen föreligger en skånsk text från 1870-talets slut (tr. Wigström, Folkdiktning I, 1880, s. 45 f.).

DgFT 267. Kerstin stalldräng. D, N, S

På 1810-talet är visan upptecknad i Västergötland (*GA* 33, med mel.), Värmland (*GA* 34, med mel.), Östergötland (*Rääf*–Beckstrand 2), Uppland (Vs 2: 3, s. 397–399, och Vs 2: 1, s. 529; Afzelius' samling, se ovan s. 427, 450) och Småland (*SF* 109; möjligen efter geografiskt svårbestämbar släkttradition). En uppteckning av okänd proveniens finns i C. B. Rutströms samling, se s. 108 f. Två uppteckningar gjordes i Småland 1819 och 1820 (*L. Chr. Wiedes vissamling 1818–1822,* nr 19 resp. 9, den senare med melodi). På 1830- eller 1840-talet är visan upptecknad i Småland (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 204 B–D; de två första har melodier; ibid., Sven Sederströms uppt. från 1840-talet, se ovan s. 541) och Östergötland (ibid., nr 204 A). Från 1840-talet föreligger ytterligare fyra östgötska uppteckningar (Wiede, nr 15: 1, 15: 3, 55, 208, alla med melodier), samt en från Västergötland (Vs 126: 4, s. 64–66; C. J. Ljungström, se s. 413 ovan). År 1842 upptecknades visan efter en gotländsk traditionsbärare (*Anna Ehrenströms visor,* nr 16, med mel.), och väl icke mycket senare gjordes en annan gotländsk uppteckning (Säve, nr 220, med mel.). Ett *skillingtryck* med egen text utkom 1843. I Hyltén-Cavallius' och Stephens' ms Vs 4 föreligger två uppteckningar från 1830- och 1840-talen av något oviss proveniens (se ovan s. 542 n. 13 och 543 n. 15); kanske är de småländska. Från 1800-talets senare hälft föreligger ett tiotal svenska uppteckningar, från 1900-talet blott Olaus Olssons (VFF 1319, nr 140, med mel.).

I Åboland har visan upptecknats på 1880-talet (FSF V: 1, nr 75, med mel.) och inspelats 1963 (SR 63/M/6345: 2: 9).

DgFT 271. Lisa och Nedervall. D, N, S

De äldsta svenska texterna av visan är de som ingår i *skillingtryck* (en text i fyra tryck 1776–1802: DgFT 271: 1–4; en annan från 1700-talets senare del ingår i trycket 271: 5). På 1810-talet upptecknades visan två gånger i Småland (*GA* 58 — avtryckt i *skillingtryck* 271: 6 — resp. Hedda Hammarskjölds uppt., om den sistnämnda se s. 353 ovan), två gånger i Östergötland (*Wallman*–Grevilli 6, med mel., som tryckts till texten *GA* 58; vidare C. Livijns uppt., se ovan s. 356) samt en gång i Värmland eller Dalsland (*SF* 54 A). Från 1830- eller 1840-talen finns tre småländska uppteckningar (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 201 B–D, alla med mel.). Efter en och samma gotländska traditionsbärare upptecknades visan två gånger, sista gången 1842 med melodi (*Anna Ehrenströms visor,* nr 12).

Efter en annan gotländsk traditionsbärare har också visan upptecknats två gånger med melodi, en gång senast 1840, en gång något senare (Carl Säve, se ovan s. 116 n. 62; P. A. Säve, nr 79). I Östergötland upptecknades visan tre gånger på 1840-talet (Wiede, nr 21, 58 och 161, samtliga med mel.). Från ungefär samma tid härrör en uppteckning med melodi efter sörmländsk tradition (*Emil Öberg*–Anna Andersdotter 5) samt en annan, likaledes med melodi, vilken också kan återge sörmländsk men möjligen istället närkisk tradition (*Emil Öberg,* se s. 586 ovan). Även i Värmland upptecknades visan, med melodi, på 1840-talet (*Dybeck*–L. T. Lignell 2). År 1855 utkom en starkt bearbetad text i *skillingtryck* (271: 7). Under tiden från 1850-talet och fram till sista sekelskiftet finns sex i Sverige gjorda uppteckningar av DgFT 271, under det att blott en enda 1900-talsuppteckning föreligger (Olaus Olsson VFF 1319, nr 144, med mel.; ett i Skåne upptecknat prosareferat av visan föreligger dock från 1920-talet: LUF 204: 73).

I Finland är visan införd i en visbok 1843 (FSF V: 1, nr 72 A); texten ifråga är emellertid en direkt avskrift av skillingtryckstexten 271: 1–4. Sedan har visan upptecknats i Finland, främst Åboland, från 1880-talet och fram till 1920-talets slut (FSF V: 1, nr 72 B–K, c).

DgFT 272. Sonens sorg. D, I, N, S

Visan inskriven i en uppsvensk visbok från 1600-talet (*KB:s visbok i 16:o,* nr 42) och föreligger från 1650-talet i en — även denna förmodligen uppsvensk — utskrift (*Samuel Älfs visbok,* nr 44) efter en förlaga från 1500-talets senare del eller 1600-talets början. År 1874 upptecknades den med melodi i Östergötland (*Södling* S 99 a, 371) efter en traditionsbärare, G. F. Sundhammar (1848–1893; Odén, Östgötars minne, nr 6527), som också själv nedskrivit visan (ULMA 91: 33, s. 12–13).

DgFT 274. Riddar Olle. D, S

Äldsta svenska texten av denna visa ingår i *Bergshammarvisboken I,* nr 11. Därnäst följer uppskriften i en *Östgötsk vissamling från 1790-talet.* Av visan föreligger ett antal uppteckningar gjorda under 1810-talet. Tre är från Östergötland: *GA* 39 [: I], *GA* 39 [: IV] och *Wallman*–Grevilli 2 (med melodi). En är från Småland: texten tryckt som *GA* 39 [: II], melodien som *GA* 39 [: I]. En är upptecknad med melodi efter släkttradition (Hartmansdorff 16, se s. 346 ovan), två är av oviss proveniens (*Götiska Förbundets vissamling,* se s. 514 ovan; en med melodi i C. B. Rutströms samling, se s. 108 f.). År 1820 gjordes en uppteckning med melodi i Småland (*L. Chr. Wiedes vissamling 1818–1822,* nr 4). På 1830-talet upptecknades visan i Uppland, troligen med melodi (se ovan s. 111 n. 41; melodien kan vara S 163, nr 132). Från 1840-talet finns fyra östgötska uppteckningar, alla med melodier (Wiede nr 112: 1, 159, 210: 1, 210: 2). Från samma tid härrör en uppteckning med melodi efter tradition från Närke eller Södermanland (*Emil Öbergs visuppteckningar,* se s. 586 ovan) och en från Småland (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 202 A). Från 1800-talets mitt finns en uppteckning från Södermanland (*Dybeck*–Österberg 3), från decennierna strax därefter en troligen småländsk (*Södling* S 145, med mel.). Från 1800-talets slut och 1900-talet föreligger från olika svenska landskap halvdussinet uppteckningar, alla utan melodier. I Finland är visan upptecknad i Österbotten 1882–83 (FSF V: 1, nr 52 A) och i Nyland under 1800-talets slut och 1900-talets början (FSF V: 1, nr 52 C med mel. e; 52 F; 52 mel. c).

DgFT 277. Brud i vånda. D, I, (N), S

Visan är på 1570-talet införd i en troligen uppländsk visbok (*Harald Oluffsons visbok,* nr 16) och upptecknades på 1670-talet i Västergötland (*KB:s visbok i 4:o,* nr 32). Visan ingår i ett *skillingtryck* 1812. En västgötsk uppteckning från 1810-talet (*GA* 38) står mycket nära skillingtryckstexten. En annan uppteckning från samma tid, med melodi, kommer från Östergötland (*Wallman*–Naterberg 4; möjligen är det denna melodi som tryckts till texten GA 38). Ett fragment antecknades i Blekinge 1819 (se ovan s. 398 n. 36). Det föreligger fyra småländska uppteckningar från 1830- eller 1840-talen (*Hyltén-Cavallius och Stephens' vissamling,* nr 200 A–C, alla med melodier; vidare i samma samling en uppteckning av J. G. Angel, se s. 540 ovan). Gotländsk tradition är representerad i en uppteckning från 1842 (*Anna Ehrenströms visor,* nr 15, med mel.) och en som inte är så mycket yngre (Säve, nr 54). På finländskt område är visan upptecknad i Österbotten, Nyland och Åboland under 1800-talets sista decennier (FSF V: 1, nr 52 B, D, E, G, I och J jämte tillhörande melodier). I Åboland har den upptecknats så sent som 1923 (FSF V: 1, nr 52 H med mel. a).

DgFT 279. Herr Lage och jungfru Elinsborg. D, S

Nedskriven i en visbok på 1570-talet, troligen i Uppland (*Harald Oluffsons visbok,* nr 35).

DgFT 281. Herr Peder, liten Kerstin och konungen. D, S

Visan är införd i en visbok vid 1570-talets början, sannolikt i Uppland (*Harald Oluffsons visbok,* nr 14). Den är vidare upptecknad i Västergötland på 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o,* nr 26), i Småland 1811 (*SF* 57 B, med melodi) samt i Östergötland 1812 (*Rääf*–Greta Esbjörnsdotter 6).

DgFT 285. Olyckligt levnadslopp. D, I, S

Visan är vid 1800-talets mitt upptecknad på Gotland (Säve, nr 137) och efter dalatradition (*Dybeck*–Hollberg 15). I Västmanland upptecknades den under 1800-talets sista decennium (ULMA 9909, s. 17–19) och 1934 (ULMA 8044, s. 112–113, med mel.), i Värmland 1929 (IFGH 1754, s. 3–4), vid något oviss tidpunkt, kanske 1920-talet (ULMA 11642: 20, med mel.) och 1954 (IFGH 5801, s. 13–15) samt i Hälsingland 1925 (IFGH Liungmansaml. 285, s. 2–3). I Nyland har den upptecknats två gånger på 1900-talet: A. P. Svenssons vissamling, h. 9, s. 11–12, samt SLS 328, s. 65–67 (med mel.). — Första strofen och omkvädet återkommer i en yngre lyrisk visa som i övrigt har intet gemensamt med DgFT 285. Äldst bland dessa »indirekta» belägg på DgFT 285 är Dybecks text i Runa 1842 (se ovan s. 558); uteslutet är ej att Dybeck är upphovsmannen till den lyriska fortsättningen av visan i Runa.

DgFT 290. Kung Valdemar och hans söner. D, S

Visan finns införd i fyra svenska visböcker: på 1570-talet, troligen i Uppland (*Harald Oluffsons visbok,* nr 4), på 1630- eller 1640-talet i Västergötland (*Drottning Sofias visbok,* nr 23), o. 1660 i en visbok som i detta fall möjligen återger småländsk tradition och uppvisar vissa drag av bearbetning (*Barbro Banérs visbok,* nr 3) samt 1693 i en småländsk vissamling (*Anders Knutssons visbok,* s. 18–21). Balladen ifråga är melodiangivelse för en på 1660- och 1680-talet tryckt visa av Sveno Dalius, jfr ovan s. 61.

DgFT 292. Allebrand harpolekaren. D, N, S

Visan upptecknad i Småland 1810 (*SF* 65) och 1819 (*Wiedes vissamling från 1818–1822,* nr 21), i sistnämnda fallet dock efter östgötsk tradition.

DgFT 294. Karl Vågeman. D, I, N, S

Två östgötska uppteckningar från 1810-talet återfinns som *SF* 58 (med mel.) resp. i anm. till *SF* 58. En tredje östgötsk text (*Wallman*–Maja Hansdotter 10) syns vara sammanarbetad med en troligen västgötsk (Vs 126: 3, s. 152–154) och en förlorad småländsk till *GA* 56; också dessa tre texter är upptecknade på 1810-talet. (Det bör påpekas, att den som GAB 49 tryckta melodien ej hör till DgFT 294 utan till DgFT 266.) Två uppteckningar gjordes i Småland 1819 (*L. Chr. Wiedes vissamling från 1818–1822,* nr 31 och 32), den sistnämnda dock efter östgötatradition. Sedan är visan upptecknad i Småland 1839 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 217 A, med mel.), i Östergötland 1848 (*Södling* S 333, med mel.), i Södermanland på 1860-talet (tr. Bidrag till Södermanl. ä. kulturhist. III, 1882, s. 40 ff.), o. 1880 i Skåne (tr. Wigström, Folkdiktning II, 1881, s. 41 ff.), 1898 i Uppland (ULMA 303: 578, s. 14), 1916 i Södermanland (ULMA 329: 6, s. 29–31) samt 1934 i Västmanland (ULMA 8044, s. 27–32, med mel.). Från Finland härrör två uppteckningar: den ena är gjord i Åboland på 1880-talet (FSF V: 1, nr 40 A, med mel. a), den andra i Österbotten 1892 (FSF V: 1, nr 40 B).

DgFT 297. Ingemar och Hofrid. D, N, S

Upptecknad i Skåne 1693 (*Prästrelation från Näsum 1693*).

DgFT 298. Helleman unge. D, F, I, S

Enda svenska texten är på 1650-talet införd i en uppsvensk visbok (*Samuel Älfs visbok,* nr 45), troligen efter en äldre förlaga.

DgFT 304. Tore och hans syster. D, F, I, N, S

Upptecknad på 1810-talet i Småland (Vs 2: 1, s. 295–296, med den som *SF* 55 tryckta mel.; jfr för uppteckningen s. 352 härovan), två gånger i Östergötland (*SF* 55 samt *Wallman*–Maja Hansdotter 7) samt efter vad som troligen är uppländsk tradition (*GA* 86). I Uppland upptecknades visan även på 1830-talet (Vs 2: 1, s. 674–676; jfr s. 111 n. 41 härovan – sammanhörande med texten är sannolikt melodien S 163, nr 106). Alla senare uppteckningar och upplysningar avser västgötsk tradition: i Wiedes s. k. Diversesamling, KVHAA, bd 2, finns en av J. Sundblad överlämnad uppteckning, med melodi, från Björsäter; två uppteckningar, den ena från 1908, den andra gjord några år tidigare, är tryckta i Landtmanson, Folkmusik i Västergötland, musikbil., s. 43 resp. 54 (båda med mel.), och från 1926 härrör en notis om att visan sjungits i Tuns sn, Skaraborgs län (ULMA VFK 281, s. 7).

DgFT 305. Hertig Fröjdenborg och fröken Adelin. D, S

Om ett minst sagt osäkert belägg för visans förekomst i svenskt 1400-tal se ovan s. 18. Det äldsta säkra svenska belägget blir i stället den text som ingår i sju *skillingtryck* under 1700-talet (det äldsta daterade är från 1757); från 1800-talet finns aderton *skillingtryck*. Skillingtrycksversionen har uppenbarligen varit av stor betydelse för 1800- och 1900-talens muntliga tradition. Från 1810-talet föreligger en uppteckning från »Södra Sverige» (*GA* 19 med mel.), en från Uppland

(texten cit. vid *GA* 19, mel. tryckt hos Grönland, s. 12), en uppteckning (Vs 2: 1, s. 714–715) av oviss proveniens som förmodligen ingått i Rääfs samling (se s. 358 n. 64), ett fragment från Småland (Wallmans resa 1819, se s. 398 n. 36) samt Vs 2: 3, s. 173–174 (okänd piktur och proveniens; se dock ovan s. 358 n. 60). Från 1830- eller 1840-talet föreligger också texter i *Hyltén-Cavallius' och Stephens' samling* (se s. 542 n. 13 och 543 n. 15); en är från Västmanland, en troligen från Småland. På 1840-talet gjordes sex upptecknin gar i Östergötland (Wiede, nr 12: 1–3, 156: 1–2, 332; samtliga med melodier). Vidare tillhör en troligen jämtländsk uppteckning med melodi (*Dybeck*–Meijerberg 3) och kanske också den sörmländska *Dybeck*–Hollberg 3 (med mel.) samt den gotländska Säve, nr 166 (med mel.) 1840-talet. Från återstoden av 1800-talet och från 1900-talet föreligger totalt dussintalet upptecknin gar. Dessutom finns ett par inspelningar.

I Finland har av visan gjorts drygt trettio upptecknin gar, de flesta med melodier, från 1870-talet och framåt; på 1950-talet har visan inspelats efter några olika traditionsbärare.

DgFT 311. Apelbrand och lilla Lena. D, N, S

Visan är under 1810-talet upptecknad i Uppland (*GA* 77, med mel.) samt tre gånger i Östergötland: *SF* 31 med melodi (den i anm. till SF 31 citerade texten hör ej till denna balladtyp utan till DgFT 387), *Wallman*–Greta Naterberg 8 (texten har annan upplösning än den för DgFT 311 vanliga) och Vs 2: 1, s. 121–122 (se s. 330 härovan). I Småland upptecknades visan en gång 1839 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 178 A 1, med mel.) och efter annan tradition vid ungefär samma tid (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 178 A 2, med mel.). En gotländsk uppteckning gjordes på 1840-talet eller o. 1850 (Säve, nr 362) och en dalsländsk 1929 (IFGH 1761, s. 6–8). I Finland har visan upptecknats på 1870- eller 1880-talet i Åboland (FSF V: 1, nr 71 A med mel. a) samt två gånger i Nyland (FSF V: 1, nr 71 B och C, den sistnämnda med mel. c). I Nyland har en uppteckning också gjorts 1908 (FSF V: 1, nr 71 b, med mel.).

DgFT 312. Jöde Gunnarson och stolts Hilla. D, S

Upptecknad i Västergötland på 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o,* nr 54).

DgFT 320. Ebbe Tykessons dödsritt. D, S

Nedskriven på 1630- eller 1640-talet i Västergötland (*Drottning Sofias visbok,* nr 20) och upptecknad i samma landskap på 1670-talet (*KB:s visbok i 8:o,* nr 16) samt o. 1660 införd i en visbok, kanske efter småländsk tradition (*Barbro Banérs visbok,* nr 5).

DgFT 322. Herr Holger. D, S

Av visan gjordes flera upptecknin gar, också en av melodien, i Skåne på 1880-talet (en syntetisk text tr. i Teckningar och toner, 1889, s. 68 ff.). Även visreferat och andra prosaberättelser med anknytning till visan finns upptecknade i Skåne, se härom i del II, kap. 8. De innehåller enstaka visstrofer; särskilt skall nämnas en uppteckning från 1920-talet (tr. i Skånes hembygdsförbunds årsbok 1939, s. 122 f.).

DgFT 323

Se under ST 6 härnedan.

DgFT 324. Palne dräpes. D, F, I, S

Uppteckнad på 1670-talet i Västergötland (*KB:s visbok i 4:o,* nr 22).

DgFT 325. Rikelund och Vendeli. D, N, S

Uppteckнad, med melodi, i Småland på 1830- eller 1840-talet (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 219).

DgFT 329. Olof Strångeson. D, S

Enda svenska texten är inskriven o. 1660 i *Barbro Banérs visbok* (nr 6), där den f. ö. också är nämnd som melodiangivelse till en annan visa (visbokens nr 2). Som ovan (s. 203) nämnts, får man med Axel Olrik (DgF VI, s. 56) anse, att den svenska texten ytterst återgår på den danska redaktionen i Vedels tryckta utgåva. Då Olrik skriver, att Vedels text »er ogsaa vandret til Sverig og der nedskreven efter Hukommelsen», må därtill emellertid fogas, att traditionsförhållandena är mer invecklade än så. Påfallande är nämligen, att Barbro Banérs text i de delar där den avviker från Vedels mer eller mindre ansluter sig till andra danska texter; för str. 2 i den svenska texten (med »Twå stalbröder») jfr DgF 329 D: 2; för str. 9 jfr DgF 329 A: 8; för str. 12 jfr DgF 329 A: 17 och Eb: 12. Barbro Banérs text slutar också med samma effektfulla strof som DgF 329 D (str. 17 i Vedels text, omfattande tjugo strofer). Däremot är det oriktigt, när Olrik (DgF VI, s. 62) kallar str. 8 i den svenska texten »nylavet»; den finns i de danska texterna, bl. a. som str. 7 i Vedels redaktion. Det är tydligt, att den svenska texten är resultatet av en i traditionen gjord sammansmältning eller en skriftlig sammanarbetning av Vedels text med andra versioner — i Danmark eller Sverige. Att Barbro Banérs text i sitt föreliggande skick är en avskrift ter sig troligt (»föreståt» i str. 6 bör uppfattas som ett avskrivningsfel för »frestadt»).

DgFT 335. Riddare på barnsängsgille. D, (N), S

Visan upptecknades under 1810-talets första del i Östergötland (*Wallman–Grevilli* 3, med melodi) samt två gånger i norra Småland (*SF* 108 A resp. 108 B, den förra med melodi); i ett av dessa fall (*SF* 108 A) återges möjligen en geografiskt mera svårdefinierbar släkttradition. Också en tredje uppteckning, denna gång gjord 1819, härrör från denna del av landet (*Wiedes vissamling från 1818–1822,* nr 30); uppteckningen är gjord i Locknevi, Kalmar län, men sångerskan kom från Bottnaryd, Jönköpings län, och i ms meddelas vidare, att visan sjöngs »kr[ing] Grenna, Eksjö etc.». En fjärde och sista uppskrift av visan gjordes på Gotland 1845 eller 1846 (Säve, Gotl. visor, nr 156); någon uppgift om traditionsbärare föreligger ej, men det är icke omöjligt att samlaren (A. Th. Snöbohm) skrivit ned den efter en egen småländsk släkttradition — hans styvmoder var från Alsheda, Jönköpings län (se Bjersby, Traditionsbärare på Gotland, s. 119 ff.). Det är därför möjligt, att samtliga svenska texter av visan kommer från ett tämligen begränsat område i norra Småland och sydöstra Östergötland.

DgFT 336. Riddar Malkolm fängslas för häststöld. D, S

De svenska texterna av denna visa slutar, till skillnad mot den enda fullständiga danska där huvudpersonen hängs som hästtjuv, med att han befrias av sin fästmö. Man kan uttrycka saken så, att i svenskspråkig tradition visans slutmotiv sammanfaller med det i DgFT 186 och DgFT 188. Då Olrik i DgF VI, s. 99 f. anser Wiede, nr 165, vara ett undantag i så måtto att den slutar på samma sätt som

DgF 336 (B), har han låtit lura sig av det ofullständiga utdraget ur Wiedes text i Hyltén-Cavallius' och Stephens' samling (nr 168 E). De två strofer som Olrik tror vara slutstroferna i Wiedes text följs av ytterligare tjugotre, i vilka visan förs till slut i samklang med övrig svensk tradition.

Visan är upptecknad i Östergötland på 1810-talet (*GA* 84), på Gotland före 1837 (*Anna Ehrenströms visor,* nr 2), i Södermanland med melodi 1836 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 168 C), i Småland en gång på 1840-talet (ibid., nr 168 D) och troligen där ännu en gång vid samma tid (fragment i Vs 4, se ovan s. 543 n. 15), i Dalsland 1843 (*Dybeck*–Hardin 1) och där sannolikt en gång till på 1840-talet (*R. Dybecks visinsamling,* se s. 569) samt två gånger på 1840-talet i Östergötland (Wiede, nr 116 och 165; båda med melodier). Från 1800-talets senare del och mitt finns ett halvt dussin svenska uppteckningar, däremot ingen från 1900-talet.

I Finland finns av visan två nyländska belägg, varav ett är en uppteckning med melodi från 1880-talet, det andra en fonograminspelning från 1900-talets början (båda återgivna i FSF V: 1, nr 76; nr 76 A är däremot en text ur den föregivna s. k. Mäntsälävisboken, om vilken jag skrivit ovan s. 594 ff.).

DgFT 337. Herr David och hans styvsöner. D, (S)

Den enda i Sverige upptecknade texten av visan är skånsk och hållen i så gott som rent dansk språkform; den trycktes i en Lunda-disseration 1754: S. (Lager)-Bring–S. P. Sundius, Tractum territorii Lofguddiani *Kullen* dictum adumbrans, s. 35 ff. (Texten LUF 4826, s. 6–9, är blott en avskrift ur nämnda diss., efter vilken källa den också tryckts som *SF* 167.) Omkvädet är citerat och visans innehåll refererat i en antikvitetsrannsakning från Skåne 1667 (se ovan s. 51). Om notiser rörande visans lokalisering till Arild och om till denna trakt knutna sägentraditioner från äldre och nyare tid skriver jag i del II, kap. 8.

DgFT 338. Herr Töres' döttrar. D, F, I, N, S

Visan är upptecknad vid 1600-talets mitt eller/och senare hälft (*KB:s visbok i 8:o,* nr 19 och 20; *KB:s visbok i 4:o,* nr 56 + suppl.), åtminstone i ett fall, kanske alla, i Östergötland. En småländsk uppteckning gjordes på 1690-talet (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 23). Från 1810-talet föreligger en östgötsk uppteckning (*GA* 98 [: I] med melodi), vidare en melodiuppteckning av ovisst, måhända även i detta fall östgötskt ursprung (tryckt som »variant»-melodi till texten *GA* 98 [: I]; högst osäkert är däremot om en hos Grönland och sedan i Drake S 163 uppträdande melodi är någonting annat än Grönlands tolkning av den med texten *GA* 98 [: I] direkt sammanhörande melodiuppteckningen) samt slutligen en skånsk textuppteckning (Göt. Förb. vissamling, se s. 515 ovan; jfr Iduna 7, 1817, s. 191 f.). Efter lokaltraditionen i Kärna föreligger två något senare uppteckningar, av vilka en är tryckt i C. J. Wesséns diss. De paroecia Kärna, I, 1836, s. 10–14 (med en variantstrof i II, 1836, s. 15 n. 8), under det att den andra är otryckt (Vadstena LA: Kärna C: 2, s. 426–427, införd av pastor loci efter det Wesséns diss. publicerats). I Småland upptecknades visan på 1830- eller 1840-talet (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 171 B), i Östergötland två gånger med melodier på 1840-talet (Wiede, nr 337: 1–2). Från 1870-talets sista år finns en skånsk uppteckning (tr. Wigström, Folkdiktning I, 1880, s. 209 ff.), och ungefär samtida med den är en uppteckning från Uppland (tr. Carlheim–Gyllenskiöld, SvLm VII.6, 1892, nr 9 med mel.) och en från Västergötland (ULMA 25: 55,

s. 235–236; tr. Tellander, Allmogelif i Vestergötland, 1891, s. 97 ff.). Slutligen finns en uppteckning från Skåne 1894 med melodi (LAL 76: 18, 106: 18) och en från Småland 1934 (IFGH 3283, s. 15–18). Ett par av de anförda vistexterna (bl. a. Eva Wigströms) inleds eller inramas av en prosasägen eller -relation. Åtskilliga sägenuppteckningar finns – stundom med inströdda rader eller strofer ur visan. Dessutom finns många notiser om DgFT 338 i delvis mycket tidiga källor, såsom t. ex. det s. 42 citerade brevet till Messenius; också andra dylika notiser är nämnda i kap. 1. Om ortfixeringen och sägnifieringen av DgFT 338 skriver jag utförligare i del II, kap. 8.

DgFT 340. Sven i Rosengård. D, (N), S

Den första uppskriften av visan är gjord vid 1600-talets mitt (*UUB T 144 b*). Två uppteckningar föreligger från 1811 efter småländsk resp. östgötsk tradition (*SF* 87 A och B). I Östergötland gjordes även en melodiuppteckning, förmodligen på 1810-talet (tr. som *SF* 87 A & B mel.) men troligen ej direkt sammanhörande med texterna i SF. Ytterligare en uppteckning med melodi från 1810-talet föreligger från Värmland (*GA* 67 [: I]; texten senare avtryckt i *skillingtryck*). Efter uppländsk tradition upptecknades visan 1816 med mel., vilken dock numera saknas (*GA* 67 [: II], och efter skånsk tradition o. 1820 (*Henrik Reuterdahls visuppteckningar,* nr 8). Två uppteckningar gjordes i Småland på 1830- eller 1840-talet resp. 1839 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 176 B och C). Från Småland finns jämväl en uppteckning med melodi bevarad från 1848 (*Södling,* se s. 592 ovan). Tre uppteckningar följer något senare från Södermanland; de är gjorda på 1850-talet (*Emil Öberg*–A. M. Öberg; med mel.), 1860- eller 1870-talet resp. o. 1880 (tr. Bidrag t. Södermanl. äldre kulturhist. III, 1882, s. 37 f. resp. V, 1884, s. 12 ff.). En gotländsk uppteckning gjordes vid 1800-talets mitt (Säve, nr 433). På 1860- eller 1870-talet nedtecknades visan efter minnet, troligen återgivande Gästrikslandstradition, med mel. (*Dybeck*–Lidforss 1). I Blekinge är visan upptecknad på 1880-talet (tr. Thomasson, SvLm VII.6, nr 9). En värmländsk 1800-talstradition (utan text) finns tryckt i Sv. Låtar, Värmland nr 302.

Tiotalet uppteckningar och inspelningar är gjorda under 1900-talet i Sverige; för några av dessa sentida uppteckningars vidkommande torde man få räkna med sekundärtradition från GA (eller därpå baserade skillingstryckstexter).

Från Finland föreligger 14 uppteckningar gjorda under tiden från 1870-talet fram till 1932 (FSF V: 1, nr 35; sex av dessa har melodier).

DgFT 341. Den lillas testamente. D, S

Fem uppteckningar har gjorts av visan under 1800-talet, varav tre från Östergötland. Av de östgötska texterna är en upptecknad med mel. (texten som *GA* 68; mel. som *SF* 88; texten är senare avtryckt i *skillingtryck* 1855) och två utan mel.: *SF* 88 resp. *Wallman*–Lisa Rydgren 2. En text återger uppländsk tradition (Hallencreutz, se ovan s. 354) och en är av okänd proveniens (*GA* 68, mel.). Från Östergötland finns även två 1840-talsuppteckningar (Wiede, nr 25: 1 och 25: 2; båda med mel.). I Småland upptecknades visan tre gånger under 1830- eller 1840-talet (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 174 A–C; de två sistnämnda med mel.). En bohuslänsk text är nedskriven efter minnet 1954 (IFGH 5789, s. 27–28). I Finland har visan upptecknats i Åboland (mel. uppt. o. 1910; texten 1931; se FSF V: 1, nr 36). Slutligen har DgFT 341 under de sista decennierna inspelats efter fem traditionsbärare: i Jämtland (SR 53/33.769: 2, SR 53/33.769: 3),

i Bohuslän (SR 57/18.617: 69: 1), i Lappland (SR/M/6302: 6: 3) och två gånger efter samma meddelare i Åboland (SR 57/11.142: 45: 8, SR 57/11.142: 43: 2).

DgFT 344. Fru Gundela. D, F, I, N, S

Enda svenska belägget är en värmländsk textuppteckning från 1800-talets första tredjedel (*SF* 89).

DgFT 349. Fru Märta och herr Tideman. D, F, S

Uppteckнad i Västergötland på 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o,* nr 30).

DgFT 350. Tove slätt. D, S

Uppteckнad två gånger på 1670-talet efter en och samma västgötska tradition (*KB:s visbok i 4:o,* nr 13 och 43).

DgFT 354. Ebbe Skammelsson. D, (N), S

Av visan finns tre 1600-talstexter: *Per Brahes visbok,* nr 8, från 1622 eller 1623, samt de båda västgötska *Bröms Gyllenmärs' visbok,* nr 62, och *KB:s visbok i 8:o,* nr 17, från 1630-talet eller o. 1640 resp. från 1670-talet. Vid 1700-talets mitt eller något senare torde den text av visan ha nedskrivits, som efter ms på Fiholm tryckts i F. U. Wrangel, Anteckningar om Rytterns socken, 1886, bilaga 2. Från 1810-talet härrör två östgötska uppteckningar (dels *SF* 33 B med mel., dels melodien och en textstrof efter C. J. Enander i Vs 2: 1, s. 129, se ovan s. 332), en från Småland (Wallmans resa 1819, se s. 398 n. 36) och en av oviss proveniens (Götiska Förbundets vissamling, s. 81, med mel.). I Småland uppteckнades visan 1839 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 177 A, med mel.) och ungefär samtidigt eller något senare gjordes en melodiuppteckning, som kombinerats med en äldre textuppskrift (sistnämnda samling, nr 177 B). Från Småland kommer också en uppteckning (*Södling* S 16, med mel.) och den i Allvin, Beskrifning öfver Wästbo härad, 1846, s. 149 ff., tryckta texten. — Visan har lokaliserats till flera orter i Sverige, och en mängd notiser och sägner — stundom med fragment ur visan — föreligger; se härom närmare i del II, kap. 8.

DgFT 357. Herr Tavel och stolts Adelin. D, S

Uppteckнad, med melodi, i Östergötland 1812 (*SF* 77).

DgFT 360. Herr Peder och fru Margareta. D, N, S

Visan är nedskriven i Västergötland på 1630- eller 1640-talet (*Bröms Gyllenmärs' visbok,* nr 76) samt uppteckнad i samma landskap på 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o,* nr 27). Från 1810-talet härrör fyra uppteckningar: en från Värmland med melodi (*GA* 48 [: I]), en från Småland (*SF* 59), en från Uppland (Hallencreutz, se ovan s. 354) samt en melodiuppteckning av oviss proveniens (Vs 126: 4, s. 75; se s. 450 härovan). En sörmländsk 1800-talsuppteckning med melodi är tryckt i Bidr. t. Södermanlands äldre kulturhistoria VI, 1886, s. 42 f., melodibilagan nr 40 (se s. 586 härovan).

DgFT 361. Herren Båld. D, N, S

Uppteckнad med melodi i Uppland under 1810-talets förra del (*GA* 16) och, likaledes med melodi, efter tradition från Södermanland (*Emil Öberg*–Anna Andersdotter 6), den senare uppteckningen gjord på 1850-talet.

DgFT 368. Germund smed och prästens dotter. D, I, S

Nedskriven på 1570-talet, troligen i Uppland (*Harald Oluffsons visbok*, nr 20).

DgFT 369. Tiggargubbens brud. D, (I), N, S

Denna visa är först känd i uppteckningar från 1810-talet – det ter sig mindre troligt att DgFT 369 åsyftas i textincipit i ett register från o. 1600; jfr ovan s. 209. De två 1810-talsuppteckningarna är båda av oviss proveniens; en (Vs 2: 1, s. 507–508) har troligen ingått i Rääfs samlingar (se ovan s. 358 n. 64), den andra (Vs 2: 3, s. 385–388) har tillhört Afzelius (se ovan s. 450). Från 1830- eller 1840-talet härrör en sörmländsk och två småländska uppteckningar (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling*, nr 290 I B, resp. A och C; B och C har melodier). Senast 1840 upptecknades visan med melodi på Gotland (Carl Säve, se ovan s. 116 n. 62) och efter samma traditionsbärare några år senare (P. A. Säve, nr 16). På 1840-talet är visan uppteckned tre gånger i Östergötland (Wiede, nr 73, 229: 1, 229: 2, alla med melodier). Från 1800-talets mitt finns uppteckningar hos *R. Dybeck* (se s. 574 ovan) och *Södling* (S 363 med mel.). Visan finns även i Filikromen, h. 8, 1857, nr 3 (med mel.), Hofberg, Nerikes gamla minnen, 1868, s. 260 f., och Werner, Westergötlands fornminnen, 1868, s. 80 ff. Ett *skillingtryck* utkom 1876. Från 1800-talets sista årtionden och från 1900-talet föreligger tjugotalet svenska uppteckningar; några inspelningar har gjorts 1957–61 efter en och samma bohuslänska tradition.

Från Finland finns åtta uppteckningar från 1880-talet och fram till 1900-talets andra decennium (FSF V: 1, nr 43; fem av dessa uppteckningar har mel.; INE, Åbo, nr 94, s. 79–80; Hembygdsminnen, Borgå 1934, s. 99 f.).

DgFT 370. Bonddrängen och jungfrun. D, S

DgFT 370 betecknades av Svend Grundtvig som »en mycket sällsynt visa», varav han blott känner ett enda belägg (Hazelius, Ur de nordiska folkens lif, 1882, s. 158), men det finns dock icke så få uppteckningar av den, och Grundtvig borde åtminstone ha sett texterna i Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling, vilken han hade till låns.

Den äldsta svenska uppskriften är den blott genom textincipit i Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling (nr 290 II E) kända texten i O. Semanders nu troligen förlorade visbok från 1700-talets mitt (se ovan s. 68 n. 73). Från 1810-talet föreligger en uppteckning från Uppland (Vs 2: 3, s. 389–391; se ovan s. 427), Västergötland (Vs 2: 3, s. 429–431; se ovan s. 414) samt en av oviss proveniens (i Afzelius' samling, se ovan s. 450). Från 1830- eller 1840-talet kommer två småländska uppteckningar (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling*, nr 290 II A och B, den senare med mel.). Från 1840-talet finns en möjligen jämtländsk (*Dybeck*–Meijerberg 4) och två östgötska (Wiede, nr 44 och 90), alla tre med melodier. Från mitten av 1800-talet föreligger en gotländsk uppteckning (Säve, nr 147), och år 1854 utgavs en text av visan i *skillingtryck*. Från 1800-talets andra hälft finns sex uppteckningar, från 1900-talet lika många och därjämte en inspelning (SR 58/11.696: 9: 4, jämtländsk tradition).

I Finland har visan uppteckнats en gång 1890 (SLS 19, s. 529–531) och fem gånger, varav tre med melodier, på 1900-talet (de finns i SLS 383, 508, 542 samt A. P. Svenssons samling).

DgFT 373. Herr Olof bränns inne. D, S

Uppteckнad på 1670-talet i Västergötland (*KB:s visbok i 4:o,* nr 15).

DgFT 376. Herr Peders sjöresa. D, (N), S

Visan är nedskriven o. 1630 i Västergötland (*Bröms Gyllenmärs' visbok,* nr 1). En text ingår i ett *skillingtryck* 1787. Visan har åtminstone under 1800- och 1900-talen rönt en ofantlig popularitet och hör till de få ballader som ända in i vår tid varit eller är nästan commune bonum; Geijer kallar också i förordet till GA I, s. L (noten) DgFT 376 för »den välbekanta» visan. De två beläggen före år 1800 är de ovan nämnda. Antalet i SVA förtecknade senare uppteckningar (inklusive inspelningar) är f. n. drygt 250 från Sverige och Finland. De kan naturligtvis ej förtecknas här. Det får räcka med att hänvisa till *GA* 36, *SF* 67 och FSF V: 1, nr 38. I betydande utsträckning torde man kunna räkna med sekundärtradition från 1800- och 1900-talens *skillingtryck.* Texten i Gyllenmärs' visbok har omkväde, under det att de yngre nästan utan undantag är omkvädeslösa.

DgFT 380. Havsfruns tärna. D, N, S

Visan är på 1810-talet inskriven i en allmogevisbok från Blekinge (se s. 101 n. 96). Från samma årtionde föreligger ett stort antal uppteckningar: *SF* 150 A med melodi (Östergötland), Vs 2: 1, s. 653–654 (*L. F. Rääfs visinsamling,* se s. 332; två troligen östgötska texter utan meddelarangivelse — till en av dem finns melodi-uppteckning av Drake i Vs 2: 1, s. 651), *GA* 92 [: II] (Östergötland), *Rääf*-pigan från Ydre 4 (Östergötland), *SF* 150 B med melodi (Småland), Vs 126: 4, s. 75 (med mel., proveniensen okänd), *GA* 92 [: II] (melodien; Uppland), Hallencreutz 8 (Uppland; se s. 354), *GA* 92 [: I] (Västergötland), *Götiska Förb. vissamling,* s. 42–43 (oviss proveniens), Vs 126: 8, s. 23–26 (oviss proveniens, jfr ovan s. 450). Troligen är också den uppländska texten Vs 2: 1, s. 225–227, uppteckнad på 1810-talet (jfr om denna Roslagssamling s. 427 ovan). Från Skåne o. 1820 kommer *Henrik Reuterdahls visuppteckning,* nr 7.

Ytterligare föreligger upp emot tjugo svenska uppteckningar från tiden fram till 1800-talets mitt, under det att ett fyrtiotal uppteckningar gjorts efter denna tid och fram på 1900-talet. Uppteckningar kommer från många svenska landskap. I Finland syns visan däremot ha levt ett tynande liv redan då insamlingsarbetet på 1800-talet påbörjades; blott två uppteckningar har kunnat göras under 1800-talets sista fjärdedel (FSF V: 1, nr 6 A–B, båda med mel.) och en på 1900-talet (ibid., nr 6 C).

DgFT 381. Broder prövar syster. D, I, N, S

Den äldsta svenska texten är införd o. 1600 i en uppsvensk visbok (*KB:s visbok i 16:o,* nr 19).

På 1810-talet uppteckнades visan två gånger efter västgötsk tradition (*GA* 8 [: I] och 8 [: II], den förra med melodi), vidare i Östergötland med melodi (*Wallman*–Naterberg 25) och i Värmland med melodi (*GA* 8 [: III], mel. blott hos Grönland, s. 24). Slutligen finns från denna tid en text av oviss proveniens (Vs 2: 2, s. 497–499).

Efter en gotländsk traditionsbärare uppteckнades visan två gånger, sist 1842 med melodi (*Anna Ehrenströms visor,* nr 13). Två uppteckningar gjordes i Östergötland på 1840-talet (Wiede, nr 6 och 152, båda med melodier). En sörmländsk uppteckning med melodi torde tillhöra 1850-talet (*Emil Öbergs visuppteckningar,*

se s. 586). Från 1800-talets mitt härrör två gotländska texter (Säve, nr 181 A–B). Slutligen upptecknades visan 1885 i Dalsland (Bondeson, nr 7, med mel.).

DgFT 386. Tjuvarna. D, I, N, S

Visan upptecknades första gången på 1810-talet i Östergötland med melodi (*L. F. Rääfs visinsamling,* s. 332 ovan). 1842 nedtecknades den efter tradition från Gotland (*Anna Ehrenströms visor* 17; med mel.). Från 1840-talet finns en version, som troligen kommer från Värmland eller Dalsland (se ovan s. 115 n. 59). Den upptecknades ånyo på 1840-talet i Östergötland (Wiede, nr 275 med mel.). Visan upptecknades i Bohuslän (*Dybeck*-egen uppteckning 8). Den finns belagd i ytterligare en uppteckning från Gotland, gjord senast 1858 (Säve, nr 70). Från 1860-talets Västergötland återfinns nästa belägg (tr. Werner, Wgl. Fornm., 1868, s. 82). De återstående svenska uppteckningarna är åtskilligt yngre: Dalsland 1897 (ULMA 303: 1192, s. 5–7), Södermanland 1916 (ULMA 329: 7, s. 3), Värmland 1928 (IFGH 1223, s. 35–37; tr. Nilsson–Bergstrand, Folkminnen från Värmlandsnäs III, s. 232 f.), Bohuslän 1929 (VFF 1775, s. 7–8), Dalsland 1929 (IFGH 1814, s. 11–12), Dalsland 1930 (IFGH 2065, s. 1–2), Värmland 1930 (ULMA 2531: 7, s. 1–2) och Värmland 1932 (ULMA 5486, s. 61; med mel.). Slutligen har DgFT 386 inspelats i Västerbotten 1949 (SR 9695: 8; texten förut nedskriven som SR A 352: 32).

I Finland upptecknades visan tre gånger i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet (SLS nr 82, s. 300–301, 401 med mel.; INE 28 b nr 100 med mel.; Brage 2 nr 36 med mel.).

DgFT 387. Herr Lagman bortför herr Tors brud. D, N, S

Visan är nedskriven vid 1600-talets början, troligen i Götaland (*KB:s visbok i 8:o,* nr 43), samt upptecknad i Västergötland på 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o,* nr 29) och Småland på 1690-talet (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 10). Från 1810-talet föreligger tre stycken östgötska uppteckningar (*SF* 24 C med mel.; *Rääf*-Memsen 2; Hartmansdorff 1 med mel., se s. 344) och från o. 1820 en skånsk (*Henrik Reuterdahls visuppteckningar,* nr 1). En troligen småländsk uppteckning är gjord på 1830- eller 1840-talet (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 196 B med mel.). En syntetisk text, delvis baserad på västgötsk tradition, trycktes i J. Sundblad, Gammaldags seder och bruk, 1881, s. 140 ff. (3 uppl., 1917, s. 130 ff.; det torde vara Sundblads text som återkommer i IFGH 3937, s. 20–23). En skånsk uppteckning från o. 1880 är tryckt i Hazelius, Ur de nordiska folkens lif, s. 121 ff. (Eva Wigström). I Åboland har visan upptecknats en gång på 1880-talet (FSF V: 1, nr 74 C med mel.) och sex gånger på 1920-talet (FSF V: 1, nr 74 D–G, b, f; alla med melodier), i Nyland 1913 (FSF V: 1, nr 74 A; texten möjligen något bearbetad av uppteckn aren).

Det är blott de ovannämnda aderton texterna jag oreserverat vill föra till typen DgFT 387. Den äldsta texten och alla de åboländska har endast slutomkväde (»Så måste min sårgen bortgånga», nästan identiskt utformat i samtliga fall; detta omkväde finns också i de gamla danska texterna DgF 387 A–B), de två skånska och den småländska såväl mellan- och slutomkväde (desamma som i DgF 387 C–M), under det att övriga också har både mellan- och slutomkväde men av annan lydelse (»under lijda / så väl thorde hon honom bijda»). Namnen på de båda rivalerna är tämligen genomgående Tor och Lagman (eller därmed besläktade former). En från DgFT 124 inlånad inledning (tärningsspelet) finns i

tre texter, nämligen den i KB:s visbok i 8:o, den hos Sundblad samt FSF V: 1, nr 74 A. Endast en av texterna, Reuterdahls, har upptagit slutstroferna (bortseglingsmotivet) ur DgFT 124.

Med åtskillig tvekan vill jag till DgFT 387, utöver de aderton nämnda texterna, också föra en småländsk uppteckning från 1830- eller 1840-talet (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 196 C), en uppländsk från o. 1870 (tr. i Grip, Några bidrag till kännedom om svenskt allmogeliv, 1917, s. 182 ff.) samt en bohuslänsk från 1924 (tr. i S. Ek, Visorna om Rosendal och Lagerman, 1929, s. 197 ff.). Dessa har namnen Tor och Lagman (eller därmed besläktade namnformer) och det för DgFT 387 karakteristiska motivet, att Lagman beger sig till brudahuset. De har endast slutomkväde, enkannerligen det till typen DgFT 124 hörande, och de två senare har också det för DgFT 124 utmärkande slutet med bortseglingsmotivet.

För typen jfr även under DgFT 124 härovan.

DgFT 390. Herr Lage och herr Jon. D, I, N, S

Huruvida textincipit i ett register i ett visboksparti från Svealand o. 1600 syftar på DgFT 390 är högst osäkert (se s. 209). En text från 1600-talets mitt i närmast dansk språkform finns i *Ms i Klintbergska samlingen, Visby LA.* Den äldsta svenska texten i snävare förstånd är *Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 11, troligen upptecknad under 1700-talets första decennium. Det kan knappast råda något tvivel om att O. Dalin, då han i sitt »kalottiska» herdaminne nämner en visa »om Jon», åsyftar DgFT 390. En text finns i fem bevarade *skillingtryck* från 1700-talet (liksom i tolv från 1800-talet); det tidigaste daterade trycket — icke med nödvändighet det äldsta ens av de bevarade — är från 1765. Samma text som skillingtryckens — och således troligen en avskrift — infördes vid 1700-talets mitt i *Bergshammarvisboken I,* nr 10. En *Text av DgFT 390 i KB Vs 4* återgår också, dock förmodligen via ett muntligt mellanled, på skillingtrycksversionen. *GA* 46 är ett avtryck av skillingtryckstexten.

Från 1810-talet föreligger en uppskrift av visan efter småländsk eller östgötsk tradition (*Rääf*–Karin Persdotter 9) samt en melodiuppteckning i Drake S 163, nr 94, från Småland (kanske sammanhörande med nyssnämnda textutskrift; jfr s. 113 n. 50). I Småland upptecknades visan med melodi 1819 (*L. Chr. Wiedes vissamling från 1818–1822,* nr 29); troligen är också en textuppteckning i Vs 4 (Hyltén-Cavallius, se ovan s. 543 n. 15) från 1830- eller 1840-talet gjord i Småland. En uppteckning gjordes i Närke 1842 (Djurklou) och i Värmland 1845 (L. Borgström, se ovan s. 115 n. 59), och på 1840-talet upptecknades visan också i Östergötland (Wiede, nr 114: 2, med mel.). Vidare finns en skånsk text från 1870-talets slut (tr. Wigström, Folkdiktning I, 1880, s. 70 f.) och en från 1890 (LAL 6006, nr 10). En uppteckning, text och melodi, efter en halländsk traditionsbärare är tryckt i S. Colliander, Folkvisor, 1902, s. 4 f. Slutligen har gjorts en uppteckning i Västergötland 1933 (IFGH 3075, s. 1–6) samt på 1960-talet två inspelningar efter en och samma släkttradition (SR 62/M/6302: 5: 5 och 63/M/6051: 1: 4).

Också i Finland har DgFT 390 upptecknats några gånger vid 1800-talets slut och i 1900-talets början (FSF V: 1, nr 44 A–B, D–E och b, två av dem med melodier; Adolfsson–Forslin, Några nyfunna balladvarianter, s. 122 f., med mel.). En text infördes dessförinnan i en handskriven visbok 1853 (FSF V: 1, nr 44 C).

Skillingtryckstexten har uppenbarligen spelat en stor roll för visans liv i traditionen, jfr del II, kap. 9.

DgFT 392. Palle Bossons död. D, F, N, S

Visan föreligger i en småländsk uppteckning från 1690-talet (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 3) och i en ungefär jämngammal nedskrift från samma landskap eller Västergötland (*KB:s visbok i 8:o,* nr 5) samt slutligen i en uppteckning från 1800-talets förra del av okänd proveniens (*SF* I, s. 410–411).

DgFT 396. Herr Nils och herr Tideman. D, S

Enda uppteckningen är gjord i Västergötland på 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o,* nr 28).

DgFT 409. Herr Karl och klosterjungfrun. D, (N), S

Den äldsta svenska texten är nedskriven på 1630- eller 1640-talet i Västergötland (*Bröms Gyllenmärs' visbok,* nr 77). Under 1700-talet förekommer några — i kap. 1 redovisade — notiser om och citat ur visan hos historiker som LagerBring, Shering Rosenhane och E. M. Fant liksom i företalet till Gyllenborgs drama Sune Jarl, 1793. Att dessa notiser finns beror på att de ansett DgFT 409 skildra det s. k. Vreta klosterrov, dvs. ämnet för DgFT 138.

Från 1808 föreligger två östgötska uppteckningar i *L. F. Rääfs visinsamling:* en är efter hans syster Malin (se s. 324), den andra är *Rääf*–Mems 1. Under 1810-talet gjordes åtskilliga uppteckningar. Östgötska är: *Wallman*–Maja Hansdotter 16; Atterboms Poet. Kal. för år 1816, s. 63 ff.; *Rääf*–fru Schmiterlöw 3 (kanske dock representerande småländsk tradition, se s. 341); Vs 2: 3, s. 106–108 (text tillskriven i marginalen; Wallmansk uppt. efter okänd meddelare, se ovan s. 395). Av okänd proveniens är en uppteckning (med mel.) i C. B. Rutströms samling, se s. 108 f. En småländsk uppteckning gjordes av Chr. Stenhammar (se s. 397), en annan av Hartmansdorff (nr 18, se s. 348), en tredje av Wiede (*L. Chr. Wiedes vissamling från 1818–1822,* nr 22, med mel.). Efter västgötsk tradition trycktes visan som *GA* 26 med melodi. Västgötska uppteckningar är också Vs 126: 3, s. 145–147 (se ovan s. 414) och törhända även Vs 126: 3, s. 47–48 i Afzelius' piktur, under det att en jämtländsk finns i Vs 126: 3, s. 43–44 (G. E. Dillner, se ovan s. 436). Av okänd proveniens är fragmentet i Vs 2: 1, s. 529, och uppteckningen Vs 2: 3, s. 219–221 (om dessa två texter se ovan s. 450) samt Drake S 163, nr 79 (med mel.). Under 1830-talets senare hälft gjordes en uppteckning i Södermanland (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 208 II A) och ungefär samtidigt eller ett par år senare i Småland (ibid., nr 208 II B). En tredje text i Hyltén-Cavallius' konceptsamling (se ovan s. 543 n. 15) tillhör 1830- eller 1840-talet och är möjligen även den småländsk. Två uppteckningar med melodier gjordes i Östergötland på 1840-talet (Wiede, nr 54 och 207: 1). Sammanlagt dryga dussinet uppteckningar har gjorts under återstoden av 1800-talet och på 1900-talet.

Från Finland finns ett tjugotal uppteckningar från 1870-talet och framöver (de flesta tryckta i FSF V: 1, nr 55, flertalet med melodier); dessutom finns från det sista decenniet ett par inspelningar (SR).

DgFT 410. Herr Esbjörn. D, I, S

Upptecknad på 1670-talet i Västergötland (*KB:s visbok i 4:o,* nr 38).

DgFT 415. Herr Hjälmer. D, N, S

Äldsta svenska belägget på DgFT 415 är en i Rondeletius' skoldrama Judas Redivivus 1614 citerad strof (se s. 59 härovan).

Visan upptecknades på 1670-talet i Västergötland (*KB:s visbok i 4:o,* nr 12) och på 1690-talet i Småland (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 20). Den är vidare nämnd i en diss. av N. N. Salanus 1691 (se s. 55 ovan). Ett par rader ur visan citeras i Dahlstiernas Kunga Skald från 1698 och anges där ha hämtats ur västgötsk tradition (se s. 62 f. härovan). E. J. Biörner uppger i Nordiska Kämpa Dater 1737, [3], s. 18, att en visa om »*Hjalmar* eller *Hjälmer* / samt hans *bruna brand*» då ännu sjöngs av »gamalt folk i Nordland, besynnerliga i Medelpa och Ångermanland»; härmed torde avses DgFT 415 (jfr ovan under DgFT 26). På 1810-talet upptecknades visan med melodi i Uppland (*GA* 54 [: I]), och möjligen gjordes också en annan uppteckning vid samma tid (se i exkursen under GA 54). I Småland gjordes uppteckningar 1822 (*L. Chr. Wiedes vissamling från 1818–1822,* nr 14, med mel.) och 1839 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 179, med mel.); en uppteckning av Hyltén-Cavallius i Vs 4 (se ovan s. 543 n. 15) kan också vara småländsk. Visan upptecknades i Östergötland 1848 (*Södling* S 302, med mel.), i Västmanland 1858 (*Södling* S 303, med mel.) och i Skåne på 1870-talet (tr. Wigström, Folkdiktning I, 1880, s. 25 f.). En västgötsk tradition från o. 1830 nedskrevs först på 1880-talet (tr. SvLm V.2, s. 95 f., med mel.). Slutligen nedskrevs visan i Bohuslän 1954 (IFGH 5789, s. 50) och efter denna tradition inspelades den 1955 och 1957 (SR 55/2586: 2: 3 resp. 57/10.617: 19: 3) — ena gången efter den, som lämnat texten till IFGH, andra gången efter hans syster. Den i Ståhl, Äldre och nyare svenska folkvisor, 1855, tryckta versionen av DgFT 415 (nr 8 i samlingen), är hämtad ur GA; efter Ståhl är den sedan avskriven i ULMA 169: 9 e (nr 7).

DgFT 416. Ung Hillerström fäller jungfruns sju bröder. D, I, N, S

Upptecknad i Västergötland på 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o,* nr 11) och, med melodi, i Uppland under 1810-talets förra del (*GA* 55). Ev. syftar textincipit i ett register från o. 1600 på DgFT 416 (se s. 209 ovan).

DgFT 421. Herr Dalebo Jonsson. D, N, S

Upptecknad i Västergötland på 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o,* nr 37) samt, med melodi, på 1810-talet i Östergötland (*Wallman–*A. M. Follin 6). Enligt Dybeck i Runa h. 4, 1843, s. 92, sjöngs visan då »öfver hela Dalsland, hvilket land den torde eg. tillhöra». Det är dock ej så lätt att avgöra, om det är dalslänningarna eller Dybeck som slagits av namnet »Dalabo» eller »Dalabonde»; någon dalsländsk uppteckning finns i varje fall ej vare sig av Dybecks eller någon annans hand.

DgFT 422. Herr Grönborg. D, N, S

Upptecknad i Småland på 1690-talet (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 7) och år 1839 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 180 C).

DgFT 427. Knut Huling. D, N, S

Visan är citerad i Rudbecks Atland (se ovan s. 56). Den upptecknades på 1810-talet, dels med melodi i Bohuslän eller Västergötland (*GA* 57), dels i Värmland eller Dalsland (av Geijer, se s. 422 ovan).

DgFT 432. Herr Karl av Norges land. D, S

I sina lexikaliska samlingar i KB F. a. 13 har J. Bureus o. 1630 citerat inledningsraden till en visa och några rader inne i samma visa (nr 105 i den av

Bureus excerperade vissamlingen; se s. 38 härovan). Inledningsraden lyder »Den unge her Carl af Nories l» och de övriga citerade raderna:

huru ofta haf*wer* iag mynats
alt för tin mun så rödh.

Jfr härmed DgF 432, Karl af Nørrejylland, t. ex. B-textens »Hynnd vnnge her Kaarll af Nøryøllandt» och

Saa thytt haffuer ieg thagitt dieg y mynn arum
och mynddittt dynn munnd saa rød.

Att Bureus förfogat över en text av DgFT 432, eljest ej belagd på svenska, kan icke betvivlas.

DgFT 437. Syster friar till broder. D, (N), S

Upptecknad i Värmland eller Dalsland på 1810-talet (*SF* 117) samt i Dalsland 1845 (Borgström ms, s. 115; se s. 115 n. 59 härovan).

DgFT 439. Herr Axel och hans syster. D, S

Upptecknad i Västergötland på 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o,* nr 31).

DgFT 442. Förtvivlan. D, N, (S)

Den i Afzelius' Afsked, s. 83 f., med melodi tryckta versionen uppges visserligen vara upptecknad i Bohuslän men är förmodligen norsk; se s. 416 härovan.

DgFT 443. Linden och den falska tärnan. D, N, S

Upptecknad efter tradition från västra Uppland på 1810-talet (texten utskr. av Afzelius i Vs 2: 3, s. 401; mel. av Braun i Vs 126: 4, s. 30) och icke långt därefter i Roslagen (Vs 2: 1, s. 237) samt slutligen i Västergötland år 1900 (ULMA 111: 28, s. 13–16).

DgFT 445. Herr Peder och fru Malfred. D, I, (N), S

Visan är på 1810-talet upptecknad i Östergötland med melodi (*Wallman–*Greta Naterberg 15), i Västergötland likaledes med melodi (*GA* 14; den därstädes tryckta texten bygger sannolikt på ytterligare en uppteckning, av okänd proveniens). Troligen från samma tid är uppteckningen Vs 2: 1, s. 468, 465 — från okänd ort; sammanhörande härmed är sannolikt melodien S 163, nr 83. Efter en gotländsk traditionsbärare har visan upptecknats två gånger, dels mellan 1820 och 1837, dels år 1842 (*Anna Ehrenströms visor,* nr 3; den senare uppteckningen med melodi). I Småland upptecknades visan på 1830- eller 1840-talet (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 188 B, med mel.) och vid samma tid i Västergötland (*Dybeck–*Danelius 7). I Östergötland gjordes fem uppteckningar av visan, samtliga med melodier, på 1840-talet (Wiede, nr 8, 9, 154: 1, 154: 2, 205). Kring 1800-talets mitt upptecknades visan på Gotland två gånger (Säve, nr 14 A och 14 B, den sistnämnda med mel.) samt vardera en gång i Västergötland (tr. Ståhl, Äldre och nyare svenska folkvisor, 1855, nr 2, med mel.; texten i ULMA 169: 9 e, nr 2, är blott en avskrift ur Ståhls bok) och Västmanland (tr. Ahlström, 300 nordiska folkvisor, nr 54, med mel.) samt med melodi efter tradition från Närke eller Södermanland (*Emil Öberg,* se s. 586 härovan). Visan har slutligen upptecknats i Uppland o. 1870 (tr. Grip, Sv. allmogeliv, s. 179 ff.), i Dalsland 1885 (Bondeson, nr 12, med mel.) samt i Västergötland 1937 (IFGH 3953, s. 16–20).

DgFT 446. Dödsbudet. D, N, S

Denna visa är upptecknad blott i Östergötland och Småland. Två östgötska uppteckningar är gjorda på 1810-talet (*GA* 85 med mel.; *SF* 72), en under senare delen av 1830-talet (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 185 D med mel.) och en år 1928 (ULMA 1973: 15, s. 32–34). De tre småländska tillhör alla 1830-talets slut eller 1840-talet (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 185 B, C, G, av vilka B och G har mel.).

DgFT 448. Peder Pallebosson. D, S

Texten av denna balladtyp ingår i tre äldre visböcker. Den är nedskriven på 1570-talet, troligen i Uppland (*Harald Oluffsons visbok,* nr 32), o. år 1600 någonstans i samma del av landet (*KB:s visbok i 8:o,* nr 34) samt på 1630- eller 1640-talet i Västergötland (*Drottning Sofias visbok,* nr 22).

DgFT 458. Kärestans död. D, N, S

Denna visa – eller kanske rättare detta konglomerat av innehållsmässigt besläktade och i strofbestånd mycket likartade visor – föreligger i en mängd uppteckningar från 1800- och 1900-talen. Endast vissa av dessa torde komma i beaktande när talet gäller nordisk medeltidsballad; många framstår i form, stil och innehållsdetaljer som unga. Visan får otvivelaktigt till stora delar betraktas som en översättning av den tyska Graf und Magd (Erk–Böhme, nr 110). Detaljer (t. ex. det i somliga texter förekommande motivet med talande fåglar som ger underrättelse om kärestans död) såväl som mycket av själva handlingsgången återfinns också i DgFT 446, vilken dock genom de däri förekommande personnamnen och ett par innehållsmotiv låter sig skiljas från DgFT 458 i dess olika utformningar.

En uppteckning är hållen i tredje personen, är på fyrradig strof och har omkväde: *SF* 118, upptecknad med mel. i Småland på 1810-talet men kanske efter geografiskt svårbestämbar släkttradition. Tre andra uppteckningar (i jagform) är också på fyrradig strof med omkväde: en är gjord i Västergötland 1844 av C. J. Ljungström och tr. i Västergötl. fornminnesfören. tidskr. 1869, s. 71 ff.; en är gjord på 1840-talet i Östergötland (Wiedes konceptsamling, KVHAA, nr 377 med mel.), den tredje i Skåne o. 1880 (tr. Wigström, Folkdiktning II, 1881, s. 22 f.). Omkvädet i dessa tre texter är detsamma som i DgF 458 E–I. På fyrradig strof utan omkväde och med berättelsen hållen i tredje person finns många texter, vilka kan uppdelas i två sinsemellan mycket likartade grupper. Den ena av dessa, där huvudpersonen benämns Herr Peder, är tidigast företrädd genom ett sörmländskt fragment från 1844 (*Dybeck*-egen uppteckning 7) men är sedan helt koncentrerad till Sydsverige (som exempel kan nämnas Wigström, Folkdiktning I, 1880, s. 36 f. och Bondeson, nr 52); antalet uppteckningar i denna grupp är sjutton. Mycket större är den andra av dessa grupper, där huvudpersonen heter Olof Adelin e. d. Den kan ej säkert beläggas före 1834 (*SF* 76) – kanske är dock texten i en allmogevisbok från Blekinge (jfr ovan s. 101 n. 96) äldre, ehuru den är införd med annan och yngre piktur än denna boks huvudinnehåll – men är sedan känd i o. sjuttio uppteckningar från olika delar av Sverige (t. ex. *Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 183 b B och b C) samt i två *skillingtryck* från 1839 resp. 1842, vidare i sju finländska uppteckningar (t. ex. FSF V: 1, nr 65 P). På tvåradig strof och med berättelsen hållen i tredje personen finns den i flera former: en där huvudpersonen ej namnges och där omkväde saknas (tr. Bergström–

Nordlander, SvLm V.2, 1885, s. 100), en där huvudpersonen kallas Herr Peder och som har trallrefräng åtföljd av repris på andra versraden (Wiede, nr 343) samt en endast i Finland belagd utformning (huvudpersonen namnges ej; strofformen som i den närmast föregående, se t. ex. FSF V: 1, nr 65 F). I jagform hållna texter med trallrefräng och repris finns rikt belagda — det rör sig om sammanlagt femtiotalet uppteckningar — både i Sverige (t. ex. *Dybeck*–Wretman 2) och Finland (t. ex. FSF V: 1, nr 65 K). Slutligen bör som en särskild grupp nämnas »Lilla Lisa och greven», i vars texter ett förförelse- och ståndsskillnadsmotiv utgör inledningen. Denna grupp, som står särskilt nära den tyska Graf und Magd, kan vara hållen antingen i första eller tredje person; strofformen är i regel tvåradig med trallrefräng och repris. Som exempel bland tjugotalet riks- och finlandssvenska anger jag *Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 185 E, resp. FSF V: 1, nr 65 A.

Utöver de här nämnda grupperna finns ytterligare några enstaka texter som representerar olika mellanformer. Antalet melodiuppteckningar till DgFT 458 i dess olika utformningar är synnerligen stort; enbart under FSF V: 1, nr 65, har tryckts fyrtiofem stycken.

DgFT 460. Fästmannen dör. D, N, S

Visan upptecknades i Västergötland på 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o,* nr 25). En text är vid 1700-talets mitt införd i *Bergshammarvisboken I,* nr 7. På 1810-talet gjordes åtskilliga uppteckningar av DgFT 460. Fem är från Östergötland: *SF* 75 B med melodi, *SF* 75 C med melodi, *Rääf*–Karin Persdotter 6, Drake S 163, nr 1 (mel.; jfr ovan s. 113 n. 50). Två är från Småland: *SF* 75 A (traditionen dock knappast småländsk) med melodi samt *SF* 75 E. En är från Uppland: *GA* 22 med melodi. Efter en gotländsk traditionsbärare upptecknades visan två gånger, dels 1842 med melodi, dels en del år tidigare (*Anna Ehrenströms visor,* nr 6). I Småland gjordes två uppteckningar på 1830- eller 1840-talet (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 183 A och B, den förra med melodi), i Västmanland en (ibid., nr 183 D). På 1840-talet upptecknades visan i Östergötland två gånger (Wiede nr 64 och 108, båda med melodier; nr 64 förekommer här i sin helhet som avslutning till DgFT 47). Slutligen föreligger en dalsländsk uppteckning från 1800-talets mitt (*R. Dybecks visinsamling,* se ovan s. 569) och en västmanländsk från 1800-talets sista decennium (ULMA 9909, s. 38–40). Den sistnämnda texten syns stå i visst beroende av GA 22.

DgFT 461. Hustrun dör. D, I, (N), S

Nedskriven inom sveamålsområdet o. 1600 (*KB:s visbok i 16:o,* nr 56).

DgFT 462. De goda råden. D, S

En text införd vid 1700-talets mitt i *Bergshammarvisboken I,* s. 103–106.

DgFT 466. Herr Ivar Jonsson och danska drottningen. D, S

En text är nedskriven o. 1600 inom sveamålsområdet (*KB:s visbok i 16:o,* nr 13), varjämte en säkerligen till denna visa hörande begynnelsestrof citeras, troligen efter halländsk tradition, i Dalins Svea Rikes Historia II, 1750, s. 238 (jfr ovan s. 80 f.).

DgFT 467. Paris och Helena. D, (F), N, S

Första strofen av visan citeras i J. Messenius' drama Disa (1611) och begynnelseraden även i N. H. Catonius' skoldrama Troijenborgh (1632). En text ingår sedan i *skillingtryck* fr. o. m. 1699; ur skillingtryck är den avskriven i *Bergshammarvisboken I,* nr 2. Det rör sig här förmodligen hela tiden om en och samma svenska textutformning, låt vara att denna står den danska skillingtryckstexten nära. Ett danskt skillingtryck är f. ö. avskrivet i *Bröms Gyllenmärs' visbok,* nr 85, och översatt i *Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 21. — Jfr ST 31 nedan.

DgFT 468. David och Solfager. D, N, S

Uppteckнad i Västergötland på 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o,* nr 16) och i Värmland eller Dalsland på 1810-talet (*SF* 25 B). I Småland är den uppteckнad 1837–39 (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 210 A, med mel.) samt ungefär samtidigt ytterligare en gång med melodi (ibid., nr 210 B). Också det lilla fragmentet i Vs 4 (Hyltén-Cavallius, se ovan s. 543 n. 15) från 1830- eller 1840-talet är troligen småländskt.

DgFT 475. Axel och Valborg. D, (N), S

Denna kryssrimmade visa ingår i tjugonio bevarade *skillingtryck* (två från 1600-talets senare del, tjugo från 1700-talet, sju från 1800-talets första tredjedel). Om visans popularitet under 1700-talet vittnar en stor mängd notiser, varav åtskilliga nämnts i kap. 1. De handskrivna 1700-talstexterna (i *KB Vs 41* och *Bergshammarvisboken I*) är avskrifter av skillingtryck. Det är också uppenbart att visans längd — 200 strofer — gjort det naturligt att den till stor del levt med stöd av skriftlig tradering, även om L. Chr. Wiede i ett föredrag 1869 uppger, »att personer bland allmogen på Wikbolandet ännu lefva, som kunna ur minnet sjunga wisans alla 200 strofer» (ms i Musikhist. Mus., Sthlm). De åtta textuppteckningar som gjorts under 1800- och 1900-talen har skiftande antal strofer, och i regel står de skillingtryckstexten mycket eller tämligen nära. Bland dessa märks en uppteckning 1924 från Runö i Estland (NM ms visor III, s. 1363). Olaus Olssons text (VFF 1319, nr 35) är uppenbarligen en litterär omarbetning.

På grund av skillingtryckens stora roll för texterna är melodiuppteckningarna av större intresse än textuppteckningarna. Det rör sig om sex stycken: *GA* 25 (1810-talet, trol. från Bohuslän); Drake S 163, nr 2 (Småland; trol. 1810-talet, jfr ovan s. 113 n. 50); *R. Dybecks visinsamling* (två mel., båda uppt. i Bohuslän på 1840-talet; se ovan s. 559 resp. 562); FSF V: 1, nr 68 a (Åboland, 1880-talet) och 68 b (Nyland, 1870- eller 1880-talet). Påfallande är — med tanke på skillingtryckstraderingen — meloditraditionens relativa enhetlighet.

DgFT 480. Torkel Tronesson. D, I, S

Visan är införd i en uppländsk visbok 1622 eller 1623 (*Per Brahes visbok,* nr 10) och på 1650-talet i en annan visbok från Svealand (*Samuel Älfs visbok,* nr 49), där troligen efter en äldre förlaga. En tredje text av visan, möjligen hämtad ur ett nu förlorat skillingtryck, är tryckt i *GA* II, s. 86–115. Denna text torde vara en direkt översättning från danskan. Även de två gamla visbokstexterna av denna långa visa, som väl huvudsakligen traderats skriftligt, står ganska nära dansk tradition. Dalins Hattvisa syns vara baserad på första strofen av DgFT 480. Slutligen skall nämnas, att en visa om »Torkil Trångesson» är nämnd i en antikvitets-

rannsakning från Medelpad 1684 (se s. 51 härovan); förmodligen avses därmed DgFT 480, även om namnet förekommer också i visan ST 1.

DgFT 481. Herr Niklas och stolts Adelin. D, S

Inskriven i en visbok i Västergötland på 1630- eller 1640-talet (*Drottning Sofias visbok,* nr 19).

DgFT 486. Den bortsålda. D, F, I, N, S

Visan upptecknades på 1810-talet tre gånger i Östergötland (*Wallman*–Hallman 1; Reuterswärd 3, se s. 357; Livijn 6, se s. 356); en gång i vardera Västergötland (*GA* 15 [: I] med mel.), Småland (*GA* 15 [: II] med ej tryckt och numera förkommen mel.) och Värmland eller Dalsland (Geijer 20, se s. 422). Den melodiuppteckning Hæffner gjorde i Uppsala (se s. 426) syns ha gått förlorad. Däremot finns en melodiuppteckning av oviss proveniens i Drake S 163, nr 109. Visan upptecknades tre gånger, med melodier, under 1840-talet på Vikbolandet i Östergötland (Wiede, nr 10, 11 och 104); redan Hammarsköld nämner f. ö. i sin rec. av GA i Swensk Literatur-Tidning 1815 att han hört visan på Vikbolandet. Från 1840-talet härrör också en uppteckning från Södermanland (*Dybeck*–egen uppt. 1, med mel.) samt kanske också uppteckningar från Småland (*Dybeck*–Hollberg 4, med mel.) och Västergötland (*Dybeck*–Danelius 8). Från o. 1850 och in i vårt eget århundrade föreligger sedan ett trettiotal uppteckningar, dessutom en inspelning från 1958 (SR).

I Finland har visan upptecknats ett fyrtiotal gånger (huvudparten av materialet, till största delen med melodier, tryckt i FSF V: 1, nr 53). Ett par inspelningar har gjorts 1957 (SR).

DgFT 488. Jungfrurnas gäst. D, S

Uppteckнad på 1670-talet i Västergötland (*KB:s visbok i 4:o,* nr 3).

DgFT 498. Henrik Valdemarsson. D, S

En strof, som sannolikt är begynnelsestrofen till en text av denna balladtyp är 1581 införd i en troligen uppländsk visbok (*Harald Oluffsons visbok,* Nils Larssons bok nr 1).

DgFT 503. Dansen i rosende lund. D, S

Enda svenska texten av visan är nedskriven i en uppsvensk visbok o. 1600 (*KB:s visbok i 16:o,* nr 21). Jfr s. 209 ang. ett visboksregister från samma tid.

DgFT 504. Giljarekonst. D, N, S

Visan uppskriven inom sveamålsområdet o. 1600 (*KB:s visbok i 8:o,* nr 28) och i en västgötsk visbok från 1630- eller 1640-talet (*Bröms Gyllenmärs' visbok,* nr 3). Den är vidare införd i en uppsvensk visbok från 1650-talet (*Samuel Älfs visbok,* nr 41), där troligen avskriven efter en förlaga från senare delen av 1500-talet eller början av 1600-talet.

DgFT 511. Ungersvens klagan. D, S

En förmodligen uppsvensk text av visan föreligger från o. 1600 (*KB:s visbok i 16:o,* nr 10). Texten står mycket nära DgFT 391.

DgFT 512. Älskogsklagan. D, S

Två texter (troligen uppsvenska) nedskrivna o. 1600 (*KB:s visbok i 16:o,* nr 9 och nr 48).

DgFT 513. Klosterjungfrun. D, N, S

Visan upptecknades på 1670-talet i Västergötland (*KB:s visbok i 4:o,* nr 24). Under 1700-talet ingår visan, i två olika avfattningar, i *skillingtryck* (trycken DgFT 513: 1–2 resp. 513: 9). Den förra av dessa återkommer i *skillingtryck* under 1800-talets första decennium (DgFT 513: 3–7); samtidigt uppträder en från denna något avvikande text i *skillingtryck* 1806 (DgFT 513: 8). En uppteckning med melodi från Västergötland, vilken troligen härrör från 1810-talet, trycktes — med texten kraftigt bearbetad — i Afzelius' Afsked 1848, s. 25 f. (jfr s. 414 ovan); denna Afzelius' textbearbetning avtrycktes i ett *skillingtryck* 1849 (DgFT 513: 11). En annan text än de förut nämnda utkom i *skillingtryck* 1844 (DgFT 513: 10). Från 1830- eller 1840-talet finns två uppt., troligen småländska i Vs 4 (se s. 542–3 n. 13 och 15). På 1840-talet eller tiden däromkring är visan upptecknad i Västergötland, en gång utan melodi av C. J. Ljungström (Vs 126: 4, s. 62–63 — jfr ovan s. 413; tryckt i Vgtlds fornm. fören. tidskr. 1869, s. 81 f.), och en gång med melodi (*Dybeck:* Hollberg 10), i Småland (blott melodien till en skillingtryckstext av typ DgFT 513: 1–7; se ovan s. 530 n. 99), i Skåne (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 256: 24 C, med mel.), samt i Södermanland och/eller Gästrikland (*R. Dybecks visinsamling:* Dybecks egen uppt. nr 2, med mel.). Sedan upptecknades visan i Blekinge o. 1880 (tr. Thomasson i SvLm VII: 6, nr 26), samt på 1880-talet med melodi i Skåne (LAL 74, 75). I Finland är visan nedskriven i en åboländsk visbok vid 1800-talets mitt (FSF V: 1, nr 70 D). Den upptecknades i Nyland på 1870- eller 1880-talet (tr. Nyland V A, 1893, nr 450, med mel.) och 1891–92 (FSF V: 1, nr 70 B) samt inspelades där 1908 (FSF V: 1, nr 70, mel. a). I Österbotten upptecknades visan 1892–93 (FSF V: 1, nr 70 A), i Åboland 1924 (FSF V: 1, nr 70 C med mel. b). — Skillingtrycken syns ha spelat viss roll för den efterföljande muntliga traditionen; sålunda är Ljungströms uppteckning från Kyrkefalla i Västergötland nästan helt identisk med texten i trycket 513: 9.

DgFT 523. Bergman och Herreman. D, S

Uppteckнad i Östergötland 1814 (*SF* 145) och i Södermanland 1844 (*Dybeck*–egen uppteckn. nr 5).

DgFT 527. Per Svinaherde. D, N, S

Visan föreligger i två uppteckningar från 1810-talet: *SF* 104 A, väl från Östergötland, samt Vs 126: 4, s. 17 (mel., uppteckningen av oviss proveniens, se ovan s. 450 och 468 f.). I Skåne fästes visan på papper o. 1820 (*Henrik Reuterdahls visuppteckningar,* nr 2), i Uppland på 1830-talet (*SF* 104 B med mel., traditionen dock sannolikt jämtländsk), och — troligen — 1840-talet (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 207 A, med mel.). Efter en gotländsk traditionsbärare är visan upptecknad två gånger, sista gången 1842 (*Anna Ehrenströms visor,* nr 7). Vidare finns en småländsk uppteckning från 1830-talet (G. Crona, se s. 541 f.) och en, vars småländska härkomst ej är helt säker, från detta eller följande decennium (se s. 542 n. 13). På 1840-talet upptecknades visan två gånger i Östergötland (Wiede, nr 331: 1–2, båda med melodier). Från tiden omkring 1800-talets mitt härrör en uppteckning efter sörmländsk tradition (*Emil Öberg*–Anna Anders-

dotter 9, med mel.) och en uppteckning med melodi av okänd proveniens (*R. Dybecks visinsamling*, se s. 574). Från de närmast följande årtiondena fram till senaste sekelskiftet finns upptecknings från Södermanland (flera olika upptecknings av G. Ericsson i ULMA 347: 44, en tr. Bidrag till Södermanlands ä. kulturhist. VI, 1886, s. 40 ff.), Uppland (UUB R 810; jfr ovan s. 121 n. 81), Småland (*Södling* S 249, med mel.; ULMA 91: 32, med mel.), Skåne (tr. Wigström, Folkdiktning I, s. 68 f.; en annan tr. Teckningar och toner, 1889, s. 47 f., med mel.). Under 1900-talet är DgFT 527 upptecknad i Västergötland (tr. Landtmanson, Folkmusik i Västergötland, musikbil., s. 24 f., med mel.), Halland (tr. FmFt 1916, s. 147 ff., med mel.), Skåne 1929 (LUF 3416: 39) och Östergötland 1932 (ULMA 6751, s. 85–86).

I Finland har visan upptecknats två gånger, båda i Nyland (FSF V: 1, nr 59; Adolfsson–Forslin, Några nyfunna balladvarianter, s. 123 f., med mel.).

DgFT 537. Sjöfarare i hungersnöd. D, I, N, S

Den enda svenska texten av visan är från o. 1710 (*Köpenhamns KB Thott 2195 4:o*), den torde vara en renskrift efter okänd förlaga.

DgFT 539. Rik och fattig syster. D, S

Uppteckнad i Skåne o. 1880 (av Eva Wigström; texten tryckt bl. a. som DgF 539 K).

ST 1. Vidrik Verlandsons kamp med Torkel Troneson. S

Visans innehåll refererat i en antikvitetsrannsakning från Västmanland 1682 (se s. 51 härovan). En uppteckning gjordes i Småland på 1690-talet (*Petter Rudebecks visuppteckningar*, nr 31). Möjligt, ehuru kanske mindre sannolikt, är att visan åsyftas i en antikvitetsrannsakning från Medelpad 1684 (troligen är den där nämnda visan om »Torkil Trångesson» identisk med DgFT 480); se s. 51 härovan. Jfr också notiser hos Olaus Petri och Dalin, se ovan s. 21 resp. 89 f.

ST 2. Esbjörn Prude och Ormen stark. F, S

Visan upptecknades fyra gånger på 1670-talet efter samma västgötska tradition (*KB:s visbok i 4:o*, nr 42, 46 och 51; *KB:s visbok i 8:o*, nr 15).

ST 3. Ulven starke. F, S

Uppteckнad två gånger på 1670-talet efter en och samma västgötska tradition (*KB:s visbok i 4:o*, nr 41 och 50).

ST 4. Hemming och bergtrollet. N, S

Uppteckнad tre gånger på 1670-talet efter samma västgötska tradition (*KB:s visbok i 4:o*, nr 45, 47 och 53). De uppgifter Arv. Aug. Afzelius ger om visans förekomst i Bohuslän och Värmland är, såsom ovan s. 417 närmare framhållits, osäkra; de avser kanske egentligen blott norskspråkiga former i Norge och vid svensk-norska gränsen. Melodien S 163, nr 21, är kanske norsk.

ST 5. Stolt herr Alf. F, S

Uppteckнad två gånger på 1670-talet efter samma västgötska tradition (*KB:s visbok i 4:o*, nr 40 resp. 49).

ST 6. Blekman. D, S

Av visan finns blott en enda någorlunda fullständig text, upptecknad på 1670-talet i Västergötland (*KB:s visbok i 4:o,* nr 18). Ett liknande innehåll har den danska texten DgF 192 (ur Anna Basses handskrift från 1600-talets början); också namnet »Blegsuend» i den danska uppskriften bör sammanställas med den svenskas »Blekman». Vissa olikheter finns dock mellan de båda texterna, inte minst i deras senare delar. Den senare delen av den svenska texten möter som särskild visa på danska (DgF 185, från Vedels bok; sannolikt hithörande är även DgF 323, upptecknad i Jylland 1872) och svenska. De svenska uppteckningarna är tre, alla gjorda på 1810-talet: en värmländsk eller dalsländsk (*SF* 97; texten är förmodligen inte oberoende av Vedels danska) och två östgötska (*SF* 86 resp. *L. Chr. Wiedes vissamling från 1818–1822,* nr 27). Alla här nämnda texter och problemen rörande deras sammanhang diskuteras närmare i kap. 11 i del II.

ST 7. Kämpen Grimborg. S

Denna visa, vilken måhända bäst karakteriseras som ett receptaculum för element ur flera likartade kämpavisor, är sannolikt ett på 1700-talet skapat konglomerat. Den ingår i ett stort antal *skillingtryck* 1738 ff., och redan från 1700-talet finns några notiser — delvis nämnda i kap. 1 — som belyser visans popularitet. Under 1800- och 1900-talet har ett fyrtiotal uppteckningar — i senaste tid också inspelningar — gjorts. Då jag i del II, kap. 11, ägnar ST 7 och hela det med densamma sammanhängande kämpaviskomplexet en utförlig granskning, nöjer jag mig här med att som belägg nämna *GA* 4 och FSF V: 1, nr 27: I (nr 27: II är uppteckningar av Stjernstolpes parafras; jfr om denna s. 667 ovan).

ST 8. David och Goliat. (D), S

I ett ex. av den 1582 tryckta Piæ Cantiones, förvarat i Linköpings stiftsbibliotek, har på pärmarna och på tomma blad i början och slutet för hand införts en del andliga visor. En av dessa är »Een Andeligh wisa om Goliat och Dawidt». Visan har först uppmärksammats av bibliotekarien C. M. Stenbock och tryckts i hans bok Strövtåg i Linköpings stiftsbibliotek, 1918, s. 72 ff. Texten består av tjugotvå fyrradiga strofer med omkväde. Visan kan karakteriseras som en kämpavisa med gammaltestamentligt motiv; jfr att motivet Simson och Delila på snarlikt sätt behandlas i den färiska balladen CCF 113. Såsom S. Ek i Norsk kämpavisa, 1921, s. 86, har påpekat, finns en dansk visa om David och Goliat (tryckt i Brandt–Helweg, Den danske Psalmedigtning I, 1846, s. 304 ff.), som har viss beröring med den svenska. Det kan också framhållas att Peder Syv i förordet till sin visedition nämner en visa »Om David og Goliat». Linköpingstexten torde vara nedskriven icke långt efter 1595 (jfr Stenbock, a. a., s. 76; Stenbock antager också att skrivaren varit Laurentius Petri Salemontanus). Texten uppvisar en del omisskännliga balladformler, t. ex. »the Bore för honom stoor quide» (str. [6]), »Konung Sauull hade en dotter så Bold» (str. [8]), »sit swärd Bandt han widder hans sijde» (str. [12]). Texten börjar: »Jagh Will Eder een wijsa quäda» (med en liknande i jag-form hållen hänvändelse till publikum börjar f. ö. den färiska Simsonvisan). Detta är ett sent drag som jämte andra gör det tämligen säkert att visan i sin nuvarande form knappast är äldre än 1400-talets senare hälft, en tid då just denna sorts inledning blir vanlig i visor av olika slag. Om ock motivet David och Goliat tillhör de vanliga i Biblia pauperum (jfr Cornell–Wallin, Uppsvenska målarskolor på 1400-talet, s. 63), är det möjligt att den då troligen

ganska färska ST 8 åsyftats vid avbildningen i »visvalvet» i Floda kyrka, målat på 1480-talet eller något senare (jfr ovan s. 26 f.). Av denna åsikt är tydligen S. Ek i a. a. samt i Den svenska folkvisan, 1924, s. 188 f., under det att K.-I. Hildeman i Ballad och vislyrik, 1955, s. 262 (bildtexten) skriver, att visan är »av yngre typ och lär knappast ha åsyftats av Flodamålaren». Något helt säkert svar på problemet kan icke ges, men det syns mig dock ganska sannolikt att Flodamålaren verkligen alluderat på ST 8.

ST 9. Förvandling och förlösning. S

Efter sin bästa traditionsbärare på visområdet, »Blåst-Brita» i Härads sn, Södermanland, upptecknade Gustaf Ericsson på 1860- eller 1870-talet denna visa med förvandlingsmotiv (ULMA 347: 44 b, s. 187–188).

ST 10. Stolts Inga och junker Willemson. S

Uppteckнad med melodi i Östergötland 1812 (*SF* 35). Det kan icke vara något tvivel om att det är denna östgötska uppteckning som tryckts i Jämten 1920, s. 68, där den anges vara »Uppt. i Jämtland och satt för bl. kör av K. Tirén». Jfr nedan s. 794 n. 2.

ST 11. Isa lilla mö. S

Uppteckнad i Småland på 1690-talet (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 9) samt med melodi i Östergötland 1812 (*SF* 34 B).

ST 12. Fru Gunnel och Eluf väktare. S

Denna till Öland lokaliserade legendvisa upptecknades där 1667 (*ST 12 i antikvitetsrannsakning från Öland 1667*; *KB:s visbok i 4:o,* nr 48 — för den senare utskriften har ev. också begagnats en annan, nu förlorad 1600-talsuppteckning). I Afzelius' Sago-Häfder III², s. 195 f., nämns och beskrivs i korthet »en uppteckning, sänd från Pastor And. Selander i Vestergötland». Vi får kanske ej betvivla, att Afzelii västgötske släkting sänt honom en text av ST 12. Osäkrare är dock huruvida det rört sig om en i Västergötland gjord uppteckning, men skulle så vara fallet återgår den väl indirekt på öländsk tradition. Tänkbart är emellertid, att den Selanderska texten på ett eller annat sätt, som vi inte har möjlighet att närmare fastställa, är avhängig av 1600-talstexten i rannsakningarna eller i den Hadorphska avskriften.

ST 13. Dankungen och Långlöte möja. (D), S

Visan, som till sin förra del har stark beröring med DgFT 243 och DgFT 240 samt till sin senare del med DgFT 241, finns upptecknad i en till Långlöte på Öland lokaliserad form (uppteckningen, gjord därstädes o. 1820, tr. Ahlqvist, Ölands historia och beskrifning II: 1, 1825, s. 242 ff. — Ahlqvists text återkommer i en mycket senare uppteckning från Gärdslösa tillsammans med en melodi, som möjligen är traditionell: tr. Öland II, 1949, s. 400). Visan finns dessutom i en finländsk version med melodi (FSF V: 1, nr 48 B med mel. b) upptecknad i Åboland på 1880-talet. I Afzelius' Sago-Häfder, där en bearbetning av Ahlqvists text återges, meddelas (II², 1844, s. 214) om denna visa, att »Prof. Zetterström i Uppsala egde några få verser blott af densamma, honom lemnade af en student från Öland». Detta Zetterströms tillhöriga fragment har ej kunnat återfinnas i bevarade samlingar. Ang. typen se närmare i del II, kap. 8 och 11.

ST 14. Faxehus' förstörelse 1433. S

Visan ingår i D. Djurbergs Hälsinglandsbeskrivning 1689 (se s. 59 ovan) samt trycktes i Djurbergs version i Frondin–Bælters diss. De Helsingia I, 1735. Olof Broman var visserligen bekant med Djurberg men att döma av formuleringarna i hans verk Glysisvallur har Broman själv hört visan; han citerar omkvädet och refererar något av innehållet (se ovan s. 74). Den uppskrift av ST 14 Ol. Rudbeck d. y. uppges ha ägt är försvunnen (se ovan s. 55 n. 98). Däremot finns *ST 14 i text från 1790 eller 1791.* E. M. Fant säger i en 1803 tryckt föreläsning, att ST 14 »ännu» fanns i Hälsingland; hans uppgift behöver ej anses som otrolig, om ock han kan ha uppgiften enbart från Bælters dissertation (se s. 102 n. 3). Det finns till visans händelser knutna vissa sägner (se del II, kap. 8); de i sägenuppteckningarna inlagda visstroferna går tydligen tillbaka på Djurberg–Bælters text.

ST 15. Sten Sture d. ä. och dalkarlarna. S

Enda fullständiga texten införd i ett västgötskt ms under 1590-talet (*Skara ms Mus. 8*). En strof ur visan ingår i Rondeletii drama Judas Redivivus från 1614 (nytrycket 1871, s. 83; jfr s. 59 härovan). Möjligt men kanske mindre troligt är att visan åsyftas i en passus hos Olaus Magnus (se ovan s. 23 n. 42).

ST 16: I. Vasavisan. S

Om ett par citat ur visan från 1558 och 1621 se ovan s. 25 resp. 59 f. Under 1600-talets sista tredjedel förekommer visan i två, av varandra ej oberoende uppskrifter: *KB:s visbok i 4:o,* nr 55 (med mel.) och *UUB Palmskiöld 24.* År 1702 finns en *Text av ST 16: I i J. Eenbergs beskrivning av dalmålet,* nedskriven efter barndomsminnen av Eenberg. Jacob Brandbergs insamling av Vasatraditioner på 1700-talet resulterade också i att visan uppmärksammades; en på detta sätt tillkommen uppteckning trycktes av J. R. Schultze i Stockholms Magazin 1780 (se ovan s. 88). Denna text skiljer sig markant från de tidigare; innehållet är här koncentrerat till en skildring av slaget vid Brunnbäck 1521. Efter GA 62 [: I] resp. 62 [: II] är texterna i KB:s visbok i 4:o och hos Schultze publicerade i *skillingtryck.* Textfragment, helt anslutande sig till Schultzes version, möter i Brage og Idun II, s. 363 (uppt. av Fr. Hammerich 1834), och i Hyltén-Cavallius, En student upptäcker sitt land, s. 159 f.

ST 16: II. Dalvisan. S

En text om två strofer av visan, anskaffad genom J. Brandbergs inventering av Vasatraditioner i Dalarna, trycktes av J. R. Schultze i en diss. 1758 och i Stockholms Magazin 1780 (se ovan s. 85 och 88; jfr även s. 80 n. 19). En enda strof, lokaliserad till Styrnäs i Ångermanland, möter i två samtidiga källor från 1850-talets början (se Hildeman, Politiska visor, 1950, s. 138, och där anf. litt.). S. Ek (Den svenska folkvisan, 1924, s. 218 f.) och Hildeman (a. a., s. 137 f.) betraktar ST 16: I och ST 16: II som två skilda visor, och detta låter sig väl motiveras. Frågan är emellertid, om icke ett genetiskt samband råder mellan dem, och jag har valt att ge dem en nummerbeteckning som markerar denna möjlighet. Närmare bestämt skulle ST 16: II kunna vara en utveckling ur Venjansversionen av ST 16: I. Jfr del II, kap. 8.

ST 17. Ribbolt och Göta lilla. (N), S

Texten i *KB:s visbok i 4:o,* nr 10, upptecknad i Västergötland på 1670-talet, står tämligen nära de norska texterna Utsyn 85 utom i ett avsnitt, där de norska upptecknarna överensstämmer med Utsyn 84 (DgFT 197). Både den svenska texten och de norska (Utsyn 85) är till sitt innehåll mycket lika DgFT 208. — Grundtvigs förande av ifrågavarande svenska text till den visserligen icke helt olikartade DgFT 82 (DgF II, s. 339) är, som förut påpekats av Ek, Norsk kämpavisa, s. 94, knappast riktigt.

ST 18. Ungersvens svek. S

Upptecknad med melodi i Östergötland 1812 (*SF* 105).

ST 19. Väna Sigrid. S

Enda texten upptecknad på 1670-talet i Västergötland (*KB:s visbok i 4:o,* nr 33). I sina kalottiska skrifter från 1750-talet nämner Dalin (se s. 89 f. härovan) bland andra visor en »om Fagra Fru Sigrid», varmed dock knappast denna balladtyp åsyftas.

ST 20. Farsot i landet. S

Av denna visa finns blott en text, från Silbodal och Sillerud i Värmland. Den är tryckt i Louise Hagberg, En dödssed i Hälsingland (SvLm 1917), s. 36; Emilia Fogelklou, Ur fromhetslivets svensk-historia II: 1 (1917), s. 174; Louise Hagberg, När döden gästar, 1937, s. 446 f. L. Hagberg uppger 1917, att visan upptecknats av en Maria Hertzman; i de två andra källorna uppges upptecknaren heta Agda Hedvall. Möjligen rör det sig om två olika upptecknings, gjorda vid samma tid (o. 1915); texterna är i varje fall identiska. I Hagberg 1937 ges en lång traditionskedja tillbaka till 1700-talets mitt eller förra del. Visan, som uppges ha dansats vid begravningar, kallades »Digervisan» och ansågs härröra från digerdödens dagar. Hur det än må vara härmed, har jag ansett att visan förtjänar upptagas i föreliggande balladförteckning.

ST 21. Herr Wronge. S

Inskriven på 1570-talet i en troligen uppländsk handskrift (*Harald Oluffsons visbok,* nr 13).

ST 22. Valknut. N, S

Som ovan s. 140 påpekats finns i *Harald Oluffsons visbok,* som sannolikt är skriven i Uppland, ett på 1570-talet infört fragment, så lydande:

så hederlig så sefferlig ij loffwe gron skog*h*
för knifi knark krackfar [?] valknuth
forgyllande löffwen ther the wore.

Det kan knappast betvivlas, att fragmentet tillhört en text av en visa, som vi känner från ett antal norska 1800-talsuppteckningar och varav en uppteckning tryckts i DgF IX, s. 179 (»Tillægg II» till DgF 527: »Valiknut»). I dessa norska texter återfinns såväl namnet Valknut (Valiknut, Valeknut) som det nonsensartade mellanomkvädet; också slutomkvädet är likartat med det svenska fragmentets:

Snekkjelíte hó útí ovnen låg
– Foren Valiknut å knirk knark kramfór fårenden –
so höyrer hó Valiknút i horpunne slå
– For en gyllande leikar en börsník
(NFS S Bugge ms o, fol. 26 v.; jfr DgF IX, s. 179).

ST 23. Samsing drunknar. S

Enda kända texten är upptecknad i Västergötland på 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o,* nr 20). – Visan har beröring med andra ballader med drunkningsmotiv såsom DgFT 272 och ST 24.

ST 24. Stolts Margreta drunknar. S

Visan är upptecknad två gånger i Småland på 1690-talet eller under 1700-talets första decennium (*Petter Rudebecks visuppteckningar,* nr 24 och 38). Från 1810-talet finns tre texter. En är från Småland (Hartmansdorff 19, se s. 348 ovan), en från Östergötland (Livijn 2, se s. 356 ovan), under det att den tredje är svårare att geografiskt placera (*SF* 69). I Småland upptecknades visan på 1830-talet eller i början av 1840-talet (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 227 C). Från 1840-talet härrör en uppteckning från Östergötland (Wiede, nr 261, med mel.) och en från »Wikbolandet och Södermanland» (ibid., nr 132, med mel.). En uppteckning gjordes i Skåne o. 1880 (tr. Wigström, Folkdiktning II, 1881, s. 18 ff.), en i Västergötland 1899 (med mel.; tr. Landtmanson, Folkmusik i Västergötland, musikbilagan, s. 57). Slutligen upptecknades visan i Södermanland 1916 (ULMA 329: 6, s. 10–13).

I Finland upptecknades visan med melodi, troligen på 1820-talet eller under 1830-talets första år (*SF* 68). Under 1800-talets senare del gjordes en uppteckning i Österbotten (FSF V: 1, nr 37 D) och två i Nyland (FSF V: 1, nr 37 B och C, båda med melodier).

ST 25. Den rika bondedottern. S

Upptecknad med melodi på 1880-talet i Åboland (FSF V: I, nr 57).

ST 26. Pilgrimen och jungfrun. S

Upptecknad i Västergötland på 1670-talet (*KB:s visbok i 4:o,* nr 26 B) och 1810-talet (*SF* 49 B). Motivets utformning är något olika i de båda texterna; typen står f. ö. ganska nära DgFT 426.

ST 27. Herr Esbjörn och Ingalill. S

Av visan finns en enda text: *Henrik Reuterdahls visuppteckningar,* nr 5. Uppteckningen är gjord i Skåne o. 1820. Texten uppvisar drag från bl. a. DgFT 243 och DgFT 131 men kan ej obetingat föras till någon av dessa typer. Omkvädena återkommer i DgF 197 B; med typen DgFT 197 har den svenska visan i övrigt ingen beröring.

ST 28. Klampen. S

En text ingår i en *Östgötsk vissamling från 1790-talet.* På 1810-talet upptecknades den i Småland, med melodi (Lorenzo Hammarsköld 1, se s. 352 ovan; mel. tryckt som *SF* 52), och i Södermanland (Vs 2: 1, s. 269–270, utskrift i okänd piktur). På 1830- eller 1840-talet upptecknades den i Småland (*Hyltén-Cavallius' och*

Stephens' vissamling, nr 291 A, med mel.) och Västmanland (ibid., nr 291 C). I Södermanland upptecknades den med melodi o. 1840 (*R. Dybecks visinsamling:* Dybecks egen uppt. 3). År 1843 upptecknades ST 28 i Östergötland (Wiede, nr 50, med mel.). Vid 1800-talets mitt gjordes en uppteckning av visan, med melodi, i Västmanland (*Dybeck:* Södergren 1), och i J. N. Ahlströms 300 nordiska folkvisor, 1855, ingår visan med melodi (och en enda textstrof) som nr 8. (De båda sistnämnda melodibeläggen är varandra ytterst lika — kanske finns ett direkt källsamband mellan dem; även melodien SF 52 står dessa mycket nära.) Slutligen upptecknades visan i Nyland 1870 (FSF V: 1, nr 42, med mel.).

ST 29. Samtalet. S

Uppskriven o. år 1600 inom sveamålsområdet (*KB:s visbok i 8:o,* nr 35).

ST 30. Rosea lilla. (D), S

Denna vistyp överensstämmer i mycket med DgFT 124 och DgFT 387 men har principiellt ett eget inledningsmotiv (de älskande skiljs åt genom att den manlige huvudpersonen, en hertig, får av konungen eller sina föräldrar befallning att resa till främmande land) och en egen upplösning (de älskande dör vid återföreningen). Dessutom har den egna omkväden (mellanomkvädet i regel »Med ära och med dygd» e. d., slutomkvädet »I vinnen väl både rosor och liljor» eller »Men strömmen faller viter som en lilja» e. d.). Emellertid har åtskilliga texter upptagit avslutningsmotivet från DgFT 124; dessa texter har således »lycklig» utgång.

Visan ingick i en *Östgötsk vissamling från 1790-talet* och finns från samma tid i den likaledes östgötska *Botvid Pärssons visbok.* Från 1810-talet föreligger också minst en uppteckning från Östergötland: *Wallman*–Lisa Rydgren 3. Kanske återger också *SF* 74 B (med mel.) östgötsk tradition, men icke heller småländsk proveniens är utesluten. Från Västergötland finns två uppteckningar tryckta som *GA* 23 [: I] (med mel.) och *GA* 23 [: II], och en tredje uppteckning från samma landskap citeras vid *GA* 23 [: II]. En uppländsk text är *GA* 23 [: III], en annan Hallencreutz 2 (se s. 354). Till Hallencreutz text har Drake i S 163, nr 31, fogat en östgötsk melodiuppteckning efter okänd meddelare. Uppteckнad i Småland men möjligen representerande en geografiskt svårbestämbar släkttradition är *SF* 73 (med mel.). Av oviss proveniens är *SF* 74 A (med mel.).

I Småland upptecknades visan 1819 och 1820 (*L. Chr. Wiedes vissamling från 1818–1822,* nr 22 — dock efter östgötsk tradition — resp. 6; den senare med mel.). En starkt bearbetad text ingår i två *skillingtryck,* utgivna i Norrköping 1824 och 1825; denna text syns ej ha spelat någon roll för senare tradition.

Från 1830-talets senare del torde en sörmländsk uppteckning härröra (*Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling,* nr 195 B med mel.) och en annan från samma landskap tillhör ungefär samma tid (ibid., nr 195 A). Från 1840-talet finns fyra östgötska uppteckningar (Wiede, nr 13: 1, 61, 109: 1, 109: 2, alla med mel.) och ungefärligen samtidig är sannolikt en uppteckning från Västmanland eller Dalarna (*Dybeck*–Södergren 2 med mel.). I Uppland upptecknades visan 1870 (*Dybeck*–Wennström 4 med mel.), i Skåne mot slutet av 1870-talet (tr. Wigström, Folkdiktning I, s. 42 f.), i Småland vid 1880-talets början (P. G. Wistrand i Hammarstedtska arkivet, NM). En uppteckning, troligen efter halländsk tradition, trycktes 1902 (S. Colliander, Folkvisor, s. 28 f. med mel.). Slutligen har visan i Sverige upptecknats i Värmland 1929 (ULMA 2247: 3, s. 1–2) och Västmanland 1934 (ULMA 8044, s. 33–36, med mel.).

I Finland har ST 30 upptecknats sjutton gånger, huvudsakligen i Nyland och alltid i renodlad form (dvs. utan den från DgFT 124 övertagna avslutningen), från 1870 och fram till 1930-talet (FSF V: 1, nr 61; INE 28 a, nr 35; INE 60, nr 6; tr. Budkavlen 1937, s. 124–125). Tolv av dessa uppteckningar är gjorda med melodier.

Det enda belägget på visan utanför svenskspråkigt område är en uppteckning från Jylland (tr. Kristensen, Jyske Folkeminder XI, 1891, s. 293 f. med mel. s. 413; texten även i DgF X, s. 836), men traditionen härrör från Göteborgstrakten i Sverige.

ST 31. Paris och Helena (II). S

Detta ämne, som behandlas i DgFT 467 (se om denna härovan), möter även i denna visa, vilken endast är känd genom två uppskrifter efter en och samma släkttradition: *Per Brahes visbok,* nr 1 (1621 eller 1622) och *Barbro Banérs visbok,* nr 4 (o. 1660). Omkvädet är detsamma som i DgFT 467.

ST 32. Falcken avrättas. S

Den enda svenska texten av visan är från o. 1710 (*Köpenhamns KB Thott 2195 4:o*); den torde vara en renskrift efter okänd förlaga.

ST 33. Ros Elin och kejsare David. S

Enda texten, av något oviss proveniens, i L. Borgströms konceptsamling (KVHAA), s. 77–78 (se s. 115 n. 59 ovan). Omkvädena återfinns i DgF 464 och i DgF 357 D–E, och innehållsligt har den svenska texten någon anknytning till DgFT 464 men kan dock ej sägas tillhöra nämnda typ. För omkvädena jfr även GA 85.

ST 34. Herr Aland och liten Cedeborg. S

Upptecknad 1843 i Dalsland (*Dybeck*–Hardin 5).

*

Beträffande typgenomgången härovan skall först tilläggas, att den icke är helt fullständig i fråga om de enskilda typernas ingående i vissa källor från 1800-talets mitt och senare hälft; smärre justeringar uppåt i det uppgivna antalet belägg blir därför för vissa typer så småningom, icke minst i samband med forskningsresultat framlagda i del II av detta arbete, ofrånkomliga. I intet fall torde det emellertid röra sig om mera än numerärt ganska obetydliga tillägg, som icke i nämnvärd utsträckning förändrar bilden av de enskilda balladernas frekvens, kronologiska och geografiska förekomst, vilket däremot eventuella fynd — i och för sig ytterst välkomna — av hittills okända källor, särskilt från äldre tid, skulle kunna göra.

I vissa tillfällen har jag varit något tveksam vid utväljandet av de visor, som åsatts ST-nr. Det gäller främst ST 9, 20, 33 och 34. Det finns å andra sidan åtminstone ytterligare en och annan visa, som kanske kunde ha

kommit i fråga för ST-förteckningen. De skall här presenteras och i korthet diskuteras.

KB Vs 4, s. 5–8, utgörs av ett manuskript om fyra sidor från 1700-talets mitt eller senare hälft. S. 8 är blank, men s. 5–7 upptas av en vistext om femton strofer. Den lyder:[38]

1. Herr Staffan han drager sin brynie uppå,
— för rooser och Lillior —
Ther woro så gläntzande gull ther uppå
— Thet blijr nogh tijdher till att rijdhe [.]

2. Her Staffan han rijdher både netter och dagh
Stoltz Wallborgh tredher in på lofftet så gladh

3. Och hören ij Her Staffan eder unga fästemöö
Hon hafuer idher suickit alt in till en dödh

4. Och haffuer Wallborgh suickit så dragher iagh i stridh,
Der skall min brynie färges ij bloodh så rosenrödh

5. Och haffuer Wallborgh suickit sin hederlijka suenn,
Då skall hon eij läggias ij stickad bruudesängh

6. Men sörijen eij herr Staffan om idher hiertens kiär,
det ständer idher högom Lofft wtij huar skiär.

7. Neij icke will iagh drage för någhen iungfruu in
Min lofuen gier iagh ingenn om Wallborgh eij blijr min

8. Och hur du stallar Bijlle du hast wäll fålar småå,
Jagh dragher till skiönn Wallborghs Lofft så brådh,

9. Stallar Bijlle han tagher sina fållar småå,
I willijen wäl herr Staffan then gångaren gråå.

10. Jagh tagher wäll then gångaren om han är gråå,
fast stoltz Wallborgh eij har till min älskogh stoor hågh

11. Her Staffan han dragher för iungfruuloffte inn,
Ther Liggier stoltz Wallborgh ij fälle aff skinn,

12. Huij haffwer du migh suickit och liggier ij fäll,
Jagh war her Pedhers föränn iagh war dinn

13. Och warst du her Pedhers så skall du döö,
Du bliffuer ingen natt mer hans Lille fästemöö,

14. Her Staffan han dragher sin brede suerdh,
Han hugher stoltz Wallborgh ij huitteste härdh,

15. Her Staffan han dragher ij stridhen utt,
— för roser och Lillior —
Ther blöödher hans hierta så ljuffligh ut
— det blijr nogh tijdher till att rijdhe.

---

[38] Strofnumreringen är införd av mig. Omkvädena är i ms utskrivna i samtliga strofer.

Med vistextens piktur har följande rubrik skrivits på s. 5: »En wiso om Herr Staffan och iungfru Wallborgh ij Westergiöthland som står skrifuen uthi sal. wälborne herr Jorann Flemingz wijsebook.» På s. 7 har G. O. Hyltén-Cavallius gjort en anteckning: »Denna handskrift är kommen ifrån Åkerö i Södermanl[d], och jag erhöll den i Dec. 1841. af Målaren H[r] Samuelsson. Olof Hyltén Cavallius.» Vem den »Jorann Fleming» är, ur vars visbok avskriften tagits, kan ej med bestämdhet avgöras. Möjliga är riksrådet Jöran Klasson Fleming (1628–1667) och dennes brorsons son, generalmajoren Jöran Hermansson Fleming (1687–1754). Eftersom den bevarade avskriften sägs ha kommit från Åkerö, skulle man måhända närmast vilja gissa på den yngre av de två.[39] Hans bror Otto var politiskt nära lierad och god vän med Carl Gustaf Tessin, vilken som bekant ägde och bebodde Åkerö. Möjligen kom därför genom Otto Flemings förmedling brodern Jörans visbok att hamna där. Den primära frågan för oss är emellertid om vi har att göra med en genuin, traditionell ballad eller med en pastisch.[40] Kanske det senare alternativet är det mest plausibla, och helt omöjligt är i sådant fall ej att visan i mer eller mindre förtäckta ordalag anspelar på någon verklig händelse i Västergötland, men icke heller det förra alternativet kan helt uteslutas.[41]

Också nästa visa jag presenterar kommer från Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling. Den är upptecknad av den förstnämnde i Ryssby sn, Småland, år 1839, och intogs som nr 192 i den nämnda samlingen (KB Vs 3). Texten har följande utseende:[42]

1. Aflad blef jag i en olycklig stund
och född i en olycklig timma
min fader blef döder i Rosendelund
när han för min moder skulle ringa.
— Så flyta mina dagar i sorgen.

2. Så hade jag intet mer än systrarne två
de lågo i lindorna blöta

[39] Ang. Jöran Klasson Fleming se SBL XVI, s. 155 f., ang. Jöran Hermansson Fleming se Elgenstierna II, s. 746. Den senare var överstelöjtnant vid Västgötadals regemente 1728–1737, vid Skaraborgs regemente 1737–1744. Han skulle kunna haft tillfälle och anledning att under dessa år införa en visa med verkligt eller förment västgötskt ämne i sin visbok.

[40] Hyltén-Cavallius och G. Stephens har tydligen betraktat visan som en äkta medeltidsballad och uppfört den i Vs 3 som nr 178 B.

[41] För att visan åtminstone någon tid levat i traditionen talar måhända, att rimmen ej är så perfekta som oftast är fallet i blott skriftligt traderade pastischer.

[42] I ms är blott de åtta första stroferna numrerade (ej av Hyltén-Cavallius själv utan av Stephens). Den genomgående strofnumreringen är således införd av mig.

och inte hade wi mer än mosteren vår
som oss kunde mata och sköta.

3. Då kom der en hjelte uppå vårt land
han slog ihel båd fattiga och rika
han slog ihjel hvar endaste man
slätt ingen kunde undan h*onom* vika.

4. Han slog ihel mostren och systrarne twå
med hvilka jag så ljuflig månd leka
sjelf månde jag ensam i sorgen gå
och skåda deras kinder så bleka.

5. Jag måste ur staden fast ögonen rann
som vattnet ur jorden månd luta
Och hvart och ett fjät jag flytte fötterna fram
månde jag om de döda kroppar stupa.

6. Så satte jag mig i en fiskare-båt
der funnos hvarken segel eller åror
jag strandade icke fastän jag blef våt
— — —

7. Sen satte jag mig under ett Olive-träd
jag mente mig der qvistar att bita
så kommo der 2 dufver från himmelen ned
de voro mina systrar så lika.

8. De gåfvo mig äta af bättre mat
jag nånsin i verlden har smakat
de gåfvo mig att dricka af sötare saft
än nånsin ngn druf-vin hade skakat.

9. Se'n förde de mig till ett annat land
till Herodes den store
der fick jag då dop och ett Christligt namn
Twå adeliga fröknar (jungfrur) mig buro

10. Der gick jag i lära med de Grefve-söner sju
det månde dem så hjertelig förtryta
allt hvad som om mig hördes var ärliget gny
derför de ville det bortbyta.

11. Vi gick oss åt kyrkan om en aftonstund
vi mente våra böner att göra
så stulo de på mig de stora silfverkärl
hvarföre jag slätt intet kunde råda.

12. Så hade de mig för landshöfdingen fram
jag undrade hvad skulle det betyda
jag stod så betagen af ängslighet och blygd
jag kunde ej ett ord för mig svara.

13. Så anklaga de mig för en kyrko-tjuf
men skulle det i sanning vara
jag stod så betagen af ängslighet och blygd
jag kunde ej ett ord för mig svara.
— — —

De taga fram skålen. Han blir dömd att hänga; men fästemön samlar folk och räddar h*onom*.

14. Tolf adeliga fröknar stego der fram
de voro uti modet så raska,
de togo opp svärden med fingrarne små
och lade mina ovänner uti aska.
— Så flyta mina dagar i sorgen [.]

Han finner sin fästemö och flyr öfver hafvet. Flickan tvår sig vid hafsstranden Kunga sonen blir kär i henne. Befalles lemna henne — Vill ej. Blir dömd till bålet. Jungfrun död inom 3 timmar.

Texten är uppenbarligen ett sannskyldigt mixtum compositum, i vilket ingår stycken från DgFT 513 samt från DgFT 188 eller DgFT 336. Emellertid kan texten icke ges något bestämt DgFT-nr, och jag betraktar den som en mera tillfällig blandning av traditionella resp. nydiktade element. Den torde knappast ha haft någon större spridning.

Den första av de ovan citerade visorna, Staffan och Wallborg, har jag ej medtagit i ST-förteckningen, eftersom jag är oviss huruvida den skall betraktas som pastisch eller ej.[43] Den andra visan, Hyltén-Cavallius' uppteckning från Ryssby, har ej medtagits då den icke torde representera någon fast typ utan som sagt syns vara en mer eller mindre tillfälligt existerande blandningsprodukt. De båda belyser på var sitt sätt det dilemma en balladforskare eller -editor kan komma in i.

En del äldre helt eller tämligen säkra balladpastischer har jag behandlat i kap. 4 härovan. Det rör sig där om med pennan i hand skapade efterbildningar, som i åtskilliga fall kan attribueras till bestämda personer. Dessa pastischer kunde man i brist på bättre namn kalla »litterära»; de utmärks av att de aldrig levat i traditionen. I andra tillfällen kan däremot medvetet och vid skrivbordet skapade pastischer på ett eller annat sätt ha gått ut i traditionen och levat där en viss tid, innan de upptecknades.[44] Man kan även räkna med möjligheten, att visor i balladstil diktats av

[43] I några fall är jag som nämnts osäker i detta avseende även beträffande visor med ST-nr. ST-förteckningen får därför delvis uppfattas som tämligen preliminär.

[44] Tydligen har editioner som GA och överhuvudtaget 1800-talets höga uppskattning av balladen lockat åtskilliga litterärt intresserade personer att författa visor i balladstil, långtifrån alltid i bedrägligt syfte. Jfr ovan s. 674 f.

personer, som sedan låtit i god tro varande samlare uppteckna visorna direkt från författaren. Slutligen har det säkerligen av viskunniga traditionsbärare i relativt sen tid skapats nya typer genom kombination av element ur olika fasta balladtyper och därtill fogad mer eller mindre omfattande nydiktning.

I 1800- och 1900-talskällor finns åtskilliga visor i balladstil, som torde tillhöra olika av de ovannämnda kategorierna och som därför icke kan tillskrivas någon högre ålder.[45] Som antytts i kapitel 4 kan det stundom vara svårt att skilja dessa kategorier åt. Några exempel på sådana problematiska visor skall här nämnas.

Om en visa upptecknats av mera än en samlare eller efter olika meddelare, ökas naturligtvis sannolikheten för att uppteckнarnas roll är oklanderlig, försåvitt man ej kan räkna med ett omedelbart samband mellan de olika texterna. Emil Öbergs proveniensuppgifter kan, som vi sett i kapitel 2, vara otillförlitliga, men hans texter syns i alla kontrollerbara fall vara typmässigt äkta. Men han har i sin samling en märkvärdig typ, tryckt i Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria II, 1881, s. 24 f. (visa nr 20). Texten består av fyra strofer och har av utgivaren, lektor H. Aminson, försetts med följande kommentar:

> Detta fragment, hvartill icke finnes något motstycke i de ofvan nämnda samlingarna, hvarken till innehåll eller omqväden, har utgifvaren här intagit i förhoppning att derigenom kunna vinna en välvillig upplysning om de öfriga verserna.

Det kan därför synas vara som ett direkt svar på den här uttryckta förhoppningen när Gustaf Ericsson kunde lämna en fullständigare text, tryckt i samma tidskrift, VIII, 1895, s. 42 ff. Uteslutet är därför ej, att någon tagit sig före att »komplettera» Öbergs text.

Också några andra visor som Gustaf Ericsson lämnat till Södermanlands fornminnesförening och som tryckts i dess Bidrag gör ett apart intryck: Bidrag VIII, s. 57 ff. (visa nr 58); Bidrag VII, s. 78 f. (visa nr 52); Bidrag III, s. 38 ff. (visa nr 23). Den första av dessa tre skulle möjligen kunna vara en i traditionen skapad hybrid, men troligen är den (med bl. a. sin »silfversal» i str. 16) liksom de andra två — över den sistnämnda har redan Sven Grundtvig uttalat en fällande dom (Bidrag IV, s. 3)[46] — en

---

[45] Det gäller här hela tiden visor, som trots sin ringa ålder, håller sig någorlunda inom balladgenrens form och stil; för balladinfluenser i andra visor hänvisar jag till del II, kap. 10.

[46] Om visan Bidrag VII, s. 78 f., uttalade sig utgivaren, J. Wahlfisk: »Den torde icke vara annat än en parodi af de gamla folkvisorna, författad af någon med folkvisetonen väl förtrogen.»

medvetet skapad pastisch. Det kan påminnas om, att också ST 9 endast föreligger i Gustaf Ericssons text.

För sig själv står även nr 3, Ros Elin, i Sven Thomassons uppteckning från 1880-talets Blekinge (SvLm VII.6, s. 6 f.) samt tre i FSF V: 1 tryckta, finländska visor: nr 28 (uppteckнad med melodi av Vilhelm Sjöberg 1904 i Österbotten) samt nr 29 och 45 (den första avskriven av A. P. Svensson ur en handskriven visbok, den senare angiven som uppteckнad av honom i Nyland).

När flera atypiska texter uppträder hos en och samma uppteckнare (som i ovanstående exempelsamling Gustaf Ericsson och A. P. Svensson) ger det naturligtvis anledning till särskild uppmärksamhet. A priori kan uppteckнare som dessa inte utpekas som författare till ifrågavarande texter — möjligen kan det förmodas, att de liksom så många andra något bearbetat sina uppteckningar. Förhållandet att somliga av deras texter avviker från övrig svenskspråkig tradition kan bero på att vederbörande uppteckнare bedrivit ett betydande insamlingsarbete vid en relativt sen tidpunkt och kanske i delvis andra miljöer än övriga och tidigare samlare. Men en mera ingående analys av alla texter från en och samma uppteckнare kan förmodligen ge mer eller mindre säkra lösningar på frågan om uppteckнarnas roll; härtill återkommer jag i del II.

De texter vi hittills behandlat är relativt fullständiga men av olika skäl tvivelaktiga eller omöjliga aspiranter på en plats bland Sveriges medeltida ballader. Därutöver finns ett antal fragmentariska texter som jag ej kunnat typbestämma eller av andra orsaker ej upptagit i ST-förteckningen. Jag övergår till att behandla sådana fall.

Spår av en ballad finns möjligen i visan »Räven han ropar i allan natt». Denna ingår i två skillingtryck, utgångna från Brockenius' officin i Strängnäs 1642 resp. 1648.[47] Den finns dessutom i ett tryck från 1600-talets slut utan utsatt tryckår (trycket DgFT 28: 2 i kapitel 3 ovan) samt i tre skillingtryck från 1700-talet (trycket DgFT 28: 4, 5, 7). Efter ett 1700-talstryck är texten avskriven i Bergshammarvisboken I och därifrån tryckt i SF III, s. 18 f., samt direkt efter ett 1700-talstryck i Steffen, Enstrofig nordisk folklyrik, 1898, s. 132 f. Visans text, som bortsett från smärre språkliga och ortografiska skiljaktigheter är densamma i samtliga tryck, består av åtta fyrradiga strofer med omkväde. Då texten finns lätt tillgänglig i SF och hos Steffen nöjer jag mig här med att återge de tre första stroferna:[48]

---

[47] Några sköne lustige och liuflige wijsor, etc., 1642 och 1648. Se Collijn, Sveriges bibliografi, 1600-talet, sp. 31.

[48] Cit. efter 1640-talstrycken.

1. Räfwen han ropar i alla Natt /
han wil icke wara wåter /
Hillebrand låna migh Skutan tin /
Ty migh bär ingen Båter.
— Hillebrandh han rijdher / Han wäcker vp sin Jungfrw i Lunden.

2. Räfwen han stiger i Skutan in /
Thet braka i hwarije wrånge /
HErre Gudh nådhe migh fattig Vngerswen /
Jagh är så tunger worden /
— Hillebrand / etc.

3. Räfwen han stigher i Skutan in /
Thet brakar i hwarije Spijke /
Ingen är på Jorden til /
Som iagh håller wara min lijke /
— H.

Om visan skriver Steffen:[49]

Hela tonen i denna visa tyder på en ganska respektabel ålder. Jag fäster mig mindre vid de talrika alliterationerna ock påpekar endast i förbigående förekomsten av slut-*r* i orden »spiker» och »båter» m. fl. ålderdomligare språkliga företeelser. Viktigare torde vara — utom den färg av ett antikare kulturtillstånd, som otvivelaktigt vilar över densamma — dess poetiska karaktär. Visan består tydligen av fäm olika partier. Det första av dessa partier utgöres av de tre första stroferna, som med sin episka hållning möjligen kunna vara ett fragment av en ballad. Fjärde, fämte ock sjätte stroferna äro tydligen enstrofiga dikter av en med det norska gamlestevets besläktad klangfärg.

Steffens indelning av visans olika partier är korrekt. Str. 4–6 är lyriska vandringsstrofer utan sammanhang inbördes eller med str. 1–3. Str. 7–8 är sinsemellan sammanhörande, men det är högst osäkert om de äger minsta samband med str. 1–3. Sverker Ek skriver om visan bl. a.:[50]

I skillingtryck är »den starke och dristige Ramunder» stundom förenad med den delvis befryndade visan »Räfven han ropar i allan natt», vilken förekommer tryckt så tidigt som 1642. — — — Steffen uppdelar visan i fem partier, varav det första upptar de tre första stroferna, som han misstänker vara fragment av en ballad, ehuru de handla om räven. Fragmentet synes ha uppstått så, att första strofen hämtats från str. 3 i den norska versionen av Rabnabrydlaupe i Kråkelund [: LoM 35, LoM² 136], vilken finnes i ett så tidigt tryck som från 1647, och därtill har lagts str. 15 i Ramunder, vilken ytterligare varierats i str. 3 med anknytning till Ramunders str. 24. — — — De två sista stroferna äro ett dubbelstev innehållande ett vemodigt självförsvar, som tycks vara utformat i den för Norge särskilt karakteristiska stevkampen. Öknamnet »svarte Swän» återfinnes i en

[49] A. a., s. 133 f.

[50] Ek, Norsk kämpavisa, s. 108 f.

plump norsk visa »Svarte Svein sat i bakkjen å gret» och i en färöisk uppteckning av DgF 365. Resultatet av denna lilla undersökning blir, att visan som obruten helhet utvandrat från Norge, och att det i mer än en mening är karakteristiskt, att den sjungits samman med Ramunder.

Den bästa bevarade svenska texten är otvivelaktigt den som i skillingtrycken åtföljer Ramundervisan (DgFT 28), under det att visan i trycken från 1640-talet, i vilka ej DgFT 28 ingår, är underlägsen: i fjärde raden i str. 2 har sålunda genom omkastning av ordföljden rimmet eller assonansen »wrånger» / »tunger» gått förlorad i Strängnästrycken. Sambandet mellan »Räven ropar» och DgFT 28 är klart, och förmodligen kan man räkna med att svenska skillingtryck innehållande båda dessa visor funnits redan före 1642. Varken Steffen eller Ek syns dock ha observerat, att visan är nämnd i Rudbecks Atland. I del III av detta verk (ifrågavarande textparti tryckt 1696[51]), s. 293 f., står nämligen:

> B a a t, B a o t, B y t t a, är och wåra Skiepz namn, dedan R o d a r B å å t som Rodes med Åra. Och räknades altid för mindre än en Skuta fordom dags, som sees af Hildebrands Wijsa, som war en förskräckelig Siöröfware att bränna andras Skiepp, Der en annan Siöröfware benämd Warger ropade, 'Hillebrand låna mig Skutan tin, ty mig bär ingen Båter'.

Strax dessförinnan (s. 292) har Rudbeck en anspelning, som också torde avse denna visa: »Kallas och Båten eller Skutan M y n d e, af Styret och Styrman, såsom sees uti Hillebrands Wijsa.» Om inte Rudbeck här fabulerar fritt, vilket särskilt beträffar ordet »Mynde» ter sig mindre troligt, har han tydligen känt en annan version av visan, i vilken då mera sagts om den Hildebrand som omtalas i str. 1 av skillingtryckstexten och som även nämns i omkvädet. Det bör i så fall ha rört sig om en något längre berättande visa i balladens form och stil. Emellertid är Eks utredning om skillingtryckstextens tre första strofer tämligen övertygande, även om man skulle kunna räkna med en möjlighet, om ock icke särskilt stor, för att denna hypotetiska, längre Hildebrandsvisa påverkat både Bröllopet i Kråkelund och Ramundervisan istället för tvärtom.[52] Med de källor som nu är bekanta, är det emellertid ganska vågat att räkna med någon särskild svensk ballad om Hildebrand; i varje fall vet vi ej hur den lytt.

Därnäst övergår vi till en strof, som efter olika källor tryckts i ett par 1900-talsarbeten men som ej syns ha behandlats inom visforskningen. Den handlar om den heliga Birgitta av Vadstena och föreligger i tre handskrivna källor. Texten har i dessa följande utseende:

---

[51] A. Nelson i nyupplagan av Atland III, 1947, s. 752.

[52] Helt uteslutet är väl ej, att skillingtryckstextens två sista strofer tillhört Hildebrandsvisan; hursomhelst skulle de kanske lika gärna kunna vara balladstrofer som stäv.

A.

In Suecia antiqva cantilena. Vers. 1.

Ste Britta helig i frå Rom,
Med stoort prål til Vadstena kom,
j Vadstena kloster hwijlar hon sin been,
Men siälen glädes i himmelen.
Hielpe oss Gud och Sancte Britta.
etc: etc:

B.

Sta Britas Minne.

Sanct Brita Helig ifron Rom
Med stor gudelighet till Wadstena kom
j Wadstena kloster hwilar hon sin been
Men sielen glædies i himmelen.
Hielp oss Gud och Sanct Brita.

C.

St. Britas minne är således fordom sungit.

St. Brita helig från Rom,
med stor gudlighet till Wadstena kom,
I Wadstena kloster hwilar [hon] sin been,
men Siälen Glädies i him[m]elen,
hielp oss Gud och St: Britta.

B-texten ingår i Eric Benzelius' d. y. (1675–1743) ms Historiska Samlingar til Sveriges Beskrifning (Linköpings stiftsbibl. ms G 38), vol. II, akt 30. Denna akt handlar om Vadstena, och den citerade strofen följer (utan källuppgift), sedan omedelbart dessförinnan citerats Messenii berättelse om huru ärkebiskop Abraham skall ha låtit bortföra den heliga Birgittas ben.[53] C-texten finns i kolligatvolymen UUB Nordin 997, fol. 77 v., där den ingår i en kort uppsats, benämnd »En Historisk berättelse om Wadstena Klåster Slåt och Stad».[54] Pikturen i hela volymen, som kan dateras till 1700-talets förra hälft, är möjligen Gustaf Bondes (1675–1750), men jag vågar dock ej med bestämdhet påstå, att det är denne kände samlare och flitige avskrivare vi har att tacka för utskriften. Berättelsen om Vadstena i detta ms står så nära Benzelius' anteckningar att ett samband mellan dem syns tämligen ofrånkomligt. Är detta samband omedel-

[53] B-texten är tryckt i Emilia Fogelklous bok Birgitta (1919; 2 uppl. 1953, sistn. uppl., s. 211) efter meddelande av grevinnan L. Stenbock, f. Mörner. Signum är dock där felaktigt angett som G 28, och ordet »sielen» i rad 4 har lästs som »sielv».

[54] C-texten är tryckt i E. Linderholm, Signelser ock besvärjelser, 1917–40, s. 99 (nr 141: »Birgitta-bön»). Bladet är i ms något defekt men texten finns avskriven på det efterföljande bladet, varifrån det inom klammer satta lästs.

bart, torde Benzelius få tillerkännas prioriteten; möjligt är dock, att båda går tillbaka till någon gemensam källa i form av en notissamling rörande Vadstena. I vart fall får B- och C-texterna av Birgittastrofen betraktas som källmässigt sammanhängande. Från dessa så gott som identiska texter avviker A-texten något. Denna är tidigare otryckt. Den förekommer som en marginalanteckning på fol. [90] r. i KB:s ex. av det år 1493 tryckta Breviarium Lincopense.[55] Pikturen i denna anteckning syns tillhöra 1600-talets andra hälft och torde vara densamma som möter i en latinsk marginalanteckning om vintervädret 1673 och 1674 på fol. [12] v. i Breviariet. Förmodligen kan A-texten av Birgittastrofen anses vara nedskriven på 1670-talet.[56] Av termen »Minne» i B- och C-texten syns framgå, att vi har att göra med en visa, sjungen vid skål- eller minnedrickning för den heliga Birgitta, och A-textens »antiqva cantilena» emotsäger inte ett dylikt antagande. Påfallande är däremot, att A i rubriken har »Vers. 1.» och avslutas av »etc: etc:». Detta skulle tyda på, att flera strofer funnits. Ehuru det inte är så lätt att föreställa sig vad denna eventuella fortsättning skulle ha kunnat handla om, är det naturligtvis möjligt, att flera strofer förelegat. Den bevarade strofen är i varje fall knappast någon balladstrof. Den är ej rimmad som en fyrradig ballad, och icke heller metriskt kan den sägas vara någon typisk ballad.[57] Däremot är sista raden en exakt parallell till omkvädet i legendvisor inom balladgenren.[58] Min slutsats blir därför den, att vi har att göra med en fyrradig skålvisa, rimmad *aabb,* om en eller flera strofer, med ett omkväde i legendballadens stil.

I volymen 302 (Topografica, Småland) i Palmskiöldska samlingen, UUB, upptas s. 155–156 av följande berättelse:

der finnes een Kiälla H. Tohrs Kiälla kallad, om huilcken giöres sådan berättelse: att een pijga med sin Moder i Lessby och Partille sockn hafwa mördat pijgones fästeman och om nattetijd kiört honom emellan twenne bolstrar up i detta Kiärr der nu Kiällan är upsprungen, och honom dersammastädes hembligen begrafwit, hwareffter denna kiälla skal upsprungit och der altid om nattetijd syntz brinna liuus. omsider kommer een blinder Man ther förbij, och som hans hundar blef liuset warse, begiönte den blinde dijt ledsagas, hwilcken så snart han

---

[55] Min uppmärksamhet fästes på denna marginalanteckning genom en notis i Richard Bergströms papper, NM.

[56] Denna tidiga datering utesluter troligen men icke helt säkert möjligheten av att strofen författats av den kände urkundsförfalskaren Nils Rabenius (f. 1648), vilken eljest stod i kontakt med Eric Benzelius d. y. och hyste starkt intresse för Birgitta; jfr N. Ahnlunds bok om Rabenius, s. 36 f., 141.

[57] Med möjligheten av att det rör sig om en tvåradig ballad, där omkvädet ej utsatts efter första strofen, torde man knappast kunna räkna.

[58] Så i svenska texter av DgFT 96 och 103 (t. ex. hos Olof Broman, se ovan s. 75), vidare den färöiska visan om S. Nikulas; jfr också DgF 93.

sine ögon i Kiällan, der liuset syntes, twagit hade, fick sin syn igen. dher af är kiällan worden rycktbar så att många siuke Menniskior sökt dijt och blifwit hulpne; hwilcket förorsakat det hedniska folcket till att der begynna byggia een Kyrckia Thor Gud till ähra. detha wattnet är mycket blifwit dyrckat H. Torsdagz natt medh offer och bööner, för åthskillige siukdomar; serdeles hafwa Pijgor och ungdom sökt mycket dijt, dels att the måtte blifwa giffte dels och att fåå den dhe åstundat, in till des M. Petrus Kellander blef der Pastor, som genom gudhz nåd samma missbruuk alldeles afskaffat, warandes icke desto mindre wattnet i sig sielftt mycket godt och krafftigt. om förbenembde handel förmäles wti een gammal wijsa medh fölliande rijm:

De lade mig mellan bolstrarna två, om Winterens Tijd[h]
och sänkte mig uti dyghet (diupt) såå, du kiäreste oblijd.
Store Thor gudhen förgrymmade sig öfwer sådana färd
Han tände een lampa liuus och blijd, det war fuller wärdt.
Thore läth wattnet springa af grund, gud macht hade han,
det botade een blindan i samma stund, det heliga wan[n.]

Det skal och wara wist uti manna Minne, att een öfwerdådig skalck trådt till Kiällan och stulit aff offr[et] men blifwit i samma stund contract i sine fötter och skadder till sitt förstånd, alt in till sin dödh. Vid. M. Petri Kellandri Pastoris in Lundby berättelse till Kongl. Rådet Gref Dahlberg dat. Lundby den 24 Junii 1693.

Sannolikt är hela berättelsen i Palmskiöld 302 en avskrift eller ett sammandrag av Petrus Kellanders relation till Erik Dahlbergh 1693.[59] Överst på s. 155 i Palmskiöld 302 har bladet försetts med rubriken »Skallsiö Sockn uti Småland». Emellertid ligger Skallsjö ej i Småland utan i Vättle hd, Älvsborgs län (i ecklesiastikt hänseende hörande till Göteborgs stift); med yngre piktur har också »Vestergötland, Vättle härad» tillskrivits efter den oriktiga landskapsuppgiften. Den senare har emellertid lett till, att bladet infogats i en volym rörande Smålands topografi och där, p. g. a. den alfabetiskt ordnade inbindningen, bredvid ett blad avseende Skatelöv i Småland. E. G. Geijer har därför framkastat gissningen, att den i berättelsen från Skallsjö nämnda källan skulle ligga i Skatelöv. Han skriver nämligen 1835 i sin rec. av SF I:[60]

Vid de högst få poetiska öfverlemningar i våra folkvisor, som ännu häntyda på hedniska minnen, ha vi ansett oss böra bifoga dessa sägner, för att på dem fästa uppmärksamheten. Oss synes, som hade dylika öfverlefvor i sagan nästan tagit

[59] Kellanders brev till Dahlbergh har jag ej påträffat; det finns t. ex. ej i KB ms M 11 (Handl. rör. Dahlberghs Suecia). — Petrus Magni Kellander (1655–1709) blev kyrkoherde i Stora Lundby, Skallsjö och Lerum 1685 (se Skarstedt, Göteborgs stifts herdaminne, 1948, s. 502).

[60] Se litt.-förteckningen. Lättast tillgänglig torde den vara som bilaga till Afzelius' Afsked af Swenska Folksharpan, 1848. Det ovan citerade avsnittet finns där på s. V.

sig bättre ut än i sången. Dock finnes äfven i detta afseende ett och annat undantag: och på det vi äfven må meddela en sådan sägen i poetisk drägt och tillika göra Thor rätt, då vi hittills mest talat om Oden, vilje vi anföra ett fragment af en Visa om en källa i Skatelöfs (?) socken i Småland, hvilken källa den Store Thoreguden skall låtit upprinna på samma plats, der en piga mördat och begrafvit sin fästman. Det lyder:

Thore lät vattnet springa af grund,
God makt hade han.
Det botade en blindan i samma stund,
Det heliga namn.

Källan, som ock kallas »Helge Thors källa», besöktes fordom mycket hvar Helgethorsdagsnatt. Så blandade sig hednisk och christen vidskepelse.

Geijer nämner ej uttryckligen, att han bygger denna notis på Palmskiöld 302 men han anför tidigare på ett par ställen i sin rec. »Palmskiöldska Handskrifterna (Topographica om Småland)». Genom den felaktiga rubriken i Palmskiöld 302 och det misstag Geijer gjort, har sägnen och visan från Skallsjö av all efterföljande forskning lokaliserats till Skatelöv i Småland. Geijers frågetecken för »Skatelöf» har negligerats men hans felläsning »namn» för »vann» återkommer stadigt. Från Geijer har notisen upptagits dels i Afzelius' Sago-Häfder III[1], 1841, s. 120,[61] dels i P. Wieselgrens Ny Smålands Beskrifning II, 1845–46, s. 787 (Wieselgren har riktigt antagit att Geijer fått notisen ur Palmskiöldska samlingen men tydligen icke gått till Geijers förlaga). Från dessa båda — Afzelius och Wieselgren — har sedan uppgiften om en till Skatelövs källa knuten visa upptagits av andra och utarbetats vidare i olika riktningar. Det är troligen från Wieselgren som Hyltén-Cavallius har uppgiften; han skriver i Wärend och Wirdarne I, 1863, § 39:

I Wärend hafva offerbruken vid de heliga källorna varit desamma. Vi ega ännu qvar ett stycke af en gammal visa om Helge Thors källa vid Skatelöf, hvilken visa förmodligen varit fordom brukad till offersång. Det lyder:

Thore lät vattnet springa af grund;
god makt hade han.
Det botade en blindan i samma stund,
det heliga namn.

Denna källa söktes i synnerhet på natten efter Helig Thorsdag (ɔ: Christi himmelsfärds-dag).

[61] Afzelius skriver: »Men denna wisa synes mer egnad minnet af den Helige Thore från Helsingland, hwilken i Skeninge mördades såsom helgon och undergörare.» I Sago-Häfderna III[2], 1845, s. 140 f., återkommer avsnittet om Thore och Skatelöv oförändrat; ibid., s. 197, ges den vilseledande uppgiften att Afzelius fått upplysningarna från Sjöborg istället för från Geijers rec.

I sitt verk Signelser ock besvärjelser, 1917–40, har Emanuel Linderholm (s. 411) upptagit citatet ur Wärend och Wirdarne som nr 938 och ger följande orts- och dateringsuppgift: »Skatelöv, Småland, 1863».[62] Också Emil Liedgren hämtar sin framställning om »offersången» i Skatelöv från Hyltén-Cavallius' arbete.[63]

I Afzelius' Sago-Häfder är sägnen om pigan som mördade sin fästman nämnd. Viscitatet presenteras på detta sätt:

Sålunda begynnes wisan:

Thore lät wattnet springa af grund;
God magt hade han: —
Det botade en blindan i samma stund,
Det heliga namn.

I DgF II, s. 552, har Grundtvig i någon grad utnyttjat Afzelius' viscitat för att av en version av DgFT 104 göra ett eget nummer, DgF 102 (»Jomfru Thorelille»). Han skriver om sägnen: »Det av Afzelius anførte Sagn om den myrdede Fæstemand ser noget apokryfisk ud, og hører sagtens ikke hid ...», en förmodan som visar sig helt felaktig. Grundtvig återger viscitatet på detta sätt:

Thore lät wattnet springa af grund, — God magt hade han. —
det botade en blindan i samma stund. — Det heliga namn.

De två mellanraderna har således stegvis alltmera presenterats som om de vore omkväden. Så är helt och hållet fallet i S. Ek, Den svenska folkvisan, 1924, s. 120, där det står:

Från Skatelöfs källa i Småland har man bevarat följande strof ur en längre visa:

Tore lät vattnet springa av grund,
— *God makt hade han* —
det botade en blindan i samma stund.
Det heliga namn.

På detta sätt har forskningen fått fram en »offersång», en signelse mot blindhet eller en legendballad — i samtliga fall knuten till Skatelövs källa i Småland — av en visa från Skallsjö i Västergötand, viken icke är vare sig »offersång», signelse eller ballad. De nämnda forskarna har visat stort intresse för Skatelövs källa men — om uttrycket tillåtes — icke för källan för källan.

---

[62] Linderholm har intagit viscitatet under rubriken »Antimorbida formler: mot sjukdomar av övervägande naturlig art» och uppfattar det som en signelse »till bot mot blindhet».

[63] Svensk psalm och andlig visa, 1926, s. 56, 505.

Härefter skall nämnas fragment, vilkas balladkaraktär i regel ej kan betvivlas men som är otillräckliga för typbestämning.

Ett är upptecknat i Östergötland på 1810-talet av J. H. Wallman (texten) och C. P. Grevilli (melodien) efter »ett förnämt fruntimmer», som »icke kunde påminna sig mer än denna strophen».[64] Texten lyder:

Jag kan icke längre dölja för Er
under höga lofts hvalf,
jag hafver ett barn till verlden födt
under höga lofts hvalf.
Stolts Valfrid gråter i grönaste lund sina synder.

Ett annat fragment (melodi jämte en textstrof) ingår i E. Drakes renskrift S 163, nr 74 (utan landskapsuppgift). Textstrofen har följande lydelse:

Och jag var mej ett så litet barn,
hå hå hå hå i hå hå
och jag såg mig på min Riddares arm,
nå nå nå i stillone.

En viss likhet föreligger mellan denna strof och inledningsstrofen i DgF 464, men den enda strofen i S 163 tillåter ingen direkt identifiering med denna typ.

I Hyltén-Cavallius' och Stephens' vissamling ingår också två svårbestämbara fragment. Det ena finns i Vs 4, s. 73 (okänd piktur och utan proveniensuppgift, dock möjligen från Småland):

Kånungen gångar alt öfver sin gård
drager svärdet alt under sin arm
så huger han melanens huvud utaf,
och dät gorde han uti stor harm

och Kånungen tager däta blodiga huvud
Kastar dät uti Jumfrunes Knä
och haver du haft någon tiär lek för dän
så viserliga begråter du hans död

Det andra kommer från Uppland och intogs i Vs 3 under nr 295. Det har melodi men blott två textstrofer (uppteckningen betecknas också av Stephens som ett »fragment», meddelat för »melodiens skull»):

Stolts Jungfrun hon rider till Ungersvens gård.
— finge liten lussa i landet.
Ute för henne sjelf Ungersven står,

[64] Vs 2: 2, s. 223, 303. Jfr ovan s. 396.

— Ens mans hus, krus dus, Slammeri dammeri, lusseri lam krus lamberon lamber under slurman.

(Många verser emellan —)

När som de kommo till Tinget fram:
— finge liten lussa i landet. —
Jungfrun fick heder, men Ungersven skam:
— Ens mans hus, krus dus, Slammeri dammeri, lusseri lam krus lamberon lamber under slurman.

Även i L. Chr. Wiedes stora vissamling från 1840-talet finns en textmässigt obestämbar uppteckning. Den har levererats av A. F. Sondén och har av Wiede betecknats som »Variant fr Hanekinds Härad».[65] Wiede har tydligen uppfattat den som »variant» till någon annan uppteckning i sin samling; någon liknande text kan emellertid ej återfinnas i densamma.[66] Sondéns textuppteckning har följande utseende:

Kalundela talte till moder sin så
Under tiden
Och wi få väl hålla bröllopp i år
I hjertat kan ni tro hur det svider

Det finns vidare ett antal visor, som vi känner blott genom textincipit. Hit hör först och främst de i ett register från o. 1600 (i KB:s visbok i 8:o) upptagna.[67] Vidare finns från 1600-talet »Ståltz Inga hon sitter i höga lofft» (nämnd i ett drama av Prytz 1620, se ovan s. 59) och »Vngersuen Rijder vth en Morgonstund / Ther finner ...» (ingick i ett skillingtryck, se ovan s. 64 n. 45). Från 1700-talet föreligger som melodihänvisning »Den Riddare rider på höga lofts bro» (kanske DgFT 180; jfr ovan s. 93 n. 62), och Henrik Reuterdahl nämner o. 1820 en visa med textbörjan »Kung Waldemar gifter sin dotter i år» (se ovan s. 518). I ett par tillfällen har vi från äldre tid några citat, som troligen får uppfattas som omkväden till nu förlorade ballader: »Rijd icke på Axewaldh her Iffuer ehr hiema» resp. »Skogen är fuller medh Abram».[68]

Slutligen föreligger ett antal notiser om visor, av vilka dock inga som helst citat finns. Det är därför svårt att avgöra huruvida de avser ballader eller visor i annan form och stil. Troligen har dock en visa om Åke Hansson Thott (nämnd i ett historiskt arbete från 1500-talets slut, se ovan

[65] Wiedes konceptsaml., KVHAA, nr 382 (= nr 347 i J. Lings numrering i hans bok Levin Christian Wiedes vissamling, 1965).

[66] Ling ger i sitt a. a. ej heller någon typbeteckning för denna visa.

[67] Se ovan s. 209 f.

[68] Se Hildeman, Politiska visor från Sveriges senmedeltid, s. 138 f., samt ovan s. 58 n. 14 och s. 81.

s. 58) samt den i Rudbecks Atland nämnda visan om »Drotning Inga» (se ovan s. 56) varit ballader. Osäkrare är väl detta beträffande den i Rondeletius' drama Judas Redivivus nämnda visan om »kung Halsteen» (se ovan s. 59) och den i antikvitetsrannsakningar från Medelpad 1648 omtalade »Joen Wallmers Wijsa» (se ovan s. 51), under det att man kan misstänka att den visa om »kung Kåre» som Petter Rudebeck nämner skulle ha blivit av hans egen fabrikation (jfr ovan s. 683). Kanske har visan om brödrastriden vid Kimstad varit en ballad,[69] medan de »fornkväden» om kung Frode och kung Gorm som uppges ha sjungits i Halland är mer dubiösa.[70] En visa om Gudmar Månsson och havsfrun efterspanades förgäves av Afzelius; måhända har det rört sig om en ballad.[71] Till sist må erinras om att Flodamålningen från o. 1480 kanske är ett indicium på att en kämpavisa om striden mellan Vidrik Verlandsson och Didrik av Bern existerat på svenska.[72]

---

[69] En sådan visa är nämnd av Hadorph 1678 (se A. Nordén, Prinsbröderna och ryttarenviget om kronan, FmFt 16, 1929, s. 164 f.) och vidare sägs i Hist.-geogr. lexikon öfver Sverige VII, s. 425, en »folkvisa» existera om slag vid Kimstad och Wårdsberg i Östergötland. I prosaform finns berättelser härom, men någon visa är ej upptecknad. Jfr del II, kap. 8.

[70] S. P. Bexell, Hallands historia och beskrifning I–III, 1817–1819 (nytryck i ett band 19[23]–26); nytrycket s. 522 f. och ibid., suppl., s. XIX.

[71] Se Afzelius' Sago-Häfder II², s. 168, 221; ibid. IV², s. 175, 217. Jfr Afzelius' Minnen, s. 56 f. Se vidare del II, kap. 8.

[72] Se G. Storm, Sagnkredsene om Karl den store og Didrik af Bern, 1874, s. 155 f.; jfr också ovan s. 27 n. 59.

Sammanfattning

De i kapitel 1–3 framlagda genomgångarna av och studierna rörande de svenska balladkällorna ger oss en möjlighet att överblicka källsituationen i dess huvuddrag. Källorna från medeltiden är få. De utgörs huvudsakligen av influenser och lån från balladens stil och formelförråd i andra diktgenrer samt av notiser hos historieskrivare. Under 1500-talet tillkommer humanismens etnografiska intresse, hos oss främst representerat av Olaus Magnus, medan 1600-talet är den antikvariska riktningens storhetstid. Kvardröjande antikvariska strävanden är märkbara ett stycke in på 1700-talet, då ofta antagande mera utpräglad lokalhistorisk eller topografisk karaktär i latinska dissertationer och i numera klassiskt vordna ort- och landskapsbeskrivningar av större omfång på svenska språket. Samtidigt som 1700-talet uppvisar idéströmningar, som är rent negativa gentemot sysslandet med allmogens muntliga traditioner, uppträder också efterhand motströmningar, framförallt förromantikens tankegångar och intresseinriktning. Värderingen under detta sekel av medeltiden som kulturperiod och av »folket» som kulturbärare undergår en förvandling i positiv riktning, vilken helt fullbordas med nyromantiken åren omkring 1810. Den franskinspirerade gustavianska klassicismen förkastas av den nya generation, som såg sina ideal i tysk romantisk filosofi, diktning och folkdiktsinsamling. Det genom Napoleonkrigen stärkta, romantiska nationalitetsmedvetandet, hos oss utlöst icke minst genom 1809 års händelser, verkar ävenledes som en impuls till tillvaratagandet av det nationella kulturarv från forn- och medeltid man menade sig finna framförallt i folktraditionen. Med skiftande intensitet och med olika nyansering lever dessa tankeströmningar delvis kvar under hela 1800-talet och in i 1900-talets början, efterhand kompletterade av och så småningom ersatta av en rent vetenskaplig motivation, attityd och metod.

Med undantag för vissa av de medeltida källorna gäller den just gjorda presentationen en uppfattning och värdering av balladen, lagd på den utifrån av samlare, av historiska och topografiska författare samt av forskare. Jämsides med denna art av källor löper de som står i direkt samband med själva balladtraditionens liv: dels handskrivna visböcker, ur adels- och studentkretsar under 1500- och 1600-talen, efterhand ur allmogemiljö, dels skillingtryck från 1600-talet och fram i vårt eget århundrade.

Balladtraditionen har länge överlevt de skiftningar i kulturklimatet, som orsakat de lärdas starkt växlande intresse för denna folkdiktsgenre.

De enskilda källorna från äldre tid, kan, som framgår av kapitel 2, vara ganska svåra att datera, proveniens- och artbestämma. Dateringar av manuskript med hjälp av pikturens utseende och ev. förekommande vattenmärken i papperet blir stundom tämligen osäkra. Det är också problematiskt, i vilken mån dialektgränser och dialektområden, uppdragna huvudsakligen på basis av recent material, har relevans även för t. ex. 1500- och 1600-talstexter. Man får också räkna med möjligheten av språkblandning såväl vid avskrifter ur handskrivna förlagor, t ex. visböckerna, som vid uppteckning ur muntlig tradition: meddelarens, upptecknarens och en eventuell renskrivares språkformer kan här alla prägla den föreliggande texten.[1] I allmänhet äger vi för äldre källor föga kunskap om själva nedskrivningsprocessen, dvs. huruvida en visa nedskrivits efter en annan persons sång, efter skrivarens eget minne eller efter en skriftlig källa; i sistnämnda fallet kan texten möjligen ha dikterats för avskrivaren. För en del texter, som ser ut att vara avskrifter, behöver å andra sidan icke förlagan vara något annat än avskrivarens eget koncept. När det sedan gäller pikturerna är det ofta ogörligt att hänföra dem till identifierbara personer. Ibland kan det också vara vanskligt att avgöra vad som härrör från en och samme skrivare; tidsmellanrum samt byten av pennor och bläck kan ha orsakat förändringar i pikturen, och otänkbart är heller inte att skriftutformningen i olika förlagor i viss mån efterliknats i avskriften.

Trots de svårigheter, som således mött vid behandlingen av somliga källor, syns mig undersökningarna ha lett till intressanta resultat. Som exempel vill jag blott nämna, att större delen av KB:s visbok i 4:o torde återge delar av en enda traditionsbärares imponerande balladrepertoar och att 1810-talets insamlingsarbete i stor utsträckning låtit sig ganska väl kartläggas.

När vi kommer fram mot senare tider blir det särskild anledning att urskilja sekundära källor av olika slag. Skillingtrycken har — som för vissa balladtypers vidkommande påpekats i kap. 5 men som generellt behandlas i del II, kapitel 9 — otvivelaktigt gett upphov till en icke obetydlig sekundärtradition, men uppmärksamheten bör också fästas på visor presenterade under vilseledande ursprungsbeteckningar. I vissa fall kan det vara

[1] Man kan påpeka speciella förhållanden av relevans för dialektbestämningen. Sålunda kan t. ex. hos en götisk skrivare knappast icke-götiska former förvåna; de kan förklaras som en anpassning till den huvudsakligen på andra dialekter grundade svenska skriftspråksutformningen. Däremot bör götiska former hos en icke-götisk skrivare uppmärksammas, även om hänsyn i sådana fall måste tas till att vissa fasta formler och frekventa ord i balladpråket överallt kan ha ett götiskt, ev. danskt, utseende.

svårt att leda i bevis dylika avhängighetsförhållanden, i andra är det lättare.[2] Även avskiljandet av såväl pastischer och falsifikat i typmässigt avseende (se kap. 4) som öppet redovisade eller understuckna bearbetningar av texter tillhörande genuina typer är av vikt.

Källundersökningarna har visat sig vara nödvändiga för en bedömning av det svenska balladbeståndet i dess helhet och av hur de enskilda visorna är belagda i tid och rum. Jag avser då mindre det självklara förhållandet, att fynden av förut obeaktade eller otillräckligt genomgångna källor medför ytterligare belägg för vissa typer eller någon gång resulterar i upptäckten av en förut okänd typ, utan fastmera att en någorlunda god bild av källmaterialets skiktning, datering och tillkomstsätt är av största betydelse för analysen av själva stoffet.

I typgenomgången i kapitel 5 behandlas under DgFT- och ST-nr sammanlagt 230 typer. Ett av dessa nummer (DgF 102) står ej för någon egen typ. Av de övriga visade sig tre nr (DgFT 25, 26, 442) kunna utrangeras, då inga bindande bevis föreligger för att ifrågavarande visor sjungits på svenska. Något ovisst är väl detta även beträffande DgFT 149 (eller DgFT 148), men om denna medräknas blir antalet svenska balladtyper 226 stycken. Emellertid kan, om man så vill, ytterligare två borträknas (DgFT 16 och 154); de finns visserligen i svenska skillingtryck men de är där direktöversättningar från danskan, och dessa skillingtryckstexter syns ej alls ha upptagits i svensk muntlig tradition. Kvarstår således 224 svenska balladtyper. För jämförelsens skull kan nämnas, att Heggstads och Grüner Nielsens Utsyn förtecknar 195 norska ballader (varav dock vissa blott i starkt danskfärgad språkform) samt att DgF omfattar 539 nr, av vilka dock ett icke så litet antal faller utanför balladgenren.[3]

---

[2] Då i Jämten 1920, s. 68, presenteras en version av ST 10 såsom upptecknad i Jämtland av Karl Tirén, bör det framhållas, att versionen ord för ord och ton för ton överensstämmer med den som SF 35 tryckta, märk väl med de ändringar Arwidsson gjort gentemot sitt ms. Också de av Tirén meddelade versionerna av DgFT 103 i Svenska låtar, Jämtland-Härjedalen, nr 671 (en tidigare tryckt i Jämten 1916, s. 48), vilka anges vara upptecknade i Jämtland, är med största sannolikhet avhängiga av tryckta källor: Dybecks Runa eller GAB (jfr Bergel i GAS IV, s. 251 ff.). — I Visor och låtar från Leksand, upptecknade och enkelt satta för piano av Anders Jobs (u. å. men från 1900-talets första tredjedel) ingår på s. 8 en text och melodi till den eljest ej i Sverige belagda DgFT 161 (Pukevisan). Jobs ger en hänvisning till Afzelius' Sago-Häfder, där mycket riktigt en litterär översättning från danskan finns; textens källa kan sålunda utpekas, men varifrån kommer melodien? Att det här rör sig om något slags sen och sekundär tradition är i varje fall klart.

[3] Nämnas kan de DgF-nr, som också finns på svenska men som jag uteslutit; se ovan s. 712. En hel del andra nr kan på liknande grunder betraktas som fallande utanför den egentliga balladen — redan Steenstrup gjorde i Vore Folkeviser, 1891, en dylik utsorte-

I Sverige är följande balladtyper *belagda före 1700-talet*:[4]

DgFT 1, 2, 6, 7: I, 7: II, 10, 11, 15, 19, 20, 28, 30, 31, 34 (osäkert belägg), 35, 40, 46, 47, 50, 55, 56, 58, 63, 68, 70, 76, 81, 82, 83, 84, 86, 91, 92, 96, 101 (osäkert belägg), 103, 104, 108, 109, 112, 117, 124, 136, 138, 148/49 (osäkert belägg), 178, 181, 184, 186, 188, 189, 206, 210, 235, 243, 250, 272, 277, 279, 281, 290, 297, 298, 312, 320, 324, 329, 337, 338, 340, 349, 350, 354, 360, 368, 373, 376, 381, 387, 390, 392, 396, 409, 410, 415, 416, 421, 422, 427, 432, 439, 448, 460, 461, 466, 467, 468, 475, 480, 481, 488, 498, 503, 504, 511, 512 och 513; ST 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 11, 12, 14, 15, 16: I, 17, 19, 21, 22, 23, 24, 26, 29 och 31.

Under 1700-talet och fram till 1808, dvs. före det att L. F. Rääf inleder nyromantikens balladinsamling, uppträder i källorna följande, ej dessförinnan belagda typer:

DgFT 34 (ev. tidigare), 39, 42, 45, 48, 66, 97, 98, 100, 105, 111, 114, 121, 126, 131, 135, 139, 146, 234, 238, 266, 271, 274, 305, 370, 462 och 537; ST 7, 16: II, 28, 30 och 32.

I källor från 1808 och framåt föreligger de äldsta svenska beläggen för följande typer:

DgFT 18, 37, 38, 41, 54, 62, 65, 89, 90, 95, 101 (ev. tidigare), 110, 123, 128, 132, 139, 175, 180, 183, 200, 201, 208, 218, 225, 229, 237, 239, 241, 245, 249, 252, 265, 267, 285, 292, 294, 304, 311, 325, 335, 336, 341, 344, 357, 361, 369, 370, 380, 386, 437, 443, 445, 446, 458, 486, 523, 527 och 539; ST 9, 10, 13, 18, 20, 25, 27, 33 och 34.

De flesta av dessa sistnämnda typer ingår i de källor, som är resultatet av 1810-talets omfattande insamlingsverksamhet. Dock är DgFT 38, 110, 218, 285, 322, 325 och 539 samt ST 9, 25, 33 och 34 belagda först längre fram under 1800-talet, medan ST 20 ej påträffats förrän på 1900-talet.

Efter 1808 har följande balladtyper återfunnits i svenskspråkig tradition:

DgFT 6, 11, 18, 20, 28, 30, 31, 34, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 50, 54, 55, 62, 65, 66, 70, 82, 83, 84, 86, 89, 90, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 103, 104, 105, 109, 110, 111, 121, 123, 124, 126, 128, 131, 132, 135, 139, 146, 175, 178, 180, 183, 184, 186, 189, 200, 201, 208, 210, 218, 225, 229, 234, 235, 237, 238, 239, 241, 243, 245, 249, 252, 265, 266, 267, 271, 272, 274, 277, 281, 285, 292, 294, 304, 305, 311, 322, 325, 335, 336, 338, 340, 341, 344, 354, 357, 360, 361, 369, 370, 376, 380, 381, 386, 387, 390, 392, 409, 415, 416, 421, 422, 427, 437, 443, 445, 446, 458, 460, 468, 475, 486, 513, 527 och 539; ST 6, 7, 9, 10, 11, 13, 16: II, 18, 20, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 33 och 34.

ring, men hans synpunkter har föga beaktats vid den fortsatta redigeringen av DgF. Särskilt i DgF IX har intagits åtskilliga typer som har föga med den egentliga balladen att göra.

[4] För enkelhetens skull inräknas samtliga Petter Rudebecks visuppteckningar bland källorna före 1700, även om förmodligen — såsom visats i kap. 2 — vissa av hans uppteckningar gjorts först under 1700-talets första decennium.

Detta betyder, att följande typer, vilka finns i tidigare svenska belägg, ej upptecknats av 1800- och 1900-talssamlarna:[5]

DgFT 1, 2, 10, 15, 19, 35, 56, 58, 68, 76, 81, 91, 92, 108, 112, 114, 117, 136, 138, 148/49, 181, 188, 206, 250, 279, 290, 297, 298, 312, 320, 324, 329, 337, 349, 350, 368, 373, 396, 410, 422, 432, 439, 461, 462, 466, 481, 488, 498, 503, 504, 511, 512 och 537; ST 1, 2, 3, 5, 8, 10, 14, 15, 16: I, 17, 19, 21, 22, 23, 29, 31 och 32.

Ser vi sedan vilka typer som belagts både före och efter år 1700 når vi resultatet att det gäller dessa:[6]

DgFT 6, 11, 20, 28, 30, 31, 34 (belägget före 1700 osäkert), 40, 46, 47, 50, 55, 63, 70, 82, 84, 86, 96, 101 (belägget före 1700 mycket osäkert), 103, 104, 109, 124, 178, 184, 186, 189, 210, 235, 243, 272, 277, 281, 338, 340, 354, 360, 376, 381, 387, 390, 392, 409, 415, 416, 421, 422, 460, 468, 475, 480 (belägget osäkert) och 513; ST 4 (beläggen efter 1700 osäkra), 6, 11, 12 (belägget efter 1700 osäkert), 14, 16: I, 24 och 26.

Under de sista hundra åren — från 1860 och framåt — har nedannämnda typer kunnat upptecknas ur svensk tradition:

DgFT 11, 18, 20, 28, 34, 37, 39, 40, 42, 45, 47, 48, 50, 54, 65, 66, 82, 83, 84, 89, 90, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 103, 104, 109, 124, 126, 135, 139, 146, 183 (belägget typmässigt något egenartat), 184, 186, 189, 208, 210, 235, 238, 241, 243, 245, 265, 266, 267, 271, 272, 274, 277, 285, 294, 304, 305, 311, 322, 336, 338, 340, 341, 369, 376, 380, 381, 386, 387, 390, 409, 415, 443, 445, 446, 458, 460, 475, 486, 513, 523, 527 och 539; ST 7, 9, 13, 20, 24, 25, 28 och 30.

De ovan presenterade listorna kan ge anledning till åtskilliga iakttagelser av största intresse; härtill återkommer jag flerstädes i del II. I närvarande sammanhang skall blott anföras och kommenteras några konklusioner som kan utvinnas ur de lämnade översikterna.

Kämpavisorna (DgFT-nr mellan 1 och 34, ST 1–8)[7] är mycket väl belagda i källorna före 1700-talet men är däremot relativt sparsamt företrädda i senare källor; sålunda har endast fem upptecknats efter 1860. Av de naturmytiska visorna (DgFT-nr mellan 35 och 95, ST 9 och 10) är visserligen nitton belagda före 1700-talet, men av dessa typers tidiga belägg svarar Ingierd Gunnarsdotter ensam för åtta. Under 1700-talet tillkommer

[5] I förteckningen har ej upptagits de osäkra 1800-talsbeläggen för DgFT 7: I eller 7: II samt för ST 4 och 12.

[6] Ej heller här har de osäkra notiserna rörande DgFT 7: I eller 7: II (hos Öhrwall och Dybeck) upptagits.

[7] I den följande genomgången av de olika balladkategorierna följer jag för enkelhetens skull indelningen i DgF, även om mot denna åtskilliga invändningar kan göras. Det finns sålunda t. ex. kämpavisor i DgF som uppförts under andra nr än 1–34, t. ex. 184, 421 och 422.

i källorna fem typer, efter 1808 tio stycken. Påfallande är att ej mindre än tjugofem naturmytiska visor kunnat uppteckna efter 1808 och härav aderton jämväl efter 1860. Många av dem är högfrekventa i 1800- och 1900-talets källor. Legendvisorna (DgFT-nr mellan 96 och 114, ST 11 och 12) är icke särskilt rikt representerade före 1700-talet, om ock åtta typer med säkerhet kan beläggas. Under 1700-talet tillkommer sex typer, under 1800-talet två. Åtminstone tolv legendvisor har upptecknats under 1800-talet, av vilka åtta kunnat erhållas ur traditionen ännu efter 1860. Flera av dessa är synnerligen frekventa i källor från 1800- och 1900-talen. De historiska visorna (DgFT-nr mellan 115 och 182, ST 13–16: II) intar överhuvudtaget en föga framträdande plats i svensk balladtradition, åtminstone enligt yngre källors vittnesbörd. Emellertid kan detta bero på att dessa visor haft svårt att kvarleva, när ämnena mist sin aktualitet. Typerna är visserligen icke helt få: tio är belagda före 1700-talet, och under sistnämnda århundrade tillkommer sju, under 1800-talet ävenledes sju. Femton har levat kvar in på 1800-talet, sex av dessa har kunnat upptecknas efter 1860. Emellertid bör märkas, att 16: I och 16: II, vilka i sifferuppgifterna härovan räknats som två visor egentligen kanske blott utgör två former av en enda visa och detsamma kan i viss mening sägas gälla för DgFT 180 och 181. Huruvida DgFT 123 skall räknas som en historisk visa eller ens en egen visa överhuvudtaget kan diskuteras. DgFT 124 och DgFT 146, som av Grundtvig förts till de historiska visorna, hör egentligen inte alls till denna kategori; dessa två är också de enda verkligt frekventa inom hela gruppen. För övriga visor, dvs. det ytterligt heterogena material som vanligen sammanförts under beteckningen riddarvisor, är det knappast meningsfullt att här ge specifikationer utöver de som kan utläsas ur själva förteckningarna.

I vissa fall är det givande att jämföra de här redovisade resultaten beträffande de svenska balladkategoriernas förekomst i källor från olika tider med motsvarande resultat i övriga Norden; sådana jämförelser görs i betydande utsträckning i del II. Här inskränker jag mig till att beröra svenska förhållanden.

De olika balladkategoriernas förekomst i källor från skilda tider sammanhänger till stor del med källmaterialets skiftande art och samlarnas olika attityder. Kämpavisorna var uppenbarligen omtyckta under 1500- och 1600-talen och blev därför införda i visböcker och omtalade av historieskrivare under dessa århundraden. Tydligt är också att dessa visor var åtrådda av den antikvariska riktningens företrädare; det är sålunda påfallande att kämpavisorna är de av Ingierd Gunnarsdotters ballader som upptecknats flest gånger efter hennes sång. Eljest hade en man som Johan Hadorph klara önskemål om vilka visor han helst ville få av henne: en om Brakelund och en om Lenaslaget 1208. En dylik selektiv inställning

torde man i stor utsträckning böra räkna med hos 1600-talets antikvarier. Också när det gäller de spontant skrivna visböckerna under 1500- och 1600-talet får man givetvis räkna med att deras ägare blott infört sådana visor de själva uppskattat eller kommit i närmare kontakt med; det är långtifrån säkert att en frälseperson känt och gillat samma visor som t. ex. vederbörandes underlydande allmoge. Det som kunde uppfattas som uttryck för folklig vidskepelse (naturmytiska visor) eller »papisteri» (legendvisor) torde icke ha fallit vare sig visintresserade adels- och studentkretsar eller de antikvariska samlarna i smaken. 1700-talet är det sekel då skillingtrycken intar ett relativt sett mera dominerande rum bland balladkällorna än både förr och senare. Man kan med fog förmoda, att tryckens innehåll svarade mot de önskemål avnämarna — vid denna tid främst att söka i de lägre stånden — hyste. Skillingtrycken torde därför kunna betecknas som en i urvalshänseende för sig stående källa. Det är därvid iögonfallande, att legendvisorna är relativt sett bättre representerade i skillingtrycken än i andra källor före den nyromantiska generationens samlingar. Från 1700-talet föreligger också förhållandevis många belägg för historiska och ortfixerade ballader i dissertationerna och andra arbeten av historiskt eller topografiskt innehåll.

När det gäller 1800- och 1900-talssamlarna torde man böra räkna med, att de icke haft speciella preferenser — möjligen kan man antaga, att 1810-talets män hade en särskild faiblesse för näckvisor och andra naturmytiska ballader, vilkas motiv inspirerade tidens poeter till egna dikter med liknande ämnesval — utan upptecknat alla balladtyper de kommit över.[8]

Om vi således utgår från att samlarna under 1800- och 1900-talen i princip sökt tillvarataga alla kvarlevande balladtyper, får vi förmoda att de ej av dem funna balladtyperna — en knapp tredjedel av alla de på svenska belagda — i regel hunnit dö ut i traditionen före deras tid. Däremot är det tämligen självklart, att de först under 1700-talet (ca 15 %) resp. 1800-talet (ca 30 %) belagda visorna funnits i Sverige tidigare lika väl som de före 1700 belagda (ca 55 %).[9] De ovan angivna attityderna hos 1600-

[8] Undantag har tydligen ibland gjorts för visor, vilka vederbörande samlare vetat vara spridda genom skillingtryck.

[9] Det vore absurt att förmoda, att alla de efter 1700 men ej tidigare belagda balladerna skulle vara diktade på 1700- och 1800-talen, även bortsett från de fall där tidigare belägg finns från andra nordiska länder. Någon sådan åsikt har väl heller aldrig framlagts, även om Schück gjort några uttalanden, vilka, konsekvent uppfattade, skulle innebära någonting i denna riktning. Överhuvudtaget kan ej alltför långtgående negativa slutsatser dragas av källornas tystnad. Jag kan således ej följa Schück, när han (Schück–Warburg, Ill. sv. litteraturhist. I[3] 1926, s. 436) rörande DgFT 20 skriver, att denna visa möjligen »inkommit i Sverige mellan Johannes Magnis flykt 1526 och Laurentius

talssamlarna och arten av källor från 1500- och 1600-talen får här tjäna som en förklaring till att så många typer ej återfinns i det äldre källmaterialet. En annan är helt enkelt den relativa bristen på äldre skriftliga källor, vare sig de aldrig funnits eller gått förlorade. Emellertid får man i vissa fall räkna med möjligheten av att ballader i relativt sen tid inlånats i svensk tradition från Danmark.[10]

Inte minst förhållandet, att 45 % av de svenska balladerna ej finns i källor från tiden före 1700 belyser grällt ett tämligen självklart faktum, nämligen hur föga representativt det bevarade källmaterialet är. Det finns därför all anledning förmoda, att åtskilliga svenskspråkiga balladtyper gått spårlöst förlorade. Talande härvidlag är, att många svenska ballader skulle varit okända för oss, om blott ett par källor försvunnit, t. ex. uppteckningarna efter Ingierd Gunnarsdotter och Petter Rudebecks visuppteckningar. Också Harald Oluffsons visbok innehåller några eljest ej på svenska belagda typer. Om i Sverige skrivits och bevarats lika många adelsvisböcker som i Danmark hade med säkerhet antalet kända svenska balladtyper avsevärt stigit. Men inte heller för senare tidsperioder kan det insamlade materialet betraktas som fullt representativt. Då det är mycket ojämnt geografiskt fördelat kan väl detta i viss grad bero på den olika förekomsten av ballader i skilda landskap och landsdelar, men säkerligen har också den starkt skiftande uppteckningsintensiteten varit av betydelse härvidlag.[11] Detta gäller såväl den egentliga typförekomsten som de enskilda typernas frekvens.[12]

Här skall till sist blott nämnas, att totala antalet svenska balladtexter (inklusive kortare citat) uppgår till drygt 4 000, samt att antalet uppteckningar och inspelningar av balladmelodier uppgår till ca 1200. Dessa 1200

Petris krönika 1559», enär den nämns i sistnämnda arbete men ej i Johannes Magnus' Historia.

[10] Detta kan t. ex. gälla en visa som DgFT 38, vilken dock knappast är särskilt gammal på nordiskt område överhuvudtaget.

[11] Se härom närmare i del II, kap. 6 och 7.

[12] Det är av intresse att ställa antalet direkta belägg av en ballad i relation till äldre notiser angående motsvarande visas popularitet. Av Messenius' Disa syns sålunda framgå, att DgFT 467 vid denna tid var populär och vida spridd. Vidare kan man nämna upplysningarna i ingresserna till de enskilda visorna i GA, vilka väl någon gång får tas med viss reservation men som ej bör frånkännas vittnesvärde. Av senare forskare framställda åsikter om olika visors spridning måste stundom modifieras i enlighet med de resultat källundersökningar leder till. Då t. ex. Sverker Ek i Den svenska folkvisan, 1924, s. 185, uppger, att ST 2 »har varit vida bekant» i Sverige, bör det framhållas, att vi visserligen förfogar över fyra uppteckningar av denna visa men att samtliga härrör från en och samma meddelare (Ingierd Gunnarsdotter).

melodier fördelar sig på 124 av de 224 typerna;[13] för de övriga 100 saknar vi således helt melodier. Med ytterst få undantag härrör melodierna från 1800- och 1900-talskällor.[14]

---

[13] Melodier finns till följande typer: DgFT 6, 11, 18, 20, 28, 30, 34, 37, 38, 39, 40, 42, 45, 46, 47, 48, 54, 55, 62, 63, 65, 66, 70, 82, 83, 84, 86, 89, 90, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 103, 104, 105, 109, 110, 111, 121, 123, 124, 126, 131, 135, 146, 183, 184, 186, 189, 201, 208, 210, 225, 229, 234, 235, 237, 238, 241, 243, 245, 249, 252, 265, 266, 267, 271, 272, 274, 277, 281, 285, 294, 304, 305, 311, 322, 325, 335, 336, 338, 340, 341, 354, 357, 360, 361, 369, 370, 376, 380, 381, 386, 387, 390, 409, 415, 416, 421, 427, 443, 445, 446, 458, 460, 468, 475, 486, 513 och 527; ST 4, 7, 10, 11, 13, 16: I, 18, 24, 25, 28 och 30. Det är dock osäkert om den enda melodien till ST 4 är upptecknad i Sverige; den kan lika gärna vara norsk. För en del av de uppräknade typerna är den enda föreliggande melodien av tvivelaktigt värde. Detta gäller främst DgFT 6, 11, 105, 110, 184 och 252, till vilka melodier blott upptecknats av G. O. Hyltén-Cavallius.

[14] Undantagen är följande fyra ballader, för vilka föreligger vardera en melodinedskrift från tiden före 1800-talet: DgFT 103 (o. 1550), DgFT 84 (o. 1600), ST 16: I (1600-talets andra hälft), DgFT 210 (1700-talets senare del).

Exkurs

Geijer-Afzelius' Svenska Folkvisor och Arwidssons Svenska Fornsånger – källor och källbehandling

Som komplement till min framställning i kapitel 2 om Rääf, bröderna Wallman och Afzelius samt i kapitel 1 om Arwidsson skall här lämnas en redogörelse för källorna till de i Geijer–Afzelius' Svenska Folkvisor (GA jämte de senare upplagorna GAB och GAS) och Arwidssons Svenska Fornsånger (SF) intagna visorna. Innan den stora svenska balladedition, som är planerad och förberedd för utgivning vid Svenskt Visarkiv, fullbordats och så länge den enskilde forskaren i stor utsträckning måste begagna GA och SF som hjälp i sitt arbete, torde också nedanstående utredningar och hänvisningar vara till nytta för den som vill kontrollera material i de två editionerna mot källan, i den mån denna är bevarad och känd. Att källorna i GA i stor utsträckning gått förlorade är ett bekant och beklagligt faktum. Inte minst för att söka klarlägga vilket värde man i dylika fall bör tillmäta de i GA tryckta redaktionerna har jag ägnat ett avsnitt åt Afzelius' redigeringsmetoder.

Under det att samtliga visor i GA behandlats i källgenomgången härnedan – också de relativt sett fåtaliga visor, som ej är ballader enligt min definition – har jag för SF visserligen upptagit allt i delarna I och II men i del III blott de få balladerna, däremot ej lyriken, skämtvisorna, sånglekarna, pantlekarna, barnvisorna etc. Efter källgenomgången för SF skall också Arwidssons ederingsprinciper diskuteras.

Geijer-Afzelius' Svenska Folkvisor 1814–1818

Ordningsföljden i nedanstående källgenomgång är den visorna har i första upplagan (GA). Hänvisningar ges emellertid till den av R. Bergström 1880 ombesörjda upplagan (GAB), i vilken en annan nummerordning infördes, samt till J. Sahlgrens upplaga 1957–60 (GAS), där GA:s

numrering följs. I GAB och GAS har olika varianter av samma GA-nr, vilka i GA förekommer i skilda band eller eljest ej bredvid varann, placerats i ett sammanhang.

I akt att öka användningsområdet för källgenomgången ges omedelbart efter densamma en konkordans från GAB-nr till GA-nr, detta särskilt som i den vetenskapliga litteraturen hänvisningar mycket ofta görs till Bergströms upplaga med dess nummerföljd. Denna konkordans kan också begagnas vid sökandet av varianterna till ett och samma GA-nr.

Slutligen skall påpekas, att varianter under samma GA-nr här nedan särskiljs genom romerska subnr inom klammer (i GAB används arabiska siffror också härför, i GAS bokstäver), samt att typbeteckningen meddelas direkt efter GA-, GAB- och GAS-nr.

GA I, 1814.

GA 1 [*: I*], *GAB 1: 1, GAS 1 A.* (*DgFT 37.*) Uppteckнad av Afzelius i hans hembygd sommaren 1811 (se hans brev till Rääf 12.2.1812) och uppläst av honom i Götiska Förbundet 16.2.1812. Afzelius' egenhändiga utskrift finns i Göt. Förb. vissamling, s. 47–48. En avskrift har gjorts av Rääf: Vs 2: 3, s. 131. Med melodi (ms saknas). Visan uppteckнad efter kvinnlig meddelare (enl. GA).

GA 2, GAB 2: 1, GAS 2. (*DgFT 82.*) Uppteckнad i »Bergs- och Skogsbygden af Vestergötland» (GA), sannolikt av S. M. Liedzén och i början av 1812 (se härom närmare härovan s. 408). Uppläst av Afzelius i Götiska Förbundet 10.4.1812. En utskrift av Afzelius finns i Göt. Förb. vissamling, s. 1–3 B, en avskrift av Rääf i Vs 2: 3, s. 135–136. Båda textms anger uppteckningslokalen till trakten av Billingen. Med melodi (ms saknas).

GA 3 [*: I*], *GAB 3: 1, GAS 3 A.* (*DgFT 101.*) Uppteckнad av Afzelius efter en vallflickas sång i Öglunda sn, Valle hd, Västergötland (se GAB komm., s. 12). Afzelius har tydligen förfogat över flera uppteckningar av visan, ty i GA I, s. 13, citeras en slutstrof, som uppges förekomma i »åtskilliga uppteckningar». Textms saknas. Afzelius har ägt visan redan 1812, se ovan s. 402 n. 50. Ang. melodien, se under GA 3 [: II] härnedan.

GA 3 [*: II*], *GAB 3: 2, GAS 3 B.* (*DgFT 101.*) Uppteckнad i Uppland (enl. GA). Textms saknas. Enl. GA är den tryckta melodien till GA 3 också från Uppland (»den utförligare förändringen tillika med melodien från Uppland»). S. Bergel har i GAS IV, s. 132, gjort gällande, att den av Afzelius nämnda uppländska melodien aldrig publicerats i GA. Det kan emellertid vara den uppländska melodien, som publicerades i GA men med textunderläggningen hämtad från GA 3 [: I] i stället för 3 [: II]. De två texterna är varann tämligen lika, inte minst i begynnelsestrofen. Melodims saknas.

GA 4, GAB 4, GAS 4. (*ST 7.*) Enl. GA »uppteckнad efter en tradition i Vestergötland». Med melodi. Text- och melodims saknas.

GA 5, GAB 5, GAS 5. (*Balladefterklang — DgF 258.*) Enl. GA »uppteckнad i Upland». Med melodi. Ms ej bevarade vare sig för text (jfr dock fragment i Afzelius' egen piktur Vs 2: 3, s. 405) eller melodi (Sahlgrens uppgift i GAS IV, s. 360, att textförlagan finns i Vs 126: 3, s. 49 f., är oriktig; textutskriften därstädes är skriven av en hand som återkommer i Vs 126: 6, dvs. förarbetena för Afzelius'

planerade nyedition av GA, och är säkert en avskrift efter GA 5). Upptecknaren är okänd — av Hæffners uttryckssätt om visan (i brev till Afzelius 12.6.1814) att döma har han själv knappast upptecknat den.

GA 6 [: I], GAB 6: 1, GAS 6 A. (*DgFT 90.*) GA har uppgiften: »Sjunges ännu i skogstrakten af Vestergötland.» Med melodi. Ms till text och melodi saknas. I GA I, s. 31, talas om »flera upptecknade traditioner» utan att det säges varifrån dessa härrör. Kanske kan formuleringen i ingressen till visan i GA tyda på, att samtliga kommer från »skogstrakten af Vestergötland».

GA 7 [: I], GAB 7: 1, GAS 7 A. (*DgFT 34.*) I GA står: »Såsom Varianter anföras några ställen af ett tryckt Exemplar, som betydligast afviker från de i Vermland och Vestergötland upptecknade Traditioner . . .». Variantstroferna GA I, s. 41 f., är mycket riktigt hämtade ur skillingtryckstexten av typ DgFT 34: 2–7. Ms till den i GA tryckta huvudtexten saknas. Visan är upptecknad av Afzelius i hans hembygd sommaren 1811 (enl. hans brev till Rääf 12.2.1812); denna västgötska version torde vara den Afzelius uppläste i Götiska Förbundet före 12.2 1812. Vem som upptecknat visan i Värmland är något osäkert. Det är knappast Geijer, vars bidrag till GA kom på något senare stadium. Huruvida den i GA tryckta texten är en sammanarbetning av en värmländsk och en västgötsk uppteckning eller återger enbart en av dem, i så fall troligen Afzelius' egen västgötska, är ovisst. GA innehåller två melodier till texten ifråga. Den ena är »sådan den af Allmogen i Wästergöthland Sjunges» (väl den till Afzelius' textuppteckning hörande melodien), den andra är »Af Capellm. Hæffner sålunda upteknad» (sannolikt efter den pukslagare H. nämner i sitt brev till Afzelius 12.6.1814). Ms till melodiuppteckningarna ej bevarade.

GA 8 [: I], GAB 8: 1, GAS 8 A. (*DgFT 381.*) I ingressen till GA 8 står: »Efter traditioner, upptecknade i Vestergötland.» Troligen avser denna ortsbestämning såväl GA 8 [: I] som 8 [: II]. För 8 [: II] uppges endast »Efter en annan Tradition.» Ms till texten 8 [: I] saknas, likaså till den i GA tryckta melodien. Av Hæffners brev till Afzelius 7.6.1814 framgår, att »Dillner» (säkerligen hovpredikanten Johannes D.) upptecknat melodien till »Pröfningen», dvs. DgFT 381. I GAS IV, s. 154, antar Bergel, att denna Dillners melodi aldrig blev tryckt. Det är kanske riktigt, men å andra sidan är det fullt tänkbart, att Dillner upptecknat melodien efter Afzelius' egen sång och att det rör sig om den i GA tryckta melodien. I så fall torde texten ha upptecknats av Afzelius.

GA 8 [: II], GAB 8: 2, GAS 8 B. (*DgFT 381.*) Troligen från Västergötland (jfr under GA 8 [: II] härovan). Ofullständigt textms (möjligen originalupptecknarens piktur; om renskrift i varje fall gjord före Afzelius' redigering av texten) finns i Vs 2: 3, s. 151 (rubriken »Pröfningen» förmodligen tillskriven med Afzelius' egen hand).

GA 9, GAB 9, GAS 9. (*DgFT 210.*) GA, ingressen: »Efter en tradition, sänd från Norrland och jemförd med några gamla tryckta exemplar i landsorterna.» Upptecknad i Jämtland av löjtnant G. E. Dillner, vars egenhändiga textms är bevarat i Vs 126: 3, s. 42–43. Ms till den i GA tryckta melodien saknas däremot. Dillners text är kompletterad ur skillingtrycksversionen av visan.

GA 10, GAB 10, GAS 10. (DgFT 70.) GA: »en enda uppteckning, från Upland». Med melodi. Ms ej bevarat vare sig till text eller melodi. Tydligen upptecknad efter kvinnlig traditionsbärare (GA: »Sångerskan . . .»).

GA 11, GAB 74, GAS 11. (*DgFT 39.*) GA: »Efter flere jemförda upptecknings och tryckta Exemplar. Bland de många förändringar, som af denna gamla Folk-

visa förekomma, äro de följande allmännast: *Det bodde en Grefve på Södervallahed* — och — *Det bodde en Bonde på Östervallahed.* — Den här anförda Traditionen från Westergötland, är troligen den äldsta.» En text med början »Det bodde en Grefve på Södervalla Hed» finns i Vs 126: 3, s. 121–122. Det är med all sannolikhet denna som åsyftas i den citerade ingressen till GA 11. Den är i mycket lik den tryckta texten och har kanske fått avge material till densamma; ingressens uttryckssätt är icke entydigt. Ms till övriga texter, liksom till melodien GA 11, saknas.

GA 12, GAB 11, GAS 12. (*DgFT 266.*) GA: »Af denna Folkvisa, som ännu skall sjungas bland allmogen i Vestergötland och Bohuslän, har man blott kunnat erhålla en enda uppteckning.» Formuleringen tyder närmast på att Afzelius själv inte upptecknat visan. Textförlagan är Vs 126: 8, s. 11–16 (knappast Afzelius' piktur). Ms till den i GA tryckta melodien saknas.

GA 13, GAB 12, GAS 13. (*DgFT 208.*) GA: »Från Södra Vestergötland och Dalsland». Texten finns i originalms i Vs 126: 8, s. 5–8 (samma piktur och samma ms-parti som förlagan för GA 12) samt, i Afzelius' avskrift, i Göt. Förb. vissamling, s. 29–30. Visan uppläst av Afzelius i Götiska Förbundet 30.10.1812. Tryckt med melodi, till vilken ms ej är bevarat.

GA 14, GAB 13, GAS 14. (*DgFT 445.*) GA: »Traditionen från Vestergötland.» Med melodi. Ms till melodien saknas; för den tryckta texten har möjligen begagnats Vs 126: 3, s. 107–109 — i så fall sammanarbetad med annan uppteckning.

GA 15 [*: I*], *GAB 14: 1, GAS 15 A.* (*DgFT 486.*) Enligt ingressen i GA: »upptecknad med sin melodi från stränderna af Vettern och Norra skogsbygden af Vestergötland. Den enda uppteckning man kunnat få af melodien upptages, men är mindre tillförlitlig.» Med melodi. Ms saknas till melodien som till texten. Enligt ett brev från Hæffner till Afzelius 23.6.1814 ansåg den förre den melodi han fått av Afzelius till denna visa såsom »falsk» men meddelade att han fått den »rätte» från Dr Ödmans jungfru i Uppsala. Uttryckssättet i ingressen till GA 15 får dock tolkas så att Afzelius icke desto mindre tryckt den västgötska uppteckningen men med reservation för dess tillförlitlighet.

GA 16, GAB 15, GAS 16. (*DgFT 361.*) GA: visan »är med sin gamla melodi upptecknad i Upland». Ms saknas för text som för melodi.

GA 17, GAB 16: 1, GAS 17. (*DgFT 95.*) GA: »upptecknad i Vestergötland». Textms, i Afzelius' utskrift, finns i Göt. Förb. vissamling, s. 45–46 B, med angivelsen: »Sjunges i Trakterne kring Kinnekulle och Mösseberg i Westergöthland.» Denna text, som upplästes av Afzelius i Götiska Förbundet 25.2.1812, är avskriven av Rääf i Vs 2: 3, s. 159–160 (med samma ortsuppgifter). En renskrift, med redaktionella ingrepp av Afzelius före publiceringen i GA, är ofullständigt bevarad som Vs 126: 8, s. 34. Visan har i GA melodi, till vilken ms ej bevarats. På s. 85 i GA I citeras något skiljaktiga utformningar av omkvädena; de syns ej vara hämtade ur någon i ms bevarad uppteckning.

GA I, s. 86–91. (*DgFT 95.*) Färisk text (jämte svensk översättning) av DgFT 95. Se om denna P. Skårup, Rasmus Rask og færøsk, 1964, s. 71 f.

GA 18, GAB 17: 1, GAS 18. (*DgFT 241.*) GA: »En tradition från Vestergötland.» Med melodi. Ms ej bevarade.

GA 19, GAB 18, GAS 19. (*DgFT 305.*) GA: »Sjunges i åtskilliga Landsorter under förändrade Melodier, af hvilka de tvenne allmännaste blott upptagas: en ifrån Södra och en ifrån Norra Sverige. Denna Folksång är från Trycket ofta utgifven, under namn af Kärleksvisa.» Trots formuleringen i den citerade ingressen

intogs i GA blott en melodi till visan. Enligt Vs 126: 6, s. 94 är det texten och melodien från »Södra Sverige» som trycktes; den andra var från Uppland (i Vs 126: 6, s. 98, uppges också, att den i GA I, s. 102, citerade »öfverflödiga» strofen är efter en uppländsk sångerska). På s. 102 i GA I citeras några strofer ur skillingtryckstexten av visan; f. ö. står även hela GA:s huvudtext nära skillingtryckstextens utformning.

GA 20 [: I], GAB 19: 1, GAS 20 A. (*Balladefterklang.*) Text och melodi. Proveniensuppgifter saknas i GA; ms ej bevarade. I Vs 126: 6, s. 99, meddelas dock att visan »är med sin gamla melodi upptecknad efter sång i Upland». Ms för texten är sannolikt Vs 126: 3, s. 112–113 (okänd piktur).

GA 20 [: II], GAB 19: 2, GAS 20 B. (*Balladefterklang.*) Efter skillingtryck från 1686 ur Zetterströms samling.

GA 21, GAB 78, GAS 21. (*DgFT 45.*) GA: »Upptecknad efter traditioner i Uppland.» Med melodi. Ms ej bevarade.

GA 22, GAB 20, GAS 22. (*DgFT 460.*) GA: »Traditionen, med sin melodie upptecknad i Uppland.»

GA 23 [: I], GAB 21: 1, GAS 23 A. (*ST 30.*) Upptecknad av Afzelius sommaren 1811 (enl. hans brev till Rääf 12.2.1812) i »norra skogsbygden i Vestergötland» (GA). Textms avskrivet (Adlerbeths piktur) i Göt. Förb. vissamling, s. 35–36, och av Rääf i Vs 2: 3, s. 181. Texten uppläst av Afzelius i Götiska Förbundet 29.1 1812. Med melodi, till vilken ms saknas.

GA 23 [: II], GAB 21: 2, GAS 23 B. (*ST 30.*) GA: »Efter en annan tradition ifrån Vestergötland.» Ms ej återfunnet. I GA I, s. 123 citeras en strof ur ytterligare en annan västgötsk text. Textms till denna (i Afzelius' piktur) finns i Göt. Förb. vissamling, s. 33–34; texten uppläst av Afzelius i Götiska Förbundet 30.10 1812.

GA 23 [: III], GAB 21: 3, GAS 23 C. (*ST 30.*) *GA:* »Efter traditioner från Upland.» Ms saknas.

GA 7 [: II] (*GA I, s. 127–134*), *GAB 7: 2, GAS 7 B* (*DgFT 34.*) GA: »Efter en gammal handskrift, funnen bland *Hofkansler Celsings* ... efterlemnade papper ...» Det är ovisst huruvida detta ms, som tillhört Gustaf Celsing (1679–1743) numera är bevarat — jag har ej kunnat finna det.

GA 15 [: II] (*GA I, s. 134–136*), *GAB 14: 2, GAS 15 B.* (*DgFT 486.*) GA: »Efter en uppteckning från Småland med bifogad melodi.» Ms ej bevarade; trots ordalagen i ingressen trycktes ej melodien i GA.

GA 24, GAB 22, GAS 20. (*DgFT 20.*) Efter skillingtryck.

GA 25, GAB 23, GAS 25. (*DgFT 475.*) Efter skillingtryck. Melodien är sannolikt upptecknad av S. M. Liedzén (jfr härom härovan s. 408), kanske i Dragsmark i Bohuslän, där allmogen enligt ingressen till GA 25 sjöng visan. Ms till melodien saknas.

GA 26, GAB 24, GAS 26. (*DgFT 409.*) GA: »Efter traditioner från Norrland och Vestergötland.» Den norrländska text som åsyftas är löjtnant G. E. Dillners jämtländska uppteckning Vs 126: 3, s. 43–44. En måhända västgötsk text föreligger i Afzelius' egen piktur i Vs 126: 3, s. 47–48. Möjligen är dessa båda texter begagnade för den tryckta redaktionen; i enlighet med en sannolik uppgift (se GAB komm., s. 131) torde dock den huvudsakliga textkällan vara en uppteckning av Geijer efter fru Anna Sophia Afzelius, f. Dassau. Uppteckningen är i så fall gjord i Uppsala, men fru Afzelius var född och uppvuxen i Västergötland. Ms av denna uppteckning saknas, liksom till den i GA tryckta melodien.

GA 27, GAB 92, GAS 27 (*DgFT 138.*) Trots att ingressen i GA nämner, att visan »någon gång af de gamla ännu skall sjungas i Vestergötland», torde texten helt vara baserad på den också i ingressen nämnda dissertationen: Ihre–Drysén, De arce Ymseborg, 1755. Tryckms för GA 27 finns i Vs 126: 3, s. 95–106.

GA 28, GAB 93, GAS 28. (*DgFT 154.*) Efter skillingtryck.

GA 29, GAB 103, GAS 29 (*Dahlstierna: Göta kämpavisa.*) Efter tryck 1701. I GA försedd med melodi, vartill ms saknas i Vs 126 och Vs 2. Det är dock högst sannolikt, att Afzelius fått melodien från C. B. Rutström (se s. 108 f. härovan).

GA 30, GAB 104, GAS 30. (*Odel: Sinclairsvisan.*) Efter skillingtryck. I GA försedd med melodi, vartill ms saknas.

GA I, s. 244 f.; GAB 90, GAS 101. (*Offersång vid St. Ingemos källa.*) Efter ms i Skara stifts konsistoriearkiv.

GA I, s. 245–249; GAB 102, GAS 102. (*Slaget vid Stångebro.*) Efter J. Peringskiölds Monumenta (KB ms F. h.) 7, s. 4 ff.

GA II, 1817.

GA 31 [*: I*], *GAB 25: 1, GAS 31 A.* (*Balladefterklang — Ekl. B 47.*) GA: »efter Traditioner i Vestergötland». Med melodi. Ms ej bevarade. På s. 6 i GA II citeras strofer ur andra versioner, ur vilka den som grund för den tryckta texten liggande uppteckningen kompletterats. Till dessa andra versioner finns ms bevarat: Vs 2: 1, s. 523–524 (Afzelius' piktur) resp. Vs 126: 8, s. 8–10 (möjligen Afzelius' piktur).

GA 32, GAB 26, GAS 32. (*DgFT 83.*) GA: »Utgifvarne, som ej ägt tillfälle att jemföra något tryckt exemplar af denna Visa, hafva följt Traditioner, som ännu sjungas i Vestergötland, Bohuslän och Skåne.» Tryckt med melodi, vartill ms saknas. Enl. Sahlgren i GAS IV, s. 367, är textförlagan Vs 126: 8, s. »35 f.» (skall vara 35–39). Detta är en renskrift (kanske gjord av Afzelius själv) efter Afzelius' egen utskrift i Göt. Förb. vissamling, s. 4–5 B, återgivande Afzelius' egen uppteckning från sommaren 1811 (se hans brev till Rääf 12.2.1812). Denna text upplästes i Götiska Förbundet 16.2.1812 och finns också i Rääfs avskrift i Vs 2: 3, s. 229–230 (med ortbeteckningen »Westergöthland, Bohus»). En skånsk text finns i Vs 2: 3, s. 228–229 (renskrift) och Vs 126: 8, s. 32–33 (utdrag, gjorda av Afzelius). Den i GA tryckta texten bygger på båda dessa texter just så som sägs i ingressen till GA 32, låt vara att den västgötsk-bohusländska är huvudkällan. Ett öppet citat ur den ges i GA II, s. 13, under det att det därstädes, s. 13 f. meddelade citatet ur Abrahamson–Nyerup–Rahbek III, s. 438 f. är hämtat ur ett svenskt skillingtryck.

GA 33, GAB 27, GAS 33. (*DgFT 267.*) GA: »Traditionen af ord och Melodi från Vestergötland.» Ms till texten saknas (dock kan fragmentet i Afzelius' egen piktur, Vs 2: 3, s. 400, ha använts), men ms till melodien finns i Vs 126: 4, s. 7 (också i Grönlands provharmonisering 1816). Två strofer ur annan textversion (med det för DgFT 267 vanliga slutet) citeras i GA II, s. 19; ms härtill saknas. I GA har melodien av Hæffner satts dels »Efter H-moll», dels »Efter gamla Scalan».

GA 34, GAB 28, GAS 34. (*DgFT 267.*) GA: »Efter Traditioner med Melodi från Vermland.» Upptecknad av Geijer (hans textms finns i Vs 2: 3, s. 233–234, s. 236, 235; jfr också Geijers inledning i GA I, s. LIV). Ms till melodien saknas.

GA 35, GAB 29, GAS 35. (*DgFT 37.*) GA: »Denna i Vermland, Upland och flera landsorter under vackra Melodier förekommande Folksång ...» En av förlagorna för den tryckta texten finns i Vs 126: 8, s. 19–22 (Afzelius' piktur). Ms till melodien saknas.

GA 36 [: I], GAB 30: 1, GAS 36 A. (*DgFT 376.*) GA: »Den här anförda är upptecknad efter Traditioner i Vermland, Nerike och Upland, och jemförd med ett Exemplar, tryckt i Carlskrona 1787.» Med melodi av okänd proveniens — ms till denna saknas. (C.-A. Moberg räknar i Från kämpevisa till locklåt, 1951, s. 16, uppenbart med att melodien är från Närke, insänd av F. M. Franzén. Detta är ovisst.) Texten tydligen en sammanarbetning; bland förlagorna kan ha varit Vs 126: 8, s. 27–29 (Afzelius' piktur), och Vs 2: 3, s. 270 (Värmland, fragment uppt. av Geijer), kanske också Vs 2: 1, s. 385–387.

GA 36 [: II], GAB 30: 2, GAS 36 B. (*DgFT 376.*) Efter Atterbom, Poet. Kalender för år 1816, s. 52 ff.

GA 37 [: I], GAB 31: 1, GAS 37 A. (*DgFT 238.*) GA: »upptecknad efter Traditioner i Norrland.» Med melodi, till vilken ms saknas. En av flera textförlagor är troligen Vs 126: 3, s. 44, upptecknad i Jämtland av löjtnant G. E. Dillner. I GA II, s. 42, citeras en strof ur »Pilgrimen» (ST 26; uppt. av Afzelius sommaren 1811 men i sin helhet tryckt först som SF 49 B; ms bevarade) och början av en uppländsk text av DgFT 238, till vilken ms saknas.

GA 37 [: II], GAB 31: 2, GAS 37 B. (*DgFT 238.*) GA: »antecknad i Vestergötland och nästan ord för ord öfverensstämmande med den, som blifvit *Tryckt i Skara* 1763.» Något ex. av detta skillingtryck (texten tydligen densamma som i trycken DgFT 238: 4–6) är ej bevarat, ej heller ms för texten och melodien GA 37 [: II]. I GA II, s. 46 citeras en strof ur en östgötsk text (Wallman: Greta Naterberg 12).

GA 37 [: III], GAB 31: 3, GAS 37 C. (*DgFT 238.*) GA: »Efter en Tradition insänd från Småland.» Den tryckta texten otvivelaktigt en bearbetning av F. Ehrenpreus' uppteckning (Vs 2: 1, s. 487–490; Göt Förb. visms, s. 61–62 B).

GA 38, GAB 32: 1, GAS 38 (*DgFT 277.*) GA: »Denna Tradition är med sin Melodi upptecknad i Vestergötland och särskilt tryckt tillika med föregående i Vexiö.» Något skillingtryck, tryckt i Växjö, av denna visa finns ej bevarat, däremot ett från Göteborg 1812, där såväl DgFT 277 som »föregående», dvs. DgFT 238, ingår (skillingtryck DgFT 238: 5 i kap. 3 härovan). Denna tryckta text står GA 38 mycket nära; troligen är namnformen »Äster» en felläsning av tryckets »Åster». Ms till texten och melodien GA 38 ej bevarade, såvida inte melodien är den östgötska, som Grevilli upptecknade efter Greta Naterberg (jfr s. 386 f. härovan).

GA 39 [: I], GAB 33: 1, GAS 39 A. (*DgFT 274.*) GA: »Efter en Tradition från Östergötland, meddelad ur Herr Wallmans Samlingar och jemförd med upptecknigar från Småland och Vestergötland.» Huvudkällan är en Wallmansk uppteckning efter en piga i Linköping (se s. 395 härovan). Med melodi, troligen småländsk och egentligen hörande till texten GA 39 [: II]. Den småländska version som blivit »jemförd» är sannolikt GA 39 [: II].

GA 39 [: II], GAB 33: 2, GAS 39 B. (*DgFT 274.*) GA: »Efter Traditioner från Småland.» Ms ej bevarat. Sannolikt är visan upptecknad av F. Ehrenpreus (se ovan s. 446). Jfr under 39 [: I] härovan.

GA 40, GAB 34, GAS 40. (*Balladefterklang — Ekl. A 5.*) GA: »En uppteckning, sänd från Vestergötland öfverensstämmer fullkomligen med det här anförda

exemplar, som är tryckt 1688, och finns i Prof. Zetterströms samlingar.» Åtminstone melodien, som var »sänd» från Västergötland, torde vara upptecknad där; texten står verkligen skillingtrycket mycket nära.

GA 41, GAB 35, GAS 41. (*Balladefterklang — DgF 57.*) Efter skillingtryck. GA hänvisar för melodiens del till melodien GA 40.

GA 42, GAB 89, GAS 42. (*Ekl. A 4.*) Efter skillingtryck. GA hänvisar för melodiens del till melodien GA 40.

GA 43, GAB 36, GAS 43 A. (*DgFT 86.*) GA: »Den sjunges i Upland, under den bifogade melodi, men lärd ur tryckta Visblad.» Ms ej bevarade.

GA II, s. 86–115; GAB 37, GAS 43 B. (*DgFT 480.*) GA: »Är en i allmogens små Samlingar ofta funnen, tryckt öfversättning af den hos *Syv* och *Nyerup* förekommande Torkild Trundeson.» Något svenskt skillingtryck av DgFT 480 är ej bevarat.

GA 44, GAB 38, GAS 44. (*Ekl. B 96.*) Enl. GA skillingtryck, med »många moderna och Fransyska ord, hvilka till en del efter en Tradition från Upland blifvit utbytte. Den här anförda melodi är upptecknad efter en Bondhustrus sång i Upland.» Den uppländska uppteckningen gjord av Afzelius (text) och Braun (melodi). Textms ej bevarat; Brauns egenhändiga melodims finns i Vs 126: 4, s. 36.

GA 45, GAB 39, GAS 45. (*DgFT 18.*) GA: »Följande med melodi är tagen i Upland, och jemförd med Herr Atterboms goda uppteckning i Poetiska Kalendern för år 1817.» Den uppländska uppteckningen säkert gjord av Afzelius (texten) och Braun (melodien), troligen efter Hedda Bergs sång. Ms till texten saknas; Brauns egenhändiga ms till melodien finns i Vs 126: 4, s. 13. I GA II, s. 140, upptages varierande läsarter ur skillingtryck och ur Atterboms text i Poetisk Kalender för år 1816 (!), s. 38 ff.

GA 46, GAB 40, GAS 46. (*DgFT 390.*) Efter skillingtryck.

GA 47, GAB 41, GAS 47. (»*Herr Heimer och Margreta*» — *balladpastisch.*) GA: »Efter ett MS:t ur Statsministern, Hans Excellence Grefve v. Engeströms Bibliotek.» Melodien upptecknad i Uppland; ms saknas. Däremot finns texten till denna uppländska uppteckning i Vs 126: 3, s. 81–83 (Afzelius' piktur i str. 1, renskrivare i övriga strofer).

GA 48 [: I], GAB 42: 1, GAS 48 A. (*DgFT 360.*) Upptecknad i Värmland av Geijer. Hans textms är bevarat i Vs 2: 3, s. 251–253; ms till den tryckta melodien saknas däremot.

GA 49 [: I], GAB 43: 1, GAS 49 A. (*DgFT 121.*) Upptecknad i Värmland av Geijer. Hans egenhändiga textuppteckning finns i Vs 2: 3, s. 260–264. Denna text är i GA:s melodibilaga kombinerad med den östgötska melodi, som rätteligen hör till texten GA 49 [: II].

GA 49 [: II], GAB 43: 2, GAS 49 B. (*DgFT 121.*) GA: »Följande Variant af lilla Tofva är med bifogad melodi meddelad ur Herr *D. Wallmans* Samlingar.» Källa: Wallman–Greta Naterberg 5 (se s. 387 härovan). Om förhållandet text/melodi för GA 49 i GA:s musikbilaga, se under GA 49 [: I] härovan.

GA 50, GAB 44, GAS 50. (*DgFT 128.*) GA: »... denna i södra Sverige förekommande Tradition ...». Källa: Wallman–Maja Hansdotter 14 (se s. 385 härovan).

GA 51 [: I], GAB 45: 1, GAS 51 A. (*DgFT 186.*) GA: »Upptecknad efter sång i Upland och Nerike.» »Upland» torde syfta på GA 51 [: I], »Nerike» på GA 51 [: II] (jfr under denna härnedan). GA 51 [: I] är säkert upptecknad av Afzelius

(texten) och Braun (melodien). Ms för texten saknas; Brauns egenhändiga ms för melodien finns i Vs 126: 4, s. 30.

GA 51 [: II], GAB 45: 2, GAS 51 B. (*DgFT 186.*) GA: »Efter en uppteckning från Nerike.» Med melodi. Visan torde vara meddelad Afzelius av F. M. Franzén. Ms saknas.

GA 52, GAB 17: 2, GAS 52 (*DgFT 241.*) GA: »Efter an [sic] Tradition med melodi upptecknad i Nerike.» Visan torde ha lämnats till Afzelius av F. M. Franzén. Ms saknas.

GA 53, GAB 46, GAS 53. (*DgFT 123.*) GA: »Dessa i Vestergötland med melodi upptecknade strofer ...» Ms saknas.

GA 54 [: I], GAB 47: 1, GAS 54 A. (*DgFT 415.*) GA: »Denna i Uppland upptecknade Tradition ...» Med melodi, till vilken ms finns i Vs 126: 4, s. 20. I GA II, s. 179, citeras två slutstrofer som uppges komma ur »en annan Tradition» än den tryckta huvudtexten. Dessa två strofer är hämtade ur texten Vs 2: 3, s. 405 a–405 b; frågan är om icke sistnämnda text också ligger till grund för hela GA 54 [: I].

GA 55, GAB 48, GAS 55. (*DgFT 416.*) GA: »Denna i Upland funna Tradition ...» Med melodi. Ms ej bevarade.

GA 56, GAB 49, GAS 56. (*DgFT 294.*) GA: »Efter ofullständiga upptecknings från Vestergötland, Småland och Östergötland.» En av källorna (östgötsk) är med största sannolikhet Wallman–Maja Hansdotter 10 (se s. 384 härovan); en annan (väl västgötsk) källa är troligen Vs 126: 3, s. 152–154.

GA 57, GAB 50, GAS 57. (*DgFT 427.*) GA: »Visan sjunges i Bohuslän och det dit gränsande Vestergötland.» Tryckt med melodi. Ms saknas för såväl text som melodi.

GA 58, GAB 51, GAS 58. (*DgFT 271.*) GA: »Uppteckningar och tryckta exemplar finnas af denna Folkvisa i alla landsorter.» Texten upptecknad i Småland av Stenhammar, se s. 397; melodiens källa är Wallman–Grevilli 6, se s. 396.

GA 59, GAB 52, GAS 59. (*DgFT 62.*) Källa för text och melodi: Wallman–Greta Naterberg 2 (jfr s. 386 härovan). I ingressen till GA 59 citeras strofer från annat håll (en källa torde vara texten Vs 2: 3, s. 279–284, insänd till Afzelius från hans syster Anna Charlotta Björling).

GA 1 [: II] (GA II, s. 201–204), GAB 1: 2, GAS 1 B. (*DgFT 37.*) Källa: Wallman–Maja Hansdotter 1 (se s. 384 härovan).

GA 6 [: II] (GA II, s. 204–206), GAB 6: 2, GAS 6 B. (*DgFT 90.*) Källa: Wallman–A. C. Follin 2 (se s. 392 härovan).

GA 8 [: III] (GA II, s. 207–209), GAB 8: 3, GAS 8 C. (*DgFT 381.*) GA: »Efter en Tradition med bifogad melodi från Vermland.» Upptecknad av Geijer. Hans textms finns i Vs 2: 3, s. 254–257. Ms till melodien saknas; trots orden i ingressen till visan i GA trycktes heller aldrig melodien.

GA 20 [: III] (GA II, s. 210–212), GAB 19: 3, GAS 20 C. (*Balladefterklang.*) Källa: Wallman–Greta Naterberg (se Vs 2: 3, s. 72–73).

GA 31 [: II] (GA II, s. 212–215), GAB 25: 2, GAS 31 B (*Balladefterklang — Ekl. B 47.*) GA: »Traditionen från Norrland.» Ms ej bevarat. Sahlgrens uppgift i GAS IV, s. 367, att förlagan skulle vara att finna i Vs 2: 2, s. 491 f., är felaktig. Texten i Vs 2: 2 är i stället troligen en avskrift efter GA; i varje fall är den yngre än GA (ms kan ej ha tillkommit före 1832, då däri nämns P. Sparres detta år utkomna roman Den siste friseglaren).

GA 39 [: III] (GA II, s. 215–217), GAB 32: 2, GAS 39 D. (*DgFT 277.*) KB:s visbok i 4:o, nr 32.

GA 39 [: IV] (GA II, s. 217–223), GAB 33: 3, GAS 39 C. (*DgFT 274.*) GA: »Efter Traditioner i Östergötland.» Upptecknad av Rääf efter Beata Memsen 1810 (Vs 2: 3, s. 241–243; avskrift av J. Adlerbeth i Göt. Förb. vissamling, s. 16–17).

GA 48 [: II] (GA II, s. 223–226), GAB 42: 2, GAS 48 B. (*DgFT 360.*) KB:s visbok i 4:o, nr 27.

GA 54 [: II] (GA II, s. 226–228), GAB 47: 2, GAS 54 B. (*DgFT 415.*) KB:s visbok i 4:o, nr 12.

GA II, s. 229–233; GAB 85, GAS 104. (*DgFT 98.*) Källa: Wallman–Grevilli 5 (se s. 396 härovan).

GA II, s. 233–234; GAB 86, GAS 105. (*DgFT 100.*) GA: »Uppteckning med melodi från Norrland.» Troligen är visan upptecknad av hovpredikanten Dillner.

GA II, s. 235–239; GAB 87, GAS 106. (»*Till Österland*» — *lyrisk visa* — *DgF 517.*) Efter skillingtryck.

GA II, s. 239–243; GAB 88, GAS 107. (»*Den sköna Dorotea*» — *Ekl. A 107.*) Efter skillingtryck.

GA II, s. 244–251; GAB 53, GAS 108. (»*Greven i Rom*» — *Ekl. B 43.*) Harald Oluffsons visbok, nr 9.

GA 60, GAB 99, GAS 60. (*DgFT 103.*) Efter skillingtryck.

GA 61, GAB 98, GAS 61. (*Slaget vid Brunkeberg.*) KB:s visbok i 8:o, nr 7; vissa läsarter upptagna ur Stjerneldska handskriftens visor, nr 2.

GA 62 [: I], GAB 101, GAS 62 A. (*ST 16: I.*) Källa: KB:s visbok i 4:o, nr 55. Den andra i ingressen nämnda texten är UUB Palmskiöld 24, s. 285–292. Schröders ingress till visan finns i hans egenhändiga utskrift i UUB V 18.

GA 62 [: II], GAB 101: 2, GAS 62 B. (*ST 16: I.*) Stockholms Magazin 1780, s. 64 ff.

GA 63, GAB 94, GAS 63. (*DgFT 42.*) Enl. GA »upptecknad efter traditioner från Upland» och lämnad till Afzelius av J. H. Schröder. (Schröder har också författat ingressen till visan; den finns i hans egenhändiga ms i UUB V 18.) Med melodi, till vilken ms saknas.

GA 64, GAB 96, GAS 64. (*Gotlandsvisan.*) Stjerneldska handskriftens visor, nr 4.

GA 65, GAB 97, GAS 65. (*Thord Bondes mord.*) Stjerneldska handskriftens visor, nr 3.

GA 66, GAB 105, GAS 66. (*Carelius: Hönsgummans visa.*) Efter tryck från 1752. GA II, s. 297 ff.: tillägg efter tryck från 1774.

GA II, s. 302–304; GAB 100, GAS 103. (*Slaget vid Brännkyrka.*) Stjerneldska handskriftens visor, nr 1.

GA III, 1818.

GA 67 [: I], GAB 54: 1, GAS 67 A. (*DgFT 340.*) Upptecknad av Geijer i Värmland (se Afzelius' Afsked af Swenska Folksharpan, s. 23, 64). Ms ej bevarat (endast en notis om visan i Vs 2: 3, s. 270, av Geijers hand) till text eller melodi.

GA 67 [: II], GAB 54: 2, GAS 67 B. (*DgFT 340.*) GA: »känd i flera landsorter». Den tryckta texten är troligen identisk med den uppteckning Afzelius gjorde efter en uppländsk »bondhustru» i Stockholm 2.12.1816 (enl. brev till Geijer samma dag). Denna uppteckning var enl. Afzelius »fullständigare» än GA 67 [: I]

och hade det omkväde som GA 67 [: II] har. Brauns uppteckning av melodien (som var »vacker» enl. Afzelius) är försvunnen; GA 67 [: II] saknar också melodi.

GA III, s. 7–12. (*DgFT 340.*) Översättningar från engelskan av »The Twa Brothers» och »Edward» efter Jamiesons Popular Ballads (Child 49 D) resp. Percys Reliques (Child 13 B).

GA 68, GAB 55, GAS 68. (*DgFT 341.*) Källa för texten: Wallman–Greta Naterberg 22 (se s. 388 f. härovan). I GA III, s. 15, citeras omkväden ur andra texter; en av dessa torde vara Wallman–Lisa Rydgren 2 (se s. 391 härovan). Melodikällan okänd; ms saknas.

GA 69, GAB 16: 2, GAS 69. (*DgFT 95.*) GA: »Följande Tradition med sin vackra Melodi är upptecknad efter fragmenter från Upland och Östergötland.» Varifrån den tryckta melodien kommer är något ovisst; ms i egentlig mening saknas. (Melodien dock sänd 1816 till P. Grönland för provharmonisering; den finns i Vs 126 a. Kanske är den västgötsk eller småländsk som de övriga melodierna i denna provharmonisering.) Texten är förmodligen en av Afzelius gjord kompilation. Material kan ha avgetts av texten Vs 126: 3, s. 135–137, samt av Wallman–Greta Naterberg 1 (se om den sistnämnda, vars begynnelsestrof citeras i GA III, s. 21, även s. 386 härovan). En i GA III, s. 21, citerad strof ur en västgötsk text är troligen hämtad från Vs 126: 3, s. 128–130, under det att därstädes citerad uppländsk variant återfinns i Vs 126: 3, s. 20–21. Till den i GA III, s. 22, citerade finländska texten saknas ms, likaså till den västgötska texten citerad på s. 20. I GA:s ingress nämnes, att visan sjunges i Småland; någon säkert småländsk text av DgFT 95 finns emellertid ej bland Afzelii efterlämnade ms.

GA III, s. 22–26. (*DgFT 95.*) Översättning från engelskan ur Scotts Minstrelsy (Child 10 C).

GA 70 [: I], GAB 56: 1, GAS 70 A. (*DgFT 104.*) GA: »Efter en Tradition med melodi, sänd af en vän från Jemtland.» Troligen är upptecknaren J. Dillner, men jag är mindre säker än Bergel i GAS IV, s. 328, på att det bevarade ms (Vs 126: 4, s. 4) för melodien verkligen föreligger i Dillners piktur. Textms saknas; Bergels uppgift i a. a., s. 263, om att »texten är rättad efter skillingtryck» kan ej vara riktig, då ingen självständig skillingtryckstext av DgFT 104 finns (jfr kap. 3 ovan).

GA 71, GAB 57, GAS 71. (*DgFT 104.*) GA: »Traditionen är upptecknad efter sång i Upland.» Ms saknas.

GA 72 [: I], GAB 58: 1, GAS 72 A. (*DgFT 89.*) GA: »Traditionerne af denna sjungas i Vestergötland och Upland, under förändrade namn och melodier.» Tryckt med melodi. Ms till text och melodi ej bevarade. Troligen är GA 72 [: I] uppländsk; GA 72 [: II] är västgötsk.

GA 72 [: II], GAB 58: 2, GAS 72 B. (*DgFT 89.*) GA: »efter Traditioner ifrån Vestergötland.» Ms för texten saknas. Ms för en säkerligen till denna textuppteckning hörande melodi: Vs 126: 4, s. 7 (också i Grönlands provharmonisering 1816; Vs 126 a).

GA 73, GAB 59, GAS 73. (*DgFT 146.*) GA: »I Herr D. Wallmans samling finnes af denna ett fragment med anvisning till en psalm-melodi; men i Upland sjunges den under en egen, som upptecknad efter en Bondhustrus sång till denna Tradition anföres.» Textkällor: Wallman–Maja Hansdotter 8 och den troligen uppländska texten Vs 126: 3, s. 143–144. Melodien, till vilken ms saknas, är med all sannolikhet upptecknad efter den uppländska sångerskan; den står visserligen mycket nära den nämnda psalmmelodien (nr 403 i 1697 års koralbok) och

skulle eventuellt kunna vara hämtad ur koralboken, men så är knappast fallet.

GA 74 [: I], GAB 60: 1, GAS 74 A. (*DgFT 243.*) GA: »Denna uppteckning är tagen i Vestergötland och sjunges under samma melodi äfven i Upland.» Med melodi. Ms saknas till såväl melodien som den västgötska textuppteckningen, försåvitt icke därmed avses Vs 126: 3, s. 147–151, som då bearbetats kraftigt före tryckningen i GA. Den åsyftade uppländska texten, varav slutstrofen citeras på s. 48 i GA III och som möjligen också fått lämna bidrag till den tryckta huvudtexten, är sannolikt den delvis (str. 10–29) bevarade i Vs 126: 8, s. 30–31.

GA 74 [: II], GAB 60: 2, GAS 74 B. (*DgFT 243.*) GA: »Efter en Tradition i Östergötland, meddelad ur Herr *D. Wallmans* Samlingar, och jemförd med ett fragment från Vestergötland.» Huvudkälla: Wallman–Lisa Rydgren 1 (se s. 391 härovan).

GA 75 [: I], GAB 60: 3, GAS 75 A. (*DgFT 243.*) GA: »Med melodi, upptecknad efter en Tradition i Nerike.» Förmodligen levererad av F. M. Franzén; ms saknas.

GA 75 [: II], GAB 60: 4, GAS 75 B. (*DgFT 243.*) Källa för text och melodi: Wallman–Maja Hansdotter 2 (se s. 384 härovan).

GA 75 [: III], GAB 60: 5, GAS 75 C. (*DgFT 243.*) GA: »Efter Traditioner från Småland och Norrland.» Huvudsaklig textkälla är den småländska uppteckningen, Vs 126: 3, s. 79–80 (också i Göt. Förb. vissamling, s. 58–58 B). Den norrländska texten, varav inledningsstrofen citeras i GA III, s. 60, finns ej i ms. Det är den härtill hörande melodien som trycktes i GA (melodibilagan, s. 10). Bergels antaganden (GAS IV, s. 271) ang. den småländska texten är icke hållbara; den småländska melodien i Vs 126: 4, s. 74, hör till en annan version av visan än den i GA tryckta.

GA 76, GAB 61, GAS 76 (*Balladefterklang — DgF 306.*) GA: »Traditionen med melodi är tagen efter uppteckningar i Vestergötland och Vermland.» Texten bygger synbarligen på den troligen västgötska texten Vs 2: 1, s. 524–526 (Afzelius' piktur) och den värmländska Vs 2: 3, s. 258–260 (Geijers uppteckning). Varifrån den tryckta melodien kommer kan ej avgöras: ms saknas.

GA 77, GAB 62, GAS 77 (*DgFT 311.*) GA: »Traditionen är upptecknad i Upland och sjunges äfven i Östergötland, men under annan melodi och vid slutet förblandad med *Grimborgs* visa N:o 4 i I. Del. af denna Samling.» Ms till den tryckta texten saknas, men den torde vara upptecknad av Afzelius; melodien är upptecknad av Braun (dennes egenhändiga ms finns i Vs 126: 4, s. 12). Av de två andra uppteckningar som citeras i GA III, s. 67, känner vi närmare den ena: Wallman–Greta Naterberg 8 (se s. 387 härovan).

GA 78, GAB 63, GAS 78. (*DgFT 54.*) GA: »är med melodi upptecknad i skogstrakten af Norra Vestergötland.» Ms för texten finns i Afzelius' utskrift i Vs 2: 1, s. 555–556 (Sahlgrens uppgift i GAS IV, s. 383, att visan är tryckt efter Vs 2: 1, s. 355, är felaktig). Ms för den i GA tryckta melodien saknas däremot.

GA 79, GAB 64, GAS 79. (*DgFT 249.*) GA: »Denna Tradition är upptecknad i Upland.» Med melodi. Ms ej bevarade.

GA 80 [: I], GAB 2: 2, GAS 80 A. (*DgFT 82.*) GA: »Är i södra Sverge den mest allmänna bland de många Traditioner, som med förändrade namn, af denna folksång förekomma.» Ms ej bevarat. En melodi till denna text finns hos Grönland, s. 33. Melodien torde sedan av Drake lånats från Grönlands bok och av honom kombinerats med texten Maja Hansdotter 17, se ovan s. 385. Av annan åsikt är Bergel i GAS IV, s. 129 f.

GA 80 [: II], GAB 2: 3, GAS 80 B. (*DgFT 82.*) GA: »Denna Tradition sjunges i Upland ...» Ms ej bevarat.

GA III, s. 86–89. (*DgFT 82.*) Översättning från engelskan ur Scotts Minstrelsy (Child 7 B).

GA 81, GAB 65, GAS 81. (*DgFT 265.*) GA: »Den sjunges ännu i Småland och Östergötland och är meddelad ur Herr *D. Wallmans* samlingar.» Källa för text och melodi: Wallman–Greta Naterberg 21 (se s. 388 härovan).

GA 82, GAB 66, GAS 82. (*DgFT 183.*) GA: »Uppteckнad efter en Tradition i Upland. Sångerskan ...» Med melodi. Ms ej bevarade.

GA 83, GAB 67, GAS 83. (*DgFT 183.*) Källa för text och melodi: Wallman–Maja Hansdotter 4 (se s. 384 härovan).

GA 84, GAB 68, GAS 84. (*DgFT 336.*) Källa: Wallman–Blåsaren Sundquists hustru 1 (se s. 394 härovan).

GA 85, GAB 69, GAS 85. (*DgFT 446.*) Textkälla: Wallman–Maja Hansdotter 15. Trots att ingressen till visan i GA talar om »en Tradition med melodi från Östergötland», är det ovisst om den tryckta melodien är Maja Hansdotters; i GA:s melodibilaga står »N° 85. Variant» och melodien saknar textens mellanomkväde (jfr s. 385 härovan).

GA 86, GAB 70, GAS 86. (*DgFT 304.*) GA: »det nordliga Sverige ... Sångerskan började med en berättelse ...» Ms i Afzelius' piktur (tydligen ej igenkänd av Bergel, som nämner detta ms i GAS IV, s. 287) i Vs 126: 3, s. 59–60. Förmodligen avses Uppland med »det nordliga Sverige» (jfr under GA 19 härovan).

GA III, s. 110–113. (*DgFT 304.*) Översättning från engelskan ur Jamiesons Popular Ballads (Child 69 F).

GA 87 [: I], GAB 71: 1, GAS 87 A. (*DgFT 66.*) Den tryckta texten troligen från Västergötland; ms saknas. I ingressen citeras en uppländsk text efter ms Vs 126: 3, s. 57–58 (pikturen icke Afzelius' egen och därför ej densamma som i Vs 126: 3, s. 59–60, vilket Bergel felaktigt uppger i GAS IV, s. 287); det är med all sannolikhet melodien till denna uppländska text (melodien finns i Brauns utskrift i Vs 126: 4, s. 37) som tryckts till texten GA 87 [: I].

GA 87 [: II], GAB 71: 2, GAS 87 B. (*DgFT 66.*) Källa för text och melodi: Wallman–Greta Naterberg 13 (se s. 387 härovan).

GA 88 [: I], GAB 72: 1, GAS 88 A. (*DgFT 65.*) Källa för text och melodi: Wallman–Maja Hansdotter 6 (se s. 384 härovan).

GA 88 [: II], GAB 72: 2, GAS 88 B. (*DgFT 65.*) Källa för melodien: Wallman–Greta Naterberg 17. Källor för texten: Wallman–fru Wallman och Wallman–Follin 4 (se s. 394 och 392 ovan).

GA 89 [: I], GAB 73: 1, GAS 89 A. (*DgFT 39.*) GA: »Följande Romanz sjunges i Upland.» Med säkerhet uppteckнad av Afzelius (texten; ms saknas) och Braun (melodien; ms finns i Vs 126: 4, s. 37).

GA 89 [: II], GAB 73: 2, GAS 89 B. (*DgFT 39.*) GA har ingen proveniensangivelse. Källa: Wallman–Greta Naterberg 10 (se s. 387 härovan).

GA 90, GAB 76, GAS 90. (*DgFT 41.*) GA: »meddelad af *Herr D. Wallman* efter en uppteckning från Bohuslän». Landskapsbeteckningen är säkert oriktig; den skall vara Östergötland eller, om man så vill, Skåne. Källa: Wallman–Livgrenadjären Åström (se s. 392 härovan).

GA 91 [: I], GAB 75: 1, GAS 91 A. (*DgFT 40.*) Källa för text och melodi: Wallman–Greta Naterberg 20 (se s. 388 härovan).

GA 91 [*: II*], *GAB 75: 2, GAS 91 B.* (*DgFT 40.*) Källa för text och melodi: Wallman–Maja Hansdotter 5 (se s. 384 härovan).

GA 91 [*: III*], *GAB 75: 3, GAS 91 C.* (*DgFT 40.*) GA: »Efter Traditioner från Vestergötland och Vermland med bifogad melodi.» Ms för melodien saknas; det är ovisst varifrån den kommer. En av flera textkällor är förmodligen Geijers värmländska uppteckning Vs 2: 3, s. 266–267, 363–364. Ms till den text, varur första strofen citeras i GA III, s. 147, syns ej vara bevarat.

GA 92 [*: I*], *GAB 77: 1, GAS 92 A.* (*DgFT 380.*) GA: »Följande Tradition är uppteckned i Vestergötland.» Ms saknas; möjligen har enstaka rader och strofer i den tryckta texten upptagits ur texten Vs 126: 8, s. 23–26.

GA 92 [*: II*], *GAB 77: 2, GAS 92 B.* (*DgFT 380.*) GA: »Efter en annan Tradition.» Textkälla: Wallman–Blåsaren Sundquists hustru 2 (se s. 394 härovan). Den tryckta melodien (»Variant pag. 153») är däremot troligen uppländsk; den föreligger i Brauns piktur i Vs 126: 4, s. 36.

GA 93, GAB 79, GAS 93. (*DgFT 47.*) GA: »Följande Romanz sjunges i Upland och Östergötland.» Textkälla: Wallman–Maja Hansdotter 3 (se s. 384 härovan). Ms för den tryckta melodien saknas; kanske är den uppländsk. Bergels uppgift (GAS IV, s. 297) om visans förekomst i skillingtryck är oriktig; jfr kap. 3 härovan.

GA 94 [*: I*], *GAB 80: 1, GAS 94 A.* (*DgFT 47.*) Källa för text och melodi: Wallman–Greta Naterberg 6 (se s. 387 härovan).

GA 94 [*: II*], *GAB 80: 2, GAS 94 B.* (*DgFT 47.*) KB:s visbok i 4:o, nr 1.

GA 95 [*: I*], *GAB 83: 1, GAS 95 A.* (*DgFT 48.*) GA lämnar ingen provenienspuppgift för denna visa med melodi. Ms till texten finns emellertid, utskrivet av en av Afzelius' renskrivare i Vs 126: 3, s. 34–35, och där lämnas också uppgift om landskapet: Uppland. Texten torde vara uppteckned av Afzelius; att Braun upptecknat melodien vet vi av Grönlands brev till Rasmus Rask 3.9.1817 (KB Vs 126 a).

GA 95 [*: II*], *GAB 81, GAS 95 B.* (*DgFT 46.*) KB:s visbok i 4:o, nr 9.

GA 95 [*: III*] (*GA III, s. 171–172*). (*DgFT 46.*) GA: »Ett fragment med förändradt omqväde sjunges i Vestergötland.» Ms är bevarat: Vs 126: 3, s. 35–36 (renskrift). I ms har texten denna rubrik: »Ett fruntimmer som i Westergöthland hört gamla Fru Majorskan Planting Gyllenboga sjunga en dylik visa, erindrade sig deraf följande vers:».

GA 95 [*: IV*], *GAB 82, GAS 95 C.* (*DgFT 48.*) Enligt GA från Småland. Källan är emellertid östgötsk: Wallman–Blåsaren Sundquists hustru 3 (se s. 394 härovan). En något bearbetad avskrift föreligger, troligen i Afzelii egen piktur, i Vs 126: 3, s. 14. — I GA III, s. 174, citeras en annan östgötsk text, vars källa är Wallman–Pigan Brita -dotter, Linköping, 1 (se s. 394 härovan).

GA 70 [*: II*], *GAB 56: 2, GAS 70 B.* (*DgFT 104.*) Källa: Wallman–Grevilli 7 (se s. 396 härovan); den i ingressen till avtrycket i GA nämnda melodien intogs aldrig i verket. Källan upptar blott mel. och första textstrofen.

GA 96, GAB 83: 2, GAS 96. (*DgFT 48.*) GA: »Småland.» Uppteckned av C. V. Westerling (kanske efter släkttradition) för August von Hartmansdorffs och (ytterst) Rääfs räkning, se ovan s. 348.

GA 97, GAB 95, GAS 97. (»*Elisif Nunna*» — *balladpastisch.*) Efter tryck.

GA 98 [*: I*], *GAB 84: 1, GAS 98 A.* (*DgFT 338.*) Källa för texten och den första av de två tryckta melodierna: Wallman–Greta Naterberg 3 (jfr s. 386 härovan). Varifrån den andra av de tryckta melodierna kommer är ovisst; ms saknas.

GA 98 [: II], GAB 84: 2, GAS 98 B. (*DgFT 338.*) KB:s visbok i 4:o, nr 56 (med suppl.).

GA 98 [: III], GAB 84: 3, GAS 98 C. (*DgFT 338.*) KB:s visbok i 8:o, nr 20.

GA 99 [: I], GAB 91: 1, GAS 99 A. (*DgFT 96.*) GA: »Följande Tradition sjunges i Småland och Westergötland.» Ms för texten saknas. Ms för melodien finns i Vs 126: 4, s. 74 (okänd piktur; den småländska proveniensen är något osäkrare än Bergel i GAS IV, s. 271, 303, 328, vill göra gällande men fullt plausibel).

GA 99 [: II], GAB 91: 2, GAS 99 B. (*DgFT 96.*) Ingen proveniensuppgift i GA. Ms saknas såväl för huvudtexten som för de på s. 216 f. i GA III citerade varianterna.

GA 100, GAB 106, GAS 100. (*Stenen i grönan dal.*) Efter Peringskiölds Monumenta (KB ms F. h.) 5, akt XXXIII och XXXIV (den senare numera inbunden i Vs 20, KB:s visbok i 4:o). Med melodi ur akt XXXIII samt densamma harmoniserad av Hæffner.

*

Konkordans mellan GAB och GA

GAB 1: 1 = GA 1 [: I]
GAB 1: 2 = GA 1 [: II],
(GA II, s. 201 ff.)
GAB 2: 1 = GA 2
GAB 2: 2 = GA 80 [: I]
GAB 2: 3 = GA 80 [: II]
GAB 3: 1 = GA 3 [: I]
GAB 3: 2 = GA 3 [: II]
GAB 4 = GA 4
GAB 5 = GA 5
GAB 6: 1 = GA 6 [: I]
GAB 6: 2 = GA 6 [: II],
(GA II, s. 204 ff.)
GAB 7: 1 = GA 7 [: I]
GAB 7: 2 = GA 7 [: II],
(GA I, s. 127 ff.)
GAB 8: 1 = GA 8 [: I]
GAB 8: 2 = GA 8 [: II]
GAB 8: 3 = GA 8 [: III],
(GA II, s. 207 ff.)
GAB 9 = GA 9
GAB 10 = GA 10
GAB 11 = GA 12
GAB 12 = GA 13
GAB 13 = GA 14
GAB 14: 1 = GA 15 [: I]
GAB 14: 2 = GA 15 [: II],
(GA I, s. 134 ff.)
GAB 15 = GA 16
GAB 16: 1 = GA 17
GAB 16: 2 = GA 69
GAB 17: 1 = GA 18
GAB 17: 2 = GA 52
GAB 18 = GA 19
GAB 19: 1 = GA 20 [: I]
GAB 19: 2 = GA 20 [: II]
GAB 19: 3 = GA 20 [: III],
(GA II, s. 210 ff.)
GAB 20 = GA 22
GAB 21: 1 = GA 23 [: I]
GAB 21: 2 = GA 23 [: II]
GAB 21: 3 = GA 23 [: III]
GAB 22 = GA 24
GAB 23 = GA 25
GAB 24 = GA 26
GAB 25: 1 = GA 31 [: I]
GAB 25: 2 = GA 31 [: II],
(GA II, s. 212 ff.)
GAB 26 = GA 32
GAB 27 = GA 33
GAB 28 = GA 34
GAB 29 = GA 35
GAB 30: 1 = GA 36 [: I]
GAB 30: 2 = GA 36 [: II]
GAB 31: 1 = GA 37 [: I]
GAB 31: 2 = GA 37 [: II]
GAB 31: 3 = GA 37 [: III]
GAB 32: 1 = GA 38
GAB 32: 2 = GA 39 [: III],
(GA II, s. 215 ff.)
GAB 33: 1 = GA 39 [: I]
GAB 33: 2 = GA 39 [: II]
GAB 33: 3 = GA 39 [: IV],
(GA II, s. 217 ff.)
GAB 34 = GA 40
GAB 35 = GA 41

GAB 36 = GA 43
GAB 37 = GA II, s. 86 ff.
GAB 38 = GA 44
GAB 39 = GA 45
GAB 40 = GA 46
GAB 41 = GA 47
GAB 42: 1 = GA 48 [: I]
GAB 42: 2 = GA 48 [: II],
(GA II, s. 223 ff.)
GAB 43: 1 = GA 49 [: I]
GAB 43: 2 = GA 49 [: II]
GAB 44 = GA 50
GAB 45: 1 = GA 51 [: I]
GAB 45: 2 = GA 51 [: II]
GAB 46 = GA 53
GAB 47: 1 = GA 54 [: I]
GAB 47: 2 = GA 54 [: II],
(GA II, s. 226 ff.)
GAB 48 = GA 55
GAB 49 = GA 56
GAB 50 = GA 57
GAB 51 = GA 58
GAB 52 = GA 59
GAB 53 = GA II, s. 244 ff.
GAB 54: 1 = GA 67 [: I]
GAB 54: 2 = GA 67 [: II]
GAB 55 = GA 68
GAB 56: 1 = GA 70 [: I]
GAB 56: 2 = GA 70 [: II],
(GA III, s. 175 ff.)
GAB 57 = GA 71
GAB 58: 1 = GA 72 [: I]
GAB 58: 2 = GA 72 [: II]
GAB 59 = GA 73
GAB 60: 1 = GA 74 [: I]
GAB 60: 2 = GA 74 [: II]
GAB 60: 3 = GA 75 [: I]
GAB 60: 4 = GA 75 [: II]
GAB 60: 5 = GA 75 [: III]
GAB 61 = GA 76
GAB 62 = GA 77
GAB 63 = GA 78
GAB 64 = GA 79
GAB 65 = GA 81
GAB 66 = GA 82
GAB 67 = GA 83
GAB 68 = GA 84
GAB 69 = GA 85
GAB 70 = GA 86
GAB 71: 1 = GA 87 [: I]
GAB 71: 2 = GA 87 [: II]
GAB 72: 1 = GA 88 [: I]
GAB 72: 2 = GA 88 [: II]
GAB 73: 1 = GA 89 [: I]
GAB 73: 2 = GA 89 [: II]
GAB 74 = GA 11
GAB 75: 1 = GA 91 [: I]
GAB 75: 2 = GA 91 [: II]
GAB 75: 3 = GA 91 [: III]
GAB 76 = GA 90
GAB 77: 1 = GA 92 [: I]
GAB 77: 2 = GA 92 [: II]
GAB 78 = GA 21
GAB 79 = GA 93
GAB 80: 1 = GA 94 [: I]
GAB 80: 2 = GA 94 [: II]
GAB 81 = GA 95 [: II]
GAB 82 = GA 95 [: IV]
GAB 83: 1 = GA 95 [: I]
GAB 83: 2 = GA 96
GAB 84: 1 = GA 98 [: I]
GAB 84: 2 = GA 98 [: II]
GAB 84: 3 = GA 98 [: III]
GAB 85 = GA II, s. 229 ff.
GAB 86 = GA II, s. 233 f.
GAB 87 = GA II, s. 235 ff.
GAB 88 = GA II, s. 239 ff.
GAB 89 = GA 42
GAB 90 = GA I, s. 244 f.
GAB 91: 1 = GA 99 [: I]
GAB 91: 2 = GA 99 [: II]
GAB 92 = GA 27
GAB 93 = GA 28
GAB 94 = GA 63
GAB 95 = GA 97
GAB 96 = GA 64
GAB 97 = GA 65
GAB 98 = GA 61
GAB 99 = GA 60
GAB 100 = GA II, s. 302 ff.
GAB 101: 1 = GA 62 [: I]
GAB 101: 2 = GA 62 [: II]
GAB 102 = GA I, s. 245 ff.
GAB 103 = GA 29
GAB 104 = GA 30
GAB 105 = GA 66
GAB 106 = GA III, s. 218 ff.

I GAS har tillagts fem visor (GAS 109–113) utan motsvarighet i GA och GAB. De är alla hämtade ur manuskriptet till den planerade nyupplagan av GA i Vs 126: 6.[1] Det är DgFT 458 (GAS 109, efter Vs 126: 6, s. 40–42)[2] från Västergötland,[3] DgFT 442 (GAS 110, efter Vs 126: 6, s. 43–45) som uppges komma från Bohuslän,[4] visan »Svan, svan vita» (GAS 111, efter Vs 126: 6, s. 48–50) upptecknad i Västergötland av Afzelius,[5] den treradiga näckvisan (GAS 112, efter Vs 126: 6, s. 68–69) upptecknad av Geijer i Värmland och av dennes änka överlämnad till Afzelius[6] samt slutligen den dubiösa visan om Kung Ane hin gamle (GAS 113, tryckt efter Vs 126: 6, s. 110–111).[7]

*

Vi övergår nu till frågan om Afzelius' redigering av texterna i GA och hans behandling av sitt källmaterial.

Många hårda ord har yttrats om Afzelius' opålitlighet som textredaktör och om hans självsvåldiga attityd till de uppteckningar och originalmanuskript han hade att arbeta med. Kritiken satte tidigt in — om Rääfs och Livijns skepsis mot Afzelius som visutgivare, uttalad före och under utgivningen av GA, har jag skrivit i kap. 2 — och den har sedan dess varit helt enhällig. Ur mängden av kritiska omdömen citerar jag blott

---

[1] Om denna se s. 512 f. härovan.

[2] I sin kommentar till dessa visor har Sahlgren gett felaktiga sidhänvisningar till Vs 126: 6; de siffror han uppger, hänför sig till folieringen, ej till pagineringen. Ett undantag är GAS 113, där Sahlgrens sidangivelse i Vs 126: 6 är riktig.

[3] Troligen är visan upptecknad efter västgötskan fru Adam Afzelius i Uppsala, jfr ovan s. 415. I ms är antecknat av okänd hand, troligen organisten Envalls i Enköping, att melodien till visan »Enligt Afzelii önskan» skulle vara »Du gamla, Du friska, etc.» I ingressen till visan nämner Afzelius också de två uppteckningar av DgFT 458 som Dybeck tryckt i Runa, och av vilka den ena är Rosa Wretmans, som Dybeck begagnade för sin dikt »Du gamla, du fria». Bergel har tydligen ej observerat denna notis i Vs 126: 6, då han i GAS IV, s. 121 v. sp. n. 1, spekulerar över vilken melodi GAS 109 kan ha haft.

[4] Troligen är den dock en ren översättning från norskan, se härom ovan s. 416. I GAS har visan ingen melodi utom i kommentaren GAS IV, s. 311, där dock arrangemanget i Afzelius' Afsked avtryckts i stället för det i Vs 126: 6 befintliga ms; att melodien finns i ms meddelas överhuvudtaget ej i GAS.

[5] Melodien till GAS 111 har ej tryckts tillsammans med texten utan enbart i musikkommentaren GAS IV, s. 311. Den där tryckta sättningen, hämtad från Vs 126: 4, s. 71, är med största sannolikhet utförd av organisten Envall (se uppgiften härom i Vs 126: 6, s. 2).

[6] Jfr härovan s. 423 och 512. — Den till texten upptecknade melodien (se Vs 126: 6, s. 2, 68) syns ej vara bevarad.

[7] Se närmare om denna visa i kap. 4 härovan s. 687 ff.

Sverker Ek, Den svenska folkvisan, 1924, s. 7, där det står, att Afzelius redigerade GA »utan större samvetsgrannhet», och K.-I. Hildeman i Ny ill. sv. litteraturhistoria I, 1955, s. 244, som säger att visorna i GA är »redigerade på ett sätt, som inte tillfredsställer textkritiska fordringar». Kritiken är helt befogad ur nutida vetenskaplig synpunkt — i det följande skall jag själv ge exempel på Afzelius' odiplomatariska redigeringsmetoder och brist på akribi — och ur alla synpunkter hade det varit önskvärt att Afzelius återgett texterna så som de uppteckнats, detta icke minst med tanke på att så många av hans källor är försvunna. Utan att uppträda direkt till Afzelius' försvar vill jag emellertid här framföra åsikten, att bedömningen av GA oftast utgått från något felaktiga premisser. Afzelius hyste aldrig ambitionen att utge en vetenskaplig edition. Vad han utgav var en vissamling, som skulle bidraga till den romantiska revolutionen i vår litteratur.[8] Han vände sig icke till den tidens lärde utan till en större publik, och han ville presentera visor av det slag han själv från barndomen hört och lärt sig älska.[9] Han ville framlägga visorna i en så tilltalande form som möjligt och ansåg sig icke enbart ha rätt utan rentav skyldighet att av olika grunder göra förändringar i texterna samt att genom »jämförelser», dvs. sammanarbetning av flera varianter, söka nå fram till visans bästa eller ursprungligaste form. Man märker ett beroende av den klassiska filologiens uppfattning av läsarter och emendationer. I sin rec. av GA I skriver Hammarsköld, att det är »wisserligen oumgängligt att jemföra flera traditioner, för att winna en någorlunda correkt text».[10] Frågan är, om också Rääf, trots sitt tal om Afzelius' »slarf», var helt främmande för denna uppfattning;[11] Geijer har med all sannolikhet

---

[8] Jfr Afzelius' brev till Rääf 12.2.1812, återgivet s. 404 f. härovan.

[9] Det kunde framläggas en rad exempel på att GA var ämnade för »allmänheten» i ganska vid mening, bl. a. ur Afzelius' och andra samtidas brev samt ur Afzelius' och Geijers ordalag i kommentarer, inledning, etc. i själva GA. Någon gång görs ett uttryckligt avsteg härifrån, såsom när det i ingressen till GA 39 står, att en variant meddelas »för Samlares skull». Å andra sidan får man icke glömma, att syftet med GA var i sitt slag ambitiöst. Det torde ha blivit gott karakteriserat i Lorenzo Hammarskölds rec. av GA I: »Wi tro neml. icke att ändamålet med en sådan samling som den närwarande, wore att bereda unga fröknar och mamseller någon omwexling wid klaveret, utan att lemna en klar, träffande och åskådlig bild af den omskiftande charakteren i nationens bildning, så widt den genom folksånger yttrar sig.» (Sw. Literatur-Tidning 1815, sp. 731.)

[10] Sw. Literatur-Tidning 1815, sp. 729.

[11] Rääf skriver 17.2.1812 till Adlerbeth (brev i UUB): »Utaf Visan om Riddar Olof, hvarom du frågar, har jag visserligen en mängd ganska skiljaktiga varianter, men just af detta skäl önskade jag att erhålla ännu flere för att *sluteligen få rätt på sjelfva stammen som innefattade dem alla*» (min kurs.). Det är icke säkert, att Rääf tänkte publicera en sådan rekonstruerad stamform utan att samtidigt därmed återge de texter han

hyst den, och i varje fall har han låtit Afzelius göra stundom rätt betydliga ingrepp och tillägg i de upptecknings Geijer själv gjort. Sina principer har Afzelius rimligen diskuterat med Geijer. I sitt enda bevarade brev till Geijer från tiden för arbetet med GA frågar Afzelius Geijer rörande den uppländska upptecknings av Sven i Rosengård, en visa av vilken Geijer tidigare lämnat en kort värmländsk version: »Bör jag dermed fylla Ditt fragment till ett helt, eller kanske heldre införa Ditt sköna stycke alldeles, som det är och derefter hela denna såsom Variant?»[12]

De principer Afzelius begagnat vid sin textredigering är desamma som möter i de flesta utländska viseditioner från denna tid.[13] Om sådana editioner sökte Geijer göra sig underrättad för inledningen till GA I år 1814,[14] under det att Afzelius' bekantskap med dem tydligen ägde rum något senare men då till gengäld kanske blev något mera ingående. I sitt brev till Geijer 2.12.1816 skriver Afzelius: »Scott, Percy och Jamison äro mitt dagliga studium: af dem lär man hvad det vill säga, att redigera FolkWisor: af dem ser jag ock, att vårt arbete skall winna bifall af eftervärlden».[15] Afzelius fann således, att de principer han själv begagnat utan större kännedom om utländska utgåvor, var desamma som i dessa och att

---

använt, men skillnaden mellan hans och Afzelius' tillvägagångssätt skulle under alla omständigheter ligga mera på det metodiska än det rent teoretiska planet. — Icke utan betydelse är att konstatera hurusom Rääf föreslog Arwidsson att SF skulle uttryckligen anges vara en direkt fortsättning av GA, något som han knappast skulle ha gjort om han helt ogillat principerna för GA:s textredigering — att Rääf var kritisk mot Afzelius' genomförande av dem och mot att denne låtit en del visor undergå »tonsuren» har vi förut sett. — Atterbom behandlade sitt material ungefär som Afzelius gjorde; jfr s. 107.

[12] Brev av 2.12.1816 (KB Vs 126 a). — Det kan påpekas, att Geijers uppteckning av ifrågavarande visa trycktes som GA 67 [: I], tydligen utan sammanarbetning med någon annan text. Den uppländska uppteckningen torde vara den som GA 67 [: II] tryckta.

[13] Jfr E. Dal, Nordisk folkeviseforskning, s. 364: »Vedel og Syv, Percy og Scott, Brentano og Uhland, Nyerup og Afzelius havde haft interesse for de svunde tider, men havde ved siden af ment sig berettigede til at bruge deres æstetiske sans og æstetiske kritik, når de fremlagde fortidens digtning for samtidens læsere.» Om Walter Scotts fria behandling av sina texter (med ändringar, sammanarbetningar osv.), se S. B. Hustvedts Ballad Books and Ballad Men, s. 29 ff. I samma verk behandlas också kortfattat textbehandlingen i Abrahamson–Nyerup–Rahbek (s. 143 f.) och GA (s. 150).

[14] Upplysningar härom torde han ha fått av Lorenzo Hammarsköld (se Geijers brev till Afzelius 14.7.1814, där han ber denne fråga Hammarsköld härom) och kanske också J. H. Schröder (se den sistnämndes brev till Atterbom 22.7.1814, UUB). I inledningen till GA I, s. xxxi, räknar Geijer upp namnen Percy, Pinkerton, Scott och Jamieson på brittiskt område samt Herder, Elivert, Eschenburg, Büsching, von der Hagen, von Arnim och Brentano i Tyskland.

[15] KB Vs 126 a. Hänvisningar, framförallt till Scott, och översättningar från engelskan möter ganska ymnigt i GA II–III.

de motsvarade tidens (om också icke »efterverldens») krav och uppfattning.[16]

I kritiken mot Afzelius framhålls ofta hur underlägsen hans edition är Arwidssons SF.[17] Icke heller på denna punkt kan jag oreserverat ansluta mig till den gängse meningen. Också Arwidsson har gjort betydande ingrepp i de texter han redigerat, såsom nedan skall visas.[18] De är i regel mindre radikala än Afzelius' ändringar och sammanarbetningar, men detta är en skillnad i grad och ej i art, och ej heller SF var tänkt som en strikt vetenskaplig edition.

Det gäller nu att undersöka hur de i GA tryckta texterna förhåller sig till de upptecknings Afzelius förfogade över och som han begagnat för GA. Som framgår av min genomgång av de olika GA-numren härovan är i många fall vederbörande ms nu förlorade. De finns dock kvar i flera tillfällen, där Sahlgren i GAS IV angett: »Förlagan ej funnen.» Dessbättre är det ej heller riktigt, när Bergel i GAS IV, s. 119, påstår, att »inga primära textkoncept till denna del [: GA I] har efterlämnats». Å andra sidan har Sahlgren och Bergel varit alltför benägna att utpeka direkta förlagor för de i GA tryckta Wallmanuppteckningarna; förhållandena är här mera komplicerade än vad som framgår av kommentarerna i GAS. Detsamma är f. ö. fallet beträffande många andra texter i GA; Sahlgrens term »förlaga» är icke entydig och har av honom också använts i sammanhang av helt olika karaktär. »Förlagan» kan vara en särskild renskrift eller särskilt tryckmanuskript och därför likalydande med en i GA tryckt text — det finns ett par exempel på detta — men av denna anledning av mindre intresse när det är fråga om att belysa Afzelius' textbehandling. Motsatt föreligger i majoriteten av de tillfällen, där ms överhuvudtaget

[16] Något svårtytt är ett uttalande av Clas Livijn i ett brev till Rääf 2.9.1818 (UUB) apropå Walter Scotts Minstrelsy: »Afzeliu har kännt denna bok, utan att deraf draga någon nytta, men egentligen vet jag ej hvad han skulle draga nytta utaf.» Sannolikt menar den mot Afzelius alltid starkt kritiske Livijn, att Afzelius var oförbätterlig och icke skulle dra nytta av någonting han läste. Mindre troligt är, att Livijn hyst den för oss naturliga åsikten, att ingen kunde lära sig textredigering av Scotts arbete. En ovanlig, kritisk inställning mot Des Knaben Wunderhorn visar Hammarsköld i ett brev till Rääf 28.2.1812 (UUB), där han skriver att »Brentano och von Arnim» icke är »att sätta fullt förtroende till», emedan de bearbetat sina texter.

[17] Som exempel väljer jag Schücks uttalande i Nordisk Tidskrift 1882, s. 205, att Arwidssons SF »stå otvifvelaktigen både i intresse och noggrannhet framför Afzelii samling» samt R. Steffens i Svenska litteraturens historia (red. O. Sylwan) I², 1929, s. 116: »Tyvärr var den vetenskapliga halten av denna första folkviseupplaga ej särdeles hög, och detta förhållande har givit de meddelade visorna en även i poetiskt avseende lägre valör, än som hade behövt vara fallet. Ett vida lödigare verk blev A. J. Arwidsson, *Svenska Fornsånger* ...».

[18] S. 849 ff.

bevarats, endast originaluppteckningar och/eller något bearbetade avskrifter av sådana; dessa har sedan utsatts för ytterligare bearbetning (stundom blivit sammanarbetade med andra texter av samma balladtyp) av Afzelius — det rör sig således om ett annat slag av »förlagor». Man måste också uppmärksamma, att i ms bevarats en del avskrifter ur den tryckta GA för den av Afzelius planerade nyupplagan av verket; dessa får icke i någon mening uppfattas som förlagor för GA, vilket Sahlgren ett par gånger gjort.

Som nyss påpekats och som även framhållits på andra ställen i föreliggande arbete, är det särskilt svårt att med exakthet bestämma Afzelius' behandling av Wallmanmaterialet. Orsaken härtill är, att vi med undantag för de i Vs 126 bevarade utskrifterna icke kan fastställa vilka Wallmanmanuskript Afzelius förfogat över.[19] Låt oss ge ett exempel, texten till GA 39 [: I]. Enligt Sahlgren (GAS IV, s. 370) är den tryckt »Efter Vs 2: 3, s. 91, Wallman efter Maja Månsdotter från Slaka backe 1811.» (Skall vara Vs 2: 3, s. 91 [b]–92 [b] och Maja Hansdotter.) Bergel (GAS IV, s. 222) antar däremot, i anslutning till uppgifterna i Afzelius' ingress till visan i GA, att Afzelius upptagit element ur flera uppteckningar men att »huvudförelagan» är ms Vs 2: 3, s. 18 (rätteligen Vs 2: 3, s. 18–20), en uppteckning efter en piga i Linköping 1811. Som jag visat i avsnittet om bröderna Wallman (i kap. 2) torde den på Vs 2: 3, s. 18 (J. H. Wallmans renskrift), givna meddelaruppgiften vara den rätta. Sahlgrens uppgift härvidlag är således felaktig. Detsamma gäller hans utpekande av förlaga; i den utskrift han nämner saknas en i GA tryckt strof som finns bl. a. i den av Bergel nämnda »huvudförelagan». Att Afzelius, som han själv antyder och som Bergel skriver, upptagit strofer från annat håll (förmodligen GA 39 [: II]) är tydligt, likaså att GA 39 [: I] huvudsakligen bygger på en Wallmansk text. Det finns emellertid intet som talar för att denna hämtats ur den av Bergel nämnda (av J. H. Wallman utförda) renskriften; denna torde ha tillhört Rääf, och GA 39 [: I] trycktes innan samarbetet Rääf–Afzelius inleddes.[20] I en anmärkning till GA 39 [: I] citerar Afzelius ett stycke ur en latinsk Catharinalegend och uppger att han hämtat citatet från det ms han begagnat för vistexten. Nu återfinns detta legendcitat i marginalen till en utskrift av ifrågavarande visa i Vs 126: 3, s. 8–9, också en Wallmansk utskrift. I denna text saknas emellertid, liksom i den av Sahlgren nämnda utskriften, den strof (strof 17 i GA) som finns i GA samt i J. H. Wallmans renskrift och L. F. Rääfs avskrift Vs 2: 3, s. 239. Afzelius måste därför ha haft minst en annan utskrift än denna text i Vs 126: 3

[19] Jfr ovan s. 505 f.

[20] Se s. 502 härovan.

till sin disposition, en utskrift som nu är förlorad men som innehållit str. 17 i GA.

Exemplet visar, att de Wallmanska texterna i GA icke är särskilt lämpliga som proberstenar för vårt ändamål. De kan visserligen dras in i diskussionen rörande de allmänna tendenserna i Afzelius' redigeringsprinciper (så som Bergel gjort i GAS IV, s. 222 f., 247, och även Sahlgren i kommentarerna till några visor i GAS), men jag anser det principiellt riktigast att främst bygga på andra texter.

Jag börjar med GA 1 [: I] och jämför den med Afzelius' egenhändiga utskrift i Götiska Förbundets vissamling, s. 47–48 (texten hade av honom upplästs på stämma i förbundet i februari 1812). En av stroferna i ms (den sjunde) har uteslutits vid tryckningen i GA. Str. 3 har följande utseende i ms resp. GA:

Bergkungen drog den låsen ifrå;
Så bar han skön Jungfrun till Silkessängen blå (Göt. Förb. vissaml., s. 47).

Och upp steg Bergakungen, drog låsen ifrå;
Så bar han den bruden i silkes-sängen blå. (GA 1 [: I].)

Första raden i str. 13 i GA lyder:

Så slog han henne på blekan lilje-kind.

I ms står:

Hårdt slog han till henne på blekan liljekind (»henne» ändr. fr. »Jungfrun»).

Åtskilliga smärre ändringar är gjorda. För »Å» i ms står det »Och» i GA, str. 6, 8, 9, m. fl. ställen; för »klappa» och »dra» i ms möter i GA »klappade» och »drog» (str. 2); för »dörrena» har GA »dörren» (str. 11). Manuskriptets »månd' stå» ersätts med »står» (str. 7), »intet» med »inte» (str. 9, 12), »lät» med »låt» (str. 14), »gjorde» med »gjort» (str. 12), »mörkan långan» med »den mörka långa» (str. 17), »rödan» med »den röda» (str. 19), »sjelfvom» med »sjelfvan» (str. 20), och »Dess» med »Hennes» (str. 21). I de flesta fall torde Afzelius' omtanke om rytm och rim samt hans föreställningar om språkriktighet ha orsakat dessa ändringar. (Det är att lägga märke till hur han borttagit de i balladstil så vanliga adjektivformerna »mörkan», etc., samt den likaledes högfrekventa formen »intet» — efter hand fick han större kännedom om balladernas språkliga dräkt och ändrade då stundom i motsatt riktning, om också formen »intet» sällan fann nåd för Afzelius' ögon.) Andra ändringar är mera godtyckliga: i GA står »åt» i stället för manuskriptets »der» (str. 1), »höga» i stället för »store» (str. 2) och »redo» i stället för »gingo» (str. 17).

Också för andra texter i GA kan vi göra jämförelser med Afzelius' till Götiska Förbundet lämnade manuskript av visor han uppläst där 1812, dvs. före det utredigeringen av GA påbörjats. Det gäller GA 2 [: I], 13 och 17. För GA 2 [: I] skall jag lämna en förteckning över Afzelii ändringar jämfört med ms i Göt. Förb. vissamling (»Och» och »inte» i GA i stället för manuskriptets »Å» resp. »intet» medtages ej i förteckningen). I vänstra spalten möter formerna i GA, i den högra de som förekommer i manuskriptet.

Str. 2	guld	gull
	huld	hull
Str. 8	rosende-kind	rosenröda kinn
Str. 9	igen dig	ringen igen
Str. 10	de gångarne	sin gångare
Str. 11	Så redo de	De redo allt
Str. 13	hans Moder	Moder hans
	mången en tår	mången tår
Str. 16	lyster	lysste
	stund	blund
Str. 17	du sof	sof
	basuner de sju	Basunare sju
Str. 19	kära	sköna
Str. 20	Du håll då	I hållen
Str. 21	uti	i
Str. 22	broder	Bröder
Str. 23	Ridderskap	adelskap
Str. 24	goda	gode
Str. 27	så	—
Str. 28	den	—
Str. 32	strida	stridt
Str. 33	har snafvat	snafvade
	ej	så
Str. 34	I bädden upp	Ni bädda
Str. 37	i det mörka hus	allt uti Brune hus
	Hillebrand tills	jag till dess
Str. 38	vardt dager	var morgon

Första raden i str. 24 lyder i GA:

Och Hillebrand! och Hillebrand! du stilla ditt svärd;

och i ms:

Å kära Herr Hillebrand I stillen Ert svärd.

På samma sätt har »Å kära Hr Hillebrand I talen inte så» (ms) ändrats till »Och Hillebrand! Hillebrand! tala inte så!» (GA str. 36).

Det är emellertid knappast troligt, att de i Götiska Förbundets vissamling ingående texterna av Afzelius' och hans medsamlares — GA 2 [: I]

torde vara upptecknad av S. M. Liedzén — uppteckningar återger de senare i helt oförändrat skick. Redan för uppläsningen inom Götiska Förbundet kan Afzelius ha gjort viss retuschering. Att så i någon mån är fallet med GA 2 [: I] framgår möjligen av citat i Abrahamson–Nyerup–Rahbek III, s. 435 f., ur den av Afzelius till Nyerup översända textutformningen. I str. 1 i denna text möter den västgötska formen »femtan» (Göt. Förb. ms och GA: »femton»), under det att i str. 2 saknas det väl av rytmiska skäl senare insatta »så» framför »hull».

För GA 13 och delvis för GA 17 finns också andra ms bevarade än de i Götiska Förbundets vissamling. Till GA 13 är källan bevarad i Vs 126: 8, s. 5–8. I utskriften för Götiska Förbundet har Afzelius gjort ändringar i denna text. Åtskilliga av dessa kvarstår sedan i GA, där också en del nya ändringar införts. Intressant är dock, att i icke så få fall Afzelius i GA återgått till originalets ordalydelse och frångått sina egna ändringar i Göt. Förb. vissamling. För slutet av GA 17, som finns i Vs 126: 8, s. 34, är förhållandena likartade med den skillnaden att detta bevarade textfragment knappast är uppteckнarens manuskript utan en renskrift, i vilken Afzelius infört (delvis alternativa) ändringsförslag. För texten GA 13 ter det sig på följande sätt vad beträffar de mindre ändringarna (GA längst till vänster, i mitten Götiska Förbundets vissamling, s. 29–30, samt längst till höger Vs 126: 8, s. 5–8):

Str. 1	sadla	sadla	salla
Str. 2	hon står	månd' stå	hon står
Str. 3	Magnus	Herr Magnus	Magnus
Str. 4	har jag	än jag	har jag
Str. 5	knä	sköt	knä
Str. 6	Liten Kerstin	Och Kjerstin	Liten Kerstin
Str. 6, 12	silfbeskodda	sölfbebodda	silfbebådda
Str. 6	Den stack hon	Och rände den	Den stack hon
Str. 8	fågeln	fåglen	foglen
Str. 11	till men	till mehn	vred
	hafver mig stött	mig månde stöta	hafver mig stödt
Str. 12	någon	någon	nån
Str. 13	—	Du	—
Str. 14	min	min	ni min
	näst	näst	bäst
	I hämten mig	I sänden efter	ni hämten mig
Str. 15	som budet	det bud	som budet
	hann fram	hann fram	kom
	saktelig	sagtelig	sakta

»Du hafver [har] nu friat till mig» heter det i GA och Vs 126: 8 (str. 4), men i Göt. Förb. vissamling har Afzelius istället infört formuleringen »Till mig har du friat». Str. 10 har detta utseende i de tre textredaktionerna:

O Magnus! O Magnus, Magnus min!
Hvar hafver Du varit med bloden rinner så i barmena Din (Vs 126: 8, s. 7).

Och hvar har du varit kär sonen min?
Medan bloden rinner så i barmena din? (Göt. Förb. vissaml., s. 29 B).

Och Magnus! Magnus kär sonen min!
Hvad våller, bloden rinner så ur barmen din? (GA).

Beträffande GA 17 skall det först påpekas, att str. 6–7 i den tryckta texten saknar motsvarighet i ms och att ordet »Ungt» i slutomkvädet står i stället för manuskriptets »Tungt». Övriga ändringar i de nitton första stroferna (enligt strofbeståndet i GA:s text) är dessa, jämfört med texten i Götiska Förbundets vissamling, s. 45–46 B:

	GA:	ms:
Str. 1	tvenne	två
Str. 2	den svarta	svartan
	var hvit som den klara Sol	så hvit som klaran Sol
Str. 3	Och syster	Systeren
Str. 4	du blir så	så blir du
Str. 5	af	på
Str. 10, 11	fästeman	fästerman
Str. 13	moder	Moder hulld
	floden	floden djup

För str. 20–23 tillkommer fragmentet i Vs 126: 8, s. 34, vilket jag uppfattar som en renskrift, i vilken Afzelius infört ändringar (och början av str. 20). Vissa uttryck i dessa strofer har getts skiftande utformning:

De förde Den harpan till Bondens gård (Vs 126: 8, s. 34, urspr. lydelse)
Han förde Den harpan till Bondens gård (Vs 126: 8, s. 34, efter ändring)
Han förde den Harpa till Bondens gård (Göt. Förb. vissaml., s. 46)
Så förde han harpan till brudens gård (GA, str. 20)

Den Bruden i Brudstolen satt och log (Vs 126: 8, s. 34)
Den Bruden i Brudstol'n satt och log (Göt. Förb. vissaml., s. 46)
Den bruden hon satt uti brudstol och log (GA, str. 21)

Den Bruden allt uti sin Brudsäng dog (Vs 126: 8, s. 34, urspr. lydelse)
Den Bruden hon låg uti Brudsängen död (Vs 126: 8, s. 34, efter ändring)
Den Bruden allt uti sin Brudsäng dog (Göt. Förb. vissaml., s. 46 B)
Den bruden hon låg uti brudsängen död (GA, str. 23).

I str. 20 har den slutgiltiga utformningen tydligen bestämts med hänsyn till visans handling (om ock »bondens» kunde vara lika bra i sammanhanget som »brudens»). I övrigt är det lika tydligt rytmen Afzelius arbetat med; i str. 23 har denna synpunkt fått bli dominerande till den grad att Afzelius offrat rimmet »slog»/»dog» för rytmens skull.

För GA 3 [: I] och 3 [: II] finns inga ms bevarade. Emellertid sände Afzelius en text av denna visa till Nyerup, som citerar delar av den i

Abrahamson–Nyerup–Rahbek III, s. 445 f. Citatet uppvisar några läs- eller tryckfel samt hypersvecismer av den art som syns nästan oundvikliga när danskar skall återge svenska; det lyder:

Och det var lilla Carin hun tjente på Konungons Gål,
Hon lysta som en Stjerne blandt de Terner smaa.

Unge Kungen talte til lilla Karin så.

Å hör du lilla Karin! vil Du nu blifve min,
Mit rødeste Guldband det wil jag gifwe Dig.

De satto liten Karin i Spiketunnan in,
Och Konnungens Smaasvenne de rulla henne kring.
— — —
Strax kommo twå Dufver ifrån Himmelen ned,
De togo liten Karin, och strax blev det tre.

Der kommo twå Korpar ifrån Helvetet ned,
Så tog de unge Kungen, og strax blev det tre.

Ehuru det inte kan bevisas, syns det mig sannolikt att vi här har att göra med den uppteckning av DgFT 101, som i bearbetat skick utgör GA 3 [: I]; skillnaderna mellan Nyerups citat och GA 3 [: I] är av en art som låter sig väl beläggas för andra visor i GA.[21]

Den säkraste belysningen av Afzelius' redigeringsmetoder i ovanstående framställning erbjuder GA 13, till vilken källan är bevarad. I fortsättningen skall jag uteslutande ta upp några liknande fall, således sådana där en oomtvistlig källa finns. Jag bortser därför från GA 8 [: II], som visserligen bygger på utskriften Vs 2: 3, s. 151, men det är sannolikt, att denna är en renskrift — i förhållande till detta ms har Afzelius gjort åtskilliga ingrepp, framförallt i str. 3, 5, och 6 — och går istället till GA 12. Källan för denna text finns i Vs 126: 8, s. 11–16. GA:s former står i vänstra spalten, manuskriptets i den högra:

Str. 1. rad 1	Och	—
Str. 5	väl	nog
Str. 6	så vill	nog skall
Str. 14	de	—
Str. 16	sjöa strand	sjöare strand
	vatten igen	vatn i vann
Str. 17	skänkte	sände eder
Str. 19	de	—
	mörkaste	mörka

[21] Man kan lägga märke till, att den som GA 3 [: I] tryckta versionen bättre går ihop med den där likaledes tryckta melodien än vad den hos Nyerup citerade gör. Omarbetningen skulle därför ha gjorts för att anpassa den västgötska textuppteckningen till den troligen uppländska melodien; jfr under GA 3 [: I] och 3 [: II] i min ovanstående genomgång av källorna till GA.

Str. 21	silfbeskodd	silfbebodd
Str. 22	sölfbebodd	silfbebodd
Str. 23	hvitan	rödhvita
Str. 24	derifrå	derifrån

Vi observerar här hur Afzelius – i motsats till vad fallet var med GA 1 [: I] – infört adjektivformen på -an i »hvitan» (str. 23) och för rimmets skull en form som »derifrå» (str. 24). Slutversen i ms, en parallellstrof till str. 27, har uteslutits vid tryckningen. I str. 5 och 6 har »Falska tärnan hon svarte» (ms) ersatts med »Och svarade falska tärnan» (GA). I str. 25 har ms »Herr Hollkinn sig i dörren gläntt», vilket i GA ändrats till »Herr Holkin han stod i dörren på gläntt». Slutligen har en rad i str. 26 ändrats från »Och vänt Dig inte åt väggen för mig» (ms) till »Och liten Kerstin! vänd dig ej bort ifrån mig!» (GA).

För GA 34, en uppteckning av Geijer, finns ms bevarade i Vs 2: 3. Dels finns där, s. 233–234, primäruppteckningen, dels (på s. 236, 235) en av Geijer själv gjord renskrift, som i små detaljer avviker från primärtexten (bl. a. har strofföljden i ett fall ändrats). Endast fenomen i GA:s text utan motsvarighet i någondera av dessa Geijers utskrifter skall här förtecknas (GA 34 i vänstra spalten):

Str. 1	Behöfver min Konung	Behöfver I leja
Str. 2	han	–
	en qvinnoblommand' kind	qvinnoblommekind
Str. 4	väl	–
Str. 6	så	–
Str. 7	valmarsgrå rock	vallmarsrock
Str. 8	höga lofts bro	långa farstubro
	sölfspända	silverspända
Str. 9	neg	ser
Str. 10	han	–
	Gullkronan	Gullkrona

Här har Afzelius sålunda infört balladorden »neg» (str. 9) och »höga lofts bro» (str. 8). En större förändring har Afzelius gjort i str. 5:

Och slita hvad I slita må
Så skall I nu inför konungen gå (ms)

Och I må väl slita det valmare grå,
Så skolen I dock inför Konungen gå (GA).

Förhållandet mellan GA 48 [: I] och Geijers ms är ur vår synpunkt detta:

Str. 2	i	uti
	tårar	ögon
Str. 6	dägelig	dygdiger
Str. 7	till så liten	till en så liten

Förändringen »dygdiger»–»dägelig» har Afzelius säkerligen gjort med tanke på visans innehåll.

Ändringarna i GA 49 [: I] är dessa:

Str. 5	rosenblommand'	rosblommand'
Str. 10	neg	ser
Str. 12	fråga	fråga'n
Str. 20	sjöarestrand	sjöastrand

I GA 49 [: I] har också tillagts två strofer (17 och 18) utan motsvarighet i ms; de torde närmast ha hämtats från texten GA 49 [: II]. Dessutom är en strof (19 i den tryckta texten) flyttad från sin plats i ms.

I GA 8 [: III] är Afzelius' ändringar obetydliga. I GA 39 [: IV], Rääfs uppteckning efter Beata Memsen, är ändringarna inte särskilt radikala:

Str. 2	rödan	röda
Str. 7	mer	mera
Str. 10, 42	trå	tråd
Str. 11	demanter	diamanter
Str. 31	lad' sig igen	lade sig
Str. 32	uppå sig en fäll	en fäll på sig
	han	–
Str. 35, 36	sjöastrand	sjögestrand
Str. 39	silkesstickad	silkesstucken

Denna vistext är särskilt intressant av den anledningen att A. I. Arwidsson först ej observerat, att den tryckts i GA. Han har därför på Rääfs ms i Vs 2: 3, s. 241–243, skrivit en ingress till visan i akt och mening att begagna ms som tryckmanuskript för SF. Arwidsson har sedan upptäckt rätta förhållandet, strukit över sin ingress och lämnat texten ifråga utanför SF. Innan dess hade han emellertid hunnit göra vissa ändringar i texten (främst i str. 29, 34, 41, 44, 45). Det kan knappast påstås, att Afzelius' textändringar i detta fall är mera ingripande än Arwidssons (Arwidsson har i str. 29 inskjutit ett »henne» av rytmiska skäl, och i str. 34 har han av anständighetsskäl ändrat den text ms och GA har; övriga ändringar är obetydligare).

I GA 78 har Afzelius gjort nedanstående ändringar:

Str. 2	Ulfven	en ulf
Str. 4	jag passar	passar jag
Str. 10	gräfde	grafde
	hiskeligt	hiskelit
Str. 11	röd	grå
	fogeln	foglen

Ändringen av »grå» till »röd» i str. 11 är tydligen gjord för att få bättre rim. Av samma skäl har Afzelius ändrat ordföljden i str. 3, 5 och 7.

Det kan vara onödigt att fortsätta detaljgranskningen. Det skall blott nämnas, att Afzelius' textändringar i GA 86, 95 [: I] och 95 [: III] är föga genomgripande. Detta gäller likaledes för GA 96 med det undantaget att en strof uteslutits vid tryckningen. En tämligen kraftig bearbetning karakteriserar däremot den i ingressen till GA 87 tryckta uppländska texten, och i än högre grad gäller detta GA 37 [: III]. För den sistnämnda kan jag hänvisa till GAS IV, s. 369 f., där Ehrenpreus' uppteckning avtryckts (tyvärr inte efter originalet i Vs 2: 1, s. 487–490, utan efter avskriften i Göt. Förbundets vissamling, s. 61–62 B; i sistnämnda avskrift har en del förändringar gjorts: vissa dialektala former har normaliserats, den kvinnliga huvudpersonen kallas »Jungfrun» i stället för »Fångfrun», etc.). Som Sahlgren framhåller, har Afzelius här i påfallande grad undvikit en del något drastiska uttryck.

Sammanfattningsvis kan om Afzelius' ingrepp i texterna sägas, att arten och omfattningen av dem varierar kraftigt från visa till visa. För att få regelbunden rytm, för att få bättre rim, för att närma visorna till vad han uppfattat som balladens rätta stil har Afzelius ansett sig kunna böra »rätta» i texterna. Dialektala eller talspråksmässiga ordformer och uttryck ändras, där ej hänsyn till rimmet kräver att de behålles eller införes. Stundom ändras eller utesluts drastiska formuleringar. Strofer utesluts också av andra skäl och strofer tilläggs ur andra källor. I åtskilliga fall är en i GA tryckt text en mera genomförd sammanarbetning av flera originaltexter.[22] I min genomgång av GA tidigare i denna exkurs kan man också få upplysningar om de fall, i vilka Afzelius kombinerat en text med en från annat håll hämtad melodi (t. ex. GA 49 [: I], 58 och 92 [: II]).

I ingresserna till de enskilda visorna uttrycker sig Afzelius ofta något oklart rörande de återgivna texternas proveniens. Ibland nämner han flera landskap som hemort för en visa utan att man riktigt vet om han förfogat över uppteckningar från samtliga nämnda landskap eller endast känt till, att vederbörande vistyp sjöngs i alla dessa »landsorter». Bevarade manuskript kan i vissa fall vara oss till hjälp i sådana frågor; i andra framgår det dock redan av GA:s ingresser, att Afzelius i icke så få tillfällen till en enda text sammanarbetat flera uppteckningar, ofta från olika landskap. Stundom är också skillingtryck begagnade för dessa samman-

[22] Det är närmast i sammanarbetningen av flera texter till en som Afzelius skiljer sig från Arwidsson. Visserligen har även Arwidsson förfarit på liknande sätt men inte alls så ofta eller på samma genomgripande sätt som Afzelius. Å andra sidan framgår det i regel av ingresserna i GA vilka texter, som tillkommit genom sådana »jämförelser», under det Arwidsson aldrig antyder något om att han lånat strofer från en uppteckning till en annan.

arbetade texter. Som exempel på dylika sammanarbetningar kan nämnas GA 9, 11, 32, 35 och 56.

Ingresserna till GA skrevs innan melodibilagorna hade redigerats. I vissa fall utlovas i ingresserna melodier, som sedan av olika skäl, såsom Hæffners motstånd, aldrig inflöt i GA:s melodibilagor. Sådana ting, jämte andra oklarheter och bevis på Afzelius' bristande kunskaper, i ingresserna till GA torde ha tillhört det som irriterat Rääf och andra bedömare av GA. Och det kan knappast bestridas, att Afzelius' enda förutsättning för redigeringen av GA var hans entusiasm för ämnet. I övrigt var han en tämligen medioker editor och kommentator, utan mera djupgående kunskaper och utan starkare sinne för akribi.

Vår undersökning har icke oväntat visat, att Afzelius' textåtergivning i GA är sådan, att hans edition ej får tjäna som ersättning för de manuskript han använt i de fall dessa är bevarade till våra dagar.[23] För varje rent vetenskapligt syfte måste man gå till Afzelius' källor istället. Där dessa är förlorade och vi således inte äger någonting annat än GA:s textredaktioner, måste de sistnämnda begagnas med försiktighet och prövas från fall till fall med tanke på vad vi nu sett om Afzelius' textbehandling.

*

Den yttre historien kring melodiredigeringen i GA har jag tagit upp i kap. 2 härovan. Här skall blott erinras om, att det var Hæffner som med få undantag redigerade och harmoniserade melodierna i GA I–III. Peter Grönland gjorde, sedan GA I utkommit, egna sättningar av melodierna i denna del på basis av Hæffners tryckta redaktioner. I fortsättningen blev det något annorlunda: Grönland fick melodierna sig tillsända i ms från Afzelius före tryckningen av melodibilagorna till GA II och III. Det är visserligen icke uteslutet, att Grönland i något fall fick se Hæffners sättningar före tryckningen av melodibilagorna till GA II–III, men i stort sett torde Grönlands sättningar i Alte Schwedische Volks-Melodien, 1818, vara oberoende av dem i GA II–III.

Vissa melodiuppteckningar, som legat till grund för redaktionerna i GA

[23] En undersökning av detta slag kan också användas för ett annat ändamål, nämligen för att utreda vad som får betraktas som från GA härledd sekundärtradition. Det är givetvis möjligt och i vissa fall sannolikt, att uppteckningar och inspelningar som är mycket likartade med GA:s versioner är oberoende av dessa och återger samma tradition ur vilken GA:s källa hämtats. I andra fall är det troligen GA, som gett upphov till sekundärtradition. Säkert blir detta, om i det nyare materialet återkommer av Afzelius införda ändringar gentemot hans ms. Till dessa frågor återkommer jag utförligare i del II av föreliggande arbete, särskilt i kap. 14. Enskilda fall är dock kort berörda vid typgenomgången i kap. 5 härovan.

och Grönlands edition, finns bevarade i Vs 126: 4 (C. P. Grevillis också i Vs 2: 2). Emellertid är melodimanuskripten till stor del förlorade. Talande är härvidlag ett yttrande i Hæffners brev till Afzelius 26.7.1814 (Vs 126: 2): »I går ref jag alt Sönder hvad jag skrifvit af visorna jag tål ej lappar som en gång är i ordning, bortgifvit.» Där manuskripten är förkomna, kan Grönlands edition i många fall tjäna till kontroll av Hæffners redaktioner — och vice versa. I andra tillfällen är Grönlands redaktioner den enda källa vi har för melodier, som ingått i Afzelius' vissamling.

GA:s melodibilagor omfattar totalt nittiotvå svenska vismelodier, vartill kommer variantsättningar till tre nr (GA 33, 62 och 100) samt dessutom en tysk melodi (till GA 40). De fyra sistnämnda har ej upptagits av Grönland, ej heller Hæffners uppteckning till GA 7 [: I] och kanske inte heller den första melodien (Greta Naterbergs) till GA 98 [: I]. Ett tjugotal melodier i Grönlands edition har ej tryckts i GA. Dessa, jämte ett par osäkra fall, skall här förtecknas och i korthet kommenteras:

Grönland, s. 2. »Melod: II» till GA 4, ST 7. Melodi av okänd proveniens, textunderläggningen = GA 4. Jfr ovan s. 108 n. 25.

Grönland, s. 10. Melodi till GA 24, DgFT 20 (GA saknar mel.). Melodikälla: Wallman–A. C. Follin (se s. 393 härovan). Texten är en kombination av GA:s och A. C. Follins, dessutom fritt bearbetad. I en bilaga till ett brev till Rasmus Rask, troligen 17–18.9.1817 (Vs 126 a), meddelar Grönland förutom denna redaktion ett försök att anpassa den i GA intagna skillingtryckstextens omkväde till A. C. Follins melodi; det är avtryckt i GAS IV, s. 195. Bergel citerar ibid., s. 194, Grönlands funderingar kring denna anpassning melodi–text. (När Bergel uppger Grönland ha skrivit dessa »på bruten skandinaviska» är det ej korrekt; det är Bergel som har läst fel: i ms står t. ex. »forskiellige» och inte »förskiellige».)

Grönland, s. 12. »Mel: 2» till GA 19, DgFT 305. Förmodligen den uppländska melodi, som åsyftas i ingressen till GA 19 men som icke intogs i GA (se härovan i denna exkurs under GA 19).

Grönland, s. 15. Två varianter till GA 37, DgFT 238. Källor: Wallman–Greta Naterberg 12 (se s. 387 härovan) resp. Wallman–Grevilli 4 (se s. 396 härovan).

Grönland, s. 16. »Variant» (endast första hälften tryckt) till GA 38, DgFT 277. Källa: Wallman–Greta Naterberg 4 (se s. 386 f. härovan). Helt uteslutet är icke, att GA:s melodi (också tryckt hos Grönland, s. 16) är en bearbetning av denna. Grönland skulle i så fall ha tryckt två versioner av samma uppteckning. Jfr härom s. 807 ovan.

Grönland, s. 16. Till de två formerna av »Riddar Olle», DgFT 274, hos Grönland är texterna hämtade från GA 39 [: I] resp. 39 [: II]. Texten 39 [: I] bygger främst på en Wallmansk uppteckning efter en piga i Linköping (se s. 395 härovan), efter vilken inga melodier torde ha upptecknats. Texten 39 [: II] är småländsk och med all sannolikhet uppteckned av F. Ehrenpreus (se s. 447 härovan). Troligen har Ehrenpreus' textuppteckning åtföljts av en melodi, ty ifrågavarande text är försedd med melodi på ett blad provharmoniseringar Grönland gjort på Afzelius' begäran 1816 (Rask tog bladet med sig till Stockholm; se härom Grön-

lands brev till Afzelius 9.11.1816, där också en del kommentarer till provharmoniseringarna finns — brevet och det nämnda bladet förvaras i Vs 126 a). Denna melodi kombinerades i GA med texten 39 [: I], under det att 39 [: II], trots Afzelius' utfästelse i ingressen till GA 39, blev utan melodi. Grönland har i sin »Variant» sammanhållit Ehrenpreus' text 39 [: II] med dess melodi. Med texten 39 [: I] har Grönland kombinerat en melodi, upptecknad till samma balladtyp av Hartmansdorff och C. V. Westerling efter den senares mor, majorskan Westerling (se s. 346 härovan). Bergel behandlar frågan i GAS IV, s. 223, dock utan att ha källförhållandena fullt klara för sig.

Grönland, s. 19. »Variant» till GA 49, DgFT 121. Texten är upptecknad av Geijer, och detsamma är säkerligen också fallet med melodien (ms till melodien saknas). I GA trycktes Geijers text som nr 49 [: I] men kombinerades där med den östgötska melodi, som rätteligen hör till texten 49 [: II]. Grönland har däremot låtit sistnämnda melodi behålla sin text, GA 49 [: II].

Grönland, s. 21. »Mel: 2» till GA 53, DgFT 123. Melodi av oviss proveniens (ms saknas); textunderläggningen = GA 53.

Grönland, s. 23. »Jungfru Marja», den ej i GA intagna melodien till texten GA 1 [: II]. Melodimanuskript saknas.

Grönland, s. 24. »Sorgens magt», den ej i GA intagna melodien till texten GA 6 [: II]. Ms för melodien saknas.

Grönland, s. 24. »Pröfningen», den ej i GA intagna melodien till GA 8 [: III]. Ms för melodien saknas.

Grönland, s. 24. »Konungabarnen», den ej i GA intagna melodien till texten GA 20 [: III]. Ms för melodien finns i Vs 2: 2, s. 223 (J. H. Wallmans avskrift av Grevillis uppteckning).

Grönland, s. 25. »Magdalena», den ej i GA intagna melodien till texten GA II, s. 229–233. Melodikälla: Wallman–Grevilli 5 (se s. 396 härovan).

Grönland, s. 27. »Den lillas Testamente.» Text- och melodikälla: Wallman–Greta Naterberg 22 (se s. 388 f. ovan). Texten tryckt som GA 68 men där kombinerad med en annan melodi, som är av oviss proveniens.

Grönland, s. 28. »Variant 1» till GA 69, DgFT 95. Troligen uppländsk uppteckning, enär texten överensstämmer med den uppländska som citerats i GA III, s. 21. Ms till melodien saknas, men finns för textens del i Vs 126: 3, s. 20–21.

Grönland, s. 28. »Var. 2» till GA 69, DgFT 95. Troligen finländsk uppteckning — i så fall den tidigast tryckta finlandssvenska balladmelodi vi känner — ty texten överensstämmer med ett i GA III, s. 22, lämnat citat ur en finländsk uppteckning. Ms saknas för både text och melodi.

Grönland, s. 28 f. »Mel. 2» till GA 70, DgFT 104. Hör till texten GA 70 [: II] men intogs ej, trots Afzelius' utfästelse, i GA. Melodikälla: Wallman–Grevilli 7 (särskild textkälla saknas), se s. 396 härovan.

Grönland, s. 29. Melodien till GA 71, DgFT 104, hos Grönland avviker särskilt i de tre första takterna så mycket från GA:s, att det är osäkert om de båda redaktionerna återger samma uppteckning. Med tanke på hur ovanligt förekommande denna utformning av balladtypen DgFT 104 är vill man ändock betvivla, att Afzelius förfogat över mera än en uppteckning (i ingressen till visan i GA nämner Afzelius också endast den uppländska uppteckningen som trycktes i GA). Möjligt är därför, att vi här har att göra med ett avskrivningsfel eller med en ovanligt kraftig bearbetning av Grönland eller/och Hæffner. Bergel skriver i GAS IV, s. 266, att avvikelserna hos Grönland jämfört med Hæffners är »alltför

stora för att de skulle kunna förklaras som 'förbättringar'». Å andra sidan skriver Bergel ibid., s. 302, att en av melodierna till GA 98 [: I] är det enda fallet där Grönland »inte tar med en melodi som Afzelius utvalt till publicering i GA»! Om GA 98 [: I] se strax härnedan.

Grönland, s. 29. »Variant» till GA 72, DgFT 89. Den ej i GA tryckta melodien (melodikälla: Vs 126: 4, s. 7) till texten GA 72 [: II]. Västgötsk uppteckning; se s. 413 ovan.

Grönland, s. 30. »Melod: 2» till GA 73, DgFT 146. Uppteckнad av C. V. Westerling (melodikälla: Vs 126: 4, s. 28; den härmed sammanhörande texten tryckt som SF 114), se s. 349 härovan.

Grönland, s. 32. »Jungfrun i blå skogen.» Bergel säger i GAS IV, s. 281, att Grönland »säkert nyttjat en för oss nu okänd variant.» Att Grönland bygger på en annan uppteckning än den som ligger till grund för GA 78 är sannolikt; olikheterna mellan Grönlands och GA:s melodier är betydande. Här skulle vi således möta ännu ett fall, där Grönland ej upptagit samma melodi som GA har. Bergel syns ha förbisett även detta sitt eget resultat, när han i GAS IV, s. 302, skriver att Grönland blott beträffande GA 98 [: I] avstått från att publicera en i GA intagen melodi.

Grönland, s. 33. »Herr Redebold», den i GA ej intagna melodien till texten GA 80 [: I]. Jfr under GA 80 [: I] härovan samt också s. 385.

Grönland, s. 36. »Necken», den i GA ej intagna melodien till texten GA 89 [: I]. Melodikälla: Vs 126: 4, s. 37 (C. A. P. Braun).

Grönland, s. 39. »Melod: 2» till GA 98 [: I]. Av de två melodierna i GA till texten GA 98 [: I] trycker Grönland bara en (den som i GA benämns »Variant»). Istället återger han en annan melodi, vilken senare ingår i Drakes ms S 163, nr 123 (av Drake rubricerad »Lydisk tonart»); vissa skiljaktigheter i omkvädet finns dock mellan Grönlands och Drakes versioner. Drake har Greta Naterbergs text till sin melodi, och Grönlands text avviker blott i detaljer (omkvädet) från denna. Det syns mig sannolikt, att Drake känt Grönlands sättning och baserat sin egen därpå. Källan för melodien (och ev. texten) är okänd; helt omöjligt är det dock icke, att det rör sig om en bearbetning Grönland gjort — i enlighet med sina teorier om de »grekiska tonarterna» — av Greta Naterbergs melodi. Drakes melodi trycktes — kombinerad med annan text av DgFT 338 — som SF 166.

Grönlands edition i dess egenskap av källa har begagnats av senare melodieditorer.[24] Inte minst utnyttjades den av Höijer för GAB.[25]

Frågan om hur Hæffner resp. Grönland förhållit sig till sina original kan jag inte här utförligare behandla. Det skall blott sägas, att såväl Hæffner som Grönland, särskilt den förre, syns ha hållit sig tämligen nära originaluppteckningarna och gett avkall på att i praxis använda sina resp.

[24] Det är sålunda troligt, att Erik Drake känt Grönlands edition och begagnat den för sin samling KB S 163 (jfr kommentaren till Grönland, s. 39, strax härovan).

[25] Dessa lån från Grönland (och övriga källor) redovisas ordentligt i GAB:s musikdel, s. 205 ff. Det är därför märkligt, att C. E. Södling i Sv. Musiktidning 1881, s. 196, kritiserar Höijer för att han »icke tillkännagifvit hvarifrån och från hvilken person de af honom insatta melodier äro bekomna». Det är frestande att om Södling använda ett av honom själv i samma artikel citerat yttrande av Rousseau: »Musikidkare läsa föga.»

teorier om melodiernas tonalitet. Man bör dock lägga märke till vad Atterbom skriver till Afzelius 24.6.1814 (brevet i KB): »Hvad Riddar Tynne m. fl. angår, så vet jag blott att den enligt Häffner är en af de äldsta melodier vi äga, och att han påstår sig hafva renat den från alla moderna tillsatser och upptäckt dess egentliga schema.» (Det gäller med all sannolikhet den andra av de två melodierna GA 7 [: I].) Ett fåtal exempel skulle också kunna nämnas på fall där Hæffners och Grönlands meloditolkningar avviker från varandra och också från bevarade ms. Jag får här nöja mig med att hänvisa till Bergels kommentarer och melodiuppställningar till de enskilda visorna i GAS. En mera ingående granskning av problemen kring Hæffners och Grönlands tolkningar av själva melodilinjen jämte jämförelser mellan deras harmoniseringar syns mig f. ö. vara en viktig uppgift för den musikvetenskapliga forskningen. Beträffande Hæffners harmoniseringar skall här blott påpekas, att de gjorts till föremål för en ingående, starkt kritisk recension i tidskriften Euterpe 1823.[26]

Svenska Fornsånger 1834–1837, utg. av A. I. Arwidsson

SF I, 1834.

1. (*DgFT 1.*) KB:s visbok i 4:o, nr 52. Avvikelser upptagna ur KB:s visbok i 4:o, nr 39.

2. (*ST 5.*) KB:s visbok i 4:o, nr 40 och 49.

3 A. (*DgFT 7: I.*) KB:s visbok i 8:o, nr 2.

3 B. (*DgFT 7: I.*) Älfs visbok, nr 36. Avvikelser upptagna ur Bröms Gyllenmärs' visbok, nr 80.

3, melodi. (*DgFT 7: I.*) Abrahamson–Nyerup–Rahbek, melodi nr 3.

4 A. (*DgFT 7: II.*) Per Brahes visbok, nr 5.

4 B. (*DgFT 7: II.*) KB:s visbok i 8:o, nr 1.

4 B, melodi. (*DgFT 7: II.*) Abrahamson–Nyerup–Rahbek, melodi nr 1.

5 A. (*DgFT 10.*) KB:s visbok i 8:o, nr 4.

5 B. (*DgFT 10.*) Skillingtryck.

5 B, melodi. (*DgFT 10.*) Abrahamson–Nyerup–Rahbek, melodi nr 9.

6. (*DgFT 16.*) Skillingtryck.

6, melodi. (*DgFT 16.*) Abrahamson–Nyerup–Rahbek, melodi s. LXXVI.

7 A. (*DgFT 30.*) Bröms Gyllenmärs' visbok, nr 14. Slutstrofen efter värmländsk uppteckning, Vs 2: 1, s. 35–39.

7 B. (*DgFT 30.*) Skillingtryck, därjämte varianter ur värmländsk uppteckning, Vs 2: 1, s. 35–39.

7 B, melodier. (*DgFT 30.*) I SF är två melodier tryckta till 7 B. Melodikälla till

[26] Euterpe, h. 1, 1823, s. 10–17. Rec. är osignerad men är förmodligen skriven av tidskriftens utgivare W. F. Holmgrén.

7 B [I]: S 163, nr 69 (uppteckning från Skåne); melodikälla till 7 B [II]: Vs 2: 1, s. 39 (uppteckning från Värmland).

8 A. (*ST 2.*) KB:s visbok i 4:o, nr 42. Avvikelser upptagna ur KB:s visbok i 4:o, nr 51.

8 B. (*ST 2.*) KB:s visbok i 8:o, nr 15.

9. (*ST 3.*) KB:s visbok i 4:o, nr 41. Avvikelser upptagna ur KB:s visbok i 4:o, nr 50.

10. (*DgFT 19.*) Petter Rudebecks visuppteckningar, nr 15.

11. (*Pastisch.*) Petter Rudebecks visuppteckningar, nr 2.

12. (*DgFT 28.*) Bergshammarvisboken I, s. 231–242.

12, melodier. (*DgFT 28.*) De två melodierna finns blott i S 163 som nr 129 resp. 130; den förstnämnda uppges där vara östgötsk under det att den andra saknar landskapsbeteckning.

13. (*ST 4.*) KB:s visbok i 4:o, nr 45. Avvikelser upptagna ur KB:s visbok i 4:o, nr 53.

14. (*DgFT 31.*) Vs 2: 1, s. 589–592. Upptecknad av E. G. Geijer i Värmland eller Dalsland.

15. (*DgFT 298.*) Samuel Älfs visbok, nr 45.

16. (*DgFT 117.*) KB:s visbok i 8:o, nr 46.

17 A. (*DgFT 6.*) Petter Rudebecks visuppteckningar, nr 15 [B; mellan 15 och 16].

17 B. (*DgFT 6.*) KB:s visbok i 4:o, nr 36.

17, melodi. (*DgFT 6.*) Abrahamson–Nyerup–Rahbek, nr 179.

18. (*DgFT 421.*) KB:s visbok i 4:o, nr 37.

19. (*DgFT 422.*) Petter Rudebecks visuppteckningar, nr 7.

20. (*DgFT 410.*) KB:s visbok i 4:o, nr 38.

21. (*DgFT 415.*) Petter Rudebecks visuppteckningar, nr 20.

22. (*DgFT 180.*) Harald Oluffsons visbok, nr 24.

23. (*DgFT 180.*) Vs 2: 1, s. 97–101, en uppteckning i okänd piktur »Efter muntlig tradition»; ingen landskapsangivelse vare sig i ms eller i SF.

24 A. (*DgFT 124.*) KB:s visbok i 16:o, nr 31.

24 B. (*DgFT 387.*) KB:s visbok i 4:o, nr 29.

24 C. (*DgFT 387.*) Upptecknad 1812 efter Greta Esbjörnsdotter, V. Eneby, Östergötland av Rääf (texten; Vs 2: 1, s. 107–108) och Drake (mel.; Vs 2: 1, s. 105). SF har ingen landskapsangivelse.

25 A. (*DgFT 468.*) KB:s visbok i 4:o, nr 16.

25 B. (*DgFT 468.*) Upptecknad i Värmland eller Dalsland av E. G. Geijer (Vs 2: 1, s. 592–594).

26. (*DgFT 241.*) »Sjungen uti Östergöthland», enl. SF. Ms för texten saknas; för mel. finns blott renskriften i Drakes S 163, nr 60 (»Ö. G.»).

27. (*DgFT 201.*) Wallmansk uppteckning efter Maja Hansdotter, Slaka, Östergötland (se Vs 2: 3, s. 32–33), i SF tryckt efter P. A. Reuterswärds utskrift, Vs 2: 1, s. 109–111. Jfr Wallman–Maja Hansdotter 9, s. 384 härovan.

28. (*DgFT 188.*) Petter Rudebecks visuppteckningar, nr 16.

29. (*DgFT 189.*) Petter Rudebecks visuppteckningar, nr 13.

30 A. (*DgFT 392.*) KB:s visbok i 8:o, nr 5.

30 B. (*DgFT 392.*) Petter Rudebecks visuppteckningar, nr 3.

31. (*DgFT 311.*) Upptecknad 1812 efter Karin Persdotter, V. Eneby, Öster-

götland, av Rääf (texten: Vs 2: 1, s. 113–115.) Melodien, troligen upptecknad av Drake, finns endast i renskrift (S 163, nr 39).

SF I, s. 210 (anm. till SF 31). (*DgFT 387.*) Upptecknad 1810 efter »en flicka från Kisa sn» av Hartmansdorff (en strof citerad efter Vs 2: 1, s. 123–125). Arwidsson har missbedömt typen, då han citerat denna uppteckning i samband med DgFT 311.

32. (*DgFT 320.*) KB:s visbok i 8:o, nr 16.

33 A. (*DgFT 354.*) KB:s visbok i 8:o, nr 17.

33 A, melodi. (*DgFT 354.*) Abrahamson–Nyerup–Rahbek, nr 120. Varken i SF eller i S 163 (nr 142) anges, att melodien är dansk.

33 B. (*DgFT 354.*) Upptecknad 1812 efter Greta Esbjörnsdotter, V. Eneby, Östergötland, av Rääf (texten; Vs 2: 1, s. 131–134) och Drake (mel.; Vs 2: 1, s. 127).

34 A. (*ST 11.*) Petter Rudebecks upptecknings, nr 9.

34 B. (ST 11.) Upptecknad 1812 efter Greta Esbjörnsdotter, V. Eneby, Östergötland, av Rääf (Vs 2: 1, s. 135–136).

35. (*ST 10.*) Upptecknad 1812 efter Greta Esbjörnsdotter, V. Eneby, Östergötland, av Rääf (texten; Vs 2: 1, s. 137–138) och Drake (mel.; Vs 2: 1, opag. sida efter s. 134).

36. (*DgFT 480.*) Samuel Älfs visbok, nr 49. Avvikelser upptagna ur Per Brahes visbok, nr 10.

37. (*DgFT 390.*) Petter Rudebecks visupptecknings, nr 11.

38. (*DgFT 200.*) Vs 2: 1, s. 199–201, en västgötsk uppteckning (i okänd piktur), som förmodligen ingått i Afzelius' samlingar.

39. (*DgFT 396.*) KB:s visbok i 4:o, nr 28.

40. (*DgFT 234.*) Texten upptecknad 1810 efter Beata Memsen av Rääf (Vs 2: 1, s. 203–204). Melodien upptecknad efter Greta Naterberg, Slaka, Östergötland av Grevilli; se Wallman–Greta Naterberg 9, s. 387 ovan.

41. (*DgFT 241.*) Upptecknad i Lofta 1812 av Chr. Stenhammar (tryckt i SF efter Rääfs avskrift, Vs 2: 1, s. 221–222). Landskapsangivelsen »Östergöthland» i SF är ej korrekt; Arwidsson har vilseletts av den felaktiga meddelarangivelsen på s. 221 i Vs 2: 1.

42. (*Ej ballad — DgF 258.*) Wallmansk uppteckning efter »Blåsaren Sundquists hustru i Linköping. 1813.» (Vs 2: 3, s. 29–32.)

43. (*DgFT 416.*) KB:s visbok i 4:o, nr 11.

44 A. (*DgFT 183.*) Upptecknad av C. V. Westerling (text och mel.). Texten renskriven av Augusta Fredrika von Hartmansdorff (Vs 2: 1, s. 245–246), melodien finns blott i renskriften S 163, nr 126.

44 B. (*DgFT 183.*) Upptecknad 1810 efter Beata Memsen av Rääf (Vs 2: 1, s. 247–248).

45. (*DgFT 210.*) Petter Rudebecks visupptecknings, nr 8.

46. (*DgFT 439.*) KB:s visbok i 4:o, nr 31.

47 A. (*DgFT 109.*) Upptecknad 1810 efter »en flicka från Kisa sn» av Hartmansdorff (texten; Vs 2: 1, s. 249–252) och Westerling (mel.; Vs 2: 1, s. 249).

47 B. (*DgFT 109.*) Upptecknad i Värmland eller Dalsland av E. G. Geijer (Vs 2: 1, s. 603–604 [b]).

47 C. (*DgFT 109.*) KB:s visbok i 4:o, nr 21.

48. (*DgFT 108.*) KB:s visbok i 4:o, nr 14.

49 A. (*ST 26.*) KB:s visbok i 4:o, nr 26 [B; felnumr.].

49 B. (*ST 26.*) Upptecknad av Afzelius i hans hembygd sommaren 1811 (se hans brev till Rääf 12.2.1812) och uppläst av honom i Götiska Förbundet 29.1.1812. Ms: Göt. Förb. vissamling, s. 63–63 B; Vs 126: 3, s. 119–120 (båda dessa i Afzelius' piktur); Vs 2: 1, s. 259 (avskrift i Rääfs piktur). Tryckt i SF efter sistnämnda ms.

50. (*DgFT 368.*) Harald Oluffsons visbok, nr 20.

51. (*DgFT 225.*) Upptecknad 1812 efter Greta Esbjörnsdotter, V. Eneby, Östergötland, av Rääf (texten; Vs 2: 1, s. 261–262) och Drake (mel.; Vs 2: 1, s. 257).

52. (*ST 28.*) Ur östgötsk vissamling från 1790-talet (texten blott bevarad i Rääfs avskrift Vs 2: 1, s. 265; jfr s. 314 härovan). Melodien upptecknad av Drake 1811 till en text av samma balladtyp (Vs 2: 1, s. 263); sistnämnda text är upptecknad av L. Hammarsköld (Vs 2: 1, s. 267).

53 A. (*DgFT 126.*) Upptecknad av C. V. Westerling (text och mel.) 1811. Texten renskriven av Augusta Fredrika von Hartmansdorff (Vs 2: 1, s. 271–273), melodien finns blott i renskriften S 163, nr 84.

53 B. (*DgFT 126.*) Vs 2: 1, s. 275–276 (text, delvis utskriven av Rääf, delvis av L. Hammarsköld). Melodien blott i S 163, nr 35. Visan möjligen upptecknad efter Hedda Hammarskjöld (se s. 352 härovan).

53 C. (*DgFT 126.*) Arwidsson har förfogat över tre utskrifter av en Wallmansk textuppteckning (Vs 2: 1, s. 281–284; s. 285–290; Vs 2: 3, s. 108–112) efter Greta Naterberg, Slaka, Östergötland. Melodiuppteckning av Grevilli (endast i J. H. Wallmans avskrift Vs 2: 2, s. 223 f.). Jfr Wallman–Greta Naterberg 7, s. 387 härovan.

53 C, melodivariant. (*DgFT 126.*) Huruvida denna melodi, till vilken ms saknas såväl i S 163 som Vs 2, återger en särskild uppteckning är osäkert; möjligen skulle den kunna vara en avvikande tolkning av Grevillis uppteckning efter Greta Naterberg.

53 D. (*DgFT 126.*) »Uppskrifven af Friherrinnan Schmitterlöf 1814» (se s. 341 härovan; texten endast i Rääfs utskrift Vs 2: 1, s. 279–280; melodiuppteckning av Drake Vs 2: 1, s. 277).

53, anm. (*DgFT 126.*) I SF I, s. 351, citeras några strofer ur E. G. Geijers uppteckning (Vs 2: 1, s. 606–607) från Värmland eller Dalsland.

54 A. (*DgFT 271.*) Upptecknad i Värmland eller Dalsland av E. G. Geijer (Vs 2: 1, s. 599–600).

54 B. (*DgFT 265.*) Upptecknad 1812 efter Karin Persdotter, V. Eneby, Östergötland av Rääf (texten; Vs 2: 1, s. 291–292). Melodien troligen upptecknad av Drake (finns endast i renskriften S 163, nr 30 och 104).

55. (*DgFT 304.*) Texten upptecknad 1812 efter Karin Persdotter, V. Eneby, Östergötland, av Rääf (Vs 2: 1, s. 295). Melodien upptecknad 1811 efter Hedda Hammarskjöld av Drake (Vs 2: 1, s. 293) till en text av samma balladtyp (Vs 2: 1, s. 295–296).

56. (*DgFT 279.*) Harald Oluffsons visbok, nr 35.

57 A. (*DgFT 281.*) KB:s visbok i 4:o, nr 26 [A; felnumr.].

57 B. (*DgFT 281.*) Uppteckning efter Hedda Hammarskjöld (texten nedskriven av H. Hammarskjöld själv Vs 2: 1, s. 301–304; melodien upptecknad av Drake Vs 2: 1, s. 299).

58. (*DgFT 294.*) Upptecknad 1812 efter Karin Persdotter, V. Eneby, Östergötland, av Rääf (texten; Vs 2: 1, s. 321–322). Melodien troligen upptecknad av Drake, finns endast i renskrift (S 163, nr 86).

SF I, s. 373 (anm. till SF 58). (*DgFT 294.*) Upptecknad 1814 efter Carl Peter Sammelsson, Skeda, Östergötland, av Rääf (tre strofer citerade efter Vs 2: 1, s. 253–254).

59. (*DgFT 360.*) Upptecknad 1810 efter Kerstin Andersdotter, Tuna, Småland, av Rääf (Vs 2: 1, s. 323–324). SF:s landskapsangivelse »Östergöthland» ej korrekt.

60. (*DgFT 98.*) Upptecknad 1811 efter »en piga från Torpa, Ydre hd» av Hartmansdorff (texten; Vs 2: 1, s. 327–330) och C. V. Westerling (mel.; blott i renskriften S 163, nr 110; mel. SF 60 [: II]). Melodien SF 60 [: I], under vilken lagts första strofen av Hartmansdorffs textuppteckning, är upptecknad till en annan text av DgFT 98 av C. P. Grevilli, troligen efter Greta Naterberg (se s. 396 härovan).

61. (*DgFT 235.*) Upptecknad 1811 efter majorskan Westerling av Hartmansdorff (texten; Vs 2: 1, s. 331–334) och C. V. Westerling (mel.; endast i renskriften S 163, nr 82).

62. (*DgFT 243.*) Textkälla: Vs 2: 1, s. 335–340 (P. A. Reuterswärd). Melodien endast i renskriften S 163, nr 36. (Jfr s. 357 härovan.)

63 A. (*DgFT 243.*) Upptecknad i Värmland eller Dalsland av E. G. Geijer (Vs 2: 1, s. 601–603.)

63 B. (*DgFT 243.*) Upptecknad efter Karin Persdotter, V. Eneby, Östergötland, av Rääf (Vs 2: 1, s. 341–342).

63 C. (*DgFT 243.*) Sammanarbetning av två varandra närstående texter av samma balladtyp (båda Vs 2: 1, s. 343), upptecknade av Rääf 1811 efter Anna Persdotter resp. »pigan Anna från Ydre».

64. (*DgFT 243.*) Upptecknad 1810 efter majorskan Westerling av August von Hartmansdorff (texten) och C. V. Westerling (mel.); originalet finns i Vs 2: 1, s. 367–369.

SF I, s. 399 (anm. till SF 64). (*DgFT 243.*) Bergshammarvisboken I, s. 171–174 (av originalets 12 strofer är endast fyra tryckta i SF).

65. (*DgFT 292.*) Upptecknad 1810 efter Kerstin Andersdotter, Tuna, Småland, av Rääf (Vs 2: 1, s. 371–372). SF:s landskapsangivelse »Östergöthland» oriktig.

Tillägg till SF 3 B (*SF I, s. 405–406*). (*DgFT 7: I.*) Bröms Gyllenmärs' visbok, nr 80.

Tillägg till SF 4 (*SF I, s. 407–409*). (*DgFT 7: II.*) Bröms Gyllenmärs' visbok, nr 79.

Tillägg till SF 30 (*SF I, s. 410–411*). (*DgFT 392.*) Utdrag ur texten Vs 2: 1, s. 373–382 (okänd piktur; ingen proveniensuppgift i ms). Arwidssons förmodan att visan är upptecknad efter något tryckt exemplar är tvivelaktig; visan finns åtminstone ej i bevarade skillingtryck.

Tillägg till SF 33 (*SF I, s. 412–414*). (*DgFT 354.*) Per Brahes visbok, nr 8.

SF I, s. 415–416. (*DgFT 31.*) Petter Rudebecks visuppteckningar, nr 14.

SF I, s. 417–420. (*DgFT 15.*) Petter Rudebecks visuppteckningar, nr 19.

SF II, 1837.

66. (*ST 23.*) KB:s visbok i 4:o, nr 20.

67. (*DgFT 376.*) Uppskriven 1812 efter Magdalena Wåhlanders, Kisa, tradition (Vs 2: 1, s. 383–384). Två melodier tryckta som SF 67, vilka dock endast förekommer i Drakes renskrift S 163 ([I] som nr 18; [II] som nr 19).

68. (*ST 24.*) Upptecknad i Finland av C. C. Rosenbröijer efter fru Linden Håkansson (Vs 2: 1, s. 395–396; melodien blott i S 163, nr 26).

69. (*ST 24.*) Efter Vs 2: 1, s. 397–398 (okänd hand), enligt SF upptecknad i Småland eller Östergötland. Proveniensen är dock osäker; en av samma hand utskriven text (Vs 2: 1, s. 557–558) är tryckt som SF 141 B och anges där komma från Uppland.

SF I, s. 14 (*anm. till SF 69*). (*ST 24.*) Upptecknad efter »gamla hustrun Lisa från Högby Socken», Östergötland, av Clas Livijn (två strofer tryckta efter originalet, Vs 2: 1, s. 393).

70. (*DgFT 272.*) Samuel Älfs visbok, nr 44.

71. (*DgFT 448.*) Harald Olufssons visbok, nr 32.

72. (*DgFT 446.*) Upptecknad 1813 efter Carl Nilsson, Enemo, Östergötland, av Rääf (Vs 2: 1, s. 399–400).

73. (*ST 30.*) Upptecknad av C. V. Westerling (text och mel.). Texten renskriven av Augusta Fredrika von Hartmansdorff (Vs 2: 1, s. 401–403), melodien finns blott i renskriften S 163, nr 41.

74 A. (*ST 30.*) Efter Vs 2: 1, två opag. bl. mellan s. 404 och 405 (okänd piktur). Melodien blott i renskriften S 163, nr 131.

74 B. (*ST 30.*) Efter Vs 2: 1, s. 405 (Rääfs hand), »Uppskrifven af Friherrinnan Schmitterlöf» (se s. 341 härovan); mel. finns blott i S 163, nr 3.

74 C. (*ST 30/DgFT 124.*) Texten (av typ ST 30 men med avslutningen tillhörande DgFT 124) ingick i en »af ett fruntimmer, under 1790-talet, uti Östergöthland gjord samling af folkvisor» (se s. 314 härovan); den föreligger nu blott i Rääfs avskrift Vs 2: 1, s. 407.

75 A. (*DgFT 460.*) Upptecknad av Aug. von Hartmansdorff (texten) och C. V. Westerling (mel.) 1810 efter majorskan Westerling. Texten i Vs 2: 1, s. 409–412; mel. blott i Drakes renskrift S 163, nr 97.

75 B. (*DgFT 460.*) Texten upptecknad av Rääf 1811 efter »pigan Anna från Ydre» (Vs 2: 1, s. 413–414; jfr s. 330 härovan). Melodien, troligen upptecknad av Drake, finns endast i renskriften S 163, nr 119.

75 C. (*DgFT 460.*) Texten tryckt efter Arwidssons egen utskrift Vs 2: 1, s. 415–416, en avskrift av Vs 2: 3, s. 121–122. Sannolikt upptecknad efter Greta Naterberg i Slaka. Melodien finns i Grevillis uppteckning Vs 126: 4, s. 77 (avskrift av J. H. Wallman i Vs 2: 2, s. 225 f.; Drake S 163, nr 67). Jfr under Wallman–Greta Naterberg 16, s. 388 härovan.

75 D. (*DgFT 460.*) KB:s visbok i 4:o, nr 25.

75 E. (*DgFT 460.*) Upptecknad av Rääf 1810 efter Kerstin Andersdotter på Tuna i norra Småland (Vs 2: 1, s. 417–418).

76. (*DgFT 458.*) Texten upptecknad av Rääf i Östergötland (Vs 2: 1, s. 421–422), utskriven efter 1834 (på s. 421 finns ordförklaringar till SF I) men möjligen upptecknad tidigare, i varje fall såvida den i SF tryckta melodien (Drake S 163, nr 114) är upptecknad av Drake efter samma traditionsbärare som gett texten.

77. (*DgFT 357.*) Upptecknad av Rääf (texten; Vs 2: 1, s. 423–424) och Drake (mel.; denna blott i S 163, nr 77) efter Greta Esbjörnsdotter i V. Eneby, Östergötland, 1812.

78. (*ST 17.*) KB:s visbok i 4:o, nr 10.

79. (*DgFT 350.*) KB:s visbok i 4:o, nr 13, med avvikelser upptagna ur KB:s visbok i 4:o, nr 43.

80. (*DgFT 178.*) Uppteckнad av Aug. von Hartmansdorff (texten) och C. V. Westerling (melodien) efter majorskan Westerling 1810 (Vs 2: 1, s. 425–427).

81. (*DgFT 112.*) KB:s visbok i 8:o, nr 18.

82. (*DgFT 192.*) KB:s visbok i 4:o, nr 18.

83. (*DgFT 324.*) KB:s visbok i 4:o, nr 22.

84. (*DgFT 206.*) KB:s visbok i 4:o, nr 19.

85. (*DgFT 373.*) KB:s visbok i 4:o, nr 15.

86. (*ST 6.*) Wallmansk uppteckning efter Maja Hansdotter i Slaka, Östergötland, se Wallman–Maja Hansdotter 13.

87 A. (*DgFT 340.*) Texten uppteckнad av Rääf 1811 efter den i Småland födda Annika Persdotter i Kisa, Östergötland (Vs 2: 1, s. 429–430).

87 B. (*DgFT 340.*) Texten uppteckнad av Rääf 1811 efter Beata Memsen (Vs 2: 1, s. 431–432).

87 A & B, melodi. (*DgFT 340.*) Melodien, som endast finns i Drakes renskrift S 163, nr 45, anges därstädes vara en östgötsk uppteckning. Den har i SF fått gälla de två tämligen likartade texterna 87 A och 87 B, men det är tvivelaktigt om den är uppteckнad efter någon av de båda traditionsbärare som lämnat Rääf dessa texter. Det kan nämligen ej visas, att några melodiuppteckningar gjorts efter dessa åldriga meddelare. Möjligen är därför melodien en fristående uppteckning av Drake efter okänd traditionsbärare.

SF II, s. 88–89. Översättning från finska av »Werinen Poika» (»Den Blodiga Sonen»). Med melodi, upptagen under SF 87 i melodibilagan. Jfr ingressen till SF 87.

88. (*DgFT 341.*) Texten uppteckнad av Rääf 1811 efter »pigan Anna från Ydre» (se s. 330 härovan), den finns i Vs 2: 1, s. 433. I SF är den kombinerad med en melodi, som Grevilli uppteckнat, troligen efter Greta Naterberg i Slaka, se Wallman–Greta Naterberg 22, s. 388 f. härovan.

89. (*DgFT 344.*) Efter Vs 2: 1, s. 437–438, en utskrift i för mig okänd, ganska oövad piktur, i vilken också skrivits rubriken på s. 437: »Vermländsk folkvisa.»

90 A. (*DgFT 89.*) Texten uppteckнad av L. Hammarsköld (Vs 2: 1, s. 439–440), troligen i norra Småland (SF:s landskapsangivelse »Östergöthland» därför något tvivelaktig). Melodien, som enbart finns i S 163, nr 22, är med all sannolikhet uppteckнad av Drake, som i andra fall gjort melodiuppteckningar till av Hammarsköld uppteckнade texter.

90 B. (*DgFT 89.*) Texten efter Anna Ehrenström från Gotland (se s. 552 härovan). Melodien (S 163, nr 92) hämtad ur Grönland, Alte schwedische Volks-Melodien, s. 29 (en västgötsk uppteckning, troligen hörande till texten GA 72 [: II] men ej tryckt i GA; ms finns i Vs 126: 4, s. 7).

90 anm. (*SF II, s. 101 f.*). (*DgFT 89.*) Utdrag ur texten Vs 2: 1, s. 235–236, uppteckнad i Roslagen av okänd person, se härovan s. 427. Landskapsangivelsen »Wermland» i SF är felaktig.

90 anm. (*SF II, s. 102*). (*Ej ballad.*) Första strofen ur Anna Maria Lenngrens »Den fromma fru Signild på sotsängen låg» (väl efter utskriften Vs 2: 1, s. 445–446). Med melodi under SF 90 i melodibilagan.

91. (*DgFT 90.*) Uppteckнad efter Greta Esbjörnsdotter, V. Eneby, Östergötland, år 1812 av Rääf (texten; Vs 2: 1, s. 447) och Drake (melodien; nu blott i S 163, nr 71).

92. (*DgFT 92.*) KB:s visbok i 4:o, nr 2.

93. (*Yngre visa.*) Vs 2: 1, s. 449–450, en avskrift av Rääf ur »en af ett frun-

timmer, under 1790-talet, uti Östergöthland gjord samling af folkvisor» (se s. 313 n. 38 härovan).

94. (*ST 12.*) KB:s visbok i 4:o, nr 48.

95. (*DgFT 132.*) Upptecknad av Geijer i Värmland eller Dalsland (Vs 2: 1, s. 608–610).

96 A. (*DgFT 186.*) Upptecknad av August von Hartmansdorff efter majorskan Westerling 1810 (Vs 2: 1, s. 451–454).

96 B. (*DgFT 186.*) Upptecknad efter Greta Esbjörnsdotter, V. Eneby, Östergötland, år 1812 av Rääf (texten; Vs 2: 1, s. 455–456) och Drake (melodien; denna nu endast i renskriften S 163, nr 99).

96 anm. (*SF II, s. 127*). (*DgFT 186.*) Här citeras omkväden ur två uppteckningar. Den första är Rääfs och Drakes (av vilken det långa slutomkvädet, utskrivet av Rääf i Vs 2: 1, s. 455, ej upptas i texten SF 96 B, utan blott i melodien), den andra är Geijers från Värmland eller Dalsland (Vs 2: 1, s. 594–597).

97. (*ST 6.*) Upptecknad av Geijer i Värmland eller Dalsland (Vs 2: 1, s. 597–598).

98 A. (*DgFT 266.*) Upptecknad av Rääf efter Beata Memsen 1810 (Vs 2: 1, s. 457–458).

98 B. (*DgFT 266.*) Bergshammarvisboken I, s. 133–140.

98 anm. (*SF II, s. 138*). (*DgFT 266.*) Utdrag ur texten Vs 2: 1, s. 459–462, enligt SF från Östergötland. Pikturen i ms är troligen Rääfs.

99. (*DgFT 95.*) Tryckt efter Arwidssons egen avskrift Vs 2: 1, s. 469–472 (texten) och Drakes renskrift S 163, nr 6 (melodien). Texten och melodien upptecknad av C. V. Westerling (texten finns i Augusta Fredrika von Hartmansdorffs utskrift i Vs 2: 1, s. 473–475), se s. 349 härovan.

100. (*ST 19.*) KB:s visbok i 4:o, nr 33.

101 A. (*DgFT 111.*) Upptecknad av Rääf (texten; Vs 2: 1, s. 477) och förmodligen Drake (melodien; denna blott i S 163, nr 43).

101 B. (*DgFT 111.*) Bergshammarvisboken I, s. 150–154 (avskr. av Arwidsson Vs 2: 1, s. 478).

102. (*DgFT 237.*) Upptecknad av August von Hartmansdorff (texten) och C. V. Westerling (mel.) 1810 efter majorskan Westerling (Vs 2: 1, s. 479–483); mel. finns också som S 163, nr 80.

103. (*DgFT 238.*) Upptecknad efter Karin Persdotter i V. Eneby, Östergötland, år 1812 av Rääf (texten; Vs 2: 1, s. 485–486) och Drake (melodien; blott i S 163, nr 63).

104 A. (*DgFT 527.*) Upptecknad av L. F. Rääf (Vs 2: 1, s. 491–494) utan angivande av meddelare.

104 B. (*DgFT 527.*) Texten tryckt efter Vs 2: 1, s. 495–496, en utskrift i för mig okänd piktur. Enligt en anteckning hade upptecknaren lärt den »af en Prost dotter från Jemtland». I samma anteckning säger upptecknaren: »Att den icke är okänd i Westmanland har Professor Fahlkrantz sagt mig.» I rubriken s. 495, heter det: »Fragmenter ur en Folkvisa, hvars Melodie Doctor Svabom [?] känner, så widt den af mig blifvit rätt uppfattad.» Melodien i SF är = S 163, nr 145, som anges vara upptecknad i Uppland. Upptecknaren har förmodligen varit en Uppsalaakademiker på 1830-talet, och åtminstone texten torde vara jämtländsk.

105. (*ST 18.*) Upptecknad efter Greta Esbjörnsdotter, V. Eneby, Östergötland,

år 1812 av Rääf (texten; Vs 2: 1, s. 497) och Drake (melodien; endast i S 163, nr 157).

106. (*DgFT 349.*) KB:s visbok i 4:o, nr 30.

107. (*DgFT 83.*) Text och melodi upptecknade av C. V. Westerling 1811. Texten finns i Augusta Fredrika von Hartmansdorffs utskrift i Vs 2: 1, s. 273–274; melodien finns nu blott i S 163, nr 42.

108 A. (*DgFT 335.*) Text och melodi upptecknade av C. V. Westerling 1811. Texten finns i Augusta Fredrika von Hartmansdorffs utskrift i Vs 2: 1, s. 403–404; melodien numera endast i S 163, nr 137.

108 B. (*DgFT 335.*) Vs 2: 1, s. 499–500, en nedskrift i Hedda Hammarskjölds piktur (se ovan s. 353).

109. (*DgFT 267.*) Upptecknad av C. V. Westerling 1811 (textutskrift av Augusta Fredrika von Hartmansdorff i Vs 2: 1, s. 510, 513, 515, 516).

110. (*DgFT 239.*) Upptecknad av Rääf efter mamsell Anna Beckstrand på Torpa i Ydre 1812 (Vs 2: 1, s. 501–502).

111. (*DgFT 252.*) Efter Vs 2: 1, s. 503–505, en uppteckning i Afzelius' piktur. Enligt SF från Uppland.

112. (*DgFT 68.*) Harald Oluffsons visbok, nr 17.

113. (*DgFT 184.*) Petter Rudebecks visuppteckningar, nr 4.

114. (*DgFT 146.*) Upptecknad (text och melodi) av C. V. Westerling. Texten finns i Augusta Fredrika von Hartmansdorffs utskrift i Vs 2: 1, s. 509, 511, 512, 510 (denna ordningsföljd!). För den i SF ej intagna melodien se s. 349 härovan.

115. (*Efterklang — De två konungabarnen.*) KB:s visbok i 16:o, nr 51.

115, mel. (*Efterklang — De två konungabarnen.*) Arwidsson har kombinerat texten SF 115 med melodien S 163, nr 56, dvs. Drakes arr. av en uppteckning av Grevilli efter Naterberg (texten Vs 2: 3, s. 72–73; melodien i J. H. Wallmans avskrift Vs 2: 2, s. 223), tidigare tryckt i Grönland, Alte Schwedische Volks-Melodien, s. 24.

116. (*DgFT 131.*) Bergshammarvisboken I, s. 155–159.

117. (*DgFT 437.*) Upptecknad av Geijer i Värmland eller Dalsland (Vs 2: 1, s. 585–587).

118. (*DgFT 458.*) Upptecknad 1810 eller 1811 av August von Hartmansdorff (texten; Vs 2: 1, s. 531–533) och C. V. Westerling (melodien; denna enbart bevarad i S 163, nr 158), kanske efter majorskan Westerling (se s. 348 härovan).

119. (*Balladefterklang.*) Vs 2: 1, s. 517–518 (okänd piktur). Där liksom i SF anges uppteckningen vara gjord i Skåne.

120 A. (*Yngre visa.*) Samuel Älfs visbok, nr 43.

120 B. (*Yngre visa.*) Harald Oluffsons visbok, nr 38.

121. (*Yngre visa*). Samuel Älfs visbok, nr 48.

122. (*DgFT 504.*) KB:s visbok i 8:o, nr 28.

123. (*DgFT 513.*) KB:s visbok i 4:o, nr 24.

124 A. (*Efterklang — DgF 306.*) KB:s visbok i 8:o, nr 29.

124 B. (*Efterklang — DgF 306.*) Ur »en af ett fruntimmer, under 1790-talet, uti Östergöthland gjord samling af folkvisor» i Rääfs avskrift Vs 2: 1, s. 519–520. (Den andra i ingressen till SF 124 nämnda texten av denna vistyp ur samma samling finns i Vs 2: 1, s. 521–522, avskriven av Rääf.)

124 B, Melodier. (*Efterklang — DgF 306.*) Båda melodierna (S 163, nr 115 och 116) är, såsom anges både i S 163 och i SF, danska. Källan är Nyerup–Rasmussen, Udvalg af Danske Viser, 1821, nr 16 A resp. C.

125. (*DgFT 511.*) KB:s visbok i 16:o, nr 10.

126. (*DgFT 381.*) KB:s visbok i 16:o, nr 19.

127. (*DgFT 503.*) KB:s visbok i 16:o, nr 21.

128 (*DgFT 272.*) KB:s visbok i 16:o, nr 42.

129. (*ST 29.*) KB:s visbok i 8:o, nr 35.

130. (*Efterklang — De målade rosorna.*) KB:s visbok i 16:o, nr 14.

131. (*DgFT 461.*) KB:s visbok i 16:o, nr 56.

132. (*DgFT 277.*) Harald Oluffsons visbok, nr 16.

133. (*DgFT 81.*) Petter Rudebecks visuppteckningar, nr 1.

134 A. (*DgFT 84.*) Upptecknad efter Greta Naterberg i Slaka av Rääf (texten) och Grevilli (melodien); se Wallman–Greta Naterberg 11, s. 387 härovan.

134 B. (*DgFT 84.*) Upptecknad 1811 av August von Hartmansdorff (texten; Vs 2: 1, s. 535–537) och C. V. Westerling (mel. S 163, nr 121) efter majorskan Westerling.

135 A. (*DgFT 63.*) KB:s visbok i 4:o, nr 7.

135 B. (*DgFT 63.*) Upptecknad i Kisa, Östergötland, år 1812 efter en icke med säkerhet identifierbar kvinnlig traditionsbärare av Rääf (texten; Vs 2: 1, s. 541) och troligen Drake (mel. S 163, nr 117); jfr s. 332 ang. sångerskan och s. 106 ang. melodiens första förekomst i tryck.

136 A. (*DgFT 58.*) Harald Oluffsons visbok, nr 21.

136 B. (*DgFT 58.*) KB:s visbok i 4:o, nr 8.

137. (*DgFT 56.*) KB:s visbok i 4:o, nr 5, jämte avvikelser ur KB:s visbok i 4:o, nr 44.

138 A. (*DgFT 55.*) KB:s visbok i 4:o, nr 6.

138 B. (*DgFT 55.*) Upptecknad efter Karin Persdotter, V. Eneby, år 1812 av Rääf (texten; Vs 2: 1, s. 543) och Drake (mel. S 163, nr 103).

139. (*DgFT 65.*) Text upptecknad av Hartmansdorff efter majorskan Westerling 1810 (Vs 2: 1, s. 545–547).

139, melodier. (*DgFT 65.*) C. V. Westerlings melodiuppteckning efter majorskan Westerling (Vs 126: 4, s. 29; avskrift av densamma och Hartmansdorffs textuppteckning gjord av Adlerbeth i Göt. Förb. vissamling, s. 31–32) trycktes ej i SF. I stället intogs där två sinsemellan mycket likartade melodier (S 163, nr 143 resp. 146). Den första är av okänd proveniens, den andra troligen uppländsk (Hörlin, se s. 111 n. 41).

140. (*DgFT 54.*) Vs 2: 1, s. 553–554, en uppteckning med melodi (den senare intagen som nr 70 i S 163), enl. SF från Södermanland. Ms har ingen proveniensuppgift.

141 A. (*DgFT 37.*) Upptecknad av Rääf efter »en 60 års Enka som lärdt den af sin MorMor på Torpön i Östergöthland» (Vs 2: 1, s. 540).

141 B. (*DgFT 37.*) Efter Vs 2: 1, s. 557–558 (okänd hand), enligt SF upptecknad i Uppland. Proveniensen är dock osäker; en av samma hand utskriven text (Vs 2: 1, s. 397–398) är tryckt som SF 69 och uppges där komma från Småland eller Östergötland.

142. (*DgFT 37.*) Text och melodi upptecknade av C. V. Westerling 1811. Texten finns i Augusta Fredrika von Hartmansdorffs utskrift i Vs 2: 1, s. 559–560; melodien är endast bevarad i renskriften S 163, nr 59.

143. (*DgFT 70.*) Petter Rudebecks visuppteckningar, nr 6.

144. (*Yngre visa — Riddaren och hertigens dotter.*) Vs 2: 1, s. 561–567 (A. Hägerstrands avskrift av nu förlorat skillingtryck från 1689).

145. (*DgFT 523.*) Upptecknad av Rääf efter Carl Petter Sammelsson, Skeda, Östergötland, år 1814 (Vs 2: 1, s. 581).

146. (*DgFT 35.*) KB:s visbok i 4:o, nr 4.

147 A. (*DgFT 488.*) KB:s visbok i 4:o, nr 3.

147 B. (*DgFT 48.*) Bergshammarvisboken I, s. 147–150.

148 A. (*DgFT 47.*) Upptecknad av Geijer i Värmland eller Dalsland (Vs 2: 1, s. 583–584).

148 B. (*DgFT 47.*) Upptecknad av Rääf 1810 efter Beata Memsen (Vs 2: 1, s. 617).

149 A. (*DgFT 40.*) Upptecknad av August von Hartmansdorff (texten) och C. V. Westerling (melodien) 1810 efter »en Flicka från Kisa Socken» (Vs 2: 1, s. 623–625).

149 B. (*DgFT 40.*) Upptecknad av Lorenzo Hammarsköld (texten; Vs 2: 1, s. 631–632) och Erik Drake (mel. S 163, nr 122) efter Hedda Hammarskjöld på Tuna i norra Småland, SF:s landskapsangivelse »Östergöthland» (också i S 163) är mindre korrekt.

149 C. (*DgFT 40.*) Petter Rudebecks visuppteckningar, nr 39.

149 anm. (*SF II, s. 318*). (*DgFT 40.*) Två strofer citerade ur Rääfs uppteckning efter Kerstin Persdotter, V. Eneby, 1812 (Vs 2: 1, s. 631–632).

150 A. (*DgFT 380.*) Upptecknad av August von Hartmansdorff (texten) och C. V. Westerling (melodien) 1810 efter »en Piga från Kinda härad» (Vs 2: 1, s. 647–650).

150 B. (*DgFT 380.*) Upptecknad med melodi av H. R. Bostedt på Kultorp i Tuna sn, Kalmar län 1815 (Vs 2: 1, s. 627–629).

151 A. (*DgFT 467.*) Bergshammarvisboken I, s. 81–93.

151 B. (*ST 31.*) Per Brahes visbok, nr 1.

152. (*Yngre visa — Susanna i Babylon.*) KB:s visbok i 16:o, nr 29.

153 A. (*DgFT 136*). KB:s visbok i 4:o, nr 34.

153 B. (*DgFT 136.*) KB:s visbok i 4:o, nr 35.

153 C. (*DgFT 136.*) Skillingtryck ur Zetterströmska samlingen (trycket DgFT 136: 2 i min förteckning i kap. 3).

154. (*DgFT 135.*) Skillingtryck ur Zetterströmska samlingen (DgFT 135: 1) med avvikelser ur andra skillingtrycksupplagor och ur P. W. Hörlins uppländska upptecknin̈g från 1830-talet (Vs 2: 1, s. 655–657). Melodien (SF »154 A») är troligen Hörlins, om ock den i S 163, nr 16, uppges komma från Östergötland.

155. (*DgFT 139.*) Upptecknad av Rääf (Vs 2: 1, s. 687–688). Ms innehåller ingen uppgift om upptecknin̈gsår, -ort eller meddelare, kanske därför att det är defekt i övre hörnet. Troligen rör det sig om en östgötsk uppteckning från 1810-talet.

156. (*DgFT 290.*) Harald Oluffsons visbok, nr 4.

157. (*DgFT 159.*) KB:s visbok i 8:o, nr 3.

158. (*Yngre visa — Slaget vid Stångebro 1598.*) Bröms Gyllenmärs' visbok, nr 26.

159. (*Yngre visa — Kristian IV i Sverige.*) Bröms Gyllenmärs' visbok, nr 18.

160. (*Yngre visa — Slaget vid Narva 1700.*) Bergshammarvisboken I, s. 271–283.

161. (*Yngre visa — Slaget vid Hälsingborg 1710.*) Bergshammarvisboken I, s. 264–270.

162. (*Yngre visa — Karl XII:s fältmarsch.*) Allmänna Journalen 1818, nr 169 (texten) samt E. J. Arrhén von Kapfelmans utgåva av melodien.

163. (*DgFT 138.*) KB Vs 20, lägg 21, med avvikelser upptagna ur lägg 20 (KB:s visbok i 4:o, nr 57) och lägg 22. Lägg 21 har tillhört Messenius, de båda

andra Bureus. Arwidssons uppgift i ingressen är felaktig så tillvida som den rubrik han anger tillhöra hans huvudtext (lägg 21) istället finns i lägg 20.

164. (*DgFT 317.*) Petter Rudebecks visuppteckningar, nr 40.

165. (*DgFT 466.*) KB:s visbok i 16:o, nr 13.

166. (*DgFT 338.*) Texten är Petter Rudebecks visuppteckningar, nr 23. Melodien, som möjligen bygger på Grevillis uppteckning efter Greta Naterberg (se Wallman–Greta Naterberg 3, s. 386 härovan), är med Drakes ord uppfattad i »Lydisk tonart» så som fallet är i Grönlands Alte Schwedische Volksmelodien, s. 39; det är sannolikt, att Drake här tillgodogjort sig Grönlands edition.

167. (*DgFT 337.*) Dissertationen Tractum territorii Lofguddiani *Kullen* dictum adumbrans, Lund 1754 (pr. S. LagerBring, resp. S. P. Sundius). Arwidsson kallar felaktigt respondenten »Sundelius».

168. (*DgFT 114.*) Vs 2: 1, s. 697–698, en avskrift av Rääf ur »en af ett fruntimmer, på 1790-talet, i Östergöthland gjord samling af folkvisor» (se s. 314 härovan).

169. (*Balladpastisch — Kämpen Hake.*) Petter Rudebecks visuppteckningar, nr 37.

170. (*Balladpastisch — Harald och unge Thor.*) Efter två utskrifter i Acta Ecclesiastica, RA (den ena av dessa — den ur vilken avvikande läsarter upptagits — finns i Rääfs avskrift i Vs 2: 1, s. 699–700). Jfr ovan s. 684 f.

SF 71, tillägg. (*SF II, s. 437–439.*) (*DgFT 448.*) KB:s visbok i 8:o, nr 34.

SF 144, tillägg (*SF II, s. 440–444*). (*Yngre visa — Riddaren och hertigens dotter.*) Efter Arwidssons avskrift Vs 2: 1, s. 577–580, ur Harald Oluffsons visbok (se s. 134 n. 19 härovan samt min uppsats Ett Pyramus och Thisbe-motiv i Sverige, 1962, s. 69 f.).

Orm Ungersven. (*SF II, s. 445–447.*) (*DgFT 11.*) Bröms Gyllenmärs' visbok, nr 78.

Herr Wronge. (*SF II, s. 448–450.*) (*ST 21.*) Harald Oluffsons visbok, nr 13.

Gengångaren. (*SF II, s. 451–452.*) (*DgFT 91.*) KB:s visbok i 8:o, nr 42.

SF III, 1842.

SF III, s. 3–4. (*DgFT 462.*) Bergshammarvisboken I, s. 103–106.

SF III, s. 13–14. (*DgFT 512.*) KB:s visbok i 16:o, nr 48.

SF III, s. 519–521. (*DgFT 97.*) Texten efter Vs 2: 2, s. 665–667, uppteckнad av Adam Hägerstrand efter en 30-årig man i Norrköping februari 1818. Hägerstrands text har blott tretton strofer; den fjortonde är tillagd efter Vs 2: 2, s. 684 (om denna senare text, se strax härnedan). Melodien finns i Vs 2: 2, s. 593, i okänd piktur. Textunderläggningen där avviker betydligt från Hägerstrands uppteckning och är tydligen gjord efter annan tradition.

SF III, s. 521 n. (*DgFT 97.*) Tre strofer ur texten Vs 2: 2, s. 682–684. Denna ingår i ett parti (Vs 2: 2, s. 675–690) om sammanlagt fem julvisor, utskrivna av en och samma okända hand. På s. 675 har Arwidsson skrivit två källupplysningar. Den ena lyder: »Uppteckнad efter sång på Skultuna bruk i Westmanland.» Den andra har följande lydelse: »Efter afskrift gjord af ett tryckt ex. från 1730 talet. Melod. såsom: Ack, ljuflig tid». Den första anteckningen är överstruken, förmodligen av Arwidsson. Samlingens första visa »Guds son är född I Bethlehem» är tryckt i SF III, s. 516–519, och här återkommer ordagrant den senare anteckningen (Arwidsson har helt enkelt använt detta ms till tryckmanuskript). I en

not vid denna visas sista strof meddelar emellertid Arwidsson: »Denna sång är ännu känd bland arbetarne på Skultuna bruk i Westmanland.» För texten av DgFT 97, som vi här behandlar, uppger Arwidsson, att den ingår bland »de ofvan omnämnda julsångerna, öfliga på Skultuna bruk». Frågan är om samlingen s. 675–690 är en direkt avskrift av ett skillingtryck eller om den återger uppteckningar från Skultuna — en annan sak är att också i det senare fallet traditionen ytterst torde gå tillbaka på skillingtryck. I ett brev till Rääf eller J. H. Wallman 25.2.1818 (Vs 2: 2, s. 663–673; dvs. samma brev ur vilket den i SF III, s. 519–521, tryckta texten av DgFT 97 hämtats) nämner Hägerstrand (s. 670), att han funnit ett skillingtryck från 1730-talet, innehållande den nämnda visan (»Guds son», etc.) och »4 andra, så kallade Andeliga Juleqväden». H. Celander skriver i sitt stora arbete Stjärngossarna, 1950, s. 62 n. 1, att det sannolikt är detta skillingtryck som i avskrift utgör partiet Vs 2: 2, s. 675 ff. (I a. a., s. 276 säger däremot Celander: »I handskriften till Arwidssons Svenska fornsånger II, s. 682–684 finns en annan text [: av DgFT 97] på 12 strofer, återgiven efter ett äldre vistryck, som inte närmare anges. — — — Sången uppges här [:i SF] ingå bland de på Skultuna bruk i s. Västmanland övliga julsångerna.») Pikturen i vederbörande samling är ej Hägerstrands, ej heller är ortografien 1730-talets (att Hägerstrand är tämligen noggrann vid avskrifter ur äldre skillingtryck vet vi genom hans avskrift i Vs 2: 1, s. 561–567). Det syns mig därför osannolikt, att ifrågavarande parti i Vs 2: 2 är Hägerstrands avskrift av ett skillingtryck från 1730-talet. Arwidssons uppgifter syns mig tyda på att det rör sig om uppteckningar (eller avskrifter ur någon handskriven visbok) från Skultuna. Med ledning av notisen i Hägerstrands brev har Arwidsson emellertid vetat, att »Guds son är född» ingått i ett tryck från 1730-talet, och han har därför, med något tvivelaktig rätt, angett ett dylikt tryck som källa för Skultunatexten. Melodihänvisningen »Ack, ljuflig tid» har Arwidsson nog fått från Hägerstrands brev, s. 668, där den anges möta på ett tryck från 1793; visan »Ack, ljuflig tid» existerade säkerligen ej på 1730-talet (se C. W. von Sydow, God Afton om I hemma är, 1917, s. 117). Jag vill således anse, att också texten av DgFT 97 i Vs 2: 2, s. 682–684 (in extenso men icke fullt diplomatariskt tryckt i S. Erixon, Skultuna bruks historia II [I: 2], 1935, s. 588 f.) kommer från Skultuna.

*

I så gott som alla tillfällen har vi kunnat utpeka källan för de förtecknade texterna i SF — det enda undantaget är SF 26, till vilken ms saknas. Något sämre lottade är vi när det gäller melodierna så tillvida som det i åtskilliga fall icke lyckas att komma bakom den Drakeska renskriften S 163. Sammanfattande kan det dock sägas, att vi relativt bra känner källorna för SF.

Om själva utgivningsarbetet har Otto Andersson skrivit.[27] Till denna framställning finns ej så mycket att tillägga, om också bevarade brev kan ge ytterligare detaljer. Det skall blott påpekas, att det var Arv. Aug.

[27] O. Andersson, Adolf Iwar Arwidsson och Svenska Fornsånger (Saga och Sed 1936; omtr. i Andersson, Studier i musik och folklore, 1964, s. 326 ff.).

Afzelius som föreslog Arwidsson att denne »skulle af Hartmansdorff begära ett rekommendations bref till alla biskoparne, om kringsändning af listor till prosterierna».[28] Det var således med goda råd förutom med material som Afzelius bidrog till SF.

Man möter stundom uppgifter om att Arwidsson skulle ha verkat som upptecknare av i SF publicerat material.[29] Så är i varje fall icke tillfället beträffande balladerna; bland sånglekarna finns åtskilliga från Finland, och en del av dessa är »efter minnet, sedan den tid de utgjorde hans ungdoms förlustelse» nedtecknade av Arwidsson själv.[30]

Arwidssons roll i SF är således textredaktörens och utgivarens, under det att melodiredigeringen ombesörjdes av Erik Drake.[31] Som textredaktör har Arwidsson fått de amplaste lovord. Ur mängden av enstämmiga lovord citerar jag blott K.-I. Hildeman, som betecknar SF såsom »metodiskt otadlig»,[32] och Erik Dal, som skriver: »Kvaliteten og pålideligheden af Svenska Fornsånger kan bl a prøves ved at sammenligne en række texter med Visböckers aftryk af de samme MSS; værket er af stor betydning for al senere forskning.»[33]

---

[28] Brev från Arwidsson till Rääf 12.10.1832, UUB. Jfr Andersson, a. a., 1964, s. 340.

[29] Sålunda skriver Nils L. Wallin i den av M. Arnberg redigerade boken Den medeltida balladen, 1962, s. 131, ang. melodien till SF 80: »Denna redigering av melodin kan ha gjorts av den, som sjöng för Arwidsson, men det är inte osannolikt, att den är av dennes egen hand.» (Melodien ifråga är upptecknad av C. V. Westerling och för SF, liksom övriga melodier där, redigerad av Erik Drake.) Icke heller är det korrekt att som Bergel i GAS IV, s. 280 f., tala om »Arwidssons redigeringsarbete» när det gäller en melodi i SF; det är blott när det gäller kombinationen text/melodi som Arwidsson kan göras ansvarig. — I FSF V: 1 uppges Arwidsson ha upptecknat nr 37 A i nämnda edition (= SF 68; i FSF V: 1 tryckt efter SF och ej efter det i Vs 2 bevarade manuskriptet), och samma uppgift återkommer i S. Eks rec. av FSF V: 1 i FmFt 1935, s. 154, där det talas om »den redan av Arwidsson efter egna barndomsminnen i Nyland upptecknade» visan. Ms i Vs 2 klargör, att visan ej upptecknats av Arwidsson utan av C. C. Rosenbröijer. För det första av de två i anm. till SF 68 citerade omkvädena — det där »Åland» nämns — finns dock ingen källa i Vs 2 och något liknande omkväde till denna visa finns överhuvudtaget ej i rikssvensk tradition, däremot i finländsk (se FSF V: 1, nr 37 C, från Strömfors i Nyland); just detta omkväde skulle kunna vara en ungdomserinring av Arwidsson. (Det andra i anm. till SF 68 återgivna omkvädet är däremot det i Rosenbröijers uppteckning förekommande; Arwidsson har i huvudtexten SF 68 bytt detta mot det också i rikssvensk tradition vanliga.)

[30] Se SF III, s. XII. Ofta tillfogas vid rikssvenska uppteckningar upplysningen att vederbörande lek också är känd i Finland.

[31] Jfr s. 112 f. härovan.

[32] Ny ill. sv. litteraturhistoria, red. E. N. Tigerstedt, I, 1955, s. 386 (där SF råkat bli benämnd »Svenska fornsagor»); jfr ibid., s. 244. Sverker Ek kallar SF »ett för sin tid metodiskt banbrytande verk» (Den svenska folkvisan, 1924, s. 8).

[33] Dal, Nordisk folkeviseforskning, 1956, s. 153.

Manuskripten till texterna och delvis också melodierna i SF finns, som flerstädes nämnts i föreliggande arbete, i tre volymer i KB under signum Vs 2: 1–3. Balladmaterialet finns huvudsakligen i Vs 2: 1 och Vs 2: 3 men i någon utsträckning även i Vs 2: 2, i vilket dock främst ingår sånglekar och det övriga stoff som är representerat i SF III. Det förtjänar att påpekas, att de texter som hämtats ur äldre ms i KB i regel ej finns avskrivna av Arwidsson i Vs 2. I stort sett är manuskripten, i den mån det låtit sig göra utan stympning, inbundna i Vs 2: 1 i den ordningsföljd deras texter eller åtminstone vistyper ingår i SF I–II; åtskilligt material i Vs 2, särskilt Vs 2: 3, är ej tryckt i SF.[34] Arwidsson har begagnat originaluppteckningarna som tryckmanuskript och där i handskrift infört sina i SF tryckta ingresser till de enskilda visorna. Vi kan givetvis förebrå Arwidsson för att han splittrat sammanhörande samlingar — en sammanställning efter upptecknare och traditionsbärare kan dock göras, såsom jag visat främst i avsnittet om L. F. Rääfs visinsamling i kap. 2 härovan — och för att han icke låtit göra ett särskilt tryckmanuskript i stället för att vid tryckningen använda originaluppteckningarna. Därvid skulle vi dock göra oss skyldiga till ett anakronistiskt betraktelsesätt. Arkivaliers ordnande efter provenienspricipen är en nyare idé, och uppteckningar ur samtidstraditionen torde Arwidsson vid en tid, när ännu folkvisetraditionen var i hög grad levande, ha ansett sig i rent yttre hänseende kunna behandla annorlunda än de äldre manuskripten från 15- och 1600-talen (om också den genom Arwidsson föranstaltade sammanställningen och inbindningen av KB Vs 20 och 21 likaledes lämnar åtskilligt att önska i avseende på information om de däri ingående manuskriptens tidigare förvaring och ev. samband med varandra) och på ett annat sätt än vi numera skulle förfara. Till Arwidssons förtjänst får räknas, att han bevarade sitt originalmaterial i en helt annan utsträckning än t. ex. Afzelius gjorde. Förhållandet att Arwidsson icke själv i någon högre grad samlat sitt material utan fått det främst från Rääf och Afzelius just för utgivningen av SF kan ha verkat som en obligation härvidlag.

Det överallt mötande talet om SF som »metodiskt otadlig», »pålitlig», osv. verkar vara baserat på förutsättningen att editionen skulle ha en strikt vetenskaplig hållning av nutida snitt. Ofta utpekas SF som en inspirationskälla för Grundtvig och detta tydligen med rätta, men när SF betraktas som ett verk av samma karaktär som DgF, låt vara i mindre

---

[34] Helt riktigt är det ej som Dal skriver i a. a., s. 153, att »De tre digre manuskriptbind» (: Vs 2) har »været til disposition allerede for GAfz og bærer visse spor deraf». Det är blott vissa begränsade delar av innehållet i Vs 2, som stått till Afzelius' förfogande och detta innan nuvarande Vs 2 existerade.

skala (och bortsett från att även Svend Grundtvigs redigeringsprinciper har ställts ifråga av vissa nutida forskare) finns intet fog härför. I huvudsak gäller detsamma för SF som för GA beträffande verkets syfte.[35] Detta var icke rent vetenskapligt. Någon differentiering mellan ett helt vetenskapligt syfte och en inriktning på en publik bland vad man kan kalla »den bildade allmänheten» hade ännu ej införts. Den nordiska textfilologien var långtifrån färdigutbildad vid tiden för SF:s utgivning, och icke heller fanns några krav på att samtida folkviseuppteckningar skulle behandlas med samma pietet som äldre dokument. Jag anser det rättvist, att detta framhålles innan vi går att bedöma pålitligheten av SF. Varje på ett riktigt källstudium vilande undersökning av Arwidssons behandling av sitt material visar nämligen, att SF är långtifrån »metodiskt otadlig» ur nutida vetenskaplig synpunkt och att den inte ens fyller de mått vi ställer på en populärutgåva för allmänt bruk idag. I den mån man kan tala om en skillnad i pålitlighet mellan GA och SF är det en fråga om gradskillnad men inte mera.

Med tanke på det syfte som jag tillskrivit SF kan Arwidsson ej förebrås för att han ändrat ortografien och interpunktionen, insatt anföringstecken i dialogstrofer och gjort smärre språkliga normaliseringar. Allt detta är ting som accepteras även i nutida balladurval för allmänt bruk. Några andra ingrepp i texterna, såsom omkvädets uteslutande utom i visans början och slut, är sådana som alltfort anses icke blott tillåtliga utan även lämpliga i moderna vetenskapliga editioner. De invändningar som kan resas mot SF gäller andra och gravare ting: ändringar i texterna, ofta av betydande slag, utan att Arwidsson upplyser om att dessa ändringar gjorts. Den följande exposén kommer att visa, att många texter i SF ej kan användas för vetenskapliga ändamål. Min kritik av källbehandlingen i SF riktar sig mot Arwidsson men indirekt även mot en senare forsknings syn på editionen ifråga.

Texterna ur de gamla visböckerna och manuskripten är i stort sett tämligen korrekt lästa i SF. Vissa felläsningar förekommer, men de är förhållandevis få.[36] Stundom har Arwidsson moderniserat ortografien men då anmärkt detta — det gäller Petter Rudebecks visuppteckningar; i regel har dock den gamla ortografien behållits. När Erik Dal prövat pålitligheten av textåtergivningen i SF har han, som framgår av citatet härovan, jämfört däri ingående texter med avtrycket av motsvarande texter i 15- och 1600-talens visböcker. Dal har därvid nått ett för Arwidsson mycket

---

[35] Jfr härovan s. 818 f.

[36] Det bör påpekas, att texterna i SF ur Samuel Älfs visbok är tryckta efter avskrifter gjorda av Rääf.

positivt resultat. Går vi över till att granska Arwidssons behandling av textuppteckningar från 1700-talets slut och från 1800-talet blir bilden delvis en annan.[37]

I Vs 2 kan vi följa Arwidssons tillvägagångssätt vid textredigeringen inför öppen ridå. Vi kan där registrera hans sedan i SF återkommande ändringar i originalmanuskripten. Det visar sig, att Arwidssons attityd till de yngre uppteckningarna är en annan än till 15- och 1600-talsuppskrifterna. Han har behandlat det förstnämnda stoffet mycket fritt. Hans strävanden att för sin samtid presentera läsliga texter utan lakuner i berättelsen, utan onödiga dialektala ord och ordformer samt utan stötande uttryck och strofer framstår i all önskvärd tydlighet.

I ett par tillfällen har Arwidsson genom kursivering utmärkt förändringar han infört i texterna (SF 33 A, str. 1, och SF 59). Detta gör ett vederhäftigt intryck, men det visar sig att det blott är vissa av ändringarna i SF 59 som på detta sätt markerats och att andra är gjorda i tysthet. Går vi till andra texter i SF är stora ändringar införda av Arwidsson utan att detta på något sätt meddelas. En helt uttömmande genomgång kan jag här icke företaga, och den skulle ej heller tjäna något ändamål i detta sammanhang. De exempel och den sammanfattande karakteristik jag härnedan ger, torde vara tillräckligt belysande.[38]

I SF 35 har Arwidsson utbytt den kvinnliga huvudpersonens namn »Inga» (genomgående i ms) mot »Signa», för vilket ingen hemul finns i ms. Detta namnbyte (också i visans titel i SF) motiveras på följande sätt: »Namnet *Signa* (det i gamla sagor, t. ex. V ö l s u n g a S a g a, förekommande *Signe*), omvexlar i denna sång vanligen [sic] med *Inga*.» Till saken hör, att den i SF begagnade uppteckningen är den enda vi äger av denna visa.

I SF 40 har Arwidsson uppsatt texten av DgFT 234 som genomgående fyrradig; i traditionen visar denna visa en ur forskningens synpunkt intressant vacklan mellan två- och fyrradig strof. För att kunna hålla det fyrradiga schemat har Arwidsson tvångsvis omarbetat str. 6, 7 och 12. Delvis har han därvid utnyttjat en annan uppteckning av visan (Vs 2: 1, s. 205–207; gjord av L. F. Rääf efter Greta Naterberg i Slaka), delvis har

---

[37] Jag har länge i seminarieföredrag o. d. förfäktat åsikten, till vilken jag kom fram vid min katalogisering av Vs 2 år 1953, att Arwidssons textredigering icke är fullt så oantastbar ur rent vetenskaplig synpunkt som man allmänt velat göra gällande. Jfr mitt diskussionsinlägg i Ålborg 1961, tryckt 1962 i L. Bödker (red.), Nordisk seminar i folkedigtning I, s. 126.

[38] Genom den ovanstående källförteckningen för de olika visorna i SF är det lätt att finna förlagorna i Vs 2.

han byggt på sin egen kännedom om balladstilen. Str. 6 ser ut på följande sätt:[39]

Vs 2: 1, s. 203	*SF 40*
När som de kommo	Och när som de kommo
på Ridder Perlemans gård	På Riddar Perlemans gård,
Ute för dem	Det var Riddar Perleman,
Ridder Perleman han står	Han ute för henne står.

I Vs 2: 1, s. 205, lyder strofen:

Och det var Jungfru Gundela
hon körde sig till Herr Perlemans gård
Det var Ridder Perleman
han efter henne stod.

Str. 7 lyder så:

Vs 2: 1, s. 203	*SF 40*
Välkommen hit	»Välkommen hit Jungfru Gunnela,
aldrakäraste min	»Aldrakäraste min,
åt eder har jag blandat	»Åt eder har jag blandat
både mjöd och vin.	»Nu både mjöd och vin!»

Vs 2: 1, s. 205
Välkommen hit
Jungfru Gundela till mig
I alla mina dagar
har jag väntat på dig.

Str. 9 i SF 40 saknas helt i ms Vs 2: 1, s. 203–204, utan har av Arwidsson med en obetydlig ändring lånats från den andra uppteckningen, Vs 2: 1, s. 205–207.

Samma kombination av lån och tilldiktning från Arwidssons egen sida möter vi i str. 8 och 9 i SF 47 A; dessa båda strofer saknas helt i det ms Arwidsson i övrigt lagt till grund för sitt avtryck.

I den ovan berörda SF 59 har Arwidsson utmärkt, att han tillagt två rader i str. 5 och en i str. 10. Han har däremot ej markerat, att han kompletterat str. 9 medelst upprepning av de första raderna i str. 8 (I verkligheten, dvs. ms, motsvaras str. 9–10 i SF av en enda femradig strof.) Ett »att» är vidare uteslutet i str. 1, ett »mer» är flyttat i str. 12; de två sistnämnda ändringarna är gjorda av rytmiska skäl.

SF 63 C är en av Arwidsson företagen sammanarbetning av två Rääf-

[39] De här återgivna exemplen föregriper på ett lustigt sätt Ernst von der Reckes forskningar rörande övergången från två- till fyrradig strof, presenterade bl. a. i Danmarks Fornviser I, s. XIII f. Också Arwidsson hade upptäckt hur traditionen och en kunnig balladeditor med fyllnadsord skapar en fullständig fyrradig strof.

uppteckningar på s. 343 i Vs 2: 1, den ena efter »Pigan Anna från Ydre», den andra efter »Gumman Annika Pehrsd[r]». Str. 1–4, 6–12 är efter pigan Annas tradition, str. 5, 13–16 efter gumman Annika. Bland de ändringar Arwidsson ur egen fatabur infört kan nämnas »Det rödaste guld» i str. 10 (ms: »rödaste gullet») och »satte» i str. 13 (ms: »satt'na»).

I SF 67 har Arwidsson uteslutit sista strofen i ms. I stället har han tillagt en strof (nr 3 i SF:s text) som ej finns i det eljest begagnade ms.

I SF 68, en finländsk uppteckning, har Arwidsson till att börja med ersatt omkvädet »Och för (ro) öfver sjöarne till söder under ön» (ms) med »Och ro mig öfver sjöarne med åror!» (SF).[40] Åtskilliga andra ändringar är gjorda. Ordet »dö» i str. 3 har Arwidsson ersatt med »få sin död», »bläste» i str. 8 med »blåste», »steg» i str. 12 med »slog», »Hvart» i str. 20 med »Hvar», »förgylda» i str. 25 med »förgyllande». Enstaviga ord som »att» och »han» är borttagna resp. insatta av hänsyn till rytmen. Sålunda är det i balladstil vanliga ordet »allt» i str. 8 insatt av Arwidsson. Vidare är orden »hennes» (str. 4), »tagandes» (str. 26) och »sköna» (str. 28) i ms uteslutna i SF.

I SF 77 är i str. 5, rad 1, ordet »sin» tillagt av Arwidsson, under det att två strofer i ms varit Arwidsson för starka:

> och Tafvel han tager stolts Adelin i famn
> den ena handen i hennes barm.
> (str. 14 i ms, Vs 2: 1, s. 423).

> och Tafvel han stod och såg deruppå
> huru fostret tvingdes sin moder ifrå.
> (str. 19 i ms, Vs 2: 1, s. 424).

De har ej intagits i SF.

Det näst sista exemplet (str. 14 i Vs 2: 1, s. 423) för oss in på arten av Arwidssons ingrepp i texterna. Ifrågavarande strof har säkerligen uteslutits av anständighetsskäl. Av samma anledning har han i SF 102, str. 23, ersatt »Din Jungfrudom» med »dig sjelf till pant» och i SF 55, str. 17 »rumpan» med »svansen».[41] I andra fall har han ersatt alltför modernt klingande ord med sådana som han ansett bättre passa i balladstilen: istället för »Riksdaler» skriver han »silfpengar» (SF 149 A, str. 7) och istället för »skriker» inför han ordet »gråter» (SF 55, str. 14). Överhuvud-

[40] Jfr n. 29 strax härovan.

[41] Också i den gamla texten SF 33 A (KB:s visbok i 8:o, nr 17) har Arwidsson på sätt och vis gjort en textändring av denna grund; han har i str. 1 kompletterat andra versraden med »och båld» så som Atterbom i Poet. Kalender för år 1816, s. 55 återger texten ur Bröms Gyllenmärs' visbok, nr 62. Gyllenmärs' visbok har här »och kått». (Arwidsson nämner både Gyllenmärs och Atterbom i ingressen till SF 33.) Jfr kap. 11 i del II av föreliggande arbete.

taget utnyttjar han, liksom Afzelius, sin kännedom om balladens stil och ordförråd för att omarbeta sina förlagor till närmare anslutning till en idealstil. Han sätter in titeln »Herr» där den saknas i ms (SF 38, str. 17), »vid gröna Lund» utbyts mot »i grönan lund» (SF 60, str. 1) och »spatserar» mot »hon gångar» (SF 105, str. 16–17).

Strofers innehåll ändras genom lån ur andra texter eller genom Arwidssons egen tilldiktning (t. ex. SF 24 C, str. 15; SF 31, str. 12; SF 96 B, str. 12). Ändringar av rytmiska skäl, på vilket vi redan sett exempel, är legio, liksom diverse språkliga förändringar. Strofer utesluts, och strofer utan hemul i vederbörande källa tillsätts — som ytterligare exempel på dessa ting kan nämnas SF 55, SF 75 A, SF 90 B och SF 104 A.

På samma sätt som Afzelius kombinerar Arwidsson texter ur en källa med melodier ur en annan. I ett fall erkänner han detta (SF 52), i övrigt icke (t. ex. SF 55), såvida melodikällan är svensk. Där han kombinerar en svensk text med en dansk melodi, vilket förekommer i en hel del tillfällen, anger han däremot i regel i melodibilagan att melodien är dansk; ett undantag är SF 33 A.

Arwidssons landskapsuppgifter är i åtskilliga fall tvivelaktiga eller rent felaktiga. Sålunda är av Rääfs uppteckningar efter »Kerstin på Tuna» tre tryckta i SF (som SF 59, 65, 75 E), och av dessa uppges de två förstnämnda komma från Östergötland, den tredje från Småland, vilket är den riktiga uppgiften. Inkonsekventa i hög grad är landskapsbeteckningarna för Hartmansdorffs och C. V. Westerlings uppteckningar, inte minst för uppteckningarna efter majorskan Westerling. Formellt riktigt anger Arwidsson Rääfs uppteckningar efter Karin Persdotter i V. Eneby vara gjorda i Östergötland, men dit kom sångerskan ifråga först i 30-årsåldern och hennes repertoar torde vara småländsk. I många av dessa fall beror säkerligen onöjaktigheterna på att Arwidsson fått otillräckliga eller oriktiga upplysningar av Rääf. I andra fall (som i SF II, s. 101) är felet helt Arwidssons eget.

I sina arrangemang av melodierna syns Erik Drake i stort sett ganska troget ha återgett uppteckningarna, sina egna och andras; en detaljgranskning av detta och av Drakes harmonisering överlåter jag emellertid, liksom granskningen av Hæffners och Grönlands sättningar, åt andra forskare.[42]

*

GA och SF är klassiskt vordna verk, och de kommer naturligtvis alltid att vara av stort intresse för nordisk folkviseforskning. Förutom att de har

[42] Jfr s. 833 f. i denna exkurs.

ett historiskt värde kan de ännu tjäna som introduktioner till studiet av den svenska balladen.[43] GA, vars källor till så stor del är förkomna, kommer därjämte att behålla sin egenskap av källskrift för åtskilliga visversioner, låt vara att den gjorda demonstrationen av Afzelius' redigeringsprinciper råder oss att behandla dessa versioner med någon reservation. Eljest bör man uppenbarligen undvika att begagna texterna i GA och SF för rent vetenskapliga ändamål. Vår genomgång av källbehandlingen i GA och SF aktualiserar verkligen behovet av en vetenskaplig edition av Sveriges medeltida ballader.

[43] Dels därför att jag ej velat föregripa mina här framlagda resultat, dels därför att jag avsett att min lilla populärutgåva Svenska medeltidsballader från 1962 skulle kunna i undervisningen användas jämsides med GA (GAB) och SF har jag där avstått från att göra de förändringar i texterna ur GA och SF som mina manuskriptstudier kunnat motivera.

Summary

The medieval popular ballad in Swedish tradition

I

The medieval ballad in Scandinavia is a *genre* of orally transmitted song that is defined by its form (two-lined stanzas with one or two burdens, four-lined stanzas with one burden), its narrative content and its objective style, the latter characterized not least by the frequent use of formulaic expressions and so-called commonplaces. The ballad may, on the basis of these criteria, be rather well distinguished from other categories of folk songs, the term 'ballad' then being confined to this *genre* of medieval origin. The ballad is one of many folk song categories, the common denominators of which are the oral transmission and the fact that we do not possess the authorized versions, i.e. the archetypes, of these songs.

In Scandinavia the ballad scholars have been interested in studying the ballad or some single ballads from the point of view of place and date of origin or as a part of medieval literature. The present writer, while by no means an opponent of this type of study, points out that it is difficult to reach further results along those lines without thorough studies of the life of the ballad within the tradition from the Middle Ages up to the 20th century. The medieval sources suffice to assure us of the medieval origin of the ballads as a *genre* but are otherwise very meagre. The study of the medieval ballad must accordingly be based upon post-medieval sources, when the songs have been orally transmitted for a longer or shorter period of time. The writer stresses, however, that research on the transmission of the ballads also has a value of its own. It is certainly of the highest interest to follow these songs on their way from medieval times to the present day, to find out how they have changed in content, wording and function, to locate special ballad areas, and to study the ballad singers and their social background.

This is the first of two volumes devoted to the study of the ballad in Sweden and the Swedish-speaking parts of Finland. The present volume deals with the ballad sources and the ballad types recorded in those sources, while different aspects of the tradition will be treated in vol. II.

As is the case with all investigations into historical processes, it is

necessary to bring together the sources, and try to date and evaluate them. Very little has been done in this respect as regards the Swedish ballad sources. Chapters 1–3 represent an effort to give the essential facts about the source situation as a whole and also about special sources and kinds of sources.

Chapter 1 (pp. 15–129) is an historical survey of the sources and the varying and differently motivated interest in the ballad. Chapter 2 (pp. 130–600) consists of 46 independent monographs on the most important manuscripts, manuscript collections and collecting activities from the 16th to the 20th centuries. Not only the collectors but also the singers are taken into account. Chapter 3 (pp. 601–673) is a list of the broadsides containing ballad texts and gives also a short introduction to the Swedish broadsides in general.

The oldest sources we know are mainly of an indirect kind and are made up of loans and echoes from ballads and ballad style in other forms of poetry, e.g. the so-called *Eufemiavisorna,* verse romances from the earliest part of the 14th century. From the 14th and 15th centuries there are also references to ballads in historical works, and ballad motifs are to some extent treated in church paintings. The burden of an heroic ballad (*Holger Dansk och Burman*) is to be found in a church painting from c. 1480.

In the 16th century, ballads are mentioned by historians and in a well-known work, called forth by the ethnographic interest of this humanist age, the *Historia de gentibus septentrionalibus,* published in Rome in 1555 by the exiled Swedish bishop *Olaus Magnus.* The 16th century is also the time when the fashion of compiling poetry albums, which included ballads, reached the nobility. The oldest such work of a considerable size that has survived is the one owned and partly written by a certain *Harald Oluffson* in the years 1572–1581; it contains, among other songs, eleven ballad texts. Manuscripts of this sort, in which ballads are placed side by side with other songs and poems purely out of interest in the poetry, were in use among the nobility (e.g. *Per Brahe, Bröms Gyllenmärs* and *Barbro Banér*) and other educated people. An example of the latter would be a songbook in the Royal Library, Stockholm (*Kungliga bibliotekets visbok i 16:o*) from c. 1600 and probably written in clerical or student circles. About the middle of the 17th century, however, the upper classes lost their interest in the oldfashioned songs and turned to other kinds of poetry, though a manuscript like that from the mansion of *Bergshammar* is as late as the middle of the 18th century. By then the peasantry could in general read and write, and furnished themselves with poetry albums. To a considerable extent they picked their songs out of broadsides. Swed-

ish broadsides are preserved from as early as the 1580's, although the oldest known broadsides containing medieval ballads do not turn up until the 1630's. Only a minor part of the total sum of broadsides published up to c. 1800 has been preserved. Yet, it is possible to say that the broadsides of the 17th and 18th centuries as well as those of the 19th century have played an important rôle for subsequent oral tradition. In all, 56 ballads were published in broadsides between the 17th century and 1912, when the production of this sort of printing was rapidly decreasing.

Side by side with sources of the kinds just described, which mirror what might be called the consumer's interest in the ballads as entertainment, we have sources which are the result of an antiquarian interest in these reliques of ancient times. In the 17th century, when Sweden became a great power, a strong need was felt to justify this position and this was done not least by glorifying the country's past. The equation of the continental Goths with the people of the region of *Götaland* in Sweden had been made earlier, but was now taken up and advocated more energetically. This strong nationalism reached its peak in the work entitled *Atlantica* (published between 1679 and 1702), by the celebrated *Olof Rudbeck* who, largely by means of rather daring etymologies, tried to prove that Sweden was identical with Plato's Atlantis. But this movement did not only produce far-reaching theories. It also resulted in the collection of information about physical monuments of the past, such as burial mounds, runic stones, etc., and in the recording of oral traditions. An important landmark in this movement was the memorandum to guide the antiquarians issued by King *Gustavus Adolphus* in 1630. This was composed by *Johannes Bureus* (1568–1652) who, as early as the 1590's had started to study the runes because of his interest in cabbalistic mysticism, but gradually proceeded to an empirical study of the runic inscriptions and other antiquarian material. In the memorandum of 1630 the antiquarians were instructed to collect, among much else, "old heroic and runic songs", i.e. ballads, and, in doing so, not to neglect the tunes. We still have some ballad texts (but no tunes) which were preserved through the efforts of Bureus, his colleague *M. Aschaneus* (c. 1575–1641) and the historian *J. Messenius* (c. 1580–1636). From 1666 onwards, antiquarian activities had their centre in the Royal Society of Antiquities (*Antikvitetskollegiet*) at Uppsala. In 1692 this became the Archives of Antiquities (*Antikvitetsarkivet*) situated in Stockholm. These institutions were under the patronage of, and strongly supported by Count *Magnus Gabriel De la Gardie,* one of the country's leading men, the actual work being directed by *Johan Hadorph* (1630–1693). Through the clergy, civil servants and others, he organized a country-wide investigation of archaeological monu-

ments and of oral traditions. The reports thus compiled contain a number of items about the ballad but only one actual ballad text. Building partly on the information acquired in this way, Hadorph tried to collect ballads in the course of journeys through the countryside and by other means. He was particularly interested in getting ballads on historical themes, but it should be noted that there was a special interest in heroic ballads in this period, not least because of their resemblance to the then recently rediscovered Old Icelandic literature which was regarded as a common Scandinavian heritage. We are particularly indebted to Hadorph for the energy he devoted to having ballads collected in the 1670's from an old woman in the province of Västergötland, *Ingierd Gunnarsdotter* (c. 1600–1686), who was reported to know more than 300 ballads. Not all of these were recorded, in fact only 47 of them, as far as we now know. But several of these were recorded from her more than once, a fact that gives us an opportunity of studying both the consistency and technique of verbal variation of an outstanding ballad singer at a time when the ballad tradition was still very strong and only a few generations removed from the Middle Ages. About 1830, the ballads collected from Ingierd Gunnarsdotter as well as others furnished by Hadorph, Bureus, Aschaneus and Messenius were bound in two volumes now in the Royal Library, Stockholm (*KB:s visbok i 4:o resp. 8:o*).

At the end of the 17th century the above-mentioned nationalistically motivated antiquarian activity was sometimes influenced by a more restricted local patriotism, particularly observable in our context in the case of the ballad-collecting of *Petter Rudebeck* who in the 1690's and the early years of the 18th century, collected in the province of Småland. Partly because of Sweden's decline as a great power after the death of Charles XII in 1718, and partly because of new cultural impulses from abroad, the ideas of Olof Rudbeck became outmoded and were ridiculed by the historians of the middle and latter part of the 18th century, although these historians were unable to free themselves altogether from Rudbeck's influence. These men, *O. Dalin, S. LagerBring* and others, sometimes mentioned ballads in their works, either to ridicule them or to use them as historical documents. Dalin, who was a poet as well as historian, adopted an attitude towards the ballads that may best be described as ambivalent. The 18th century offers no real equivalents to the magnificently conceived antiquarian investigations (*Rannsakningar efter antikviteter*) of the preceding period: most of those interested in antiquities, men such as Petter Rudebeck and *Olof Broman,* restricted themselves to their own localities. The resultant topographic literature is a characteristic feature of the 18th century. It may be mentioned that

ballads are also touched on and occasionally quoted in a great number of academic dissertations dealing with topographic and other subjects.

From the 1760's on, MacPherson's Ossian and kindred works made themselves felt in Sweden. By emphasizing the literary merits of folk poetry, they paved the way for 19th century romanticism and its fascination with things ancient and connected with the folk, viz., a peasantry uninfluenced by the French-inspired literature and culture of the 18th century. The estimation of the Middle Ages took on an entirely different aspect, and the medieval ballad came to stand out as perhaps the most valuable thing in Swedish literature as a whole. The first of the romanticists to act on these ideas was *Leonhard Fredrik Rääf* (1786–1872), who, from 1808 on, and especially between 1810 and 1813, himself collected a great number of ballads, mainly in the province of Östergötland. The tunes to the texts were as a rule taken down by his friend *Erik Drake* (1788–1870), later professor of music in Stockholm. Rääf also received contributions from a number of other friends and collaborators, among whom may be mentioned his cousin *August von Hartmansdorff* (1792–1856), later a famous politician, the librarian and literary critic *Lorenzo Hammarsköld* (1785–1827), and the poet, novelist and civil servant *Clas Livijn* (1781–1844). Possibly inspired by Rääf's example, the brothers *J. H.* and *D. S. Wallman* also collected ballads in Östergötland, which they turned over to Rääf for publication. But Rääf was a severe critic of himself and, moreover, found himself at an early age responsible for extensive tracts of agricultural land that occupied much of his time. The result was that the long-awaited ballad edition by Rääf was never published by him.

In addition to the Rääf and Wallman collections, others were made in the second decade of the 19th century. In 1811 the Gothic Society (*Götiska Förbundet*) was founded, the aim being the furtherance of the study of Sweden's past and the creation of literary works on this subject. Its leading figures were *Jacob Adlerbeth* and the poet *Erik Gustaf Geijer* who was to become professor of history at Uppsala university. It was altogether in accord with the ideals of this society to take a great interest in ballads, and Adlerbeth succeeded in assembling small collections from different members of the Society. At meetings held during the year 1812, one of the members, *Arvid August Afzelius* (1785–1871), a clergyman, presented ballads he had collected in his native Västergötland. Unlike Rääf, Afzelius was very eager to publish a ballad edition as soon as possible and having tried in vain to get Rääf as co-editor, and get access to his collections, he set out in 1813 to edit the first edition of Swedish ballads, Swedish folksongs from ancient times (*Svenska folkvisor från forntiden*). As nominal co-editor he managed to get E. G. Geijer who wrote a long theoretical

introduction to volume I about the Scandinavian ballads. This volume was published in December 1814. For this first volume Afzelius was in possession of a rather limited corpus of material, mostly collected by himself, his relatives and friends and fellow members of *Götiska Förbundet.* He continued, however, to collect ballads himself, this time in the province of Uppland, and also received contributions from others. Especially important was the fact that D. S. Wallman sent him a great number of ballads from Östergötland, a province not represented in vol. I. When most of vols. II and III were printed, Afzelius at last met Rääf, in May 1817, and got some ballads from him, but only a few of Rääf's ballads came to be included in the Geijer–Afzelius edition. Although both vols. II and III carry the date 1816, vol. II was not published until December, 1817, and vol. III not until March, 1818. A great part of Rääf's collection was later printed, together with texts from older manuscripts, in *Svenska Fornsånger,* 3 vols., 1834–42 (the first two containing ballads), published by the librarian *A. I. Arwidsson.*

Between 1818 and 1822 *L. Chr. Wiede* collected ballads in the North of Småland but his most important enterprise was the huge collection he made of ballads and other folksongs when a clergyman in Östergötland in the 1840's. A small collection in the province of Skåne in southern Sweden was made c. 1820 by *H. Reuterdahl,* subsequently archbishop. An extensive collection of folksongs, including a great many ballads, was made by *G. O. Hyltén-Cavallius* (1818–1889) who together with the English-born *George Stephens* (1813–1895) planned to publish a rather complete edition of the Swedish ballads. However, it stayed in manuscript but is fortunately preserved together with many original recordings made by Hyltén-Cavallius, mainly in Småland in the 1830's and 1840's. *Richard Dybeck,* for the general public perhaps best known as the author of the text of the Swedish national anthem, with the aid of many collaborators made great folkloristic collections, including a considerable number of ballads. Later in the 19th century the physician *August Bondeson* and the writer *Eva Wigström* recorded ballads in the western districts of Sweden and Skåne respectively.

During the last half of the 19th century the foundations were laid for those institutions in Stockholm (*Nordiska museet*), Uppsala (*Landsmåls- och folkminnesarkivet*) and Lund (*Landsmålsarkivet* and *Folklivsarkivet*) which in the present century, together with archives in Gothenburg (*Västsvenska folkminnesarkivet* with manuscripts belonging to *Västsvenska folkminnesföreningen* and *Institutet för folkminnesforskning*) have been the centres of folklore collecting and research. The Swedish Broadcasting Corporation (*Sveriges Radio*) plays an important rôle in making tape recordings of

ballads from living tradition. A centre for folksong research, *Svenskt Visarkiv,* was founded in 1951, and in this institution copies of all sources bearing on Swedish ballads and other folksongs are being assembled.

In Finland ballads in Swedish have been recorded since the middle of the last century and extensive collections are preserved in Helsinki and Turku. The impetus to ballad collecting in the Swedish-speaking parts of Finland was to a great extent given by *J. O. I. Rancken,* in whose collection the contributions of *J. E. Wefvar* (1840–1911) are especially outstanding.

The medieval ballad was so highly thought of that it inspired some authors, known and anonymous, to compose songs in this style, even long after true medieval ballads had ceased to be created. Sometimes these were presented for what they were, sometimes as genuine medieval ballads. Several examples of such pastiches and forgeries are discussed in Chapter 4 (pp. 764–704).

Chapter 5 (pp. 705–791) contains a short discussion of the classification of ballads but is mainly of a survey of the ballad types recorded in Swedish. In this survey the writer, supported by results presented in chapters 1–3, has endeavoured to indicate how each ballad is represented in those sources in time and space. The tunes, including the handful that is prior to the 19th century, are also considered here. As most of the Swedish ballads have Danish equivalents, which are printed in the great standard work *Danmarks gamle Folkeviser,* the writer has found it appropiate to denote these ballads with figures preceded by the abbreviation DgFT (DgF type), corresponding to numbers in that edition. For the Swedish ballads without direct Danish parallels the denomination ST (Swedish type) followed by a figure, is used.

The brief concluding chapter (pp. 792–800) is based mainly upon chapter 5. It is shown, that the total number of Swedish ballads is about 225. An entirely exact figure is hard to give as there exist some unidentifiable fragments and also a few types of uncertain authenticity. Of the Swedish ballads about 125 are known from sources older than the 18th century, the others from younger sources only, in general later than 1810.

In an appendix (pp. 801–854) the sources used in the ballad editions of Geijer–Afzelius and Arwidsson are listed and their methods of editing examined.

Källor och litteratur

Otryckta källor

Kungliga Biblioteket, Stockholm (KB)

Allmänna autografsamlingen
Danska autografsamlingen
D 345: 1 J. Messenii Schedae
Engeströmska samlingen B.VIII.2.7 P. Rudebeck, Smålendske Antiqviteter
Engeströmska samlingen B.VIII.2.41 A. Stobæus' samling av prästrelationer från Skåne 1690 ff.
Ep. A 4 a Brev till A. A. Afzelius
Ep. A 12 Brev till A. I. Arwidsson
Ep. D 2 Brev till C. F. Dahlgren
Ep. H 2 Lorenzo Hammarskölds brevväxling
Ep. W 4 Brev till P. A. Wallmark
F. a. 12 J. Bureus, Collectanea (»Sumlen»)
F. a. 13 J. Bureus, Göthiskt och gammal-svenskt lexikon
F. b. 6 M. Aschaneus, Wichtiga kyrkiosaker, etc.
F. b. 8 M. Aschaneus, Thenn svenske kröniken korteligen författat udi rijm, m. m.
F. c. 1 J. H. Rhezelius, Collectanea antiquitatum in Ölandia et Smolandia 1634
F. e. 18: 2 J. Reenhielm, Antiqvitates Sveo-gothicae 1666
F. e. 23 a N. R. Broocman, Koncept till Berättelse om åtskillige ålderdomsläm-ningar, i anledning av resan till Hälsingland 1763
F. h. 1–10 J. Peringskiöld, Monumenta Sveo-Gothorum
F. l. 5: 6 J. Peringskiöld, Kyrkor i Södermanland 1686
F. l. 9 Rannsakningar om antikviteterna
F. m. 51 P. Rudebeck, Smålendske Antiqviteter
F. m. 54 Smålands Märkvärdigheter och Antiquiteter
K 9 Danske Kämpe-Wisor
K 10 (f. d. K 13) Danska Kämpe-Wijsor
L 26: 1 a Brev till G. O. Hyltén-Cavallius
L 26: 2 k Brev från G. O. Hyltén-Cavallius till prosten C. F. Cavallius
M 11 Handlingar rörande Dahlberg[h]s Suecia antiqua et hodierna
M 12: 4 Handlingar rörande Dahlberg[h]s Suecia antiqua et hodierna
S 163 Svenska Folkmelodier, redigerade af E. Drake
U 90 Handlingar rörande Antikvitets-Kollegiet och Arkivet
U 373: 1 Katalog över Celsingska arkivet på Biby
Vf 23 C. M. Bellmans Poetiska arbeten till år 1772
Vf 80 Uppsatser hörande till Olof von Dalins s. k. »calottpredikningar»
Vs 2 Handskrifterna till Arwidssons Svenska fornsånger
Vs 3 G. O. Hyltén-Cavallius & G. Stephens, Samling af svenska folkvisor, etc.
Vs 4 G. O. Hyltén-Cavallius, Samling af svenska folkvisor

Vs 6 G. O. Hyltén-Cavallius, Primäruppteckningar af svenska folkets natur-myther, etc.
Vs 20 KB:s visbok i 4:o
Vs 21 KB:s visbok i 8:o
Vs 22 KB:s visbok i 16:o
Vs 23 Harald Oluffsons visbok
Vs 24 Drottning Sofias visbok
Vs 41 Småländska visboken
Vs 43 a Visbok från 1730-talet
Vs 43 b Samling av spridda visor från 1600- och 1700-talen
Vs 46 Strödda Satiriska och Wittra Samlingar 1738–1762
Vs 59 Hor-historier, Parti-visor och Anekdoter ifrån Frihets-tiden
Vs 126 Bref och papper rörande utgifningen af Geijers och Afzelius Svenska folkvisor
Vs 126 a Brev rörande utgivningen av Geijers och Afzelii samling av svenska folkvisor, skrivna under åren 1814–18
Vs 134 Vittra Stycken på vers och prosa på svenska, franska och latin
Vs 144: 5 Folkvisor
Marginalanteckningar i ex. av Breviarium Lincopense, tryckt 1493

Kammararkivet, Stockholm

Mantalslängder
Verifikationsböcker
Äldre landskapshandlingar

Riksarkivet, Stockholm (RA)

Handlingar angående Antikvitetskollegiet och -arkivet
Hartmansdorffska samlingen: brev till och från August von Hartmansdorff
Hartmansdorffska samlingen: August von Hartmansdorffs almanacksanteckningar
Leveransförteckningar m. m.: E. o. accessioner
Skoklostersamlingen 4:o, nr 99 (E 8997)
Skrivelser till M. G. De la Gardie, Serie C. 1
Svea hovrätts arkiv: Liber causarum, vol. 14
Ämbetsarkivet: uppställningsförteckningar och inventarier 1628 o. f.

Kungliga Lantbruksakademiens bibliotek och arkiv, Stockholm

Beskrivning och tabeller: Sverige och vissa län: Sockenbeskrivningar från Hälsingland 1790–91

Kungliga Musikaliska Akademiens bibliotek, Stockholm

C. A. P. Braun, Hymne
C. A. P. Braun, Vater unser
Hdskr. 93: 1 C. E. Södling, Svenska Folkmusikens Historia
Hdskr. 93: 2 C. E. Södling, Folkvisor
Hdskr. 93: 3 C. E. Södling, Folkvisor
Hdskr. 254 Musikaliska Akademiens insamling av folkmelodier
Brev från C. E. Södling till Musikaliska Akademien

Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens bibliotek, Stockholm (KVHAA)

Brev till Jacob Adlerbeth
Anteckningar vid Göthiska Förbundets stämmor
L. Borgström, Berättelse öfver en resa i Vermland sommaren 1845
L. Borgström, Upptecknigar af Folkvisor mest från Vermland
R. Dybeck, Folk-lore I–V
Brev till Richard Dybeck
N. J. Ekdahls samlingar
Folkvisor m. m. samlade i Göthiska Förbundet
Handlingar rörande Götiska Förbundet
Handlingar rörande Antikvitetskollegiet och -arkivet
Brev till B. E. Hildebrand
M. H. Hultin, Reseberättelse 1852
E. Skjöldebrand, Tal ... om de så kallade Balader
L. Chr. Wiede, Svenska folkvisor 1–4
L. Chr. Wiede, Folkvisor, konceptsamling i 4 buntar

Musikhistoriska museet, Stockholm

C. E. Södlings samling
L. Chr. Wiede, Folkvisor, konceptsamling
L. Chr. Wiede, Afhandling om Folkvisan, 1869

Nordiska museet, Stockholm (NM)

R. Bergström, Strödde anteckningar och manuskript rörande svenska folkvisor m. m. (acc.nr 80413)
R. Bergströms papper
Brev från R. Dybeck till L. Höijer
P. J. Ekblad, Visbok 1814
Etnologiska undersökningen, ca 45 acc.nr
Hammarstedtska arkivet
Brev från J. H. Wallman till D. Wallman november 1817

Riddarhuset, Stockholm

Genealogiska samlingar

Svenskt Visarkiv, Stockholm (SVA)

Alfabetiska textbörjanregistret
Typologiska kortregistret: ballader
Preliminär förteckning över Sveriges medeltida ballader
Kopiesamlingen: ballader
Kopiesamlingen: skillingtryck: ballader
Mikrofilmsamlingen
L. F. Rääf, Självbiografi (fotostatkopia)

Sveriges Radio, Stockholm (SR)

Kgl. Gustav Adolfs akademiens och Radiotjänsts folkvisepristävling
Inspelningar av ballader

Samarbetsnämnden för svensk folkmusik, Stockholm

Inspelningar av ballader

Uppsala universitetsbibliotek (UUB)

Bibliotekets arkiv E 5
Bibliotekets arkiv K 1
C 672 Vadstenacodex från 1400-talet
E 133 Stjerneldska handskriften
F 850 Jacob Adlerbeths dagböcker
G 2 f b Brev från A. A. Afzelius till J. Afzelius
G 8 Brev till P. D. A. Atterbom
G 85 Brev från E. G. Geijer till J. Adlerbeth 31.7.1812
G 85 a Brev från E. G. Geijer till B. Rappholt
G 267 Brev till C. Säve
Nordin 73 Svenska antiquiteter
Nordin 635 J. Eenberg, Kort berättelse om dahlska språkets egenskaper
Nordin 997 Topographica suecana
Nordin 1003 Topographica suecana
Nordin 1121 Sammanskrifna poëmer från 1600 och 1700 talen II
P 142 J. G. Neikters föreläsningar
P 142 a J. G. Neikters föreläsningar
Palmskiöld 24 Acta ad hist. reg. svec., tome II
Palmskiöld 290 J. Eenberg, Kort Berättelse Om Dahlska Språketz Egenskaper
Palmskiöld 300 Topographica. Pars 1ma Småland
Palmskiöld 301 Topographica. Pars 2da Småland
Palmskiöld 302 Topographica. Pars 3tia Småland
Palmskiöld 395 Poëtica. Pars 21ma
R 618: 6 Extract ur J. Eenbergs beskrivning av dalmålet
R 810 Em. Cederström, 'Erlinghundra minne'
Rääfska samlingen
S 12 J. Elers, Historia om vägarne i Sverige
S 98 E. Hofsten, Värmlands historia och beskrifning
T 144 b Samling av psalmer och andliga sånger från 1600-talet
U 190 J. Heysig-Ridderstierna, Bibliotheca Svecana
V 1 Petter Rudebeck, Visuppteckningar
V 3 Bröms Gyllenmärs' visbok
V 6 Svensk vitterhet: Diverse af okände författare
V 6 a Svensk Vitterhet: Dikter af okände författare
V 8 Miscellanea Poetica Suecana
V 18 Svensk Vitterhet
X 257 ab R. Dybecks självbiografi

Landsarkivet, Uppsala (Uppsala LA)

Diverse kyrkoarkivalier
Bouppteckningar: Uppsala stad 1830

Landsmåls- och folkminnesarkivet, Uppsala (ULMA)

Acc.nr 1951: 31 Emil Öbergs visuppteckningar
Acc.nr 22266 L. Chr. Wiede, Traditioner af Svenska Folkvisor
Ytterligare ca 180 acc.nr

Lunds universitetsbibliotek (LUB)

De la Gardieska samlingen, Släktarkiven: De la Gardie: 88 d, 91: 1, 93: 2, 97: 2
Anders Knutssons visbok
P. Lampadius, Ett kort Vttogh aff Åtskillige Trouerdige Krönicker och scribenter sammandragedt 1609
Skånelagen m. m. 4
Es. Tegnérs samling, Brev från H. Reuterdahl till Es. Tegnér

Folklivsarkivet, Lund (LUF)

Ca 90 acc.nr

Landsmålsarkivet, Lund (LAL)

Ca 20 acc.nr

Göteborgs universitetsbibliotek

Carl Säve, Folkvisor och Gotländska polskor m. m.

Landsarkivet, Göteborg (Göteborgs LA)

Hova tingslags dombok 1664–70, 1671–76
Kyrkoarkivalier: Lyrestad sn, Skaraborgs län

Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs universitet (IOD)

Acc.nr 10 d, 14, 22, 23, 27, 34, 36

Västsvenska folkminnesarkivet, Göteborg (VFA)

Västsvenska folkminnesföreningens samlingar (VFF): 25 acc.nr
Institutionens för folkminnesforskning vid Göteborgs högskola [universitet] samlingar (IFGH): ca 120 acc.nr
Liungmansamlingen: 18 acc.nr

Stifts- och landsbiblioteket, Linköping

B 151: 2 J. H. Wallman, Topographica Smolandiae
G 28 E. Benzelius, Historiska Samlingar till Sveriges Beskrifning
W 42 Samuel Älfs visbok
Br 5 a Brev från J. H. Wallman till J. Adlerbeth 1.5.1819
Brev från L. Chr. Wiede till K. A. Hagson 9.11.1874
Handskriven visa, införd i ett ex. av Piæ Cantiones, 1582 års upplaga

Stifts- och landsbiblioteket, Skara

Ms Mus. 8 Sångbok från 1500-talet

Landsarkivet, Härnösand (Härnösands LA)

Mantalslängder: Söderhamns stad: 1860-talet

Landsarkivet, Vadstena (Vadstena LA)

Diverse kyrkoarkivalier
Linköpings stadsarkiv F II: 321
Linköpings landskontor G I: a^2: A: 3: 48
Antikvitetsrannsakning från Öland 1667

Landsarkivet, Visby (Visby LA)
Klintbergska samlingen: handskrift från 1600-talets mitt, innehållande bl. a. visor
Kyrkoarkivalier för Visby stad

Kyrkoarkivet i Lunda, Jönåker
Lunda församl. husförhörslängd 1861–1865

Kyrkoarkivet i Strängnäs
Strängnäs A I c 8–14

Kyrkoarkivet i Västervik
Västervik A I: 60, 65, 70, 72, 78
Västervik F I: 2

Risinge museiförening, Risinge
Botwid Pärsons visbok

I enskild ägo
Biblioteket på Buhlsjö, Sund: L. F. Rääfs postböcker (fotokopior i KB)
Biblioteket på Esplunda: Barbro Banérs visbok
Biblioteket på Skokloster: Per Brahes visbok
Friherre J. G. Sack, Stockholm: Bergshammarvisböckerna
Docent J.-Ö. Swahn, Lund: Allmogevisbok från Blekinge

Svenska Litteratursällskapets i Finland folkloristiska arkiv, Helsingfors (SLS)
SLS: ca 90 acc.nr
(Stora delar av materialet förvaras f. n. vid Åbo akademi)

Föreningen Brages arkiv, Helsingfors
A. P. Svenssons vissamling
Ytterligare några acc. nr
(F. n. dep. vid Åbo akademi)

Institutet för nordisk etnologi vid Åbo akademi (INE)
J. O. I. Ranckens samling, nr 154–172, 774–180, 183, 185–196, 199–206, 209 (dep. från Vasa lyceum)
Ytterligare ett tiotal acc.nr

Dansk Folkemindesamling, Köpenhamn (DFS)
DFS 55 E G. Stephens' samlinger af nordisk (især svensk) folkesang

Det Kongelige Bibliotek, Köpenhamn (KB, Köpenhamn)
Brev till Chr. Molbech
R. Nyerups papirer, additamenta 65 4:o. Svenska visuppskrifter meddelade av bl. a. C. B. Rutström
Brev till R. Nyerup
Brev till R. Rask
Thott 2195 4:o
Weyses samling C I 580. P. Grönlands harmonisering av melodierna i GA I

Institutt for folkeminnevitskap, Oslo
NFS S. Bugges visuppteckningar, ms o

Tryckta källor och litteratur

Förteckningen har i huvudsak uppgjorts enligt principerna i Katalogregler för svenska bibliotek.

På grund av materialets art har en uppdelning i källor resp. litteratur visat sig mindre ändamålsenlig.

Beträffande äldre dissertationer är att märka, att dessa blott upptagits under preses' namn utan att hänvisning gjorts från vederbörande respondents.

*

AARNE, A. & THOMPSON, S., The types of the folk-tale. A classification and bibliography. Antti Aarnes Verzeichnis der Märchentypen (FF Communications No. 3). Transl. and enlarged by Stith Thompson. 2nd revision. Helsinki 1961. (FFC. 184.)

[ABRAHAMSON, W. H. F.,] Forslag angaaende Kæmpeviserne. (Bibliotek for nyttige Skrifter. 1772, nr 25, sp. 198–199.)

ABRAHAMSON, [W. H. F.,] NYERUP, [R.] & RAHBEK, [K. L.,] Udvalgte Danske Viser fra Middelalderen; efter A. S. Vedels og P. Syvs trykte Udgaver og efter haandskrevne Samlinger udg. paa ny. 1–5. Khvn 1812–14.

ADOLFSSON-FORSLIN, ALFHILD, se FORSLIN, ALFHILD.

AFZELIUS, A. A., Afsked af swenska folksharpan. Med bidrag till swenska folksångernas historia. Melodierna harmoniserade af E. Drake. Sthlm 1848.

—— Minnen. Sthlm 1901.

—— Swenska folkets sago-häfder, eller Fäderneslandets historia, sådan hon lefwat och till en del ännu lefwer i sägner, folksånger och andra minnesmärken. 1–11: 1–2. Sthlm. (1) 1 uppl. 1839, 2 uppl. 1844, 3 uppl. 1860, (2) 1 uppl. 1840, 2 uppl. 1844, 3 uppl. 1861, (3) 1 uppl. 1841, 2 uppl. 1845, 3 uppl. 1865, (4) 1 uppl. 1842, 2 uppl. 1851, 3 uppl. 1865, (5) 1 uppl. 1843, 2 uppl. 1853, 3 uppl. 1868, (6) 1 uppl. 1851, [2 uppl.] 1862, (7) 1 uppl. 1853, [2 uppl.] 1863, (8: 1) 1 uppl. 1856, 2 uppl. 1865, (8: 2) 1 uppl. 1857, 2 uppl. 1868, (9: 1) 1 uppl. 1859, 2 uppl. 1875, (9: 2) 1860, (10: 1) 1864, (10: 2) 1866, (11: 1) 1868, (11: 2) 1870.

—— Ton-siaren Olof Åhlströms minne. Sthlm 1867.

—— se även För Religionens Vänner.

—— se även GEIJER, E. G. & AFZELIUS, A. A., Svenska folkvisor.

[AFZELIUS, A. A.] & BERVALD, F., Klagan på stranden. (Musikaliskt Tidsfördrif. 1814, s. 37–43.)

AFZELIUS, A. A. & ÅHLSTRÖM, O., Traditioner af swenska folk-dansar. H. 1–4. Sthlm 1814–15.

AFZELIUS, N., Arvid August Afzelius. Berättelse över 1956 års verksamhet vid Enköpings stadsbibliotek. Bilagor. Enköping 1957, s. 19–29.)

—— Bellmans melodier. Anteckningar. Sthlm 1947. (Även i: Vår sång. 18, 1945, s. 72–75, 180–183, 192; 19, 1946, s. 55–57, 100–101, 107, 151–153; 20 1947, s. 7–9, med titeln: Bellmansmusiken.)

—— Filikromen, Maja Lisa och Peter Twist. Två stockholmsporträtt och en lovdikt till Stockholm i Lundin och Strindbergs Gamla Stockholm. (Samfundet Sankt Eriks årsbok. 1956, s. 15–24.)

AGERSCHOU, AGNES, Vedels Forhold til de af ham benyttede Tekster, saaledes som det fremtræder i Hundredvisebogen. (APhS. 15, 1941/42, s. 253–324.)

AHLBERG, ANNE-MARIE, Carl Birger Rutström. (SMoK. 6, 1949, s. 417.)

AHLENIUS, K. & KEMPE, A. [m. fl.], Sverige. Geografisk, topografisk, statistisk beskrifning. 1–6. Sthlm [1904–]24.
AHLM, G., Min hembygd i Tjust. Minnen och sägner. Hembygdspoesi. Skrock, folktro och sedvänjor i gången tid. Västervik 1933.
AHLQUIST, A., Ölands historia och beskrifning. 1–2. Calmar 1822–27.
AHLSTRAND, J. A., se [Konung Alexander.].
AHLSTRÖM, A., Klosterrovvisorna. (Samlaren. N. F. 14 [= 54], 1933, s. 25–54.)
AHLSTRÖM, J. N., 300 nordiska folkvisor, harmoniskt behandlade för en röst och piano-forte. Sthlm 1855.
AHLSTRÖM, J. N. & BOMAN, P. C., Valda svenska folksånger, folkdansar och folklekar. Utg. ... med accompagnement af pianoforte. Sthlm 1845.
AHNFELT, A., L. F. Rääf af Småland och hans literära umgängeskrets. Bilder från flydda dagar. Sthlm 1879.
AHNLUND, N., Eriksvisan. (Nordisk familjebok. 3 uppl. 6. Sthlm 1927, sp. 986–987.)
—— Folktraditionen som historisk källa. (HT. 46, 1926, s. 342–363.)
—— Nils Rabenius (1648–1717). Studier i svensk historiografi. Sthlm 1927.
—— Norrlänningarnas resning sommaren 1434. Dess förlopp och minnesmärken i historien och traditionen. (Arkiv för norrländsk hembygdsforskning. 1919, s. 42–55.)
—— Oljoberget och Ladugårdsgärde. Svensk sägen och hävd. Sthlm 1924.
—— Svensk sägen och hävd. Kulturbilder. Sthlm 1928.
ALBECK, G., Knytlinga. Sagaerne om Danmarks Konger. Studier i ældre nordisk Litteratur. Khvn 1946. (Diss. Aarhus.)
Album utg. af nyländingar. [1–]11. Hfors 1860–1903.
Alf G. [sign.], Jungfrun och Necken. (Imitation af folkvisan. (Förr och Nu. 3. 1872, sp. 278–279.)
Alle bedlegrannas spegel ... U. o. 1647. —— [Ny uppl. utg. av G. E. Klemming.] Sthlm 1866.
Allmogeutredningen, se Betänkande ...
ALLVIN, J., Beskrifning öfver Wästbo härad i Jönköpings län. Jönköping 1846.
ALMGREN, O., Om tillkomsten av 1630 års antikvarie-institution. (Fornvännen. 26, 1931, s. 28–47.)
ALMQUIST, H., Årsberättelse för 1930. (Meddelanden från svenska riksarkivet. 1930, s. 1–64.)
ALMQUIST, J. E., Lagsagor och domsagor i Sverige. Med särskild hänsyn till den judiciella indelningen. 1–2. Sthlm 1954–55. (Skrifter utg. av Rättsgenetiska institutet vid Stockholms högskola. 2: 1–2.)
Altdänische Heldenlieder, se GRIMM, W. C.
ALTIN, F., Svenska folk-wisor från forntiden, vid pianoforte, harmoniskt bearbetade. Sthlm u. å
AMBROSIANI, S., Papperstillverkningen i Sverige intill 1800-talets mitt. (Molæ chartariæ Suecanæ. Svenska pappersbruksföreningens tjugufemårsskrift. 1. Sthlm 1923, s. 63–198.)
AMENIUS, R., Gunnar Olof Hyltén-Cavallius. (SMoK. 3, 1946, s. 574.)
—— Vendela Hebbe. (SMoK. 3, 1946, s. 334–335.)
ANDERSSON, INGVAR, Erikskrönikans författare. Minnesteckning. Sthlm 1958. (Svenska akademiens minnesteckningar.) (Även i: Svenska akademiens handlingar ifrån år 1886. 66, 1956/1957 (tr. 1958), s. 1–173.)

—— Göta kämpavisa och dess skildring av Narvaslaget. (Samlaren. N.F. 8 [=48], 1927, s. 48–63.)
—— Kring Erikskrönikans danska källkretsar. (Archivistica et mediævistica Ernesto Nygren oblata. Sthlm 1956, s. 25–38.) (Samlingar och studier utg. av Svenskt arkivsamfund. 1.)
ANDERSSON, NILS, Svenska låtar. Jämtland och Härjedalen. 1–2. Sthlm 1926–27.
—— Svenska låtar. Värmland. Sthlm 1930.
ANDERSSON, OTTO, Adolf Iwar Arwidsson och Svenska fornsånger. (Saga och sed. 1936, s. 39–61.) (Även i: ANDERSSON, OTTO, Studier i musik och folklore. Åbo 1964, s. 326–346. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 408.).)
—— A. P. Svensson som vissamlare. (Budkavlen. 35, 1956, s. 78–87.)
—— En ny härd för svensk folklivs- och folkdiktsforskning. (Budkavlen. 7, 1928, s. 1–6.)
—— Folkvisor. 1. Den äldre folkvisan. Hfors 1934. (FSF. 5: 1.) (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 246.)
—— Johan Josef Pippingsköld och musiklivet i Åbo 1808–1827. Hfors 1921. (Skrifter utg. av Åbo Akademi. [8.])
—— Studier i musik och folklore. [Festskrift till Otto Andersson på hans 85-årsdag den 27 april 1964.] Åbo 1964. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 408.)
—— Svensk romantik och finsk runoforskning. (Åbo Underrättelser 28.2.1942.) (Även som särtryck med samma titel, Åbo 1942.)
—— Den svenska folkvisan i Finland. (NK. 9: A. Sthlm 1931, s. 55–60.)
—— Tre finlandssvenska vissångerskor. (Budkavlen. 42, 1963, s. 29–57.) (Även som: Meddelanden från Svenskt Visarkiv. 20.)
—— Ur den svenska folkdiktsforskningens historia i Finland. (Brage. Årsskrift. 4, 1910, s. 37–93.)
—— Väinämöinen och Vellamos jungfru. (Budkavlen. 26, 1947, s. 97–132.)
—— se även HOLLMERUS, R.
—— se även PIPPINGSKIÖLD, J. J. & SCHRÖDER, J. H., Brevväxling 1819–1828.
ANNERSTEDT, C., Upsala universitetsbiblioteks historia intill år 1702. Sthlm 1894. (K[ungl]. Vitterhets-, historie och antiqvitetsakademiens handlingar. 32: 2 = N.F. 12: 2.)
ANREP, G., Svenska slägtboken. Ser. 1: 1–3. Sthlm 1871–75.
ANREP-NORDIN, B., Jacob Niclas Ahlström. (SBL. 1, [1917–]18, s. 323–326.)
ARILL, D., Från allmogetraditionens skördefält. Västsvenska folkminnesföreningens krönika. (Västsvenska folkminnen. Gbg 1929, s. 238–295.)
—— Gubben Jakobs visor. (Ord och bild. 30, 1921, s. 330–336.)
ARILL, D. [m. fl.], Folksägen och folkdiktning i västra Sverige. Gbg 1923. (Skrifter utg. till Göteborgs stads trehundraårsjubileum. 16.)
ARNBERG, M., Inspelningar i folkmusikforskningens tjänst. (Om visor och låtar. Studier tillägnade Sven Salén den 7 november 1960. Sthlm 1960, s. 29–45.) (Skrifter utg. av Svenskt Visarkiv. 2.)
—— [utg.], Den medeltida balladen. En orientering och kommentar till Sveriges Radios inspelningar. Sthlm 1962.
ARNIM, L. A. v[on] & BRENTANO, C., Des Knaben Wunderhorn. Alte deutsche Lieder. [1]–3. Heidelberg 1806–08.

ARWIDSSON, A. I., Svenska fornsånger. En samling af kämpa-visor, folk-visor, lekar och dansar, samt barn- och vall-sånger. 1–3. Sthlm 1834–42.
ASCHANEUS, M. [L.], Een lithen hws regla ... Utg. av E. Wennberg. Uppsala 1926. (Upplands fornminnesförenings nytryck. 1.)
ASP, M. & SÖDERGREN, M. S., De Sudercopia. 1. Upsala 1736. (Diss. Uppsala.)
ATTERBOM, P. D. A., Grunddragen af forn-skandinaviska och svenska vitterhetens historia intill Stjernhielm. Inledning till Svenska siare och skalder. Örebro 1864. (Samlade skrifter i obunden stil. 4.)
[——] Nordmansharpan. Svenska fornsånger. Samlade. (ATTERBOM, [P. D. A.], Poetisk kalender för år 1816. Utg. af Atterbom. Upsala [1815], s. I–LXIV, 1–144.)
—— Poetisk kalender för år 1813. Utg. af Atterbom. Upsala [1812].
—— Poetisk kalender för år 1816. Utg. af Atterbom. Upsala [1813].
—— Poetisk kalender för år 1816. Utg. af Atterbom. Upsala [1815].
AURIVILLIUS, C. E., Förteckning på Gefle gymnasii bibliotheks handskrifter. (Handlingar rörande Skandinaviens historia. 23. Sthlm 1839. Bilaga.)
AXELSON, M., Vandring i Wermlands elfdal och finnskogar. Sthlm 1852.
—— Vesterdalarne, dess natur, folklif och fornminnen. Sthlm 1855.
AXELSON, S., Folkvisorna om Junker Lars' klosterrov, Vreta klosterrov och Folke Algotssons brudrov. (HT. 77, 1957, s. 225–254.)
—— Förhållandet mellan Visbykrönikan och Ericus Olai verk Chronica Gothorum. Ett tillägg. (HT. 83, 1963, s. 278–288.)

BECKMAN, B., Matts Kättilmundsson och hans tid. 1–2. Sthlm 1953–54. (Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar. 84–85.)
BECKMAN, J. W., Den nya swenska psalmboken, framställd uti försök till swensk psalmhistoria. Sthlm 1845[–72].
BELLMAN, C. M., Poetiska arbeten till år 1772. [Utg. av G. E. Klemming.] Sthlm 1872.
—— Samlade skrifter. Utg. af J. G. Carlén. 1–4 + Musikvolym. Sthlm 1861.
[BENDIXON, NANNA,] Visbok. Sthlm 1923. —— [2 uppl. med titeln:] Svensk visbok. Sthlm 1940.
BERG, G., Artur Hazelius. Mannen och hans verk. Sthlm 1933. (Natur och kultur. 120.)
—— Richard Dybeck. (SBL. 11, [1941–]45, s. 628–634.)
BERGEL, S., se GEIJER, E. G. & AFZELIUS, A. A., Svenska folkvisor. Utg.: J. Sahlgren.
BERGGREEN, A. P., Folkesange og Melodier, fædrelandske og fremmede. 1–4. Khvn 1842–55.
—— Svenske Folke-Sange og Melodier. 2, meget forøgede Udg. Khvn 1861. (BERGGREEN, A. P., Folke-Sange og Melodier. 2 Udg. Bd 3.)
BERGGREN, A. F., Liten Kersti. Folkvisa från Dalsland. Upptecknad och meddelad. (Samfundet för Nordiska museets främjande. Meddelanden. 1888, s. 28–30.)
BERGGREN, E., Henrik Reuterdahl. (SMoK. 6, 1949, s. 249.)
BERGH, S., Elias Palmskiöld och hans samlingar. (Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen. 2, 1915, s. 81–104.)
—— Svenska riksarkivet 1618–1837. Sthlm 1916. (Meddelanden från svenska riksarkivet. N.F. 2: 5.)
BERGSTRAND, C. M., se NILSSON, R. & BERGSTRAND, C. M.

[Bergström, R.,] Herr Södlings föreläsningar i Stockholm, januari 1872. (Förr och Nu. 3, 1872, sp. 139–142.)
—— Johan Leonard Höijer. (SvLm. 7: 1, 1888–92, s. 31–40.) [Partiet om Höijer är tryckt i h. 34. 1888.]
—— Några anteckningar om våra historiska folkvisor. 1–2. (Silfverstolpe, C. [utg.], Historiskt bibliotek. 3. Sthlm 1876–77, s. 417–428; 4. Sthlm 1877, s. 499–512.)
—— Visor [5–20]. (SvLm. Årsh. 1904, s. 121–133.)
—— se även Geijer, E. G. & Afzelius, A. A., Svenska folkvisor.
Bergström, R. & Nordlander, J., Sagor, sägner ock visor. (SvLm. 5: 2, 1885.)
Bergö, C., Frimurarebarnhuset i Stockholm. Ett 150-årsminne. Sthlm 1903.
Betänkande med förslag till ett systematiskt utforskande av den svenska allmogekulturen. 1–2. Sthlm 1924. (Statens offentliga utredningar. 1924: 26–27.)
Bexell, S. P., Hallands historia och beskrifning. 1–3. Gbg 1817–19. —— Ny uppl. utg. av tidn. Hallands redaktion. 1–2 + Supplement ... Ur författarens efterlämnade papper samlat och ordnat av R. G. Bexell. [Gbg] 1923[–26].
Bibliotheca Danica. Systematisk Fortegnelse over den Danske Literatur fra 1482 til 1830 efter Samlingerne i det store Kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn. Med Supplementer fra Universitetsbiblioteket i Kjøbenhavn og Karen Brahes Bibliothek i Odense. Udg. fra det store Kongelige Bibliothek ved Chr. V. Bruun. 1–4, Suppl. Ved Lauritz Nielsen, Registerbind ved Lauritz Nielsen, Suppl. 1831–1840 ... samt Bibliotheca Slesvico-Holsatica til 1840. Udarb. af H. Ehrencron-Müller. Khvn 1877–1948.
Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. Bd 1–9 (= H. 1–38). Sthlm & Strängnäs 1877–1945.
Biörner, E. J., Nordiska kämpa dater, i en sagoflock samlade om forna kongar och hjältar. Sthlm 1737.
Bjersby, R., Traditionsbärare på Gotland vid 1800-talets mitt. En undersökning rörande P. A. Säves sagesmän. Uppsala 1964. (Skrifter utg. genom Landsmåls- och Folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. B: 11.) (Diss. Uppsala.)
Blanck, A., Den nordiska renässansen i sjuttonhundratalets litteratur. En undersökning av den »götiska» poesiens allmänna och inhemska förutsättningar. Sthlm 1911. (Diss. Uppsala.)
Blom, I. R., Utkast till en historisk och critisk afhandling om svenska vitterheten före v. Dalins tid. (Svenska akademiens handlingar ifrån år 1796. 4. Sthlm 1809, s. 151–259.) (Omtr. i: Blom, I. R., Samlade skrifter. Sthlm 1827, s. 189–299.)
Blomberg, H., Om skeppet Skulda och mördaren Nordlund. Axplock ur skillingpoesien. Sthlm 1923.
Blöndal, S., Dans i Island. (NK. 24: B. Sthlm 1933, s. 163–180.)
Boberg, Inger M., Folkemindeforskningens historie i Mellem- og Nordeuropa. Khvn 1951–53. (Danmarks folkeminder. 60.)
Boëthius, B., Axel Banér. (SBL. 2, [1919–]20, s. 666–669.)
—— Eric Julius Biörner (Bicœrner). (SBL. 4, [1923–]24, s. 477–487.)
—— Johan Leonhard Belfrage. (SBL. 3, [1920–]22, s. 89–92.)
—— [Släkten] Dassau. (SBL. 10, 1931, s. 315–316.)
Bohlin, K., Folktoner från Jämtland. Upptecknade år 1880. (SvLm. 2: 10, 1883.)
Bolin, S., Folkungarna. En terminologisk och historiografisk undersökning. (Scandia. 8, 1935, s. 210–242.)

BONDESON, A., Visbok. Folkets visor sådana de lefva och sjungas ännu i vår tid. 1–2. Sthlm 1903. —— [2 uppl.] 1–2. Sthlm 1940. (Samlade skrifter. 6–7.)
BONNIER, I. A., Anteckningar om svenska bokhandlare intill år 1900. 2. Sthlm 1935.
BORGSTRÖM, L., Berättelse öfver en resa i Vermland sommaren 1845. Utg. samt försedd med biografisk inledning av E. Nygren. Karlstad 1915. (Värmland förr och nu. 13. 1915, s. I–XVI, 1–164.) (Äldre Värmlandsbeskrivningar. 1.) (Även separat.)
[BOTIN, A. AF,] Svenska folkets historia. [3 uppl.] ökad och förbättrad. 1–2. Sthlm 1789–92.
BRANDER, E., se SKJÖLDEBRAND, E.
BRANDT, C. J. & HELWEG, L., Den danske Psalmedigtning. 1–2. Khvn 1846–47.
BRING, E. S. & NORRMAN, C. E., Descriptio runarum Ramundeboda in Ostrogothia. Lund 1814. (Diss. Lund.)
BRING, S., se LAGERBRING, S.
BRING, S. E., Sueciaverket och dess text. (Lychnos. 1937, s. 1–67.)
BRINGÉUS, N.-A., Gunnar Olof Hyltén-Cavallius som etnolog. En studie kring Wärend och wirdarne. Sthlm 1966. (Nordiska museets handlingar. 63.)
—— [utg.], Sockenbeskrivningar från Hälsingland 1790–91. Tillkomna på anmodan av landshövdingen F. A. U. Cronstedt. Med efterskrift och register. Uppsala 1961. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi. 37.)
BRIQUET, C. M., Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600. 1–4. Paris 1907.
BRODIN, K., Wendela Hebbe. (Sångartidningen. 1940: 9, s. 68–71.)
BROMAN, O. J., Glysisvallur och öfriga skrifter rörande Helsingland. Utg. af Gestrike-Helsinge nation i Upsala genom K. A. Hægermarck och A. Grape. 1–3. Uppsala 1911–54.
BROMAN, S., Den svenska musikforskningen 1750–1900. Lund 1927. (Diss. Lund.)
BRUUN, H., se THISET, A. & BRUUN, H.
BRØNDUM-NIELSEN, J., De danske folkevisers betydning i sproglig henseende. (Nordisk Tidskrift. 1910, s. 587–602.) (Omtr. i: BRØNDUM-NIELSEN, J., Studier og tydninger. Khvn 1951, s. 1–18.)
—— Om Rimkrønikens Sprogform og Tilblivelse. Khvn 1930. (Festskrift udg. af Københavns Universitet i Anledning af Hans Majestæt Kong Christian X's 60 Aars Fødselsdag den 26. September 1930.)
BUGGE, S., Gamle norske Folkeviser. Samlede og udg. Chra 1858.
BUGGE, S. & MOE, M., Torsvisen i sin norske form. Udg. med en afhandling om dens oprindelse og forhold til de andre nordiske former. Chra 1897. (Särtryck ur: Universitetets Festskrift til Hans Majestæt Kong Oscar II i Anledning af Regjeringsjubilæet 1897. Bd 2.)
BUREUS, J. T., Nymäre wijsor. Upsala [1637].
—— Runa redvx ... Sthlm [1643].
—— Sumlen där vthi ähro åtskillighe collectaneer, som vthi een och annan måtta tiäna till antiquiteternes excolerande. Efter författarens handskrift i urval utg. [av G. E. Klemming]. (SvLm Bih. 1: 2, 1886, s. 157–243.)
—— se även KLEMMING, G. E., Anteckningar af ... Bureus.
BYGDÉN, L., Hernösands stifts herdaminne. Bidrag till kännedomen om prästerskap och kyrkliga förhållanden till tiden omkring Luleå stifts utbrytning. 1–4. Uppsala 1923[–28].

Bygdén, L., Svenskt anonym- och pseudonymlexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i den svenska litteraturen. 1–2. Upsala 1898–1915.
Byström, O., se [Festin, E.,] Ling, M. & Byström, O.
Bø, O., Heilag-Olav i norsk folketradisjon. Oslo 1955. (Diss. Oslo.)
—— [Rec. av:] Karl-Ivar Hildeman: Medeltid på vers. ([Norsk] Historisk Tidsskrift. 39, 1959/60, s. 180–182.)
—— se även Liestøl, K. & Moe, M.
Bødker, L., Skillingsviser og Folketradition. (Folkkultur. Meddelanden från Lunds universitets folkminnesarkiv. 4, 1944, s. 76–107.)
Böhme, F. M., se Erk, L. & Böhme, F. M.
Böök, F., Artur Hazelius. En levnadsteckning. Sthlm 1923.

C. B-k. [sign.], [Rec. av:] Afsked af svenska folksharpan, med bidrag till svenska folksångernas historia. Af Arv. Aug. Afzelius ... (Frey. Tidskrift för vetenskap och konst. 1849: 1–9, s. 48–55.)
Campbell, Å., Om litterärt och folkligt i svenska gåtsamlingar från medeltiden till 1900. (Saga och sed. 1942, s. 27–42.)
Carlander, C. M., Svenska bibliotek och ex-libris. 2 uppl. 3. Sthlm 1904.
Carlén, J. G., Svenska familjboken. 1–4. Sthlm 1849–52.
Carlgren, W., Magnus Bruzelius. (SBL. 6, [1925–]26, s. 562–564.)
Carlheim-Gyllenskiöld, V., Visor ock melodier. (SvLm. 7: 7, 1892.)
Carlquist, G., Gustaf Bonde. (SBL. 5, [1924–]25, s. 362–377.)
Carlsson, A. B. & Sallander, H., Johan Eenberg. (SBL. 12 [1946–]49, s. 190–191.)
Carlsson, G., Kring biskop Tomas Simonssons diktning. (Septentrionalia et orientalia. Stvdia Bernhardo Karlgren ... dedicata. Sthlm 1959, s. 78–82.) (Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar. 91.)
Carpelan, T., Ättartavlor för de på Finlands riddarhus inskrivna ätterna. 1–2. Hfors 1954–58. [Bokstäverna A–R.]
Catonius, N. H., Troijenborgh ... Calmar 1632.
Cawallin, S., Lunds stifts herdaminne, efter mestadels otryckta källor utarbetadt. 1–5. Lund 1854–58.
Cederblad, S., Arvid August Afzelius, den misskände författaren till Svenska folkets sagohäfder. (Berättelse över 1956 års verksamhet vid Enköpings stadsbibliotek. Bilagor. Enköping 1957, s. 30–37.)
Cederschiöld, G., Om Erikskrönikan, ett historiskt epos från folkungatiden. Gbg 1899. (Populärt vetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs högskola. 11.)
Celander, H., Några danska och svenska julvisor. Gbg 1946. (Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och vitterhets-samhälles handlingar. F. 6. Ser. A. Bd 3: 2.)
—— Staffansvisorna. (FmFt. 14, 1927, s. 1–55.)
—— Stjärngossarna. Deras visor och julspel. Sthlm 1950. (Nordiska museets handlingar. 38.)
—— Till Stefanslegendens och Staffansvisornas utvecklingshistoria. (Arv. 1, 1945, s. 134–164.)
—— Värmländska årsfester omkring år 1700. Utdrag ur Erland Hofstens otryckta Värmlandsbeskrivning. Utg. med anmärkningar. (FmFt. 20, 1933, s. 1–23.)
Celsius, A. & Colliander, E., De Verendia Smolandorum. Upsala 1743. (Diss. Uppsala.)

[Celsius, O., d. y.,] Jungfruers wänne-wal ... [Personalvers författad till bröllopet mellan Mårten Pfeiffer och Catharina Holm 14.2.1738.] Upsala 1738.
Celsius, O., [d. y.] & Sepelius, E. L., Circa constitutionem ecclesiasticam, nostris *Gudsiwolagh* dictam. Upsala 1748. (Diss. Uppsala.)
Celsius, O., [d. ä.] & Alrot, E., De Gestricia. 1. Upsala 1720. (Diss. Uppsala.)
Celsius, O., [d. ä.] & Cederqwist, D., Abaris Hyperboreus. Upsala 1710. (Diss. Uppsala.)
Child, F. J., The English and Scottish popular ballads. 1–5. Boston & New York 1882–98.
[Clemensson, G.,] Klippans pappersbruk 1573–1923. Lund 1923.
Colliander, Selma, Några folkvisor från Halland. (FmFt. 3, 1916, s. 140–158.)
Colliander, Selma & Berg, A., Folkvisor. Upptecknade och utg. af Selma Colliander. Harmoniserade af A. Berg. [Lund 1902.]
Collijn, I., Sveriges bibliografi intill år 1600. 1–3. Uppsala (1) 1934–38, (2) 1927–31, (3) 1932–33. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet. (1) 10: 14–18, (2) 10: 5–9, (3) 10: 10–13.)
—— Sveriges bibliografi. 1600-talet. Bidrag till en bibliografisk förteckning. 1–2. Uppsala 1942–46. Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet. 10: 19–23.)
Columbus, S., En swensk ordeskötsel. Utg. med inledning och kommentar av Sylvia Boström. Sthlm 1963. (Nordiska texter och undersökningar. 20.)
Corin, C.-F., Johan Elers. (SBL. 13, [1949–]50, s. 262–268.)
Cornell, H. & Wallin, S., Uppsvenska målarskolor på 1400-talet. Sthlm 1933.
Crantzius, A., se Krantz, A.
[Cronhamn, J. P.,] Svenska folkvisor. Sthlm 1839.
Curman, S., Richard Dybeck såsom fornforskare. (Tidskrift för hembygdsvård. 9, 1928, s. 160–167.)

Dahlbergh, E., Suecia antiqua et hodierna. 1–3. U. o. o. å. [Paris, Sthlm 1667–1716, reg. Sthlm 1720 (?).]
Dahlgren, S., Jöran (Klasson) Fleming. (SBL. 16, 1964–66, s. 155–157.)
Dahlstierna, G. E., Samlade dikter. Utg. av E. Noreen. 1–2. Sthlm 1920–28. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 7.)
Dahlström, Greta, Sjömatrosen och fröken Adelin. (Brage. Årsskrift. 26/30, 1931/35 (tr. 1936), s. 23–32.)
Dal, E., Danske viser. Gamle folkeviser. Skæmt. Efterklang. Khvn 1962.
—— Nordisk folkeviseforskning siden 1800. Omrids af text- og melodistudiets historie og problemer især i Danmark. Khvn 1956. (Universitets-Jubilæts danske Samfund. 376.)
—— Peter Grønland, 1761–1825. En holstensk musikdyrker i København. (Fund og Forskning i Det kongelige Biblioteks Samlinger. 7, Khvn 1960, s. 100–124.)
—— En salmebog, en almanak og en folkevise. Tre danske fragmenter fra 16. århundrede. (Fund og Forskning i Det kongelige Biblioteks Samlinger. 1, Khvn 1954, s. 40–53.)
—— Skillingsviser: Danmark. (Nordiskt lexikon för bokväsen. 2. Khvn [1951–] 62, s. 326–327.)
—— se även Hahne, G. & Dahl [!], E.
[Dalin, O. von,] Korta påminnelser vid svenska skaldekonsten i vår tid ... Af

O. D. (Kongl. Svenska vitterhetsacademiens handlingar. 1. Sthlm 1755, s. 105–114.)
—— Svea rikes historia ifrån des begynnelse til wåra tider ... 1–3. Sthlm 1747–62.
DALIUS, S. B., Gratulatz memorial i hwilko beprijsas skal stoorädla konglighe huuset swenska, ... i sex tänckwärde canteliner, ... Sthlm 1661.
—— En lijten ny cantilen-book. Gbg 1681.
Danmarks Adels Aarbog. Red. af H. R. Hiort-Lorenzen og A. Thiset. 21. Khvn 1904.
Danmarks gamle Folkeviser. Udg. af S. Grundtvig [m. fl.]. D. 1–10: Tekst. D. 11, h. 1 ff.: Melodier. Khvn (1–10) 1853–1965, (11: 1 ff.) 1935 ff.
[DANNSTRÖM, I.,] 100 svenska folkvisor. Med lätt accompagnement för piano. Sthlm 1860.
Dansk biografisk Leksikon. Grundlagt af C. F. Bricka. Red. af P. Engelstoft under medvirkning af S. Dahl. 1–27. Khvn 1933–44.
DAVIDSSON, Å., Studier rörande svenskt musiktryck före år 1750. Uppsala 1957. (Studia musicologica Upsaliensia. 5.) (Diss. Uppsala.)
DEBES, L. J., Færoæ & Færoa reserata. Det er: Færøernis Oc Færøeske Indbyggeris Beskrifvelse ... Khvn 1673.
De la Gardiska archivet, se WIESELGREN, P. [utg.], DelaGardiska archivet.
DENCKER, N., Then frantzöske melodien Greddlin i nordisk tradition. (SvLm. 84, 1961, s. 131–151.)
—— Sveriges sånglekar. Sammanparningslekar och friarlekar. Utg. av N. Dencker. Med förord av D. Strömbäck. Uppsala 1960. (Skrifter utg. genom Landsmåls- och Folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. B: 9.)
—— Wallmans samling. (Arv. 12, 1956, s. 129–157.) (Även som: Meddelanden från Svenskt Visarkiv. 6.)
Deutsche Volkslieder mit ihren Melodien. Hrsg. vom Deutschen Volksliedarchiv. 1 ff. Berlin, Lpz. & Freiburg/Breisgau 1935 ff.
[Didrikskrönikan.] Sagan om Didrik af Bern. Efter svenska handskrifter utg. af G. O. Hyltén-Cavallius. Sthlm 1850–54. (SFSS. [10.])
DILLNER, J., se OEHLENSCHLÄGER, A.
DJURKLOU, [N.] G., Ur Nerikes folkspråk och folklif. Anteckningar utg. till fornvänners ledning. Örebro 1860.
—— Hvem var »Staffan stalledräng»? Ett bidrag till lösningen af denna fråga. (Svenska fornminnesföreningens tidskrift. 11, 1900/02, s. 335–354.)
DRAKE, E., se Nordmannaharpan.
DYBECK, R., Brev från Richard Dybeck till Oscar Meijerberg. Utg. av G. B. E. Hasselberg. (Ur Jämtlands biblioteks handskriftssamling. 9.) (Jämtlands biblioteks årsskrift. 1944, s. 2–29.)
[——] Hillevi. Stycken ur en berättelse. Sthlm 1845.
[——] Riards minnen. H. 1. Sthlm 1855.
—— Runa. En skrift för fäderneslandets fornvänner. H. 1–4. Sthlm 1842–43.
—— Runa. Antiqvarisk tidskrift. 1844 (maj–dec.)–1845. Sthlm 1844–45.
—— Runa. Svenska forn-samlingar. 1847–1848. Sthlm 1847–48.
—— Runa. Läsning för fäderneslandets fornvänner. 1849–1850. Sthlm 1849–50.
—— Runa. En skrift för Nordens fornvänner. Saml. [1]–2: H. 1–3. Sthlm 1865–76.

—— Självbiografiska anteckningar. (Västmanlands fornminnesförenings årsskrift. 43: 2, 1961, s. 24–45.)
—— [Subskriptionsinbjudan till:] Svenska tonminnen. Sthlm 1860.
—— Svenska folkmelodier. Sthlm 1853–56.
—— Swenska wisor. Upptecknade och samlade. [1]–2. Sthlm [1847–48].

EDÉN, N., Om centralregeringens organisation under den äldre Vasatiden (1523–1594). Upsala 1899. (Diss. Uppsala.)
[EENBERG, J.,] Kort berättelse af de märkwärdigste saker som för de främmande äre at besee uti Upsala stad och näst om gränsande orter. Utur de förnämste swänske antiquarier sammandragen. ... Samt särskilt en relation om sidste branden. Upsala 1704.
EGARDT, BRITA, Folklivsarkivet i Lund. Historik och vägledning. Lund 1957.
EHRENSTRÖM, MARIANNE d', Notices sur la littérature et les beaux-arts en Suède. Sthlm 1826.
[EICHHORN, C.,] [Rec. av:] Svenska folkvisor, utg. af E. G. Geijer och A. A. Afzelius. Ny, betydligt tillökad uppl., utg. af R. Bergström och L. Höijer. Häft. 1–5. Sthlm 1879, 80. (SILFVERSTOLPE, C. [utg.], Historiskt bibliotek. 7, Sthlm 1880, s. XXXIV–XXXVII.)
—— Äldre svenska folkvisor. Meddelade och belysta. (Svenska fornminnesföreningens tidskrift. 2, 1873/74, s. 69–78.)
EK, S., Annales Sigtunenses och våra historiska brudrovsvisor. (Samlaren. N.F. 11 [= 51], 1930, s. 123–141.)
—— Den danska legendvisan. (FmFt. 23, 1936, s. 185–190.)
—— Den finlandssvenska folkvisan. [Rec. av:] Finlands svenska folkdiktning V. Folkvisor I. Den äldre folkvisan, utg. av Otto Andersson. (FmFt. 22, 1935, s. 147–155.)
—— Folklig visdiktning i västra Sverige. (ARILL, D. [m. fl.], Folksägen och folkdiktning i västra Sverige. Gbg 1923, s. 177–212.) (Skrifter utg. till Göteborgs stads trehundraårsjubileum. 16.)
—— Franzéns Åbodiktning. Ett bidrag till Finlands svenska litteraturhistoria. Sthlm 1916. (Diss. Göteborg.)
—— Karin Ulfsparres visor. (Samlaren. 38, 1917, s. 70–82.)
—— Norsk kämpavisa i östnordisk tradition. Ett försök till tudelning av det nordiska folkvisematerialet. Gbg 1921.
—— Riddar Stigs runor i olika versioner. (Arv. 1, 1945, s. 114–133.)
—— Studier i Wivalliusvisornas kronologi. Uppsala 1921. (Skrifter utg. af Svenska litteratursällskapet. 24.)
—— Studier till den svenska folkvisans historia. Gbg 1931. (Göteborgs högskolas årsskrift. 37, 1931: 1.) [I regel cit. Ek, Studier.]
—— Den svenska folkvisan. Sthlm 1924. (Natur och kultur. 29.)
—— Den svenska folkvisan. (NK. 9: A. Sthlm 1931, s. 38–54.)
—— En traditionsbärerska från 1800-talets början. (FmFt. 23, 1936, s. 1–13.)
—— Tomas Petri Gevaliensis. Psalmförfattare och komediskrivare pa[!] Carl IX:s tid. (Donum natalicium Oscari von Sydow oblatum. Gbg 1933, s. 235–257.) (Göteborgs högskolas årsskrift. 39, 1933: 2.)
—— Visan om Gångarpilten eller Liten båtsman. (Nordisk folkminne. Studier tillägnade C. W. von Sydow 21/12 1928. Sthlm 1928, s. 57–70.)
—— Visan om Inga liten vallpiga. (Budkavlen. 8, 1929, s. 151–164.)

—— Visan om liten Ingas barnsäng. (Arv. 14, 1958, s. 5–32.) (Även som: Meddelanden från Svenskt Visarkiv. 11.)
—— Visan om Palle Bosons brudrov. (Halländsk bygdekultur. Studier rörande fornminnen, folkmål och folkliv. Red. av D. Arill, Hj. Lindroth, E. Lindälv. [Festskrift till Joh. Kalén.] Gbg 1925, s. 203–222.) (Hallands hembygdsförbund och Västsvenska folkminnesföreningen.)
—— Visorna om Rosendal och Lagerman i bohuslänsk tradition. (Västsvenska folkminnen. Gbg 1929, s. 191–202.)
Ek, S. & Blomberg, E., Svenska folkvisor i urval. Sthlm 1939.
[Ekermann, Agnes,] Från berg och dal. Samling af svenska folkvisor och folklekar. Utg. af A. E. [pseud.]. Sthlm 1878.
Ekström, G., Västerås stifts herdaminne. 1. Medeltiden och reformationstiden. 1–2. (1) Falun, (2) Västerås 1939–49.
Elgenstierna, G., Den introducerade svenska adelns ättartavlor. Med tillägg och rättelser. 1–9. Sthlm 1925–36.
—— Johan Gabriel Anrep. (SBL. 2, [1919–]20, s. 55–58.)
Elvius, P. & Dahlbom, A., De veterum Sueogothorum hiemali festo Juliorum. Upsala 1703. (Diss. Uppsala.)
Enestrom, G., Anteckningar om tvänne dalvisor. (SvLm. 2: 11, 1884.)
Enqvist, A., [Rec. av:] Ernst E. Areen: En öländsk martyrkälla och legendvisa. (FmFt. 17, 1930, s. 142–143.)
Envallsson, C., Svenskt musikaliskt lexikon ... Sthlm 1802.
Erdmann, A., Emanuel Thure Cederström †. (Upplands fornminnesförenings tidskrift. Bd 8, 1918/21, s. xxxi–xxxvi.)
Ericus Olai, Chronica. (Scriptores rerum Svecicarum medii aevi. 2: 1. Upsala 1828, s. 1–166.)
[Erikskrönikan.] Erikskrönikan. Enligt cod. Holm. D 2, jämte avvikande läsarter ur andra handskrifter. Utg. av R. Pipping. Sthlm 1921. (SFSS. 47.) —— Nytryck (med ett tillägg). Sthlm 1963. (SFSS. 68.)
Eriksson, Gunnar, Elias Fries och den romantiska biologien. Uppsala & Sthlm 1962. (Lychnos-bibliotek. 20.) (Diss. Uppsala.)
Erixon, S., Skultuna bruks historia. 1–2. Sthlm 1921–35.
Erk, L. & Böhme, F. M., Deutscher Liederhort. 1–3. Lpz. 1893–94.
Estborn, S., Evangeliska svenska bönböcker under reformationstidevarvet. Med en inledande översikt över medeltidens och över reformationstidens evangeliska tyska bönelitteratur. Lund 1929. (Diss. Lund.)
[Extract] Extract, aff Kongl. May:tz Tryckte Placat ... Om Monumenter och Antiquiteters vpspanande och conservation. Sthlm 1676.

Fagerlund, L. W., Anteckningar om Korpo och Houtskärs socknar. Sommarstudier. Hfors 1878. (Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk. 28.)
Faggot, J., Tankar om fäderneslandets känning och beskrifwande, framgifne. (Kongl. Svenska vetenskaps academiens handlingar. 2, Sthlm 1741, s. 1–29.)
[Fant, A. M. & J. E. & Låstbom, A. T.,] Upsala ärkestifts herdaminne. 1–3. Upsala 1842–45.
Fant, E. M., Utkast til föreläsningar öfver svenska historien. 1–5. Sthlm 1803–04.
Fant, E. M. & Gustorff, J. D., De historia patriæ vetusta in traditionibus vulgi residua. Upsala 1791. (Diss. Uppsala.)

FANT, E. M. & ULLGREN, G. E., De raptu feminarum in Svecia. Upsala 1791. (Diss. Uppsala.)
FERLÉN, P., se Sanct Örjans visa.
FERNOW, E., Beskrifning öfwer Wärmeland ... Gbg 1773–79.
[FESTIN, E.,] LING, M. & BYSTRÖM, O., Sveriges äldsta visbok. [Harald Oluffsons visbok.] (Jämten. 14, 1920, s. 70–76.)
Filikromen, se ÖBERG, L. T.
FJELD HALVORSEN, E., se HALVORSEN, E. FJELD.
FLODMARK, J., Hvilka voro de poetiska arbeten, som Bellman ämnade utgifva år 1772? (Samlaren. 16, 1895, s. 134–149.)
[Flores och Blanzeflor.] Flores och Blanzeflor. Kritisk upplaga utg. av E. Olson. [Sthlm] 1921. (SFSS. [46.])
FLYGARE-CARLÉN, EMILIE, Ett köpmanshus i skärgården. 2 uppl. 1–2. Sthlm 1860–61. (Arbeten. 1.) (1 uppl. såsom följetong i Aftonbladet 1859.)
FOGELKLOU, EMILIA, Birgitta. 2 uppl. Sthlm 1955.
—— Ur fromhetslivets svensk-historia. 2: 1. Sthlm 1917.
Folkvisa. Uppt. i Jämtland och satt för bl. kör av K. Tirén. (Jämten. 14, 1920, s. 68.)
FORSLIN, ALFHILD, Balladen om riddar Olof och älvorna. En traditionsundersökning. (Arv. 18/19, 1962/63, s. 1–92.) (Även som: Meddelanden från Svenskt Visarkiv. 19.)
—— Några nyfunna balladvarianter. Av Alfhild Adolfsson-Forslin. (Budkavlen. 16, 1937, s. 117–129.)
—— Om insamling av folkmelodier i Svenskfinland under hundra år. (Suomen Musiikin Vuosikirja. 1961/62, s. 24–35.)
—— Sveriges Radios magnetofoninspelningar av svensk folkmusik i Finland 1957. (Budkavlen. 37, 1958, s. 74–111.) (Även som: Meddelanden från Svenskt Visarkiv. 14.)
FORSSTRAND, C., Adam Afzelius. (SBL. 1, [1917–]18, s. 219–222.)
FOSSENIUS, MAI, Sägnerna om trollen Finn och Skalle som byggmästare. Lund 1943. (Meddelanden från Lunds universitets folkminnesarkiv. 2.)
FRANDSEN, E., Folkevisen. Studier i Middelalderens poetiske Litteratur. Aarhus & Khvn 1935.
FREDIN, A., Gotlandstoner. Sthlm 1909–32. (SvLm. B: 29.)
FREDRIKSSON, I., Svenska personnamnsstudier. Uppsala 1961. (Studia philologiae Scandinavicae Upsaliensia. 2.) (Acta Universitatis Upsaliensis.) (Diss. Uppsala.)
FRESE, J., Valda skrifter. Med en teckning af hans lefnad och skaldskap af A. Hultin. Hfors 1902. (Skrifter utg. af Svenska litteratursällskapet i Finland. 52.)
FRIES, ELLEN, Teckningar ur svenska adelns familjelif i gamla tider. Saml. 1–2. Sthlm 1901.
FRONDIN, E. & BÆLTER, S., De Helsingia. 1–2. Upsala 1735, 1739. (Diss. Uppsala.)
FRONDIN, E. & FORSSENIUS, A. H., De Schedvia. 1. Upsala 1734. (Diss. Uppsala.)
FRONDIN, E. & SUNDLER, J., De Nykopia. 1. Upsala 1737. (Diss. Uppsala.)
FRUNCK, G. [utg.], Bref rörande Nya skolans historia 1810–1811. Med anmärkningar. Upsala 1891.
FRYKHOLM, MARIA, Folkvisor från Vermland. Sthlm 1854.
—— Nya folkvisor från Östergöthland. Sthlm u. å.

Från södra Sverge. Stycken på folkmål ... (SvLm. 2: 9, 1883.)
För Religionens Vänner. En tidskrift. 1817–19. Utg. av A. A. Afzelius och S. J. Hedborn. Sthlm 1817–19.
Förteckning på bref och handlingar, som medföljde vid Västergötlands fornminnesförenings inköp af adjunkten Nilssons samlingar från Göteborgs museum. (Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. 2: 6/7, 1907, s. 146–157.)

Gamla visor från östra Nyland. (Hembygdsminnen samlade av Elevförbundet vid Borgå folkhögskola. 12, 1934, s. 81–103.)
GASLANDER, J., Beskrifning om allmogens sinnelag, seder ... m. m. i Jönköpings lähn och Wässbo härad. [Utg. av F. Westerdahl.] Sthlm 1774. —— [Ny uppl.] (Svenska folkets seder, sådana de varit och till en del ännu äro ... [Utg. av C. A. Levisson.] Sthlm 1846, s. 1–96.) —— [Ny uppl. utg. av J. A. Lundell.] (SvLm. Bih. 1: 3, 1895.) —— [Ny uppl.] utg. av N. Werner. Sthlm 1923. (Småländska hembygdsböcker. 3.)
GEIJER, E. G., Berättelse om Göthiska Förbundets stiftelse och verksamhet. (Iduna. 11, 1845, s. 14–35.)
[——] Om falsk och sann upplysning, med afseende på religionen. Sthlm 1811. (Även i: GEIJER, E. G., Samlade skrifter. Ny uppl. ... utg. av J. Landquist. 1. Sthlm 1923, s. 171–237.)
[——] [Rec. av:] Swenska fornsånger. — En samling af kämpavisor ... Utg. af A. I. Arwidsson, 1:a delen. (Swenska Litteratur-Föreningens Tidning. 1855, nr 1, sp. 1–8.) (Omtr. som bilaga till AFZELIUS, A. A., Afsked af swenska folksharpan. Sthlm 1848 och i GEIJER, E. G., Samlade skrifter. Ny uppl. ... utg. av J. Landquist. 7. Sthlm 1928, s. 160–169.)
—— Samlade skrifter. Ny ökad uppl. ordnad i tidsföljd. Genomsedd av J. Landquist. 1–13. Sthlm 1923–31.
—— Svar på Svenska akademiens prisfråga år 1810: [Om inbillningsgåvan]. (GEIJER, E. G., Samlade skrifter. Ny uppl. ... utg. av J. Landquist. 1. Sthlm 1923, s. 72–129.)
—— Ur Erik Gustaf Geijers historiska föreläsningar. Ett urval utg. av A. Blanck. Uppsala 1947. (Uppsala universitets årsskrift. 1947: 2.) (Även utg. som: Inbjudan till den minnesfest varmed Uppsala universitet den 23 april 1947 högtidlighåller hundraårsminnet av Erik Gustaf Geijers död. Uppsala 1947.)
GEIJER, E. G. & AFZELIUS, A. A., Svenska folk-visor från forntiden. Samlade och utg. 1–3. Sthlm (1) 1814, (2) [1817], (3) [1818]. [D. 1 + musikbilagorna i ny uppl. Sthlm 1846.]
—— Svenska folkvisor. [1–3.] Ny, betydligt tillökad uppl. utg. af R. Bergström och L. Höijer. Sthlm 1880.
—— Svenska folkvisor. Utg.; J. Sahlgren. [I 4:] Musikkommentar av S. Bergel. 1–4. Uppsala 1957–60. (Kungl. Gustav Adolfs akademien.)
GEIJER, H., Traditionsupplösningen och dess konsekvenser. (FmFt. 19, 1932, s. 141–177.)
GEORGII, C. F. & SCHULTZE, J. R., Prædium Ornäs aliaque loca, comemoratione R. Gustavi I. Upsala 1758. (Diss. Uppsala.)
GIHL, G., Sigtuna och Norrsunda. Tvenne antikvariskt-topografiska manuskript af Martinus Aschaneus, utg. och kommenterade. Uppsala 1925. (Upplands forn-

minnesförenings tidskrift. Bd 10: 1. H. 40: Bilaga.) (Även i: Källor till Sigtuna stads och Sigtunabygdens historia. 2.) (Diss. Uppsala.)
GILLINGSTAM, H., Den svenska adelns antagande av släktnamn. (HT. 84, 1964, s. 35–53.)
GJERDMAN, O., Staffan och stjärnan i källan. (Saga och sed. 1943, s. 1–15.)
GJESSING, G., Lorentz Diderik Klüwer. (Norsk biografisk leksikon. 7. Oslo [1935–] 36, s. 421–423.)
GOBOM, N., Samfundet Linköpings stiftsbiblioteks vänner 1937–1940. (Linköpings biblioteks handlingar. N.S. 3. Linköping 1940–41, s. 297–300.)
GOEDING, A. & SALANUS, N. N., Gladius Scythicus. Upsala 1691. (Diss. Uppsala.)
GOTHENIUS, J., se Götheborgska Magazinet och Götheborgska Wecko-bladet.
GRANBERG, G., Metallarbetaren Gustaf Ericsson. En banbrytare för sörmländsk folklivsforskning. (Sörmlandsbygden. 5, 1936, s. 54–73.)
GRANLUND, J., Olaus Magnus som folklivsskildrare. (Saga och sed. 1949, s. 1–16.)
—— se även OLAUS MAGNUS.
GRAPE, A., Ihreska handskriftssamlingen i Uppsala universitets bibliotek. 1–2. Uppsala 1949. (Acta Bibliothecae R. Universitatis Upsaliensis. 6–7.)
—— Olof Johansson Broman. (SBL. 6, [1925–]26, s. 341–350.)
—— Om bröderna Salan och deras handskriftssamling. (Bibliografiska undersökningar. Tillägnade Claes Annerstedt på hans sjuttiofemårsdag den 7 juni 1914. Uppsala 1914, s. 138–170.)
—— se även VENNBERG, E. L. & GRAPE, A.
—— se även 1500- och 1600-talens visböcker.
GRAU, O., Beskrifning öfwer Wästmanland. Med sina städer, härader och socknar. Wästerås 1754.
GRIMBERG, C., Svenska folkets underbara öden. [1–] 11: 1. Sthlm 1913–37.
GRIMM, W. C., Altdänische Heldenlieder, Balladen und Märchen. Übers. von W. C. Grimm. Heidelberg 1811.
GRIP, E., Några bidrag till kännedomen om svenskt allmogeliv. Folksed, folktro och folkdiktning i Uppland. Sthlm 1917.
GRUNDTVIG, S., Några anmärkningar med hänsyn till de af fru Eva Vigström meddelade folkvisorna från Skåne. (HAZELIUS, A., Ur de Nordiska folkens lif. Sthlm 1882, s. 142–160.) (Bidrag till vår odlings häfder. 2.)
—— Prøve paa en ny Udgave af Danmarks gamle Folkeviser. 2 Opl., med Aftryk af »Planen» samt nogle Tillægsbemærkninger. Khvn 1847.
—— se även Danmarks gamle Folkeviser.
GRÜNER-NIELSEN, H., Den danske Folkevise. (NK. 9: A. Sthlm 1931, s. 14–37.)
—— Danske Skæmteviser (Folkeviser og litterær Efterklang) efter Visehaandskrifter fra 16.–18. Aarhundrede og Flyveblade. 1: 1–2. Khvn 1927–28. (Universitets-Jubilæets danske Samfund. 274, 280.)
—— Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530–1630. Udg. af H. Grüner Nielsen. Med Ordbog af M. Kristensen. 1–7. Khvn 1912[–31].
—— De færøske Kvadmelodiers Tonalitet i Middelalderen. Belyst gennem Nutidsoverleveringen. Under Medvirkning af E. Petersen. Khvn 1945. (Færoensia. 1.)
—— se även Danmarks gamle Folkeviser.
—— se även HEGGSTAD, L.
GRÖNLAND, P., Alte Schwedische Volks-Melodien, gesammlet[!] von E. G. Geijer

und A. A. Afzelius. Für das Piano-Forte harmonisch bearb. ... von P. Grönland. Khvn 1818.
[——] Bedømmelse over de ved den ny Udgave af Kjæmpeviserne tillføjede Melodier. [Rec. av: Abrahamson, Nyerup & Rahbek, Udvalgte Danske Viser fra Middelalderen.] (Dansk Litteratur-Tidende. 1815: 12, s. 177–190.)
[——] [Uppsats över de gamla nordiska folkmelodierna med rec. av: Abrahamson, Nyerup & Rahbek, Udvalgte Danske Viser fra Middelalderen. 1–5. Khvn 1812–14 och av GA.] ([Leipziger] Allgemeine Musikalische Zeitung. 1816, nr 35–36, s. 593–599.)
GRÖNWALL, A. & GENBERG, C. J., De Medelpadia antiqua & hodierna. 2. Upsala 1737. (Diss. Uppsala.)
GRÖNWALL, A. & UBSTRÖM, P., De Vikingis. 2. Upsala 1734. (Diss. Uppsala.)
GUSTAVSON, H., Carl Säve. (Saga och sed. 1958, s. 63–87.)
—— P. A. Säve som gotländsk språk- och folkminnesforskare. (Gotländskt arkiv. 9, 1937, s. 51–61.)
—— Per Arvid Säve. (Saga och sed. 1961, s. 61–103.)
—— se även SÄVE, P. A.
[GYLLENBORG, G. F.,] Sune Jarl, eller Sverkers död. Tragedie, i fem acter. Sthlm 1783.
GÖDEL, V., Riksantikvarieämbetet. Sthlm 1930. (Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar. 41: 1.)
—— Sveriges medeltidslitteratur. Proveniens. Tiden före Antikvitetskollegiet. Sthlm 1916.
Götheborgska Magazinet. År 1766. Af J. Gothenius. Gbg 1766.
Götheborgska Wecko-bladet. 1765. Utg. af J. Gothenius. Gbg 1765.
Götheborgske Spionen, se Sago-brott ...
GÖTLIND, J. [utg.], Visor, tryckta i år (text och melodier). Samlade och utg. Sthlm 1917.
GÖTLIND, J. & LANDTMANSON, S., Västergötlands folkmål. 1–4. Uppsala 1940–50. (Skrifter utg. av Kungl. Gustav Adolfs akademien för folklivsforskning. 6: 1–5.) [D. 1–2 av J. Götlind, d. 3–4 av S. Landtmanson.]

[HADORPH, J.,] se [Extract].
HAGBERG, LOUISE, En dödssed i Hälsingland. (SvLm. 1917, s. 29–44.)
—— När döden gästar. Svenska folkseder och svensk folktro i samband med död och begravning. Sthlm 1937.
HAGMAN, B., Carl Erik Södling. (SMoK. 7, 1954, s. 442.)
HAGNELL, KARIN, Sturekrönikan 1452–1496. Studier över en rimkrönikas tillkomst och sanningsvärde. Lund 1941. (Diss. Lund.)
HAGSTRÖM, K. A., Strengnäs stifts herdaminne. 1–4. Strengnäs [1896–]1901.
HAHNE, G. & DAHL [!], E., Peter Grönland. (Die Musik in Geschichte und Gegenwart. 5. Kassel 1956, sp. 938–942.)
HALLMAN, J. G., [d. ä.], Beskrifning öfwer Kiöping / En af the äldsta städer uti Swiarike, utur gamla bref, minningsmercken och fråsägner sammanletad. Sthlm 1728.
—— [d. ä.], Then högborna nunnan Elisif Eriks Dotter af Riseberga klöster, ... Sthlm 1732.
HALLSTRÖM, G., N. J. Ekdahls norrländska resor och samlingar 1827–1830. (Arkiv för norrländsk hembygdsforskning. [9], 1928/29, s. 73–150.)

HALVORSEN, E. FJELD, Didriks saga af Bern. (KLNM. 3, 1958, sp. 73–76.)
HAMMARIN, J., Carlstads stifts herdaminne. 1–3. Carlstad 1846–49.
HAMMARSKJÖLD, NINA, Ätten Hammarskjöld. Personhistoria och tidsbilder från tre hundra år. Sthlm 1915.
[HAMMARSKÖLD, L.,] [Rec. av:] Poetisk kalender för år 1813. Utg. av Atterbom. (Swensk Literatur-Tidning. 1813, sp. 477–484.)
[——] [Rec. av:] Swenska folk-wisor från forntiden, samlade och utg. af Er. Gust. Geijer och Arv. Aug. Afzelius. Första delen. Stockh. 1814. (Swensk Literatur-Tidning. 1815, sp. 705–716; 721–736.)
—— Svenska vitterheten. Historiskt-kritiska anteckningar. 1–2. Sthlm 1818–19.
—— Till Redaktörerne af Sw. Lit. Tidning. (Bihang till Swensk Literatur-Tidning. Augusti 1815, sp. 81–84.)
—— Underrättelse om några gamla svenska folk-wisor, som förwaras å Kongl. Bibliotheket i Stockholm, nedersta galleriet, skåpet 32. (Swensk Literatur-Tidning. 1813, sp. 189–192.)
[——] Åke och Elsa. En gammal dansk ballad. Öfvers. [av L. Hammarsköld]. (Phosphoros. 1811, s. 114–116.)
(HAMMER, CHR.,) Förteckning öfver Hammerska autografsamlingen. 10. Sthlm 1919.
HAMMERICH, F., Skandinaviske Reiseminder. (Brage og Idun. 2: 2, 1839/40, s. 257–590 + 8 Musikbilag.)
Handlingar rörande Skandinaviens historia. 1–40 + Reg. Sthlm 1816–65.
HANSSON, S. G., se HILDEMAN, K.-I.
HASSEL, H. & PENZIN, D., De festo julio hyperboreorum antiquo. Åbo 1748. (Diss. Åbo.)
HASSELBERG, G. B. E., se DYBECK, R., Brev ...
HASSELQUIST, T., »Ossian» i den svenska dikten och litteraturen jämte inledning. Lund 1895. (Diss. Lund.)
HASSLER, O., [Släkten] Enander. (SBL. 13, [1949–]50, s. 462–464.)
HAZELIUS, A., Ur de nordiska folkens lif. Sthlm 1882. (Bidrag till vår odlings häfder. 2.)
—— Ur de nordiska folkens lif, se WIGSTRÖM, EVA, Folkvisor från Skåne.
HECKSCHER, E. F., Sveriges ekonomiska historia från Gustav Vasa. 1: 1/2–2: 1/2. Sthlm 1935–49.
HECKSCHER, E. F. & RASMUSSON, N. L., Sveriges mynthistoria. Vägledning vid studiet av Kungl. Myntkabinettets svenska myntsal. 3 omarb. uppl. Sthlm 1961. (Statens historiska museums vägledningar.)
HEDBERG, F., Den bergtagna. Opera i 5 akter. Sthlm 1874. (Opera-repertoire. 72.)
—— Hertig Magnus och sjöjungfrun. Romantisk operett i 3 akter. Sthlm 1867. (Opera-repertoire. 37.)
—— Stolts Elisif. Skådespel. Sthlm 1870. (Svenska teatern. 189.)
HEDBORN, S. J., Samlade skrifter. Utg. af P. D. A. Atterbom. 1–2. Örebro 1853.
—— se även För Religionens Vänner.
HEDKVIST, E., Kinda och Ydre — sagans och sångens rosengårdar. (Från Sommabygd till Vätterstrand. 6, 1958, s. 107–140.)
HEGGSTAD, L. & GRÜNER-NIELSEN, H., Utsyn yver gamall norsk folkevisedikting. Kra 1912.
HELGASON, J., Færøiske studier. (Maal og Minne. 1924, s. 29–48.)

—— [utg.], Íslenzk fornkvæði. Islandske folkeviser. 1 ff. Khvn 1962 ff. (Editiones Arnamagnæanæ. 10 ff.)
Hembygdsminnen, se Gamla visor från östra Nyland.
Henningsen, G., Jomfru Bartholins Visebog. (DStu. 56, 1961, s. 40–44.)
—— Vedel og Syv og bogtrykkerne. En bibliografisk undersøgelse af Hundredvisebogen. (DStu. 54, 1959, s. 53–84.) (Även som: Meddelanden från Svenskt Visarkiv. 10.)
Henningsson, B., Geijer som historiker. Sthlm 1961. (Studia historica Upsaliensia. 5.) (Diss. Uppsala.)
Henriksson, J., Plägseder och skrock bland Dalslands allmoge fordomdags. Jemte en samling sagor, gåtor, ordspråk, folkvisor och lekar ... Mellerud 1889.
Hermansson, J. & Hallman, J. G., De præcipius veterum Sveo-Gothorum virtutibus. Upsala 1721. (Diss. Uppsala.)
Hermansson, J. & Kammecker, J. L., De ritibus nuptiarum apud veteres Sveo-Gothos. Upsala 1726. (Diss. Uppsala.)
Herrlin, G., Daniel Nordin. Ett småländskt herdeminne från Tegnérs tid. [Lund] 1948.
[Hertig Fredrik.] Hertig Fredrik av Normandie. Kritisk upplaga på grundval av Codex Verelianus utg. av E. Noreen. [Sthlm] 1927. (SFSS. [49.])
Hesselman, B., De korta vokalerna i och y i svenskan. Undersökningar i nordisk ljudhistoria. Uppsala 1909–10. (Uppsala universitets årsskrift. 1909. Filosofi, språkvetenskap och historiska vetenskaper. 5.)
[Hickes, G.,] Antiquæ literaturæ Septentrionalis liber alter seu Humphredi Wanleii Librorum Vett. Septentrionalium ... Oxoniae [: Oxford] 1705.
Hildebrand, B., C. J. Thomsen och hans lärda förbindelser i Sverige 1816–1837. Bidrag till den nordiska forn- och hävdaforskningens historia. 1–2. Sthlm 1937–38. (Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar. 44: 1–2.)
—— George Stephens. (SMoK. 7, 1954, s. 218–219.)
—— Jacob Faggot. (SBL. 14, [1951–53, s. 767–777.)
—— Kungl. Svenska vetenskapsakademien. Förhistoria, grundläggning och första organisation. [1–2.] Sthlm 1939. (Kungl. Vetenskapsakademien.)
—— [Släkten] Ehrenpreus. (SBL. 12, [1946–]49, s. 298–299.)
—— se även Waldén, B., Hildebrand, B. & Holmkvist, E.
Hildebrand, B. & Månsson, T., Johan Henrik Schröder. (SMoK. 6, 1949, s. 577.)
Hildebrand, B. & Westin, G., Nils Johan Ekdahl. (SBL. 12, [1946–]49, s. 584–591.)
Hildebrand, B. E., Floda kyrka i Södermanland. (Kongl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar. 26, Sthlm 1869, s. 365–400.)
Hildebrand, H., Minne af riksantikvarien Johannes Bureus. Sthlm 1910. (Även i: Svenska akademiens handlingar ifrån år 1886. 23, Sthlm 1908 (tr. 1910), s. 57–435.)
Hildebrand, W., Sex svenska folk-wisor satta för guitarre. Sthlm u. å. [o. 1820].
Hildeman, K.-I., Ballad och vislyrik. (Ny illustrerad svensk litteraturhistoria. 1. Sthlm 1955, s. 223–272.) (Även som: Meddelanden från Svenskt Visarkiv. 2.)
—— Balladen, medeltiden och nuet. (Arnberg, M. [utg.], Den medeltida balladen. Sthlm 1962, s. 9–31.)
—— Eriksvisan. (KLNM. 4, 1959, sp. 36–37.)

—— Folkviseforskningens problemer. [Diskussionsinlägg.] (Selskab for nordisk filologi. Årsberetning for 1958. Khvn 1959, s. 8–10.)
—— Frihetsvisan. (KLNM. 4, 1959, sp. 640–641.)
—— Medeltid på vers. Litteraturhistoriska studier. Sthlm 1958. (Skrifter utg. av Svenskt Visarkiv. 1.)
—— När kom kämpavisan till Sverige? (Studier tillägnade Henry Olsson 18/4 1956. Sthlm 1956, s. 96–116.) (Omtr. i: HILDEMAN, K.-I., Medeltid på vers. Sthlm 1958, s. 153–177.)
—— Ett par politiska folkvisor från 1500-talet. (Samlaren. N.F. 24 [= 64], 1943, s. 64–78.)
—— Politiska visor från Sveriges senmedeltid. Sthlm 1950. (Diss. Stockholm.)
HILDEMAN, K.-I., HANSSON, S. G. & JONSSON, B. R., Politisk rimdans. En viskavalkad genom svensk historia. Sthlm 1960.
Historiskt-geografiskt och statistiskt lexikon öfver Sverige. 1–7 + Supplement + Reg. Sthlm 1859–70.
HJÄRNE, R., Dagen före drabbningen eller Nya skolan och dess män i sin uppkomst och sina förberedelser 1802–1810. Ur Hammarsköldska brefvexlingen, Sällskapet V. V:s handlingar m. m. jämte inledning och kommentarier. Sthlm 1882.
—— Götiska förbundet och dess hufvudmän. Fosterländska teckningar. 1. Götiska förbundet. Erik Gustaf Geijer. Sthlm 1878.
HOFBERG, H., Nerikes gamla minnen ... Örebro 1868.
HOLBERG, L., Dannemarks Riges Historie. 1–3. Khvn 1732–35.
HOLLMERUS, R. & ANDERSSON, OTTO, Du sköna sång. Finlandssvenska ballader. Åbo 1944. —— 2 uppl. Åbo 1946.
HOLM, R., Olof Celsius d. y. (SBL. 8, [1928–]29, s. 282–301.)
HOLMBERG, A. E., Dragsmarks kloster och sagan om Axel och Valborg. Sthlm 1856.
[HOLMGRÉN, W. F.,] En blick på den musikaliska konstens tillstånd i Sverige. (Euterpe. H. 1, 1823, s. 3–6.)
[——] [Rec. av:] Svenska folkmelodier, harmoniskt bearbetade af f. d. Kongl. Capellmästaren J. C. F. Hæffner [: Melodibilagan till GA.] (Euterpe. H. 1, 1823, s. 10–17.)
HOLMGREN-STRÖMBOM, GRETA, Ur den blåmålade kistan om August Bondeson. Sthlm 1913.
HOLMKVIST, E., se WALDÉN, B., HILDEBRAND, B. & HOLMKVIST, E.
HORN, F., Om de tyska folksångerna. [Övers. från tyskan av L. Hammarsköld.] (Polyfem. 1811. Saml. 3, nr 43.)
HULTIN, A., Det ekonomiska tidevarvet i Finlands litteraturhistoria. Ur odlingens hävder under frihetstidens senare del. Hfors 1910. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 94.)
—— Finlands litteratur under frihetstiden. 1. Hfors 1906.
—— se även FRESE, J.
HULTIN, M., Valda skrifter. Af M. Hultin (Måns Månsson). Utg. af A. Flodman. Norrköping 1875.
HUSTVEDT, S. B., Ballad books and ballad men. Cambridge, Mass. 1930.
—— Ballad criticism in Scandinavia and Great Britain during the eighteenth century. New York 1916. (Scandinavian monographs. 2.)

HÜLPHERS, A. A., Dagbok öfwer en resa igenom de, under Stora Kopparbergs höfdingedöme lydande lähn och Dalarne år 1757. Wästerås 1762.
HYLTÉN-CAVALLIUS, G. O., En student upptäcker sitt land 1835. Anteckningar under en wandring genom Upland, Westmanland, Nerike, Wermland, en liten del av Norrige och Dalarne ... Utg. med förord av S. Erixon. Sthlm 1942.
—— Ur mitt framfarna lif. Sthlm 1929.
—— Wärend och wirdarne. Ett försök i svensk ethnologi. 1–2. Sthlm 1863–68. —— 2 uppl. utg. af C. W. von Sydow. 1–2. Sthlm 1921–22.
—— se även [Didrikskrönikan.].
HYLTÉN-CAVALLIUS, G. O. & STEPHENS, G., Sveriges historiska och politiska visor. Samlade och utg. 1. Från äldre tider intill år 1650. Örebro 1853.
HÅHL, J. I., Linköpings stifts herdaminne. 1–3. Norrköping 1846–47.
HÆFFNER, J. C. F., Anmärkningar öfver gamla nordiska sången. (Svea. Tidskrift för vetenskap och konst. H. 1, 1818, s. 78–92.) (Omtr. i: Svea. Tidskrift för vetenskap och konst. 2 uppl. av H. 1, 1824, s. 100–115 och i: GEIJER, E. G. & AFZELIUS, A. A., Svenska folkvisor. Ny uppl. utg. af R. Bergström och L. Höijer. Sthlm 1880. Musikdelen, s. VII–XIV.)
—— [Rec. av:] Traditioner af swenska folkdansar, [h. 1–2, utg. av AFZELIUS, A. A. & ÅHLSTRÖM, O.]. (Swensk Literatur-Tidning. 1815, sp. 490–494, 753–757.)
—— Schwedische Lieder. Leipzig [skall vara: Uppsala] 1818.
—— Svenska folk-wisor satte för fyra mans-röster. Med text. Upsala 1832.
HÆGERMARK, K. [utg.], »Helsingboken» (Prosten Bromans Glysisvallur). Utdrag och innehållsöfversikt jämte inledning. Upsala 1900.
HÖIJER, J. L., Musik-lexikon. Sthlm 1864.
HÖIJER, L., se även GEIJER, E. G. & AFZELIUS, A. A., Svenska folkvisor.

IHRE, J. & BRUNNELIUS, E., De S. Stephano. Upsala 1748. (Diss. Uppsala.)
IHRE, J. & DRYSÉN, N. J., De arce Ymseborg. Upsala 1755. (Diss. Uppsala.)
IHRE, J. & MOMAN, J., De superstitionibus hodiernis ex gentilismo residuis. 1. Upsala 1750. (Diss. Uppsala.)
INGERS, I., Folkmåls- och folklivsforskning i Lund i äldre tid. Ur Skånska landsmålsföreningens historia. (Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift. 1961/62, s. 33–50.)
—— Några folksägner från Bara härad. (Skånes hembygdsförbunds årsbok. 1939, s. 108–131.)
—— Några folkvisor från Gärds härad. (Gärds härads hembygdsförenings årsbok. 8, 1943, s. 25–36.)
[Ivan Lejonriddaren.] Herr Ivan. Kritisk upplaga utg. av E. Noreen. [Sthlm] 1931. (SFSS. [50.])

JACOBSEN, LIS, »Hur Valdemar Birgersson låter hämta Sofia». Et bidrag til folkeviseforskningens historie. (Scandia. 7, 1934, s. 144–159.)
JACOBSON, G., Gustaf Celsing. (SBL. 8, [1928–]29, s. 213–216.)
—— Nils Brahe d. ä. (SBL. 5, [1924–]25, s. 710–713.)
JAMIESON, R., Popular ballads and songs. 1–2. Edinburgh 1806.
—— se även WEBER, H. W.

JANSSON, V., Eufemiavisorna. En filologisk undersökning. Uppsala 1945. (Uppsala universitets årsskrift. 1945: 8.)
JANSSON, SAM, Latinska alfabetets utveckling i medeltida svensk brevskrift. De enskilda bokstävernas historia. (APhS. 22, 1954, s. 81–148 + 18 pl.)
—— Svensk paleografi. (NK. 28: A. Sthlm [1944], s. 82–134.)
—— Svenskt skrivskick under medeltiden och fram till våra dagar. (DAHL, S., Bibliotekshandbok. Övers., bearb. och med bidrag av svenska fackmän utg. av S. E. Bring. 1. Uppsala 1924, s. 107–126.)
JERSILD, MARGARETA, se JONSSON, B. R. & JERSILD, MARGARETA.
JOBS, A., Visor och låtar från Leksand upptecknade och enkelt satta för piano. Sthlm u. å.
JOHANNES MAGNUS, Historia ... de omnibus Gothorum Sveonumque Regibus ... Rom 1554.
—— Johannes Magni Swea och Götha Crönika ... på Swenska vthtålkat aff Erico Schrodero. Sthlm 1620.
JOHANNIS, A., Een lijten fridz wijsa ... U. o. 1649.
JOHANSSON, J. V., Den förromantiska balladen i Sverige. (Meddelanden från Göteborgs högskolas litteraturhistoriska seminarium. 1912: 1, s. 1–56.) (Göteborgs högskolas årsskrift. 18, 1912.)
JONSSON, B. R., August von Hartmansdorff som balladsamlare. Sthlm 1960. (Meddelanden från Svenskt Visarkiv. 12.)
—— Historie og munnleg historisk visetradisjon. [Diskussionsinlägg.] (BØDKER, L. [utg.], Nordisk seminar i folkedigtning. 1. Khvn 1962, s. 125–127.) (Nordisk institut for folkedigtning. Skrifter. 2.)
—— Levande medeltid. (Ord och bild. 71, 1962, s. 536–540.)
—— On the preparation of joint Nordic ballad registers. (Arv. 18/19, 1962/63, s. 395–396.)
—— Petter Rudebecks visuppteckningar. (Folkloristica. Festskrift till Dag Strömbäck 13/8 1960. Uppsala 1960, s. 58–62.)
—— Ett Pyramus och Thisbe-motiv i Sverige. (Arv. 17, 1961, s. 57–86.) (Även som: Meddelanden från Svenskt Visarkiv. 15.)
—— Skillingsviser: Sverige. (Nordiskt lexikon för bokväsen. 2. Khvn [1951–]62, s. 328–329.)
—— Skillingtryck. (Svenskt litteraturlexikon. Lund 1964, s. 464.)
—— Svenska medeltidsballader. Ett urval. Sthlm 1962. (Levande litteratur.) —— 2 uppl. Sthlm 1966. (Levande litteratur.)
—— Två meddelanden rörande »Wallmans samling». 2. Carl Peter Grevillis sångleksuppteckningar. (Arv. 16, 1960, s. 139–143.)
—— Visan om Stångebro slag 1598. (Om visor och låtar. Studier tillägnade Sven Salén den 7 november 1960. Sthlm 1960, s. 73–95.) (Skrifter utg. av Svenskt Visarkiv. 2.)
—— Volkslied. (Schwedische Volkskunde. Festschrift für Sigfrid Svensson zum sechzigsten Geburtstag am 1. Juni 1961. Sthlm 1961, s. 491–509.)
—— Äldre svensk visdiktning och vistradition. (Maskinskriven licentiatavhandling i Nordisk och jämförande folklivsforskning vid Uppsala universitet, vt 1958.)
—— Ältere deutsche Lieder in schwedischer Überlieferung. Einige Beobachtungen. (Jahrbuch für Volksliedforschung. 9 [: Festschrift zum 75. Geburtstag von Erich Seemann], 1964, s. 45–51.)

—— se även HILDEMAN, K.-I.
JONSSON, B. R. & JERSILD, MARGARETA, Svenska visor. En vägledning för studiecirklar. Sthlm 1963.
Jämtländsk folkvisa. (Jämten. 13, 1919, s. 82–83.)
JØRGENSEN, ELLEN, Helgendyrkelse i Danmark. Studier over Kirkekultur og kirkeligt Liv fra det 11te Aarhundredes Midte til Reformationen. Khvn 1909. (Diss. Köpenhamn.)
—— Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800. Khvn 1931.

KALM, P., Wästgötha och bahusländska resa, förrättad år 1742. Sthlm 1746.
KARLIN, G. F., Kulturhistoriskt museum i Lund. Vägledning för besökande. Lund 1888.
KJERSÉN, S., Richard Dybeck. Historien om en svensk. Sthlm 1916.
KLEBERG, J., Kammarkollegium 1634–1718. [Sthlm] 1957. (Svenska ämbetsverk. 6: 1.)
KLEIN, E., Dans i Sverige. (NK. 24: B. Sthlm 1933, s. 109–129.)
KLEMMING, G. E., Anteckningar af Johannes Thomæ Agrivillensis Bureus. (Samlaren. 4, 1883, s. 12–43, 71–126; 5, 1884, s. 5–26.)
[——] Anteckningar om Rudbecks Atland. Sthlm 1863.
—— Beskrifning af en Dansk Visbok tillhörande Kongl. Bibliotheket i Stockholm. (Danske Samlinger for Historie ... Udg. af C. Bruun [m. fl.]. 2. Khvn 1866–67, s. 237–257.)
—— [utg.], Latinska sånger fordom använda i svenska kyrkor, kloster och skolor. [1–3.] Sthlm 1884–87.
—— [utg.], Latinska sånger från Sveriges medeltid. Sthlm 1887.
—— Svenska medeltidens rimkrönikor. 1–3. Sthlm 1865–68. (SFSS. 17.)
—— Svenska medeltids dikter och rim. Sthlm 1881–82. (SFSS. [25.])
—— [utg.,] Swenska psalmboken af 1536 å nyo utgifwen. Sthlm 1862.
—— se även Alle bedlegrannas spegel.
—— se även BUREUS, J. T., Sumlen ...
—— se även [Konung Alexander.].
—— se även PETRI, TH., GEVALIENSIS.
KLEMMING, G. E. & NORDIN, J. G., Svensk boktryckeri-historia 1483–1883. Med inledande allmän öfversigt. Sthlm 1883.
KLOCKHOFF, O., Folkvisorna om »Brudrov» inom Folkungaätten. (Samlaren. N.F. 10 [= 50], 1929, s. 137–177.)
KLÜ[W]ER, L. [D.], Forntidsminnesmärken i och vid Christiania. (Iduna. 9, 1822, s. 382–391.)
—— Norske Mindesmærker, aftegnede paa en Reijse igjennem en Deel af det Nordenfjeldske, och beskrevne. Chra 1823.
[KNÖPPEL, C.,] Sagan om korfwen. Sthlm 1745.
KOCK, A. & PETERSENS, C. AF, Östnordiska och latinska medeltidsordspråk. Peder Låles ordspråk och en motsvarande svensk samling. 1–2. Khvn (1) 1889–94, (2) 1891–92. (Samfund til Udgivelse af gammel nordisk Litteratur. 20.)
KÖERSNER, V., Förteckning på handskriftssamlingen å Espelunda. (Handskriftsförteckningar utg. av Svenska historiska föreningen. 1.) (Bilaga till HT. 2, 1882.)

KOHT, H., Folkeminne-vitskap. (Norsk historisk videnskap i femti år 1869–1919. Kra 1920, s. 224–251.)
KOLSRUD, S., Ei norsk avskrift av visa om Torkell Trondsson. (Maal og Minne. 1919, s. 129–146.)
[Konung Alexander.] Konung Alexander. En medeltids dikt. Utg. af G. E. Klemming [och J. A. Ahlstrand]. Sthlm 1862. (SFSS. 12.)
KRANTZ, A., Chronica regnorvm aqvilonarivm Daniæ, Svetiae, Norwegiae. Argent. [: Strassburg] 1546.
—— Dennmärckische, Swedische, vnd Norwägische Chronica. Strassburg 1545.
KRISTENSEN, E. T., Gamle Viser i Folkemunde. Viborg 1891. (Jyske Folkeminder. 11.)
KROMAN, E., Eine adelige Liederhandschrift vom Hofe Friedrichs II. (APhS. 6, 1931/32, s. 215–296.)
KRUSE, J., Hedvig Charlotta Nordenflycht. Ett skaldinne-porträtt från Sveriges rococotid. Lund 1895. (Diss. Lund.)
Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. Från vikingatid till reformationstid. 1 ff. Malmö 1956 ff.
KUNZEN, F. L. Æ. & SANDER, L. C., Taschenbuch für Freunde altnordischer Musik und Poesie. Auswahl altdänischer Heldenlieder und Balladen ... Versuch und Probe. Khvn 1816.
KÄLLQUIST, E., Thet swenska språketz klagemål. Litteraturhistorisk undersökning jämte text och tolkning. Uppsala 1934. (Diss. Uppsala.)

[LAGER]BRING, S., Monumenta Scanensia. Bd 1. Lund 1744. (Diss.-serie Lund.)
—— Swea rikes historia, ifrån de äldsta tider till de närwarande. 1–5. Sthlm 1769–94.
[LAGER]BRING, S. & LOVÉN, P., De Gothungia. Lund 1745. (Diss. Lund.)
[LAGER]BRING, S. & MUNCK, P., De Willandia. 1–2. Lund 1751–52. (Diss. Lund.)
[LAGER]BRING, S. & SUNDIUS, S. P., Tractum territorii Lofguddiani *Kullen* dictum adumbrans. Lund 1754. (Diss. Lund.)
LAGERCRANTZ, INGEBORG, En gammal visbok. (Nysvenska studier. 26, 1946, s. 119–187.)
—— Lutherska kyrkovisor i finländska musikhandskrifter från 1500- och 1600-talen. 1. Hfors 1948. (Diss. Åbo.)
—— »Sohnen i Roosengård». Den förlorade men återfunna 1600-talsvarianten. (Arv. 5, 1949, s. 69–99.)
LAGERHOLM, J., Södermanland-Närkes nation. Biografiska och genealogiska anteckningar om i Uppsala studerande södermanlänningar och närkingar 1595–1900. Sunnansjö 1933.
LAGERLÖF, P. & THINGWALL, J., Supremum humanitatis officium. Upsala 1691. (Diss. Uppsala.)
LAGERMARK, J. A., Förteckning på handskriftsamlingen å Bergshammar. (Handskriftsförteckningar utg. af Svenska historiska föreningen. 2.) (Bilaga till HT. 5, 1885.)
LAGUS, E., Nyländska folkvisor. 1–2. Hfors 1887–1900. (Nyland. 3, 5.)
LAMM, M., Gunno Dahlstierna. Minnesteckning. Sthlm 1946. (Svenska akademiens minnesteckningar. [2.]) (Även i: Svenska akademiens handlingar ifrån år 1886. 56, 1945 (tr. 1946).)

—— Olof Dalin. En litteraturhistorisk undersökning af hans verk. Uppsala 1908. (Diss. Uppsala.)
LANDQUIST, J., Geijer. En levnadsteckning. Sthlm 1954.
LANDSTAD, M. B., Norske Folkeviser. Samlede og udg. Chra 1853.
LANDTMANSON, S., Folkmusik i Västergötland. Musikbilaga. Uppsala [1915]. (Västergötland. Bidrag till landskapets kulturhistoria och naturbeskrifning. [B: 2.])
—— Västgötamålet. Sthlm 1952. (Västergötland. Bidrag till landskapets kulturhistoria och naturbeskrivning. A: 8.)
—— se även GÖTLIND, J. & LANDTMANSON, S.
LARSEN, S., Ebbe Skammelsøns Vise. Med kritisk Kommentar. Khvn 1923.
LARSSON, L., Växjö gymnasiematrikel för åren 1653–1808. Växjö 1925. (Växjö läroverks äldre matriklar.)
—— Växjö skolas matrikel för åren 1651–1751. Växjö 1921. (Växjö läroverks äldre matriklar.)
LAURENTIUS PETRI, Chronica Svecana Laurentii Petri. Laurentii Petri Svenska chrönika. (SRS. 2: 2. Upsala 1828, s. 3–160.)
LEANDER, P., Ordlista över Holsljungamålet (i Kinds härad, Västergötland). Gbg 1910. (Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och vitterhetssamhälles handlingar. F. 4. H. 12, 1909.)
LEIJONHUFVUD, SIGRID, Några kvarlefvor af svensk dramatik från sextonhundratalets slut. (Samlaren. 24, 1903, s. 39–69.)
LEIJONHUFVUD, SIGRID & BRITHELLI, SIGRID, Kvinnan inom svenska litteraturen intill år 1893. En bibliografi. Sthlm 1893.
LENÆUS, K. N., Delsboa illustrata, eller Delsbo socken i norra Helsingland ... Sthlm 1764.
LEOPOLD, C. G. AF, Samlade skrifter. 1–6. Sthlm (1–3) 1800, (4–6) 1814–33.
LEUX-HENSCHEN, IRMGARD, Joachim (Georg) Nicolas Eggert. (SBL. 12, [1946–]49, s. 205–208.)
—— Joachim (Georg) Nikolas Eggert. Bidrag till hans biografi och förhållanden inom Stockholms musikvärld 1803–1813. (STM. 24, 1942, s. 84–121.)
Levninger af Middel-Alderens Digtekunst. [Utg. (1) av B. C. Sandvig, (2) R. Nyerup.] 1–2. Khvn 1780–84.
LIDELL, H., Studier i Johannes Messenius dramer. Uppsala 1935. (Diss. Uppsala.)
LIEDGREN, E., Svensk psalm och andlig visa. Sthlm 1926.
LIESTØL, K., Folkevisa om sjøfolk i hungersnaud. (Arv. 6, 1950, s. 36–49.)
—— [Folkevisor.] Innleiding. (NK. 9: A. Sthlm 1931, s. 3–13.)
—— Færøyske visor. (NK. 9: A. Sthlm 1931, s. 78–83.)
—— Islendske folkevisor. (NK. 9: A. Sthlm 1931, s. 84–89).
—— Den norske folkevisa. (NK. 9: A. Sthlm 1931, s. 61–77.)
—— Norske trollvisor og norrøne sogor. Kra 1915.
—— Til spørsmålet om dei eldste islendske dansekvæde. (Arv. 1, 1945, s. 69–100.)
LIESTØL, K. & MOE, M., Norske folkeviser. Folkeutgåve. 1–3. Kra 1920–24. —— Ny utg. ved O. Bø og S. Solheim. 1–2. Oslo 1958–59. (Norsk folkedikting. 6–7.)
LILJEBLAD, S., Swedish folk tale collections. The Gustavus Adolphus Academy edition of folk tales. (Folk-liv. [2], 1938, s. 77–102.)
—— se även SAHLGREN, J. & LILJEBLAD, S.
LILJEBLAD, S. & SAHLGREN, J., Svenska folkböcker och skillingtryck. (Saga och sed. 1938, s. 130–132.)

LILJEDAHL, G., Om vattenmärken och filigranologi. (HT. 1956, s. 241–274.)
LINDBERG, F., [Rec. av:] Källkritiska studier till Gustav Vasatidens historia. Akad. avh. av Karl Erik Wikholm. (HT. 62, 1942, s. 187–194.)
LINDBLAD, S., Petter Rudebeck som fornforskare. (Hyltén-Cavallius-föreningen för hembygdskunskap och hembygdsvård. Årsbok. 1938, s. 105–150.)
LINDBLOM, A., La peinture gothique en Suède et en Norvège. Étude sur les relations entre l'Europe occidentale et les pays scandinaves. Sthlm 1916. (Académie Royale des belle-lettres, d'historie et d'archéologie. [Monografiserien. 10.]) (Diss. Stockholm.)
LINDBLOM, C. G., Antiquiteter i Thorskinge ... Gbg 1836.
LINDEBERG, G., Leonhard Fredrik Rääf som litteraturkritiker och folkvisesamlare under sin Kindatid. (Samlaren. N.F. 26 [= 66], 1945, s. 63–76.)
LINDER, L., Ur A. Brynolphi's anteckningsbok. (Studier tillägnade Henrik Schück på hans 50-årsdag den 2 november 1905. Sthlm 1905, s. 26–50.)
LINDERHOLM, E., Signelser ock besvärjelser från medeltid ock nytid. Samlade ock utg. Sthlm 1917–40. (SvLm. B. 41.)
LINDKVIST, E., Om Gästriklands folkmål. (Från Gästrikland. 1942, s. 5–102.)
LINDQVIST, D., Bidrag till 1650-talets psalmhistoria. (Svenskt gudstjänstliv. 17, 1942, s. 73–76.)
LINDROTH, HJ., J. Th. Bureus, den svenska grammatikens fader. Lund 1911–12. (SFSS. [42.])
—— En återupptäckt handskrift af Johan Axehiälm. (Samlaren. 28, 1907, s. 206–217.)
LINDROTH, S., Fru Lusta och Fru Dygd. Studier och porträtt. Sthlm 1957.
—— Paracelsismen i Sverige till 1600-talets mitt. Uppsala 1943. (Lychnosbibliotek. 7.) (Diss. Uppsala.)
—— Reformation och humanism. (Ny illustrerad svensk litteraturhistoria. 1. Sthlm 1955, s. 275–364.)
LINDSTÉN, G., Visan om konung Gustaf och dalkarlarna (Samlaren. 38, 1917, s. 193–198.)
LINDSTRÖM, H., Litteratur. Avd. 4.3.1–9. (Fakta. Koncentrerad kunskapsbok i sju band. 4. Sthlm 1958, s. 51–98.)
LING, J., Levin Christian Wiedes vissamling. En studie i 1800-talets folkliga vissång. Uppsala 1965. (Studia musicologica Upsaliensia. 8.)
—— Två meddelanden rörande »Wallmans samling». 1. »Wallmans samling» återfunnen. (Arv. 16, 1960, s. 137–139.)
LING, M., se [FESTIN, E.,] LING, M. & BYSTRÖM, O.
LINNÉ, C. [VON], Dalaresa ..., jämte Utlandsresan ... och Bergslagsresan ... Med utförlig kommentar. Red: A. Hj. Uggla. Sthlm 1953. (Svenska Linnésällskapet och Nordiska museet.)
—— Skånska resa ... förrättad år 1749. Sthlm 1751.
LINNSTRÖM, H., Svenskt boklexikon. Åren 1830–1865. 1–2. Sthlm 1883–84.
Linnæa borealis. Poetisk kalender utg. i Upsala [av B. E. Malmström och C. J. Bergman]. Sommarhäftet 1842. Med [2] musikbilagor. Sthlm 1842.
LITHBERG, N., Svensk folklivsforskning under sista halvseklet. (Rig. 1, 1918, s. 146–166.)
LIUNGMAN, W., Stefansritten och dess ursprung. (Bäckahästen. 2, 1946, s. 1–19.)
LIZELL, G., Sven Bælter. (SBL. 2, [1919–]20, s. 551–555.)

LJUNGBERG, P. A., Vesterås stifts herdaminne. Ny följd 1800–1880. 1–2. Örebro 1880–81.
LJUNGGREN, G., Svenska vitterhetens häfder efter Gustaf III:s död. 1–5. Lund 1873–95.
LJUNGGREN, T., Lorenzo Hammarsköld som kritiker. Med särskild hänsyn till hans förhållande till Tegnér. Lund 1952. (Diss. Lund.)
[LJUNGSTRÖM, C. J.,] Folkvisor. [Nr 2–7.] (Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. H. 1, 1869, s. 71–85.)
LOCCENIUS, J., Antiquitatum Sveo-Gothicarum ... libri tres. Sthlm 1647. [2–4 uppl. tryckta 1654, 1670 och 1676.]
LOTHIGIUS, C. A. R., En bakgrund till Näckens polska. Sthlm 1914. (Ur gamle borgmästarens papper. 1.)
LUKMAN, N., Ritter Tynne und Choten Bludovič. (APhS. 14, 1939/40, s. 211–272.)
LUNDELL, J. A., Om de folkliga beståndsdelarne i det svenska skoldramat. (SvLm. Bih. 1. 1882, s. XXXI–CIV = 83–156.)
—— se även 1500- och 1600-talens visböcker.
LUNDIN, C. & STRINDBERG, A., Gamla Stockholm. Anteckningar ur tryckta och otryckta källor. Sthlm 1882.
LUNDQVIST, B. V., Västgöta nation i Uppsala från år 1595. Biografiska anteckningar. 1 ff. Uppsala 1928 ff. (Särtryck ur: Vestrogothica.)
LUNDSTEDT, B., Om aflemnandet af arkivexemplar utaf tryckalster till biblioteken i Sverige, samt dermed sammanhängande frågor. (Tidning för boktryckarekonst. 9, 1891, s. 49–51, 63–64.) (Även separat, Sthlm 1891.)
—— Sveriges periodiska litteratur. Bibliografi. 1–3. Sthlm 1895–1902.
—— se även Svenskt porträttgalleri.
LUNDSTRÖM, H., Martin Aschaneus' på 1640-talet till riksarkivet öfverlämnad[e] samling böcker och handskrifter. (Kyrkohistorisk årsskrift. 7, 1906, s. 261–266.)
LÅSTBOM, A. T., se [FANT, A. M. & J. E. & LÅSTBOM, A. T.]
LÖW, B., Johan Håkansson Rhezelius (Reese). (SMoK. 6, 1949, s. 261.)
LÖW, G., Sveriges forntid i svensk historieskrivning. 1–2. Sthlm 1908–10.

MALM, A., se Teckningar och toner ...
MANDELGREN, N. M., Monuments scandinaves du moyen age avec les peintures et autres ornements qui les décorent ... 1–5. Paris [1855–]62.
MANGÅRD, C., Richard Dybeck. Folksångens skald. (Västmanlands fornminnesförenings årsskrift. 25, 1937.) (Även separat med samma titel, Sthlm 1937.)
MANKELL, A., Sveriges herrliga melodier, till begagnande vid lägre och högre läroverk, satta i harmoni, för två, tre eller fyra stämmor. Tvåstämmiga sånger. 1. Trestämmiga sånger. 1. Fyrstämmiga sånger. 1–5. Sthlm 1861–64.
MATRAS, C., Den færøske Folkevisedans. (Selskab for nordisk Filologi. Aarsberetning for 1942. Khvn [1943], s. 14.)
—— se även SVABO, J. C.
MATTSSON, MALIN, I Ydre på 1800-talet. Minnen och anteckningar. Norrköping 1932.
MEIJER, B., Svenskt literatur-lexikon. Sthlm [1884–]86. (Samling af facklexika. 4.)
MERKER, P. & STAMMLER, W., Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte. 1–4. Berlin 1925–31.

MESSENIUS, J., Blanckamäreta ... Sthlm 1614.
—— Disa. Sthlm 1611.
[——] Retorsio imposturarum ... Sthlm 1612.
—— Samlade dramer. Utg. af H. Schück, [H. 5–6:] H. Lidell. 1 [H. 1–4]–2 [H. 5–6]. Uppsala (1) 1886–88, (2) 1952–55. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet. 8: 1–6.)
—— Sanfärdigt och rättmätigt geenswar, ... Sthlm 1612.
—— Scondia illustraa ... Ed. å J. Pringskiöld. [1]–2 [= T. 1–15]. Shlm 1700–03.
—— Signill. Sthlm 1612.
—— Specula, ex qua ... Sthlm 1612.
—— Specula. Thet är, Sweriges rijkes skådhetorn ... Sthlm 1612.
—— Swanhuita ... Sthlm 1612.
—— Sveopentaprotopolis, seu Exegesis ... Sthlm 1611.
—— Sveopentaprotopolis. Thet är the fem förnämste och älste Sweriges och Götes hufwudstädher ... Sthlm 1612.
—— Theatrum nobilitatis Svecanæ. Sthlm 1616.
MOBERG, C.-A., Från kyrko- och hovmusik till offentlig konsert. Studier i stormaktstidens svenska musikhistoria. Uppsala 1942. (Uppsala universitets årsskrift. 1942: 5.)
—— Från kämpevisa till locklåt. En översikt över det folkmusikaliska upptecknings arbetet i Sverige. (STM. 33, 1951, s. 5–52.)
—— Kyrkomusikens historia. Sthlm 1932. (Skriftserien Svenskt gudstjänstliv. 4.)
—— Richard Dybeck och svensk folkmusik. (Arv. 4, 1948, s. 1–27.)
—— Två kapitel om svensk folkmusik. (STM. 32, 1950, s. 5–49.)
—— Über die schwedischen Sequenzen. Eine musikgeschichtliche Studie. 1–2. Uppsala 1927. (Veröffentlichungen der Gregorianischen Akademie zu Freiburg in der Schweiz. 13.) (Diss. Uppsala.)
MODÉER, I., Med J. H. Rhezelius på forskningsresa i Kalmar län år 1634. (Stranda. Stranda härads hembygdsförenings årsskrift. 14/15, 1940/41, s. 21–30.)
MODIN, E., Härjedalens ortnamn och bygdesägner. 3 tillökade och illustrerade uppl. Sveg 1949.
—— Linsells kyrka. Minnesord vid firandet af dess hundraåriga tillvaro nyårsdagen 1898. Östersund 1898.
MOE, M., se BUGGE, S. & MOE, M.
—— se LIESTØL, K. & MOE, M.
MOLBECH, C., Christian Molbechs brevveksling med svenske forfattere og videnskabsmænd. Udg. ved M. Borup. 1–3. Khvn & Lund 1956.
MOLIN, A., Geijer-studier. Gbg 1906. (Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och vitterhetssamhälles handlingar. F. 4: 9.) (Diss. Göteborg.)
MORALES, O. & NORLIND, T., Kungl. Musikaliska akademien 1771–1921. Minnesskrift. Sthlm 1921.
MORTENSEN, J., Clas Livijn. Ett nyromantiskt diktarefragment. Sthlm 1913.
—— Clas Livijns dramatiska författarskap. Sthlm 1911.
MUNCH, P. A., Om Kilderne til Sveriges Historie i den förchristelige Tid. (Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1850, s. 291–358.)
—— Samlede Afhandlinger udg. ... af G. Storm. 2. Chra 1874.
[MUNCK AF ROSENSCHÖLD, D., utg.,] Nordiska sånger. Första häftet. Lund 1812.
MUNCKTELL, J. F., Westerås stifts herdaminne. 1–3. Upsala 1843–46.
MUNTHE, A., Jöran Jöransson Gyllenstierna. (SMoK. 3, 1946, s. 195–196.)

MÅNSSON, T., Axel Emanuel Holmberg. (SMoK. 3, 1946, s. 502.)
—— Claës Johan Ljungström. (SMoK. 5, 1949, s. 62.)
—— se även HILDEBRAND, B. & MÅNSSON, T.
MÖLLER, B., Svensk bokhistoria. Sthlm 1931. (Norstedts lilla bibliotek.)
MÖRNER, C.-G. S., Johann Christian Friedrich Haeffner. (Sohlmans musiklexikon. 2, 1950, sp. 833–836.)

NELSON, A., Peder Swarts Gensvar 1558. Ett bidrag till kännedomen om 1500-talets svenska politiska litteratur. (Uppsala universitetsbiblioteks minnesskrift 1621–1921. Uppsala 1921, s. 139–166.)
—— Statsbiblioteks förvärv av den inhemska bokproduktionen, med särskild hänsyn till Sverige. (Biblioteksbladet. 5, 1920, s. 49–58.)
NETTELBLADT, S., Olof Grau. (SMoK. 3, 1946, s. 95.)
NEWALD, R., Humanismus und Reformation 1490–1600. (Annalen der deutschen Literatur. Hrsg. von H. O. Burger. Stuttgart 1952, s. 287–338.)
NIELSEN, L., Dansk Bibliografi 1551–1600. Med særligt Hensyn til dansk Bogtrykkerkunsts Historie. Khvn 1931–33.
—— Registre til Dansk Bibliografi 1482–1550 & 1551–1600. Khvn 1935.
NILSSON, ALBERT, Jakob Fredrik Neikter. (Samlaren. 34, 1913, s. 177–263.)
NILSSON, N., Förteckning över Esplunda arkiv. 2. (Samfundet Örebro stads- och länsbiblioteks vänner. Meddelande. 31, 1964, s. 49–67.)
NILSSON, R. & BERGSTRAND, C. M., Folktro och folksed på Värmlandsnäs. Folkminnen från Näs härad. 1–3. Gbg 1952–62.
NORBERG, R., Floda kyrka. Nyköping 1942. (Sörmländska kyrkor. 2.)
NORDÉN, A., Prinsbröderna och ryttarenviget om kronan. En östgötsk folksägen med gamla anor. (FmFt. 16, 1929, s. 160–177.)
—— Saga och sägen i Bråbygden. Insamlad och kommenterad. Norrköping 1922.
NORDENFLYCHT, HEDVIG CHARLOTTA, Samlade skrifter. Utg. av Hilma Borelius och [3:] Th. Hjelmqvist. 1–3. Sthlm 1925–38. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 11.)
NORDIN, J. G., se KLEMMING, G. E. & NORDIN, J. G.
Nordisk kultur. 1–30. Sthlm 1930–56.
NORDLANDER, J., Svenska barnvisor ock barnrim. Samlade ock ordnade. (SvLm. 5: 5, 1886.)
—— se även BERGSTRÖM, R. & NORDLANDER, J.
NORDMANN, P., Per Brahe ... Illustrerad lefnadsteckning. Hfors 1904. (Skrifter utg. af Svenska litteratursällskapet i Finland. 60.)
NORDMAN, V. A., Die chronica regnorum aqvilonarium des Albert Krantz. Eine Untersuchung. Helsinki 1936. (Academia scientiarum fennica. Annales. Ser. B. 35: 2.)
—— Die Wandalia des Albert Krantz. Eine Untersuchung. Helsinki 1934. (Academia scientiarum fennica. Annales. Ser. B. 29: 3.)
Nordmannaharpan. [Utg. av J. M. Rosén och E. Drake. Sthlm 1830–31.]
NORDSTRÖM, J., De yverbornes ö. Sextonhundratalsstudier. Sthlm 1934.
—— Strödda bidrag. (Samlaren. 39, 1918, s. 131–143.)
NOREEN, A., Folkvisor från Värmland, upptecknade åren 1874–76. (SvLm. 2: Smärre meddelanden. Nr 2, 1883, s. LV–LXV.)
—— se även 1500- och 1600-talens visböcker.

NOREEN, E., Giöta Kiämpa-Wisa som »folkvisa». (Nordisk Tidskrift, 1917, s. 458–464.) (Även i: NOREEN, E., Från Birgitta till Piraten. Litteraturstudier av en filolog. Sthlm 1942, s. 90–100.)
—— Valda stycken av svenska författare 1625–1732. Med anmärkningar och ordlista. Sthlm 1943.
—— se även [Hertig Fredrik.].
—— se även [Ivan Lejonriddaren.].
—— se även SÄVE, P. A.
NORLIND, T., Allmänt musiklexikon. 1–2. Sthlm 1916.
—— Bilder ur svenska musikens historia från äldsta tid till medeltidens slut. Sthlm 1947. (Musikhistoriska museet.)
—— Erik Gustaf Geijer som musiker. Sthlm 1919.
—— Johan Isidor Dannström. (SBL. 10, 1931, s. 268–276.)
—— Latinska skolsånger i Sverige och Finland. Lund 1909. (Lunds universitets årsskrift. N.F. Afd. 1. Bd. 5: 2.)
—— Melodier till svenska folkvisor ock folkdanser, upptecknade före år 1800. (SvLm. Årsh. 1906, s. 67–79.)
—— se även MORALES, O. & NORLIND, T.
—— se även PERSONNE, N. & NORLIND, T.
NORMAN, T., Richard Dybecks självbiografiska anteckningar. Inledning. (Västmanlands fornminnesförenings årsskrift. 43: 2, 1961, s. 5–23.)
—— Sankta Margareta i Romfartuna. (Västmanlands fornminnesförenings årsskrift. 40, 1953/57, s. 42–49.)
NYBERG, E., Gotländsk släktbok. Genealogiska och biografiska anteckningar. [2 tillök. uppl. Visby] 1938.
NYBERG, H. S., Johan Adam Tingstadius, orientalist och biskop. Minnesteckning. Sthlm 1953. (Svenska akademiens minnesteckningar.) (Även i: Svenska akademiens handlingar ifrån år 1886. 62, 1951.)
NYERUP, R., Kort Udsigt over de af A. A. Afzelius og E. G. Geijer udg. Svenske Viser fra Middelalderen med Henvisning til de til dem modsvarende danske. Khvn 1815.
—— Prøve paa den ny Skikkelse, hvori Abrahamson, Rahbek, og Nyerup agte at udgive den saa kaldte Kjempevisebog. [1.] Khvn 1808.
—— se även ABRAHAMSON, [W. H. F.,] NYERUP, [R.] & RAHBEK, [K. L.].
—— se Levninger ... 1780–84.
NYGREN, E., Arkivinspektioner i Uppland enligt 1630 års memorial för riksens antikvarier. (Arkivvetenskapliga studier. Uppsala 1950, s. 68–87.)
—— Cronica regni Gothorum. (KLNM. 2, 1957, sp. 603–604.)
—— Ferdinand Ludvig Borgström. (SBL. 5, [1924–]25, s. 500–502.)
—— Registra ecclesie Lincopensis. (Linköpings biblioteks handlingar. N.S. 3. Linköping 1940–41, s. 80–294.)
NYLÉN, E., Eriksvisan. (Studier tillägnade Otto Sylwan på sextioårsdagen den 22 augusti 1924. Gbg 1924, s. 33–48.)
NYRIN-HEUMAN, ELLA, Källkritiska, textkritiska och språkliga studier till Ericus Olai: Chronica Gothorum. Lund 1944. (Diss. Lund.)
NYSTRÖM, L., Upsala ärkestifts herdaminne. Ny följd. 4. Upsala 1893. [Utgör d. 4 av FANT & LÅSTBOM, Upsala ärkestifts herdaminne.]

Odén, K. G., Östgötars minne. Sthlm 1901–02.
[Odencrantz, J.,] Kongl. Götha hofrätts presidenter, ledamöter och betjäning. Med några biographiske och genealogiske underrättelser. Linköping 1803.
Odenius, O., se Schmid, T. & Odenius, O.
Oehlenschläger, A., Axel och Walborg. Sorgespel. Öfwers. [av J. Dillner]. Sthlm 1811.
Olaus Magnus, Historia de gentibvs septentrionalibus ... Rom 1555.
—— Historia om de nordiska folken. 1–5. Uppsala (1–4) 1909–25, (5) 1951. (Michaelisgillet.) [D. 5 utgöres av Kommentar utarbetad av J. Granlund.]
Olaus Petri, Samlade skrifter. Utg. af Sveriges kristliga studentrörelses förlag under red. af B. Hesselman. 1–4. Upsala 1914–17.
—— En swensk cröneka. Utg. av J. Sahlgren. Uppsala 1917.
Olrik, A., Nordens trylleviser. Udg. af A. Bjerrum og Inger M. Boberg. (Khvn 1934. (Universitets-Jubilæets danske Samfund. 305.)
—— Riboldsvisen. (DStu. [3], 1906, s. 40–42, 175–221.)
—— se även Danmarks gamle Folkeviser.
Olrik, J., se [Saxo Grammaticus].
Olrog, U. P., Förteckning över äldre belägg och traditionsinspelade ballader 1959. (Arnberg, M. [utg.], Svenska medeltidsballader. Sthlm 1962, s. 87–89.)
—— Musiken roll i bondekulturen förr och nu. [Diskussionsinlägg.] (Den gamla bondekulturens upplösning. Föredrag och diskussioner vid fjortonde nordiska folklivs- och folkminnesforskarmötet i Åbo 1949. Åbo 1961, s. 167–171.) (Även i: Budkavlen. 38, 1959, s. 167–171.)
—— Om ballader i levande tradition. (Arnberg, M. [utg.], Den medeltida balladen. Sthlm 1962, s. 68–86.)
—— Studier i folkets visor. Material och metoder. (Maskinskriven licentiatavhandling i Nordisk och jämförande folklivsforskning vid Uppsala universitet, vt. 1951.)
—— Svenskt Visarkiv. En orientering om en ny institution. (Arv. 9, 1953 (tr. 1954), s. 129–144.) (Även som: Meddelanden från Svenskt Visarkiv. 1.)
—— Svenskt Visarkiv 1951–1960. (Om visor och låtar. Studier tillägnade Sven Salén den 7 november 1960. Sthlm 1960, s. 112–132.) (Skrifter utg. av Svenskt Visarkiv. 2.)
Olsson, B., Johan (Johannes) Dillner. (SBL. 11, [1941–]45, s 256–261.)
—— Kalmar stifts herdaminne. Det gamla Kalmarstiftets klerus från äldsta tider till våra dagar. 1–4. Kalmar (1) 1951 (2–4) 1947–51.
—— Studier och lärdom. Krönikor och folkvisor. (Svenska folket genom tiderna. 2. Malmö 1938, s. 217–248.)
Olson, E., se [Flores och Blanzeflor.].
Olsson, Harald, Johannes Messenius' Scondia illustrata. Studier i verkets tillkomsthistoria och medeltidspartiets källförhållanden. Lund 1944. (Diss. Lund.)
Olsson, Helmer, Folkgåtor från Bohuslän. Uppsala 1944. (Svenska gåtor. 1.) (Kungl. Gustav Adolfs akademien.)
Ordbog over det danske Sprog. 1–28. Khvn 1918–56.
Ordbok över svenska språket utg. av Svenska akademien. 1 ff. Lund [1893] ff.

Palm, T., Trädkult. Studier i germansk religionshistoria. Lund 1948. (Skrifter utg. av Vetenskaps-societeten i Lund. 33.)

PALME, S. U., »Skogen är fuller af Abraham.» (Arv. 7, 1951, s. 10–14.)
PALMÆR, H. B., Eldbränder och gnistor. Samlade och utg. av A. Ahnfelt. 4 uppl. genomsedd av R. G. Berg. Sthlm 1924.
PEDER SWART, Någer stycker aff then Danske Cröneke ... Teslikest the Swenskes rätfärdelige och oumgängelige genswar ... Sthlm 1558.
—— Sanferdige Suar på någhre stycker vthi then Danske Crönicke. Sthlm 1558.
PEDERSEN, ABSALON, Norges Beskrivelse [1567–1570]. (SUHM, P. F., Samlinger til den Danske Historie. 2: 1, Khvn 1781, s. 33–102.) (Även i: NICOLAYSEN, N., Norske Magasin. 1. Chra 1860, s. 65–150 och i STORM, G., Historisk-topografiske Skrifter om Norge og norske Landsdele ... Chra 1895, s. 1–116.)
PERCY, TH. [utg.], Reliques of ancient English poetry ... 1–3. London 1765.
PERGAMENT, NOËMI, Abraham Bohlin. (SMoK. 1, 1942, s. 381.)
PERSONNE, N. & NORLIND, T., Carl Anton Philipp Braun. (SBL. 6, [1925–]26, s. 100–103.)
PETERSEN, C. S., Fra folkevisestriden. Nogle uddrag og breve. (DStu. [2], 1905, s. 65–114.)
PETERSENS, C. AF, se KOCK, A. & PETERSENS, C. AF.
PETERSON, J. P. & BERGMARK, P., Matrikel öfver orgelnist-, klockare- och folkskolelärare lägenheterna inom Westerås stift samt deras innehafvare. Fahlun 1852.
PETREJUS, P., Een kort och nyttigh chrönica om alla Swerikis och Göthis konungar ... Sthlm 1611. —— [Ny uppl.] Sthlm 1614.
PETRI, TH., GEVALIENSIS, Iosephi historia, nyligehn vthsat på rijm ... Rostock 1601. —— Ånyo af trycket utg. [av G. E. Klemming]. Sthlm 1849.
PIPPING, R., Kommentar till Erikskrönikan. Hfors 1926. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 187.)
—— se även [Erikskrönikan.].
PIPPINGSKÖLD, J. J. & SCHRÖDER, J. H., Brevväxling 1819–1828. [Utg.] av Otto Andersson. Åbo 1952. (Acta Academiæ Aboensis. Humaniora. 21: 2.)
[Placat] Kongl. Mayst:s Placat och Påbudh Om Gamble Monumenter och Antiquiteter. Sthlm 1666.
PLATEN, M. VON, Andreas Olai Rhyzelius. (SMoK. 6, 1949, s. 263–264.)
PLEIJEL, H., Daniel Djurberg. (SBL. 11, [1941–]45, s. 284–287.)
PONTOPPIDAN, E., Fejekost til at udfeje den gamle Surdejg eller de i de danske Lande tiloversblevne og her for Dagen bragte Levninger af saavel Hedenskab som Papisme 1736. Overs. og forsynet med Indledning af J. Olrik. Khvn 1923. (Danmarks Folkeminder. 27.)
PORTHAN, H. G., Anmärkningar rörande finska folkets läge och tilstånd vid den tiden när det först lades under svenska kronans vissa och varaktiga välde. (Kongl. Vitterhets-, historie- och antiquitetsakademiens handlingar. 4. Sthlm 1795, s. 1–35 [inkl. sekreterarens svar s. 34–35].)
—— De poësi fennica. 1–5. Åbo 1766–78. (Diss.-serie Åbo.) (Resp. (1) J. Helsingberg, (2) J. Wegelius, (3) S. Appelgren, (4) J. Kerchström, (5) A. M. Foeder.)
—— Plan till en sockenbeskrifning. (Tidningar utgifne af et sällskap i Åbo, 9, 1782, s. 25–28.)
PRYTZ, A. J., En lustig comoedia, om ... konung Gustaf then första ... Upsala 1622. —— [Ny uppl.] (SvLm. Bih. 1: 1, årg. 1882, tr. 1883, s. 1–52 = 17–68).

Prytz, A. J., Olof Skottkonung. Upsala 1620.
[Psalmboken] Then Swenska Psalmboken ... Sthlm 1586.

Qvanten, E. von, Sveriges skönaste folkvisor. Sthlm 1882.

Rabe, J., Johann Fredrik Berwald. (SBL. 4, [1923–]24, s. 27–31.)
Raeder, H., se [Saxo Grammaticus].
Rahbek, K. L., Aage og Else, en gammel Ballade, udg. af ... K. L. Rahbek, som Prøve No 2 ... Khvn 1810.
—— se även Abrahamson, [W. H. F.,] Nyerup, [R.] & Rahbek, [K. L.].
Ralf, K., Jacob Bernhard Struve. (SMoK. 7, 1954, s. 276.)
Rancken, J. O. I., Förteckning öfver folksånger, melodier, sagor och äfventyr från det svenska Österbotten. 1–2. (1) Nikolaistad, (2) Wasa 1874–90.
—— Några prof af folksång och sagor i det svenska Österbotten. [Hfors 1878.]
[——] Till fosterlandsvänner. (Ilmarinen. Notisblad för Österbotten. 1848, s. 97–98, 101–103.)
Rannsakningar efter antikviteter. På Akademiens uppdrag utg. under red. av C. I. Ståhle. Bd 1. Uppland, Västmanland, Dalarna, Norrland, Finland. H. 1. Text. Utg. av I. Olsson, N.-G. Stahre och C. I. Ståhle. Sthlm 1960. (Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien.)
Ransakningar om antiqviteterna 1667–1684. (Avskrift av handskrift i Kungl. Biblioteket i Stockholm, sign. F. l. 9. ...) (Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. 4: 5/6, s. 90–123.)
Rasmusson, N. L., Richard Dybeck. (Svensk uppslagsbok. 7. 2 uppl. Malmö 1948, sp. 1037–1038.)
—— se även Heckscher, E. F.
Recke, E. von der, Danmarks Fornviser. 1–4. Khvn 1927–29.
Renqvist, Thyra, Om de skandinaviska folkviserefrängerna. (Brage. Årsskrift. 7, 1913, s. 87–132.)
Reuschel, K., Liederbuch. (Merker, P. & Stammler, W., Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte. 2. Berlin 1926–28, s. 226–228.)
Reuterdahl, H., Ärkebiskop Henrik Reuterdahls memoarer. [Utg. av L. Weibull.] Lund 1920.
Rhezelius, I. H., Monumenta Uplandica. Reseanteckningar från åren 1635, 1636, 1638. Utg. af C. M. Stenbock och O. Lundberg. Uppsala 1915–17. (Upplands fornminnesförenings tidskrift. 7: Bilaga.)
Richardson, J., Hallandia antiqua & hodierna, thet är Hallands, et af Götha rikets landskaper historiska beskrifning. 1–2. Sthlm 1752–53.
Richmond, W. E., Mutatis mutandis: a review article. (Midwest Folklore. 12: 3, 1963, s. 187–196.)
Richter, H., Geografiens historia i Sverige intill år 1800. Uppsala 1959. (Naturvetenskapernas historia i Sverige intill år 1800. Utg. av J. Nordström. 1.) (Lychnos-bibliotek. 17: 1.)
Ridderstad, A., Fornsägner och kulturbilder från Östergötland. Sthlm 1920. (Ridderstad, A., Östergötland. 3.)
Rinman, S., Studier i svensk bokhandel. Svenska bokförläggareföreningen 1843–1887. Sthlm 1951. (Diss. Stockholm.) (Även utg. som: Rinman, S., Svenska

bokförläggareföreningen 1843–1887. En historisk översikt utarb. med anledning av föreningens 100-årsjubileum. Sthlm 1951.)
ROGBERG, S. & RUDA, E., Historisk beskrifning om Småland ... Carlscrona 1770.
RONDELETIUS, J., Judas Redivivus. [Utg. av G. E. Klemming.] Sthlm 1871.
RONGE, H. H., Konung Alexander. Filologiska studier i en fornsvensk text. Uppsala 1957. (Skrifter utg. av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 3.) (Diss. Uppsala.)
ROOSVAL, J., Die Steinmeister Gottlands. Eine Geschichte der führenden Taufsteinwerkstätte des schwedischen Mittelalters. Ihrer Voraussetzungen und Begleit-Erscheinungen. Sthlm 1918. (Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. [Arkeologiska monografier. 11.])
ROOTH, ANNA BIRGITTA, Eva Wigström och traditionsbärarna. En granskning med anledning av Folkdiktning III. (Arv. 9, 1953, s. 160–171.)
ROSÉN, J., Erikskrönikan. (KLNM. 4, 1959, sp. 28–34.)
ROSÉN, J. M., se Nordmannaharpan.
ROSENBERG, C. M., Geografiskt-statistiskt handlexikon öfver Sverige. 1–2. Sthlm 1882–83.
ROSENHANE, S., Svea-rikes konungalängd. Sthlm 1789.
ROSMAN, H., Jakob Gråberg af Hemsö. En konturteckning. (Personhistorisk tidskrift. 36, 1935, s. 50–71.)
RUBOW, P., se VEDEL, A. S., Folkevisebog.
RUDA, E., se ROGBERG, S. & RUDA, E.
RUDBE[C]K, OL[O]F, [d. ä.], Olf Rudbeks Atland eller Manhem ... Olavi Rudbeckii Atlantica sive Manheim ... [1]–4 + Atlasband. Upsala 1679–1702. —— [Ny uppl.] utg. av A. Nelson [med originalupplagans paginering angiven i den löpande texten]. 1–4 + Atlasband. Uppsala (1–4) 1937–50 (Atlasband) 1938. (Lychnosbibliotek. 2: 1–5.)
RYDELIUS, M. & BLACKSTADIUS, Z., De gigantibus. Lund 1731. (Diss. Lund.)
RYDH, HANNA, Arvid August Afzelius. (SBL. 1, [1917–]18, s. 234–238.)
—— Jacob Adlerbeth. (SBL. 1, [1917–]18, s. 114–117.)
RYDQVIST, J. E., Djurgården förr och nu. Sthlm 1833.
RÄÄF, L. F., Samlingar och anteckningar till en beskrifning öfver Ydre härad i Östergötland. 1–5. (1) Linköping, (2–4) Örebro, (5) Norrköping 1856–75.
[——] Tankar om sättet att uppsöka och vårda fäderneslandets fornlemningar. (Iduna. 5, 1814, s. 111–128.)
—— se även WIKMAN, K. R. V. [utg.], Svenska skrock och signerier.
SACKLÉN, J. F., Sveriges läkare-historia ifrån konung Gustaf I:s till närvarande tid. 1–2: 2 + Suppl. + Nytt suppl. red. och utg. af A. H. Wistrand. Sthlm 1822–53.
Sago-brott om staden Luntertun. (Götheborgske Spionen. Af B. Öhrwall. 1766, s. 116–120, 132–134.)
SAHLGREN, J., Blåkulla och blåkullafärderna. En språklig och mythistorisk undersökning. (Namn och bygd. 3, 1915, s. 100–161.)
—— Några svenska sagoberättare. Uppsala 1948. (Uppsala universitets årsskrift. 1948: 7.)
—— Sägnerna om trollen Finn och Skalle och deras kyrkobyggande. (Saga och sed. 1940, s. 1–50; 1941, s. 115–154.)
—— se även GEIJER, E. G. & AFZELIUS, A. A., Svenska folkvisor.
—— se även LILJEBLAD, S.

SAHLGREN, J. & LILJEBLAD, S. [utg.], Sagor från Småland. Upptecknade av prosten Carl Fredrik Cavallius och andra. Sthlm 1939. (Svenska sagor och sägner. 3.) (Kungl. Gustav Adolfs akademien.)
—— [utg.], Sven Sederströms sagor. Sthlm 1938. (Svenska sagor och sägner. 2.) (Kungl. Gustav Adolfs akademien.)
SALLANDER, H., se CARLSSON, A. B. & SALLANDER, H.
SAMUELSSON, K. J., Fosforisternas ballader och romanser 1810–1813. (Meddelanden från Göteborgs högskolas litteraturhistoriska seminarium. 1912: 2, s. 57–97.) (Göteborgs högskolas årsskrift. 18, 1912.)
SAMUELSSON, S., Jacob Brandberg. (SBL. 5, [1924–]25, s. 754–755.)
—— Källorna för Gustaf Vasas äfventyr i Dalarna. Uppsala 1910. (Föreningen Heimdals småskrifter. 10.)
SAMUELSSON, WILHELMINA, Arvid August Afzelius och de svenska folkvisorna. (Läsning för folket. N.F. 1919, s. 317–320.)
Sanct Örjans visa. [Efter melodiuppteckningar av K. Tirén och P. Ferlén.] (Jämten. 10, 1916, s. 47–52.)
SANDEGREN, IRIS, Harald i Vällinge. (Släkt och hävd. 1962/63, s. 247–250.)
SANDER, L. C., se KUNZEN, F. L. Æ. & SANDER, L. C.
SANDKLEF, A., August Bondeson. Folklivsforskaren — författaren. Lund 1956. (Institutet för västsvensk kulturforskning. Skrifter. 2.)
SANDSTRÖM, J., Studier över utvecklingen av fsv. ǒ och ŭ i starktonig ställning inom västgötadialekterna. (SvLm. B: 6, 1910–12.)
SANDVIG, B. C., se Levninger ... 1780–84.
SAWICKI, S., Die Eufemiavisor. Stilstudien zur nordischen Reimliteratur des Mittelalters. Lund 1939. (Skrifter utg. av Kungl. Humanistiska vetenskapssamfundet i Lund. 28.)
[SAXO GRAMMATICUS,] Saxonis Gesta Danorum, primum a C. Knabe et P. Herrmann recensita. Recogn. et ed. J. Olrik et H. Raeder. 1–2. Khvn 1931–57.
SCHEFFERUS, J., Svecia literata seu de scriptis & scriptoribus gentis Sveciæ. Opus postumum. Sthlm 1680.
SCHILLER, H., Med göter genom göternas rike. Sockenbeskrivningar valda, utg. och kommenterade. 1–2. Malmö 1933.
SCHIØRRING, N., C. B. Rutström og Rasmus Nyerup. Et bidrag til den svenskdanske folkevises melodihistorie. (STM. 43, 1961, s. 287–296.)
SCHLOTTENLOHER, K., Flugblatt und Zeitung. Ein Wegweiser durch das gedruckte Tagesschrifttum. Berlin 1922. (Bibliothek für Kunst- und Antiquitäten-Samler. 21.)
SCHLYTER, C. J. [utg.], Skåne-lagen. Med ärkebiskopen i Lund Andreas Sunessons latinska bearbetning, skånska kyrkrätten och stadsrätten, samt åtskilliga stadgar för Skåne. Lund 1859. (Samling af Sweriges gamla lagar. 9.)
SCHMID, TONI & ODENIUS, O., Dikt och ton i det medeltida Sverige. Tillfällig utställning. Sthlm 1964. (Statens historiska museum.)
SCHNELL, I. & STÅHLE, C. I., Rannsakningar om antikviteter i Södermanland 1667–1686. Nyköping 1938. (Sörmländska handlingar. 5.)
[SCHRÖDER, J. H.,] Anmärkningar om Edda-mythernas fordna allmänlighet i Norden. (Iduna. 8, 1820, s. 113–127.)
[——] [Rec. av:] Conspectus lexici linguæ Dalecarliæ. Quem Pres. D. Er. Mich. Fant ... Publicæ censuræ offert Olavus Udalricus Arborelius. Upsaliæ 1813. (Swensk Literatur-Tidning. 1813, sp. 800–807.)

—— se även PIPPINGSKÖLD, J. J. & SCHRÖDER, J. H.
SCHRÖDER, J. H. & WESSÉN, C. J., De paroecia Kärna in Ostrogothia. P. 1. Upsala 1836. (Diss. Uppsala.)
SCHULTZE, J. R., Minne af glorwörd. i åminnelse Swea rikes konungs, konung Gustaf I:s wistande i Dalarne åren 1520 och 1521. (Stockholms Magazin. Utg. af M. Swederus. 1, 1780, s. 1–70.)
[Rec. av:] Schwedische Lieder ... von J. Chr. F. Häffner. (Swensk Literatur-Tidning. 1818, sp. 529–534.)
SCHYBERGSON, M. G., Henrik Gabriel Porthan. 1–2. Hfors 1908–11. (Skrifter utg. af Svenska litteratursällskapet i Finland. 83, 98.)
SCHÜCK, H., Bidrag till frågan om Dalelagen. (Språkvetenskapliga sällskapets i Upsala förhandlingar. Sept. 1888–maj 1891, s. 41–51.) (Uppsala universitets årsskrift. 1891.)
—— Bröllopet på Ulfåsa. (GHT. 30.4.1887.) (Även i: SCHÜCK, H., Ur gamla papper. [1.] Sthlm 1892, s. 128–135, och i SCHÜCK, H., Svenska bilder. 2. Sthlm 1940, s. 68–75.)
—— Folklitteratur. (SCHÜCK, H., Ur gamla papper, 6. Sthlm 1904, s. 132–178.) (Omtr. i: SCHÜCK, H., Svenska bilder, 4. Sthlm 1940, s. 266–308.)
—— Johan Hadorph. Minnesteckning. Sthlm 1933. (Även i: Svenska akademiens handlingar ifrån år 1886. 43, Sthlm 1932 (tr. 1933), s. 71–335.)
—— Kgl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Dess förhistoria och historia. 1–8. Sthlm 1932–44. (Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien.)
—— Lars Wivallius. Hans lif och dikter. 1–2. Upsala 1893–95. (Skrifter utg. af Svenska literatursällskapet. 13: 1–2.)
—— Medeltidsstudier. 1. När öfversattes Didrikskrönikan? (Samlaren. 6, 1885, s. 60–62.)
—— Messenius. Några blad ur Vasatidens kulturhistoria. Sthlm 1920. (Även i: Svenska akademiens handlingar ifrån år 1886. 31, Sthlm 1919 (tr. 1920), s. 67–386.)
—— Om den svenska folkvisan. (Nordisk Tidskrift. 5, 1882, s. 203–215.)
—— Svensk literaturhistoria. 1. Medeltiden och reformationen. Sthlm [1885–]90.
—— Våra äldsta historiska folkvisor. (HT. 11, 1891, s. 281–318.)
—— se även 1500- och 1600-talens visböcker.
SCHÜCK, H. & WARBURG, K., Illustrerad svensk litteraturhistoria. 1–2. Sthlm 1896–97. —— 2 omarb. och utvidgade uppl. 1–4: 1–2. Sthlm 1911–16. —— 3 fullständigt omarb. uppl. utg. av H. Schück. 1–7. Sthlm 1926–32.
SCOTT, W., Minstrelsy of the Scottish border. 1–3. Edinburgh 1802–03.
—— se även WEBER, H. W.
Scriptores rerum Suecicarum medii ævi. 1–3. Upsala (1–2, 3: 2) 1818–71, (3: 1) 1876.
Selskab for nordisk filologi. Årsberetning for 1958. Khvn 1959.
SITHON, D., Sanferdigh berättelse om ... her Hunding ... och her Hading ... U. o. 1646.
SJÖBORG, N. H., Inledning til kännedom af fäderneslandets antiquiteter. Lund 1797.
—— Samlingar för Nordens fornälskare ... 1–3. Sthlm 1822–30.
—— Samlingar til Skånes historia och beskrifning. 1: 1–3, 3: 1. Lund 1801–14.
—— Utkast til Blekings historia och beskrifning. 1–2. Lund 1792–93.

SKARSTEDT, C. W., Göteborgs stifts herdaminne. Ny uppl. Utg. av K. Norborg. Under medverkan av S. Öhrvall. Gbg 1948.
[SKJÖLDEBRAND, E.,] Habor och Signild. Sorge-spel i tre öpningar. [Av E. Brander.] Sthlm 1767.
—— Tal, innefattande en undersökning, huruvida Ossians sånger kunna förtjena våre fornforskares uppmärksamhet, jemte en jemnförelse emellan dessa sånger och de gamla skandinaviska barders qväden. (Kongl. Vitterhets-, historie- och antiquitetsakademiens handlingar. 7. Sthlm 1802, s. 290–381 [inkl. sekreterarens svar s. 381].)
SKÅRUP, P., Rasmus Rask og færøsk. Khvn 1964. (Færoensia. 6.)
SNORRI STURLUSON, Heimskringla. Nóregs konunga sǫgur. Udg. af F. Jónsson. Khvn 1911.
Sohlmans musiklexikon. 1–4. Sthlm 1948–52.
SOLHEIM, S., se LIESTØL, K. & MOE, M.
STEENSTRUP, J., De danske Folkevisers ældste Tid og Visernes Herkomst. ([Dansk] Historisk Tidsskrift. R 9: 1, 1918–20, s. 232–254, 355–397.)
—— Vore Folkeviser fra Middelalderen. Studier over Visernes Æsthetik, rette Form og Alder. Khvn 1891.
STEFFEN, R., Anteckningar till Bellmansdikternas historia. (Samlaren. 16, 1895, s. 149–171; 17, 1896, s. 115–164.)
—— Enstrofig nordisk folklyrik i jämförande framställning. Sthlm 1898. (Tills. med Svenska låtar jämte danska och norska former ventilerad ss. diss. Uppsala.) (Även, med smärre rättelser i arken 13–15, i: SvLm. 16: 1, 1898 och [Svenska låtar] SvLm. 16: 2, 1918–21.)
—— Folkdiktning. (Uppland. Skildring af land och folk. 2. Sthlm 1908, s. 407–426.)
—— Medeltiden: Folkvisan. (SYLWAN, O. [utg.], Svenska litteraturens historia. 1. Sthlm 1919, s. 95–119; i 2 uppl. Sthlm 1929, s. 95–117.)
—— Norsk folkdiktning i våra dagar. (Nordisk Tidskrift. 1891, s. 343–368.)
—— Poesi- och autografalbum från 1500-talet. (Nordisk Tidskrift. 1894, s. 65–78.)
—— [utg.], Svenska folkvisor. I urval utg. (Kämpa- och trollvisor). Sthlm 1901. (För skola och hem. Svensk bokskatt. 21.)
STENBOCK, C. M., Strövtåg i Linköpings stiftsbibliotek. Linköping 1918.
STEUCHIUS, J. & SERENIUS, J., De Uplandia. 2. Upsala 1722. (Diss. Uppsala.)
STJERNSTOLPE, J. M., Vitterhets-stycken. 1–2. Sthlm 1827–29.
STOBÆUS, A. & PRANK, J., De antiquis gentium gothicarum insignibus. Lund 1697. (Diss. Lund).
STOBÆUS, A. & SUNDIUS, J., De fretis. Lund 1692. (Diss. Lund.)
Stockholms stads tänkeböcker. 1474–1591. 1–5, N.F. 1–8. Sthlm 1917–48. (Stockholms stadsböcker från äldre tid. Ser. 2: 1–5, N.F. 1–8.)
STORM, G., Sagnkredsene om Karl den store og Didrik af Bern hos de nordiske Folk. Et Bidrag til Middelalderens literære Historie. Kra 1874.
STRINDBERG, A., se LUNDIN, C. & STIRNDBERG, A.
STRÖMBÄCK, D., Kring Staffansvisan. (Om visor och låtar. Studier tillägnade Sven Salén den 7 november 1960. Sthlm 1960, s. 199–222.) (Skrifter utg. av Svenskt Visarkiv. 2.)
—— Kölbigk och Hårga I. En sägenhistorisk undersökning. (Arv. 17, 1961, s. 1–48.)
—— Landsmålsarkivet 50 år. (SvLm. 87, 1964, s. 1–27.)

—— Den underbara årsdansen. (ANF. 59 [= F. 5: 3], 1944, s. 111–126.) (Även i: Festskrift till Jöran Sahlgren 8/4 1944. Lund 1944, s. 431–446.)
STÅHL, A. I. [pseud.], se ÖBERG, L. T.
STÅHLE, C. I., Alexandersagaen. Sverige. (KLNM. 1, 1956, sp. 76–79.)
—— Eufemiavisorna. (KLNM. 4, 1959, sp. 55–57.)
—— Medeltidens profana litteratur. (Ny illustrerad svensk litteraturhistoria. 1. Sthlm 1955, s. 35–121.)
—— Några frågor rörande den första utgåvan av Upplandslagen och dess förlaga. (ANF. 69, [= F. 5: 13], 1954, s. 91–143.)
—— se även SCHNELL, I. & STÅHLE, C. I.
—— [utg.], se även Rannsakningar efter antikviteter. 1: 1. Sthlm 1960.
STÅLBERG, N., Visa och låt på Öland. (Öland. Red. B. Palm, L. Landin. 2. Kalmar 1949, s. 397–419.)
SUHM, P. F., Critisk Historie af Danmark. 1. Khvn 1774.
SUNDBERG, A. G. & BJÖRKMAN, D. TH., Matrikel öfver rikets orgelnister, kantorer och folkskolelärare ... [Sthlm] 1869.
SUNDBLAD, J., Gammaldags bruk. Kulturbilder från Vestergötland. Gbg 1881. —— Ny [2] omarb. och tillökad uppl. [med titeln:] Gammaldags seder och bruk. Sthlm 1888. —— 3 uppl. [med samma titel som 2 uppl.] Sthlm 1917.
—— Gömda blad. Biografiska notiser och strödda kulturdrag från Vestergötland. Sthlm 1883.
SUNDSTRÖM, E., Jacob Niclas Ahlström. Biografisk skiss. (STM. 21, 1939, s. 143–153.)
—— Julius Bagge. (SBL. 2, [1919–]20, s. 596–597.)
SVABO, J. C., Færøske visehaandskrifter. Udg. ved Chr. Matras. Khvn [1937–]39. (Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur. 59.)
—— Glossar til Færøske visehaandskrifter. Udg. ved Chr. Matras. Khvn 1943. (Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur. 60.)
SWAHN, J.-Ö., Kongl. Amiralitets-boktryckeriet i Karlskrona på sjuttonhundratalet. 1–3. Karlskrona 1956–63.
SWANANDER, J. F. & STOCKE, F., De territorii Scaniæ *Bara*. 5. Lund 1797. (Diss. Lund.)
SWEDLUND, R., Kyrkoarkiven i länsarkivet i Östersund 1939. En översikt. Östersund 1939. (Skrifter utg. av Jämtlands läns fornskriftsällskap. 6.)
—— Västgötska hembygdsforskare. (Västgötska hembygdsforskare. Red. av G. Ullenius. Skara 1956, s. 3–15.)
SVENNUNG, J., En dikt av Petter Rudebeck om Smålands fornminnen. Utg. och kommenterad. (Natio Smolandica. 20, 1957, s. 21–37.)
—— Petter Rudebeck. En sägensamlare i Småland på 1600-talet. (Saga och sed. 1954, s. 8–28.)
—— Traditionerna om Erik, första Göta konung, och Vitala. (Saga och sed. 1948, s. 33–43.)
Svensk bok-katalog för åren 1866–1875. Sthlm 1878.
Swensk Literatur-Tidning. Utg. i Stockholm och Upsala. 1813–1818. Upsala 1813–18.
Svenska akademiens handlingar ifrån år 1796. 14. Sthlm 1831, s. 153–154, 305–310. [Bl. a. angående Svenska akademiens prisämnen.]
Svenska landsmål och svenskt folkliv. 1878 ff.

Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok. 1–8. Sthlm 1942–55.
Svenskt biografiskt lexikon. 1 ff. Sthlm 1917 ff.
Svenskt porträttgalleri. 16. Tidningsmän. Med biografiska notiser af B. Lundstedt. Sthlm 1897.
SVENSSON, A. P., Tio gamla folkvisor. Ur A. P. Svenssons samling. (Brage. Årsskrift. 4, 1910, s. 198–209.)
SVENSSON, S., [Diskussionsinledning:] Finnsägnen. (Norden och kontinenten. Föredrag och diskussioner vid Trettonde nordiska folklivs- och folkminnesforskarmötet i Lund 1957. Lund 1958, s. 173–177.) (Skrifter från Folklivsarkivet i Lund. 3.)
—— Linné som »antiquarius». (Rig. 43, 1960, s. 1–14.)
—— Das schwedische Antiquitätsmemorial aus dem Jahre 1630. (Die Bauerngesellschaft im Ostseeraum und im Norden um 1600. Visbysymposiet för historiska vetenskaper 1965. Visby 1966, s. 9–16.) (Acta Visbyensia. 2.)
SVÄRDSTRÖM, ELISABETH, Johannes Bureus' arbeten om svenska runinskrifter. Sthlm 1936. (Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar. 42: 3.)
SYDOW, C. W. VON, Majsjungningen och »Pigevisan». (FmFt. 9, 1922, s. 144–161.)
SYLWAN, O., Kyrkomålningar i Uppland från medeltidens slut. (Antiqvarisk tidskrift för Sverige. 14: 1, 1899, s. 1–203.)
—— Svenska pressens historia. Till statshvälfningen 1772. Lund 1896.
SYV, P., Nogle betenkninger om det Cimbriske Sprog. Khvn 1663. (Omtr. i: Danske Grammatikere. 1. Khvn 1915, s. 75–272.)
—— se även VEDEL, A. S. & SYV, P.
SÄVE, C., Eriks-visan. Ett fornsvenskt qväde, behandladt i språkligt afseende. Sthlm 1849. (Diss. Uppsala.)
SÄVE, P. A., Gotländska visor. Samlade av P. A. Säve. Utg. av E. Noreen och H. Gustavson. 1–3. Uppsala 1949–55. (Svenska visor. 1.) (Kungl. Gustav Adolfs akademien.)
SÖDERBERG, B. G., Mäster Sighmunder i Dädesjö. Dädesjö medeltidskyrka och dess målningar. Malmö 1957.
—— Staffanslegenden och målningarna i Dädesjö. (Hyltén-Cavalliusföreningen. Årsbok. 1953, s. 27–36.)
—— Svenska kyrkomålningar från medeltiden. Sthlm 1951.
SÖDERBERG, V., Öfversikt af Peter Rudebecks folkvisesamlingar. (Handskriven seminarieuppsats i litteraturhistoria vid Uppsala universitet, o. 1900, ex. i KB, sign. D 142: f 1 d.)
SÖDERHIELM, W., Åboromantiken och dess samband med utländska idéströmningar. Sthlm 1915.
[SÖDLING, C. E., Annons för och referat av Södlings föredrag, hållna i Buenos Aires i augusti 1855.] (Urklipp ur Buenos Aires-tidningen British Packet, augusti 1855, förvarat i Södlings saml., ms I, Musikhist. mus.)
[——] Bellman och — Mäster Plut. (Svensk Musiktidning. 2, 1882, s. 136.)
(——) Carl Erik Södling. (Svensk Musiktidning. 18, 1898, s. 50.)
—— Folkmelodier. Upptecknade. (Svenska fornminnesföreningens tidskrift. 2, 1873/74, s. 95–96.)
—— Grimborgs saga (efter folkvisan) i tio sånger. Gbg 1880.
—— Indianska sång- och dansmelodier från S. Amerika. 1–2. Sthlm 1859–60.

—— Svenska folkmelodier, för den första sångundervisningen i scholorna. H. 1. Sthlm 1849.
[——] Till red. af »Svensk Musiktidning». (Svensk Musiktidning. 1, 1881, s. 196.)
—— Hvilken betydelse kan ett vetenskapligt studium af nutidens svenska folkmusik hafva för kännedomen om vår forntid? (Svenska fornminnesföreningens tidskrift. 4, 1878/80, s. 203–204.)

Tanker om Viser for Menige Mand. (Maanedskriftet Iris. 1795, bd 1, Januar, Februar og Marts, s. 203–208.)
TARNOVIUS, T., Ferøers Beskrifvelser. Utg. av H. Hamre. Khvn 1950. (Færoensia. 2.)
Teckningar och toner ur skånska allmogens lif. Utg. af Skånska landsmålsföreningen [genom A. Malm]. Lund 1889.
TEGEN, M., Erik Drake. (STM. 25, 1943, s. 124–157.)
TEGNÉR, E., Samlade skrifter. Ny, kritisk upplaga, kronologiskt ordnad. Utg. af E. Wrangel och F. Böök. 1–10. Sthlm 1918–25.
TELLANDER, K. O., Allmogelif i Vestergötland. Folklifsskildringar, sagor och sägner, visor, skrock och ordspråk. Samlade af Västgöta Landsmålsförening i Upsala. Sthlm 1891.
TENGSTRÖM, J., Tal om de fordna finnars sällskaps-nöjen och tidsfördrif. (Kongl. Vitterhets-, historie- och antiquitetsakademiens handlingar. 7. Sthlm 1802, s. 265–289 [inkl. sekreterarens svar s. 288–289].)
THISET, A. & BRUUN, H., Beate Bille. (Dansk biografisk Leksikon. 3. Khvn 1934, s. 13.)
THOMASSON, S., Visor upptecknade i Kyrkhults socken i Blekinge. (SvLm. 7: 6, 1890.)
THOMPSON, S., Motif-index of folk-literature. Revised and enlarged ed. 1–6. Khvn 1955–58.
THUREN, H., Folkesangen paa Færøerne. Khvn 1908. (F.F. publications. Northern ser. 2.)
[TIDGREN, G.,] Plan til en sockne-beskrifning. U. o. [1784].
[——] Westergöthlands historia och beskrifning. 1. Sthlm 1787.
TILLHAGEN, C.-H., Folkloristisk fältforskning i 1810-talets Sverige. (Fataburen. 1949, s. 83–90.)
TIRÉN, K., se Folkvisa.
—— se Sanct Örjans visa.
TOLDBERG, H., Den danske rimkrønike og folkeviserne. (DStu. 53, 1958, s. 5–45.) (Även som: Meddelanden från Svenskt Visarkiv. 7.)
—— Dværgekongen Laurin. (KLNM. 3, 1958, sp. 378–380.)
Toner ur folkpoesien. En samling. 1. Ronneby 1933.
Tradisjonsinnsamling på 1800-talet. Oslo 1964. (Norsk folkeminnelag. 92.)
TUNELD, E., Inledning til geographien öfver Sverige. [1 uppl.] Sthlm 1741 [jämte ett flertal senare uppl. med något varierande titlar].
TUNELD, J. [utg.], Prästrelationerna från Skåne av år 1667 och 1690. Med inledning, noter och register utg. av J. Tuneld. 1. Rannsakningarna efter antikviteter 1667–68. 2. Prästrelationerna till Anders Stobæus 1690–93. Lund 1960. (Skrifter utg. av Kungl. Humanistiska vetenskapssamfundet i Lund. 59.)
—— [utg.], Prästrelationerna från Skåne och Blekinge av år 1624. Utg. med

noter och anmärkningar. Lund 1934. (Skrifter utg. av Kungl. Humanistiska vetenskapssamfundet i Lund. 18.)
TÖRNBLOM, F., Per Fredrik Blidberg. (Sohlmans musiklexikon. 1, 1948, sp. 533.)
TÖRNER, F. & EEKMAN, P. A., De Gothorum e Scandia primis expeditionibus. Upsala 1708. (Diss. Uppsala.)
TÖRNER, F. & UNÆUS, J. J., De antiquitate gentis Suio-Gothicæ. Upsala 1729. (Diss. Uppsala.)
TÖRNFELT, A., Om beviljande af ett årligt anslag åt musikdirektören C. E. Södling. [Motion nr 14 i andra kammaren vid lagtima riksdagen 1875.] (Bihang till riksdagens protokoll vid lagtima riksdagen i Stockholm år 1875. Saml. 1. Afd. 2: 2. Motioner väckta inom andra kammaren, N:is 1–176. Sthlm 1875.)

UGGLA, A. H., Linnés anteckningar om »Dahlflickors lekar om juhlen 1733». Utg. med inledning. (FmFt. 30, 1943, s. 1–5.)
ULLENIUS, G., se Västgötska hembygdsforskare.
UPMARK, J. & RYZELIUS, A. O., Sepultura Sveo-Gothorum. 1. Upsala 1707. (Diss. Uppsala.)
Uppsala universitets matrikel. 1595 ff. Utg. av Aksel Andersson, A. B. Carlsson, J. Sandström, P. Sjögren. 1 ff. Uppsala 1900 ff.
Upsala Tidning. 1817–1818.
URBANSKI, S. VON, Bidrag till kännedomen om relationerna mellan Rääf och Afzelius rörande de svenska folkvisorna, åren 1812–17. (Maskinskriven uppsats för litteraturhistoriska seminariet vid Stockholms högskola, o. 1930, ex. i KB.)
—— Några anteckningar rörande folklorens renässans under den svenska nyromantiken. (Maskinskriven uppsats för litteraturhistoriska seminariet vid Stockholms högskola, o. 1930, ex. i KB.)
—— Några bidrag till kännedom om Rääfs folkvisesamling. (Maskinskriven uppsats för litteraturhistoriska seminariet vid Stockholms högskola, o. 1930, ex. i KB.)
—— Rääfs folkvisesamling fram till Afzelius' medarbetareförslag. (Maskinskriven uppsats för litteraturhistoriska seminariet vid Stockholms högskola, o. 1930, ex. i KB.)
UTTERSTRÖM, G., Fredrik Ehrenpreus. (SBL. 12, [1946–]49, s. 314–320.) [Innehåller på s. 320 data om Göran Ehrenpreus.]
—— Jakob August von Hartmansdorff. (SMoK. 3, 1946, s. 317–319.)

WALDE, O., Förteckning över Eva Wigströms skrifter. (SvLm. 8: 4, 1914, s. 13–44.)
—— Margareta Brahe. (SBL. 5, [1924–]25, s. 705–710.)
WALDÉN, B., »Två slår den tredje». Gabriel Djurklou — Bror Emil Hildebrand — Richard Dybeck. (Från bergslag och bondebygd. 11, 1956, s. 63–110.)
WALDÉN, B., HILDEBRAND, B. & HOLMKVIST, E., Nils Gabriel Djurklou. (SBL. 11, [1941–]45, s. 301–309.)
WALIN, S., Beiträge zur Geschichte der schwedischen Sinfonik. Studien aus dem Musikleben des 18. und des beginnenden 19. Jahrhunderts. Sthlm 1941. (Diss. Uppsala.)
—— Carl Erik Södling. (Sohlmans musiklexikon. 4, 1952, sp. 1105.)

—— Geijer och musiken. (Geijer-studier. 3. Uppsala 1958, s. 100–152.) (Skrifter utg. av Geijersamfundet.)
—— Kgl. Musikaliska akademien och den svenska folkmusiken. En materialsamling ur protokollen från 1840-talets början till 1870-talets slut. (STM. 43, 1961, s. 321–337.)
WALLENIUS, J. & HWARFNER, A. T., De domicilio regis Aune in Vestro-Gothia. Greifswald 1805. (Diss. Greifswald.)
WALLIN, C., Rannsakningar om antiqviteterna rörande Blekinge åren 1667–1668. Utg. och kommenterade. (Blekingeboken. 23, 1945, s. 169–198.)
WALLIN, G., d. y. & MARCK, J., Sigtuna stans et cadens. Upsala 1729. (Diss. Uppsala.)
WALLIN, N. L., Att rekonstruera ballader. (ARNBERG, M. [utg.], Den medeltida balladen. Sthlm 1962, s. 111–132.)
WALLIN, S., se CORNELL, H. & WALLIN, S.
[WALLMAN, J. H.,] Om striden på Samsö; ett historiskt och geografiskt bidrag till Nordens fornkunskap, i anledning af Herwara sagan. (Iduna. 9, 1822, s. 38–118.)
[WALLMARK, P. A.,] [Rec. av:] Axel och Walborg. Sorgespel af Adam Oehlenschläger. Öfwers. Sthlm 1811. (Journal för Litteraturen och Theatern. 1812, nr 75, 77, 79–81.)
[——] [Om Nyerups resp. Rahbeks »Prøve».] (Journal för Litteraturen och Theatern. 1810, s. 643–644.)
WALLNER, B., Saga och sanning om orgelbyggaren Jonas Rudberus. (STM. 32, 1950, s. 60–72.)
WARBURG, K., Olof Dalin. Hans lif och gerning. Sthlm 1884. (Svenska akademiens handlingar ifrån år 1796. 59.)
—— Rasmus Nyerups svenska brefväxling. (Ett blad ur den litterära skandinavismens häfder.) (Samlaren. 15, 1894, s. 97–141.)
—— se även SCHÜCK, H. & WARBURG, K.
WARHOLM, J. W., Skara stifts herdaminne. 1–2. Mariestad [1867–74].
WASASTIERNA, O., Ättar-taflor öfver den på Finlands riddarhus introducerade adeln. 1–2, Suppl. Borgå 1879–83.
WATTRANG, M. J., Theatridium sveo-gothicarum antiquuitatum. Upsala [1647].
[WEBER, H. W., JAMIESON, R. & SCOTT, W.,] Illustrations of northern antiquities, from the earlier Teutonic and Scandinavian romances ... Edinburgh 1814.
VEDEL, A. S., Folkevisebog. Udg. af P. V. Rubow. 1–2. Khvn 1926–27. (Danmarks Nationallitteratur.)
VEDEL, A. S., It Hundrede vduaalde Danske Viser ... Ribe 1591.
VEDEL, A. S. & SYV, P., Et Hundrede udvalde Danske Viser ... forøgede med det andet Hundrede Viser. 3 opl. Khvn 1695.
WEGENER, C. F., Om Anders Sörensen Vedel, kongelig Historiograph i Frederik IIs og Christian IVs dage. Kvhn 1846.
WEIBULL, C., Folkviseforskning. (Scandia. 5, 1932, s. 81–102.)
VENNBERG, E. L., Johan Bure (Johannes Thomæ Agrivillensis Bureus). (SBL. 6, [1925–]26, s. 688–704.)
—— Martinus Laurentii Aschaneus. (SBL. 2, [1919–]20, s. 330–333.)
VENNBERG, E. L. & GRAPE, A., Johan (Jahan) Henriksson Axehiälm. (SBL. 2, 1920, s. 502–505.)
VERELIUS, O. [utg.], Hervarar Saga. Upsala 1672.

WERLAUFF, E. C., Ole Worms Fortienester af det nordiske Oldstudium. (Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed. 1, 1832, s. 283–368.)
WERNER, H., Westergötlands fornminnen. Sthlm 1868.
WESSÉN, C. J. & SCHERBLOM, J. G., De paroecia Kärna in Ostrogothia. P. 2. Upsala 1836. (Diss. Uppsala.)
WESSÉN, C. J., se även SCHRÖDER, J. H. & WESSÉN, C. J.
WESSÉN, E., Anmärkningar till några 1500-talstexter. Till kommenteringen av »Valda stycken av svenska författare 1526–1732», utg. av Ad. Noreen. Tredje upplagan. Sthlm 1921. (Nysvenska studier. 5, 1925, s. 147–164.)
—— Anmärkningar till några 1600-talstexter. Till kommenteringen av »Valda stycken av svenska författare 1526–1732», utg. av Ad. Noreen. Tredje upplagan. Sthlm 1921. (Nysvenska studier. 6, 1926, s. 247–262.)
—— Om de nordiska folkvisornas språkform. (Nysvenska studier. 8, 1928, s. 43–69.)
—— Svensk språkhistoria. 1. Ljudlära och ordböjningslära. 2 uppl. Sthlm 1945.
—— Våra folkmål. 3 uppl. Sthlm 1948.
WESTERLUND, J. A., SETTERDAHL, J. A. & MEURLING, E., Linköpings stifts herdaminne. Af J. A. Westerlund, J. A. Setterdahl, [4–5:] E. Meurling. 1–5: 1–2. Linköping [1915–]43.
Westgöthen. Hittills otryckta skämtsamma sånger (ord och musik) samlade och utg. af en skålknalle. Sthlm 1858.
WESTIN, G. T., Historieskrivaren Olaus Petri. Svenska krönikans källor och krönikeförfattarens metod. Lund 1946. (Diss. Lund.)
—— se även HILDEBRAND, B. & WESTIN, G.
WICHMAN, H., Erik Modin. (SMoK. 5, 1949, s. 312–313.)
VIDE, S. B., Smålands minnen. Texter ur Föreningens för Smålands minnen album. Utg. med historisk och bibliografisk orientering. Lund 1961. (Skrifter utg. genom Landsmålsarkivet i Lund. 13.)
WIESELGREN, H., I gamla dagar och i våra. Småskrifter. Sthlm 1900.
WIESELGREN, P. [utg.], DelaGardiska archivet, eller Handlingar ur grefl. DelaGardiska bibliotheket på Löberöd. 1–20. Lund & Sthlm 1831–43.
—— Ny Smålands beskrifning, inskränkt till Wexiö stift. 1–3 + Bihang. (1–3) Wexiö, (Bihang) Jönköping 1844–47.
—— Sveriges sköna litteratur. En öfverblick vid akademiska föreläsningar. 1–5. 1833–49.
(WIGSTRÖM, EVA,) Eva Wigström (Ave) 1832–1901. [Av H. WRANÉR, E. WRANGEL & O. WALDE.] (SvLm. 8: 4, 1914.)
—— Folkdiktning. [1–]2. (1) Khvn, (2) Gbg 1880–81.
—— Folkvisor från Skåne. (HAZELIUS, A., Ur de nordiska folkens lif. Sthlm 1882, s. 117–141.) (Bidrag till vår odlings häfder. 2.)
—— Skånska visor, sagor och sägner. Lund 1880. (Boksamling utgifven af de skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.)
[——] Vandringar i Skåne ock Bleking för samlande af svensk folkdiktning. (SvLm. 8: 1, 1887.)
WIJKMARK, H., Samuel Ödmann. Uppsala 1923. (Diss. Lund.)
WIKHOLM, K.-E., Källkritiska studier till Gustav Vasatidens historia. Uppsala 1942. (Diss. Stockholm.)
WIKMAN, K. R. V., Bröllopsbeskrivningen i »Wärend och wirdarne». Ett bidrag till den etnologiska källkritiken. (Budkavlen. 13, 1934, s. 147–159.)

—— Jakob Edvard Wefvar. Några ord till hans minne. (Hälsning till svensk allmoge i Finland från Åbo akademis studentkår, våren 1928, s. 14–16.)
—— J. O. I. Ranckens folkloristiska handskriftsamlingar. Katalog jämte inledning. (Folkloristiska och etnografiska studier. 4, Hfors 1931, s. 225–261.) (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 217.)
—— Katalog över Svenska litteratursällskapets folkloristiska, etnografiska och språkvetenskapliga samlingar (S. L. S.). Tillägg. (Folkloristiska och etnografiska studier. 4, Hfors 1931, s. 262–291.) (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 217.)
—— Katalog över Svenska litteratursällskapets i Finland folkloristiska arkiv. (Folkloristiska och etnografiska studier. 2, Hfors 1917, s. 198–223.) (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 135.)
—— Linnæus as anthropologist and ethnologist. (Arv. 14, 1958, s. 102–107.)
—— [utg.], Svenska skrock och signerier. Samlade av L. F. Rääf. Med inledning och anmärkningar utg. av K. R. V. Wikman. Sthlm 1957. (Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar. Filologisk-filosofiska serien. 4.)
WILNER, P. O., Förteckning öfver svenskar inskrifna vid tyska universitet under 1500-talets senare hälft. (Samlaren. 25, 1904, s. 7–21.)
WILSTADIUS, P., Den första fornminnesinventeringen i Jönköpings län. Prästerskapets rannsakningar om gamble antiquiteter och monumenter åren 1667–1690. Med inledning och kommentar. (Norra Småland. Årsbok 1942. Meddelanden från Norra Smålands fornminnes- och Jönköpings läns hembygdsförbund. 15, s. 3–93.)
—— Den första fornminnesinventeringen i Kronobergs län. Prästerskapets rannsakningar om gamble antiquiteter och monumenter från år 1667. Med inledning och kommentar. (Hyltén-Cavallius-föreningen för hembygdskunskap och hembygdsvård. Årsbok. 1940, s. 103–165.)
—— Häradsmålaren Sven Sederström från Aringsås. Några biografiska anteckningar. (Värendsbygder. 1939, s. 7–18.)
—— Kyrkoherden Nicolaus Lundebergius i Tolg som forn- och folkminnesforskare. (Hyltén-Cavallius-föreningen för hembygdskunskap och hembygdsvård. Årsbok. 1940, s. 77–93.)
VIRDESTAM, G., Växjö stifts herdaminne. 1–8. Växjö 1921–34. [D. 1 utarbetad av C. O. Arcadius, J. A. Franzén och E. A. Zetterqvist m. fl.]
WITTROCK, G., Per Brahe d. y. (SBL. 5, [1924–]25, s. 686–704.)
WIZELIUS, I., Lars (Lorenzo) Hammarsköld. (SMoK, 3, 1946, s. 289–290.)
VOORN, H., De papiermolens in de provincie Noord-Holland. Haarlem 1960. (De geschiedenis Nederlandse papierindustri. 1.)
WRANÉR, H., Eva Wigström. (Ord och bild. 10, 1901, s. 300–303.) (Även i: SvLm. 8: 4, 1914, s. 3–8.)
WRANGEL, E., Eva Wigströms minne. (SvLm. 8: 4, 1914, s. 9–12.)
—— Frihetstidens odlingshistoria. Ur litteraturens häfder 1718–1733. Lund 1895.
—— Några ord om folkets visor i uppteckningar och skillingtryck. (Samlaren. 15, 1894, s. 60–78.)
—— Staffan stalledräng i ord och bild. (Svenska studier tillägnade Gustaf Cederschiöld den 25 juni 1914. Lund 1914, s. 257–277.)
—— Hvad folket sjunger. (Nordisk Tidskrift. 1895, s. 239–266.)
WRANGEL, E. & RYDBECK, O., Medeltidsmålningarna i Dädesjö och öfvergången

från romansk stil till gotik. Sthlm 1918. (N. M. Mandelgren, Atlas till Sveriges odlingshistoria. Tilläggshäfte. 1.)
WRANGEL, F. U., Anteckningar om Rytterns socken. Sthlm 1886.
VRETBLAD, Å., Erik Drake. (SBL. 11, [1941–]45, s. 414–417.)
—— Olof Åhlström. (Sohlmans musiklexikon. 4, 1952, sp. 1591–1593.)
Västgötska hembygdsforskare. Red. av G. Ullenius. En utställning å Västergötlands museum i Skara 3 juni–15 sept. 1956. Skara 1956.

ÅGREN, S., Om Nordinska handskriftssamlingen i Uppsala universitetsbibliotek. (Uppsala universitetsbiblioteks minnesskrift 1621–1921. Uppsala 1921, s. 468–497.)
—— Till arkivleveransernas historia. (Donum Grapeanum. Festskrift tillägnad överbibliotekarien Anders Grape på sextiofemårsdagen den 7 mars 1945. Uppsala 1945, s. 338–349.)
ÅHLSTRÖM, O., se AFZELIUS, A. A. & ÅHLSTRÖM, O.
ÅKERHJELM, E., Svenska gods och gårdar. Illustrerade herrgårdsskildringar. Sthlm 1924.
ÅSBERG, R., Carl Erik Södling – ett bortglömt musikgeni. Västervik 1961. (Särtryck ur: Västerviks-Tidningens julnummer 1961.)

[ÖBERG, L. T.,] Filikromen. Hittills otryckta skämtsamma sånger (ord och musik) samlade och utg. af A. I. STÅHL [pseud.]. 1–9. 1850–65. [För uppgifter om de olika tryckningarna hänvisas till denna avh. not 71, s. 118 f.]
[——] Äldre och nyare svenska folkvisor (ord och musik) utg. af A. I. Ståhl [pseud.]. Första samlingen. H. 1–2. Sthlm 1855–56.
[ÖDBERG, F.,] Äldre handlingar angående Västergötland. [Nr 118–126.] (Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. 2: 8/9, 1908, s. 183–197.)
OEDMAN, J., Chorographia Bahusiensis. Thet är: Bahus-Läns beskrifning, ... Sthlm 1746.
ÖHRWALL, B., se Sago-brott ...
[ÖRNBERG, L. M. V.,] Svensk slägt-kalender. 1–4, 1885–1888. Sthlm 1884–87. Fortsättes av:
[——] Svenska ättartal. 5–14, 1889–1908. Sthlm & (13–14) Wadstena 1889–1908. Personregister utgavs Gbg 1939.
1500- och 1600-talens visböcker. Utg. af A. Noreen, H. Schück, J. A. Lundell, A. Grape. 1–3. Sthlm & Uppsala 1884–1925. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Uppsala. 7.) (Även i: SvLm. Bihang 2–4, 1884–1925, titelarket tr. 1935.)

Förkortningar

ANF	Arkiv för nordisk filologi
APhS	Acta Philologica Scandinavica
CCF	Corpus carminum færoensium
DBL	Dansk biografisk Leksikon
DFS	Dansk Folkemindesamling, Köpenhamn
DgF	Danmarks gamle Folkeviser
DLGA	DelaGardieska archivet, utg. av P. Wieselgren
DStu	Danske Studier
DVL	Deutsche Volkslieder mit ihren Melodien
FmFt	Folkminnen och folktankar
FSF	Finlands svenska folkdiktning
GA	Geijer–Afzelius, Svenska folkvisor 1814–[18]
GAB	––, utg. av R. Bergström och L. Höijer 1880
GAS	––, utg. av J. Sahlgren 1957–60
Grönland	Alte schwedische Volks-Melodien, utg. av P. Grönland 1818
HT	Historisk tidskrift
IFGH	Institutet för folkminnesforskning vid Göteborgs högskola (universitet)
INE	Institutet för nordisk etnologi, Åbo
IOD	Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola (universitet)
KB	Kungl. Biblioteket, Stockholm
KB, Köpenhamn	Det Kongelige Bibliotek, Köpenhamn
KLNM	Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid
KVHAA	Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien
LA	Landsarkiv
LAL	Landsmålsarkivet, Lund
LoM	Liestøl och Moe, Norske folkevisor
LUB	Universitetsbiblioteket, Lund
LUF	Folklivsarkivet, Lund
NFS	Norsk folkeminnesamling (Institutt for folkeminnevitskap), Oslo
NK	Nordisk kultur
NM	Nordiska museet, Stockholm
NTBB	Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen
RA	Riksarkivet, Stockholm
SAOB	Ordbok över svenska språket
SBL	Svenskt biografiskt lexikon
SF	Svenska fornsånger, utg. av A. I. Arwidsson
SFSS	Svenska fornskriftssällskapets samlingar

SLS	Svenska litteratursällskapets i Finland folkloristiska arkiv, Helsingfors
SMDR	Svenska medeltids dikter och rim, utg. av G. E. Klemming
SMoK	Svenska män och kvinnor
SOU	Statens offentliga utredningar
SR	Sveriges Radio, Stockholm
SRS	Scriptores rerum Suecicarum medii ævi
STM	Svensk tidskrift för musikforskning
SVA	Svenskt Visarkiv, Stockholm
SvLm	Svenska landsmål
UB	Universitetsbibliotek
ULMA	Landsmåls- och folkminnesarkivet, Uppsala
Utsyn	Heggstad–Grüner Nielsen, Utsyn yver gamall norsk folkevisedikting
UUB	Universitetsbiblioteket, Uppsala
VFF	Västsvenska folkminnesarkivet, Göteborg
Visböcker	1500- och 1600-talens visböcker
v/m	vattenmärke

SVENSKT VISARKIVS HANDLINGAR

1. B. R. JONSSON: Svensk balladtradition. I. Balladkällor och balladtyper. With a summary in English. 1967

SKRIFTER UTGIVNA AV SVENSKT VISARKIV

1. K. I. HILDEMAN: Medeltid på vers. Litteraturhistoriska studier. With summaries in English.
2. Om visor och låtar. Studier tillägnade SVEN SALÉN 7 november 1960.

MEDDELANDEN FRÅN SVENSKT VISARKIV

1. U. P. OLROG: Svenskt Visarkiv. En orientering om en ny institution. With a summary in English. 1954.
2. K. I. HILDEMAN: Ballad och vislyrik. 1955.
3. N. DENCKER: Svenskt Visarkivs sångleksregistrant. With a summary in English. 1956.
4. S. G. HANSSON: Gustav Schedins visa från Dalupproret 1743. 1956.
5. E. DAL: Scandinavian Ballad Research since 1800. 1956.
6. N. DENCKER: Wallmans samling. En förlorad samling svenska sånglekar. With a summary in English. 1957.
7. H. TOLDBERG: Den danske rimkrønike og folkeviserne. 1958.
8. N. DENCKER: Kung Orre skulle till gästabud fara. Avec un résumé en français. 1958.
9. N. DENCKER: Domaredansen. With a summary in English. 1958.
10. G. HENNINGSEN: Vedel og Syv og bogtrykkerne. 1959.
11. S. EK: Visan om liten Ingas barnsäng. With a summary in English. 1959.
12. B. R. JONSSON: August von Hartmansdorff som balladsamlare. 1960.
13. OTTO ANDERSSON: Om kvarnsånger. 1960.
14. ALFHILD FORSLIN: Sveriges Radios magnetofoninspelningar av svensk folkmusik i Finland 1957. 1960.
15. B. R. JONSSON: Ett Pyramus och Thisbe-motiv i Sverige. With a summary in English. 1962.
16. E. DAL: Scandinavian Ballad Research Today. 1962.
17. Smärre bidrag till folkviseforskningen I–III. Av Mogens Jensen, E. Dal, L. Vargyas. 1963.
18. AAGE JØRGENSEN: Folkevisesproget. 1964.
19. ALFHILD FORSLIN: Balladen om riddar Olof och älvorna. En traditionsundersökning. With a summary in English 1964.
20. OTTO ANDERSSON: Tre finlandssvenska vissångerskor. 1965.
21. J. LING and M. JERSILD: A Method of Cataloguing Vocal Folk Music. A Description of the System Used at the Svenskt Visarkiv. 1965.
22. U. P. OLROG: Visorna från Nötö. Synpunkter kring ett inspelningsprojekt. With a summary in English. 1965.

Pris kr. 90: —

ALMQVIST & WIKSELL 664234